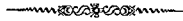

॥ श्रीगणेशायनमः ॥

यस्य निःश्वसितं वेदा योवेदेज्योस्त्रिलंजगत् । निर्ममे तमहं वेदे विद्यातीर्थमहेश्वरम् ॥ १ ॥

अथ सप्तमाष्टकस्य प्रथमोध्यायआरभ्यते । प्रणइति पङ्क्तुं विंशं सूक्तं आंगिरसस्या-
यास्यस्यार्पं गायत्रं पवमानसोमदेवताकं तथाचानुक्रान्तं—प्रणोयास्यइति । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

ॐ प्रणइन्दोमहेतनं ऊर्मिनविभ्रंदर्पसि । अजिदेवाँ अयास्यः ॥ १ ॥

प्र । नः । इन्दो इति । महे । तने । ऊर्मिम् । न । विभ्रत् ।

अर्पसि । अजि । देवान् । अयास्यः ॥ १ ॥

हे इन्दो सोम त्वं नोस्माकं महे महते तने धनाय प्रार्पसि प्रगच्छसि । न संप्रति अया-
स्यः स्वयं ऋषिस्तवोर्मिं तरंगं विभ्रत् धारयन् देवानभिगच्छति यद्वं ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

मतीजुष्टोधियाहितः सोमो हिन्वे परावति । विप्रस्य धारया कविः ॥ २ ॥

मती । जुष्टः । धिया । हितः । सोमः । हिन्वे ।

परावति । विप्रस्य । धारया । कविः ॥ २ ॥

कविः क्रान्तकर्मा सोमो विप्रस्य मेधाविनः स्तोतुः मती मत्या स्तुत्या जुष्टः सेवितः धि-
या कर्मणा हितोयज्ञे निहितः परावति पवित्रादूरदेशे धारया हिन्वे प्रेर्यते ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

अयदेवेपुजागृविः सुतएति पवित्रआ । सोमो याति विचर्पणिः ॥ ३ ॥

अयम् । देवेपु । जागृविः । सुतः । एति । पवित्रे ।

आ । सोमः । याति । विचर्पणिः ॥ ३ ॥

जागृविर्जागरणशीलोयं सोमोदेवेषु देवार्थं सुतोभिषुत आणति समन्ताद्गच्छति । अपिच विचर्षणिः विद्रष्टा सोमः पवित्रे याति पावनाय गच्छति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

सनःपवस्ववाजयुश्चक्राणश्चारुमध्वरम् । बर्हिष्माँआविवासति ॥ ४ ॥

सः । नः । पवस्व । वाजयुः । चक्राणः । चारुम् ।

अध्वरम् । बर्हिष्मान् । आ । विवासति ॥ ४ ॥

हे सोम यं त्वां बर्हिष्मानृत्विगाविवासति परिचरति सत्त्वं नोस्मदर्थं वाजयुरन्नमिच्छन्न-
ध्वरं हिंसारहितं यागं च चारुं कल्याणं चक्राणः कुर्वन् पवस्व क्षर ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

सनोभगायवायवेविप्रवीरःसदादृधः । सोमोदेवेष्वायमत् ॥ ५ ॥

सः । नः । भगाय । वायवे । विप्रवीरः ।

सदादृधः । सोमः । देवेषु । आ । यमत् ॥ ५ ॥

सपवमानः सोमो वायवे वायुदेवार्थं भगाय भगदेवार्थं च विप्रवीरोविप्रैर्मैधाविभिः स्तु-
त्या मेरितः सदावृधो नित्यवृद्धो भवन् नोस्मभ्यं देवेषु स्थितं धनमायमदाप्रयच्छतु ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

सनोअद्यवसुत्तयेऋतुविद्गातुवित्तमः । वाजंजेपिश्रवोबृहत् ॥ ६ ॥ १ ॥

सः । नः । अद्य । वसुत्तये । ऋतुवित् ।

गातुवित् । त्तमः । वाजम् । जेपि । श्रवः । बृहत् ॥ ६ ॥ १ ॥

हे सोम ऋतुवित् ऋतूनां कर्मणां लभको गातुवित्पुण्यलोकानां अतिशयेन मार्गस्य ज्ञाता
त्वं अद्यास्मिन्नहनि नोस्माकं वसुत्तये धनलाभाय बृहन्महद् श्रवोन्नं वाजं बलं च जेपि जय ॥ ६ ॥

॥ इति सप्तमस्य प्रथमे प्रथमोवर्गः ॥ १ ॥

सपवस्वेति षड्भूतं एकविंशं सूक्तं ऋष्याद्याः पूर्ववद् सपवस्वेत्यनुक्रान्तं । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

सपेवस्त्रमदायकं नृचक्षदिववीतये । इन्द्रविन्द्राय पीतये ॥ १ ॥

सः । पवस्त्र । मदाय । कम् । नृचक्षः ।

देवश्चवीतये । इन्द्रो इति । इन्द्राय । पीतये ॥ १ ॥

हे इन्द्रो सोम नृचक्षः नृणां नेतृणां द्रष्टः सत्त्वं देववीतये यज्ञायेन्द्रायेन्द्रस्य पीतये पानाय च मदाय मदार्थं च कं सुखं यथा भवति तथा पवस्त्र क्षर ॥१॥

अथ द्वितीया—

सनो अर्षा भिदूत्यं त्वमिन्द्राय तोशसे । देवान्त्सखिभ्य आवरम् ॥ २ ॥

सः । नः । अर्ष । अग्नि । दूत्यम् । त्वम् । इन्द्राय । तोशसे ।

देवान् । सखिभ्यः । आ । वरम् ॥ २ ॥

हे सोम त्वं नोस्माकं दूत्यं दूतस्य कर्माणां भिगच्छ । अपिच यस्त्वमिन्द्रायेन्द्रार्थं तोशसे पीयसे सत्त्वं सखिभ्यः प्रियेभ्योऽस्मभ्यं वरं श्रेष्ठं धनं देवानापवस्वेत्यर्थः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

उत त्वामरुणवयं गोभि रञ्जमो मदायकम् । विनो राये दुरो दृधि ॥ ३ ॥

उत । त्वाम् । अरुणम् । वयम् । गोभिः । अञ्जम् ।

मदाय । कम् । वि । नः । राये । दुरः । दृधि ॥ ३ ॥

उतापिच हे सोम यमरुणमरुणवर्णं त्वां मदाय मदार्थं वयमांगिरस्तापास्याः गोभिः गोद्विकारैः पयोभिः रंज्मो वासयामः संस्कुर्मः । कमिति पूरणं । सत्त्वं नोस्माकं राये धनाय दुरोद्वाराणि विवृधि विवृतानि कुरु ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

अत्यूपवित्रमक्रमीह्वजीधुरं नयामनि । इन्दुर्देवपुं पत्यते ॥ ४ ॥

अति । ऊँ इति । पवित्रम् । अक्रभीत् । वाजी ।

धुरम् । न । यामनि । इन्दुः । देवेषु । पत्यते ॥ ४ ॥

इन्दुः सोमोवाज्यश्वोयामनि गमने धुरं न रथस्य धुरं यथा तथा पवित्रमत्यक्रीदतिगच्छति । देवेषु देवानां मध्ये पत्यते गच्छति च ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

समीसखायोअस्वरन्वनेक्रीळन्तमत्यविम् । इन्दुंनावाअनूपत ॥ ५ ॥

सम् । ईमिति । सखायः । अस्वरन् । वने । क्रीळन्तम् ।

अतिऽअविम् । इन्दुम् । नावाः । अनूपत ॥ ५ ॥

अत्यविमतिक्रान्तं दशापवित्रं वने उदके क्रीळन्तं संक्रीडमानमीमेनमिन्दुं सोमं सखायः पियस्तोतारः समस्वरन् संस्तुवन्ति । नावाः वाचोप्यनूपतास्तुवन् । नौ अक्षरमिति वाङ्नामसु पाठाव् ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

तयापवस्वधारयाययापीतोविचक्षसे । इन्दोस्तोत्रेसुवीर्यम् ॥ ६ ॥ २ ॥

तया । पवस्व । धारया । यया । पीतः । विचक्षसे ।

इन्दो इति । स्तोत्रे । सुवीर्यम् ॥ ६ ॥ २ ॥

हे इन्दो त्वं यया धारया पीतः सन् विचक्षसे विचक्षणाय स्तोत्रे स्तोत्राणां कर्त्रे पुरुषाय सुवीर्यं शोभनवीर्यं प्रयच्छसीतिशेषः । तया धारया पवस्व क्षर ॥ ६ ॥

॥ इति सप्तमस्य प्रथमे द्वितीयोवर्गः ॥ २ ॥

असृग्रन्निति पल्लवं द्वाविंशं सूक्तं ऋष्याद्याः पूर्ववत् । असृग्रन्नित्यनुक्रान्ते । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

असृग्रन्देववीतयेत्यासःकृत्याऽइव । क्षरन्तःपर्वतादृधः ॥ १ ॥

असृग्रन् । देववीतये । अत्यासः । कृत्याःऽइव ।

क्षरन्तः । पर्वतादृधः ॥ १ ॥

पर्वतावृधः पर्वतैरग्निपवयावभिर्वृद्धाः पर्वतेषु वा जाताः क्षरन्तः सोमाः देववीतये यज्ञाय
अत्यासोश्वाः कृत्याइव । यथा कर्मण्याः अश्वास्तद्वदसृग्मन् सृज्यन्ते ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

परिष्कृतासु इन्द्रवो योषेव पित्र्यावती । वायुं सोमा अस्तक्षत ॥ २ ॥

परिष्कृतासः । इन्द्रवः । योषा इव । पित्र्य इवती ।

वायुम् । सोमाः । अस्तक्षत ॥ २ ॥

इन्द्रयोयागेषु क्लियमानाः सोमाः परिष्कृतासः परिष्कृताः अलंकृताः सन्तः पित्र्यावती
पितृमती योषेवालंकृता कन्यका यथा वरं प्रति गच्छति तद्वदायुं प्रत्यस्तक्षत गच्छन्ति ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

एते सोमांसु इन्द्रवः प्रयस्वन्तश्चमूसुताः । इन्द्रवर्धन्ति कर्मभिः ॥ ३ ॥

एते । सोमांसः । इन्द्रवः । प्रयस्वन्तः । चमू इति ।

सुताः । इन्द्रम् । वर्धन्ति । कर्मभिः ॥ ३ ॥

इन्द्रवः दीपाः प्रयस्वन्तोऽन्वन्तः एते अस्मिन्कर्मणि वर्तमाना अमी सोमांसः सोमाः च-
मू चम्बोरधिपवणफलकयोः सुता अभिपुताः सन्तः कर्मभिर्यागैरिन्द्रं वर्धन्ति प्रवर्धयन्ति प्रीण-
यन्तीत्यर्थः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

आधावतासु हस्त्यः शुक्रा गृम्णीतमन्थिना । गोभिः श्रीणीतमत्सरम् ॥ ४ ॥

आ । धावन्त । सुहस्त्यः । शुक्रा । गृम्णीत ।

मन्थिना । गोभिः । श्रीणीत । मत्सरम् ॥ ४ ॥

हे सुहस्त्यः शोभनहस्ता ऋत्विज आधावत मां संप्रत्यागच्छत । मन्थिना सह शुक्रा शुक्रं
च गृम्णीत गृहीत सोमं । मत्सरं सोमं गोभिर्गोविकारैः पयोभिः श्रीणीत संस्करुव च ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

सर्पवस्वधनंजयप्रयन्ताराधसोमहः । अस्मभ्यंसोमगातुवित् ॥५॥

सः । पवस्व । धनमृज्य । प्रयन्ता । राधसः ।

महः । अस्मभ्यम् । सोम् । गातुवित् ॥ ५ ॥

हे धनंजय शत्रुसंबन्धिनानां जेतः सोम गातुविदभीष्टमार्गस्यलंभकोस्मभ्यं महोमहतो-
राधसोधनस्य प्रयन्ता प्रदाता च सत्त्वं पवस्व क्षर ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

एतमृजन्तिमर्ज्यं पवमानंदशक्षिपः । इन्द्रायमत्सरं मदम् ॥६॥ ३॥

एतम् । मृजन्ति । मर्ज्यम् । पवमानम् । दश ।

क्षिपः । इन्द्राय । मत्सरम् । मदम् ॥ ६ ॥ ३ ॥

मर्ज्यं मर्जनीयं शोभ्यं पवमानं क्षरन्तं मत्सरं मदकरमेतमिदं मदं सोमं दशसंख्याकाः
क्षिपोगुलयः । त्रिशः क्षिपइत्यंगुलिनामसुपाठव । इन्द्राय इन्द्रार्थं मृजन्ति पवित्रे शोधयन्ति॥६॥

॥ इति सप्तमस्य प्रथमे तृतीयोवर्गः ॥ ३ ॥

अयासोमइति पंचर्चं त्रयोविंशसूक्तं भृगुपुत्रस्य कवेरार्षं गायत्रं पवमानसोमदेवताकं ।
तथाचानुक्रान्तं—अयासोमः पंच कविर्भार्गवइति । उक्तोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

अयासोमःसुकृत्ययामहश्चिदभ्यवर्धत । मन्दानउद्धपायते ॥ १ ॥

अया । सोमः । सुकृत्यया । महः । चित् । अजि ।

अवर्धत । मन्दानः । उत् । उद्धयते ॥ १ ॥

सोमः अया अनया सुकृत्यया शोभनया अग्निपवादिलक्षणया क्रियया महश्चिद मह-
तोदेवान् प्रत्यभ्यवर्धत् पवृद्धोभूत् मन्दानोमोदमानः उद्धपायते वृषवदाचरति । यथा मोदमा-
नोवृषभः शब्दं करोति तथाभिपववेलायामुपरवेषु शब्दं करोतीत्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

कृतानीदस्य कर्त्वा चेत्तन्तेदस्युतर्हणा । ऋणाचधृष्णुश्चयते ॥ २ ॥

कृतानि । इत् । अस्य । कर्त्वा । चेत्तन्ते ।

दस्युतर्हणा । ऋणा । च । धृष्णुः । चयते ॥ २ ॥

अस्य यस्यैतस्य सोमस्य दस्युतर्हणा दस्यूनामसुराणां तर्हणानि नाशकानि कर्त्वा कर्माणि कृतानीद अस्माभिरेव कृतानि सोमं धृष्णुर्धृष्टःसोमो यजमानानाधृणाच ऋणान्यपि चयते कामप्रदानेन चातयति ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

आत्सोमं इन्द्रियोरसोवज्रः सहस्रसामुवत् । उक्थंयदस्य जायते ॥ ३ ॥

आत् । सोमः । इन्द्रियः । रसः । वज्रः । सहस्रस्रसाः ।

मुवत् । उक्थम् । यत् । अस्य । जायते ॥ ३ ॥

यद्यदास्येन्द्रस्योक्थं शस्त्रं जायते प्रादुर्भवति तदा आदनन्तरमेवेन्द्रियः इन्द्रस्य मियकरोरसोबलवान् वज्रोवज्रसदृशः केनाप्यहिंस्यः सोमः सहस्रसा अस्मभ्यं अपरिमितस्य धनस्य दाता भवति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

स्वयंकविर्विधर्तारिविप्राय रत्नमिच्छति । यदीममृज्यते धिर्यः ॥ ४ ॥

स्वयम् । कविः । विधर्तारि । विप्राय । रत्नम् ।

इच्छति । यदि । ममृज्यते । धिर्यः ॥ ४ ॥

यदि कविः क्रान्तकर्मायं सोमो धियोधीभिः विभक्तियत्ययः धीभिरंगुलीभिरित्यर्थः । ममृज्यते शोभ्यते तर्हि स्वयं स्वयमेव विप्राय मेधाविने विधर्तारि कामानां विधातरीन्द्रे रत्नं रमणीयं धनमिच्छति । इन्द्रेण धनं दापयितुमिच्छतीत्यर्थः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

सि॒पा॒स॒त॒र॒र॒यी॒णां॒वा॒जे॒ष्व॒र्व॒ता॒मि॒व । भ॒रे॒पु॒जि॒ग्यु॒पा॒म॒सि ॥ ५ ॥ ४ ॥

सि॒सा॒स॒तुः । र॒यी॒णाम् । वा॒जे॒षु । अ॒र्व॒ता॒म॒इ॒व ।

भ॒रे॒षु । जि॒ग्यु॒पा॒म् । अ॒सि ॥ ५ ॥ ४ ॥

हे सोम त्वं भरेषु संग्राहेषु जिग्युषां शत्रुं जयतां रयीणां धनानां सिपासतुः संग्रहकुमि-
च्छुरसि भवसि शत्रून् जयद्बोधनानि प्रयच्छसि इत्यर्थः । तत्र दृष्टान्तः—वाजेषु संग्राहेष्वर्वता-
मिव अश्वानामिव यथा संग्रामं प्रविशद्बोश्वेभ्यो वासं प्रयच्छन्ति तद्वदित्यर्थः ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य प्रथमे चतुर्थोऽवर्गः ॥ ४ ॥

संत्वेति पञ्चचं चतुर्विंशं सूक्तं ऋष्याद्याः पूर्ववत् । तत्वेत्यनुक्रान्तं । गतो विनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

त॒त्वा॒नृ॒म्णा॒नि॒वि॒भ्र॒तं॒स॒ध॒स्ये॒षु॒म॒हो॒दि॒वः । चा॒रु॒सु॒कृ॒त्य॒ये॒म॒हे ॥ १ ॥

तम् । त्वा । नृ॒म्णा॒नि । वि॒भ्र॒तम् । स॒ध॒स्ये॒षु । म॒हः ।

दि॒वः । चा॒रुम् । सु॒कृ॒त्य॒या । ई॒म॒हे ॥ १ ॥

महो दिवः महतो युलोकस्य सधस्येषु सहस्थानेषु स्थितं नृम्णानि धनानि विभ्रतम-
स्मदर्थं धारयन्तं चारुं कल्याणं तं पवमानं त्वा त्वां सुकृत्यया शोभनया क्रियया ईमहे धना-
नि याचामहे ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

सं॒वृ॒क्त॒धृ॒ष्णु॒मु॒क्थ्य॒म॒हाम॒हि॒व्र॒तं॒म॒दम् । श॒तं॒पु॒रो॒रु॒क्ष॒णिम् ॥ २ ॥

सं॒वृ॒क्त॒धृ॒ष्णुम् । उ॒क्थ्य॒म् । म॒हा॒म॒हि॒व्र॒तम् ।

म॒दम् । श॒तम् । पु॒रः । रु॒क्ष॒णिम् ॥ २ ॥

हे सोम संवृक्तधृष्णुं संवृक्ताः संछिन्ना धृष्णवो धर्षणशीलाः शत्रवो येनासौ संवृक्तधृ-
ष्णुस्तमुक्त्यमुक्त्याहं प्रशंस्यं महामहिमतं मंहनीपबहुकर्माणं मदं मदकरं शतं बहूनि पुरः
शत्रूणां पुराणि रुरुक्षणिं विनाशयन्तं त्वां धनानीमहइति संबन्धः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

अतस्त्वारयिमभिराजानंसुक्रतोदिवः । सुपर्णोऽव्यथिर्भरत् ॥ ३ ॥

अतः । त्वा । रयिम् । अभि । राजानम् । सुक्रतो
इति सुक्रतो । दिवः । सुदर्णः । अव्यथिः । भरत् ॥ ३ ॥

हे सुक्रतो शोभनकर्मन् पवमानसोम रयिमभि धनंपति राजानं त्वा त्वां अतोदिवोमुष्मा-
त् चुलोकात् अव्यथिर्व्यधारहितः सुपर्णः श्येनोभरदाहरत् । तथाचनिगमान्तरं—आदायश्ये-
नोअभरत्सोममिति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्था—

विश्वस्माइत्स्वदृशेसाधारणंरजस्तुरम् । गोपामृतस्यविर्भरत् ॥ ४ ॥

विश्वस्मै । इत् । स्वः । दृशे । साधारणम् । रजःस्तुरम् ।
गोपाम् । मृतस्य । विः । भरत् ॥ ४ ॥

रजस्तुरमुदकस्य प्रेरकश्रुतस्य यज्ञस्य गोषां गोपापिचारं विश्वस्मै सर्वस्मै स्वदृशे सर्व-
दृशे देवाय साधारणमित्समानमेवसन्तं सोमं विः पक्षी श्येनोभरत् स्वर्गादाहरत् ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

अधाहिन्यानइन्द्रियंज्यायोमहित्वमानशे । अभिष्टिक्विचर्षणिः ॥ ५ ॥ ५ ॥

अध । हिन्यानः । इन्द्रियम् । ज्यायः । महित्वम् ।
आनशे । अभिष्टिक्त्विचर्षणिः ॥ ५ ॥ ५ ॥

अधाय विचर्याणिः कर्मणां विद्वष्टा अभिष्टिष्ठयजमानानामभीष्टस्य फलस्य कर्ता सोमः
इन्द्रियं स्वकीयं बलं हिनवानः प्रेरयन् ज्यायः प्रशस्यतरं महित्वं महत्त्वमानशो प्राप्नोति ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य प्रथमे पञ्चमोवर्गः ॥ ५ ॥

पवस्वेति पंचर्चं पंचविंशं सूक्तं ऋष्याद्याः पूर्ववत् । पवस्वेत्यनुक्रान्तं । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

पवस्ववृष्टिमासुनोपामूर्मिदिवस्परि । अयक्ष्माबृहतीरिषः ॥ १ ॥

पवस्व । वृष्टिम् । आ । सु । नः । अपाम् । ऊर्मिम् । दिवः ।

परि । अयक्ष्माः । बृहतीः । र्षः ॥ १ ॥

हे सोम त्वं दिवोद्युलोकात् वृष्टिं नोस्माकमापवस्व समन्तात्कुरु । एतदेव दर्शयति—अ-
पामुदकानामूर्मिं तरंगं दिवः पर्यापवस्व । अपिचायक्ष्माः यक्ष्मरहिवानि अनामयानि बृहतीर्म-
हाति इषोन्नानि आपवस्व ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

तयापवस्वधारयाययागावङ्हागमन् । जन्यासउर्पनोगृहम् ॥ २ ॥

तया । पवस्व । धारया । यया । गावः । इह ।

आङ्गमन् । जन्यासः । उर्पः । नः । गृहम् ॥ २ ॥

हे सोम त्वं तया तादृश्या धारया पवस्व क्षर । कीदृश्येत्यन्नाह—यया यादृश्या त्वदीयया
धारया जन्यासोजन्याः शत्रुजनपदभवागावः इहास्मिन्लोके नोस्माकं संबन्धिगृहमुपागमनु-
पागच्छन्ति ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

धृतंपवस्वधारयायज्ञेपुदेववीतमः । अस्मभ्यंवृष्टिमापव ॥ ३ ॥

धृतम् । पवस्व । धारया । यज्ञेपुं । देववीतमः ।

अस्मभ्यम् । वृष्टिम् । आ । पव ॥ ३ ॥

हे सोम यज्ञेषु देववीतमोत्पन्नं देवकामस्त्वं अस्मभ्यं भार्गवेभ्यः कविभ्यो घृतमुदकं ।
घनं घृतमित्युदकनामस्तु पाठात् । धारया संपातेन पवस्व क्षर । वृष्टिं वर्षं वा आपवापवस्व ॥३॥

अथ चतुर्थी—

सन॑ऊर्जे॒व्य॑व्ययं॒पवित्रं॑धाव॒धारया॑ । दे॒वासः॑शृणव॒न्हिकम् ॥ ४॥

सः । नः । ऊर्जे । वि । अव्ययम् । पवित्रम् । धाव ।
धारया । देवासः । शृणवन् । हि । कम् ॥ ४ ॥

हे सोम सत्त्वं नेत्स्माकमूर्जे अन्नायाव्ययमविमयं पवित्रं धारया संपातेन विधाव प्राप्नु-
हि । देवासो देवाः अपि हि कं शृणवन् गमनवेलायामुत्पन्नं तव शब्दं शृण्वन्तु ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

पर्व॑मानोअ॒सिष्यद॒द्रक्षांसि॑स्प॒जङ्घन॑त् । प्र॒त्नव॒द्रोच॑यन्नु॒र्चः ॥५॥६॥

पर्व॑मानः । अ॒सि॒स्यद॒त् । रक्षांसि॑ अ॒प॒जङ्घन॑त् ।

प्र॒त्न॒व॒त् । रो॒च॑यन् । रु॒र्चः ॥ ५ ॥ ६ ॥

रक्षांसि राक्षसानपजङ्घनदपघ्नन् रुचः आत्मीयादीतिः प्रत्नवत् पुराणवत् रोचयन् दी-
पयन् पवमानः सोमोसिष्यदत् स्पन्दते ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य प्रथमे षष्ठोवर्गः ॥ ६ ॥

उत्त॒र॒इति॑ पंच॒र्चं षड्विंशं॑ सूक्तं॒ क्षा॒गिर॑स॒स्योच॑थ्य॒स्यार्घं॑ गाय॒त्रं प॑वमान॒सोम॑दे॒वता॑कं॒ तथा-
चानु॑क्रान्तं—उत्ते॒शुष्मा॑सउच॒थ्यइति॑ । उ॒क्तो॒वि॒नियोगः॑ ।

तत्र प्रथमा—

उत्ते॒शुष्मा॑स॒ईर॑ते॒सिन्धो॑रू॒र्मैरि॑वस्व॒नः । वा॒णस्य॑चोदया॒पवि॑म् ॥१॥

उत् । ते । शुष्मासः । ईरते । सिन्धोः । ऊर्मैः ईव ।

स्वनः । वाणस्य । चोदय । पविम् ॥ १ ॥

हे सोम ते तव शुष्मासः शुष्मावेगा उदीरते उद्गच्छन्ति । तत्र दृष्टान्तः—सिन्धोः समुद्रस्यो-
 र्मेरिव यथा तरंगात्स्वनोर्ध्वनिरुद्गच्छति तद्वदित्यर्थः । सत्त्वं वाणस्य विसृष्टस्य वाणस्य मालस्य
 वादित्रविशेषस्य पविं शब्दं । पविः भारतीति वाङ्मामसुपाठात् । चोदय प्रेरय । वेगेन स्पंदमा-
 नस्त्वं विसृष्टवाणशब्दसदृशं शब्दं कुर्वित्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

प्रसवेत्तुदीरतेतिस्रोवाचोमखस्युवः । यदव्यएपिसानवि ॥ २ ॥

प्रसवे । ते । उत् । ईरते । तिस्रः । वाचः । मखस्युवः ।

यत् । अव्ये । एपि । सानवि ॥ २ ॥

हे सोम ते तव प्रसवेसति मखस्युवो यज्ञमिच्छवो यजमानस्य तिस्रोवाचः ऋग्यजुःसा-
 मात्मकानि त्रीणि वाक्यान्पुदीरते उद्गच्छन्ति । कदेत्यत आह—यद्यदा सानवि व्युच्छ्रिते अव्ये
 अविमये पवित्रे एपि त्वं गच्छसि ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

अव्योवारेपरिप्रियंहरिंहिन्वन्त्यद्रिभिः । पवमानंमधुश्रुतम् ॥ ३ ॥

अव्यः । वारे । परि । प्रियम् । हरिम् । हिन्वन्ति ।

अद्रिभिः । पवमानम् । मधुश्रुतम् ॥ ३ ॥

प्रियं देवानां प्रीतिकरं हरिं हरितवर्णमद्रिभिः श्रावभिरभिपुतं मधुश्रुतं मधुनोरसस्य व्या-
 वपितारं पवमानं सोममव्योवेवारे वाटे परिहिन्वन्ति ऋत्विजः परिप्रेरयन्ति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

आपवस्वमादिन्तमपवित्रन्धारयाकवे । अर्कस्योर्निमासदम् ॥ ४ ॥

आ । पवस्व । मदिन्तम् । पवित्रम् । धारया । कवे ।

अर्कस्य । योर्निम् । आसदम् ॥ ४ ॥

हे मदिन्तम मादमितृतम कवे क्रान्तकर्मन् सोम अकंस्पाचर्चनीयस्येन्द्रस्य योनिं उदरं स्थानमासदं प्राप्तुं पवित्रमतीत्य धारया संपातेनापवस्व आभिमुख्येन क्षर । यद्यप्येषा पूर्वस्मिन्नध्याये व्याख्या तथापि मन्दमतीनां विस्मरणशंकया पुनर्व्याख्याता ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

सपवस्वमदिन्तमगोभिरअज्ञानोअक्तुभिः । इन्द्रविन्द्रायपीतये ॥ ५ ॥ ७ ॥

सः । पवस्व । मदिन्तम । गोभिः । अज्ञानः । अक्तुभिः ।

इन्द्रो इति । इन्द्राय । पीतये ॥ ५ ॥ ७ ॥

हे मदिन्तम मादमितृतमेन्द्रो सोम अक्तुभिरंजनसाधनभूतैर्गोभिः गोविकारैः पयोभिरंजानोज्यमानः संस्क्रियमाणः सत्त्वं इन्द्रायेन्द्रस्य पीतये पानाय पवस्व क्षर ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य प्रथमे सप्तमोवर्गः ॥ ७ ॥

अध्वर्योइति पंचर्चं सप्तविंशस्तूकं आंगिरसस्य उचध्यस्यार्षं गापत्रं पवमानसोमदेवताकं । तथाचानुक्रम्यते—अध्वर्योइति । गतःस्तूकविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

अध्वर्योअद्रिभिःसुतंसोमंपवित्रआसृज । पुनीहीन्द्रायपातवे ॥ १ ॥

अध्वर्यो इति । अद्रिभिः । सुतम् । सोमम् । पवित्रे ।

आ । सृज । पुनीहि । इन्द्राय । पातवे ॥ १ ॥

हे अध्वर्यो अद्रिभिर्ग्रावभिः सुतमभिपुतं सोमं पवित्रे आसृज । एतदेव दर्शयति इन्द्रायेन्द्रस्य पातवे पानाय पुनीहि पावय ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

दिवःपीयूषमुत्तमंसोममिन्द्रायवज्रिणे । सुनोतामधुत्तमम् ॥ २ ॥

दिवः । पीयूषम् । उत्तमम् । सोमम् । इन्द्राय । वज्रिणे ।

सुनोत । मधुत्तमम् ॥ २ ॥

हे अध्वर्यवो यूयं मधुमत्तममतिशयेन मधुमत्तं दिवोषुलोकस्य पीयूषममृतमुत्तमं श्रेष्ठं
सोमं वज्रिणे वज्रवते इन्द्राय सुनोताभिपुणुत ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

तवत्यईन्दोअन्धसोदेवामधोर्व्यश्रते । पवमानस्यमरुतः ॥ ३ ॥

तव । त्ये । इन्दो इति । अन्धसः । देवाः । मधोः ।

वि । अश्रते । पवमानस्य । मरुतः ॥ ३ ॥

हे इन्दो सोम तव संबन्धिनं मधोर्मदकरस्य पवमानस्य पूयमानमंधसोऽन्नं कर्मणि षष्ठी
त्ये ते इमे देवाइन्द्रादयोमरुतश्च व्यश्रते व्यागृवते व्यागृवन्तीत्यर्थः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

त्वंहिसोमवर्धयन्त्सुतोमदायभूर्णये । वषन्त्स्तोतारमूतये ॥ ४ ॥

त्वम् । हि । सोम् । वर्धयन् । सुतः । मदाय ।

भूर्णये । वषन् । स्तोतारम् । ऊतये ॥ ४ ॥

हे सोम सुतोभिपुतस्त्वं वर्धयन् देवान् प्रवृज्जान् कुर्वन् वृषन् कामान् वषन् भूर्णये क्षि-
पाय मदायोतये रक्षणायच स्तोतारमभिगच्छसीत्यर्थः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

अभ्यर्पविचक्षणपवित्रंधारयासुतः । अग्निवार्जमुतश्रवः ॥ ५ ॥ ८ ॥

अग्नि । अर्प । विचक्षण । पवित्रम् । धारया । सुतः ।

अग्नि । वार्जम् । उत । श्रवः ॥ ५ ॥ ८ ॥

हे विचक्षण सोम सुतोभिपुतस्त्वं पवित्रमग्निं प्रति धारयार्पयच्छ । उतापिचास्माकं वा-
जमन्नं श्रवः कीर्तिचाभिरक्षेत्यर्थः ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य प्रथमेष्टमोवर्गः ॥ ८ ॥

परिधुक्षइति पंचचर्मष्टाविंशत्सूक्तं ऋष्याद्याः पूर्ववत् । परिधुक्षेत्यनुक्रान्तं । उक्तोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

परि॑द्युक्षः॒ स॒न॒द्र॒यि॒र्भ॒र॒द्वा॒र्ज॒नो॒अ॒न्ध॒सा । सु॒वा॒नो॒अ॒र्ष॒प॒वि॒त्र॒आ ॥ १ ॥

परि॑ । द्युक्षः । स॒न॒द्र॒यिः । भ॒र॒त् । वा॒र्ज॒म् । नः॑ ।

अ॒न्ध॒सा । सु॒वा॒नः । अ॒र्ष॒ । प॒वि॒त्रे॑ । आ ॥ १ ॥

द्युक्षोदीतः सनद्रयिः दीयमानधनः सोमो नोस्माकं वाजं बलमंघसाग्नेन सह परिभरत् प-
रिभरतु । अथ मत्पक्षस्तुतिः हे सोम सुवानोभिषूयमाणस्त्वं पवित्रे आर्ष क्षर ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

तव॑प्र॒त्ने॒जि॒र॒ध्वं॒जि॒र॒व्यो॒वा॒रे॒परि॑प्रि॒यः । स॒ह॒स्रं॒धा॒रो॒या॒त्त॒नां ॥ २ ॥

तव॑ । प्र॒त्ने॒जिः । अ॒ध्वं॒जिः । अ॒व्यः॑ । वा॒रे॑ । परि॑ ।

प्रि॒यः । स॒ह॒स्रं॒धा॒रः॑ । या॒त् । त॒नां ॥ २ ॥

हे सोम तव संबंधी प्रियो देवानां प्रीतिकरः सहस्रधारो बह्वधारः तना विस्तृतसारोरसः
प्रत्नेजिः पुराणैः अध्वभिर्माणैः अव्यो वारे वाले दशापवित्रे परियाव परिगच्छति ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

च॒रु॒र्न॒य॒स्त॒र्मी॒ह्नु॒ये॒न्दो॒न॒दा॒नं॒मी॒ह्नु॒य । व॒धै॒र्व॒ध॒स्त्रो॒वी॒ह्नु॒य ॥ ३ ॥

च॒रुः॑ । न॒ । यः॑ । तम् । ई॒ह्नु॒य॒ । इ॒न्दो॒ इति॑ । न॒ । दा॒नम् ।

ई॒ह्नु॒य॒ । व॒धैः॑ । व॒ध॒स्त्रो॒ इति॑ । व॒ध॒स्त्रो॒ । ई॒ह्नु॒य॒ ॥ ३ ॥

हे सोम चरुर्न चरुरिव यः पूणो दानो भवति तर्मी खयास्मान्मापय । अपिच हे इन्दो न
इदानीं दानं देयमीत्तव्य हे वधस्त्रो महारेण प्रसवणशील सोम वधैर्ग्राण्वां महारैरीत्तव्य ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

नि॒शु॒ष्मं॒मि॒न्द॒वे॒पां॒पु॒रु॒हू॒त॒ज॒ना॒नाम् । यो॒अ॒स्माँ॒आ॒दि॒देश॑ति ॥ ४ ॥

नि॒ । शु॒ष्मम् । इ॒न्दो॒ इति॑ । ए॒षाम् । पु॒रु॒हू॒त॒ ।

ज॒ना॒नाम् । यः॑ । अ॒स्मान् । आ॒दि॒देश॑ति ॥ ४ ॥

हे पुरुहूत बहुभिराहुतेन्दो सोम त्वं यः शुष्मोयेषां शत्रुजनानां बलमस्मानादिदेशति
बाधार्थमाह्वयति एषां शत्रुजनानां तं शुष्मं बलं नि न्यकुर्विति शेषः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

श॒त॒न॒न्द॒ऊ॒ति॒भिः॒स॒ह॒स्रं॒वा॒शु॒ची॒नाम् । प॒र्व॒स्व॒म॒ह्य॒द्र॒यिः ॥ ५ ॥ १ ॥

श॒त॒म् । न॒ः । इ॒न्दो॒ इति॑ । ऊ॒ति॒भिः । स॒ह॒स्रम् । वा ।

शु॒ची॒नाम् । प॒र्व॒स्व । म॒ह्य॒त्त॒र्॒यिः ॥ ५ ॥ १ ॥

हे इन्दो सोम मंह्यद्रयिः प्रदीयमानधनस्त्वं नोस्माकमूतिभिरूतिभ्योविभक्तिव्यत्ययः
रक्षार्थं शुचीनां शुद्धानां तवांशभूतानां सोमानां शतं सहस्रं वा पर्वस्व क्षर ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य प्रथमे नवमोवर्गः ॥ ९ ॥

उराइति चतुर्कचमेकोनविंशं सूक्तं काश्यपस्यावत्सारस्वार्थं गायत्रं पवमानसोमदेवताकं
तथाचानुक्रान्तं—उत्तेचतुष्कमवत्सारइति उक्तोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

उ॒त्ते॒शु॒ष्मा॒सो॒अ॒स्थू॒र॒क्षो॒भि॒न्द॒न्तो॒अ॒द्रि॒वः । नु॒द॒स्त्र॒याः॒प॒रि॒स्पृ॒धेः ॥ १ ॥

उ॒त् । ते॒ । शु॒ष्मा॒सः । अ॒स्थुः । र॒क्षः । भि॒न्द॒न्तः ।

अ॒द्रि॒वः । नु॒द॒स्त्र॒ । याः । प॒रि॒स्पृ॒धेः ॥ १ ॥

हे अद्रिवोऽग्राववन् सोम ते तव शुष्मासः शुष्मावेगाः रक्षोराक्षसान्भिन्दन्तो विदारयन्तः
उदस्थुरुत्तिष्ठन्ति याः परिस्पृधः स्पर्धमानाः शत्रुसेनाः अस्मान् प्रतिबाधन्ते तास्त्वं नुदस्त्रप्रेरय
बाधस्वेत्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

अ॒या॒नि॒ज॒घ्नि॒रोज॑सा॒रथ॑स॒ङ्गे॒धने॑हि॒ते । स्त॒वा॒अ॒वि॒भ्यु॒पा॒हृ॒दा ॥ २ ॥

अ॒या । नि॒ज॒घ्निः । ओज॑सा । रथ॑स॒ङ्गे । धने॑ ।

हि॒ते । स्त॒वै । अ॒वि॒भ्यु॒पा । हृ॒दा ॥ २ ॥

हे सोम त्वं अयानेन कृतेनैजसा बलेन निजघ्निः शत्रून् हन्तुं शीलवान् तं त्वामविभ्युषा
अभीतेन हृदा मनसा युकोहं रथसंगेस्माकं रथानां संगे हिते शत्रुषु निहिते धने च निमित्ते
स्तवै स्तौमि ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

अस्य ब्रतानि नाधृपे पवमानस्य दूढया । रुजयस्त्वापृतन्यति ॥ ३ ॥

अस्य । ब्रतानि । न । आधृपे । पवमानस्य । दुःध्या ।

रुज । यः । त्वा । पृतन्यति ॥ ३ ॥

हे सोम पवमानस्य क्षरतोयस्यास्य तव ब्रतानि कर्माणि दूढया दुर्बुद्धिना राक्षसेन ना-
धृपे आधर्षयितुमशक्यानि । सत्त्वं त्वां यो दुर्बुद्धिः शत्रुः पृतन्यति योद्धुं इच्छति तं रुज बाधस्व
॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

तं हि न्वन्ति मदच्युतं हरिं नदीपुं वाजिनम् । इन्दुमिन्द्राय मत्सरम् ॥ ४ ॥ १० ॥

तम् । हि न्वन्ति । मदच्युतम् । हरिम् । नदीपुं । वाजिनम् ।

इन्दुम् । इन्द्राय । मत्सरम् ॥ ४ ॥ १० ॥

मदच्युतं मदस्य व्यावयितारं हरिं हरितवर्णं वाजिनं बलिनं मत्सरं मदकरं तमिन्दुं सो-
मं नदीपु वसतीवरीष्विन्द्रायेन्द्रार्थं हि न्वन्ति ऋत्विजः प्रेरयन्ति ॥ ४ ॥

॥ इति सप्तमस्य प्रथमे दशमोवर्गः ॥ १० ॥

अस्य प्रत्नामिति चतुर्केचं त्रिंशं सूक्तं ऋष्याद्याः पूषेवव । अस्य प्रत्नामित्यनुक्रान्तं । उक्तो-
विनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

अस्य प्रत्नामनुद्युतं शुक्रदुन्दुहे अह्नयः । पर्यः सहस्रसामृषिम् ॥ १ ॥

अस्य । प्रत्नाम् । अनु । द्युतम् । शुक्रम् । दुन्दुहे । अह्नयः ।

पर्यः । सहस्रसाम् । ऋषिम् ॥ १ ॥

अस्य सोमस्य प्रज्ञां पुराणां द्युतं द्योतमानं तनुमनु शुक्रं दीप्तं सहस्रतां अभिलषित-
स्यापरिमितस्य कर्मफलस्य दातारं ऋषिं सरणशीलं पयः पातव्यं रसमहयः कवयोदुदुहे
दुहन्ति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

अयंसूर्यइवोपदृग्यंसरांसिधावति । सप्तप्रवतआदिवम् ॥ २ ॥

अयम् । सूर्यः इव । उपदृक् । अयम् । सरांसि ।

धावति । सप्त । प्रवर्तः । आ । दिवम् ॥ २ ॥

अयं सोमः सूर्यइव यथासूर्यः सर्वस्यलोकस्योपदृष्टा तद्वत् कर्मणामुपदृगुपदृष्टा अपि
चायं सोमः सरांसि त्रिंशदुक्थपात्राणीति केचिद्वर्णयन्ति अपरेतु त्रिंशदहोरात्राणि सरांसीति
तानि धावति गच्छति । तथाचपास्कः—तत्रैतद्याज्ञिकोवेदयन्ते त्रिंशदुक्थपात्राणि माध्यन्दिने
सवनएकदेवतानि तान्येतस्मिन्कालएकेनप्रतिधानेन पिबन्ति तान्यत्र सरांस्युच्यन्ते त्रिंशद-
परपक्षस्याहोरात्रांलिंशत्पूर्वपक्षस्येतिनैरुकाइति । अपिचायं सोमोदिवमधिरुत्य सप्तप्रवतः स-
प्तनदीरातिष्ठति ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

अयं विश्वानितिष्ठति पुनानो भुवन्तोपरि । सोमो दिवो न सूर्यः ॥ ३ ॥

अयम् । विश्वानि । तिष्ठति । पुनानः । भुवन्ता ।

उपरि । सोमः । देवः । न । सूर्यः ॥ ३ ॥

पुनानाः पूयमानोयं सोमो विश्वानि सर्वाणि भुवना भुवनानि सर्वेषां भुवनानामुपरि
तिष्ठति । तत्र दृष्टान्तमाह—देवो न सूर्यः यथा सूर्यो देवः सर्वेषां भुवनानामुपरि तिष्ठति तद्वदयं
सोमोऽपीत्यर्थः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

परिणो देवर्वातयेवाजी अर्पसि गोमंतः । पुनान इन्द्रविन्द्रयुः ॥ ४ ॥ १ ॥

परि । नः । देवद्वीतये । वाजान् । अर्षसि । गोधर्मतः ।

पुनानः । इन्द्रो इति । इन्द्रद्युः ॥ ४ ॥ ११ ॥

हे इन्द्रो सोम इन्द्रपुरिन्द्रकामः पुनानः पूयमानस्त्वं नोस्माकं देवद्वीतये यज्ञाय गोम-
तोगोयुक्तानि वाजानाञ्चानि पर्यर्षसि परितः क्षरेत्यर्थः ॥ ४ ॥

॥ इति सप्तमस्य प्रथमे एकादशोवर्गः ॥ ११ ॥

यवंपवनंइति चतुर्ध्वचमेकविंशं सूक्तं काश्यपस्यावत्सारस्यार्थं गायत्रं पवमानसोमदेवता-
कं । यवंपवमित्यनुक्तान्तं । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

यवंपवनोअन्धसापुष्टंपुष्टंपरिस्रव । सोमविश्वांचसौभगा ॥ १ ॥

यवमृद्यवम् । नः । अन्धसा । पुष्टमृष्टपुष्टम् । परि ।

स्रव । सोम । विश्वा । च । सौभगा ॥ १ ॥

हे सोम त्वं नोस्माकं पुष्टंपुष्टं बहुलं यवंपवं पुनःपुनर्युतं रसमन्धसान्नात्मना परिस्रव धा-
रया क्षर । अन्नपार्थयितुस्तृष्णयात्यन्तं पीडितत्वादावाधेचेति द्विर्भावः । पीडापयोः कृधर्मो ना-
भिधेयधर्मइत्युक्तं । अपिच विश्वा विश्वानि सौभगा सौभगानि धनानि परिस्रव ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

इन्द्रोयथातवस्तवोयथातेजातमन्धसः । निर्वर्हिषिप्रियेसदः ॥ २ ॥

इन्द्रो इति । यथा । तव । स्तवः । यथा । ते । जातम् ।

अन्धसः । नि । वर्हिषि । प्रिये । सदः ॥ २ ॥

हे इन्द्रो सोमान्धसोन्नरूपस्य तव संबन्धी स्तवः स्तवमं स्तोत्रं तथा ते तव जातं जन्म
यथा मादुर्भूतमस्ति तथात्वं प्रिये प्रीणयितरि वर्हिषि अस्मयागे निषदः निषण्णोभव ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

उतनोगोविदंश्ववित्पवस्त्वसोमान्धसा । मभूतमेभिरहंभिः ॥ ३ ॥

उ॒त । नः । गो॒ऽवित् । अ॒श्व॒ऽवित् । प॒व॒स्व । सो॒म ।

अ॒न्ध॒सा । म॒क्षु॒ऽत॒मे॒भिः । अ॒ह॒ऽभिः ॥ ३ ॥

उतापिच हे सोम नोस्माकं गोविद्गोपदोऽश्वविदश्वपदश्च त्वं मक्षुतमेभिर्मक्षुतमैरतिशयेन
शीघ्रैरहभिरहोभिर्हेतुभिरंधसान्नेन पवस्व धारया क्षर ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

यो॒जि॒नाति॒नजी॒यते॒हन्ति॒शत्रु॑म॒भीत्य॑ । स॒प॒व॒स्वस॒हस्र॑जिन् ॥ ४ ॥ १२ ॥

यः । जि॒नाति॑ । न । जी॒यते॑ । ह॒न्ति । श॒त्रुम् । अ॒भि॒ऽइत्य॑ ।

सः । प॒व॒स्व । स॒ह॒स्र॒ऽजि॒त् ॥ ४ ॥ १२ ॥

हे सहस्रजित्सहस्रसंख्यानां शत्रूणां जेतः सोम योभवान् जिनाति शत्रून् हन्ति नजीय-
ते स्वयंशत्रुभिर्नजीयते नहन्यतइत्यर्थः । शत्रुमभीत्य शत्रुं स्वयमभ्येत्य हन्ति नच स्वयं शत्रु-
भिरभिभूयते सत्त्वं पवस्व क्षर ॥ ४ ॥

॥ इति सप्तमस्य प्रथमे द्वादशोवर्गः ॥ १२ ॥

परिसोमइति चतुर्ऋचं द्वात्रिंशं सूक्तं ऋष्याद्याः पूर्ववत् । परिसोमइत्यनुक्रान्तं । उक्तोवि-
नियोगः ।

तत्र प्रथमा—

परि॒सोमं॑ऋ॒तंबृ॒हदा॒शुःप॒वित्रे॑अ॒र्पति॑ । वि॒घ्नत्र॑क्षांसिदे॒व्युः ॥ १ ॥

परि॑ । सोमः॑ । ऋ॒तम् । बृ॒हत् । आ॒शुः । प॒वित्रे॑ । अ॒र्पति॑ ।

वि॒घ्नन् । रक्षांसि॑ । दे॒व्युः ॥ १ ॥

आशुः क्षिप्रकारी देवयुर्देवकामः सोमः पवित्रे स्थित्वा रक्षांसि राक्षसान् विघ्नन् निघ्नन् ।
बृहन्महदतमन् पर्यर्पति परिगमयति अस्मभ्यं प्रयच्छतीत्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

यत्सोमो॒वाज॑म॒र्पति॒शत॑ंधारा॒अप॑स्पृ॒वः । इन्द्र॑स्यस॒ख्यमा॑वि॒शन् ॥ २ ॥

यत् । सोमः । वाजम् । अर्षति । शतम् । धाराः । अपस्युवः ।
इन्द्रस्य । सख्यम् । आविशन् ॥ २ ॥

यद्यदा अपस्युवः कर्मकामाः शतं शतसंख्याकाः धाराः सोमस्यधाराः इन्द्रस्य सख्यं सखित्वं आविशन् प्रामुवन्ति । तदा सोमोवाजमन्मर्षति गमयति अस्मभ्यं प्रयच्छतीत्यर्थः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

अभित्वा योषणो दशं जारं कन्या नूपत । मृज्यसे सोमसातये ॥ ३ ॥

अभि । त्वा । योषणः । दश । जारम् । न । कन्या ।
अनूपत । मृज्यसे । सोम । सातये ॥ ३ ॥

हे सोम त्वा त्वां याः दशसंख्याका योषणोगुल्यः कन्या पितृमतीकन्यका जारं यथा प्रियमभिश्चायते तद्दक्ष्यनूपताभिश्चायन्ते । ताभिः सातयेस्माकं धनस्य लाभाय मृज्यसे इन्द्रार्थं शोध्यसे ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

त्वमिन्द्राय विष्णवे स्वादुरिन्द्रो परिस्रव । नृन्स्तोतृन्पाह्यंहसः ॥ ४ ॥ १ ॥ ३ ॥

त्वम् । इन्द्राय । विष्णवे । स्वादुः । इन्द्रो इति । परि ।
स्रव । नृन् । स्तोतृन् । पाहि । अंहसः ॥ ४ ॥ १ ॥ ३ ॥

हे इन्द्रो सोम स्वादुः प्रियरसस्त्वमिन्द्राय इन्द्रार्थं विष्णवे विष्ण्वर्थं च परिस्रव परिक्षर । नृन् कर्मणां नेतृन् स्तोतृन् त्वद्विषयाणां स्तुतीनां कर्तृन् अंहसोदुरितात्पाहि रक्ष च ॥ ४ ॥

॥ इति सप्तमस्य प्रथमे त्रयोदशोऽवर्गः ॥ १ ॥ ३ ॥

प्रतेधारा इति चतुर्केचं त्रयस्त्रिंशत्सूक्तं ऋष्याद्याः पूर्ववत् । प्रतेधारा इत्यनुक्रान्तं । उको विनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

प्रतेधारा असञ्चतो दिवो नयन्ति वृष्टयः । अच्छावाजं सहस्रिणम् ॥ १ ॥

प्र । ते । धाराः । असुश्वतः । दिवः । न । युन्ति ।

वृष्टयः । अच्छ । वाजम् । सहस्रिणम् ॥ १ ॥

हे सोम ते तव असुश्वतः संगरहिताधाराः सहस्रिणमपरिमितसंख्याकं वाजमन्मच्छा-
स्मदर्थं प्रयन्ति प्रगच्छन्ति । तत्रहृष्टान्तः—दिवोन वृष्टयः यथा चुलोकात् वर्षधारा निःसंगाः
प्रजानामपरिमितमन्नं प्रयन्ति तद्वदित्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

अभिप्रियाणि काव्या विश्वा चक्षाणो अर्पति । हरिस्तुज्ञान आयुधा ॥ २ ॥

अभि । प्रियाणि । काव्या । विश्वा । चक्षाणः ।

अर्पति । हरिः । तुज्ञानः । आयुधा ॥ २ ॥

हरिर्हरितवर्णः सोमो विश्वा विश्वानि प्रियाणि देवानां प्रीतिकराणि काव्या काव्या-
नि कर्माणि चक्षाणः पश्यन् आयुधा स्वकीयान्यायुधानि तुज्ञानो राक्षसान्प्रति प्रेरयंश्चाप्य-
र्पति यागं प्रति गच्छति ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

समर्मृजान आयुभिरिभो राजेव सुव्रतः । श्येनो न वंसु पीदति ॥ ३ ॥

सः । मर्मृजानः । आयुभिरिः । इभः । राजा इव ।

सुव्रतः । श्येनः । न । वंसु । सीदति ॥ ३ ॥

सुव्रतः सुकर्मा ससोमः आयुभिर्मनुष्यैः ऋत्विग्भिर्मर्मृजानः शोध्यमानः इभोगतभयो
राजेव यथा राजा । श्येनो न यथा च श्येनः तथा वंसुदकेषु वसतीवरीषु सीदति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

सनो विश्वा दिवो वसूतो पृथिव्या अधि । पुनान इन्द्रवाभर ॥ ४ ॥ १४ ॥

सः । नः । विश्वा । दिवः । वसु । उतो इति । पृथिव्याः ।

अधि । पुनानः । इन्द्रो इति । आ । भर ॥ ४ ॥ १४ ॥

हे इन्दो सोम पुनानः पवमानस्त्वं दिवोधि दिविस्थितानि उतो अपिच पृथिव्याअधि पृथिव्यां स्थितानि । अधीति सप्तम्यर्थानुवादः । विश्वा विश्वानि वसुवसूनि नोस्पृश्यमाभराहर

॥४॥

॥ इति सप्तमस्य प्रथमे चतुर्दशोवर्गः ॥ १४ ॥

तरत्सइतिचतुर्लक्षं चतुर्लक्षं सूक्तं ऋष्याद्याःपूर्ववत् । तरत्सइत्यनुक्रान्तं । उक्तोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

तरत्समन्दीधावतिधारासुतस्यान्धसः । तरत्समन्दीधावति ॥१॥

तरत् । सः । मन्दी । धावति । धारा । सुतस्य । अन्धसः ।

तरत् । सः । मन्दी । धावति ॥ १ ॥

मन्दी देवानां हर्षकरः ससोमः तरत् स्तोतृन् पाप्मनः सकाशात्तारयन् धावति पवते । तदेव दर्शयति सुतस्याभिपुतस्यांधसो देवानामन्नात्मकस्य सोमस्य धारा धावतीति । पुनरपि तदेवा-
हात्यन्तादरार्थं तरत्समन्दी धावति । यद्वास्याऋचोपास्केनोक्तोर्थोद्गृह्यस्तद्यथा—तरतिसर्पापसर्वं
मन्दी यः स्तौति धावति गच्छत्यूर्ध्वगतिं धारासुतस्यांधसो धारयाभिपुतस्य सोमस्य मंत्रपूतस्य
वाचास्तुतस्येति^१ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

उस्त्रावेद्वसूनामर्तस्यदेव्यवसः । तरत्समन्दीधावति ॥ २ ॥

उस्त्रा । वेद । वसूनाम् । र्तस्य । देवी । अवसः । तरत् ।

सः । मन्दी । धावति ॥ २ ॥

वसूनां धनानां उस्त्रोत्तरणशीला प्रदात्री देवी द्योतमाना स्तूयमानावा यस्य सोमस्य
धारा र्तस्य मनुष्यं यजमानं अवसोरक्षितुं वेद जानाति । सिद्धमन्यव ॥ २॥

अथ तृतीया—

ध्वस्त्रयोःपुरुषन्त्योरासहस्राणिदधहे । तरत्समन्दीधावति ॥ ३ ॥

ध्व॒स॒योः । पुरु॑ऽस॒न्त्योः । आ । स॒ह॒स्रा॒णि । द॒द्म॒हे ।
तर॑त् । सः । म॒न्दी । धा॒व॒ति ॥ ३ ॥

ध्वसयोः पुरुषंत्योर्ध्वसः कश्चिद्राजा पुरुषन्तिश्च कश्चित् तयोरुभयोरत्रेतरेतरयोगविवक्षया द्विवचनं द्रष्टव्यं । सहस्राणि धनानां सहस्राण्यादद्महे वयं प्रतिगृहीमः । तदस्माभिः प्रतिगृहीतं धनमुत्तममस्त्विति ऋषिः सोमं प्रार्थयतइति सोमस्यस्तुतिः । सिद्धमन्यत् । यथा वत्सारणवयोर्धनानि मतिजग्राहैवं तरंतपुरुमीह्यौ मतिजगृहतुः । तथाच शाट्वायनकं—अथहवैतरंतपुरुमीह्यौ वैददश्वीध्वसयोः पुरुषंत्योर्वहुप्रतिगृह्य गरगिराविवमेनाते तौहस्मांगुल्यासातं प्रतिगृह्याते तावकामयेतामसातंनाविवेदं सातंस्यादात्तमिवैव नप्रतिगृहीतमितिभावे तच्चतुर्ऋचमपश्यतां तेनप्रत्यैतां ततोवैतयोरसातं सातमभवदात्तमिवैव नप्रतिगृहीतं सयःप्रतिप्रतिगृह्य कामयेतेत्यादि॥३॥

अथ चतुर्थी—

आय॒योस्त्रिंश॑तंत॒नास॒ह॒स्रा॒णि च॒द॒द्म॒हे । त॒स्सम॒न्दीधा॑व॒ति ॥४॥ १५॥

आ । य॒योः । त्रिंश॑तंम् । त॒ना । स॒ह॒स्रा॒णि । च॒ । द॒द्म॒हे ।
तर॑त् । सः । म॒न्दी । धा॒व॒ति ॥ ४ ॥ १५ ॥

ययोर्ध्वसपुरुषंत्योस्त्रिंशतं त्रीणिशतानि सहस्राणि तना वस्त्राण्यादद्महे वयंप्रतिगृहीमः । तयोरस्माभिः प्रतिगृहीतं तत्सर्वमप्रतिगृहीतमस्त्विति सोमं ऋषिः प्रार्थयते इति सोमस्यैवस्तुतिः । सिद्धमन्यत् ॥ ४ ॥

॥ इति सप्तमस्य प्रथमे पञ्चदशोवर्गः ॥ १५ ॥

पव॒स्वेति॑ चतुर्ऋचं पंचविंशं सूक्तं ऋण्याद्याःपूर्ववत् । पव॒स्वेत्यनु॑क्रान्तं । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

प॒व॒स्व॒गो॒जिद॑श्च॒जिद्वि॑श्च॒जित्सो॑म॒र॒ण्य॒जित् । प्र॒जाव॑द्र॒त्नमा॑म॒र ॥१॥

प॒व॒स्व । गो॒ऽजित् । अ॒श्व॒ऽजित् । वि॒श्व॒ऽजित् । सो॒म् ।
र॒ण्य॒ऽजित् । प्र॒जा॒ऽव॒त् । रत्न॑म् । आ । अ॒म॒र ॥ १ ॥

हे सोम गोजित् शत्रूणां गवां जेता अश्वजित् अश्वानामपि जेता विश्वजित् विश्वस्य जगतोजेता रण्यजित् रमणीयस्य धनस्यापि जेता त्वं पवस्व धारया क्षर । अपिचास्मभ्यं प्रजावत् पुत्राद्युपेतं रत्नं रमणीयं धनमाभराहर ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

पर्वस्वाद्भ्यो अदाभ्यः पवस्वौषधीभ्यः । पर्वस्वधिपणाभ्यः ॥ २ ॥

पर्वस्व । अत्भ्यः । अदाभ्यः । पर्वस्व ।

ओषधीभ्यः । पर्वस्व । धिपणाभ्यः ॥ २ ॥

हे सोम त्वमद्भ्यो वसतीवरीभ्यो दाभ्योऽंशुभ्यश्च पवस्व क्षर । अपिचौषधीभ्यः पवस्व क्षर । किंच धिपणाभ्यो ग्रावभ्यः पवस्व क्षर ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

त्वं सोम पवमानो विश्वानि दुरितातर । कविः सीद नि बर्हिषि ॥ ३ ॥

त्वम् । सोम । पवमानः । विश्वानि । दुः६इता । तर ।

कविः । सीद । नि । बर्हिषि ॥ ३ ॥

हे सोम पवमानः पूषमानः कविः कान्तकर्मा त्वं विश्वानि सर्वाणि दुरिता दुरितानि राक्षसैः कृतान्युपद्रवाणि तर निराकुरु अस्मिन् बर्हिषि निधीदच ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

पवमानस्त्वं विदो जायमानो भवो महान् । इन्द्रो विश्वोऽसीदसि ॥ ४ ॥ १६ ॥

पवमान । स्वं । विदः । जायमानः । अभवः । महान् ।

इन्द्रो इति । विश्वान् । अजि । दत् । अस्ति ॥ ४ ॥ १६ ॥

हे पवमान सोम त्वं स्वः सर्वं विदो यजमानाय प्रयच्छ । अपिच जायमानः प्रादुर्भवन्नेव महान् पूजनीयो भवोसि । किञ्च हे इन्द्रो सोम त्वं विश्वान् सवनिव शत्रून् अज्यसि वेजसाभिभवसि ॥ ४ ॥

॥ इति सप्तमस्य प्रथमे षोडशोवर्गः ॥ १६ ॥

प्रगायत्रेणेति चतुर्कचं पट्विंशं सूक्तं काश्यपस्यावत्सारस्यार्पणं तृतीयापुरउष्णिक् आद्य-
द्वादशकोष्टकौ । शिष्टागायत्रः पवमानः सोमोदेवता । तथाचानुक्रान्तं—प्रगायत्रेणोपान्त्यापु-
रउष्णिगिति । उकोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

प्रगायत्रेण गायतृपवमानं विचर्षणिम् । इन्द्रं सहस्रं चक्षसम् ॥ १ ॥

प्र । गा॒य॒त्रेण॑ । गा॒य॒तृ । प॒व॒मा॒नम् । वि॒ऽच॒र्ष॒णि॒म् ।

इ॒न्द्रम् । स॒ह॒स्रं॑ च॒क्ष॒सम् ॥ १ ॥

विचर्षणिं विद्वद्भारं सहस्रचक्षसं बहुदर्शनं पवमानं पूयमानमिन्द्रं सोमं गायत्रेण गाय-
त्रेणामधेयेन साम्ना प्रगायत । हे स्तोतारो गानं कुरुत स्तुतेत्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

तत्त्वांसहस्रं चक्षसमथोसहस्रं भर्णसम् । अतिवारं मपाविपुः ॥ २ ॥

तम् । त्वा । स॒ह॒स्रं॑ च॒क्ष॒सम् । अ॒थो इति॑ । स॒ह॒स्रं॑ भ॒र्ण॒सम् ।

अति॑ । वा॒रम् । अ॒पा॒वि॒पुः ॥ २ ॥

हे सोम सहस्रचक्षसं बहुदर्शनं अथो अपिच सहस्रभर्णसं बहुभरणं तमभिपुवं त्वा
त्वां वारं वालं दशापवित्रं अत्यपाविपुर्कृत्विजः पावयन्ति ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

अतिवारान्पवमानो असिष्यदत्कलशां अमिधावति ।

इन्द्रं स्पृहाय्यां विशन् ॥ ३ ॥

अ॒र्ति । वा॒रान् । प॒र्व॒मा॒नः । अ॒सि॒स्य॒दत् । क॒ल॒शान् ।

अ॒भि । धा॒व॒ति । इ॒न्द्र॒स्य । हा॒र्दि । आ॒ह॒वि॒शान् ॥ ३ ॥

पवमानः पूयमानः सोमो वारान् अवेः बालानत्यतिक्रम्यासिष्यदत्स्यंदते । अपिचेन्द्र-
स्य हार्दि हृदयमाविशन् द्रोणानभिधावत्यभिगच्छति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

इ॒न्द्र॒स्य॒सोम॒राध॑से॒शंप॑व॒स्ववि॒च॒र्षणे॑ । प्र॒जाव॒द्रेत॒आभ॑र ॥४॥ १७॥

इ॒न्द्र॒स्य । सो॒म । राध॑से । शम् । प॒व॒स्व । वि॒ह॒च॒र्षणे॑ ।

प्र॒जाव॑त् । रे॒तः । आ । भ॒र ॥ ४ ॥ १७ ॥

हे विचर्षणे विद्रष्टः सोम त्वमिन्द्रस्य राधसे राधनाय संसिधौ शं सुखकरं रसं पवस्व
क्षर । अपिचास्मभ्यं प्रजावत्पुत्राद्युपेतं रेतोदकमनं वा आभराहर प्रयच्छेत्यर्थः ॥ ४ ॥

॥ इति सप्तमस्य प्रथमे सप्तदशोवर्गः ॥ १७ ॥

॥ इति नवमे मंडले द्वितीयोऽनुवाकः ॥ २ ॥

तृतीयेऽनुवाके सप्त सूक्तानि तत्रायावीतीति त्रिंशद्वचं प्रथमं सूक्तममहीयुर्नामांगिरसऋषिः
गायत्रीछन्दः पवमानः सोमो देवता । तथाचानुक्तान्तं—अयावीतीत्रिंशदमहीयुरिति । उक्तो-
विनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

अ॒या॒वी॒ती॒परि॑स्त्र॒व॒यस्त॑इ॒न्द्रो॒मदे॑ष्वा । अ॒वाह॑न्न॒वती॑र्न॒व ॥ १ ॥

अ॒या । वी॒ती । परि॑ । स्त्र॒व । यः । ते । इ॒न्द्रो॒ इति॑ ।

मदे॑षु । आ । अ॒व॒ह॒अर्ह॑न् । न॒वतीः । न॒व ॥ १ ॥

हे इन्द्रो सोम अयानेन रसेन वीती वीत्यै इन्द्रस्य भक्षणाय परिस्त्रव परिक्षर । कीदृशो-
नरसेनेत्यत आह ते तव धोरसोमदेषु संग्रामेषु नववीर्नवेति नवनवतिसंख्याकाश्च शत्रुपुरीरवा-
हन् जघान अमुं सोमरसं पीत्वा मत्तः सन्निन्द्र उक्तलक्षणाः शत्रुपुरीर्नवानेतिकृत्वा रसोजघा-
नेत्युपचारः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

पुरःसुचइत्थाधिषेदिवोदासायशम्बरम् । अधृत्यंतुर्वशंयदुम् ॥ २ ॥

पुरः । सुचः । इत्थाधिषे । दिवःइदासाय । शम्बरम् ।

अधृ । त्यम् । तुर्वशम् । यदुम् ॥ २ ॥

सद्य एकस्मिन्नेवाह्नि पुरः शत्रूणां पुराणि सोमरसोवाहन् इत्थाधिषे सत्यकर्मणे दिवो-
दासाय राज्ञे शंबरं शत्रुपुराणां स्वामिनमधाथ त्यं तं तुर्वशं तुर्वशनामकराजानं दिवोदासशत्रुं य-
दुं यदुनामकराजानं च यशमानयच्च । अत्रापि सोमरसं पीत्वा मत्तःसन्न इन्द्रः सर्वमेतदकार्षीदि-
ति सोमरसेकर्तृत्वमुपचर्यते ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

परिणोअश्वमश्वविद्रोमदिन्द्रोहिरण्यवत् । क्षरासहस्रिणीरिपः ॥ ३ ॥

परि । नुः । अश्वम् । अश्वइवित् । गोधर्मत् । इन्द्रो इति ।

हिरण्यइवत् । क्षरं । सहस्रिणीः । रिपः ॥ ३ ॥

हे इन्द्रो सोम अश्ववित् अश्वस्य लभकस्त्वं नोत्पाकमश्वं गोमद्रोयुक्तं हिरण्यवद्विर-
ण्योपेतं धनं च परिक्षर । अपिच सहस्रिणीर्बहूनि इषोन्नानि क्षर ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

पर्वमानस्यतेवयंपवित्रमभ्युन्दतः । सखित्वमावृणीमहे ॥ ४ ॥

पर्वमानस्य । ते । वयम् । पवित्रम् । अभिइउन्दतः ।

सखित्वम् । आ । वृणीमहे ॥ ४ ॥

हे सोम पवित्रमभ्युन्दतः पवित्रमभिक्लेदयतः पर्वमानस्य क्षरतश्च ते तव सखित्वं सख्यं
वयममहीयं आगिरसा आवृणीमहे प्रार्थयामहे ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

येतेपवित्रमूर्मयोभिःक्षरन्तिधारया । तेभिर्नःसोममृळ्य ॥ ५ ॥ १८ ॥

ये । ते । पवित्रम् । ऊर्मयः । अजिह्वरन्ति । धारया ।
तेभिः । नः । सोम । मृळय ॥ ५ ॥ १८ ॥

हे सोम ये प्रसिद्धाः ते तव ऊर्मयस्तरंगाः पवित्रं धारयाभिक्षरन्ति तेभिस्तैर्हर्मिभिर्नो-
स्मान्मृळय सुखय ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य प्रथमेष्टादशोवर्गः ॥ १८ ॥

अथ षष्ठी-

सनः पुनान आभररयि वीरवतीमिषम् । ईशानः सोम विश्वतः ॥ ६ ॥
सः । नः । पुनानः । आ । भर । रयिम् । वीरवतीम् ।
इषम् । ईशानः । सोम । विश्वतः ॥ ६ ॥

हे सोम विश्वतः सर्वस्य जगत् ईशानः ईश्वरः सोमिषुतः पुनानः पूयमानस्त्वं नोत्सह्यं
रयिं धनं वीरवतीं पुत्राद्युपेतमिषमन्नं चाभराहर ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

एतमुत्थं दशक्षिपो मृजन्ति सिन्धुमातरम् । समादित्येभिरख्यत ॥ ७ ॥
एतम् । ऊँ इति । त्यम् । दश । क्षिपः । मृजन्ति ।
सिन्धुमातरम् । सम् । आदित्येभिः । अख्यत ॥ ७ ॥

सिन्धुमातरं यस्य सोमस्य सिन्धुवोमातरो नद्यो भवन्ति त्वं तमेवमिदं सोमं दशक्षिपो द-
शसंस्थाका अंगुलयो मृजन्ति शोधयन्ति । अपिच सोमं सोमः आदित्येभिरादित्यैः समख्यत
संगच्छते ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

समिन्द्रेणोतवायुना सुत एति पवित्रा । संसूर्यस्य रश्मिभिः ॥ ८ ॥
सम् । इन्द्रेण । उत । वायुना । सुतः । एति ।
पवित्रे । आ । सम् । सूर्यस्य । रश्मिभिः ॥ ८ ॥

सुतोभिपुतः सोमः पवित्रे इन्द्रेण समेति संगच्छति । उतापिच वायुना समेति सूर्यस्य
रश्मिभिर्मयूतैरपि समेति ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

स॒नो॒भगा॑यवा॒यवे॑पू॒ष्णेप॑वस्व॒मधु॑मान् । चा॒रु॑र्मि॒त्रेवरु॑णेच ॥ ९ ॥

सः । नः । भगा॑य । वा॒यवे॑ । पू॒ष्णे । प॒वस्व । मधु॑मान् ।

चा॒रुः । मि॒त्रे । वरु॑णे । च ॥ ९ ॥

हे सोम मधुमान् मधुररसश्चारुः कल्याणस्वरूपश्च सोभिपुतस्त्वं नोस्माकं यज्ञे भगाय भ-
गाख्यायदेवाय वायवेच पूष्णे रवये मित्रे मित्राय देवाय वरुणे वरुणायच पवस्व क्षर ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

उ॒च्चा॑ते॒जा॒तम॑न्ध॒सोदि॑विप॒द्भूम्या॑ददे । उ॒ग्रंश॑र्म॒महि॑श्रवः ॥ १० ॥ ११ ॥

उ॒च्चा । ते । जा॒तम् । अन्ध॑सः । दि॒वि । सत् । भू॒मिः । आ । ददे॑ ।

उ॒ग्रम् । श॑र्म । महि॑ । श्रवः ॥ १० ॥ ११ ॥

हे सोम ते तव संबन्धिमोक्षसो रसस्योच्चा उपरि जातं जन्म अपिच दिवि द्युलोके सत्
विद्यमानं स्वतस्तवसंबन्धि उग्रमुद्गूर्णं शर्मसुखं महिमहत् श्रवोच्चं भूमिराददे । भूम्याददइति
पदत्रयमामनन्ति विसर्जनीयलोपः सांहितिकः । भूमिः भौमाजनामादशाः भूमिष्ठैरादीपत इत्य-
र्थः ॥ १० ॥

॥ इति सप्तमस्य प्रथमे एकोनविंशोवर्गः ॥ १९ ॥

अथैकादशी-

ए॒नावि॒श्वान्य॑र्य॒आद्यु॒म्नानि॑मानु॒पाणाम् । सि॒पांस॑न्तोव॒नाम॑हे ॥ ११ ॥

ए॒ना । वि॒श्वानि॑ । अ॒र्यः । आ । अ॒द्युम्ना॑नि । मा॒नु॒पा॒णाम् ।

सि॒पांस॑न्तः । व॒नाम॑हे ॥ ११ ॥

एना एनेनानेन सोमेन मानुपाणां मनुष्याणां विश्वा विश्वानि द्युम्नान्यज्ञानि अर्योभि-
गच्छन्तः सिपासन्तः संभ्रुकुमिच्छन्तश्च वर्यं वनामहे संभ्रजामहे ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी—

स॒न॒इन्द्रा॒य॒य॒ज्यवे॒वरु॑णाय॒म॒रु॒भ्यः । व॒रि॒वो॒वि॒त्परि॑स्त्व ॥ १२ ॥

सः । नुः । इन्द्राय । यज्यवे । वरुणाय । मरु॒भ्यः ।

व॒रि॒वः॒ऽवित् । परि॑ । स्त्व ॥ १२ ॥

हे सोम वरिवोविदन्नस्य लंभकः पवमानस्त्वं नोस्माकं यज्यवे यष्टव्यायेन्द्राय वरुणाय च मरुद्भ्यश्च परित्व धारया क्षर ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी—

उ॒पो॒पु॒जा॒त॒म॒सुर॑ंगो॒भिर्भृ॑ङ्ग॒परि॑ष्कृतम् । इ॒न्द्रु॒दे॒वा अ॒या॒सि॒पुः ॥ १३ ॥

उ॒पो इति॑ । सु । जा॒तम् । अ॒प्स्तु॑रम् । गो॒भिः । भृ॑ङ्गम् ।

परि॑ष्कृतम् । इ॒न्द्रुम् । दे॒वाः । अ॒या॒सि॒पुः ॥ १३ ॥

सुजातं सम्यक् प्रादुर्भूतं अमुरं वसतीवरीभिः मेरितं भगं शत्रूणां भजकं गोभिर्गोविकारैः पयोभिः परिष्कृतमलंकृतं संस्कृतमिदं सोमं देवाइन्द्रादयः उपायासिपुरुपागच्छन्ति ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी—

त॒मि॒द्वर्ध॑न्तु॒नो॒गि॒रौ व॒त्सं॒सं॒शि॒श्वरी॑रिव । य॒द॒न्द्र॒स्य हृ॒दं॒सनिः॑ ॥ १४ ॥

तम् । इत् । वर्ध॑न्तु । नुः । गि॒रः । व॒त्सम् । सं॒शि॒श्वरीः॒ऽइव ।

यः । द॒न्द्र॒स्य । हृ॒दम्॒ऽसनिः॑ ॥ १४ ॥

यः सोम इन्द्रस्य हृदंसनिर्हृदयस्य संभक्ता भवति तमिदमेव सोमं नोस्माकं गिरः स्तुतिरूपावाचः संवर्धन्तु सम्यक्वर्धयन्तु । तत्र दृष्टान्तः—वत्सं बालं शिश्वरीरिव यथा शिश्वयोर्विष्यपयस्कामावरो वत्सं वर्धयन्ति तद्वदित्यर्थः ॥ १४ ॥

अथ पञ्चदशी—

अ॒र्या॒णः॒सोम॒शंग॑वे॒धुक्ष॑त्सं॒पि॒प्यु॒यीमि॑पम् । वर्धा॑सि॒मु॒द्रमु॒क॒र्ध्यम् ॥ १५ ॥ २० ॥

अर्पं । नः । सोम । शम् । गवे । धुक्षस्वं । पिप्युपीम् । इपम् ।
वर्धं । समुद्रम् । उक्थ्यम् ॥ १५ ॥ २० ॥

हे सोम त्वं नोस्माकं गवे शं सुखमर्पं क्षर । अपिच पिप्युपीं प्रवृद्धामिपमन्नं धुक्षस्व
पूरय । किंचोक्थ्यं प्रशंस्यं समुद्रमुदकं वर्धं वर्धय ॥ १५ ॥

॥ इति सप्तमस्य प्रथमे विंशोवर्गः ॥ २० ॥

अथ षोडशी-

पर्वमानोअजीजनद्विचित्रंनतन्यतुम् । ज्योतिर्वैश्वानरबृहत् ॥ १६ ॥

पर्वमानः । अजिजिनत् । दिवः । चित्रम् । न । तन्यतुम् ।
ज्योतिः । वैश्वानरम् । बृहत् ॥ १६ ॥

पर्वमानः सोमः बृहन्महद् वैश्वानरं वैश्वानराख्यं ज्योतिस्तेजोदिवोद्युलोकस्य चित्रं
तन्यतुं न अशानिमिवाजीजनदजनयत् ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी-

पर्वमानस्यतेरसोमदोराजन्नदुच्छुनः । विवारमव्यमर्पति ॥ १७ ॥

पर्वमानस्य । ते । रसः । मदः । राजन् । अदुच्छुनः । वि ।
वारम् । अव्यम् । अर्पति ॥ १७ ॥

हे राजन् दीप्यमानसोम पर्वमानस्य क्षरतः ते तवादुच्छुनोरक्षोवार्जितो मदोमदकरो रसः
अव्यमविमयं वारं वासं दशापवित्रं व्यर्पत्यभिगच्छति ॥ १७ ॥

अथाष्टदशी-

पर्वमानरसस्तवदक्षोविराजतिद्युमान् । ज्योतिर्विश्वंस्वदृशे ॥ १८ ॥

पर्वमान । रसः । तव । दक्षः । वि । राजति । द्युमान् ।
ज्योतिः । विश्वम् । स्वः । दृशे ॥ १८ ॥

हे पवमान सोम तव त्वदीयोदक्षो वृद्धोऽधुमान् क्षीणिमान् रसो विराजति प्रकाशते । न केवलं स्वयमेव प्रकाशते किंतु विश्वं व्याप्तं स्वः सर्वं ज्योतिस्तेजश्च दृशे द्रष्टुं करोतीति शेषः ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशी-

यस्तेमदोवरेण्यस्तेनापवस्त्वान्धसा । देवावीरंघशंसहा ॥ १९ ॥

यः । ते । मर्दः । वरेण्यः । तेन । पवस्त्वं । अन्धसा ।

देवद्विअवीः । अघशंसहा ॥ १९ ॥

हे सोम ते तव देवावीर्देवकामोघशंसहा राक्षसानां हन्ता वरेण्यः सर्वैर्वरेणीयो मदोमद-
करो योरसोविद्यते तेन रसेनांधसादनीयेन पवस्व क्षर ॥ १९ ॥

अथ विंशी-

जग्निर्वृत्रममित्रियंसस्त्रिर्वाजं दिवेदिवे । गोपातं अश्वसा असि ॥ २० ॥ २१ ॥

जग्निः । वृत्रम् । अमित्रियम् । सस्त्रिः । वाजम् । दिवेदिवे ।

गोहसाः । ऊँ इति । अश्वहसाः । असि ॥ २० ॥ २१ ॥

हे सोम त्वममित्रियममित्रिभवं वृत्रं शत्रुं जग्निर्हतासि भवसि । किंच दिवेदिवे पवि-
दिनं वाजं संग्रामं सस्त्रिः संभक्तासि । किंच गोपाः गवां दातासि अश्वसाः अश्वानां दाता-
सि ॥ २० ॥

॥ इति सप्तमस्य प्रथमे एकविंशोवर्गः ॥ २१ ॥

अथैकविंशी-

समिश्रलो अरुपो भवत्सुपस्थानिर्धेनुभिः । सीदंश्छेनोनयोनिमा ॥ २१ ॥

समिश्रमिश्रलः । अरूपः । भव । सुहउपस्थानिः । न ।

धेनुहनिः । सीदन् । श्येनः । न । योनिम् । आ ॥ २१ ॥

हे सोम त्वं सूपस्थाभिः शोभनोपस्थानाभिः धेनुभिर्गोभिः गोविकारैः पयोभिरित्यर्थः ।
संमिश्रः संमिश्रितः श्वेनोन यथा श्वेनः शीघ्रमागत्य स्थानपासीदति तद्वद्योनिं स्वकीयं
स्थानं आसीदन् । न संप्रत्यर्थे । इदानीमरूप आरोचमानोभव ॥ २१ ॥

अथ द्वाविंशो-

सपवस्वयआविथेन्द्रवृत्रायहन्तवे । वृत्रिवांसमहीरपः ॥ २२ ॥

सः । पवस्व । यः । आविथ । इन्द्रम् । वृत्राय ।

हन्तवे । वृत्रिवांसम् । महीः । अपः ॥ २२ ॥

हे सोम यस्त्वं महीर्महतीरो महात्युदकानि वृत्रिवांसं निरुधानं वृत्राय वृत्रं हन्तवे
हन्तुं इन्द्रमाविथ रक्ष । सत्त्वं पवस्व धारया क्षर । सोमं पीत्वा मत्तः सन्निद्रो महात्युदका-
नि निरुधानं वृत्रं जघानेत्यर्थः ॥ २२ ॥

अथ त्रयोविंशी-

सुवीरांसोवयंधनाजयेमसोममीद्वः । पुनानोवर्धनोगिरः ॥ २३ ॥

सुवीरांसः । वयम् । धना । जयेम । सोम । मीद्वः ।

पुनानः । वर्ध । नः । गिरः ॥ २३ ॥

हे मीद्वः सेकः सोम पुनानः पूषमानस्त्वं सुवीरांसः सुवीराः कल्याणपुत्राः वयममहीय-
व आंगिरसाः धना शत्रूणां धनानि जयेम शत्रून् जित्वा तदीयानि धनानि स्वीकुर्यामित्यर्थः ।
नोस्माकं गिरः स्तुतिरूपावाचश्च वर्ध वर्धय ॥ २३ ॥

अथ चतुर्विंशी-

त्वोतांसस्तवावसास्यामवन्वन्तआमुरः । सोमवतेपुजागृहि ॥ २४ ॥

त्वाऽर्कतासः । तव । अवसा । स्याम । वन्वन्तः । आऽमुरः ।

सोम । वृतेषु । जागृहि ॥ २४ ॥

हे सोम तव त्वदीयेनावसा रक्षणेन त्वोतासः त्वया रक्षिताः सन्तो बन्वन्तः शत्रून् भज-
माना आमुरस्तेषामभिमारकाः स्याम भवेम । व्रतेष्वस्माकं कर्मसु जागृहि प्रबुद्धोभव ॥ २४ ॥

अथ पञ्चविंशो—

अ॒प॒घ्नन्प॒वते॒मृ॒धो॒प॒सोमो॒अरा॑व्णः । गच्छ॒न्निन्द्र॑स्यनिष्कृतम् ॥ २५ ॥ २२ ॥

अ॒प॒घ्नन् । प॒वते॒ । मृ॒धः । अ॒प । सोमः । अ॒रा॒व्णः ।

गच्छ॑न् । इन्द्र॑स्य । निः॑स्कृतम् ॥ २५ ॥ २२ ॥

सोमोमृधोर्हिंसकान् शत्रून्पघ्नन् मारयन् अराव्णः शक्नो सत्यां धनानामदातुंश्चापघ्नन्
इन्द्रस्य निष्कृतं स्थानं गच्छन् प्रामुवन् पवते धारया क्षरति ॥ २५ ॥

॥ इति सप्तमस्य प्रथमे द्वाविंशोवर्गः ॥ २२ ॥

अथ षड्विंशी—

म॒हो॒नो॒रा॒य॒आभ॑र॒पव॑मानज॒हि॒मृ॒धः । रा॒स्वे॒न्दो॒वी॒र॒व्य॑शः ॥ २६ ॥

म॒हः । नः । रा॒यः । आ । भ॒र । प॒व॑मान । ज॒हि॒ । मृ॒धः ।

रा॒स्व । इ॒न्द्रो॒ इति॑ । वी॒र॒व्य॑ । यशः ॥ २६ ॥

हे पवमानेन्दो सोम नोस्माकं महोमहान्ति रायोधनान्याभराहर । मृधोर्हिंसकान् शत्रून्
च जहि मारय । वीरव्य पुत्राद्युपेतां यशः कीर्तिं च रास्वास्मभ्यं देहि ॥ २६ ॥

अथ सप्तविंशी—

न॒त्वा॒श॒तं॒च॒न॒हुतो॒रा॒धो॒दि॒त्स॑न्त॒मामि॑नन् । यत्पु॒ना॒नोम॑स्वस्यसे ॥ २७ ॥

न । त्वा । श॒तम् । च॒न । हु॒तः । रा॒धः । दि॒त्स॑न्तम् । आ । मि॒नन् ।

यत् । पु॒ना॒नः । म॒स्व॒स्य॒से ॥ २७ ॥

हे सोम राधोधनमादित्सन्तमादातुमिच्छन्तं त्वा त्वां शतं च न बहवोपि ह्रुवोर्हिंसकाः श-
त्र्वेनपिनजहिंसन्ति । कदेत्यत्राह यद्यदा पुनानः पूयमानस्त्वं मत्स्वसेस्मभ्यं धनं दातुमि-
च्छसि ॥ २७ ॥

अथाष्टाविंशी—

पर्वस्वेन्दो वृषा सुतः कृधीनो यशसो जने । विश्वा अप द्विपो जहि ॥ २८ ॥

पर्वस्व । इन्दो इति । वृषा । सुतः । कृधि । नुः । यशसः ।

जने । विश्वाः । अर्प । द्विर्पः । जहि ॥ २८ ॥

हे इन्दो सोम सुतोभिपुतो वृषा सेका त्वं पवस्व धारया क्षर । जने जनपदेषु नोस्मान्
यशसो यशस्विनः कृधि कुरु । विश्वाः सर्वान् द्विपो द्वेष्टुन् शत्रून् अपजहि मारय च ॥ २८ ॥

अथैकोनविंशी—

अस्य तिस्रस्ये वयं तवेन्दो द्युम्न उत्तमे । ससुह्याम पृतन्यतः ॥ २९ ॥

अस्य । ते । स्रस्ये । वयम् । तव । इन्दो इति ।

द्युम्ने । उत्तमे । ससुह्याम् । पृतन्यतः ॥ २९ ॥

हे इन्दो सोम अस्यास्मिन् यागे वर्तमानस्य ते तव स्रस्ये सत्त्वित्वे सति वयममहीयव आं-
गिरसास्त्व त्वदीये जन्तये श्रेष्ठे द्युम्ने त्विं प्राप्ताः । तथा च यास्कः—द्युम्नो वयेर्यशो वान्नेवेति ।
पृतन्यतो युद्धमिच्छतः शत्रून् ससुह्यामाभिभवेम ॥ २९ ॥

अथ विंशी—

याते भीमान्यायुधा तिम्रानि सन्ति धूर्वणे । रक्षा समस्य नो निदः ॥ ३० ॥ २३ ॥

या । ते । भीमानि । आयुधा । तिम्रानि । सन्ति ।

धूर्वणे । रक्ष । समस्य । नुः । निदः ॥ ३० ॥ २३ ॥

हे सोम ते तव या यानि भीमानि शत्रूणां भयंकराणि तिम्रानि तीक्ष्णानि आयुधा
आयुधानि धूर्वणे शत्रुवधार्थं सन्ति तैरायुधैः समस्य सर्वस्य शत्रोर्निदो निन्दाया नोस्मान् रक्ष
पाठय ॥ ३० ॥

॥ इति सप्तमस्य प्रथमे त्रयोविंशोऽवर्गः ॥ २३ ॥

एते असृग्रमिति त्रिंशद्वचं द्वितीयं सूक्तं भार्गवस्य जमदग्नेरार्षं गायत्रं पवमानसोमदेवता-
कं । तथाचानुक्तान्तं—एते असृग्रं जमदग्निरिति । गतो विनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

एते असृग्रमिन्दवस्तिरः पवित्रमाशवः । विश्वान्यभिसौभगा ॥ १ ॥

एते । असृग्रम् । इन्दवः । तिरः । पवित्रम् । आशवः ।

विश्वानि । अभि । सौभगा ॥ १ ॥

आशवः शीघ्रा एते पवमाना इन्दवः सोमा विश्वानि सर्वाणि सौभगा सौभगानि धना-
न्यभिलक्ष्य पवित्रं तिरः असृग्रं ऋत्विग्भिः सृज्यन्ते ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

विघ्नन्तो दुरिता पुरुसु गान्तो कायवाजिनः । तना कृण्वन्तो अर्वते ॥ २ ॥

विघ्नन्तः । दुःइता । पुरु । सुग । तोकायं । वाजिनः ।

तना । कृण्वन्तः । अर्वते ॥ २ ॥

वाजिनो बलवन्तः सोमाः पुरु बहूनि दुरिता दुरितानि विघ्नन्तो विशेषेण नाशयन्तः
तोकायास्माकं पुत्रायावन्तेश्वाय च सुगा सुखानि तना धनानि च कृण्वन्तः कुर्वन्तः तिरः पवित्रं
सृज्यन्त इति संबन्धः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

कृण्वन्तो वरिवो गवेभ्यर्पन्ति सुष्टुतिम् । इळामस्मभ्यं संयतम् ॥ ३ ॥

कृण्वन्तः । वरिवः । गवे । अभि । अर्पन्ति । सुष्टुतिम् ।

इळाम् । अस्मभ्यम् । समुदयतम् ॥ ३ ॥

अस्माकं गवेस्पर्शं च संयतं यदास्मान् संयच्छति तद्वरिवोधनमिळामन्नं च कृण्वन्तः
कुर्वन्तः सोमाः सुष्टुतिमस्मदीयां शोभनां स्तुतिमभ्यर्पन्त्याभिमुख्येन गच्छन्ति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

असाव्यं शुर्मदायाप्सु दक्षो गिरिष्ठाः । श्येनो नयो निमासदत् ॥ ४ ॥

असावि । अंशुः । मदाय । अप्सु । दक्षः । गिरिस्थाः ।
श्वेनः । न । योनिम् । आ । असदत् ॥ ४ ॥

गिरिष्ठाः पर्वतेजातेशुः सोमोमदाय मदार्थमसान्यभिपुतः अप्सु वसतीवरीषु दक्षः प्रबुद्धश्च भवति । किंच श्वेनोन यथा श्वेनोवेगेन आगत्य स्थानमासीदति तद्वदयं सोमो योनिं स्वकीयं स्थानमसददासीदति ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

शुभ्रमन्धोदेववातमप्सुधूतो नृभिः सुतः । स्वदन्ति गावः पर्योभिः ॥ ५ ॥ २४ ॥

शुभ्रम् । अन्धः । देववातम् । अप्सु । धूतः । नृभिः ।
सुतः । स्वदन्ति । गावः । पर्योभिः ॥ ५ ॥ २४ ॥

यदेववातं देवैः प्रार्थितं शुभ्रं शोभनमन्धोचं गावः पशवः पर्योभिराशिरैः स्वदन्ति स्वादयन्ति सोयं सोमो नृभिर्नैवृभिर्कृत्विग्भिः सुतोभिपुतः सनप्सु वसतीवरीषु धूतः शोधितो भवति ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य प्रथमे चतुर्विंशोऽवर्गः ॥ २४ ॥

अथ षष्ठी—

आदीमंश्वं हेतारोऽशूशुभ्रममृताय । मध्वो रसं सधमादे ॥ ६ ॥

आत् । ईम् । अश्वम् । न । हेतारः । अशूशुभ्रम् । अमृताय ।
मध्वः । रसम् । सधमादे ॥ ६ ॥

आदनन्तरं हेतारः प्रेरकाकृत्विजः सधमादे यज्ञे ईमेनं मध्वो मदकरस्य सोमस्य रसं अमृतायामारणायाश्वं नाश्वमिवाशूशुभ्रम् शोभयन्ति ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

यास्ते धारां मधुश्रुतोऽस्तं प्रमिन्द ऊतये । तानिः पवित्रमासदः ॥ ७ ॥

याः । ते । धाराः । मधुश्रुतः । अस्तं पम् । इन्द्रो इति ।
ऊतये । तानिः । पवित्रम् । आ । असदः ॥ ७ ॥

हे इन्द्रो सोम ते तव मधुश्चुतो मधुररसस्य श्रोतयिष्योयाधारा ऊतये रक्षणाय असृग्-
मसृग्यन्त ताभिर्धाराभिस्त्वं पवित्रमासदआसीद ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

सोअर्पेन्द्रायपीतयेतिरोरोमाण्यव्यया । सीदन्योनावनेष्वा ॥ ८ ॥

सः । अर्प । इन्द्राय । पीतये । त्रिः । रोमाणि । अव्यया ।

सीदन् । योना । वनेषु । आ ॥ ८ ॥

हे सोम सोभिषुतस्त्वं अव्यया अव्ययानि अविमयानि रोमाणि बालानि तिरस्ति-
रस्कुर्वन् वनेषु पात्रेषु योना योनौ स्थाने आसीदन्निन्द्रायेन्द्रस्य पीतये पानायार्ष क्षर ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

त्वमिन्द्रोपरिस्त्वस्वाद्विष्टोअङ्गिरोभ्यः । वरिवोविहृतं पयः ॥ ९ ॥

त्वम् । इन्द्रो इति । परि । स्त्रव । स्वाद्विष्टः ।

अङ्गिरःभ्यः । वरिवःवित् । घृतम् । पयः ॥ ९ ॥

हे इन्द्रो सोम स्वाद्विष्टः स्वादुतमो वरिवोविदस्मदभिलषितस्य धनस्य लंभकश्च त्वमं-
गिरोभ्योङ्गिरसामर्थाय घृतमाज्यं पयश्च परित्व परिक्षर ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

अयंविचर्षणिर्हितःपवमानःसचेतति । हिन्वानाप्यबृहत् ॥ १० ॥ २५ ॥

अयम् । विचर्षणिः । हितः । पवमानः । सः । चेतति ।

हिन्वानः । आप्यम् । बृहत् ॥ १० ॥ २५ ॥

विचर्षणिर्विद्रष्टा हितः पात्रेषु निहितः पवमानः अयं सोम आप्यमप्सुभवं बृहन्महदन्नं ।
हिन्वानः प्रेरयन् सचेतति सर्वैः सप्तायते ॥ १० ॥

॥ इति सप्तमस्य पथमे पञ्चविंशोवर्गः ॥ २५ ॥

अथैकादशी—

ए॒ष॒व॒पा॒वृष॑व॒तः॒प॒र्व॒मा॒नो॒अ॒श॒स्ति॒हा । क॒र॒द॒सू॒नि॒दा॒शु॒पे ॥ ११ ॥

ए॒षः । वृ॒षा । वृष॑व॒तः । प॒र्व॒मा॒नः । अ॒श॒स्ति॒हा ।

क॒र॒त् । व॒सू॒नि । द॒ाशु॒पे ॥ ११ ॥

वृषा कामानां सेक्ता वृषवतो वृषकर्मा अशस्तिहा राक्षसानां हन्ता पवमान एषसोमो दाशुपे हविषां दात्रे यजमानाय वसूनि धनानि करत् करोति प्रयच्छतीत्यर्थः ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी—

आ॒प॒व॒स्त्व॒स॒ह॒स्त्रि॒णं॒र॒यि॒गो॒म॒न्त॒म॒श्वि॒न॒म् । पु॒रु॒श्च॒न्द्रं॒पु॒रु॒स्सृ॒ह॒म् ॥ १२ ॥

आ । प॒व॒स्त्व । स॒ह॒स्त्रि॒ण॒म् । र॒यि॒म् । गो॒म॒न्त॒म् ।

अ॒श्वि॒न॒म् । पु॒रु॒श्च॒न्द्र॒म् । पु॒रु॒स्सृ॒ह॒म् ॥ १२ ॥

हे सोम त्वं सहस्त्रिणं बहुसंख्याकं गोमन्तं गोभिरुपेतमश्विनमश्ववन्तं पुरुश्चन्द्रं बहूनां हर्षकं पुरुस्सृहं बहुस्प्रहणीयं रयिं धनमापवस्व परित्कर ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी—

ए॒ष॒स्य॒परि॑पि॒च्य॒ते॒म॒मृ॒ज्य॒मा॒न॒आ॒यु॒भिः । उ॒रु॒गा॒यः॒क॒वि॒क्र॒तुः ॥ १३ ॥

ए॒षः । स्यः । परि॑ । पि॒च्य॒ते । म॒मृ॒ज्य॒मा॒नः । आ॒यु॒भिः ।

उ॒रु॒गा॒यः । क॒वि॒क्र॒तुः ॥ १३ ॥

उरुगायो बहुस्तुतिः कविक्रतुः क्रांतपन्नः क्रान्तकर्मा वा स्यः सप्तपोयं सोम आयुभिर्मनुष्यैर्ममृज्यमानः शोच्यमानः परिपिच्यते ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी—

स॒ह॒स्रो॒तिः॒श॒ता॒म॒घो॒वि॒मा॒नो॒र॒ज॒सः॒क॒विः । इ॒न्द्रा॒य॒प॒व॒ते॒म॒दः ॥ १४ ॥

स॒ह॒स्र॑इ॒कृतिः । श॒ता॒म॒घः । वि॒मा॒नः । र॒ज॒सः । क॒विः ।

इ॒न्द्रा॒य॒ । प॒व॒ते॒ । म॒दः ॥ १४ ॥

सहस्रोतिरपरिमितरक्षणः शतमघो बहुधनो रजसो लोकस्य विमानो निर्माता कविः
क्रान्तकर्मा मदो मदकरः सोमइन्द्रायेन्द्रार्थं पवते धारया क्षरति ॥१४॥

अथ पंचदशी—

गिराजातइहस्तुतइन्द्रायेधीयते । वियोर्नावसुताविव ॥१५॥२६॥

गिरा । जातः । इह । स्तुतः । इन्द्रुः । इन्द्राय । धीयते ।

विः । योना । वसुतौइव ॥ १५ ॥ २६ ॥

जातः प्रादुर्भूतः गिरा स्तुत्या स्तुतश्चेन्दुः सोम इहास्मिन्यस्ते योना योनौ स्वस्थाने इ-
न्द्रायेन्द्रार्थं वसुताविव विःपक्षी यथा स्ववासे तथा धीयते निधीयते ॥१५॥

॥ इति सप्तमस्य प्रथमे षड्विंशोऽवर्गः ॥२६॥

अथ षोडशी—

पर्वमानःसुतोऽनृभिःसोमोवार्जमिवासरत् । चमूपुशकर्मनासदम् ॥१६॥

पर्वमानः । सुतः । नृभिः । सोमः । वार्जमइव । असुरत् ।

चमूपु । शकर्मना । आसदम् ॥ १६ ॥

नृभिर्नैनृभिर्कृत्विग्भिः सुतोऽभिपुतः पर्वमानः सोमश्च चमूपु चमसेषु शकर्मना वसेनासद-
मुपवेष्टुं वाजमिव युद्धमिव स्थानमसरत्सरति ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी—

तं त्रिपृष्ठे त्रिवन्धुरे रथे युञ्जन्ति यार्तवे । ऋषीणां सप्तधीतिभिः ॥१७॥

तम् । त्रिपृष्ठे । त्रिवन्धुरे । रथे । युञ्जन्ति । यार्तवे ।

ऋषीणाम् । सप्त । धीतिभिः ॥ १७ ॥

त्रिपृष्ठे त्रिपवणपृष्ठे त्रिवन्धुरे त्रिवेदवन्धुरे ऋषीणारथे यज्ञरथे तं सोमं सप्त सप्तभिः धी-
तिभिश्छंदोभिः यातवे देवान्प्रतिगन्तुं धुञ्जन्ति ऋत्विजोऽयोजयन्ति ॥ १७ ॥

अथाष्टादशी—

तंसोतारोधनस्पृतमाशुवाजाययातवे । हरिंहिनोतवाजिनम् ॥ १८ ॥

तम् । सोतारः । धनस्पृतम् । आशुम् । वाजाय ।

यातवे । हरिम् । हिनोत् । वाजिनम् ॥ १८ ॥

हे सोतारोभिषवकर्तार ऋत्विजः धनस्पृतं धनानां स्पष्टारं वाजिनं बलिनं आशुं वेगवंतं सोमात्मकं हरिमश्वं वाजाय यज्ञारब्धं संग्रामं यातवे गंतुं हिनोत प्रेरयत । यथा योद्धारोयुद्धं गंतुं बलिनं वेगवंतमश्वं प्रेरयन्ति तद्वत् यज्ञमभिगन्तुं बलवन्तं सोमं प्रेरयतेति भावः ॥ १८ ॥

अथैकोन विंशी—

आविशान्कलशंसुतोविश्वाअर्पन्मिश्रियः । शूरोनगोपुंतिष्ठति ॥ १९ ॥

आविशान् । कलशम् । सुतः । विश्वाः । अर्पन् ।

अग्नि । श्रियः । शूरः । न । गोपुं । तिष्ठति ॥ १९ ॥

सुतोभिपुतः सोमः कलशं द्रोणमाविशान् विश्वाः सर्वाः श्रियः संपदोभ्यर्पन् अस्मान्-भिगमयन् गोषु शत्रूणां पशुषु शूरोन यथाशूरो निःशंकस्तिष्ठति तद्वद्यज्ञेषु निःशंकस्तिष्ठति ॥ १९ ॥

अथविंशी—

आतइन्द्रोमदायकंपयोदुहन्त्यायवः । देवादेवेभ्योमधु ॥ २० ॥ २७ ॥

आ । ते । इन्द्रो इति । मदाय । कम् । पयः । दुहन्ति ।

आयवः । देवाः । देवेभ्यः । मधु ॥ २० ॥ २७ ॥

हे इन्द्रो सोम ते तव मधु मधुभूतं पयः पेयस्स देवाः स्तोतारः आयवोमनुष्या मदाय कं मदार्यं देवेभ्य इन्द्रादिभ्यः आदुहन्ति ॥ २० ॥

॥ इति सप्तमस्य प्रथमे सप्तविंशोवर्गः ॥ २७ ॥

अथैकविंशी-

आ॒नः॒ सोमं॑ प॒वित्र॒ आसृ॒जता॒ मधु॑मत्तमम् । दे॒वेभ्यो॑ दि॒वश्रु॒त्तमम्॥ २१॥

आ । नः । सोमम् । पवित्रे । आ । सृजतम् । मधुमत्तमम् ।

दे॒वेभ्यः । दे॒वश्रु॒त्तमम् ॥ २१ ॥

हे ऋत्विजो नोस्माकं देवश्रुत्तममत्यन्तं देवैः श्रूयमाणं मधुमत्तमं अतिशयेन मधुमन्तं सोमदेवेभ्य इन्द्राद्यर्थं पवित्रे दशापवित्रे आसृजत साधयत ॥ २१ ॥

अथ द्वाविंशी-

ए॒ते सोमा॑ अ॒सृक्ष॑त॒ गृणा॒नाः श्रव॑से म॒हे । म॒दि॒न्त॑मस्य॒ धार॑या ॥ २२ ॥

ए॒ते । सोमाः । अ॒सृक्ष॑त । गृणा॒नाः । श्रव॑से । म॒हे ।

म॒दि॒न्त॑मस्य । धार॑या ॥ २२ ॥

गृणानाः स्तूयमाना एते इमे सोमा महे महते श्रवसे अन्नाय मदिन्तमस्य मादयितृत्तमस्य रसस्य धारया असृक्षत ऋत्विग्भिः सृज्यन्ते ॥ २२ ॥

अथ त्रयोविंशी-

अ॒ग्नि॒गव्या॑नि॒ वी॒तये॑ नृ॒म्णा पु॒नानो॑ अ॒र्प॑सि । स॒नद्वा॑जः प॒रि॒स्रव॑ ॥ २३ ॥

अ॒ग्नि॒ । गव्या॑नि । वी॒तये॑ । नृ॒म्णा । पु॒नानः॑ ।

अ॒र्प॑सि । स॒नद्वा॑जः । प॒रि॒ । स्र॒व॑ ॥ २३ ॥

हे सोम पुनानः पूयमानोयस्त्वं वीतये भक्षणाय गव्यानि गोसंबन्धीनि नृम्णा नृम्णानि धनानि क्षीरादीन्यज्यर्षस्यग्निगच्छसि । सत्वं सनद्वाजो दीयमानान्नः सन् परिस्त्रव परिक्षर ॥ २३ ॥

अथ चतुर्विंशी-

उ॒त नो॒ गोम॑ती॒ रिपो॒ विश्वा॑ अ॒र्प॑ परि॒ष्टुभः॑ । गृ॒णानो॒ ज॒मद॑ग्निना ॥ २४ ॥

उ॒त । नः । गो॒म॑तीः । इ॒र्षः । वि॒श्वाः । अ॒र्प॑ ।

प॒रि॒ष्टु॒भः । गृ॒णानः॑ । ज॒मद॑ग्निना ॥ २४ ॥

उतापिच हे सोम जमदग्निनात्रा ऋषिणा मया गृणानः स्तुयमानस्त्वं नोस्माकं गोमती-
गोभिर्युक्तानि परिदुभः परितः श्रोतव्यानि विश्वाः सर्वाणि इषोन्नान्यर्षं गच्छ अस्मभ्यमेवं-
विधान्यन्नानि देहीत्यर्थः ॥ २४ ॥

अथ पञ्चविंशी-

पवस्ववाचोअग्नियःसोमंचित्राभिरूतिभिः ।
अभिविश्वानिकाव्या ॥ २५ ॥ २८ ॥

पवस्व । वाचः । अग्नियः । सोमं । चित्राभिः ।
ऊतिभिः । अभि । विश्वानि । काव्या ॥ २५ ॥ २८ ॥

हे सोमाग्नियोमुख्यस्त्वं चित्राभिः पूजनीयैरूतिभीरक्षणैः सह वाचोऽस्मदीयाः स्तुतीः अ-
भिपवस्व । एतदेव दर्शयति-विश्वानि सर्वाणि काव्या काव्यानि स्तुत्यात्मकानि वाक्यान्त्यभि
पवस्वेति ॥ २५ ॥

॥ इति सप्तमस्य प्रथमेष्टाविंशोवर्गः ॥ २८ ॥

अथ षड्विंशी-

त्वंसमुद्रियाअपोग्रियोवाचईरयन् । पवस्वविश्वमेजय ॥ २६ ॥

त्वम् । समुद्रियाः । अपः । अग्नियः । वाचः ।
ईरयन् । पवस्व । विश्वम् । एजय ॥ २६ ॥

हे विश्वमेजय विश्वकंपक सोमाग्नियोमुख्यस्त्वं वाचईरयन् प्रेरयन् समुद्रियाआन्त-
रिक्षाण्यपउदकानि पवस्व धारया क्षर ॥ २६ ॥

अथ सप्तविंशी-

तुभ्येमाभुवनाकवेमहिन्नेसोमतस्थिरे । तुभ्यमर्पन्तितिसिन्धवः ॥ २७ ॥

तुभ्यं । इमा । भुवना । कवे । महिन्ने । सोम ।
तस्थिरे । तुभ्यम् । अर्पन्ति । सिन्धवः ॥ २७ ॥

हे कवे क्रान्तकर्मन् सोम तुज्य तुज्यं तव महिम्ने इमा इमानि भुवना भुवनानि तस्थिरे तिष्ठन्ति त्वामेव पुरस्कुर्वन्तीत्यर्थः । अपिच सिंधवोनद्यस्तुज्यमेवार्पति गच्छन्ति त्वदाज्ञामेवानुपालयन्तीत्यर्थः ॥ २७ ॥

अथाष्टाविंशी-

प्रतेदिवोनदृष्टयो धारायन्त्यसुश्रतः । अग्निशुक्रामुपस्तिरम् ॥ २८ ॥
प्र । ते । दिवः । न । दृष्टयः । धाराः । यन्ति । असुश्रतः ।
अग्नि । शुक्राम् । उपस्तिरम् ॥ २८ ॥

हे सोम ते तव असुश्रतोसंगाधारा दिवोन्तरिक्षादृष्टयोन वर्षाणीव शुक्रां शुक्रवर्णां शुक्रवर्णैरविलोमनिर्मितमुपस्तिर मुपस्तीर्यमाणं पवित्रमग्निं प्रति प्रयन्ति ॥ २८ ॥

अथैकोनविंशी-

इन्द्रायेन्दुपुनीतनोग्रंदक्षायसाधनम् । ईशानंवीतिराधसम् ॥ २९ ॥
इन्द्राय । इन्दुम् । पुनीतन । उपम् । दक्षाय ।
साधनम् । ईशानम् । वीतिराधसम् ॥ २९ ॥

हे ऋत्विजः उग्रमुदूर्णं दक्षाय बलस्य साधनं करणं ईशानं धनानामीश्वरं वीतिराधसं वत्तधनं इन्दुं सोमं इन्द्रायेन्द्रार्थं पुनीतन पुनीत ॥ २९ ॥

अथ त्रिंशी-

पर्वमानऋतः कविः सोमः पवित्रमासदत् । दधत्स्तोत्रे सुवीर्यम् ॥ ३० ॥ २९ ॥
पर्वमानः । ऋतः । कविः । सोमः । पवित्रम् । आ ।
असदत् । दधत् । स्तोत्रे । सुवीर्यम् ॥ ३० ॥ २९ ॥

ऋतः सत्यभूतः कविः क्रान्तकर्मा पर्वमानः सोमोऽस्मदीये स्तोत्रे सुवीर्यं शोभनवीर्यं दधत् प्रयच्छन् पवित्रमासददासीदिति ॥ ३० ॥

॥ इति सप्तमस्य प्रथमे एकोनविंशोऽवर्गः ॥ २९ ॥

आपवस्वेति विंशद्वचं तृतीयं सूक्तं काश्यपस्य निधुवेरार्षं गायत्रं पवमानसोमदेवताकं ।
तथाचानुक्तान्तं—आपवस्वनिधुविः काश्यपइति । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

आपवस्वसहस्रिणंरयिसोमसुवीर्यम् । अस्मेश्रवांसिधारय ॥ १ ॥

आ । पवस्व । सहस्रिणम् । रयिम् । सोमम् ।

सुवीर्यम् । अस्मे इति । श्रवांसि । धारय ॥ १ ॥

हे सोम त्वं सहस्रिणं बहुसंख्याकं सुवीर्यं शोभनवीर्यं रयिं धनमापवस्वाभिमुख्येन क्ष-
र । अपिचास्मे अस्मासु श्रवांस्यज्ञानि धारय स्थापय ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

इपमूर्जचपिन्वसइन्द्रायमत्सरिन्तमः । चमूष्वानिपीदसि ॥ २ ॥

इपम् । ऊर्जम् । च । पिन्वसे । इन्द्राय ।

मत्सरिन्तमः । चमूपु । आ । नि । सीदसि ॥ २ ॥

हे सोम मत्सरिन्तमः अतिशयेन मदयितुमः त्वमिन्द्रायेन्द्रार्थमिपमन्मूर्जं रसंच पिन्व-
से क्षरसि । अपिच चमूपु चमसेष्वानिपीदसि विष्टसि ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

सुतइन्द्रायविष्णवेसोमःकलशेअक्षरत् । मधुमाँअस्तुवायवे ॥ ३ ॥

सुतः । इन्द्राय । विष्णवे । सोमः । कलशे ।

अक्षरत् । मधुमान् । अस्तु । वायवे ॥ ३ ॥

इन्द्रायेन्द्रार्थं विष्णवे विष्ण्वर्थंच वायवे वाय्वर्थंच सुतोभिपुतोयः सोमः कलशे द्रोण-
कलशे अक्षरत् क्षरवि सोयं सोमो मधुमान् मधुररसवानस्तु भवतु ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

एनेअंस्रग्रमाशवोतिह्वरांसिबभ्रवः । सोमाँक्तस्यधारया ॥ ४ ॥

एते । अ॒सृ॒ग्रम् । आ॒श॒वः । अ॒ति॒ । ह॒रांसि॒ ।
व॒भ्र॒वः । सो॒माः । ऋ॒त॒स्य॒ । धा॒र॒या ॥ ४ ॥

बभ्रवो बभ्रवर्णा आशवः शीघ्रा एते इमे सोमा ऋतस्योदकस्य धारया असृग्रन् सृज्यन्ते
हरांसि रक्षांस्यति गच्छन्ति च ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

इन्द्रं॑व॒र्ध॒न्तोअ॒सुरः॑ कृ॒ण्वन्तो॒विश्व॑मा॒र्यम् । अ॒प॒घ्नन्तो॒अरा॑ण्यः॥५॥३०॥

इन्द्रं॑म् । व॒र्ध॒न्तः । अ॒प्स्तु॑रः । कृ॒ण्वन्तः ।

विश्वं॑म् । आ॒र्यम् । अ॒प॒घ्नन्तः । अ॒रा॒ण्यः ॥ ५ ॥ ३० ॥

इन्द्रं वर्धन्तो वर्धयन्तोसुर उदकस्य येरका विश्वं सोमं अस्मदीयकर्मार्थं आर्यं भद्रं कृण्वतः
कुर्वन्तोराण्यो दातृनपघ्नन्तोविनाशयन्तः अभ्यर्पन्तीति उत्तरया संबन्धः ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य पथमे त्रिंशोवर्गः ॥ ३० ॥

अथ षष्ठी—

सु॒ताअनु॑स्वमा॒रजो॒भ्यर्प॑न्तिव॒भ्रवः॑ । इन्द्रं॑गच्छ॒न्तइन्द्र॑वः॥६॥

सु॒ताः । अनु॑ । स्वम् । आ । रजः॑ । अ॒जि । अ॒र्प॑न्ति ।

व॒भ्रवः॑ । इन्द्रं॑म् । गच्छ॒न्तः । इन्द्र॑वः ॥ ६ ॥

बभ्रवो बभ्रवर्णाः सुताअभिपुता इन्द्रवः सोमाः इन्द्रमागच्छन्तः आभिमुख्येन प्रामुवन्तः
स्वं स्वकीयं रजः स्थानमनु प्रति अभ्यर्पन्ति अभिगच्छन्ति ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

अ॒याप॑वस्व॒धा॒र॒या॒य॒या॒सूर्य॑म॒रोच॑यः । हि॒न्वा॒नोमा॑नु॒पीर॑पः ॥ ७ ॥

अ॒या । प॒व॒स्व । धा॒र॒या । य॒या । सूर्य॑म् । अ॒रोच॑यः ।

हि॒न्वा॒नः । मा॒नु॒पीः । अ॒पः ॥ ७ ॥

हे सोम मानुषीर्मनुष्याणां हितान्यप उदकानि हिन्वानः मेरयन् त्वं यया धारया सूर्य-
मरोचयः प्रकाशयस्तया अया अनया धारया पवस्व क्षर ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

अयुक्तसूरपुतशंपवमानोमनावधि । अन्तरिक्षेणयातवे ॥ ८ ॥

अयुक्त । सूरः । एतंशम् पवमानः । मनौ ।

अधि । अन्तरिक्षेण । यातवे ॥ ८ ॥

पवमानः पूयमानः सोमो मनावधि मनुर्मनुष्यः तस्मिन्नुष्ये इत्यर्थः अन्तरिक्षेण यात-
वे गन्तुं सूरः मेरकस्य सूर्यस्यैतशमश्वं । एतग्वा एतश इत्यश्वनामसुपाठात् । अयुक्त युंक्ते ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

उतत्याहरितोदशसूरोअयुक्तयातवे । इन्दुरिन्द्रइतिब्रुवन् ॥ ९ ॥

उत । त्याः । हरितः । दश । सूरः । अयुक्त ।

यातवे । इन्दुः । इन्द्रः । इति । ब्रुवन् ॥ ९ ॥

उतापिचेन्दुः सोमः इन्द्रइति ब्रुवन् त्या ता दश दशसंख्याका हरितो दिशः प्रति यात-
वे गन्तुं सूरः सूर्यस्यैतशमयुक्त युनक्ति ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

परीतोवायवेसुतंगिरइन्द्रायमत्सरम् । अव्योवारेपुसिञ्चत ॥ १० ॥ ३१ ॥

परि । इतः । वायवे । सुतम् । गिरः । इन्द्राय ।

मत्सरम् । अव्यः । वारेपु । सिञ्चत ॥ १० ॥ ३१ ॥

हे गिरः स्तोतारोयूयं वायवे वाय्वर्थं इन्द्रायेन्द्रार्थं च सुतमभिपुतं मत्सरं मदकरं सोममि-
तोभिपवदेशादुद्धृत्य अव्यः अवारेपु वारेपु परिषिञ्चत ॥ १० ॥

॥ इति सप्तमस्य प्रथमे एकत्रिंशोवर्गः ॥ ३१ ॥

अथैकादशी-

पर्वमानविदारयिस्मभ्यंसोमदुष्टरम् । योदूणाशोवनुप्यता ॥ ११ ॥

पर्वमान । विदाः । रयिम् । अस्मभ्यम् । सोम् ।

दुष्टरम् । यः । दुः६नशः । वनुप्यता ॥ ११ ॥

हे पर्वमानसोम योरयिर्वनुप्यता हिंसकेन शत्रुणा दूणाशोनाशयितुमशक्यः तं शत्रुभि-
दुष्टरं रयिं धनं अस्मभ्यं विदा देहि ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

अभ्यर्पसहस्रिणंरयिगोमन्तमश्विनम् । अग्निवाजमुतश्रवं ॥ १२ ॥

अग्नि । अर्प । सहस्रिणम् । रयिम् । गोमन्तम् ।

अश्विनम् । अग्नि । वाजम् । उत । श्रवं ॥ १२ ॥

हे सोम त्वं सहस्रिणं बहुसंख्याकं गोमन्तं गोभिर्युक्तमश्विनं अश्ववंतं रयिं धनमभ्य-
र्पास्मानभिगमय । उतापिच वाजं बलं श्रवं च आस्मानभिगमय ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी-

सोमोदेवोनसूर्योद्विभिःपवतेसुतः । दधानःकलशेरसम् ॥ १३ ॥

सोमः । देवः । न । सूर्यः । अद्विभिः । पवते ।

सुतः । दधानः । कलशे । रसम् ॥ १३ ॥

देवो न देव इव सूर्यो रोचमानः सोमोद्विभिर्वावभिः सुतोभिपुतः सन् कलशे द्रोणकलशे
रसं दधानो धारयन् पवते धारया क्षरति ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी-

एतेधामान्यार्याशुक्राकृतस्यधारया । वाजंगोमन्तमक्षरन् ॥ १४ ॥

एते । धामानि । आर्या । शुक्राः । ऋतस्य । धारया ।

वाजम् । गोधर्मन्तम् । अक्षरन् ॥ १४ ॥

एते अभिपुता इमे शुक्रादोषाः सोमा आर्या आर्याणां श्रेष्ठानां यजमानानां धामानि गृहान् पति गोमन्तं गोभिर्युक्तं वाजमन्त्रं ऋतस्योदकस्य धारया अक्षरन् क्षरन्ति ॥ १४ ॥

अथ पञ्चदशी—

सुताइन्द्रायवज्जिणेसोमासोदध्याशिरः । पवित्रमत्यक्षरन् ॥ १५ ॥ ३२ ॥

सुताः । इन्द्राय । वज्जिणे । सोमासः । दधिऽआशिरः ।

पवित्रम् । अति । अक्षरन् ॥ १५ ॥ ३२ ॥

वज्जिणे वज्रवते इन्द्रायेन्द्रार्थं सुताअभिपुता दध्याशिरः दधिसंस्तुताः सोमासः सोमाः पवित्रमत्यतिक्रम्याक्षरन् धारया क्षरन्ति ॥ १५ ॥

॥ इति सप्तमस्य प्रथमे द्वाविंशोवर्गः ॥ ३२ ॥

अथ षोडशी—

प्रसोममधुमत्तमोरायेअर्पपवित्रआ । मदोयोदेववीतमः ॥ १६ ॥

प्र । सोम । मधुमत्तमः । राये । अर्प । पवित्रे । आ ।

मदः । यः । देववीतमः ॥ १६ ॥

हे सोम तव योमदोरसो मधुमत्तमोत्यन्तं मधुमान् देववीतमोतिशयेन देवकामश्च तं रसं रायेस्माकं धनार्थं पवित्रे प्रार्प धारया क्षर ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी—

तर्मीमृजन्त्यायवोहरिन्दीपुवाजिनम् । इन्दुमिन्द्रायमत्सरम् ॥ १७ ॥

तम् । इमिति । मृजन्ति । आयवः । हरिम् । नदीपु । वाजिनम् ।

इन्दुम् । इन्द्राय । मत्सरम् ॥ १७ ॥

हरिं हरितवर्णं वाजिनं बलिनं मत्सरं मदकरं तं पवमानमीमेनमिन्दुं मत्सरं सोममाप-
वोमनुष्पाकृत्विजः इन्द्रायेन्द्रार्थं नदीषु वसतीवरीषु मृजन्ति मार्जयन्ति ॥ १७ ॥

अथाष्टादशी-

आपवस्वहिरण्यवदश्ववत्सोमवीरवत् । वाजंगोर्मन्तमाश्रं ॥ १८ ॥

आ । पवस्व । हिरण्यवत् । अश्ववत् । सोम । वीरवत् ।

वाजम् । गोर्मन्तम् । आ । भर ॥ १८ ॥

हे सोम त्वं हिरण्यवत् सुवर्णोपेतमश्ववदश्वयुक्तं वीरवत् पुत्रायुपेतं च धनमापवस्वा-
स्मान् प्रति क्षर । अपिच गोमन्तं पशुभिरुपेतं वाजमन्नमाभरास्मक्यमाहर ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशी-

परिवाजेनवाजयुमव्योवारैरपुसिञ्चत । इन्द्रायमधुमत्तमम् ॥ १९ ॥

परि । वाजे । न । वाजयुम् । अव्यः । वारैरपु । सिञ्चत ।

इन्द्राय । मधुमत्तमम् ॥ १९ ॥

वाजयुं युद्धकामं मधुमत्तमपतिशयेनमधुमन्तं सोममिन्द्रायेन्द्रार्थं अव्यः अवेवारैरपु वाटेषु
दशापवित्रे वाजे न युद्धेइव हे ऋत्विजः परिपिञ्चत ॥ १९ ॥

अथ विंशी-

कविर्मृजन्तिमर्ज्यधीभिर्विप्रां अवस्यवः । वृषाकनिंक्रदपति ॥ २० ॥ ३३ ॥

कविम् । मृजन्ति । मर्ज्यम् । धीभिः । विप्राः । अवस्यवः ।

वृषा । कनिंक्रत् । अपति ॥ २० ॥ ३३ ॥

अवस्यवो रक्षणकामा विप्रामेधाविनऋत्विजः धीभिरंगुलीभिर्मर्ज्यं मर्जनीयं कविं कान्त-
कर्मणं यं सोमं मृजन्ति मर्जयन्ति सोयं वृषा सेचकः सोमः कनिंक्रद् शब्दकुर्वन् अपति
धारया क्षरति ॥ २० ॥

॥ इति सप्तमस्य प्रथमे त्रयस्त्रिंशोवर्गः ॥ ३३ ॥

अथैकविंशी-

वृषणं धीभिर्मुसुरं सोमं मृतस्य धारया । मती विप्राः समं स्वरन् ॥ २१ ॥

वृषणम् । धीभिः । अप्सु तु रम् । सोमम् । ऋतस्य । धारया ।

मती । विप्राः । सम । अस्वरन् ॥ २१ ॥

विप्रा मेधाविनऋत्विजः वृषणं कामानां वर्षकं अमुरमपि रिकं सोमं धीभिरंगुलीभिर्म-
ती मत्या च ऋतस्योदकस्य धारया समस्वरन्प्रेरयन्ति ॥ २१ ॥

अथ द्वाविंशी-

पर्वस्व देवायुपगिन्द्रं गच्छतु ते मदः । वायुमारोह धर्मणा ॥ २२ ॥

पर्वस्व । देव । आयुपक् । इन्द्रम् । गच्छतु । ते । मदः ।

वायुम् । आ । रोह । धर्मणा ॥ २२ ॥

हे देव द्योतमान सोम पर्वस्व धारया क्षर । अपिच ते तव मदो मदकरोरस आयुपगनु-
षकमिन्द्रं प्रतिगच्छतु । अपिच त्वं वायुं धर्मणा धारकेन रसेनारोह प्राप्नुहि ॥ २२ ॥

अथ त्रयोविंशी-

पर्वमान नि तो शसे रयि सोम श्रवाय्यम् । प्रियः समुद्रमाविश ॥ २३ ॥

पर्वमान । नि । तो शसे । रयिम् । सोम । श्रवाय्यम् ।

प्रियः । समुद्रम् । आ । विश ॥ २३ ॥

हे पर्वमान सोम यस्त्वं श्रवाय्यं श्रवणीयं रयिं शत्रूणां धनं नि तो शसे नितरां पीडयसि
सत्त्वं प्रियः सन् समुद्रं द्रोणकलशमाविश ॥ २३ ॥

अथ चतुर्विंशी-

अपुघ्नन् पवसे मृधः क्रतुवित्सोममत्सरः । नुदस्वादेव युं जनम् ॥ २४ ॥

अपघ्नन् । पवसे । मृधः । क्रतुवित् । सोम । मत्सरः ।

नुदस्व । अदेव द्युम् । जनम् ॥ २४ ॥

हे सोम मत्सरो मदकरो यस्त्वं मृधोर्हिंसकान् शत्रून् अपघ्नन् मारयन् क्रतुविदस्मभ्यं
प्रज्ञां प्रयच्छन् पवसे क्षरसि । सत्वमदेवयुमदेवकार्मं जनं राक्षसवर्गं नुदस्व परेण ॥ २४ ॥

अथ पञ्चविंशी-

पर्वमाना असृक्षत् सोमाः शुक्रास इन्द्रवः । अग्निविश्वानिकाव्या ॥ २५ ॥ ३४ ॥

पर्वमानाः । असृक्षत् । सोमाः । शुक्रासः । इन्द्रवः । अग्नि ।
विश्वानि । काव्या ॥ २५ ॥ ३४ ॥

शुक्रास उज्ज्वला इन्द्रवो दीप्ताः पवमानाः क्षरन्तः सोमाः विश्वानि काव्या काव्यानि
स्तोत्राण्यभ्यसृक्षत सृज्यन्ते ऋत्विग्भिः ॥ २५ ॥

॥ इति सप्तमस्य मथ्यमे चतुस्त्रिंशोऽवर्गः ॥ ३४ ॥

अथ षड्विंशी-

पर्वमानास आशवः शुभ्रा असृग्मिन्द्रवः । घ्नन्तो विश्वा अपहृषिः ॥ २६ ॥

पर्वमानासः । आशवः । शुभ्राः । असृग्म । इन्द्रवः । घ्नन्तः ।
विश्वाः । अपर्ष । हृषिः ॥ २६ ॥

आशवः शीघ्राः शुभ्राः शोभनाः पवमानासः क्षरन्त इन्द्रवो दीप्ताः सोमा विश्वाः सर्वा-
न्दिपोद्देष्टुन् शत्रून् पघ्नन्तो मारयन्तः असृग्म सृज्यन्ते ॥ २६ ॥

अथ सप्तविंशी-

पर्वमाना दिवस्पर्यन्तरिक्षादसृक्षत । पृथिव्या अधिसानवि ॥ २७ ॥

पर्वमानाः । दिवः । परि । अन्तरिक्षात् । असृक्षत् । पृथिव्याः ।
आधि । सानवि ॥ २७ ॥

पवमानाः सोमाः दिवो द्युलोकादन्तरिक्षाच्च पृथिव्या भूम्याऽपि सानवि समुच्छ्रिते देवो
देवयजने पर्यसृक्षत सृज्यन्ते ॥ २७ ॥

अथैकविंशी-

वृषणं धीभिः सुरसोमं मृतस्य धारया । मती विप्राः समं स्वरन् ॥ २१ ॥

वृषणम् । धीभिः । अप्सुतुम् । सोमम् । ऋतस्य । धारया ।

मती । विप्राः । सम् । अस्वरन् ॥ २१ ॥

विप्रा मेधाविनऋत्विजः वृषणं कामानां वर्षकं अमुरमपां प्रेरकं सोमं धीभिरंगुलीभिर्मती मत्या च ऋतस्योदकस्य धारया समस्वरन् प्रेरयन्ति ॥ २१ ॥

अथ द्वाविंशी-

पवस्व देवायुषगिन्द्रं गच्छतु ते मदः । वायुमारोह धर्मणा ॥ २२ ॥

पवस्व । देव । आयुषक् । इन्द्रम् । गच्छतु । ते । मदः ।

वायुम् । आ । रोह । धर्मणा ॥ २२ ॥

हे देव द्योतमान सोम पवस्व धारया क्षर । अपिच ते तव मदो मदकरोरस्त आयुषगनुषकमिन्द्रं प्रविगच्छतु । अपिच त्वं वायुं धर्मणा धारकेन रसेनारोह प्राप्नुहि ॥ २२ ॥

अथ त्रयोविंशी-

पवमान नितो शसे रयिं सोमं श्रवाय्यम् । प्रियः समुद्रमाविश ॥ २३ ॥

पवमान । नि । तोशसे । रयिम् । सोम । श्रवाय्यम् ।

प्रियः । समुद्रम् । आ । विश ॥ २३ ॥

हे पवमान सोम यस्त्वं श्रवाय्यं श्रवणीयं रयिं शत्रूणां धनं निवोशसे नितरां पीडयसि सत्त्वं प्रियः सन् समुद्रं द्रोणकलशमाविश ॥ २३ ॥

अथ चतुर्विंशी-

अप्सघ्नं पवसे नृधेः क्रतुवित्सोममत्सरः । नृदस्वादेव्युं जनम् ॥ २४ ॥

अप्सघ्नम् । पवसे । नृधेः । क्रतुवित् । सोम । मत्सरः ।

नृदस्व । अदेव्युम् । जनम् ॥ २४ ॥

हे सोम मत्सरो मदकरो यस्त्वं मृधोर्हिसकान् शत्रून् अपघ्नन् मारयन् क्रतुविदस्माभ्यं
प्रज्ञां प्रयच्छन् पवसे क्षरसि । सत्वमदेवयुमदेवकामं जनं राक्षसवर्गं नुदस्व प्ररेय ॥ २४ ॥

अथ पञ्चविंशी—

पवमाना असृक्षत सोमाः शुक्रास इन्दवः । अमिविश्वानिकाव्या ॥ २५ ॥ ३४ ॥

पवमानाः । असृक्षत । सोमाः । शुक्रासः । इन्दवः । अमि ।
विश्वानि । काव्या ॥ २५ ॥ ३४ ॥

शुक्रास उज्ज्वला इन्दवो दीप्ताः पवमानाः क्षरन्तः सोमाः विश्वानि काव्या काव्यानि
स्तोत्राण्यभ्यसृक्षत सृज्यन्ते ऋत्विग्भिः ॥ २५ ॥

॥ इति सप्तमस्य प्रथमे चतुर्विंशोवर्गः ॥ ३४ ॥

अथ षड्विंशी—

पवमानास आशवः शुभ्रा असृग्रमिन्दवः । घ्नन्तो विश्वा अपद्विपः ॥ २६ ॥

पवमानासः । आशवः । शुभ्राः । असृग्रम् । इन्दवः । घ्नन्तः ।
विश्वाः । अप । द्विपः ॥ २६ ॥

आशवः शीघ्राः शुभ्राः शोभनाः पवमानासः क्षरन्त इन्दवो दीप्ताः सोमा विश्वाः सर्वा-
न्दिपोद्वेष्टन् शत्रून् पघ्नन्तो मारयन्तः असृग्रमसृज्यन्ते ॥ २६ ॥

अथ सप्तविंशी—

पवमाना दिवस्पर्यन्तरिक्षादसृक्षत । पृथिव्या अधिसानवि ॥ २७ ॥

पवमानाः । दिवः । परि । अन्तरिक्षात् । असृक्षत । पृथिव्याः ।
आधि । सानवि ॥ २७ ॥

पवमानाः सोमाः दिवो द्युलोकादन्तरिक्षाच्च पृथिव्या भूम्याऽपि सानवि समुच्छ्रिते देशे
देवयजने पर्यसृक्षत सृज्यन्ते ॥ २७ ॥

अथाष्टाविंशी-

पुना॒नःसो॒म॒धार॒येन्द्रो॒विश्वा॒अप॒स्त्रिधः । ज॒हिर॒क्षांसि॒सु॒क्रतो ॥ २८ ॥

पुना॒नः । सो॒म । धार॒या । इन्द्रो॒ इति॑ । विश्वाः । अप॑ । स्त्रिधः ।

ज॒हि । रक्षांसि॑ सु॒क्रतो॒ इति॑ सु॒क्रतो ॥ २८ ॥

हे इन्द्रो दीप्त सुक्रतो सुकर्मन् सोम धारया पुनातः पूयमानस्त्वं विश्वाः सर्वान् स्त्रियो द्वेष्टन् शत्रून् रक्षांसि राक्षसांश्चापजहि मारय ॥ २८ ॥

अथैकोनविंशी-

अ॒प॒घ्नन्त॒सोम॒रक्ष॒सोभ्य॑र्ष॒कनि॑क्रदत् । द्यु॒मन्तं॒शु॒ष्ममु॒त्तमम् ॥ २९ ॥

अ॒प॒घ्नन् । सो॒म । रक्ष॒सः । अ॒ग्नि । अ॒र्ष । कनि॑क्रदत् ।

द्यु॒मन्त॑म् । शु॒ष्मम् । उ॒त्त॑मम् ॥ २९ ॥

हे सोम त्वं रक्षसो रक्षांस्यपघ्नन् विनाशयन् कनिकदच्छब्दं कुर्वन् द्युमन्तं दीप्तिमन्तमुत्तमं श्रेष्ठं शुष्मं बलमभ्यर्षास्मान् प्रति पवस्व ॥ २९ ॥

अथ त्रिंशी-

अ॒स्मेव॒सू॒निधार॑य॒सोम॑दि॒व्यानि॒पार्थि॑वा । इन्द्रो॒विश्वा॑नि॒वार्या ॥ ३० ॥ ३५ ॥

अ॒स्मे इति॑ । वसू॒नि । धा॒र॒य । सोम॑ । दि॒व्यानि॑ ।

पा॒र्थि॒वा । इन्द्रो॒ इति॑ । विश्वा॑नि । वा॒र्या ॥ ३० ॥ ३५ ॥

हे इन्द्रो दीप्त सोम दिव्यानि दिविभवानि पार्थिवा पार्थिवानि पृथिव्यां जातानि च विश्वा सर्वाणि वार्या वार्याणि वरणीयानि वसून्त्यस्मेस्मास्तु धारय प्रक्षिप ॥ ३० ॥

॥ इति सप्तमस्य प्रथमे पञ्चविंशोवर्गः ॥ ३५ ॥

वृषासोमेति त्रिंशद्वचं चतुर्थसूक्तं मारीचस्य कश्यपस्यार्पं गायत्रं पमानसौम्यं । तथा-
चानुक्तान्तं- वृषासोमकश्यपइति । उक्तोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

वृषांसोमद्युमाँअसि॒वृषादे॒ववृष॑व्रतः । वृषा॒धर्मा॑णिदधिषे ॥ १ ॥

वृषा । सो॒म । द्यु॒मा॒न् । अ॒सि॒ । वृषा । दे॒व ।

वृष॑व्रतः । वृषा । धर्मा॑णि । द॒धि॒षे ॥ १ ॥

हे सोम वृषा वर्षकस्त्वं द्युमान् दीप्तिमानसि । अपिच हे देव द्योतमान सोम वृषा त्वं वृषव्रतो वर्षणशीलकर्मासि । किंच हे सोम वृषा त्वं धर्माणि देवानां मनुष्याणां च हितानि कर्माणि दधिषे धारयसि ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

वृष्णा॑स्ते॒वृष्ण्यं॒शवो॑वृषा॒वनं॒वृषा॑मदः । स॒त्यं॒वृ॒षन्वृ॒षेद॑सि ॥ २ ॥

वृष्णाः । ते । वृष्ण्य॑म् । शवः । वृषा । वन॑म् । वृषा ।

मदः । स॒त्यम् । वृ॒षन् । वृषा । इत् । अ॒सि॒ ॥ २ ॥

हे वृषन् कामानां वर्षक सोम वृष्णो वर्षितुस्ते तव शवोचलं वृष्ण्यं वर्षणशीलं भवति । वनं तवभजनमपि वृषा वर्षणशीलं । मदस्तवरसोपि वृषा वर्षणशीलः । सत्यं सत्यमेव त्वं वृषेद वर्षणशीलएवासि भवसि ॥२॥

अथ तृतीया—

अ॒श्वो॒नच॑क्रदो॒वृषा॑संगा॒इन्द्रो॑समर्वतः । वि॒नो॒रा॒येदु॒रोवृ॑धि ॥ ३ ॥

अ॒श्वः । न । च॒क्रदः॑ । वृषा । स॒म् । गाः । इन्द्रो॑ इति ।

स॒म् । अर्व॑तः । वि । नः । रा॒ये । दुरः । वृ॒धि ॥ ३ ॥

हे इन्द्रो सोम वृषा त्वं अश्वोनाश्वइव संचक्रदः संक्रंदसे । अपिच गाः पशून्वर्ततोश्वांश्चास्मभ्यं संप्रयच्छसीतिशेषः । किंच नोस्माकं राये धनाय दुरोद्वाराणि विवृधि विवृतानि कुरु ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

अ॒र्त्तक्ष॑त॒प्रवा॒जिनो॑ग॒व्यासो॑मा॒सोअ॒श्व॒या । शु॒क्रासो॑वी॒र॒याश॑र्वः॥४॥

अ॒र्त्तक्ष॑त । प्र । वा॒जिनः॑ । ग॒व्या । सो॒मासः॑ । अ॒श्व॒द्या ।

शु॒क्रासः॑ । वी॒र॒द्या । आ॒शर्वः॑ ॥ ४ ॥

वाजिनो बलवन्तः शुक्रासः शुक्राज्ज्वलाः आशवो वेगवन्तश्च सोमासः सोमाः गव्या गवेच्छया अश्वयाश्वेच्छया च वीरया पुत्रेच्छयाच प्राप्तक्षत ऋत्विग्भिः सृज्यन्ते ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

शु॒म्भ॒र्मा॒नाऋ॒तायु॑भिर्मृ॒ज्यमा॑ना॒गभ॑स्त्योः । प॒र्वन्ते॒वारो॑अ॒व्यये॑॥५॥३६॥

शु॒म्भ॒र्मा॒नाः । ऋ॒त॒यु॒भिः । मृ॒ज्यमा॑नाः ।

गभ॑स्त्योः । प॒र्वन्ते॑ । वा॒रो । अ॒व्यये॑ ॥ ५ ॥ ३६ ॥

ऋतायुभिर्यज्ञकामैः शुंभमानाः अलंक्रियमाणा गभस्त्योः गभस्तिष्ठ्यां बाहुभ्यां । गभस्ती बाहू इति बाहुनामसुपाठात् । मृज्यमानाः शोध्यमानाः सोमाः अव्यये अविमये वारे वाले प-वित्रे पवन्ते क्षरन्ति ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य प्रथमे पट्विंशोवर्गः ॥ ३६ ॥

अथ षष्ठी—

तेवि॒श्वादा॒शुपे॑वमु॒सोमा॑दि॒व्यानि॒पार्थि॑वा । प॒र्वन्ता॒मान्तरि॑क्ष्या॥६॥

ते । वि॒श्वा । दा॒शुपे॑ । वमु॒ । सो॒माः । दि॒व्यानि॑ ।

पार्थि॑वा । प॒र्वन्ता॑म् । आ । अ॒न्तरि॑क्ष्या ॥ ६ ॥

ते सोमा दिव्यानि दिविभवानि पार्थिवा पार्थिवानि पृथिव्यां संभूतानि चान्तरिक्ष्या अन्तरिक्षाण्यन्तरिक्षेजातानि च विश्वा विश्वानि वसु वसूनि धनानि दाशुपे हविषां प्रदाने यज-मानाय पवन्तां क्षरन्तु ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

पर्वमानस्यविश्ववित्प्रतेसर्गाअसृक्षत । सूर्यस्येवन्रश्मयः ॥ ७ ॥

पर्वमानस्य । विश्ववित् । प्र । ते । सर्गाः । असृक्षत ।

सूर्यस्येव । न । रश्मयः ॥ ७ ॥

हे विश्वनिद्विश्वस्य द्रष्टः सोम पर्वमानस्य क्षरतः ते तव सर्गाः प्रसृज्यमाना धाराः सूर्य-
स्येव रश्मयः सूर्यस्य किरणा इव प्रकाशमानाः । नेति संप्रत्यर्थे । इदानीं प्रासृक्षत प्रासृज्यन्त ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

केतुंकृण्वन्दिवस्परिविश्वांरूपाभ्यर्पसि । समुद्रःसोमपिन्वसे ॥ ८ ॥

केतुम् । कृण्वन् । दिवः । परि । विश्वां । रूपा । अग्नि ।

अर्पसि । समुद्रः । सोम । पिन्वसे ॥ ८ ॥

हे सोम समुद्रः समुद्रवन्ति यस्मादसाः सप्तमुद्रः सत्त्वं केतुं प्रज्ञानं कृण्वन् कुर्वन् अस्मा-
कं विश्वा विश्वानि रूपा रूपाणि दिवोन्तरिक्षादभ्यर्पस्यभिपवसे परिपिन्वसे नानाविधानि
धनानि चास्मभ्यं प्रयच्छसि ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

हिन्वानोवाचमिप्यसिपर्वमानविधर्मणि । अक्नान्देवोनसूर्यः ॥ ९ ॥

हिन्वानः । वाचम् । इप्यसि । पर्वमान । विधर्मणि ।

अक्नान् । देवः । न । सूर्यः ॥ ९ ॥

हे पर्वमान सोम हिन्वानः प्रेरमाणस्त्वं वाचं शब्दमिप्यसि प्रेरयसि । कदेत्यत्राह—यदा
तव रसः सूर्योदेवोन देव इव विधर्मणि विधारके पवित्रे अक्नान्कामीन् तदेत्यर्थः ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

इन्दुःपविष्टचेतनःप्रियःकवीनामृती । सृजदभ्वरथीरिव ॥ १० ॥ ३७ ॥

इन्दुः । पविष्टः । चेतनः । प्रियः । कवीनाम् ।

मती । सृजत् । अश्वम् । रथीः इव ॥ १० ॥ ३७ ॥

चेतनः प्रज्ञापकः प्रियो देवानां प्रीतिकरः इन्दुः सोमः कवीनां क्रान्तकर्मणां स्तोतृणां मती मत्या स्तुत्या पविष्ट पवते । अश्वं हयं रथीरिव रथीवोर्मिं सृजत् सृजति च ॥ १० ॥

॥ इति सप्तमस्य प्रथमे सप्तविंशोवर्गः ॥ ३७ ॥

अथैकादशी—

ऊर्मिर्धस्ते पवित्र आदेवावीः पर्यक्षरत् । सीदन् नृतस्य योनिमा ॥ ११ ॥

ऊर्मिः । यः । ते । पवित्रे । आ । देवः अवीः ।

परिः अक्षरत् । सीदन् । नृतस्य । योनिम् । आ ॥ ११ ॥

हे सोम ते तव यो देवावीर्देवकामः ऊर्मिस्तरंगः ऋतस्य यज्ञस्य योनिं स्थानं आसीदन् पवित्रे पर्यक्षरत् परिक्षरति तमूर्मिं सृजतीति पूर्वत्र संबन्धः ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी—

सनो अर्प पवित्र आमदो यो देववीतमः । इन्द्रो विन्द्राय पीतये ॥ १२ ॥

सः । नः । अर्प । पवित्रे । आ । मदः । यः ।

देवः अवीतमः । इन्द्रो इति । विन्द्राय । पीतये ॥ १२ ॥

हे इन्द्रो यस्त्वं देववीतमः अतिशयेन देवकामो मदो मदकरश्च भवसि । सत्वं नोस्माकं पवित्रे इन्द्रायेन्द्रस्य पीतये पानायार्पापवस्व ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी—

इपे पवस्व धारया मृज्यमानो मनीषिभिः । इन्द्रो रुचा मिगा इहि ॥ १३ ॥

इपे । पवस्व । धारया । मृज्यमानः । मनीषिभिः ।

इन्द्रो इति । रुचा । अग्निः । गाः । इहि ॥ १३ ॥

हे इन्द्रो सोम मनीषिभिर्ऋत्विभिः सृज्यमानः शोध्यमानस्त्वमिषेस्माकमन्नाय धारया
पवस्व क्षर । रुचा रोचमानेनान्धसा गाः पशूनभीक्ष्णिगच्छ ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी—

पुनानोवरिवस्क्रुध्यूर्जजनायगिर्वणः । हरेस्तजानआशिरम् ॥ १४ ॥

पुनानः । वरिवः । कृधि । ऊर्जम् । जनाय । गिर्वणः ।
हरे । स्तजानः । आशिरम् ॥ १४ ॥

हे गिर्वणो गोभिर्वननीय हरे हरितवर्ण सोम आशिरं क्षीरं प्रतिसृजानो विसृज्यमानः
पुनानः पूयमानस्त्वं जनाय यजमानार्थं वरिवोधनमूर्जमन्त्रं च कृधि कुरु ॥ १४ ॥

अथ पञ्चदशी—

पुनानोदेववीतयइन्द्रस्ययाहिनिष्कृतम् । द्युतानोवाजिभिर्यतः ॥ १५ ॥ ३८ ॥

पुनानः । देववीतये । इन्द्रस्य । याहि । निःस्कृतम् ।
द्युतानः । वाजिभिः । यतः ॥ १५ ॥ ३८ ॥

हे सोम द्युतानो दीप्यमानो वाजिभिः बलिभिर्यजमानैर्यतः संगृहीतो देववीतये यज्ञार्थं
पुनानः पूयमानस्त्वं इन्द्रस्य निष्कृतं स्थानं याहि गच्छ ॥ १५ ॥

॥ इति सप्तमस्य प्रथमेष्टविंशोवर्गः ॥ ३८ ॥

अथ षोडशी—

प्रहिन्वानासइन्द्रवोच्छासमुद्रमाशवः । धियाजूताअस्तक्षत ॥ १६ ॥

प्र । हिन्वानासः । इन्द्रवः । अच्छ । समुद्रम् ।
आशवः । धिया । जूताः । अस्तक्षत ॥ १६ ॥

आशवो वेगवन्त इन्द्रवः सोमाः समुद्रमन्तरिक्षमच्छ प्रति हिन्वानासोहिन्वानाः प्रेर्यमा-
णाः धिया अंगुल्या जूताः कृष्टाश्च प्राप्तक्षत सृज्यन्ते ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी—

म॒र्म॒जा॒नास॑आ॒यवो॒वृथा॑समु॒द्रमि॒न्दवः॑ । अ॒ग्न॒न्त॒स्य॒योनि॒मा ॥ १७ ॥

म॒र्म॒जा॒नासः॑ । आ॒यवः॑ । वृथा॑ । स॒मु॒द्रम् । इ॒न्दवः॑ ।

अ॒ग्न॒न् । त॒स्य॑ । योनि॑म् । आ ॥ १७ ॥

मर्मजानासो मर्मज्यमानाः आयवोगन्तार इन्दवः सोमाः वृथायासं विनैव समुद्रमन्तरिक्षं गच्छन्ति । एतदेव दर्शयति ऋतस्योदकस्य योनिं स्थानं आगमन् गच्छन्तीति ॥ १७ ॥

अथाष्टदशी—

परि॑णो॒याह्य॒स्मयु॑र्वि॒श्वाव॒सू॒न्यो॒ज॒सा । पा॒हि॒नः॒शर्म॑वी॒रव॑त् ॥ १८ ॥

परि॑ । नः॒ । या॒हि॒ । अ॒स्म॒द्युः॑ । वि॒श्वा॑ । व॒सू॒नि॒ ।

ओ॒ज॒सा । पा॒हि॒ । नः॒ । शर्म॑ । वी॒र॒व॒त् ॥ १८ ॥

हे सोमास्मयुरस्मत्कामस्त्वं नोस्माकं विश्वा विश्वानि वसूनि धनानि ओजसा बलेन सह परियाहि रक्षार्थं परिगच्छ । अपिच नोस्माकं वीरवत् पुत्रवत् शर्म गृहं पाहि रक्ष ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशी—

मिमा॑ति॒वह्नि॑रे॒त॒शः॑प॒दंयु॑जा॒नऋ॑क्केभिः । प्र॒यत्स॑मु॒द्रआ॑हि॒तः ॥ १९ ॥

मिमा॑ति । वह्निः॑ । ए॒त॒शः॑ । प॒दम् । यु॒जा॒नः॑ ।

ऋ॑क्केभिः । प्र । यत् । स॒मु॒द्रे । आ॑हि॒तः ॥ १९ ॥

हे सोम यद्यदा योवह्निर्वहनशील एतशोश्वः मिमाति शब्दकरोति ऋक्भिर्ऋत्विग्भिः स्तोत्रभिः पदं युजानो यज्ञे युंजानो निदधत् स्तोत्रश्रवणार्थमागच्छति च । सतदा यज्ञवाहका-
श्वात्मा त्वं समुद्रे उदके वसतीवरीपु प्राहितोभवसि ॥ १९ ॥

अथ विंशी—

आ॒य॒योनि॑र्हि॒रु॒ण्यय॑मा॒शु॒र्क॒त॒स्य॒सीद॑ति । जहा॒त्य॒प्र॒चेत॑सः ॥ २० ॥ २१ ॥

आ । यत् । योनिम् । हिरण्ययम् । आशुः । ऋतस्य ।
सीदति । जहाति । अप्रहचेतसः ॥ २० ॥ ३९ ॥

यद्यदाशुर्वेगवान् सोम ऋतस्य यज्ञस्य हिरण्ययं हिरण्ययं योनिं स्थानं हिरण्यपाणिर-
भिपुणोतीत्युक्तमासीदति । तदानीमप्रचेतसो जहाति विसृजति अस्तोतृणां यज्ञं नाभिगच्छति ।
किंतु स्तोतृणामेव यज्ञमभिगच्छतीत्यर्थः ॥ २० ॥

॥ इति सप्तमस्य प्रथमे एकोनचत्वारिंशोवर्गः ॥ ३९ ॥

अथैकविंशी-

अभिवेनाअनूपतेर्यक्षन्तिप्रचेतसः । मज्जन्त्यविचेतसः ॥ २१ ॥

अभि । वेनाः । अनूपत् । इर्यक्षन्ति । प्रहचेतसः ।
मज्जन्ति । अविचेतसः ॥ २१ ॥

वेनाः कान्ताः स्तोतारोऽनूपत सोममभिदुवन्ति प्रचेतसः सुमतयः इर्यक्षन्ति यदुमिच्छ-
न्ति च । अविचेतसो विशिष्टमतयो विचेतसः अविचेतसोविपरोतमतयइत्यर्थः मज्जन्ति निमज्ज-
न्ति । येसोमं नाभिदुवन्ति न यजन्ति च ते नरके पतन्तीत्यर्थः ॥ २१ ॥

अथ द्वाविंशी-

इन्द्रायेन्दोमरुत्वन्तेपर्वस्त्वमधुमत्तमः । ऋतस्ययोनिमासदम् ॥ २२ ॥

इन्द्राय । इन्द्रो इति । मरुत्वन्ते । पर्वस्य ।

मधुमत्तमः । ऋतस्य । योनिम् । आसदम् ॥ २२ ॥

हे इन्द्रो सोम मधुमत्तमोतिशयेन मधुमान्त्वं ऋतस्य यज्ञस्य योनिं स्थानमासदमुपवे-
ष्टुं मरुत्वन्ते इन्द्रायेदार्थं पवस्व क्षर ॥ २२ ॥

अथ त्रयोविंशी-

तन्वाविप्रावचोविदःपरिष्कृण्वन्तिवेषतः । सन्त्वामृजन्त्यायवः ॥ २३ ॥

तम् । त्वा । विप्राः । वचः ऽविदः । परि । कृण्वन्ति ।

वेधसः । सम् । त्वा । मृजन्ति । आयवः ॥ २३ ॥

हे सोम तं पवमानं त्वा त्वां विपाः प्राज्ञा-वेधसः कर्मणां कर्तारो वचोविदः स्तोतारः
परिष्कृण्वन्ति भ्रष्टं कुर्वन्ति । अपिच त्वा त्वामायवोमनुष्याः संमृजन्ति सम्पक् शोधयन्ति ॥ २३ ॥

अथ चतुर्विंशी-

रसं ते मित्रो अर्यमा पिबन्ति वरुणः कवे । पवमानस्य मरुतः ॥ २४ ॥

रसम् । ते । मित्रः । अर्यमा । पिबन्ति । वरुणः ।

कवे । पवमानस्य । मरुतः ॥ २४ ॥

हे कवे क्रान्तकर्मन् सोम पवमानस्य क्षरतस्ते तव रसं मित्रः अर्यमा च वरुणश्च मरु-
तश्चैते सर्वे देवाः पिबन्ति ॥ २४ ॥

अथ पंचविंशी-

त्वं सोम विपश्चितं पुनानो वाचमिष्यसि । इन्द्रो स हस्त्रं भर्णसम् ॥ २५ ॥ ४० ॥

त्वम् । सोम । विपः ऽचितम् । पुनानः । वाचम् ।

इष्यसि । इन्द्रो इति । स हस्त्रं ऽभर्णसम् ॥ २५ ॥ ४० ॥

हे इन्द्रो दीप्तसोम पुनानः पूयमानस्त्वं विपश्चितं प्रज्ञया पवित्रां सहस्रभर्णसं बहुभरणां
वाचमिष्यसि प्रेरयसि ॥ २५ ॥

॥ इति सप्तमस्य प्रथमे चत्वारिंशो वर्गः ॥ ४० ॥

अथ षड्विंशी-

उतो स हस्त्रं भर्णसं वाचं सोममखस्युर्वम् । पुनान इन्द्रो वासरं ॥ २६ ॥

उतो इति । स हस्त्रं ऽभर्णसम् । वाचम् । सोम ।

मखस्युर्वम् । पुनानः । इन्द्रो इति । आ । वासरं ॥ २६ ॥

उतो अपिच हे इन्दो दीप्तसोम पुनानः पूयमानस्त्वं सहस्रभर्णसं सहस्रभरणां मत्स्युवं
घनकामां यज्ञकामां वाचमस्मभ्यमाभराहर ॥ २६ ॥

अथ सप्तविंशी—

पुना॒नइ॒न्दवे॒पांपुरु॑हूत॒जनाना॑म् । प्रि॒यःस॑मु॒द्रमा॑वि॒श ॥ २७ ॥

पुना॒नः । इ॒न्दो इति॑ । ए॒षाम् । पुरु॑हूत । ज॒नाना॑म् ।

प्रि॒यः । स॒मु॒द्रम् । आ । वि॒श ॥ २७ ॥

हे पुरुहूत बहुभिराहूत इन्दो सोम पुनानः पूयमानस्त्वं एषामस्मिन् यागे स्तोत्रं कुर्व-
तां जनानां प्रियः सन् समुद्रं द्रोणकलशमाविश प्रविश ॥ २७ ॥

अथाष्टाविंशी—

दवि॑द्युत॒त्यारु॒चापरि॑ष्टोभ॒न्त्याकृ॑पा । सोमाःशु॒क्रागवा॑शिरः ॥ २८ ॥

दवि॑द्युत॒त्या । रु॒चा । परि॑ष्टोभ॒न्त्या । कृ॒पा ।

सोमाः । शु॒क्राः । गो॒ऽर्वाशिरः॑ ॥ २८ ॥

शुक्रा उज्ज्वलाः दविद्युतत्या द्योतमानया रुचा दीप्त्या परिष्टोभन्त्या परितः शब्दायमानया
कृपा धारयाच युक्ताः सोमाः गवाशिरो भवन्ति गव्येन पयसा मिश्रिता भवन्तीत्यर्थः ॥ २८ ॥

अथैकोनविंशी—

हि॒न्वा॒नोहे॒तृभि॑र्य॒तआवा॑जं॒वाज्य॑क्रमीत् । सी॒दन्तो॑व॒नुपौ॑यथा ॥ २९ ॥

हि॒न्वा॒नः । हे॒तृभिः॑ । । य॒तः । आ । वा॒जम् । वा॒जी ।

अ॒क्र॒मीत् । सी॒दन्तः॑ । व॒नु॒र्षः । य॒था ॥ २९ ॥

वाजी बलवान् सोमो हेतृभिः प्रेरकैः स्तोतृभिः हिन्वानः स्तोत्रैः प्रेर्यमाणो यतः संपतः
सन् वाजं यागारूपं युद्धमाक्रमीदाक्रमति । तत्रदृष्टान्तः—यथावनुपोहन्तारोभटाः सीदन्तोयुद्धं
प्रविशन्तः आक्रमन्ति तद्वदित्यर्थः ॥ २९ ॥

अथ त्रिंशी-

ऋधक् सोमस्वस्तये संजग्मानो दिवः कविः । पर्वस्वसूर्यो दृशे ॥ ३० ॥ ४९ ॥

ऋधक् । सोम । स्वस्तये । सम्जग्मानः । दिवः ।

कविः । पर्वस्व । सूर्यः । दृशे ॥ ३० ॥ ४९ ॥

हे सोम कविः कान्तः सूर्यः सुवीर्यस्त्वं ऋधक् ऋधुवन् । तथा च यास्कः-ऋधगिति पृथग्भावस्यानुभवचनं भवत्यथाप्युद्भोत्यर्थे दृश्यत इति । संजग्मानः संगच्छमानः स्वस्तये दृशे दर्शनाय च दिवः द्युलोकात् पर्वस्व क्षर ॥ ३० ॥

॥ इति सप्तमस्य प्रथमे एकचत्वारिंशोवर्गः ॥ ४९ ॥

वेदार्थस्य प्रकाशेन तमोहार्दनिवारयन् । पुमर्थोऽथ तुरोदेयाद्विद्यातीर्थमहेश्वरः ॥ १ ॥

इति श्रीमद्राजाधिराजपरमेश्वरवैदिकमार्गप्रवर्तकश्रीवीरबुक्कभूपालसाम्राज्यधुरंधरेण सायणाचार्येण विरचिते माधवीये वेदार्थप्रकाशे ऋक्संहिताभाष्ये सप्तमाष्टके प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥

॥ श्रीगणेशायनमः ॥

यस्यनिःश्वसितवेदा योवेदेज्योर्विलज्जगत् । निर्ममे तमहंवन्दे विद्यातीर्थमहेश्वरम् ॥१॥
हिन्वन्तीति त्रिंशदृचं पञ्चमं सूक्तं वरुणपुत्रस्य भृगोरापं भार्गवस्य जमदग्नेर्वा । गायत्रं
पवमानसोमदेवताकं । तथाचानुक्रम्यते—हिन्वन्तिभृगुर्वारुणिर्जमदग्निर्वैति । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

अम् हिन्वन्ति॒सूर॑मु॒त्त॑यः॒स्वसा॑रोजा॒मय॑स्पतिम् । म॒हामि॑न्दु॒मही॑युवः ॥१॥

हिन्वन्ति । सूरम् । उत्तयः । स्वसारः । जामयः ।

पतिम् । महाम् । इन्दुम् । महीयुवः ॥ १ ॥

अत्र सर्वत्र पवमानः सोमः स्तूयते । तत्रादावृषिः सोमं प्रत्याह मदीया अंगुलयः त्वामभि-
पोतुं प्रेरयन्तीति । तदुच्यते—स्वसारः अंगुलिनामैतत् सुष्ठु कर्मसु प्रेर्यन्ते ऋत्विग्भिरिति स्वसा-
रः जामय एकस्मात्पाणेरुत्पन्नत्वात्परस्परं बन्धुभूताः उत्तयः कर्मार्थं निवसन्त्यः सर्वत्र गन्त्य-
इत्यर्थः । तादृशैरंगुलयः महीयुवः त्वदभिपदं कामयमानाः सत्यः सूरं सुवीर्यं सोमे पीते वीर्यं
भवतीति शोभनवीर्यकारणं वा सर्वेषां कर्मणिप्रेरकं वा तादृशं पतिं सर्वस्य स्थावरजंगमजा-
तस्य स्वामिनं यस्माद्देवार्थमिज्यते अतएव महान् देवेज्योदीयमानत्वेन महान्तं मंहनीयं वा इदं
ग्रहेषु स्पन्दमानं सोमं हिन्वन्ति प्रेरयन्ति । हिवर्धनगत्योः स्वादिः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

पव॑मान॒रुचा॑रु॒चादे॒वोदे॒वेभ्य॑स्परि॑ । वि॒श्वाव॒सू॒न्यावि॑श ॥ २ ॥

पवमान । रुचाऽरुचा । देवः । देवेभ्यः ।

परि । विश्वा । वसूनि । आ । विश ॥ २ ॥

हे पवमान दशापवित्रेण पूयमान यद्वा पुनान शुद्ध सोम रुचारुचा रुचदीप्तौ सर्वेण ते-
जसा देवोदीप्यमानस्त्वं देवेज्यः परि देवेज्यः सकाशात् विश्वा व्याप्तानि सर्वाणि बहूनि वस्त-

नि धनानि अस्माकमाविश प्रापय । यद्वा देवेभ्यस्त्वदर्थं सर्वाणि वस्तूनि निवासस्थानानि
ग्रहादीनि आविश समन्तात्पविश ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

आपवमानसुष्टुतिरुष्टिदेवेभ्योदुवः । इपेपवस्वसंयतम् ॥ ३ ॥

आ । पवमान । सुष्टुतिम् । उष्टिम् । देवेभ्यः ।

दुवः । इपे । पवस्व । सम्ययतम् ॥ ३ ॥

हे पवमान पूयमान पुनान वा सोम सुष्टुतिं शोभनस्तुतियुक्तां वृष्टिं देवेभ्यः देवानां दुवः
सुपांसुलुगिति चतुर्थ्यालुक् दुवसे परिचरणाय आपवस्व आगमय त्वं यथा मदीपया स्तुत्या
वृष्टिर्भविष्यति तथाकुर्वित्यर्थः । किंच अस्माकमिमे अन्नार्थं च संयतं सम्पगस्मान् संगच्छन्तीं
वृष्टिं कुरु । यद्वा दुवः परिचर्यामभिलक्ष्य क्रियमाणां सुष्टुतिं शोभनस्तुतिरूपां वृष्टिं बहुस्तुति-
मित्यर्थः एतां देवेभ्यः प्रापय ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

वृषाह्यसिंभानुनाद्युमन्तंत्वाहवामहे । पवमानस्त्वाध्यः ॥ ४ ॥

वृषा । हि । असिं । भानुना । युमन्तम् ।

त्वा । हवामहे । पवमान । सुष्टुआध्यः ॥ ४ ॥

पवमान पूयमान वृषा अभिमतफलाणां वर्षितासि हि भवसि खलु । तस्मात् हे पवमान
पुनान वा सोम स्वाध्यः शोभनकर्माणः सुष्टुध्यानवन्तोवा वयं भानुना रश्मिना युमन्तं दीप्ति-
मन्तं अतिशयेन तेजस्विनं इत्यर्थः स्तुतिमन्तंवा त्वा त्वां हवामहे यज्ञेषु आह्वयामहे ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

आपवस्वसुवीर्यमन्दमानःस्वायुध । इहोष्टिर्वन्दवागहि ॥ ५ ॥ १ ॥

१ हे पवमान पूयमान सोम स्वाध्यः सुकर्माणोवयं भानुना रश्मिना युमन्तं युतिमन्तं त्वा
त्वां हवामहे आह्वयामः । हि यस्मात् त्वं वृषा कामानां वर्षयितासि ॥ इतिपुस्तकान्तरे ।

आ । प॒व॒स्व । सु॒ध्वी॒र्यम् । म॒न्द॒मानः । सु॒ह॒आ॒युध॒ ।
इ॒हो इ॒ति । सु । इ॒न्द्रो इ॒ति । आ । ग॒हि ॥ ५ ॥ १ ॥

हे स्वायुध यज्ञे स्पयकपालादीनि दशआयुधानीत्यभिधीयन्ते शोभनानि तानि यस्य सतथोकः । यद्वा धनुरादीन्यायुधानि यस्य सः तादृश हे सोम त्वं मन्दमानः मोदमानः सन् यद्वा अन्तर्णीतण्यर्थः देवान् स्वयं मादयन् सुवीर्यं शोभनवीर्योपेतं पुत्रादिकमस्माकं आपवस्व पवतिर्गत्यर्थः आपापय । किंच हे इन्द्रो ग्रहेषु चमसेषुच क्षरणशील सोम इहो इह उ पदद्वयं उदयवधारणे इहैवास्मदीये यज्ञे एव सुष्ठु आगहि आगच्छ ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य द्वितीये प्रथमोवर्गः ॥ १ ॥

अथ षष्ठी—

यद॒ङ्घ्रिः॑प॒रिपि॒च्यसे॑मृ॒ज्यमा॑नो॒गर्भ॑स्त्योः । द्रु॒णासि॑ध॒स्थम॑भ्रु॒पे ॥ ६ ॥
यत् । अ॒त्सृ॒जिः । प॒रि॒सि॒च्यसे॑ । मृ॒ज्यमा॑नः ।
गर्भ॑स्त्योः । द्रु॒णा । सि॒ध॒स्थम् । अ॒भ्रु॒पे ॥ ६ ॥

हे सोम गभस्त्योर्बाहुनामैतत् गभसन्ति दीपयन्ति निर्मग्नं त्याज्यां अग्निमिति गभस्ती बाहू तयोर्मृज्यमानस्ताज्यां शोध्यमानः सन् अङ्घ्रिः सोमसेचनार्थं चतुर्विधा आपस्ताभिर्व-
सतीवरीभिरेकधनाभिश्च यद्यदा परिपिच्यसे परितः सिच्यमानो भवसि । तदानीं द्रुणा द्रुममयेन परिप्लवेन पात्रेण गृह्यमाणः सन् सधस्थं सहतिष्ठत्यत्रेति सधस्थं स्थानं ग्रहचमसादिकं अ-
भ्रुपे माश्रोषि ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

प्रसो॒माय॑व्य॒श्वव॑त्प॒र्वमा॑नाय॒गाय॑त । म॒हे॒स॒हस्रं॑चक्ष॒से ॥ ७ ॥
प्र । सो॒माय॑ । व्य॒श्व॒वत् । प॒र्वमा॑नाय ।
गा॒य॒त । म॒हे । स॒हस्रं॑चक्ष॒से ॥ ७ ॥

हे स्तोतारः पवमानाय दशापवित्रेण पूषमानाय पुनानाय वा सोमाय प्रगायत प्रकर्षेण सामगानं कुरुत अभिष्टुत वा । कथयिष्य व्यश्ववत् यथापूर्वं व्यश्वोनापकृषिः सोममगासीत्

तद्वत् यूयमपि । कीदृशाय महे महते देवेभ्यः स्वीयंक्रियमाणत्वेन गुणादिभिर्वा महत्त्वयु-
क्ताय सहस्रचक्षसे प्रयोगबाहुल्यापेक्षमेतद्वचनं सहस्रसंख्याकस्तोत्रयुक्ताय यद्वा नानाविधै-
र्देवैरनेकधाद्रष्टव्याय सोमायेति ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

यस्यवर्णमधुश्रुतंहरिंहिन्वन्त्यद्रिभिः । इन्दुमिन्द्रायपीतये ॥ ८ ॥

यस्य । वर्णम् । मधुश्रुतम् । हरिम् । हिन्वन्ति ।

अद्रिभिः । इन्दुम् । इन्द्राय । पीतये ॥ ८ ॥

हे अध्वर्यादयः वर्णं शत्रूणां वारकं येन असौ पीयते तेन मत्तेन शत्रवः संप्रहार्यन्तइ-
ति शत्रुनिवारणसमर्थं मधुश्रुतं मधुररसस्य च्यावयितारं हरिं हरितवर्णं इन्दुं इन्धेरेतद्रूपमत्रे-
ष्यते सर्वतोदीप्यमानं । उन्दीक्रेदनइत्यस्माद्वा । अभिषवानंतरं पात्रेषु क्षरणशीलं यस्य सोमस्य
तव कारणमंशुं अद्रिभिर्हिन्वन्ति प्रेरयन्ति अभिषुण्वन्तीत्यर्थः । इन्द्राय पीतये इन्द्रस्य पानाय
तदर्थमित्यर्थः ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

तस्यतेवाजिनोवयंविश्वाधनानिजिग्युषः । सखित्वमावृणीमहे ॥ ९ ॥

तस्य । ते । वाजिनः । वयम् । विश्वा । धनानि ।

जिग्युषः । सखित्वम् । आ । वृणीमहे ॥ ९ ॥

हे सोम वाजिनः संभृतहविष्कावयं विश्वा विश्वानि सर्वाणि व्याप्तानि वा शत्रुधनानि
जिग्युषः जितवतस्तस्य पूर्वोक्तलक्षणस्य प्रसिद्धस्य वा ते तव सखित्वं स्तुत्यस्तोत्रलक्षणं सख्यं
आवृणीमहे संभ्रजामहे अस्मभ्यं धनं देहीति संभ्रजनं कुर्मइत्यर्थः । जिग्युषः जिजये छिटि क-
सौ वस्वेकाजादिति नियमादिदृष्टावः सन्लिटोर्जेरित्यभ्यासादुत्तरस्य कवर्गादेशः जसिपरतो-
वसोःसंप्रसारणं कसुप्रत्ययस्वरः ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

हृषापवस्त्रधारंयामरुत्वंतेचमत्सरः । विश्वाधनान्ओजंसा ॥ १० ॥ २ ॥

वृषा । पवस्व । धारया । मरुत्वते । च । मत्सरः ।

विश्वा । दधानः । ओजसा ॥ १० ॥ २ ॥

हे सोम त्वं वृषा स्तोतृणामभिमतफलस्य वर्षकः सन् धारया त्वदीयया पवस्व द्रोणक-
लशमागच्छ । पवतिर्गतिकर्मा आगतस्त्वं यदा अस्माभिरिन्द्राय दीयसे तदा मरुत्वते सहाया-
मरुतोयस्यसन्ति तस्मै इन्द्राय मत्सरोमदकरश्च भव । कीदृशः विश्वा विश्वानि सर्वाणि
व्याप्तानि वा धनानि ओजसा आत्मीयेन बलेन युक्तः सन् स्तोतृभ्यस्तानि दधानः प्रयच्छन् त्वं
मादधिता भवेति समन्वयः ॥ १० ॥

॥ इति सप्तमस्य द्वितीये द्वितीयोवर्गः ॥ २ ॥

अथैकादशी-

तत्त्वाधर्तारमोण्योर्ऽपर्वमानस्वर्दृशम् । हिन्वेवाजेषुवाजिनम् ॥ ११ ॥

तम् । त्वा । धर्तारम् । ओण्योः । पर्वमान ।

स्वःऽदृशम् । हिन्वे । वाजेषु । वाजिनम् ॥ ११ ॥

हे पर्वमान पूयमान पुनान वा हे सोम ओण्योः । द्यावापृथिवीनामैतत् । तयोर्धर्तारं धा-
रकं अतएव स्वर्दृशं स्वर्गस्य सूर्यस्य वा द्रष्टारं सर्वैर्देवैर्द्रष्टव्यं वाजिनं बलवन्तं पूर्वोक्तगुणसिद्धं
त्वा त्वां वाजेषु संग्रामेषु हिन्वे प्रेरयामि । यद्वा वाजेषु अभेषु विषयेषु हिनोमि अन्नादिकं प्र-
यच्छेत्यर्थः ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

अयाचितोविपानयाहरिः पवस्व धारया । युजंवाजेषुचोदय ॥ १२ ॥

अया । चित्तः । विपा । अनया । हरिः । पवस्व ।

धारया । युजंम् । वाजेषु । चोदय ॥ १२ ॥

हे पर्वमान अया अयपयगतौ कर्मार्थमितस्तवोगच्छन्तीभिरनया विपा विपमेरणे । ह-
वींषि अग्नौ प्रेरयन्तीति विपोगुलपः एकवचनं छान्दसं मत्प्रेकविवक्षया वा । एताभिर्मदीयाभि-
रंगुलिभिश्चित्तो ज्ञातः निर्गतोभिषुतोहरिर्हरितवर्णस्त्वं धारया सन्वतया पवस्व द्रोणकशं ग्रहां-

श्वागच्छ त्वं । किंच युजं सखायमिन्द्रं वाजेषु संग्रामेषु चोदय मेरय । यदा अस्माभिरिन्द्रार्थं सोमोदीयते तदा तत्पानेन हृष्टः सन् शत्रून् हन्तीत्यर्थः ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी—

आनंइन्दोमहीमिपंपवस्वविश्वदर्शतः । अस्मभ्यंसोमगातुवित् ॥ १३ ॥

आ । नः । इन्दो इति । महीम् । इपम् । पवस्व ।

विश्वदर्शतः । अस्मभ्यम् । सोम । गातुवित् ॥ १३ ॥

हे इन्दो क्षरणशील दीपनशील हे सोम विश्वदर्शतः विश्वैः सर्वैः दर्शनीयः यद्वा विश्वं सर्वं वस्तुजातं दृश्यते ज्ञाप्यतेनेनेति सविश्वस्य प्रकाशकइत्यर्थः । तादृशस्त्वं महीमिपं महत्प्रभूतमन्नं नोस्मभ्यमापवस्व आगमय प्रयच्छेत्यर्थः । किंच हे सोमाभिपूयमाण पवमान अस्मभ्यं गातुवित् स्वर्गमार्गस्य लंघयिता ज्ञापयिता भव ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी—

आकलशाअनूपतेन्दोधाराभिरोजसा । इन्द्रस्यपीतयेविश ॥ १४ ॥

आ । कलशाः । अनूपत । इन्दो इति । धाराभिः ।

ओजसा । आ । इन्द्रस्य । पीतये । विश ॥ १४ ॥

हे इन्दो क्षरणशील सोम ओजसा बलेन युक्तस्य तव धाराभिर्निरन्तराभिः सहिताः कलशाः प्रयोगबाहुल्यापेक्षमेतद्बहुवचनं । द्रोणकलशाः अनूपत स्तोत्रभिराभिमुख्येन स्तूयन्ते । सोमाभिपवकालेहि ऋत्विजः स्तुवन्तिखलु । ततस्त्वमिन्द्रस्य पीतये पानाय आविश ग्रहांश्च मत्तंश्च प्रविश ॥ १४ ॥

अथ पञ्चदशी—

यस्यतेमयंरसंतीव्रंदुहन्त्यद्रिभिः । सपवस्वामिमातिहा ॥ १५ ॥ ३ ॥

यस्यं । ते । मयम् । रसम् । तीव्रम् । दुहन्ति । अद्रिः ।

सः । पवस्व । अजिमातिहा ॥ १५ ॥ ३ ॥

हे सोम यस्य ते तव मयं मदकरं तीव्रं क्षिप्रं मदकारिणं रसं अद्रिभिर्ग्रावभिरध्वर्वादयो-
दुहन्ति अभिपुण्वन्ति । सतादृशस्त्वं अभिमातिहा अभितोमातिरभिमानं येषां ते शत्रवः पापरूपा-
णां हन्ता सन् पवस्व सर्वतोगच्छ । येभिपुण्वन्ति ते पापरहिताः सुकृतिनोभवन्तीत्यर्थः ॥ १५॥

॥ इति सप्तमस्य द्वितीये तृतीयोवर्गः ॥ ३ ॥

अथ षोडशी-

राजामेधाभिरीयते पवमानो मनावधि । अन्तरिक्षेण यातवे ॥ १६॥

राजा । मेधाभिः । ईयते । पवमानः । मनौ ।

अधि । अन्तरिक्षेण । यातवे ॥ १६ ॥

मनौ मनुष्ये यागं कुर्वाणे सति । यद्वा मनावधि मनुर्मन्तव्यो यज्ञः तस्मिन् पवमानः पूय-
मानः पुनानेवा राजा राजशब्देन सोमोभिधीयते । सोमं राजानमक्रीणन्नित्यादिषु दृष्टत्वात् ।
सराजा मेधाभिः स्तुतिभिः सह ईयते गच्छति । किमर्थं अन्तरिक्षेण आकाशमार्गेण द्रोणक-
लशं प्रति यातवे यातुं द्रोणाभिगमनकालेहि स्तोतृभिः स्तूयते खलु ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी-

आनन्दोशनग्विनंगवांपोपंस्वश्व्यम् । वह्नाभगत्तिमूतये ॥ १७॥

आ । नः । इन्द्रो इति । शतृग्विनंम् । गवांम् । पोपंम् ।

सुश्वश्व्यम् । वह् । भगत्तिम् । ऊतये ॥ १७ ॥

हे इन्द्रो पात्रेषु क्षरणशील दीपनशीलवा हे सोम शतग्विनं शतसहस्रसंख्याभिर्गोभिर्युक्तं
गवां पोपं गवादीनां पुष्टिवर्धनं स्वश्व्यं शोभनाश्वसंगसहितं भगत्तिं भगदत्तिं भजनीयधनदानं
च ऊतये रक्षणाय नोस्माकं आवह प्रापय गवादींश्च । तेषांच वृद्धिं प्रयच्छेत्यर्थः ॥ १७ ॥

अथाष्टदशी-

आनः सोमसहो जुवोरूपं नवर्चसे भर । सुप्याणो देवर्वातये ॥ १८ ॥

आ । नः । सोम् । सहः । जुवः । रूपम् । न ।

वर्चसे । भर । सुस्वानः । देवर्वातये ॥ १८ ॥

हे सोम देववीतये देवपानाय देवानां कामाय वा सुष्वाणः अभिपूयमाणः अभिपुतो वा भव । त्वं सहः शत्र्वभिभवनसमर्थं बलं जुवः जुरितिगत्यर्थः शत्रून्पति शीघ्रगमनं च यद्वा सर्व-
तोगमनशीलं । किंच नेतिचार्थे । वर्चसे वर्चदीप्तौ दीप्त्यै सर्वत्र प्रकाशनाय रूपं च नोत्सर्ग्यं
आभराहर प्रयच्छ ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशी-

अर्पासोमद्युमत्तमोभिद्रोणानिरोरुवत् । सीदंञ्छ्येनोनयोनिमा ॥ १९ ॥

अर्प । सोम । द्युमत्तमः । अग्नि । द्रोणानि ।

रोरुवत् । सीदन् । श्येनः । न । योनिम् । आ ॥ १९ ॥

हे सोम अभिपूयमाण पवमान द्युमत्तमः अतिशयेन दीप्तिमांस्त्वं द्रोणानि प्रयोगबाहु-
त्यापेक्षमेतद्वहुवचनं द्रोणानभिलक्षीकृत्य रोरुवत् पुनःपुनर्भ्रंशं वा शब्दं कुर्वन् अर्प तानाग-
च्छ दशापवित्रमध्यान्निर्गतः सोमः अविच्छिन्नधारया द्रोणकलशे पतन् शब्दं करोति खलु ।
तत्रदृष्टान्तः-श्येनो न यथा आसीदन् सर्वतोगच्छन् श्येनः शंसनीयगतिः पक्षी योनिं स्वस्थानं
कुलायं प्रति भ्रंशं शब्दायमानः सन् आगच्छति तद्वत् ॥ १९ ॥

अथ विंशी-

अप्ताइन्द्राय वायवे वरुणाय मरुद्भ्यः । सोमो अर्पति विष्णवे ॥ २० ॥ ४ ॥

अप्ताः । इन्द्राय । वायवे । वरुणाय ।

मरुद्भ्यः । सोमः । अर्पति । विष्णवे ॥ २० ॥ ४ ॥

अप्ताः वसतीवरीनामधेयानामपां संभक्ता । वनपणसंभक्तौ जनसनेतिविद् विद्वन्नोरि-
त्पात्वं । तादृशः सोमः अर्पति द्रोणकलशमागच्छति । किमर्थं इन्द्राय सर्वदेवानां प्रथम एव
इन्द्रः सोमं पिबति तस्मात्पूर्वमेवाभिहितः तस्मै वायवे तत्तहायायच ऐन्द्रवायवे हि इन्द्रस्यान-
न्तरं वायुः सोमं पिबति तस्मात्तदनु वायुरुक्तः तस्मै च वरुणाय मरुद्भ्योमिव शब्दं कुर्वद्भ्यः
एतन्नामकेभ्यो देवेभ्यः विष्णवे सर्वजगद्भाषिणे विष्णवे च एतेषां पातुं सोमः सवतीत्यर्थः ॥ २० ॥

॥ इति सप्तमस्य द्वितीये चतुर्थोऽवर्गः ॥ ४ ॥

अथैकविंशी-

इपंतो॒काय॑नो॒दध॑स्मभ्यँसोमवि॒श्वतः॑ । आप॑वस्वसह॒स्त्रिण॑म् ॥ २१ ॥

इप॑म् । तो॒काय॑ । नः । दध॑त् । अ॒स्मभ्य॑म् । सो॒म् ।

वि॒श्वतः॑ । आ । प॒वस्व॑ । स॒ह॒स्त्रिण॑म् ॥ २१ ॥

हे सोम त्वं नोस्माकं तोकाय पुत्राय इपमन्नं दधद्विदधत् प्रयच्छन् सहस्त्रिणं सहस्र-
संख्याकं धनं विश्वतः सर्वतोदिक्षु अस्मभ्यं वा पवस्व आपयच्छ अस्मभ्यं पुत्राय च अन्न-
धनादिकं प्रयच्छेत्यर्थः ॥ २१ ॥

अथ द्वाविंशी-

येसोमा॑सःपरा॒वति॑येअ॒र्वाव॑तिसु॒न्विरे॑ । येवा॒दःश॑र्य॒णाव॑न्ति ॥ २२ ॥

ये । सोमा॑सः । परा॒वति॑ । ये । अ॒र्वाव॑ति ।

सु॒न्विरे॑ । ये । वा । अ॒दः । श॒र्य॒णाव॑न्ति ॥ २२ ॥

एतदादिष्याष्टम्यामिदार्थं सर्वत्र सोमाग्निपवोस्तीत्याह । ये सोमासः सोमाः परावति
विप्रकृष्टेतिदूरे देशे ये वा अर्वावति अन्तिके देशे इदार्थं सुन्विरे अभिपूयन्ते अग्न्यपूयन्त । ये वा
शर्यणावति कुरुक्षेत्रस्य जघनार्धे शर्यणावत्संज्ञकं मधुरसमुक्तं सोमवत्सरोस्ति अदः अस्मि-
न्सरसि सुरसाः येसोमा इन्द्रायाग्निपूयन्ते तेस्माकमग्निमतफलं प्रयच्छन्तु । इतिवक्ष्यमाणेन
संयन्धः ॥ २२ ॥

अथ त्रयोविंशी-

यआ॒र्जीके॑पु॒रुत्व॑सु॒येम॑ध्येप॒स्त्याना॑म् । येवा॒जने॑पु॒पृश्नु॑ ॥ २३ ॥

ये । आ॒र्जीके॑पु । रु॒त्व॑सु । ये । म॒ध्ये । प॒स्त्याना॑म् ।

ये । वा । जने॑पु । प॒पृश्नु॑ ॥ २३ ॥

येवा सोमा आर्जीकेषु ऋजीकानामदूरभावाः आर्जीकादेशाः तेषु तथा रुत्वसु रुत्वा-
नद्वि देशाभिधानं तेषु कर्मवत्सु देशेषु किंच पस्त्यानां सरस्वत्यादीनां नदीनां मध्ये समीपे च

ये सोमाः अभिपूयन्ते । ऋषयोवैसरस्वत्यांसत्रमास्तेत्यादिषु नदीतरे यज्ञकरणस्य श्रवणात् । किंच जनेषु पंचसु निषादपंचमाश्रत्वारोवर्णाः पंचजनाः तेषुच येवा सोमा अभिपुतास्तेसोमाः अस्माकमभिमतं प्रयच्छन्वित्युत्तरेणान्वयः ॥ २३ ॥

अथ चतुर्विंशी-

तेनोवृष्टिदिवस्परिपवन्तामासुवीर्यम् । सुवानादेवासुइन्द्रवः ॥ २४ ॥

ते । नः । वृष्टिम् । दिवः । परि । पवन्ताम् । आ ।

सुवीर्यम् । सुवानाः । देवास्तः । इन्द्रवः ॥ २४ ॥

सुवानास्तत्र चाभिपूयमाणा देवास्तः देवाः दीपनशीलाः स्तुत्यावा इन्द्रवः ग्रहेषु चमसेषुच क्षरन्तः तेसोमाः नोस्माकं दिवस्परि । परिशब्दः पंचमीद्योतकः । अन्तरिक्षादादित्याद्वा वृष्टिः । अग्नौ प्रास्ताहुतिः सम्यगादित्यमुपतिष्ठते । आदित्याजायतेवृष्टिरिति वृष्टिकारणत्वात् । किंच सुवीर्यं शोभनवीर्येपितं पुत्रं च धनादिकंवा आपवन्तां प्रापयन्तु । यजमानः सोमेनाभिमतफला-
नि प्राप्नोति खलु ॥ २४ ॥

अथ पंचविंशी-

पर्वतेह्र्यतोहरिर्गृणानोजमदग्निना । हिन्वानोगोरधित्वचि ॥ २५ ॥ ५ ॥

पर्वते । ह्र्यतः । हरिः । गृणानः । जमत् । अग्निना ।

हिन्वानः । गोः । अधि । त्वचि ॥ २५ ॥ ५ ॥

ह्र्यतः देवान् कामयमानोहरिर्हरितवर्णः किंच गोस्त्वच्यधि आनुहुहे चर्मणि हिन्वानः मेर्यमाणः ससोमः जमदग्निना मंत्रद्रष्टा ऋषिणा गृणानः स्तूयमानः सन् पर्वते दशापवित्रेण पूतो-
भवति यद्वा पात्राण्यभिगच्छति ॥ २५ ॥

॥ इति सप्तमस्य द्वितीये पंचमोवर्गः ॥ ५ ॥

अथ षड्विंशी-

प्रशुक्रासोवयोजुवोहिन्वानासोनसप्तयः । श्रीणानाअप्सुमृजत ॥ २६ ॥

प्र । शुक्रासः । वयःऽजुर्वः । हिन्वानासः । न ।

सप्तमयः । श्रीणानाः । अप्सु । मृजत ॥ २६ ॥

शुक्रासः शुक्रा दीप्यमाना वयोजुवः अन्नं प्रेरयन्तः यद्यदपेक्ष्य देवेभ्यः सोमं प्रपच्छन्ति तत्तदपेक्षितं सोमोददाति । ते सोमाः श्रीणानाः दक्षिणीरादिभिः श्रीयमाणाः सन्तः अप्सु वसतीवरीष्वेकधनामृच । मृजत ऋत्विग्भिः प्रष्टव्यन्ते शोध्यन्ते । तत्र दृष्टान्तः—हिन्वानासोन सप्तमयः अश्वनामैतत् । यथाश्वाः हिन्वानासो हिन्वानाः सादिभिः प्रेर्यमाणाः सन्तः अप्सु तैरेव प्रशोधिताभवन्ति तद्वत् ॥ २६ ॥

अथ सप्तविंशी—

तत्त्वांसुतेष्वाभुवोहिन्विरेदेवतांतये । सपवस्त्वनयारुचा ॥ २७ ॥

तम् । त्वा । सुतेषु । आऽभुवः । हिन्विरे ।

देवतांतये । सः । पवस्व । अनया । रुचा ॥ २७ ॥

अथ प्रत्यक्षस्तुतिः हे सोम आभुवः कर्मकरणार्थं समन्ताद्भवन्तीति आभुव ऋत्विजः ते सुतेषु सुतः अभिपुतः सोमः तद्वत्सु यज्ञेषु देवतांतये । सर्वदेवाच्चातिलितित्वार्थिकस्तावत् । इन्द्रादिदेवेभ्यः तं वादृशं प्रसिद्धं त्वा त्वां हिन्विरे ग्रावभिः प्रेरयन्ति अभिपुण्वन्तीत्यर्थः । ततः सः अभिपुतः सत्त्वं अनया रुचा दीप्यमानधारया द्रोणकलशं प्रति पवस्व आगच्छ । पवतिर्गतिकर्मा । यद्वा अनया मदीयया रुचा स्तुत्या सह कलशमागच्छ । कलशाभिगमनकाले हि सोमं स्तुवन्ति ॥ २७ ॥

अथाष्टाविंशी—

आतेदक्षंमयोभुवं वह्निमद्यावृणीमहे । पान्तमापुरुस्पृहम् ॥ २८ ॥

आ । ते । दक्षम् । मयःऽभुवम् । वह्निम् । अद्य ।

वृणीमहे । पान्तम् । आ । पुरुऽस्पृहम् ॥ २८ ॥

हे सोम यष्टारो वयं ते तव स्वभूतं दक्षं बलमद्यास्मिन्यागदिने आभिमुख्येन आवृणीमहे संभजामहे । कीदृशं मयोभुवं सुतस्य भावुकं वह्निं वनादीनां प्रापकं पान्तं शत्रुभ्योरक्षकं पुरुस्पृहं बहुभिः स्पृहणीयं काम्यमानं बलमिति ॥ २८ ॥

अथैकोनविंशी-

आमन्द्रमावरैण्यमाविप्रमामनीपिणम् । पान्तमापुरुस्पृहम् ॥ २९ ॥

आ । मन्द्रम् । आ । वरैण्यम् । आ । विप्रम् । आ ।

मनीपिणम् । पान्तम् । आ । पुरुस्पृहम् ॥ २९ ॥

हे सोम मन्द्रं मदकरं स्तुत्यंवा त्वामावृणीमहे वरेण्यं सर्वैर्वरेणीयं संभजनीयं च । किंच विप्रं मेधाविनं त्वां तथा मनीपिणं मनसईषा मनीषा तद्वन्तं स्तुतिमन्तंवा त्वामावृणीमहे । प्रत्येकं विशेषणापेक्षया आइत्युपसर्गः कृतः । किंच पान्तं सर्वेषां रक्षकं पुरुस्पृहं बहुभिः स्पृहणीयं च त्वां संभजामहे ॥ २९ ॥

अथ विंशी-

आरयिमासुचेतुनमासुक्तोतनूष्या । पान्तमापुरुस्पृहम् ॥ ३० ॥ ६ ॥

आ । रयिम् । आ । सुचेतुनम् । आ । सुक्तो इति

सुक्तो । तनूपु । आ । पान्तम् । आ । पुरुस्पृहम् ॥ ३० ॥ ६ ॥

हे सुक्तो शोभनयज्ञ सोम त्वदीयं रयिं धनं वयमावृणीमहे । किंच सुचेतुनं चित्तीसंज्ञाने । भावे औणादिकउन्नतप्रत्ययः । सुज्ञानं च तनूपु अस्मात्पुत्रेषु च धनं सुज्ञानं च त्वमारिधेहि । यद्वा पुत्रार्थं वयमावृणीमहे । तथा पान्तं सर्वस्य रक्षकं पुरुस्पृहं बहुभिर्यदृभिः काम्यमानं त्वां संभजामहे ॥ ३० ॥

॥ इति सप्तमस्य द्वितीये पञ्चोवर्गः ॥ ६ ॥

पवस्वेति विशदचं पठं सुक्तं । अत्रानुक्रम्यते-परस्व श्रुतवैरानसाः अटादरपनुदुष परास्त्रिसआग्नेय्यइति । श्रुतसंख्याका वैरानसास्याः संहत्वाक्रमयः त्वंसोमस्यइत्येवानुदुष श्रिटागामय्यः अग्नआयुष्यायाः विसः पवमानविगिटाग्निदेवताकाः अग्न्यासां परमानः सोमो देवता गवःसुकरिनियोगः ।

वयं दयसा-

पवस्वविश्वचर्पणेमिविश्वानिकाव्या । सखासग्विभ्यर्ह्यः ॥ १ ॥

पवस्व । विश्वश्चर्षणे । अग्नि । विश्वानि ।

काव्या । सर्वा । सर्विहभ्यः । ईड्यः ॥ १ ॥

हे विश्वचर्षणे सर्वव्यापित्वेन सर्वस्यद्रष्टः हे सोम सत्त्वा स्तुत्यः स्तोतृयष्टत्वलक्षणेन संबन्धेन सखिभूतत्वं ईड्यः स्तोतव्यः सन् सखिभ्यः हविःप्रदानेनोपकारकत्वान्मित्रभूतेभ्योऽस्मभ्यं विश्वानि सर्वाणि काव्या कवेःकर्माणि काव्यानि । ब्राह्मणादित्वात् ष्यञ् । सर्वाणि स्तोत्राण्यभिलक्षीकृत्यपवस्वागच्छ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

ताभ्यां विश्वस्य राजसिंये पवमान धामनी । प्रतीची सोम तस्थतुः ॥ २ ॥

ताभ्याम् । विश्वस्य । राजसि । ये इति । पवमान ।

धामनी इति । प्रतीची इति । सोम । तस्थतुः ॥ २ ॥

हे पवमान दशापवित्रेण पूयमानपुनान वा हे सोम ये धामनी पूर्वपक्षापरपक्षयोर्लतारूपस्य सोमस्य तव एकैकपर्णवृद्धिहासाभ्यां तव स्वभूतौ पूर्वादिपक्षौ । यद्वा ये धामनी नामनी अंशुसोमात्मके अपि प्रतीची त्वदभिमुखंगच्छन्तौ गच्छतीवा पक्षौ नामनी तस्थतुः उपजग्मतुः । ताभ्यां त्वं विश्वस्य सर्वस्य लोकस्य राजसि स्वामी भवसि । पूर्वादिपक्षाभ्यां सर्वलोकस्योपनायकत्वात्तस्य स्वामी भवसि । पृथिव्यां अंशुनाम्नां मनुष्याणां सर्वेषां अभीप्सितदानेन तस्य लोकस्य द्युलोके देवेभ्यः स्वमुधामयकलादानेन तेषां प्रीणयिता भवति । देवाः खलु सोमस्य एकैकवृद्धिहासाभ्यां कलाः पिबन्ति ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

परिधामानि यानि ते त्वंसोमासि विश्वतः । पवमान ऋतुभिः कवे ॥ ३ ॥

परि । धामानि । यानि । ते । त्वम् । सोम । असि ।

विश्वतः । पवमान । ऋतुभिः । कवे ॥ ३ ॥

हे सोम यस्मात्ते त्वदीयानि धामानि तेजांसि परितो वर्तते । अतएव हे पवमान पूयमान हे कवे क्रान्तकर्मन् हे सोम त्वमृतुभिः वसन्तादिकालविशेषैः सह विश्वतः सर्वतोऽसि भवसि ।

अहोरात्रौ यत्रयत्र व्याप्तौ तत्रतत्र वसन्तादिकालोपाधिकः सोमस्तिष्ठति तयोस्तदधीनत्वादित्यर्थः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

पवस्वजनयन्निपोभिविश्वानिवार्या । सर्वासखिभ्य ऊतये ॥ ४ ॥

पवस्व । जनयन् । इपः । अ॒भि । विश्वानि ।

वार्या । सर्वा । सखिभ्यः । ऊतये ॥ ४ ॥

हे सोम सखा सखिभूतस्त्वं विश्वानि सर्वाणि वार्या वरणीयानि अस्मद्गतानि स्तोत्राप्यभिलक्षीकृत्य सखिभ्योस्मभ्यं ऊतये रक्षणाय जीवनाय इषोक्तानि जनयन् प्रयच्छन् पवस्वागच्छ । पवतिर्गतिकर्मा ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

तवशुक्रासो अर्चयो दिवस्पृष्ठे वितन्वते । पवित्रं सोमधामभिः ॥ ५ ॥ ७ ॥

तव । शुक्रासः । अ॒र्चयः । दिवः । पृ॒ष्ठे । वि ।

त॒न्वते । प॒वित्रम् । सो॒म । धाम॑भिः ॥ ५ ॥ ७ ॥

हे सोम शुक्रासः सर्वत्रज्वलनशीलाः धामभिस्तेजोभिः सहितस्य तव स्वभूता अर्चयः अर्चनीयाः रश्मयः दिवः द्योतमानस्यादित्यस्य द्युलोकस्य वा पृष्ठे अधरभागे पृथिव्यामित्यर्थः । पवित्रं पवमानसाधनमुदकं वितन्वते विशेषेण तन्वन्ति विस्तारयन्ति सर्वत्रकुर्वन्तीत्यर्थः ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य द्वितीये सप्तमोवर्गः ॥ ७ ॥

अथ षष्ठी—

तवमेससिन्धवः प्रशिपंसोमसि स्रते । तुभ्यं धावन्ति धेनवः ॥ ६ ॥

तव । इ॒मे । स॒प्त । सिन्ध॑वः । प्र॒शिप॑म् । सो॒म ।

सि॒स्र॒ते । तु॒भ्यम् । धा॒वन्ति॒ । धे॒नवः॑ ॥ ६ ॥

वृष्टिकर्तृत्वमसंगादाह हे सोम इमे इमास्त्वयासृष्टाः सप्त सप्तसंख्याकाः सिन्धवः स्य-
न्दमाना गंगाद्यानद्यः यद्वा सप्त सर्पणशीलानद्यः तव प्रशिषं प्रशासनमाज्ञामभिसिञ्चे अनुसर-
न्ति त्वदाज्ञामनुसृत्य समुद्रं गच्छन्तीत्यर्थः । किञ्च घेनवः नवप्रसूतिकाः देवानां हविःप्रदानेन
प्रीणयिष्योगावः तुभ्यं त्वदर्थमेव आशिरं प्रयच्छामइति धावन्ति आगच्छन्ति ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

प्रसोमयाहिधारयासुतइन्द्रायमत्सरः । दधानोअक्षितिश्रवः ॥ ७॥

प्र । सोम । याहि । धारया । सुतः । इन्द्राय ।

मत्सरः । दधानः । अक्षिति । श्रवः ॥ ७ ॥

हे सोम अभिपूयमाण देव मत्सरः इन्द्रस्यमदकरस्त्वं सुतोस्माभिरभिपुतःसन् इन्द्राय
इन्द्रार्थं दशापवित्रान्निर्गतया सन्ततया त्वदीयया धारया द्रोणकलशं प्रयाहि प्रकर्षेण प्रामुहि ।
यद्वा हे सोम सुतोभिपुतस्त्वं इन्द्राय मत्सरः मादयितुमःसन् धारया अग्नौ स्वाहाकारेण पात्रा-
त्पतन्त्या धारया सह त्वमिन्द्रमुपयाहि । कीदृशः अक्षिति अक्षीणं श्रवः । श्रवइत्यन्ननाम ।
दधानोस्मभ्यं प्रयच्छन् प्रयाहीति ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

समुत्वाधीभिरस्वरन्हिन्वतीःसप्तजामयः । विप्रमाजाविवस्वतः॥८॥

सम् । ऊम् इति । त्वा । धीभिः । अस्वरन् । हिन्वतीः ।

सप्त । जामयः । विप्रम् । आज्ञा । विवस्वतः ॥ ८ ॥

हे सोम हिन्वतीः लिंगव्यत्ययः हिन्वन्तः स्तुतीः प्रेरयन्तः सप्त सप्तसंख्याका जामयः
एकस्मिन्यज्ञे कर्मकरणेन परस्परं बन्धुभूता होतृप्रभृतयः सप्तहोत्रकाः विवस्वतः देवानां हविः
प्रदानेन परिचरणवतोयजमानस्य आज्ञा आजौ अजन्ति गच्छन्ति ऋत्विजोत्रेति आजिर्यज्ञः
तस्मिन् विप्रं मेधाविनं पवमानं त्वा त्वामेव धीभिः स्तुतिभिः समस्वरन् अशब्दयन् अस्तुवन् ।
यद्वा हिन्वतीः गच्छन्त्यः सप्तजामयोगंगाद्याः सप्तनद्यः धीभिर्वर्णलोपञ्छान्दसः धीतिभिरंगु-
लिभिर्विप्रं त्वां समस्वरन् प्रेरयन्ति वसतीवरीभिरेकधनाभिश्च परिशोधनार्थं प्रेरयन्तीति ॥८॥

अथ नवमी-

मृजन्ति त्वा॒सम॒ग्रुवो॒व्ये जी॒रावधि॒ष्वणि । रेभो॒यद॒ज्यसे॒वने ॥ ९ ॥

मृजन्ति । त्वा । सम् । अ॒ग्रुवः । अव्ये । जी॒रौ ।

अधि । स्वनि । रे॒जः । यत् । अ॒ज्यसे । वने ॥ ९ ॥

हे सोम अग्रुवः अंगुलिनामैतव अजन्ति प्रक्षिपन्ति हवींष्यन्नाविति । यद्वा अगेर्गत्यर्थस्य कर्मकरणार्थं इतस्तवोगच्छन्तीति । अग्रुवोगुल्योऽस्मदीया जीरौ पापानामभिभावुके क्षिप्रं कृते वा स्वनि अधि अधिकं शब्दायमाने अव्ये अविवालेन कृते पवित्रे त्वा त्वां सदा संमृजन्ति सम्यक् शोधयन्ति । यद्यदा रेभो रेभृशब्दे उदकमध्ये प्रक्षेपेण शब्दायमानस्त्वं वने वननीये वसतीवर्याख्ये उदके अज्यसे अक्तः सिकोभवसि तदा मृजन्तीत्यन्वयः ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

पव॑मानस्य ते क॒वे वाजि॒न्तसर्गा॑ असृक्षत । अर्व॑न्तो न श्र॒वस्य॑वः ॥ १० ॥ ८ ॥

पव॑मानस्य । ते । क॒वे । वाजि॒न् । सर्गाः ।

अ॒सृक्षत॑ । अर्व॑न्तः । न । श्र॒वस्य॑वः ॥ १० ॥ ८ ॥

मार्जनप्रसंगमाह हे कवे क्रान्तप्रज्ञ हे वाजिजलवन सोम पवमानस्य दशापवित्रेण पूयमानस्य ते तव सर्गाः सृज्यन्त इति सर्गाः धाराः । कीदृशाः श्रवस्यवः छन्दसि परेच्छायां क्यच् । यष्टूणामन्नं कामयमानास्त्वदीया धाराः असृक्षत सृजन्ति निर्गच्छन्तीत्यर्थः । तत्र दृष्टान्तः-अर्वन्तो न यथा अश्वाः मन्दुरातो निर्गच्छन्ति तद्वत् पवित्राभिसरन्तीत्यर्थः । प्रयोगापेक्षं चात्र धाराबाहुल्यम् ॥ १० ॥

॥ इति सप्तमस्य द्वितीये अष्टमोवर्गः ॥ ८ ॥

अथैकादशी-

अच्छा॑ कोशं म॒धुश्रुत॑म॒स्तं वारं॑ अव्यये । अवा॑वशान्तधी॒तयः॑ ॥ ११ ॥

अच्छ॑ । कोशं । म॒धुश्रुत॑म् । अ॒स्तं । वारं॑ ।

वारं॑ । अव्यये । अवा॑वशान्त । धी॒तयः॑ ॥ ११ ॥

धारानिर्गमनप्रसंगादभिधीयते मधुश्रुतं मधुररसस्य व्यावयितारं क्षारयितारं कोशं द्रोण-
कलशं अच्छ अभिलक्ष्य अन्यये अविमये अविस्वभूते वा वारे वाले दशापवित्रे असृग्मं सोमा
ऋत्विग्भिः सृज्यन्ते । सृजेः कर्मणि तिङांतिङोभवन्तीति श्वेत्मादेशः । किंच धीतयः अंगुलिनामै-
तत् धयन्ति पिबन्ति आभिरिति अस्मदीयाअंगुलयः अवावशन्त तान् सोमान् पुनःपुनः मा-
र्जनार्थं कामयन्ते ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

अच्छांसमुद्रमिन्द्रवोस्तंगावोनधेनवः । अग्मन्भृतस्ययोनिमा ॥ १२ ॥

अच्छ । समुद्रम् । इन्द्रवः । अस्तम् । गावः । न ।

धेनवः । अग्मन् । भृतस्य । योनिम् । आ ॥ १२ ॥

इन्द्रवः क्षरन्तः सोमाः समुद्रं सोमानामेकत्रैव संगमनस्थानं द्रोणकलशमभिगच्छन्ति ।
तत्रहृष्टान्तः—धेनवः पयःप्रदानेन जनानां प्रीणयिष्योनवप्रसृतिकागावः अस्तं गृहं यथाभिग-
च्छन्ति तद्वत् । किंच ते सोमाः ऋतस्य सत्यभूतस्य यज्ञस्य योनिं स्थानमागमन् आभिमुख्येन
गच्छन्ति । गमेत्सुंङि सिचोलुकि उपघालोपः ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी-

प्रणइन्द्रोमहेरणआपोअर्पन्तिसिन्धवः । यद्गोभिर्वासयिष्यसे ॥ १३ ॥

प्र । नः । इन्द्रो इति । महे । रणे । आपः । अर्पन्ति ।

सिन्धवः । यत् । गोभिः । वासयिष्यसे ॥ १३ ॥

हे इन्द्रो क्षरन् सोम नोस्माकं स्वभूताय रणे रणाय रणन्ति स्तुवन्ति देवानत्रेति रणोय-
ज्ञः । अधिकरणे अप् डेर्यङ् इति नभवति सर्वविधीनां छन्दसि विकल्पितत्वात् । महे महते रणाय
यज्ञाय तदर्थे सिन्धवः स्पन्दमाना आपः दसतोवर्याख्याः सोमसेकार्थं अर्पन्ति प्रगच्छन्ति ।
यद्यदा त्वं गोभिः गव्यैः दधिक्षीरादिभिः वासयिष्यसे आच्छाद्यसे मिथितोभवसि तदा आ-
पोगच्छन्तीति ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी-

अस्यतेसस्येव्यमियक्षन्तस्त्वोतयः । इन्दोसस्वित्वमुश्मसि ॥ १४ ॥

अस्य । ते । सस्ये । व्यम् । इयक्षन्तः । त्वाऽऽकृतयः ।

इन्दो इति । सस्वित्वम् । उश्मसि ॥ १४ ॥

हे इन्दो पवमान इयक्षन्तो यष्टुमिच्छन्तो पूजयितुमिच्छन्तोवा अस्य मसिद्धस्य ते तव सस्ये सस्विकर्मणि स्थितावयं त्वोतयः त्वदायचरक्षणाः सन्तः सस्वित्वं सस्विभावमेव उश्मसि उश्मः कामयामहे ॥ १४ ॥

अथ पंचदशी-

आपवस्वगविष्टयेमहेसोमनृचक्षसे । एन्द्रस्यजठरेविश ॥ १५ ॥ १ ॥

आ । पवस्व । गोऽईष्टये । महे । सोम । नृचक्षसे ।

आ । इन्द्रस्य । जठरे । विश ॥ १५ ॥ १ ॥

हे सोम पवमान गविष्टये अंगिरसां गवामन्वेष्टे महे महते नृचक्षसे मृगां मनुष्याणां द्रष्टे कर्मनेतृणां फलं पश्यतेवा इन्द्राय आपवस्व पात्रेषु दशापवित्रेण पूतो भव । किंच इन्द्रस्य जठरे उदरे उदरभूते द्रोणकलशे वा आविश मविश ॥ १५ ॥

॥ इति सप्तमस्य द्वितीये नवमोवर्गः ॥ ९ ॥

अथ षोडशी-

महोअसिसोमज्येष्ठउग्राणामिन्द्रओजिष्ठः । युध्वासञ्जश्वजिगेथ ॥ १६ ॥

महान् । असि । सोम । ज्येष्ठः । उग्राणाम् । इन्द्रो इति ।

ओजिष्ठः । युध्वा । सन् । शश्वत् । जिगेथ ॥ १६ ॥

हे सोम त्वं महानसि यतस्त्वं देवानां प्रीणयितासि खलु त्वं ज्येष्ठः प्रशस्यतमोभवसि । किंच हे इन्दो पवमान त्वमुग्राणामुदूर्णवलानामपि ओजस्वितमोभवसि त्वं युध्वासन् शश्वभिः सह युद्धं कुर्वन् एव शश्वत् सर्वदा जिगेथ तान् तेषां धनानिच जितवानसि । जिजये थल्लि सन्नष्टिर्गेरिति अभ्यासादुत्तरस्य कवर्गदेशः ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी—

यउग्रेभ्यश्चिदोजीयाञ्छुरैभ्यश्चिच्छूरतरः ।
भूरिदाभ्यश्चिन्मंहीयान् ॥ १७ ॥

यः । उग्रेभ्यः । चित् । ओजीयान् । शूरैभ्यः । चित् ।
शूरतरः । भूरिदाभ्यः । चित् । मंहीयान् ॥ १७ ॥

यः सोमः उग्रेभ्यश्चित् उदूर्णेभ्योबलवद्भ्योपि ओजीयान् ओजस्वितमः । किंच यः शूरैभ्यश्चित् वीरेभ्योपि शूरतरः अत्यन्तसमर्थोभवति । तथा यः सोमः भूरिदाभ्यः इदानीं आतोमनिन्नितिविच् । बहुधनानां दातृभ्योपि मंहीयान् दातृत्वमोभवति । तं त्वां वृणीमहे इति उत्तरेणसंबन्धः ॥ १७ ॥

अथाष्टदशी—

त्वंसोमसूरप्यस्तोकस्यसातातनूनाम् ।
वृणीमहेसख्यायवृणीमहेयुज्याय ॥ १८ ॥

त्वम् । सोम । सूरः । आ । इपः । तोकस्य । साता । तनूनाम् ।
वृणीमहे । सख्याय । वृणीमहे । युज्याय ॥ १८ ॥

हे सोम सूरः सुवीर्यः यद्वा सर्वस्य यागादिकर्मणि प्रेरकस्त्वं इषोन्नानि अस्माकमाधेहि । उपसर्गश्रुतेर्योग्यक्रियाध्याहारः । किंच त्वं तोकस्य पुत्रस्य तनूनां तन्वन्ति विस्तारयन्ति कुलमिति तन्वः पौत्राः । तेषांच साता दाता भव । षण्मुदाने जनसनेतिविट् जनसनेत्यात्वं । वयं तं त्वां सख्याय सखिभावाय कर्मणेवा वृणीमहे संभ्रजामहे । तथा युज्याय युज् सहायः तस्य भावे कर्मणि वा ष्यञ् संज्ञापूर्वकस्य विधेरनित्यत्वादवृद्धिः । शत्रुबाधादिलक्षणसहायायच वयं वृणीमहे ॥ १८ ॥

अग्निहोत्रे पूर्वस्यामाहुतौ हुतायामुपोषितेन यजमानेन प्रतिदिवसं प्रतिसंवत्सरंवा अनेन तृचेनाग्निरुपस्थेयः । सूत्रितंच—आग्नेयीभिश्चाग्नायूपिपवसइति तिसृभिः संवत्सरे संवत्सरइति । चौलादिकर्मसु चतस्रआज्याहुतयोहोतव्यास्त्वनैवतिस्रः । सूत्रितंच—तेषांपुरस्ताच्चतस्रआज्या-

हुतीर्जूहुयादग्नआयूंषिपवसइति तिसृभिरिति । आधाने पवमानेष्टौ अग्नेःपवमानस्याग्नआयूंषी-
त्येपानुवाक्या अग्नेपवस्वेत्येपा याज्या । सूत्रितंच—प्रथमायांअग्निरग्निःपवमानोअग्नआयूंषिपवसे-
पवस्वत्वपाइति । पुनराधेये द्वितीयाज्यभागस्याग्नआयूंषीत्येपा वैकल्पिकानुवाक्या सूत्रितंच—
नित्यंपूर्वमनुब्राह्मणिनोअग्नआयूंषिपवसइत्युत्तरमिति ।

तैपा सूक्ते एकोनविंशी—

अ॒ग्न॒आयूं॑षिपवस॒आसु॑वोर्ज॒मिपं॑चनः । अ॒रेवा॑धस्वदु॒च्छुना॑म् ॥ १९ ॥

अ॒ग्ने । आ॒यूं॑षि । प॒व॒से । आ । सु॒व । ऊ॒र्जम् । इ॒षम् ।

च । नः । अ॒रे । वा॒ध॒स्व । दु॒च्छुना॑म् ॥ १९ ॥

हे अग्ने पवमानरूप त्वमस्माकं आयूंषि जीवनानि पवसे रक्षसि । नोस्माकमूर्जमन्नरसं
इषमन्नं वा सुव आभिमुख्येन प्रेरय । किंच दुच्छुनां रक्षोनामैतव रक्षांसि आरे अस्मत्तोदूरे
एव बाधस्व संपीडय ॥ १९ ॥

अथ विंशी—

अ॒ग्निर्ऋ॑षिःपव॒मानः॒पाञ्च॑जन्यःपु॒रोहि॑तः ।

त॒र्मीम॑हेमहा॒ग॒यम् ॥ २० ॥ १० ॥

अ॒ग्निः । ऋ॑षिः । प॒व॒मानः । पा॒ञ्च॑जन्यः । पु॒रः॑हि॒तः ।

तम् । ई॒म॒हे । म॒हा॒ग॒यम् ॥ २० ॥ १० ॥

पाञ्चजन्यः निषादपञ्चमाश्रत्वारोवर्णाः पञ्चजनाः । यद्वा गन्धर्वाः पितरो देवा असुरा र-
क्षांसीत्येते पञ्चजनाः । अथवा देवमनुष्यागंधर्वाप्सरसः सर्पाः पितरइति ब्राह्मणोभिहिताः पञ्च-
जनाः । गभीराञ्ज्यइत्यत्र बहिर्देवपञ्चजनेऽयइति वक्तव्यमिति वचनात् भवार्थेऽज्यः प्रत्ययः
तेषां तत्तदभीष्टदानेन स्वभूतऋषिः सर्वद्रष्टा पवमानस्तद्रूपोऽग्निः पुरोहितः कर्मार्थैर्मृत्विभिः पुरो-
निहीतः तंपूर्वोक्तलक्षणं महागयं महद्भिर्देवादिभिरपि गीर्भिर्गीतव्यं महान्तिमभूतानि यज्ञगृहा-
णि वा यस्य सवयोक्तः तं पवमानगुणविशिष्टमग्निमीमहे धनादीनि याचामहे ॥ २० ॥

॥ इति सप्तमस्य द्वितीये दशमोवर्गः ॥ १० ॥

अथैकविंशी-

अग्ने॒पर्व॑स्व॒स्वपा॑अ॒स्मेव॑र्चः॒सुवीर्य॑म् । दध॑द्र॒यिंम॑यि॒पोप॑म् ॥ २१ ॥

अग्ने॑ । पर्व॑स्व । सु॒ष्ट॒अपाः॑ । अ॒स्मे इति॑ । वर्चः॑ । सु॒ष्ट॒वीर्य॑म् ।
दध॑त् । र॒यिम् । म॑यि । पो॒पम् ॥ २१ ॥

हे अग्ने स्वपाः । सोमनसीत्युत्तरपदाद्युदात्तत्वं । शोभनकर्मा त्वं अस्मे अस्मास्तु सुवीर्यं शोभनवीर्योपेतं वर्चः वर्चदीप्तौ तेजः पवस्व आगमय । तथा भवान् रयिं धनं पुत्रं वा पोपं । भावेकर्मणि वा घञ् । गवां पुष्टिं यद्वा गवादिकं मयि भवान् दधत् दधातु करोत्वित्यर्थः । दधातेल्लेटि अडागमोघोलोपोलेटिवेत्याकारलोपः ॥ २१ ॥

अथ द्वाविंशी-

पव॑मानो॒अति॒स्त्रिधो॑भ्य॒र्पति॑सु॒ष्टुति॑म् । सूर॑ोन॒विश्व॑दर्शतः ॥ २२ ॥

पव॑मानः । अति॑ । स्त्रि॒धः । अ॒जि । अ॒र्पति॑ । सु॒ष्टु॒ति॒म् ।
सूरः॑ । न । वि॒श्व॒दर्श॑तः ॥ २२ ॥

पवमानः सोमः अतिस्रियः हिंसकान् शत्रून् अतिक्रम्य गच्छति । तथा सुष्टुतिं स्तोतृणां शोभनां स्तुतिं अभ्यर्पति आभिमुख्येन गच्छति । ऋषीगतौ तौदादिकः बहुलंछन्दसीतिशब्दगुणः । किञ्च सूरोन सूर्यइव विश्वदर्शतः सर्वस्य द्रष्टा सर्वेषां दर्शनीयोभवति ॥ २२ ॥

अथ त्रयोविंशी-

सम॑र्म॒जान॑आ॒युभिः॒प्रय॑स्वान्प्रय॑से॒हितः॑ । इन्द्र॑र॒त्योवि॑चक्ष॒णः॥ २३ ॥

सः । म॒र्म॒जानः॑ । आ॒यु॒भिः । प्रय॑स्वान् । प्रय॑से । हि॒तः ।
इन्द्रः॑ । अ॒त्यः । वि॒क्ष॒णः ॥ २३ ॥

आयुभिः कर्मनेतृभिर्मनुष्यैः मर्मजानः पुनःपुनर्मर्ज्यमानः शोध्यमानः सइन्द्रः सप्तोमः आत्योदेवान् सततं गन्ता भवति । कीदृशः प्रयस्वान् मीणनशीलानवान् । यद्वा स्तोतृभ्योदेयत्वेनान्ययुक्तः अतएव प्रयसे हवोत्पायान्नाय हितः विचक्षणः सर्वस्यप्रदर्शनकारी सर्वस्यविद्रष्टा वा सोमः देवानभिगन्ता भवति । चक्षिद्व्यक्तायांवाचि अनुदात्तेतश्चहृद्योदेरितियुच् ॥ २३ ॥

अथ चतुर्विंशी—

पवमानऋतं बृहच्छुक्रं ज्योतिरजीजनत् । रुष्णा तमांसि जंघनत् ॥ २४ ॥

पवमानः । ऋतम् । बृहत् । शुक्रम् । ज्योतिः । अजीजनत् ।

रुष्णा । तमांसि । जंघनत् ॥ २४ ॥

पवमानः ऋतं सत्यं यथार्थभूतं बृहत् प्रभूतं सर्वदेशेषु व्यापकं शुक्रं दीप्यमानं श्वेतवर्णं ज्योतिस्तेजः अजीजनत् द्युलोके उदपादयत् । किं कुर्वन् रुष्णा रुष्णवर्णानि तमांसि जंघनत् भृशं विनाशयन् । हन्तेर्यङ्लुकि शतरि रूपं अज्यस्तानामादिरित्याद्युदात्तत्वं ॥ २४ ॥

अथ पञ्चविंशी—

पवमानस्य जंघ्रंतो हरेश्चन्द्रा असृक्षत । जीरा अजिरशोचिपः ॥ २५ ॥ ११ ॥

पवमानस्य । जंघ्रंतः । हरेः । चन्द्राः । असृक्षत ।

जीराः । अजिरशोचिपः ॥ २५ ॥ ११ ॥

जङ्घ्रतः पुनः पुनस्तमांसि विनाशयतो हरेर्हरितवर्णस्य अजिरशोचिपः सर्वत्रगमनशील-
तेजस्तः पवमानस्य सोमस्य चन्द्राः चदिआह्लादने देवानामाह्लादयिष्यः जीराः क्षिप्तं
क्षरणशीलाधाराः असृक्षत सृजन्ति पवित्रान्निर्गच्छन्तीत्यर्थः ॥ २५ ॥

॥ इति सप्तमस्य द्वितीये एकादशोवर्गः ॥ ११ ॥

अथ षड्विंशी—

पवमानो रथीतमः शुभ्रेभिः शुभ्रशस्तमः । हरिश्चन्द्रो मरुद्गणः ॥ २६ ॥

पवमानः । रथीतमः । शुभ्रेभिः । शुभ्रशस्तमः ।

हरिश्चन्द्रः । मरुद्गणः ॥ २६ ॥

पवमानो देवः रथीतमः अतिशयेन रथवान् । ईदृथिन इतीकारः । तथा शुभ्रेभिः शोभायुक्ते-
भ्यस्तेजोभ्योपि शुभ्रशस्तमः अत्यन्तदीप्यमानश्च यद्वा निर्मलेभ्योपि निर्मलतमयशोयुक्तः ह-
रिश्चन्द्रः ह्रस्वाच्चन्द्रोत्तरपदइति सांहितिकः सुहृ हरितवर्णदीप्तिः हरितधारावान् वा मरुद्गणः

मरुतोयस्य गणः सहायभूताः सतथोक्तः तादृशः सर्वान् लोकान् स्वरश्मिभिः स्वदीप्तिभिः व्यश्रव-
यद् व्यामोत्वित्युत्तरेण संबन्धः ॥ २६ ॥

अथ सप्तविंशी—

पवमानोव्यश्रवद्रश्मिभिर्वाजसातमः । दधत्स्तोत्रेसुवीर्यम् ॥ २७ ॥

पवमानः । वि । अश्रवत् । रश्मिर्हजिः । वाजसातमः ।

दधत् । स्तोत्रे । सुवीर्यम् ॥ २७ ॥

पवमानः सोमः रश्मिभिः स्वदीप्तिभिः व्यश्रवत्सर्वजगद्व्यामोतु । कीदृशः वाजसातमः अ-
तिशयेन अन्नस्यदाता बलस्य संभक्तावा तथा स्तोत्रे पवमानः स्तोत्रं कुर्वते मनवे सुवीर्यं सुवी-
र्योपेतं पुत्रं धनं वा दधत् विदधत् प्रयच्छत् व्यामोतु अश्रोतेर्लेट्यडागमः ॥ २७ ॥

अथाष्टाविंशी—

प्रसुवान्इन्दुरक्षाःपवित्रमत्यव्ययम् । पुनान्इन्दुरिन्द्रमा ॥ २८ ॥

प्र । सुवानः । इन्दुः । अक्षारिति । पवित्रम् । अति ।

अव्ययम् । पुनानः । इन्दुः । इन्द्रम् । आ ॥ २८ ॥

सुवानः अभिपूयमाणः इन्दुः सोमः अव्ययमविमयं ऊर्णास्तुकेननिर्मितं दशापवित्रमती-
त्य प्राक्षाः कलशं प्रकर्षेण क्षरति । क्षरतेर्लुङि तिपि सिचि छान्दसइडागमाभावः अतोत्त्रान्तस्ये-
तिवृद्धिः रात्सस्येतिसिचोलोपः रेफान्तं स्पष्टयितुमिति कारः बहुलं छन्दसीतीडभावः ह्रूड्या-
दिना तिलोपः अनित्यमागमशासनमिति सिचइआ ततः पुनानः पवित्रेण शुद्धः इन्दुः सोमः इ-
न्द्रमाविशति । उपसर्गश्रुतेर्योग्यक्रियाध्याहारः ॥ २८ ॥

अथैकोनविंशी—

एपसोमोअधित्वचिगवांक्कीळत्यर्द्रिभिः । इन्द्रंमदायजोहुवत् ॥ २९ ॥

एयः । सोमः । अधि । त्वचि । गवांम् । क्रीळति ।

अर्द्रिभिः । इन्द्रम् । मदाय । जोहुवत् ॥ २९ ॥

एषः अंशुरूपः सोमः गवां त्वचि आनहुहे चर्मणि अधिशब्दउपर्यर्थघोतकः चर्मण्युपरि अद्रिभिर्ग्रावभिः सह क्रीळति अभिपवाय संकीडते । इन्द्रं परमेश्वरं मदाय मदार्थं जोहु-
वद् आह्वानं कृतवान् । एतेन तत्काले इन्द्रविषयां स्तुतिं करोतीत्यवगम्यते ॥ २९ ॥

अथ त्रिंशी-

यस्यंते द्युम्रवत्पयः पवमाना भृतं दिवः । तेन नो मृळजीवसे ॥ ३० ॥ १२ ॥

यस्यं । ते । द्युम्रवत् । पयः । पवमान । आभृतम् ।

दिवः । तेन । नः । मृळ । जीवसे ॥ ३० ॥ १२ ॥

हे पवमान पूयमान हे सोम दिवो द्युलोकाद् आभृतं श्वेनरूपया गायत्र्या आहृतं द्यु-
म्रवदन्नवद्यशोयुक्तं वा पयः सोमलक्षणमन्नं यस्य ते तव स्वभूतं विद्यते तस्मात् त्वं तेनाग्नेन
नोस्मान् जीवसे चिरजीवनाय मृळ मृळय सुख्य ॥ ३० ॥

॥ इति सप्तमस्य द्वितीये द्वादशोवर्गः ॥ १२ ॥

त्वं सोमासीति द्वात्रिंशद्वचं सप्तमं सूक्तं आद्यतृचस्य बार्हस्पत्योभरद्वाजऋषिः । द्वितीयस्य
मारीचः कश्यपः । तृतीयस्य राहूगणो गोतमः । चतुर्थस्य भौमोत्रिः । पंचमस्य गाथिनो विश्वामित्रः ।
षष्ठस्य भार्गवो जमदग्निः । सप्तमस्य मैत्रावरुणिवं सितष्ठः । सूक्तशेषस्यांगिरसः पवित्रः वसिष्ठो वा उ-
ग्रौ वा समुद्रितावृषी । पवस्व सोममन्दयन् नित्याद्यास्तिस्रो नित्यद्विपदा गायत्र्यः । अविता नो अजा-
श्व इत्याद्यास्तिस्रः पवमानपूषदेवत्याः पवमानसोमदेवताका वा । यत्ते पवित्रमर्चिषीत्याद्याः पंचर्चः
पवमानाग्निदेवत्याः आसां पंचानां मध्ये उभाभ्यां देवसवितरिति तृतीया पवमानसवितृदेवताका-
वा । चतुर्थी त्रिभिर्द्वंद्वदेवसवितरित्येषा विकल्पेन पवमानाग्नि सवितृदेवताका । पुनन्तु मामित्येषा वि-
कल्पेन वैश्वदेवी यः पावमानानीरध्येतीत्यादिके द्वे पवमानमण्डलाभ्येतुस्तुतिप्रतिपादिके अतः सैव
देवता शिष्टाः सर्वाः पवमानसोमदेवताकाः । तथा चानुक्रम्यते—त्वं सोमासि द्वात्रिंशद्भरद्वाजः कश्य-
पोगोतमोत्रिर्विश्वामित्रोजमदग्निर्वंसितष्ठ इति तृचाः सप्तऋषयः शेषे पवित्रो वसिष्ठो वोभौ वा पवस्व
सोम तिस्रो नित्यद्विपदा गायत्र्यो वितानस्तिस्रः पौष्ण्यो वा यत्ते पवित्रं पंचाग्नेय्यः सावित्र्यग्नि सावि-
त्री वैश्वदेवी वा सामंत्याः त्रिंशी पुरउष्णिक् सप्तविंशपनुष्टुप् अन्त्ये च ते पावमान्यभ्येतुस्तुतीति ।
गतः सूक्तविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

त्वंसोमासिधारयुर्मन्द्रओजिष्ठोअध्वरे । पर्वस्वमंहयद्रयिः ॥ १ ॥

त्वम् । सोम । अ॒सि । धा॒र॒युः । म॒न्द्रः । ओजि॒ष्ठः ।

अ॒ध्व॒रे । पर्व॑स्व । म॒ह॒य॒त्त॒र्ह॒यिः ॥ १ ॥

हे सोमाभिपूयमाण पवमान मन्द्रः मोदयितुमः ओजिष्ठः ओजस्वितमस्त्वं अध्वरे हिं-
सारहितेस्मदीयेयज्ञे धारयुः अभिषवणनाराकामोसि भवसि । अतस्त्वं मंहयद्रयिः स्तोतृभ्यः
प्रदीयमानधनः सन् पवस्व द्रोणकलशे ग्रहादिषु दशापविषेण पूतोभव । यद्वा धारयुः तद्द-
र्थेभाष्यतइति मत्वर्थीयोयुः सः हे सोम त्वं धारावानिव । ततः पवस्वेति संबन्धः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

त्वंसुतो नृमादनोदधन्वान्मत्सरिन्तमः । इन्द्रायसूरिरन्धसा ॥ २ ॥

त्वम् । सु॒तः । नृ॒मा॒दनः । द॒ध॒न्वा॒न् । म॒त्स॒रि॒न्त॒मः ।

इ॒न्द्रा॒य । सू॒रिः । अ॒न्ध॒सा ॥ २ ॥

हे सोम नृमादनः नृणां कर्मणानितृणामृत्विजां मादयिता अतएव दधन्वान्तेज्योधनानि
धारयन् प्रयच्छन् । यद्वा यज्ञस्य धारकः सूरिः प्राज्ञः सुतोस्माभिरभिपुतस्त्वं अन्धसा हवी-
रूपेणानेन सहेन्द्राय मत्सरिन्तमः तस्याविशयेन मदकारी भव । नादस्येति नकारः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

त्वंसुप्वाणोअद्रिभिरभ्यर्पकनिकदत् । द्युमन्तंशुष्ममुत्तमम् ॥ ३ ॥

त्वम् । सु॒स्वा॒नः । अ॒द्रि॒भिर॑ । अ॒भि॒ । अ॒र्प॒ । क॒नि॒क॒द॒त् ।

द्यु॒म॒न्त॒म् । शु॒ष्म॒म् । उ॒त्त॒म॒म् ॥ ३ ॥

हे पवमानसोम अद्रिभिर्ग्रावभिः सुप्वाणः सुन्वानः अभिपूयमाणस्त्वं कनिकदत् भृशं
शब्दं कुर्वन् अर्घ्यं कलशं पात्राणि चाभिगच्छ । तथा द्युमन्तं दीनियुक्तं उत्तमं शुष्मं शत्रूणां
शोषकं बलं च प्राप्नुहि । यद्वा एकवाक्यतया योजनीयः । स्तूयमानस्त्वं वत्तमभिगच्छेति । क-

दिक्दिआह्वाने । ऋदेर्यङ्लुकि तलोपः । अङ्ग्यासस्यनिगागमश्च दाधर्तिदधर्तीतिस्त्रेण सर्वं निपात्यते । तस्माच्छट्प्रत्ययः । अङ्ग्यस्त्वानामादिरिविस्वरः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

इन्दुर्हिन्वानोअर्पतितिरोवाराण्यव्यया । हरिर्वाजमचिक्रदत् ॥ ४ ॥

इन्दुः । हिन्वानः । अर्पति । तिरः । वाराणि । अव्यया ।

हरिः । वाजम् । अचिक्रदत् ॥ ४ ॥

हिन्वानः ग्रावभिः प्रेर्यमाणोऽभिपूयमाणइन्दुः सोमः अव्यया अविमयानि अवीनां स्वभूतानि वाराणि बालानि पवित्राणीत्यर्थः । तानि तिरः तिरस्कृत्य व्यवधाय अर्पति गच्छति प्रभूतं निर्गच्छतीत्यर्थः । सोमं हरिर्हरितवर्णः सोमः वाजमन्नं अचिक्रदत् शब्दयति । त्वया सह इन्द्रमहमाह्वयामीत्यर्थः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

इन्दोव्यव्यमर्पसि विश्रवांसि विसौभगा । विवाजान्सोमगोमन्तः ॥ ५ ॥ १३ ॥

इन्दो इति । वि । अव्यम् । अर्पसि । वि । श्रवांसि । वि ।

सौभगा । वि । वाजान् । सोम् । गोमन्तः ॥ ५ ॥ १३ ॥

हे इन्दो सोम अव्यं अविवालेभवं पवित्रं व्यर्पसि विविधं धाराभिर्गच्छसि । किञ्च श्रवांसि हवीरूपाण्यन्नानि च विगच्छसि । तथा सौभगा सुभगस्य भावः सौभगं सुभगशब्दः उद्गात्रादिषु पठ्यते । तस्य उत्तरपदवृद्धिर्नैष्यते । सौभगानि धनानि विविधं प्राप्नोति । तथा हे सोम गोमन्तः पशुमन्ति वाजान् बलानि च विविधंपामुहि तानि सर्वाण्यस्माकं प्राप्नोत्यभिमायः ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य द्वितीये त्रयोदशोवर्गः ॥ १३ ॥

अथ षष्ठी-

आनइन्द्रोशतृग्विनैर्युधिगोमन्तमश्विनम् । अरांसोमसहस्रिणम् ॥ ६ ॥

आ । नः । इन्द्रो इति । शत॒इ॒ग्विन॑म् । रु॒धिम् । गो॒ह॒र्मन्त॑म् ।
अ॒श्विन॑म् । भ॒र॑ । सो॒म॒ । स॒ह॒स्रि॒णम् ॥ ६ ॥

हे इन्द्रो पात्रेषु क्षरन् हे सोम नोस्मभ्यमाभर संपादय देहि । किमिति उच्यते शतग्वि-
नं शतंगावोयस्य सशतगुः तद्वन्तं गोमन्तं प्रशस्तपशुमन्तं अश्विनं अश्वयुक्तं सहस्रिणं सह-
स्रसंख्याकं रयिं धनं पुत्रं वा आभर ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

प॒र्व॒मा॒नास॒इन्द्र॑वस्ति॒रःप॒वित्र॑मा॒शवः॑ । इन्द्रं॒यामे॑जिराशत ॥ ७ ॥

प॒र्व॒मा॒नासः॑ । इन्द्र॑वः । ति॒रः । प॒वित्र॑म् । आ॒शवः॑ ।
इन्द्र॑म् । या॒मे॒जिः । आ॒श॒त॒ ॥ ७ ॥

पवित्रमूर्णास्तुकेननिर्मितं दशापवित्रं तिरस्कृत्य व्यवधायकं कृत्वा पर्वमानासः कलशं प्र-
ति बहुधाराः क्षरन्तः आशवः क्षिप्रं मदकारिणश्चमसादीन् व्यामुवन्तोवा इन्द्रवः सोमाः यामे-
जिः स्वीयैर्गमनैः इन्द्रमाशत व्यामुवन्ति ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

क॒कुहः॑ सो॒म्योरस॑इन्द्रु॒रिन्द्रा॑य॒पूर्व्यः॑ । आ॒युःप॑वतआ॒यवे॑ ॥ ८ ॥

क॒कुहः॑ । सो॒म्यः । रसः॑ । इन्द्रुः॑ । इन्द्रा॑य । पू॒र्व्यः ।
आ॒युः । प॑व॒ते । आ॒यवे॑ ॥ ८ ॥

कुकुहः सोमः सर्वकर्मकारयितृत्वेन सर्वेषां समुच्छ्रितः अतिशयितोभवति । सोयं पूर्व्यः
पूर्वैः कृतोभिपुतः पूर्वं मातःकाळे कृतोवा आयुः इन्द्रं प्रति गन्ता इन्दुः पात्रेषु क्षरन् सोम्यः म-
येवेति यः प्रत्ययः सोममयोरसः आयवे सर्वत्रगच्छे इन्द्राय पवते कलशेषु पवित्रेण पूतोभवति ।
यद्वा इन्द्रार्धमभिगच्छति । पविर्गतिकर्मा ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

हि॒न्वन्ति॒सूर॑मु॒ख्यःप॑र्व॒मानं॑मधु॒श्रुत॑म् । अ॒ग्नि॒गिरा॑सम॒स्त्ररन् ॥ ९ ॥

हिन्वन्ति । सूरम् । उल्लयः । पवमानम् । मधुश्श्रुतम् ।
अञ्जि । गिरा । सम् । अस्वरन् ॥ ९ ॥

उल्लयः कर्मकरणार्थं इतस्ततो गच्छन्त्यो गुलयः मधुश्श्रुतं मदकरस्य रसस्य व्यावयितारं
सूरं सुवीर्यं सर्वस्य यागादिकर्मणि भेदकं पवमानं सोमं हिन्वन्ति अभिपवार्थं संभेरयन्ति । त-
तः स्तोतारोगिरा स्तुत्या तमेनमभिसमस्वरन् सम्यगभिष्टुवन्ति ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

अविता नो अजाश्वः पूपा यामनियामनि । आभक्षत् कन्यासु नः ॥ १० ॥ १४ ॥

अविता । नः । अजश्श्वः । पूपा । यामनिः यामनि ।

आ । भक्षत् । कन्यासु । नः ॥ १० ॥ १४ ॥

अजाश्वः अजाः पूष्ण इत्युक्त्वा दजा एव अश्वा वाहनानि यस्य सतथोक्तः स पूपा एत-
न्नामको देवः यामनियामनि सर्वस्मिन् गमने भौमदिव्यलक्षणे नोस्माकं अविता पालयिता भव-
तु । किञ्च कन्यासु कमनीयासु अभिमतासु स्त्रीषु नोस्मानाभक्षत् आभजतां अस्माकं कन्याः
प्रयच्छत्वित्यर्थः । भजेः सेवार्थाद्वेति सिपि अडागमे रूपं । यद्वा अजाश्वः अजवाहनः पूपा सर्वस्य
पोषयिता सोमः यामनियामनि याते प्राप्यते देवैरेवेति यामोयज्ञः तत्र यज्ञे नोस्माकं अविता
रक्षिता भवतु । तथा कन्यासु स्त्रीष्विष्टासु अस्माना प्रापयतु ॥ १० ॥

॥ इति सप्तमस्य द्वितीये चतुर्दशोवर्गः ॥ १४ ॥

अथैकादशी—

अयं सोमः कपर्दिने घृतं न पवते मधु । आभक्षत् कन्यासु नः ॥ ११ ॥

अयम् । सोमः । कपर्दिने । घृतम् । न । पवते । मधु ।

आ । भक्षत् । कन्यासु । नः ॥ ११ ॥

कपर्दिने कल्याणमुकटवते सोमाय पूष्णे वा तदर्थमयं मादयिताभिपुतोऽस्मदीयः सोमः
पवते च गच्छति तं प्राप्नोति । तत्र दृष्टान्तः—घृतं न मधु मादकं हवीरूपं घृतं यथा सोमं पूषणं
वा गच्छति तद्वत् । तत्रः स कन्यास्वस्मानागमयत् ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

अ॒यंतं॑ आ॒घृणे॑ सु॒तो घृ॒तं न॑ प॒वते॑ शुचिं । आ॒भक्ष॑त्क॒न्यासु॑नः ॥ १२ ॥

अ॒यम् । ते । आ॒घृणे॑ । सु॒तः । घृ॒तम् । न । प॒वते॑ । शुचिं ।

आ । भ॒क्षत् । क॒न्यासु॑ । नः ॥ १२ ॥

हे आघृणे घृक्षरणदीप्त्योः सर्वतोदीप्यमान पवमान पूयन् वा ते त्वदर्थं सुतोभिपुतोयं सोमः पवते त्वदभिमुखमागच्छति । यद्वा त्वदर्थं पात्रेषु पवित्रेण पूतो भवति क्षरति वा । तत्र दृष्टान्तः— घृतं न शुचि शुद्धं घृतं यथा त्वां प्राप्नोति तद्वत् तत्तत्स्वमभिलषितानि अस्माकं देहीति ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी-

वा॒चो ज॒न्तुः क॒वीनां॑ प॒वस्व सोम॑ धार॒या । दे॒वे पुं॑ रत्न॒धा अ॑सि ॥ १३ ॥

वा॒चः । ज॒न्तुः । क॒वीनाम् । प॒वस्व । सोम॑ । धार॒या ।

दे॒वे पुं॑ । रत्न॒धाः । अ॒सि ॥ १३ ॥

हे सोम कवीनां क्रान्तप्रज्ञानां स्तोत्राणां वाचो जन्तुः स्तुतेर्जनयिता । यद्वा मेधाविनां मध्ये वाचं जनयति । अत्यन्तं वाग्मी त्वं धारया पवस्व द्रोणकलशं ग्रहांश्च प्राप्नुहि । ततः इन्द्रादिदेवेषु रत्नधाः रमणशीलस्य सोमस्य निघातासि भवसि । अथवा देवेषु स्तोत्रकारिषु कर्मकुर्वीणेषु वास्मात्तु रत्नस्य कनकादेर्दाता भवसि ॥ १३ ॥

ग्रावस्तोत्रेणाणगारिमतेनाभिरूपकरणे कलशेषु सोमे आसिच्यमाने वक्तव्यस्य वृचस्य आकलशेष्वित्यादिके द्वितीयावृत्तीये । सूत्रित्वं—आकलशेषुधावतिश्येनोवर्मविगाहते इति ।

तयोः प्रथमा सूक्ते चतुर्दशी-

आ॒क॒लशे॑ पु॒धाव॑ति॒ श्ये॒नो॒वर्म॑ वि॒र्गाह॑ते । अ॒भिद्रो॑णा॒ कर्नि॑क॒द्रत् ॥ १४ ॥

आ । क॒लशे॑ पु॒ । धा॒वति॑ । श्ये॒नः । वर्म॑ । वि । गा॒हते॑ ।

अ॒भि । द्रो॑णा । कर्नि॑क॒द्रत् ॥ १४ ॥

ऋत्विग्भिरभिमिच्यमानः कश्चित्सोमः कलशेषु सोमाधारेषु द्रोणकलशेषु आधावति श्येनो गच्छति श्येनः लुप्तोपममेतत् । यथा श्येनो रमं वरणीयं कुटायं विगाहते प्रविशति वदत् ।

कनिकद्वत् अत्यन्तं शब्दं कुर्वन् द्रोणा द्रोणकलशानभिगच्छति च । यद्वा द्रोणाधवनीयपूतध्वत्
संज्ञकाभिप्रायं एकः सिध्यमानः सोमोद्गोणं प्रति शब्दायमानः पश्चात् प्रथमंगच्छति । ततः
पात्रद्वयमिति ॥ १४ ॥

अथ पंचदशी—

परिप्रसोमतेरसोसर्जिकलशेसुतः । श्येनोनतक्तोअर्पति ॥ १५ ॥ १५ ॥

परि । प्र । सोम । ते । रसः । असर्जि । कलशे । सुतः ।

श्येनः । न । तक्तः । अर्पति ॥ १५ ॥ १५ ॥

हे सोम कलशे द्रोणाभिधाने सुतोभिपुतस्ते तव रसः परिप्रासर्जि परिप्रसृज्यते परितोग्र-
हेषु चमसेषु च प्रसृष्टोविभक्तोभवति । कथमिव श्येनोनतक्तः तत्किर्गतिकर्मा गमनशीलः श्येनः
पक्षीयथा सर्वत्रार्पति गच्छति तद्वत् यद्वा यथा श्येनः सर्वतो गन्ता तद्वत्तक्तः पात्रेषु गतः सोमः
अर्पति इन्द्रादिदेवानागच्छत् । अर्तेर्लेटि सिपि रूपं । पूर्वमृषीगतावित्यस्मात् लटि शपि रूप-
म् ॥ १५ ॥

॥ इति सप्तमस्य द्वितीये पंचदशोवर्गः ॥ १५ ॥

अथ षोडशी—

पवस्वसोममन्दयन्निन्द्रायमधुमत्तमः ॥ १६ ॥

पवस्व । सोम । मन्दयन् । इन्द्राय । मधुमत्तमः ॥ १६ ॥

हे सोम मधुमत्तमः अतिशयेनमधुररसवांस्त्वं मन्दयन् मादयिता भवन् । यद्वा इन्द्राय
क्रियामग्रहणं कर्तव्यमिति संप्रदानं इन्द्रं मोदमानः सन् पवस्व इन्द्रार्थमागच्छ ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी—

असृग्रन्देववीतयेवाज्यन्तोरथाइव ॥ १७ ॥

असृग्रन् । देववीतये । वाज्यन्तः । रथाःइव ॥ १७ ॥

एतेभिषुताः सोमाः वाजयन्तः सन्तः देववीतये देवानांपानाय असृग्रन् विसृज्यन्ते ऋ-
त्विग्भिः प्रदीयन्ते । तत्रदृष्टान्तः—रथाइव वाजयन्तः शत्रुधनानि बलाग्निवा स्वामिनश्छन्तो
रथा देववीतये देवानांगमनाय यथा विसृज्यन्ते तद्वत् ॥ १७ ॥

अथाष्टादशी—

तेसुतासोमदिन्तमाःशुक्रावायुर्मसृक्षत ॥ १८ ॥

ते । सुतासः । मदिन्तमाः । शुक्राः । वायुम् ।

असृक्षत ॥ १८ ॥

मदिन्तमः अतिशयेन मादयितारः शुक्राः दीप्यमानाः सुतासः अभिपुतास्तेसोमाः वायुं शब्दमसृक्षतासृजन्कार्पुः । यद्वा वायुमेवसोमपानार्थमसृजन् सोमेषु सत्सु वायुस्तत्पानार्थमगच्छति ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशी—

ग्राव्णानुन्नोअभिष्टुतःपवित्रंसोमगच्छसि । दधत्स्तोत्रेसुवीर्यम्॥१९॥

ग्राव्णा । तुन्नः । अजिहस्तुतः । पवित्रम् । सोमम् । गच्छसि ।

दधत् । स्तोत्रे । सुवीर्यम् ॥ १९ ॥

हे सोम त्वं ग्राव्णानुन्नः अभिपीडितोभिपुतस्त्वं स्तोत्रभिरभिष्टुतः सन् पवित्रं गच्छसि प्रामोषि । किंकुर्वन् स्तोत्रे स्तोत्रकारिणे जनाय सुवीर्यं शोभनवीर्योपेतं धनादिकं दधत् विधदत् प्रयच्छन् ॥ १९ ॥

अथ विंशी—

एपतुन्नोअभिष्टुतःपवित्रमर्तिगाहते । रक्षोहावारमव्ययम्॥२०॥१६॥

एपः । तुन्नः । अजिहस्तुतः । पवित्रम् । अर्ति । गाहते ।

रक्षःक्षहा । वारम् । अव्ययम् ॥ २० ॥ १६ ॥

तुन्नः तुदव्यथने ग्रावभिरभिव्यथितः सुतः अतएव सर्वैरभिष्टुतः एपोस्मदीयः सोमोरक्षोहा कर्मविघ्नकारिणां रक्षसां पापानां च हन्ता भवत् । अव्ययमविमयं अव्ययमवभूतं वारं वारं तेनरुतं पवित्रं दशापवित्रमति अतिक्रम्य गाहते द्रोणकलशं प्रविशति ॥ २० ॥

॥ इति सप्तमस्य द्वितीये षोडशोवर्गः ॥ १६ ॥

अथैकविंशी-

यदन्ति॒ यच्च॑दूर॒केभ्य॑ंविन्दति॒ मामि॒ह । पर्व॑मान॒ वितज्ज॑हि ॥ २१ ॥

यत् । अन्ति । यत् । च । दूर॒के । भ्यम् । विन्दति । माम् ।
इह । पर्वमान । वि । तत् । जहि ॥ २१ ॥

हे पवमान पूयमान पुनान वा सोम यद्भयमन्ति अन्तिके तथा यच्च भयं दूरके अतिदूरे देशे अथवा इहास्मिन् प्रदेशेऽपि भयं मां विन्दति लभते प्राप्नोति । तद्भयं त्वं विजहि विशेषेण नाशय । यद्वा इहेति यतोऽयं लोको वा अस्मिन् क्रियमाणे यज्ञे अस्मिन् लोके वा यद्भयं व्याप्नोति तन्नाशयेत्यर्थः ॥ २१ ॥

अथ द्वाविंशी-

पर्व॑मानः॒ सोऽ॒द्य नः॒ प॒वित्रे॑ण॒ विच॑र्षणिः । यः॒ पो॒ता स॒ पु॒नातु॑नः ॥ २२ ॥

पर्वमानः । सः । अद्य । नः । पवित्रेण । विचर्षणिः ।
यः । पोता । सः । पुनातु । नः ॥ २२ ॥

सतादृशः प्रसिद्धो विचर्षणिः सर्वस्य दृष्टा पवमानः अद्येदानीमेव पवित्रेण पापशोधकेन तेजसा यः पोता स्वयं पवित्रः सन् सन्नोऽस्मान् पुनातु पापरहितान् करोतु ॥ २२ ॥

पवित्रेष्ट्यां प्रथमाज्यभागस्य याज्या यत्ते पवित्रमित्येषा । सूत्रितं च—यत्ते पवित्रमर्चिष्या-
कलशेषु धावतीति पवित्र इत्येक इति ।

तैषा सूक्ते त्रयोविंशी-

यत्ते॑ प॒वित्रं॑ म॒र्चिष्य॑ ग्रे॒ वित॑तं तमु॒न्तरा॑ । ब्रह्म॑ ते न॒ पुनी॑हि नः ॥ २३ ॥

यत् । ते । पवित्रम् । अर्चिषि । अग्रे । विततम् ।
अन्तः । आ । ब्रह्म । तेन । पुनीहि । नः ॥ २३ ॥

हे पवमानगुणविशिष्टाग्रे ते त्वदीयं पवित्रं शोधकं यत्स्वतेजः अर्चिषि सौरवैद्युतादि-
तेजसि अन्तर्मध्ये आविततं आविस्तृतं विधत्ते । यद्वा हे अग्रे ते तव स्वभूतेर्चिषि तेजसि

अन्तर्मध्ये यत्पवित्रं शुद्धत्वादकं सामर्थ्यमस्ति तेन तादृशेन तेजसा नोस्माकं ब्रह्म पुत्रादिव-
र्धनकारि शरीरं पुनीहि पापरहितं पूतं कुरु ॥ २३ ॥

अथ चतुर्विंशी-

यत्तेपवित्रमर्चिवदग्नेतेनपुनीहिनः । ब्रह्मसवैःपुनीहिनः ॥ २४ ॥

यत् । ते । पवित्रम् । अर्चिष्वत् । अग्ने । तेन । पुनीहि ।

नः । ब्रह्मसवैः । पुनीहि । नः ॥ २४ ॥

हे अग्ने पवित्रं शोधकमर्चिवदार्चिमव छन्दसीरइतिमतुषोवत्वं सौरादितेजोयुक्तं ते त्वदी-
यं यत्तेजः विद्यते तेन स्वीयेनैव तेजसा नोस्मान् पुनीहि पूतान् कुरु । किंच ब्रह्मसवैः ब्राह्मण-
कर्तृकसोमाभिपवैः यद्वा ब्रह्म सोमः तस्याभिपवैः नोस्मान् पुनीहि ॥ २४ ॥

अथ पंचविंशी-

उमाभ्यादेवसवितःपवित्रेणसवेनच । मांपुनीहिविश्वतः ॥ २५ ॥ १७ ॥

उमाभ्याम् । देव । सवितरिति । पवित्रेण । सवेन ।

च । माम् । पुनीहि । विश्वतः ॥ २५ ॥ १७ ॥

हे सवितः सर्वस्य प्रेरक हे देव द्योतमान सोम त्वं पवित्रेण पापशोधकेन त्वदीयेन ते-
जसा सवेन सोमाभिपवेनच एताभ्यामुमाभ्यां विश्वतः सर्वतोमां पुनीहि पूतं कुरु ॥ २५ ॥

॥ इति सप्तमस्य द्वितीये सप्तदशोवर्गः ॥ १७ ॥

अथ षड्विंशी-

त्रिजिष्टुदेवसवितर्वर्षिष्ठैःसोमधामंभिः । अग्नेदक्षैःपुनीहिनः ॥ २६ ॥

त्रिष्टभिः । त्वम् । देव । सवितः । वर्षिष्ठैः । सोम । धामंभिः ।

अग्ने । दक्षैः । पुनीहि । नः ॥ २६ ॥

हे देव स्तुत्य दीप्यमान वा हे सवितः सर्वस्य स्वस्वकर्मणि चोदयितः हे सोम प-
वमानगुणविशिष्ट हे अग्ने त्वं वर्षिष्ठैः वृद्धतमैः अतएव दक्षैः सामर्थ्यवद्विस्त्रिभिर्धामभिः
शरीरैरग्निवायुसूर्यात्मकैस्त्रिभिः शरीरैः नोस्मान्पुनीहि परिरुद्धान् कुरु ॥ २६ ॥

अथसप्तविंशी—

पुनन्तुमादेवजुनाःपुनन्तुवसवोधिया ।

विश्वेदेवाःपुनीतमाजातवेदःपुनीहिमां ॥ २७ ॥

पुनन्तु । माम् । देवऽजुनाः । पुनन्तु । वसवः । धिया । विश्वे ।

देवाः । पुनीत । मा । जातवेदः । पुनीहि । मां ॥ २७ ॥

देवजनाः देवानां जनः प्रादुर्भावोयेषां यज्ञेष्विति देवजनायजमानाः । यद्वा इन्द्रादिदेवग-
णाः मां पुनन्तु परिपूतं कुर्वन्तु । तथा वसवः वासकादेवाः धिया आत्मीयेन कर्मणा मां पुन-
न्तु । अथवा प्रत्यक्षः हे विश्वदेवाः सर्वदेवाः मा मां पुनीत पूतं कुरुत । हे जातवेदः जातानि
वेत्तीति यद्वा जातप्रज्ञ अग्ने मा मां पुनीहि ॥ २७ ॥

अथाष्टाविंशी—

प्रप्यायस्वप्रस्यन्दस्वसोमविश्वेभिरंशुभिः । देवेभ्योऽत्तमंहविः ॥ २८ ॥

प्र । प्यायस्व । प्र । स्यन्दस्व । सोम । विश्वेभिः । अंशुभिः ।

देवेभ्यः । उत्तमम् । हविः ॥ २८ ॥

हे सोम प्रप्यायस्व अस्मान् प्रकर्षेण वर्धय । यद्वा देवान् सोमेन वर्धय । किञ्च विश्वे-
भिरंशुभिः सर्वैस्त्वदीयैरंशुभिः देवेभ्यो देवार्थमुत्तमं प्रशस्ततमंहविः सोमरूपं प्रस्यन्दस्व कल-
शादीन् प्रति प्रसव प्रयच्छेति यावत् ॥ २८ ॥

अग्नीषोमप्रणयने उपप्रियमित्येषा । सूत्रितं च—उपप्रियं पनिमतमित्यर्धच आरमेदिति ।

सैषा सूक्ते एकोनविंशी—

उपप्रियं पनिमतं युवानमाहुतीदधम् । अगन्मविश्रतो नमः ॥ २९ ॥

उप । प्रियम् । पनिमतम् । युवानम् । आहुतिद्वधम् ।

अगन्म । विभ्रतः । नमः ॥ २९ ॥

प्रियं सर्वस्य प्रीणयितारं पनिमतमत्यन्तं शब्दायमानं युवानं तरुणमाहुतीवृधं आहुतिभिर्वर्धनीयं पवमानं वयं नमोहविर्नमस्कारंवा विभ्रतोधारयन्तः सन्तः उपगन्म उपगच्छेम । गमेर्लुङि मंत्रेषेति चैर्लुङि सति म्बोश्चेति नकारः । पनिमतं पनेः स्तुत्यर्थस्य यद्भुक्तिरूपं दाधर्तिदर्थतिद्वित्युक्ते इतिकरणस्य प्रदर्शनार्थत्वाद्वाभ्यासस्य निगागमउपघातोपश्च निपात्यते ॥ २९ ॥

अथ त्रिंशी-

अलाय्यस्य परशुर्ननाशतमापवस्वदेवसोम । आखुंचिदेवदेवसोम ॥ ३० ॥

अलाय्यस्य । परशुः । ननाश । तम् । आ । पवस्व । देव ।

सोम । आखुम् । चित् । एव । देव । सोम ॥ ३० ॥

अलाय्यस्य अतैरौणादिकआय्यप्रत्ययः कपिलकादित्वाद्भवं अभिगमनशीलस्य शवोः परशुः छेदकः पवमानस्तमेव शत्रुं ननाश नाशयतु । अस्मानपापान् ततोहे देव दीप्यमान सोम आपवस्व अस्मदाग्निमुख्येन गच्छ । किंच हे देव द्योतमान स्तुत्य वा हे सोम आखुंचित् खनु अवदारणे सर्वस्याहन्तारमपि तं शत्रुमेव बाधस्व नास्मानपापानिति ॥ ३० ॥

अथैकविंशी-

यः पावमानीरुध्येत्यृषिभिः संभृतरसम् ।

सर्वसपूतमश्रातिस्वदितं मातुरिर्ध्वना ॥ ३१ ॥

यः । पावमानीः । अधिष्ठति । ऋषिभिः । सम्भृतरसम् । रसम् ।

सर्वम् । सः । पूतम् । अश्राति । स्वदितम् । मातुरिर्ध्वना ॥ ३१ ॥

योजनः पावमानीः पवमानदेवताकाः सर्वाऋचः तद्रूपं ऋषिभिः सूक्तद्रष्टृभिर्मधुच्छन्दः प्रभृतिभिः संभृतं संपादितं रसं वेदरसभूतं सारं सूक्तसंघं अध्येति अधीते । सजनः सर्वभोग्य-
जातं पूतं परिशुद्धमेवाश्राति परिपूतं पापरहितं अन्नं भक्षयति । कथमस्य पूतत्वं ववाह-स्वस्या-

शनात्मागेव मातरिष्वना मातरि अन्तरिक्षे श्वसितीति मातरिश्वा वायुः सचवायुःपवित्रमेव ।
पवित्रेण वायुना स्वदितं स्वादूकृतं । परिपूतमेवान्नं पश्चात् सनरोश्नाति ॥ ३१ ॥

अथ द्वाविंशो-

पावमानीर्योऽध्येत्यृषिभिः संभृतसम् ।

तस्मै सरस्वती दुहे क्षीरम् सर्पिर्मधूदकम् ॥ ३२ ॥ १८ ॥

पावमानीः । यः । अधिष्ठति । ऋषिः । सम्भृतम् । रसम् ।

तस्मै । सरस्वती । दुहे । क्षीरम् । सर्पिः । मधु । उदकम् ॥ ३२ ॥ १८ ॥

योत्राहणः पावमानीः पवमानदेवताकाक्वः तदात्मकं ऋषिभिर्मधुच्छन्दआदिभिः सं-
भृतं रसं वेदसारं सूक्तसंघं अध्येति अधीति । तस्मै पवमानाध्ययनं कुर्वते जनाय सरस्वतीसर्व-
त्रसरणवती वाग्देवता क्षीरं यज्ञसाधनभूतं पयः सर्पिस्तादृशं घृतं मधु मदकरमुदकं सोमं दुहे
स्वयमेव दोग्धि एनं नरं यागादिपरं वेदशास्त्रविदं करोतीत्यर्थः । दुहप्रपूरणे कर्मकर्तारि नदुह-
स्तुनर्मायक्चिणावितियकः प्रतिषेधः । लोपस्तआत्मनेपदेऽपि तलोपः ॥ ३२ ॥

॥ इति सप्तमस्य द्वितीयेष्टादशोवर्गः ॥ १८ ॥

॥ इति नवमे मण्डले तृतीयोऽनुवाकः ॥ ३ ॥

चतुर्थेऽनुवाके अष्टादशसूक्तानि तत्र प्रदेवमिति दशर्चं प्रथमं सूक्तं भलंदनपुत्रस्य वत्सपेरा-
र्षे पवमानसोमदेवताकं दशमी त्रिष्टुप् शिष्टाजगत्यः । तथा चानुक्रम्यते-प्रदेवं दशवत्सभिर्भालंद-
नः त्रिष्टुबन्तहेति । गतो विनियोगः ।

तत्र प्रथमा-

प्रदेवमच्छामधुमन्तइन्द्वोऽसिष्यदन्तगावआनधेनवः ।

वर्हिषदोवचनावन्तऊर्धभिः परिसुतमुस्त्रियां निर्णिजंधिरे ॥ १ ॥

प्र । देवम् । अच्छे । मधुमन्तः । इन्द्वः । असिष्यदन्त । गावः ।

आ । न । धेनवः । वर्हिषदः । वचनावन्तः । ऊर्धभिः ।

परिःसुतम् । उस्त्रियाः । निःनिजम् । धिरे ॥ १ ॥

मधुमन्तो मादकरससंयुक्ता इन्दवः सोमाः देवं द्योतमानं सोमात्मकमिद्रं अच्छ प्रति प्रा-
सिष्यदन्त प्रस्यन्दन्ते ग्रहादिषु क्षरन्ति । स्यन्दतेर्लुङि चङि रूपं । तत्रदृष्टान्तः—गावआनधेनवः
पयस्विन्यः प्रीणयिन्योगावोयथावत्संप्रतिपातिप्रस्रवन्ति तद्वत् । किंच बार्हिषदः बार्हिषि सीदन्तः
वचनावन्तः हंभारवादिशब्दवन्तः उस्त्रियाः गोनामैतत् तादृश्योगावः ऊधभिः पयोधारकैः स्वैः
स्वैरूधभिः ताभ्यः परिस्रुतं परितःस्रवणशीलं निर्णिजं शुद्धं पयोभूतं सोमरसं धिरे दधिरे इं-
द्रार्थं धारयन्ति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

सरोरुवदभिपूर्वाअचिक्रददुपारुहःश्रथयन्त्स्वादतेहरिः ।

तिरःपवित्रंपरियन्ुरुज्योनिशर्याणिदधतेदेवआवरम्॥२॥

सः । सरोरुवत् । अभि । पूर्वाः । अचिक्रदत् । उप६आरुहः । श्रथयन् ।

स्वादते । हरिः । तिरः । पवित्रम् । परि६यन् । उरु । ज्ययः । नि ।

शर्याणि । दधते । देवः । आ । वरम् ॥ २ ॥

सरोरुवत् कलशादिकंप्रति अत्यन्तं शब्दकुर्वन् ससोमः पूर्वामुख्याः स्तोतृणां स्तुतीः अ-
भ्यचिक्रदत् अभिमुखं अध्वनयत् स्तुतयः साधीयस्यइति प्रतिध्वनिर्मगीकारमकार्षीदित्यर्थः ।
किंच हरिः हरितवर्णः उपारुहः रोहतेस्ताच्छीलिकःक्रिप् । उपारोहणशीलाःउर्ध्वप्रादुर्भवनशीला
ओपधीः श्रथयन् अग्रे विश्लेषयन् स्वादते स्वादूकरोति ताः फलिनीःकुर्वन् स्वादुयुक्ता विद-
धातीत्यर्थः । तथा पवित्रं अविवालात्मकं दशापवित्रं तिरस्तिरस्कृत्य पात्राणि प्रति आत्मनः
क्षरणकाले पवित्रं व्यवधायकं कृत्वा परियन् परितोगच्छन् सोमः उरु महान्तं ज्योवेगं करो-
ति । ततः सशर्याणि शूर्हिंसायां हिंसितव्यानि यद्वा शरेण हंतव्यानि रक्षांसि निदधते निक्षिपति
न्यकरोति हिनस्तीत्यावत् । पश्चाद्देवोदीप्यमानःसोमः वरं वरणीयं धनं सोमं दातृभ्योजयमाने-
भ्यः आदधते आधारयति प्रयच्छतीत्यर्थः । दधातेर्लेट्यडागमे घोलोपोलेटिवेत्याकारलोपः ॥२॥

अथ तृतीया—

वियोममेयम्यांसंयतीमदःसाकृन्वधापयसापिन्वदक्षिता ।

महीअंपरैरजसीविवेविददभिब्रजन्नक्षितंपाज्आददे ॥ ३ ॥

वि । यः । म॒मे । यु॒म्या । सं॒य॒ती इति॑ स॒म॒ह॒य॒ती । म॒दः । सा॒क॒म॒ह॒व॒धा ।
 प॒य॒सा । पि॒न्व॒त् । अ॒क्षि॒ता । म॒ह्नी इति॑ । अ॒पा॒रे इति॑ । र॒ज॒सी इति॑ ।
 वि॒ह॒वेवि॒दत् । अ॒भि॒व्रज॑न् । अ॒क्षि॒तम् । पा॒जः । आ । दे॒दे ॥ ३ ॥

योमदः माद्यत्यनेनेति मदः सोमरसः यम्या युगलभूते संयती परस्परसंगच्छमाने द्यावा-
 पृथिव्यौ विममे विशेषेणनिर्मितवान् ततः ते साकंवृधा सैहववर्धनशोले तथा अक्षिता अक्षीणे
 सामर्थ्यवत्यौ यथा भविष्यतः तथा ससोमः पयसा पयोरूपेण स्वीयरसेन पिन्वदासंचत् अवर्ध
 यदितियावत् । किंच मही महत्यौ अतएव अपारे पर्यंतरहिते रजसी द्यावापृथिवीनामैतत्
 ते द्यावापृथिव्यौ विवेविदत् विदज्ञाने यद्वत्तुकि शतरि रूपं । अज्यासस्वरः । इयंपृथिवी
 इयंघौरिति सर्वेषां विविच्य तेजसामज्ञापयन् अभिव्रजन् अभिवः सर्वांतोगच्छन् सोमः अक्षितं
 अक्षीणं अविनश्वरं पाजोबलं आददे स्वीकृतवान् अत्यन्तंवलवान्भवदित्यर्थः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

स॒मा॒तरा॑वि॒चर॑न्वा॒जय॑न्अ॒पःप्र॒मे॒धि॒रःस्व॒धया॑पि॒न्वते॑प॒दम् ।
 अ॒ंशु॒र्यवे॑नपि॒पिशे॑य॒तो॒नृ॒भिःसं॒जा॒मि॒भिर्न॑संते॒रक्ष॑ते॒शिरः॑ ॥ ४ ॥

सः । मा॒तरा॑ । वि॒ह॒चर॑न् । वा॒जय॑न् । अ॒पः । प्र । मे॒धि॒रः । स्व॒धया॑ ।
 पि॒न्व॒ते । प॒दम् । अ॒ंशुः । यवे॑न । पि॒पिशे॑ । य॒तः । नृ॒भिः । स॒म् ।
 जा॒मि॒भिः । न॑संते । र॒क्ष॑ते । शि॒रः ॥ ४ ॥

मेधिरः मेधारथाज्यामिरनिरचावितीरन्मत्ययोमत्वर्थीयः । मेधावान्प्राज्ञः ससोमः मा-
 तरा मातरौ जगतोनिर्मात्र्यौ द्याव्यापृथिव्यौ विचरन् अन्तरेणात्यन्तं चरन् । तथा अपः अन्त-
 रिक्षस्थितान्युदकानि वाजयन् प्रेरयन् । वजेर्ष्यन्तस्य शतरि रूपं । तादृशः स्वधया सक्तु-
 लक्षणेनाग्नेन सह पदं स्वस्थानं उत्तरवेदिरूपं प्रपिन्वते प्रकर्षेणाप्याययति । ततः नृभिः कर्म-
 नेतृभिः ऋत्विग्भिर्यतः संयतः अंशुः सोमः यवेन पिपिशे पिश अवयवे अवयवत्वेन कृतः
 मिश्रितइत्यर्थः । सोमस्तु यवसक्तुभिः श्रियतेखलु । सोयं जामिभिः एकस्मात्पाणेरुत्पन्नाभिरं-
 गुलीभिः सन्नसतेसंगच्छतेच । शिरः शीर्णं भूतजातं रक्षतेच स्वीयरसेन रक्षति पोषयति ।
 नसतिर्गलिकर्मा चादिलोपेविभापेति न निघातः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

संदक्षेणमनसा जायते कविर्ऋतस्य गर्भो निहितो यमापरः ।

यूनाहसन्ताप्रथमं विजज्ञतुर्गुहाहितं जनिमनेममुद्यतम् ॥ ५ ॥ १९ ॥

सम् । दक्षेण । मनसा । जायते । कविः । ऋतस्य । गर्भः । निहितः ।

यमा । परः । यूना । ह । सन्ता । प्रथमम् । वि । जज्ञतुः । गुहा ।

हितम् । जनिम । नेमम् । उद्यतम् ॥ ५ ॥ १९ ॥

प्रसंगात्सोमसूर्ययोराविर्भावमाह । कविः दक्षेण प्रवृद्धेन मनसा सह संजायते पृथिव्याः सम्यक् जायते । तथा ऋतस्योदकस्येव गर्भो गर्भस्थानीयः । यद्वा सत्यस्य यज्ञस्य मध्ये गर्भः शब्दनीयः स्तुत्यः स एव सोमः परः परस्तादन्तरिक्षे यमोयमेन नियमेन देवैर्निहितः सः सूर्यादि वृष्टिर्भवति तस्मात्सोमः सूर्यात्मकतयावस्थितइत्यर्थः । एवं यूना । हेतुप्रधारणे । युवानावेव सन्तौ तौ प्रथमं जननकाले विजज्ञतुः अयंसोमोयंसूर्यइति विशेषेण ज्ञायते । तयोश्चार्धं जनिम जन्म गुहा गुहायां हितं निहितं भवति । तयोर्नेममर्थचोद्यतं प्रकाशितं भवति । दिवा सूर्यः प्रादुर्भवति रात्रौ चन्द्रमाइति ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य द्वितीये एकोनविंशोऽवर्गः ॥ १९ ॥

अथ षष्ठी—

मन्द्रस्य रूपं विविदुर्मनीषिणः श्येनो यदन्धो अभरत् परावतः ।

तमं जयन्त सुवृधं नदीपुं उशन्तं मंशुं परियन्तं मृगमियम् ॥ ६ ॥

मन्द्रस्य । रूपम् । विविदुः । मनीषिणः । श्येनः । यत् । अन्धः ।

अभरत् । परावतः । तम् । मज्जयन्त । सुवृधम् । नदीपुं । आ ।

उशन्तम् । अंशुम् । परियन्तम् । मृगमियम् ॥ ६ ॥

मनीषिणः प्राज्ञा यष्टारः मन्द्रस्य मदकरस्य रसस्य सोमस्य रूपं विविदुः जानन्ति यदन्धः यत्सोमलक्षणमन्नं श्येनो गायत्रीरूपः पक्षी परावतो दूराद् द्रुलोकाद् आभरन् गजहार । ह्यहोर्भञ्जन्दसीति भ्रकारः । तं तादृशं सुवृधं सुवृधमानं सुवर्धयितारं वा अंशुं सोमं नदीषु

नदमानासु वसतीवर्याख्यास्वप्सु आमर्जयन्त ऋत्विजः आशोधयन्ति अलंकुर्वन्ति वा । कीदृशं उशन्तं देवान् कामयमानं परियन्तं परितो गच्छन्तं ऋग्मियं ऋगर्हं स्तुत्यं सोममामर्जयन्तीति ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

त्वांमृजन्ति दश योषणः सुतं सोमं ऋषिभिर्मतिभिर्धीतिभिर्हितम् ।
अव्यो वारोभिरुत देवहूतिभिर्नृभिर्यतो वाजमादरि सातये ॥ ७ ॥

त्वाम् । मृजन्ति । दश । योषणः । सुतम् । सोमम् । ऋषिभिः ।
मतिभिः । धीतिभिः । हितम् । अव्यः । वारोभिः । उत । देवहूतिभिः ।
नृभिः । यतः । वाजम् । आ । दारि । सातये ॥ ७ ॥

हे सोम योषणः द्वाभ्यां पाणिभ्यां विभज्योत्पन्ना दश दशसंख्याका अंगुलयः । ऋषिभिर्मधुच्छन्दः प्रभृतिभिः सुतमभिपुतं हितं पात्रेषु निहितं त्वा त्वां मतिभिः स्तुतिभिः धीतिभिः कर्मभिश्च अव्यो वारोभिः अविवालैः पवित्रैः मृजन्ति शोधयन्ति । उतापि च देवहूतिभिः । देवाह्वानयुक्तैः नृभिः कर्मनेतृभिः ऋत्विग्भिः यतः गृहेषु संयमितः संगृहीतस्त्वं सातये दानाय वाजमन्त्रमादरि आविदारयसि विवृतं करोषि स्तोत्रभ्यः अन्नादिकं प्रयच्छसीतियावत् ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

परिप्रयन्तं वय्यं सुपंसदं सोमं मनीषा अभ्यनूपतस्तुभः ।
यो धारया मधुमां ऊर्मिणा दिवड्यति वाचं रयिपाळमर्त्यः ॥ ८ ॥

परिप्रयन्तम् । वय्यम् । सुपंसदम् । सोमम् । मनीषाः । अग्निः ।
अनूपत । तुभः । यः । धारया । मधुमान् । ऊर्मिणा । दिवः ।
ड्यति । वाचम् । रयिपाट् । अमर्त्यः ॥ ८ ॥

परिप्रयन्तं पात्राणि परितः प्रगच्छन्तं वय्यं देवैः काम्यमानं सुपंसदं शोभनं संसदनं सोमं मनीषा मनसैर्दिशिभ्यः स्तुभः स्तुतयः अभ्यनूपत अभिष्टुवन्ति । वय्यं वीगत्यादिषु इत्यस्मात् वयन्ति भव्यमवप्येच्छन्दसीति निपातितः अत्रानुपसर्गस्यापि निपातनं भवति

मधुमान् मदकररसवान् यः सोमः धारया स्वीयया ऊर्मिणा वसतीवर्याख्यानेनोदकेन सह
दिवआकाशात् द्रोणकलशे आपतति रयिपाट् शत्रुघनानामभिभविता अमर्त्यः मनुष्यधर्मर-
हितः ससोमः वाचमिषाति प्रेरयति तदाहि स्तोतारः स्तुवन्तीति उच्यन्ते ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

अयं दिव इयति विश्वमारजः सोमः पुनानः कलशेषु सीदति ।

अद्भिर्गोभिर्मृज्यते अद्भिभिः सुतः पुनान इन्दुर्वारिवो विदप्रियम् ॥ ९ ॥

अयम् । दिवः । इयति । विश्वम् । आ । रजः । सोमः ।

पुनानः । कलशेषु । सीदति । अद्भिभिः । गोभिः । मृज्यते ।

अद्भिभिः । सुतः । पुनानः । इन्दुः । वारिवः । विदत् । प्रियम् ॥ ९ ॥

अयं सोमो दिवोद्युलोकाद्विश्वं रजउदकनामैतत् सर्वमुदकमिषाति अभिप्रापयति । किंच
पुनानः दशापवित्रेण पूयमानः सोमः कलशेषु द्रोणनामसु सीदति । तथा अद्भिभिर्गोभिः अ-
द्भिर्वसतीवर्याख्याभिर्गोभिर्गोविकारैः क्षीरदध्यादिभिश्च मृज्यते शोध्यते अलंकियते । ततः
सुतोभिपुतः पुनानः पूतइन्दुः सोमः प्रियं प्रियतरं प्रीणनकारिवा वरिवोवरणीयं धनं विदत्
स्तोतृभ्योलभयति प्रयच्छतीति यावत् ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

एवानः सोमपरिपिच्यमानो वयोदधं चित्रतमं पवस्व ।

अद्वेपेद्यावापृथिवी हुवेम देवा धत्त रयिम् अस्मे सुवीरम् ॥ १० ॥ २० ॥

एव । नः । सोम । परिपिच्यमानः । वयः । दधत् । चित्रतमम् ।

पवस्व । अद्वेपे इति । द्यावापृथिवी इति । हुवेम । देवाः ।

धत्त । रयिम् । अस्मे इति । सुवीरम् ॥ १० ॥ २० ॥

अयं प्रत्यक्षकृतः हे सोम दधत् प्रयच्छंस्त्वं परिपिच्यमानः परितोद्भिर्गोभिर्वासिच्यमा-
नः एव एवं चित्रतमं नानाविधं चायनीयतमं वा वयोर्धनं नोत्सर्ग्यं पवस्व प्रापय प्रयच्छेति

यावत् । किंच अद्वेपे द्वेपरहिते द्यावापृथिवी द्यावापृथिव्यौ हुवेम हविःप्रदानार्थं वयमाहुयेम ।
हेदेवाः यूयंच सुवीरं । वीरः कर्मणि समर्थः पुत्रः । तादृशपुत्रोपेतं रयिं धनमस्मे अस्मास्तु धत्त
निधत्त ॥ १० ॥

॥ इति सप्तमस्य द्वितीये विंशोवर्गः ॥ २० ॥

इपुर्नेतिदशचै द्वितीयं सूक्तं आंगिरसस्य हिरण्यस्तूपस्यार्थं पवमानसोमदेवताकं । नवमी
दशम्यौ त्रिष्टुभौ । शिष्टाजगत्यः । तथाचानुक्रान्तं—इपुर्नहिरण्यस्तूपेत्येतिष्टुभाविनि । गतोवि-
नियोगः ।

तत्र प्रथमा—

इपुर्नधन्वन्प्रतिधीयतेमतिर्वत्सोनमातुरुपंसृज्यूर्धनि ।
उरुधारिवदुहेअग्रंआयत्यस्यव्रतेष्वपिसोमंइष्यते ॥ १ ॥

इपुः । न । धन्वन् । प्रति । धीयते । मतिः । वत्सः । न । मातुः ।
उप । सृजि । ऊर्धनि । उरुधाराइव । दुहे । अग्रं ।
आइयती । अस्य । व्रतेषु । अपि । सोमः । इष्यते ॥ १ ॥

अस्मिन्यवमानरूपे इन्द्रे मतिर्भननीयास्मदीयास्तुतिः प्रतिधीयते अस्माभिर्निधीयते वा ।
दधातेरूपं । तत्रदृष्टान्तः—इपुर्न यथा इपुः शरः धन्वन् धनुषि प्रतिधीयते तद्वत् । किंच ऊर्धनि
सर्वस्य पोषयितृत्वेन ऊर्धःस्थानीये इन्द्रे सोमो मदार्थं अस्माभिरुपसृजि उपसृज्यते । कथमि-
व मातुर्गोर्लूधनि पयोधारके वत्सोन वत्सोयथा पयःपानार्थं सृज्यते तद्वत् । उरुधारेव ब-
हुविधपयोधारगौरिव । अग्रे वत्सस्य पुरतः आयती गच्छती सती पयोदुहे दुग्धे । तथा सोप-
मिन्द्रः वत्सभूतेभ्यः स्तोत्रभ्यः पुरतो गच्छन् बहुविधान् कामान् दुग्धे । किंच अस्यैतादृशस्यव्रते
ष्वपिच सोमइष्यते यष्टुभिः प्रेर्यते खलु ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

उपोमतिःपृच्यतेसिच्यतेमधुमन्द्राजनीचोदतेअन्तरासनि ।
पवमानःसन्तनिःप्रघ्नतामिवमधुमान्द्रप्सःपरिवारमर्पति ॥ २ ॥

उपो इति । मतिः । पृच्यते । सिच्यते । मधु । मन्द्रजनी ।
चोदते । अन्तः । आसनि । पवमानः । समस्तनिः । प्रघ्नतामइव ।
मधुमान् । द्रप्सः । परि । वारम् । अर्पति ॥ २ ॥

अस्मिन् पवमानरूपे स्तोत्रे इन्द्रे मतिः स्तुतिरूपोपृच्यते उपपृच्यते स्तोत्रभिः संयोज्यते
पृचीसंपर्के । तथा मधु मदकरः सोमः इन्द्रार्थं सिच्यते । अद्रिर्धवसकुभिश्च सितोभवति ।
ततश्च मन्द्राजनी अजगतिक्षेपणयोरित्यस्य त्युटि डीपि रूपं । मदकरस्य रसस्य प्रेरयित्री
सोमधारा तस्येन्द्रस्य आसनि आस्येन्तर्मध्ये चोदते यष्टुभिः मेयेते । आस्यशब्दस्य पद्वो-
मासित्यादिना आसन्नित्यादेशः । किंच संतनिः गृहादिषु सम्पक्विसृष्टः मधुमान् ।
मदकररसवान् पवमानः पूयमानः सोमः द्रप्सः द्रुतगमनशीलः । यद्वा क्षिप्तं हननशीलः सन्
वारं अविवालमयं पवित्रं परितः अर्पति आगच्छति । तत्र दृष्टान्तः—प्रघ्नतामिव प्रकर्षेण हं-
तृणां योद्धृणां संतनिः सम्पक्विसृष्टः शरो यथा शीघ्रमाप्यमभितोगच्छति तद्वत् ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

अव्येवधूयुः पवते परित्वचि श्रद्धीते नृसीरदिते ऋतं यते ।
हरिरक्रान्यजतः संयतो मदो नृम्णा शिशानो महिषो न शोभते ॥ ३ ॥
अव्ये । वधूयुः । पवते । परि । त्वचि । श्रद्धीते । नृसीः ।
अदितेः । ऋतम् । यते । हरिः । अक्रान् । यजतः । सम्ययतः ।
मदः । नृम्णा । शिशानः । महिषः । न । शोभते ॥ ३ ॥

वधूयुः वधूभूता वसतीवर्षणकधनासहिता आपः तद्वान् सोमः अव्ये अवेः स्वभूते त्वचि
चर्मणि परिपवते परितोवर्तते पूतोभवति वा किंच नसीः नन्नीः नमृशब्दश्चतुर्थापत्यवाची सोम-
स्य नन्नीः सोमोहोपधीनामग्रेरेतो निर्पिचति । प्रजापतेरेतो देवा देवानारेतो वर्षवर्षस्यरेत ओषधयः
इति श्रुतेः । यद्वा नमृशब्दोपत्यवाची तस्यापत्यानि सोमः सुधामयैः स्वकिरणैरोपधीवर्धयति त-
स्मादपत्यभूता अदितेः पृथिवीनामेतत् अदीनायाः पृथिव्या उत्पन्ना ओषधीः ऋतं सत्यरूपं यज्ञं

यते गच्छति यजमानाय श्रद्धीते अग्रभागे फलिनीः कर्तुं विश्लेषयति । किंच हरिर्हरितवर्णः य-
जतः सर्वैर्यष्टव्यः अतएव संयतः ग्रहादिषु संगृहीतो मदः माघत्यनेनेति मदः सोमः तादृशः अ-
क्रान्कामति पात्रेष्ववतिष्ठते यद्वा शत्रून्तिक्रामति क्रमेर्लुङि तिपि बहुलं छन्दसीति इडागमाभा-
वात् वृद्धौ कृतायां सिज्जोपेसति हल्ङ्छादिना तिपोलोपे मोनोधातोरिति नत्वेकतेरूपं । अतएव
सोमः नृम्या स्वबलानि शिशानः तीक्ष्णीकुर्वन् अथवा शत्रुबलानि तनूकुर्वन् महिषोन् महन्नामैत-
त् महानिव सर्वत्र व्याप्त इव शोभते स्वतेजसा सर्वत्र दीप्यते । यद्वा नः संप्रत्यर्थे इदानीमेवं-
गुणयुक्तः महान् सोमः शोभत इति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

उक्षाभिमातिप्रतियन्ति धेनवो देवस्य देवीरुपयन्ति निष्कृतम् ।
अत्यक्रमीदर्जुनं वारं मव्ययमत्कं न निक्तं परिसोमो अव्ययत् ॥ ४ ॥

उक्षा । मिमाति । प्रति । यन्ति । धेनवः । देवस्य । देवीः ।
उप । यन्ति । निःस्कृतम् । अति । अक्रमीत् । अर्जुनम् । वारम् ।
अव्ययम् । अत्कम् । न । निक्तम् । परि । सोमः । अव्ययत् ॥ ४ ॥

उक्षा रेतसः सेक्ता वृषभः पुरतो मिमाति शब्दायते माङ्माने शब्दे च तं वृषभं धेनवो गावः
प्रतियन्ति अनुगच्छन्ति तथा देवस्य द्योतमानस्य निःकृतं संस्कृतं स्थानं देवीः देव्य उपयन्ति
उपगच्छन्ति । अनेनापेन सोमस्तुतिश्चाभिधीयते सोमः सन् द्रोणकलशाभिगमनकाले शब्दं करोति
तमनु धेनवः प्रीणयिष्यः स्तुतयः परियन्ति देवस्थानं स्तुतयोभिगच्छन्ति । तथा सोमं सोमः अ-
र्जुनं श्वेतवर्णं अव्ययमविमयमविस्वभूतं वारं वालं पवित्रमत्यक्रमीत् अतिक्रामति अतिक्रम्य
पात्राणि गच्छतीत्यर्थः । किंच सोमः अत्कं न आत्मीयं कवचमिव । निक्तमुज्ज्वलं श्रयणद्रव्यं प-
र्यव्यत परितः संवृणोति ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

अमृक्तेन रुशता वाससा हरिर्मर्त्योर्निर्णिजानः पर्यव्यत ।
दिवस्पृष्टं वर्हणानिर्णिजैरुतोपस्तरं चम्बोर्नभस्मयम् ॥ ५ ॥ २१ ॥

अमृत्केन । रुशता । वाससा । हरिः । अमर्त्यः । निःश्निजानः ।
परि । व्यत् । दिवः । पृष्ठम् । बर्हणा । निःश्निजे । कृत ।
उपहस्तरणम् । चम्बोः । नभस्मयम् ॥ ५ ॥ २१ ॥

अमर्त्यो मनुष्यधर्मरहितो हरिर्हरितवर्णः सोमः निर्णिजानः उदकेन शोध्यमानः सन् अमृ-
त्केन । मृजीशौचालंकारयोः । अनिर्णिक्तेनापि रुशता स्वतः शुक्लवर्णेन पयोरूपेण वाससा प-
रिव्यत परित आच्छादयति । सोमेपरिपुते गव्येन पयसा मिश्रीकुर्वन्ति खलु । तदुच्यते ततः
सोयंसोमः दिवोद्युलोकस्य पृष्ठं पृष्ठभागेतिष्ठन्तमादित्यं बर्हणा बर्हणाय पापानामुद्यमनकारिणे
पापनाशिने निर्निजे निर्निजनाय परिपवनाय कृत द्युलोके अकार्षीत् । सहि स्वदीप्त्या सर्वनि-
र्णेकि । कृत कृणोतेर्लुङि ह्रस्वादिति सिचोलीपः । तदेवाह चम्बोः चावापृथिवीनामैतत् चमन्ति
भक्षयन्ति अत्रदेवामनुष्याइति तयोरुपस्तरणं आच्छादनशीलं नभस्मयमादित्यमयं आदित्य-
स्य स्वभूतं तेजश्च सर्वेषां निर्णेजनायाकार्षीत् ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य द्वितीये एकविंशोवर्गः ॥ २१ ॥

अथ षष्ठी—

सूर्यस्येवरश्मयोद्रावयित्वबोमत्सरासःप्रसुपःसाकभीरते ।
तन्तुततंपरिसर्गासआशवोनेन्द्रादृतेपवतेधामकिंचन ॥ ६ ॥

सूर्यस्य इद्व । रश्मयः । द्रवयित्वः । मत्सरासः । प्रसुपः ।
साकम् । ईरते । तन्तुम् । ततम् । परि । सर्गासः । आशवः ।
न । इन्द्रात् । कृते । पवते । धाम । किम् । चन ॥ ६ ॥

सूर्यस्पररमयः सर्वस्यपेरकस्य सुवीर्यस्य वादित्यस्य रश्मयः सर्वतोव्यापकाः किरणाइ-
व द्रावयित्वः सर्वत्रद्रवणशीलाः मत्सरासोमदकराः प्रसुपः शत्रूणां प्रत्यापकाः हन्तार आश-
वोऽग्नेपुत्रमसेपुत्र व्याप्ताः सर्गासः सृज्यमानाः सोमाः तवं विस्तृतं तन्तुं तन्तुभिः एवं वसं सा-
कंसह युगपत् परिईरते परितोगच्छन्ति तेसोमा इन्द्रादृते इन्द्रवर्जयित्वान्मात्किंचन धाम देवशरीरं

दक्षीत्य नपवते नगच्छति । एकवचनं छान्दसं नगच्छन्ति किंतु इन्द्रस्यैव धाम प्रति गच्छ-
न्ति । इन्द्रस्य धाम्नोपष्टव्यत्वं—अयाळिन्द्रस्यप्रियाधामानीति । मंत्रवर्णादवगम्यते ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

सिन्धो॑रिवप्रव॒णेनि॒म्नआ॒शवो॒वृष॑च्युता॒मदा॑सो॒गा॒नुमा॑शत ।
शंनो॑नि॒वृशे॒द्विपदे॑चतु॒प्पदे॒स्मेवाजाः॑सोमतिष्ठन्तु॒रुष्टयः॑ ॥ ७ ॥

सिन्धोःऽद्व । प्रव॒णे । नि॒म्ने । आ॒शवः । वृष॑च्युताः । मदा॑सः ।
गा॒नुम् । आ॒शत॒ । शम् । नः । नि॒वृशे॒ । द्वि॒पदे॑ । चतु॒ःपदे॑ ।
अ॒स्मे इति॑ । वाजाः । सो॒म । ति॒ष्ठन्तु॒ । रु॒ष्टयः॑ ॥ ७ ॥

वृषच्युताः । वृषहिंसासंकेतश्चानेप्यपि । वृषभिः सोमस्यदारुभिः ऋत्विग्भिश्च्युताः प-
रिजृवा मदासोमादकाः सोमाः स्तुतिभिः प्राप्तव्ये इन्द्रेणातुं गमनमाशत व्याप्नुवन्ति । तत्रदृष्टा-
न्तः—सिन्धोरिव प्रवणे गच्छन्त्युदकानि यत्रेति तत्प्रवणं तस्मिन्निम्नेस्थले सिन्धोर्नद्याआशवो-
व्याना आपोयथा गच्छन्ति तद्वत् । अथप्रत्यक्षः । हेसोम नोस्माकं निवेशे स्वगृहं प्रति प्रवे-
शने निर्गमने वा द्विपदे पुत्रादिकाय चतुष्पदे गवादिक्वाय पशवे शं सुखं कुरु । किंच हे सोम
अस्मे अस्मासु वाजाअजानि रुष्टयः पुत्रादिकाः प्रजाश्च तिष्ठन्तु अन्नादिकं देहीत्यर्थः ॥७॥

अथाष्टमी—

आनः॑पवस्त्रवसु॒मद्वि॑र॒ण्यव॒दश्वा॑व॒द्रोम॒द्यव॑मत्सु॒वीर्य॑म् ।
यू॒यं हि॒सोम॑पि॒तरो॒मम॒स्थन॑दि॒वोमूर्धा॑नः॒प्रस्थि॑तावय॒स्कृतः॑ ॥ ८ ॥
आ । नः । प॒वस्त्र॒ । वसु॑मत् । वि॒र॒ण्य॒व॒त् । अ॒श्व॒व॒त् । गो॒म॒त् ।
य॒व॒व॒त् । सु॒वीर्य॑म् । यू॒यम् । हि । सो॒म । पि॒तरः॑ । म॒म । स्थ॒न॑ ।
दि॒वः । मूर्धा॑नः । प्र॒स्थि॒ताः । व॒यः॒स्कृतः॑ ॥ ८ ॥

हे सोम वसुमत् वसुयुक्तं हिरण्यवत् कनकादिसहितं अश्ववत् गोमत् गवाश्वसहितं य-
वमत् पशोनामधान्यविशेषः धान्यविशिष्टं सुवीर्यं शोभनवीर्येपितं वनं नोस्मभ्यमापवस्व आ-

प्रापय प्रयच्छेति यावत् । किंच हे सोम यत्स्त्वं ममपितृणामंगिसामपि पितासि ततोयूयमेव म-
मपितरस्थान भवथ पितृग्रहत्वमस्य सोमस्याभिधीयते । कीदृशाः दिवोद्युलोकस्य मूर्धानः मूर्ध्व-
दुच्छ्रिताः कर्मभिः स्वर्गादिकं अलभन्तेत्यर्थः । प्रस्थिताः सर्वदाकर्मकरणार्थं स्थिता वयस्कृतः
ह्योत्पत्त्यान्वस्य कर्तारः तादृशमपितरः त्वं भवसि ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

ए॒ते सोमाः प॒र्वमा॒नासु॒ इन्द्रं रथा॑ इव प्रय॒युः सा॒तिम॒च्छ ।
सु॒ताः प॒वित्र॒माति॑ यु॒न्त्यव्य॑ हित्वी व॒व्रि॒हरि॑तो वृ॒ष्टिम॒च्छ ॥ ९ ॥

ए॒ते । सोमाः । प॒र्वमा॒नासः । इन्द्रं । रथा॑ इव । प्र । य॒युः ।
सा॒तिम् । अ॒च्छ । सु॒ताः । प॒वित्रं । अति॑ । यु॒न्ति ।
अ॒व्यम् । हि॒त्वी । व॒व्रिम् । ह॒रिः । वृ॒ष्टिम् । अ॒च्छ ॥ ९ ॥

पर्वमानासः पवित्रेण पूयमाना एतेस्मदीयाः सोमाः सातिं पणसंभक्तौ कर्मणि किञ् सर्वैः
संभजनीयमिन्द्रं अच्छ प्रययुः प्ररूपेण गच्छति । तत्र दृष्टान्तः—रथा इव इन्द्रस्परथाः यथासा-
तिं । पोन्तकर्मणि ऊतिपूतीत्यादिना निपातितः । सीयते ध्रियते अस्मिन्निति सातिः संप्रापः त-
मच्छ तं प्रतिपगच्छन्ति तद्वा । किंच सुताः प्रावभिरभिपुताः सोमाः अव्यमविवाहप्रभं पवि-
त्रमतिपन्ति अतीत्य गच्छन्ति । तेमी हरितः हरितवर्णाश्वाः । यद्वा हरितः ते आदित्यवाहन-
रूपाश्वाः भूत्वा व्रिं वृणोति शरीरमिति व्रिजंरा आहममहनेति किमत्ययः सर्वांगव्या-
पिनीं जरां हित्वी हित्वा तरुणाः सन्तः वृष्टिमच्छ वृष्टिगमपितुं गच्छन्ति । हित्वी जहाते ध-
वनीनि सादेशः स्नात्यादयश्चेति उन्दसि निपातितं ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

इन्द्रो॒ विन्द्रा॑य ब॒हते॒ पव॑स्व सु॒मृ॒ळी॒को अ॒नव॑द्यो र॒िभा॒दाः ।
भ॒रां च॒न्द्राणि॑ गृ॒णते॒ वसू॑नि दे॒वैर्या॑वा॒पृथि॒वी प्रा॒वत॑नः ॥ १० ॥ २२ ॥

इन्द्रो॒ इति॑ । इन्द्रा॑य । ब॒हते॑ । प॒वस्व । सु॒मृ॒ळी॒कः । अ॒नु॒व॒द्यः ।
रि॒शा॒दाः । भ॒रं । च॒न्द्राणि॑ । गृ॒णते॑ । वसू॑नि । दे॒वैः ।
या॒वा॒पृथि॒वी इति॑ । प्र । अ॒व॒त॒म् । नृ॒ ॥ १० ॥ २२ ॥

हे इन्द्रो सोम त्वं बृहते महते इन्द्राय तदर्थं पवस्व पात्रेपुक्षर इन्द्रं प्रत्यागच्छ वा । कीदृशः सुसृज्जीकः इन्द्रस्य सुमुसुस्त्रयिता अतएव अनवद्यः गह्वरहितः रिशादा रिशतां चाधकानां असिता एतादृशस्त्वं इन्द्राय पवस्व । किंच गृणते स्तुवते महं चंद्राणि आह्लादकानि वसूनि धनानि भर प्रयच्छ । किंच हे द्यावापृथिवी युवांच पवमानेन परिहृते सत्यौ देवैः सुभगैर्धनैः सह नोस्मान्मावतं प्ररक्षतम् ॥ १० ॥

॥ इति सप्तमस्य द्वितीये द्वाविंशोवर्गः ॥ २२ ॥

त्रिरस्मादिति दशार्चं तृतीयं सूक्तं वैश्वामित्रस्य रेणोरार्चं दशमीत्रिष्टुप् शिष्टाजगत्यः पवमानः सोमो देवता । त्रिरस्मै रेणुरित्यनुक्रान्तं । गतो विनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

त्रिरस्मै सप्तधेनवो दुदुहे सत्यामा शिरं पूर्व्योमनि ।

चत्वार्यन्या भुवनानि निर्णिजे चारुणि चक्रे यदृतैरवर्धत ॥ १ ॥

त्रिः । अस्मै । सप्त । धेनवः । दुदुहे । सत्याम् । आह शिरम् । पूर्व्ये ।

विह ओमनि । चत्वारि । अन्या । भुवनानि । निःह निर्जे ।

चारुणि । चक्रे । यत् । कृतैः । अवर्धत ॥ १ ॥

अस्मे पवमानाय पूर्व्ये पूर्वैः कृते व्योमनि विविधं ओम अवनं गमनं देवानामत्रेति व्योम यज्ञः तस्मिन् स्थिताय यद्वा मन्त्रे व्योमन्यन्तरिक्षे वर्तमानाय त्रिःसप्त एकविंशतिसंख्याकाधेनवः प्रीणयिष्यो गावः सत्यां यथार्थं भूतामाशिरमाश्रयणसाधनं क्षीरादि दुदुहे दुहन्ति । यद्वा त्रिःसप्त—द्वादशमासाः पंचवर्षस्य इमे लोका असावादित्य एकविंशदिति । एतैः सर्वैः सह गोषु पय उत्पाद्यते तत् गावो दुहन्त इति । किंच अयं सोमः अन्या अन्यानि चत्वारि भुवनानि उदकानि वसतीवरोस्ति स्रश्चैकधना इति तानि चतुःसंख्याकानि चारुणि कल्याणानि उदकानि निर्णिजे निर्णेजनाय परिशोधनाय परिपोषणाय वा चक्रे कदा करोति यद्यदा अयमृतैर्यज्ञैरवर्धत वर्धितवान् तदा करोति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

समिक्षमाणोऽमृतस्य चारुण उभेद्यावाकाव्येनाविश्रये ।
तेजिष्ठा अपोमंहना परिव्यत यदी देवस्य श्रवसा सदो विदुः ॥ २ ॥
सः । भिक्षमाणः । अमृतस्य । चारुणः । उभे इति । द्यावा ।
काव्येन । वि । शश्रये । तेजिष्ठाः । अपः । मंहना । परि । व्यत ।
यदि । देवस्य । श्रवसा । सदः । विदुः ॥ २ ॥

सप्तमानः चारुणः कल्याणस्यामृतस्य उदकस्य क्रियाग्रहणकर्तव्यमिति कर्मणः संपादन-
संज्ञा चतुर्थ्यर्थे बहुलमिति षष्ठी । चारुदकं भिक्षमाणः यष्टुभिर्याच्यमानः सन् उभे । द्यावादेशस्य
द्वेद्विविहितत्वाद्ग उत्तरपदाभावे द्वद्वः प्रतीयते । उभे द्यावापृथिव्यौ काव्येन कविकर्मणा विश-
्रये विवृतेकरोति । यज्ञेन निमित्तेन उदकेन संपूरयतीत्यर्थः । किंच तेजिष्ठाः अतिशयेन दी-
प्तानि अपउदकानि मंहना महत्त्वेन परिव्यत वर्णार्थं परित आच्छादयति । यदि यदा ऋत्विजः
देवस्य द्योतमानस्य सोमस्य सदः स्थानं श्रवसा हविषा युक्ता सन्तः विदुः यागार्थं जानन्ति
लभन्ति तदा परित आवृणोतीति । विदज्ञाने सिजभ्यस्तेति श्लेर्जुसादेशः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

ते अस्य सन्तु केतवो मृत्यवो दाभ्यासो जनुपी उभे अनु ।
येभिर्नृम्णा च देव्या च पुनत आदिद्राजानं मनना अगृभ्णत ॥ ३ ॥
ते । अस्य । सन्तु । केतवः । अमृत्यवः । अदाभ्यासः । जनुपी इति ।
उभे इति । अनु । येभिः । नृम्णा । च । देव्या । च । पुनते ।
आत् । इत् । राजानम् । मननाः । अगृभ्णत ॥ ३ ॥

अस्यैतादृशस्य सोमस्य केतवः प्रज्ञापकाः सर्वे ध्यायनीयाः अमृत्यवो मरणघर्मरहिताः
अतएव अदाभ्यासः । दग्धेति वक्तव्यमिति ण्यत् । परैरहिस्थास्ते तादृशा अस्य रश्मयः उभे
जनुपी जन्मनी स्थावरजंगमात्मके द्वे अनल्पक्षीदृश्य संतु रक्षन्तु । ओषधीनामयं सोमोरेतो-
निषिंचति यज्ञे मनुष्याणां च धाराः स्रवन्ति खलु । सोमं येभिर्नृभिः केतुभिर्नृम्णा नृम्णानि व-

लानि देव्या देवार्हाणि चानानि पुनते प्रेरयति । आदिदक्षिणपवानन्तरमेव राजानं सोमं मननाः
मननीयाः स्तुतयः अगृह्णन्त परिगृह्णन्ति प्राप्नुवन्तीत्यर्थः । ह्यहोरिति भकारः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्था—

समृज्यमानोदशभिः सुकर्मभिः प्रमध्यमासु मातृपुं प्रमेसचा ।
व्रतानि पानो अमृतस्य चारुण उभे नृचक्षा अनुपश्यते विशौ ॥ ४ ॥
सः । मृज्यमानः । दशभिः । सुकर्मभिः । प्र । मध्यमासु ।
मातृपुं । प्रमे । सचा । व्रतानि । पानः । अमृतस्य । चारुणः ।
उभे इति । नृचक्षाः । अनु । पश्यते । विशौ ॥ ४ ॥

सपवमानः सुकर्मभिः शोभनकर्मयुक्ताभिर्दशभिर्दशसंख्याकाभिर्गुलिभिर्मृज्यमानः सः
सचा अग्नौमास्ताहुतिरित्यादिक्रमेणापांसहायः प्रमे लोकान् प्रमातुं मध्यमासु अन्तरिक्षस्थि-
तास्त्ववतिष्ठते । प्रमे प्रपूर्वात्मातेः क्षिपि ऊयि आतइति योगविभागादाकारलोपः । किंच नृच-
क्षाः नृणां द्रष्टा पवमानः चारुणः कल्याणस्यामृतस्योदकस्य वृष्ट्यर्थं व्रतानि यागादिकर्माणि
पानोरक्षन् उभे विशौ मनुष्यान् देवांश्चांतरिक्षेण गच्छन् अनुपश्यते अनुपश्यति मनुष्यान् भिम-
तदानेन देवान् हविःप्रदानेनेति ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

समर्मृजान इन्द्रियाय धायसे ओमे अन्तरोदसी हर्षते हितः ।
वृषा शुष्मेण वाधते विदुर्मती रादेदिशानः शर्यह्वंशुरुधः ॥ ५ ॥ २३ ॥
सः । मर्मृजानः । इन्द्रियाय । धायसे । आ । उमे इति । अन्तरिति ।
रोदसी इति । हर्षते । हितः । वृषा । शुष्मेण । वाधते । वि ।
दुःमतीः । आदेदिशानः । शर्यहाइद्वं । शुरुधः ॥ ५ ॥ २३ ॥

मर्मृजानः पवित्रेण मृज्यमानः सपवमानः धायसे जगतोधारकाय इन्द्रियाय इन्द्रस्य पर्या-
प्ताय बलाय तदर्थं उभे रोदसी कालाध्वनोरिति द्वितीया उभयोर्धावापृथिव्योरन्ताहितः मध्ये-
वर्तमानः सन् आहर्षत । सर्वतोगच्छति । इन्द्रस्य हिसोमेन बलं भवति । वृषा कामानामुदका-
नां वा वर्षकः सोयं शुष्मेण शोषकेण बलेन दुर्मतीः दुष्टबुद्धीनसुरान् विवाधते विशेषेण पीड-

यति । किंकुर्वन् शुरुधः शुचा रुंधन्ति परानिति पृषोदरादिः दुःखकारिणोसुरानादेदिशानः पुनः पुनराहुयन् हन्ति । तत्रदृष्टान्तः—शर्यहेव हननसाधनैरिषुभिः हन्ता वीरः प्रतिभटान् यथा हिनस्ति तद्वत् ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य द्वितीये त्रयोविंशोऽवर्गः ॥ २३ ॥

अथ पद्ये—

समातरानददृशानउस्त्रियोनानंददेतिमरुतामिवस्वनः ।
जानन्नृतं प्रथमं यत्स्वर्णं प्रशस्तयेकमवृणीत सुकृतुः ॥ ६ ॥

सः । मात्रा । न । ददृशानः । उस्त्रियः । नानंदत् । एति ।
मरुतामिव । स्वनः । जानन् । कृतम् । प्रथमम् । यत् ।
स्वः । नरम् । प्रशस्तये । कम् । अवृणीत् । सुकृतुः ॥ ६ ॥

सपवमानः मातरा मातरौ घावापृथिव्यौ ददृशानः पुनः पुनः पश्यन् ततो नानदत् भृशं शब्दं कुर्वन् एति सर्वत्र गच्छति । तत्रदृष्टातः—उस्त्रियोऽस्त्रियेति गोनाम तस्य स्वरूपतो वत्सः यथा मातरं गां पश्यन् शब्दं करोति तद्वत् । किंच मरुतामिव यथा मरुतांगणः स्वनः पचाद्यजन्तः स्वनं कुर्वन् सर्वतोगच्छति तद्वत् । यदुदकं स्वर्णं स्वरिति सर्वपर्यायः सर्वमनुष्यहितं भवति सर्वं हि मनुष्या उदके संगच्छन्ते तत्कार्यत्वात् तादृशं प्रथमं मुख्यं कृतमुदकं जानन् विद्वान् सुकृतुः शोभनकर्मा सुप्रज्ञो वा सपवमानः प्रशस्तये प्रशंसनाय आत्मस्तोत्रकरणाय कं मनुष्यमवृणीत समभजत नान्यमस्मद्व्यतिरिक्तमित्यर्थः ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

रुवर्तिभीमोऽर्पभस्तविष्ययाशूङ्गेशिशानोहरिणीविचक्षणः ।
आयोनिंसोमः सुकृतं निषीदति गव्ययी त्वग्भवति निःशनि गव्ययी ॥ ७ ॥

रुवर्ति । भीमः । अर्पभः । तविष्यया । शूङ्गे इति । शिशानः ।
हरिणी इति । विचक्षणः । आ । योनिम् । सोमः । सुकृतम् ।
नि । सीदति । गव्ययी । त्वक् । भवति । निःशनिक् । अव्ययी ॥ ७ ॥

भीमः शत्रूणां भयंकरः वृषभः कामानां उदकानां वा वर्षणः विचक्षणः सर्वस्य विदर्शन-
शीलः सपवमानः तविष्यया तुष्टिवृध्यर्थः अस्मादच हरितीमत्ययः तस्मादिच्छायामर्थेक्यच्
सर्वमातिषदिकेभ्य इति सुगागमः आत्मनो वलेच्छया हरिणी हरितवर्णे द्वे शृंगे शिशानः ती-
क्ष्णीकुर्वन् प्रतिद्रोणकलशमिति द्वाभ्यां धाराभ्यां स्थात्याग्रयणं गृह्णाति । तदुच्यते ते धारारूप-
शृंगे तीक्ष्णीकुर्वन् रुवति शब्दायते । रुशब्दे बहुलं छन्दसीति शः । ततः ससोमः सुकृतं सुदु-
कृतं योनिं स्वस्थानं द्रोणकलशमानीयोदति समन्तात्तिष्ठति । सोमस्य निर्णिक् निर्नेक्री परि-
शोधयित्री गव्ययी गोमयी त्वक्भवति । आनडुहे हि चर्मणि सोमाभिपवः । एवमव्ययी अ-
विमयी त्वक्च निर्नेक्री भवति तद्धि दशापवित्रापेक्षमभिहितं ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

शुचिः पुनानस्तन्वमरेपसमव्येहरिर्न्यधाविष्टसानवि ।

जुष्टो मित्राय वरुणाय वायवे त्रिधातुमधुक्रियते सुकर्मभिः ॥ ८ ॥

शुचिः । पुनानः । तन्वम् । अरेपसम् । अव्ये । हरिः । नि ।

अधाविष्ट । सानवि । जुष्टः । मित्राय । वरुणाय । वायवे ।

त्रिधातु । मधु । क्रियते । सुकर्मभिः ॥ ८ ॥

अरेपसं पापरहितं । यद्वा रिपिगतौ गतिरहितं पात्रे स्थितं इत्यर्थः तादृशं तन्वं आत्मी-
यं शरीरं पुनानः शोधयन् अतएव शुचिः पूतः दीप्यमानो वा हरिः हरितवर्णः सोमः सा-
नवि सानुनि समुच्छ्रितः अव्ये अविवालकृते दशापवित्रे न्यधाविष्ट ऋत्विग्भिर्निधीयते ।
धूत्र्कंपने स्थसिचूत्सीयुतासिष्विति कर्मणि लुङि चिण्वदिटिण् णित्वाद्बुद्धिः । ततः मित्रा-
य वरुणाय वायवे एतेभ्योजुष्टः पर्याप्तः त्रिधातु त्रिसंधानः । वसतीवरीभिः दध्ना पय-
सा संस्पृष्टः सोमः त्रिधातु तादृशं मधु मदकरः सोमः सुकर्मभिः शोभनकर्मयुक्ते ऋत्विग्भिः
क्रियते मित्रादिदेवार्थं प्रदीयते ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

पवस्व सोम देववीतयेष्टे पेन्द्रस्य हार्दिसोमधानमार्विश ।

पुरा नो वाधादु रितार्तिपारयक्षेत्रविद्धिदिश आहो विष्टच्छते ॥ ९ ॥

पवस्व । सोम । देवऽधीतये । वृषा । इन्द्रस्य । हार्दि ।

सोमऽधानम् । आ । विश । पुरा । नः । बाधात् । दुःइता । अति ।

पारय । क्षेत्रऽवित् । हि । दिशः । आह । विऽपृच्छते ॥ ९ ॥

हे सोम वृषा कामानामुदकानांवा सेचकस्त्वं देववीतये देवानांपानाय पवस्व कलशा-
दिषु क्षर । अथ हे सोम त्वमिन्द्रस्य हार्दि हृदयंगमं प्रियं सोमधानं सोमोनिधीयतेस्मिन्निति
सोमधानं पात्रं तदाविश प्राविश । किंच नोस्माकं बाधात् बाधनात् पीडनात् पुरा पूर्वमेव दु-
रिता दुरितानि दुर्गमनानि रक्षांसि अतिपारय अतीत्य पारंगमय । अपिच क्षेत्रवित् मार्गज्ञः
पुरुषः विपृच्छते विविधं पंथानं पृच्छते जनाय दिशोमार्गानाह हि ब्रूते खलु । उक्त्वान्तं यथा
रक्षति तथा यज्ञमार्गवेत्ता त्वं अस्मभ्यं यज्ञपथं उक्त्वास्मान् पालयेति ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

हितोनसप्तिरभिवाजंमर्पेन्द्रस्येन्द्रोऽजठरमापवस्व ।

नावानसिन्धुमतिपार्षिर्विद्वाञ्छूरोनयुध्यन्नावनोनिदस्पः ॥१०॥२४॥

हितः । न । सप्तिः । अग्नि । वाजम् । अर्प । इन्द्रस्य । इन्द्रो इति ।

जठरम् । आ । पवस्व । नावा । न । सिन्धुम् । अति । पार्षि ।

विद्वान् । शूरः । न । युध्यन् । अव । नः । निदः । स्परिति स्पः ॥१०॥२४॥

हेसोम ऋत्विग्भिः प्रेर्यमाणःसन् वाजं सोमनिधानं द्रोणकलशमभ्यर्प अभिगच्छ । त-
त्रहृष्टान्तः—हितोन सप्तिः अश्वः हितः प्रेर्यमाणःसन् वाजं संग्राहयभिलक्ष्य यथा याति तद्वत् ।
ततः हे इन्द्रो इन्द्रस्य जठरं जठरभूतं द्रोणकलशं वा आपवस्व आभिमुख्येन प्रविश । किं-
च विद्वान् सर्वज्ञानंस्त्वं अस्मान्तिपार्षिं दुरितानवीत्य पारय । तत्रहृष्टान्तः—नावान यथा ना-
विकाः सिन्धुं नदीं नावा मनुष्यान् पारयन्ति तद्वत् । किंच हेसोम त्वं शूरोन शूरोवीरइव यु-
ध्यन् शत्रून् संप्रहरन् निदोनिन्दकाच्छत्रोः नोस्मानवस्यः अवपारय बाधां विनाशय पाटय ।
यद्वा नोस्माकं निदोनिन्दकान् शत्रून् अवस्यः अवाङ्मुखं जहि । सृहिसायां बहुलंछन्दसीति
श्रापत्यस्य लुक् तिषि गुणे हल्ङचादिना विलोपः ॥ १० ॥

॥ इति सप्तमस्य द्वितीये चतुर्विंशोवर्गः ॥ २४ ॥

आदक्षिणेतिनवर्चं चतुर्थसूक्तं वैश्वामित्रस्य वृषभस्यापि पवमानसोमदेवताकं नवमीविष्टुषि
शिष्टाजगत्यः । तथाचानुक्रान्तं—आदक्षिणानव ऋषभस्तौ वैश्वामित्राविति । तावित्यनेन प्रकृ-
तोरेणुः ऋषभश्चोभे परामृश्येते । श्रूयतेहि—अथहविश्वामित्रः पुत्रानामंत्रयामासमधुच्छन्दाः शृ-
णोतनऋषभोरेणुरष्टकईति । गतःसूक्तविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

आदक्षिणासृज्यते शुष्म्याऽसदेवेति द्रुहोरक्षसः पाति जागृविः ।
हरिरोपशंरुणुते नभस्पय उपस्तिरे चम्बोऽब्रह्मनिर्णिजे ॥ १ ॥

आ । दक्षिणा । सृज्यते । शुष्मी । आऽसदेम् । वेति । द्रुहः ।
रक्षसः । पाति । जागृविः । हरिः । ओपशम् । रुणुते । नभः ।
पयः । उपऽस्तिरे । चम्बोः । ब्रह्म । निःनिजे ॥ १ ॥

सोमस्य स्वभूतेयस्ते ऋविग्भ्योदक्षिणा आसृज्यते अस्माभिः प्रदीयते शुष्मी बलवान् सो-
मः आसदमास्थानं द्रोणाख्यं वेति प्रविशति । किंच जागृविः जागरणशीलः सोमः द्रुहः द्रो-
हकारिणोरक्षसो रक्षसात्पाति स्तोतृन् रक्षति । अपिच हरिर्हरितवर्णः सोमः ओपशं आसम-
न्तादुपशेते इत्योपशः सर्वस्य धारकं नभो नभसआदित्यस्य स्वभूतं पयः उदकं रुणुते सर्व-
त्रकरोति । अग्नौमास्ताहुतिरित्यादिक्रमेण करोतीत्यर्थः । यद्वा नभोन्तरिक्षं पयः पयसोधारकं
करोति । किंच अयंसोमश्चम्बोर्धावापृथिवीनामैतत् चमन्ति भक्षयन्ति मनुष्यदेवाअत्रेति त-
योरुपस्तिरे उपस्तरणाय आच्छादनाय ब्रह्मबृहदुद्यत्तमांसि विनाशयन्तं । यद्वा परिवृढं सूर्यं
द्युलोके करोति तथा तमेवसूर्यं निर्निजे पदार्थानां निर्नेजनाय परिशोधनायच करोति आ-
दित्योहि द्यावापृथिव्यौ स्वतेजसोपस्पृणाति सहि स्वभासा सर्वनिर्नेकिच ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

प्ररुष्टिहेवंशूपरतिरोरुवदसूर्यं वणं निरिणीते अस्पृतम् ।
जहति वृषिपितुरेति निष्कृतमुपप्रुतं रुणुते निर्णिजंतना ॥ २ ॥

प्र । कृष्टिहाइव । शूपः । एति । रोवत् । असुर्यम् । वर्णम् ।
नि । रिणीते । अस्य । तम् । जहाति । वज्रिम् । पितुः । एति ।
निःस्कृतम् । उपप्लुतम् । कृणुते । निःस्निजम् । तना ॥ २ ॥

शूपः शत्रूणांशोपकः बलवान् सोमः रोवत् अत्यन्तं शब्दकुर्वन् कृष्टिहेव मनुष्याणांह-
न्ता योद्धेव प्रैति प्रगच्छति । किंच असुर्यं असुराणां बाधकं अस्यात्मनोवर्णं हरितं आवार-
कं बलंवा निरिणीत निर्गमयति । ततः ससोमः वज्रं वृणाति शरीरमिति वज्रिन्ना तां जहाति
त्यजति । कथमिति चेत् तदुच्यते पितुरन्नं सोमः निष्कृतं संस्कृतं द्रोणकलशं दिवं वा इदा-
नीमेति गच्छति । किंच सोमः तनाविवालेन वने विस्तृते दशापवित्रे निर्निजं निर्निमित्तिरूपना-
म आत्मीयं रूपं उपप्लुतं उपगमनशीलं कृणुते करोति तस्माज्जरां त्यजतीत्यर्थः ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

अद्रिभिःसुतःपवतेगर्भस्त्योर्दृष्टपायतेनर्भसावेपतेमृती ।
समोदतेनसतेसार्धतेगिरानेनिकेअप्सुयजतेपरीमणि ॥ ३ ॥

अद्रिभिः । सुतः । पवते । गर्भस्त्योः । दृष्टपायते । नर्भसा ।
वेपते । मृती । सः । मोदते । नसते । सार्धते । गिरा । नेनिके ।
अप्सु । यजते । परीमणि ॥ ३ ॥

अद्रिभिर्मावभिः गर्भस्त्योर्बाह्वोः बाहुभ्यां च सुतोभिपुतः ससोमः पवते पात्राणि प्रतिग-
च्छति । यःसोमः वृषायते वृषवदाचरति । किंच योमवी मत्पा स्तुत्याभिष्टुतःमन् नभसान्तरि-
क्षेण वेपते सर्वत्र गच्छति ससोमः मोदते हृष्टोभवति । तथा नसते ग्रहादिषु संश्लिष्टोभवति ।
किंच गिरा स्तुत्या स्तुतः सन् । सार्धते स्तोत्राणां धनादिकं साधयति । अपिच अप्सु वसती-
वर्षाख्यासु नेनिके शुद्धोभवति तथा परीमणि देवैरक्षयमाणे यज्ञे देवानां हविःप्रदानेन पोष-
के वा यज्ञे यजते पूजितोभवति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

परिद्युक्षंसहंसःपर्वतादृधुमध्वंसिञ्चनिहर्म्यस्पसंक्षार्णम् ।
आयस्मिन्नावःसुहृतादृधुधनिमूर्धञ्छीणन्तप्रधियंवरीमभिः ॥ ४ ॥

परिं । द्युक्षम् । सहसः । पर्वतुष्टधम् । मध्वः । सिंचन्ति ।
हर्म्यस्य । सुक्षणिम् । आ । यस्मिन् । गावः । सुहुतुष्टदः ।
ऊर्धनि । मूर्धन् । श्रीणन्ति । अग्रियम् । वरीमग्निः ॥ ४ ॥

सहसः सहस्विनोमध्वोमदकराः सोमाः द्युक्षं दीप्यमाने द्युलोके क्षियन्तं निवसन्तं पर्व-
तावृधं मेवानां पर्वतानां वा वर्धयितारं हर्म्यस्य शत्रुपुरस्य सक्षणिमभिभवितारमिन्द्रं परिपि-
चति । तथा सुहुतादः सुहुतानां हविषां भक्षयितारोगावो मूर्धन् मूर्धनि समुच्छ्रूते ऊर्धनि प-
योधारकेस्थाने स्थितमग्रियं मुख्यं पयः वरीमभिरुत्वैः महत्त्वैर्यस्मिन्पवमानगुणविशिष्टइन्द्रे
आश्रीणन्ति आमिश्रयन्ति दध्ना पयसाच सोमंश्रीणन्ति खलु तदुच्यते ॥ ४ ॥

अथ पंचमी-

समीरथंनभुरिजोरहेपतदशस्वसारोददितेरुपस्थआ ।

जिगादुपञ्चयतिगोरपीच्यैपदंयदेस्यमतुथाअजीजनन् ॥ ५ ॥ २ ५ ॥

सम् । ईमिति । रथम् । न । भुरिजोः । अहेपतु । दश । स्वसारः ।

अदितिः । उपस्थे । आ । जिगात् । उप । ज्ञयति । गोः ।

अपीच्यम् । पदम् । यत् । अस्य । मतुथाः । अजीजनन् ॥ ५ ॥ २ ५ ॥

भुरिजोर्वाहुनामेतत् । विभ्रति पदार्थानाप्तामिति । तयोर्बाह्वोः दश दशसंख्याकाः स्व-
सारः सर्वत्र सरणशीलाः अंगुलयः अदितेर्भूमैरुपस्थे समीपे देवयजनदेशे ईमेनं सोममाभिमु-
र्येन समहेपत संपेरयन्ति । हिवर्धनगत्योः लुङ्गिस्त्वं । कथमिव रथंन रथं यथांगुलयः पेर-
यन्ति तद्वत् ससोमः जिगात् पात्राणि गच्छति । किंच गोर्धनोरपीच्यमन्तर्हितं पय उपज्ञयति
तदानीं उपगच्छति यद्यदा मतुथा मननीयगाथावन्तः स्तोतारः अस्य सोमस्य पदं स्थानं
अजीजनन् जनयन्ति तदानीमित्यर्थः ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य द्वितीये पंचविंशोवर्गः ॥ २५ ॥

अभिष्टवे श्येनोनयोनिमित्येषा । सूत्रितंच-संप्रेषितः श्येनोनयोर्निसदनंधियाकृतमिति ।
अग्नीषोमप्रणयनेष्येषा । सूत्रितंच-अन्तश्चमागाददितिर्भवांसि श्येनोनयोर्निसदनंधियाकृतमिति

सेषा षष्ठी—

श्वेनोनयोनिंसदनंधियाकृतंहिरण्ययमासदेवएयति ।
एरिणन्तिवर्हिपिप्रियंगिराश्वोनदेवाँअप्येति यज्ञिर्यः ॥ ६ ॥

श्वेनः । न । योनिम् । सदनम् । धिया । कृतम् । हिरण्ययम् ।
आसदेवम् । देवः । आ । ईषति । आ । ईमिति । रिणन्ति ।
वर्हिपि । प्रियम् । गिरा । अश्वः । न । देवान् । अपि ।
एति । यज्ञिर्यः ॥ ६ ॥

देवोद्योतमानः पवमानः धिया स्वकर्मणा कृतं संपादितं हिरण्ययं हिरण्ययमासदमासं-
यभिधानं सदनं गृहमेपति अभिमुखं गच्छति । ईषतेर्गत्यर्थस्य व्यत्ययेन परस्मैपदं । तत्रदृष्टा-
न्तः—श्वेनोन योनिं कुलायं यथा श्वेनः पक्षी पविशति तद्वत् । तत्र ईषेति प्रियं प्रीणयितारं सो-
मं गिरा स्तुरया वर्हिपि यज्ञे आरिणन्ति स्तोतारोभिमुखं प्रेरयन्ति स्तुवन्तीत्यर्थः । अनन्तरं य-
ज्ञियो यज्ञाहोँ यष्टव्योयं सोमः अश्वोन अश्वइव त्वरया देवानप्येति अभिगच्छति ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

पराव्यक्तोअरूपोदिवःकविर्दृष्टपात्रिपृष्ठोअनविष्टगाअग्नि ।
सहस्रंणीतिर्यतिपरायतीरिभोनपूर्वीरूपसोविराजति ॥ ७ ॥
परा । विद्वत् । अरूपः । दिवः । कविः । दृष्टा । त्रिपृष्ठः ।
अनविष्ट । गाः । अग्नि । सहस्रं नीतिः । यतिः । पराद्व्यतिः ।
रेभः । न । पूर्वीः । उपसं । वि । राजति ॥ ७ ॥

अरूप आरोचमानः कविः क्रान्तपन्नः सोमः व्यक्तः विस्पष्टधारायुक्तः यद्वा वसन्तीवरी-
भिर्विशेषेणसिक्तः सन् दिवोन्तरिक्षाद् परा पराङ्मुखमागच्छति पवित्राद् द्रोणकलशं पराग-
च्छतीत्यर्थः । वृषा वृषभस्त्रिपृष्ठः धीणि सन्नानि पृष्ठानि अस्त्येति त्रिपृष्ठः सोमस्य सर्वेषु
विद्यमानत्वाद् तस्मात्त्रिपृष्ठः सोमः गाः स्तोत्रभिः क्रियमाणाः स्तुनीरभितदय अनविष्ट शब्दा-
यते । नृशब्दे । किञ्च सहस्रनीतिः सहस्रनयनः । मयोयवाहुत्यापेक्षं ग्रहेषु चमसेषुच सहस्रनि-

धनयनत्वं अतएव यतिः पात्रादीनि प्रत्यागता परायति कलशान् प्रति परागता भवति सोयं
पूर्वावह्वीरुपसः कालाध्वनोरिति द्वितीया बहुषूषः कालेषु रेभोन रेभृशब्दे शब्दायमानः स्तोतेव
विराजति विशेषेण दीप्यते । तेषु सोमस्याभिपूयमाणत्वात् स्तोता खलु देवानां स्तुतिकरणेन
राजति ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

त्वेपं रूपं कृणुते वर्णो अस्य स यत्राशयत्समृता सेधति स्त्रिधः ।

अप्सायाति स्त्रिधया दैव्यं जनं संसृष्टुती न संते संगो अग्रया ॥ ८ ॥

त्वेपम् । रूपम् । कृणुते । वर्णः । अस्य । सः । यत्र । अशयत् ।

सम्पृक्तता । सेधति । स्त्रिधः । अप्साः । याति । स्त्रिधया । दैव्यम् ।

जनम् । सम् । सृष्टुती । न संते । सम् । गोऽग्रया ॥ ८ ॥

अस्यान्वादेशे शादेशः । अस्य सोमस्य स्वभूतो वर्णः शत्रूणां निवारको रश्मिः त्वेपं दी-
प्यमानं रूपं कृणुते करोति । सरश्मिः यत्र समृता अर्तः किनिरूपं सम्यक् प्राप्यते योद्धभिर-
त्रेति संग्रामः अस्मिन् समृताय युद्धे अशयत् शेते तिष्ठति । शीङ्गोलङ्घि बहुलं छन्दसीति श-
पोलुगभावः । तत्र युद्धे सरश्मिः स्त्रिधः शोपकान् शत्रून् सेधति निषेधति हिनस्तीति यावत् ।
वाक्यभेदादनिघातः । किञ्च अप्साः सनेतेर्विति आत्वे च कृते रूपं । अपामुदकानां दाता ।
यद्वा वसतीवर्याख्यानामपां संभक्ता सोयं स्वधया हवीरूपेणाग्नेन सह देव्यं देवानां संव-
न्धिनं जनं प्रति याति गच्छति । अपिच सोयं सृष्टुती स्तुत्या संगच्छते उपसर्गश्रुतेर्योग्यक्रि-
याध्याहारः । किञ्च ससोमः गोअग्रया गवादिमुख्यया यया वाचा स्तोतारः पशून् याचन्ते
तया वाचा संनसते संगतो भवति । न सतिर्गन्त्यर्थः भिन्नवाक्यत्वादनघातः ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

उक्षेवं यूथा परियन्त्रावीदधित्विपीरधित्सूर्यस्य ।

दिव्यः सृष्टुर्णो वंचक्षत् क्षांसोमः परिकर्तुना पश्यते जाः ॥ ९ ॥ २६ ॥

उक्षाऽर्द्धव । यूथा । परिऽधन् । अग्रावीत् । अधि । त्विपीः ।

अधित् । सूर्यस्य । दिव्यः । सृष्टुर्णः । अव । चक्षत् । क्षाम् ।

सोमः । परि । कर्तुना । पश्यते । जाः ॥ ९ ॥ २६ ॥

उक्षेव वृषभइव यूथा गोयूथानि प्रत्यागच्छन् शब्दं करोति तद्वदयं सोमः स्तुतीः परियन् परिगच्छन् । अरावीत् शब्दायते ततः सूर्यस्य सर्वस्य प्रेरकस्यादित्यस्य त्विपीर्दितीरध्यधित अधिदधाति सूर्यात्मनाद्युलोकेवतिष्ठतइत्यर्थः । दधातेर्लुङि स्थाव्वोरिच्चेतीत्वकित्वे । किंच दिव्यः दिविभवः सुपर्णः सुपतनः श्येनरूपया गायत्र्या हतत्वात् शोभनगमनः सोमः क्षां पृथिवीना-
मैतत् क्षियन्ति निवसन्त्यत्रेति क्षां पृथिवीमवचक्षत अवपश्यति चष्टेर्लुङि बहुलं छन्दसीति शपो-
लुगभावः ततः सोमः जाः जाताः प्रजाः क्रतुना प्रज्ञानेन परिपश्यते परितः पश्यति व्यत्ययेना-
त्मनेपदं ॥ ९ ॥

॥ इति सप्तमस्य द्वितीये पङ्क्तिशोवर्गः ॥ २६ ॥

हरिर्मृजन्तीतिनवर्चं पंचमं सूक्तं आंगिरसस्य हरिमन्तस्यार्षं पवमानसोमदेवताकं जागत-
मूर्ध्वप्रागुशनसइति परिभाषया जागतं । तथाचानुक्रान्तं—हरिंहरिमन्तइति । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

हरिर्मृजन्त्यरूपोनयुज्यतेसंधेनुभिःकलशेसोमोअज्यते ।

उदाचमीरयतिहिन्वतेमतीपुरुष्टुतस्यकतिचित्परिप्रियः ॥ १ ॥

हरिम् । मृजन्ति । अरूपः । न । युज्यते । सम् । धेनुभिः ।

कलशे । सोमः । अज्यते । उत् । वाचम् । ईरयति । हिन्वते ।

मती । पुरुष्टुतस्य । कति । चित् । परिप्रियः ॥ १ ॥

हरिं हरितवर्णं सोमं ऋत्विजोमृजन्ति मार्जयन्ति । मृजेरजादौ संक्रमे विभाषा वृद्धिरिष्यतइति
तत्रवृद्धेरभावः । सोयमरूपेण अर्तेरूपत्वं प्रत्ययः गमनशीलोऽवइव युज्यते इन्द्रादिभिः संयुज्यते ।
किंच कलशे कलशोद्गोणाभिधानः स्थितः सोमः धेनुभिः गोविकारैः दध्यादिभिः समज्यते समकः
सिक्तोभवति । अपिच सोमोयदा वाचंशब्दमुदीरयति उद्गमयति शब्दं करोतीत्यर्थः तदा स्तोत्रा
रश्च मती सुपां सुलुगिति द्वितीयायाः पूर्वसवर्णदीर्घः स्तुतिं हिन्वते प्रेरयन्ति हिगतौ वृद्धौचेति
स्वादिः आत्मनेपदी ततः स्तोत्राभिष्टुतः सपुरुष्टुतस्य बहुस्तोत्रयुक्तस्य स्तोतुःपरिप्रियः प्रीङ्त्वर्ष-
णे किप् शसि इयडादेशः रुदुत्तरपदप्रकृतिस्वरत्वं परितः प्रीणयितृणि कतिचित् कियन्ति
धनानि प्रयच्छन्ति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

साकं वदन्ति ब्रह्मो मनीषिण इन्द्रस्य सोमं जठरे यदा दुहुः ।

यदीमृजन्ति सुगन्धस्तयो नरः सनीळाभिर्दशभिः काम्यं मधु ॥ २ ॥

साकम् । वदन्ति । ब्रह्मः । मनीषिणः । इन्द्रस्य । सोमम् ।

जठरे । यत् । आदुहुः । यदि । मृजन्ति । सुगन्धस्तयः ।

नरः । सनीळाभिः । दशभिः । काम्यम् । मधु ॥ २ ॥

मनीषिणः मनसईशितारः प्राज्ञा ब्रह्मस्तोतारः साकं सहैव युगपत् मन्वान् वदन्ति तदा स्तुवन्ति यदा इन्द्रस्य जठरे द्रोणकटशे सोममादुहुः ऋत्विजोदुहुः तदाभिष्टुवन्तीति । दुहेर्लि-
टि उत्ति रूपं । द्विर्वचनस्पृच्छन्ति विकल्पितत्वाद्ब्रह्मविचनाभावः । किंच यदि यदा सुगन्ध-
स्तयः शोभनबाहुकानरः कर्मनेवारो मनुष्याः काम्यं काम्यमानं मधु मदकरं सोमं सनीळाभि-
र्दशभिः दशसंख्याकाभिरंगुलीभिर्मृजन्ति सोममभिपुण्वन्ति तदा वदन्तीत्यन्वयः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

अरममाणो अत्येति गा अभिसूर्यस्य प्रियं दुहितुस्तिरोरवम् ।

अन्वस्मै जोषमभरद्दिनं गृसः संह्रयोभिः स्वसृभिः क्षेति जामिभिः ॥ ३ ॥

अरममाणः । अति । एति । गाः । अग्निः । सूर्यस्य । प्रियम् ।

दुहितुः । तिरः । रवम् । अनु । अस्मै । जोषम् । अभरत् । विनमृष्टगृसः ।

सम् । द्वयोभिः । स्वसृभिः । क्षेति । जामिभिः ॥ ३ ॥

ससोमः अरममाणः अनुपरतः सन् पुनः पुनः देवानां प्रीणनाय ग्रहादीनि प्रविशन्तित्यर्थः ।
गा गोविकारानाश्रयणानभिलक्ष्य अत्येति अतिक्रम्य गच्छति । ततः शब्दायमानः सोमः
सूर्यस्यादित्यस्य दुहितुरुपसः प्रियं रवं शब्दं तिरः तिरस्करोति । तस्मिन्काले सोमाभिपवच्च-
निर्महान् भवतीत्यर्थः । विनं गृसः विनं कमनीयं स्तोत्रं गृह्णातीति विनं गृसः स्तोत्रा जोषं जुपे-
र्धञिरूपं । पर्याप्तं स्तोत्रं तस्मै सोमाय अन्वभरत् अनुभरति । करोतीति यावत् । सोमं सोमः
द्वयोभिः द्वाभ्यां पाणिभ्यामुत्पन्नाभिः जामिभिः परस्परं वन्धुभिः स्वसृभिः कर्मकरणार्थमितस्त-
तो गच्छन्तीभिरंगुलिभिः संक्षेति संगच्छते क्षिनिवासगतयोः छान्दसोविकरणस्य लुक् ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

नृधूतोअद्रिपुतोवर्हिपिप्रियःपतिर्गवांप्रदिवइन्दुःऋत्वियः ।
पुरंधिवांन्मनुषोयज्ञसाधनःशुचिर्धियापवतेसोमइन्द्रते ॥ ४ ॥

नृधूतः । अद्रिःसुतः । वर्हिपि । प्रियः । पतिः । गवाम् ।
प्रदिवः । इन्दुः । ऋत्वियः । पुरंधिवान् । मनुषः । यज्ञसाधनः ।
शुचिः । धिया । पवते । सोमः । इन्द्र । ते ॥ ४ ॥

हे इन्द्र पवमानगुणविशिष्टेन्द्र ते त्वदर्थं वर्हिपि यज्ञे अयं सोमः धिया स्वेनकर्मणा धारया वा पवते पात्रेषु स्यन्दते । कीदृशः नृधूतः कर्मनेतृभिर्मनुष्यैः शोधितः अद्रिपुतः तथा ग्रावभिरभिपुतः प्रियः देवानां प्रीणयिता गवांपतिः स्वामी इन्द्रोणा अलभत । तस्माद्गवांस्वामी । प्रदिवः पुराणनामैतत् पुराणः इन्दुः पात्रेषु क्षरन् ऋत्वियः ऋतौजातः क्रतोरण् छन्दसिघसितिघसः सित्वेन पदसंज्ञायां भसंज्ञानिमित्तओर्गुणोऽभवति । पुरंधिवान् पुरंधिर्बहुधीरित्यास्कः । बहुकर्मवान् मनुषोमनुष्यस्य यज्ञसाधनः शुचिर्दीप्यमानः यद्वा दशापवित्रेण शुद्धः एवंगुणः सोमः इन्द्रार्थं पवते इतिसंबन्धः ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

नृवाहुभ्यांचोदितोधारयासुतोनुष्वधंपवतेसोमइन्द्रते ।
आप्राःऋतून्समजैरध्वरेमतीर्वेनद्रुपञ्चम्वोऽंरासदद्वरिः ॥ ५॥२७॥

नृवाहुभ्याम् । चोदितः । धारया । सुतः । अनुस्वधम् । पवते ।
सोमः । इन्द्र । ते । आ । अप्राः । ऋतून् । सम् । अजैः । अध्वरे ।
मतीः । वेः । न । द्रुपञ्चम्वोः । आ । असदत् । हरिः॥५॥२७॥

हे इन्द्र पवमानगुणविशिष्ट नृवाहुभ्यां कर्मनेतृणाभृत्विजां वाहुभ्यां चोदितः प्रेरितः धारया सुतोभिपुतः यथा धाराभवति तथाभिपुतइत्यर्थः । तादृशः सोमः ते तवानुष्वधं बलमनु बलार्थं यद्वा स्वधेत्यन्ननाम अन्नार्थं पवते आगच्छति । ततः सत्त्वं सोमपानेन कतून् कर्माणि

आप्ताः आपूरयसि । किञ्च अध्वरे यज्ञे मतीः अभिमानान् शत्रून् समजैः सम्यक्जितवानसि ।
जिजये । लुङि सिपि सिचोवहुलं छन्दसीतीडभावः । सिचिवृद्धिरिति वृद्धिः । सोमं हरिर्हरित-
वर्णः सोमः चम्बोरधिपवणफलकयोः आसददासीदति । तत्रष्टान्तः—वेर्न वीगत्यादिषु अन्ये-
भ्योपि दृश्यतइति विच् सार्वधातुकार्धधातुकयोरितिगुणः । यथा वेः पक्षी दुपत् द्रुमेसीदतीति
तद्वत्द्रुषदिति पूर्वपदादितिपत्वम् ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य द्वितीये सप्तविंशोवर्गः ॥ २७ ॥

अथ पष्ठी—

अंशुंदुहन्तिस्तनयन्तमक्षितंकविक्रवयोपसोमनीपिणः ।
समीगावोमतयोयन्तिसंयतं ऋतस्य योनासदनेपुनर्भुवः ॥ ६ ॥

अंशुम् । दुहन्ति । स्तनयन्तम् । अक्षितम् । कविम् । क्रवयः ।
अपसः । मनीपिणः । सम् । ईमिति । गावः । मतयः । यन्ति ।
समृद्ध्यतः । ऋतस्य । योना । सदने । पुनःऽभुवः ॥ ६ ॥

कवयः क्रान्तप्रज्ञाः अपसः कर्मवन्तः मनीपिणः मनसईशा मनीषा बुद्धिः तद्वन्तः ऋ-
त्विजः स्तनयन्तं शब्दायमानं अक्षितमक्षीणं कविं क्रान्तदर्शिनं अश्रुं सोमं दुहन्ति अभिपुण्व-
न्ति । ततः पुनर्भुवः पुनर्भवनशीलाः गावः पशवः मतयोमननीयाः स्तुतयश्च संयतः परस्परं
संगताः सत्यः ऋतस्य सत्यभूतस्य यज्ञस्य योना योनौ योनिस्थानीये उत्पत्तिभूते सदने उत्त-
रवेद्याख्ये ईमेनं सोमं संयन्ति संगच्छन्ति ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

नामांष्ट्रिव्याधरुणोमहोदिवोऽपामूर्मोसिन्धुष्वन्तरिक्षितः ।
इन्द्रस्यवज्रोऽष्टपुमोविभूवसुःसोमोऽहृदेपवतेचारुमत्सरः ॥ ७ ॥

नामां । ष्ट्रिव्याः । धरुणः । महः । दिवः । अपाम् । ऊर्मौ ।
सिन्धुषु । अन्तः । उक्षितः । इन्द्रस्य । वज्रः । ष्टपुजः ।
विभुष्वसुः । सोमः । हृदे । पवते । चारु । मत्सरः ॥ ७ ॥

महोमहतो दिवोद्युलोकस्य धरुणोधारकोयं सोमः पृथिव्याः विस्तीर्णायाभूमेः नाभाना-
भौ नाभिस्थानीये उच्छ्रितेप्रदेशे—यदत्तरवेदीनाभिरित्याग्नानां । उत्तरवेदिस्थाने ऋत्विग्भिः नि-
हितः सिंधुषु स्पन्दमानासु नदीषु अपामुदकानां उर्मौ संघे अन्तर्मध्ये उक्षितः सितः अन्त-
रिक्षस्थानमध्ये वर्तमान इत्यर्थः । तादृश इन्द्रस्य वज्रोवज्रस्थानीयो वृषभः कामानां वर्पिता अत-
एव विभूयसुः व्यापधनः सोमः चारु कल्पाणं यथाभवति तथा इन्द्रस्य मत्सरः मादयिता स-
न् हृदे मनसे सुखाय पक्वे आगच्छति ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

सतूपवस्वपरिपार्थिवं रजः स्तोत्रेशिक्षन्नाधून्वने च सुक्रतो ।
मानो निर्भाग्वसुनः सदनस्पृशो रयिं पिशङ्गं बहुलं वसीमहि ॥ ८ ॥
सः । तु । पवस्व । परि । पार्थिवम् । रजः । स्तोत्रे । शिक्षन् ।
आधून्वते । च । सुक्रतो इति सुक्रतो । मा । नुः । निः ।
भाक् । वसुनः । सदनस्पृशः । रयिम् । पिशङ्गम् ।
बहुलम् । वसीमहि ॥ ८ ॥

हे सुक्रतो शोभनकर्मन् सुप्रज्ञवा सोम तादृशस्त्वं पार्थिवं रजः लोकं लक्ष्मीकृत्य तु क्षिप्रं
परिपवस्व परिवः सर्वतः क्षर । किं कुर्वन् आधून्वते अदाज्यग्रहाद्विभिरंशुभिराघावनं कुर्वते ।
तथा भगवतापस्तवेन सूत्रिनं—वैरेनंचतुराधुनोति पंचकृत्यः सकृत्त्वोवेति । तस्मै स्तोत्रे धनादि-
कं शिक्षन् प्रयच्छन् परिपवस्वेति समन्वयः । तवस्त्वं नोस्मान् वसुनो धनान् मानिर्भाक् मानि-
र्भाक्षीः । कीदृशान् सदनस्पृशः येन भूतेन वसुना सदना सदनानि गृहान् पुत्रादीन् स्पृशन्ति
तादृशान् ग्रहादिकस्य प्रदातुः धनान्मावियुजः । भाक् भजसेवायां लुङि सिपि सिचि बहुलं छ-
न्दसीतीडागमाभावः । एकाच इतोऽप्रतिषेधः हृत्तन्त्रलक्षणावृद्धिः सिपोलोपः । यस्मादेवं तस्मा-
दयं पिशङ्गं नानारूपं कनकादिना अतएव बहुलं प्रभूतं रयिं धनं वसीमहि आच्छादयेम बहु-
धनवन्तो भवेमेत्यर्थः वस आच्छादने आदादिकः लिङ्गिरूपं ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

आतूनं इन्द्रोऽशतदात्वश्व्यंसहस्रं दातुपशुमद्विरंण्यवत् ।
उपमास्वदहतीरेवतीरिपोधिस्तोत्रस्य पवमाननोगहि ॥ ९ ॥ १० ॥

आ । तु । नः । इन्द्रो इति । शत॑दा॒तु । अ॒श्व्यम् । स॒हस्रं॑दा॒तु ।
प॒शु॒ष्टम॑त् । हिर॑ण्य॒ध्वत् । उ॒र्ष । मा॒स्व । बृ॒ह॒तीः । रे॒वतीः॑ । इ॒र्षः ।
अ॒धि । स्तो॒त्रस्य॑ । प॒व॒मा॒न । नः । ग॒हि ॥ ९ ॥ २८ ॥

हे इन्द्रो पवमान नोऽस्मभ्यं तु क्षिप्रं धनमायच्छ । कीदृशं शतदातु दातुदानं बहुदानं
अश्व्यं अश्वसहितं सहस्रदातु सहस्रदानोपेतं पशुमव पश्वादियुक्तं हिरण्यवत् हिरण्ययुक्तं
च धनं देहि । तथा हे सोम बृहतीः प्रभूतानि रेवतीर्धनवन्ति यद्वा पयसोदातारः पशवः तद्वन्ति
इषोन्नानि चास्मभ्यमुपमास्व उपमिषीष्व कुर्वितिषावत् । किंच हे पवमान नोऽस्माकं एवंभूतस्य
स्तोत्रस्य श्रवणाय अधिगहि आगच्छ । क्रियार्थोपपदस्येति चतुर्थी चतुर्थ्यर्थे बहुलं छन्दसी-
ति षष्ठी ॥ ९ ॥

॥ इति सप्तमस्य द्वितीयेष्टाविंशोवर्गः ॥ २८ ॥

सकृदिति नवर्चं पठंस्तूक्तं आंगिरसस्य पवित्रस्पर्षं जागतं पवमानसोमदेवताकं तथाचा-
नुकम्पते—सकेपवित्रइति । प्रवर्ग्येभिष्टवे एतत्तूक्तं । सूत्रितंच—सकेद्रप्सस्यायवेनश्चोदयत्पृ-
भ्रिगर्भाइति ।

तत्र प्रथमा—

स॒क्रे॒द्र॒प्सस्य॑ ध॒र्म॒तः॒ स॒म॒स्त्वर॑ नृ॒तस्य॑ यो॒ना॒ स॒म॒र॒न्त॒ ना॒भ॒यः ।
त्री॒न्त॒स॒मूर्ध्नो॑ अ॒सुर॑श्च॒क्रआ॒र॒भे॒ स॒त्यस्य॑ ना॒वः॒ सु॒क॒त॒म॒पी॒पर॑न् ॥ १ ॥
स॒क्रे । द्र॒प्सस्य॑ । ध॒र्म॒तः । स॒म् । अ॒स्त्वर॑न् । कृ॒तस्य॑ । यो॒ना ।
स॒म् । अ॒र॒न्त॒ । ना॒भ॒यः । त्री॒न् । सः । मूर्ध्नः । अ॒सुरः । च॒क्रे ।
आ॒र॒भे॒ । स॒त्यस्य॑ । ना॒वः । सु॒क॒त॒म् । अ॒पी॒पर॑न् ॥ १ ॥

सके यज्ञस्य हनुस्थानीये सके ओष्ठप्रान्तो हनुरुच्यते । अधिपवणफलके धमतोभि-
पूयमाणस्य द्रप्सस्य सोमस्यांशवः समस्वरन् संगच्छन्ते । तदात्मशब्दयन्वा क्रतस्य सत्यभूत-
स्य यज्ञस्य योना योनी उत्पत्तिस्थाने नाभयः सोमरसाः समरन्त संगच्छन्ते । अर्देः समोगमी-
त्यादिनात्मनेपदं सर्तिशास्यतिष्म्यश्चेतिचुरेङ् । अथ असुरोवल्गवान् सर्वेषां पीणनाव् प्राणदा-
ता वा ससोमः मूर्धः समुच्छ्रितवान् धीनलोकान् आरभे आरंभणाय मनुष्यदेवादीनां संचरणाय

चक्रे करोति । किंच सत्यस्य सत्यभूतस्य सोमस्य नावः नौकाइव स्थिताः चतस्रः स्थात्यः
आदित्याग्रयणोक्थ्यध्रुवस्थाल्यइति ताः स्थात्यः सुकृतं सुधु कर्माणि कुर्वन्तं यजमानमपीपरन्
अभिमतदानेन पूजयन्ति वा । पारयतेर्लुङि चङि सन्वद्भावाभ्यासेत्वदीर्घाः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

सम्यक्सम्यञ्चोमहिषाअहेपतसिन्धोर्हर्मावधिवेनाअवीविपन् ।
मधोर्धाराभिर्जनयन्तोअर्कमितिप्रियामिन्द्रस्यतन्वमवीवृधन् ॥ २ ॥
सम्यक् । सम्यञ्चः । महिषाः । अहेपत । सिन्धोः । उर्मो । अधि ।
वेनाः । अवीविपन् । मधोः । धाराभिः । जनयन्तः । अर्कम् ।
इत् । प्रियाम् । इन्द्रस्य । तन्वम् । अवीवृधन् ॥ २ ॥

महिषाः पूज्याः महान्तोवा ऋत्विजः सम्यंचः परस्परसंगताः सन्तः सम्यगहेपत सोमं स-
म्यक्प्रेरयन्ति अभिपुण्वन्तीति यावत् । हिमतौ वृद्धौ च लुङि सिचि रूपं ततः वेनाः वेनतेःका-
न्तिकर्मण इति यास्कः । स्वर्गादिफलं कामयमानाः ऋत्विजः सिन्धोः स्यन्दमानस्योदकस्य ऊर्मावधि
संवे वसतीवयादिषु जलेषु सोममवीविपन् कंपयन्ति तत्र प्रेरयन्तीत्यर्थः । वपतेर्ण्यन्तस्य लुङि
चङि णौचङ्युपधायाह्रस्वइतिह्रस्वः । किंच अर्कमर्चनीयंस्तोत्रं जनयन्तः कुर्वन्तः ते प्रियां
प्रियतमां इन्द्रस्य तन्वं धाम च मधोर्मदकरस्य सोमस्य धाराभिः अवीवृधन् वर्धितवन्तः । वर्ध-
तेर्लुङि चङि रूपं ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

पुवित्रवन्तःपरिवाचमासतेपितैर्पांप्रन्नोअभिरक्षतिव्रतम् ।
महःसमुद्रवरुणस्तिरोदधेधीराइच्छेकुर्धरुणेव्वारभम् ॥ ३ ॥
पुवित्रवन्तः । परि । वाचम् । आसते । पिता । एषाम् । प्रन्नः ।
अभि । रक्षति । व्रतम् । महः । समुद्रम् । वरुणः । तिरः । दधे ।
धीराः । इत् । शेकुः । धरुणेपु । आवारभम् ॥ ३ ॥

पवित्रवन्तः पवित्रेण श्रोत्रकेन सामर्थ्येन युक्ताः सोमस्य रश्मयः वाचं सोमस्थितां मा-
 व्यनिक्रान् वाचं पयान्ते पयुपविशन्ति । सोमः अन्तरिक्षेतिष्ठति खलु । सोमो वै राजा गंधर्वेष्वप्यसी-
 दिन्द्राग्रान्मातृ । ददः प्रतः पुराणः एषां रश्मीनां पितायं सोमश्च व्रतं प्रकाशनात्मकं कर्माभिरक्ष-
 ति अदिवं करोति । किंच वरुणः सर्वस्य स्वतेजसाच्छादकः सोयं सोमः मूहोमहत् समुद्रमन्त-
 रित्नामैतद् मद्दन्तरिक्षं तैरग्निभिः विरोदधे अन्तर्हितमकरोत् सर्वव्यामोदितियावत् । तमिषं
 ज्ञेयं द्यौः इव इदवधारणे कर्मणि कुशलाः प्राज्ञा एव ऋत्विजः धरुणेषु सर्वस्य धारकेषु
 वन्दनीयान्येष्टुदकेषु आरभं आरब्धुं शुकः शक्नुवन्ति च रभेस्तुमर्थे शकिणमुत्कमुलौहिवि-
 क्रुद्मन्ति तद्रेण मय्योदात्तः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

सहस्रधारेवृतेसमस्वरन्दिवोनाकेमधुजिह्वा असृश्वतः ।

असृश्वतो नानिभिपन्ति भूर्णयः पदेपदे पाशिनः सन्ति सेतवः ॥ ४ ॥

सहस्रधारं । अव । ते । सम् । अस्वरन् । दिवः । नाके ।

मधुजिह्वाः । असृश्वतः । असृश्वतः । न । नि । मिपन्ति ।

भूर्णयः । पदेपदे । पाशिनः । सन्ति । सेतवः ॥ ४ ॥

सहस्रधारे बहूदकधारा यस्मात् द्वयन्ति तत्र भोजगन्तरिक्षं तस्मिन् वर्तमानास्ते सोमरश्मयः
 अव अवस्ताव स्थितां पृथिवीं समस्वरन् मृष्टगाराभोजगन्तीत्यर्थः । किंच दिवोद्युलोकस्य नाके
 समुच्छ्रितदेशे वर्तमानाः मधुजिह्वाः गन्धमाः शोभन्तं जरा धामेऽगोहि मधुत्पन्नं भवति । अतो म-
 धुजिह्वाः असृश्वतः संगतवर्जिताः पृथक्पृथक् दिवि धारिभताः । अस्यासोमस्य स्वभूताः स्प-
 शः चारभूताः रश्मयः भूर्णयः क्षिपगागिणः रागन्तान् निमिषन्ति निमेषं न कुर्वन्ति । किन्तु पा-
 शिनः सुरुतिनश्च ज्ञातुं सर्वदा जायमानाः । जायता राजागोद्युष्टान् विपारयितुं सर्वदा जा-
 गरणं कुर्वन्ति तद्वत् । एवं ते रश्मयः पदेपदे स्थानं रभानं रागन्तः सोमयाः सन्तः पाशिनः पापकृता
 पापकाः सन्ति भवन्ति ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

पितुर्मातुरध्यायेसमस्वरञ्जुचाशोचन्तःसन्दहन्तोअव्रतान् ।
इन्द्रद्विष्टामपंधमन्तिमाययात्वचमसिक्कीभूमनोदिवस्परि॥५॥२९॥

पितुः । मातुः । अधि । आ । ये । समऽअस्वरन् । ऋचा । शोचन्तः ।
समऽसन्दहन्तः । अव्रतान् । इन्द्रद्विष्टाम् । अपं । धमन्ति । मायया ।
त्वचम् । असिक्कीम् । भूमनः । दिवः । परिं ॥ ५ ॥ २९ ॥

पितुर्मातुः द्यावापृथिव्योः । द्यौर्मपिताजनितानाभिरवचन्धुर्ममातापृथिवीमहीयमित्यादिषु ।
द्यावापृथिव्योः मातापितृत्वान्नात् । द्यावापृथिवीभ्यां ये सोमस्य रश्मयः अध्या समस्वरन्
अधिकं प्रादुर्भूताअभवन् । तेऋचा ऋत्विग्भिः क्रियमाणया स्तुत्या शोचन्तोदीप्यमानाः अव्र-
तान् कर्मरहितान् यजमानान् संदहन्तः सम्पत्विनाशयन्तः ते रश्मयः इन्द्रद्विष्टां इन्द्राय
द्वेषकारिणीं । केचेति पूर्वपदप्रकृतिस्वरः । इन्द्रेणद्विष्टां वा असिक्कीं । रात्रिनामैतत् । रात्रिवत्
कृष्णरूपां त्वचं राक्षसमित्यर्थः । मायया कर्मणा प्रज्ञया वा भूमनोविस्तृताः भूलोकात्
दिवस्परि द्युलोकाच्च अपधमन्ति अपगतं कुर्वन्ति अपघ्नन्तोत्यर्थः ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य द्वितीये एकोनविंशोवर्गः ॥ २९ ॥

अथ षष्ठी—

प्रत्नान्मानादध्यायेसमस्वरञ्जुलोकंयत्रासोरभसस्यमन्तवः ।
अपानक्षासौवधिराअहासतक्तस्यपन्थानतरन्तिदुःकृतः ॥ ६ ॥

प्रत्नात् । मानात् । अधि । आ । ये । समऽअस्वरन् ।
श्लोकंक्षयत्रासः । रभसस्य । मन्तवः । अपं । अनक्षासः । वधिराः ।
अहासत । तक्तस्य । पन्थाम् । न । तरन्ति । दुःकृतः ॥ ६ ॥

श्लोकयंत्रासः श्लोकाः स्तुतयः स्तुतिनियमना रभसस्यमन्तवः वेगमतिमन्यमानाः ए-
तादृशायेसोरश्मयः प्रत्नात् पुराणात् मानात् अन्तरिक्षादध्यासमस्वरन् सहप्रादुर्भूताअभवन्

तान् रश्मीन् अनक्षासः चक्षुर्वर्जिताः साधुपदार्थानामद्रष्टारोनराः बधिराः देवतास्तुतिश्रवणव-
र्जिताः पापकृतो नरश्च अपह्रासत तान्परित्यजन्ति । दर्शिनः श्रवणवन्तो मेधाविनस्तु नपरिज-
हति किंतु स्तुवन्ति । तदेवाह—ऋतस्य सत्यस्य पंथां मार्गभूतमेपां गणं दुष्कृतः पापकृतो नरा-
नवरन्ति नोत्तारयन्ति सुकृतिनस्तु तरन्तीत्यभिप्रायः ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

सहस्रधारेवितते पवित्रावाचं पुनन्ति कवयो मनीषिणः ।

रुद्रासं एपा मिपिरासो अद्बुहः स्पशस्वञ्च सुदृशो नृचक्षंसः ॥ ७ ॥

सहस्रधारे । विस्तृते । पवित्रे । आ । वाचंम् । पुनन्ति ।

कवयः । मनीषिणः । रुद्रासः । एपाम् । इपिरासः । अद्बुहः ।

स्पशः । सुदृशः । सुदृशः । नृचक्षंसः ॥ ७ ॥

कवयः क्रान्तकर्माणः अतएव मनीषिणः प्राज्ञाकृत्विजः सहस्रधारे अनेकधारेपेते वि-
तते कर्मणि विस्तृते पवित्रे शुध्युत्पादके सोमे वर्तमानां वाचं माध्यमिकां सोमः खलु विश्वाव-
सुप्रभृतिगंधर्वाश्चान्तरिक्षे तिष्ठन् । सोमो वै राजा गंधर्वेष्वामीति श्रवणात् । तत्र वर्तमानं सोमं देवा-
गोपया वाचा कीतवन्तः तदा सोमो वाक् तिष्ठतीति शक्यते वक्तुं । तस्मात् सोमे स्थित्वा माध्यमि-
कां वाचा पुनन्ति संस्कुर्वन्ति स्तुवन्तीति यावत् । यत्कृत्वा मरुतां मातरं माध्यमिकां वाचं स्तु-
वन्ति तेषां रुद्रासोरुद्रपुत्रा मध्यमवाचा पुत्रामरुतः स्पशः वाचावशिनो भवन्ति । कीदृशा इपिरा-
सः इपिरागमनशीलाः अद्बुहः स्तोतृणामद्रोग्धारः । कर्मणि क्विवौणादिकः । परैरहिंस्याः स्वंच-
शोभनाश्चनाः अतएव सुदृशः सुदर्शनाः नृचक्षसो नृणां कर्मनेतृणां द्रष्टारः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

ऋतस्य गोपानदभ्राय सुक्रतुस्त्रीपपवित्राद्दधेऽन्तरादधे ।

विद्वान्सविश्वाभुवनाभिपश्यत्यवाजुंष्टान्विध्यतिकर्ते अमृतान् ॥ ८ ॥

ऋतस्य । गोपाः । न । दभ्राय । सुक्रतुः । त्री । सः । पवित्रा ।

हृदि । अन्तः । आ । दधे । विद्वान् । सः । विश्वा । भुवना । अग्नि ।

पश्यति । अव । अजुंष्टान् । विध्यति । कर्ते । अमृतान् ॥ ८ ॥

ऋतस्य सत्यभूतस्य यज्ञस्य गोपा गोपायिता अतएव सुक्रतुः शोभनकर्मा सोमः नद-
भाय दंभाय स्तंभनाय नभवति परैर्दंभयितुं नशक्यतइत्यर्थः । किंच ससोमः त्री शेषेच्छन्दसि व-
हुलमितिलुक् त्रीणि पवित्रा अग्निवायुसृष्ट्यात्मकानि त्रीणि पवित्राणि ह्यन्तः हृदयस्यान्तः
आददे आदधाति स्वस्मिन् संगमयतीत्यर्थः । अपिच विद्वान् सर्वजानानः ससोमः विश्वा भुवना
सर्वाणि भुवनानि अभिपश्यति ततः कर्तं करोतेरौणादिकस्तप्रत्ययः कर्मण्यजुष्टानमियान् अ-
तएवाव्रतानयमानान् अवविध्यति अवाङ्मुखान् कृत्वा ताडयति हिनस्तीति यावत् ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

ऋतस्य तन्तुर्विन्तं पवित्रं आजिह्वाया अघ्रे वरुणस्य मायया ।
धीरांश्चित्तस्मिन् क्षन्त आशतात्रा कर्तमवपदात्य प्रभुः ॥ ९ ॥ ३० ॥

ऋतस्य । तन्तुः । विन्तः । पवित्रे । आ । जिह्वायाः । अघ्रे ।
वरुणस्य । मायया । धीराः । चित् । तत् । समृद्धिर्नक्षन्तः ।

आशत । अत्र । कर्तम् । अव । पदाति । अघ्रे प्रभुः ॥ ९ ॥ ३० ॥

ऋतस्य सत्यभूतस्य यज्ञस्य तन्तुस्तनिता पवित्रे अविवालयमे दशापवित्रे विततो विस्तृतः ।
यद्वा पवित्रे अन्तरिक्षे विस्तृतः सोमः वरुणस्य जिह्वाया अघ्रे मायया कर्मणा आस्थित वरुण-
जिह्वाये आपस्तिष्ठन्ति तासु सोमो वसतीति वसतीवर्षाद्युदके स्थितइत्यर्थः । ततः धीरांश्चित्
कर्मणि प्राज्ञा एव तत् वरुणजिह्वायस्थानं समिनक्षन्तः इति क्षतिर्गतिरुर्मा । संव्यामुवन्तः सन्त-
आशत । स्तुतिभिर्हविर्भिर्वा प्रामुवन् यः पुनः कर्तं कालाध्वनोरिति द्वितीया । कर्मणि अपभुः
समर्थो न भवति सोपमत्रास्मिन्नेव लोके अवपदाति अवस्तान्नरके पतति नोपरि गच्छति । पदगतौ
लेट्यडागमः तस्मात् । सर्वैः अग्निष्टोमादिकर्म कर्तव्यमित्येवोर्थोभिहितो भवति ॥ ९ ॥

॥ इति सप्तमस्य द्वितीये विशोवर्गः ॥ ३० ॥

शिशुर्नेति नवर्चं सप्तमं सूक्तं दैर्घ्यतमस्यस्य कक्षीवत आर्षपवमानसोमदेवताकं अष्टमो निष्टुप
शिष्टाजगत्यः । तथा चानुक्रम्यते-शिशुर्न कक्षीवांस्त्रिष्टुपष्टमो नि । गतः सूक्तपिनियोगः ।

तत्र प्रथमा-

शिशुर्न जातो वचरुददने स्वर्गं द्याज्यं रूपः सिरांसति ।
दिवोरेतसा सचते पयोऽष्टधा तमीमहे सुमती शर्मसु प्रथः ॥ १ ॥

शि॒शुः । न । जा॒तः । अ॒वं । च॒क्र॒दत् । व॒ने । स्वः । यत् । वा॒जी ।
 अ॒रु॒पः । सि॒सा॒सति । दि॒वः । रे॒त॒सा । स॒च॒ते । प॒यः॒ऽदृ॒धा ।
 तम् । ई॒म॒हे । सु॒ह॒म॒ती । श॒र्म । स॒ह॒प्र॒थः ॥ १ ॥

सपवमानसोमोवने वननीये वसतीवर्षाख्येउदके जातउत्पन्नः शिशुर्न शिशुरिव अवचक्रदत्
 अवाङ्मुखं क्रन्दति उदकमध्ये शब्दं करोति खलु । यद्यदा वाजी बलवानन्यान्वा अरुपआरोचमा-
 नः यद्वा वाजी अश्वइव अरुपः अर्तेरुपच् । गमनशीलः सोमः स्वः स्वर्गलोकं सिपासति सं-
 भक्तुमिच्छति । सनोतेः सनीडभावे आत्वं सनोतेरिति सांहितिकं पत्वं । सोयं पयोवृधा ग-
 वामोपधीनां च क्षीरस्यवर्धकेन रेतसोदकेन सह दिवोद्युलोकात् सचतेपार्थिवलोकं समवेति ।
 तं तादृशं प्रसिद्धं सोमं सप्रथः सर्वतः पृथुतरं धनादिना युक्तं शर्मगृहं तद्वयं सुमती । सुपा-
 सुलुगिति तृतीयायाः पूर्वसवर्णदीर्घः । सुमत्या शोभनया स्तुत्या ईमहे याचामहे । ईमहइति-
 याञ्जाकर्मा । ईङ्गत्तौ दैवादिकश्छान्दसः श्यनोलुक् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

दि॒वो॒यः॒स्क॒म्भो॒ध॒रुणः॒ स्वा॒त॒त॒आ॒पूर्॒णो॒अं॒शुः॒ पर्ये॒ति॒ वि॒श्व॒तः ।
 से॒मे॒म॒ह्री॒रो॒द॒सी॒य॒क्ष॒दा॒वृ॒ता॒स॒मी॒ची॒ने॒दा॒धा॒र॒स॒मि॒पः॒ क॒विः ॥ २ ॥
 दि॒वः । यः । स्क॒म्भः । ध॒रुणः । सु॒ह॒आ॒त॒तः । आ॒ह॒पूर्॒णः । अं॒शुः ।
 प॒रि॒ह॒ए॒ति॒ । वि॒श्व॒तः । सः । इ॒मे इति॒ । म॒ही इति॒ । रो॒द॒सी इति॒ ।
 य॒क्ष॒त् । आ॒ह॒वृ॒ता॒ । स॒मी॒ची॒ने इति॒ स॒म॒ह॒ई॒ची॒ने । दा॒धा॒र॒ ।
 स॒म॒ । इ॒पः । क॒विः ॥ २ ॥

दिवोद्युलोकस्य स्कंभः विष्कंभयिता संरोद्धा धरुणः सर्वस्यधारकः यद्वा पृथिव्याधार-
 कः । विष्टंभोदिवोधरुणः पृथिव्याइत्याप्नानात् । तादृशः स्वाततः सुषुसर्वत्र विततो विस्तृतः
 अतएवापूर्णः पात्रेषु संपूर्णोर्षोः सोमात्मकः विश्वतः सर्वतः पर्येति । तिङ्बिबोदाच्चवतीति
 गतेर्निघातः ससोम इमे मही महत्यौ रोदसी यावापृथिव्यौ आवृता आसंभजनीयेन कर्मणा
 यक्षत् यजतु स्वबलेन संयोजयत्वित्यर्थः ततः सोयं समीचीने परस्परं संगते यावापृथिव्यौ

दाधार धारयांचकार । तुजादीनामित्यध्यासस्यदीर्घः । अनन्तरं कविः क्रान्तकर्मा इषोन्नानि
स्तोतृभ्यः संप्रयच्छतु । उपसर्गभ्रुतेर्योग्यक्रियाध्याहारः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

महिप्सरःसुकृतंसोम्यमधूर्वीगव्यूतिरदितेऋतंयते ।

ईशोयोवृष्टेरितुस्रियोवृषापानेतायद्वतऋतिर्ऋग्मियः ॥ ३ ॥

महि । पसरः । सुकृतम् । सोम्यम् । मधु । उर्वी । गव्यूतिः ।

अदितेः । ऋतम् । यते । ईशो । यः । वृष्टेः । द्रुतः । उस्रियः ।

वृषा । अपाम् । नेता । यः । द्रुतःऋतिः । ऋग्मियः ॥ ३ ॥

ऋतं सत्यभूतं यज्ञं यते गच्छते तस्माद्वन्दाय सुकृतं सुदुस्तं सुकृतंसोम्यं सोमपयं महिमहव
प्रभूतं मधु मधुररसं पसरः भक्षणं पानीयं भवति । पसाभक्षणे । किंच तस्माद्यज्ञं प्रत्यागच्छतां इ-
न्द्रादीनां अदितेरदीनायाः पृथिव्याः गव्यूतिर्मार्गश्च उर्वी विस्तीर्णोभवति इन्द्रः शतस-
हस्रसंख्याकैर्हरिभिः सह गन्तुं मार्गेविस्तीर्णोभवदित्यर्थः । यइन्द्रः द्रुतः इमं लोकं प्रत्यापत-
न्त्या वृष्टेः ईश ईश्वरोभवति । तथा उस्रियः उस्रियोगोनाम गोभ्योहितः अपामुदकानां वृषा
वर्षको यज्ञस्य नेता नायकः द्रुतऋतीः इममस्मदीयं यज्ञं प्रति ऋतिर्गमनं यस्यसतथोक्तः इतो-
गच्छन् यइन्द्रः ऋग्मियः ऋगर्हःस्तोतव्योभवति । तस्माअयंसोमः पातव्योभवतीति ॥ ३ ॥

प्रवर्ग्येभिष्टवे आत्मन्वन्नभइत्येषा । स्रितेच—तदुपयक्षतममस्यकर्मात्मन्वन्नभोदुस्तवेघृतं-
पयइति ।

तृतीया सूक्ते चतुर्थी—

आत्मन्वन्नभोदुस्तवेघृतंपर्यऋतस्पृनाभिर्मृतंविजायते ।

समीचीनाःसुदानवःप्रीणान्तिन्नरोहितमवमेहन्तिपेरंवः ॥ ४ ॥

आत्मन्वन्वत् । नन्नः । दुह्यते । घृतम् । पर्यः । ऋतस्य । नाभिः ।

अमृतम् । वि । जायते । समइचीनाः । सुदानवः । प्रीणान्ति ।

तम् । नरः । हितम् । अव । मेहन्ति । पेरंवः ॥ ४ ॥

अथाष्टमी-

अधश्चेतंकलशंगोभिर्क्तंकार्पम्भावाज्यक्रमीत्ससवान् ।
आहिन्विरेमनसादेवयन्तःकक्षीवतेशतहिमायगोनाम् ॥ ८ ॥

अध । श्वेतम् । कलशम् । गोभिः । अक्तम् । कार्पम् । आ ।
वाजी । अक्रभीत् । ससवान् । आ । हिन्विरे । मनसा ।
देवयन्तः । कक्षीवते । शतहिमाय । गोनाम् ॥ ८ ॥

अध अथानन्तरं श्वेतं संप्रतिसोमसंसर्गात् श्वेतवर्णं गोभिरुदकैः अक्तं संपृक्तं द्रोणक-
लशं ससवान् संभजन् सोम आक्रमीत् आक्रमते कार्पम् कार्पशब्दः काष्ठावचनः आर्जिधा-
वन्तोयोद्धारोयांगन्तुमिच्छन्ति तस्यां काष्ठायां वाजी कश्चिदश्वो युद्धंभजमानः आक्रमीत्
आक्रमते सोमः काष्ठायां द्रोणकलशोपततीत्यर्थः । ततस्तस्मैसोमाय देवयन्तः देवानिच्छन्तः
ऋत्विजः मनसा आहिन्विरे स्तुतीरात्रिमुख्येनप्रेरयन्ति । तत्र शतहिमाय बहुगमनाय कक्षी-
वते स्तोत्रकारिणे एतन्नामकाय ऋषये सोमः गोनां गाः पशून्प्रेरयति गोःपादान्तइतिनुडाग-
मः क्रियाग्रहणकर्तव्यमिति संप्रदानसंज्ञा चतुर्थ्यर्थेपठ्यते ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

अद्भिःसोमपपृचानस्यतेरसोव्योवारंविपवमानधावति ।
समृज्यमानःकविभिर्मदिन्तमःस्वदस्वेन्द्रायपवमानपीतये ॥ ९ ॥ ३ ॥ २ ॥

अत्क्षितिः । सोम । पपृचानस्य । ते । रसः । अव्यः । वारम् ।
वि । पवमान । धावति । सः । मृज्यमानः । कविक्षितिः ।
मदिन्तम् । स्वदस्य । इन्द्राय । पवमान । पीतये ॥ ९ ॥ ३ ॥ २ ॥

हे पवमान पवित्रेण पूयमान हे सोम अद्भिर्वसतीवर्यादिभिरुदकैः पपृचानस्य संपृच्यमा-
नस्य ते तव रसोव्ययः अवेवारं वालं दशापवित्रं विधावति विविधं प्राप्नोति । ततः हे मदिन्तम

मादयितुम हे पवमानसोम त्वं कविभिः क्रान्तकर्मभिः ऋत्विग्भिर्भुज्यमानः पूयमानः
सन् इन्द्राय पीतये इन्द्रस्य पानार्थं स्वदस्व मियरसोभव ॥ ९ ॥

॥ इति सप्तमस्य द्वितीये द्वाविंशोऽंशः ॥ ३२ ॥

अभिप्रियाणीतिपंचर्चं अष्टमं सूक्तं भार्गवस्यकवेरार्षं जागतं पवमानसोमदेवतार्कं । त-
थानुक्रम्यते—अभिप्रियाणिपंचकविरिति । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

अभिप्रियाणिपवतेचनोहितोनामानियहोअधियेपुवर्धते ।
आसूर्यस्यबृहतोबृहन्नधिरथंविष्वधमरुहद्विचक्षणः ॥ १ ॥

अभि । प्रियाणि । पवते । चनःऽहितः । नामानि । यहः । अधि ।
येषु । वर्धते । आ । सूर्यस्य । बृहतः । बृहन् । अधि । रथम् ।
विष्वधम् । अरुहत् । विचक्षणः ॥ १ ॥

चनोहितः चनइत्यन्ननाम चायतेरसुनि चनइत्यौणादिकसूत्रेण निपातितः चनसेन्नाय
हितः । यद्वा हितान्नः सोमः प्रियाणि जगतः प्रीणयितृणि नामानि नमनशीलानि तान्युदका-
न्यभिपवते अभितःकरोति येष्वन्तरिक्षस्थितेषूदकेषु यहोमहानयंसोमोधिबर्धते अधिकंप्रवृद्धो-
भवति अपांमध्येसोमोवसति ततोबृहन् महान् सोमः बृहतोमहत्तः परिवृढस्यसूर्यस्य विष्वधं
विष्वग्गमनं अधि उपरिरथं विचक्षणः सर्वस्यविद्वद्वा सन् आरुहत् आरोहति अग्नौपास्ताहु-
तिःसम्यगादित्यमुपतिष्ठतेइति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

ऋतस्याजिह्वापवतेमधुप्रियंवक्तापतिर्धियोअस्याअदाभ्यः ।
दधातिपुत्रःपित्रोर्ऽपीच्यं१नामंतृतीयमधिरोचनेदिवः ॥ २ ॥

ऋतस्य । जिह्वा । पवते । मधु । प्रियम् । वक्ता । पतिः ।
धियः । अस्याः । अदाभ्यः । दधाति । पुत्रः । पित्रोः । अपीच्यम् ।
नाम । तृतीयम् । अधि । रोचने । दिवः ॥ २ ॥

ऋतस्य सत्यभूतस्य यज्ञस्य जिह्वा मुख्यत्वेन जिह्वास्थानीयः सोमः प्रियं प्रियकरं मधु
मदकरं रसं पवते क्षरति । कीदृशः वक्ता शब्दरुच यद्वा स्तोतृभिः क्रियमाणाः स्तुतयः साधीय-
स्यइति प्रतिश्रवणस्य कर्ता अस्याः धियः एतस्यकर्मणः पतिः पालयिता अदाभ्योरक्षोभिर्हिं-
सितुमशक्यः पुत्रोयजमानः पित्रोर्मातापित्रोरपीच्यं अन्तर्हितं यन्नाम तौ नजानीतः नाम-
करणवेत्तायां । तस्मात्तपोरपरिज्ञायमानं तत्तृतीयं नाम दिवोद्युलोकस्य रोचने दीप्यमाने
सोमेभिपूयमाणेसति अधि दधाति अत्यन्तं धारयति । नक्षत्रव्यावहारिकनाम्नी प्रभा-
ष्य सोमयाजीति तृतीयमस्यनामेति भगवताबोधायनेनोक्तं ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

अवद्युतानः कलशाँ अचिक्कदन् नृभिर्येमानः कोश आहिरण्यये ।
अमीमृतस्य दोहना अनूपता धि त्रिष्टुष्ट उपसो विराजति ॥ ३ ॥

अव । युतानः । कलशान् । अचिक्कदत् । नृभिः । येमानः ।
कोशे । आ । हिरण्यये । अभि । ईम् । ऋतस्य । दोहनाः ।
अनूपत् । अधि । त्रिष्टुष्टः । उपसः । वि । राजति ॥ ३ ॥

युतानः युतदीप्तौ दीप्यमानः नृभिः कर्मनेतृभिर्ऋत्विग्भिः हिरण्यये हिरण्यये कोशे अधिप-
वणचर्मणि तस्यहिरण्यत्वं हिरण्यपाणिरभिपुणोतीति हिरण्यसंबन्धाद् तादृशेकोशे येमानः
छान्दसे कर्मणि लटि कानचि रूपं नियम्यमानः सोमः ततः ऋतस्य सत्यभूतस्य यज्ञस्यदोहना-
दोग्धारः ऋत्विजईमेनं सोममभ्यनूपत अभिष्टुवन्ति । ग्रावाणोवत्साक्रत्वजोदुहन्तीति । तैत्तिरी-
यब्राह्मणे एषांदोग्धृत्वमभिहितं सोमः कलशान् द्रोणाभिधानान् प्रतिअवाचिक्कद्व अवक्रन्दति
शब्दायते । ततः त्रिष्टुष्टः ऋणिसवनान्येव षष्ठानि यस्य सतथोक्तः त्रिषु सवनेषु सोमस्य विद्य-
मानत्वाद् त्रिचक्रादित्वाद् उत्तरपदान्तोदात्तत्वं । तादृशः सोमः उपसोधि यागाहनि विराजति
अधिशीङ्स्थासामितिद्वितीया । तेषु अहःसु विशेषेणदीप्यते । यद्वा राजतिरन्तर्णीतण्यर्थः
अहानि प्रकाशयति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

आर्द्रिभिः सुतोमतिभिश्च नोहितः प्ररोचयन्नोदसीमातराशुचिः ।
रोमाण्यव्यासमयाविधावतिमधोर्धारापिन्वमानादिवेदिवे ॥ ४ ॥

आर्द्रिभिः । सुतः । मतिभिः । चर्नः । न्हितः । प्ररोचयन् ।
रोदसी इति । मातरा । शुचिः । रोमाणि । अव्या । समया ।
वि । धावति । मधोः । धारा । पिन्वमाना । दिवेदिवे ॥ ४ ॥

मतिभिः । मनज्ञाने मंत्रेवृषेपचमनेतिकिन्नुदात्तः । स्तुतिभिरद्रिभिर्ग्रावभिश्च सुतोभिषु-
तोचनोहितः चनसेन्नायहितः हितान्नोवा मातरा जगतोनिर्मात्र्यौ रोदसी घावापृथिव्यौ प्ररो-
चयन् स्वतेजसा प्रकाशयन् अतएव शुचिर्दीप्यमानः एवंविधः सोमः अव्यानि अविभवाणि
रोमाणि तैः कृतानि पवित्राणि समया अभितः समीपे विधावति विशेषेण रक्षति किंच पिन्वमा-
ना अद्भिः सिच्यमाना मधोर्मदकरस्य सोमस्य धारा दिवेदिवे अन्वहं दीर्घसत्रेषु पवित्रा-
ण्युभयतः पवते ॥ ४ ॥

अथ पंचमी-

परिसोमप्रधन्वास्वस्तये नृभिः पुनानो अभिवांसयाशिरम् ।
ये ते मदा आह्वनसो विहाय सस्तेभिरिन्द्रं चोदयदातवे मघम् ॥ ५ ॥ ३ ॥
परि । सोम । प्र । धन्व । स्वस्तये । नृभिः । पुनानः । अग्नि ।
वासय । आह्वनसः । ये । ते । मदाः । आह्वनसः । विश्वायसः ।
तेभिः । इन्द्रम् । चोदय । दातवे । मघम् ॥ ५ ॥ ३ ॥

हे सोम स्वस्तये अविनाशाय परिमधन्व पात्राणि परितः प्रगच्छ धविर्गत्यर्थः । किंच नृभिः
कर्मनेतृभिर्कृत्विभिः पुनानः पूषमानस्त्वं आशिरमाश्रयणं क्षीरादिकमभिवासय आच्छादय
संयोजयेति यावत् । आह्वनसः आह्वनवन्तो बचनवन्त इति यास्कः । शत्रूणामभिमुख्येन हन्तारः

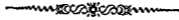
अभिहन्यमाना अभिषूयमाणाः स्तुतिमन्तः शब्दवन्तो वा विहायसः महन्नामैतत् महान्तस्ते त्वदीया येमदा मदहेतवोरसाः सन्ति तेभिस्तैः सौमैरस्माभिर्दियमानैर्मघं महनीयं धनमस्मभ्यं दातवे दातुमिन्द्रं चोदय प्रेरय ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य द्वितीये त्रयविंशोवर्गः ॥ ३३ ॥

वेदार्थस्य प्रकाशेन तमोहार्दनिवारयन् । पुमर्थांश्चतुरो देयाद्विद्यातीर्थमहेश्वरः ॥ १ ॥

इति श्रीमद्राजाधिराजपरमेश्वरवैदिकमार्गप्रवर्तकश्रीवीरबुक्कभूपालसाम्राज्यधुरंधरेण साय-
णाचार्येण विरचिते माधवीये वेदार्थप्रकाशे ऋक्संहिताभाष्ये सप्तमाष्टके द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥

॥ श्रीगणेशायनमः ॥

यस्यनिःश्वसितंवेदा योवेदेऽप्योखिलंजगत् । निर्ममे तमहंवन्दे विघातीर्थमहेऽवरं ॥ १ ॥

व्याख्यायाव्यहतमङ्गः सप्तमस्यद्वितीयकं । अध्यायंसायणामात्यस्तृतीयं व्याकरोत्यथ ॥ २ ॥

तत्र धर्तेतिषंचर्चं नवमंसूक्तं भागंवस्यकवेरायं जागतं पवमानसोमदेवताकं । धर्तेत्यनुकान्तं । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

अम् धर्तादिवःपवतेकृत्योरसोदक्षोदेवानामनुमाद्योनृभिः ।

हरिःसृजानोअत्योनसत्त्वमिदृथापार्जांसिरुणुतेनदीष्व ॥ १ ॥

धर्ता । दिवः । पवते । कृत्यः । रसः । दक्षः । देवानाम् ।

अनुदमाद्यः । नृभिः । हरिः । सृजानः । अत्यः । न । सत्त्वमिदः ।

दृथा । पार्जांसि । रुणुते । नदीषु । आ ॥ १ ॥

धर्ता सर्वस्यधारकः सोमोदिवोन्तरिक्षादन्तरिक्षस्थितादशापवित्रात् पवते पूयते । कीदृशः सोमः कृत्यः कर्तव्यः शोध्यइत्यर्थः रसोरसात्मकः देवानांदक्षः बलप्रदः यद्वा दक्षः प्रवर्धनी-योदेवानामर्थाप तथा नृभिर्नैतृभिर्कृत्विभिः अनुमाद्यः अनुमदनीयः स्तुत्योवा हरिर्हरितवर्णः सत्त्वमिदः प्राणिभिः सृजानः सृज्यमानः अत्योन अश्वइव समथा शिक्षितो वृथाअनायासेन गच्छति तद्वत् वृथा अप्रयत्नेन पार्जांसि बलानि स्वीयान्वेगात् रुणुते कुरुते नदीषु वसतीवरीषु ताभिरित्यर्थः । आसिक्कइतिशेषः अयमग्निपवसपमाभिप्रायः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

शुरोनधत्तआयुधागमस्तपोःस्वःसिपांसन्नथिरोगविष्टिषु ।

इन्द्रेस्यशुष्ममीरयन्नपस्पुमिरिन्दुर्हिन्वानोअज्यतेमनीमिषिः ॥ २ ॥

शूरः । न । धत्ते । आयुधा । गभस्तयोः । स्व॑रिति स्वः ।

सितासन् । रथिरः । गोइष्टिषु । इन्द्रस्य । शुष्मम् । ईरयन् ।

अपस्युष्टिभिः । इन्दुः । हिन्वानः । अज्यते । मनीषिष्टिभिः ॥ २ ॥

अयं सोमोगभस्त्योर्हस्तयोः आयुधा आयुधानि शूरोन शूरद्व धत्ते धारयति स्वः स्वर्गं सुखसाधनं यज्ञेवा सिपासन् संभक्तुमिच्छन् रथिरोरथवान् । रथादिरक्ष्मत्ययः । गविष्टिषु यजमानस्यगवामेपणेषु सत्सु यजमानार्थं गोसंभजनाय रथवानित्यर्थः । इन्द्रस्य शुष्मं बलं ईरयन् प्रेरयन्निन्दुः सोमोदेवः अपस्युभिः कर्मेच्छुभिः मनीषिभिः मेधाविभिर्ऋत्विग्भिः हिन्वानः प्रेर्यमाणः अज्यते गोभिः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

इन्द्रस्यसोमपवमानऊर्मिणातविष्यमाणोजुठरेष्वविश ।

प्रणःपिन्वविद्युदभ्रेवरोदसीधियानवाजाँउपमासिशश्वतः ॥ ३ ॥

इन्द्रस्य । सोम । पवमानः । ऊर्मिणा । तविष्यमाणः । जुठरेषु ।

आ । विश । प्र । नः । पिन्व । विद्युत् । अभाइव । रोदसी

इति । धिया । न । वाजान् । उप । मासि । शश्वतः ॥ ३ ॥

हे सोम पवमानः पूयमानस्त्वं तविष्यमाणो वर्धयिष्यमाणः सन् इन्द्रस्य जुठरेषु ऊर्मिणा प्रभूतपाधारया विश जुठरप्रदेशस्य बाहुल्यात् बहुवचनं । नोस्मदर्थं विद्युदभ्रेव अभ्राणीव सा यथा दोग्धि अभ्राणि तद्वत् प्रपिन्व घुक्ष रोदसी द्यावापृथिव्यौ । किञ्च धिया कमर्णान् इदानीं नेतिसंप्रत्यर्थं शश्वतः बहुनामैव बहून् वाजान् अजानि उपसमीपे मासि निर्मासि ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

विश्वस्प्रराजापवतेस्त्रृष्टशक्रतस्यधीतिमृपिपाळ्वीवशत् ।

यःसूर्यस्यासिरेणमृज्यतेपितामतीनामसंमष्टकाव्यः ॥ ४ ॥

विश्वस्य । राजा । पवते । त्र्यःऽष्टशः । क्रतस्य । धीतिम् ।

ऋपिपाट् । अवीवशत् । यः । सूर्यस्य । असिरेण । मृज्यते ।

पिता । मतीनाम् । असंमष्टकाव्यः ॥ ४ ॥

विश्वस्य जगतोराजा स्वामी सोमः पवते पूयते । स्वर्दशः स्वर्गदृष्टः सर्वदृष्टुर्वा क्तस्य
सत्यभूतस्येन्द्रस्य मनुष्यवाच्यनृतशब्दप्रतियोगिकस्य क्तशब्दस्य देवार्थः तत्राप्यौचित्येनेन्द्रः
प्रतिगृह्यते । तस्य धीर्ति मतिं कर्मवा ऋषिपाट् ऋषीणामतीन्द्रियदृष्टूणां अभिभविता समहच्चे-
न स्वयमप्युपि श्रेष्ठत्वादिति भावः । तथाचमंत्रान्तरं—ब्रह्मादेवानांपदवीः कवीनामिति । ईदृशः सोमः
अवीवशत् अकामयतेन्द्रस्य कर्म । यः सोमः सूर्यस्य देवस्यासिरेण क्षेपकेण रश्मिना घृज्यते अ-
समष्टकाव्यः अन्यैः कविभिरव्याप्तकर्म सोमो मतीनां अस्मदीयानां स्तुतीनां पिता पाठकः
स्वामी भवतीति शेषः । यद्वा यो मतीनां पिता असमष्टकाव्यश्च सन् घृज्यते स पवतइतिसंबन्धः ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

वृषेव यूथापरि कोशं मर्षस्य पापमुपस्थेष्टपुनः कर्निक्कदत् ।

स इन्द्राय पवसे मत्सरिन्तमो यथा जेषामसमिधे त्वोत्तयः ॥ ५ ॥ १ ॥

वृषा इद्व । यूथा । परि । कोशम् । अर्पसि । अपाम् । उपस्थे ।

वृपुनः । कर्निक्कदत् । सः । इन्द्राय । पवसे । मत्सरिन्तमः ।

यथा । जेषाम् । समिधे । त्वा इत्तयः ॥ ५ ॥ १ ॥

हे सोम त्वं वृषेव यूथा यूथानि वृषभइव सयथा तानि प्रविशति तद्वत् कोशं कोशवद्-
सधारकं कलशं पर्यर्पसि परिगच्छसि । कुत्र स्थः सन् अपामुपस्थे अन्तरिक्षे कीदृशः सन् वृष-
भोवर्षिता कर्निक्कदच्छब्दं कुर्वन् । सत्त्वं हे सोम इन्द्रायेदार्थं पवसे पूयसे मत्सरिन्तमो मादयितु-
तमस्त्वं यथा ययं जेषाम् जयेम समिधे संग्रामे त्वोत्तयस्त्वयारक्षिताः सन्तः ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य तृतीये प्रथमोऽवर्गः ॥ १ ॥

एषमकोशइति पंचर्चदशमं सूक्तं ऋष्याद्याः पूर्ववत् । एष इत्यनुक्रान्तं । गतो विनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

एषमकोशे मधुर्माँ अचिक्कदुदिन्द्रं स्पृवओवपुपोवपुष्टरः ।

अभीमृतस्य सुदुधा घृतश्रुतोवाश्रा अर्पन्ति पर्यसेव धेनवः ॥ १ ॥

एषः । प्र । कोशे । मधुऽमान् । अचिक्कदत् । इन्द्रस्य । वज्रः ।
 वपुषः । वपुःऽतरः । अभि । ईम् । ऋतस्य । सुऽदुघाः ।
 घृतऽश्रुतः । वाश्राः । अर्पन्ति । पर्यसाऽइव । धेनवः ॥ १ ॥

एषोयं सोमोमधुमान् मधुररसः कोशे द्रोणकलशे प्राचिक्रदत् प्रकर्षेणशब्दायते कीदृश-
 एषः इन्द्रस्यवज्रो वज्रस्थानीयः बलकरत्वेन वज्रवत् प्रहरणसाधनत्वात् वज्रत्वोपचारः एष-
 एवहिसोमः वज्रे इन्द्रस्यसाधने तथा वपुषो बीजानां वसुग्न्यस्माद्वपुष्टरः अतिशयेन वसा बी-
 जावापस्य सोमकर्तृकत्वात् । सोमोवैरेतोधाइतिश्रुतेः । ईमस्य ऋतस्य सत्यफलस्य सोमस्य धा-
 राइतिशेषः । अर्पयन्ति अभिगच्छन्ति । कीदृश्यस्ताः सुदुघाः सुदुदोग्ध्यः फलानां । घृतश्रुतः
 उदकस्य रसस्य वा क्षरयिष्यः वाश्राः शब्दयन्त्यः किमिव पयसेव पयसायुक्ता वाश्राः धेन-
 वइवेति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया-

सपूर्व्यः पवते यं दिवस्परिश्वेनो मथायदि पितस्तिरो रजः ।
 समध्व आयुवते वे विजान इत् रुशानो रस्तुर्मनसाह विभ्युषा ॥ २ ॥

सः । पूर्व्यः । पवते । यम् । दिवः । परि । श्वेनः । मथायत् ।
 इपितः । तिरः । रजः । सः । मध्वः । आ । युवते । वे विजानः ।
 इत् । रुशानोः । अस्तुः । मनसा । अहं । विभ्युषा ॥ २ ॥

सः सोमः पूर्व्यः प्रलः पवते पूयतेभिपूयतइत्यर्थः । यंसोमं दिवोद्युलोकात् श्वेनइपितः
 स्वमात्रामेपितः सन् परिमयायत् पर्यमन्नात् तिरस्तीर्णं तिरस्कुर्वन् । किंच रजः तृतीयं लोकं स ए-
 व सोमो मध्वो मधुररसं सोमं आयुवते यौति पृथक्करोति द्युलोकात् स्वयं वे विजान इव चक्ष-
 न्धोगच्छन् रुशानोः सोमपालस्य अस्तुः शरक्षेभुः सकाशाद्विभ्युषा भीतेन मनसा अहं
 सह मध्व आयुवतइतिसंबंधः । रुशानोः सोमपालत्वं ब्राह्मणेस्पष्टमुक्तं-रुशानुः सोमपालः सव्य-
 स्पदः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

तेनःपूर्वासःउपरासःइन्द्रवोमहेवाजायधन्वन्तुगोमते ।

ईक्षेण्यासोअह्योऽनचारवोब्रह्मब्रह्मयेजुजुपुर्हविर्हविः ॥ ३ ॥

ते । नः । पूर्वासः । उपरासः । इन्द्रवः । महे । वाजाय । धन्वन्तु ।

गोमते । ईक्षेण्यासः । अह्यः । न । चारवः । ब्रह्मब्रह्म ।

ये । जुजुपुः । हविःहविः ॥ ३ ॥

ते वक्ष्यमाणाः पूर्वासः पूर्वे उपरासः उपरता अत्रेत्युपराः तादृशाइन्द्रवः सोमाः महे महते गोमते नोमसं वाजायानायानलाभार्थं धन्वन्तु गच्छन्तु प्राप्नुवन्तु । कीदृशाइन्द्रवः ईक्षेण्यासः ईक्षणीयाः संदर्शनीयाः अह्येन अह्यः स्त्रियः आहननात् तादृक् सुवेपाःस्त्रियइव चारवोरमणीयाः । तेइत्युक्तं केइत्याह येइन्द्रवोब्रह्मब्रह्म सर्वमपिस्तावकंमंत्रजातं हविर्हविः सर्वमपिहविर्जातंच जुजुपुः सेवन्ते ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

अयंनोविद्वान्वनवहनुष्यतइन्दुःसत्राचामनसापुरुष्टुतः ।

इनस्ययःसदनेगर्भमादधेगवामुरुज्जमभ्यर्पतिव्रजम् ॥ ४ ॥

अयम् । नः । विद्वान् । वनवत् । वनुष्यतः । इन्दुः । सत्राचा ।

मनसा । पुरुष्टुतः । इनस्य । यः । सदने । गर्भम् । आदधे ।

गवाम् । उरुज्जम् । अभि । अर्पति । व्रजम् ॥ ४ ॥

अयमिन्दुः सोमोनोस्मान् वनुष्यतोहन्तुमिच्छतः शत्रून् विद्वान् जानन् हन्तुं वनवत् हन्तुं तान् । केनसाधनेन सत्राचा सहाचिता मनसा कीदृशः पुरुष्टुतः बहुभिःस्तुतः यः सोमोइनस्येश्वरस्याग्नेः सदनेस्थाने भूमौ वेद्यांवा वर्तमानोगर्भमादधे धारयत्योपधीपु यश्चगवामस्मदीयानां शत्रुभिरपहतानामुरुज्जं प्रभूतानामपांपयसां जनकं व्रजमभ्यर्पति गच्छति सवनवदिति॥४॥

अथ पञ्चमी—

चार्किर्दिवःपंवतेरुत्वयोरसोमहौअदब्धोवरुणोहुरुग्यते ।

असांविमित्रोदृजनेपुयज्ञियोत्योनयूथेष्टपुःकर्निक्वदत् ॥ ५॥२॥

चक्रिः । दिवः । पवते । कृत्व्यः । रसः । महान् । अदब्धः । वरुणः ।
 हुरुक् । यते । असावि । मित्रः । वृजनेषु । यज्ञियः । अत्यः ।
 न । यूथे । वृषद्युः । कनिकदत् ॥ ५ ॥ २ ॥

चक्रिः सर्वस्यकर्ता कृत्व्यः कर्मण्योरसोरसात्मकोमहान् गुणैरधिकः अदब्धः अहिंस्यः
 वरुणः हुरुक् कुटिलं यते गच्छते इतस्ततः परिचरतइत्यर्थः । तदर्थं दिवःसकाशात् पवते पूयते
 अन्तरिक्षस्थाद्दशापवित्रादित्यर्थः । किंच सोमः असावि सूयते कदा वृजनेषु अरिष्टेषुसत्सु
 तत्परिहारार्थं । कीदृशः समित्रः सर्वेषामित्रभूतः यत्तियोयद्व्यः अत्योन अश्वइव यूथे वडवायूथे
 सयथावृषयुःसन् शब्दंकरोति तद्वदसौ वृषभोरसस्यवर्षिता कनिकदच्छब्दंकुर्वन् असावि
 इति ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य तृतीये द्वितीयोवर्गः ॥ २ ॥

पराजावाचमिति पंचचमेकादशसंस्कृतं ऋष्याद्याः पूर्ववत् । पराजेत्यनुक्रान्तं । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

प्रराजावाचंजनयन्नसिष्यददपोवसानोअभिगाइयक्षति ।
 गृभ्णातिरिप्रमविरस्यतान्वांशुद्धोदेवानामुपयातिनिष्कृतम् ॥ १ ॥

प्र । राजा । वाचम् । जनयन् । असिष्यदत् । अपः । वसानः ।
 अभि । गाः । इयक्षति । गृभ्णाति । रिप्रम् । अविः । अस्य ।
 तान्वा । शुद्धः । देवानाम् । उप । याति । निःस्कृतम् ॥ १ ॥

राजा राजमानोयं सोमोभिपूयमाणः सन् वाचं शब्दं जनयन् उत्पादयन् असिष्यदत्त-
 स्यन्दते । तथा अपोवसतीवरीवसानः आच्छादयन् गाः स्तुतीः अभि इयक्षति अभिगच्छति
 इयक्षतिर्गतिकर्मसुषटितः अस्ससोमस्य रिप्रं अनुपादेयत्वेन पापरूपं अभिपुतवह्नीशकलादिरूपं
 अविरविरोमनिर्मितं दशापवित्रं तान्वा स्वीयेन वस्त्रेण गृभ्णाति गृह्णाति शोधनसमये पश्चात्
 शुद्धोदेवानां निष्कृतं संस्कृतंस्थानं उपयाति उपगच्छति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

इन्द्राय सोमपरिपिच्यसे नृभिर्नृचक्षा ऊर्मिः कविर्अज्यसे वने ।
पूर्वाहिते सुतयः सन्ति यातवे सहस्रमश्वहरयश्चमूपदः ॥ २ ॥

इन्द्राय । सोम । परि । पिच्यसे । नृभिः । नृचक्षाः ।
ऊर्मिः । कविः । अज्यसे । वने । पूर्वाः । हि । ते । सुतयः ।
सन्ति । यातवे । सहस्रम् । अश्वाः । हरयः । चमूपदः ॥ २ ॥

हे सोम त्वमिन्द्रायेन्द्रार्थं नृभिर्नृभिर्नृचक्षाभिः परिपिच्यसे अभिपूयसे । तथा हे सोम नृचक्षाः नृणां यदूणामनुग्रहेण द्रष्टा ऊर्मिः प्रेर्यमाणः प्रवृद्धो वा कविर्मेधावी च त्वं वने उदके अज्यसे प्रेर्यसे पूर्वविद्योहि ते सुतयो मार्गाः छिद्राणि सन्ति यातवे यातुं । अल्पस्य सोमस्यापरिमितस्तुतिगमनासंभवात्तस्य बाहुल्यमाह चमूपदः अभिपूयणफलकयोः सीदतः सहस्रं अपरिमिता अश्वा व्याप्ता हरयो हरितवर्णाः अंशवः सन्ति अथ चेन्द्राय परिपिच्यस इत्युक्तत्वादिन्द्रमाप्तौ मार्गसाधनयोः सद्भाव उत्तरार्धेन प्रतिपादितः । तेषुरातव्यः सरण्यः सन्तीन्द्रप्रतिपातुं । तथा सहस्रसंख्याका हरितवर्णाः अश्वाश्च सन्ति अथ चेन्द्राय चमूपदस्तवेति ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

समुद्रिया अप्सरसो मनीषिण आसीना अन्तरभिसोममक्षरन् ।
ता ईहिन्वन्ति हर्म्यस्य सक्षणिं याचन्ते सुभ्रं पवमानमाक्षितम् ॥ ३ ॥

समुद्रियाः । अप्सरसः । मनीषिणम् । आसीनाः । अन्तः ।
अभि । सोमम् । अक्षरन् । ताः । ईम् । हिन्वन्ति । हर्म्यस्य ।
सक्षणिम् । याचन्ते । सुभ्रम् । पवमानम् । अक्षितम् ॥ ३ ॥

समुद्रियाः समुद्रसाधनत्वात्समुद्रमन्तरिक्षं तत्संबन्धिन्यः अप्सरसः काश्चन अंतर्पक्षमध्ये आसीनाः पाशेषु वर्तमानाः वसती वर्यो मनीषिणं मेधाविनं सोममभ्यक्षरन् अभिपूयमाणं सोममभिक्षरन्ति ता ईं एनं पवमानं हर्म्यस्य हर्म्यवस्तुखकरस्य यागगृहस्य सक्षणिं चेतनशीलं हिन्वन्ति वर्धयन्ति पोषयन्ति त एते स्तोतारो वा पवमानं सोमं अक्षितमक्षीणं सुभ्रं सुभ्रं याचन्ते

प्रार्थयन्ते तत्रायंभावः काश्चनाप्सरसः सोमं राजानं मनीषिणं कामयमाना देवानपि परित्यज्य
स्वर्गादागत्य राज्ञः समीपे स्थित्वा तस्य रसानाददते स्वरसेनवर्धयन्ति तं सुखं याचन्त इति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

गोजिन्नः सोमो रथजिद्धिरण्यजित्स्वर्जिदञ्जित्पवते सहस्रजित् ।
यंदेवासंश्चक्रिरे पीतये मदं स्वादिष्ठं द्रप्समरुणं मयोभुवं ॥ ४ ॥

गोऽजित् । नः । सोमः । रथऽजित् । हिरण्यऽजित् । स्वःऽजित् ।
अप्ऽजित् । पवते । सहस्रऽजित् । यम् । देवासः । चक्रिरे ।
पीतये । मदम् । स्वादिष्ठम् । द्रप्सम् । अरुणम् । मयुःऽभुवं ॥ ४ ॥

नोस्माकं गोजिद गवांजेता तथा रथजिद रथस्यजेता हिरण्यजिद हिरण्यजेता तथा
स्वर्जिद स्वर्गस्य सुखस्यजेता अञ्जिद अपांजेता सहस्रजिद सहस्रसंख्याकस्य धनस्यजेता
सोमः पवते पूयते यंदेवासो देवाश्चक्रिरे कृतवन्तः । किमर्थं पीतये पानाय कीदृशं सोमं मदं मदकरं
स्वादिष्ठं स्वादुतमं द्रप्सं रसात्मकं अरुणं अरुणवर्णं मयोभुवं सुखस्य भावयितारं ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

एतानि सोमपर्वमानो अस्मयुः सत्यानि कृण्वन् द्रविणान्यर्पसि ।
जहि शत्रुमन्तिके दूरके च उर्वी गव्यूतिमभयं च नस्कृधि ॥ ५ ॥ ३ ॥

एतानि । सोम । पर्वमानः । अस्मयुः । सत्यानि । कृण्वन् ।
द्रविणानि । अर्पसि । जहि । शत्रुम् । अन्तिके । दूरके । च । यः ।
उर्वीम् । गव्यूतिम् । अभयम् । च । नः । कृधि ॥ ५ ॥ ३ ॥

हे सोम एतानि पूर्वमंत्रोक्तानि गवादीनि द्रविणानि सत्यानि कृण्वन् कुर्वन् पर्वमानः
पूयमानः अर्पसि पवसे जहि च शत्रुं योस्मच्छत्रुरन्तिके समीपे दूरके अत्यंतदूरे देशे च वर्तते
तं जहि । तथा उर्वी गव्यूतिं विस्तीर्णं मार्गं अभयं नोस्माकं कृधि कुरु ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य तृतीये तृतीयोवर्गः ॥ ३ ॥

अचोदस इति पंचचैद्वादशसंस्कृतं ऋष्यायाः पूर्ववत् । अचोदस इत्यनुक्रान्तं । गतो विनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

अ॒चो॒दसो॑नो॒धन्व॒न्त्वि॒न्दवः॑प्र॒सु॒वा॒नासो॑बृ॒हद्दि॒वेपु॒हर॑यः ।
वि॒च॒न॒श॒न्नु॒पो॒अ॒रा॒तयो॒र्यो॒न॒श॒न्त॒सन्नि॒पन्त॒नो॒धियः॑ ॥ १ ॥
अ॒चो॒दसः॑ । नुः । ध॒न्व॒न्तु । इ॒न्द॒वः । प्र । सु॒वा॒नासः॑ ।
बृ॒हत्त॒द्दि॒वेपु॒ । हर॑यः । वि । च । न॒श॒न् । नुः । इ॒यः ।
अ॒रा॒तयः॑ । अ॒र्यः । न॒श॒न्त॒ । स॒न्नि॒पन्त॒ । नुः । धि॒यः ॥ १ ॥

अचोदसः अचोदनाः अनन्यपेरिताइन्दवः सोमाः नोस्माकं प्रधन्वन्तु प्रगच्छन्तु धन्वति-
गैतिकर्मा कुत्र बृहद्विवेपु भवतदीतिषु यागेषु निमित्तेषु अथवा बृहद्विवकुलजेषु मध्ये । नइतिसं-
बन्धः । कीदृशाइन्दवः सुवानासः स्रूपमाना हरयोहरितवर्णाः । किंच नोस्मभ्यं येच इषोन्न-
स्यअरातयः अदातारःसन्ति तेच विनशन् विनश्यन्तु । तथा अर्यः अरयोपि नशन्त विनश्यन्तु
सन्निपन्त संभजन्तुच नोधियोस्मदीयानि कर्माणि देवा अस्मत्प्रियभूतावा ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

प्र॒णो॑धन्व॒न्त्वि॒न्दवो॑म॒द॒च्युतो॒धना॑वा॒येभि॒रर्व॑तो॒जुनी॑म॒सि॒ ।
ति॒रोम॑र्त॒स्य॒कस्य॑चि॒त्परि॑हृ॒तिर्व्यं॑धना॒निवि॒श्वधा॑भ॒रेम॑हि ॥ २ ॥
प्र । नुः । ध॒न्व॒न्तु । इ॒न्द॒वः । म॒द॒च्युतः॑ । ध॒ना । वा॒ । ये॒भिः॑ ।
अ॒र्व॑तः । जु॒नी॒म॒सि॒ । ति॒रः । म॑र्त॒स्य॒ । क॒स्य॑ । चि॒त् ।
प॒रि॒हृ॒तिम् । व्य॑म् । ध॒ना॒नि । वि॒श्वधा॑ । भ॒रेम॑हि ॥ २ ॥

धन्वन्तु प्रगच्छन्तु नोस्माकमिन्दवः सोमाः मदच्युतो मदसाविणोवा अथवा किंचिदि-
त्यर्थः धना धनान्यपि प्रधन्वन्तु येभिर्धैःसोमैः अर्वतोबलवतः शत्रोःसमीपं जुनीमसि जुनीमः
प्रामुमः कस्यचिद् कस्यापिमर्तस्य मनुष्यस्य प्रबलस्य परिहृतिं परितोवाधातिरस्तिरस्कुर्वन्तो-
वयंधनानि गवादिरूपाणि विश्वधा सर्वदा भरेमहि विभ्रयाम ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

उ॒त॒स्त्व॒स्या॒अ॒रा॒त्या॒अ॒रि॒र्हि॒प॒उ॒तान्य॑स्या॒अ॒रा॒त्या॒वृ॒को॒हि॒पः॑ ।
ध॒न्व॒न्न॒तृ॒ष्णा॒स॒म॒री॒तताँ॑अ॒भिसो॑म॒ज॒हि॒प॒व॒मान॑दु॒रा॒ध्यः॑ ॥ ३ ॥

उ॒त । स्व॒स्याः । अ॒रा॒त्याः । अ॒रिः । हि । सः । उ॒त । अ॒न्य॒स्याः ।
अ॒रा॒त्याः । वृ॒कः । हि । सः । ध॒न्व॑न् । न । तृ॒णां । स॒म् । अ॒रि॒त॒ ।
ता॒न् । अ॒ग्नि॒ । सोम॑ । ज॒हि । प॒व॒मा॒न् । दुः॒ऽआ॒ध्यः ॥ ३ ॥

उतापिच ससोमः स्वस्या अरात्याः स्वीयस्पशत्रोः समीपं अरिः अभिगन्ताहननाय ।
उतापिच ससोमोन्यस्या अस्मदीयाया अरात्या अस्मच्छत्रोर्वृकोहि हिंसकः खलु । अराति-
शब्दः स्त्रीलिङ्गोप्यस्ति । अथप्रत्यक्षकृतः धन्वन्नतृणा धन्व निरुदकोदेशः तस्मिन्स्थितस्य
तृष्णेव सायथा तंसमरीत प्रामोति तद्वत् तानुभयविधानशत्रून् जहि । किंच हे सोम पवमान
दुराध्यः शत्रुभिः दुःसाध्यस्त्वं जहि ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

दिवि॒ते॒नाभा॑प॒रमो॑य॒आद॑दे॒पृथि॒व्यास्ते॑रु॒रुहुः॑सा॒नवि॒क्षिपः॑ ।
अ॒द्र॒य॒स्त्वाव॑प्स॒तिगो॑रधि॒त्वच्य॑प्सु॒त्वाह॑स्तैर्दु॒दुहु॑र्मनी॒पिणः॑ ॥ ४ ॥
दिवि॒ । ते॒ । ना॒भा॑ । प॒र॒मः । यः । आ॒द॒दे॒ । पृ॒थि॒व्याः । ते॒ ।
रु॒रुहुः॑ । सा॒न॒वि॒ । क्षि॒पः । अ॒द्र॒यः । त्वा॒ । व॒प्स॒ति॒ । गोः । अ॒धि॒ ।
त्व॒चि॒ । अ॒प्सु॑ । त्वा॒ । ह॒स्तैः॑ । दु॒दुहुः॑ । म॒नी॒पिणः॑ ॥ ४ ॥

हेसोम ते तव सपरमः उत्तरोशो दिवि दिवः नाभा नाभौ द्युलोकस्य नाभिस्थानीयेदेशे अथ-
वा नाभौ वृष्ट्यादेर्वधके दिवि द्युलोकेवर्ते यआददे आदत्ते हविर्देवतारूपः सन् ते तव द्युलो-
कस्थांशस्मावयवाः पृथिव्याः सानवि समुच्छ्रितेदेशे पर्वतादिप्रदेशे क्षिपः क्षिप्ताः संतोरुरुहुः
रोहन्ति त्वा त्वां द्युलोकस्थसोमांशभूतं अद्रयोग्रावाणोवप्सति भक्षयन्ति वप्सतिरन्तिकर्मा । कुत्र
गोरधित्वचि । अधीतिसम्प्रत्यर्थानुवादी । आनडुहे अधिषवणचर्मणीत्यर्थः । यद्यपीदानींतनाः
कृष्णाजिनेभिपुण्वन्ति नगोचर्मणि तथापि तस्मिन् सोमोमीपते क्रयार्थं । तथाचसति यस्मिन्मि-
मीते तस्माधिषवणचर्मैति सूत्रात् मानसाधनस्यैव गोचर्मणोधिषवणचर्मत्वाभिधानादविरोधः ।
त्वा त्वां तथा अप्सु वसतीवरीषु दुदुहुर्दुहन्ति अद्विराग्राव्यदुहन्तीत्यर्थः । यद्वा अप्सुदकेषु रसे-
पुनिमित्तेषु दुदुहुः कैः साधनैः हस्तैर्हस्तोहन्तेरिति निरुक्तं । केमनीपिणोमेधाविनो ध्वर्ष्यादयः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

ए॒वानं॑इ॒न्दोसु॒भ्वंसु॑पे॒शंसं॑रसं॒तुअ॒न्तिप्र॒थमा॑अ॒भि॒श्रियः॑ ।
नि॒दंनि॑दं॒पव॑मान॒नितारि॑षआ॒विस्ते॑शु॒ष्मोभव॑तु॒प्रियो॑मदः ॥५॥४॥
ए॒व । ते । इ॒न्दो इति॑ । सु॒ह्र॒भ्वम् । सु॒ह्र॒पे॒शंसम् । रसं॑म् । तुअ॒न्ति ।
प्र॒थमाः । अ॒भि॒श्रियः॑ । नि॒दंम् । नि॒दम् । प॒व॒मान् । नि । ता॒रि॒षः ।
आ॒विः । ते । शु॒ष्मः । भ॒व॒तु । प्रि॒यः । म॒दः ॥ ५ ॥ ४ ॥

पूर्वत्रादयस्त्वावप्सतीत्युक्तं तदेवोच्यते हे इन्दो सोम एव एवं इदानीं क्रियमाणप्रकारेण ते तव सुभ्रवं शोभनभवनं सुपेशंसं पेशइतिरूपनाम स्वरूपं रसं प्रथमाः प्रथममेव यद्वा प्रथम- इतिमुख्यनाम प्रथमामुख्याः ग्रावाणः अध्वर्यवोवा अभिश्रियः अभिश्रयन्तःसन्तः तुंजन्ति प्रेरयन्ति । हे पवमान निदंनिदं अस्मन्निन्दकं सर्वमपिशत्रुं नितारिषः विनाशय । ते तव शुष्मो- यल्लकरः प्रियः प्रियभूतोमदः मदकरोरसः आविर्भवतु ॥५॥

॥ इति सप्तमस्य तृतीये चतुर्थेर्विर्गः ॥ ४ ॥

सोमस्यधारेति पंचर्चत्रयोदशं सूक्तं भरद्वाजस्य वसुनाम्नार्षं जागते पवमानसोमदेवताकं तथाचानुक्रान्तं—सोमस्यवसुभारद्वाजइति । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

सोम॑स्य॒धारा॑प॒वते॑ नृ॒चक्ष॑सं॒ऋते॑न॒दे॒वान् ह॒वते॑ दि॒वस्परि॑ ।
बृ॒हस्प॑ते॒र॒वथे॑न॒वि॒दि॒द्युते॑समु॒द्रासो॑न॒सर्व॑नानि॒वि॒व्यचुः॑ ॥ १ ॥
सोम॑स्य । धारा॑ । प॒व॒ते । नृ॒चक्ष॑सः । ऋ॒तेन॑ । दे॒वान् । ह॒व॒ते ।
दि॒वः । परि॑ । बृ॒हस्प॑तेः । र॒वथे॑न । वि । दि॒द्युते॑ । सु॒मु॒द्रासः॑ । न ।
सर्व॑नानि । वि॒व्यचुः॑ ॥ १ ॥

सोमस्याभिपूयमाणस्य सा धारा पवते श्रोतते । कीदृशस्यसोमस्य नृचक्षसः नृणां यज- मानानां द्रष्टुः सच ऋतेन यज्ञेन देवान् सोमभाजइन्द्रादीन् हवते कुत्रदिवस्परि पुलोकस्योपरि

वर्तमानान् बृहस्पतेः मंत्रपालकस्य स्तोतुः स्वयेन शब्देन स्तोत्रेण विदिद्युते विद्योतते समुद्रा-
सोन समुद्राश्च पृथिवीं सवनानि यज्ञसंबन्धीनि विव्यचुः व्यामुवन्ति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

यंत्वावाजिन् अद्भ्या अभ्यनूपायो हतं योनिमारोहसिद्युमान् ।
मघोनामायुः प्रतिरन्महिश्रव इन्द्राय सोमपवसे वृषामदः ॥ २ ॥

यम् । त्वा । वाजिन् । अद्भ्याः । अभि । अनूपत । अयःऽहतम् ।
योनिम् । आ । रोहसि । द्युमान् । मघोनाम् । आयुः । प्रतिरन् ।
महि । श्रवः । इन्द्राय । सोम । पवसे । वृषा । मदः ॥ २ ॥

हे वाजिन् अन्ववत् सोम यं त्वा त्वां अद्भ्या अहननीयागावो अभ्यनूपत अभिप्लवन्ति
आशिरार्थस्थिताः शब्दायन्तइत्यर्थः । सत्त्वं अयोहतं अयइति हिरण्यनाम तेन तद्वाक् पाणि-
लक्ष्यते हिरण्मयेन पाणिना हतं संस्कृतं योनिं स्थानमारोहसि । द्युमान् दीप्तः सन् । अभियोनिमयो-
हर्तमिति सुक्तं । किंच हे सोम मघोनां हविष्मतां यजमानानां आयुरायुष्यं महिमहत् श्रवोन्नं
यशोवा प्रतिरन् वर्धयन्निन्द्रायेन्द्रार्थं पवसे पूयसे । वृषा वर्षको मदो मदकरश्च त्वम् ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

एन्द्रस्य कुक्षापवते मदिन्तम ऊर्ज्वसानः श्रवसे सुमङ्गलः ।
प्रत्यङ् विश्वाभुवनाभिपप्रथे क्रीळन् हरिस्त्यः स्यन्दते वृषा ॥ ३ ॥

आ । इन्द्रस्य । कुक्षा । पवते । मदिन्तमः । ऊर्जम् । वसानः ।
श्रवसे । सुमङ्गलः । प्रत्यङ् । सः । विश्वा । भुवना । अभि ।
प्रथे । क्रीळन् । हरिः । अत्यः । स्यन्दते । वृषा ॥ ३ ॥

अयं सोमः इन्द्रस्य कुक्षा कुक्षौ आपवते आसिच्यते किमर्थं श्रवसे तस्यान्नाय यदुर्वो-
नसिध्यर्थं सोमो विशेष्यते—मदिन्तमः मादयितृत्तमः ऊर्ज्वसानः बलकरं रसमाच्छादयन् । अ-
पोवसानइति सुक्तं । सुमङ्गलः शोभनमङ्गलप्रदः ससोमः प्रत्यङ् विश्वाभुवना सर्वाणि भूतजातानि

अभिपप्रथे अभिप्रथयति दिव्युदितः सन् क्रीळन् वेद्यां संकीडमानो हरिर्हरितवर्णः अत्यः अत-
नुशुशलः वृषावर्षकः स्यन्दते रसरूपेण ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

तं त्वा॒ दे॒वेभ्यो॒ मधु॑मत्तमं नरः सहस्र॑धारं दुहते दश॒क्षिपः॑ ।

नृ॒भिः सोम॑म॒प्रच्यु॑तो॒ ग्राव॑भिः सुतो विश्वा॑न् दे॒वाँ आप॑वस्व सहस्र॑जित् ॥ ४ ॥

तम् । त्वा । दे॒वेभ्यः । मधु॑मत्तमम् । नरः । सहस्र॑धारम् ।

दुह॑ते । दश । क्षिपः । नृ॒भिः । सोम॑ । प्र॒च्युतः । ग्राव॑भिः ।

सु॒तः । विश्वा॑न् । दे॒वान् । आ । प॒वस्व । सहस्र॑जित् ॥ ४ ॥

हे सोम तं तादृशं त्वा त्वां देवेभ्यः इन्द्रायर्धं मधुमत्तमं अतिशयेन मधुमन्तं सहस्रधारं
बहुधारायुक्तं दुहते दुहन्ति । के नरोनेतारः ऋत्विजो दशक्षिपः तेषां दशसंख्याका अंगुलयश्च हे
सोम नृभिर्मनुष्यैः प्रच्युतो ग्रावभिः सुतोभिपुतस्त्वं सहस्रजित् सहस्रसंख्याकस्य धनस्य जेता
सन् विश्वान् देवान् आपवस्व ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

तं त्वा॒ ह॒स्तिनो॒ मधु॑मन्तम॒द्रिभिर्दु॑हन्त्यप्सु वृष॑भं दश॒क्षिपः॑ ।

इन्द्रं॑ सोममा॒दय॑न् दे॒व्यं ज॑नं॒ सिन्धो॑रि॒वोर्मिः॑ पव॑मानो अ॒र्पसि॑ ॥ ५ ॥ ५ ॥

तम् । त्वा । ह॒स्तिनः । मधु॑मन्तम् । अ॒द्रिभिः । दु॑हन्ति ।

अ॒प्सु । वृष॑भम् । दश । क्षिपः । इन्द्रं॑ । सोम॑ । मा॒दय॑न् ।

दे॒व्यम् । ज॑नम् । सिन्धो॑रि॒व । ऊ॒र्मिः । पव॑मानः । अ॒र्पसि॑ ॥ ५ ॥ ५ ॥

तं तादृशं मधुमन्तं मधुररसं वृषभं कामानां वर्षकं त्वा त्वां हस्तिनः सहस्रस्य दशक्षिपों-
गुलयः अद्रिभिर्ग्रावभिरप्सु दुहन्ति । तादृशं हे सोम इन्द्रं अन्यं दैव्यं जनं देवसंबन्धिनं संघं
मादयन् सिन्धोरूर्मिरिव पवमानः पूयमानः सन्नर्पसि गच्छसि ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य तृतीये पंचमोवर्गः ॥ ५ ॥

प्रसोमस्येति पंचचैचतुर्दशंसक्तं ऋषिदेवतेपूर्ववत् अंत्यात्रिष्टुप् शिष्टाजगत्यः । प्रसोम-
स्येत्यनुक्रान्तं । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

प्रसोमस्यपर्वमानस्योर्मयइन्द्रस्ययन्तिजठरंसुपेशंसः ।

दध्रायदीमुर्नीतायशसागवादानायशूरमुदमन्दिपुःसुताः ॥ १ ॥

प्र । सोमस्य । पर्वमानस्य । ऊर्मयः । इन्द्रस्य । यन्ति ।

जठरम् । सुपेशंसः । दध्रा । यत् । ईम् । उत्तर्नीताः । यशसा ।

गवाम् । दानाय । शूरम् । उत्तमन्दिपुः । सुताः ॥ १ ॥

सोमस्य पर्वमानस्य धूपमानस्य ऊर्मयोरसप्रवाहः इन्द्रस्य जठरं प्रयन्ति प्रगच्छन्ति सु-
पेशंसः सुरूपाऊर्मयइतिसंबन्धः यद्यदा ईमेतेसुताअभिपुताः सोमाः गवां यशसा बलभूतेन द-
ध्रासदोनीताः सन्तोदानाय यजमानविषयाभिमतदानाय शूरं विक्रान्तमिन्द्रं उदमन्दिपुः उ-
न्मादयन्ति तदा जठरंयन्ति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

अच्छाहिसोमःकलशाँअसिप्यददत्येनवोह्मार्घुवर्तनिर्दृषां ।

अथादेवानामुभयस्यजन्मनोविद्वाँअश्रोत्यमुतइतश्चयत् ॥ २ ॥

अच्छं । हि । सोमः । कलशान् । असिप्यदत् । अत्यः । न ।

वोह्मा । रघुवर्तनिः । दृषां । अर्थः । देवानाम् । उभयस्य ।

जन्मनः । विद्वान् । अश्रोति । अमुतः । इतः । च । यत् ॥ २ ॥

असौसोमः कलशानच्छाभिमुखं असिप्यदत् स्यन्दते कइव अत्योनवोह्मा रथस्यवा-
हकःअश्वइव सयथा स्वर्गतव्यमभिगच्छतितद्वत् । यद्यायमुत्तरवदृष्टान्तः—वोह्माश्वइव रघुवर्तनिः
लघुगमनः वृषावर्षकश्च । अथापिच देवानां सोमसजोषामुभयस्योभयविधं जन्मनोजातं विद्वा-
न् जानन् असिप्यदत् कलशान् । किं तदुभयं जन्मेति उच्यते यदेवजातं अमुतोद्युलोकात् इ-
तश्चास्माद्भूलोकाद्वाभ्रोतिव्यामोति यज्ञं तस्योभयस्यजावं विद्वानितिसंबन्धः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

आनःसोमपवमानःकिरावस्विन्द्रोभवंमघवाराधंसोमहः ।
शिक्षावयोधोवसवेसुचेतुनामानोगयमाऱेअस्मत्परासिचः ॥ ३ ॥

आ । नः । सोम । पवमानः । किर । वसु । इन्द्रो इति । भवं ।
मघश्वा । राधंसः । महः । शिक्ष । वयःऽधाः । वसवे । सु । चेतुना ।
मा । नः । गयम् । आरे । अस्मत् । परा । सिचः ॥ ३ ॥

आकिर सर्वतोविक्षिप नोस्मभ्यं । हे सोम पवमानः पूषमानस्त्वं । किंच वसुवासकंधनं
गवादिरूपं । किंच हे इन्द्रो दीतसोम मघवा धनवांस्त्वं महोमहतो राधसोधनस्यभव । दाते-
निशेषः । तथा हे वयोधाः अन्नस्यधातः सोम वसवे वासकाय परिचरतेमहं चेतुना कष्टेन
प्रज्ञानेन सु सुखं कल्याणं शिक्ष देहि । नोस्मभ्यं प्रदेयं गयं धनं अस्मदारे अस्मत्तोदूरं माप-
रासिचः मापेरय ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

आनःपूषापवमानःसुरातयोमित्रोगच्छन्तुवरुणःसजोषसः ।
बृहस्पतिर्मरुतोवायुरश्विनात्वष्टासवितासुयमासरस्वती ॥ ४ ॥

आ । नः । पूषा । पवमानः । सुरातयः । मित्रः । गच्छन्तु ।
वरुणः । सजोषसः । बृहस्पतिः । मरुतः । वायुः । अश्विना ।
त्वष्टा । सविता । सुयमा । सरस्वती ॥ ४ ॥

सुरातयः सुदानाः सजोषसः संगताः पूषादयोदेवा आगच्छन्तु नोस्मानस्माकंपत्न्या ।
तथा सुयमा यम्यते नियम्यतेइति यमोविग्रहः सुविग्रहा सरस्वती चागच्छतु ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

उभेद्यावापृथिवीविश्वमिन्वेअर्यमादेवोआदितिर्विधाता ।
अगो॒नृशंस॑उर्व॑न्तरिक्षंविश्वेदे॒वाःपव॑मानंजुपन्त ॥ ५ ॥ ६ ॥

उ॒ञ्जे इति॑ । द्यावा॑पृथि॒वी इति॑ । वि॒श्वमि॒न्वे इति॑ वि॒श्वम् इ॒न्वे ।
 अ॒र्य॒मा । दे॒वः । अ॒दि॒तिः । वि॒द्धा॒ता । भ॒गः । नृ॒दशंसः॑ । उ॒रु ।
 अ॒न्तरि॑क्षम् । वि॒श्वे । दे॒वाः । प॒र्वमा॒नम् । जु॒पन्त॑ ॥ ५ ॥ ६ ॥

विश्वमिन्वे । इन्वेतिव्याप्तिकर्मा । सर्वव्यापिन्याबुभेद्यावापृथिवी द्यावापृथिव्यौ अर्यमा-
 दयस्त्रयश्च भगश्च नृशंसो नृभिः शंसनीयः उर्वन्तरिक्षं च विश्वेदेवाश्च पवमानं पूयमानं सोमं
 जुपन्त सेवन्ते ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य तृतीये षष्ठोऽवर्गः ॥ ६ ॥

असावीतिपंचर्चं पंचदशंसक्तं ऋष्याद्याः पूर्ववत् । अस्यानुक्रमणिका—असावीतित्रिष्टु-
 बन्तइति । अनेनद्विवचनेन प्रकृतयोः प्रसोमस्येत्यादिकयोर्द्वयोरपि त्रिष्टुन्तता प्रतिपादिता । ग-
 तोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

असा॑वि॒सोमो॑ अ॒रुपो॒ वृपा॒ हरी॑राजे॒वद॒स्मो अ॒भिगा॑अ॒चि॒क्रद॑त् ।
 पु॒ना॒नोवा॑रं॒पर्ये॑त्य॒व्ययं॑ श्ये॒नो न॒योनिं॑ घृ॒तव॑न्तमा॒सद॑म् ॥ १ ॥

असा॑वि । सोमः । अ॒रुपः । वृपा॑ । ह॒रिः । राजा॑ इ॒व । द॒स्मः ।
 अ॒भि । गाः । अ॒चि॒क्रद॑त् । पु॒ना॒नः । वा॒रम् । प॒रि । ए॒ति ।
 अ॒व्यय॑म् । श्ये॒नः । न । यो॒निम् । घृ॒तव॑न्तम् । आ॒सद॑म् ॥ १ ॥

सोम । असावि अभिपुतोभूव कीदृशः सोमः अरुप आरोचमानः वृपावर्षको हरिर्हरित-
 वर्णः । सच राजेव दस्मोदर्शनीयः सन् गाउदकानि अभिलक्ष्य अचिक्रदच्छब्दं करोति स्वरसनि-
 मौकसमये । पश्चात्पुनानः पूयमानः अव्ययंवारं बालं दशापवित्रं पर्येति श्येनो न श्येन इव यो-
 निं स्वकीयंस्थानं घृतवन्तमुदकवन्तं आसदं आसदनाप पवतइतिशेषः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

क॒विर्वे॑ध॒स्याप॑र्ये॒पिमा॑हि॒न॒मत्यो॑नमृ॒ष्टो अ॒भिवा॑जंम॒र्षसि॑ ।
 अ॒प॒सेधं॑न्दु॒रिता॑सोममृ॒ळय॑घृ॒तं वसा॑नः॒परि॑यासि॒न्निर्णि॑जम् ॥ २ ॥

कविः । वेधस्या । परि । एषि । माहिन्म् । अत्यः । न । नृष्टः ।
अभि । वार्जम् । अर्पसि । अपसेधन् । दुःइता । सोम् ।
नृळ्य । घृतम् । वसानः । परि । यासि । निःइनिजम् ॥ २ ॥

हे सोम कविः क्रान्तदर्शी सन् वेधस्या यागविधानेच्छया माहिन् मंहनीयं पवित्रं पर्येषि परिगच्छसि पश्चान्मृष्टः प्रक्षालितः अत्येन अश्वइव वार्जं संग्राममर्पयसि । हे सोम दुरिता अस्माकं दुरितानि अपसेधन् परिहरन् मृळ्य सुख्य । घृतमुदकं वसानआच्छादयन् परियासि अभिगच्छसि । किं निर्णिजं निर्णेजकं पवित्रं ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

पर्जन्यः पिता महिषस्य पर्णिनो नाभा पृथिव्या गिरिपुक्षयं दधे ।
स्वसारं आपो अभिगा उतासरन्त्संग्रावंभिर्नसते वीते अध्वरे ॥ ३ ॥

पर्जन्यः । पिता । महिषस्य । पर्णिनः । नाभा । पृथिव्याः ।
गिरिपु । क्षयम् । दधे । स्वसारः । आपः । अभि । गाः । उत ।
असरन् । सम् । ग्रावंभिः । नसते । वीते । अध्वरे ॥ ३ ॥

यस्य महिषस्य महतः पर्णिनः पर्णवतः पतनवतोवा सोमस्य पर्जन्यः पिता जनकः ससोमः पृथिव्या नाभा नाभौ नाभिस्थानीये हविर्धानीये गिरिपु गिरिसंघमिवावसु क्षयं निवासं दधे धारयत्यभिपवसमये । उतापि स्वसारंगुलय आपोवसतीवयोगाः आशिरार्थाः सुतयोवाअभ्यसरन् अभिसरन्ति संनसते संगच्छतेच ग्रावभिः साकं । कुत्र वीते कान्ते अध्वरे यज्ञे ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

जायेवपत्यावधिशेवंमंहसेपज्जायागर्गशृणुहि ब्रवीमि ते ।
अन्तर्वाणीपुप्रचरामुजीवसे निन्द्योदृजनैसोम जागृहि ॥ ४ ॥

जायाइव । पत्यौ । अधि । शेवं । मंहसे । पज्जायाः । गर्ग ।
शृणुहि । ब्रवीमि । ते । अन्तः । वाणीपु । प्र । चर ।
सु । जीवसे । अनिन्द्यः । दृजनै । सोम । जागृहि ॥ ४ ॥

जायेवपत्यौ जाया यथा स्वभार्या भर्तरि सुखं प्रयच्छति तद्वत् । शेष शेषं द्वितीयाया-
आम् भावाभावश्छान्दसः सुखं मंहसे प्रयच्छसि यजमाने । हे पञ्जायाः गर्भं सोम शृणुहि शृणु
स्तुतीः यास्तेतुभ्यं ब्रवीमि । पजिर्गतिकर्मा । पञ्जापृथिवीत्याहुः अपिवा माध्यमिकावाक् पञ्जा
भूमावोषधिरूपेण जातत्वाद्गर्भत्वं माध्यमिकायावाचोपि वृष्टिसाधनत्वात्तत्पुत्रत्वं । सत्त्वं वाणीषु
वाक्षु स्तुतिष्वन्तर्मध्ये सुसुष्टु प्रचर जीवसेस्माकं जीवनाय हे सोम अनिन्द्यः स्तुत्यस्त्वं वृज-
नेस्माकं शत्रुबले जागृहि बुद्धोभव ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

यथापूर्वेभ्यः शतसा अमृधः सहस्रसाः पर्ययाः शार्जमिन्दो ।

एवापवस्व सुविताय नव्यसे तव व्रतमन्वापः सचन्ते ॥ ५ ॥ ७ ॥

यथा । पूर्वेभ्यः । शतसाः । अमृधः । सहस्रसाः । परिअयाः ।

वार्जम् । इन्दो इति । एव । पवस्व । सुविताय । नव्यसे ।

तव । व्रतम् । अनु । आपः । सचन्ते ॥ ५ ॥ ७ ॥

हे इन्दो सोम यथापूर्वेभ्यो महर्षिभ्यः स्तोतृभ्यः शतसाः शतसंख्याकस्य धनस्य दाता अ-
मृधः अभवः तथा सहस्रसाश्च वाजमन्नं तस्य दाता च सन्न पर्ययाः परिगच्छेः एवमेव मिदानी-
मपि नव्यसे नवतराम सुवितायाभ्युदयाय पवस्व क्षर । तव व्रतं कर्म अन्वापो वसती वर्यः सच-
न्ते अतः पवस्व ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य तृतीये सप्तमो वर्गः ॥ ७ ॥

पवित्रं त इति पंचर्चपोडशं सूक्तं आंगिरसस्य पवित्रस्यार्थं जागतं पवमानसोमदेवताकं त-
थाचानुक्रान्तं—पवित्रेते पवित्र इति । अभिष्टेवे आद्येऋचौ वक्तव्ये । सूत्रितं च—पवित्रेते विततं ब्रह्म-
णस्पत इति द्वे विपत्यवित्रं धिपणा अतन्वतेति ।

तत्र प्रथमा—

पवित्रं ते विततं ब्रह्मणस्पते प्रभुर्गात्राणि पर्येपि विश्वतः ।

अतंसत नूर्नत दामो अंश्रुते शृतास इद्वहन्तस्तत्समांशत ॥ १ ॥

पुवित्रम् । ते । विष्टतम् । ब्रह्मणः । पुते । प्रह्भुः । गात्राणि ।
परि । एषि । विश्वतः । अतस्तनूः । न । तत् । आमः ।
अश्रुते । श्रुतासः । इत् । वहन्तः । तत् । सम् । आशत ॥ १ ॥

हे ब्रह्मणस्पते मंत्रस्य स्वामिन् सोम ते पवित्रं शोधकं अंगं विततं सर्वत्र विस्तृतं सप्तभुः
प्रभविता त्वं गात्राणि पातुरंगानि पर्येषि परिगच्छसि । विश्वतः सर्वतः तव तत्पवित्रं अतस्तनूः
पयोव्रतादिना असंततगात्रः आमः अपरिपक्वोनाश्रुते न व्याप्नोति । श्रुतास इव श्रुता एव परिप-
क्वा एव वहन्तोऽयमंगं निर्वहन्तः तत्पवित्रं समाशत व्याप्नुवन्ति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

तपोष्पुवित्रं विततं दिवस्पृष्टेशोचन्तो अस्पृतन्तवोऽव्यस्थिरन् ।
अवन्त्यस्य पवीतारं माशवो दिवस्पृष्टमधितिष्ठन्ति चेत्तसा ॥ २ ॥

तपोः । पुवित्रम् । विष्टतम् । दिवः । पुदे । शोचन्तः । अस्थि ।
तन्तवः । वि । अस्थिरन् । अवन्ति । अस्थि । पुवितारम् ।
आशवः । दिवः । पृष्ठम् । अधि । तिष्ठन्ति । चेत्तसा ॥ २ ॥

तपोः शत्रूणां तापकस्य सोमस्य पवित्रं शोधकमेकं तेजोवादि वस्पदे द्युलोकस्योच्छ्रि-
ते स्थाने विततं विस्तृतं । तृतीयस्यामितो दिवसोम आसीदिति ब्राह्मणं । अस्पृतन्तवोऽशवः शोच-
न्तो दीप्यमाना व्यस्थिरन् विविधं तिष्ठन्ति पृथिव्यां हविर्धाने वा अस्य सोमस्य आशवः शीघ्रगा-
मिनो रसा अवन्ति रक्षन्ति । कं पवितारं पावयितारं यजमानमवन्ति रक्षन्ति होमद्वारा । पश्चाद्
हुताः दिवो द्युलोकस्य पृष्ठं पृष्ठभागमुन्नतदेशं चेत्तसा बुध्यादेव गमनेच्छावत्या अधितिष्ठन्ति आ-
श्रयन्ते ॥ २ ॥

अभिष्टवे अरुरुचदित्येषा आवपनीया । सूत्रितं च—ईळेद्यावापृथिवी इति प्रागुत्तमाया-
अरुरुचदुपसः पृथिरमिय इत्यावपेतेति ।

सैषासूक्ते तृतीया—

अरू॒रुच॑दु॒पसः॑ पृ॒श्नि॒र॒ग्रि॒य॒ उ॒क्षा॒ वि॒भ॒र्ति॑ भुव॒नानि॑ वा॒ज॒युः ।
मा॒या॒ वि॒नो॑म॒मिरे॑ अ॒स्य॒ मा॒यया॑ नृ॒चक्ष॑सः पि॒तरोग॑र्भ॒माद॑धुः ॥ ३ ॥

अरू॒रुच॑त् । उ॒पसः॑ । पृ॒श्निः । अ॒ग्रि॒यः । उ॒क्षा । वि॒भ॒र्ति॑ ।
भुव॒नानि॑ । वा॒ज॒युः । मा॒या॒ वि॒नः । म॒मिरे॑ । अ॒स्य ।
मा॒यया॑ । नृ॒चक्ष॑सः । पि॒तरः॑ । ग॒र्भम् । आ । द॒धुः ॥ ३ ॥

उपसःसंबन्धी पृश्निरादित्यः । पृश्निरादित्योभवति प्राश्रुतएनंवर्णइति निरुक्तं । अग्रियो मुख्यः सोमसोमः अरू॒रुच॑त् रोचयति स उक्षा जलस्य सेक्ता विभर्ति पुष्पात्युदकेन भुवनानि भूतजातानि वाजयुः तेषामन्नमिच्छन् मायाविनः मायाप्रज्ञा प्रज्ञावन्तः अस्य सोमस्य मायया प्रज्ञया ममिरे निर्माति सोमस्यैकैकांशपानेन जातबला अग्न्यादयः स्वस्वव्यापारेण जगत्सृजन्तीत्यर्थः । तथास्य मायया नृचक्षसो नृणां द्रष्टारः पालका देवाः अंगिरसः पितरो वागर्भमादधुः धारयन्ति ओषधीषु वा अन्नसूर्यात्मा सोमः स्तूयते सूर्यरश्म्यनुगमाधीनवर्धनाच्चन्द्रस्य । अयमुपसः पृश्निः सविता अरू॒रुच॑त् रोचयति सर्वैरोचतेवा शिष्टं समानं । तत्संबन्धिनः नृचक्षसः नृणां द्रष्टारः पितरो जगद्रक्षकारश्मयोगर्भमादधुः वृष्ट्यर्थम् ॥ ३ ॥

अभिष्टवे खरमवेक्ष्यमाणो गन्धर्वइत्येते तां पठेत् । सूत्रितंच—गन्धर्वइत्यापदमस्य रक्षतीति खरमवेक्ष्येति ।

सैषा चतुर्थी—

ग॒न्ध॒र्व॒ इ॒त्था॒ प॒द॒म॒स्य॒ रक्ष॑ति॒ पा॒ति॒ दे॒वानां॑ ज॒नि॒मा॒न्य॒ अ॒द्भु॒तः ।
गृ॒भ्णा॒ति॒ रि॒पुं॒ नि॒धया॑ नि॒धा॒प॒तिः॑ सु॒रु॒त्त॒मा॒ म॒धु॒नो॑ म॒क्ष॒मा॑शत ॥ ४ ॥

ग॒न्ध॒र्वः । इ॒त्था । प॒द॒म् । अ॒स्य । र॒क्ष॒ति॒ । पा॒ति॒ । दे॒वानां॑ ।
ज॒नि॒मा॒नि । अ॒द्भु॒तः । गृ॒भ्णा॒ति॒ । रि॒पु॒म् । नि॒धया॑ । नि॒धा॒प॒तिः॑ ।
सु॒रु॒त्त॒माः । म॒धु॒नः । म॒क्ष॒म् । आ॒श॒त ॥ ४ ॥

गंधर्वः उदकानांस्तुतीनांवाधारक आदित्यः अस्य सोमस्यपदं स्थानं युसंबन्धिर्न इ-
त्थासत्यं रक्षति । सोमंसोमोदेवानां जनिमानि जन्मानि देवानित्यर्थः प्रातिरक्षति । अद्भुतोम-
हान् । किंचायंरिषुं अस्मद्वैरिणं निधया निधा पाश्या पाशसमूहेन गृह्णाति गृह्णाति निधापतिः
पशुसमूहस्वामी तस्यास्यमधुनः मधुरसस्यभक्षं सुकृत्तमाः अतिशयेनसुकृतकर्तारः एवआश-
व प्राप्नुवन्ति ॥ ४ ॥

अन्तिमेष्वर्ग्ये परिधानीयायाःपूर्वं हविर्हविष्मदित्येपावपनीया । सत्रितंच—उत्तमेमागुत्तमा-
याहविर्हविष्मोमहिसद्वैव्यमित्यावपेतेति ।

सैषा पंचमी—

हविर्हविष्मोमहिसद्वैव्यंनभोवसानःपरियास्यध्वरम् ।
राजापवित्ररथोवाजमारुहःसहस्रभृष्टिर्जयसि श्रवोबुहत् ॥ ५ ॥ ८ ॥
हविः । हविष्मः । महि । सस्र । दैव्यम् । नभः । वसानः ।
परि । यासि । अध्वरम् । राजा । पवित्ररथः । वाजम् । आ ।
अरुहः । सहस्रभृष्टिः । जयसि । श्रवः । बुहत् ॥ ५ ॥ ८ ॥

हे हविष्मः हविरित्युदकनाम उदकवन् सोम हविर्भूतं नभ उदकनामैतत् उदकरसमि-
त्यर्थः वसानः आच्छादयन् महि महत् दैव्यंसद्व यामगृहं परियासि परिगच्छस्यध्वरंनि-
षोढुं । किंच हे सोम राजा पवित्ररथश्च वाजं संग्रामं आरुहः आरोहसि यद्वा तत्रतत्र संग्राम-
वाचकेनशब्देन यज्ञव्यवहारदर्शनादत्र वाजोयज्ञाख्यसंग्रामः तमारुहः यथाकश्चिद्राजा रथमा-
रुह्य स्वस्थानंप्रविशति तद्वदितिभावः । किंच सहस्रभृष्टिः बहुभ्रंशः अपरिमितगमनइत्यर्थः ।
अथवा भृष्टिरायुधं असंख्यातायुधःसन् बृहदश्रवः महदन्नं जयसि अस्माकं ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य तृतीयेष्टमोवर्गः ॥ ८ ॥

पवस्वदेवमादन्नइति पंचर्चसप्तदशसंस्कृतं वाचापुत्रस्य प्रजापतेरार्थं जागतं पवमानसोमदेव-
ताकं । तथाचानुक्रान्तं—पवस्ववाच्यः प्रजापतिरिति । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

पवस्वदेवमादन्नोविचर्षणिर्प्साइन्द्रायवरुणायवायवे ।
कृधीनोअद्यवरिवःस्वस्तिमदुक्रान्तौगृणीहिदैव्यंजनम् ॥ १ ॥

पवस्व । देव॒इ॒मार्दनः । वि॒श्च॒र्षणिः । अ॒प्ताः । इन्द्रा॒य । वरु॒णाय ।
वा॒यवे । कृ॒धि । नः । अ॒द्य । वरि॑वः । स्व॒स्ति॒इ॒मत् । उ॒रु॒क्षि॒तौ ।
गृ॒णीहि॒ । दै॒व्यम् । ज॒नम् ॥ १ ॥

हे सोम देवमादनो देवानांमादयिता विचर्षणिः विद्रष्टा अप्ताः अपांदातात्वं पवस्व क्ष-
र । कस्मै इन्द्राय वरुणाय वायवे नोस्माकं वरिवोधनं स्वस्तिमत् । स्वस्तीत्यविनाशनाम ।
तद्वदनं अद्य इदानीं कृधि कुरु । उरुक्षितौ विस्तीर्णायांभूमौ यज्ञसंबन्धिन्यां दैव्यंजनं देव-
संबन्धिनंसंघं जनशब्दःसंघवाची तंगृणीहि गृणातिःशब्दकर्मा शब्दय यथा त्वदीयाभिपवश-
ब्दंश्रुत्वा देवाआगच्छन्ति तथागृणीहीत्यर्थः । अथवा दैव्यंजनमित्यृषिः स्वात्मानमाह देवसं-
बन्धिनंजनं मांगृणीहि साधुसंभक्तेति शब्दय ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

आ॒यस्त॒स्थौ॒भुव॑नान्यम॒र्त्यो॒वि॒श्वानि॒सोमः॑परि॒तान्य॑र्पति ।
कृ॒ण्वन्त्संचृ॑तंवि॒चृतं॑म॒भिष्ट॑य॒इन्दुः॑सि॒पत्तयु॑प॒संन॑सूर्यः ॥ २ ॥
आ । यः । त॒स्थौ । भुव॑नानि । अम॒र्त्यः । वि॒श्वानि । सोमः॑ ।
परि॑ । तानि॑ । अ॒र्पति॑ । कृ॒ण्वन् । स॒म॒श्च॑तम् । वि॒श्च॑तम् ।
अ॒भिष्ट॑ये । इ॒न्दुः । सि॒स॒त्ति । उ॒प॒सम् । न । सूर्यः॑ ॥ २ ॥

यः अमर्त्योदेवः सोमोभुवनानि लोकानावस्थौ आस्थितवान् तानि विश्वानि सर्वाणि
भुवनानि पर्यर्पति परितोगच्छति परितोरक्षतीत्यर्थः । सोयमिन्दुः यज्ञं यजमानंवा संवृतं देवैःक-
र्त्तुं संचदं कृण्वन् कुर्वन् विचृतं असुरादिभिः दुःखैर्वाविमुक्तं कृण्वन् अभितोयागाय सिपक्ति
सेवते यज्ञं । उपसंनसूर्यः सूर्यउपसमिव । यथा । अभिष्टये अभितोगमनाय प्राणिनां संवृतं
प्रकाशैःसंयुक्तं विचृतं तमोभिर्विमुक्तंच लोकं कुर्वन्नुपसं सेवते तद्वत् ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

आ॒योगो॒भिः॒सृ॒ज्यत॒ओष॑धी॒ष्वदे॒वानां॑सु॒म॒द्रु॒पय॑न्नु॒पाव॑सुः ।
आ॒वि॒द्युता॑पवते॒धार॑यासुत॒इन्द्रं॑सोमो॒मा॒दय॑न्दै॒व्यंज॑नम् ॥ ३ ॥

आ । यः । गोभिः । सृज्यते । ओषधीषु । आ । देवानाम् ।
सुप्ते । इषयन् । उपवसुः । आ । विद्युता । पवते । धारया ।
सुतः । इन्द्रम् । सोमः । मादयन् । दिव्यम् । जनम् । ॥ ३ ॥

यः सोमोगोभिः रश्मिभिः आसृज्यते ओषधीषु यंसोमं स्थापयन्तीत्यर्थः । किमर्थं
देवानां सुप्ते सुखे निमित्ते सति कीदृशोयः इषयन् देवान् प्राप्नुमिच्छन् इषगतौ । धनमिच्छन्वा
तथा उपावसुः शत्रुभ्यः सकाशात्मातधनः सप्तमो विद्युता विद्योतमानया धारया आपवते
सुतः सन् । किंकुर्वन् दैव्यं देवस्वामिन इन्द्रं जनं देवसंबधिसंबं मादयन् ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

एषस्यसोमः पवते सहस्रजिह्वानो वाचमिषिरामुपवर्धम् ।
इन्द्रं समुद्रमुदियति वायुभिरेन्द्रस्य हार्दिकलशेषु सीदति ॥ ४ ॥
एषः । स्यः । सोमः । पवते । सहस्रजित् । हिन्वानः । वाचम् ।
इषिराम् । उपः । बुधम् । इन्द्रः । समुद्रम् । उत् । इयति ।
वायुभिः । आ । इन्द्रस्य । हार्दि । कलशेषु । सीदति ॥ ४ ॥

एषः स्यः सः सोमः पवते पूयते । कीदृशेषः सहस्रजित् सहस्रजेता किंकुर्वन् वाचं क-
त्विजां स्तुतिरूपां वाचं हिन्वानः प्रेरयन् कीदृशीं वाचं इषिरां गमनशीलां स्तुत्यप्रतिगर्त्रीं उप-
बुधं उपसिप्रबुधं सोयमिन्द्रः सोमः समुद्रं समुदियंरसं उदियति उद्गमयति । वायुभिर्गृहीत-
ध्वज्यादिभिः वायुरेववापेयमाणः सन् तथेन्द्रस्य हार्दि हार्दि मियं तद्दार्दीन्द्रस्य प्रियवयथाभव-
ति तथा कलशेषु द्रोणकलशप्रभृतिष्वसीदति ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

अजित्यंगावः पर्यसापयो वृधंसोमं श्रीणन्ति मतिभिः स्वविदम् ।
धनं जयः पवते कृत्वा रसो विप्रः कविः काव्येनास्वर्चनाः ॥ ५ ॥ १ ॥
अजि । त्यम् । गावः । पर्यसा । पयः । वृधम् । सोमम् । श्रीणन्ति ।
मतिभिः । स्वः । विदम् । धनम् । जयः । पवते । कृत्वा । रसः ।
विप्रः । कविः । काव्येन । स्वः । चनाः ॥ ५ ॥ १ ॥

त्यं तं पयोवृधं पयसोवर्धकं सोमं गावः पयसा स्वकीयेन क्षीरेण अभिश्रीणन्ति श्रयणं कुर्वन्ति । योमतिभिः स्तुतिभिः सर्वप्रयच्छति तं स्वर्विदं सोमं श्रीणन्ति सधनंजयः शत्रुधनानां जेतासोमः काव्येन कर्मणापवते पूयते । कीदृशः सकृत्पयः कर्मण्यः रसोरसरूपः विप्रोमेधावी कविःक्रांतमज्ञः स्वर्चनाः सर्वाज्ञः चनइत्यन्ननाम ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य तृतीये नवमोवर्गः ॥ ९ ॥

इन्द्रायइति द्वादशर्वेअष्टादशंसूक्तं भृगुगोत्रस्य वेनस्यार्थं पवमानसोमदेवताकं एकादशी-
द्वादशयौविष्टुभौ शिष्टाजगत्यः । तथाचानुक्रान्तं—इन्द्रायद्वादश वेनोभार्गवोद्विष्टुबन्तमिति ।
गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

इन्द्रायसोमसुपुतःपरिस्त्रवापामीवाभवतुरक्षसासह ।
मातेरसंस्यमत्सतद्व्याविनोद्रविणस्वन्तइहसन्त्विन्दवः ॥ १ ॥

इन्द्राय । सोम । सुष्टुतः । परि । स्त्रव । अप । अमीवा । भवतु ।
रक्षसा । सह । मा । ते । रसंस्य । मत्सत । व्याविनः ।
द्रविणस्वन्तः । इह । सन्तु । इन्दवः ॥ १ ॥

हे सोम त्वं सुपुतः सुष्टु अभिपुतःसन् इन्द्राय इन्द्रार्थं परिस्त्रव परितःस्त्रव गच्छ रसंमुंच ।
अमीवारोगः रक्षसासह अपभवतु अपगतोवियुक्तोभवतु ते तव रसस्य स्वांशंरसंपीत्वा माम-
त्सत मामाद्यन्तु के व्याविनः द्वयं सत्यानृतं तेनयुक्ताः पापिनइत्यर्थः किंच इन्द्रवस्तेरसाः इ-
हास्मिन्यज्ञे द्रविणस्वन्तः धनवंतः सन्तु भवन्तु ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

अस्मान्तसंमर्येपवमानचोदयदक्षोदेवानामसिहिप्रियोमदः ।
जहिशत्रूँरभ्यामन्दनायतःपित्रेन्द्रसोममवन्तोमृधोजहि ॥ २ ॥

अस्मान् । सुष्टुमर्ये । पवमान् । चोदय । दक्षः । देवानाम् । असि ।
हि । प्रियः । मदः । जहि । शत्रून् । अग्नि । आ । अन्नाद्यतः ।
पित्रं । इन्द्र । सोमम् । अव । नः । मृधः । जहि ॥ २ ॥

हे पवमानसोम अस्मान्समये संग्रामे चोदय प्रेरय दक्षोऽसि समर्थः खलु भवसि देवानां मध्ये । यद्वा देवानां प्रीणनाय दक्षोऽसि यद्वा दक्षस्त्वं देवानां प्रियः प्रियकरोमदोमादयितासि हि । जहि च शत्रून्स्माकं अज्यामच्छ चास्मान्प्रति । भंदनायतः भंदनाःस्तुतयः भंदतेःस्तुतिकर्मणः तादृच्छतः पिव हे इन्द्र सोमं अवजहि नोस्माकं संग्रामकारिणो जहि मृधः संग्रामात् ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

अदब्ध इन्द्रोपवसेमदिन्तम आत्मेन्द्रस्य भवसि धासि रुत्तमः ।
अभिस्वरन्ति बहवो मनीषिणो राजानमस्य भुवन्स्य निसते ॥ ३ ॥
अदब्धः । इन्द्रो इति । पवसे । मदिन्तमः । आत्मा । इन्द्रस्य ।
भवसि । धासिः । उत्तमः । अग्नि । स्वरन्ति । बहवः ।
मनीषिणः । राजानम् । अस्य । भुवन्स्य । निसते ॥ ३ ॥

हे इन्द्रो क्लिष्टमानसोम अदब्धः अहिंसितो मदिन्तमोमादयितुमस्त्वं पवसे पूयसे आत्मा स्वयमेव उत्तमस्त्वं इन्द्रस्य धासिः अजं भवसि अस्य भुवनस्य राजानं सोमं बहवो मनीषिणः स्तोतारोभिस्वरन्ति अभिष्टुवन्ति निसते गच्छन्ति वा ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

सहस्रं नीथः शतधारो अद्भुत इन्द्राय देदुः पवते काम्यं मधु ।
जयन् क्षेत्रं मर्ष्यर्षा जयन् अप उरुं नो गातुं कृणु सोम मीढुः ॥ ४ ॥
सहस्रं नीथः । शतधारः । अद्भुतः । इन्द्राय । देदुः । पवते ।
काम्यम् । मधु । जयन् । क्षेत्रम् । अग्नि । अर्ष । जयन् ।
अपः । उरुम् । नः । गातुम् । कृणु । सोम । मीढुः ॥ ४ ॥

सहस्रनीथो बहुप्रकारनयनः शतधारः अपरिमितधारोपेतः अद्भुतः आश्चर्यकरो महानिन्द्रुः इन्द्राय काम्यं मधुपवते । किंच क्षेत्रमस्मभ्यं जयन् अपश्च जयन् अर्ष्यं अभिगच्छ पवित्रं । हे सोम मीढुः सेतुः गातुं मार्गं नोस्माकं उरुं विस्तीर्णं कृणु कुरु ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

कर्निकदत्कलशेगोभिरज्यसेव्यं व्ययं समयावारंमर्षसि ।
मर्मृज्यमानो अत्योनसान्सितिरिन्द्रस्यसोमजठरेसमक्षरः ॥ ५ ॥
कर्निकदत् । कलशे । गोभिः । अज्यसे । वि । अव्ययम् ।
समया । वारम् । अर्षसि । मर्मृज्यमानः । अत्यः । न ।
सान्सिः । इन्द्रस्य । सोम । जठरे । सम । अक्षरः ॥ ५ ॥

हेसोम कर्निकदत्तशब्दकुर्वन् कलशवर्तमानो गोभिः पयोभिः अज्यसे सितोभवति ।
अव्ययं अविमयं वारं वालं दशापवित्रं समया तत्तमीपे व्यर्षसि विविधंगच्छसि मर्मृज्यमानः
शोध्यमानः अत्योन अश्वइव सान्सिः संभजनशीलस्त्वं हेसोम इन्द्रस्यजठरे समक्षरः सम्प-
क्क्षरसि ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

स्वादुःपवस्वदिव्यायजन्मनेस्वादुरिन्द्रायसुहवीतुनाम्ने ।
स्वादुर्मित्रायवरुणायवायवेबृहस्पतयेमधुमां अदाभ्यः ॥ ६ ॥ १० ॥
स्वादुः । पवस्व । दिव्यार्य । जन्मने । स्वादुः । इन्द्राय ।
सुहवीतुनाम्ने । स्वादुः । मित्राय । वरुणाय । वायवे । बृहस्पतये ।
मधुमान् । अदाभ्यः ॥ ६ ॥ १० ॥

हेसोम स्वादुस्त्वं दिव्याय जन्मने देवगणाय पवस्व तथा सुहवीतुनाम्ने शोभनाह्वानना-
मधेयायेन्द्रायत्वंपवस्व मित्राय वरुणाय वायवे बृहस्पतयेच पवस्व मधुमान् मधुररसः अदा-
भ्यः अन्यैरहिंस्यस्त्वं ॥ ६ ॥

॥ इति सप्तमस्य तृतीये दशमोवर्गः ॥ १० ॥

अथ सप्तमी—

अत्पमृजन्तिकलशेदशक्षिपुःप्रविप्राणांमृतयोवाचर्दरे ।
पवंमानाअभ्यर्षन्तिसुष्टुतिमेन्द्रांविशन्तिमदिरासुइन्द्रवः ॥ ७ ॥

अत्यम् । मृजन्ति । कुलशै । दशं । क्षिपः । प्र । विप्राणाम् ।

मतर्यः । चार्चः । ईरते । पर्वमानाः । अग्नि । अर्पन्ति ।

सुष्टुतिम् । आ । इन्द्रम् । विशन्ति । मदिरासः । इन्द्रवः ॥ ७ ॥

अत्यमतनवन्तमश्वस्थानीयवा सोमं कुलशे दशक्षिपोदशांगुलयः अध्वर्युसंबन्धिन्यो-
मृजन्ति शोधयन्ति । तथा विप्राणामध्ये मतर्यः स्तोतारोवाचः स्तुतीरीरते प्रेरयन्ति । पर्वमा-
नाः सोमाः अर्चयन्ति । अग्निगच्छन्ति । सुष्टुतिं शोभनस्तुतिं इन्द्रं मदिरासोमदकरा इन्द्रवः
सोमाः आविशन्ति प्रविशन्ति ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

पर्वमानोअभ्यर्पासुवीर्यमुर्वीगव्यूतिमहिशर्मसप्रथः ।

माकिर्नोअस्यपरिपूतिरीशतेन्दोजयेमत्वयाधनं धनम् ॥ ८ ॥

पर्वमानः । अग्नि । अर्पे । सुवीर्यम् । उर्वीम् । गव्यूतिम् । महि ।

शर्म । सुप्रथः । माकिः । नः । अस्य । परिपूतिः । ईशत ।

इन्दो इति । जयेम । त्वया । धनम् । धनम् ॥ ८ ॥

हे सोम पर्वमानः पूयमानस्त्वं सुवीर्यं उर्वीं महतीं गव्यूतिं गोमार्गच महि महद् सप्रथः
सर्वतः पृथु शर्म गृहं सुखंवा अर्चय अग्निगमय नोस्माकमस्यकर्मणः परिपूतिः हिंसायाः
परिमेरकोद्वेषी माकिरीशत मैश्वरोभवतु हेइन्दो सोम त्वया साधनेन धनं धनं सर्वम-
पिधनं जयेम ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

अधिद्यामस्थाहृपभोर्विचक्षुणोरुंरुचद्विदिवोरोचनाकृविः ।

राजापवित्रमत्यैतिरोरुवद्विषपीयूषंदुहतेनूचक्षंसः ॥ ९ ॥

अधि । द्याम् । अस्थात् । हृपभः । विचक्षुणः । अरुंरुचत् ।

वि । दिवः । रोचना । कृविः । राजा । पवित्रम् । अति । एति ।

रोरुवत् । दिवः । पीयूषम् । दुहते । नूचक्षंसः ॥ ९ ॥

अधि उपरि अस्यात् अवस्थात् द्यां घुलोकं वृषभोवर्षिता विचक्षणो विद्रष्टा यं सोमः
तथाकृत्वा दिवोघुलोकसंबंधीनि रोचना रोचमानानि नक्षत्रादीनि व्यरूचय विविधं रोचय-
ति । कविः क्रान्तप्रज्ञः सन् राजासोमः पवित्रं दशापवित्रं अत्येति अतिक्रम्यगच्छति । रोचय
शब्दकुर्वन् दिवोघुलोकस्य पीयूषं सारं रसं नृचक्षसः नृणां दधारः सोमा दुहते सवन्ति स्वकी-
यं रसमान्तरिक्षयमुदकं वा दुहन्तीत्यर्थः ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

दिवोनाकेमधुजिह्वा असश्वतो वेना दुहन्त्युक्षणं गिरिष्ठाम् ।

अप्सु द्रप्सं वा वृधानं समुद्र आसिन्धो ऊर्मा मधुमन्तं पवित्र आ ॥ १० ॥

दिवः । नाके । मधुजिह्वाः । असश्वतः । वेनाः । दुहन्ति ।

उक्षणम् । गिरिस्थाम् । अप्सु । द्रप्सम् । वृधानम् । समुद्रे ।

आ । सिन्धोः । ऊर्मा । मधुमन्तम् । पवित्रे । आ ॥ १० ॥

दिवोद्योतमानस्य यज्ञस्य संबंधिनि नाके दुःस्वरहिते हविर्धानाख्ये स्थाने मधुजिह्वाः
मधुरवाचः असश्वतः असंसक्ताः पृथक्पृथगित्यर्थः । यद्वा चिरमकृत्वा शीघ्रमभिपुण्वन्तो वे-
ना एतन्नामकामहर्षयो दुहन्ति अभिपुण्वन्ति । यद्वा घुलोक एव वेनाः कांताः देवा दुहन्ति तं सो-
मं उक्षणं सेकारं गिरिष्ठां गिरौ उज्जते देशे वर्तमानं अप्सु द्रक्केषु वसती वरीषु अन्तर्वृधानं वर्ध-
मानं द्रप्सं रसरूपं समुद्रे समुद्रवत् प्रवृद्धे द्रोणकलशे सिन्धोरुदकस्य ऊर्मा ऊर्मौ पूरे आसिचं-
वीतिशेषः तदर्थं मधुमन्तं माधुर्योपेतं रसं पवित्रे दशापवित्रे आसिचन्तीतिशेषः ॥ १० ॥

अथैकादशी—

नाके सुपर्णमुपपत्तिवासं गिरिं वेनानां मरुपन्तपूर्वाः ।

शिशुरिहन्ति मृतयः पनिमतं हिरण्ययं शकुनं क्षामणिस्थाम् ॥ ११ ॥

नाके । सुपर्णम् । उपपत्तिश्चांसम् । गिरिः । वेनानाम् । मरुपन्तः ।

पूर्वाः । शिशुम् । रिहन्ति । मृतयः । पनिमतम् । हिरण्ययम् ।

शकुनम् । क्षामणि । स्थाम् ॥ ११ ॥

नाके द्युलोके वर्तमानं सुपर्णं शोभनपणोपेतं पश्चात् उपपत्तिर्वासां उपपत्तयन्तंसोमं वेदानां
स्तोतृणामस्माकं संबन्धिन्यः पूर्वावच्छोगिरः स्तुतयः उपाकृपन्त उपकल्पन्ते अभिष्टुवन्तीत्यर्थः ।
तं शिशुं शिशुवत्संस्कर्तव्यंसोमं मतयः स्तुतयः रिहन्ति लिहन्ति । संस्पृशन्ति प्रामुवन्तीत्यर्थः ।
कीदृशं शिशुं पनिमतं शब्दायन्तं पनतेर्यद्भुगन्तावशतरि अस्यासस्यनिगागमउपधालोपश्च ।
हिरण्यमं हिरण्यमं शकुनं पक्षिणं क्षामणि क्षमायां स्थां हविर्धनिस्थां वर्तमानं ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी—

ऊर्ध्वोर्गन्धर्वोअधिनाकेअस्थाद्दिश्वारूपाप्रतिचक्षाणोअस्य ।
भानुःशुक्लेणशोचिपाव्यद्यौत्पारूरुचद्रोदसीमातराशुचिः॥१२॥११॥

ऊर्ध्वः । गन्धर्वः । अधि । नाके । अस्थात् । दिश्वारूपा । प्रतिचक्षाणः ।
प्रतिचक्षाणः । अस्य । भानुः । शुक्लेण । शोचिपा । वि । अद्यौत् ।
प्र । अरूरुचत् । रोदसी इति । मातरा । शुचिः ॥ १२ ॥ ११ ॥

ऊर्ध्वञ्जतोर्गन्धर्वोरश्मीनांधारकः सोमोनाके आदित्ये अध्यस्थात् अधितिष्ठति किंकुर्वन्
अस्यादित्यस्य विश्वा विश्वानि रूपा रूपाणि प्रतिचक्षाणः प्रतिपश्यन् भानुरादित्यः सोमाधि-
ष्ठितः सन् शुक्लेण दीप्तेन शोचिपा तेजसा व्यद्यौव विद्योतते नकेवलंस्वयमेव अपितु मातरा-
निर्मान्यौ रोदसी यावापृथिव्यौ प्रारूरुचत् प्ररोचयति शुचिर्दीप्तिः सूर्यः ॥ १२ ॥

॥ इति सप्तमस्य तृतीये एकादशोवर्गः ॥ ११ ॥

॥ इति नवमे मंडले चतुर्थोऽनुवाकः ॥ ४ ॥

इत्थंदाशतयीमध्ये नवमेमंडलेस्फुटम् । अनुवाकश्चतुर्थोऽयं संगमेनप्रदर्शितः ॥ १ ॥

अथर्षचमेचानुवाके एकादशसूक्तानि तत्र प्रतइत्यष्टाचत्वारिंशद्वचं प्रथमं सूक्तं । प्रथम-
दशर्चस्य आरुष्टादितिमाषादितिच दिनामानक्रपिगणाद्रष्टारः । द्वितीयस्यदशर्चस्य सिकतादिति
निवावरीदिति दिनामानक्रपिगणाः । तृतीयस्यदशर्चस्य पृथयइतिअजाइतिचानामद्वयोपेताक्र-
पिगणाः । अष्टष्टार्थेमेषांदिनामत्वमवगतव्यं । चतुर्थस्यदशर्चस्य आरुष्टामाषादित्यादिदिनामा-
नस्रयोगणाः द्रष्टारः । आवेयइतिनामानमुनयोगणद्रष्टारः । एवंचत्वारिंशद्वताः अथर्षचानांभौमो-

त्रिक्रैविः ततस्तिष्ठुणांशुत्तमदः । जगतीछन्दः पवमानसोमोदेवता । तथाचानुक्रान्तं—पतेष्टाच-
त्वारिंशदपिगणादशर्चा आरुष्टामापाःप्रथमे सिकतानिवावरीद्वितीये पृश्नयोऽजास्तृतीये त्रय-
श्चतुर्थेऽत्रिःपंचान्त्यास्तिष्ठोशुत्तमदइति । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

प्रत॑आ॒शवः॑पवमान॑धी॒जवो॑मदा॑अ॒र्पन्ति॑रघु॒जाइ॑व॒त्मना॑ ।
दि॒व्याःसु॑प॒र्णा॑मधु॒मन्त॑इ॒न्दवो॑म॒दिन्त॑मासः॒परि॑कोश॑मासते ॥ १ ॥

प्र । ते । आ॒शवः । प॒वमा॑न । धी॒ऽजवः । मदाः । अ॒र्पन्ति॑ ।
रघु॒जाःइ॑व । त्मना॑ । दि॒व्याः । सु॒प॒र्णाः । मधु॑मन्तः । इ॒न्दवः ।
म॒दिन्त॑मासः । परि॑ । कोश॑म् । आ॒स॒ते ॥ १ ॥

हे पवमान पूषमान सोम ते तव आशवोव्याताः धीजवोमनोवेगामदाः मदकरारसाः
अर्पन्ति गच्छन्ति त्मना आत्मनैव अनायासेनइत्यर्थः । कइव रघुजाइव रघुःशीघ्रगावडवा
तत्रजाता रघुजास्तेइव निर्मतास्तेदिव्याः दिविभवाः अन्तरिक्षे दशापवित्रे धार्यमाणाइत्यर्थः ।
सुपर्णाः सुपतनाः मधुमन्तोमाधुर्योपिताः मदिन्तमासः अतिशयेनमादपितृतमाः इन्दवोदीप्तिारसाः
कोशंद्रोणकलशं पर्यासते पर्युपविशन्ति ॥१॥

अथ द्वितीया—

प्रते॑मदा॑सोमदि॒रासं॑आ॒शवो॑रु॒क्षत॑र॒थ्यासो॑यथा॒पृथक् ।
धे॒नुर्न॑व॒त्सं॑प॒र्यसा॑मि॒वञ्जि॑णमि॒न्द्रमि॒न्दवो॑मधु॒मन्त॑ऊ॒र्मयः॑ ॥ २ ॥
प्र । ते । मदा॑सः । म॒दि॒रासः । आ॒शवः । अ॒रु॒क्षत॑ । र॒थ्यासः ।
यथा॑ । पृथक् । धे॒नुः । न । व॒त्सम् । प॒र्यसा॑ । अ॒ग्नि । व॒ज्जि॑णम् ।
इ॒न्द्रम् । इ॒न्दवः । मधु॑मन्तः । ऊ॒र्मयः॑ ॥ २ ॥

प्रासृक्षत प्रसृज्यन्ते ते तव मदिरासोमइकरा आशवोव्याता मदासः सोमरसाः । कइव
रथ्यासोरथ्याअश्वास्तेयथा तथापृथक् प्रसृज्यन्ते तेमधुमन्तोमाधुर्योपिताऊर्मयः प्रवृद्धरसाः
इन्द्रवः सोमाः धेनुः पयसा वत्समिव स्वरसेन वज्जिणमिन्द्रमग्निगच्छन्ति ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

अत्योनहिया॒नोअ॒भिवाज॑मर्प॒स्वर्वित्कोशं॑दिवोअ॒द्रिमा॑तरम् ।

वृषा॑प॒वित्रे॑अधिसा॒नोअ॒व्यये॑सोमः पुना॒नइन्द्रि॑याप॒धाय॑से ॥ ३ ॥

अत्यः । न । हिया॒नः । अ॒भि । वाज॑म् । अ॒र्प । स्वः॒ऽवित् ।

कोश॑म् । दिवः । अ॒द्रि॒ऽमातर॑म् । वृषा॑ । प॒वित्रे॑ । अधि॑ ।

सा॒नो । अ॒व्यये॑ । सोमः॑ । पुना॒नः । इन्द्रि॑यम् । धाय॑से ॥ ३ ॥

अत्योन अ॒व्यये॒वहिया॒नः प्रेय॑माणोवाजं संग्रामं अ॒ग्न्यर्प॑ अभिगच्छ । तथा स्वर्वित् सर्ववित् कोशं द्रोणकलशं दिवोद्युलोकात् अ॒द्रिमा॑तरं अ॒द्रिर्मेघः॑ तेनतज्जन्यमुदकंलक्ष्यते तस्य निर्मा॒रम॑ग्न्यर्पं । अथमत्यक्षरुतः वृषा वर्यकः सोमः अव्यये अविमये पवित्रे दशापवित्रे अधिसानो अधीतिसप्तम्यर्थानुवादी समुच्छ्रिते तस्मिन् पुनानः पूयमानोभवति । किमर्थं धायसे धारकाय इन्द्रियाप तदर्थम् ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

प्रत॒आश्वि॑नीःपवमान॒धीजुवो॑दिव्याअ॒सृष्ट॒पन्प॑र्यसा॒धरी॑मणि ।

प्रान्त॑र्क॒पय॑स्थाविरीरसृक्षत॒येत्वा॑मृजन्त्य॒पिपा॑णवेधसः ॥ ४ ॥

प्र । ते॒ आश्वि॑नीः । प॒वमा॑न । धी॒ऽजुवः॑ । दि॒व्याः । अ॒सृष्ट॒पन् ।

पर्य॑सा । धरी॑मणि । प्र । अ॒न्तः । ऋ॒पयः॑ । स्थावि॑रीः ।

अ॒सृक्ष॒त । ये । त्वा॑ । मृ॒जन्ति॑ । ऋ॒यि॒ऽस॒न् । वेध॑सः ॥ ४ ॥

हे पवमानसोम ते तव आश्विनीः व्याप्राः अश्रूव्याप्रावित्यस्मादौणादिकोविनिः । ततः अण् व्यत्ययेनाद्युदात्तः धीजुवोनोवेगाः दैव्याःदिविभवाः दिवःपतंत्योधाराः पयसायुक्ताः धरीमणि धारके द्रोणकलशे प्रामृष्टम् गच्छन्ति येवेधसः विधातारः ऋपयः हेसोम ऋषिपाण ऋषिभिःसंभक्त त्वा त्वां मृजन्ति अभिपुण्वन्ति ते ऋपयः । स्थाविरीः स्थविराधाराः अन्तर्मध्ये पात्रस्यान्तः प्रसृक्षत प्रसृजन्ति ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

विश्वा॒धामा॑निविश्वचक्ष॒ऋभ्व॑सःप्र॒भोस्ते॑स॒तःपरि॑यन्ति॒केतवः॑ ।
व्या॒न॒शिःप॑वसेसोम॒धर्म॑भिःपति॒र्विश्व॑स्य॒भुवन॑स्यराजसि ॥ ५ ॥ १२ ॥

विश्वा । धामा॑नि । विश्व॒श्चक्षः॑ । ऋभ्व॑सः । प्र॒भोः । ते ।
स॒तः । परि॑ । य॒न्ति । के॒तवः॑ । वि॒श्वा॒न॒शिः । प॑वसे । सोम॒ ।
धर्म॑भिः । पतिः । विश्व॑स्य । भुवन॑स्य । राज॒सि ॥ ५ ॥ १२ ॥

हे विश्वचक्षः सर्वस्य द्रष्टाः सोम प्रभोः परिवृढस्य सतस्ते तव ऋभ्वसः ऋभ्वा इति मह-
न्नाम महान्तः केतवोरश्मयो विश्वा सर्वाणि धामानि तेजःस्थानानि देवशरीराणि परियन्ति प-
रिगच्छन्ति प्रकाशयन्तीत्यर्थः । हे सोम व्यानशिः व्यापनशीलश्च त्वं धर्मभिर्धारकैः रसनिष्पदैः
पवसे पूयसे । विश्वस्य भुवनस्य च पतिः स्वामी त्वं राजसि ईश्वरो भवसि ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य तृतीये द्वादशोवर्गः ॥ १२ ॥

अथ षष्ठी-

उ॒भ्यतः॑प॒वमान॑स्यर॒श्मयो॑ध्रुवस्य॒स॒तःपरि॑यन्ति॒केतवः॑ ।
यदि॑प॒वित्रे॒अधि॑मृज्यते॒हरिः॑स॒त्ता॒नियो॑ना॒कल॑शेषुसीदति॥ ६ ॥

उ॒भ्यतः॑ । प॒वमान॑स्य । र॒श्मयः॑ । ध्रुवस्य॑ । स॒तः । परि॑ । य॒न्ति ।
के॒तवः॑ । यदि॑ । प॒वित्रे॑ । अधि॑ । मृज्यते॑ । हरिः॑ ।
स॒त्ता । नि । यो॑ना । क॒लशे॑षु । सी॒दति॑ ॥ ६ ॥

पवमानस्य पूयमानस्य ध्रुवस्य स्वयमविचलितस्य सतः विद्यमानस्य सोमस्य केतवः
प्रज्ञापका रश्मयः उभयत इतश्चामुतश्च परियन्ति परिगच्छन्ति अभिपवसमय एव भवति । यदि
यदा पवित्रे दशापवित्रे हरिर्हरितवर्णोऽयं अधिमृज्यते तदानीं सत्ता सदनशीलोऽयं योना योनौ
स्वीयेस्थाने कलशेषु द्रोणकलशादिषु निपीदति ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

यज्ञस्यकेतुःपवतेस्वध्वरःसोमोदेवानामुपयातिनिष्कृतम् ।
सहस्रधारःपरिकोशमर्पतिवृषापवित्रमत्येतिरोरुवत् ॥ ७ ॥

यज्ञस्य । केतुः । पवते । सुध्वरः । सोमः । देवानाम् । उप ।
याति । निःकृतम् । सहस्रधारः । परि । कोशम् ।
अर्पति । वृषा । पवित्रम् । अति । एति । रोरुवत् ॥ ७ ॥

यज्ञस्यकेतुः यज्ञापकः स्वध्वरः शोभनयागः सोमः पवते पूयतेभिपूयते । दादशः सोमोदे-
वानानिष्कृतं संस्कृतं स्थानमुपयाति उपगच्छति । तदर्थं सहस्रधारः कोशं द्रोणकलशं पर्य-
र्पति ततः तदर्थं वृषा सेकायं रोरुवत् शब्दयन् पवित्रमत्येति अतिक्रम्य गच्छत्यघोदेशम् ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

राजासमुद्रं नद्योर्विगाहतेपामूर्मिसंचतेसिन्धुपुश्रितः ।
अध्यस्थात्सानुपवमानोअव्ययनाभापृथिव्याधरुणोमहोदिवः ॥ ८ ॥

राजा । समुद्रम् । नद्यः । वि । गाहते । अपाम् । ऊर्मिम् । संचते ।
सिन्धुपु । श्रितः । अधि । अस्थात् । सानु । पवमानः । अव्ययम् ।
नाभा । पृथिव्याः । धरुणः । महः । दिवः ॥ ८ ॥

अयं सोमोराजा समुद्रमन्तरिक्षं नद्यस्तत्रत्याअपश्च विगाहते विगाहचापामूर्मिं संचते उ-
दकपूरं सवति सिन्धुपु उदकेषु ग्रहेषु चाश्रितः सन् ह्रूयमानः सन् रश्मिद्वारा सूर्यप्राप्यान्तरिक्षे मे-
घेषु वर्तत इत्यर्थः । अस्यैव वृष्टिसाधनत्वात् । यद्वा लुप्तोपममेतत् समुद्रं नद्यश्च सिन्धुपुवसतीवरीपु
श्रितआश्रितः सन् समुद्रमभिपुतसोमरसाधारपात्रं विगाहते अभिषवात्पूर्वं । पश्चात्पवमानः पूय-
मानोव्ययं सानु समुच्छिन्नं दशापवित्रं अव्ययत्वात् अधितिष्ठति कुत्रदेशे नाभापृथिव्या नाभि-
स्थानीयेयज्ञे तत्संबन्धिनि हविर्धान इत्यर्थः । यज्ञमाहुर्भुवनस्य नाभिर्मिति श्रुतेः । कीदृशः म-
होदिवो घुलोकस्य धरुणोधर्ता ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

दिवोनसानुस्तनयन्अचिक्रदद्यौश्चयस्यपृथिवीचधर्मभिः ।

इन्द्रस्यसख्यंपवतेविवेविदत्सोमःपुनानःकलशेषुसीदति ॥ ९ ॥

दिवः । न । सानु । स्तनयन् । अचिक्रदत् । द्यौः । च । यस्य ।

पृथिवी । च । धर्मभिः । इन्द्रस्य । सख्यम् । पवते । विवेविदत् ।

सोमः । पुनानः । कलशेषु । सीदति ॥ ९ ॥

दिवोन सानु स्तनयन् द्युलोकस्य समुच्छ्रितंस्थानं शब्दयन्निवाचिक्रदत् क्रन्दते यस्य सोमस्य धर्मभिः धारणैर्यौःपृथिवीच धृते स्यातां वृष्टिप्रदानद्वारौपग्याद्युत्पादनेन देवानांहविर्भागेन चोभयधारकत्वंप्रसिद्धं । तादृशः सोमोमहानुभावः पुनानः पूयमानः इन्द्रस्य सख्यं विवेविदत् पवते पूयते पवित्रे । सपुनानः सोमः कलशेषु सीदति निवसति ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

ज्योतिर्यज्ञस्यपवतेमधुप्रियंपितादेवानांजनिताविभुवंसुः ।

दधातिरत्नंस्वधयोरपीच्यमदिन्तमोमत्सरइन्द्रियोरसः ॥ १० ॥ १३ ॥

ज्योतिः । यज्ञस्य । पवते । मधु । प्रियम् । पिता । देवानाम् ।

जनिता । विभुवंसुः । दधाति । रत्नम् । स्वधयोः । अपीच्यम् ।

मदिन्तमः । मत्सरः । इन्द्रियः । रसः । १० ॥ १३ ॥

यज्ञस्यज्योतिः प्रकाशकःसोमः प्रियंदेवानां मधु मधुरं रसंपवते क्षरति । यद्वा ज्योतिर्यज्ञस्येत्येवदपि मधुविशेषणं । तथा सत्युकलक्षणंमधु पवते पूयतइत्यर्थः । सोमरसोविशेष्यते पिता रक्षिता देवानां । उत्पादयिता सर्वस्य । विभुवसुः प्रभूतधनः ईदृशः सस्वधयोर्द्यावापृथिव्योः । स्वधेपुरंधीइति द्यावापृथिवीनामसुपठितः । तयोरपीच्यमन्तर्हितं रत्नंरमणीयं धनं दधाति स्थापयति स्तोतुषु । पुनः सपयविशेष्यते मदिन्तमः प्रादयितुमः मत्सरः सोमःइन्द्रियः इन्द्रेण जुष्ट इन्द्रस्यवर्धकोवा रसोरसरूपः ॥ १० ॥

॥ इति सप्तमस्य तृतीये त्रयोदशोवर्गः ॥ १३ ॥

अथैकादशी-

अ॒भिक॒न्दन्क॒लशं॑वा॒ज्यर्प॑ति॒पति॑र्दिवः॒शत॑धारो॒विच॑क्षणः ।
हरि॑र्भि॒त्रस्य॑स॒र्दने॑पु॒सीद॑तिम॒र्म॒जानो॑र्वि॒भिःसिन्धु॑भिर्दृ॒ष्टा ॥ ११ ॥

अ॒भि॒क्रन्द॑न् । क॒लशं॑ । वा॒जी । अ॒र्प॑ति । प॒तिः । दि॒वः ।
श॒त॒ध॒रः । वि॒च॒क्षणः । हरिः॑ । मि॒त्रस्य॑ । स॒र्दने॑पु । सी॒द॒ति ।
म॒र्म॒जा॒नः । अ॒र्वि॒भिः । सिन्धु॑भिः । दृ॒ष्टा ॥ ११ ॥

वाजी वेजनवान् गमनवान् अश्वसदृशो वा सोमः अभिक्रन्दन् शब्दं कुर्वन् कलशमस्यर्पति गच्छति । कीदृशो वाजी दिवः पतिः घुलोकस्य स्वामी शतधारः शतसंख्याकवारः विचक्षणो विदुषा हरिर्हरितवर्णो रसात्मकः सोमो मित्रस्य देवानां मित्रभूतस्य यज्ञस्य वा सर्दने पुस्त्यानेषु सीदति पात्रेषु घृतः सन् । कीदृशो हरिः सिन्धुभिः स्यन्दनसाधनैः अविभिर्दशापवित्रच्छिदैर्मर्मजानः शोध्यमानो वृषा वर्षकः ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

अ॒ग्रेसिन्धू॑नां प॒र्वमा॑नो अ॒र्प॑त्य॒ग्रेवा॑चो अ॒ग्नि॒योगो॑पु॒गच्छ॑ति ।
अ॒ग्रेवा॑जस्य भ॒जते॑ म॒हा॒ध॒नं॒स्वायु॑धः सो॒तृभिः॑ पू॒षते॑ दृ॒ष्टा ॥ १२ ॥

अ॒ग्रे । सिन्धू॑नाम् । प॒र्वमा॑नः । अ॒र्प॑ति । अ॒ग्रे । वा॒चः । अ॒ग्नि॒यः ।
गो॒पु । ग॒च्छ॑ति । अ॒ग्रे । वा॒जस्य॑ । भ॒ज॒ते । म॒हा॒ध॒नम् ।
सु॒ह॒आ॒यु॒धः । सो॒तृ॒भिः । पू॒ष॒ते । दृ॒ष्टा ॥ १२ ॥

यः सोमः पर्वमानः सिन्धूनां स्यन्दमानानामुदकानां अग्रे अर्पति गच्छति तथा अग्निः अग्राहः श्रेष्ठो ग्रेवाचो माध्यमिकाया अग्रे अर्पति । तथा गोषु रश्मिषु गच्छति तथा वाजस्याजस्य बलस्य बालाभाय महाधनं संग्रामं भजते स स्वायुधः वृषा वर्षकः सोमः सोतृभिः अभिपवकृतृभिः पूषते ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी-

अयं मतवाञ्छकुनो यथा हितो व्येससारपवमान ऊर्मिणा ।

तव क्रत्वारोदसी अन्तरा कवे शुचिर्धिया पवते सोम इन्द्र ते ॥ १३ ॥

अयम् । मतश्चान् । शकुनः । यथा । हितः । अव्ये । ससार ।

पवमानः । ऊर्मिणा । तव । क्रत्वा । रोदसी इति । अन्तरा ।

कवे । शुचिः । धिया । पवते । सोमः । इन्द्र । ते ॥ १३ ॥

अयं सोमो मतवान् मत्वं संमतं मियं स्तोत्रं तद्वान् पवमानः पूयमानः शोध्यमानश्च सन् हितः प्रेरितः शकुनः पक्षी यथा शीघ्रं गच्छति तथा अव्येपवित्रे ऊर्मिणारसेन ससार गच्छति । हे कवे क्रान्तप्रज्ञ अनुबानवा । ये वा अनुबानास्ते कवय इति श्रुतेः । तादृशेन्द्रयजमान यद्वा उक्तलक्षणेन्द्र ते तव क्रत्वा कर्मणा धियामज्ञया च यद्वा विशेषणविशेष्यभावः धियाधारकेण क्रत्वा कर्मणा रोदसी अन्तरा रोदस्योर्धावापृथिव्योर्मध्ये शुचिः सोमः पवते पूयते ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी-

द्रापि वसानो यजतो दिवि स्पृशं मन्तरिक्ष प्राभुवनेष्वर्पितः ।

स्वर्जज्ञानो नमसाभ्यक्रमीत् प्रत्नमस्य पितरमा विवासति ॥ १४ ॥

द्रापिम् । वसानः । यजतः । दिवि स्पृशम् । अन्तरिक्षे प्राः ।

भुवनेषु । अर्पितः । स्वः । जज्ञानः । नमसा । अभि । अक्रमीत् ।

प्रत्नम् । अस्य । पितरम् । आ । विवासति ॥ १४ ॥

दिवि स्पृशं दिवः स्पर्शं द्रापि कवचं तेजो रूपं वसानः आच्छादयन् यजतो यष्टव्योन्तरिक्षमाः अन्तरिक्षस्य पूरकः उदकेन तादृशः सोमो भुवनेषु दकेष्वर्पितः स्वः सर्वस्व नयामिनव्यं देवसंघं स्वर्गं वा जज्ञानः जनयन् अथवा स्वरुदकं तज्जनयन् नमसा उदकेन अभ्यक्रमीत् अभिक्रामति अस्पोदकस्य पितरं पादकं प्रत्नं पुराणं इन्द्रं आविवासति परिचरति ॥ १४ ॥

अथ पञ्चदशी-

सोअस्यविशेमहिशर्मयच्छति॒योअस्य॒धाम॑प्रथ॒मं॒व्या॒न॒शे ।

प॒दं॒प॒द॒स्य॒पर॑मे॒व्योम॑न्यतो॒विश्वा॑अ॒भिसं॑याति॒सं॒यतः॑ ॥ १५ ॥ १४ ॥

सः । अस्य । विशे । महि । शर्म । यच्छति । यः । अस्य ।

धाम । प्रथमम् । वि॒श्वा॒न॒शे । प॒दम् । यत् । अस्य । परमे ।

वि॒श्वा॒ओम॑नि । अतः । विश्वाः । अ॒भि । सम् ।

या॒ति । सम्॒यतः॑ ॥ १५ ॥ १४ ॥

सप्तमः अस्मेन्द्रस्यविशे प्रवेशनाय महिमहत् शर्म सुखं यच्छति यः सोमोऽस्मेन्द्रस्यधाम तेजोयुक्तं शरीरं प्रथमं इतरदेवभागे पूर्वं व्यानशे प्राप्तवान् यत् यस्यास्यसोमस्य परमेउत्कृष्टे व्योमन् व्योमनि द्युलोके वेद्यां वा पदस्थानं भवति यतोऽयस्मात् सोमात् तप्तइन्द्रः सोमः स्वयं वा विश्वाः संयतः सर्वान् संग्रामान् अभिसंयाति सम्यगभिगच्छति सप्तमोमहिशर्मयच्छती-
तिसंयन्धः ॥ १५ ॥

॥ इति सप्तमस्य तृतीये चतुर्दशोवर्गः ॥ १४ ॥

अथ षोडशी-

प्रोअयासीदिन्द्रुरिन्द्रस्यनिष्कृतं॒सखा॑स॒रयु॑र्न॒मि॒नाति॑संगि॒रम् ।

म॒र्य॑इ॒वयु॑वतिभि॒सम॑र्पति॒सोम॑क॒लशे॑ श॒तया॑भ्रा॒प॒था ॥ १६ ॥

प्रो इति । अयासीत् । इन्द्रुः । इन्द्रस्य । निःस्कृतम् । सखा ।

सरयुः । न । प्र । मि॒ना॒ति । सम्॒यगि॑रम् । म॒र्यः॑इ॒व । यु॒वति॑भिः ।

सम् । अ॒र्प॒ति । सोम॑ । क॒लशे॑ । श॒तया॑भ्रा । प॒था ॥ १६ ॥

- इन्द्रुः सोमः इन्द्रस्यनिष्कृतं स्थानमुदरं प्रोअयासीत् प्रैवगच्छति गत्वाच सखा सखि-
भूतः सोमः सरयुरिन्द्रस्य संगिरं सम्यगगिरणाधारभूतं उदरं नपदिनावि नहिनस्ति । किंच म-
र्यइवयुवतिभिः यत्पथोयथा युवतिभिः सहसंगतोभवति तद्वदयमपि सोमोयुवतिभिर्मिश्रणशी
लाभिर्वसतीवरीभिरद्भिः सह समर्पति संगच्छते अभिषवकाले पश्चात्सोमः शतयाभ्रा अनेक-
यामनसाधनच्छिद्रोपेतेन पथामार्गेण दशापवित्रसंबन्धिनि कलशे द्रोणकलशे गच्छतीतिशेषः॥

यद्वैकमेववाक्यं । यथा मर्योयुवतिभिः सहसंगच्छते एवं कलशे शतयान्नापथा संगच्छ-
तेद्भिः ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी—

प्रवो॒धियो॑म॒न्द्र॒युवो॑वि॒प॒न्युवः॑प॒न॒स्युवः॑सं॒वस॑नेष्व॒क्रमुः॑ ।

सोम॑मनी॒पाअ॒भ्यनू॑पत॒स्तुभो॑भि॒धेनवः॑प॒र्यसे॑मशि॒श्रयुः॑ ॥ १७ ॥

प्र । वः । धियः । म॒न्द्र॒युवः । वि॒प॒न्युवः । प॒न॒स्युवः ।

स॒म॒वस॑नेषु । अ॒क्र॒मुः । सोम॑म् । म॒नी॒पाः । अ॒भि । अ॒नू॒पत॑ ।

स्तु॒भः । अ॒भि । धे॒नवः॑ । प॒र्यसा॑ । ई॒म् । अ॒शि॒श्र॒युः ॥ १७ ॥

हे सोम वीर्युष्माकं धियोध्यातारः मन्द्रयुवः मदकरं शब्दं कामयमानाः पनस्युवः स्तुतिं
कामयमानाः विपन्युवः स्तोतृनामैतत् स्तोतारः संवसनेषु संवासायोगेषु यागगृहेषु प्राक्रमुः प्र-
क्रमन्ते । तदेवाह सोमं मनीषाः मनसईशाः ईश्वराः स्तोतारः अभ्यनूपत अभिष्टुवन्ति धेनवोपि
पर्यसा स्वीयेन ईमेनसोममग्न्यशिश्रयुः अभिश्रीणन्ति ॥ १७ ॥

अथाष्टादशी—

आनः॑सोमसं॒यतं॑पि॒प्युपी॑मि॒पमि॒न्दोप॑वस्त्व॒पव॑मानोअ॒स्त्रिध॑म् ।

यानो॑दोह॑तेचिर॒हन्स॑श्चुपीक्षु॒मद्वाज॑वन्मधु॒मत्सु॑वीर्यम् ॥ १८ ॥

आ । नः । सोम॑म् । स॒म॒यत॑म् । पि॒प्युपी॑म् । इ॒पम् । इ॒न्दो इति॑ ।

पव॑स्व । पव॑मानः । अ॒स्त्रिध॑म् । या । नः । दोह॑ते । चिः ।

अह॑न् । अस॑श्चुपी । क्षु॒मत् । वाज॑वत् । मधु॑मत् ।

सु॒वीर्य॑म् ॥ १८ ॥

हेइन्दो दीप्तसोम पवमानस्त्वं नोस्माकं संयतं संगृहीतं पिप्युपीं प्रवृद्धमिपमन्नं अस्त्रिधं
अक्षीणं आपवस्व प्रयच्छेत्यर्थः । या यादृशी नोस्माकं अहन् अहनि अह्नः चिः त्रिपुसव-
नेषु असश्चुपी अप्रतिबंधादोहते क्षरति । किं क्षुमत् शब्दोपेतं सर्वत्रश्रूयमाणं वाजवत् मधुमत्
माधुयोपेतं सुवीर्यं शोभनसामर्थ्यं पुत्रं दोहते तां इयं पवस्वेति समन्वयः ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशी-

वृषांमतीनांपवतेविचक्षणःसोमोअह्नःप्रतरीतोपसोदिवः ।

क्राणासिन्धूनांकलशाँअवीवशदिन्द्रस्यहार्द्याविशन्मनीपिभिः॥ १९॥

वृषा । मतीनाम् । पवते । विचक्षणः । सोमः । अह्नः । प्रतरीता ।

उपसः । दिवः । क्राणा । सिन्धूनाम् । कलशान् । अवीवशात् ।

इन्द्रस्य । हार्दि । आहविशन् । मनीपिभिः ॥ १९ ॥

अयंसोमः पवते अभिपूयते । कीदृशःसोमः मतीनां मतयः स्तोतारः तेषां वृषा वर्षकः कामानां विचक्षणोविद्वष्टा अह्नः उपसोदिवोद्युलोकास्यादित्यस्यवा प्रतरीता वर्धयिता । किंच सिंधूनां स्पंदमानानां उदकानां क्राणा कर्ता करोतेः शानचि बहुलंछन्दसीति विकरणस्पलुक् । सुषांसुलुगित्याकारः कलशानवीवशात् कामयते प्रवेष्टुं । किंकुर्वन् इन्द्रस्यहार्दि हृदयमाविशन् प्रविशन् मनीपिभिः स्तुतइतिशेषः । यद्वा व्यवहितमपि मनीपिभिरित्येतत्पवतइत्यनेन संबध्यते ॥ १९ ॥

अथ विंशी-

मनीपिभिःपवतेपूर्यःकविर्नृभिर्यतःपरिकोशाँअचिक्रदत् ।

त्रितस्यनामजनयन्मधुक्षरदिन्द्रस्यवायोःसख्यायकर्तवे॥ २०॥ १५॥

मनीपिभिः । पवते । पूर्यः । कविः । नृभिः । यतः । परि ।

कोशान् । अचिक्रदत् । त्रितस्य । नाम । जनयन् । मधु ।

क्षरत् । इन्द्रस्य । वायोः । सख्याय । कर्तवे ॥ २० ॥ १५॥

अयंसोमोमनीपिभिर्मैधाविभिरध्वर्वादिभिः पवतेपूयते यद्वायं मनीपिभिः मनीपिणीभिः धाराभिःपवते क्षरति । कीदृशोयं पूर्यः पुराणः कविर्मैधावी नृभिर्नृभिरध्वर्वादिभिः यतः नियमितः सन् कोशान् कलशान्प्राप्तुं पर्यचिक्रदत् परिक्रन्दते शब्दकरोति त्रितस्य त्रिपुस्थानेषु विस्तृत-
स्पेन्द्रस्य यजमानस्यसंबन्धि नाम नामकमुदकं जनयन् उत्पादयन् मधु मधुरंसं क्षरत् क्षरति किमर्थं इन्द्रस्य वायोश्च सख्याय कर्तवे सख्यं कर्तुं ॥ २० ॥

॥ इति सप्तमस्य तृतीये पंचदशोवर्गः ॥ १५ ॥

अथैकविंशी-

अयं पुनान उपसो विरोचयदयं सिन्धुभ्यो अभवदुलोककृत् ।
अयं त्रिः सप्त दुदुहान आशिरं सोमो हृदे पवते चारुं मत्सरः ॥ २१ ॥

अयम् । पुनानः । उपसः । वि । रोचयत् । अयम् । सिन्धुभ्यः ।
अभवत् । ऊँ इति । लोककृत् । अयम् । त्रिः । सप्त । दुदुहानः ।
आशिरम् । सोमः । हृदे । पवते । चारुं । मत्सरः ॥ २१ ॥

अयं सोमः पुनानः पूयमानः उपसो विरोचयत् विविधं रोचयति । अयं सिन्धुभ्यः स्पन्दमानेभ्योऽस्यो वसतीवरीभ्यः अभवत् समृद्धो भवति उदतिपूरणः कीदृशोऽयं लोककृत् लोकानां कर्ता वर्षकत्वादेवोधारकत्वाद्वास्यलोककृत्त्वं । अयं सोमः त्रिः सप्त एकविंशतिं वा ऋत्विक्ष्वेन आशिरं दुदुहानः दुहानः दोहस्य प्रयोजकत्वात्कतुर्गुणचारः मत्सरो मदकरः चारु रमणीयं पवते क्षरति । किमर्थं हृदे हृदमाप हृदयगमनाय ॥ २१ ॥

अथ द्वाविंशी-

पवस्व सोम दिव्येषु धामसु सृजान इन्द्रो कलशे पवित्रे आ ।
सीदन् इन्द्रस्य जठरे कनिष्कदन्तृभिर्भूतः सूर्यमारोहयो दिवि ॥ २२ ॥

पवस्व । सोम । दिव्येषु । धामसु । सृजानः । इन्द्रो इति ।
कलशे । पवित्रे । आ । सीदन् । इन्द्रस्य । जठरे । कनिष्कदन्तृभिः ।
भूतः । यतः । सूर्यम् । आ । आरोहयः । दिवि ॥ २२ ॥

हे सोम दिव्येषु धामसु स्थानेषु देवानां संबन्धिषूदरेष्वित्यर्थः तेषु पवस्व क्षर । कीदृशान् हे इन्द्रो दीप्त सोम कलशे पवित्रे आ दशापवित्रे च । आदित्यार्थे । सृजानः सृज्यमानः । अत्राग्निहोत्रं जुहोति यवागूं पचतीति वदार्थिकः क्रमो वर्गव्ययः । किंचेन्द्रस्य जठरे सीदन् जठरं गच्छन् कनिष्कदन्तृशब्दं कुर्वन् नृभिर्नैतृभिर्कैत्विभिः यतः परिगृहीतः हुत इत्यर्थः । तथाभूतः सन् दिविसूर्यमारोहयः प्रादुर्भूतमकरोः ॥ २२ ॥

अथ त्रयोविंशी—

अद्रिभिः सुतः पवसे पवित्रं आँ इन्द्रं विन्द्रस्य जठरैष्वविशन् ।
 त्वं नृचक्षां अभवो विचक्षणः सोमं गोत्रमङ्गिरोभ्यो वृणोरप ॥ २३ ॥
 अद्रिः इभिः । सुतः । पवसे । पवित्रं । आ । इन्द्रो इति । इन्द्रस्य ।
 जठरैषु । आँ विशन् । त्वम् । नृचक्षाः । अभवः । विचक्षणः ।
 सोमं । गोत्रम् । अङ्गिरः इभ्यः । अ वृणोः । अप ॥ २३ ॥

हे इन्द्रो सोम अद्रिभिः ग्रावभिः सुतोभिपुतस्त्वं पवसे क्षरसि पूयसे वा पवित्रे आ दशाप-
 वित्रे । आ इति पूरणः । यद्वा अभिपुतो भवसि पवसे चेति चार्थ आकारः । किं कुर्वन् इन्द्रस्य जठरेषु
 जठरमदेशेषु आविशन् जठरमदेशायेत्यर्थः । किंच हे विचक्षण विद्रष्टः सोम त्वं नृचक्षाः अभवः
 नृणां मनुष्याणामनुग्रहेण द्रष्टा भवसि । किंच हे सोम त्वं अङ्गिरोभ्यो गोत्रं मेघमुदकं क्षारयितुं
 पणिभिरपहतानां गवामावरकं पर्वतं वा अपावृणोः ॥ २३ ॥

अथ चतुर्विंशी—

त्वांसोमपवमानं स्वाध्यो नुविप्रांसो अमदन्नवस्यवः ।
 त्वांसुपूर्णआभरदिवस्परीन्दो विश्वाभिर्मतिभिः परिष्कृतम् ॥ २४ ॥
 त्वाम् । सोम । पवमानम् । सुऽआध्यः । अनु । विप्रांसः । अमदन् ।
 अवस्यवः । त्वाम् । सुऽपूर्णः । आ । अभरत् । दिवः । परि । इन्द्रो
 इति । विश्वाभिः । मतिभिः । परिष्कृतम् ॥ २४ ॥

हे सोम पवमानं त्वां स्वाध्यः सुमतयः सुकर्माणो वा विप्रासो विप्रा मेधाविनः स्तोतारः
 अवस्यवोरक्षाकामा अन्वमदन् अनुवृण्वन्ति । हे इन्द्रो त्वां सुपूर्णः श्येन आभरत् आहरत् दि-
 वस्परि द्युलोकस्योपरि द्युलोकादित्यर्थः । कीदृशं त्वां विश्वाभिर्मतिभिः सर्वाभिः स्तुतिभिः
 परिष्कृतमलंकृतं ॥ २४ ॥

अथ पञ्चविंशी—

अव्येषु नानं परिवारं उर्मिणा हरिन् वन्ते अभिससधेनवः ।
 अपामुपस्थे अघ्यायवः कविमृतस्योनामा हि पाअहेपत ॥ २५ ॥ १६ ॥

अव्ये । पुना॒नम् । परि॑ । वारे॑ । ऊ॒र्मिणा॑ । हरि॑म् । न॒वन्ते॑ । अ॒ग्नि ।
स॒प्त । धेन॑वः । अ॒पाम् । उ॒प॒स्थे॑ । अधि॑ । आ॒यवः॑ । क॒विम् ।
ऋत॑स्य । योना॑ । म॒हिषाः । अ॒हे॒पत॑ ॥ २५ ॥ १६ ॥

अव्ये अविमये वारे बाले दशापवित्रे ऊर्मिणा रसेन परि परितः पुनानं पवमानं हरिं
हरितवर्णं सोमं अभिनवन्ते अभिगच्छन्ति सप्तधेनवः प्रीणयिष्यः सप्त गायत्र्याद्याः सप्त गंगाद्या
नद्योवा नवते क्षोदते इति गतिकर्मसुपठितः । किंच कविं त्वां अपामुपस्थे अन्तरिक्षस्योत्संगे
ऋतस्य योना योनौ उदकनामैतत् ऋतं योनिः ऋतस्य योनिरिति तन्नामसुपाठात् उदके
महिषाः महान्तआयवोमनुष्याः अध्यहेपत अधिकं प्रेरयन्ति ॥ २५ ॥

॥ इति सप्तमस्य तृतीये षोडशोवर्गः ॥ १६ ॥

अथ पर्विंशी—

इ॒न्दुः पुना॒नो अ॒तिगा॑हते मृ॒धो वि॒श्वानि॑ कृ॒ण्वन् सु॒प॒थानि॑ य॒ज्यवे॑ ।
गाः कृ॒ण्वानो॑ नि॒र्णिजं॑ ह॒र्यतः॑ क॒विस्त्यो॑न॒क्रीळ॑न् परि॒वारं॑ म॒र्षति॑ ॥ २६ ॥
इ॒न्दुः । पुना॒नः । अ॒ति । गा॒हते॑ । मृ॒धः । वि॒श्वानि॑ । कृ॒ण्वन् ।
सु॒प॒थानि॑ । य॒ज्यवे॑ । गाः । कृ॒ण्वानः॑ । नि॒र्निजं॑ । ह॒र्यतः॑ ।
क॒विः । अ॒त्यः । न । क्रीळ॑न् । परि॑ । वारं॑म् । अ॒र्षति॑ ॥ २६ ॥

अयमिन्दुः दीप्तः सोमः पुनानः पूयमानः अतिगाहते अतिक्रम्य गच्छति । मृधः शत्रून् ।
किं कुर्वन् विश्वानि गन्तव्यानि सुवर्त्मनि वैदिकानि लौकिकानि च सुपथानि कृण्वन् कुर्वन्
कस्मै यज्यवे यागकर्त्रे यजमानाय शत्रून् परिहरन् मार्गान् सुपथान् कुर्वन् कलशं प्रविशती-
त्यर्थः । किंच निर्निजं आत्मीयं रूपं गाः कृण्वानोरसमयान् कुर्वाण इत्यर्थः ह॒र्यतः कान्तः ह-
र्यगविकांतयोः औणादिकः अतच् कविः क्रान्तप्रज्ञः एवंभूतः सोमः अत्योन अश्वइव क्रीळ-
न् वारं दशापवित्रं पर्यर्षति परिगच्छति ॥ २६ ॥

अथ सप्तविंशी—

अ॒स॒श्वतः॑ श॒तधा॑रा अ॒ग्नि॒श्रियो॑ ह॒रिं न॑वन्ते व॒ता उ॑द॒न्युवः॑ ।
क्षि॒पो मृ॒जन्ति॑ परि॒गोमि॒रा ह॑तं तृतीये पृ॒ष्ठे अ॒धिरो॑च॒ने दि॒वः ॥ २७ ॥

असुश्रुतः । शतधाराः । अभिश्रियः । हरिम् । नवन्ते । अव ।
ताः । उदन्युवः । क्षिपः । मृजन्ति । परि । गोभिः । आहृतम् ।
तृतीये । पृष्ठे । अधि । रोचने । दिवः ॥ २७ ॥

असुश्रुतः परस्परसंगताः शतधाराः अभिश्रियः अभितः सोमश्रयन्त्यः ताः प्रसिद्धाः
सूर्यस्य रश्मयो हरिं अवनवन्ते गच्छन्ति । उदन्युवः उदकेच्छावत्यः यद्वा धाराशब्देनात्र सो-
मधारा अभिमेताः असुश्रुतोसंबद्धाः अभिश्रियः अभितोगाः श्रयन्त्यः गोभिः श्रिताः ताः प्र-
सिद्धा उदन्युव इन्द्रसंबन्धि वृष्टिकामा हरिमिन्द्रं अवनवन्ते संगच्छन्ते क्षिपेगुल्योपि गोभिः
दीप्तिपक्षे गोभीरश्मिभिरावृतं सोमधारापक्षे गोभिः पर्यावृतं व्याप्तं सोमं मृजन्ति अवशोधयन्ति ।
दिव आदित्याद्रोचने रोचमाने यमादित्योरोचयति तस्मिन् तृतीयेपृष्ठे क्षित्यपेक्षायां तृतीयभू-
ते द्युलोके अधिवसन्तं सोमं मृजन्ति ॥ २७ ॥

अथाष्टाविंशी-

तवेमाः प्रजादिव्यस्य रेतसस्त्वं विश्वस्य भुवनस्य राजसि ।
अथेदं विश्वं पवमान ते वशे त्वमिन्द्रो प्रथमो धामधा असि ॥ २८ ॥
तव । इमाः । प्रजाः । दिव्यस्य । रेतसः । त्वम् । विश्वस्य । भुवनस्य ।
राजसि । अर्थ । इदम् । विश्वम् । पवमान । ते । वशे । त्वम् ।
इन्द्रो इति । प्रथमः । धामधाः । असि ॥ २८ ॥

तव दिव्यस्य रेतसः सकाशादिमाः प्रजा उत्पन्नाः प्राणिन उत्पन्नाः । सोमो वैरेतो धा इ-
ति श्रुतेः । त्वं विश्वस्य भुवनस्य राजसि ईश्वरो भवसि । अथापि चेदं विश्वं हे पवमान ते वशे
त्वदधीनं वर्तते । हे इन्द्रो प्रथमो मुख्यस्त्वं धामधाः धाम्नाधर्ता असि भवसि ॥ २८ ॥

अथैकोनविंशी-

त्वं समुद्रो असि विश्ववित् त्वे तवेमाः पञ्चमदिशो विधर्मणि ।
त्वं द्यां च पृथिवीं चार्तिजश्रिये तव ज्योतीं पपवमान सूर्यः ॥ २९ ॥

त्वम् । समुद्रः । अस्ति । विश्ववित् । कवे । तवं । इमाः । पञ्च ।
प्रदिशः । विधर्मणि । त्वम् । द्याम् । च । पृथिवीम् । च । अति ।
जग्निषे । तवं । ज्योतीषि । पवमान । सूर्यः ॥ २९ ॥

हे कवे क्रान्तप्रज्ञ त्वं यस्मात्समुद्रः वर्षसाधनोपां अतोविश्वविदसि । यद्वा समुद्रोद्वात्म-
कोसि विश्वविज्ञासि । किञ्च तव विधर्मणि विधारणे इमाः पञ्चप्रदिशः प्ररुद्धादिशोभवन्ती-
तिशेषः । त्वं द्यां च दिवं च पृथिवीं च अतिजग्निषे जिग्मिषि । हे पवमान सूर्येदिवस्तवज्योती-
षि आप्याययति ॥ २९ ॥

अथ त्रिंशी-

त्वं पवित्रे रजसो विधर्मणि देवेभ्यः सोमपवमान पूयसे ।
त्वामुशिजः प्रथमा अगृह्णात तुभ्येमा विश्वा भुवनानि येमिरे ॥ ३० ॥ १७ ॥

त्वम् । पवित्रे । रजसः । विधर्मणि । देवेभ्यः । सोम ।
पवमान । पूयसे । त्वाम् । उशिजः । प्रथमाः । अगृह्णात ।
तुभ्य । इमा । विश्वा । भुवनानि । येमिरे ॥ ३० ॥ १७ ॥

हे सोम पवमान त्वं रजसोलोकस्य रसस्य वा विधर्मणि विधारके दशापवित्रे देवेभ्यः
देवार्थं पूयसे । त्वामुशिजः कामयमाना ऋविजः प्रथमाः प्रतमामुख्याः अगृह्णात गृह्णन्ति ।
तुभ्य तुभ्य इमा इमानि विश्वा सर्वाणि भुवनानि भूतजातानि येमिरे यच्छन्त्यात्मानं ॥ ३० ॥

॥ इति सप्तमस्य तृतीये सप्तदशोवर्गः ॥ १७ ॥

अथैकविंशी-

प्ररेत एत्यतिवारं मव्ययं वपावनेष्ववचक्रदद्भरिः ।
संघीतयो वावशाना अनूपत शिशुरिहन्ति मतयः पनिमतम् ॥ ३१ ॥
प्र । रेतः । एति । अति । वारम् । अव्ययम् । वपा । वनेषु ।
अव । चक्रदत् । हरिः । सम् । घीतयः । वावशानाः । अनूपत ।
शिशुम् । रिहन्ति । मतयः । पनिमतम् ॥ ३१ ॥

रेभः शब्दयिता । रेभृशब्दे । सोमः अव्ययं अविमयं वारं वालं प्रत्येति प्रकर्षेणातिगच्छति । वृषा सेका सोमोवनेपूदकेषु अवचक्रदव अवक्रंदव । हरिहरितवर्णः सोमः । समनूपत संस्तुवन्ति । के धीतयोध्यातारो वावशाना यागं सोमंवाकामयमानाः शिशुं शिशुवत्संस्कर्तव्यं सोमं मवयः स्तुतयोरिहन्ति लिहन्ति स्पृशन्ति स्वविषयीकुर्वन्तीत्यर्थः । कोटशं पनिमत्तं शब्दयंतं ॥ ३१ ॥

अथ द्वात्रिंशी-

ससूर्यस्परश्मिभिः परिव्यत तन्तुं तन्वान खिद्यतं यथा विदे ।
नयन् ऋतस्य प्रशिपो नवीयसीः पतिर्जनीनामुपयाति निष्कृतम् ॥ ३२ ॥

सः । सूर्यस्य । रश्मिभिः । परि । व्यत । तन्तुम् । तन्वानः ।
त्रिद्यतम् । यथा । विदे । नयन् । ऋतस्य । प्रशिपुः । नवीयसीः ।
पतिः । जनीनाम् । उप । याति । निःस्कृतम् ॥ ३२ ॥

ससोमः सूर्यस्परश्मिभिः परिव्यत परिवेष्टयत्यात्मानं । किंकुर्वन् त्रिवृतं सर्वनैर्देवैर्वात्रिवृतं तंतुं यज्ञं तन्वानः विस्तारयन् । यथा विदे जानाति येन प्रकारेण संपूर्णमवगच्छति तस्मा-
एवं जनीनां पतिः पाळकः स्वामी निष्कृतं संस्कृतं पात्रं उपयाति गच्छति ॥ ३२ ॥

अथ त्रयास्त्रिंशी-

राजा सिन्धूनां पवते पतिर्दिवः ऋतस्य याति पृथिभिः कनिःक्रदत् ।
सहस्रधारः परिपिच्यते हरिः पुनानोवाचं जनयन्नुपावसुः ॥ ३३ ॥

राजा । सिन्धूनाम् । पवते । पतिः । दिवः । ऋतस्य । याति ।
पृथिभिः । कनिःक्रदत् । सहस्रधारः । परि । पिच्यते । हरिः ।
पुनानः । वाचम् । जनयन् । उपवसुः ॥ ३३ ॥

सिन्धूनां नदीनामुद्गकानां राजा ईश्वरः दिवः पतिः घुलोकस्य स्वामी सोमः पवते पूयते ।
ऋतस्य यज्ञस्य पृथिभिः मार्गैः कनिःक्रदच्छब्दं कुर्वन् याति सहस्रधारो बहुधारायुक्तः सोमो नृ-
भिर्नैतुभिः परिपिच्यते पात्रेषु । पुनानः पूयमानो वाचं शब्दं जनयन् उत्पादयन् उपावसुः उप-
गच्छद्भनः परिपिच्यत इति समन्वयः ॥ ३३ ॥

अथ चतुर्विंशी-

पवमानमहर्षणोविधावसिसूरोनचित्रोअव्ययानिपव्यया ।

गभस्तिपूतोऽनृभिरर्द्रिभिःसुतोमहेवाजायधन्यायधन्वसि ॥ ३४ ॥

पवमान । महि । अर्णः । वि । धावसि । सूरः । न । चित्रः ।

अव्ययानि । पव्यया । गभस्तिपूतः । नृभिः । अर्द्रिभिः ।

सुतः । महे । वाजाय । धन्याय । धन्वसि ॥ ३४ ॥

हे पवमानसोम महर्षोविहूदकं अर्णइत्युदकनाम रसंवा विधावसि गमयसि । धावुग-
तिशुध्योः । किंच सूरोन चित्रः सूर्यइव चित्रः चायनीयः पूज्यःसन् अव्ययानि अविमयानि
पव्यया पात्राणि गच्छसि । किंच गभस्तिपूतोबहुभिरभिःशोधितः नृभिर्ऋषिभिः प्रावभिश्च
सुतोभिपुतो महेमहत्वे वाजाय संग्रामायधन्याय धनेभ्योहिताय धन्वसि गच्छसि । धन्वतिर्ग-
तिकर्मा ॥ ३४ ॥

अथ पंचविंशी-

इपमूर्जपवमानाभ्यर्पसिश्येनोवंसुकलशेषुसीदसि ।

इन्द्रायमद्वामद्योमदःसुतोदिवोविष्टम्भउपमोविचक्षणः ॥ ३५ ॥ १८ ॥

इषम् । ऊर्जम् । पवमान । अभि । अर्पसि । श्येनः । न । वंसु ।

कलशेषु । सीदसि । इन्द्राय । मद्वा । मद्यः । मदः । सुतः । दिवः ।

विष्टम्भः । उपमः । विचक्षणः ॥ ३५ ॥ १८ ॥

हे पवमान पूयमानसोम इषमन्नं ऊर्जं बलंचाग्न्यर्पसि । श्येनोवस्येनइव वंसु वननीयेषु
कुलायेषु कलशेषु सीदसि निपण्णोभवसि । अथपरोक्षरुतः । इन्द्राय मद्वा मदकरोमद्योमदेहेतुः
मदोरसः सुतोभिपुतः । कीदृशः दिवोयुलोकस्योपमः उपमीयमानोविष्टंभोविशेषेणस्तंभयिता
स्थूणा यथागृहं तथा तद्वत् विचक्षणोविदष्टा । स्थूणेवजनौउपमिदित्युक्तं ॥ ३५ ॥

॥ इति सप्तमस्य तृतीयेष्टादशोवर्गः ॥ १८ ॥

अथ षट्त्रिंशी-

स॒प्तस्वसा॒रोअ॒भिमा॒तरः॑ शिशुं न वँज॒ज्ञानं॑ जे॒न्यँविप॑श्चितम् ।
अ॒पांग॑न्ध॒र्वँदिव्यं॑ नृचक्ष॒संसोमं॑ विश्व॒स्यभुव॑नस्यरा॒जसे॑ ॥ ३६ ॥
स॒प्त । स्वसा॒रः । अ॒भि । मा॒तरः । शिशुम् । नवम् । ज॒ज्ञानम् ।
जे॒न्यम् । वि॒पः॥चित्तम् । अ॒पाम् । ग॒न्ध॒र्वम् । दि॒व्यम् ।
नृ॒चक्ष॑सम् । सोमम् । विश्व॒स्य । भुव॑नस्य । रा॒जसे॑ ॥ ३६ ॥

सप्त सर्पणस्वभावाः सप्तसंख्याकावा स्वसारः मातरो मातृस्थानीया गंगायमुनाद्याः शिशुं शिशुस्थानीयं अभिगच्छन्तीतिशेषः । स्वकीयैः पयोभिराच्छादयन्तीतिशेषः । कीदृशं शिशुं नवं जज्ञानं जायमानं जेन्यं जयशीलं विपश्चितं विद्वांसं अपांजनकं तेषामध्ये वर्तमानं वा गंधर्वं उदकस्यधातारं दिव्यं दिविभवं नृचक्षसं नृणां दृष्टारंसोमं अभिगच्छन्ति किमर्थं विश्वस्य भुवनस्य राजसे विराजनार्थं ॥ ३६ ॥

अथ सप्तत्रिंशी-

ई॒शा॒नइ॒माभुव॑नानि वी॒यसे॑ यु॒जान॑ इ॒न्दोहरि॑तः सु॒प॒र्ण्यः॑ ।
तास्ते॑ क्षरन्तु मधु॒मधू॑तं प॒यस्तव॑ ब्र॒तेसोम॑ तिष्ठन्तु कृ॒ष्टयः॑ ॥ ३७ ॥
ई॒शा॒नः । इ॒मा । भुव॑नानि । वि । ई॒यसे॑ । यु॒जानः॑ । इ॒न्दो इति॑ ।
ह॒रि॒तः । सु॒प॒र्ण्यः । ताः । ते । क्षर॑न्तु । मधु॒मत् । घृ॒तम् ।
प॒यः । तव॑ । ब्र॒ते । सो॒म । ति॒ष्ठन्तु । कृ॒ष्टयः॑ ॥ ३७ ॥

हे इन्द्रो सोम ईशानः सर्वस्य स्वामी त्वं इमा इमानि भुवनानि भूतजातानि वीयसे गच्छसि वीगत्यादिषु । किं कुर्वन् हरितो हरितवर्णः सुपर्ण्यः सुपतनाश्वाः रथे युजानो योजयन्ताः सुपर्ण्यः ते तव संबन्धिन्यः मधुमत् माधुर्येपितं घृतं दीप्तं पयउदकं क्षरन्तु । हे सोम तव ब्रते कर्मणि तिष्ठन्तु कृष्टयोमनुष्याः सर्वे ॥ ३७ ॥

अथाष्टात्रिंशी-

त्वं नृचक्षा॑ अ॒सिसोम॑ विश्व॒तः प॑र्व॒मान॑ वृष॒मृता॑ विधा॒वसि॑ ।
स॒नः प॑वस्व॒वसु॑म॒द्भिर॑ण्यव॒ह्रय॑स्या॒मभुव॑ने पु॒जीव॑से ॥ ३८ ॥

त्वम् । नृचक्षाः । असि । सोम । विश्वतः । पवमान । वृषभ ।
 ता । वि । धावसि । सः । नः । पवस्व । वसुधम् । हिरण्यवत् ।
 वयम् । स्याम । भुवनेषु । जीवसे ॥ ३८ ॥

हे सोम त्वं विश्वतः सर्वतः सर्वेषु भुवनेषु नृचक्षाः नृणां द्रष्टा अस्ति भवसि । हे पवमा-
 न वृषभ अपां वर्षक ता अपो विधावसि विविधं गच्छसि सत्त्वं नोस्माकं पवस्व क्षर । किं वसुम-
 त् बहुभिर्वसुभिर्वासकैर्गणादिद्रव्यैर्युक्तं तथा हिरण्यवत् बहुभिर्हिरण्यैर्युक्तं धनं वयंच वसुभि-
 र्हिरण्यैर्युक्ताः भुवनेषु लोकेषु जीवसे जीवितुं प्रभवः स्याम भवेम ॥ ३८ ॥

अथैकोनचत्वारिंशी-

गोवित्पवस्ववसुविद्विरण्यविद्रेतोधाइन्दोभुवनेष्वर्पितः ।
 त्वंसुवीरोअसिसोमविश्ववित्तत्वाविप्राउपगिरेमआसते ॥ ३९ ॥
 गोवित् । पवस्व । वसुधवित् । हिरण्यवित् । रेतःधाः । इन्दो
 दति । भुवनेषु । अर्पितः । त्वम् । सुवीरः । असि । सोम ।
 विश्ववित् । तम् । त्वा । विप्राः । उप । गिरा । इमे । आसते ॥ ३९ ॥

हे सोम त्वं पवस्व क्षर । कीदृशः गोवित् गवांलंभकः वसुवित् धनस्य लंभकः हिरण्य-
 वित् हिरण्यस्य लंभकः रेतोधाः रेतउदकं तस्य धाता ओषधीनां यद्वा रेतः प्रजननसामर्थ्यं
 तस्य धारयिता भुवनेषु उदकेष्वर्पितः । हे इन्दो सोम त्वं सुवीरः सुवीर्योस्ति भवसि । विश्व-
 वित्तर्वस्यवेत्ता तं त्वा त्वां इमेविप्रागिरास्तुत्पाउपासते ॥ ३९ ॥

अथ चत्वारिंशी-

उन्मध्वंऊर्मिर्वननाअतिष्ठिपदपोवसानोमहियोविगाहते ।
 राजापुवित्ररथोवाजमारुहत्सहस्रंमृष्टिर्जयतिश्रवोबृहत् ॥ ४० ॥ १९ ॥

उत् । मध्वः । ऊर्मिः । वननाः । अतिस्थिपत् । अपः । वसानः ।
 महिपः । वि । गाहते । राजा । पुवित्ररथः । वाजम् । आ ।
 अरुहत् । सहस्रंमृष्टिः । जयति । श्रवः । बृहत् ॥ ४० ॥ १९ ॥

मध्वः मधुरस्योर्मिरसः वननाः वननीयावाचः उदतिष्ठित् उत्थापयति । सोमाग्निषव-
काले स्तुतिवाचः प्रवृत्ते । अपोवसान् आच्छादयन् महिषोमहान् विगाहते प्रविशति क-
लशं । राजा सोमः पवित्ररथः दशापवित्र एवरथो यस्य सतथोकः तादृशः सोमोवाजं संग्राम-
मारुह्य आरोहति । सहस्रभृष्टिः बहुभ्रंशः अपरिमितगमनो बृहच्छ्रवः महदन्नं जयति अस्म-
दर्थं ॥ ४० ॥

॥ इति सप्तमस्य तृतीये एकोनविंशोवर्गः ॥ १९ ॥

अथैकचत्वारिंशी-

समन्द्नाऽउदियति प्रजावती विश्वायुर्विश्वाः सुभरा अहर्दिवि ।
ब्रह्म प्रजावद्रयिमश्वपस्त्यं पीत इन्द्रं विन्द्रं मस्मभ्यं याचतात् ॥ ४१ ॥

सः । मन्द्नाः । उत् । इयति । प्रजावती । विश्वऽआयुः । विश्वाः ।
सुभरा । अहर्दिवि । ब्रह्म । प्रजावत् । रयिम् । अश्वपस्त्यम् ।
पीतः । इन्द्रो इति । इन्द्रम् । अस्मभ्यम् । याचतात् ॥ ४१ ॥

सप्तमः- विश्वायुः सर्वस्य गन्ता सोमः प्रजावतीः प्रजारूपफलदात्र्यः सुभराः
सुष्ठु हियमाणा विश्वाः सर्वा मन्द्नाः स्तुतीः उदियति उत्कृष्टं प्रेरयति । कस्मिन्काले उच्यते ।
अहर्दिवि अहोरात्रयोश्च । अथ प्रत्यक्षकृतः । ब्रह्मपरिवृढकर्म प्रजावत् प्रजाग्निर्युक्त प्रजाफल-
कमित्यर्थः । यद्वा ब्रह्मअन्नं तच्च प्रजावत् प्रजाद्युपेतं तथा रयिधनं कीदृशं अश्वपस्त्यं व्याप्त-
गृहं तदुभयं हे इन्द्रो दीतसोम पीत इन्द्रेण पीतस्त्वं त्वमेवेन्द्रमस्मभ्यं याचतात् याचस्व ॥ ४१ ॥

अथ द्विचत्वारिंशी-

सोअग्रेअह्नाहरिर्हयतोमदप्रचेतसाचेतयतेअनुद्युभिः ।
द्वाजनायातयन्नन्तरीयतेनराचशंसदैव्यंचधर्तरि ॥ ४२ ॥

सः । अग्रे । अह्नाम् । हरिः । हयतः । मदः । प्र । चेतसा ।
चेतयते । अनु । द्युभिः । द्वा । जना । यातयन् । अन्तः ।
इयते । नराशंसम् । च । दैव्यम् । च । धर्तरि ॥ ४२ ॥

त्वम् । नृचक्षाः । असि । सोम । विश्वतः । पवमान । वृषभ ।
ता । वि । धावसि । सः । नः । पवस्व । वसुधम् । हिरण्यध्वत् ।
वयम् । स्याम् । भुवनेषु । जीवसे ॥ ३८ ॥

हे सोम त्वं विश्वतः सर्वतः सर्वेषु भुवनेषु नृचक्षाः नृणां दृष्टा असि भवसि । हे पवमान-
न-वृषभ अपां वर्षक ता अपो विधावसि विविधं गच्छसि सत्त्वं नोस्माकं पवस्व क्षर । किं वसुध-
म् बहुभिर्वसुभिर्वासकैर्गवादिद्रव्यैर्युक्तं तथा हिरण्यवत् बहुभिर्हिरण्यैर्युक्तं धनं वयंच वसुभि-
र्हिरण्यैर्युक्ताः भुवनेषु लोकेषु जीवसे जीवितुं प्रभवः स्याम भवेम ॥ ३८ ॥

अथैकोनचत्वारिंशी-

गोवित्पवस्ववसुविद्धिरण्यविद्रेतोधाइन्दोभुवनेष्वर्पितः ।
त्वं सुवीरो असिसोमविश्ववित्तं त्वाविप्रा उपगिरेम आसते ॥ ३९ ॥
गोध्वित् । पवस्व । वसुध्वित् । हिरण्यध्वित् । रेतः । धाः । इन्द्रो
इति । भुवनेषु । अर्पितः । त्वम् । सुध्वीरः । असि । सोम ।
विश्वध्वित् । तम् । त्वा । विप्राः । उप । गिरा । इमे । आसते ॥ ३९ ॥

हे सोम त्वं पवस्व क्षर । कीदृशः गोविद गवां लंभकः वसुध्वित् धनस्य लंभकः हिरण्य-
विद हिरण्यस्य लंभकः रेतोधाः रेत उदकं तस्य धाता ओषधीनां यद्वा रेतः प्रजननसामर्थ्यं
तस्य धारयिता भुवनेषु उदकेष्वर्पितः । हे इन्द्रो सोम त्वं सुवीरः सुवीर्योसि भवसि । विश्व-
वित्तं वसुधेता तं त्वा त्वां इमे विप्रा गिरास्तुत्या उपासते ॥ ३९ ॥

अथ चत्वारिंशी-

उन्मध्वं ऊर्मिर्वनना अतिष्ठि पदपोवसानो महियो विगाहते ।
राजा पवित्रं रथो वाजमारुहत्सहस्रं मृष्टिर्जयति श्रवो बृहत् ॥ ४० ॥ १९ ॥

उत् । मध्वः । ऊर्मिः । वननाः । अतिस्थिपत् । अपः । वसानः ।
महिपः । वि । गाहते । राजा । पवित्रं रथः । वाजम् । आ ।
अरुहत् । सहस्रं मृष्टिः । जयति । श्रवः । बृहत् ॥ ४० ॥ १९ ॥

मध्वः मधुरस्योर्मिरसः वननाः वननीयावाचः उदतिष्ठिव उत्थापयति । सोमाभिषव-
 स्तुतिवाचः प्रवृत्तेः । अपोवसानः आच्छादयन् महिषोमहान् विगाहते प्रविशति क-
 । राजा सोमः पवित्ररथः दशापवित्रं एवरथोयस्य सतथोकः तादृशः सोमोवाजं संप्राम-
 हव आरोहति । सहस्रभृष्टिः बहुभ्रंशः अपरिमितगमनो बृहच्छ्रुवः महदन्नंजयति अस्म-
 ॥ ४० ॥

॥ इति सप्तमस्य तृतीये एकोनविंशोवर्गः ॥ १९ ॥

अथैकचत्वारिंशी-

सप्तमन्दना उदिद्यति प्रजावती विश्वायुर्विश्वाः सुभरा अहर्दिवि ।
 ब्रह्म प्रजावद्रयिमश्वपस्त्यं पीत इन्द्रं विन्द्रं मस्मभ्यं याचतात् ॥ ४१ ॥
 सः । मन्दनाः । उत् । इद्यति । प्रजावतीः । विश्वः आयुः । विश्वाः ।
 सुभराः । अहर्दिवि । ब्रह्म । प्रजावत् । रयिम् । अश्वपस्त्यम् ।
 पीतः । इन्द्रो इति । इन्द्रम् । अस्मभ्यम् । याचतात् ॥ ४१ ॥

सप्तमः - विश्वायुः सर्वस्यगन्ता सोमः प्रजावतीः प्रजारूपफलदान्यः सुभराः
 ह्यिमाणा विश्वाः सर्वाभन्दनाः स्तुतीः उदिद्यति उत्कृष्टं प्रेरयति । कस्मिन्काले उच्यते ।
 अहर्दिवि अहोरात्रयोश्च । अथ प्रत्यक्षरुतः । ब्रह्मपरिवृढं कर्म प्रजावत् प्रजाभिर्युक्तं प्रजाफल-
 मित्यर्थः । यद्वा ब्रह्मअन्नं तच्च प्रजावत् प्रजाद्युपेतं तथा रयिधनं कीदृशं अश्वपस्त्यं व्याप्त-
 इहं तदुभयं हे इन्द्रो दीप्तसोम पीत इन्द्रेण पीतस्त्वं त्वमेवेन्द्रमस्मभ्यं याचतात् याचस्व ॥ ४१ ॥

अथ द्विचत्वारिंशी-

सोअग्रे अद्वां हरिर्हर्षतो मदः प्रचेतसा चेतयते अनुद्युजिः ।
 द्वाजनायातयन्नन्तरीयते नराचशंसुदैव्यं च धर्तरि ॥ ४२ ॥
 सः । अग्रे । अद्वाम् । हरिः । हर्यतः । मदः । प्र । चेतसा ।
 चेतयते । अनु । द्युजिः । द्वा । जना । यातयन् । अन्तः ।
 ईयते । नराशंसम् । च । दैव्यम् । च । धर्तरि ॥ ४२ ॥

ससोमोग्रे सर्वेषां संमुखं चेतसा प्राणिनां चेज्जेनसह अह्नां द्युभिर्दीप्तिभिः अनुप्रचेतयते अनुप्रज्ञापयते यद्वा अह्नामग्रे अग्रभागे प्रातरित्यर्थः स्तोतॄणां चेतसा प्रज्ञानेन द्युभिर्दीप्तिभिः स्तुतिभिश्चानु प्रचेतयते । कीदृशः सहरिर्हरितवर्णः हर्यतः कान्तः मदोमदकरः । किंच द्वाजना द्वौजनौ स्तोतारं यष्टारं च याचयन् प्रापयन् स्वविहितेन कर्मणा लौकिकवैदिकौ द्वौजनौ द्रष्टव्यौ एवंकुर्वन्तर्द्यावापृथिव्योर्मध्ये ईयते गच्छति । ईङ्गतौ । किंकुर्वन् नराशंसैः नरैः शंसनीयं मानुषमित्यर्थः दैव्यं चोभयविधं धनं धर्तरि धारके यजमाने प्रेरयन्निशेषः ॥ ४२ ॥

अथ त्रिचत्वारिंशी—

अञ्जते व्यञ्जते समञ्जते क्रतुं रिहन्ति मधुना भ्यञ्जते ।

सिन्धोरुच्छ्रासे पतयन्त मुक्षणं हिरण्यपावाः पशुमासु गृभ्णते ॥ ४३ ॥

अञ्जते । वि । अञ्जते । सम । अञ्जते । क्रतुम् । रिहन्ति । मधुना ।

अभि । अञ्जते । सिन्धोः । उत्क्ष्वासे । पतयन्तम् । उक्षणम् ।

हिरण्यपावाः । पशुम् । आसु । गृभ्णते ॥ ४३ ॥

सोममृत्विजः अञ्जते गोभिः तथा व्यञ्जते विविधमञ्जन्ति समञ्जते सम्यगञ्जन्ति स्तुत्यर्थत्वादपुनरुक्तिः । तथा क्रतुं बलकर्तारं रिहन्ति लिहन्ति आस्वादयन्ति देवाः तथा पुनर्मधुना गव्येन अभ्यञ्जते तमेव सोमं सिन्धोरुदकस्य रसस्याधारभूते उच्छ्रासे उच्छ्रितदेशे पतयन्तं गच्छन्तं पतुगतावित्यस्मात्स्वार्थेण चि वृद्धभावाच्छान्दसः । उक्षणं सेकारं हिरण्यपावाः हिरण्येन पुनन्तः पशुं द्रष्टारं । पशुः पश्यते रिति निरुक्तं । आसु वसतीवरीषु गृभ्णते गृह्णन्ति ॥ ४३ ॥

अथ चतुश्चत्वारिंशी—

विपश्चिते पर्वमानाय गायत महीनधारात्यन्धो अर्पति ।

अहिर्नजूर्णामर्तिसर्पति त्वचमत्यो न क्रीळन् सरहृपा हरिः ॥ ४४ ॥

विपः । चिते । पर्वमानाय । गायत । मही । न । धारा ।

अर्ति । अन्धः । अर्पति । अहिः । न । जूर्णाम् । अर्ति । सर्पति ।

त्वचम् । अत्यः । न । क्रीळन् । असरत् । हृपा । हरिः ॥ ४४ ॥

हे ऋत्विजः विपश्चिते मेघाविने पवमानाय पूयमानाय गायत स्तुतिं कुरुत । सच विपश्चि-
त्तोमः महीनधारा महतीवर्षधारेव अन्धोन्नरसात्मकं अत्यर्पति अहिर्न अहिरिव जूर्णा जीर्णा
त्वचमत्तिसर्पति अतिमुंचति अभिषवादिकर्मणा त्वचमुंचतोत्यर्थः । तद्वदत्तिसर्पति धारा दशाप-
विप्राव अत्योन अश्वइव क्रीळन् असरत् सरति गच्छति द्रोणकलशं । वृषा वर्षकः कामानां
हरिर्हरितवर्णोरसः ॥ ४४ ॥

अथ पञ्चत्वारिंशी-

अग्नेगोराजाप्यंस्तविष्यतेविमानोअह्नांभुवनेष्वर्पितः ।

हरिर्घृतस्रुःसुदृशीकोअर्णवोज्योतीरथपवतेरायओक्वयः ॥ ४५ ॥ २० ॥

अग्नेऽगः । राजा । अप्यः । तविष्यते । विमानः । अह्नाम् ।

भुवनेषु । अर्पितः । हरिः । घृतस्रुः । सुदृशीकः । अर्णवः ।

ज्योतिः इरथः । पवते । राये । ओक्वयः ॥ ४५ ॥ २० ॥

अग्नेगः अग्नेगन्ता राजा राजमानः अप्यः अप्सुसंस्कृतः सोमः तविष्यते स्तूयते योह्नां
दिनानां विमानो विमाता । चन्द्रकलाह्लासवृच्चधीनत्वादहर्व्यवहारस्य भुवनेष्वदकेषु वसतीवरी-
संघेधिष्वर्पितः स्थापितः सराजा तविष्यते । किंच हरिर्हरितवर्णः घृतस्रुः प्रसृतोदकः सुदृशी-
कः शोभनदर्शनः अर्णवः उदकवान् अर्णइत्युदकनाम । ज्योतीरथः ज्योतिर्मयरथः राये ध-
नस्य प्रापयिता ओक्वयः ओक्वइतिनिवासनाम तस्यहितः एतादृशः सोमः पवते गच्छति ॥ ४५ ॥

॥ इति सप्तमस्य तृतीये विंशोवर्गः ॥ २० ॥

अथ पञ्चत्वारिंशी-

असर्जिस्कृम्भोदिवउद्यंतोमदःपरित्रिधातुर्भुवनान्यर्पति ।

अंशुरिहन्तिमृतयःपनिमतंगिरार्यादिनिर्णिजंमृग्मिणोययुः ॥ ४६ ॥

असर्जि । स्कृम्भः । दिवः । उत्पद्यंतः । मदः । परि । त्रिधातुः ।

भुवनानि । अर्पति । अंशुम् । रिहन्ति । मृतयः । पनिमतम् । गिरा ।

यदि । निर्निजम् । मृग्मिणः । ययुः ॥ ४६ ॥

दिवोद्युलोकस्य स्कंभः स्कंभयिता धारक उद्यतः मदः मादकः सोमः असर्जि सृज्यते अभिपूयते इत्यर्थः । किंच त्रिधातुः द्रोणलकशाधवनीयपूतभृदाख्यास्रयोधातवोयस्य सतथोक्तः तादृशोभुवनानि उदकानि पर्यर्षति गच्छति अंशुं सोमं पनिमतं शब्दायमानं मतयः पूजकारि-
हन्ति लिहन्ति आस्वादयन्ति कदा यदि यदा निर्निजं निर्निक्तं यद्वा निर्निगितिरूपनाम रूपव-
न्तमित्यर्थः तं ऋग्मिणः स्तोतारोगिरास्तुत्या ययुर्गच्छन्ति तदा ॥ ४६ ॥

अथ सप्तचत्वारिंशी-

प्रतेधाराअत्यण्वानिमेप्यःपुनानस्यसंयतोयन्तिरंहयः ।
यद्गोभिरिन्दोचम्बोःसमज्यसुआसुवानःसोमकलशेषुसीदसि ॥ ४७ ॥
प्र । ते । धाराः । अर्ति । अण्वानि । मेप्यः । पुनानस्य । समज्यतः ।
यन्ति । रंहयः । यत् । गोभिः । इन्दो इति । चम्बोः ।
समज्यसे । आ । सुवानः । सोम । कलशेषु । सीदसि ॥ ४७ ॥

पुनानस्य पूयमानस्य ते तव संयतः संगृह्यमाणाः रंहयोरंहणस्वभावा धाराः मेप्यःअ-
ण्वानि अणूनि लोमानि प्रतिपन्ति अतिक्रम्यगच्छन्ति हे इन्दो सोम यद्यदा गोभिरुदकैः
चम्बोः अधिषवणफलकयोरुपरि समज्यते तदानीं हे सोम सुवानः स्रूयमानस्त्वं कलशेष्वा-
सीदसि ॥ ४७ ॥

अथाष्टचत्वारिंशी-

पवस्वसोमऋतुवित्रंउक्थ्योव्योवारिपरिधावमधुप्रियम् ।
जहिविश्वान्रक्षसइन्दोअत्रिणोवृहद्वेदमविदथेसुवीराः ॥ ४८ ॥ २१ ॥
पवस्व । सोम । ऋतुवित् । नः । उक्थ्यः । अव्यः । वारे । परि ।
धाव । मधु । प्रियम् । जहि । विश्वान् । रक्षसः । इन्दो इति ।
अत्रिणः । वृहत् । वेदम् । विदथे । सुवीराः ॥ ४८ ॥ २१ ॥

हे सोम नोस्माकं ऋतुविद् कर्मज्ञःस्तुतिज्ञइत्यर्थः उक्थ्यः स्तुत्यः यतः स्तुत्यः अतः ऋ-
तुविदित्यभिप्रायः ईदृशस्त्वं नोस्माकं यागाय पवस्व स्रूय रसं अव्योवारे दशापवित्रे प्रियं

मधु परिधाव परिक्षर हे इन्दो दीप्त सोम अत्रिणो भक्षकान् विश्वान् रक्षसोजहि सुवीराः सुपु-
त्रावयं विदथे यज्ञे बृहन्महद्भनं वदेम उच्चारयेम याचेमेत्यर्थः । यद्वा प्रभूतं स्तोत्रं वदेम ॥४८॥

॥ इति सप्तमस्य तृतीये एकविंशोवर्गः ॥ २१ ॥

प्रतुद्रवेतिनवर्चं द्वितीयं सूक्तं काव्यस्योशनसआर्षे अनादेशपरिभाषया त्रैष्टुभं पवमान-
सोमदेवताकं । तथाचानुक्तान्तं—प्रतुनवोशनाइति । जागतमूर्ध्वं प्रागुशनसइतिवचनाज्जगत्पधि-
कारोनिवृत्तः । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

प्रतुद्रवपरिकोशं निपीद नृभिः पुनानो अग्निवाजं मर्ष ।
अश्वं न त्वा वाजिनं मर्जयन्तोच्छावर्ही रशनाभिर्नयन्ति ॥ १ ॥

प्र । तु । द्रव । परि । कोशम् । नि । पीद । नृभिः । पुनानः ।
अग्नि । वाजम् । अर्प । अश्वम् । न । त्वा । वाजिनम् ।
मर्जयन्तः । अच्छ । वर्हिः । रशनाभिः । नयन्ति ॥ १ ॥

हे सोम तु क्षिप्तं प्रदव गच्छ गत्वाच कोशं द्रोणकलशं परिनिपीद निषण्णो भव । नृभि-
र्नृभिः पुनानः पूषमानः वाजमन्त्रं यजमानार्थं उद्दिश्याम्यर्षं अग्निगच्छ । वाजिनं बलवन्त-
मश्वं न अश्वमिव तं यथा मार्जयन्ति तद्वाजिनं त्वां मर्जयन्तः मार्जयन्तः शोधयन्तो वर्हिर्पत-
मच्छ प्रति रशनाभीरशनावदापताभिरंगुलिभिर्नयन्ति अध्वर्युममुताः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

स्वायुधः पवते देवदन्दुः शस्तिहा ज नृक्षमाणः ।
पिता देवानां जनिता सुदक्षो विष्टम्भो दिवो धरुणः पृथिव्याः ॥ २ ॥

सु६ आयुधः । पवते । देवः । दन्दुः । अशस्तिहा ।
वृजर्नम् । रक्षमाणः । पिता । देवानाम् । जनिता ।
सु६ दक्षाः । विष्टम्भः । दिवः । धरुणः । पृथिव्याः ॥ २ ॥

स्वायुधः शोभनायुधः इन्द्रः सोमोदेवः पवते । सचदेवोऽस्तिहा रक्षोहा वृजनं उपद्रवं रक्ष-
माणः पिता पालकोदेवानां तथा जनिताउत्पादकः । सुदक्षः सुबलः दिवोविष्टंभः विशेषेणस्तं-
भयिता पृथिव्याश्च धरुणोधारकः एवं महानुभावः पवते ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

ऋषिर्विप्रः पुरएताजनानामृभुर्धीरुशनाकाव्येन ।
सचिद्विवेदनिहितं यदासामपीच्यं गुह्यं नामगोनाम् ॥ ३ ॥

ऋषिः । विप्रः । पुरः एता । जनानाम् । ऋभुः । धीरः ।
उशना । काव्येन । सः । चित् । विवेद । निहितम् ।
यत् । आसाम् । अपीच्यम् । गुह्यम् । नाम । गोनाम् ॥ ३ ॥

ऋषिरतीन्द्रियद्रष्टा विप्रमेधावी पुरएता पुरतोगन्ता जनानां मनुष्याणां ऋभुः उरुभास-
मानः धीरोधीमान् उशना एतन्नामाऋषिः यः सचित् सएव काव्येन कवित्वेन स्तोत्रेण विवेद
लभते । किं यदासां गोनां गवां अपीच्यं अंतर्हितनामैतत् अंतर्हितं गुह्यं गोपनीयं नाम नामक-
मुदकं पयोऽलक्षणं निहितं स्थापितं लभतइत्यर्थः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

एपस्य ते मधुमौ इन्द्र सोमो हृषा वृष्णे परिपवित्रे अक्षाः ।
सहस्रसाः शतसा भूरिदावा शश्वत्तमं बर्हिः रावाज्यं स्यात् ॥ ४ ॥
एपः । स्यः । ते । मधुमान् । इन्द्र । सोमः । हृषा । वृष्णे ।
परि । पवित्रे । अक्षारिति । सहस्रसाः । शतसाः । भूरिदावा ।
शश्वत्तमम् । बर्हिः । आ । वाजी । अस्यात् ॥ ४ ॥

हे इन्द्र वृष्णे वर्षकाय ते तुज्यं एपस्यः ससोमो मधुमान् माधुर्योपेतो वृषा वर्षकः पवित्रे
पर्यक्षाः परिक्षरति क्षरतेर्लुङ्ङित्त्वं । सएव सहस्रसाः सहस्रसंख्याकधनस्यदावा शतसाः शत-
संख्याकस्य दाता भूरिदावा ततोपि भूरेदाता वाजी बलवान् शश्वत्तमं नित्यं बर्हिर्यज्ञं आ अ-
स्थाव आविष्ठति ॥ ४ ॥

अथ पंचमी-

ए॒ते सो॒मा अ॒भिग॒व्या स॒हस्रा॑ म॒हे वा॒जा य॒मृता॑ य॒श्रवा॑सि ।
प॒वित्रे॑भिः प॒र्वमा॑ना अ॒सृग्र॑च्छ्रव॒स्यवो॑ न॒पृत॑नाजो अ॒त्याः ॥ ५ ॥ २२ ॥

ए॒ते । सो॒माः । अ॒भि । ग॒व्या । स॒हस्रा॑ । म॒हे । वा॒जा य॒ ।
अ॒मृता॑य । श्र॒वा॑सि । प॒वित्रे॑भिः । प॒र्वमा॑नाः । अ॒सृग्र॑न् ।
श्र॒व॒स्यवः॑ । न । पृत॑नाजः । अ॒त्याः ॥ ५ ॥ २२ ॥

एते सोमाः गव्या गव्यानि सहस्रा सहस्राणि श्रवांस्यन्तानि आशिरलक्षणानि लक्ष्मी-
त्य पवित्रेभिः पवित्रच्छिद्रैः पर्वमानाः पूषमानाः महे महते वाजायानाय अमृताय अमृतत्वाम्
अभ्यसृग्रन् सृज्यन्ते । किमिच्छवः श्रवस्यवः अन्नेच्छवः पृतनाजः सेनाजेतारः अत्यान् अ-
श्वा इव ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य तृतीये द्वाविंशोऽर्गः ॥ २२ ॥

अथ षष्ठी-

परि॒हिष्मा॑ पुरु॒हूतो॒ जनानां॑ वि॒श्वा अ॒स॒र॒जो ज॒ना पू॒यमा॑नः ।
अथा॒भ॒र॒श्येन॑ भृ॒त॒प्र॒यांसि॑ र॒यितु॑जानो अ॒भिवा॑जं म॒र्ष ॥ ६ ॥

परि॑ । हि । स्म । पुरु॑हूतः । जनाना॑म् । वि॒श्वा । अ॒स॒र॒त् ।
भो॒ज॒ना । पू॒यमा॑नः । अ॒यं । आ । भृ॒त् । श्ये॒न॒भृ॒त् । प्र॒यांसि॑ ।
र॒यिम् । तु॒जा॒नः । अ॒भि । वा॒जम् । अ॒र्ष ॥ ६ ॥

अयं पर्यसरत् परितरति जनानां अर्थाय । विश्वा सर्वाणि भोजना भोजनानि अन्ना-
नि धनानिवा । कीदृशः पुरुहूतः बहुभिराहूतः पूषमानः शोष्यमानः । अथप्रत्यक्षतः अपे-
दानीं हे श्येनभृत् श्येनेनाहृत सोम त्वं प्रयांस्यन्तानि आभर आहर रायं धनं तुजानः ददानः
वाजमजरत् अभ्यर्ष अभिगच्छ ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

ए॒पसु॒वा॒नः॒ परि॒सोमः॒ प॒वित्रे॒सर्गे॑न॒सृष्टो॑अ॒दधा॒वद॒र्वा ।
ति॒ग्मे॒शिशा॑नोमहि॒षो॒नशृ॒ङ्गे॒गाग॒व्यन्॒अ॒भि॒शूरो॑न॒सत्वा॑ ॥ ७ ॥

ए॒पः । सु॒वा॒नः । परि॑ । सोमः । प॒वित्रे॑ । सर्गे॑ । न । सृष्टः ।
अ॒दधा॒वत् । अ॒र्वा । ति॒ग्मे॒ इति॑ । शिशा॑नः । म॒हिषः । न ।
शृ॒ङ्गे॒ इति॑ । गाः । ग॒व्यन् । अ॒भि । शू॒रः । न । सत्वा॑ ॥ ७ ॥

ए॒पसु॒वा॒नः सूप॑मानः अ॒र्वा अरण॑कुशलः सोमः सर्गे॑न॒सृष्टः वि॒सृष्टो॑श्व॒इव॒ पवित्रे॑ पर्य-
दधा॒वद॒ परिधा॑वति । किंच ति॒ग्मे तीक्ष्णे॑ शृ॒ङ्गे शिशा॑नः तीक्ष्ण॑कुर्वन् म॒हिषो॒न महान्॑ म॒हिषा-
ख्यो॒भृग॒इव॒ । तथान्य॑दृष्टान्तः—गा ग॒व्यन् प्रभू॑तागाइच्छन् शू॒रो॒न शूर॑इव ए॒तौ म॒हिषशू॒रौ यथा॑
प्रतिबुद्धौ शीघ्रं धावतः तद्वत् सत्वा॑ सदनशीलोऽयं अ॒भिगच्छ॑तीतिशेषः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

ए॒पाय॑यौ॒पर॒माद॒न्तर॒द्वेः॒कूचि॑त्स॒तीर्त्तु॑र्वे॒गावि॑वेद ।
दि॒वो॒नवि॒द्युत्स्त॒नय॑न्त्य॒अ॒भ्रैः॒सोम॑स्य॒तेप॒वत॑इन्द्र॒धारा॑ ॥ ८ ॥
ए॒पा । आ । य॒यौ । पर॒मात् । अ॒न्तः । अ॒द्वेः । कू॒चि॒त् । स॒तीः ।
ऊ॒र्वे । गाः । वि॒वेद॑ । दि॒वः । न । वि॒द्युत् । स्त॒नय॑न्ती । अ॒भ्रैः ।
सोम॑स्य । ते । प॒वते॑ । इन्द्र॑ । धारा॑ ॥ ८ ॥

ए॒पा सोम॑धारा पर॒माद॒ उच्छ्रि॑ताद॒ स्थाना॑त् ययौ जगाम पात्रं तयापाप्तव्यंदेशंवा । किंच
अदेः प॒णीनां॑ निवासस्थानस्य पर्येतस्यान्तः कूचि॒त् क्वचि॒त् कुत्र॑चिद्दे॒ ऊर्वे॑ देशे सतीः वर्तमा-
नाः पणि॒भिर॑पहृताः गाः विवेद॑दृष्टवती । यत्र पणयोगाअपहत्यस्थापितवन्तः सदेशऊर्वः ।
ऊर्वे॒गव्यं॑महि॒षणान॑इति हिमं॒वान्तरं॑ । दि॒वो॒नवि॒द्युत् दि॒वः स॒काशा॑द्विद्युदिव स्तनयन्ती शब्द-
यन्ती विद्युद्विशेष्यते अ॒भ्रैः प्रेरिते॑तिशेषः साय॒धारा॑ब्दं करोति तद्वच्छब्दं कुर्वन्ती सोमस्य सं-
बन्धिनी सेयं धारा हे इन्द्र ते लदर्थं त्वत्पानाय पवते पूयते क्षरति वा ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

उ॒तस्मं॑राशिं॑परि॑यासि॒गोना॑मि॒न्द्रेण॑सोम॒सुरथं॑पुना॒नः ।
पूर्वा॑रिपो॒बृहती॑जी॒रदानो॑शि॒क्षाश॑चीव॒स्तव॑ताउ॒पपु॑त् ॥ ९ ॥ २३॥
उ॒त । स्म॒ । रा॒शिम् । परि॑ । या॒सि । गो॒नाम् । इ॒न्द्रेण॑ । सो॒म ।
स॒दृश्यम् । पु॒ना॒नः । पूर्वा॑ः । इ॒पः । बृ॒हती॑ । जी॒रदा॑नो इति
जी॒रदा॑नो । शि॒क्ष । श॒चीवः॑ । तव॑ । ताः । उ॒पपु॑त् ॥ ९ ॥ २३॥

उतस्म अपिच खलु हेसोम पुनानः पूयमानोगोनां गवाराशिसमूहं पणिभिरपहतं परि-
यासि परिगच्छसि । कथंभूतःसन् उच्यते इन्द्रेणसह रथमेकमेवरथं आस्थाय । हे जीरदानो
क्षिपदानसोम उपस्तुत् उपस्तूयमानस्त्वं पूर्वार्विह्वीः बृहतीर्महतीरिपः उक्तलक्षणान्यत्रानि शिक्ष
देहि । हेराशीवः अन्ववन् तादृषःतवस्वभूता इतिशेषः ॥ ९ ॥

॥ इति सप्तमस्य तृतीये त्रयोविंशोऽङ्कः ॥ २३ ॥

अयं सोमइत्यष्टकं तृतीयं सूक्तं ऋष्याद्याःपूर्ववत् । अयं सोमोष्टावित्यनुक्रान्तं । गतोवि-
नियोगः ।

तत्र प्रथमा—

अ॒यंसोम॑इन्द्र॒तुभ्यं॑सु॒न्वेतु॑भ्यंपव॒तेत्वम॑स्यपा॒हि ।
त्वंह॒यंच॑कृ॒पेत्वंव॑रु॒पइ॒न्दुम॑दाय॒युज्या॑य॒सोम॑म् ॥ १ ॥
अ॒यम् । सोमः॑ । इ॒न्द्र । तु॒भ्यम् । सु॒न्वे । तु॒भ्यम् । प॒वते॑ । त्वम् ।
अ॒स्य । पा॒हि । त्वम् । ह॒ । यम् । च॒कृ॒पे । त्वम् । व॒रु॒पे ।
इ॒न्दुम् । म॑दाय । यु॒ज्याय॑ । सोम॑म् ॥ १ ॥

हे इन्द्रअयं सोमः तुभ्यं त्वदर्थं सुन्वे स्रयते सुनोतेः कर्मार्थं तदि ओपस्तआत्मनेपदेऽवि-
ति तलोपः तुभ्यं त्वदर्थमेव पवते पूयते त्वंचास्य अमुंपाहि मिय त्वंह यं इन्द्रं सोमं चकृपे करोषि
त्वंच यं वरुपे वृतवानसि किमर्थं मदाय युज्याय सहापाय सोमं इन्द्राय वटकरत्वात् सहाय-
इतिप्रसिद्धं यमेवंकरोषित्वं तंपाहीतिसमन्वयः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

सईरथोनभूरिपाळंयोजिमहःपुरूणिसातयेवसूनि ।

आदींविश्वानहृष्याणिजातास्वर्पातावनंऊर्ध्वान्वन्त ॥ २ ॥

सः । ईम् । रथः । न । भूरिपाद् । अयोजि । महः । पुरूणि ।

सातये । वसूनि । आत् । ईम् । विश्वा । नहृष्याणि ।

जाता । स्वः । साता । वने । ऊर्ध्वा । न्वन्त ॥ २ ॥

सई सोमं सोमः भुरिपाद् भूरिभारस्पसोढा रथोन रथइव भुरिपाद् प्रभूतस्य भारस्य सोढा अयोजि युज्यते । कीदृशः समहोमहान्, किमर्थमयोजि पुरूणि बहूनि वसूनि धनानि सातयेस्मभ्यंदातुं । आदींयोगानंतरं विश्वा विश्वानि सर्वाणि नहृष्याणि नहुपोमनुष्यास्तेषां संबंधीनि जाता जातानि अस्मद्विरोधीनि ऊर्ध्वा उन्मुखानि वने वननोमे स्वर्पाता स्वर्पातौ संग्रामनामैतद्वत् स्वर्गलाभयुक्ते । संग्रामे नवंत गच्छन्तु । नवतिर्गतिकर्मा यद्वा सोमं संग्रामे युद्धार्थिनः संगच्छन्ति ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

वायुर्नयोनियुत्वान्द्रुष्ट्यामांनसंत्येवहवआशम्भविष्ठः ।

विश्ववारोद्रविणोदाइवत्मन्पूयेवंधीजवनोसिसोम ॥ ३ ॥

वायुः । न । यः । नियुत्वान् । द्रुष्ट्यामा । नासंत्याइव ।

हवे । आ । शम्भविष्ठः । विश्ववारः । द्रविणोदाः । इव ।

त्मन् । पूयाइव । धीजवनः । असि । सोम ॥ ३ ॥

यः सोमोनियुत्वान् नियुतोवायोरश्वाः तद्वान् वायुर्न वायुरिव द्रुष्टयामा द्रुष्टगमनः । नासत्येव अश्विनांविह हवे हवमाह्वानमाकर्ष्य आसर्बतः शंभविष्ठः सुखस्यभावयितुमः द्रविणोदादेव त्मन् आत्मनि विश्ववारोविश्वैर्वरणीयोभवति तद्वद्विश्ववारोसि । पूयेवपोषकः सवितेव धीजवनोवेगोसि । यद्वा कर्मणांप्रवर्तयितासि हे सोम ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

इन्द्रो न यो महाकर्माणि चक्रिहन्ता वृत्राणामसिसोमपूर्मित् ।

पैद्वोनहित्वमहिनाम्नाहन्ता विश्वं स्यासिसोमदस्योः ॥ ४ ॥

इन्द्रः । न । यः । महा । कर्माणि । चक्रिः । हन्ता । वृत्राणाम् ।

असि । सोम । पूःक्षित् । पैद्वः । न । हि । त्वम् । अहिनाम्नाम् ।

हन्ता । विश्वस्य । असि । सोम । दस्योः ॥ ४ ॥

इन्द्रो न इन्द्र इव यस्त्वं महा महान्ति कर्माणि चक्रिः ताच्छीत्येन करोषि सत्त्वं हे सोम वृ-
त्राणां शत्रूणां हन्तासि भवसि । तथा पूर्मित् पुराभेत्तासि । किंच पैद्वोन हि अश्व इव खलु अहिनाम्नां
हन्ता भवसि । आगत्य हन्तीत्यहिः तन्नामकानामित्यर्थः । न केवलं तेषामेव अपितु विश्व-
स्यापि सर्वस्यापि दस्योः उपक्षपयितुः शत्रोर्हन्तासि ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

अग्निर्नयो वन आसृज्यमानो दृथा पाजांसि कृणुते नदीपु ।

जनो न युध्वा म हत उ पृच्छि रियं तिसोमः पवमान ऊर्मिम् ॥ ५ ॥

अग्निः । न । यः । वने । आ । सृज्यमानः । दृथा । पाजांसि ।

कृणुते । नदीपु । जनः । न । युध्वा । महतः । उपृच्छिः ।

इयंति । सोमः । पवमानः । ऊर्मिम् ॥ ५ ॥

अग्निर्न अग्निरिव यः सोमो वने अरण्ये आसृज्यमानः वनसंबन्धी अग्निः यथा वटानि
कुरुते एवं यः सोमो वृषा अनायासेन नदीप्वान्तरिक्षाणि पाजांसि कृणुते कुरुते । किंच युध्वा
युद्धस्य कर्ता जनो न शूरो मनुष्य इव महतः शत्रोरुपृच्छिः बाहुमैतत् शब्दपितासन् पवमानः
पुपमानः सोमः ऊर्मिं प्रवृद्धं रसमियंति प्रेरयति ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

एते सोमा अतिवाराण्यव्यादिव्यानकोशांसो अभ्रवर्पाः ।

दृथांसमुद्रं सिन्धुवननीचीः सुतासो अभिकुलशांसु अग्रन् ॥ ६ ॥

एते । सोमाः । अति । वाराणि । अव्या । दिव्याः । न ।
 कोशासः । अभ्रध्वर्पाः । वृथा । समुद्रम् । सिन्धवः ।
 न । नीचीः । सुतासः । अग्नि । कलशान् । अस्त्यन् ॥ ६ ॥

एते पूजमानाः सोमाः अव्या अविमयानि वाराणि बालानि अतिगच्छन्तीतिशेषः । तत्र
 दृष्टान्तः—दिव्यान कोशासः दिविभवाः कोशाः आपइव ताविशेष्यन्ते अभ्रध्वर्पाः अभ्रैर्वृष्यमा-
 णाः । किंच वृथा अनायासेन समुद्रं सिन्धवो नद्यइव नीचीः नीचीनायाः सुतासोभिपुताः
 सोमाः कलशान्ज्यसृग्मन् अभिगच्छन्ति ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

शुष्मीशर्धोनमारुतंपवस्त्वनंमिशस्तादिव्यायथाविद् ।
 आपोनमक्षुसुमतिर्भवानःसहस्राप्ताःपृतनापाण्णयज्ञः ॥ ७ ॥
 शुष्मी । शर्धः । न । मारुतम् । पवस्व । अनंमिशस्ता ।
 दिव्या । यथा । विद् । आपः । न । मक्षु । सुक्षुमतिः । भव ।
 नः । सहस्रंअप्ताः । पृतनापाद् । न । यज्ञः ॥ ७ ॥

हे सोम शुष्मी शुष्मं बलं शोषणात् बलवांस्त्वं मारुतं शर्धोनं मरुतां बलमिव पवस्व ।
 तत्रदृष्टान्तमेवस्पष्टयति—यथा दिव्याविद् प्रजा अनभिस्ता अभिशासोनिंदा अनिंदिता पव-
 ते । मरुतवैदेवानांविशर्दतिहिबालणं । किंच आपोन उदकानीव मक्षु क्षिप्तं पवमानस्त्वं सुम-
 तिर्भव नोस्माकं । किंच सहस्राप्ताः अप्सइतिरूपनाम बहुरूपस्त्वं पृतनापाद्न पृतनानामभि-
 भवितेन्द्रइव यज्ञो यष्टव्योभवतीति ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

राज्ञोनुतेवरुणस्यव्रतानिबृहद्गभीरंतवसोमधाम ।
 शुचिद्वमंसिप्रियोनमित्रोदक्षाय्योअर्यमेवासिसोम ॥ ८ ॥ २४ ॥
 राज्ञः । नु । ते । वरुणस्य । व्रतानि । बृहत् । गभीरम् । तव ।
 सोम । धाम । शुचिः । त्वम् । असि । प्रियः । न । मित्रः ।
 दक्षाय्यः । अर्यमाइदं । असि । सोम ॥ ८ ॥ २४ ॥

हे सोम वरुणस्य वारकस्य राक्षः ते तव व्रतानि कर्माणि नुक्षिप्तं करोमीतिशेषः । हे सोम तव धाम वेजःस्थानं बृहन्महत् गभीरं च मियोन मित्रइव त्वं शुचिर्दीप्तः शुद्धोवासि अ-
यमेव अर्यमादेवइव त्वं दक्षायोसि ॥ ८ ॥

॥ इति सप्तमस्य तृतीये चतुर्विंशोवर्गः ॥ २४ ॥

प्रोस्यवह्निरिति सप्तचैचतुर्थसूक्तं ऋष्याद्याः पूर्ववत् । प्रोस्यसतेत्यनुक्रान्तं । गतोविनियोगः

तत्र प्रथमा—

प्रोस्यवह्निः पृथ्याभिरस्यान्दिवोनवृष्टिः पर्वमानो अक्षाः ।

सहस्रधारो असदन्यस्मे मातुरुपस्थे वन आच सोमः ॥ १ ॥

प्रो इति । स्यः । वह्निः । पृथ्याभिः । अस्यान् । दिवः । न । वृष्टिः ।

पर्वमानः । अक्षारिति । सहस्रधारः । असदत् । नि । अस्मे

इति । मातुः । उपस्थे । वने । आ । च । सोमः ॥ १ ॥

प उ इति निपातद्वयसमुदापणकोनिपातः । प्रो अस्यान् प्रस्यन्दते स्यः सवह्निः वोढा
पृथ्याभिः यज्ञमार्गैः दिवोनवृष्टिः दिवः सकाशात् वृष्टिरिव पर्वमानः सन् अक्षाः व्यामोपि ।
सोयंसोमः सहस्रधारो बहुधारः सन् अस्मे अस्मास्तु न्यसदत् निसीदति मातुः दशापवित्रस्य उ-
पस्थे द्युलोकस्य वा उपस्थे अथवा वने सोमः आनिपीदति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

राजा सिन्धूनामवसिष्ठवा सक्तस्य नावमारुहद्रजिष्ठाम् ।

अप्सु द्रप्सो वा वृधे श्येनजूतो दुहर्द्विपिता दुहर्द्विपितुर्जाम् ॥ २ ॥

राजा । सिन्धूनाम् । अवसिष्ठ । वासः । सक्तस्य । नावम् । आ ।

अरुहत् । रजिष्ठाम् । अप्सु । द्रप्सः । वृधे । श्येनजूतः ।

दुहे । ईम् । पिता । दुहे । ईम् । पितुः । जाम् ॥ २ ॥

अयं राजा सोमः सिन्धूनामुदकानां क्षीरादिस्पर्दिनीनां गवां वासो घसनस्थानीयं क्षीरा-
ख्यं श्रयणद्रव्यं अवसिष्ठ आच्छादयति तथाकृत्वा रजिष्ठां कृतस्य यज्ञस्य नावमा-
रुहत् आरोहति । सद्रप्सः सोमरसः श्येनजूतः श्येनेनापहतो रसोऽप्युवसतीवरीषु वृधे वर्धते ।
ई तमिमं पितुः पाटकात् पितृस्थानीयात् द्युलोकात् जां जातमपत्यं सोमं ईमयं पितापाटको

लोकोदुहे दोग्धिरसं । तथा अध्वर्युरपि दुहेदोग्धि अथवोक्तलक्षणमेवं सोमं पिता पालकः स्वामी यजमानोदोग्धि फलं । तथा दुहे अध्वर्युरपि रसंदुहे । यद्वा दुहंमिति पुनरुक्तिरादरार्था ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

सिंहं न सन्तमध्वो अयासं हरिं मरुपं दिवो अस्य पतिम् ।

शूरो युत्सु प्रथमः पृच्छते गा अस्य चक्षसा परिपात्युक्षा ॥ ३ ॥

सिंहम् । न सन्तम् । मध्वः । अयासम् । हरिम् । मरुपम् । दिवः ।

अस्य । पतिम् । शूरः । युत्सु । प्रथमः । पृच्छते । गाः ।

अस्य । चक्षसा । परि । पाति । उक्षा ॥ ३ ॥

सिंहं शत्रूणां हिंसकं सिंहसदृशं मध्वउदकस्य अयासं मेरकं हरिं हरितवर्णं मरुपं रूपवन्तं अस्यदिवोद्युलोकस्यपतिं पालकं सोमं नसंत व्याप्नुवन्ति । यजमानाः । युत्सु संग्रामेषु शूरः प्रथमोदेवानामध्ये मुख्यः सोमो गाः पणिभिरपहताः पृच्छते मार्गज्ञानं पणीन् हत्वा गालब्धुं गोमार्गं पृच्छतीत्यर्थः । किंच अस्य चक्षसा सामर्थ्येन उक्षा सेकादेवेन्द्रः परिपाति विश्वं ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

मधुपृष्ठं घोरमयासमश्वं रथे युञ्जन्त्युरुचक्रऋष्वम् ।

स्वसार ईजामयो मर्जयन्ति सनाभयो वाजिनं मूर्जयन्ति ॥ ४ ॥

मधुपृष्ठम् । घोरम् । अयासम् । अश्वम् । रथे । युञ्जन्ति ।

उरुचक्रे । ऋष्वम् । स्वसारः । ईम् । जामयः । मर्जयन्ति ।

सनाभयः । वाजिनम् । मूर्जयन्ति ॥ ४ ॥

मधुपृष्ठं मधुरपृष्ठभागं घोरं भयानकं अयासं गन्तारं ऋष्वं दर्शनीयं उक्तलक्षणमश्वमश्वस्थानीयं व्याप्तं सोमं उरुचक्रे प्रभूतचक्रे रथे यथाश्वं युञ्जन्ति रथिकास्तद्वत् प्रभूतचरणेरथे रंहणस्यसाधने यज्ञाख्ये रथेयुञ्जन्ति योजयन्त्यध्वर्यादयः । किंच ईमेनं सोमं स्वसारः स्वयं सारिण्यः परस्परं स्वसृभूतावा जामयोऽधुभूता अंगुलयः एकहस्तनिष्पन्नत्वात् स्वसृत्वं जामित्वं च एवंभूतामार्जयन्ति शोधयन्ति । तदेवाह सनाभयः समानबंधना वाजिनं बलवन्तं सोममूर्जयन्ति बलिनं कुर्वन्ति ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

चतस्रईधृतदुहःसचन्तेसमानेअन्तर्धरुणेनिपत्ताः ।
 तार्ईमर्पन्तिनमसापुनानास्तार्ईविश्वतःपरिपन्तिपूर्वीः ॥ ५ ॥
 चतस्रः । ईम् । धृतदुहः । सचन्ते । समाने । अन्तः । धरुणे ।
 निःसत्ताः । ताः । ईम् । अर्पन्ति । नमसा । पुनानाः ।
 ताः । ईम् । विश्वतः । परि । सन्ति । पूर्वीः ॥ ५ ॥

चतस्रो घृतदुहो घृतदोग्ध्यः गावईमेनं सोमं सचन्ते सेवन्ते । कीदृश्यस्ताः समाने एकस्मि-
 न्धरुणे सर्वेषांधारके अन्तः अन्तरिक्षे निपत्ताः निपण्णाः ताघृतदुहः ईमेनमर्पन्ति प्राप्नुवन्ति
 नमसाजेन पुनानाः पूयमानाः सत्यः ताः पूर्वीर्विह्वयः प्रभूतागावोविश्वतः सर्वतः परिपन्तिपरिभव-
 न्ति ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

विष्टम्भोदिवोधरुणःपृथिव्याविश्वाउतक्षितयोहस्तेअस्य ।
 असत्तत्तत्सोऽगृणतेनियुत्वान्मध्वोअंशुःपवतइन्द्रियाय ॥ ६ ॥
 विष्टम्भः । दिवः । धरुणः । पृथिव्याः । विश्वाः । उत । क्षितयः ।
 हस्ते । अस्थि । असत् । ते । उत्सः । गृणते । नियुत्वान् । मध्वः ।
 अंशुः । पवते । इन्द्रियाय ॥ ६ ॥

अयं सोमोदिवोद्युलोकस्य विष्टम्भभूतः यथा गृहस्यस्तम्भः तद्वत् तथा पृथिव्याधरुणोधा-
 रकः उतापिच विश्वाः सर्वाः क्षितयः प्रजाः अस्यसोमस्य हस्तेभवन्ति उत्सः उत्तरंत्यस्मात्का-
 मादित्युत्सः सोमः सगृणते स्तुवते ते तुभ्यं नियुत्वान्मध्वान् असत् भवतु । ससोमोमध्वः मधु
 कर्मणिषष्ठी मधुरसः अंशुः सोमः । अंशुःशमष्टमात्रोभवती वियास्कः । यइन्द्रियाय पवते
 पूयतेभिपूयते ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

वन्वन्नवातोअभिदेववीतिमिन्द्रापसोमदृत्रहापवस्व ।
 शाग्धिमहःपुरुश्चन्द्रस्यरायःसुवीर्यस्यपतयःस्याम ॥ ७ ॥ २५ ॥

वृन्वन् । अवातः । अ॒जि । दे॒व॒श्वी॒तिम् । इन्द्रा॒य । सो॒म ।

वृ॒त्र॒हा । प॒व॒स्व । श॒ग्धि । म॒हः । पु॒रु॒श्च॒न्द्रस्य॑ । रा॒यः ।

सु॒श्वी॒र्यस्य॑ । प॒त॒यः । स्या॒म ॥ ७ ॥ २५ ॥

वन्वन् सन् देववीतिं देवानांपानार्थं हे सोम इन्द्राय इन्द्रार्थं वृत्रहा वृत्रस्पहन्ता अवा-
तः त्वं अभिपवस्व क्षर । कथंभूतः त्वं शग्धि शक्तिमान् महोमहानसि त्वत्पसादादयं पुरुश्चन्द्र-
स्य ब्रह्माह्लादकस्य सुवीर्यस्य शोभनावीरायस्मिन् तादृशस्य राये धनस्य पतयः स्याम ॥ ७ ॥

॥ इतिसप्तमस्य तृतीये पंचविंशोवर्गः ॥ २५ ॥

प्रहिन्वानइति पल्लवंपंचमंस्तुतं मैत्रावरुणेर्वसिष्ठस्यार्थं त्रैष्टुभं पवमानसोमदेवताकं । तथा-
चानुक्रान्तं । प्रहिन्वानःपहुंसिष्ठइति । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

प्रहि॒न्वा॒नो॒ज॒नि॒तारो॒द॒स्यो॒रथो॒न॒वा॒जं॒स॒नि॒प्य॒न्न॒यासी॒त् ।

इन्द्रं॑गच्छ॒न्नायु॑धासं॒शिशानो॑वि॒श्वव॒सुह॑स्तयो॒राद॑धानः ॥ १ ॥

प्र । हि॒न्वा॒नः ज॒नि॒ता । रो॒द॒स्योः । रथः॑ । न । वा॒जम् ।

स॒नि॒प्यन् । अ॒या॒सी॒त् । इन्द्रं॑म् । गच्छन् । आ॒यु॒धा ।

स॒म॒श्शिशानः॑ । वि॒श्वा । व॒सु । ह॒स्तयोः॑ । आ॒श्द॒धानः॑ ॥ १ ॥

हिन्वानः प्रेर्यमाणोऽर्ध्वर्धादिभिः जनिता उत्पादयिता रोदस्योर्द्यावापृथिव्योः । तयोर्जन-
यितृत्वं वृष्टिप्रदानहविःप्रापणाभ्यां । रथोन यथा रथोगच्छति तादृक्सोमोवाजं अन्नं सनिप्यन्
दास्यन् प्रायासीत् प्रयच्छति । इन्द्रं गच्छन् प्राप्नुवन् आयुधा आयुधानि संशिशानः सम्यक्
तीक्ष्णीकुर्वन् इन्द्रसाहाय्यगमनार्थं तीक्ष्णायुधः सन् विश्वा सर्वाणि वसु वस्तूनि हस्तयोराद-
धानोऽस्मभ्यंदानाय एवंकुर्वन् प्रायासीत् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

अ॒भि॒त्रि॒पृ॒ष्टं॒व॒र्षणं॒वयो॒धामा॑ङ्ग॒पाणाम॑वाव॒शन्त॒वाणीः॑ ।

व॒ना॒व॒सानो॑व॒रुणो॑न॒सिन्धू॒न्वि॒र॒त्न॒धा॒द॒य॒ते॒वा॒र्याणि॑ ॥ २ ॥

अ॒भि । त्रि॒ष्टृ॒ष्टम् । व॒र्षणम् । व॒यः॒धाम् । आ॒ङ्ग॒पा॒णाम् ।

अ॒वा॒व॒शन्त॑ । वा॒णीः । व॒ना । व॒सानः । व॒रुणः॑ । न ।

सिन्धू॑न् । वि । र॒त्न॒धा॒य॒ते॒ । वा॒र्या॒णि ॥ २ ॥

त्रिपृष्ठं त्रीणिपृष्ठानि स्तोत्राणि द्रोणकलशादिस्थानानि वा सवनानि वा यस्यसतथोकः ।
तं वृषणं वर्षकं वयोधामन्नस्यदातारं सोमं आंगूषाणां आघोषवतां स्तोतृणां वाणीर्वाचः अ-
भ्यवावशन्त शब्दयन्ते । वना वनानि उदकानि वसानः आच्छादयन् वरुणो न वरुणइव सि-
न्धूनाच्छादयति तद्वत् रत्नधाः रत्नानांदाता सोमो वार्याणि धनानि विदयते प्रयच्छति स्तोतृ-
भ्यः ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

शूरंग्राम॒ सर्व॑वीरः सहा॒वा॒जेता॑ पवस्व॒ सनिता॒ धना॑नि ।

तिग्मा॒युधः॑ क्षिप्र॒धन्वा॑ सम॒त्सपा॑हः सा॒ह्यान्पृ॒तना॑सु शत्रून् ॥ ३ ॥

शूर॑ंग्रामः । सर्व॑वीरः । सहा॒वान् । जेता॑ । प॒वस्व । सनिता॑

धना॑नि । तिग्म॑आयुधः । क्षिप्र॑धन्वा । सम॒त्सु ।

अपा॑हः । स॒ह्यान् । पृ॒तना॑सु । शत्रून् ॥ ३ ॥

हे सोम पवस्व त्वं । कीदृशस्त्वं शूरग्रामः शूराणां ग्रामः संघोयस्यसः सर्ववीरः सर्वे
वीरायस्य सतथोकः सहावान सहनवान् जेता जयशीलः सनिता संभक्ता धनानि तिग्मायुधः
तीक्ष्णप्रहरणसाधनः क्षिप्रधन्वा क्षिप्रसहनशीलधन्वा समत्सु संग्रामेषु अपाहः असौढः सा-
ह्यान् अभिभवन् कुत्र पृतनासु शत्रुसेनासु कान् शत्रून् ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी-

उ॒रुग॑व्यूतिर॒भया॑नि कृ॒ण्वन्त्समी॑चीने॒ आप॑वस्वा॒ पुर॑न्धी ।

अ॒प॒ सि॒सा॒स॒त्रुप॑सः स्व॒र्गा॑ संचि॒क्रदो॑म॒हो अ॒स्मभ्य॑वा॒जान् ॥ ४ ॥

उ॒रु॒ग॑व्यूतिः । अ॒भया॑नि । कृ॒ण्वन् । स॒मी॒ची॒ने इति॑ स॒म॒र्द्ध॑चीने ।

आ । प॒वस्व । पुर॑न्धी इति॑ पुर॒म॒र्द्धी । अ॒पः । सि॒सा॒स॒न् । उ॒प॑सः ।

स्वः । गाः । स॒म् । चि॒क्र॒दः । म॒हः । अ॒स्मभ्य॑म् । वा॒जा॒न् ॥ ४ ॥

हे सोम उरुगव्यूतिर्विस्तीर्णमार्गस्त्वं अभयानि स्तोतृभ्यः कृण्वन् कुर्वन् पुरंधी इदं
द्यावापृथिव्योर्नाम । ते समीचीने संगतेकुर्वन् आपवस्व आक्षर । अपः उपसः स्वः आदित्यं
गारुधींश्चसिषासन् पुष्टयर्थं संभक्तुमिच्छन् संचिक्रदः संभन्दसे । महोमहवः महान्ति वाजान्
अजानि अस्मभ्यंदातुमिति शेषः ॥ ४ ॥

अथ पंचमी-

मत्सिसोमवरुणंमत्सिमित्रंमत्सीन्द्रमिन्द्रोपवमानुविष्णुम् ।
मत्तिशर्धोमारुतंमत्तिदेवान्मत्तिमहामिन्द्रमिन्द्रोमदाय ॥ ५ ॥
मत्सि । सोम । वरुणम् । मत्सि । मित्रम् । मत्सि । इन्द्रम् । इन्द्रो इति ।
पवमान । विष्णुम् । मत्सि । शर्धः । मारुतम् । मत्सि । देवान् ।
मत्सि । महाम् । इन्द्रम् । इन्द्रो इति । मदाय ॥ ५ ॥

हे पवमान पूयमानेन्द्रो सोम त्वं वरुणादीन् मत्ति तर्पय तेषां मदाय । इन्द्रस्य प्राधान्यात् द्विरभिधानं ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी-

एवाराजेवक्तुमाँअमेनविश्वाघनिघ्नदुरितार्पवस्व ।
इन्द्रोसूक्तापवचसेवयोधायूयंपातस्वस्तिभिःसदानः ॥ ६ ॥ २६ ॥
एव । राजाऽइव । क्तुंऽमान् । अमेन । विश्वा । घनिघ्नत् ।
दुःऽदुता । पवस्व । इन्द्रो इति । सुऽउक्ताय । वचसे । वयः ।
धाः । यूयम् । पात । स्वस्तिऽभिः । सदा । नुः ॥ ६ ॥ २६ ॥

अनया स्तुतिमुपसंहरन् फलमाशास्ते । हेसोम एव एवं स्तुतइतिशेषः । क्तुमांस्त्वं राजेव अमेन घलेन विश्वा सर्वाणिदुरिता दुरितानि घनिघ्नन् विनाशयन् पवस्व । हे इन्द्रो दीप्तसोम सूक्ताय शोभनमुदिताय वचसे अस्माकं स्तोत्राय तद्वचः विमृष्यार्थवदागत्य वयोया अन्नंघेहि अन्नलाभस्य स्तुतिनिमित्तकत्वात्तस्य स्तुतिवचसः प्राधान्येनोक्तिः शिष्टं सिद्धं ॥ ६ ॥

॥ इति सप्तमस्य तृतीये पङ्क्तिशोवर्गः ॥ २६ ॥

वेदार्थस्यप्रकाशेन तमोहार्दनिवारयन् । पुमर्थीश्वतुरोदेयाद्विद्यातीर्थमहेश्वरः ॥ १ ॥

इतिश्रीमद्राजाधिराजपरमेश्वरवैदिकमार्गप्रवर्तकश्रीवीरबुक्भूपालसाम्राज्यधुरंधरेण सायणाचार्येण विरचिते माधवीये वेदार्थप्रकाशे ऋक्संहिताभाष्ये सप्तमाष्टके तृतीयोध्यायः ॥३॥

॥ श्रीगणेशायनमः ॥

यस्यनिःश्वसितंवेदा योवेदेभ्योत्तिलंजगत् । निर्भमे तमहंवन्दे विद्यातीर्थमहेश्वरम् ॥ १ ॥
 तृतीयं श्रुतितत्त्वज्ञः सप्तमस्याष्टकस्यसः । व्याख्याय सायणामात्यश्चतुर्थं व्याचिकीर्षति ॥ २ ॥
 तत्रासर्जिति षष्ठ्यमष्टमस्तूक्तं मारीचस्य कश्यपस्पर्षं त्रैष्टुभं पवमानसोमदेवताकं ।
 असर्जिकश्यपइत्यनुक्रान्तं । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

अम् असर्जिवक्त्रारथ्येयथाजौधियामनोताप्रथमोमनीषी ।
 दशस्वसारोअधिसानोअव्येजन्तिवह्निंसदनान्यच्छ ॥ १ ॥

असर्जि । वक्त्रा । रथ्ये । यथा । आजौ । धिया । मनोता ।
 प्रथमः । मनीषी । दश । स्वसारः । अधि । सानौ । अव्ये ।
 अजन्ति । वह्निम् । सदनानि । अच्छ ॥ १ ॥

वक्त्रा शब्दायमानः वचपरिभाषणे वनिष् । एतादृशः पवमानः सोमः आजौ अजन्ति क-
 मर्थमृत्विजइति आजिर्यज्ञः । तस्मिन् धिया कर्मणा स्तोत्रेणवा साकं असर्जि सृज्यते पात्रे-
 ष्विति । तत्र दृष्टान्तः—रथ्ये रथार्हे आजौ संग्रामनामैतत् । अजन्ति प्रक्षिपंत्यायुधान्यत्रेति त-
 स्मिन् अश्वो यथा धिया अंगुल्या सृज्यते तद्वत् । कीदृशः मनोता यस्मिन्देवानां मनोसि ओ-
 तानि प्रोतानि सः । तथाचब्राह्मणं—तस्मिन्हितेषामनांस्योतानीति । प्रथमः सर्वेषां देवानां मुख्यः
 मनीषी मनसईषा मनीषा स्तुतिः तद्वान् दश स्वसारः दशसंख्याका अंगुलयः सदनानि
 यज्ञगृहाणि अच्छाभिमुखीकृत्य वह्निं बोधारं सोमं सानौ समुच्छ्रिते । अधिः सप्तम्यर्थानुवादः ।
 अव्ये अविभवे अविवालेन छते पवित्रे अजन्ति प्रेरयन्ति । अजगद्विशेषणयोः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

वीतीजनस्यदिव्यस्यकव्यैरधिसुवानोनहृष्येभिरिन्दुः ।
प्रयोनृभिरमृतोमर्त्येभिर्मर्मृजानोविभिर्गोभिरङ्घ्रिः ॥ २ ॥

वीती । जनस्य । दिव्यस्य । कव्यैः । अधि । सुवानः । नहृष्येभिः ।
इन्दुः । प्र । यः । नृभिः । अमृतः । मर्त्येभिः । मर्मृजानः ।
अविंशभिः । गोभिः । अत्शभिः ॥ २ ॥

कव्यैः साधुभिः स्तोत्रभिः नहृष्येभिर्मनुष्यैः सुवानः अभिपूयमाणः इन्दुः सोमः दि-
व्यस्य दिविभ्रवस्य जनस्य देवगणस्य वीती सुपांसुलुगिति चतुर्थ्याः पूर्वसवर्णदीर्घः सोमभक्ष-
णार्थं यज्ञमधिगच्छति । किंच अमृतः मरणधर्मरहितोयः सोमः नृभिः कर्मनेत्रभिः मर्त्येभिः
मर्त्यैः अविभिरविमयैः पवित्रैः तथा गोभिरानडुहैः अधिषवणचर्मभिः । यद्वा गोविकारैः क्षी-
रादिभिः अङ्घ्रिः वसतीवर्यादिभिरुदकैश्च मर्मृजानः भ्रशंशोध्यमानः सन् यज्ञं प्रति गच्छति ।
उपसर्गश्रुतेर्योग्यक्रियाध्याहारः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

वृषावृष्णोरोरुवदंशुरस्मैपवमानोरुशदीर्तेपयोगोः ।
सहस्रमृक्कापृथिभिर्वचोविदध्वस्मभिःसूरौअण्वंवियाति ॥ ३ ॥

वृषा । वृष्णो । रोरुवत् । अंशुः । अस्मै । पवमानः । रुशत् ।
दीर्ते । पयः । गोः । सहस्रम् । ऋक्का । पृथिभिः । वचः । ध्वित् ।
अध्वस्मभिः । सूरः । अण्वम् । वि । याति ॥ ३ ॥

वृषा कामानावर्षकः वृषेवाचरन्वा रोरुवदंशुरांशुश्चायमानः अंशुः सोमः पवमानः पूयमा-
नः सन् अस्मै वृष्णे वर्षकायेन्द्राय तदर्थं रुशत् रोचतेरिदं रूपं । आरोचमानं श्वेतं गोः पय
आश्रयणद्रव्यं ईर्ते गच्छति ईरगतौ आदादिकः । किंच ऋक्का छन्दसीवनिपाविति मत्वर्थी-
योवनिष् स्तोत्रवान् अतएव वचोविदस्तुतीनांज्ञाता सूरः सुवीर्यः सर्वेषामग्निष्टोमादिकर्मपेरकः
सोमः अध्वस्मभिः ध्वंसनवर्जितैः हिंसारहितैः सहस्रं पृथिभिर्वहुभिर्मार्गैः अण्वं सूक्ष्मच्छिद्रं
पवित्रं वियाति अतोत्य द्रोणकलशं गच्छति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

रुजादृह्णाचिद्वक्षसःसदांसिपुनानइन्दऊर्णुहि विवाजान् ।
दृश्चोपरिष्ठात्तुजतावधेनयेअन्तिदूरादुपनायमेपाम् ॥ ४ ॥

रुज । दृह्णा । चित् । रक्षसः । सदांसि । पुनानः । इन्दो इति ।
ऊर्णुहि । वि । वाजान् । दृश्च । उपरिष्ठात् । तुजता । वधेन ।
ये । अन्ति । दूरात् । उपनायम् । एपाम् ॥ ४ ॥

हे सोम दृह्णाचिदृह्णान्यपि परैरगन्तव्यत्वेन रक्षसोराक्षसस्य सदांसि स्थानानि पुरा-
णि रुज विनाशय । रुजोभंगे तौदादिकः । किंच हे इन्दो पवमानः पुनानः पवित्रादिभिः पू-
यमानस्त्वं वाजान् अजानि तस्य बलानिवा विविधं ऊर्णुहि आच्छादय आहरेत्यर्थः । तथा
येराक्षसा उपरिष्ठादूर्ध्वदेशादागच्छन्ति ये वा अन्तिके समीपे आगच्छन्ति ये च दूरात् दूरदे-
शाद्वा आगच्छन्ति तेषां राक्षसानां उपनायं उपनेतारं स्वामिनं तुजता तुजतिर्हिंसाकर्मा । हिंस-
केन वधेन हननसाधनेनायुधेन त्वं वृश्च छिन्धि । ओवश्चूछेदने तौदादिकः ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

सप्रत्नवन्नव्यसेविश्ववारसूक्तायपथःकृणुहिप्राचः ।
येदुःसहासोवनुषाबृहन्तस्तांस्तेअश्यामपुरुकृत्पुरुक्षो ॥ ५ ॥

सः । प्रत्नवत् । नव्यसे । विश्ववार । सुऽउक्ताय । पथः । कृणुहि ।
प्राचः । ये । दुःसहासः । वनुषा । बृहन्तः । तान् । ते ।
अश्याम् । पुरुकृत् । पुरुक्षो इति पुरुक्षो ॥ ५ ॥

हे विश्ववार विश्वैः सर्वैर्वैरणीय हे सोम तादृशस्त्वं प्रत्नवत् पुराणइव स्थितस्त्वं नव्य-
से नवीयसे नवतराय नवशब्दादीयमुनीकारलोपश्छांदसः । तस्मै सूक्ताय शोभनस्तुतिकाय
मह्यं पथोमार्गान् प्राचः प्राचीनान् कृणुहि कुरु सर्वत्रगमनं प्रयच्छेत्यर्थः । कृविर्हिंसाकरणयोः
धिविकृण्व्योरचेत्युपत्ययः । हेपुरुकृत् बहुकर्मन् हेपुरुक्षो दुःशब्दे मितद्वादित्वात् दुर्मत्ययः ।
बहुविधं शब्दायमान हेसोम दुःसहासः रक्षोभिःसोदुमशक्याः अवएव वनुषा वनविहिंसार्थः ।

हिंसयायुकाः बृहन्तोमहान्तः येत्वदीया अंशाः सन्ति तान् ते तव स्वभृतान् अंशान् वयं यज्ञे
अश्याम प्रामुयाम ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

ए॒वापु॑ना॒नोअ॒पःस्व॑र्गा॒अ॒स्मभ्य॑तो॒कात॑न॒यानि॒भूरि॑ ।

शं॒नःक्षेत्र॑मु॒रुज्योती॑पि॒सोम॒ज्योद्भूःसूर्य॑दृ॒शये॑रिरीहि ॥ ६ ॥ १ ॥

ए॒व । पु॒ना॒नः । अ॒पः । स्व॑र्गः । गाः । अ॒स्मभ्य॑म् । तो॒का । तन॑यानि ।

भू॒रि । शम् । नः । क्षे॒त्रम् । उ॒रु । ज्योती॑पि । सो॒म । ज्योक् ।

नः । सूर्य॑म् । दृ॒शये॑ । रि॒रीहि॑ ॥ ६ ॥ १ ॥

हे सोम एव एवं पुनानः पूयमानः पवित्रादिभिः अस्मभ्यं रिरीहि प्रापय प्रयच्छ । किं
तव अपः अपइत्यन्तरिक्षनाम आमोति सर्वमपि अन्तरिक्षं स्वः स्वर्गं द्युलोकं गाः सर्वैर्गम्यते
अत्रेतिगावः पृथिव्यः वाः पृथिवीश्च भूरि सुषांसुलुगिति द्वितीयापालुक् । बहून् तोका तोका-
न् तनयानि सन्वन्ति कुलमिति तनयाः पौत्राः तांश्च तथा नोस्मभ्यं क्षेत्रं शं सुखकरं कुरु ।
हेसोम ज्योतीपि नक्षत्राणि उरु उरुणि अन्तरिक्षे विस्तीर्णानिकुरु । तथा नोस्मभ्यं सूर्य-
मादित्यं ज्योक् चिरनामैतत् चिरकालं दृशये द्रष्टुं कुरु ॥ ६ ॥

॥ इति सप्तमस्य चतुर्थे प्रथमोवर्गः ॥ १ ॥

परिसुवानइति पल्लवंसप्तमं सूक्तं मारीचस्य कश्यपस्यार्पणं वैष्टुभं पवमानसोमदेवताकं । परि-
सुवानइत्यनुक्रान्तं गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

परि॑सु॒वा॒नोहरि॑रि॒ंशुःप॒वित्रे॑रथो॒नसार्जि॑स॒नये॑हि॒यानः॑ ।

आप॑च्छो॒र्कमिन्द्रि॑यं पू॒यमा॑नः॒प्रति॑दे॒वाँअ॑जु॒पत्प्रयो॑भिः ॥ १ ॥

परि॑ । सु॒वा॒नः । हरि॑रि॒ंशुः । प॒वित्रे॑ । रथः । न । सार्जि॑ ।

स॒नये॑ । हि॒या॒नः । आप॑त् । श्लो॒र्कम् । इन्द्रि॑यम् । पू॒यमा॑नः ।

प्रति॑ । दे॒वान् । अ॒जु॒पत् । प्रयो॑भिः ॥ १ ॥

सुवानः अभिपूयमाणः हियानः क्रविग्भिः प्रेर्यमाणः हरिर्हरितवर्णः अंशुः सोमः पवित्रे
अविवालेन कृते दशापवित्रे परिसर्जि परिसृज्यते । किमर्थं सनये धनलाभाय देवानां संभजनाय
वा । तत्र दृष्टान्तः—रथोन रथो यथा युद्धे शत्रुवधार्थं शत्रुधनहरणार्थं वा सृज्यते तद्वत् । किंच पूय-
मानः पवित्रेण सोर्यसोमः इन्द्रियं इन्द्रलिंगं इन्द्रस्य पर्याप्तं वा श्लोकं स्तोत्रमापत्वाप्नोति आ-
पूव्याप्तौ लेट्यडागमः । तथा ससोमः प्रयोभिः प्रीणयितृभिः हवीरूपैः अन्नैर्देवान् प्रत्यजुषत प्र-
तिसेवते जुषीतीति सेवनयोः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

अच्छानृचक्षा असरत्पवित्रे नाम दधानः कवि रस्य योनौ ।

सीदन्होतेव सदने च मूपूपे मग्मन् नृपयः सप्त विप्राः ॥ २ ॥

अच्छ । नृचक्षाः । असरत् । पवित्रे । नाम । दधानः । कविः ।

अस्य । योनौ । सीदन् । होता इव । सदने । च मूपु । उप ।

ईम् । अग्मन् । नृपयः । सप्त । विप्राः ॥ २ ॥

नृचक्षाः नृणां द्रष्टा कविः कान्तपन्नः सोमः नाम वसतीवर्षाख्यमुदकं दधानो धारयन् अ-
स्य एतादृशस्यात्मनः योनौ स्थाने पवित्रे अच्छासरत् अभितः सरति वतः सदने सीदत्यत्रेति
सदनो यज्ञः तस्मिन् होतेव होता यथा देवान् स्तोतुमुपविशति तद्वत् देवानागन्तुं सीदन् उपविशन्
सोमः च मूपु चमन्ति चम्बो ग्रहादयः तेषु अभिसर । अनन्तरं सप्त सप्तसंख्याका विषामेधाविनः
भरद्वाजः कश्यपो गोतमोऽग्निर्मिश्वामित्रो जमदग्निर्वसिष्ठ इत्येते ऋषयः इमे न सप्तोपागमन् स्तोत्रैरु-
पगच्छन्ति ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

प्रसुमेधा गातुविद्विष्वदेव सोमः पुनानः सद एति नित्यम् ।

भुवद्विष्वेपुकाव्येपु रन्तानु जनान्यत ते पञ्चधीरः ॥ ३ ॥

प्र । सुमेधाः । गातुवित् । विष्वदेवः । सोमः । पुनानः ।

सदः । एति । नित्यम् । भुवत् । विष्वेपु । काव्येपु । रन्ता ।

अनु । जनान् । युतते । पञ्च । धीरः ॥ ३ ॥

सुमेधाः । नित्यमसिचप्रजामेधयोरिति असिच् समासान्तः । शोभनप्रज्ञः गातुवित मार्ग-
 स्पवेत्ता यद्वा गातवः स्तोतारः तेषां धनस्यलंभयितावा विश्वदेवः सर्वदेवोपगतः यद्वादेवो देवनं
 दीप्तिः व्यापकदीप्तिमुक्तः एतादृशः सोमः पुनानः पूयमानः सन् नित्यमविनश्वरं सदः स्थानं
 द्रोणकलशं प्रैति प्रगच्छति अतः विश्वेषु सर्वेषु काव्येषु कविकर्मसु स्तोत्रेषु रन्ताभुवत् रमण-
 शीलोभवति रमेस्ताच्छीलिकस्तृन् । तथा धीरः प्राज्ञः सोम्यपंचजनान् निषादपंचमान् चतुरोव-
 र्णान् अनुयतते अनुगन्तुं प्रयत्नं करोति अनुगच्छतीति यावत् ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

तवत्येसोमपवमाननिण्येविश्वेदेवास्त्रयएकादशासः ।
 दशस्वधाभिरधिसानोअव्येमृजन्तित्वानृचःसप्तयह्वीः ॥ ४ ॥
 तव । त्ये । सोम । पवमान । निण्ये । विश्वे । देवाः । त्रयः ।
 एकादशासः । दश । स्वधाभिः । अधि । सानौ । अव्ये ।
 मृजन्ति । त्वा । नृचः । सप्त । यह्वीः ॥ ४ ॥

हे पवमान पूयमान हेसोम तवस्वभूताः त्ये ते प्रसिद्धाः त्रयएकादशासः पूरणार्थेऽदृष्ट-
 त्ययः । त्रयस्त्रिंशत्संख्याका विश्वेसर्वदेवाः निण्ये अन्तर्हितनामैवत् । अंतर्हिते स्थाने द्युलो-
 केवर्तन्ते तादृशं त्वां दशसंख्याका अंगुलयः अधिसानौ अधिकं समुच्छ्रिते अव्ये अविमये
 पवित्रे स्वधाभिरुदकैर्वा मृजन्ति शोधयन्ति । किंच यह्वीः वाछन्दसीति पूर्वसवर्णदीर्घः । य-
 त्प्रोमहृत्यः सप्तसंख्याकार्गंगाद्यानयः त्वा त्वां मृजन्ति वसतीवर्यात्मकैरेकधनात्मकैश्च स्वीयैरु-
 दकैस्त्वां मार्जयन्ति इत्यर्थः ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

तन्नसत्यंपवमानस्यास्तुयत्रविश्वेकारवःसंनसन्त ।
 ज्योतिर्यदह्नेअरुणोदुलोकंप्रावन्मनुंदस्यवेकरभीकम् ॥ ५ ॥
 तत् । नु । सत्यम् । पवमानस्य । अस्तु । यत्र । विश्वे । कारवः ।
 समृद्धनसन्त । ज्योतिः । यत् । अह्ने । अरुणोत् । ऊँ इति ।
 लोकम् । प्र । आवत् । मनुम् । दस्यवे । कः । अभीकम् ॥ ५ ॥

सत्यं सत्यभूतं तत्पसिद्धस्य पवमानस्य सोमस्यस्थानं नुक्षिप्रं अस्माकमस्तु यत्र यस्मि-
नस्थाने विश्वेसर्वे कारवः स्तोतारः संनसन्त स्तोतुं संगच्छन्ति तदस्थानमस्तु । अस्यसोमस्य
यत् ज्योतिः अह्ने दिवसाय लोकमालोकं प्रकाशं अरुणोत् करोति । उदित्यवधारणे । तत्
ज्योतिः मनुं एतन्नामानं राजार्षीं प्रावत् प्रकर्षेणारक्षत् । तथा सोमः स्वीयंतेजः दस्यवे सर्व-
स्योपक्षपयित्रे असुराय अभीकं अभिगमनशीलं कः अकार्षीत् करोतेर्लुङि मंत्रेचसेति चेतुर्लुक् ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

परि॒सर्द्धे॒वपशु॑मान्ति॒होता॒राजा॒नस॒त्यःस॒मिती॒रिया॒नः ।

सोमः॑ पुना॒नःक॒लशाँ॑ अया॒सीत्सी॒दन्मृ॒गोनम॑हि॒षोवने॑षु ॥ ६ ॥ २ ॥

परि॑ । स॒र्द्धे॒इव॑ । प॒शु॒मन्ति॑ । हो॒ता । रा॒जा । न । स॒त्यः ।

स॒म॒ई॒तीः । इ॒या॒नः । सोमः॑ । पुना॒नः । क॒लशा॑न् ।

अ॒या॒सीत् । सी॒दत् । मृ॒गः । न । म॒हि॒षः । वने॑षु ॥ ६ ॥ २ ॥

होता देवानामाह्वाता ऋत्विक् पशुमन्ति पशुमतः सन्नेव यत्तगृहान् यथापरिगच्छते ।
किंच राजा न यथाराजा सत्यः सत्यकर्मासन् समितीः संग्रामनामैतत् सम्प्रकृपाप्यते योद्धृभि-
रवेतितान् संग्रामान् इयानोगच्छन् भवति । तथा पुनानः सोमोवनेषु वननीयेषु वसतीर्वार्याख्ये-
षूदकेपुसीदन् मृगोन महिषः महिषाख्योमृगइव उदकेषुविष्ठन् कलशान् द्रोणाभिधानान्
अयासीत् परियाति । यद्वा महिषोमहान् पूज्योवा सोमः कलशान् परिगच्छतीति ॥ ६ ॥

॥ इति सप्तमस्य चतुर्थे द्वितीयोवर्गः ॥ २ ॥

साकमुक्षइति श्ववर्षमष्टमं सूक्तं गौतमस्यनोषसआर्षं पूर्ववच्छन्दोदेवते । अथाज्ञानुक्रम्यते ।
साकमुक्षःपंचनोधाइति । गवोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

सा॒क॒मु॒क्षोम॑र्जयन्त॒स्वसा॑रो॒दश॒धीर॑स्य॒धीत॑यो॒धनु॑न्त्रीः ।

हरिः॑ पर्य॒द्रव॒ज्जाःसूर्य॑स्य॒द्रोण॑न॒नन्ने॑ अत्यो॒नवा॒जी ॥ १ ॥

साकमुक्षः । मर्जयन्त । स्वसारः । दश । धीरस्य ।
 धीतयः । धनुत्रीः । हरिः । परि । अद्रवत् । जाः । सूर्यस्य ।
 द्रोणम् । ननक्षे । अत्यः । न । वाजी ॥ १ ॥

साकमुक्षः सहयुगपदसिंचत्यः उक्षसेचने क्षिपिरूपं । तादृश्यः स्वसारः कर्मकरणार्थं इ-
 तस्ततः सुष्टुगच्छंत्योङुलयः मर्जयंत सोमंशोधयन्ति । मृजुशौचालंकारयोः । तथा दश दश-
 संख्याकाः धीतयः अंगुलिनामैतत् । अंगुलयः धीरस्य समर्थस्य प्राप्त्यस्यवा देवैर्ध्यातव्यस्य
 काम्यमानस्यवा सोमस्य धनुत्रीः प्रेरयिष्योभवन्ति ततः हरिर्हरितवर्णः सोमः सूर्यस्यजाः प्रा-
 दुर्भूता जायादिशः ताः पर्यद्रवत् परितोगच्छति । सूर्यतेजसाहि आविर्भवन्तीति दिशां तस्यजा-
 त्वं । अत्यः अतनशीलोवाजीन अश्वइव स्थितः सोमः द्रोणं कलशं ननक्षे व्यामोति । नक्ष-
 तिव्याप्तिकर्मा ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

संमातृभिर्नशिशुर्वावशानोवृषादधन्वेपुरुवारोअद्भिः ।
 मर्योऽनयोषामभिनिष्कृतंयन्तसङ्गच्छतेकलशोऽस्त्रियाभिः ॥ २ ॥

सम् । मातृद्भिः । न । शिशुः । वावशानः । वृषा । दधन्वे ।
 पुरुवारः । अतृद्भिः । मर्यः । न । योषाम् । अभि ।
 निःस्कृतम् । यत् । सम् । गच्छते । कलशे । उस्त्रियाभिः ॥ २ ॥

वावशानः देवानकामयमानः वृषा कामानावर्षकः अतएव पुरुवारः बहुभिर्वरणीयःसोमः
 अद्भिः मातृभूताभिः वसतीवरीभिः संदधन्वे संधार्यते । तत्रदृष्टान्तः—मातृभिर्नशिशुः कामय-
 मानः पुत्रोमथा मातृभिः पयःप्रदानेन संधार्यते । धविर्गत्यर्थः कर्मणिलिप्तिरूपं । मर्योऽन मनु-
 ष्योयथा योषां युवतिं अभिगच्छति तद्वत् निष्कृतं संस्कृतं स्वस्थानं अभियन् अभिगच्छन्
 कलशे द्रोणाभिधाने उस्त्रियाभिरद्भिः गोविकारैः क्षीरादिभिर्वासंगच्छते । गमेरकर्मकाव स-
 मोगमृच्छीत्यात्मनेपदं ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

उ॒तप्र॑पि॒प्य॒ऊ॒ध॒र॒घ्या॒या॒इ॒न्दु॒र्धा॒रा॒भिः॒स॒च॒ते॒सु॒मे॒धाः ।
मू॒र्धा॒नं॒गा॒वः॒प॒य॑सा॒च॒मू॒ष्व॒भि॒श्री॑ण॒न्ति॒व॒सु॑भि॒र्न॒नि॒क्तैः ॥ ३ ॥

उ॒त । प्र । पि॒प्ये । ऊ॒धः । अ॒घ्या॒याः । इ॒न्दुः । धा॒रा॒भिः ।
स॒च॒ते । सु॒मे॒धाः । मू॒र्धा॒नम् । गा॒वः । प॒य॑सा । च॒मू॒षु ।
अ॒भि । श्री॑ण॒न्ति । व॒सु॑भिः । न । नि॒क्तैः ॥ ३ ॥

उतापिच अघ्यायाः अघ्येतिगोनाम अहंतव्यायागोरूपः पयःस्थानं सोमः प्रपिप्ये ओषध्यादिषु सोमः प्रविश्य प्रकर्षेणाप्याययति । प्यायतेर्लिटिडिड्यडोश्चेतिपीभावः । सुमेधाः शोभनपद्मः सोयं इन्दुः सोमः धाराभिः सचते समवैति संगच्छते । ततोगावः चमूषु चमन्ति भक्षयंत्यवसोममिति चम्बोयहादयः तेषुस्थितं मूर्धानं समुच्छ्रितमिमं सोमं पयसा श्वेतेन अभिश्रीणन्ति अभितआच्छादयन्ति । तद्वद्वृष्टान्तः—निक्तैः प्रक्षालितैर्वसुभिर्न वसैर्यथा आच्छादयन्ति तद्वत् ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

स॒नो॒दि॒वे॒भिः॒प॒व॒मा॒न॒र॒दे॒न्दो॒र॒यि॒म॒श्वि॒नं॒वा॒व॒शा॒नः ।
र॒थि॒रा॒य॒ता॒मु॒श॒ती॒पु॒रं॒न्धि॒र॒स्म॒द्व्यं॒गा॒दा॒व॒ने॒व॒सू॒नाम् ॥ ४ ॥

सः । नुः । दे॒वे॒भिः । प॒व॒मा॒न । र॒द् । इ॒न्दो॒ इति । र॒यि॒म् ।
अ॒श्वि॒नम् । वा॒व॒शा॒नः । र॒थि॒रा॒य॒ता॒म् । उ॒श॒ती ।
पु॒रं॒न्धि॒ः । अ॒स्म॒द्व्यंक् । आ । दा॒व॒ने । व॒सू॒नाम् ॥ ४ ॥

हे पवमान पूषमानसोम सतादृशः त्वं नोस्मभ्यं देवेभिर्देवैः सह रद् प्रमच्छ । किंतु उच्यते हेइन्दो पात्रेषु क्षरन् सोम वावशानः कामयमानः सन् अश्विनं अश्ववन्तं रयिं धनं प्रमच्छेति । किंच रथिरायतां रथोयेषामस्तीति रथिराः । मेघारथाभ्यामितीरचूपत्ययः । तद्वदाचरतः तानिच्छतोवा पुरुषान् उशती कामयमाना पुरंधिः त्वदीया बहुविधाधीः वसूनां धनानां दावने दानाय अस्मद्व्यक् अस्मदभिमुख्यागच्छतु यद्वा रथिरायतामिति धनानां विशेषणं बलवतां

घनानामिति । अस्मद्वक् विष्वग्देवयोश्चेरद्व्यश्चतावप्रत्ययइति अत्रादेशः अद्रिसध्योरन्तोदा-
त्तत्वनिपातनाद उदात्तस्वरितयोर्यणइतितित्स्वरितः ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

नूनोरयिमुपमास्वनृवन्तंपुनानोवाताप्यंविश्वश्चन्द्रम् ।

प्रवन्दितुरिन्दोतार्यायुःप्रातर्मक्षुधियावसुर्जगम्यात् ॥ ५ ॥ ३ ॥

नु । नृः । रयिम् । उप । मास्व । नृवन्तम् । पुनानः ।

वाताप्यम् । विश्वश्चन्द्रम् । प्र । वन्दितुः । इन्दो इति । तारि ।

आयुः । प्रातः । मक्षु । धियावसुः । जगम्यात् ॥ ५ ॥ ३ ॥

हे सोम पुनानः पूयमानस्त्वं नोस्मभ्यं नुक्षिपं नृवन्तं मनुष्यैर्युक्तं । छान्दसमतुषोवत्वं । ता-
दृशं रार्यं धनं उपमास्व उपनिर्मिमीष्व उपकुर्वित्यर्थः । किंच विश्वचन्द्रं सर्वेषामाह्लादकं वाता-
प्यं उदकनाभैतत् उदकंचकुरु । तथा हे इन्द्रो सोम वन्दितुस्तवस्तोतुः आयुर्जीवनं प्रतारि त्वया
वर्धितमस्तु सोमसोमः धियावसुः बुध्याकर्मणावा प्राप्तधनः प्रातः काले वा सवने वा मक्षु शी-
घ्रं अस्मदीयं यज्ञं प्रति जगम्यादागच्छेत् गमेर्लिङि बहुलंछन्दसीतिशपःश्लुः ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य चतुर्थे तृतीयोवर्गः ॥ ३ ॥

अधियदिति पंचचैनवमंसूक्तं आंगिरसस्यकण्वस्पायं तथाचानुक्रम्यते—अधियत्कण्वइ-
ति । पूर्ववच्छन्दोदेवते गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

अधियदस्मिन्वाजिनीवशुभःस्पर्धन्तेधियःसूर्येनविशः ।

अपोवृणानःपवतेकवीयन्ब्रजंनपशुवर्धनायमन्म ॥ १ ॥

अधि । यत् । अस्मिन् । वाजिनीइव । शुभः । स्पर्धन्ते ।

धियः । सूर्ये । न । विशः । अपः । वृणानः । पवते ।

कविइयन् । ब्रजम् । न । पशुवर्धनाय । मन्म ॥ १ ॥

यद्यदास्मिन्सोमे वाजिनीव शुभः अश्वेयथा वस्त्रप्रभृत्यलंकाराभवन्ति । यदावास्मिन् सोमे सूर्येन यथासूर्ये विशोरश्मयज्जिताभवन्ति तदा धियोऽगुलयः अधिस्पर्धन्ते अहंपुरस्ताच्छोधयामि अहंपुरस्ताच्छोधयामीत्यहमहमिकया उपतिष्ठन्ति । ततोयंसोमः अपोवसतीवरी-
वृणानः आच्छादयन् पवते पात्रेषु क्षरति कलशानि अधिगच्छति । कीदृशः कवीयन् कवि-
रिवाचरन् । यद्वा कवयःस्तोतारः तानिच्छन् तत्रदृष्टान्तः—व्रजनं मन्म मननीयं गवां गोष्ठं प-
शुवर्धनाय पशूनां वर्धनाय गोपालः परिगच्छति तथा देवानां प्रीणनाय पात्राणिमति प-
वतइति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

द्वितावपूर्वन्मृतस्य धामस्वर्विदेभुव्नानिप्रथन्त ।

धियःकृन्वानाःस्वसरेनगार्वक्रतायन्तीरभिवावश्रुदुम् ॥ २ ॥

द्विता । विदुर्पूर्वन् । अमृतस्य । धाम । स्वः । विदे । भुव्नानि ।

प्रथन्त । धियः । पिन्वानाः । स्वसरे । न । गार्वः । क्रतुदयन्तीः ।

अभि । वावश्रे । इन्दुम् ॥ २ ॥

अमृतस्योदकस्यधाम धारकंस्थानमन्तरिक्षं सोमोद्विता द्विधा व्यूर्ध्वन् उन्नयतः स्वते-
जसाच्छादयन् मध्येनगच्छति । ततः स्वविदे सर्वज्ञाय तस्मै सोमाय भुवनानि प्रथन्त विस्ती-
र्णानिभवन्ति । तस्यरश्मीनां संचरणार्थं प्रथन्तइत्यर्थः । अथ पिन्वानाः प्रीणयिष्यः धियः
स्तुतिलक्षणावाचः क्रतायन्तीर्यज्ञमिच्छन्त्यः सत्यः तमिममिदं सोममभिलक्ष्य स्वसरे यागाहनि
वावश्रे शब्दायन्ते । यद्वा सोमं कामयन्ते । तत्रदृष्टान्तः—गावोन यथापिन्वमानाः पयः क्षरंत्यो-
गावः स्वसरे सुषु अस्पन्ते प्रेयंते गावोवेति स्वसारोगोष्ठं तस्मिन्नच्छाभिलक्ष्य शब्दकुर्व-
न्ति तद्वत् ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

परित्यक्त्रविःकाव्याभरतेभूरोनरथोभुव्नानिविश्वा ।

देवेपुयशोमर्तायभूपन्दत्तायरायःपुरुभूपुनव्यः ॥ ३ ॥

परि । यत् । क॒विः । का॒व्या । भर॑ते । शूरः । न । रथः ।
 भुव॑नानि । विश्वा॑ । दे॒वेषु॑ । यशः॑ । म॒र्ताय॑ । भू॒र्यन् ।
 दक्षा॑य । रा॒यः । पु॒रु॒ध॒भूषु॑ । नव्यः ॥ ३ ॥

कविः क्रान्तपद्मः सोमः काव्या काव्यानि कवेः कर्माणि स्तोत्राणि यद्यदा परिभरते प-
 रितोविभर्ति परिगच्छतीति यावत् । कथमिव शूरो न यथाशूरः शत्रूणां बाधकोरथस्तदीयः वि-
 श्वा भुवनानि सांघ्रामिकानि भूतानि परियाति तद्वत् तदानीं देवेषु स्थितं यशोव्यापकं धनं म-
 र्ताय मनुष्याय स्तोत्रे भूषन् भवतेरन्तर्भावितण्यर्थात् सनिरूपं भावयितुमिच्छन् सोमः रायः
 आत्मना दत्तस्य धनस्य दक्षाय वृद्ध्यर्थं पुरुधूषु बहुपुयस्तभवनेषु नव्यः स्तोतव्यो भवति । पु-
 स्तुतौ अचोयत् ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

श्रि॒ये जा॒तः श्रि॒य आ॒नि रिरि॒याय॒ श्रि॒यं वयो॑ ज॒रितृ॒भ्यो दधा॑ति ।
 श्रि॒यं वसा॑ना अ॒मृत॒त्वमा॒यन् भव॑न्ति स॒त्या स॒मि॒था मि॒त॒द्रौ ॥ ४ ॥
 श्रि॒ये । जा॒तः । श्रि॒ये । आ । निः । इ॒याय॒ । श्रि॒यं ।
 वयः॑ । ज॒रि॒तृ॒भ्यः । द॒धा॒ति । श्रि॒यं । वसा॑नाः । अ॒मृत॒त्वम् ।
 आ॒यन् । भव॑न्ति । स॒त्या । स॒म॒द्रु॒था । मि॒त॒द्रौ ॥ ४ ॥

ससोमः श्रिये जातः संपदर्थं प्रादुर्भूतो भवति । तदेवाह श्रिये श्रयर्थे एव आनिरियाय अं-
 शुष्य आभिमुख्येन निर्गच्छति निर्गतश्च ससोमः जरितृभ्यः स्तोतृभ्यः श्रियं वयोर्जं जीवनं
 चादधाति विदधाति प्रयच्छति । तेन दत्तांश्रियं वसाना आच्छादयन्तः स्तोतारः अमृतत्वं दे-
 वत्वं अमरणत्वं वा आपन्नं प्राप्नुवन् तस्मिन् मितद्रौ मितगमने सोमे समिथा युद्धनामैतत् स-
 म्यक्प्राप्यते अत्रेति समीणइति । एतेः सम्पूर्वस्यथकप्रत्ययः । तानि युद्धानि सत्या सत्या-
 नि यथार्थानि भवन्ति ननु विवृतानि तेन सोमेन पराजितानि भवन्तीत्यर्थः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

इ॒प॒मूर्ज॑म॒भ्यर्षा॑ श्व॒ङ्गामु॑रु॒ज्योतिः॑ रु॒णुहि॑ मा॒सि॑ दे॒वान् ।
 वि॒श्वानि॑ हि॒सु॒प॒हा॒तानि॑ तु॒भ्यं प॑र्व॒मान॒वा॒र्ध॒से सो॒म॒शत्रू॑न् ॥ ५ ॥ ४॥

इपम् । ऊर्जम् । अ॒भि । अ॒र्प । अश्वम् । गाम् । उ॒रु । ज्योतिः ।
 रु॒णुहि । म॒त्ति । दे॒वान् । वि॒श्वानि । हि । सु॒क्ष्महा । तानि ।
 तु॒भ्यम् । प॒र्वमान । वा॒धसे । सो॒म । श॒त्रून् ॥ ५ ॥ ४ ॥

हे सोम इपं अन्नं ऊर्जमन्नरसंच अस्मभ्यमभ्यर्प अभिगमय । किंच अश्वं वाहनं गां
 पयःपदानेन यज्ञस्यसाधनभूतां गां च तथा उरु महत् ज्योतिः सूर्याख्यं रुणुहि जगदालोकना-
 र्थं कुरु । किंच देवानिन्द्रादीन् मत्ति सोमेन तर्पय मदेष्टेति बहुलं छन्दसीति विकरणस्यत्तुक्
 वाक्यभेदादनिघातः । अपिच हेसोम तुभ्यं तानि विश्वानि सर्वाणि रक्षांसि सुषहा सुसहानि
 अनायासेनैव अभिभवितुं शक्यानि भवन्ति । हिरवधारणे । अतएव हे पवमान पूषमान हेसो-
 म सर्वान् शत्रून् वाधसे जहि ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य चतुर्थे चतुर्थोऽवर्गः ॥ ४ ॥

कनिक्रन्तीति पंचर्चदशमंसूक्तं कण्वपुत्रस्य प्रस्कण्वस्यार्प । तथानुक्रम्यते । कनिक्रन्ति-
 प्रस्कण्वइति । पूर्ववच्छन्दोदेवते । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

क॒निक्र॒न्ति॒हरि॒रासृ॒ज्यमा॒नः॒सीद॒न्व॒र्नस्य॒ज॒ठरे॒पुना॒नः ।
 नृ॒भिर्य॒तः॒रु॒णुते॒नि॒र्णिजं॒गाअतो॑म॒तीर्ज॑न॒पत॒स्त्रधा॒भिः ॥ १ ॥
 क॒निक्र॒न्ति । हरिः । आ । सृ॒ज्यमा॒नः । सीद॑न् । व॒र्नस्य॒ ।
 ज॒ठरे॑ । पु॒ना॒नः । नृ॒भिः । य॒तः । रु॒णुते॑ । नि॒र्णिज॑म् ।
 गाः । अ॒तः । म॒तीः । ज॒न॒य॒त । स्व॒धाभिः ॥ १ ॥

आसृज्यमान आसमन्ताव विसृज्यमानोऽभिपूयमाणः हरिर्हरितवर्णः, सोमः कनिक्रन्ति
 पुनः पुनः शब्दायते ऋन्दतेर्यङ्लुकि तिपीडभावे दाधर्विदर्थेति इत्यादिनानिपातनादस्यास्य
 निगागमः अस्मस्तत्त्वरः । तथा पुनानः पूषमानः वनस्य वननीयस्य द्रोणकण्डयस्य जठरे सी-
 दन्नुपविशान् शब्दायते । किंच नृभिः कर्मनेनृभिर्कृत्विग्भिः यतः संपतः सोमः गागोविकारान्
 क्षीरादीनि आच्छादयन् निर्निजं आत्मनोत्सृज्य । रुणुते ग्रहादिषु करोति अतोस्मै सोमाय मवी
 र्धननीयाः स्तुतीः स्वधाभिर्हविर्भिः सह जनपत स्तोतारोजनयन् । अस्यान्तादेराभावश्छान्दसः ।
 यद्वा हे स्तोतारः अस्मै सोमाय स्तुतीर्जनपत उत्पादयत कुरुवेतिपावत्र ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

हरिःसृजानःपृथ्यामृतस्येयर्तिवाचमरितेवनावम् ।
देवोदेवानांगुसानिनामाविष्कणोतिवर्हिषिप्रवाचे ॥ २ ॥

हरिः । सृजानः । पृथ्याम् । ऋतस्य । इयर्ति । वाचम् ।
अरिताइव । नावम् । देवः । देवानाम् । गुसानि । नाम ।
आविः । कृणोति । वर्हिषि । प्रवाचे ॥ २ ॥

सृजानः सृज्यमानः हरिर्हरितवर्णः सोमः ऋतस्य सत्यभूतस्य पृथ्यां पथिभवांवाचं दे-
वीं इयर्ति प्रेरयति । तद्वद्वृष्टान्तः—अरितेव जनान् वीरंमापयन् नाविकोयथा नावं प्रेरयति तद्व-
त् ऋगवी जौहोत्यादिकः अर्तिपितृयोऽरित्यग्न्यासस्येत्वं । ततः देवोदीप्यमानः सोमः देवानां
इन्द्रादीनां गुसानि अन्तर्हितानि नाम नामानि शरीराणि प्रवाचे प्रकर्षेणवाचयित्वा स्तोत्रे
वर्हिषियज्ञे आविष्कणोति स्तोत्रुमाविष्करोति ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

अपामिवेदूर्मयस्तर्तुराणाःप्रमनीपाईरतेसोममच्छ ।
नमस्यन्तीरुपचयन्तिसंचाचविशन्त्युशतीरुशन्तम् ॥ ३ ॥

अपाम्इव । इत् । उर्मयः । तर्तुराणाः । प्र । मनीपाः । ईरते ।
सोमम् । अच्छ । नमस्यन्तीः । उप । च । यन्ति । सम् ।
च । आ । च । विशन्ति । उशतीः । उशन्तम् ॥ ३ ॥

अपामिव यथाउदकानामूर्मयस्त्वरन्ते इदितिपूरणः तद्वत् तर्तुराणाः कर्मणि देवान्स्तोत्रं
स्वरमाणाः । तुरस्वरणे जौहोत्यादिकः यद्वत्तुगन्तस्यशानचिरूपं अग्न्यासस्यअवर्णश्च रेफा-
देशश्छान्दसः अग्न्यस्तस्वरः । तादृशाऋत्विजः मनीषामनसईशित्रीः स्तुवीः सोममच्छ सोमं
प्रतिप्रेरते प्रेरयन्ति । नमस्यन्तीः नमस्यन्त्यः सोमं पूजयन्त्यः सत्यः तमुपयन्तिच उपमच्छन्ति
तमेवसंयन्तिच । चवायोगेप्रथमेतिननिवातः । ततउशतीः कामयमानाः स्तुतयः उशन्तंकाम-
यमानंसोमं आविशन्ति च प्रविशन्ति च ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

तंमर्मृजानंमहिषंनसानांवंशुंदुहन्त्युक्षणंगिरिष्ठाम् ।
तंवावशानंमतयःसचन्तेत्रितोविभर्तिवरुणंसमुद्रे ॥ ४ ॥

तम् । मर्मृजानम् । महिषम् । न । सानौ । अंशुम् । दुहन्ति ।
उक्षणम् । गिरिऽस्थाम् । तम् । वावशानम् । मतयः ।
सचन्ते । त्रितः । विभर्ति । वरुणम् । समुद्रे ॥ ४ ॥

मर्मृजानं यष्टुभिःपरिचर्यमाणं महिषंन महिषारूपंभृगमिव सानौ समुच्छिन्नेदेशे वर्तमानं
उक्षणं कामानांसिकारं गिरिष्ठां अभिषवार्थं वावसुनिष्ठितं तं तादृशं प्रसिद्धं अंशुं सोमं दुहन्ति
ऋत्विजोदुहते । आवाणवत्साः ऋत्विजोदुहन्तीति तैत्तिरीयब्राह्मणं । तं तादृशं वावशानं कामय-
मानं सोमं मतयोमन्तव्याः स्तुतयः सचन्ते समवपन्ति सेवन्तेइतिमाधव । ततः त्रितः त्रिपुस्या-
नेषु वर्तमानः इन्द्रः वरुणं शत्रूणांनिवारकमेनंसोमं समुद्रे अन्तरिक्षे विभर्ति शत्रुवधार्थं धारय-
ति यद्वा त्रितः त्रिषु स्थानेषु द्रोणाधवनीयपूतभृदाख्येषु कलशेषुस्थितःसोमः शत्रूणांनिवारक-
मिन्द्रं द्युलोकेविभर्ति पोषयति ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

इष्यन्वाचमुपवक्तेवहोतुःपुनमइन्दोविष्पामनीपाम् ।
इन्द्रश्चयत्क्षयथःसौमगायसुवीर्यस्यपतयःस्याम ॥ ५ ॥ ५ ॥

इष्यन् । वाचम् । उपवक्ताइव । होतुः । पुनानः । इन्द्रो
इति । वि । स्य । मनीपाम् । इन्द्रः । च । यत् । क्षयथः ।
सौमगाय । सुहवीर्यस्य । पतयः । स्याम् ॥ ५ ॥ ५ ॥

हे इन्द्रो सोम वाचं स्तुतिमिष्यन् पेरयन् होतुरुपवक्तेव यथा अश्वर्युः प्रतिगरंकुर्वन् मोत्साह-
यति तद्वत् स्तोतृणां शंसनाय मोत्साहंकुर्वन् पुनानः पूयमानस्त्वं मनीषांरुद्धि विष्य विमुञ्च ।
किंतु बुद्धिं धनप्रदानाभिमुखीं कुरु । किंच यद्यदाइन्द्रश्च त्वं सह यत्ते क्षयथः निवसथः तदा

स्तोतारो वयंसौ भगाय सौ भग्याय स्याम । किंच सुवीर्यस्य शोभनवीर्योपेतस्य धनस्य पत-
यः स्वामिनः स्याम भवेम ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य चतुर्थे पञ्चमो वर्गः ॥ ५ ॥

प्रसेनानीरिति चतुर्विंशत्यृचमेकादशं सूक्तं दिवो दासपुत्रस्य प्रतर्दनाख्यस्य राजर्षेरिदं त्रै-
ष्टुभं पवमानसोमदेवतार्कं । तथा चानुक्रम्यते—प्रसेनानीश्चतुर्विंशतिर्दिवो दासिः प्रतर्दन इति । गतः
सूक्तविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

प्रसेनानीः शूरो अग्रे रथानां गव्यं नैति हर्षते अस्य सेना ।

भद्रान् कृण्वन्निन्द्रहवान्त्सखिभ्य आसोमो वस्त्रारभसानि दत्ते ॥ १ ॥

प्र । सेनाऽनीः । शूरः । अग्रे । रथानाम् । गव्यन् । एति ।

हर्षते । अस्य । सेना । भद्रान् । कृण्वन् । इन्द्रहवान् । सखिभ्यः ।

आ । सोमः । वस्त्रा । रभसानि । दत्ते ॥ १ ॥

सेनानीः सेनानामग्रे उपनेता शूरः शत्रूणां बाधकः सोमः गव्यन् शत्रूणां गाइच्छन् यद्वा
यजमानानां पश्वादिकमिच्छन् रथानामग्रे रथानां पुरतः प्रैति प्रकर्षेण संग्रामं गच्छति । अ-
स्य सोमस्य सेनाय हर्षते हृष्यति वाक्यभेदादनिघातः । किंच सखिभ्यः समानख्यानेभ्यः य-
जमानेभ्यः इन्द्रहवान् तैः कृतान् इन्द्रस्याह्वानानि भद्रान् कल्याणानि यथार्थानि कृण्वन् कुर्व-
न् आहूतो हीन्द्रः सोमं पीत्वा कामान् प्रयच्छतीति । रभसानि इन्द्रस्य वेगेनागमने निमित्तानि
वस्त्रा वस्त्राणि आच्छादकानि पयःप्रभृतीन्वाश्रयणानि आदत्ते आगृह्णाति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

समस्य हरिं हरयो मृजन्त्यश्वहृषैरनिशितं नमोभिः ।

आतिष्ठति रथमिन्द्रस्य सखा विद्वँ एनामुमर्तियात्यच्छ ॥ २ ॥

सम् । अस्य । हरिम् । हरयः । मृजन्ति । अश्वहृष्यैः ।

अनिशितम् । नमःभिः । आ । तिष्ठति । रथम् । इन्द्रस्य ।

सखा । विद्वान् । एन् । सुमर्तिम् । याति । अच्छ ॥ २ ॥

हरयः हरं त्यभिपुण्वन्ति सोममित्यूत्विजोगुलयोवा हरिं हरितवर्णमस्य सोमस्य कारणमंशुं
संमृजन्ति सम्यगभिपुण्वन्ति । ततः सोमः नमोभिः नामयितृभिः अश्वहयैर्व्यातैरपि अनिशितं
असंस्कृतं अयुक्तमननुगतं रथं रमणसाधनमात्मीयं दशापविभ्रं आतिष्ठति आसीदति । अन-
न्तरं इन्द्रस्य सखा सखिभूतः विद्वान् प्रातः सोमः एना एतेन रथेन पवित्रेण सुमतिं शोभनस्तु-
तिकं स्तोतारं अच्छयाति अभिगच्छति अस्मिन् काले तेन क्रियमाणां स्तुतिमभिगच्छतीत्यर्थः ॥२॥

अथ तृतीया—

सनोदेवदेवतातेपवस्वमहेसोमप्सरसे इन्द्रपानः ।

कृण्वन् अपोवर्षयन् द्यामुते मामुरो रानो वरिवस्या पुनानः ॥ ३ ॥

सः । नः । देव । देव इति । पवस्व । महे । सोम । पसरसे ।

इन्द्रपानः । कृण्वन् । अपः । वर्षयन् । द्याम् । उत । इमाम् ।

उरोः । आ । नः । वरिवस्य । पुनानः ॥ ३ ॥

हे देव द्योतमान हे सोम सतादृश इन्द्रपानः इन्द्रेण पातव्यस्त्वं नोस्माकं स्वभूते देवताते
देवैस्वते वितते यज्ञे महे महते पसरसे भक्षणाय इन्द्रस्य पानाय पवस्व गृहादिपुक्षर । किंच
अपउदकानि कृण्वन् कुर्वन् उतापिच द्यामिमां द्यावापृथिव्यौ वर्षयन् भूमिं पर्जन्यरूपेण तर्प-
यति धुलोकमग्निरूपेणेति । भूमिं पर्जन्याजिन्वन्ति दिवं जिन्वन्त्यग्नय ईति श्रवणाद् । उरोः विस्तीर्णा-
दन्तरिक्षात् आगच्छंस्त्वं पुनानः पूयमानः सन् नोस्मान् वरिवस्य धनादिपदानेन परिचरेति ॥३॥

अथ चतुर्थी—

अर्जीतये अर्हतये पवस्व स्वस्तये सर्वताते बृहते ।

तदुशान्तिविश्वे इमे सखायस्तदहं वंश्मि पवमानसोम ॥ ४ ॥

अर्जीतये । अर्हतये । पवस्व । स्वस्तये । सर्वताते । बृहते ।

तत् । उशान्ति । विश्वे । इमे । सखायः । तत् ।

अहम् । वंश्मि । पवमान् । सोम ॥ ४ ॥

हे सोम अजीतये यथा वयं शत्रुभिरजिता भवेम तथा तेषामजयाय अहतये यथा तैर-
हताः स्याम तस्यैच अतएव स्वस्तये अविनाशाय । किंच बृहते सर्वतातये सर्वैरिन्द्रादिभिर्दे-
वैः स्तूयमानाय यज्ञाय एतदर्थं पवस्व अस्मदभिमुखमागच्छ । पविर्गतिकर्मा । विश्वे सर्वे इमे
मदीयाः सखायः स्तोतारः तव त्वदीयं रक्षणमुशन्ति कामयन्ते । हे पवमानसोम तद्रक्षणं अ-
हमपि वेश्मि कामये ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

सोमः पवते जनिता मतीनां जनिता दिवो जनिता पृथिव्याः ।

जनिताग्नेर्जनिता सूर्यस्य जनितेन्द्रस्य जनितो विष्णोः ॥ ५ ॥ ६ ॥

सोमः । पवते । जनिता । मतीनाम् । जनिता । दिवः ।

जनिता । पृथिव्याः । जनिता । अग्नेः । जनिता । सूर्यस्य ।

जनिता । इन्द्रस्य । जनिता । उत । विष्णोः ॥ ५ ॥ ६ ॥

सोमः अभिषूयमाणः पवते पात्रेषु क्षरति । कीदृशः मतीनां बुद्धीनां यद्वा मननीयानां
स्तुतीनां जनिता जनयिता । जनितामंत्र इति निपातनाण्णिलोपः । किंच दिवोद्युलोकस्य ज-
निता मादुर्भावयिता । तथा पृथिव्या जनयिता अग्नेर्जनयिता प्रकाशयिता सूर्यस्य सर्वस्यग्ने-
रकस्पादित्यस्य जनिता इन्द्रस्य जनिता पानेन मदस्य जनयिता । उतापि च विष्णोः व्यापक-
स्य जनिता जनयिता एतत्सर्वं सोमेभिषूयमाणे भवतीति सोमो हि देवानाप्याययतीति ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य चतुर्थे पष्ठोवर्गः ॥ ६ ॥

देवसुवां हविष्वु सोमस्य वनस्पतेर्ब्रह्मादेवानामिति याज्या । सूत्र्यते च—त्वं च सोमनो वशो
ब्रह्मादेवानां पदवीः कवीनामिति ।

सैषा सूक्ते पठी—

ब्रह्मादेवानां पदवीः कवीनामृषिर्विप्राणां महिषो मृगाणाम् ।

श्वेनो गृध्राणां स्वधितिर्वनानां सोमः पवित्रमत्येतिरेभन् ॥ ६ ॥

ब्रह्मा । देवानाम् । पृथ्वीः । कवीनाम् । ऋषिः । विप्राणाम् ।
महिषः । मृगाणाम् । श्येनः । गृध्राणाम् । स्वधितिः । वनानाम् ।
सोमः । पवित्रम् । अति । एति । रेभन् ॥ ६ ॥

सोमएवरूपोभवति देवानां स्तोत्रकारिणाष्टतिजां ब्रह्मा ब्रह्माख्यार्त्विक्स्थानीयोभवति
यद्वा देवानां योतमानानामिन्द्रादीनां ब्रह्मा राजाभवति । तथा कवीनां कान्तमज्ञानां पृथ्वीः
स्वलन्ति पदानि साधुत्वेन योयोजयति सपृथ्वीः । योगत्यादिव्यत्येतस्माद्वकिपि रूपं । तथा
विप्राणां मेधाविनांमध्ये ऋषिर्भवति । यः परोक्षं पश्यति सऋषिः । ऋषिर्दर्शनादिति । मृगाणां
महिषोभवति महिषाख्यो बलवान् राजाभवति । तथा गृध्राणां पक्षिविशेषाणां श्येनः शंसनीयः
पक्षिराजोभवति । वनानां वनतिर्हिंसाकर्मा । हिंसकानां छेदकानांमध्ये स्वधितिः एतन्नामकः
छेदकोति । एवंभावः सोमः रेभन् शब्दायमानः सन् पवित्रमूर्णास्तुकेन कृतमत्येति अतिग-
च्छति ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

प्राचीं विपद्वाच ऊर्मिं न सिन्धुर्गिरः सोमः पर्वमानो मनीषाः ।
अन्तः पश्यन् वृजने मावराण्यातिष्ठति वृषभो गोपुं जानन् ॥ ७ ॥
प्र । अवी विपत् । वाचः । ऊर्मिम् । न । सिन्धुः । गिरः । सोमः ।
पर्वमानः । मनीषाः । अन्तरिति । पश्यन् । वृजना । इमा ।
अवराणि । आ । तिष्ठति । वृषभः । गोपुं । जानन् ॥ ७ ॥

पर्वमानः सोमः मनीषाः मनस ईशिताः हृदयंगमाः गिरः स्तुतीः प्राचीविपद् प्रकर्षणावप-
यति प्रेरयति । कथमिव सिन्धुः स्पन्दमानानदीव वाचः शब्दस्य ऊर्मिं संघं यथा प्रेरयति त-
द्वत् । किञ्च वृषभः कामानामुदकानां वा वर्षकः सोमः अन्तः अन्तर्हितं वस्तु जातं पश्यन् अव-
राणि दृष्ट्वैवार्पितुमशक्यानि इमा वृजना इमानि बलानि आतिष्ठति आसीदति । किं कुर्वन्
गोपुजानन् गवां जानानः सन् परबलानि प्रविशति ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

समस्तरः पृत्सु वन्वञ्चवातः सहस्रेता अभिवाजं मर्षं ।
इन्द्रायेन्द्रोपर्वमानो मनीष्यं शोर्मुर्मिमीरयगाईपण्यन् ॥ ८ ॥

सः । मत्सरः । पृत्सु । वन्वन् । अवातः । सहस्रं हरेताः । अभि ।
 वाजम् । अर्प । इन्द्राय । इन्दो इति । पर्वमानः । मनीषी ।
 अंशोः । ऊर्मिम् । ईरय । गाः । इषण्यन् ॥ ८ ॥

मत्सरोमदकरः पृत्सुसंग्रामेषु वन्वन् शत्रून् हिंसन् अतएव अवातः अन्यैर्गन्तुमशक्यः सहस्रेताः सहस्रोदकधारोपेतः ससोमः वाजं शत्रूणां बलमभ्यर्प अभिगच्छ । हे इन्दो सोम पर्वमानः पूयमानः मनीषी प्राप्तस्त्वं गा इषण्यन् शब्दान् प्रेरयन् । यद्वा यजमानानां यज्ञसाधनभूताः गाः प्रेरयन् इन्द्राय इन्द्रार्थं अंगोरभिपूयमाणस्य सोमस्य ऊर्मिं संघमीरय प्रेरय ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

परिप्रियः कलशे देववात इन्द्राय सोमो रण्यो मदाय ।
 सहस्रधारः शतवाज इन्दुर्वाजी न सप्तिः समना जिगाति ॥ ९ ॥
 परि । प्रियः । कलशे । देववातः । इन्द्राय । सोमः । रण्यः ।
 मदाय । सहस्रधारः । शतवाजः । इन्दुः । वाजी ।
 न । सप्तिः । समना । जिगाति ॥ ९ ॥

प्रियः प्रीणयिता अतएव देववातः देवैरभिगतः रण्यः रमणीयः सोमः इन्द्राय इन्द्रस्य मदाय मदार्थं कलशे द्रोणाभिधाने परिजिगाति परिगच्छति । कीदृशः सहस्रधारो बहुविधधारोपेतः शतवाजः बहुबलः इन्दुः पात्रेषु क्षरन् । तत्र दृष्टान्तः—वाजीन यथावाजी बलवान् सप्तिरश्वः समना संग्रामनामैतत् समष्टमभवैक्ये । समन्ति वृष्टा भवन्ति योद्धारोवेति तस्मिन् संग्रामे यथाश्वोजिगाति गच्छति तद्वत् ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

स पूर्वो वसुविज्जायमानो मृजानो अप्सु दुहुहानो अद्रौ ।
 अभिशस्ति पाशुर्वनस्य राजा विदद्धानुं ब्रह्मणे पूयमानः ॥ १० ॥ ७ ॥

सः । पूर्यः । वसुधवित् । जायमानः । मृजानः । अप्सु ।
दुदुहानः । अद्रौ । अभिशस्तिष्पाः । भुवनस्य । राजा ।
विदत् । गातुम् । ब्रह्मणे । पूयमानः ॥ १० ॥ ७ ॥

पूर्यः पुराणः यद्वा पूर्वैः कृतोभिपुतः वसुधिव धनानां भक्तः जायमानः अप्सु वसन्ती-
वयां स्वेष्टकेषु मृजानो मृज्यमानः अद्रौ अभिशवद्वा वि दुदुहानो दुहमानः अभिशस्तिष्पाः अ-
भितः शस्तिर्हिंसा येषां ते अभिशस्तयः शत्रवः तेष्यः परिरक्षकः भुवनस्य भूतजातस्य राजा
स्वामी एवं विधः सप्तादशः सोमः ब्रह्मणे कर्मार्थं पूयमानः सन् गातुं मार्गं समीचीनं विदत्
यजमानेभ्यः प्रयच्छति ॥ १० ॥

॥ इति सप्तमस्य चतुर्थे सप्तमो वर्यः ॥ ७ ॥

महापितृयज्ञे पितरः सोमवन्त इत्यस्य द्वितीयानुवाक्या त्वयाहिनः पितर इत्येषा । सन्नितं च-
पितरोऽग्निष्वात्तायम उदीरतामवरउत्परासस्त्वयाहिनः पितरः सोमपूर्व इति ।

तेषां सूक्ते एकादशी-

त्वयाहिनः पितरः सोमपूर्वैः कर्माणि चक्रुः पवमानधीराः ।
वन्वन्नवातः परिधीरपोर्णुवीरेभिरश्वैर्मघवाभवानः ॥ ११ ॥

त्वया । हि । नः । पितरः । सोम । पूर्वैः । कर्माणि । चक्रुः ।
पवमान । धीराः । वन्वन् । अवातः । परिधीन् । अप । ऋणु ।
वीरेभिः । अश्वैः । मघश्वा । भव । नः । ॥ ११ ॥

हे पवमान पूयमानसोम धीराः कर्मणि कुशलाः प्राज्ञाः नोस्माकं पितरः पूर्वैः पुरातनाः
अंगिरसस्त्वया हिरवधारणे त्वया सहायेनैव कर्माणि अग्निष्टोमादीनि चक्रुः कृतवन्तः । किंच व-
न्वन् स्तोतृन् संभजन् । यद्वा वनतिर्हिंसार्थः । शत्रून् हिंसन् अवातः तैरभिगवत्स्वन्वीरेभिर्वैगव-
द्भिः अश्वैः व्यापकैः परिधीन् परिधीयते एभिः सर्वमिति परिधयो राक्षसाः तान् अपोर्णुं अपो-
र्णुहि अपच्छादय जहीति यावत् । ऊर्णोतेष्टोऽदिष्ठान्दसोहेलुक् । एतादृशस्त्वं नोस्माकं मघवा
इन्द्रोभव भूयाः । पुत्रादियुक्तं धनं प्रयच्छेत्यर्थः ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

यथापवथा॒मन॑विवयो॒धाअ॑मि॒त्रहा॑व॒रिवो॑वि॒ह्विष्मान् ।
ए॒वाप॑वस्व॒द्रवि॑णं॒दधान॑न् इ॒न्द्रेसं॑तिष्ठ॒जनया॑यु॒धानि ॥ १२ ॥

यथा । अपवथाः । मनवे । वयः३धाः । अमित्र३हा । वरिवः३वित् ।
ह्विष्मान् । ए॒व । प॒वस्व । द्रवि॑णम् । दधानः । इ॒न्द्रे ।
सम् । तिष्ठ । ज॒नय॑ । आयु॒धानि ॥ १२ ॥

हे सोम यथा पुरा त्वं मनवेराज्ञे वयोधाः अन्नस्यघाता तथा अमित्रहा शत्रूणांहन्ता व-
रिवोविह्व धनस्यलंभयिता ह्विष्मान् पुरोडाशादियुक्तः सन् अपवथाः तस्मैघनादिकं प्रदातुंय-
थागच्छः एव एवमस्मभ्यमपि द्रविणं धनं दधानः प्रयच्छन् पवस्व अस्मदभिमुखमागच्छ । किं-
च अस्माभिर्दीयमानस्त्वं इन्द्रेसन्तिष्ठ सम्यक्त्विष्ठ । अपिच आयुधानि त्वदीयानि जनय तस्मै
प्रकाशय वाक्यभेदादनिघातः ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी-

पव॑स्वसोम॒मधु॑मौ॒ऋतावा॑पोवसा॒नोअधि॑सानो॒अव्ये॑ ।
अव॑द्रोणा॒निघृत॑वान्ति॒सीद॑म॒दिन्त॑मोमत्स॒रइ॑न्द्रपानः ॥ १३ ॥
पव॑स्व । सोम॒ । मधु॑मान् । ऋ॒त३वा । अ॒पः । वसा॑नः ।
अधि॑ । सानौ । अव्ये॑ । अव॑ । द्रोणा॒नि । घृत॑वन्ति ।
सी॒द । म॒दिन्त॑मः । मत्स॒रः । इ॒न्द्र३पानः ॥ १३ ॥

हे सोम मधुमान् मदकररसोपेतः ऋतावा यज्ञवान् छन्दसीवनिपावितिवनिष् मत्वर्थायः
तादृशस्त्वं अपोवसतीवरीरेकधनाश्च वसानः आच्छादयन् अधि अधिकं सानौ समुच्छ्रिते
अव्ये अविमये पवित्रे पवस्व क्षर । ततोमदिन्तमः अतिशयेनमदकरः इन्द्रपानः इन्द्रेणपावव्यो-
मत्सरोमादयिता सोमः घृतवन्ति उदकवन्ति द्रोणानि द्रोणकलशान् अवसीद अवतिष्ठस्व ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी-

हृ॒ष्टि॒विवः॑श॒तधा॑रःपवस्वसहस्र॒सावा॑ज॒युर्दे॒ववी॑नौ ।
सं॑सिन्धु॒भिःक॒लशै॑वावशा॒नःस॑मु॒स्त्रिया॑भिःप्रति॒रन्त्र॑आयुः ॥ १४ ॥

वृष्टिम् । दिवः । शतधरः । पवस्व । सहस्रहसाः । वाजयुः ।

देवधीतौ । सम् । सिन्धुभिः । कलशे । वावशानः ।

सम् । उस्त्रियाभिः । प्रहतिरन् । नः । आयुः ॥ १४ ॥

हेसोम शतधारः बहुधोदकधारोपेतस्त्वं दिवोन्तरिक्षादादित्याद्वा वृष्टिपवस्व कुरु । यद्वा शतधारः बहुधात्मीयधारोपेतस्त्वं दिवोद्योतमानात् पवित्रात् वृष्टिभविच्छिन्नधारां पवस्व पात्रे-
पुकुरु । कीदृशः देवधीतौ देवानांवीतिः हविर्भक्षणं यस्मिन् सदेववीतिर्पन्नः । तस्मिन् सहस्रताः
यजमानानां सहस्रस्य धनस्यदाता वाजयुः तेषामन्नकामयमानस्त्वं सिन्धुभिः स्पन्दमानाभिः
वसतीवरीभिः कलशेद्रोणाभिधानेसंवावशानः संगच्छस्व । तथात्वं नोस्माकमायुर्जीविनं प-
तिरन्वर्धयन् उस्त्रियाभिः गोविकारैः क्षीरादिभिश्च कलशे संगच्छस्व ॥ १४ ॥

अथ पंचदशी-

एषस्यसोमोमृतिभिःपुनानोत्योनवाजीतरतीदरांतीः ।

पयोन्दुग्धमदितेरिपिरमुर्विवगातुःसुयमोनवोह्ना ॥ १५ ॥ ८ ॥

एषः । स्यः । सोमः । मृतिभिः । पुनानः । अत्यः । न । वाजी ।

तरति । इत् । अरांतीः । पर्यः । न । दुग्धम् । अदितेः । इपिरम् ।

उरुह्रद्व । गातुः । सुध्यमः । न । वोह्ना ॥ १५ ॥ ८ ॥

एषस्यः एतादृशः सोमः मतिभिर्मननसाधनैः स्तोत्रैः पुनानः पूयमानोभवति । यः सोमः
अत्योन अतनशीलोवाजी अश्वइव संप्रामे अरावीः अरावीन् शत्रून् तरति इद्वधारणे तर-
त्येव हिनस्त्येव । यद्वत्तपोगादनिघातः । किंच अदितेर्गोनामेतत् अदीनायाः गोः इपिरं अन्वे
पणीयं दुग्धंपयोन् क्षीरं यथा पूतं भवति एवं सोमः परिरुद्धः । अपिच उर्वीव सुषांसुलुगिति
सोर्लुक् । उरुविस्तीर्णो गातुः मार्गइव सर्वैः समाश्रयणीयः तथा वोह्वान वोढाअश्वइव सुयमः
सुष्टुनियन्तुं शक्योपयाभवति तद्वदयंसोमः सोमृभिर्निपन्वज्योभवति ॥ १५ ॥

॥ इति सप्तमस्य चतुर्थेष्टमोवर्गः ॥ ८ ॥

अथ षोडशी—

स्वायुधः सोतृभिः पूयमानो भ्यर्पगुह्यं चारुनाम ।

अभिवाजं सप्तिरिव श्रवस्याभिवायुमभिगादेव सोम ॥ १६ ॥

सु६ आयुधः । सोतृभिः । पूयमानः । अ॒भि । अ॒र्प । गुह्यं ।

चारु । नाम । अ॒भि । वाजं । सप्तिः ६ इव । श्रव॒स्या ।

अ॒भि । वा॒युम् । अ॒भि । गाः । दे॒व । सो॒म ॥ १६ ॥

स्वायुधः शोभनायुधोपेतः । यद्वा यज्ञे स्पचकपालादीनि दशायुधानि सन्ति तद्वान् सोतृ-
भिरभिषुण्वद्भिः पूयमानस्त्वं गुह्यं गुहायां निहितं चारु कमनीयं नाम त्वदीयं रसात्मकं शरीरं
स्तुतिभिः सहाभ्यर्प कलशादन्यभिगमय । किंच सप्तिरिव अश्वइव वर्तमानस्त्वं श्रवस्या ।
सुषांस्तुतिगति सप्तम्या आजादेशः । अस्मदीयायामन्नेच्छायां वाजं अन्नमस्मभ्यमभिगमय ।
अपिच हेदेवस्तोतव्य हेसोम वायुं प्राणं जीवनं अभिगमय गाः पशूश्च अस्मभ्यमभिगमय ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी—

शिशुं जज्ञानं हर्षतमं मृजन्ति शुभन्ति वह्निं मरुतो गणेन ।

कविर्गीर्भिः काव्येना कविः सन्त्सोमः पवित्रमत्येति रेभन् ॥ १७ ॥

शिशुं । ज॒ज्ञानम् । ह॒र्षत॒म् । मृ॒जन्ति॒ । शु॒भन्ति॒ । वह्निं ।

म॒रुतः । ग॒णेन॒ । क॒विः । गीः ६ भिः । का॒व्येन॒ । क॒विः । सन् ।

सो॒मः । प॒वित्रं । अ॒ति । ए॒ति । रे॒भन् ॥ १७ ॥

शिशुं इदानीमुत्पन्नत्वा शिशुवतिष्ठन्तं यद्वा पापानि तनूकुर्वन्तं विनाशयन्तं जज्ञानं
प्रादुर्भूतं अतएव हर्षतं हर्षगतिकान्तयोः । भृष्टदृशीत्यादिना अतच् । सर्वैः काम्यमानं सोमं मृज-
न्ति मरुतः शोधयन्ति । किंच वह्निं बोढारं सोमं गणेनात्मीयेन सप्तसंख्याकेन गणेन शुभन्ति
अलंकुर्वन्ति । ततः कविः क्रान्तपन्नः सोमः काव्येन कविकर्मणैव कविः शब्दोपेतः सन् रेभन्
शब्दायमानः गीर्भिः स्तुतिभिः सह पवित्रं अत्येति अतोत्पगच्छति ॥ १७ ॥

अथाष्टादशी-

ऋषिमनाय॒ ऋषि॒रु॒स्व॒र्षाः॒ सह॒स्र॒णी॒थः॒ प॒द॒वीः॒ क॒वी॒नाम् ।
तृती॒यं॒ धाम॑म॒हि॒षः॒ सि॒पा॒स॒न्त्सोमो॑ वि॒राज॑म॒नुराज॑ति॒ष्ठुप् ॥ १८ ॥
ऋषि॑मनाः । यः । ऋषि॑रु॒क्त् । स्वः॑ऽसाः । सह॑स्र॒णी॒थः ।
प॒द॒वीः । क॒वी॒नाम् । तृती॑यम् । धाम॑ । म॒हि॒षः । सि॒पा॒स॒न् ।
सोमः॑ । वि॒राज॑म् । अनु॑ । रा॒ज॒ति॒ । स्तुप् ॥ १८ ॥

ऋषिमनाः सर्वदर्शनशीलमनस्कः अतएव ऋषिरुक् सर्वस्य दर्शनकर्ता प्रकाशनस्यकर्ता स्वर्षाः सर्वस्यसूर्यस्य वा संभक्ता सहस्रणीथः नीथा स्तुतिः बहुविधस्तुतिकः कवीनां क्रान्त-प्रज्ञानांमध्ये पदवीः स्वलतापदानां साधुत्वेन संयोजयिता यः सोमोविधते समहिषो महान् पूज्योवा सोमः तृतीयधाम घुल्लोकं सिपासन् संभक्तुमिच्छन् स्तुप् स्तुयमानः सन् विराजं विशेषेण राजन्तं दीप्यमानमिन्द्रं अनुराजति प्रकाशयति ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशी-

च॒मूप॑च्छे॒येनः॑ श॒कुनो॑ वि॒भृत्वा॑ गो॒विन्दु॑र्द्र॒प्स आ॒यु॑धा॒नि वि॒भ्र॑त् ।
अ॒पा॒मूर्मि॑स॒च॒मानः॑ स॒मु॒द्रं॒ तुरी॑यं॒ धाम॑म॒हि॒षो वि॒व॒क्ति ॥ १९ ॥
च॒मू॒ऽसत् । श्ये॒नः । श॒कुनः॑ । वि॒भृत्वा॑ । गो॒ऽवि॒न्दुः ।
द्र॒प्सः । आ॒यु॑धा॒नि । वि॒भ्र॑त् । अ॒पा॒म् । ऊ॒र्मि॑म् । स॒च॒मानः॑ ।
स॒मु॒द्रम् । तुरी॑यम् । धाम॑ । म॒हि॒षः । वि॒व॒क्ति ॥ १९ ॥

चमूपद चमन्ति भक्षयन्त्येवेति चमश्चमसाः तेषु सीदन् यद्वा चम्वौ अधिपवणफलके तयोर्वर्तमानः श्येनः शंसनीयः शकुनः शकः सामर्थ्यकारी विभ्रत्वा हरतेः आतोमनिजित्यादिनाकनिष् । पात्रेषु विहरणशीलः गोविन्दुः यजमानानां गवां लभकः विन्दुरिच्छुरिति उभत्ययान्तत्वेन निपातितः द्रप्सः द्रवणशीलः आयुधानि स्फ्यकपालादीनि विभ्रत् धारयन् अशामुद्रकानामूर्मि मेरकं समुद्रं अन्तरिक्षनामैतत् अन्तरिक्षलोकं सचमानः सेवमानः महिषो महान् य एवंविधः सोमः ससोमः तुरीयं चतुर्थधाम चान्द्रमसंस्थानं विवक्ति सेवते । सूर्यलोकस्योपरि

चंद्रमसोलोकोविद्यतेइति—यमः पृथिव्या अधिपतिः समावत्तित्यादिभिः चन्द्रमानक्षत्राणामधिप-
तिः समावत्तित्यन्तेर्मन्त्रैर्ज्ञायते ॥ १९ ॥

अथ विंशी—

मर्यो^१नशुभ्रस्तु^२न्वमृजानो^३त्योनसृत्वा^४सनये^५धनानाम् ।

वृषेव^६यूथापरि^७कोशमर्प^८न्कनि^९क्रदत्^{१०}चम्बो^{११}इरावि^{१२}वेश ॥ २० ॥ ९ ॥

मर्यः । न । शुभ्रः । तन्वम् । मृजानः । अत्यः । न । सृत्वा । सनये ।

धनानाम् । वृषा इव । यूथा । परि । कोशम् । अर्पन् ।

कनि^९क्रदत् । चम्बोः । आ । विश ॥ २० ॥ ९ ॥

शुभ्रोदीप्यमानोलंकृतः मर्यो न मनुष्य इव तन्वमात्मीयं शरीरं मृजानः वसतीवरीभिः शोधय-
न् किंच धनानां सनये संभजनाय लाभाय अत्योन अवनशीलोऽश्व इव सृत्वा सरणशीलः अपिच
वृषेव वृषा यथा यूथा यूथानि प्रतिगच्छन् शब्दं करोति तद्वत् कोशं अधिषवणचर्मणा कृतं पा-
त्रं परि अर्पन् प्रतिगच्छन् सोमः कनि^९क्रदत् पुनः पुनः शब्दं कुर्वन् चम्बोः अधिषवणफलक-
योराविवेश आविशति । कनि^९क्रदत् क्रदेर्यङ्लुकि दाधर्तिदधर्तीत्यादिनानिपातनादभ्यासस्य
निगागमः तस्य शतत्रिंशदभ्यस्तानामादिरित्याद्युदात्तत्वं ॥ २० ॥

॥ इति सप्तमस्य चतुर्थे नवमोवर्गः ॥ ९ ॥

अथैकविंशी—

पवस्वे^१न्दोपवमानो^२महो^३भिः कनि^४क्रदत्^५स्परिवारा^६ण्यर्प ।

क्रीळं^७चम्बो^८इरावि^९शपूयमा^{१०}नइन्द्रं^{११}तेरसो^{१२}मदिरो^{१३}ममत्तु ॥ २१ ॥

पवस्व । इन्द्रो इति । पवमानः । महः इभिः । कनि^४क्रदत् । परि ।

वाराणि । अर्प । क्रीळन् । चम्बोः । आ । विश । पूयमानः ।

इन्द्रम् । ते । रसः । मदिः । ममत्तु ॥ २१ ॥

हे इन्दो सोम महोभिः पूजकैर्ऋत्विभिः पवमानः पूयमानस्त्वं पवस्व । ततः कनिकद्वय
भ्रंशशब्दकुर्वन् वाराणि अवेर्वालाणि पवित्राणि पर्यर्पं परिगच्छ । किंच पूयमानस्त्वं चम्बोरधिप-
वणफलकयोः क्रीळन् संक्रीडमानः सन् आविश पात्राणि प्रविश । अनन्तरं मंदिरः मदकरस्ते
त्वदीयोरसः इन्द्रं मम तु मोदयतु मायतेः बहुलं छन्दसीति श्लुः ॥ २१ ॥

अथ द्वाविंशी-

प्रास्य॒धारां॑ बृ॒हतीं॑ सृ॒ष्ट॒घ्न॒क्तो॒ गोभिः॑ क॒लशाँ॑ आ॒वि॒वेश ।
साम॑ कृ॒ण्वन्ता॑म॒न्यो वि॒पश्चि॒त्क्रन्द॑न्ने॒त्य॒भिस॑र॒त्युर्न॑ जा॒मिम् ॥ २२ ॥
प्र । अ॒स्य । धा॒राः । बृ॒हतीः । अ॒सृ॒घ्नन् । अ॒क्तः । गो॒भिः । क॒लशा॑न् ।
आ । वि॒वेश । साम॑ । कृ॒ण्वन् । सा॒मन्यः॑ । वि॒पः चि॒त् । क्रन्द॑न् ।
ए॒ति । अ॒भि । स॒र॒त्युः । न । जा॒मिम् ॥ २२ ॥

अस्य सोमस्य बृहतीर्बृहत्सोमहृत्यो धाराः प्रासृष्ट्यन्मसृज्यन्ते सृजेः कर्मार्थे लङि व्यत्ययेन
क्षेत्रनादेशः बहुलं छन्दसीति रुडागमः । ततः सोमं सोमः गोभिर्गोविकारैः क्षोरादिभिः अक्तः सन्
कलशान् द्रोणाभिधानान् आविवेश आविशति । साम सामानि कृण्वन् कुर्वन् सोमः सामन्यः
सामगानकुशलः सुष्ठुशब्दायमान इत्यर्थः विपश्चित् सर्वजानान् सोमः क्रन्दन् देवानाहुयन् अ-
भ्येति ग्रहादीनि त्वरया अभिगच्छति । तत्र दृष्टान्तः—सत्युर्न सत्युर्जामिं जायां यथा इतरो-
लंपटो वेगेनाभिगच्छति तद्वत् ॥ २२ ॥

अथ त्रयोविंशी-

अ॒प॒घ्न॒त्रै॒पि॒पव॑मान॒शत्रूँ॑न्प्रि॒यांन॑ जा॒रो अ॒भिगी॑त॒ इन्दुः॑ ।
सी॒द॒न्वने॑पु॒शकु॑नो न प॒त्वा सोमः॑ पु॒नानः॑ क॒लशै॑पु॒सत्ता॑ ॥ २३ ॥
अ॒प॒घ्नन् । ए॒पि । प॒वमा॑न् । श॒त्रून् । प्रि॒याम् । न । जा॒रः ।
अ॒भिगी॑तः । इ॒न्दुः । सी॒दन् । वने॑पु । श॒कुनः॑ । न । प॒त्वा ।
सोमः॑ । पु॒नानः॑ । क॒लशै॑पु । स॒त्ता ॥ २३ ॥

हे पवमान पूयमान सोम अभिगीतः सौरमिरभिद्युतः इन्दुः पात्रेषु क्षरन् त्वं शत्रून् प-
घ्नन् अपर्हितन् एपि आगच्छसि । कथमिव जारः प्रियां प्रियतमामसतीं अन्यान् राघ-

मानः सन् यथाभिगच्छति तद्वत् । पत्वा पतनशीलः शकुनो न यथा शकुनो वनेषु वृक्षेषु सीदन्
भवति तद्वत् पतनशीलः पुनानः पूयमानः सोमः कलशेषु सत्ता सदनशीलो निषण्णो भवति । स-
देस्ताच्छीलिकस्तृन् एकाचइतीदृमतिषेधः ॥ २३ ॥

अथ चतुर्विंशी-

आतेरुचः पर्वमानस्य सोमयोषेव यन्ति सुदुघाः सुधाराः ।

हरिनीतः पुरुवारो अप्सवचिक्रदत्कलशे देवयूनाम् ॥ २४ ॥ १० ॥

आ । ते । रुचः । पर्वमानस्य । सोम । योषा इव । यन्ति ।

सुदुघाः । सुधाराः । हरिः । आहनीतः । पुरुवारः । अप्सु ।

अचिक्रदत् । कलशे । देवयूनाम् ॥ २४ ॥ १० ॥

हे सोम पर्वमानस्य पूयमानस्य ते तव स्वभूताः योषेव स्त्रीयथा पुत्राणां पयोदोग्धि त-
द्वत् यजमानानां धनादिकस्य सुदुघाः सुदुदोग्ध्यः सुधाराः शोभनधारोपेताः रुचो दीप्तयः आ-
यन्ति पात्रादीन्यागच्छन्ति । किंच हरिर्हरितवर्णः आनीतः ऋत्विग्भिः पुरुवारः बहुधावरणीयः
सोमः अप्सु वसतीवरीषु देवयूनां देवानिच्छतां यजमानानां स्वभूते कलशे द्रोणाख्ये च अचि-
क्रदत् पुनः पुनः क्रन्दते शब्दायते ॥ २४ ॥

॥ इति सप्तमस्य चतुर्थे दशमोवर्गः ॥ १० ॥

॥ इति नवमे मंडले पंचमोनुवाकः ॥ ५ ॥

षष्ठेनुवाके सप्तसूक्तानि । तत्र अस्यमेपेत्यष्टापंचाशदृचं प्रथमं सूक्तं त्रैष्टुभं पर्वमानसोमदे-
वताकं ततः आद्यस्य तृचस्य मैत्रावरुणो वसिष्ठऋषिः द्वितीयस्येन्द्रममतिर्नाम तृतीयस्य वृषगणाः
चतुर्थस्य मन्युः पंचमस्योपमन्युः षष्ठस्य व्याघ्रपादः सप्तमस्य शक्तिः अष्टमस्य कर्णश्रुत् नवमस्य
मृत्लीकः दशमस्य वसुक्रः एते सर्वे वसिष्ठगोत्राः एवं त्रिंशदृचो गताः अथ चतुर्दशानामृचां शक्ति-
पुत्रः पराशरऋषिः शिष्टानामांगिरसः कुत्सः । तथानुक्रम्यते-अस्यमेपेष्टापंचाशदाद्यं तृचं वसिष्ठो-
पमन्युश्चराजव पृथग्वसिष्ठाः इन्द्रममतिर्वृषगणो मन्युरुपमन्युर्व्याघ्रपाच्छक्तिः कर्णश्रुन्मृत्लीको व-
सुक्र इति चतुर्दशपराशरैत्याः कुत्स इति । गतो विनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

अस्य प्रेपा हेमनां पूयमानो देवो देवेभिः समपृक्तरसम् ।
 सुतः पवित्रं पर्येति रेभन्मि तेव स द्रपशुमान्ति होता ॥ १ ॥
 अस्य । प्रेपा । हेमना । पूयमानः । देवः । देवेभिः । सम् ।
 अपृक्त् । रसम् । सुतः । पवित्रम् । परि । एति । रेभन् ।
 मिता इव । स द्र । पशुमन्ति । होता ॥ १ ॥

अस्य सोमस्य प्रेपा प्रेपतिर्गत्यर्थः क्विप्स्व सविकाचइति विभक्तेरुदात्तत्वं । प्रेपा प्रेरकेण हेमना हिरण्येन पूयमानः हिरण्यपाणिरभिपुणोतीति हिरण्यसंबन्धः । तादृशः देवो दीप्यमाना-
 शुः रसमात्मीयं देवेभिः देवैः सह समपृक्तं संपर्चयति संयोजयति । पृची संपर्के सतः सुतोभिपुतः
 सोमः रेभन् शब्दायमानः सन् पवित्रं ऊर्णास्तुकेन निर्मितं पर्येति परिगच्छति । कथमिव होता
 देवानामाह्वाता ऋत्विक् मितेव निर्मितान् पशुमन्ति बद्धपशून् सन्न सदनानि यज्ञगृहान् यथा
 पर्येति तद्वत् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

भद्रा वस्त्रा समन्या वसानो महान् कविर्निवर्चनानि शंसन् ।
 आवच्यस्व चम्बोः पूयमानो विचक्षणो जागृविर्देववीतौ ॥ २ ॥
 भद्रा । वस्त्रा । समन्या । वसानः । महान् । कविः । निवर्चनानि ।
 शंसन् । आ । वच्यस्व । चम्बोः । पूयमानः । विचक्षणः ।
 जागृविः । देववीतौ ॥ २ ॥

भद्रा भद्राणि कल्याणानि समन्या समनमिति संप्रामानावत्र साधुरिति यत् संप्रामयो-
 ग्यानि वस्त्रा वस्त्राणि आच्छादकानि तेजांसि वसानः आच्छादयन् महान् पूज्यः कविः क्रा-
 न्तदर्शी अतएव निवर्चनानि नितरां वक्तव्यानि ऋत्विक्कृतानि स्तोत्राणि शंसन् विचक्षणः
 विशेषेण सर्वस्पृष्टा जागृविर्जागरणशीलः सोमः त्वं देववीतौ देवानां वीतिर्भक्षणं यस्मिन्सदे-
 ववीतिर्यज्ञः तस्मिन् चम्बोरधिषवणफलकयोः आवच्यस्व पात्राण्याविरा । वचिर्गत्यर्थः व्यत्य-
 येन शयन् पूयमानः सन् ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

समुप्रियोमृज्यतेसानोअव्येयशस्तरौयशसांक्षैतौअस्मे ।
अभिस्वरधन्वापूयमानोयूयंपातस्वस्तिभिःसदानः ॥ ३ ॥

सम् । ऊँ इति । प्रियः । मृज्यते । सानौ । अव्ये । यशःस्तरः ।
यशसां । क्षैतः । अस्मे इति । अभि । स्वर । धन्व ।
पूयमानः । यूयम् । पात । स्वस्तिभिः । सदा । नः ॥ ३ ॥

यशसां यशस्विनामध्ये यशस्तरः अतिशयेनयशस्वी क्षैतः क्षितौभवः प्रियः प्रीणयिता
सोमः सानौ समुच्छ्रिते अव्ये अविषये पवित्रे अस्मे अस्मदर्थं संमृज्यते ऋत्विग्भिः परिपूयते ।
उ अवधारणे । पूयमानस्त्वं धन्वान्तरिक्षे अभिस्वर अभितः शब्दय यूयं पूजायां बहुवचनं हे
सोम त्वं नोस्मान् स्वस्तिभिः कल्याणतमैः पालनैः सदा सर्वदा पात रक्षत पालयत ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

प्रगायताभ्यर्चामिदेवान्त्सोमंहिनोतमहतेधनाय ।
स्वादुःपवातेअतिवारमव्यमासीदातिकलशंदेवयुनः ॥ ४ ॥

प्र । गा॒य॒त । अ॒भि । अ॒र्चाम् । दे॒वान् । सोमम् । हि॒नो॒त ।
म॒ह॒ते । ध॒नाय । स्वा॒दुः । प॒वा॒ते । अ॒ति । वा॒रम् । अ॒व्यम् ।
आ । सी॒दा॒ति । क॒ल॒शम् । दे॒व॒युः । नः ॥ ४ ॥

हेस्तोतारः प्रगायत सोमं प्रकर्षेणाभिष्टुत । तथा देवान् अभ्यर्चाम् अभ्यर्चत पुरुषव्य-
त्ययः । यद्वा वयं देवानभिष्टुमः यूयं सोमंस्तुतेति । किंच महते महत् प्रभूतधनाय धनं प्राप्तुं सोमं
हिनोत अभिषवार्थं प्रेरयत । क्रियार्थोपपदस्यचकर्मणिस्थानिनइति धनशब्दस्य चतुर्थी । त-
तः स्वादुः स्वादुकरः सोमः अव्यमविभवं वारं बालं पवित्रमतिपवाते अतीत्यपवते । किंच दे-
वयुः देवानकामयमानः नोस्मदीयः सोमः कलशं पात्रमासीदाति आसीदति प्रविशति । उभ-
यत्रेतद्व्यागमः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

इन्द्रुर्देवानामुपसृज्यमायन्त्सहस्रधारः पवते मदाय ।
नृभिः स्तवानो अनुधामपूर्वमगन्निन्द्रं महते सौमगाय ॥ ५ ॥ ११ ॥

इन्द्रुः । देवानाम् । उप । सृज्यम् । आ॒इयन् । सहस्र॑धारः ।
प॒वते । म॒दाय । नृ॒भिः । स्त॒वानः । अनु॑ । धाम॑ । पूर्व॑म् ।
अ॒गन् । इन्द्र॑म् । म॒हते । सौ॒मगाय ॥ ५ ॥ ११ ॥

देवानामिन्द्रादीनां सृज्यं सत्विभावं उपायन् उपगच्छन् सहस्रधारः बहुविधधारः इन्द्रुः
सोमः मदाय देवानामदार्थं पवते कलशादिपुक्षरति । नृभिः कर्मनेत्रभिः स्तवानः स्तूयमानः
सोमः पूर्वं पुरातनं धाम धुलोकमनुगच्छति । तदेवाह—महते प्रभूताय सौमगाय सौभाग्याय इन्द्रं
अगन् गच्छति । सोमे इन्द्रेण पीते सति यजमानानां महासौभाग्यं भवति खलु । अगन् ग-
मेर्लुङि घसेति च्लेर्लुक् मोनोधातोरिति नत्वं ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य चतुर्थे एकादशोवर्गः ॥ ११ ॥

अथ षष्ठी—

स्तोत्रे राये हरिर्षीपुनान इन्द्रं मदीं गच्छतु ते मराय ।
देवैर्याहि सरथं राधो अच्छायूयं पातस्वस्तिभिः सदानः ॥ ६ ॥

स्तो॒त्रे । रा॒ये । हरिः॑ । अ॒र्षे । पु॒ना॒नः । इन्द्र॑म् । म॒दीः । ग॒च्छतु॑ ।
ते । भ॒राय॑ । दे॒वैः । या॒हि । स॒रथ॑म् । रा॒धः । अ॒च्छ ।
यू॒यम् । पा॒त । स्व॒स्ति॒भिः । स॒दा । नुः ॥ ६ ॥

हे सोम हरिर्हरितवर्णः पुनानः पूजमानस्त्वं स्तोत्रे अस्माभिः क्रियमाणे सति राये धनार्थं
अर्पं आगच्छ । तव स्ते त्वदीयो मदीमदकरोरसः भराय भभत्सने । भसंयन्ति शत्रून् वयोद्धार-
इति भरः संभामः । तदर्थं पिन्द्रं गच्छतु । किंच सरथं देवैः समानरथमास्थाय राधः अच्छ अ-
स्माकं धनार्थं याहि आगच्छ । यूयं नोस्मान् स्वस्तिभिः सदा पात त्वं रस ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

प्रकाव्यमुशनेवब्रुवाणोदेवोदेवानांजनिमाविवक्ति ।

महिंव्रतःशुचिवन्धुःपावकःपदावराहोअभ्येतिरेभन् ॥ ७ ॥

प्र । काव्यम् । उ॒शना॑इव । ब्रुवा॒णः । दे॒वः । दे॒वाना॑म् ।

जनि॑म । वि॒व॒क्ति॒ । म॒हि॒व्र॒तः । शुचि॑वन्धुः । पा॒व॒कः ।

प॒दा । व॒रा॒हः । अ॒भि॒ । ए॒ति॒ । रे॒भन् ॥ ७ ॥

उशनेव एतन्नामकऋषिरिव काव्यं कविकर्म स्तोत्रं ब्रुवाणः उच्चारयन् देवः स्तोता अयमृषिः वृषगणोनाम देवानामिन्द्रादीनां जनिम जन्मानि प्रविवक्ति प्रकर्षेण ब्रवीति । वचपरिभाषणे व्यत्ययेन विकरणस्य श्लुः बहुलं छंदसीति अफ्यासस्येत्वं । महिं व्रतः प्रभूतकर्मा शुचिवन्धुः बध्नन्ति शत्रूनि ति बन्धूनि तेजांसि बलानि वा दीप्ततेजस्कः पावकः पापानां शोधकः वराहः वरं च तदहः वराहः राजाहः सखिभ्यश्च जिति टच्समासान्तः । तस्मिन् न हनि अभिषूयमाणत्वेन तद्वान् अशं आदित्वान्मत्वर्थीयः अच् तादृशः सोमः रेभन् शब्दं कुर्वन् पदा पदानि स्थानानि पात्राणि अभ्येति अभिगच्छति । यद्वा यथाकश्चन वराहः पदा पादेन भूमिं विक्रममाणः शब्दं करोति तद्वद् ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

प्रहंसासंस्तृपलंमन्युमच्छामादस्तं वृषगणा अयासुः ।

आङ्गुष्यं पवमानं सरवायो दुर्मर्षसाकं प्रवदन्ति वाणम् ॥ ८ ॥

प्र । हंसा॑सः । तृ॒प॒लंम् । म॒न्यु॒म् । अ॒च्छं । अ॒मा॒त् । अ॒स्तंम् ।

वृष॑गणाः । अ॒या॒सुः । आ॒ङ्गु॒ष्यंम् । प॒व॒मा॒नम् । स॒र॒वा॒यः ।

दुः॒र्म॒र्ष॒म् । सा॒कम् । प्र । व॒द॒न्ति॒ । वा॒णम् ॥ ८ ॥

हंसासः शत्रुभिर्हन्यमानाः हंसा इव चरन्तो वा वृषगणाः एतन्नामकाऋषयः अमात् शत्रूणां बलात् प्रासिताः सन्तः तृपलं तृपलशब्दः क्षिप्रचारी तदुक्तं यास्केन—तृपलप्रभर्माक्षिप्रमर्हरीति । क्षि-

प्रप्रहारिणमभ्युं शत्रूनभिहन्यमानं सोमं अच्छ अभिलक्ष्य अस्तं यज्ञगृहं प्रायासुः पयासिपुः प्रगच्छन्ति । ततः सत्वायः स्तुत्यस्तोतृत्वलक्षणेन संबन्धेन सखिभूताः स्तोतारः आंगूष्पं सर्वैर-
भिगंतव्यं यद्वा घोषशब्दस्य पृषोदरादित्वादांगूपइत्यादेशः आङ्अनुनासिकश्छान्दसः स्तो-
त्रार्हं दुर्मर्षं शत्रुभिर्दुर्धरं दुःसहं एवंविधंसोमं पवमानमुद्दिश्य वाणं वाघविशेषं सार्कं सहैवपवद-
न्ति प्रवादयन्ति तदुपलक्षितं गानंकुर्वन्तीत्यर्थः ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

सरंहतउरुगायस्यजूतिंवृथाक्रीळन्तंमिमतेनगावः ।
परीणसंरुणुतेतिग्मशृङ्गोदिवाहरिर्ददृशेनक्तंमृज्वः ॥ ९ ॥
सः । रंहते । उरुगायस्य । जूतिम् । वृथा । क्रीळन्तम् ।
मिमते । न । गावः । परीणसम् । रुणुते । तिग्मशृङ्गः ।
दिवा । हरिः । ददृशे । नक्तम् । मृज्वः ॥ ९ ॥

सप्तमोः रंहते अतिशीघ्रं गच्छतीत्यर्थः । उरुगायस्य बहुभिः स्तुत्यस्यात्मनोजूतिं गतिमनु-
सरन् तंवृथा अनायासेन क्रीळन्तं विहरन्तं गच्छन्तंसोमं गावः अन्येगन्तारः नमिमते नपरिच्छि-
न्दन्ति तमनुगन्तुं नशक्नुवन्तीत्यर्थः । किंच तिग्मशृङ्गः शृण्वन्ति हिंसन्ति तमांसीति शृङ्गाणि ते-
जांसि तीक्ष्णतेजस्कः परीणसं बहुनामैतद् बहुविधतेजः रुणुते करोति अन्तरिक्षे वर्तमानोयः
सोमः दिवा अहनि हरिर्हरितवर्णः ददृशे दृश्यते नप्रकाशतेइत्यर्थः । नक्तं रात्रौतु मृज्वः मृजु-
गामी विस्पष्टः प्रकाशमुकोद्दृश्यते दृशेः कर्मणि लिटित्त्वं ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

इन्दुर्बाजीपवतेगोन्योघाइन्द्रेसोमःसहइन्वन्मदाय ।
हन्तिरक्षोबाधतेपर्यरातीर्वरिवःकृण्वन्वृजनस्यराजा ॥ १० ॥ १२ ॥
इन्दुः । बाजी । पवते । गोन्योघाः । इन्द्रे । सोमः । सहः ।
इन्वन् । मदाय । हन्ति । रक्षः । बाधते । परि । अरातीः ।
वरिवः । कृण्वन् । वृजनस्य । राजा ॥ १० ॥ १२ ॥

इन्दुः क्षरणशीलः वाजी बलवान् गोम्योधाः गमनशीलनीचीनाग्रससंघातः इन्द्रे स-
होबलकररसं इन्वन् मेरयन् सोमः मदाय तस्यमदार्थं पवते क्षरति । किंच रक्षःकुलं हन्ति
हिनस्ति । किंच अरातीः अरातीन् शत्रून्परिबाधते परितः संहरति । कीदृशः वरिवीवरणीयं
धनं कृण्वन् स्तोतृणां कुर्वन् वृजनस्य बलस्यराजा ईशितासोमइति ॥ १० ॥

॥ इति सप्तमस्य चतुर्थे द्वादशोवर्गः ॥ १२ ॥

अथैकादशी—

अध॒धार॒या॒मध्वा॑पृ॒चान॒स्तिरो॒रोम॑पवते॒अद्रि॑दुग्धः ।

इन्द्रु॑रिन्द्र॑स्यस॒ख्यं जु॑पा॒णो दे॒वो दे॒वस्य॑ मत्स॒रोम॑दाय ॥ ११ ॥

अध॑ । धार॒या । मध्वा॑ । पृ॒चानः । ति॒रः । रोम॑ । प॒वते॒ । अद्रि॑दुग्धः ।

इन्द्रुः । इन्द्र॑स्य । स॒ख्यम् । जु॒पा॒णः । दे॒वः । दे॒वस्य॑ । मत्स॒रः । मदा॑या ॥ ११ ॥

अधाथानन्तरं अद्रिदुग्धाः ग्रावभिर्दुग्धोभिपुतः सोमः मध्वा मदकारिण्याधारया पृचानः
देवान्संपर्चयन् संयोजयन् रोमं अविरोमभिः कृतं पवित्रं तिरस्तिरस्कृत्य व्यवधायकं कृत्वा
पवते कलशेषु क्षरति । किंच इन्द्रस्यसख्यं सखिभावंकर्मवा जुपाणः सेवमानः देवोद्योतमानः
मत्सरोमदकरइन्दुः सोमः देवस्येन्द्रस्य मदाय मदार्थं पवते क्षरति ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी—

अ॒ग्निप्रि॒याणि॑पवतेपु॒नानो॒देवो॒देवान्त्वेन॑र॒सेन॑पृ॒ञ्चन् ।

इन्द्रु॑र्धर्मा॒ण्यृतु॑थावसा॒नो द॒श॒क्षिपो॑अ॒व्यत्सानो॑अ॒व्ये ॥ १२ ॥

अ॒ग्नि । प्रि॒याणि॑ । प॒वते॒ । पु॒नानः । दे॒वः । दे॒वान् । स्वेन॑ । र॒सेन॑ ।

पृ॒ञ्चन् । इन्द्रुः । धर्मा॒णि । ऋ॒तु॒था । वसा॑नः । द॒श ।

क्षि॒पः । अ॒व्यत् । सानौ॑ । अ॒व्ये ॥ १२ ॥

प्रियाणि प्रीणयितृणि धर्माणि धारकाणि तेजांसि ऋतुथा कालेकाले वसान आच्छादय-
न् इन्दुः सोमः पुनानः पूयमानः सन् अभिपवते कलशानभिलक्ष्य क्षरति । कीदृशः देवः संक्री-
डनशीलः स्वेन आत्मीयेनरसेन देवानिन्द्रादीन् पृञ्चन् संपर्चयन् संयोजयन् तमिमं दश दशसं-
ख्याकाः क्षिपः अंगुलिनामैतत् कर्मार्थं प्रेरयतइति तत्संख्याकाः अंगुलयः सानौ समुच्छ्रिते अव्ये

अविभवेपवित्रे अव्यत गमयन्ति यद्वा अत्र पवित्रे पूषमानंसोमं अव्यत गच्छन्ति वीगायोदिषु लडिष्यत्ययेनात्मनेपदं ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी-

वृषाशोणोअभिकर्निकदद्गानदयन्नेतिपृथिवीमुतद्याम् ।

इन्द्रस्येववग्नुराश्रण्वआजौप्रचेतयन्अर्पतिवाचमेमाम् ॥ १३ ॥

वृषा । शोणः । अभिकर्निकदत् । गाः । नदयन् । एति । पृथिवीम् ।

उत । द्याम् । इन्द्रस्य इदम् । वग्नः । आ । श्रण्वे । आजौ ।

प्रचेतयन् । अर्पति । वाचम् । आ । इमाम् ॥ १३ ॥

शोणः शोणवर्णोवृषा कश्चिद्वृषभः गाः पशून् अभिकर्निकदत् अभिलक्ष्य शब्दं करोति । एवं गाः स्तुतीः विश्रयणार्थं पयसोदोग्धीर्धेनूः वा अभिकर्निकदत् अभिशब्दायमानः तदेवाह नदयन् शब्दमुत्पादयन् सोमः पृथिवीं उतापिच यां एतौलोकौ एति गच्छति । किंच वग्नः वाङ्नामैतत् तस्य वाक् सुशब्दः आजौ संग्रामे इन्द्रस्येव इन्द्रस्यशब्द इव आश्रण्वे सर्वैः श्रूयते । ततः प्रचेतयन् आत्मानं सर्वेषां प्रज्ञापयन् इमां वाचमार्पति समंताद्गमयति उच्यैः शब्दायतेत्यर्थः ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी-

रसाय्यपयसापिन्वमानर्इरयन्नेपिमधुमन्तमंशुम् ।

पवमानःसन्तुनिमैपिकृण्वन्निन्द्रायसोमपरिपिच्यमानः ॥ १४ ॥

रसाय्यः । पयसा । पिन्वमानः । इरयन् । एपि । मधुमन्तम् ।

अंशुम् । पवमानः । सन्तुनिम् । एपि । कृण्वन् ।

इन्द्राय । सोम् । परिपिच्यमानः ॥ १४ ॥

हे सोम रसाय्यः रसेरौणादिकआय्यपत्ययः । आस्वाद्यः पयसामुकः पिन्वमानः क्षरन् त्वं इरयन् शब्देमेरयन् मधुमन्तं मधुर्योपितं अंशुं रसभावं एपि प्राप्नोषि । अंसुःशमष्टमात्रोपव-
धीतिपास्कः । अनेन सोमरसोभिधीयते । किंच हेसोम परिपिच्यमानः अग्निः परिपिच्यस्त्वं प-

वमानः पवित्रेषूपयमानः सन् संतनिं तनुविस्तारे इत्ययः संततांधारां कृण्वन्कुर्वन्निन्द्राय इन्द्रा-
र्थं एषि गच्छसि ॥ १४ ॥

अथ पंचदशी—

एवापवस्वमदिरोमदायोदग्राभस्यनमयन्वधस्त्रैः ।

परिवर्णभरमाणोरुशन्तंगव्युर्नोअर्पपरिसोमसिक्तः ॥ १५ ॥ १३ ॥

एव । पवस्व । मदिः । मदाय । उदग्राभस्य । नमयन् ।

वधस्त्रैः । परि । वर्णम् । भरमाणः । रुशन्तम् । गव्युः ।

नः । अर्प । परि । सोम । सिक्तः ॥ १५ ॥ १३ ॥

हेसोम मदिरोमदकरस्त्वं उदग्राभस्य क्रियाग्रहणकर्तव्यमिति कर्मणःसंप्रदानसंज्ञा चतु-
र्थ्यर्थबहुलमितिपठौ । उदग्राभं उदकग्राहिणमेघं वधस्त्रैः हननसाधनैरायुधैः नमयन् वृष्ट्यर्थप्र-
ह्नीकुर्वन् मदाय मदार्थमेव पवस्व एवं पात्रेषुक्षर । किंच रुशन्तं आरोचमानं श्वेतं वर्णं परिभर-
माणः परितोविघ्नत् सिक्तः पवित्रेसिच्यमानस्त्वं गव्युः नोस्माकं गाइच्छन् पर्यर्पं परिगच्छ ॥ १५ ॥

॥ इति सप्तमस्य चतुर्थे त्रयोदशोवर्गः ॥ १३ ॥

अथ षोडशी—

जुष्टीनइन्दोसुपथासुगान्युरौपवस्ववरिवांसिरुण्वन् ।

घनेवविष्वग्दुरितानि विघ्नन् अधिष्णुनाधन्वसानोअव्ये ॥ १६ ॥

जुष्टी । नः । इन्दो इति । सुपथा । सुगानि । उरौ । पवस्व ।

वरिवांसि । रुण्वन् । घनाइव । विष्वक् । दुःइतानि ।

विघ्नन् । अधि । स्तुना । धन्व । सानौ । अव्ये ॥ १६ ॥

हे इन्दो दीप्त पवमान जुष्टी स्नात्वादयश्चेतिनिपातितः स्तुतिभिः प्रीतोभूत्वा नोस्माकं सुप-
था सुपथानि वैदिकमार्गान् तथा वरिवांसि वरणीयानि धनानि सुगानि सुगमनानि सुप्राप्तव्या-
नि रुण्वन् कुर्वन् । उरौ विस्तीर्णे द्रोणकलशे पवस्व क्षर । किंच घनेव घनीभूतेन लोहमयेना-
युधेनेव विष्वक् सर्वतोदुरितानि दुःप्राप्तव्यानि रक्षांसि विघ्नन् हिंसन् सानौ समुच्छ्रितेदेशे अ-
व्येअविभवे स्तुना स्रवता धारासंघेन अधिधन्व अधिगच्छ । धविर्गत्यर्थः ॥ १६ ॥

वृष्टिर्नोअर्पदिव्यांजिगत्नुमिळावतीशंगयीजीरदानुम् ।
स्तुकेववीतार्धन्वाविचिन्वन्वन्धूरिमाँअवरौइन्दोवायून् ॥

वृष्टिम् । नः । अर्प । दिव्याम् । जिगत्नुम् । इळावतीम् ।
शमङ्गयीम् । जीरदानुम् । स्तुकाइव । वीता । धन्व । विचिन्व
बन्धून् । इमान् । अवरान् । इन्दो इति । वायून् ॥ १७ ॥

हे सोम नोस्माकं वृष्टिं अर्पं गमय । कीदृशीं दिव्यां दिविभवां जिगत्नुं गमनशीलां
तीं अन्नवतीं शंगयीं सुखस्यनिवासभूतां जीरदानुं क्षिपदानोपेतां । किंच हे इन्दो त्वं स्तुं
ता कांतानि स्तुकशब्दोपत्यवचनः अपत्यानि यथाविचिनोपि तद्वत् बन्धून् स्तुत्यस्तोत्रं
न्धुभूतान् अवरान् अवरदेशेस्थितान् पार्थिवान् वायून् त्वां अभिगच्छत इमानस्मान्नि
धनादिप्रदानार्थं गवेपमाणःसन् धन्व गच्छ ॥ १७ ॥

ग्रन्थिनाविष्यग्रथितंपुनानऋजुंचगातुंवृजिनंचसोम ।
अत्योनऋदोहरिरासृजानोमर्योदेवधन्वपस्त्यावान् ॥ १८ ॥

ग्रन्थिम् । न । वि । स्य । ग्रथितम् । पुनानः । ऋजुम् । च ।
गातुम् । वृजिनम् । च । सोम । अत्यः । न । ऋदः । हरिः ।
आ । सृजानः । मर्यः । देव । धन्व । पस्त्यवान् ॥ १८ ॥

पुनानः पूयमानस्त्वं ग्रथितं पापैर्वद्धं मां विष्य मुंच पापेभ्योविश्लेषय । कथमिव ऋ
यथाकश्चित् ग्रंथिविश्लेषयति पोन्तकर्मणीति अस्यलोटिरूपं । किंच हेसोम त्वं ऋजुं
गातुं मार्गं च वृजिनं बलं च मह्यं देहि । हरिर्हरितवर्णस्त्वं आसृजानः पात्रेष्व्वासृज्यमान
अत्योन अवनशीलोभवइव ऋदः ऋदसि शब्दापसे । किंच हेदेव मर्योमनुष्यहितो मा
हितकोवा शत्रूणां पस्त्यवान् पस्यंगृहं तद्वांस्त्वं धन्व मामभिगच्छ कलशान्वा ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशी-

जुष्टोमदायदेवतातइन्द्रोपरिष्णुनाधन्वसानोअव्ये ।
सहस्रधारःसुरभिरदब्धःपरिस्त्रववार्जसातौनृपस्ये ॥ १९ ॥

जुष्टः । मदाय । देवस्तति । इन्द्रो इति । परि । स्नुना ।
धन्व । सानौ । अव्ये । सहस्रधारः । सुरभिः । अदब्धः ।
परि । स्त्रव । वार्जसातौ । नृस्ये ॥ १९ ॥

हेइन्द्रो मदाय जुष्टः पर्याप्तस्त्वं देवताते देवैस्ततेयज्ञे सानौ समुच्छ्रिते अव्ये अविभ-
वे स्नुनाश्रयणशीलेन धारासंधेन सह परिधन्व परिगच्छ सहस्रधारः बहुधारोपेतः सुरभिः
सुगन्धिभिः त्वं अदब्धः नैकैश्चिद् हिंसितः सन् वाजसातौ अन्तलाभाय निमित्ते नृस्ये नृ-
भिः सोढव्येयुद्धे परिस्त्रव परितोगच्छ ॥ १९ ॥

अथ विंशी-

अरश्मानोयैरथाअयुक्ताअत्यासोनससृजानासंआजौ ।
एतेशुक्रासोधन्वन्तिसोमादेवांसस्ताँउपयातापिबध्यै ॥ २०॥१४॥

अरश्मानः । ये । अथाः । अयुक्ताः । अत्यासः । न ।
ससृजानासः । आजौ । एते । शुक्रासः । धन्वन्ति । सोमाः ।
देवासः । तान् । उप । यात । पिबध्यै ॥ २० ॥ १४ ॥

अरश्मानोरश्मिर्वर्जिता रज्जुवर्जिताइतियावत् अरथारथवर्जिताः अयुक्ताः कुत्रापिननि-
युक्ताः अबद्धाइत्यर्थः एतादृशाये आजौ युद्धे ससृजानासः सृज्यमानाः अत्यासोन अश्वा-
यथा त्वरयालक्ष्यं गच्छन्ति तद्वत् आजौ अजन्ति कर्मकरणार्थमृत्विजोवेति आजिर्यज्ञस्त-
स्मिन् सृज्यमानाः शुक्रासः शुक्रादीप्पमाना एतेसोमाः धन्वन्ति क्षिप्रं कलशानभिगच्छन्ति ।
अथप्रत्यक्षः हेदेवासोदेवाः तानागच्छतः सोमान्पिबध्यैपानायउपयातउपगच्छत ॥ २० ॥

॥ इति सप्तमस्य चतुर्थे चतुर्दशोवर्गः ॥ १४ ॥

अथैकविंशी—

ए॒वानं॑ इ॒न्दो अ॒भि दे॒ववी॑तिं॒ परि॑ स॒व॒न॒भो अ॒र्णं च॒मूपुं॑ ।

सोमो॑ अ॒स्मभ्यं॑ का॒म्यं बृ॒हन्तं॑ र॒यि द॑दातु वी॒रव॑न्तमु॒ग्रम् ॥ २१ ॥

ए॒व । नः॑ । इ॒न्दो इति॑ । अ॒भि । दे॒वऽवी॑तिम् । परि॑ । स॒व॒ ।

न॒भः । अ॒र्णः । च॒मूपुं । सोमः॑ । अ॒स्मभ्य॑म् । का॒म्यम् । बृ॒हन्त॑म् ।

र॒यिम् । द॑दातु । वी॒रऽव॑न्तम् । उ॒ग्रम् ॥ २१ ॥

हे इन्दो सोम नोस्मदीयमेव देववीतिं देवानांवीतिर्भक्षणं गमनं वा यस्मिन् देववीतिर्यतः तमभिलक्ष्य नभोनभसोद्युलोकात् अर्णउदकं अनेनपवित्रान्निर्गतः सोमरसोभिधीयते तं रसं चमूषु चमसेषु परिलव परितःक्षर । ततः सोमः काम्यं काम्यमानं बृहन्तं प्रवृद्धं वीरवन्तं पुत्र-युक्तं उग्रमुद्गूर्णबलं रयिं धनं अस्मभ्यं ददातु प्रयच्छतु ॥ २१ ॥

अथ द्वाविंशी—

तक्ष॑द्यदी॒मन॑सोवे॒नंतो॑वाग्ज्येष्ठ॑स्यवा॒धर्म॑णि॒क्षोर॑नी॒के ।

आ॒दी॒माय॑न्व॒र्मावा॑वशा॒नाजु॑ष्टं॒पतिं॑ क॒लशे॑गाव॒इन्दु॑म् ॥ २२ ॥

तक्ष॑त् । यदि॑ । म॒नःसः॑ । वे॒नंतः॑ । वाक् । ज्येष्ठ॑स्य । वा॒ । धर्म॑णि ।

क्षोः । अ॒नी॒के । आत् । इ॒म् । आ॒य॒न् । वरं॑ । आ । वा॒व॒शा॒नाः ।

जु॒ष्टम् । पति॑म् । क॒लशे॑ । गावः॑ । इ॒न्दु॑म् ॥ २२ ॥

वेनतः वेनोवेनतेःक्रान्तिकर्मणइति यास्कः । कामयमानस्य मनसः मन्यतेःस्तुतिकर्मणः स्तोतुर्वाक् स्तुतिरक्षणाययेनंतक्षत् संस्करोति वाशब्दउपमार्थे यथा धर्मणि निमित्तात्कर्मसंयोगइतिसप्तमी धारकं योगक्षेमविषयं कर्मोद्दिश्य क्षोःशब्दापमानस्य अनीके संग्राममुखे तत्र स्थितस्य जानपदिकस्य वाक् ज्येष्ठस्य द्वितीयार्थेऽष्टौ मशस्यतमं राजानं यथास्तौति तथा-स्तोतुर्वाक् सोमंस्तौतीत्यर्थः । आदन्तरमेव वरं वरणीयं जुष्टं देवानां मदायपपात्रं पतिं सर्वस्य पालकं कलशे स्थितं इन्दुं ईमेनं सोमं वावशानाः कामयमानाः गावआयन् पयसा स्वीये नमि श्रयितुमागच्छति ॥ २२ ॥

अथ त्रयोविंशी-

प्रदानुदोदिव्योदानुपिन्वऋतमृतायपवतेसुमेधाः ।

धर्माभुवदृजन्यस्यराजाप्ररश्मिभिर्दशभिर्भारिभूमं ॥ २३ ॥

प्र । दानुदः । दिव्यः । दानुपिन्वः । ऋतम् । ऋताय । पवते ।

सुमेधाः । धर्मा । भुवत् । दृजन्यस्य । राजा । प्र ।

रश्मिभिः । दशभिः । भारि । भूमं ॥ २३ ॥

दिव्योदिविभवः दानुदः दादृश्योधनादीनां दाता तदेवाह दानुपिन्वः पिवित्सेचने कर्मण्यणित्य-
ण् दादृश्यः कामानां रक्षयिता सुमेधाः शोभनप्रज्ञः सोमः ऋताय सत्यभूतायेन्द्राय तं सत्य-
भूतमात्मीयं संपवते प्रकर्षेण क्षरति । राजा दीप्यमानः सोमः दृजन्यस्य साधुबलस्य धर्मा धी-
रयिता भुवद्भवति । किञ्च दशभिः एतत्संज्ञकाभीररश्मिभिः कर्मकरणार्थमश्रुवानाभिः अंगुलि-
भिः भूमं मभूतं प्रभारि प्रभार्यते चिणिरूपं ॥ २३ ॥

अथ चतुर्विंशी-

पवित्रेभिः पवमानो नृचक्षाराजदिवानामृतमर्त्यानाम् ।

द्विताभुवद्रयिपतीरयीणामृतं संरत्सुभृतं चार्विन्दुः ॥ २४ ॥

पवित्रेभिः । पवमानः । नृचक्षः । राजा । देवानाम् । उत ।

मर्त्यानाम् । द्विता । भुवत् । रयिपतिः । रयीणाम् ।

ऋतम् । भरत् । सुभृतम् । चारु । इन्दुः ॥ २४ ॥

पवित्रेभिः पवित्रैः पवमानः पूयमानः नृचक्षः नृणां फलाफलयोः द्रष्टा अथ देवानामि-
न्द्रादीनां उतापिच मर्त्यानां मनुष्याणां एवमुभयेषां जनानां राजा रयिपतिः धनस्यपतिः नृव-
त्पस्यपतिः किंतु रयीणां बहूनां धनानां स्वामी । वृत्त्यवृत्तिभ्यां स्वामित्वं बाहुल्यं च विवक्ष्यते ।
ईदंशः सोमः द्विता द्विधा देवेष्वपिच मनुष्येषु भुवत् भवति । सोममिन्दुः सोमः सुभृतं संभृतं
चारु कल्याणं ऋतमुदकं भरत् विभर्ति ॥ २४ ॥

अथ पंचविंशी-

अवीँवश्रवसेसातिमच्छेन्द्रस्यवायो रन्निवीनिमर्षं ।

सनः सहसाहतीरियो दासवांसोमद्रविणो वित्पुनानः ॥ २५ ॥ १५ ॥

अर्वा॑न्इ॒द्व । श्रव॑से । सा॒तिम् । अ॒च्छ । इन्द्र॑स्य । वा॒योः । अ॒जि ।
वी॒तिम् । अ॒र्ष । सः । नः । स॒हस्रा॑ । बृ॒हतीः । इ॒षः । दाः । भव॑ ।
सो॒म । द्र॒विणः॑ इ॒वित् । पु॒नानः॑ ॥ २५ ॥ १५ ॥

हेसोम अन्नार्थं युद्धे अर्वा॑निव अश्वो॒यथा गच्छ॑ति तद्वत्त्वं श्रव॑से अस्माकमन्नार्थं
तथा सा॒तिमच्छ॑ धनलाभं॒पति इन्द्र॑स्य वा॒योश्चवी॑तिं पानम॒र्ष्य अभि॑गच्छ । ऐन्द्र॑वायवग्रहे
हि इन्द्र॑वायू सह सोमं॒पिच॑तइति सहोपादानं । सत्त्वं सह॒स्रा सह॒स्राणि बहु॑विधानि बृ॒हतीः
बृ॒ह्नि॒तानि प्रवृ॑द्धानि इ॒षो॒न्नानि नो॒स्मभ्यं दाः प्र॑यच्छ । हे सोम पु॒नानः पू॒यमान॑स्त्वं नो॒स्मभ्यं
द्र॒विणो॒विद धन॑स्य ल॒भयि॑ता भव । द्र॒विणश॑ब्दात्सर्वपातिपदिकेभ्यो॒लालसा॑यां सु॒ग्वक्व्य॑इति
सुगागमः ॥ २५ ॥

॥ इति सप्तमस्य चतुर्थे पंचदशोवर्गः ॥ १५ ॥

अथ पङ्क्तिशी—

दे॒वा॒व्यो॒नः परि॑पि॒च्यमा॑नाः क्षयं॑ सु॒वीरं॑ ध॒न्वन्तु॑ सो॒माः ।
आ॒य॒ज्यवः॑ सु॒मर्ति॑ वि॒श्ववा॑रा हो॒तारो॑ न दि॒वि॒यजो॑ म॒न्द्रत॑माः ॥ २६ ॥
दे॒व इ॒व्यः । नः । परि॑पि॒च्यमा॑नाः । क्षयं॑ । सु॒वीरं॑ । ध॒न्वन्तु॑ ।
सो॒माः । आ॒य॒ज्यवः॑ । सु॒मर्ति॑ । वि॒श्ववा॑राः ।
हो॒तारः । न । दि॒वि॒यजः॑ । म॒न्द्रत॑माः ॥ २६ ॥

दे॒वा॒व्यः अव॑तेस्तर्पणार्थस्य अ॒वितृ॑स्तृ॒तधि॒भ्य ई॑रिति ई॒षत्य॑यः । उ॒दात्त॑स्वरितयो
य॒ण इति॑ जसः॒स्वरित॑त्वं । दे॒वानां तर्प॑यितारः परि॑पिच्यमा॒नाः परि॑तः पात्रे॒षु सि॑च्यमा॒नाः सो॒माः
नो॒स्माकं सु॒वीरं॑ शो॒भनपु॑त्रं क्षयं॑ गृहं ध॒न्वन्तु मे॑रयन्तु । कीदृ॒शाः सु॒मर्तिं शो॒भनम॑तिं यज॑मानं
आ॒य॒ज्यवः य॒ष्टुमि॑च्छवः वि॒श्ववा॑राः वि॒श्वैर्व॑रणीयाः हो॒तारो॑ न हो॒तारो॑मथा दे॒वानि॒न्द्रादी॑न्
स्तु॒वन्ति ए॒वं दि॒वि॒यजः॑ दि॒वि घृ॒लोक॑स्थितानिन्द्रादी॑न् दे॒वान् यज॑न्तः । दि॒व्यान्दे॑ तत्पुरुषे॒ष्ठ-
ति॒यहु॑तमिति सप्तम्या॒अलुक् । म॒न्द्रत॑माः अत्यन्तं॒मद॑कराः ॥ २६ ॥

अथ सप्तविंशी—

ए॒वादे॒वदे॒वता॑ति॒पव॑स्व॒महे॑सो॒म॒प्सर॑से॒देव॒पानः॑ ।

म॒हश्चि॒द्विष्म॑सि॒हिताः॑सं॒मर्ये॑कृ॒धिसु॑ष्ट्याने॒रोद॑सी॒पुना॑नः ॥ २७ ॥

ए॒व । दे॒व । दे॒व॒इति॑ । प॒व॒स्व । म॒हे । सो॒म । प्स॑र॒से । दे॒व॒इति॑ ।

म॒हः । चि॒त् । हि । स्म॑सि । हि॒ताः । सु॒इत्ये॑ । कृ॒धि ।

सु॒स्थाने॒ इति॑ सु॒स्थाने॒ । रोद॑सी॒ इति॑ । पु॒ना॒नः ॥ २७ ॥

हेदेव द्योतमान स्तोतव्य वा हेसोम देवपानः देवैः पातव्यस्त्वं देवताते देवैस्तते वितते यज्ञे महे महवे प्सरसे भक्षणाय देवानांपानाय एव एवं पवस्व क्षर । ततोवयं हिताः त्वयापेरिताः सन्तः समर्ये मरणधर्मरहिते संग्रामे महश्चित् महतोवलाधिकानपि शत्रून् स्मसिहि अभिभवेम खलु । किंच पुनानः पूयमानस्त्वं रोदसी द्यावापृथिव्यौ सुस्थाने अस्माकं शोभनावासस्थाने सत्यौ कृधि कुरु ॥ २७ ॥

अथाष्टाविंशी—

अ॒श्वो॒न॒क्रदो॑वृष॒भिर्यु॑जानः॒सिंहो॑न॒भीमो॑मन॒सो॒जवी॑यान् ।

अ॒र्वा॒ची॒नैः प॒थिभि॑र्यैरजि॒ष्टा॒आप॑वस्व॒सौम॑न॒सन॑इ॒न्दो ॥ २८ ॥

अ॒श्वः । न । क्र॒दः । वृष॑भिः । यु॒जा॒नः । सि॒हः । न । भी॒मः ।

मन॑सः । ज॒वी॒यान् । अ॒र्वा॒ची॒नैः । प॒थिभि॑र्यैः । अ॒जि॒ष्टाः ।

आ । प॒व॒स्व । सौ॒म॒न॒सम् । नः । इ॒न्दो॒ इति॑ ॥ २८ ॥

हेसोम वृषभिक्रैर्विभिः सोममभिपुण्वद्भिः युजानो योज्यमानस्त्वं अश्वोन अश्वइव क्रदः क्रन्दसि शब्दायसे । कीदृशः सिंहो सिंहइव भीमः शत्रूणां भयंकरः तथा मनसोपि जवीयान् वेगवत्तरः अर्वाचीनैः अभिमुखैः पथिभिर्मार्गैः येमार्गाः रजिष्ठाः अत्यन्तमृजवोभवन्ति विभाषर्जोऽच्छन्दसीतिक्कारस्यरादेशः । हेइन्दो दीप्यमान सोम तैर्मार्गैः नोस्माकं सौमनसं सौमनस्यं आपवस्व आपापय ॥ २८ ॥

अथैकोनविंशी—

शतंधारादेवजाता असृग्रन्तसहस्रमेनाः कवयो मृजन्ति ।

इन्द्रो सनित्रं दिव आपवस्व पुर एतासि महतो धनस्य ॥ २९ ॥

शतम् । धाराः । देवऽजाताः । असृग्रन् । सहस्रम् । एनाः ।

कवयः । मृजन्ति । इन्द्रो इति । सनित्रम् । दिवः । आ ।

पवस्व । पुरः एता । असि । महतः । धनस्य ॥ २९ ॥

हे सोम देवजाताः देवार्थं प्रादुर्भूताः शतं शतसंख्याकाः त्वदीयाधाराः असृग्रन् सृज्यन्ते । ततः कवयः क्रान्तदर्शिनः क्रत्विजः सहस्रं बहुविधाः एनाः त्वदीयाधाराः मृजन्ति अलंकुर्वन्ति यद्वा सहस्रमनेकवामृजन्ति शोधयन्ति । हेइन्द्रो सनित्रं भजनसाधनं दिवोद्युलोऽस्माकं पुत्रादीनां च आपवस्व आपापय । कुतोऽस्य धनमिति चेत् तत्राह महतः प्रभूतधनस्य पुर एता पुर-
वोगतासि भवसि तस्माद्देहि इति ॥ २९ ॥

अथ विंशी—

दिवोन सर्गा असृग्रमहं राजानमित्रं प्रभिनाति धीरः ।

पितुर्न पुत्रः क्रतुभिर्यतान आपवस्व विशे अस्या अजीतिम् ॥ ३० ॥ १६ ॥

दिवः । न । सर्गाः । असृग्रम् । अहम् । राजा । न । मित्रम् ।

प्र । मिनाति । धीरः । पितुः । न । पुत्रः । क्रतुर्हभिः । यतानः ।

आ । पवस्व । विशे । अस्यै । अजीतिम् ॥ ३० ॥ १६ ॥

दिवोन यथादिवोद्योतमानस्य आदित्यस्याह्नां संबन्धिनः सर्गारम्भयः असृग्रं विसृज्यन्ते तद्वत् सोमस्य सर्गाः सृज्यन्ते इति सर्गाधाराः विसृज्यन्ते सृजेर्व्यत्ययेन कर्माथे लडिबहुलं छन्दसी-
ति शस्यः श्लुः शेरमादेशः छांदसः । धीरः प्राज्ञो राजा अयं सोमः मित्रं सखायं न प्रमिनाति न हिन-
स्ति क्रतुभिः कर्मभिर्यतानो यतमानः पुत्रः पितुर्न पितुर्यथा अपराभवं करोति तद्वत् कर्मभिर्यत-
मानस्त्वं अस्यै विशे प्रजायै अजीतिं अपराजितिं अपराभवं आपवस्व आपापय यथा नप-
राजिता भवन्ति तथा कुर्वित्यर्थः ॥ ३० ॥

॥ इति सप्तमस्य चतुर्थे षोडशोऽष्टकः ॥ १६ ॥

अथैकविंशी-

प्रतेधारा॒मधु॑मतीर॒सृग्र॑न्वारान्पूतो॒अत्ये॑प्यन्यान् ।
 पर्व॑मान॒पव॑से॒धाम॑गोनां॒जज्ञा॑नः॒सूर्य॑मपि॒न्वोअ॒र्केः ॥ ३१ ॥
 प्र । ते । धाराः । मधु॑मतीः । अ॒सृग्र॑न् । वारा॑न् । यत् । पूतः ।
 अ॒ति॒हृ॒ष्टिः । अब्या॑न् । पर्व॑मान । पव॑से । धाम॑ । गोना॑म् ।
 ज॒ज्ञा॑नः । सूर्य॑म् । अ॒पि॒न्वः । अ॒र्केः ॥ ३१ ॥

ते तव स्वभूता मधुमतीः मधुमत्योधाराः प्रासृग्रन् तदाप्रसृज्यन्ते यद्यदा पूतोवसतीवरी-
 भिः त्वं अब्यान्विभवान् वारान् बालान् पवित्राण्यत्येपि अतीत्य गच्छसि । किञ्च हेपवमान
 गोनां गवांधाम धारकं पयोऽक्षीकृत्य पवसे ततः जज्ञानः जायमानस्त्वं अर्केरर्चनीयैः स्वते-
 जोभिः सूर्यमादित्यमपिन्वः पूरयसि ॥ ३१ ॥

अथ द्वाविंशी-

कनि॑क्रद॒दनु॑पन्था॒मृत॑स्येशु॒क्रोवि॑भा॒स्यमृ॑तं॒स्पधाम॑ ।
 सइन्द्रा॑यपवसे॒मत्सर॑वान्हि॒न्वानो॑वाचं॒मति॑भिः॒कवी॑नाम् ॥ ३२ ॥
 कनि॑क्रदत् । अनु॑ । पन्था॑म् । कृत॑स्य । शु॒क्रः । वि । भा॑सि ।
 अ॒मृत॑स्य । धाम॑ । सः । इन्द्रा॑य । प॒व॒से । म॒त्सर॑वान् ।
 हि॒न्वानः । वाचं॑म् । म॒ति॒भिः । क॒वी॒नाम् ॥ ३२ ॥

अभिपूयमाणः सोमः कृतस्य सत्यभूतस्य यज्ञस्य पंथां पंथानं मार्गमनु कनि॑क्रदत् पु-
 नःपुनः शब्दायते । अथप्रत्यक्षः अमृतस्यामरणधर्मस्य धाम स्थानभूतः मरणरहितइत्यर्थः ।
 तादृशः शुक्रः शुक्लवर्णः त्वं विभासि विशेषेणराजसि मत्सरवान् मदकररसयुक्तः सत्त्वं इन्द्रा-
 येन्द्रार्थं पवसे क्षरसि । कीदृशः कवीनां स्तोतृणां मतिभिः सह वाचं शब्दं हिन्वानः प्रेरयन्
 पवसे ॥ ३२ ॥

अथ त्रयस्त्रिंशी-

दिव्यः॒सु॒प॒र्णो॒र्वच॑क्षिसो॒मपि॒न्वन्धा॑राः॒कर्म॑णादे॒ववी॑तौ ।
 ए॒न्दो॒र्विश॑कृ॒तशं॑सो॒मधा॑नं॒क्रन्द॑न्निहि॒सूर्य॑स्यो॒पर॑श्मिम् ॥ ३३ ॥

दिव्यः । सु॒ष्ट॒र्णः । अ॒व । च॒क्षि । सो॒म । पि॒न्वन् । धा॒राः ।
क॒र्मणा । दे॒व॒र्षी॒तौ । आ । इ॒न्द्रो इति । वि॒श । क॒ल॒शम् ।
सो॒म॒ध॒धानम् । क॒न्दन् । इ॒हि । सूर्य॑स्य । उ॒र्ष । रु॒श्मिम् ॥ ३३ ॥

हे सोम दिव्योदिविभवः सुपर्णः सुपतनस्त्वं अवचक्षि अवस्ताव परय च । चष्टेर्लेटिसि-
पिष्यत्ययेनपरस्मैपदं । किंकुर्वन् देववीतौ देवानां हविर्भक्षणस्थानेयज्ञे कर्मणा धाराः पिन्वन्
क्षरन् । किंच हे इन्द्रो सोमधानं कलशं आविश कन्दनशब्दायमानस्त्वं सूर्यस्य प्रेरकस्या-
दित्यस्य रश्मिकान्तिमुपोहि उपगच्छ ॥ ३३ ॥

अथ चतुर्विंशी-

ति॒स्रोवाच॑ ई॒रय॒ति॒प्रव॑द्वि॒र्कत॑स्य॒धीति॑ब्रह्म॒णोम॒नी॒षाम् ।
गावो॑य॒न्ति॒गो॒पति॑पृ॒च्छमा॑नाः सोमो॑य॒न्ति॒म॒त॒यो॒वाव॑शा॒नाः ॥ ३४ ॥
ति॒स्रः । वाचः॑ । ई॒र॒य॒ति॒ । प्र । व॒ह्निः । क॒त॒स्य॑ । धी॒तिम् ।
ब्रह्म॑णः । म॒नी॒षाम् । गावः॑ । य॒न्ति॒ । गो॒प॒तिम् । पृ॒च्छ॒मा॒नाः ।
सोम॑म् । य॒न्ति॒ । म॒त॒यः॑ । वा॒व॒शा॒नाः ॥ ३४ ॥

वह्निर्वोढा यजमानः तिस्रोवाचः ऋग्यजुःसामाग्निकाः स्तुवीः प्रेरयति । तथा कतस्य य-
ज्ञस्यधीतिं धारयित्रीं ब्रह्मणः परिवृढस्य सोमस्य मनीषां मनसईशिवीं कल्पार्णीं वाचं च प्रेरय-
ति । किंच गोपतिं वृषभंयथा गावोभिगच्छन्ति तद्वत् । गवांस्वामिनं सोमं गावः पृच्छमानाः
पृच्छन्त्यः सत्योयन्ति स्वपयसामिश्रयितुमभिगच्छन्ति । तथा वावशानाः कामयमानाः मतयः
स्तोवारः सोमं यन्ति स्तोतुमभिगच्छन्ति ॥ ३४ ॥

अथ पंचविंशी-

सोमं॑गावो॒धेन॑वो॒वाव॑शा॒नाः सोमं॑वि॒प्रा॒म॒तिभिः॑पृ॒च्छमा॑नाः ।
सोमः॑सु॒तः पू॒यते॑अ॒ज्यमा॑नः सोमे॑अ॒र्कास्त्रि॑ष्टुभः॒संन॑वन्ते ॥ ३५ ॥ १७ ॥
सोम॑म् । गावः॑ । धे॒न॒वः । वा॒व॒शा॒नाः । सोम॑म् । वि॒प्राः ।
म॒ति॒भिः॑ । पृ॒च्छ॒मा॒नाः । सोमः॑ । सु॒तः । पू॒य॒ते॒ । अ॒ज्य॒मा॒नः ।
सोमे॑ । अ॒र्काः । त्रि॒ष्टु॒भः । सम् । न॒व॒न्ते ॥ ३५ ॥ १७ ॥

धेनवः प्रीणयिष्योगावः सोमं वावशानाः कामयमानाभवन्तिविप्रामेधाविनःस्तोतारः म-
तिभिः पृच्छमानाः पृच्छन्तोभवन्ति । अज्यमानः गोभिः सिच्यमानः सुतोभिपुतः सोमः ऋवि-
भिः परिपूयते । तथा त्रिदुभः त्रिदुब्रूपाः अर्काः अस्माभिः क्रियमाणाः एतेमंवाः सोमे संन-
वन्ते संगच्छन्ते ॥ ३५ ॥

॥ इति सप्तमस्य चतुर्थे सप्तदशो वर्गः ॥१७॥

अथ पट्विंशी-

ए॒वानः॑सोमपरिपि॒च्यमा॑न॒आप॑वस्व॒पूय॑मानःस्व॒स्ति ।
इन्द्र॒मावि॑शबृ॒हता॑स्वे॒णव॑र्धय॒वाचं॑ज॒नया॑पु॒रं॒धिम् ॥ ३६ ॥
ए॒व । नः॑ । सो॒म । प॒रि॒इ॒सि॒च्य॑मा॒नः । आ । प॒व॒स्व । पू॒य॑मा॒नः ।
स्व॒स्ति । इन्द्र॑म् । आ । वि॒श । बृ॒हता॑ । स्वे॒ण । व॒र्धय॑ ।
वाचं॑म् । ज॒नय॑ । पु॒रं॒धिम् ॥ ३६ ॥

हेसोम परिपिच्यमानः परितः पात्रेषु सिच्यमानः पूयमानस्त्वं नोस्माकमेव स्वस्ति अवि-
नाशमापवस्व आपापय । किंच बृहता महता स्वेण शब्देनसह इन्द्रमाविश प्रविश तथा वाचं
स्तुतिलक्षणां वर्धय । किंच पुरंधिं बहुधियं प्रज्ञानं जनय अस्मभ्यं उत्पादय । वाक्यभेदाद-
निघातः ॥ ३६ ॥

अथ सप्तविंशी-

आजागृ॑विर्विप्र॒ऋता॑म॒तीना॑सोमःपु॒नानो॑अ॒सद॒क्षमू॑र्षु ।
स॒प॒न्ति॒यमि॑थु॒नासो॑नि॒का॒माअ॒ध्व॒र्यवो॑र॒थिरा॑सःसु॒हस्ताः॑ ॥ ३७ ॥
आ । जागृ॑विः । वि॒प्रः । ऋ॒ता । म॒तीना॑म् । सोमः॑ । पु॒नानः॑ ।
अ॒सद॒त् । च॒मू॑र्षु । स॒प॒न्ति । यम् । मि॒थु॒नासः॑ । नि॒का॒माः ।
अ॒ध्व॒र्यवः॑ । र॒थिरा॑सः । सु॒हस्ताः॑ ॥ ३७ ॥

जागृविर्जागरणशीलः ऋता शुभांशुलुगितिपठ्याआकारः । ऋतानां सत्यानां मतीनां स्तु-
तीनां विप्रोक्ताता ससोमः पुनानः पूयमानःसन् चमूषु चपसेष्वासदक्ष आसीदति । मिथुनासः

परस्परसंगताः निकामाः नितरांकामयमानाः रथिरासः यत्तस्यनेतारः सुहस्ताः कल्याणपाणयः
अध्वर्यवः पवित्रे यं सोमं सपन्ति स्पृशन्ति । षपसमवाये । सपतिः स्पृशतिकर्मैति नैरुक्ताः ॥ ३७ ॥

अथाष्टाविंशी-

सपुनानउपसूरेनधातोमेअप्रारोदंसीविपआवः ।

प्रियाचिद्यस्यप्रियसासंऊतीसतूधनंकारिणेनप्रयंसत् ॥ ३८ ॥

सः । पुनानः । उप । सूरे । न । धाता । आ । उमे इति । अप्राः ।

रोदंसी इति । वि । सः । आवरित्यावः । प्रिया । चित् । यस्य ।

प्रियसासः । ऊती । सः । तु । धनम् । कारिणे । न । प्र । यंसत् ॥ ३८ ॥

पुनानः पूयमानः ससोमः इन्द्रे उपगच्छति । तत्रदृष्टान्तः—सूरेन यथा सूर्ये धाता संवत्स-
रउपगच्छति । ससंवत्सरोविधातारं । संवत्सरेणैवास्मैमजाः प्रजनयतीत्याम्रानात् । किंचोभेरोद-
सी यावापृथिव्यौ आप्राः स्वमहिम्ना आपूरयति । तथा ससोमः व्यावः स्वतेजसा तमांसि वि-
वृणोति । वृणोतेर्मन्त्रेघसेतिचूर्लुक् छन्दस्यपिदृश्यतेइत्यडागमः पूर्वपदादितिसइत्यस्यसांहितिकंप-
त्वं । प्रिया षष्ठ्याआकारः प्रियस्य यस्यसोमस्य यद्वा प्रियाणि प्रयच्छतः यस्यसोमस्य प्रिय-
सासः अत्यन्तं प्रियतमाधाराः ऊती ऊत्यै रक्षणाय भवन्ति स तु क्षिप्रं अस्मभ्यं धनं प्रयंसत्
प्रयच्छतु । यच्छतेर्लेटिसिष्यडागमः । तत्रदृष्टान्तः—कारिणेन यथा कारिणे च कृतकाय भूतिं
प्रयच्छन्ति तद्वत् ॥ ३८ ॥

अथैकोनचत्वारिंशी-

सवर्धिंतावर्धनःपूयमानःसोमोमीद्वौअभिजोज्योतिपावीत् ।

येनानःपूर्वेपितरःपदज्ञाःस्वविदोअभिगाअद्रिमुष्णन् ॥ ३९ ॥

सः । वर्धिंता । वर्धनः । पूयमानः । सोमः । मीद्वान् । अभि । नः ।

ज्योतिपा । आवीत् । येन । नः । पूर्वे । पितरः । पदज्ञाः ।

स्वःविदः । अभि । गाः । अद्रिम् । उष्णन् ॥ ३९ ॥

वर्धिता देवानां स्वकलापदानेन वर्धयिता वर्धनः स्वयंवर्धमानः पवित्रेण पूयमानः मी-
 द्धान् कामानांसेका ससोमः नोस्माकं ज्योतिषा स्वतेजसा अभ्यावीत् अभिरक्षतु । येन सोमेन
 पदज्ञाः पणिभिरपहतानां गवांपदानि जानन्तः स्वर्विदः सर्वज्ञाः सूर्यजानन्तोवा नोस्माकंपूर्वं
 चिरन्तनाः पितरोगिरसःगाः पशून्भिलक्ष्य अद्रिमुष्णन् शिलोच्चयमुष्णन् सोमतेजसा अंधका-
 रावृतं शिलोच्चयंगत्वा पशूनाहरन्तित्यर्थः । उपरिहमुष्णातिसमानकर्मा । यद्वा मुष्णातेर्लङि
 वर्णलोपः ॥ ३९ ॥

अथ चत्वारिंशी-

अक्रान्तसमुद्रः प्रथमे विधर्मञ्जनयन् प्रजाभुवनस्य राजा ।
 वृषां पवित्रे अधि सानो अव्ये बृहत्सोमो वा वृधे सुवान इन्दुः ॥ ४० ॥ १८ ॥

अक्रान् । समुद्रः । प्रथमे । विधर्मन् । जनयन् । प्रजाः ।
 भुवनस्य । राजा । वृषां । पवित्रे । अधि । सानौ । अव्ये ।
 बृहत् । सोमः । वृधे । सुवानः । इन्दुः ॥ ४० ॥ १८ ॥

समुद्रः यस्मादापः समुद्रवन्ति संसमुद्रः अपां वर्षको राजा सोमः प्रथमे विस्तृते भुवनस्यो-
 दकस्य विधर्मन् विधारकेन्तरिक्षे प्रजा जनयन् । उतादयन् अक्रान् सर्वमतिक्रामति । क्रमते-
 लुङि तिपीडभावे वृद्धौ च कृतायां सिज्जलोपे मकारस्य मोनोधातोरिति नकारेत्त्वं । वृषा कामा-
 नां वर्षिता सुवानोऽभिपूयमाणः इन्दुर्दितिः ससोमः अधि अधिकं सानौ समुच्छिन्ने अव्ये अवि-
 मये पवित्रे बृहत् प्रभूतं वृधे वर्धते ॥ ४० ॥

॥ इति सप्तमस्य चतुर्यष्टादशोऽवर्गः ॥ १८ ॥

अथैकचत्वारिंशी-

महत्तत्सोमो महिषश्चकारापां यद्रमो वृणीत देवान् ।
 अर्दधादिन्द्रे पर्वमान् ओजो जनयत्सूर्ये ज्योतिरिन्दुः ॥ ४१ ॥

महत् । तत् । सोमः । महिषः । चकार । अपाम् । यत् । गर्भः ।
 अर्दणीत । देवान् । अर्दधात् । इन्द्रे । पर्वमानः । ओजः ।
 अजनयत् । सूर्ये । ज्योतिः । इन्दुः ॥ ४१ ॥

महिषो महानृपूज्योवा सोमो महत्प्रभूतं तत्कर्षं चकार अकरोत् । किंत्वा अपांगर्भः उ-
दकानांगर्भभूतः जनयितृत्वाज्जन्यत्वाच्च ससोमः देवानवृणीत समभजतेतियत् तत्कृतवानिति ।
किंच पवमानः पूयमानः सोमः ओजः सोमपानेन जन्यं बलं इन्द्रे अदधात् व्यदधात् । तथा इ-
न्दुः सोमः सूर्येज्योतिस्तेजःअजनयत् ॥ ४१ ॥

अथ द्वित्रिवारिंशी-

मत्सिवायुमिष्टयेराधसेचमत्सिमित्रावरुणापूयमानः ।
मत्सिशर्धोमारुतंमत्सिदेवान्मत्सिद्यावापृथिवीदेवसोम ॥ ४२ ॥
मत्सि । वायुम् । इष्टये । राधसे । च । मत्सि । मित्रावरुणा ।
पूयमानः । मत्सि । शर्धः । मारुतम् । मत्सि । देवान् । मत्सि ।
द्यावापृथिवी इति । देव । सोम ॥ ४२ ॥

हे सोम त्वं वायुं मत्सि मादय । किमर्थं इष्टये अस्माकमेपणाय अन्नाय राधसे धनाय च ।
तथा पूयमानः पवित्रेण त्वं मित्रावरुणा मित्रावरुणौ च मत्सि तर्पयसि । किंच मारुतं मरुतां
स्वभूतं शर्धोबलं च मत्सि । तथा देवानिन्द्रादीन् मत्सि हर्षयसि । हेदेव स्तोतव्य हेसोम द्यावापृ-
थिवी द्यावापृथिव्यौ च मत्सि मादय एतान् हर्षयुक्तान् कृत्वास्मत्पयधनं प्रयच्छेत्यर्थः ॥ ४२ ॥

अथ त्रित्रिवारिंशी-

ऋजुःपवस्ववृजिनस्यंहन्तापामीवांधमानोमृधश्च ।
अग्निश्रीणपयःपर्यसाग्निगोनामिन्द्रस्यत्वंतवंपयंसखायः ॥ ४३ ॥
ऋजुः । पवस्व । वृजिनस्य । हन्ता । अप । अमीवाम् ।
बार्धमानः । मृधः । च । अग्निश्रीणम् । पर्यः । पर्यसा ।
अग्नि । गोनाम् । इन्द्रस्य । त्वम् । तवं । वयम् । सखायः ॥ ४३ ॥

हेसोम ऋजुः ऋजुगमनःसन् पवस्व क्षर । किंकुर्वन् वृजिनस्य उपद्रवस्य हन्ता अमी-
वां रोगरूपं राक्षसं अपबाधमानः तथा अस्मदीयान् मृधोर्हिसकान् शत्रून् बाधमानः सन् प-

वस्व ततः पयआत्मीयंरसं गोनां गवांपयसाक्षीरेण अभिश्रीणन् अभिसंयोजयन् पात्राण्यभिग-
च्छसि । अपिच त्वं इन्द्रस्य सखासि हे सोम तव वयं सखायः स्तुत्यस्तोतृत्वयष्टृयष्टव्यत्वलक्ष-
णेन सखिभूताः स्मः ॥ ४३ ॥

अथ चतुश्चत्वारिंशी-

मध्वःसूदंपवस्ववस्वउत्संवीरिचंनआपवस्वाभगंच ।

स्वदस्वेन्द्राघपवमानइन्द्रोरयिचंनआपवस्वासमुद्रात् ॥ ४४ ॥

मध्वः । सूदम् । पवस्व । वस्वः । उत्सम् । वीरम् । च । नः । आ ।

पवस्व । भगम् । च । स्वदेस्व । इन्द्रोय । पवमानः ।

इन्द्रो इति । रयिम् । च । नः । आ । पवस्व । समुद्रात् ॥ ४४ ॥

हे सोम मध्वोमाधुर्यस्य सूदं क्षारयितारं घनीभूतं आपवस्व । वस्वो वसु धनस्य उत्सं
उत्स्यन्दकं रसं पवस्व । किंच नोस्मभ्यं वीरं पुत्रं आपवस्व आप्रापय । तथा भगं भजनीयं
धनंच देहि । हेइन्द्रो पवमानः पूयमानः सन् इन्द्राय स्वदस्व रुचितोभव । तवस्त्वं नोस्मभ्यं
समुद्रादन्तरिक्षाव रयिं धनं पुत्रंवा राति ददाति क्षीरमिति रयिर्गौर्वा तांवा पवस्व देहि ॥ ४४ ॥

अथ पञ्चचत्वारिंशी-

सोमःसुतोधारयात्योनहित्वासिन्धुर्ननिम्नमभिवाज्यंक्षाः ।

आयोर्निवन्त्यमसदत्पुनानःसमिन्दुर्गोभिरसरत्समन्दिः ॥ ४५ ॥ १९ ॥

सोमः । सुतः । धारया । अत्यः । न । हित्वा । सिन्धुः । न ।

निम्नम् । अभि । वाजी । अंक्षारिति । आ । योर्निम् । वन्त्यम् ।

असदत् । पुनानः । सम् । इन्दुः । गोभिः । असरत् ।

सम् । अत्तुभिः ॥ ४५ ॥ १९ ॥

सुतोभिपुतः सोमोधारयास्वीययात्योनअतनशीलोभवइव हित्वागत्वा हिनेतेः कनि-
पित्त्वं । किंच वाजी बलवान् सोमः सिन्धुर्न यथासिन्धुः स्पन्दमाना नदी निम्नं प्रदेशमभिग-
च्छति तद्वन्निम्नमधरभाविनं कलशमभ्यक्षाः अभिक्षरति । ततः पुनानः पूयमानः सोमः वन्त्यं

वृक्षभवं योनिं योनिस्थानं कलशं आसदत् आसीदति । सोयमिन्दुः सोमः गीर्भिर्गोविकरैः
क्षीरादिभिः श्रयणैः सं असरत् संसरति तथा अद्भिर्वसतीवरोभिश्च संगच्छते ॥ ४५ ॥

॥ इति सप्तमस्य चतुर्थे एकोनविंशोवर्गः ॥ १९ ॥

अथ षट्चत्वारिंशी-

ए॒पस्य॑ते॒पव॑तइन्द्र॒सोम॑श्च॒मूपु॑धीर॒उ॒श॒ते॒तव॑स्त्वान् ।
स्व॑र्च॒क्षार॑थि॒रः स॒त्यशु॑ष्मः॒कामो॑न॒योदे॑व॒प॒ताम॑स॒र्जि ॥ ४६ ॥

ए॒पः । स्यः । ते । प॒व॒ते । इन्द्र । सोमः । च॒मूपुं । धीरः ।
उ॒श॒ते । तव॑स्त्वान् । स्वः॒॑क्षः । र॒थि॒रः । स॒त्यशु॑ष्मः ।
कामः । न । यः । दे॒व॒प॒ताम॑ । अ॒स॒र्जि ॥ ४६ ॥

हे इन्द्र उशते कामयमानाय ते तुभ्यं त्वदर्थं धीरः प्राप्तः तवस्त्वान् वेगवान् स्यः सप्त-
पसोमः चमूपु चमसेपु पवते क्षरति स्वर्चक्षाः सर्वदर्शिनः रथिरोरथवान् सत्यशुष्मः यथार्थ-
बलोयः सोमः देवयतां देवानिच्छतां यजमानानां कामोन कामदइवासर्जि असृज्यत अदी-
यतइत्यर्थः ॥ ४६ ॥

अथ सप्तचत्वारिंशी-

ए॒प॒प्र॒त्नेन॑व॒यसा॑पु॒नान॑स्ति॒रोव॑र्षी॒सिदु॑हितु॒र्दधानः॑ ।
वसा॑नः॒शर्म॑त्रि॒वरू॑थम॒प्सुहो॑ते॒वया॑ति॒सर्म॑नेपु॒रेभ॑न् ॥ ४७ ॥

ए॒पः । प्र॒त्नेन॑ । व॒यसा॑ । पु॒नानः॑ । ति॒रः । वर्षा॑सि । दु॒हितुः ।
द॒धानः॑ । वसा॑नः । शर्म॑ । त्रि॒वरू॑थम् । अ॒प्सु ।
होता॑इव । या॒ति । सर्म॑नेपु । रेभ॑न् ॥ ४७ ॥

प्रत्नेन पूर्वकालीनेन वयसा अनेन पुनानः पूयमानः अजात्मिकया धारया क्षरन्वित्य-
र्थः तादृशः दुहितुः सर्वस्यदोग्ध्याः पृथिव्यां वर्षासि वर्षइतिरूपनाम वृणोति शरीरमिति रू-
पाणि तिरोदधानः स्वतेजसा तिरस्कुर्वन् आच्छादयन् तथा त्रिवरूथं त्रिभूमिकोपेतं यद्वा त्र-
यः शीतातपवर्षाः तेषां निवारकं शर्म यज्ञगृहं वसानः आच्छादयन् अप्सु वसतीवरोपुस्थि-

तः एपसोमः होतेव यथाहोता स्तुतिध्वनिं कुर्वन् यज्ञेषु याति तद्वत् रेभन् शब्दायमानः सन्
समनेषु समन्ति कर्माणि धृष्टाः प्रगल्भायन्त्यत्रेति समना यज्ञाः तेषु याति गच्छति ॥ ४७ ॥

अथाष्टाचत्वारिंशी-

नूनस्त्वं रथिरो देव सोम परिस्त्रव चम्ब्वोः पूयमानः ।

अप्सु स्वादिष्ठो मधुमाँ ऋतावा देवो नयः सविता सत्यमन्मा ॥ ४८ ॥

नु । नः । त्वम् । रथिरः । देव । सोम । परि । स्त्रव ।

चम्ब्वोः । पूयमानः । अप्सु । स्वादिष्ठः । मधुमान् ।

ऋतव्वा । देवः । न । यः । सविता । सत्यमन्मा ॥ ४८ ॥

हे देव काम्यमान हे सोम रथिरो रथवांस्त्वं नोस्माकं स्वभूते यज्ञे चम्ब्वोरधिपवणफलक-
योः पूयमानः सन् अप्सु वसवीवरीषु नुक्षिप्रं परिस्त्रव परितः क्षर । स्वादिष्ठः स्वादुतमः अत-
एव मधुमान् माधुर्ययुक्तः ऋतावा ऋनवान् यज्ञवान् सविता सर्वस्य प्रेरको यस्त्वं देवो न देव-
इव सत्यमन्मा सत्यस्तुतिको भवसि सत्वं परिस्त्रवेति ॥ ४८ ॥

अथैकोनपञ्चाशी-

अग्निवायुं वीत्यर्पा गृणानोर्ऽग्निमित्रावरुणा पूयमानः ।

अमीनरं धीजवनं रथेष्ठाममीन्द्रं वृषणं वज्रं वाहुम् ॥ ४९ ॥

अग्नि । वायुम् । वीती । अर्प । गृणानः । अग्नि ।

मित्रावरुणा । पूयमानः । अग्नि । नरम् । धीऽजवनम् ।

रथेऽस्थाम् । अग्नि । इन्द्रम् । वृषणम् । वज्रं वाहुम् ॥ ४९ ॥

हे सोम गृणानः स्तूयमानः त्वं वीती शुभांसुलुगिति चतुर्ध्याः पूर्वसवर्णदीर्घः । वीत्यै पा-
नाय वायुमभ्यर्प अभिगच्छ । तथा पवित्रेण पूयमानस्त्वं मित्रावरुणा मित्रावरुणौ च पानाया-
भिगच्छ । किंच नरं सर्वस्य नेतारं धीजवनं बुध्यात्समवेगं कुर्वाणं रथेष्ठां रथेस्थां रथेतिष्ठन्तं
अनेनाश्विनावभिधीयेते । एकवचनं प्रत्येकविवक्षया समुदायविवक्षमावा । एतादृशावश्विनौ चा-
भिगच्छ । तथा वृषणं कामानां वर्षकं वज्रवाहुं वज्रयुक्तवाहुं इन्द्रं च त्वंपानायाभिगच्छ ॥ ४९ ॥

अथ पंचाशी-

अ॒भिव॒स्त्रा॑सुव॒स॒नान्य॑र्पा॒भिधे॒नूःसु॒दुघाः॑पू॒यमा॑नः ।

अ॒भिच॒न्द्रा॑भ॒र्तवे॑नो॒हिर॑ण्या॒भ्यश्वा॑न् र॒थिनो॑दे॒वसो॑म ॥ ५० ॥ २० ॥

अ॒भि । व॒स्त्रा । सु॒व॒स॒नानि॑ । अ॒र्प । अ॒भि । धे॒नूः । सु॒दुघाः॑ ।

पू॒यमा॑नः । अ॒भि । च॒न्द्रा । भ॒र्तवे॑ । नः । हिर॑ण्या ।

अ॒भि । अ॒श्वा॑न् । र॒थिनः॑ । दे॒व । सो॒म ॥ ५० ॥ २० ॥

हेसोम त्वमस्माकं सुवसनानि सुपरिधानानि वस्त्रा वस्त्राणि अज्यर्ष अभिगमय । यद्वा सुवसनानि शोभनवस्त्रसहितानि वस्त्रा आच्छादकानि धनान्यभिगमय । किंच पूयमानः पवित्रेण त्वं सुदुघाः सुदुपयमोदोग्धीः धेनूः नवमस्तविकागाः अभिप्रापय । अपिच चन्द्रा चन्द्राण्याह्लादकानि हिरण्या हिरण्यानि भर्तवे भरणाय पोषणाय नोस्माकमभिगमय । तथा हेदेव स्तोतव्य हेसोम रथिनोरथवतोश्वान् अस्माकमभिप्रापय ॥ ५० ॥

॥ इति सप्तमस्य चतुर्थे दिंशोवर्गः ॥ २० ॥

अथैकपंचाशी-

अ॒भीनो॑अ॒र्पदि॒व्याव॑सू॒न्यभिवि॒श्वापा॒र्थिवा॑पू॒यमा॑नः ।

अ॒भिधे॒नूद्र॒विण॑म॒श्रवा॑मा॒भ्यार्पे॑यंज॒मद॑ग्निव॒न्नः ॥ ५१ ॥

अ॒भि । नः । अ॒र्प । दि॒व्या । व॒सू॒नि । अ॒भि । वि॒श्वा । पा॒र्थिवा॑ ।

पू॒यमा॑नः । अ॒भि । ये॒न । द्र॒विण॑म् । अ॒श्रवा॑म् ।

अ॒भि । आ॒र्पे॑यम् । ज॒मद॑ग्निवत् । नः ॥ ५१ ॥

हे सोम पवित्रेण पूयमानस्त्वं दिव्या दिव्यानि दिविभवानि वसूनि धनानि नोस्माकमज्यर्ष अभिगमय । तथा पार्थिवा पार्थिवानि पृथिव्यांभवानि विश्वा सर्वाणि धनान्यभिगमय । तथा येन त्वदीयेन सामर्थ्येन द्रविण धनं वयमज्यश्रवाभिविश्वाभ्यामुपयाम तत्सामर्थ्यमभिगमय । किंच आर्षेयं आर्षाणामृषिपुत्राणां योग्यं धनं जमदग्निवत् जमदग्नेर्यथा त्वंप्रापयः एवं नोस्माकमपि अज्यर्ष । यद्वा आर्षेयं आर्षाणां योग्यं मंत्रं जमदग्नेः स्वभूतं मंत्रं यथा स्वादुतममकार्षीः एवमस्माकं तादृशं मंत्रं स्वादुतमं कुर्विति कुत्सोनामऋषिपार्थयते ॥ ५१ ॥

अथ द्विपंचाशी-

अ॒याप॒वाप॑वस्वै॒नाव॒सूनि॑मांश्च॒त्वइ॑न्दो॒सर॑सि॒प्रध॑न्व ।

ब्र॒ध्नश्चि॒दन्न॒वातो॒नजूतः॑पु॒रुमे॑धश्चि॒त्तक॑वे॒नरं॑दात् ॥ ५२ ॥

अ॒या । प॒वा । प॒वस्व॒ । ए॒ना । व॒सूनि॑ । मांश्च॒त्वे । इ॒न्दो
इति॑ । सर॑सि । प्र । ध॒न्व॒ । ब्र॒ध्नः । चि॒त् । अन्नं॑ । वा॒तः ।

न । जू॒तः । पु॒रु॒मे॒धः । चि॒त् । त॒क॒वे । न॒रम् । दा॒त् ॥ ५२ ॥

हे सोम अया अनया पवा पवमानया धारया सह एना एनानि वसूनि धनानि पवस्व क्ष-
र । पवा पूङ्गपवने अन्येभ्योदृश्यन्तइतिविच्प्रत्ययः आर्धधातुकलक्षणोगुणः सावेकाचइतितृती-
यायाउदात्तत्वं । तथा हेइन्दो तथा त्वं मांश्चत्वे मन्यमानानां चातके सरसि उदके वसतीवर्या-
त्ये प्रधन्व प्रगच्छ । ततः अत्र अस्मिन्सोमे पूयमानेसति ब्रध्नःचिद सर्वेषां प्रज्ञापकः मूलभूतोवा
आदित्योपि वातो न वातइव जूतः वेगितःसन् किंच पुरुमेधःचिद् बहुविधयज्ञइन्द्रश्चिद् इन्द्रोपि
तकवे तकतिर्गतिकर्मसुपठितः अस्मादौणादिकऊनप्रत्ययः सोममभिगच्छते स्तुतिभिः महं
नरं कर्मेनेतारं पुत्रं दात् प्रयच्छतु हेसोम त्वया तर्पितौ सन्ताविन्द्रादित्यौ महं पुत्रं प्रयच्छता
मित्यर्थः ॥ ५२ ॥

अथ त्रिपंचाशी-

उ॒त्तन॑ए॒नाप॑व॒याप॑वस्व॒आधि॑श्रुते॒श्रवा॑य्यस्य॒तीर्थे॑ ।

प॒ष्टि॒सह॒स्त्रानै॑गु॒तोव॒सूनि॑वृ॒क्षंन॑प॒क्कं॒धून॑व॒द्रणाय॑ ॥ ५३ ॥

उ॒त । नः॑ । ए॒ना । प॒व॒या । प॒वस्व॒ । अ॒धि । श्रु॒ते । श्र॒वा॒य्यस्य॑ ।

ती॒र्थे । प॒ष्टिम् । स॒ह॒स्त्रा । नै॒गु॒तः । व॒सूनि॑ । वृ॒क्षम् । न ।

प॒क्कम् । धू॒न॒व॒त् । र॒णाय॑ ॥ ५३ ॥

हेसोम उत्तापिच श्रवाय्यस्य सर्वः श्रवणीयस्य सोमस्य तव श्रुते प्रसिद्धौ यद्वा प-
ष्ठार्थेचतुर्थी श्रुतः शब्दस्य तीर्थे स्थाने नोस्मार्कं स्वभूतेयज्ञे एना अनया पवया पूयमानया
धारया अधि अधिकं पवस्व क्षर । नैगुतः नीचीनं गुवन्ते शब्दायन्तइति निगुतः शत्रवः । तेषां

इन्द्रत्वेन संबन्धी सोयंसोमः षष्टिं सहस्रा षष्टिसंख्याकानि सहस्राणि वस्त्रानि धनानि रणाया
 णव्रूणां जयार्थं धूनवत् अस्माकमकंपयत् प्रायच्छदितियावत् । कथमिव वृक्षं न पक्वं पक्कफलं
 वृक्षं यथा कंपयति फलार्थी तद्वत् ॥ ५३ ॥

अथ चतुःपंचाशी-

महि॒मे॒अ॒स्य॒वृ॒ष॒नाम॑शू॒पेमां॑श्च॒त्वेवा॒पृ॒श्नि॒वा॒व॒ध॒त्रे ।

अ॒स्वा॒प॒य॒न्नि॒गुतः॑स्ने॒ह॒य॒च्चा॒पा॒मि॒त्राँ॑अ॒पा॒चि॒तो॒अ॒चेतः॑ ॥ ५४ ॥

महि॑ । इ॒मे इति॑ । अ॒स्य । वृ॒ष॒नाम॑ । शू॒पे इति॑ । मांश्च॒त्वे ।

वा । पृ॒श्नि॒ । वा । व॒ध॒त्रे इति॑ । अ॒स्वा॒प॒य॒त् । नि॒गुतः॑ ।

स्ने॒ह॒य॒त् । च । अ॒र्प । अ॒मि॒त्रान् । अ॒र्प । अ॒चि॒तः । अ॒च । इतः॑ ॥ ५४ ॥

महि महती प्रभूते वृषनाम सुपांसुलुगिति सुपोलुक् वृषनामनी वर्षणनमने शराणां वर्षणं
 गां नमनं इमे एते द्वेकर्मणी अस्यसोमस्य शूपे सुखकरेभवतः । येच कर्मणी मांश्चत्वे अ-
 मैतव । मक्षू चरतीति अश्वैः क्रियमाणेयुद्धे तत्ताध्यत्वात् युद्धमिह गृह्यते । वा अपिवा पृ-
 स्पर्शनसाध्ये बाहुयुद्धे वधत्रे शत्रूणां हिंसनशीले भवतः सोयं निगुतः नीचैः शब्दायमा-
 शत्रून् अस्वापयत् ताप्यायमसृषुपत् । अवधीदित्यर्थः । किंच स्नेहयत् माद्रवयत् संग्रामा-
 न् । अथप्रत्यक्षकृतः हेसोम त्वत्वं अमित्रान् शत्रून् अपाच अपागमय । तथा अचितः अ-
 पनमकुर्वतो नास्तिकांश्च इतोस्मत्सकाशात् अपाच अपगमय अचतिर्गतिकर्मा ॥ ५४ ॥

अथ पंचपंचाशत्तमी-

सं॒त्री॒पु॒वि॒त्रा॒वि॒त॒तान्प्रे॒ष्य॒न्वेकं॑धा॒व॒सि॒पू॒य॒मा॒नः॑ ।

अ॒सि॒भ॒गो॒अ॒सि॒ग॒त्र॒स्य॑दा॒ता॒सि॒म॒घ॒वा॒म॒घ॒र्व॒भ्य॒इन्द्रो॑ ॥ ५५ ॥ २१ ॥

सम् । त्री । पु॒वि॒त्रां । वि॒त॒तानि॑ । ए॒षि । अ॒नु । ए॒कम् ।

धा॒व॒सि॒ । पू॒य॒मा॒नः । अ॒सि॒ । भ॒गः । अ॒सि॒ । दा॒त्र॒स्य॑ ।

दा॒ता । अ॒सि॒ । म॒घ॒श्वा॑ । म॒घ॒र्व॒भ्यः॑ । इन्द्रो॑ इति॑ ॥ ५५ ॥ २१ ॥

हेसोम विततानि विस्तृतानि त्री त्रीणि पवित्रा अग्निवायुसूर्यात्मकानि पवित्राणि समे-
पि सम्यक्प्राप्तोपि । किंच पूयमानस्त्वं एकमविवालकृतंपवित्रं अनुधावसि अनुगच्छसि । किंच
त्वं भगोभजनीयोसि तथा दात्रस्य देयस्य धनस्य दातासि । कथमस्य धनदत्वमिति चे-
त्तदुच्यते । हेइन्द्रो सोम मघवद्भ्योन्येभ्योपित्वं मघवासि अतिशयेन धनवान्भवसि ॥ ५५ ॥

॥ इतिसप्तमस्य चतुर्थे एकविंशोवर्गः ॥ २१ ॥

अथ षट्पञ्चाशत्तमी-

ए॒पवि॑श्च॒वित्प॑वते॒मनी॒पी॒सोमो॒विश्व॑स्य॒भुव॑नस्य॒राजा॑ ।
द्र॒प्साँ॑ ई॒र्यन्वि॑दथे॒ष्विन्दु॑र्वि॒वार॑म॒व्यं स॒मया॑ति॒याति॑ ॥ ५६ ॥

ए॒पः । वि॒श्व॒इ॒वित् । प॒वते॒ । म॒नी॒पी । सोमः॑ । विश्व॑स्य ।
भुव॑नस्य । राजा॑ । द्र॒प्सान् । ई॒र्यन् । वि॒दथे॑षु । इन्दुः॑ ।
वि । वार॑म् । अ॒व्यम् । स॒मया॑ । अ॒ति॒ । या॒ति॒ ॥ ५६ ॥

विश्ववित् सर्वस्य वेत्ता अतएव मनीषी मेधावी विश्वस्य भुवनस्य सर्वस्य लोकस्य राजा
स्वामी एष सोमः पवते क्षरति । एतदेव विवृणोति । विदथेषु विन्दन्ति जानन्त्यत्र देवानिति । यद्वा
विन्दन्ति लभन्ते विदथापज्ञास्तेषु द्रप्सान् रसकणान् ईरयन् प्रेरयन् । इन्दुः सोमः अव्यं
अविभवं वारं वाटं पवित्रं समया उभयतः व्यतियाति व्यतीत्यगच्छति ॥ ५६ ॥

अथ सप्तपञ्चाशत्तमी-

इन्द्रु॑रिह॒न्ति म॒हिषा॑ अद॒ब्धाः प॒दे र॑न्ति क॒वयो॑ न गृ॒धाः ।
हि॒न्वन्ति॒ धीरा॑ द॒शभिः॒ क्षिपा॑भिः स॒म॒ञ्जते॑ रू॒पम॒पां र॑से॒न ॥ ५७ ॥

इन्द्रु॑म् । रि॒हन्ति॒ । म॒हिषाः । अद॒ब्धाः । प॒दे । र॑न्ति ।
क॒वयः॑ । न । गृ॒धाः । हि॒न्वन्ति॒ । धीराः॑ । द॒शभिः॑ ।
क्षिपा॑भिः । स॒म् । अ॒ञ्जते॑ । रू॒पम् । अ॒पाम् । र॑से॒न ॥ ५७ ॥

महिषा महान्तः पूज्यावा अतएवादग्धाः कैश्चिदप्यार्हिसिता देवा इन्दुं सोमं रिहन्ति लि-
हन्त्यास्वादयन्ति । किंच देवाः सोममुशन्तः सन्तः पदे तस्यास्य सोमस्य धारास्थाने रेभन्ति
शब्दायन्ते । तत्र दृष्टान्तः—कवयो नृगृध्राः धनमभिकाक्षमाणाः कवयः स्तोतारो यथा स्तुवन्तः
शब्दायन्ते तद्वत् धीराः कर्मणिकुशलाः क्रतिवजः दशभिः एतत्संख्याकाभिः क्षिपाभिरंगुलीभिः
तमिमंसोमं हिन्वंति अभिपवार्थं प्रेरयन्ति । अपिच रूपं अंशुं अपां वसतीवर्षाख्यानां रसेन
समंजते सम्यक्सेवयन्ति ॥ ५७ ॥

अथाष्टापंचाशत्तमी—

त्वयाव्ययं पर्वमानेन सोमभरे कृतं विचिनुयामश्वत् ।

तन्नो मित्रोवरुणो मामहन्तामदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ॥ ५८ ॥ २२ ॥

त्वया । व्ययम् । पर्वमानेन । सोम् । भरे । कृतम् । वि । चिनुयाम् ।

शश्वत् । तत् । नुः । मित्रः । वरुणः । ममहन्ताम् । अदितिः ।

सिन्धुः । पृथिवी । उत । द्यौः ॥ ५८ ॥ २२ ॥

हे सोम पर्वमानेन पवित्रेण पूजमानेन त्वया सहायेन भरे संग्रामनाम संग्रामे शश्वद्बहु
कृतं कर्तव्यं वयं विचिनुयाम विशेषेण कुर्याम । यस्मात्तव सहायेन कर्माणि कुर्मः तत्तस्मात् नो-
स्मान् मित्रोवरुणः अदितिः एतन्नामका सिन्धुः एतदभिधानाच्च पृथिवी उतापि च द्यौः एते मित्रा-
दयो नोस्मान् मामहन्तां पूजयन्तु धनादिदानेन ॥ ५८ ॥

॥ इति सप्तमस्य चतुर्थे द्वाविंशोऽवर्गः ॥ २२ ॥

अभिन इति द्वादशार्चं द्वितीयं सूक्तं वृषागिरो राज्ञः पुत्रां वरीषः भरद्वाजपुत्रकजिश्वाच उ-
भौ सहिवावस्य कक्षी इदमुत्तराणि च व्रीण्यानुष्ठानि अत्र त्वेकादशी बृहती पर्वमानः सोमो देवता ।
तथा चानुक्रम्यते—अभिनो द्वादशां वरीषकजिश्वाचानुष्ठानं बृहत्पुपांत्येति । गतो विनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

अभिनो वाजसातमं रयिमर्पपुरुस्पृहम् ।

इन्द्रोऽसहस्रं भर्णसंतु विद्युन्मं विभ्वासहम् ॥ १ ॥

अ॒भि । नः । वा॒ज॒सा॒त॒मम् । र॒यिम् । अ॒र्प॒ । पु॒रु॒ष्ट॒स्पृ॒हम् ।

इ॒न्दो इति । स॒ह॒स्रं॑ स॒भ॒र्ण॒सम् । तु॒वि॒ष्टु॒न्मम् । वि॒श्व॒स॒हम् ॥ १ ॥

हे इन्दो दीप्त वाजसातमं अत्यन्तं बलप्रदं अन्नप्रदं वा रयिं धनं पुत्रवानोस्माकमभ्यर्पं अभिगमय । कीदृशं पुरुस्पृहं बहुभिःस्पृहणीयं सहस्रभर्णसं बहुविधभरणं अनेकपोषणयुक्तमित्यर्थः । तुविष्टुन्मं युन्नंघोततेर्यशोवान्नंवेतियास्कः । बह्वन्नं बहुयशोमुक्तं वा विश्वसहं विश्वइतिमहन्नाम महतोभिभवितारं ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

परि॒ष्य॒सु॒वा॒नो॒अ॒व्य॒य॒र॒थे॒न॒व॒र्म॒व्य॒त ।

इ॒न्दु॒र॒भि॒द्रु॒णा॒हि॒तो॒हि॒या॒नो॒धा॒रा॒भि॒र॒क्षाः ॥ २ ॥

परि॑ । स्यः । सु॒वा॒नः । अ॒व्य॒य॒म् । र॒थे॑ । न । व॒र्म॑ । अ॒व्य॒त॒ ।

इ॒न्दुः॑ । अ॒भि॒ । द्रु॒णा॑ । हि॒तः॑ । हि॒या॒नः॑ । धा॒रा॒भिः॑ । अ॒क्षा॒रि॒ति॑ ॥ २ ॥

सुवानः सूयमानः स्यः ससोमः अव्ययमविमयं पवित्रं परिपवते । तत्रदृष्टान्तः—रथेन यथा रथेस्थितः पुरुषः वर्मकवचमव्यत परिष्ययति । व्ययतेर्लुङ्निवर्णलोपश्छान्दसः । अभिहितः अभितः प्रेरितः । यद्वा स्तोत्रभिर्भिष्टुतः स इन्दुः सोमः द्रुणा द्रुममयेन द्रोणकलशेन हियानः हि गतौवृद्धौच तेन पूर्यमाणः सन् धाराभिः अक्षाः क्षरति । क्षरतेर्लुङ्निवर्णः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

परि॒ष्य॒सु॒वा॒नो॒अ॒क्ष॒इ॒न्दु॒र॒व्ये॒म॒द॑च्युतः ।

धा॒रा॒य॒ऊ॒र्ध्वो॒अ॒ध्व॒रे॒भ्रा॒जा॒नै॒ति॒ग॒व्य॒युः ॥ ३ ॥

परि॑ । स्यः । सु॒वा॒नः॑ । अ॒क्षा॒रि॒ति॑ । इ॒न्दुः॑ । अ॒व्ये॑ । म॒द॑च्युतः ।

धा॒रा॑ । यः । ऊ॒र्ध्वः॑ । अ॒ध्व॒रे॑ । भ्रा॒जा॑ । न । ए॒ति॑ । ग॒व्य॒युः॑ ॥ ३ ॥

सुवानः सूयमानः स्यः सइन्दुः सोमः मदच्युतः मदार्थं देवैः प्रेरितः सन् अव्ये अविभवे पवित्रे पर्यक्षाः परितः क्षरति अध्वरे । ऊर्ध्वः समुच्छ्रितः सर्वेषां मुख्योयः सोमः गव्ययुः गो-
कामः । यद्वाक्षोरादिकं कामयमानः सन् धारा धारया सह एति गच्छति । भ्राजा न भ्राजमा-
नया दीप्त्या यथान्तरिक्षे गच्छति तद्वत् ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

सहित्वं देवशश्वत्तेव सुमर्ताय दाशुषे ।

इन्द्रो सहस्रिणं रयिं शतात्मानं विवाससि ॥ ४ ॥

सः । हि । त्वम् । देव । शश्वत्ते । वसु । मर्ताय । दाशुषे । इन्द्रो
इति । सहस्रिणम् । रयिम् । शतस्र् आत्मानम् । विवाससि ॥ ४ ॥

हे देव सोम सत्त्वं शश्वत्ते पुत्रादिमत्वेन बहवे मर्ताय मनुष्याय दाशुषे हविर्दत्तवते यजमानाय
वसु धनं विवाससि । हेइन्द्रो सोम त्वं सहस्रिणं सहस्रसंख्याकं रयिं धनं शतात्मानं अपरिमि-
तपुत्रपौत्राद्युपेतं मय्यं च विवाससि प्रेरयसि । एकवाक्यतापक्षेहि तिङन्तस्य हियोगादनिघातः
स्यात् ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

वयं ते अस्य दृत्रहन्वसो वस्वः पुरुस्पृहः ।

निनेदिष्ठतमा इपः स्याम सुभ्रस्य अग्निगो ॥ ५ ॥

वयम् । ते । अस्य । दृत्रहन् । वसो इति । वस्वः । पुरुस्पृहः ।
नि । नेदिष्ठतमाः । इपः । स्याम । सुभ्रस्य । अग्निगो इत्यग्निगो ॥ ५ ॥

हे दृत्रहन् शत्रूणां हन्तः सोम अस्यैतादृशस्य ते तव स्वभूता वयं स्मः । ततः हेवसो
वासयितः पुरुस्पृहः बहुभिः स्पृहणीयस्य वस्वो वसुनो धनस्य त्वया दीयमानस्य वयं नितरां
नेदिष्ठतमाः अत्यंतमन्तिकतमाः स्याम । तथा इपोन्नस्य । किंच हे अग्निगो अपृतगमनसोम
सुभ्रस्य सुखस्य वयमन्तिकतमाः स्याम भवेम ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

द्विर्यपञ्चस्वयंशसंस्वसारोऽद्रिसंहतम् ।

प्रियमिन्द्रस्य काम्यं प्रस्नापयन्त्यूर्मिणम् ॥ ६ ॥ २३ ॥

द्विः । यम् । पञ्च । स्वयंशसम् । स्वस्वारः । अद्रिः संहतम् । प्रियम् ।

इन्द्रस्य । काम्यम् । प्रस्नापयन्ति । ऊर्मिणम् ॥ ६ ॥ २३ ॥

द्विः पञ्च दशसंख्याकाः स्वसारः कर्मकरणार्थमितस्ततो गच्छन्त्यो गुलयः स्वयंशसं स्व-
भूतयशस्कं अद्रिसंहतं ग्रावभिरभिपुतं इन्द्रस्य प्रियं काम्यं सर्वैः काम्यमानं ऊर्मिणं धाराभिस्तद्व-
न्तं यं सोमं प्रस्नापयन्ति वसतीवरीभिः प्रकर्षेण सेवयन्ति यजमानाः तं पुनन्तीत्युत्तरं वसं-
बन्धः ॥ ६ ॥

॥ इति सप्तमस्य चतुर्थे त्रयोविंशोऽवर्गः ॥ २३ ॥

अथ सप्तमी—

परित्यं ह्यृतं हरिं बभ्रुपुनन्ति वारेण ।

यो देवान् विश्वाँ इत्परिमदेन सह गच्छति ॥ ७ ॥

परि । त्यम् । ह्यृतम् । हरिम् । बभ्रुम् । पुनन्ति । वारेण । यः ।

देवान् । विश्वान् । इत् । परि । मदेन । सह । गच्छति ॥ ७ ॥

हर्यतं सर्वैः स्पृहणीयं हरिं हरितवर्णं बभ्रुं बभ्रुवर्णं च त्यं तं सोमं वारेण वालेन पवित्रेण
परिपुनन्ति परिशोधयन्ति । यः सोमः विश्वान् सर्वानिन्द्रादीन् देवानिद् देवानेव मदेन मादकेन
रसेन सह परिगच्छति ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

अस्य वो ह्यवसापान्तो दक्षसाधनम् ।

यः सूरिपुश्रवो बृहद्ध्येस्वर्णं ह्यृतः ॥ ८ ॥

अस्य । वः । हि । अवसा । पान्तः । दक्षसाधनम् । यः ।

सूरिपुं । श्रवः । बृहत् । द्ध्ये । स्वः । न । ह्यृतः ॥ ८ ॥

वः इति छान्दसोवसादेशः हिरवधारणे वीर्यं अस्यसोमस्य अवसा रक्षणेन दक्षसाधनं बलस्यसाधनं रसं पान्तः पिबन्तोभवथ । स्वर्ण आदित्यइव हर्यतः सर्वैःकाम्यमानोयोयसोमः स्तुरिषु स्तोत्राणि प्रेरयत्सु स्तोत्रेषु बृहन्महत् प्रभूतं श्रवोनं दधे विदधे स्थापयन्तीति यावत् ॥८॥

अथ नवमी—

सवाँयज्ञेपुमानवीइन्दुर्जनिष्टरोदसी ।

देवोदेवीगिरिष्ठाअस्त्रेधन्तुंविष्वणिं ॥ ९ ॥

सः । वाम् । यज्ञेपुं । मानवी इति । इन्दुः । जनिष्ट ।

रोदसी इति । देवः । देवी इति । गिरिःस्थाः । अस्त्रेधन ।

तम् । तुविःस्वनिं ॥ ९ ॥

हे मानवी मानव्यौ मनोःस्वभूते हेदेवी द्योतमाने हे रोदसी द्यावापृथिव्यौ वां युवयोः यज्ञेषुसइन्दुः सोमः जनिष्ट अजनि अन्तरिक्षे देवः स्वतेजसा सर्वप्रकाशयन् पृथिव्यां गिरिष्ठाः ग्रावस्तुतिष्ठन् तंजातं सोमं तुविस्वनि बहुस्वने उपरे यज्ञेवा अस्त्रेधन ऋत्विजोग्रावभिः अग्नन् अग्न्यपुण्वज्जितियावत् ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

इन्द्रायसोमपातवेवृत्रघ्नेपरिपिच्यसे ।

नरेचदक्षिणावतेदेवार्यसदनसदे ॥ १० ॥

इन्द्राय । सोम् । पातवे । वृत्रघ्ने । परि । पिच्यसे । नरे ।

च । दक्षिणावते । देवार्य । सदनसदे ॥ १० ॥

हे सोम वृत्रघ्ने वृत्रस्यहन्त्रे इन्द्राय षष्ठ्यर्थेचतुर्थी इन्द्रस्य पातवे पानार्थं परिपिच्यसे परितः पात्रेषु सिच्यसे । वसतीवरीभिर्वा । किंच दक्षिणावते ऋत्विग्भ्योदक्षिणादानेन तद्वते देवाय देवार्थं हवींषिदातुं सदनसदे यज्ञगृहे सीदते नरे मनुष्याय यजमानाय तस्यै फलदा नार्थपरिपिच्यसे ॥ १० ॥

अथैकादशी—

तेप्रत्नासोव्युष्टिपुसोमाःपवित्रेअक्षरन् ।

अप्प्रोथन्तःसनुतर्हुरश्वितःप्रातस्ताँअप्रचेतसः ॥ ११ ॥

ते । प्रत्नासः । विष्टुष्टिपु । सोमाः । पवित्रे । अक्षरन् ।

अप्प्रोथन्तः । सनुतः । हुरःश्चितः । प्रातरिति ।

तान् । अप्रचेतसः ॥ ११ ॥

व्युष्टिपु उपसां व्युच्छनेषु प्रकाशनेषु प्रत्नासः प्रत्नाः ते सोमाः पवित्रे अक्षरन् क्षरन्ति । येसोमाःसनुतःअन्तर्हितान् अप्रचेतसः प्रज्ञारहितान् हुरश्वितः स्तेननामैतव कौटिल्येन चिन्वन्तीति तान् मायाविनः स्तेनान् प्रातः प्रातःकालएव अप्रोथन्तः अप्रोथनं चापमेरणं अपमेरयन्तः शब्देननिराकुर्वन्तोभवन्ति तेक्षरन्तीतिसमन्वयः ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी—

तंसखायःपुरोरुचंयूयंवयंचसूरयः ।

अश्यामवार्जगन्ध्यंसनेमवार्जपस्त्यम् ॥ १२ ॥ २४ ॥

तम् । सखायः । पुरःरुचम् । यूयम् । वयम् । च । सूरयः । अश्याम ।

वार्जगन्ध्यम् । सनेम । वार्जपस्त्यम् ॥ १२ ॥ २४ ॥

हे सखायः स्तोतारः सूरयः प्राज्ञा यूयं वयंच यजमानाः पुरोरुचं पुरतोरोचमानं वार्जगन्ध्यं बलकरसाधुगंधोपेतं तत्रभवं सोमं अश्याम अश्रीम पिबेम । किंच वार्जपस्त्यं अन्नयुक्तगृहसहितं । यद्वा बलकरं सोमं सनेम संभजेमहि सोमेन बलान्नगृहादीनि भवन्तीत्यर्थः ॥ १२ ॥

॥ इति सप्तमस्य चतुर्थे चतुर्विंशोवर्गः ॥ २४ ॥

आहर्षतायेत्यष्टर्चं तृतीयंस्तुतं कश्यपगोत्रैरेभस्तनू एतत्संतौ द्वावृषी आद्यावृहती समानुष्टुभः पवमानःसोमोदेवता । तथाचानुक्रान्तं—आहर्षतायाष्टौ रेभस्तनूकाश्यपौवृहत्याद्येति । गतो विनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

आह॑र्य॒ताय॑ धृ॒ष्णवे॑ धनु॒स्तन्व॑न्ति पौ॒ंस्यम् ।

शु॒क्रां व॑य॒न्त्यसु॑राय नि॒र्णिजं॑ वि॒षाम॑ ग्रैमही॒युवः॑ ॥ १ ॥

आ । ह॒र्य॒ताय॑ । धृ॒ष्णवे॑ । धनुः । त॒न्व॑न्ति । पौ॒ंस्यम् । शु॒क्राम् ।

व॒य॑न्ति । अ॒सु॒राय॑ । निः॒र्निजं॑ । वि॒षाम् । अ॒ग्रै । म॒ही॒युवः॑ ॥ १ ॥

हर्यताय सर्वैः स्पृहणीयाय धृष्णवे शत्रूणां धर्षणशीलाय सोमाय पौंस्यं पुंस्त्वस्याभिव्यं-
जकं धनुरातन्वंति धनुवि ज्याकुर्वन्तीति सोमस्य धाराविसर्गार्थं वितायमानं पवित्रमभिधीयते ।
तदेव विवृणोति महीयुवः पूजाकामा ऋत्विजः विषां मेधाविनां देवानामग्रे पुरस्ताद शुक्रां शु-
क्लवर्णां निर्निजं ययासोमो निर्निज्यते तां असुराय बलवते वयन्ति वितन्वति । दशापवित्रं
विस्तारयन्तीत्यर्थः । वयतिर्गतिकर्मा ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

अ॒र्धक्ष॑पा परि॒ष्कृतो॒वाजो॑ अ॒भिप्र॑गाहते ।

यदि॑ वि॒वस्व॑तो॒धियो॒ हरि॑र्हि॒न्वन्ति॒ यात॑वे ॥ २ ॥

अ॒र्ध । क्ष॒पा । परि॒ष्कृतः॑ । वा॒जान् । अ॒भि । प्र । गा॒ह॒ते ।

यदि॑ । वि॒वस्व॑तः । धि॒यः । हरि॑म् । हि॒न्व॑न्ति । या॒त॑वे ॥ २ ॥

क्षपा सुपांसुगितिपंचम्या आकारः क्षपाया रात्रेः अध अनन्तरं पातः काले परिष्कृतः
भूषणार्थं संपर्युपेभ्य इति करोतेः सुडागमः । अद्भिरलंकृतः यद्वा क्षपयिष्यां सेनायां अलंकृतः
सोमः वाजान् अजानि बलानि वा अभिलक्ष्य प्रगाहते प्रगच्छति । विवस्वतः परिचरणवतोप-
जमानस्य धियः कर्मसाधनभूता अंगुलयः हरिं हरितवर्णं एतमं शुं यातवे पात्राण्यभिगमनाय
यदि हिन्वन्ति प्रेरयन्ति तर्हि सवनानि गच्छतीति ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

तम॑स्य म॒र्जयाम॑सि म॒दोय॑ ई॒न्द्रपा॑तमः ।

यं गा॑व॒ आ॒समि॑र्द्दुः पुरा॒नूनं॑ च॒सूर्यः॑ ॥ ३ ॥

तम् । अ॒स्य । म॒र्ज॒याम॒सि । म॒दः । यः । इन्द्र॒ऽपात॑मः ।

यम् । गावः । आ॒स॒ऽभिः । द॒धुः । पु॒रा । नूनम् । च॒ । सूर॑यः ॥ ३ ॥

अस्य सोमस्य तं रसं मर्जयामसि मर्जयामः अलंकुर्मोवा योमदोमदकरोरसः इन्द्रपातमः इन्द्रेणात्यन्तं पातव्योभवति । किंच गावोगन्तारः सूरयः स्तोतारः पुराच नूनमिदानींच यंसोमरसं आसभिः आस्यैः दधुर्धारयन्ति पिबन्तीतियावत् । यद्वा गावोधेनवः यंसोमं तृणादिष्ववस्थितमासभिरास्यैः दधुर्धारयन्ति तृणरूपेण भक्षयन्ति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

तंगार्थ॑यापु॒रा॒ण्यापु॒नान॑म॒भ्यनू॑पत ।

उ॒तो॒रु॑पन्त॒धी॒तयो॑दे॒वानां॑नाम॒विभ्र॑न्तीः ॥ ४ ॥

तम् । गा॒थ॑या । पु॒रा॒ण्या । पु॒नान॑म् । अ॒भि । अ॒नू॒प॒त॒ ।

उ॒तो इति॑ । रु॒प॒न्त॒ । धी॒तयः॑ । दे॒वाना॑म् । ना॒म॒ । वि॒भ्र॑न्तीः ॥ ४ ॥

पुनानं पूयमानं तं सोमं पुराण्या पुरारुतया गाथया स्तुत्या अज्यनूपत स्तोतारोभिः पृवन्ति । नुस्तवने दुडिरूपं । उतो अपिच नामकर्मार्थं नमनं विभ्रतीर्विभ्राणाः धीतयो गुलयः देवानां सोमरूपहविःमदानाय रूपन्त कल्पयन्ति समर्थाभवन्ति । रूपसामर्थ्ये ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

तमु॒क्षमा॑णम॒व्यये॑वोरे॒पुन॑न्ति॒धर्ण॑सिम् ।

दू॒तंन॑पूर्वा॒चित्त॑य॒आशा॑स॒तेम॑नी॒पिणः॑ ॥ ५ ॥ २५ ॥

तम् । उ॒क्षमा॑णम् । अ॒व्यये॑ । वो॒रे । पु॒न॒न्ति॒ । ध॒र्ण॑सिम् । दू॒तम् ।

न । पूर्वा॒ऽचित्त॑ये । आ । शा॒स॒ते॒ । म॒नी॒पिणः॑ ॥ ५ ॥ २५ ॥

उक्षमाणं अङ्घ्रिःसिच्यमानं धर्णसि सर्वस्यधारकं सोमं अव्यये अविमये वारे वाले पवित्रे पुनन्ति शोधयन्ति । ततः मनीपिणोमेधाविनोयजमानाः तपिमंसोमं दूतंन दूतमिच पूर्वचित्तये देवानां पूर्वमेव प्रज्ञापनाय आशासते प्रार्थयते ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य चतुर्थे पंचविंशोवर्गः ॥ २५ ॥

अथ षष्ठी—

सपुनानोमदिन्तमःसोमंश्चमूपुंसिदति ।

पशौनरेतआदधत्पतिर्वचस्यतेधियः ॥ ६ ॥

सः । पुनानः । मदिन्तमः । सोमः । चमूपुं । सिदति । पशौ ।

न । रेतः । आदधत् । पतिः । वचस्यते । धियः ॥ ६ ॥

मदिन्तमः अत्यन्तं मादयिताससोमः पुनानः पूयमानः सन् चमूपु चमसेषु सिदति । ततः पशौन यथापशौ कश्चिद्दृषभोरेतआदधत् आदधाति तद्वच्चमसादिषु रेतः स्वीर्यरसं आदधत् आदधानः धियः कर्मणः पतिः पालयिता यं सोमोवचस्यते अभिपूयते ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

समृज्यतेसुकर्मभिर्देवोदेवेभ्यःसुतः ।

विदेयदांसुसंददिर्महीरपोविगाहते ॥ ७ ॥

सः । मृज्यते । सुकर्मभिः । देवः । देवेभ्यः । सुतः । विदे ।

यत् । आसु । समृददिः । महीः । अपः । वि । गाहते ॥ ७ ॥

देवेभ्योदेवार्थं सुतोभिषुतः देवोद्योतमानः स्तोतव्योवा ससोमः सुकर्मभिः कृत्विभिः मृज्यते परिपूयते यद्यदायंसोमः आसु प्रजासु संददिः सम्यग्धनदानशील इति विदे ज्ञायते तदानीं महीर्महतीरपोवसतीवरीः विगाहते विशेषेणाभिगच्छति यदासोममभिपुण्वन्ति तदा तेभ्योधनं प्रयच्छतीत्यर्थः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

सुतइन्द्रोपवित्रआनृभिर्यतोविनीयसे ।

इन्द्रायमत्सरिन्तमश्चमूप्वानिपीदसि ॥ ८ ॥ २६ ॥

सुतः । इन्द्रो इति । पवित्रे । आ । नृभिः । यतः । वि । नीयसे ।

इन्द्राय । मत्सरिन्तमः । चमूपुं । आ । नि । सिदसि ॥ ८ ॥ २६ ॥

हे इन्द्रो सुतोभिपुवः यतः आयतः सूर्यतोविस्तृतस्त्वं नृभिः कर्मनेतृभिर्ऋत्विग्भिः पवित्रे विनीयसे विशेषेण नीयमानोभवसि । ततः मत्सरिन्तमः अविशयेन मादयिता त्वं इन्द्रायेन्द्रार्थं चमूषु चमसेष्वानिपीदसि ॥ ८ ॥

॥ इति सप्तमस्य चतुर्थे षड्विंशोवर्गः ॥ २६ ॥

अभीनवन्तइति नवर्चंचतुर्थसूक्तं पूर्ववदपिदेवते सर्वाअनुद्युभः । तथाचानुक्रम्यते—अभी-
नवन्तेनवेति । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

अभीनवन्तेअद्भुहःप्रियमिन्द्रस्यकाम्यम् ।
वत्संनपूर्वआयुनिजातंरिहन्तिमातरः ॥ १ ॥

अभि । नवन्ते । अद्भुहः । प्रियम् । इन्द्रस्य । काम्यम् । वत्सम् ।
न । पूर्वे । आयुनि । जातम् । रिहन्ति । मातरः ॥ १ ॥

यथा मातरोगावः पूर्वे प्रथमे आयुनि वयसि जातंवत्सं रिहंतिलिहन्ति तथा अद्भुहः
अद्भोहाः वसतीवर्याख्याः आपः इन्द्रस्यप्रियं काम्यं सर्वैःकाम्यमानं सोममभिनवन्ते अभिग-
च्छन्ति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

पुनानइन्द्रवाभरसोमद्विध्वर्हसरयिम् ।
त्वंवसूनिपुष्यसिबिष्वानिदाशुपोगृहे ॥ २ ॥

पुनानः । इन्द्रो इति । आ । भर । सोम । द्विध्वर्हसम् । रयिम् ।
त्वम् । वसूनि । पुष्यसि । बिष्वानि । दाशुपः । गृहे ॥ २ ॥

हे इन्द्रो दीप्यमान हे सोम पुनानः पूयमानस्त्वं द्विध्वंसं द्वयोःस्थानयोः परिवृंहणशीलं
रयिं धनं अस्मभ्यमाभराहर देहि त्वं हि दाशुपोहविर्दत्तवतोयजमानस्य गृहेस्थित्वा बिष्वानि
सर्वाणि वसूनि धनानि पुष्यसि पोषयसि ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

त्वंधिर्धमनोयुजं सृजामृष्टिनतन्यतुः ।

त्वंवसूनिपार्थिवाद्दिव्याचसोमपुष्यसि ॥ ३ ॥

त्वम् । धियम् । मनः६युजम् । सृज । मृष्टिम् । न । तन्यतुः ।

त्वम् । वसूनि । पार्थिवा । दिव्या । च । सोम । पुष्यसि ॥ ३ ॥

हे सोम त्वं मनोयुजं मनसा युज्यमानां मनोवेगां धियं ध्यातव्यां धारां सृज पात्रेषु विसृ-
ज । तत्रदृष्टान्तः—वृष्टिन तन्यतुः तनुविस्तारे ऋतन्यजीत्यादिनायतुचूपत्ययः तनोति विस्तारय-
तीति तन्यतुर्मेघः यथा मेघोवृष्टिं सृजति तद्वत् । ततोहेसोम त्वं पार्थिवा पृथिव्यांभवानि वसूनि
धनानि तथा दिव्यानि दिविभवानि धनानिच पुष्यसि अस्मयं प्रोषयसि प्रयच्छसीत्यर्थः ॥३॥

अथ चतुर्थी—

परितेजिग्युषोयथाधारांसुतस्यधावति ।

रंहमाणाव्यव्ययंवारंवाजीवसानसिः ॥ ४ ॥

परि । ते । जिग्युषः । यथा । धारा । सुतस्य । धावति । रंहमाणा ।

वि । अव्ययम् । वारम् । वाजी६इव । सानसिः ॥ ४ ॥

सुतस्य ते त्वदीया सानसिः संभजनशीला यद्वा स्तोतृभिः संभजनीया रंहमाणा वेगंकु-
र्वाणा धारा अव्ययं अविमयं वारं वारं पवित्रं विपरिधावति विशेषेणपरितोगच्छति तत्रदृष्टा-
न्तः—जिग्युषः शत्रूणांजेतुः वीरस्य वाजीव अश्वोयथा युद्धं परितोधावति तद्वत् । जयतेः कसौ
सन्लिटोर्जेरिति कुत्वं यथेतिपूरकः ॥ ४ ॥

अथ पंचमो—

ऋत्वेदक्षायनःकवेपर्वस्वसोमधारंया ।

इन्द्रायपार्तवेसुतोमित्रायवरुणायच ॥ ५ ॥ २७ ॥

ऋत्वे । दक्षाय । नः । कवे । पर्वस्व । सोम । धारंया । इन्द्राय ।

पार्तवे । सुतः । मित्राय । वरुणाय । च ॥ ५ ॥ २७ ॥

हे कवे क्रान्तदर्शन हे सोम नोऽस्मभ्यं ऋत्वे प्रज्ञानाय दक्षाय बलाय च त्वं धारया पव-
स्व क्षर । कीदृशः इन्द्राय पातवे पानार्थं तथा मित्राय वरुणाय च सुतोभिषुतः खलु ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य चतुर्थे सप्तविंशोवर्गः ॥ २७ ॥

अथ षष्ठी—

पर्वस्ववाजसातमः पवित्रे धारया सुतः ।
इन्द्राय सोमविष्णवे देवेभ्यो मधुमत्तमः ॥ ६ ॥

पर्वस्व । वाजसातमः । पवित्रे । धारया । सुतः । इन्द्राय ।
सोम । विष्णवे । देवेभ्यः । मधुमत्तमः ॥ ६ ॥

हे सोम वाजसातमः अतिशयेनाज्ञस्पदाता सुतोभिषुतस्त्वं पवित्रे धारया सह पवस्व
क्षर । ततः हे सोम त्वं इन्द्राय विष्णवे च अन्येभ्यो मित्रादिभ्यो देवेभ्यश्च मधुमत्तमः अतिश-
येन माधुर्योपेतो भव ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

त्वां रिहन्ति मातरो हरिं पवित्रे अद्रुहः ।
वत्सं जातं न धेनवः पवमानं विधर्मणि ॥ ७ ॥

त्वाम् । रिहन्ति । मातरः । हरिम् । पवित्रे । अद्रुहः । वत्सम् ।
जातम् । न । धेनवः । पवमान । विधर्मणि ॥ ७ ॥

हे पवमानसोम विधर्मणि विविधं हविषां धारके यज्ञे अद्रुहः द्रोहवर्जितः मातरो मातृभूता
वसतीवर्यः हरिं हरितवर्णं त्वां पवित्रे स्थितं रिहन्ति लिहन्ति आत्वादयन्ति । कथमिव यथा
धेनवो जातं वत्सं लिहन्ति तथा ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

पवमानमहिश्चरं पवित्रे निर्यासि रश्मिभिः ।
शर्यन्त मांसि जिघ्रसे विश्वानि दाशुषो गृहे ॥ ८ ॥

पर्वमान । महि । श्रवः । चित्रेभिः । यासि । रश्मिभ्यः । शर्धन् ।
तमांसि । जिघ्रसे । विश्वानि । दाशुपः । गृहे ॥ ८ ॥

हे पवमान महि महत् श्रवः श्रवणीयमन्तरिक्षं चित्रेभिश्चित्रैर्नानाविधैश्चायनीयैर्वा रश्मि-
भिः परियासि परिगच्छसि । तथा शर्धन् वेगं कुर्वस्त्वं दाशुपो हविर्दत्तवतो यजमानस्य गृहे
स्थित्वा विश्वानि सर्वाणि तमांसि तमोरूपाणि रक्षांसि जिघ्रसे हंसि एवं यावापृथिव्योः
वर्तसे इत्यर्थः ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

त्वं द्यां च महिन्नत पृथिवीं चातिजभिपे ।

प्रतिद्रापिममुञ्चथाः पर्वमान महित्वना ॥ ९ ॥ २८ ॥

त्वम् । द्याम् । च । महिन्नत । पृथिवीम् । च । अति । जभिपे ।

प्रति । द्रापिम् । अमुञ्चथाः । पर्वमान । महित्वना ॥ ९ ॥ २८ ॥

हे महिन्नत महाकर्मन् बहुविधकर्मन् सोम त्वं द्यां ध्रुलोकं च पृथिवीं च अतिजभिपे अ-
त्यन्तं बिभर्षि । दुभृज्धारणपोषणयोः । तस्य छन्दसिलिटि सर्वविधीनां छन्दसि विकल्पितत्वाद् न
इडागमः । अन्तरिक्षे सोमात्मनेति पृथिव्यां लतात्पेणेति एवं लोकद्वयवर्तित्वं । हे पवमान क्षरन्
सोम त्वं महित्वना महत्त्वेन युक्तः सन् द्रापिं कवचं प्रत्यमुञ्चथाः प्रतिमुञ्चसि संवृणोषि ॥ ९ ॥

॥ इति सप्तमस्य चतुर्थे अष्टाविंशोऽवर्गः ॥ २८ ॥

वेदार्थस्य प्रकाशेन तमोहार्दनिवारयन् । पुमर्थोऽश्वतुरोदेयाद्विद्यातीर्थमहेश्वरः ॥ १ ॥

इति श्रीमद्राजाधिराजपरमेश्वरवैदिकमार्गप्रवर्तकश्रीवीरभुक्तभूपालसाम्राज्यधुरंधरेण सायणा-
चार्येण विरचिते माधवीये वेदार्थप्रकाशे ऋक्संहिताभाष्ये सप्तमाष्टके चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥

॥ श्रीगणेशायनमः ॥

यस्य निःश्वसित्वेदा यो वेदेभ्यो खिलं जगत् । निर्ममे तमहं वन्दे विद्यातीर्थमहेश्वरं ॥ १ ॥

विज्ञातवेदगांभीर्यस्तुर्यं व्याख्याय सप्तमे । सायणार्यस्ततोऽप्यायं पंचमं व्याचिकीर्षति ॥ २ ॥

तत्र पुरोजितीव इति षोडशार्चं अनुवाकापेक्षया पंचमं सूक्तं आद्यस्य तृचस्य श्यावाश्वपुत्रा-
अंधीगुर्नामर्षिः द्वितीयस्य नहुषस्य राज्ञः पुत्रो ययातिर्नाम तृतीयस्य मनोः पुत्रो नहुषो नाम राजर्षिः
चतुर्थस्य संवरणाख्यस्य राज्ञः पुत्रो मनुः एवं द्वादशगताः शिष्टस्य चतुर्ऋचस्य वाचः पुत्रो वैश्वामि-
त्रो वा प्रजापतिर्ऋषिः द्वितीया तृतीये गायत्र्यौ शिष्टाश्चतुर्दशानुष्टुभः । तथा चानुक्रम्यते—पुरोजिती-
षोऽष्टशां धीगुः श्यावाश्विर्ययातिर्नाहुषो नहुषो नाम मानवो मनुः सांवरण इति तृचाः शेषे प्रजापतिरु-
पाये गायत्र्या विवि मतः सूक्तविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

ॐ पुरोजिती वो अन्धसः सुताय मादयि त्वे ।

अपश्वानं श्रथिष्ट न सखा यो दीर्घजिह्वम् ॥ १ ॥

पुरःऽजिती । वः । अन्धसः । सुताय । मादयि त्वे । अप ।

श्वानंम् । श्रथिष्ट न । सखायः । दीर्घजिह्वम् ॥ १ ॥

हे सखायः सखिभूताः समानख्यानावा हे स्तोतारः वो यूयं पुरोजिती षष्ठ्याः पूर्वसवर्ण-
दीर्घः पुरःस्थितस्य जयस्य अंधसो भदनीयस्य सोमस्य स्वभूताय सुतायाभिपुताय मादयि त्व-
वे अत्यन्तं मदकराय रसाय दीर्घजिह्वं दीर्घजिह्वा यस्य सः दीर्घजिह्वी चच्छंदसीति ङीपंतत्वेन
निपातितः तादृशं श्वानं च अपश्रथिष्टन अपश्रथयत अपवाधध्वं यथा श्वा राक्षसावा सुतं सोमं
न लिहन्ति तथा कुरुतेत्यर्थः ॥ १ ॥

पवित्रेष्ट्यां द्वितीयस्याज्यभागस्य यो धारयेत्येपानुवाक्या सूत्रितं च—पावकवन्तावाज्यभा-
गावग्नीरक्षांसि सेधति यो धारया पावकयेति ।

सैषा सूक्ते द्वितीया—

यो धारं या पावकया परिप्रस्यन्दते सुतः । इन्दुरश्वो न कृत्व्यः ॥ २ ॥

यः । धारं या । पावकया । परिप्रस्यन्दते । सुतः ।

इन्दुः । अश्वः । न । कृत्व्यः ॥ २ ॥

सुतोभिपुतः कृत्व्यः कृत्वीति कर्मनाम कर्मणि साधुर्यइन्दुः सोमः पावकया पापानां शोधकया धारया परिप्रस्यन्दते परितः प्रक्षरति । कथमिव अश्वो न अश्वो यथा वेगेन प्रगच्छन्ति तद्वत् ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

तंदुरोषममृत्तो नरः सोमं विश्वाच्या धिया । यज्ञं हि न्वन्त्याद्रिभिः ॥ ३ ॥

तम् । दुरोषम् । अमृत् । नरः । सोमम् । विश्वाच्या ।

धिया । यज्ञम् । हि न्वन्ति । अद्रिभिः ॥ ३ ॥

नरः कर्मनेतार ऋत्विजः दुरोषं रोपते हिंसार्थस्य रेफलोपे दीर्घाभावे ओपतेर्दाहार्थस्य वा खलु रूपमिति संदेहादनवग्रहः । तं दुर्दहं दुर्वधं वा यज्ञं यष्टव्यं तं वा सोमं विश्वाच्या सर्वान् कामानं चिन्त्या धिया बुध्या अद्रिभिर्ग्रावभिरभिहिन्वन्ति अभिपेरयन्ति अभिपुण्वन्तीति यावत् ॥ ३ ॥

पृथचस्य पदेहनि ब्राह्मणाच्छंसिशस्त्रे सुतास इति तिस्रः । सूत्रितं च—दधिक्राव्णो अकारिपमित्यनुष्टुप् सुतासो मधुमत्तमा इति च तिस्र इति ।

तत्र प्रथमा सूक्ते चतुर्थी—

सुतासो मधुमत्तमाः सोमा इन्द्राय मन्दिनः ।

पवित्रं वन्तो अक्षरन्देवान् गच्छन्तु वो मदाः ॥ ४ ॥

सुतासः । मधुमत्तमाः । सोमाः । इन्द्राय । मन्दिनः । पवित्रं वन्तः ।

अक्षरन् । देवान् । गच्छन्तु । वः । मदाः ॥ ४ ॥

मधुमत्तमाः अतिशयेन माधुयेपिताः अतएव मंदिनोमदकराः सुतासोभिपुताः सोमाः प-
वित्रवन्तः पवित्रे वर्तमानाः सन्तः इन्द्राय इन्द्रार्थं अक्षरन् पात्रेषु क्षरन्ति । अथ प्रत्यक्षरुतः
वोयुष्माकं मदामदकरारसाः देवानिन्द्रादीनागच्छन्तु ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

इन्द्रुस्त्रिन्द्रायपवतुर्दतिदेवासोअब्रुवन् ।

वाचस्पतिर्मखस्यतेविश्वस्येशानुओजसा ॥ ५ ॥ १ ॥

इन्द्रुः । इन्द्राय । पवते । इति । देवासः । अब्रुवन् । वाचः ।

पतिः । मखस्यते । विश्वस्य । ईशानः । ओजसा ॥ ५ ॥ १ ॥

इन्द्रुः सोमः इन्द्राय इन्द्रार्थं पवते कलशे क्षरति इति देवासः स्तुतिकारिणः स्तोतारो-
ब्रुवन् वदन्ति । यदा स्तोतार एवं वदन्ति तदानीं वाचः स्तुतेः पतिः पालयिता यद्वा शब्दस्य
स्वामी अत्यन्तं शब्दायमानइत्यर्थः । तादृशः सोमः मखस्यते स्तुतिभिः पूजामिच्छति लाल-
सायां सुगागमः । कीदृशः ओजसा बलेन विश्वस्य सर्वस्येशानः प्रभुः ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य पंचमे प्रथमोवर्गः ॥ १ ॥

अथ षष्ठी—

सहस्रधारःपवतेसमुद्रोवाचमीह्वयः ।

सोमःपतीरयीणांसखेन्द्रस्यदिवेदिवे ॥ ६ ॥

सहस्रधारः । पवते । समुद्रः । वाचमह्वयः । सोमः ।

पतिः । रयीणाम् । सखा । इन्द्रस्य । दिवेदिवे ॥ ६ ॥

सहस्रधारः बहुविधधारोपेतः सोमः पवते क्षरति । कीदृशः समुद्रः यस्मात्समुद्रवन्ति र-
साः रसस्थानीयः वाचमीह्वयः ईश्वरेण्यन्तस्य सुप्युपपदे खच्प्रत्ययः । स्तुतीनां प्रेरयिता र-
योणां धनानां पतिः प्रभुः यद्वा रयीणां हविषोदातृणां यजमानानां पतिः पालयिता दिवेदिवे प्र-
त्यहं इन्द्रस्य सखामित्रभूतः सोमः पवते ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

अयं पूषा रयिर्भगः सोमः पुनानो अर्पति ।

पतिर्विश्वस्य भूमनो व्यरस्यद्रोदसी उमे ॥ ७ ॥

अयम् । पूषा । रयिः । भगः । सोमः । पुनानः । अर्पति । पतिः ।

विश्वस्य । भूमनः । वि । अरस्यत् । रोदसी इति । उमे इति ॥ ७ ॥

पूषा पोषकः सर्वेषां भगो भजनीयः रयिर्घनहेतुः अयं सोमः पुनानः पूयमानः सन् अर्प-
ति कलशे गच्छति । तथा विश्वस्य सर्वस्य भूमनो भूतजातस्य पतिः पालयिता सोमः उमे
रोदसी द्यावापृथिव्यौ व्यरस्यत् स्वतेजसा प्रकाशयति । अनेन लोकद्वयवर्तित्वं सूचितं ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

समुं प्रिया अनूपत गावो मदाय घृष्वयः ।

सोमांसः कृण्वते पथः पवमानास इन्द्रवः ॥ ८ ॥

सम् । ऊँ इति । प्रियाः । अनूपत् । गावः । मदाय । घृष्वयः ।

सोमांसः । कृण्वते । पथः । पवमानासः । इन्द्रवः ॥ ८ ॥

प्रियाः प्रियतमाः घृष्वयः अत्यन्तदीप्ताः यद्वा अहं प्रथमतः स्तौमि अहं पुरस्तात् स्तौमी-
ति परस्परं स्पर्धमानाः गावः स्तुतिलक्षणावाचः सोमस्य मदाय मदार्थं समनूपत संस्तुवन्ति ।
उःपसिद्धौ । यद्वा गावो धेनवः सोमस्य मदाय शब्दायन्ते ततः पवमानासः पूयमानाः इन्द्रवो-
दीप्ताः सोमांसः सोमाः पथो मार्गान् कृण्वते रक्षणार्थं कुर्वन्ति ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

य ओजिष्ठस्तमामरपवमानश्चावाप्यम् ।

यः पञ्च चर्षणी रश्मिरयि येन वनामहे ॥ ९ ॥

यः । ओजिष्ठः । तम् । आ । अर । पवमान । अवाप्यम् । यः ।

पञ्च । चर्षणीः । अग्नि । रयिम् । येन । वनामहे ॥ ९ ॥

हे पवमान पूयमान सोम ओजिष्ठःओजस्वितमोयस्त्वदीयोरसोस्ति तं श्रवाप्यं श्रवणीयं
रसं आभर अस्मज्यमाभर । किंच योरसः पञ्चचर्पणीः पञ्चजनान् निपादपञ्चमान् चतुरोवर्णा-
न् अभितिष्ठति । अपिच येन रसेन वयं रयिं धनं च वनामहै संभजामहै यद्वा येन त्वां रयिं
याचामहै तमाभर ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

सोमाःपवन्तइन्द्रवोस्मभ्यंगानुवित्तमाः ।

मित्राःसुवानाअरेपसःस्वाध्यःस्वर्विदः ॥ १० ॥ २ ॥

सोमाः । पवन्ते । इन्द्रवः । अस्मभ्यम् । गानुवित्तमाः । मित्राः ।

सुवानाः । अरेपसः । सुआध्यः । स्वर्विदः ॥ १० ॥ २ ॥

गानुवित्तमाः अतिशयेन मार्गस्य लंभकाः इन्द्रवोदीप्ताः सोमाः पवन्ते अस्मज्यं अस्म-
दर्थं क्षरन्ति आगच्छन्तिवा । कीदृशाः मित्रादेवानां सखिभूताः सुवानाः अभिपूयमाणाः अ-
रेपसः पापरहिताः अतएव स्वाध्यः शोभनध्यानाः स्वर्विदः सर्वज्ञाः सर्वप्रापकावा ॥ १० ॥

॥ इति सप्तमस्य पञ्चमे द्वितीयोवर्गः ॥ २ ॥

अथैकादशी—

सुष्वाणासोव्यद्रिभिश्चिदानाङ्गोरधित्वचि ।

इषमस्मभ्यमभितःसमस्वरन्वसुर्विदः ॥ ११ ॥

सुस्वानासः । वि । अद्रिभित्तिः । चितानाः । गोः । अधि । त्वचि ।

इषम् । अस्मभ्यम् । अभितः । सम् । अस्वरन् । वसुर्विदः ॥ ११ ॥

गोः अनडुहः अधित्वचि अधिषवणचर्मणि । चितानाः ज्ञायमानाः अद्रिभिर्गोवभिः वि-
विधं सुष्वाणासः सूयमानाः वसुर्विदोवसुनोलंभकाः एते सोमाः अस्मज्यमिषमन्मभितः स-
मस्वरन् सम्यक्शब्दयन्ति प्रयच्छन्तीतियावत् ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी—

एतेपूताविपश्चितःसोमांसोदध्याशिरः ।

सूर्यासो न दर्शतासो जिगत्नवो ध्रुवा घृते ॥ १२ ॥

एते । पूताः । विपःश्चितः । सोमांसः । दधिःआशिरः । सूर्यासः ।

न । दर्शतासः । जिगत्नवः । ध्रुवाः । घृते ॥ १२ ॥

पूताः पवित्रेण परिपूताः विपश्चितो मेधाविनो दध्याशिरः दध्याभिभ्रणाः घृते वसती विषां ल्ये उदके जिगत्नवोगमनशीला ध्रुवाः तत्र स्थैर्येण वर्धमानाः एते सोमांसः सोमाः सूर्यासो न सूर्या इव दर्शतासः पात्रेषु सर्वे दर्शनीया भवन्ति ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी—

प्रसुन्वानस्यान्धसोमर्तो न हृततद्वचः ।

अपश्वानमराधसं हता मखं न भृगवः ॥ १३ ॥

प्र । सुन्वानस्य । अन्धसः । मर्तः । न । हृत । तत् । वचः ।

अप । श्वानम् । अराधसम् । हत । मखम् । न । भृगवः ॥ १३ ॥

सुन्वानस्याभिपूयमाणस्य अन्धसोदनीयस्य सोमस्य तत्प्रसिद्धं वचः वचनं घोषं मर्तो-
मारकः कर्मविघ्नकारी श्वा न प्रवृत्त न भजतां न शृणोत्विति यावत् । तथा हे स्तोतारः अराधसं
राधककर्मरहितं तं श्वानं अपहत । तत्र दृष्टान्तः—मखं न यथा पुरा अपराद्धमखं एतन्नामानं
भृगवोपहतवन्तः तथा अपहृतेत्यर्थः ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी—

आजामिर्त्के अव्यतभुजेन पुत्रो ण्योः ।

सरज्जारो न योषणां वरो न योर्निमासदम् ॥ १४ ॥

आ । जामिः । अर्त्के । अव्यत । भुजे । न । पुत्रः । ओण्योः ।

सरत् । जारः । न । योषणाम् । वरः । न । योर्निम् । आऽसदम् ॥ १४ ॥

जामिर्वधुभूतो देवानां सोमः अत्के आच्छादके पवित्रे आव्यत आवृणोति संबद्धोभवति । तत्र दृष्टान्तः—भुजेन यथा ओणयोः रक्षकयोः मातापित्रोर्भुजे पुत्र आवृणोति तद्वत् । ततः सोमं सोमः योनिं स्वस्थानभूतं कलशमासदं आसक्तुं सरत् सरति । तत्र दृष्टान्तद्वयं—जारोन यथा जारोयोषणां असतीं स्त्रियं प्राप्तुं सरति यथावा वरः कन्यां प्राप्तुं गच्छति तद्वत् ॥ १४ ॥

अथ पंचदशी—

सवीरोदक्षसाधनोवियस्तस्तम्भरोदसी ।

हरिःपवित्रैरव्यतवेधानयोनिमासदम् ॥ १५ ॥

सः । वीरः । दक्षसाधनः । वि । यः । तस्तम्भ । रोदसी इति ।

हरिः । पवित्रैः । अव्यत । वेधाः । न । योनिम् । आसदम् ॥ १५ ॥

दक्षसाधनः बलसाधनः ससोमः वीरः समर्थो भवति । यः सोमः रोदसी यावापृथिव्यौ वितस्तंभ स्वतेजसा व्यस्तभात् आच्छादयतीत्यर्थः । किंच हरिर्हरितवर्णः सोमः वेधान विधाता यजमानः यथा स्वगृहं आसीदति तद्वत् योनिं स्वस्थानं कलशमासदं आसक्तुं पवित्रे अव्यत आवृणोति संबद्धोभवति ॥ १५ ॥

अथ षोडशी—

अव्योवारैभिःपवतेसोमोगव्येअधित्वचि ।

कर्निकददृषाहरिरिन्द्रस्याभ्येतिनिष्कृतम् ॥ १६ ॥ ३ ॥

अव्यः । वारैभिः । पवते । सोमः । गव्ये । अधि । त्वचि । कर्निकदत् ।

दृषा । हरिः । इन्द्रस्य । अभि । एति । निःस्कृतम् ॥ १६ ॥ ३ ॥

अयं सोमः अव्यः अवेवारैभिः बालैः पवित्रैः तेभ्यः पवते कलशं प्रति क्षरति । गव्ये आनहुहे अधित्वचि चर्मणि कर्निकदत् शब्दायमानः दृषा कामानां वर्षकः हरिर्हरितवर्णः सोमः इन्द्रस्य स्वभूतं निष्कृतं संस्कृतं स्थानं अभ्येति अभिगच्छति ॥ १६ ॥

॥ इति सप्तमस्य पंचमे तृतीयोवर्गः ॥ ३ ॥

क्राणाशिशुरित्यष्टर्चं पठं सूक्तं । आस्यस्य त्रितस्याप्यं । इदमुत्तराणि चत्वारिसूक्तानि औष्णिहानि । पवमानः सोमोदेवता । तथाचानुकम्पते—क्राणाष्टौत्रितऔष्णिहैवइति । गतोविनिमोगः ।

तत्र प्रथमा—

क्राणाशिशुर्महीनांहिन्वन्तृतस्यदीधितिम् ।

विश्वापरिप्रियाभुवदधहिता ॥ १ ॥

क्राणा । शिशुः । महीनाम् । हिन्वन् । ऋतस्य । दीधितिम् ।

विश्वा । परि । प्रिया । भुवत् । अर्ध । हिता ॥ १ ॥

क्राणा करोतेः शानचि बहुलं छन्दसीति विकरणस्य लुक् सुपांसुलुगिति सुपआकारा-
देशः । यज्ञं कुर्वाणः महीनां महवीनां मंहनीयानांवा अपां शिशुः पुत्रस्थानीयः सोमः ऋतस्य
यज्ञस्य दीधितिं प्रकाशकं धारकं वा स्वीयं रसं हिन्वन् प्रेरयन् विश्वा सर्वाणि प्रिया प्रियाणि
हवींषि परिभुवत् परिभवति व्याप्नोति । अधापिच द्विता द्विधाभवति दिविच पृथिव्यां च वर्त-
तइत्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

उपत्रितस्यपाप्योऽभक्तयद्गुहापदम् ।

यज्ञस्यसप्तधामभिरर्धप्रियम् ॥ २ ॥

उप । त्रितस्य । पाप्योः । अभक्त । यत् । गुहा । पदम् । यज्ञस्य ।

सप्त । धामभिरः । अर्ध । प्रियम् ॥ २ ॥

त्रितस्य मम यज्ञे गुहा गुहायां हविर्धाने वर्तमानयोः पाप्योः पापाणवत् दृढयोः अधि-
पवणफलकयोः पदं स्थानं सोमो यद्यदा उपाभक्त सप्तभजत । अधानन्तरं यज्ञस्य धामभि-
र्धारकैः सप्त सप्तभिः छन्दोभिः गायत्र्यादिभिः प्रियं प्रीणयितारं सोममभिपुवन्ति ऋत्विजः ।
अपिवा सप्तसर्पणशीलैः वसन्तीवर्षादिभिर्दुकैः सोममभिपुवन्ति ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

त्रीणित्रितस्यधारंयापृष्टेप्वेरयारयिम् ।

मिमीतेअस्ययोजनाविसुक्तुः ॥ ३ ॥

त्रीणि । त्रितस्य । धारया । पृष्ठेषु । आ । ईरय । रयिम् ।
मिमीते । अस्य । योजना । वि । सुःक्रतुः ॥ ३ ॥

हे सोम त्रितस्य मम यज्ञस्य स्वभूतानि त्रीणिसवनानि धारया आत्मीयया विधारय ।
किञ्च पृष्ठेषु सामसु रयिं दातारमिन्द्रं एरय आगमय सुक्रतुः सुपत्नः स्तोता अस्येन्द्रस्य योजना यो-
जनानि योजनकारीणि स्तोत्राणि विमिमीते करोति यस्मादेवं तस्मादिन्द्रं सामसु प्रेरयेत्यर्थः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

जज्ञानंसप्तमातरोवेधामशासतश्रिये ।
अयं ध्रुवोरयीणां चिकेत यत् ॥ ४ ॥

जज्ञानम् । सप्त । मातरः । वेधाम् । अशासत । श्रिये । अयम् ।
ध्रुवः । रयीणाम् । चिकेत । यत् ॥ ४ ॥

जज्ञानं मादुर्भूतं वेधां कर्मणो विधातारं सोमं सप्त सप्तसंख्याकामातरो गंगाद्यानद्यः स-
प्तच्छंदांसिवा श्रिये यजमानानां ऐश्वर्यार्थं आशासत अनुशासन्ति अनुशासनं कुर्वन्ति ।
शास्तेर्लङि व्यत्ययेनात्मनेपदं । यद्यस्माद् ध्रुवोऽयं सोमः रयीणां धनानि चिकेत जानाति ।
तस्मादस्यानुशासने कृते यजमानानां धनादिसमृद्धिर्भवति ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

अस्य व्रते सजोषसो विश्वे देवासो अद्रुहः ।
स्पार्हांसवन्ति रन्तयो जुपन्त यत् ॥ ५ ॥ ४ ॥

अस्य । व्रते । सजोषसः । विश्वे । देवासः । अद्रुहः । स्पार्हांसः ।
भवन्ति । रन्तयः । जुपन्त । यत् ॥ ५ ॥ ४ ॥

अद्रुहोद्रोहवर्जिताः विश्वे सर्वे देवासो देवाः अस्य सोमस्य व्रते कर्मणि सजोषसः संग-
ताः सन्तः स्पार्हांसः स्पृहणीया भवन्ति । रन्तयो रमणशीलाः देवाः सुतमेनं सोमं यद्यदि जुप-
न्त सेवन्ते तर्हि स्पृहणीया भवन्ति ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य पंचमे चतुर्थोऽवर्गः ॥ ४ ॥

अथ षष्ठी—

यमीगर्भमृतादृधोदृशेचारुमजीजनन् ।
कविमंहिष्ठमध्वरेपुरुस्पृहम् ॥ ६ ॥

यम् । ईमिति । गर्भम् । ऋतदृधः । दृशे । चारुम् । अजीजनन् ।
कविम् । मंहिष्ठम् । अध्वरे । पुरुस्पृहम् ॥ ६ ॥

ऋतावृधः यज्ञस्यवर्धयिष्यः वसतीवर्याख्याआपः गर्भं गर्भस्थानीयं ईमेनं यं सोमं अध्व-
रे यज्ञे दृशे दर्शनाय अजीजनन् उदपादयन् । कीदृशं चारुं सर्वेषां कल्याणरूपं कविं क्रा-
न्तप्रज्ञं मंहिष्ठं पूज्यतमं दातुतमंवा । अतएव पुरुस्पृहं बहुभिः स्पृहणीयं सोमं देवाः सेवन्तइति
पूर्वेण समन्वयः ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

समीचीनेअभिस्मनायुह्नीऋतस्यमातरा ।
तन्वानायज्ञमानुषग्यदञ्जते ॥ ७ ॥

समीचीने इति समृद्धीचीने । अभि । स्मना । युह्नी इति । ऋतस्य ।
मातरा । तन्वानाः । यज्ञम् । आनुषक् । यत् । अञ्जते ॥ ७ ॥

ससोमः समीचीने परस्परं संगते युह्नी महत्यौ ऋतस्य यज्ञस्य मातरा निर्माय्यौ यावा-
पृथिव्यौ त्मना आत्मना स्वयमेव तदाभिगच्छति । यद्यदा यज्ञं तन्वानाः अध्वर्येव आनुषक्
अनुषक्तं च वसतोवरीभिरंजते सोमं मिश्रयन्ति तदा स्वयमभिगच्छति ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

कत्वाशुकेभिर्क्षभिर्ऋणोरप्यव्रजंदिवः ।
हिन्वन्ऋतस्यदीधितिं प्राध्वरे ॥ ८ ॥ ५ ॥

कत्वा । शुकेभिः । अक्षभिः । ऋणोः । अप्यं । व्रजम् । दिवः ।
हिन्वन् । ऋतस्य । दीधितिम् । प्र । अध्वरे ॥ ८ ॥ ५ ॥

हे सोम त्वं कृत्वा कर्मणा ज्ञानेनवा शुक्रेभिः शुक्रैर्दीप्यमानैः अक्षभिरक्षैः इन्द्रियैरि-
वाश्रुवानैः स्वतेजोभिः व्रजं अंधकारसमूहं दिवोन्तरिक्षात् अपक्रणोः अपगमय विनाशय । ऋ-
णुगतौ तानादिकः । किं कुर्वन् अध्वरे हिंसारहिते यज्ञे ऋतस्य यज्ञस्य दीधितिं धारकं स्वीयं
रसं ग्रहिन्वन् प्रेरयन् अनेन लोकद्वयवर्तित्वमभिहितं ॥ ८ ॥

॥ इति सप्तमस्य पञ्चमे पञ्चमोवर्गः ॥ ५ ॥

प्रपुनानायेति पल्लवं सप्तमं सूक्तं । आस्पस्य द्वित्यार्षं पूर्ववत् छंदोदेवते । तथाचानु-
क्रम्यते—प्रपुनानायपट्वद्वितआस्पइति । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

प्रपुनानायवेधसेसोमायवचउद्यतम् ।
भृतिर्नमराभिमतिभिर्जुजोषते ॥ १ ॥

प्र । पुनानाय । वेधसे । सोमाय । वचः । उद्यतम् । भृतिम् ।
न । भ्र । मतिभिः । जुजोषते ॥ १ ॥

द्वितीनामऋषिः स्वात्मानं प्रत्याह । पुनानाय पवित्रेण पूयमानाय वेधसे कर्मणोविधावे
मतिभिर्जुजोषते प्रीयमाणाय । यद्वा मतिभिः स्तुतिभिः स्तोतृभिः सह जुजोषते प्रीणयित्रे सो-
माय उद्यतमुद्युक्तं वचः प्रभर प्रकर्षेण संपादय अभिष्टुहीत्यर्थः । तत्र दृष्टान्तः—भृतिर्न यथा भृ-
तकाभृतिं संपादयन्ति तद्वत् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

परिवाराण्यव्ययागोभिरञ्जानोअर्पति ।
त्रीधस्थापुनानःकृणुतेहरिः ॥ २ ॥

परि । वाराणि । अव्यया । गोभिः । अञ्जानः । अर्पति । त्री ।
स्थ । पुनानः । कृणुते । हरिः ॥ २ ॥

गोभिर्गोविकारैः क्षीरादिभिः अंजानः अज्यमानः सोमः अव्यया अविमयानि वाराणि
वासानि पवित्राणि पर्यर्पति परिगच्छति । अपिच हरिर्हरितवर्णः सोमः पुनानः पूयमानः सन्

त्री त्रीणि सधस्था सहतिष्ठत्यत्रेति सधस्थं स्थानं द्रोणकलशाधवनीयपूतभृदात्मकानि त्रीणि स्थानानि कृणुते करोति ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

परि० कोशं मधुश्रुतं मव्यये वारं अर्पति ।

अ० भिवाणी ऋषीणां सप्तनूपत ॥ ३ ॥

परि० । कोशं । मधुश्रुतं । अव्यये । वारं । अर्पति । अ० भि ।

वाणीः । ऋषीणाम् । सप्त । नूपत ॥ ३ ॥

ससोमः अव्यये अविमये वारे बाले पवित्रे मधुश्रुतं मधुररसस्य च्यावपितारं कोशं द्रोणकलशं प्रति आत्मीयं रसं पर्यर्पति गमयति तमिमं सोमं ऋषीणां सप्तवाणीः छन्दांसि अभिनूपत अभिष्टुवन्ति । नूस्त्वने कुटादिः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

परि० नेतामतीनां विश्वदेवो अदाभ्यः ।

सोमः पुनानश्चम्बो विशद्हरिः ॥ ४ ॥

परि० । नेता । मतीनाम् । विश्वदेवः । अदाभ्यः । सोमः ।

पुनानः । चम्बोः । विशद् । हरिः ॥ ४ ॥

हरिर्हरितवर्णः ससोमः पुनानः पूयमानः सन् चम्बोरधिपवणफलकयोः परिविशद परि-विशति । कीदृशः मतीनां स्तुतीनां नेता यद्वा मतीनां स्तोतॄणां स्वकर्मणि उपनेता विश्वदेवः स-र्वदेवः सोमेभिपूयमाणे सति इन्द्रादयः सर्वदेवाः सोमं प्रत्यागच्छन्ति खलु तस्मात् सर्वदेवोपेतः अतएव अदाभ्यः अर्हिस्यः कैश्चिदपि ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

परि० देवीरनुस्त्रधा इन्द्रेण याहिसरथम् ।

पुनानो वाघद्वघद्विर्मर्त्यः ॥ ५ ॥

परि । देवीः । अनु । स्वधाः । इन्द्रेण । याहि । सहरथम् ।

पुनानः । वाघत् । वाघतृक्षिः । अमर्त्यः ॥ ५ ॥

हे सोम त्वं इन्द्रेण सरथं समानं रथमारुह्य दैवीः देवानां संबन्धीनि स्वधाः बलानि अनु देवसेनाः परियाहि परिगच्छ । कीदृशः पुनानः पूषमानः वाघन्द्रिः वाघतइति ऋत्विङ्नाम हविषां प्रेरकैर्ऋत्विग्भिर्वाघत् ऊहमानां अमर्त्यः मनुष्यधर्मरहितः यद्वा वाघन्द्रिकैर्ऋत्विग्भिः पुनानः पूषमानः वाघत् स्तोतृणां यदृणां धनादीनि प्रापयन् परिगच्छ ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

परिसप्तिर्नवांजयुर्देवोदेवेभ्यः सुतः । व्यानशिः पवमानो विधावति ॥ ६ ॥ ६ ॥

परि । सप्तिः । न । वाजुः । देवः । देवेभ्यः । सुतः ।

विः । व्यानशिः । पवमानः । वि । धावति ॥ ६ ॥ ६ ॥

सप्तिर्नवं अश्वइव वाजयुः युद्धमिच्छन् देवोदीप्यमानः देवेभ्यो देवार्थं सुतोभिपुतः व्यानशिः पात्रेषु व्यापी पवमानः पवित्रेण पूषमानः एतादृशः सोमः विविधं परिधावति परितः प्राण्यभिगच्छति । व्यानशिः अशुभ्याप्तौ आदृगमहनेत्यत्र उत्तर्गच्छन् दसि सदादिभ्यो दर्शनादिति किव प्रत्ययः अश्रोतेश्चेति नुडागमः ॥ ६ ॥

॥ इति सप्तमस्य पंचमे षष्ठोवर्गः ॥ ६ ॥

॥ इति नवमे मंडले षष्ठोऽनुवाकः ॥ ६ ॥

सप्तमेऽनुवाके एकादशसूक्तानि तत्र सखायइति पल्लवं प्रथमं सूक्तं काण्वौ पर्वतनारदावृषी । अथवा कश्यपस्यपुत्र्यौ शिखंडिन्याख्ये द्वे अप्सरसावस्यसूक्तस्य द्रष्टृयौ पूर्ववच्छन्दोदेवते । तथानुक्रम्यते—सखायः पर्वतनारदौ काश्यपौ द्वे शिखंडिन्यौ वाप्सरसाविति । गतः सूक्तविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

सखाय आनिर्पीदत पुनानाय प्रगायंत । शिशुं नयज्ञैः परिभूपत श्रिये ॥ १ ॥

सखायः । आ । नि । सीदत । पुनानाय । प्र । गायत ।

शिशुम् । न । नयज्ञैः । परि । भूपत । श्रिये ॥ १ ॥

हे सखायः सखिभूताः स्तोतारऋत्विजः आनिपीदत स्तोतुं उपविशत । अथ पुनानाम्
पूयमानाय सोमाय मगायत प्रकर्षेण गायत तमभिष्टुत । ततः अभिपुतं सोमं यज्ञैर्यजनीयैः ह-
विर्भिः मिश्रणैश्च श्रिये शोभनार्थं परिभूषत परितोलंकुरुत । तत्र दृष्टान्तः—शिशुं यथा शिशुं
बालं पुत्रं पितर आभरणैरलंकुर्वन्ति तद्वत् ॥ १ ॥

प्रवर्ग्येभिष्टवे समीवत्समित्येका । सूत्रितंच—समीवत्संनमातृभिःसंवत्सद्वमातृभिरिति ।

सैषा द्वितीया—

समीवत्संनमातृभिःसृजतागयसाधम् ।

देवाव्यंमदंमभिद्विशवसम् ॥ २ ॥

सम् । ईमिति । वत्सम् । न । मातृऽभिः । सृजतं । गयसाधनम् ।

देवऽअव्यम् । मदम् । अभि । द्विशवसम् ॥ २ ॥

हे ऋत्विजः गयसाधनं गृहस्य साधनं ईमेनं सोमं मातृभिर्मातृभूताभिर्वसतीवरीभिः
संसृजत संमिश्रयत । कथमिव वत्सं यथावत्सं मातृभिर्गोभिः संयोजयन्ति तद्वत् । कीदृशं
देवाव्यं देवानां रक्षकं मदं मदनहेतुं द्विशवसं द्विगुणवेगं अतिशयितबलं वा यद्वा द्वयोर्लोकयोः
तत्र स्थितादेवमनुष्यादित्यर्थः । तेषां हविर्धनप्रदानेन वर्धयितारं तं सोममभिसंसृजत ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

पुनातादक्षसाधनंयथाशर्धायवीनये ।

यथामित्रायवरुणायशंतमः ॥ ३ ॥

पुनातं । दक्षसाधनम् । यथा । शर्धाय । वीनये । यथा ।

मित्राय । वरुणाय । शम्भंतमः ॥ ३ ॥

दक्षसाधनं बलस्य साधनं धनादिवृद्धेर्वा साधकं सोमं पुनात पवित्रेण पुनीत । पूज् पवने
क्र्यादिः तस्माद्वोटि तप्तनप्तनथनाश्चेति तस्य तद्वदेशः पित्वादीत्वाभावः । असौ सोमः श-
र्धाय वेगार्थं वीनये देवानां पानार्थं यथा भवति यथावा मित्राय वरुणायच शंतमः अतिश-
येन सुखं करोति तथा पुनीतेत्यर्थः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

अ॒स्मभ्यँ॑त्वावसु॒विदं॑म॒भिवा॑णीरनूप॒त ।
गो॒भि॒ष्टे॒वर्ण॑म॒भिवा॑सयाम॒सि ॥ ४ ॥

अ॒स्मभ्यं॑ । त्वा । वसु॒विदं॑ । अ॒भि । वा॒णीः । अ॒नूप॒त ।
गो॒भिः । ते । वर्ण॑म् । अ॒भि । वा॒स॒या॒म॒सि ॥ ४ ॥

हे सोम वसुविदं धनस्य दातारं त्वा त्वामस्मभ्यं धनादिमदानार्थं वाणीः अस्मदीया-
वाचो अभ्यनूपत अभिष्टुवन्ति नूस्तवने । वयं ते तव वर्णं आवरकं रसं गोभिर्गोविकारैः क्षी-
रादिभिः अभिवासयामसि अभिवासयामः अभितआच्छादयामः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

स॒नो॑म॒दानां॑प॒त॒इन्द्रो॑दे॒वप्स॑राअ॒सि ।
स॒खे॒व॒स॒ख्ये॑गा॒तु॒वित्त॑मोम॒व ॥ ५ ॥

सः । नः । म॒दाना॑म् । प॒ते । इन्द्रो॑ द॒ति । दे॒व॒प्स॑राः । अ॒सि ।
स॒खा॑इ॒द॒व । स॒ख्ये॑ । गा॒तु॒वित्त॑तमः । अ॒व ॥ ५ ॥

नः अस्मदादीनां मदानां मदकानां पते स्वामिन् हे इन्द्रो सोम सत्त्वं देवप्सराअसि प्स-
रइति रूपनाम दीप्तरूपोभवसि । सत्त्वं सत्त्वेव यथा सखा सुहृद् सख्ये मित्राप सत्त्वं मार्गं ज्ञा-
पयति तद्वद अस्माकमपि गातुवित्तमःअत्यन्तं मार्गस्य संभकोभव ज्ञापकोभव ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

स॒ने॒मि॒कृ॒ध्य॑स्मदा॒रक्ष॑सं॒कंचि॑द॒त्रिण॑म् ।
अ॒पादे॑वं॒ह्यु॒मंहो॑यु॒योधि॑नः ॥ ६ ॥ ७ ॥

स॒ने॒मि । कृ॒धि । अ॒स्मत् । आ । र॒क्ष॑सं । कम् । चि॒त् । अ॒त्रिण॑म् ।
अ॒प । अ॒दे॒वम् । ह्यु॒म् । अ॒हं । यु॒यो॒धि । नः ॥ ६ ॥ ७ ॥

हे सोम अस्मत् अस्मास्तु सनेमि पुराणनामैतद् पुराणं सरल्यं कृधि कुरु । आ अपिच अ-
विणमदनशीलं कंचिदक्षसं अपयुध्यस्व । कीदृशं अदेवं अदेवनशीलं द्युंद्वायवन्तं सत्यानृत-
युक्तं बाह्याभ्यन्तरमायायुक्तं वा । किंच नोस्माकमंहः पापंच अपयुयोधि संप्रहर युध्यतेर्वहुलं-
छन्दसीति शपःश्लुः बाछन्दसीति हेर्ङित्त्वाद्गुणः घलोपश्छान्दसः यौतेर्वाश्लौ पूर्ववद्रूपं ॥ ६ ॥

॥ इति सप्तमस्य पंचमे सप्तमोवर्गः ॥ ७ ॥

तंवइति पल्लवं द्वितीयसूक्तं पर्वतनारदयोरार्षे अन्यत्पूर्ववत् । तंवइत्यनुक्रान्तं । गतः सूक्त-
विनियोगः ।

तत्र पथमा—

तंवःसखायोमदायपुनानमभिगायत ।
शिशुनयज्ञैःस्वदयन्तगूर्तिभिः ॥ १ ॥

तम् । वः । सखायः । मदाय । पुनानम् । अभि । गायत ।
शिशुम् । न । यज्ञैः । स्वदयन्त । गूर्तिभिः ॥ १ ॥

हे सखायः ऋत्विजोवोयूयं मदाय देवानां मदार्थं पुनानं पूयमानं तं सोममभिगायत
अभिष्टुत तपिमं सोमं शिशुनं शिशुमिवालंकारैः क्षीरादिभिश्च यथा स्वादूकुर्वन्ति तद्वत् । यज्ञै-
र्हविर्भिर्मिश्रणैः गूर्तिभिः स्तुतिभिश्च स्वदयन्त स्वादूकुर्वन्ति ॥ १ ॥

प्रवर्ग्येभिष्टवे संवत्सइवमातृभिरित्येका । सूत्रंच—समीवत्समित्यनया सहोक्तं ।

सैषा सूक्ते द्वितीया—

संवत्सइवमातृभिरिन्दुर्हिन्वानोअज्यते ।
देवावीर्मदोमतिभिःपरिष्कृतः ॥ २ ॥

सम् । वत्सःइदं । मातृभिः । इन्दुः । हिन्वानः । अज्यते ।
देवइअवीः । मदः । मतिभिः । परिष्कृतः ॥ २ ॥

हिन्वानः प्रेयमाणः इन्दुःसोमः वसतीवरीभिः समग्यते सम्पक्सिकोभवति । तत्र दृष्टा-
न्तः—वत्सइव वत्सोपथा मातृभिः गोभिः समकोभवति तद्वत् । कीदृशः देवावीः देवानां २-

क्षकः मदोमदकरः मतिभिः स्तुतिभिः परिष्कृतोत्कृतः भूषणार्थं संपर्युपेक्ष्यइति सुडागमः
परिनिविश्यइतिसुटः पत्वं ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

अयंदक्षायसाधनोयंशर्धायवीतये ।

अयंदेवेभ्योमधुमत्तमःसुतः ॥ ३ ॥

अयम् । दक्षाय । साधनः । अयम् । शर्धाय । वीतये ।

अयम् । देवेभ्यः । मधुमत्तमः । सुतः ॥ ३ ॥

अयं सोमः दक्षाय बलाय वर्धनाय वा साधनः साधयिता भवति । तथा यं सोमः शर्धाय
वेगार्थं वीतये देवानां भक्षणार्थं च भवति सुतः अभिपुतोयं सोमः देवेभ्य इन्द्रादिभ्योमधुमत्तमः
अतिशयेन माधुर्ययुक्तोभवति । अत्यन्तं मदकरोभवतीतिवा ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

गोमन्त्रइन्दोअश्वंवत्सुतःसुदक्षधन्व ।

शुचितेवर्णमधिगोपुदीधरम् ॥ ४ ॥

गोमन्त्र । नुः । इन्दो इति । अश्वंवत् । सुतः । सुदक्ष ।

धन्व । शुचिम् । ते । वर्णम् । अधि । गोपु । दीधरम् ॥ ४ ॥

हे सुदक्ष सुबल हे इन्दो सोम सुतोभिपुतस्त्वं नोस्माकं गोमन्त्र यज्ञसाधनगोयुक्तं अश्व-
वदश्वयुक्तं धनं धन्व गमय धविर्गत्यर्थः भूवादिः । ततोहं शुचिं पूतं दीप्यमानंवा ते तव वर्णं
रसं गोषु गव्येषुक्षीरादिषु अधिदीधरं अधिधारयामि मिश्रयामि ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

सनोहरीणांपतइन्दोदेवप्सरस्तमः ।

सखेवसरव्येनर्योरुचेमव ॥ ५ ॥

सः । नुः । हरीणाम् । पते । इन्दो इति । देवप्सरःस्तमः ।

सखांस्रव । सरव्ये । नर्यः । रुचे । भव ॥ ५ ॥

हे हरीणां पते न. अस्मदीयानां हरितवर्णानां पशूनां स्वामिन् हे इन्द्रो सोम देवप्स-
रस्तमः अतिशयेन दीप्तिरूपोपेतः सत्त्वं नर्यः कर्मनेतृभ्यः ऋत्विग्भ्यः हितः सत्त्वं नोस्माकं
रुचे भव दीप्तिकरोभव । किमिव सखेव यथा सखासख्ये मित्राय दीप्तिकरोभवति तद्वत् ॥ ५ ॥

अथ पद्यो-

सनेमि त्वमस्मदाँ अदेवं कंचिदत्रिणम् ।

साह्वाँ इन्द्रो परिबाधो अपर्ह्युम् ॥ ६ ॥ ८ ॥

सनेमि । त्वम् । अस्मत् । आ । अदेवम् । कम् । चित् । अत्रिणम् ।

साह्वान् । इन्द्रो इति । परि । बाधः । अपर् । ह्युम् ॥ ६ ॥ ८ ॥

हे सोम त्वं सनेमि पुराणं सख्यं अस्मदस्मासु कुरु । आ अपिच अदेवं अदेवनशीलं
कंचिदपि अत्रिणमदनशीलं राक्षसं अस्मदस्मत्तोपगमय । किंच हे इन्द्रो साह्वान् शत्रून् अभि-
वन् बाधो बाधमानान् परिजहि । तथा ह्युं ह्यवन्तं सत्प्राप्तयुक्तं बाह्याभ्यन्तरमायाद्वयोपेतं
वा राक्षसं अस्मत्तोपगमय ॥ ६ ॥

॥ इति सप्तमस्य पंचमेष्टमोवर्गः ॥ ८ ॥

इन्द्रमच्छेति चतुर्दशर्चं तृतीयं सूक्तं औष्णिहं पवमानसोमदेवताकं । प्रथमतश्चस्य च-
क्षुराख्यपुत्रोभिर्ऋषिः द्वितीयस्य मनुपुत्रश्चक्षुर्नामा अश्विनान्नः पुत्रोमनुस्तृतीयस्य एवंवर्चोमताः
शिष्टानामपि पंचानां चाक्षुषोभिः । तथाचानुक्रम्यते-इन्द्रमच्छपळूनाग्निश्चाक्षुषश्चक्षुर्मानवोमनु-
राप्सव इति तृचाः पंचाग्निरिति । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा-

इन्द्रमच्छसुता इमे रपणं यन्तु हरयः ।

श्रुष्टी जातास इन्दवः स्वर्विदः ॥ १ ॥

इन्द्रम् । अच्छ । सुताः । इमे । रपणम् । यन्तु । हरयः ।

श्रुष्टी । जातासः । इन्दवः । स्वः । विदः ॥ १ ॥

श्रुष्टी श्रुष्टीति क्षिपनाम क्षिपं जातासोजाताः इन्द्रवः पात्रेषु क्षरन्तः स्वर्विदः सर्वज्ञाः
हरयोहरितवर्णाः सुताअभिपुताः इमे सोमाः वृषणं कामानां सेकारमिन्द्रं अच्छयन्तु अ-
भिगच्छन्तु ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

अयंभरायसानसिरिन्द्रायपवतेसुतः ।

सोमोजैत्रस्यचेततियथाविदे ॥ २ ॥

अयम् । भराय । सानसिः । इन्द्राय । पवते । सुतः ।

सोमः । जैत्रस्य । चेतति । यथा । विदे ॥ २ ॥

भराय संग्रामाय तदर्थं सानसिर्भजनीयः सुतोभिपुतोयं सोमः इन्द्रायेन्द्रार्थं पवते ग्रहा-
दिषु क्षरति । ततः सोमः जैत्रस्य क्रियाग्रहणं कर्तव्यमिति कर्मणः संप्रदानसंज्ञा चतुर्थ्यर्थे ब-
हुलमिति षष्ठी । जयशीलमिन्द्रं चेतति जानाति यथा इन्द्रोविदे लोकैर्ज्ञायते तथा जानाति ॥२॥

अथ तृतीया—

अस्येदिन्द्रोमदेष्वाग्राभंगृभ्णीतसानसिम् ।

वज्रंचवृषणंभरत्समप्सुजित् ॥ ३ ॥

अस्य । इत् । इन्द्रः । मदेषु । आ । ग्राभम् । गृभ्णीत् । सानसिम् ।

वज्रम् । च । वृषणम् । भरत् । सम । अप्सुजित् ॥ ३ ॥

आअनन्तरं इन्द्रः अस्यैव अस्य सोमस्यैव मदेषु संजातेषु सानसिं सर्वैः संभजनीयं ग्राभं
ग्राहं गृहीतव्यं धनुर्गृभ्णीत् गृह्णाति हग्रहोर्भइति भावं । किंच अप्सुजित् उदकार्यवृत्रस्य
जेता । यद्वा आपइत्यन्तरिक्षनाम अन्तरिक्षे अहिनामकस्य जेता इन्द्रः वृषणं वर्षितारं वज्रं
च संभरत् संविभर्तुं विभर्तेलेंटचडागमः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

प्रधन्वासोमजागृविरिन्द्रायेन्द्रोपरिस्त्व ।

द्युमन्तंशुष्ममाजरास्त्वर्विदम् ॥ ४ ॥

प्र । धन्व । सोम । जागृविः । इन्द्राय । इन्द्रो इति । परि । स्रव ।
द्युष्टमन्तम् । शुष्मम् । आ । जर । स्वःऽविदम् ॥ ४ ॥

हे सोम जागृविर्जागरणशीलस्त्वं प्रधन्व प्रक्षर । हे इन्द्रो सोम इन्द्राय परिस्रव परितः
पात्रेषु क्षर । किञ्च धुमन्तं दीप्तिपुक्त स्वर्षिद सर्वस्य लभकं शुष्मं शत्रूणां शोषकं बलं आ-
भराहर ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

इन्द्राय वृषणं मदं पर्वस्व विश्वदर्शतः ।
सहस्रं यामापथिः कृत्विचक्षणः ॥ ५ ॥ ९ ॥

इन्द्राय । वृषणम् । मदम् । पर्वस्व । विश्वदर्शतः ।
सहस्रं यामा । पथिः कृत् । विः कृत्विचक्षणः ॥ ५ ॥ ९ ॥

हे सोम त्वं वृषणं वर्षितारं मदं मदहेतुं रसं इन्द्रायेन्द्रार्थं पर्वस्व क्षर । कीदृशः विश्व-
दर्शतः सर्वैर्दर्शनीयः सहस्रयामा बहुमार्गः पथिकृत् यजमानानां सन्मार्गकरणशीलः विचक्षणः
सर्वस्य विद्रष्टा ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य पंचमे नवमोवर्गः ॥ ९ ॥

अथ षष्ठी—

अस्मभ्यं गातुवित्तमो देवेभ्यो मधुमत्तमः ।
सहस्रं याहि पथिभिः कनिक्कदत् ॥ ६ ॥

अस्मभ्यम् । गातुवित्तमः । देवेभ्यः । मधुमत्तमः ।
सहस्रम् । याहि । पथिभिः । कनिक्कदत् ॥ ६ ॥

हे सोम अस्मभ्यं गातुवित्तमः अत्यन्त मार्गस्य लभकः तथा देवेभ्यश्च मधुमत्तमः अ-
त्यन्तं स्वादुकारी त्वं कनिक्कदत् शब्दं कुर्वन् सहस्र पथिभिर्वहुभिर्मार्गैः याहि कलशमागच्छ ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

पव॑स्वदे॒ववी॑तय॒इन्द्रो॑ धारा॒भिरोज॑सा ।

आक॒लश॑म् । मधु॑मान् सोमनःसदः ॥ ७ ॥

पव॑स्व । दे॒व॒व॒वी॒तये॑ । इन्द्रो॑ इति । धारा॒भिः । ओज॑सा । आ ।

क॒लश॑म् । मधु॑मान् । सो॒म॒ । नः । स॒दः ॥ ७ ॥

हे इन्द्रो सोम देववीतये देवानां भक्षणार्थं ओजसा बलेन धाराभिरात्मीयाभिः पवस्व क्षर । हे सोम मधुमान् मदकररसवांस्त्वं नोस्मदीयं कलशं द्रोणाभिधानं आसदः । सदेर्लुङि रूपं । आसीद ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

तव॑द्र॒प्ताउ॑द्भुत॒इन्द्रं॑ मदा॒यवा॑वृधुः ।

त्वा॑दे॒वासो॑ अ॒मृता॑य॒कंप॑पुः ॥ ८ ॥

तव॑ । द्र॒प्ताः । उ॒द्भु॒तः । इन्द्रं॑ । मदा॒य॒ । व॒वृ॒धुः । त्वा॒म् ।

दे॒वा॒सः । अ॒मृ॒ता॒य॒ । कम् । प॒पुः ॥ ८ ॥

उद्भुतः वसतीवर्याख्यमुदकं प्रति गच्छंतः यद्वा उदकस्य निर्गमपितारः तव स्वभूताद्रप्ताः द्रुतगामिनोरसाः मदाय मदार्थं इन्द्रं वावृधुर्वर्धयन्ति । ततः देवासोदेवाः इन्द्रादयः कं सुखकरं त्वां अमृताय अमरणार्थं पपुः पिबन्ति ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

आनः॑ सु॒तास॑ इन्द्रवः पु॒नाना॑ धा॒वता॑र॒यिम् ।

वृ॒ष्टि॒द्यावो॑रीत्यापः॒त्विदः॑ ॥ ९ ॥

आ । नः॑ । सु॒ता॒सः । इन्द्र॒वः । पु॒ना॒नाः । धा॒व॒त॒ । र॒यिम् ।

वृ॒ष्टि॒द्या॒वः । री॒ति॒ऽआ॒पः । स्वः॑ इ॒वि॒दः ॥ ९ ॥

हे सुतासः अग्निपूयमाणाः हे इन्द्रवः दीप्ताः पात्रेषु क्षरन्तोवा हे रीत्यापः येः पृथिवीं प्र-
ति सवणशीला आपः रुताः तादृशाः हे सोमाः पुनानाः पूयमानाः यूयं नोस्मभ्यं रयिं आधा-

वत आगमयत । कीदृशाः वृद्धिधावः वृद्धिभिर्द्यौः यैः क्रियते वृद्ध्यभिमुखधुलोकवन्तः स्व-
र्विदः सर्वस्य लंभकाः ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

सोमः पुनान ऊर्मिणा व्योवारुं विधावति ।

अग्रे वाचः पवमानः कनिकदत् ॥ १० ॥ १० ॥

सोमः । पुनानः । ऊर्मिणा । अव्यः । वारम् । वि । धावति ।

अग्रे । वाचः । पवमानः । कनिकदत् ॥ १० ॥ १० ॥

पुनानः पूयमानः सोमः ऊर्मिणा स्वीयया धारया अव्यः अवेवारं वालं पवित्रं विधाव-
ति विविधं गच्छति । कीदृशः पवमानः पूतः वाचः स्तोत्रस्याग्रे कनिकदत् पुनःपुनः शब्दं कुर्वन्
विधावति ॥ १० ॥

॥ इति सप्तमस्य पञ्चमे दशमोवर्गः ॥ १० ॥

अथैकादशी—

धीभिर्हिन्वन्ति वाजिनं वने क्रीळन्तमत्यविम् ।

अभि त्रिपृष्ठं मतयः समस्वरन् ॥ ११ ॥

धीभिः । हिन्वन्ति । वाजिनम् । वने । क्रीळन्तम् । अतिऽअविम् ।

अभि । त्रिपृष्ठम् । मतयः । सम । अस्वरन् ॥ ११ ॥

वाजिनं बलवन्तं वननीये वसतीवर्याख्ये उदके क्रीळन्तं संकीडमानं अत्यविं अविशब्दे-
न तद्रोमरुतं पवित्रमभिधीयते अतिक्रान्तपवित्रं सोमं ऋत्विजोधीभिः स्तुतिभिः हिन्वन्ति वर्ध-
यन्ति । यदा धीभिर्वर्णलोपश्छान्दसः धीविभिरंगुलीभिः हिन्वन्ति घेरयन्ति । हिमवौ वृद्धौ च स्वा-
दिः । किंच त्रिपृष्ठं त्रीणि पवित्राणि द्रोणकलशाधवनीयपूतभृदात्मकानि पात्राणि त्रीणि सवना-
नि वा स्पृशतीति सतथोक्तः तं सोमं मतयः स्तुतयः अभिसमस्वरन् अभितः संस्तुवन्ति ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी—

असंजिक्लशाँ अभिभीह्ये ससिर्नवाजयुः ।

पुनानो वाचं जनयन्नसिष्यदत् ॥ १२ ॥

असंजि । कलशान् । अजि । मीह्ने । सभिः । न । वाज॒ऽयुः ।
पुनानः । वाच॑म् । जनय॑न् । असि॒स्य॒दत् ॥ १२ ॥

वाजयुः यजमानानामन्नमिच्छन् सोमः कलशानभिलक्ष्य कलशेषु असंजि सृज्यते । तत्र दृष्टान्तः—सतिर्न यथा अश्वोमीह्ने संग्रामनामैतव संग्रामे सृज्यतेतद्वत् । ततः पुनानः पूयमानः सोमः वाचं शब्दं जनयन् उत्पादयन् असिष्यदत् पात्रेषु स्पन्दते ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी—

पव॑तेह॒र्य॒तोहरि॑रति॒ह्वरा॑सि॒रंक्षा ।
अ॒भ्यर्प॑न्त॒स्तोतृ॑भ्यो॒वीर॑व॒द्यशः॑ ॥ १३ ॥

पव॑ते । ह॒र्य॒तः । हरिः॑ । अति॑ । ह्वरा॑सि । रंक्षा ।
अ॒भि॒ऽअर्प॑न् । स्तो॒तृ॒भ्यः । वी॒र॒व॒न् । यशः॑ ॥ १३ ॥

हर्यतः स्पृहणीयः हरिर्हरितवर्णः सोमः रंक्षा तृतीयाया आकारः साधुवेगेनह्वरांसि कुटिलानि अनृज्नि पवित्राणि अतिपवते अतीत्यगच्छति । किंकुर्वन् स्तोतृभ्यो वीरवत् पुत्रपुक्तं यशः अभ्यर्पन् अग्निगमयन् पवते ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी—

अ॒याप॑व॒स्वदे॒व्यु॒र्मधो॑र्धारा॒असृ॑क्षत ।
रे॒जं॒प॒वित्रं॑प॒र्येपि॑वि॒श्वतः॑ ॥ १४ ॥ ११ ॥

अ॒या । प॒व॒स्व । दे॒व॒ऽयुः । म॒धोः । धाराः॑ । अ॒सृ॒क्षत॑ । रे॒जं॒न् ।
प॒वि॒त्रं । परि॑ । ए॒पि । वि॒श्वतः॑ ॥ १४ ॥ ११ ॥

हे सोम देवयुर्देवान् कामयमानस्त्वं अया अनया धारया पवस्व क्षर । ततः मधोर्म-
दकरस्य तव धाराआत्मीयाः असृक्षत सृज्यन्ते । अनन्तरं रेभन् शब्दायमानः पवित्रं विश्वतः
पर्येपि सर्वतः परिगच्छसि ॥ १४ ॥

॥ इति सप्तमस्य पंचमे एकादशोवर्गः ॥ ११ ॥

परीतइति षड्विंशत्यृचंचतुर्थं सूक्तं । त्वंसोमासीत्यत्रजकाभरद्वाजकश्यपाद्याः सप्तर्षयः । आद्याबृ-
हती द्वितीयासतोबृहती अयमेकः प्रगाथः परिसुवानइत्येषा तृतीया एकविंशत्यक्षरा भुरिक्वि-
राट् द्विपदा नृभिर्येमानइति षोडशो विंशत्यक्षराद्विपदाविराट् चतुर्थपादिद्वौ प्रगाथौ दशम्यादिव्र-
यः सप्तदशपादिपंचप्रगाथाः पवमानसोमोदवता । तथाचानुक्रम्यते—परितः षड्विंशतिः सप्तकषयः
प्रगाथं तृतीयाषोडशौ द्विपदे अष्टम्याद्येबृहत्याविति । गतः सूक्तविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

परीतोपिञ्चतासुतंसोमोयउत्तमंहविः ।

दधन्वाँयो नर्यो अप्स्वन्तरासुपावसोममद्रिभिः ॥ १ ॥

परि । इतः । सिञ्चत । सुतम् । सोमः । यः । उत्तमम् । हविः ।

दधन्वान् । यः । नर्यः । अप्सु । अन्तः । आ । सुसाव ।

सोमम् । अद्रिभिः ॥ १ ॥

हेऋत्विजः सुतमभिपुतं सोमं इतः अस्मात्कर्मण ऊर्ध्वं अथवा अस्मात् प्रदेशादूर्ध्वं परिपिंच-
त वसतीवरीभिः । इतोपिंचतेत्यत्र संहितायां छन्दसीति रोरुत्वं । यः सोमः देवानामुत्तमं प्रशस्यं
हविर्भवति । आ अपिच नर्योमनुष्यहितोयश्चसोमः अप्सु वसतीवरीषु अन्तरिक्षेवा अन्तर्दधन्वान्
गच्छन् भवति तं सोममद्रिभिर्ग्रावभिः अध्वर्युः सुपाव अभिपुतं चकार तं परिपिंचतेति सप्त-
म्ययः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

नूनपुनानोविभिःपरिस्त्रवादब्धःसुरमितरः ।

सुतेचित्त्वाप्सुमदामोअन्धसाश्रीणन्तो गोभिरुत्तरम् ॥ २ ॥

नूनम् । पुनानः । अविभिः । परि । स्त्रव । अदब्धः ।

सुरभिर्मत्तरः । सुते । चित् । त्वा । अप्सु । मदाम् । अन्धसा ।

श्रीणन्तः । गोभिः । उत्तरम् ॥ २ ॥

हे सोम अदग्धः कैश्चिदप्यर्हिसितः सुरभित्तरः अत्यन्तं सुगन्धिः त्वं नूनमिदानीं पुनानः
पूयमानः सन् अविभिरविवालरुतैः पवित्रैः तेज्यः परिस्रव परितः क्षर सुतेचित् अभिषुते सति
अंधसा सकुलक्षणेनान्नेन गोभिर्गोविकरैः क्षीरादिभिः श्रीणन्तः मिश्रयन्तो वयं उत्तर-
मुद्रततरं अप्सु वसतीवरीषु संस्थितं त्वां मदामः मदामहे स्तुमः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

परि॒सुवा॒नश्चक्ष॑से दे॒वमा॒दनः॒ ऋतु॑रिन्दुर्विचक्ष॒णः ॥ ३ ॥

परि । सुवा॒नः । चक्ष॑से । दे॒वमा॒दनः । ऋतुः । इन्दुः ।
वि॒ष्टच॒क्षणः ॥ ३ ॥

सुवानोभिपूयमाणः सोमः चक्षसे सर्वेषां दर्शनाय परिस्रवति । कीदृशः देवमादनः देवा-
नां तर्पयिता ऋतुः कर्ता इन्दुः पात्रेषु क्षरणशीलः दीप्तो वा विचक्षणः सर्वस्य विद्वष्टा ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

पुना॒नः सोम॑ धार॒यापो॒वसानो॑ अर्प॒सि ।

आर॒त्नधा॒योनि॑मृ॒तस्य॑ सी॒दसि॑ सो॒ देव॑ हिर॒ण्ययः॑ ॥ ४ ॥

पुना॒नः । सोम॑ । धार॒या । अपः । वसा॑नः । अर्प॒सि । आ ।

रत्न॑धाः । योनि॑म् । ऋ॒तस्य॑ । सी॒दसि॑ । उत्सः ।

दे॒व । हिर॒ण्ययः॑ ॥ ४ ॥

हे सोम पुनानः पूयमानस्त्वं अपउदकानि वसतीवर्याख्यानि वसानः आच्छादयन् धा-
रया अर्पसि पवित्रं गच्छसि । ततः रत्नधाः रत्नानां दाता त्वं ऋतस्य सत्यभूतस्य यज्ञस्य योनिं
स्थानमासीदसि हे देव चोत्तमान सोम उत्सः प्रस्यन्दनशीलस्त्वं हिरण्ययः हिरण्यमयः हिरण्य-
स्योत्पत्तिस्थानं त्वत्तु यद्वा देवानां हितरमणीयो भवसि ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

दुहा॒नऊ॒र्ध्वं धु॒प्रियं प्र॒त्नं सु॒धस्य॑ मा॒ंसदत् ।

आ॒पृच्छ॒यं ध॒रुणं॑ वा॒ज्यं र्प॑ति॒ नृभि॑र्धूतो विचक्ष॒णः ॥ ५ ॥ १२ ॥

दुहानः । ऊधः । दिव्यम् । मधु । प्रियम् । प्रत्नम् । सधस्थम् ।
आ । असत् । आस्पृच्छ्यम् । धरुणम् । वाजी । अर्पति ।
नृभिः । धूतः । विचक्षणः ॥ ५ ॥ १२ ॥

मधु मदकरं मियं प्रीणनकारि दिव्यं दिविभवं ऊधः सोमवल्लीलक्षणं दुहानः सोमः प्रत्नं पुरातनं सधस्थं सहतिष्ठन्तं स्थानमन्तरिक्षमासदव आसीदति सदेतुङ्गि रूपं । अतः आपृच्छ्यं कर्मण्याप्रष्टव्यं धरुणं कर्मणोधारयितारं यजमानं वाजी अजवान् सोमः अर्पति तस्यै अन्नं दातुमभिगच्छति । कीदृशः नृभिः कर्मनेतृभिः ऋत्विग्भिः धूतः अदाप्यः ग्रहे परिशोधितः । तैरेनं चतुराधूनोति पंचकृत्वः समकृत्वोवेति आपस्तंबेन सूचितं । विचक्षणः सर्वस्य विद्वष्टा ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य पंचमे द्वादशोवर्गः ॥ १२ ॥

अथ षष्ठी—

पुनानः सोमजागृविर्व्योवारेपरिप्रियः ।
त्वंविप्रोअभवोऽङ्गिरस्तमोमध्वायज्ञंमिमिक्षनः ॥ ६ ॥

पुनानः । सोम । जागृविः । अव्यः । वारे । परि । प्रियः ।
त्वम् । विप्रः । अभवः । अङ्गिरः । इतमः । मध्वा ।
यज्ञम् । मिमिक्ष । नः ॥ ६ ॥ ॥

हे सोम जागृविर्जागरणशीलः प्रियः प्रीणयिता त्वं पुनानः पूषमानः सन् अव्यः अवे-
वारे वाले पवित्रे परिक्षरसि । किंच विप्रोमेधावी त्वं अंगिरस्तमः अंगिरसां वरिष्ठः पितृणां
नेता भवोभवसि सत्त्वं नोस्मदीयं यज्ञं मध्वा मधुना आत्मीयेन रसेन मिमिक्ष सिंच मिहेः
सेचनार्थस्य सनि रूपं ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

सोमोमीद्वान्पवतेगातुवित्तमक्रुपिर्विप्रोविचक्षणः ।
त्वंकृविरभवोदेववीतमआसूर्यरोहयोदिवि ॥ ७ ॥

सोमः । मीढ्वान् । पवते । गातुवित्तमः । ऋषिः । विप्रः ।
 विद्वक्ष्णः । त्वम् । कविः । अभवः । देवद्वीतमः । आ ।
 सूर्यम् । रोहयः । दिवि ॥ ७ ॥

मीढ्वान् कामानां सेक्ता सोमोभवन् पवते क्षरति । कीदृशः गातुवित्तमः अत्यन्तं मार्गस्य
 लभकः ऋषिः सर्वस्य प्रदर्शकः विप्रेमेधावो विचक्षणोविद्वष्टा । किंच कविः क्रान्तपत्रस्त्वं देव-
 वीतमः अत्यन्तं देवकामो भवोभवसि । अपिच दिवि घुल्लोके सूर्यमारोहयः प्रादुर्भावयसि ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

सोमउपुवाणःसोतृभिरधिष्णुभिरवीनाम् ।

अश्वयेवहरितायातिधारयामन्द्रयायातिधारया ॥ ८ ॥

सोमः । ऊँ इति । सुवानः । सोतृदक्षिः । अधि । स्तुदक्षिः । अवीनाम् ।
 अश्वयाश्च । हरिता । याति । धारया । मन्द्रया । याति । धारया ॥ ८ ॥

सोतृभिरभिपुण्वद्भिरैत्विग्भिः सुवानोभिपूयमाणः सोमः अवीनां स्तुभिः । मांस्पृत्स्नना-
 मुपसंख्यानमिति सानुशब्दस्य स्तुभावः समुच्छ्रितैर्वालेः पवित्रैरधियाति अधिकं गच्छति ।
 उइति प्रसिद्धौ । अश्वयेव षडवयेव हरिता हरितवर्णया धारया याति मन्द्रया मदकारिण्या-
 धारया द्रोणकलशमधिगच्छति ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

अनूपेगोमन्गोभिरक्षाःसोमोदुग्धाभिरक्षाः ।

समुद्रंनसंवरणान्यग्मन्मन्दीमदायतोशते ॥ ९ ॥

अनूपे । गोदमान् । गोभिः । अक्षारिति । सोमः । दुग्धाभिः ।

अक्षारिति । समुद्रम् । न । समुद्वरणानि । अग्मन् ।

मन्दी । मदाय । तोशते ॥ ९ ॥

गोमान् गोयुक्तः सोमः अनूपे निम्ने देशे कलशे गोभिर्गोविकारैः क्षीरादिभिः सह अ-
 क्षाः क्षरति । तदेवोच्यते ससोमः आत्मनोमिश्रणार्थं दुग्धाभिर्गोभिः सह अक्षाः क्षरति क्षर-

तेर्लुङि रूपं । किंच समुद्रन यथा समुद्रमुदकानि गच्छन्ति तद्वत्संवरणानि संभजनीयानि रस-
रूपाण्यन्तानि द्रोणकलशमगमन् गच्छन्ति गमेर्लुङि चेतुर्लुकि रूपं । किंच मन्दो मदकरः सोमः
मदाय मदार्थं तोशते हन्यते अभिपूयते तोशतिर्वधकर्मा ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

आसौमसुवानोअद्रिभिस्तिरोवाराण्यव्यया ।

जनोपुरिचम्बोर्विशद्हरिःसदोवनेपुदधिपे ॥ १० ॥ १३ ॥

आ । सोम । सुवानः । अद्रिःशक्तिः । तिरः । वाराणि ।

अव्यया । जनः । न । पुरि । चम्बोः । विशत् । हरिः ।

सदः । वनेषु । दधिपे ॥ १० ॥ १३ ॥

हे सोम अद्रिभिर्ग्रावभिः सुवानोभिपूयमाणस्त्व अव्यया अविमयानि वाराणि वालानि
पवित्राणि तिरस्कुर्वन् व्यवधायकानि कुर्वाणः सन् आपवसे इतिशेषः । हरिर्हरितवर्णः ससोमः
चम्बोरधिषवणफलकयोः उपरिस्थिते कलशे विशत् प्रविशति । तत्र दृष्टान्तः—जनोन यथाज-
नः पुरि पुरे प्रविशति । सत्वं वनेषु काष्ठनिर्मितेषु पात्रेषु सदः स्थानं दधिपे करोषि ॥ १० ॥

॥ इति सप्तमस्य पञ्चमे त्रयोदशोवर्गः ॥ १३ ॥

अथैकादशी—

समांमृजेतिरोअण्वानिमेप्योमीह्वेसतिर्नवाजयुः ।

अनुमाद्यःपर्वमानोमनीपिभिःसोमोविप्रेभिर्ऋक्भिः ॥ ११ ॥

स । मृजे । तिरः । अण्वानि । मेप्यः । मीह्वे । सतिः ।

न । वाजयुः । अनुमाद्यः । पर्वमानः । मनीपिभिः ।

सोम । विप्रेभिः । ऋक्भिः ॥ ११ ॥

वाजयुरन्तकाम । अण्वानि अणूनि सूक्ष्माणि मेप्यः मेप्याः अवेः रोमाणि पवित्राणि तिर-
स्कुर्वन् व्यवधायकानि कुर्वाणः सन् आपवसे इतिशेषः । हरिर्हरितवर्णः ससोमः मृजे परिशो-
ध्यते अलंकियतेवा । तत्र दृष्टान्तः—सतिर्न यथा जयकामैः अश्वोमीह्वे संग्रामे अलंकियते ।

कीदृशः अनुमाद्यः अनुमोदनीयः सर्वैः पवमानः मनीषिभिः ऋत्विग्भिः पूयमानः तथा ऋक्-
भिः छन्दसि वनिषाविति वनिष् स्तुतिमद्भिः विप्रैर्मैधाविभिः अभिष्टुतः मृज्यते ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी—

प्रसोमदेववीतये सिन्धुर्नपिप्ये अर्णसा ।

अंशोः पर्यसा मदिरो न जागृ विरच्छा कोशं मधुश्चुतम् ॥ १२ ॥

प्र । सोम । देव॒वीतये । सिन्धुः । न । पिप्ये । अर्णसा ।

अंशोः । पर्यसा । म॒दि॒रः । न । जागृ॑विः । अ॒च्छ ।

कोश॑म् । म॒धुश्चु॑तम् ॥ १२ ॥

हे सोम देववीतये देवानां पानाय तदर्थं अर्णसा वसतीवर्याख्येनोदकेन प्रपिप्ये प्रप्या-
यसे । तत्र दृष्टान्तः—सिन्धुर्न यथा सिन्धुरुदकेन प्रपिप्ये प्रप्यायते तद्वत् । प्यायतेर्लिटि लिङ्यङो-
श्चेति पीभावः । ततः सत्त्वं मदिरो न मदकरः सुरादिरिव जागृविर्जागरणशीलः यद्वा नः
संप्रत्यर्थे इदानीं मदकरो जागरणशीलस्त्वं अंशोः लताखंडस्य पयसा रसेन मधुश्चुतं रसस्य
क्षारयितारं कोशं द्रोणकलशं अच्छाभिगच्छसि ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी—

आह्र्यतो अर्जुने अत्के अव्यत प्रियः सूनूर्नमर्ज्यः ।

तमीहिन्वन्त्यपसो यथारथं नदीप्यागभस्त्योः ॥ १३ ॥

आ । ह्र्य॑तः । अ॒र्जु॒ने । अ॒त्के॑ । अ॒व्य॒त॒ । प्रि॒यः । सू॒नुः ।

न । म॒र्ज्यः॑ । तम् । ई॒म् । हि॒न्व॒न्ति॒ । अ॒प॒सः॑ । य॒था॑ । र॒थम्॑ ।

न॒दीपु॑ । आ । ग॒भ॑स्त्योः ॥ १३ ॥

ह्र्यतः स्पृहणीयः प्रियः प्रीणयिता सूनूर्न सूनुरिव मर्ज्योर्भार्जनीयः सोमः अर्जुने अर्जुनवर्णे
अत्के रूपे पवित्रे आव्यत आवृणाति तमीमेनं सोमं अंगुलयः नदीषु नदमानासु वसतीवरोषु
गभस्त्योर्बाहोरात्रिमुत्प्रेने हिन्वन्ति प्रेरयन्ति । तत्र दृष्टान्तः—अपसो यथा वेगवन्तोजना रथं
संप्रामेषु प्रेरयन्ति तद्वत् ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी—

अ॒भिसोमा॑सआ॒यवः॒पव॑न्तेमद्य॒मद॑म् ।

स॒मुद्र॑स्याधि॒विष्ट॑पि॒मनी॒पिणो॑मत्स॒रासः॑स्व॒र्विदः॑ ॥ १४ ॥

अ॒भि । सोमा॑सः । आ॒यवः । पव॑न्ते । मद्य॒म् । मद॑म् । स॒मुद्र॑स्य ।

अधि॒ । वि॒ष्टपि॑ । म॒नी॒पिणः । म॒त्स॒रासः । स्वः॒ऽविदः॑ ॥ १४ ॥

आयवः गमनशीलाः सोमासः सोमाः मद्यं मदकरं मदं आत्मीयं रसं ग्रामेषु प्रेरयन्ति अभिपवन्ते अभितो निर्गमयन्ति । कुत्रेत्युच्यते—समुद्रस्य अन्तरिक्षस्य अधि विष्टपि अधिकं समुच्छिद्यते पवित्रे यद्वा समुद्रस्य यस्मात्समुद्रवन्ति रसास्तस्य कलशस्य अधि उपरि विष्टपि स्थाने पवित्रे निर्गमयन्ति । कीदृशाः मनीषिणः मनसईशितारः मत्सरासः मदकराः स्वर्विदः सर्वस्य लभकाः ॥ १४ ॥

अथ पञ्चदशी—

तर॑त्समु॒द्रं प॑व॒मान॒ ऊ॒र्मिणा॒ राजा॑ दिव॒ऋत॑ बृ॒हत् ।

अ॒र्प॑न्मि॒त्रस्य॒ वरु॑णस्य॒ धर्म॑णा॒ प्रहि॑न्वा॒नऋत॑ बृ॒हत् ॥ १५ ॥ १४ ॥

तर॑त् । स॒मुद्र॑म् । प॑व॒मानः । ऊ॒र्मिणा॑ । राजा॑ । दि॒वः ।

ऋ॒तम् । बृ॒हत् । अ॒र्प॑न् । मि॒त्रस्य॑ । वरु॑णस्य । धर्म॑णा ।

प्र । हि॒न्वा॒नः । ऋ॒तम् । बृ॒हत् ॥ १५ ॥ १४ ॥

पवमानः पूयमानः देवोद्योतमानः बृहद्व अत्यन्तं ऋतं सत्यभूतं राजा सोमः समुद्रमन्तरिक्षं कलशंवा ऊर्मिणा धारया तरद्व तरति । हिन्वानः प्रेयमाणः ऋतं बृहद्व अत्यन्तं सत्यभूतः ससोमः मित्रस्य वरुणस्य मित्रावरुणयोः धर्मणा धारणार्थं प्रार्थन् प्रगच्छति ॥ १५ ॥

॥ इति समसस्य पंचमे चतुर्दशोवर्गः ॥ १४ ॥

अथ षोडशी—

नृ॒भिर्ये॑मा॒नोर्ह॑र्य॒लोवि॑चक्ष॒णो॒ राजा॑ दि॒वः स॑मु॒द्रिधः॑ ॥ १६ ॥

नृक्षिं । येमानः । हर्यतः । विश्वक्षणः । राजा । देवः ।

समुद्रियः ॥ १६ ॥

नृभिः कर्मनेतृभिः येमानः नियम्यमानः हर्यतः स्पृहणीयः विश्वक्षणोविद्रष्टा देवोदीप्य-
मानः समुद्रियः अन्तरिक्षेभवः राजा सोमः इन्द्रार्थं पवतइत्युत्तरेण संबन्धः समुद्राभ्राद्वदति
भावार्थे घप्रत्ययः ॥१६॥

अथ सप्तदशी—

इन्द्रायपवतेमदुःसोमोमरुत्वतेसुतः ।

सहस्रंधारोअत्यव्यमर्पन्तितमीमृजन्त्यायवः ॥ १७ ॥

इन्द्राय । पवते । मदुः । सोमः । मरुत्वते । सुतः । सहस्रंधारः ।

अर्ति । अव्यम् । अर्पन्ति । तम् । ईमिति । मृजन्ति ।

आयवः ॥ १७ ॥

मदोमादकः सुतोभिपुतः सोमः मरुत्वते मरुद्भिस्तद्वते इन्द्रायेदार्थं पवते क्षरति ततः स-
हस्रधारः बहुधारोपेतः सोमः अव्यं अविमयं पवित्रमत्यर्पति अतिगच्छति तं ईमिमं सोमं आ-
यवोमनुष्पाकृत्विजः मृजन्ति शोधयन्ति ॥ १७ ॥

अथाष्टादशी—

पुनानश्चमूजनयन्मतिकविःसोमोदेवेपुंरण्यति ।

अपोवसानःपरिगोभिरुत्तरःसीदन्वनेष्वव्यत ॥ १८ ॥

पुनानः । चमू इति । जनयन् । मतिम् । कविः । सोमः ।

देवेपुं । रण्यन्ति । अपः । वसानः । परि । गोभिः ।

उत्तरः । सीदन् । वनेषु । अव्यत ॥ १८ ॥

चमू सप्तम्याः पूर्वसवर्णदीर्घः चम्बोरधिपवणफलकयोः पुनानः पूयमानः अभिपूयमाणः
मतिं स्तुतिं जनयन् उत्पादयन् कविः क्रान्तमज्ञः एतादृशः सोमः देवेष्विन्द्रादिषु रण्यति । किंच
अपोवसतीवरीर्वसानः आच्छादयन् वनेषु काष्ठेषु पात्रेषु सीदन् उत्तरः उत्कृष्टतरः सोमः गो-
भिर्गोविकारैः क्षीरादिभिः पर्यव्यत परिदीयते आच्छाद्यते ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशी-

तवाहंसोमरारणसख्येइन्दोदिवेदिवे ।

पुरुणिबभ्रोनिचरन्तिमामवपरिधीरतिताँदहि ॥ १९ ॥

तव । अहम् । सोम । ररण । सख्ये । इन्दो इति । दिवेदिवे ।

पुरुणि । बभ्रो इति । नि । चरन्ति । माम् । अव ।

परिधीन् । अति । तान् । इहि ॥ १९ ॥

हे इन्दो हे सोम तव सख्ये सत्त्विकर्मण्यहं दिवेदिवे अन्वहं रारण रमे रणेर्लिट्जत्तमे णलि रूपं । हे बभ्रो बभ्रुवर्णं सोम पुरुणि बहूनि रक्षांसि मां तव सख्ये स्थितं न्यवचरन्ति नीचीनं चरन्ति बाधन्ते ये मां बाधन्ते तान् परिधीन् राक्षसांस्त्वं अतोहि अतीत्य गच्छ जहीति यावत्

॥ १९ ॥

अथ विंशी-

उताहंनक्तमुतसोमतेदिवासख्यायवभ्रऊधनि ।

घृणातपन्तमत्तिसूर्यपरःशकुनाइवपत्तिम ॥ २० ॥ १५ ॥

उत । अहम् । नक्तम् । उत । सोम । ते । दिवा । सख्याय ।

बभ्रो इति । ऊधनि । घृणा । तपन्तम् । अति । सूर्यम् ।

परः । शकुनाःइव । पत्तिम् । २० ॥ १५ ॥

हे बभ्रो बभ्रुवर्णं हे सोम उतापिच नक्तं उतापिच दिवा अहोरात्रयोः सख्याय सख्यार्थं । तव ऊधनि समीपे अहं रमइति शेषः । ते वयं घृणा दीप्त्या तपन्तं ज्वलन्तं परः परमस्थानस्थितं सूर्यं तदात्मकं त्वां प्राप्तुं अतिपत्तिम् । कथमिव शकुनाइव यथा सुपर्णादयः पक्षिणः सूर्यं अतिगच्छन्ति तद्वत् पतृगतौ अस्माच्छान्दसे लिटि तनिपत्योश्छन्दसीत्युपधात्तोपः ॥ २० ॥

॥ इति सप्तमस्य पंचमे पंचदशोवर्गः ॥ १५ ॥

प्रावस्तोत्रेभिरूपकरणे सोमेभृज्यामनेएकस्तृचः तत्र भृज्यमानइत्येषा तृतीया । सन्नितंच-भृज्यमानःसुहस्त्यादशाभिर्विवस्वतइति ।

सैषा सूक्ते एकविंशी-

मृज्यमानः सुहस्त्यसमुद्रेवाचमिन्वसि ।

रयिपिशङ्गं बहुलं पुरुस्पृहं पवमानाभ्यर्पसि ॥ २१ ॥

मृज्यमानः । सुहस्त्य । समुद्रे । वाचम् । इन्वसि । रयिम् ।

पिशङ्गम् । बहुलम् । पुरुस्पृहम् । पवमान । अग्नि । अर्पसि ॥ २१ ॥

हे सुहस्त्य हस्ते भवाहस्त्या अंगुलयः शोभनांगुलिक सोम मृज्यमानः शोध्यमानस्त्वं समुदेन्तरिक्षे कलशे वा वाचं शब्दमिन्वसि धेयसि । किंच हे पवमान पूयमान सोम पिशंगं हिरण्यैः पिशंगवर्णं बहुलं प्रभूतं पुरुस्पृहं बहुभिः स्पृहणीयं रयिं धनं अभ्यर्पसि स्तोतृणां अभिश्ररसि प्रयच्छसि ॥ २१ ॥

अथ द्वाविंशी-

मृजानो वारे पवमानो अव्यये वृषावचक्रदो वने ।

देवानां सोम पवमान निष्कृतं गोभिरानो अर्पसि ॥ २२ ॥

मृजानः । वारं । पवमानः । अव्यये । वृषा । अव । चक्रदः । वने ।

देवानाम् । सोम । पवमान । निःस्कृतम् । गोभिः ।

अजानः । अर्पसि ॥ २२ ॥

हे सोम वृषा वारिता त्वं मृजानः वसतीवरीभिर्धृज्यमानः अलंक्रियमाणः अव्यये अविमये वारे वाले पवित्रे पवमानः पूयमानः सन् वने वननीये उदके काष्ठे कलशे वा अवचक्रदः अवक्रन्दसि शब्दायसे । ततो हे सोम हे पवमान त्वं गोभिर्गव्यैः क्षीरादिभिः अजानः अज्यमानः सन् निःकृतं संस्कृतं देवानां स्थानं अर्पसि गच्छसि ॥ २२ ॥

अथ त्रयोविंशी-

पवस्व वाजसातये भिविश्वा नि काव्या ।

त्वं समुद्रं प्रथमो विधारयो देवेभ्यः सोम मत्सरः ॥ २३ ॥

पवस्व । वाजस्रातये । अ॒ग्नि । विश्वा॑नि । काव्या॑ । त्वम् ।

स॒मु॒द्रम् । प्र॒थ॒मः । वि । धा॒र॒यः । दे॒वेभ्यः॑ । सो॒म । म॒त्स॒रः ॥ २३ ॥

हे सोम विश्वानि सर्वाणि काव्या कविकर्माणि स्तोत्राणि अभिलक्ष्य वाजसातये अन्न-
लाभाय पवस्व क्षर । हे सोम देवेभ्यः देवानां मात्सरोमदकरः प्रथमः सर्वदेवानां मुख्यः त्वं स-
मुद्रं अन्तरिक्षं कलशं वा विधारयः विशेषेण धारयसि ॥ २३ ॥

अथ चतुर्विंशी-

सतृ॑प॒वस्व॒परि॑पा॒र्थिर्व॑रजो॒ दि॒व्या च॑ सो॒म॒ध॒र्म॒भिः ।

त्वा॑वि॒प्रा॑सो॒म॒तिभि॑र्विचक्ष॒णशु॒भ्रं हि॒न्वन्ति॑ धी॒तिभिः॑ ॥ २४ ॥

सः । तु । प॒वस्व । परि॑ । पा॒र्थि॒वम् । रजः॑ । दि॒व्या ।

च । सो॒म । ध॒र्म॒भिः । त्वा॑म् । वि॒प्रा॑सः । म॒ति॒भिः । वि॒चक्ष॑ण ।

शु॒भ्रम् । हि॒न्वन्ति॑ । धी॒ति॒भिः ॥ २४ ॥

हे सोम सतादृशस्त्वं पार्थिवं रजोलोकं प्रति दिव्या दिव्यानि च रक्षांसि प्रति धर्मभिर्धा-
रकैः सह तुक्षिपं परिपवस्व परितः क्षर । हे विचक्षण विद्वदः सोम विप्रासो विप्रामेधाविनोम-
तिभिः स्तुतिभिः धीतिभिर्गुलीभिश्च शुभ्रं श्वेतवर्णं त्वां हिन्वन्ति मेरयन्ति ॥ २४ ॥

अथ पंचविंशी-

पव॑माना अ॒सृक्ष॑त॒प॒वि॒त्रम॑ति॒ धार॑या ।

म॒रु॒त्वं॒न्तो म॑त्स॒रा इ॒न्द्रि॒या ह॒या मे॒धाम॑ जि॒प्रया॑ंसि च ॥ २५ ॥

पव॑मानाः । अ॒सृक्ष॑त । प॒वि॒त्रम् । अ॒ति । धा॒र॒या । म॒रु॒त्वं॒न्तः ।

म॒त्स॒राः । इ॒न्द्रि॒याः । ह॒याः । मे॒धाम् । जि॒प्रया॑ंसि । च ॥ २५ ॥

पवमानाः पूयमानाः सोमाः धारया आत्मीयया पवित्रं अतीत्यासृक्षत सृज्यन्ते । की-
दृशामरुत्वंन्तः मरुद्भिर्युक्तामत्सराः मदकराः इन्द्रियाः इन्द्रजुष्टाः मेधां स्तुतिं प्रयांस्यन्नानि च
अभिलक्ष्य स्तोतृभ्यउभयं कर्तुं वा ह्याः गन्तारः एते सृज्यन्ते ॥ २५ ॥

अथ पङ्क्तिंशी—

अपोवसानःपरिकोशंमर्पतीन्दुर्हिंयानःसोतृभिः ।

जनयज्ज्योतिर्मन्दनाअवीवशद्गाःरुण्वानोननिर्णिजम् ॥ २६ ॥ १६ ॥

अपः । वसानः । परि । कोशम् । अर्पति । इन्दुः । हिंयानः ।

सोतृभिः । जनयन् । ज्योतिः । मन्दनाः । अवीवशत् । गाः ।

रुण्वानः । न । निर्ःनिजम् ॥ २६ ॥ १६ ॥

अपोवसतीवरीर्वसानआच्छादयन् सोतृभिरभिपुण्वद्भिर्हिंयानः प्रेर्यमाणइन्दुः सोमः
कोशं कलशं पर्यर्पति प्रतिगच्छति । किंच ज्योतिर्दीर्घिं जनयन् उत्पादयन् गाः गव्यानि क्षीरा-
दीनि निर्णिजं आत्मानं रूपं रुण्वानः कुर्वन् मिश्रयन् सोयं सोमः नः संप्रत्यर्थे इदानीं मन्दा-
नाः स्तुतीः अवीवशत् कामयते । वशकान्तौ लुङि चङि रूपं ॥ २६ ॥

॥ इति सप्तमस्य पंचमे षोडशोवर्गः ॥ १६ ॥

पवस्वेति षोडशर्चं पंचमं सूक्तं । आद्यद्वचस्य गौरिवीतिर्नामशक्तिपुत्रकपिः तृतीयायाः
शक्तिर्नामवासिष्ठः ततः पंचानां द्वचानां ऊरुर्नामांगिरसः ऋजिश्चानाम भारद्वाजः ऊर्ध्वसद्मा-
नामांगिरसः रुतयशानामकश्वित सोप्यांगिरसः ऋणंचयोनामराजर्षिः इत्येते क्रमेण ऋषयः ।
एवं त्रयोदशगवाः । ततस्तिष्ठणां वासिष्ठः शक्तिः प्रथमातृतीयाद्ययुजः ककुभः द्वितीयाचतुर्थ्या-
द्यायुजः सतोबृहत्यः । ससुन्वेयोवसूनामित्येषातु यवमध्या गायत्री । पवमानः सोमोदेवता । तथा-
चानुक्रम्यते—पवस्वषोडशगौरिवीति द्वचंशक्तिरेकामूर्ध्वऋजिश्चोर्ध्वसद्माकृतयशाऋणंचयइत्यृष-
योद्वचास्तिस्रः शक्तिः काकुभाः प्रगाथाः ससुन्वे गायत्रीयवमध्येति । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

पवस्वमधुमत्तमइन्द्रायसोमऋतुवित्तमोमदः । महिद्युक्षतमोमदः ॥ १ ॥

पवस्व । मधुमत्तमः । इन्द्राय । सोम । ऋतुवित्तमः ।

मदः । महि । द्युक्षतमः । मदः ॥ १ ॥

हे सोम मधुमत्तमः अत्यन्तं माधुर्योपेतः त्वं इन्द्राय इन्द्रार्थं मदोमदकरः सन् पवस्व क्ष-
र । कोदशः ऋतुवित्तमः अत्यन्तं प्रज्ञायाः कर्मणोवा संभक्तः महि महान् मंहनीयोवा युक्षतमः
अत्यन्तं दीप्तः मदः मदहेतुः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

यस्यतेपीत्वावृषभोवृषायतेस्यपीतास्वर्विदः ।
ससुप्रकेतोअभ्यक्रमीदिपोच्छावाजंनैतशः ॥ २ ॥

यस्य । ते । पीत्वा । वृषभः । वृषयते । अस्थ । पीता ।
स्वःविदः । सः । सुप्रकेतः । अभि । अक्रमीत् । इषः ।
अच्छ । वाजम् । न । एतशः ॥ २ ॥

वृषभः कामानां वर्षकइन्द्रः यस्य ते त्वां पीत्वा वृषायते वृषभइवाचरति । किंच स्वर्विदः
सर्वस्य दर्शकस्यास्य ते तव पीता पानेसति सुप्रकेतः सुप्रज्ञः सइन्द्रः इषः शत्रूणामन्त्रानि अ-
भ्यक्रमीव अभिक्रामति । तत्र दृष्टान्तः—वाजं नैतशः एतशः इत्यश्वनाम यथाश्वोवाजं संग्रामं
अभिगच्छति तद्वत् ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

त्वंह्य१द्भ्यैव्यापवमानजनिमानिद्युमत्तमः ।
अमृतत्वायघोषयः ॥ ३ ॥

त्वम् । हि । अद्भ्यः । दैव्या । पवमान । जनिमानि । द्युमत्तमः ।
अमृतत्वाय । घोषयः ॥ ३ ॥

हे पवमान पूयमान सोम द्युमत्तमः अतिशयेन दीप्तिमान् त्वं हि त्वमेव दैव्या देवसंब-
न्धीनि जनिमानि जन्मानि देवानित्यर्थः तानभिलक्ष्य अमृतत्वाय तेषाममरणाय अंग क्षिप्तं
घोषयः शब्दायसे । घुषिरविशब्दने ण्यन्तस्य लेटि रूपं हियोगादनिघातः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

येनानवंगवोदध्यङ्गुपोर्णुतेयेनविप्रांसआपिरे ।
देवानांसुम्नेअमृतस्यचारुणोयेनश्रवांस्यानुशुः ॥ ४ ॥

येन । नर्वङ्गवः । दध्यङ् । अपङ् ऋणुते । येन । विप्रांसः ।
 आपिरे । देवानाम् । सुम्ने । अमृतस्य । चारुणः । येन ।
 श्रवांसि । आनुशुः ॥ ४ ॥

नवङ्गोनवनीयगतिः यद्वा नवभिर्मासैः सत्रस्यानुष्ठाता दध्यङ् एतन्नामकौगिरा येन सो-
 मेन पणिभिरपहतानां गवां द्वारमपोर्णुते अपाच्छादयति विवृतमकार्षीत् विप्रांसः तन्मुखाः सर्वे
 मेधाविर्नोगिरसः येन वा सोमेनापिरे एतैरपहतागाः आमुवन् । किंच देवानामिन्द्रादीनां सुम्ने सुखे
 यज्ञेन संजाते सति चारुणः कल्याणस्य अमृतस्योदकस्य संबन्धीनि श्रवांस्यन्नानि येन सोमे-
 न यजमानाः आनुशुः अन्नानिव्यामुवन् अलभन्त सत्त्वं देवानाममृतत्वाय शब्दायसइति पूर्वेण
 समन्वयः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

ए॒पस्य॑धा॒र॒या॒सु॒तो॒व्यो॒वो॒रै॒भिः॑प॒वते॑म॒दि॒न्त॑मः ।
 क्री॒ळन्॑ क्री॒र्मि॒र॒पा॒मि॒व ॥ ५ ॥ १७ ॥

ए॒पः । स्यः । धा॒र॒या । सु॒तः । अ॒व्यः । वो॒रै॒भिः । प॒व॒ते ।
 म॒दि॒न्त॑मः । क्री॒ळन् । क्री॒र्मिः । अ॒पा॒म॒इ॒व ॥ ५ ॥ १७ ॥

स्यः स एष सुतोभिपुतः सोमः अव्यः अवेवैरेभिर्वालैः तेभ्यः पवित्रेभ्यः धारया आत्मी-
 यया पवते कलशमभिलक्ष्य क्षरति । कीदृशः मदिन्तमः मादयितुमः अपामिव उदकानां कर्मः
 संघातइव क्रीळन् इतस्ततः संक्रीडमानः पवते ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य पञ्चमे सप्तदशोवर्गः ॥ १७ ॥

अथ षष्ठी—

य॒उ॒स्त्रि॒या॒अ॒प्या॒अ॒न्तर॑श्म॒नो॒निर्गा॑अ॒रु॒न्त॒दो॒र्ज॒सा ।
 अ॒भि॒वृ॒जन्तं॑त्ति॒पे॒ग॒व्य॒म॒श्व्यं॑व॒र्मी॒व॒धृ॒ष्ण॒वा॒रु॒ज ॥ ६ ॥

यः । उ॒स्त्रि॒याः । अ॒प्याः । अ॒न्तः । अ॒श्म॒नः । निः । गाः ।
 अ॒रु॒न्त॒त् । ओ॒र्ज॒सा । अ॒भि । वृ॒जम् । त॒त्ति॒पे । ग॒व्यंम् ।
 अ॒श्व्यंम् । व॒र्मी॒इ॒व । धृ॒ष्णो॒ इति॑ । आ । रु॒ज् ॥ ६ ॥

यः सोमः उक्षियाः उत्तरणशोलाः अप्याः अपइत्यन्तरिक्षनाम तस्मान्द्रवेऽछन्दसीति
यत् अन्तरिक्षस्थाः अहिमभृतिभिरसुरैः अपहत्य निहितागाः अपः अश्मनः मेघनामैतत् मेघा-
दन्तः ओजसा वलेन निरकृतत् निरच्छिनत् अन्तरिक्षादृष्टिमकार्षीदित्यर्थः । सत्त्वं असुरैरपहतं
गव्यं गोसंवन्धिनं अश्व्यं अश्वेषु भवं व्रजं समूहं अभितन्निषे अभितोव्यामोपि तनुविस्तारे
छान्दसे लिटि तनिपत्योऽछन्दसीत्युपधालोपः । किंच हे धृष्णो शत्रुधर्षणशील सोम सत्त्वं वर्माव
कवचीव शूरः आरुज असुरानाजहि ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

आसोतापरिपिञ्चताश्वंनस्तोमंमसुरंरजस्तुरंम् । वनक्रक्षमुदभुतंम् ॥ ७ ॥

आ । सोत् । परि । सिञ्चत् । अश्वंम् । न । स्तोमंम् । अप्स्तुरंम् ।
रजःस्तुरंम् । वनक्रक्षम् । उदभुतंम् ॥ ७ ॥

हे ऋत्विजः आसोत सोममभिपुणुत पुन्र अभिषवे लोटि छान्दसोविकरणस्य लुक्
तप्तनप्तनथनाश्चेति तस्यतच्चादेशः । किंच परिपिञ्चत परितस्तं वसतीवयादिभिः सिञ्चत ।
कीदृशं अश्वंन अश्वमिव वेगिनं स्तोमं स्तव्यं असुरं अन्तरिक्षस्थितानामुदकानामेरकं रजस्तुरं
तेजसांच प्रेरकं वनक्रक्ष उदकानां वर्षकं यद्वा काष्ठेषु पात्रेषु विपकीर्णं उदभुतं उदके
गच्छन्तं श्रवमानं सोममभिपुणुत अभिपिञ्चत ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

सहस्रधारंवृषभंपयोवृधंप्रियदेवायजन्मने ।

ऋतेनयऋतजातोविवावृधेराजदिवऋतंवृहत् ॥ ८ ॥

सहस्रधारंम् । वृषभंम् । पयःवृधंम् । प्रियंम् । देवाय । जन्मने ।

ऋतेन । यः । ऋतवृजोतः । विवृधे । राजा । देवः ।

ऋतम् । वृहत् ॥ ८ ॥

सहस्रधारं बहुधारोपेतं वृषभं कामानां वर्षकं पयोवृधं उदकानां वर्षकं प्रियं प्रीण-
यितारं तं सोमं देवाय देवसंवन्धिने जन्मने देवेश्यस्तदर्थं अभिपुणुत ऋतजातः उदकाज्जातो-
योराजा सोमः ऋतेन वसतीवयांख्येनोदकेन विवृधे विशेषेण वर्धते । कीदृशः देवोद्योतमानः
स्तोतव्योवा ऋतं सत्यभूतः सन् वृहत् महान्तमासुनुतेति पूर्वेण समन्वयः ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

अभिद्युम्नं बृहद्यश इषस्पतेदिदीहि देवदेवयुः । विकोशं मध्यमं युव ॥ ९ ॥

अभि । द्युम्नम् । बृहत् । यशः । इषः । पते । दिदीहि ।

देव । देवयुः । वि । कोशम् । मध्यम् । युव ॥ ९ ॥

हे इषस्पते अन्नस्य पते हे देव स्तोतव्य सोम देवयुः देवकामस्त्वं युम्नं द्योतमानं बृहत् प्रभूतं यशोन्नं अस्मभ्यमभिदीदिहि आभिमुख्येन प्रकाशय प्रयच्छेत्यर्थः । आमंत्रितस्याविद्यमानत्वेन पादादित्वादिनिघातः । किंच मध्यमं अन्तरिक्षस्थितं कोशं मेघं वियुववृष्ट्यर्थं विगमय विश्लेषय ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

आवच्यस्व सुदक्ष चम्बोः सुतो विशां वह्निर्नविशपतिः ।

वृष्टिं दिवः पवस्व रीतिमपां जिन्वा गविष्टये धियः ॥ १० ॥ १८ ॥

आ । वच्यस्व । सुदक्ष । चम्बोः । सुतः । विशाम् । वह्निः । न । विशपतिः ।

वृष्टिम् । दिवः । पवस्व । रीतिम् । अपाम् । जिन्व ।

गोइष्टये । धियः ॥ १० ॥ १८ ॥

हे सुदक्ष सुवल सोम चम्बोरधिपवणफलकयोः सुतोभिषुतस्त्वं विशां प्रजानां वह्निर्यो-
दा विशतीराजेव सर्वासां प्रजानां वोढा त्वं आवच्यस्व आगच्छ कलशमापवस्व । वचेर्गत्य-
र्थस्य व्यत्ययेन शपनि रूपं । किंच त्वं वृष्टिं वृष्यमाणामपामुदकानां रीतिं गतिं दिवोद्युलोकात्
पवस्व कुरु । ततः गविष्टये गामात्मनश्छते यजमानाय धियः कर्माणि जिन्व पूरय ॥ १० ॥

॥ इति सप्तमस्य पंचमेष्टादशोवर्गः ॥ १८ ॥

अथैकादशी—

एतमुत्पमं दृच्युतं सहसंधारंष्टपमं दिवोदुहुः ।

विश्ववसूनि विभ्रतम् ॥ ११ ॥

एतम् । ऊँ इति । त्वम् । मदश्च्युतम् । सहस्रंधारम् । वृषभम् ।
दिवः । दुहुः । विश्वा । वसूनि । विश्रतम् ॥ ११ ॥

दिवः देवान् कामयमानाकृत्वजः एतं त्वं तमिमं सोममेव दुहुः दुहुः दुहन्ति । ग्रावा-
णोवत्साकृत्वजोदुहन्तीति तैत्तिरीयकब्राह्मणं । कीदृशं सोमं मदच्युतं मदस्य भेरकं सहस्रधा-
रं बहुधारं वृषभं कामानां वर्षकं विश्वा सर्वाणि वसूनि धनानि विश्रतं धारयन्तं सोमं दुह-
न्ति ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी—

वृषाविजज्ञे जनयन्मर्त्यः प्रतपञ्ज्योतिपातमः ।
मसुष्टुतः कविभिर्निर्णिजं दधे त्रिधा त्वस्य दंससा ॥ १२ ॥

वृषा । वि । जज्ञे । जनयन् । अमर्त्यः । प्रतपन् । ज्योतिषा ।
तमः । सः । सुष्टुतः । कविभिः । निःश्निजम् । दधे ।
त्रिधातु । अस्य । दंससा ॥ १२ ॥

वृषा कामानां वर्षकः अमर्त्योऽमनुष्यधर्मरहितः सोमः विजज्ञे विज्ञायते । किं कुर्वन् जनय-
न् शब्दं ज्योतिषा उत्पादयन् ज्योतिषा स्वीयेन तमः प्रतपन् प्रज्वलयन् विनाशयन् प्रादुर्भव-
ति । ततः कविभिर्मेधाविभिः स्तोत्रभिः सुष्टुतः ससोमः निर्निजं निर्मेजनहेतुं मिश्रणं गव्यं दधे
धारयति । अथ त्रिधातु त्रिषु सवनेषु देवानां पोषकं यद्वा त्रयः सोमधारकाः द्रोणकलशादयः
यस्मिन् तद्यज्ञार्थं कर्म अस्य सोमस्य दंससा कर्मणा ध्रियते खलु ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी—

ससुन्वेयो वसूनां यो रायामानेता यद्वानाम् । सोमो यः सुक्षितीनाम् ॥ १३ ॥

सः । सुन्वे । यः । वसूनाम् । यः । रायाम् । आश्नेता । यः ।
द्वानाम् । सोमः । यः । सुक्षितीनाम् ॥ १३ ॥

ससोमः सुन्वे अभिसुपुवे ऋत्विग्भिः । यः सोमः वसूनां धनानां आनेता यश्च रायां संति प्र-
यच्छन्ति क्षीरादिकमिति रायोगावः तेषामानेता यश्च इलानामन्तानां च यश्च सोमः सुक्षितोनां
सुनिवासानां शोभनमनुष्ययुक्तानां गृहाणां आनेता विद्यते सोभिषूतोभूदिति ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी—

यस्येन॒इन्द्रःपिवा॒द्यस्ये॑म॒रुतो॒यस्ये॑वा॒र्यम॒णा॒भगः ।
आ॒येन॑मि॒त्रावरु॑णा॒करा॑मह॒एन्द्र॑मवसेमहे ॥ १४ ॥

यस्ये । नः । इन्द्रः । पिवात् । यस्ये । मरुतः । यस्ये । वा ।
अ॒र्यम॒णा । भगः । आ । येन । मि॒त्रावरु॑णा । करा॑महे ।
आ । इन्द्र॑म् । अव॑से । म॒हे ॥ १४ ॥

नोस्मदीयं यस्य यं सोमं इन्द्रः पिवात् पिबति । पा पाने लेट्यहागमः । यंच सोमं मरुतः
पिबन्ति वा । अपिच अर्यमणा एतन्नामकेन देवेन सह भगोदेवोयं सोमं पिबति । येन सोमेन
मित्रावरुणा मित्रावरुणौ वयमाकरामहे अभिमुखीकुर्महे । तथा महे महते अवसे रक्षणाय येन
च सोमिन् इन्द्रमभिमुखीकुर्महे ससोमोभिपूयते ॥ १४ ॥

अथ पंचदशी—

इन्द्रा॑यसोम॒पात॑वे॒नृभि॑र्य॒तःस्वा॑युधोम॒दिन्त॑मः ।
पव॑स्व॒मधु॑मत्तमः ॥ १५ ॥

इन्द्रा॑य । सोम॒ । पात॑वे । नृ॒भिः । य॒तः । सु॒ह॒आ॒युधः ।
म॒दिन्त॑मः । पव॑स्व । मधु॑मत्तमः ॥ १५ ॥

हे सोम मधुमत्तमः अतिशयेन माधुर्योपेतस्त्वं इन्द्राय पातवे पानार्थं पवस्व कलशे क्षर ।
कीदृशः नृभिः कर्मनेनृभिर्ऋत्विग्भिः यतः संयतः स्वायुधः शोभनस्पर्शकपालाद्यायुधोपेतः म-
दिन्तमः मादयितुमः ॥ १५ ॥

अथ षोडशी—

इन्द्र॑स्यहा॒र्दिसोम॒धान॒मावि॑शसमु॒द्रमि॑व॒सिन्ध॑वः ।
जु॒ष्टोमि॒त्राय॑वरु॒णापवा॑यवे॒दिवो॑र्वि॒ष्टंम॑उ॒त्तमः ॥ १६ ॥ १९ ॥

इन्द्रस्य । हार्दि । सोमधानम् । आ । विश । समुद्रमृद्वैव ।

सिन्धवः । जुष्टः । मित्राय । वरुणाय । वायवे । दिवः ।

विष्टम्भः । उत्तमः ॥ १६ ॥ १९ ॥

हे सोम त्वमिन्द्रस्य हार्दि हृदयंगमं हृदयभूतं वा सोमधानं सोमोनिधीयतेस्मिन्निति सोमधानः कलशः तमाविश प्रविश । तत्र दृष्टान्तः—समुद्रमिव यथा समुद्रं सिन्धवोनद्यः प्रविशन्ति तद्वत् । कोटशः त्वं मित्राय वरुणाय वायवे तेज्यो जुष्टः दिवोद्युलोकस्य विष्टम्भः विष्टम्भयिता स्थापयिता उत्तमः सर्वेषामुत्कृष्टतमः त्वं कलशमाविश ॥ १६ ॥

॥ इति सप्तमस्य पंचमे एकोनविंशोवर्गः ॥ १९ ॥

परिमिति द्वाविंशत्यृचं द्वैपदं पष्ठं सूक्तं यज्ञे सदस्यवस्थितहोत्रीयादिधिष्ण्योपेताअग्नयो-
नामईश्वरपुत्राऋषयः विंशतिकाद्विपदाविराजः प्रवमानःसोमोदेवता । तथाचानुक्रान्तं—परिम-
द्वाधिकाग्नयोधिष्ण्योऽश्वरौद्वैपदमिति । गवोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

परिमधन्वेन्द्रायसोमस्त्वादुर्मित्रायपूष्णेभगाय ॥ १ ॥

परि । प्र । धन्व । इन्द्राय । सोम । स्वादुः । मित्राय ।

पूष्णे । भगाय ॥ १ ॥

हे सोम स्वादुः स्वादुरसः त्वं इन्द्राय मित्राय पूष्णे भगाय एतेभ्योदेवेभ्यः परिमधन्व
परितः पात्रेषु क्षर ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

इन्द्रस्तेसोमसुतस्यपेयाःऋत्वेदक्षायविश्वेचदेवाः ॥ २ ॥

इन्द्रः । ते । सोम । सुतस्य । पेयाः । ऋत्वे । दक्षाय । विश्वे ।

च । देवाः ॥ २ ॥

हे सोम सुतस्याभिपुतस्य ते तव त्वं भागं इन्द्रः पेयाः पेयात् पिबतु पातेराशीर्लिङ्गि रू-
पं पुरुषव्यत्ययः । किमर्थं ऋत्वे ऋत्वे प्रज्ञानाय दक्षाय बलाय च । किंच अमी सर्वे विश्वे
देवाश्च त्वदीयमंशं पिबंतु ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

ए॒वामृ॒ताय॑म॒हो॒क्षया॑य॒सशु॒क्रोअ॒र्षद्वि॒व्यःपी॒यूषः॑ ॥ ३ ॥

ए॒व । अ॒मृता॑य । म॒हे । क्षया॑य । सः । शु॒क्रः । अ॒र्ष ।
द्वि॒व्यः । पी॒यूषः॑ ॥ ३ ॥

हे सोम शुक्रोदीतः दिव्योदिविभवः पीयूषः देवैः पातव्यः सत्त्वं अमृताय अमरणाय महे महते क्षयाय निवासायच एवार्ष एवं पवस्व क्षर ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

पव॑स्वसोमम॒हान्त्स॑मु॒द्रःपि॒तादे॒वानां॑वि॒श्वाअ॒भिधा॑र्म ॥ ४ ॥

पव॑स्व । सो॒म । म॒हान् । स॒मुद्रः । पि॒ता । दे॒वानां॑ ।
वि॒श्वा । अ॒भि । धा॑र्म ॥ ४ ॥

हे सोम महान् देवेभ्योदीयमानत्वेन महत्त्वयुक्तः समुद्रः समुन्दनः यस्मात् समुद्रवन्ति रसास्तादृशः पिता सर्वेषां पालयिता त्वं देवानां विश्वा विश्वानि सर्वाणि धाम धामानि शरीराणि अभिलक्ष्य पवस्व ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

शु॒क्रःपव॑स्वदे॒वेभ्यः॑सोमदि॒वेपृ॒थिव्यै॑शंच॒प्रजा॑यै ॥ ५ ॥

शु॒क्रः । पव॑स्व । दे॒वेभ्यः॑ । सो॒म । दि॒वे । पृ॒थि॒व्यै ।
शम् । च । प्र॒जा॑यै ॥ ५ ॥

हे सोम शुक्रोदीतस्त्वं देवेभ्योदेवार्थं पवस्व क्षर । किंच दिवे पृथिव्यैच द्यावापृथिवीभ्यांच ततः प्रजायै प्रजाभ्यश्च शं सुखं च कुरु ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

दि॒वोध॒र्तासि॑शु॒क्रःपी॒यूषः॑स॒त्येवि॒धर्म॑न्वाजीपव॑स्व ॥ ६ ॥

दि॒वः । ध॒र्ता । अ॒स्ति । शु॒क्रः । पी॒यूषः॑ । स॒त्ये ।
वि॒धर्म॑न् । वा॒जी । प॒व॒स्व ॥ ६ ॥

हे सोम शुक्रोदीतः पीयूषः पातव्यस्त्वं दिवोद्युलोकस्य धर्ता धारकोसि । वाजी बलवान्
सत्त्वं सत्ये सत्यभूते विधर्मन् विधर्मणि विविधकर्माणः ऋत्विजोयस्मिन् यद्वा विविधसोमा-
दिहविषां धारकोस्मिन्यज्ञे पवस्व क्षर ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी--

पवस्वसोमद्युम्नीसुधारोमहामवीनामनुपूर्व्यः ॥ ७ ॥

पवस्व । सोम । युम्नी । सुधारः । महाम् । अवीनाम् । अनु । पूर्व्यः ॥ ७ ॥

हेसोम युम्नी । युन्नं द्योततेर्यशोवान्नंवेतिर्यास्कः । अन्नवान् यशस्वी वा सुधारः शोभन-
धारायुक्तः पूर्व्यः पुरातनस्त्वं महान् महान्तं अवीनां रोम्णां रोमभ्यः सकाशादनुक्रमेण पवस्व
क्षर ॥ ७ ॥

अथाष्टमी--

नृभिर्येमानोजज्ञानःपूतःक्षरद्विष्वानिमन्द्रःस्वर्वित् ॥ ८ ॥

नृभिः । येमानः । जज्ञानः । पूतः । क्षरत् । विष्वानि ।

मन्द्रः । स्वःस्वित् ॥ ८ ॥

नृभिः कर्मनेनृभिर्ऋत्विग्भिः येमानोनियम्यमानः जज्ञानः जायमानः पूतः पवित्रेण शोधितः
मन्द्रोमोदमानः स्वर्वित् सर्वज्ञः एतादृशः सोमः विष्वानि सर्वाणि धनान्यस्मभ्यं क्षरत् क्षरतु
ददातु ॥ ८ ॥

अथ नवमी--

इन्दुःपुनानप्रजामुराणःकरद्विष्वानिद्रविणानिनः ॥ ९ ॥

इन्दुः । पुनानः । प्रजाम् । उराणः । करत् । विष्वानि ।

द्रविणानि । नः ॥ ९ ॥

पुनानः पूयमानः । उराणः उरुकुर्वाणइतियार्स्कः । देवान् बहुकुर्वाणः इन्द्रुः सोमः
नोस्माकं प्रजामपत्यादिकां विश्वानि व्याप्तानि द्रविणानि धनानि करद् करोतु । करोतेर्लङि
रूपं ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

पर्वस्वसोम॒ऋत्वे॒दक्षा॒याश्वो॒ननि॒क्तोवा॒जीध॒नाय ॥ १० ॥ २० ॥

पर्वस्व । सोम । ऋत्वे । दक्षाय । अश्वः । न । निक्तः ।

वाजी । धनाय ॥ १० ॥ २० ॥

हे सोम अश्वोन अश्वइव निक्तः वसवीवरीभिरद्भिः निक्तः वाजी वेगवांस्त्वं ऋत्वे
ऋत्वे प्रज्ञानाय दक्षाय बलाय धनाय धनार्थं च पर्वस्व क्षर ॥ १० ॥

॥ इति सप्तमस्य पंचमे विंशोवर्गः ॥ २० ॥

अथैकादशी—

तंते॒सो॒तारो॒रसं॒मदा॒यपु॒नन्ति॒सोमं॑म॒हेद्यु॒म्नाय ॥ ११ ॥

तम् । ते । सोतारः । रसम् । मदाय । पुनन्ति । सोमम् ।

महे । द्युम्नाय ॥ ११ ॥

सोतारः अभिषोतारः ऋत्विजः हे सोम ते तव स्वभूतं रसं मदाय मदार्थं पुनन्ति ।
तदेवोच्यते—महे महते द्युम्नाय द्युम्नं द्योततेर्यशोवान्नंवा । अन्नाय यशसेवा सोमं पुनन्ति शोध-
यन्ति । यद्वा सोममभिपूयमाणं तं रसं पुनन्तीति एकवाक्यतया योजनीयं ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी—

शि॒शुंज॒ज्ञानं॒हरिं॑मृ॒जन्ति॒प॒वित्रे॒सोमं॑दे॒वेभ्य॒इन्द्रु॑म् ॥ १२ ॥

शिशुम् । जज्ञानम् । हरिम् । मृजन्ति । पवित्रे ।

सोमम् । देवेभ्यः । इन्द्रुम् ॥ १२ ॥

शिशुमपां पुत्रभूतं जज्ञानं जायमानं हरिं हरितवर्णं इन्द्रुं दीप्तं सोमं देवेभ्योदेवार्थं प-
वित्रे मृजन्ति ऋत्विजोमार्जयन्ति ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी—

इन्दुः पविष्टचारुर्मदायापामुपस्थैकविर्भगाय ॥ १३ ॥

इन्दुः । पविष्ट । चारुः । मदाय । अपाम् । उपस्थै ।

कविः । भगाय ॥ १३ ॥

चारुः कल्याणरूपः कविः क्रान्तप्रज्ञः इन्दुः अपामुदकानामुपस्थे उपस्थाने अन्तरिक्षे पवित्रे वा मदाय मदार्थं भगाय भजनीयधनार्थं च पविष्ट पवते ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी—

विभर्ति चार्विन्द्रस्य नाम येन विश्वानि वृत्रा जघान ॥ १४ ॥

विभर्ति । चारु । इन्द्रस्य । नाम । येन । विश्वानि ।

वृत्रा । जघान ॥ १४ ॥

सप्तमः चारु कल्याणं इन्द्रस्य नाम शरीरं विभर्ति धारयति पोषयति । तेन शरीरेण इन्द्रः विश्वानि सर्वाणि वृत्रा वृत्राणि पापरूपाणि रक्षांसि जघान हतवान् ॥ १४ ॥

अथ पंचदशी—

पिबन्त्यस्य विश्वे देवासो गोभिः श्रीतस्य नृभिः सुतस्य ॥ १५ ॥

पिबन्ति । अस्य । विश्वे । देवासः । गोभिः ।

श्रीतस्य । नृभिः । सुतस्य ॥ १५ ॥

विश्वे सर्वे देवासो देवाः गोभिर्गोविकारैः श्रीतस्य मिश्रितं नृभिः कर्मनेनृभिर्कृत्विग्भिः सुतस्याभिषुतस्यामुं सोमं पिबन्ति । द्वितीयार्थे पठ्यः ॥ १५ ॥

अथ षोडशी—

प्रसुवानो अक्षाः सहस्रधारस्तिरः पवित्रं विवारमव्यम् ॥ १६ ॥

प्र । सुवानः । अक्षारिति । सहस्रधारः । तिरः ।

पवित्रम् । वि । वारम् । अव्यम् ॥ १६ ॥

सुवानोभिषूयमाणः अतएव सहस्रधारः बहुधारायुक्तः सोमः अव्यं अविभवं वारं वारं पवित्रं तिरः व्यवधायकं कुर्वन् प्र अक्षाः विविधं प्रक्षरन्ति क्षरतेर्लुङि रूपं ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी—

सवाज्यक्षाः सहस्रेता अद्भिर्मृजानो गोभिः श्रीणानः ॥ १७ ॥

सः । वाजी । अक्षारिति । सहस्रेताः । अद्भिः ।

मृजानः । गोभिः । श्रीणानः ॥ १७ ॥

वाजी वेगवान् बलवान् वा ससोमः अक्षाः क्षरति । कीदृशः सहस्रेताः बहुरेतस्कः बहुदकः अद्भिर्वसतीवरीभिः मृजानो मृज्यमानो गोभिर्गोविकारैः क्षीरादिभिः श्रीणानः श्रीयमाणः ॥ १७ ॥

अथाष्टादशी—

प्रसोमयाहीन्द्रस्य कुक्षानृभिर्येमानो अद्भिभिः सुतः ॥ १८ ॥

प्र । सोम । याहि । इन्द्रस्य । कुक्षा । नृभिः ।

येमानः । अद्भिभिः । सुतः ॥ १८ ॥

हे सोम नृभिर्कृत्विभिः येमानो नियम्यमानः अद्भिभिर्गोवभिः सुतोभिषुतस्त्वं इन्द्रस्य कुक्षा सप्तम्याडादेशः कुक्षौ उदरभूते कलशेवा प्रयाहि प्रकर्षेण गच्छ ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशी—

असर्जिवाजीतिरः पवित्रमिन्द्राय सोमः सहस्रधारः ॥ १९ ॥

असर्जि । वाजी । तिरः । पवित्रम् । इन्द्राय ।

सोमः । सहस्रधारः ॥ १९ ॥

वाजी बलवान् वेगवान्वा पवित्रं तिरः तिरस्कुर्वन् सहस्रधारो बहुधारः सोमः इन्द्रायेन्द्रार्थं असर्जि सृज्यते ॥ १९ ॥

अथ विंशी—

अजन्त्येनमध्वोरसेनेन्द्राय हृष्णदन्दुमदाय ॥ २० ॥

अञ्जन्ति । एनम् । मध्वः । रसेन । इन्द्राय ।

वृष्णे । इन्दुम् । मदाय ॥ २० ॥

वृष्णे कामानां वर्षित्रे इन्द्राय इन्द्रस्य मदाय मदार्थं मध्वोमधुनोरसेन गव्येन एनमिन्दुं सोममृत्विजो अञ्जन्ति संयोजयन्ति ॥ २० ॥

अथैकविंशी—

देवेभ्यस्त्वावृथापाजसेपोवसानंह्रिमृजन्ति ॥ २१ ॥

देवेभ्यः । स्वा । वृथा । पाजसे । अपः ।

वसानम् । हरिम् । मृजन्ति ॥ २१ ॥

हे सोम अपः उदकानि वसानमाच्छादयन्तं हरिं हरितवर्णं त्वा त्वां वृथा अनायासेन ऋत्विजोमृजन्ति शोधयन्ति । किमर्थं देवेभ्यः देवानां पानार्थं पाजसे तेषां बलार्थं ॥ २१ ॥

अथ द्वाविंशी—

इन्दुरिन्द्रायतोशतेनितोशलेश्रीणन्नुग्रोणिन्नपः ॥ २२ ॥ २१ ॥

इन्दुः । इन्द्राय । तोशते । नि । तोशते । श्रीणन् ।

उग्रः । रिणन् । अपः ॥ २२ ॥ २१ ॥

इन्दुः सोमः इन्द्रायेन्द्रार्थं तोशते हन्यते अभिपूयते नितोशते नितरामभिपूयते तोशतिर्विधकर्मा । कीदृशः श्रीणन् घेरयन् उग्रउदूर्णः सोमोभिपूयते ॥ २२ ॥

॥ इति सप्तमस्य पञ्चमे एकविंशोवर्गः ॥ २१ ॥

पर्युष्विति द्वादशार्चं सप्तमं सूक्तं त्र्यरुणव्रतदस्यू राजर्षी अस्पसूक्तस्य द्रष्टारौ आदित-
स्तिस्रः पिपीलिकमध्याऽनुष्टुभः द्वादशकाष्टकद्वादशकवत्यः ततः षडूर्ध्ववृहत्यः द्वादशकत्रयवत्यः
अथ दशम्याद्यास्तिस्रोविराजः पवमानः सोमोदेवता । तथाचानुक्रान्तं—पर्युषु द्वादशत्र्यरुणव्रत-
दस्यू तिस्रोनुष्टुभः पिपीलिकमध्याः षडूर्ध्ववृहत्यस्तिस्रश्चविराजइति । गतोविनियोगः ।

सुवानोभिपूयमाणः अतएव सहस्रधारः बहुधारायुक्तः सोमः अव्यं अविभवं वारं वालं पवित्रं तिरः व्यवधायकं कुर्वन् प्र अक्षाः विविधं प्रक्षरन्ति क्षरतेर्लुङि रूपं ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी—

सवाज्यंक्षाःसहस्ररेताअद्भिर्मृजानोगोभिःश्रीणानः ॥ १७ ॥

सः । वाजी । अक्षारिति । सहस्ररेताः । अतृक्षिः ।

मृजानः । गोभिः । श्रीणानः ॥ १७ ॥

वाजी वेगवान् बलवान् वा ससोमः अक्षाः क्षरति । कीदृशः सहस्रेताः बहुरेतस्कः बहूदकः अद्भिर्वसतीवरीभिः मृजानोमृज्यमानोगोभिर्गोविकारैः क्षीरादिभिः श्रीणानः श्रीयमाणः ॥ १७ ॥

अथाष्टादशी—

प्रसोमयाहीन्द्रस्यकुक्षानृभिर्मयमानोअद्रिभिःसुतः ॥ १८ ॥

प्र । सोम । याहि । इन्द्रस्य । कुक्षा । नृभिः ।

येमानः । अद्रिभिः । सुतः ॥ १८ ॥

हे सोम नृभिर्कैविभिः येमानोत्रियम्यमानः अद्रिभिर्गोवभिः सुतोभिषुतस्य इन्द्रस्य कुक्षा सप्तम्याडादेशः कुक्षौ उदरभूते कलशेवा प्रयाहि प्रकर्षेण गच्छ ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशी—

असर्जिवाजीतिरःपवित्रमिन्द्रायसोमःसहस्रधारः ॥ १९ ॥

असर्जि । वाजी । तिरः । पवित्रम् । इन्द्राय ।

सोमः । सहस्रधारः ॥ १९ ॥

वाजी बलवान् वेगवान्वा पवित्रं तिरः तिरस्कुर्वन् सहस्रधारो बहुधारः सोमः इन्द्रायेन्द्रार्थं असर्जि सृज्यते ॥ १९ ॥

अथ विंशी—

अञ्जन्त्येनमध्वोरसेनेन्द्रायवृष्णइन्द्रमदाय ॥ २० ॥

हे पवमान सोम त्वं पयः पयसउदकस्य विधारे विधारके अन्तरिक्षे शक्मना समर्थेन बलेन सूर्यमजीजनोहि उत्पादितवान् भवसि खलु । कीदृशः गोजीरया स्तोतृभ्योगवां प्रेरके-
ण स्तोतृणां प्रेरितपशुकेनेत्यर्थः । तादृशेन पुरंध्या बहुविधप्रज्ञानेन युक्तः रहमाणः वेगं कुर्वा-
णस्त्वं सूर्यमजीजनः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

अजीजनोअमृतमर्त्येष्वँऋतस्यधर्मञ्मृतस्यचारुणः ।
सदासरोवाजमच्छासनिष्यदत् ॥ ४ ॥

अजीजनः । अमृतम् । मर्त्येषु । आ । ऋतस्य । धर्मम् । अमृतस्य ।
चारुणः । सदा । अस्रः । वाजम् । अच्छ । सनिष्यदत् ॥ ४ ॥

हे अमृत मरणधर्मरहित सोम त्वं ऋतस्य सत्यभूतस्य चारुणः कल्याणस्य अमृतस्यो-
दकस्य धर्मम् धारके अन्तरिक्षे सूर्यमजीजनः किमर्थं मर्त्येष्वामनुष्येष्वभिमुखीभवनाय । किं-
च सनिष्यदत् संभजन् सत्वं वाजं अच्छ संग्राममभिलक्ष्य सदा अस्रः सरसि गच्छसि ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

अभ्यंभिहिश्रवंसातुतर्दिथोत्सन्नकश्चिज्जनपानमाक्षितम् ।
शर्याभिर्नभरमाणोगर्भस्त्योः ॥ ५ ॥

अभिऽअभि । हि । श्रवंसा । ततर्दिथ । उत्सम् । न । कम् । चित् ।
ज्जन्ऽपानम् । अक्षितम् । शर्याभिः । न । भरमाणः । गर्भस्त्योः ॥ ५ ॥

हे सोम त्वं श्रवसात्तेन हेतुना अभ्यभि ततर्दिथ हि पवित्रमभितृणवानसि छिन्नवानसि ।
तत्र दृष्टान्तद्वयं—उत्सं यथा कश्चिद् जनपानं अस्मिन् जनाउदकं पिबन्ति तमक्षितं अक्षीणं
कंचिद् कंचन उत्सरणशीलं वाप्यादिकं अभितृणति अथवा कश्चिद् गर्भस्त्योर्बाहोः शर्याभि-
रंगुलीभिर्भरणजदकं संभरन् कंचिदभितृणति तद्वत् ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

आदींकेचित्पश्यमानासुआप्यंवसुरुचोदिव्याअभ्यनूपत ।
धारुन्देवःसविताव्यूर्णुते ॥ ६ ॥ २२ ॥

तत्र प्रथमा—

पर्युप्रधन्ववाजसातयेपरिवृत्राणिसक्षणिः ।

द्विपस्तरध्याऋणयानैर्यसे ॥ १ ॥

परि॑ । ऊँ॒ इति॑ । सु॒ । प्र॒ । धन्व॒ । वाज॑सातये । परि॑ । वृत्राणि॑ ।

सक्षणिः॑ । द्विपः॑ । तर॒ध्यै॑ । ऋण॑ऽयाः । नः॑ । ईय॑से ॥ १ ॥

हे सोम सु सुष्ठु वाजसातये अस्मभ्यमन्नदानायैव परिप्रधन्व परितः प्रगच्छ । यद्वा वाजसातये अन्नलाभाय संग्रामं प्रगच्छ । किंच सक्षणिः सहनशीलस्त्वं वृत्राणि शत्रून्परिगच्छ । तदेवोच्यते—नोस्माकं ऋणयाः ऋणानां यापयिता त्वं द्विपः शत्रून् तरध्ये तरीतुं हन्तुं ईयसे परिगच्छसि ॥१॥

अथ द्वितीया—

अनुहित्वासुतंसोममदामसिमहेसमर्यराज्ये ।

वाजाँअभिपवमानप्रगाहसे ॥ २ ॥

अनु॑ । हि॒ । त्वा॒ । सुत॑म् । सो॒म॒ । मदा॑मसि । महे॑ । स॒म॒र्य॑राज्ये ।

वाजा॑न् । अ॒भि॒ । प॒व॒मा॒न॒ । प्र॒ । गा॒ह॒से ॥ २ ॥

हे सोम सुतमभिपुतं त्वा त्वां वयमनुमदामसिहि अनुमदामः अनुक्रमेणाभिष्टुमः खलु । हे पवमानसोम सत्वं महे महति समर्यराज्ये महत् समनुष्यं त्वदीयं राज्यमनुपालयितुं वाजान् शत्रुबलान्यभिदक्ष्य प्रगाहसे प्रगच्छसि ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

अजीजनोहिपवमानसूर्यविधोरेशकर्मनापयः ।

गोजीरयारंहमाणःपुरंध्या ॥ ३ ॥

अजी॑जनः । हि॒ । प॒व॒मा॒न॒ । सूर्य॑म् । वि॒धो॑रे । श॒क॒र्म॒ना॒ ।

प॒यः॑ । गो॑ऽजीरया । रं॒ह॒मा॒णः । पु॒रं॒ध्या॑ ॥ ३ ॥

हे पवमान सोम त्वं पयः पयसउदकस्य विधारे विधारके अन्तरिक्षे शक्मना समर्थेन बलेन सूर्यमजीजनोहि उत्पादितवान् भवसि खलु । कीदृशः गोजीरया स्तोतृभ्योगवां प्रेरके-
ण स्तोतृणां प्रेरितपशुकेनेत्यर्थः । तादृशेन पुरंध्या बहुविधपज्ञानेन युक्तः रंहमाणः वेगं कुर्वा-
णस्त्वं सूर्यमजीजनः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

अजीजनोअमृतमर्त्येष्वँक्तस्यधर्मन्मृतस्यचारुणः ।
सदासरोवाजमच्छासनिष्यदत् ॥ ४ ॥

अजीजनः । अमृतम् । मर्त्येषु । आ । कृतस्य । धर्मन् । अमृतस्य ।
चारुणः । सदा । अस्रः । वाजम् । अच्छ । सनिष्यदत् ॥ ४ ॥

हे अमृत मरणधर्मरहित सोम त्वं कृतस्य सत्यभूतस्य चारुणः कल्याणस्य अमृतस्यो-
दकस्य धर्मन् धारके अन्तरिक्षे सूर्यमजीजनः किमर्थं मर्त्येष्वामनुष्येष्वभिमुखीभवनाय । किं-
च सनिष्यदत् संभजन सत्वं वाजं अच्छ संग्राममभिलक्ष्य सदा अस्रः सरसि गच्छसि ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

अभ्यभिहिश्रवसाततर्दिथोत्सन्नकश्चिज्जनपानमाक्षितम् ।
शर्याभिर्नभ्रमाणोगर्भस्त्योः ॥ ५ ॥

अभिःअभि । हि । श्रवसा । ततर्दिथ । उत्सम् । न । कम् । चित् ।
ज्जन्ःपानम् । अक्षितम् । शर्याभिः । न । भ्रमाणः । गर्भस्त्योः ॥ ५ ॥

हे सोम त्वं श्रवसानेन हेतुना अभ्यभि ततर्दिथ हि पवित्रमभितृणवानसि छिन्नवानसि ।
तत्र दृष्टान्तद्वयं—उत्सन्नं यथा कश्चिद् जनपानं अस्मिन् जनाउदकं पिबन्ति तमक्षितं अक्षीणं
कंचिद् कंचन उत्सरणशीलं वाप्यादिकं अभितृणत्ति अथवा कश्चिद् गर्भस्त्योर्वाहोः शर्याभि-
रंगुलीभिर्भ्रमाणउदकं संभरन् कंचिदभितृणत्ति तद्वत् ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

आदीकेचित्पश्यमानासुआप्यँवसुरुचोदिव्याअभ्यनूपत ।
वारंनदेवःसविताव्यूर्णुते ॥ ६ ॥ २२ ॥

आत् । ईम् । के । चित् । पश्यमानासः । आप्यम् । वसुधरुचः ।
दिव्याः । अग्नि । अनुपत् । वारम् । न । देवः । सविता । वि । ऊर्णुति ॥ ६ ॥ २२ ॥

आदनन्तरं पश्यमानास एनं पश्यन्तोदिव्याः दिविभवाः वसुरुचोनामकेचित् आप्यं ब-
न्धुं साधुं ईमेनं सोमं अज्यनूपत अज्यस्तुवन् । कस्मादनन्तरमिति उच्यते देवोद्योतमानः स-
विता सर्वस्य प्रेरकः सूर्यः वारं आवरकं अंधकारं नव्यूर्णुते नापगमयति तदा एनमस्तुवन्
सूर्योदयात् प्रागेवहि सोमं स्तुवन्ति खलु ॥ ६ ॥

॥ इति सप्तमस्य पंचमे द्वाविंशोवर्गः ॥ २२ ॥

अथ सप्तमी—

त्वेसोमप्रथमावृक्तवर्हिषोमहेवाजायश्रवसेधियदधुः ।
सत्वंनोवीरवीर्यायचोदय ॥ ७ ॥

त्वे इति । सोम । प्रथमाः । वृक्तवर्हिषः । महे । वाजाय । श्रवसे ।
धियम् । दधुः । सः । त्वम् । नः । वीर । वीर्याय । चोदय ॥ ७ ॥

हे सोम प्रथमाः पुरातनाः यद्वा यष्टत्वेन सर्वेषां जनानां मुत्प्याः वृक्तवर्हिषः वृक्तं छिन्नं
वर्हिष्यज्ञार्थमिति वृक्तवर्हिषोयजमानाः महे महते वाजाय बलाय श्रवसेनाय च धियं बुद्धिं
त्वे त्वयि दधुः निहितवन्तः । तस्मात् हे वीर समर्थं सोम सतादृशस्त्वं नोस्मानपि संग्राप्ते वीर्या-
य सामर्थ्याय चोदय प्रेरय यद्वा वीर्याय वीरपुत्रे भवाय सुखायास्मान् प्रेरय ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

दिवःपीयूषं पूर्य्यदुक्थ्यमहोगाहाद्विआनिरधुक्षत ।
इन्द्रमग्निजायमानंसमस्वरन् ॥ ८ ॥

दिवः । पीयूषम् । पूर्य्यम् । यत् । उक्थ्यम् । महः । गाहात् । दिवः । आ ।
निः । अधुक्षत । इन्द्रम् । अग्नि । जायमानम् । सम् । अस्वरन् ॥ ८ ॥

दिवोद्यलोकात् तत्र स्थितैर्देवैः पीयूषं पातव्यं पूर्य्यं प्रजं यत्सोमरूपमन्नं उक्थ्यं प्रशस्य-
मस्ति तं सोमं महो महतोगाहात् गहनात् दिवोद्यलोकात् आनिरधुक्षत आभिमुख्येन निर्दुहन्ति ।
ततः दुग्धमिन्द्रं अभिलक्ष्य जायमानं तं सोमं समस्वरन् स्तोतारः संस्तुवन्ति ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

अध॒यदि॒मेप॑व॒मान॒रोद॑सी॒इमा॑च॒विश्वा॑भु॒र्वना॒मिम॒ज्मना॑ ।
यू॒थेन॑निः॒ष्टाष्ट॑प॒मोवि॑तिष्ठ॒से ॥ ९ ॥

अध॑ । यत् । इमे इति । प॒व॒मा॒न॒ । रोद॑सी इति । इ॒मा । च॒ । वि॒श्वा॑ ।
भु॒र्वना॑ । अ॒भि । म॒ज्मना॑ । यू॒थे । न । निः॑ऽस्थाः । वृ॒षभः॑ । वि॒ । तिष्ठ॑से ॥ ९ ॥

हे पवमान सोम अथ अथ अनन्तरं यद्यदा इमे रोदसी द्यावापृथिव्यौ इमा इमानि वि-
श्वा विश्वानि भुवना भूतजातानि च मज्मना बलेन अभितिष्ठसि सत्त्वं तथाकुर्वन् भुवनेषु वितिष्ठ-
से । तत्र दृष्टान्तः—यूथे न यथाकश्चिद्वृषभः गवां यूथे वृन्दे निःष्टाः निःष्ठितो वर्तते तद्वत्
यूथस्थानीयेषु भूतजातेषु निःष्ठितो भवसि ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

सोमः॑पुना॒नोअ॒व्यये॒वार॑ेशिशु॒र्नक्री॒ळन्प॑र्व॒मानो॒अक्षाः॑ ।
स॒हस्र॑धा॒रःश॒तवा॑ज॒इन्दुः॑ ॥ १० ॥

सोमः॑ । पुना॒नः । अ॒व्यये॑ । वारे॑ । शिशुः॑ । न । क्री॒ळन् । प॑र्व॒मानः॑ ।
अ॒क्षारि॑ति । स॒हस्र॑ऽधारः । श॒त॑ऽवा॒जः । इ॒न्दुः ॥ १० ॥

पुनानः पूयमानः पवमानः पूतः सोमः अव्यये अविमये वारे वाले पवित्रे शिशुर्न शिशु-
रिव क्रीळन् इतस्ततः संक्रीडमानः सन् अक्षाः क्षरति । कीदृशः सहस्रधारः बहुधारायुक्तः श-
तवाजो बहुयत्नः इन्दुर्दीप्तः ॥ १० ॥

अथैकादशी—

ए॒पपु॑ना॒नोमधु॑मो॒क्तावेन्द्रा॑ये॒न्दुःप॑वते॒स्वादु॑रु॒र्मिः ।
वा॒ज॒सर्नि॑र्व॒रिवो॒विह॑यो॒धाः ॥ ११ ॥

ए॒पः । पुना॒नः । मधु॑ऽमान् । क॒त॑ऽवा । इन्द्रा॑य । इ॒न्दुः । प॑वते ।
स्वा॒दुः । उ॒र्मिः । वा॒ज॒सर्निः॑ । व॒रिवः॑ऽवित् । व॒यः॑ऽधाः ॥ ११ ॥

पुनानः पूयमानः मधुमान् माधुर्योपेतः ऋतावा ऋतवान् यज्ञवान् इंदुः क्षरणशीलः स्वादुः
स्वादुकरः ऊर्मिः एपरसधारासंघः इन्द्रायेन्द्रार्थं पवते क्षरति । कीदृशः वाजसनिः अन्नस्य दा-
ता वरिवोविद् धनस्य लंभकः वयोधाः आयुपोदाता ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी—

सर्पवस्त्वसहमानः पृतन्यून्त्सेधन्नक्षांस्यपदुर्गहाणि ।

स्वायुधः सासह्वान्तसोमशत्रून् ॥ १२ ॥ २३ ॥

सः । पवस्व । सहमानः । पृतन्यून् । सेधन् । रक्षांसि । अप ।

दुःशहानि । सुहआयुधः । ससह्वान् । सोम । शत्रून् ॥ १२ ॥ २३ ॥

हे सोम तादृशस्त्वं पवस्व किंकुर्वन् पृतन्यून् कव्यध्वरपृतनस्यचिलोपइति क्यचि पर-
तोकारलोपः संग्रामकामान् शत्रून् सहमानोभिभवन् तथा दुर्गहाणि कैश्चिदपि दुर्गमानि र-
क्षांसि अपसेधन् अपगमयन् हिंसन् किंच स्वायुधः शोभनायुधः सन् शत्रून् सासह्वान् अ-
भिभवन् अभितपन् पवस्व ॥ १२ ॥

॥ इति सप्तमस्य पंचमे त्रयोविंशोवर्गः ॥ २३ ॥

अयारुचेति तृचमष्टमं सूक्तं परुच्छेपपुत्रस्य अनानताख्यस्यार्पं अत्यष्टिच्छन्दस्कं
पवमानसोमदेवताकं । तथाचानुक्रम्यते—अयारुचातृचमनानतः पारुच्छेपिरात्यष्टमिति ।
गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

अयारुचाहरिण्यापुनानोविश्वाद्द्वेपांसितर

तिस्वयुग्वंभिः सूरोनस्वयुग्वंभिः ।

धारांसुतस्यरोचतेपुनानोरूपोहरिः ।

विश्वायद्रूपापरियात्यृकंभिः सप्तास्यैभिर्ऋकंभिः ॥ १ ॥

अया । रुचा । हरिण्या । पुनानः । विश्वा । द्वेपांसि । तरति ।

स्वयुग्वंभिः । सूरः । न । स्वयुग्वंभिः ।

धारां । सुतस्य । रोचते । पुनानः । अरुपः । हरिः । विश्वा ।

यत् । रूपा । परिद्व्याति । ऋक्क्षितिः । सप्तदशस्येति । ऋक्क्षितिः ॥१॥

पुनानः पूयमानः सोमः हरिण्या हरितवर्णया अया अनया रुचा रोचमानया धारया विश्वा सर्वाणि द्वेषांसि द्वेषुणि रक्षांसि तरति विनाशयति । तत्र दृष्टान्तः—सुरोन यथा सूर्यः स्वयुग्मभिः स्वयं युक्तैः रश्मिभिस्तमांसि हिनस्ति तद्वत् स्वयुग्मभिरिति द्विरुक्तिरादरार्था । यद्वा धारया युक्तः सोमः स्वयैर्युक्तैस्तेजोभिः रक्षांसि तरति तस्य सुतस्याभियुतस्य सोमस्य धारा रोचते दीप्यते । पुनानः पूयमानः हरिर्हरितवर्णः सोमः अरुपः आरोचमानोभवति यद् यः सोमः सप्तास्येभिः रसहरणशीलास्यैः ऋक्भिः स्तुतिमद्भिः ऋक्भिस्तेजोभिः विश्वा विश्वानि व्याप्तानि रूपा रूपाणि नक्षत्राणि परियाति गच्छति व्याप्नोति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

त्वंत्यत्पणीनां विदो वसुसंमातृभिर्मर्जय

सिस्वआदमं ऋतस्य धीतिभिर्दमे ।

परावतो न साम तद्यत्रा रणन्ति धीतर्यः ।

त्रिधातुभिर्रूपीभिर्वयोदधे रोचमानो वयोदधे ॥ २ ॥

त्वम् । त्यत् । पणीनाम् । विदः । वसु । सम् । मातृक्षितिः ।

मर्जयसि । स्वे । आ । दमे । ऋतस्य । धीतिक्षितिः । दमे । परावतः ।

न । साम । तत् । यत्र । रणन्ति । धीतर्यः । त्रिधातुक्षितिः ।

अरूपीभिः । वयः । दधे । रोचमानः । वयः । दधे ॥ २ ॥

हे सोम त्वं त्यत्पणीनां वसु पणिभिरवहतं गवात्मकं धनं विदः अलभन्थाः । आ अपिच ऋतस्य यज्ञस्य धीतिभिः धात्रीभिर्मातृभिः वसतीवरीभिः स्वे व्याप्तीये दमे गृहभूते दमे यज्ञे संमर्जयसि सम्यक् शुद्धोभवसि । परावतो न दूरस्थादेशात् यथा साम सामध्वनिः श्रूयते तथा तव तत्ताम ध्वनिः सर्वैः श्रूयते । असौ सोमाभिपवाभिप्रायेणोक्तः । यत्र यस्मिन् शब्दे धी-तयः कर्मणो धर्तारो यजमानाः रणन्ति रमन्ते । रोचमानः सोमः त्रिधातुभिः त्रयाणां लोकानां

धारयित्रीभिः मातृभिः वसतीवरीभिः अरुपीभिः आरोचमानाभिर्दीप्तिभिः वयोन्नं दधे स्तोतृभ्यः
प्रयच्छति पुनर्वयोदधइत्यादरार्थं ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

पूर्वामनुप्रदिशंयातिचेकितत्संरश्मिर्जित्य

ततेदर्शनोरथोदैव्योदर्शनोरथः ।

अग्मन्नुक्थानिपौंस्थेन्द्रंजैत्रायहर्षयन् ।

वज्रंश्चयद्भवथोअनपच्युतासमत्स्वनपच्युता ॥३॥२४॥

पूर्वाम् । अनु । प्रदिशंम् । याति । चेकितत् । सम् । रश्मिर्जितः ।

यतते । दर्शितः । रथः । दैव्यः । दर्शितः । रथः । अग्मन् ।

उक्थानि । पौंस्थां । इन्द्रम् । जैत्राय । हर्षयन् । वज्रः ।

च । यत् । भवथः । अनपच्युता । समत्सु । अनपच्युता ॥३॥२४॥

चेकितत् जानानः सोमः पूर्वां मार्चीं प्रदिशं प्रकृष्टां दिशं अनुयाति अनुगच्छति । किंच
दर्शितः सर्वैर्दर्शनीयः दैव्यः देवेषु भवः तव रथः सूर्यरश्मिभिः संयतते संगच्छते पुनर्दर्शनोरथइ-
त्यादरार्थं । ततः पौंस्था पुंस्त्वावगमानि उक्थानि स्तोत्राण्यग्मन् इन्द्रं गच्छन्ति तथा जैत्राय
जयार्थं तानि स्तोत्राणि इन्द्रं हर्षयन् हर्षयन्ति । तथा तस्य वज्रंश्च तमिन्द्रं गच्छति । यद्यदा
समत्सु संग्रामेषु अनपच्युता अनपच्युतौ शत्रुभिः अपराजितौ सोमश्च त्वंच इन्द्रश्च युवां
सहभवथः तदा स्तोत्रागमनादीनि भवन्ति पुनरनपच्युतेत्यादरार्था ॥ ३ ॥

॥ इति सप्तमस्य पंचमे चतुर्विंशोवर्गः ॥ २४ ॥

नानानमिति चतुर्ऋचं नवमं सूक्तं आंगिरसस्य शिशुनाम्नभार्पं पंचपदापंक्तिश्छन्दः पव-
मानः सोमोदेवता । तथाचानुक्रान्तं—नानानं चतुष्कं शिशुः पांक्तीति । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

नानान्वाउनोधियोविब्रतानिजनानाम् ।

तक्षारिष्टंरुतंमिपग्ब्रह्मासुन्वन्तमिच्छतीन्द्रायेन्द्रोपरिस्त्व ॥ १ ॥

नानानम् । वै । ऊँ इति । नः । धियः । वि । व्रतानि । जनानाम् ।
तक्षा । रिष्टम् । रुतम् । भिषक् । ब्रह्मा । सुन्वन्तम् ।
इच्छति । इन्द्राय । इन्द्रो इति । परि । स्रव ॥ १ ॥

ऋषिः एतदादिभिः विभिः सूक्तैः अपरिस्रवतः सोमस्य जापित्वाय मनसोविनोदनं कुर्व-
न्नाह । हे सोम नोस्माकं धियः कर्माणि नानानं नानाजातीयकानि बहूनि भवन्ति वैशब्दः
प्रसिद्धार्थद्योतनार्थः उदिति पूरणः । तथा अन्येषामपि जनानां व्रतानि कर्माणि विविधानि
भवन्ति तक्षा त्वष्टा रिष्टं दारुतक्षणमिच्छति तथा भिषक् वैद्यः चिकित्सकः रुतं रोगमिच्छति
ब्रह्मा ब्राह्मणः सुन्वन्तं सोमाभिषवन् कुर्वन्तं यजमानमिच्छति । तथा अहं त्वत्परिस्रवणं इ-
च्छामि । तस्मात् हे इन्द्रो सोम इन्द्रायेन्द्रार्थं परिस्रव परितः क्षर ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

जरतीभिरोर्षधीभिः पूर्णेभिः शकुनानाम् ।
कामारो अश्मभिर्द्युभिर्हिरण्यवन्तमिच्छतीन्द्रायेन्द्रोपरिस्रव ॥ २ ॥

जरतीभिः । ओर्षधीभिः । पूर्णेभिः । शकुनानाम् । कामारः ।
अश्मद्भिः । द्युद्भिः । हिरण्यवन्तम् । इच्छति ।
इन्द्राय । इन्द्रो इति । परि । स्रव ॥ २ ॥

जरतीभिः जीर्णाभिः याभिरोर्षधीभिः इषवः क्रियन्ते । तथा शकुनानां पूर्णेभिः इपूणां
पक्षभूतैः पूर्णैश्च क्रियन्ते । तथा द्युभिर्दीप्ताभिरिपूणां तेजनार्थाभिरश्मभिः शिलाभिश्च क्रिय-
न्ते तएतैः कामारियस्कारः हिरण्यवन्तं आढ्यं पुरुषमिच्छति तथाहं त्वत्परिस्रवणमिच्छामि ।
तस्मात् इन्द्रो इन्द्राय परिस्रव ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

कारुहंततोभिर्पगुपलप्रक्षिणीन्ना ।
नानाधियो वसूवो नुगा ईव तस्थिमेन्द्रायेन्द्रोपरिस्रव ॥ ३ ॥

कारुः । अहम् । ततः । भिपक् । उपल्लप्रक्षिणी । नना ।
 नानाधियः । वसुधयवः । अनु । गाःइव । तस्थिम ।
 इन्द्राय । इन्द्रो इति । परि । स्रव ॥ ३ ॥

ऋषिः पवृत्तसोमयागः सन् दशापवित्रात् सोमे क्षरति तत्पतिचन्धकपापापनुत्तये पुरश्च-
 रितानुकीर्तनपुरःसरं अध्येषणां चकार । तावदहं कारुः स्तोमानां कर्तास्मि तत इति सन्तान-
 नाम । तन्यतेस्मादिति ततः पिता तन्यते साविति वा ततः पुत्रः भिपक् भेषजकृत् यज्ञस्य ब्र-
 ह्मेत्यर्थः । सर्वं ब्रह्मा विद्यया भिपज्यतीति श्रुतेः । तथा उपलप्रक्षिणी उपलेषु बालुकासु प्र-
 क्षिणोति यवान् हिनस्ति भृज्जतीति यद्वा दृषदादिषूपलेषु भृष्टान् यवान् हिनस्ति चूर्णयतीति ।
 अथवा धानासक्तुकरंभादीनां कारिकावा असौ नना माता दुहिता वा नमनक्रियायोग्यत्वात्
 माता खलु अपत्यं प्रति स्तनपानादिना नमनशीला भवति दुहितावा शुश्रूषार्थं एवं सर्वेषां प-
 रिचरणेन नानाधियः नानाकर्माणः वसुधवो धनकामावयं अनुतस्थिम लोकमन्वास्थितास्मः ।
 तत्र दृष्टान्तः—गाइव छान्दसो जसः शसादेशः गावो यथा गोष्ठमनुतिष्ठन्ति स्वपयःप्रदानेन परिच-
 रन्ति वा एवं वयमपि परिचरामः । एतत् ज्ञात्वा हे इन्द्रो सोम इन्द्राय परिस्रव दशापवित्रात् क्ष-
 र एवमेषा अध्येषणा सत्कारपूर्विका व्यापारणा । अत्र निरुक्तं—उपलप्रक्षिण्युपलेषु प्रक्षिणात्युपल-
 प्रक्षेपिणीवाकारुरहमस्मि कर्ता स्तोमानां ततो भिपकृतवद्विसंताननामपितुर्वा पुत्रस्य वोपलप्रक्षिणी-
 सक्तुकारिकाननानमतेर्भातावादुहितावानानाधियो नानाकर्माणो वसुधवो वसुकामा अन्वास्थिता-
 स्मो गाव इव लोके र्मिति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

अश्वो वोह्वा सुखं रथं हसनामुपमन्त्रिणः ।
 शेपो रोमण्वन्तौ मेदौ वारिन्मण्डूकं इच्छतीन्द्रायेन्द्रो परिस्रव ॥ ४ ॥ २५ ॥
 अश्वः । वोह्वा । सुखम् । रथम् । हसनाम् । उपमन्त्रिणः ।
 शेषः । रोमण्वन्तौ । मेदौ । वाः । इत् । मण्डूकः ।
 इच्छति । इन्द्राय । इन्द्रो इति । परि । स्रव ॥ ४ ॥ २५ ॥

बोह्ला लक्षं देशं प्रापयन्मन्त्रः सुखं कल्याणं रथमिच्छति उपमन्त्रिणः उपमन्त्रवन्तो नमस्त-
चिवाः हसन्तां उपहसन्तां वाचमिच्छन्ति तथा शेषः । शेषोवैतसइतिपुंस्मजननस्येतियास्कः । यथा
शेषः रोमण्वन्तौ भेदाविच्छति । मंडूकः वारिव इदवधारणे उदकमेवेच्छति तथा हं त्वत्परि-
स्ववणमिच्छामि तस्मादिन्द्रायेन्दोपरिस्ववेति ॥ ४ ॥

॥ इति सप्तमस्य पंचमे पंचविंशोवर्गः ॥ २५ ॥

शर्यणावतीत्येकादशार्धं दशमं सूक्तं मारीचस्य कश्यपस्यार्धं पूर्वव्रहीत्युक्तत्वात् इदमुत्तरं-
च पाकं पवमानसोमदेवताकं । तथाचानुक्रम्यते—शर्यणावतीत्येकादशकाश्यपइति । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

शर्यणावतीसोममिन्द्रःपिबतुवृत्रहा ।
बलंदधानाआत्मनिकरिष्यन्वीर्यमहदिन्द्रायेन्दोपरिस्वव ॥ १ ॥
शर्यणावती । सोमम् । इन्द्रः । पिबतु । वृत्रहा । बलम् ।
दधानः । आत्मनि । करिष्यन् । वीर्यम् । महत् ।
इन्द्राय । इन्दो इति । परि । स्वव ॥ १ ॥

शर्यणावति शर्यणावन्नामकुरुक्षेत्रस्य जघनार्धे सरः तत्र स्थितं सोमं वृत्रहा इन्द्रः पि-
बतु । कीदृशः आत्मनि बलंदधानः बलं निदधानः अतएव महद्वीर्यं करिष्यन् शत्रून् मति
तस्मादिन्द्रायेन्दो परिस्वव ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

आपवस्वदिशांपतआर्जीकात्सोममीदृः ।
ऋतवाकेनस्त्येनश्रद्धयातपसासुतइन्द्रायेन्दोपरिस्ववा ॥ २ ॥
आ । पवस्व । दिशाम् । पते । आर्जीकात् । सोम । मीदृः ।
ऋतवाकेन । स्त्येन । श्रद्धया । तपसा । सुतः । इन्द्राय ।
इन्दो इति । परि । स्वव ॥ २ ॥

हे दिशां पते प्राच्यादीनां दिशां प्रकाशकत्वेन स्वामिन् हे मीढुः कामानां सेक्तः हे सोम
आर्जीकात् ऋजीकानामदूरभवः आर्जीकोजनपदः तस्मादापवस्व अस्मद्यज्ञं प्रत्यागच्छ ।
यद्वा आर्जीकात् ऋजोरकुटिलात् पवित्रात् क्षर । कीदृशः ऋतवाकेन ऋतस्य वचनेन सत्येन
सत्यर्तयोरल्पोभेदोद्गृह्यः श्रद्धया तपसा युक्तैः दीक्षितैः सुतोभिपुतस्त्वं पवस्व ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

पर्जन्यंवृद्धं महिपंतं सूर्यस्य दुहिताभरत् ।

तंगंधर्वाः प्रत्यंगृभ्णन्तं सोमे रसमादधु रिन्द्रायेन्दो परिस्व ॥ ३ ॥

पर्जन्यंवृद्धम् । महिपम् । तम् । सूर्यस्य । दुहिता । आ । अभरत् ।

तम् । गन्धर्वाः । प्रति । अगृभ्णन् । तम् । सोमे । रसम् । आ ।

अदधुः । इन्द्राय । इन्दो इति । परि । स्व ॥ ३ ॥

सूर्यस्य दुहिताश्रद्धावैसूर्यस्य दुहितेति वाजसनेयकं । सा पर्जन्यवृद्धं पर्जन्यवत्समर्थं
यद्वा पर्जन्येन तत्कार्यत्वेनोदकेन प्रवृद्धं महिपं महान्तं पूज्यं वा तं सोममाभरत् आहरत् द्युलो-
कादाहतवती तमाह्रियमाणं सोमं गंधर्वाः विश्वावसुप्रभृतयः प्रत्यंगृभ्णन् प्रत्यंगृह्णन् प्रतिगृही-
तवन्तः ह्यमहोर्भः । ततः गंधर्वाः प्रतिगृहीतं रसं सोमे प्रत्यक्षमादधुः । दधातेर्लङि । तस्मात्
परिस्व ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

ऋतंवदन्नृतद्युम्नसत्यंवदन्तसत्यकर्मन् ।

श्रद्धांवदन्तसोमराजन्धात्रासोमपरिष्कृत इन्द्रायेन्दो परिस्व ॥ ४ ॥

ऋतम् । वदन् । ऋतद्युम्न । सत्यम् । वदन् । सत्यकर्मन् । श्रद्धाम् ।

वदन् । सोम । राजन् । धात्रा । सोम । परिष्कृतः । इन्द्राय । इन्दो

इति । परि । स्व ॥ ४ ॥

हे ऋतुम्न ऋतेन द्योतमान सत्ययशस्कवा सत्यकर्मन् हे सोम अभिपूयमाण राजन्
सर्वेषां यज्ञनिष्पादकत्वेन स्वामिन् हे सोम ऋतं यज्ञं वदन् सत्यं वदन् उच्चारयन् श्रद्धां य-

जमानानां आत्मनोपेक्षितां वदन् धात्रा कर्मणा धारकेण देवानां पोषकेणवा यजमानेन परि-
प्लुतोऽलंकृतस्त्वं इन्द्राय परिस्रव । संपर्युपेभ्य इति भूषणार्थं करोतेः सुद् ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

सत्यमुग्रस्य बृहतः संस्रवन्ति संस्रवाः ।

संयन्ति रसिनो रसाः पुनानो ब्रह्मणा हर इन्द्रायेन्द्रोपरिस्रव ॥ ५ ॥ २६ ॥

सत्यमुऽग्रस्य । बृहतः । सम् । स्रवन्ति । सम्स्रवाः ।

सम् । यन्ति । रसिनः । रसाः । पुनानः । ब्रह्मणा । हरे ।

इन्द्राय । इन्द्रो इति । परि । स्रव ॥ ५ ॥ २६ ॥

सत्यमुग्रस्य संग्रामे सत्येन शत्रूणामुद्धारयितुः यद्वा उदूर्णसत्यस्य यद्वा यथार्थभूतमुदूर्णं
बलं यस्य तस्य पृषोदरादित्वात् रूपसिद्धिः बृहतोमहतः सोमस्य तव संस्रवाः सम्यक् स्रव-
णशीलाः धाराः संस्रवन्ति सम्यक् गच्छन्ति । किंच रसिनोरस्रवतस्तव स्वभूतारसाः संयन्ति सं-
गच्छन्ते तस्मात् हे हरे हरितवर्णं सोम ब्रह्मणा ब्राह्मणेन मंत्रेणवा पुनानः पूयमानः सत्वमि-
न्द्रार्थं परिस्रव ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य पंचमे पङ्क्तिशोवर्गः ॥ २६ ॥

अथ षष्ठी—

यत्र ब्रह्मापवमान छन्दस्यां वाचं वदन् ।

ग्राव्णा सोमे महीयते सोमेनानन्दं जनयन्निन्द्रायेन्द्रोपरिस्रव ॥ ६ ॥

यत्र । ब्रह्मा । पवमान् । छन्दस्याम् । वाचम् । वदन् ।

ग्राव्णा । सोमे । महीयते । सोमेन । आनन्दम् । जनयन् ।

इन्द्राय । इन्द्रो इति । परि । स्रव ॥ ६ ॥

हे पवमान पूयमान सोम त्वदर्थं छन्दस्यां सप्तच्छन्दोभिः कृतां तेषु भवां वाचं स्तुतिं
वदन् उच्चारयन् सोमे सोमाभिपवार्थं ग्राव्णाभिषर्ष कर्षतायुक्तः तेनाभिषुतेन सोमेन देवाना-

मानन्दं सन्तोषं जनयन्नुत्पादयन् ब्रह्मा ब्राह्मणः यत्र यस्मिन्देवो महीयते देवैः पूज्यते तत्र हे सोम त्वं परिस्रव ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

यत्र ज्योतिरजस्रं यस्मिँल्लोके स्वीहितम् ।

तस्मिन्मां धेहि पवमाना अमृतं लोके अक्षितं इन्द्रायेन्दो परिस्रव ॥ ७ ॥

यत्र । ज्योतिः । अजस्रम् । यस्मिन् । लोके । स्वं । हितम् ।

तस्मिन् । माम् । धेहि । पवमान् । अमृतं । लोके । अक्षिते ।

इन्द्राय । इन्दो इति । परि । स्रव ॥ ७ ॥

हे पवमान यत्र यस्मिन्लोके ज्योतिः सर्वं तेजः अजस्रं सर्वदा अविनश्वरं वर्तते । यस्मिँश्च लोके स्वरादिपात्यं ज्योतिर्हितं निहितमस्ति तस्मिन् अमृते मरणधर्मरहिते अतएव अक्षिते अक्षीणलोके मां सोमाभिषयं कुर्वन्तं धेहि तस्मान्मामुत्तमलोकं प्रापयितुं त्वमिन्द्राय परिस्रव ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

यत्र राजा वैवस्वतो यत्रावरोधनं दिवः ।

यत्रामूर्यह्वतीरापस्तत्र माममृतं रुधीन्द्रायेन्दो परिस्रव ॥ ८ ॥

यत्र । राजा । वैवस्वतः । यत्र । अवरोधनम् । दिवः ।

यत्र । अमूः । यह्वतीः । आपः । तत्र । माम् । अमृतम् ।

रुधि । इन्द्राय । इन्दो इति । परि । स्रव ॥ ८ ॥

यत्र यस्मिन्लोके वैवस्वतः विवस्वत्पुत्रो राजा भवति यत्रच लोके दिव आदित्यस्यावरोधनं भूतानां प्रवेशनं किंच यत्र लोके यह्वतीर्महत्पः अमूरिमागंगायाः आपस्तिष्ठन्ति । तत्र तादृशे लोके मां अमृतं मरणधर्मरहितं रुधि कुरु मम देवत्वं प्रापयेत्यर्थः । ततः कारणात् परिस्रव ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

यत्रानु॒कामं॑ चरेणं॒त्रिना॒केत्रि॑दिवे॒दिवः॑ ।

लो॒काय॑त्र॒ज्योति॑ष्मन्त॒स्तत्र॑मा॒ममृ॑तं॒कृधीन्द्रा॑येन्द्रो॒परि॑स्रव ॥ ९ ॥

यत्र । अनु॒कामम् । चरेणम् । त्रि॒हना॒के । त्रि॒हदिवे । दिवः ।

लो॒का । यत्र । ज्योति॑ष्मन्तः । तत्र । माम् । अ॒मृतम् ।

कृ॒धि । इन्द्रा॑य । इन्द्रो॒ इति॑ । परि॑ । स्र॒व ॥ ९ ॥

यत्र त्रिदिवे तृतीयस्यां दिवि द्युलोके त्रिनाके तत्र अधरमध्यमोत्तमभावेन त्रीणिस्थानानि सन्ति । तत्र तृतीयेनाके उत्तमे स्थाने दिवआदित्यस्यानुकामं कामानुगुणं चरणमस्ति । किंच यत्र यस्मिन्लोके लोका ज्योतिष्मन्तः ज्योतिर्युक्तास्तिष्ठन्ति तत्र तादृशे लोके माममृतं कृधि यथाममोत्तमलोकोभवति तथा त्वमिन्द्राय परिस्रव ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

यत्र॒कामा॑निक॒माश्च॑यत्र॒ब्र॒ह्मस्य॑वि॒ष्टप॑म् ।

स्व॒धाच॑यत्र॒तृ॒प्तिश्च॑तत्र॒मा॒ममृ॑तं॒कृधीन्द्रा॑येन्द्रो॒परि॑स्रव ॥ १० ॥

यत्र । कामाः । नि॒ष्क॒माः । च । यत्र । ब्र॒ह्मस्य॑ । वि॒ष्टप॑म् ।

स्व॒धा । च । यत्र । तृ॒प्तिः । च । तत्र । माम् । अ॒मृतम् ।

कृ॒धि । इन्द्रा॑य । इन्द्रो॒ इति॑ । परि॑ । स्र॒व ॥ १० ॥

यत्र यस्मिन्लोके कामाः काम्यमानाः देवाः निकामानितरामवश्यं प्रार्थयमाना इन्द्रादयश्च विद्यन्ते यद्वा सूर्येण विना कर्माणि न चदन्ते इति सर्वेषां कर्मणां मूलभूतस्यादित्यस्य विष्टपं सहस्थानं विद्यते यत्र लोके स्वधानं स्वधाकारेण दत्तमनं तृप्तिस्तर्पणं यत्र विद्यते तत्र लोके माममृतं कृधि ॥ १० ॥

अथैकादशी—

यत्रानु॒न्दाश्च॑मोदा॒श्चमु॒दं प्र॒मुद॑आसते ।

काम॑स्य॒यत्रा॑प्तः॒कामा॑स्त्र॒माम॑मृ॒तं कृ॒धीन्द्रा॑येन्द्रो॒परि॑स्रव ॥ ११ ॥ २७ ॥

यत्र । आ॒ह॒न॒न्दाः । च । मो॒दाः । च । मु॒दः । प्र॒ह॒मु॒दः । आ॒स॒ति ।
 का॒म॒स्य । यत्र । आ॒प्ताः । का॒माः । तत्र । मा॒म् । अ॒मृ॒तम् ।
 रु॒धि । इ॒न्द्रा॒य । इ॒न्द्रो॒ इति॑ । परि॑ । स्र॒व ॥ ११ ॥ २७ ॥

यत्र यस्मिन् लोके आनन्दाद्यथासते तेषामल्पोभेदोद्गृह्यः यत्र लोके कामस्य
 काम्यमानस्य देवस्य सर्वकामाआप्ताः प्राप्ताभवन्ति तत्र माममृतं रुधि एतत्तु त्वयाविना
 नघटतइति हे सोम त्वं परिस्रव ॥ ११ ॥

॥ इति सप्तमस्य पंचमे सप्तविंशोवर्गः ॥ २७ ॥

यइन्द्रोइति चतुर्ऋचमेकादशं सूक्तं ऋष्याद्याः पूर्ववत् । तथाचानुक्रम्यते—यइन्द्रोश्चतु-
 ष्कमिति । गतः सूक्तविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

यइन्द्रोःपर्वमानस्यानुधामान्यक्रमीत् ।
 तर्माहुःसुप्रजाइतियस्तेसोमार्विधन्मनइन्द्रायेन्द्रोपरिस्रव ॥ १ ॥
 यः । इन्द्रोः । पर्वमानस्य । अनु॑ । धामा॑नि । अ॒क्र॒मीत् ।
 तम् । आ॒हुः । सु॒प्र॒जाः । इति॑ । यः । ते । सो॒म । अ॒वि॒धत् ।
 मनः॑ । इ॒न्द्रा॒य । इ॒न्द्रो॒ इति॑ । परि॑ । स्र॒व ॥ १ ॥

पर्वमानस्य पूयमानस्य इन्द्रोः सोमस्य धामानि स्थानानि द्रोणकलशादीनि यद्वा धामा-
 नि तेजांसि योत्राक्षणः अन्वक्रमीत् अनुक्रामति अनुगच्छति तमनुजं सुप्रजाः शोभनप्रज-
 ननः कल्याणपुत्रादिप्रजायुक्तइत्याहुः । नित्यमसिचूप्रजामेवयोरित्यसिचूप्रमासान्तः । यः सोम-
 मभिपुणोति सपुत्रादियुक्तोभववीत्यर्थः । किंच हे सोम योमनुष्यः ते त्वदर्थं मनःअविधत् क-
 रोति यद्वा ते त्वदीयं मनःअविधत् परिचरति विधतिः परिचरणकर्मा तमपि कल्याणजनन-
 मित्याहुः तस्मात् त्वं परिस्रव ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

ऋपेमन्त्ररुतांस्तोमैःकश्यपोह्वर्धयन्तिरः ।
 सोमैनमस्यराजानंयोजज्ञेवीरुधांपतिरिन्द्रायेन्द्रोपरिस्रव ॥ २ ॥

ऋषे । मंत्र॒ऽऋता॑म् । स्तोमैः । कश्यप । उ॒त्त॒र्ध्व॒र्धयन् । गिरः ।
सोम॑म् । नम॒स्य । राजा॑नम् । यः । ज॒ज्ञे । वी॒रुधा॑म् ।
पतिः । इन्द्रा॑य । इन्द्रो॒ इति॑ । परि॑ । स॒व ॥ २ ॥

ऋषिः स्वात्मानं प्रत्याह हे ऋषे सूक्तदष्टः हे कश्यप आत्मन् त्वं मंत्रकृतामृषीणां स्तोमैः
स्तोत्रैः गिरः स्तुतिरूपावाचः उ॒त्त॒र्ध्व॒यन्प॒र्युपरिव॑र्धन् राजानं सर्वेषां स्वामिनं तं सोमं नमस्य
मनसा पूजय नमसः पूजायां नमोवरिवदति क्यच् । यः सोमः वीरुधां वनस्पतीनां पतिः प्रातः-
कः सज्ज्ञे जातः तं नमस्य हे सोम यथा आत्मना सुतोभवसि तथा परिसव ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

स॒प्तदि॒शो॒नाना॑सूर्याःस॒प्तहो॒तार॑ऋ॒त्विजः॑ ।
दे॒वाआ॑दि॒त्याये॒सप्त॑तेभिःसोमा॒भिर॑क्षन्इन्द्रा॑येन्द्रो॒परि॑सव ॥ ३ ॥

स॒प्त । दि॒शः । ना॒ना॑ऽसूर्याः । स॒प्त । हो॒तारः । ऋ॒त्विजः॑ ।
दे॒वाः । आ॒दि॒त्याः । ये । स॒प्त । ते॒भिः । सो॒म । अ॒भि ।
र॒क्ष । नः । इन्द्रा॑य । इन्द्रो॒ इति॑ । परि॑ । स॒व ॥ ३ ॥

सप्तदिशः सोमोयस्मां दिशि वर्तते तद्व्यतिरिक्ताः सप्तभवन्ति ताः नानासूर्याः नानाविधैः
सूर्यैरधिष्ठिताऋतवोभवन्ति नानालिङ्गत्वादृतूनां नानासूर्यत्वमित्याजानात् । यद्वा नानासूर्यादिति
दिग्विशेषणं । तथा होतारः वषट्कर्तारोहोत्रादयः सप्तऋत्विजोभवन्ति किंच सप्तआदित्याः अ-
दितेः पुत्राधानादयोमार्तड्वार्जिताः ये सप्तदेवाः सन्ति । एतच्च-अष्टौ पुत्रासोअदितेः । इत्यत्र
प्रपञ्चयिष्यते । हे सोम तेभिस्तैः दिगादिभिः सर्वैर्नोऽस्मानभिरक्ष । एतच्च त्वया विना न घटतइति
तस्मादिन्द्रायेन्द्रो परिसव ॥ ३ ॥

उपाकरणोत्सर्जनयोर्मंडलायन्तहोमे यत्तेराजन्नित्येषा । सूत्रित्वं-यत्तेराजन्नितिद्वचाः
समानीवआकूतिरित्येकेति ।

तत्र एषा सूक्ते चतुर्थी-

यत्तेराजञ्छृतं हविस्तेन सोमाभिरक्षनः ।

अरातीवामानस्तारीन्मोचनः किंच नाम मदिन्द्रायेन्द्रोपरि स्रव ॥ ४ ॥ २८ ॥

यत् । ते । राजन् । श्रुतम् । हविः । तेन । सोम । अग्नि । रक्ष । नः ।

अरातिश्च । मा । नः । तारीत् । मो इति । च । नः । किम् । चन ।

आममत् । इन्द्राय । इन्द्रो इति । परि । स्रव ॥ ४ ॥ २८ ॥

हे राजन् सर्वेषां कर्मसाधनत्वेन स्वामिन् हे सोम ते त्वदर्थं श्रुतं पक्वं यत् हविरस्ति श्रुतं । श्रुतं पक्वेति निष्ठायां निघातितः । तेन हविषा नोस्मानभिरक्ष अभिपालय । तस्मात् त्वदभिरक्षितानस्मान् अरातीवा अरातित्वान् शत्रुः नोस्मान् मातारीव मावधीव । किंच नोस्माकं किंच न किंचिदपि धनादिकं शत्रुः मोआममत् माहिंसीव । यदेतत् एतैः सूक्तैरुक्तं तद्यथास्माकं भवति तथा हे इन्द्रो इन्द्राय परिस्रव । एवं स्वादिष्ठयेत्यादिभिरेतदन्तैः सूक्तैर्बहुविधं सोममाहात्म्यं अग्न्यधायि तस्मात् ऐहिकामुष्मिकफलसिद्धये सोमयागः करणीयइत्युक्तं भवति ॥ ४ ॥

॥ इति सप्तमस्य पंचमेष्टाविंशोवर्गः ॥ २८ ॥

॥ इति नवमे मंडले सप्तमोनुवाकः ॥ ७ ॥

॥ इति पावमानसौम्यं नवमं मंडलं समाप्तं ॥

दशमे मंडले द्वादशानुवाकाः तत्र प्रथमानुवाके षोडशसूक्तानि तत्राग्रेबृहन्निति सप्तमं
पथमं सूक्तं आत्म्यस्य त्रितस्यार्थं अनादेशपरिभाषया त्रिष्टुप् मंडलादिपरिभाषयाग्निर्देवता ।
तथाचानुक्रम्यते—अग्नेसप्तत्रितइति । प्रातरनुवाकाश्विनशस्त्रपोराग्नेयेकतौ वैष्टुभेछन्दसि इद-
मादीन्यष्टसूक्तानि अष्टमस्यांत्यास्तिस्रोवर्जयित्वा । सूच्यते हि—अनेनयोमेबृहन्नित्यष्टानामुत्तमादु-
त्तमास्तिस्रउद्धरेदिति वैष्टुभमिति । प्रातरनुवाकन्यायेन तस्यैव समान्नायस्य सहस्रावममेदेतोः
शंसेदितिच होमार्थं प्रणीते आहवनीये प्राक्होमादुपशान्ते ज्योतिष्मद्गुणकाग्निदेवताका काचि-
दिष्टिस्तत्राद्या याज्या । सूत्रितंच—इष्टिरग्निर्ज्योतिष्मान्वरुणउदग्नेशुचयस्तत्राग्रेबृहन्नुपसामूर्ध्वो-
अस्यादिति । उपाकरणोत्सर्जनयोर्मंडलादिहोमेभ्येषां सूत्रमुदाहृतं ।

तत्र प्रथमा—

अग्नेर्बृहन्नुपसामूर्ध्वोअस्थान्निर्जगन्वान्तमसोज्योतिपागात् ।
अग्निर्भानुनारुशतास्वङ्गाजातोविश्वासद्भान्यप्राः ॥ १ ॥

अग्ने । बृहन् । उपसाम् । ऊर्ध्वः । अस्थात् । निः६जगन्वान् । तमसः ।
ज्योतिपा । आ । अगात् । अग्निः । भानुना । रुशता । सु६अङ्गः ।
आ । जातः । विश्वा । सद्भानि । अप्राः ॥ १ ॥

बृहन्महानेपोग्निः उपसामग्ने उपसामुपरि उप.काले ऊर्ध्वः प्रज्वलितः सन् ज्वालारूपेण
अस्थात् तिष्ठति ततस्तमसः रात्रिनामैतत् रात्रेर्निर्जगन्वान् निर्गतः गमः कसाविडभावे
रूपं निर्गतः निष्क्रान्तवान् सोमिर्ज्योतिषा स्वीयेन तेजसा लक्षितः सन् आगात् गार्हपत्यात् वि-
ह्रियमाणआहवनीयं प्रत्यागच्छति । अनन्तरं स्वंगः शोभनज्वालावयवः जातः कर्मार्थं स-
मुत्पन्नएवोग्निः रुशता रोचतेर्ज्वलतिकर्मणइदं रूपं आरोचमानेन यद्वा रुशतिर्हिसार्थः तमसां हिं-
सकेन भानुनातेजसा विश्वासद्भानि सर्वान् लोकान् यद्वा सद्भानि यज्ञगृहाणि आपाः आ-
पूरयति । आपूरणे तिडांतिडोभवन्तीति विपः सिवादेशः । अत्र वाजसनेयकम्—अग्ने बृहन्नु-
पसामूर्ध्वोअस्थादित्यग्नेषुबृहन्नुपसामूर्ध्वंतिष्ठतिनिर्जगन्वान्तमसोज्योतिपागादितिनिर्जगन्वा-
न्नात्रेस्तमसोज्योतिषेतिअग्निर्भानुनारुशतास्वङ्गइत्यग्निर्वाएवभानुनारुशतास्वङ्गाजातोविश्वास-
द्भान्यप्राइतिइमेवैतेकाविश्वासद्भानितानेपजावआपूरयतीति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

सजातोर्गर्भोअसिरोदस्योरग्रेचारुर्विभृतोपोषधीषु ।
चित्रःशिशुःपरितमांस्यक्तूनप्रमातृभ्योअधिकर्निकदद्वाः ॥ २ ॥

सः । जातः । गर्भः । असि । रोदस्योः । अग्रे । चारुः । विभृतः ।
ओषधीषु । चित्रः । शिशुः । परि । तमांसि । अक्तून । प्र ।
मातृभ्यः । अधि । कर्निकदत् । गाः ॥ २ ॥

हे अग्रे जातउत्पन्नः चारुः कल्याणरूपः ओषधीषु ओषधिविकारेष्वरणीषु विभृतः विशेषेण मथितः आहवनीयाद्यात्मना विविधं ह्रियमाणः ओषधीषु वर्तमानः सत्त्वं रोदस्योर्धावापृथिव्योर्गर्भोसि गर्भोभवसि अग्निरूपआदित्यरूपश्चेति । किंच चित्रश्चित्रवर्णः काली करालीचमनोजवेत्यादिसप्तजिह्वादिभिर्नानारूपः यद्वा चित्रश्चायनीयः शिशुः ओषधीनां शिशुः अग्निः तमांसि अक्तून रात्रिवद लुष्णान् शत्रून् परिभवसि स्वतेजसा अभिभवसि सत्त्वं मातृभ्यः मातृरूपाभ्यः ओषधीभ्यः अधिः पंचम्यर्थद्योतकः ताभ्यः कर्निकदत् पुनःपुनः शब्दंकुर्वन् प्रगाः प्रगच्छसि प्रजापते ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

विष्णुरित्थापरममस्यविद्वान्जातोबृहन्नभिपातितृतीयम् ।
आसायदस्यपयोअक्रतस्त्वंसच्चैतसोअभ्यर्चन्त्यत्र ॥ ३ ॥

विष्णुः । इत्था । परमम् । अस्य । विद्वान् । जातः । बृहन् । अभि ।
पाति । तृतीयम् । आसा । यत् । अस्य । पयः । अक्रत ।
स्वम् । सच्चैतसः । अभि । अर्चन्ति । अत्र ॥ ३ ॥

परमं उत्कृष्टं विद्वान् जानानः जातः प्रादुर्भूतोबृहन् महान् इत्या इत्थमनेन प्रकारेण विष्णुः व्यापनशीलः ज्ञानादिगुणयुक्तोभिः अस्य इमे तृतीयं त्रयाणां पूरकं त्रितं मां अभिपाति अभिर-

क्षतु । एकतोद्वितस्त्रितइति त्रयोवभूवुरिति यास्केनोक्तं । किंच अस्याग्नेः स्वमात्मीयं पयउदकं
आसा आस्येन यद्यदा अकत कुर्वन्ति यजमानायाचन्ते तदानीं अत्रास्मिन्लोके स्थिताः
स्तोतारः सचेतसः समानमनस्काभूत्वा एनमभ्यर्चन्ति अभिष्टुवन्ति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

अतंतुत्वापितुभृतोजनित्रीरन्नावृद्धंप्रतिचरन्त्यन्नैः ।
तार्दुप्रत्येपिपुनरन्यरूपाअसित्वंविशुमानुपीपुहोता ॥ ४ ॥

अतः । ऊँ इति । त्वा । पितुःभृतः । जनित्रीः । अन्नःवृद्धम् । प्रति ।
चरन्ति । अन्नैः । ताः । ईम् । प्रति । एपि । पुनः । अन्यःरूपाः ।
असि । त्वम् । विशु । मानुपीपु । होता ॥ ४ ॥

हे अग्ने अतउइत्यवधारणे अस्मादेवकारणात् पितुभृतः पितुनानेन सर्वस्य जगतोधार-
यिन्यः पोषयिन्येवा जनित्रीः जनयिन्यः ओषधयः अन्नावृद्धं अन्नस्य वर्धकं त्वा त्वां अन्नै-
र्हेतुभिः प्रतिचरन्ति परिचरन्ति । अभिगच्छन्ति ततस्त्वं ईमेनास्ताओषधीः प्रत्येपि प्रतिगच्छसि ।
पुनरपि अन्यरूपाः जीर्णाः ओषधीः दावभूतस्त्वं गच्छसि । किंच मानुपीपु मनुष्यजातिषु वि-
शु मजासु यद्वा विशु अग्निहोत्रादिक्रियास्वभिनिविशन्तीषु मानुपीपु मनुष्यजातिषु होता देवा-
नामाह्वाता होमनिष्पादकोवा असि भवसि । मनुष्येषु स्थितइत्यर्थे ब्राह्मणम्—देवोऽप्येत्ये
ष्विति ॥ ४ ॥

आतिथ्यायां स्विष्टकृतोनुवाक्या होतारमित्येवा । सूत्रितंच—होतारं चित्ररथमध्वरस्य
प्रमायमग्निर्भरतस्यशृण्वइति संयाज्येइति ।

तैषा सूक्ते पञ्चमी—

होतारिंचित्ररथमध्वरस्ययज्ञस्ययज्ञस्यकेतुंरुशन्तम् ।
प्रत्यर्धिदेवस्यदेवस्यमह्नाश्रियात्वं१ग्निमतिर्धिजनानाम् ॥ ५ ॥

होतारम् । चित्रहरथम् । अध्वरस्य । यज्ञस्यऽयज्ञस्य । केतुम् ।
रुशन्तम् । प्रतिऽअर्धम् । देवस्यऽदेवस्य । म॒ह्ना । श्रि॒या ।
तु । अ॒ग्निम् । अ॒तिथिम् । जना॑नाम् ॥ ५ ॥

अध्वरस्य यज्ञस्य होतारं एतन्नामानं ऋत्विजं यद्वा होतारं देवानामाह्वतारं चित्ररथं
नानारूपरथं अध्वरस्य रक्षोभिरहिंसितस्य यज्ञस्ययज्ञस्य सर्वस्य यज्ञस्य केतुं प्रज्ञापकं प-
ताकास्थानीयं वा रुशन्तं श्वेतवर्णं म॒ह्ना स्वमहत्वेन देवस्यदेवस्य सर्वेषां देवानां प्रत्याधि इन्द्रं
प्रति भवन्तं । यत् सर्वेषामार्धमिन्द्रं प्रतीतिं ब्राह्मणं । तादृशं जनानां यजमानानामतिथिं अति-
थिवत्पूज्यं अग्निं तु क्षिपे श्रिया श्रियेर्थं वयं स्तुमः ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

सतुवस्त्रा॒ण्यध॒पेश॑नानि॒वसानो॑अ॒ग्निर्ना॑मा॒पृथि॒व्याः ।
अ॒रु॒पोजा॒तःप॒दइ॒ळायाः॑पु॒रोहि॑तोराज॒न्यक्षि॑ह॒देवान् ॥ ६ ॥
सः । तु । वस्त्रा॑णि । अध॑ । पेश॑नानि । वसा॑नः । अ॒ग्निः । ना॒मा ।
पृथि॒व्याः । अ॒रु॒पः । जा॒तः । प॒दे । इ॒ळायाः । पु॒रः॑हि॒तः ।
रा॒जन् । य॒क्षि । इ॒ह । दे॒वान् ॥ ६ ॥

हे राजन् दीप्यमानाग्ने वस्त्राणि आच्छादकानि तेजांसि अध अपिच पेशनानि तेषां
तेजसां काण्ठ्यशौक्यादीनि रूपाणि यद्वा अधानन्तरं पेशनानि पेशइति हिरण्यनाम
हिरण्यवत् हिरण्यसदृशानि भास्वराणि तेजांसि वसान आच्छादयन् पृथिव्यानाम् नाभौ
नाभिस्थानीये इळायास्पदे उत्तरवेद्यां । एतद्वा इळायास्पदं यदुत्तरवेदीनाभिरित्यान्नानात् । तस्यां
जातः समुत्पन्नः अरुपः आरोचमानो योऽग्निः एवं विधोसि सत्त्वं पुरोहितः पुरतोनिहितः पूर्वस्यां
दिशि आहवनीयायतने स्थापितः सन् इहास्मिन्यज्ञे देवान् इन्द्रादीन् यक्षि पूजय ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

आ॒हि॒द्यावा॑पृथि॒वीअ॑ग्र॒उ॒मेस॑दा॒पुत्रो॑नमा॒तरा॑न्त॒तन्त्य॑ ।
प्रया॒स्य॒च्छो॑श॒तोय॑वि॒ष्टाथा॑व॒हस॑ह॒स्येह॑दे॒वान् ॥ ७ ॥ २९ ॥

आ । हि । द्यावापृथिवी इति । अग्ने । उभे इति । सदा । पुत्रः ।
न । मातरा । तन्त्र्य । प्र । याहि । अच्छे । उशतः । यविष्ठ ।
अथ । आ । बृह । सहस्य । इह । देवान् ॥ ७ ॥ २९ ॥

हे अग्ने त्वं उभे द्यावापृथिवी द्यावापृथिव्यौ सदा सर्वदा आतन्त्र्य आतेनिथ स्वते-
जोभिर्विस्तारयसि हित्वलु । वभूधाततंथेति थलि निपातितः । तत्र दृष्टान्तः-पुत्रो न यथा पुत्रो-
मातरा मातापितरौ क्षीणौ धनैस्तनोति तद्वत् । किंच हे यविष्ठ युवतमत्वं उशतः कामयमाना-
नच्छाभिलक्ष्य प्रयाहि प्रकर्षेण गच्छ । अथानन्तरं हे सहस्य सहस्रोवल्स्य पुत्र हे अग्ने त्वं
इहास्मदीये यज्ञे देवानिन्द्रादीन् आवह प्रापय ॥ ७ ॥

॥ इति सप्तमस्य पंचमे एकोनविंशोऽवर्गः ॥ २९ ॥

पिपीहीति सप्तमं द्वितीयं सूक्तं ऋष्याद्याः पूर्ववत् । पिपीहीत्यनुकान्तं । मातरनुवाका-
श्विनशस्त्रयोरुक्तः सूक्तविनियोगः । दर्शपूर्णमासयोराराया स्विष्टकृतोनुवाक्या । सत्रितंच- अथ
स्विष्टकृतः पिपीहिदेवाँ उशतोयविष्टेत्यनुवाक्येति ।

तत्र मथमा-

पिपीहिदेवाँ उशतोयविष्टविद्वाँ ऋतूँ ऋतुपतेयजेह ।
येदैव्याँ ऋत्विजस्तेभिर्मेत्वं होतृणाम् स्यायजिष्ठः ॥ १ ॥

पिपीहि । देवान् । उशतः । यविष्ठ । विद्वान् । ऋतून् । ऋतुपते ।
यज् । इह । ये । दैव्याः । ऋत्विजः । तेभिः । अग्ने । त्वम् ।
होतृणाम् । असि । आश्चर्यजिष्ठः ॥ १ ॥

हे यविष्ठ युवतम अग्ने उशतः स्तुतोः श्रोतुं कामयमानान् देवान् पिपीहि हविर्भिः प्री-
णय । हे ऋतुपते ऋतूनां देवमागकालानां स्वामिन् अग्ने ऋतून् यागकालान् विद्वान् जानानः
त्वं इहास्मिन् यज्ञे तान् यज पूजय । किंच हे अग्ने दैव्याः देवेषु भवाः अग्निर्होवाश्विना-
वध्वर्युत्वष्टामीमित्र उपवकेत्यत्रोक्ताये ऋत्विजः सति तेभिस्तेः सह देवान्यज यदा दैव्याः
देवेषु भवाः ऋत्विजः आश्वत्थापनेनोक्ताः चंद्रमात्रसादित्योध्वर्युः पर्जन्यउद्रातेति । ते सह यज ।
यस्मात्त्वं होतृणां मध्ये आयजिष्ठः आभिमुख्येन देवानां मष्टतमोऽसि भवसि ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

वे॒पि॒हो॒त्रमु॒तपो॒त्रं॒जना॑ना॒मन्धा॒तासि॒द्रवि॒णो॒दा॒ऋ॒तावा॑ ।
स्वाहा॑व॒यं॒कृ॒णवा॑मा॒हर्वा॑पि॒दे॒वो॒दे॒वान्य॑ज॒त्वग्नि॒रर्ह॑न् ॥ २ ॥

वे॒पि । हो॒त्रम् । उ॒त । पो॒त्रम् । जना॑नाम् । मन्धा॒ता । अ॒सि ।
द्रवि॒णः॒ऽदाः । ऋ॒त॒ऽवा । स्वाहा॑ । व॒यम् । कृ॒णवा॑म । ह॒र्वा॒पि ।
दे॒वः । दे॒वान् । य॒ज॒तु । अ॒ग्निः । अ॒र्हन् ॥ २ ॥

हे अग्ने जनानां यजमानार्थं होत्रं होतुः कर्म तेन क्रियमाणं स्तोत्रं वेपि कामयसे ।
उतापिच पोत्रं पोतुः कर्म तेन क्रियमाणां स्तुतिं कामयसे । किंच मन्धाता मेधावी ऋतावा स-
त्यवांस्त्वं द्रविणोदा असि धनस्य प्रदाता भवसि । अथ परोक्षः वयं देवेभ्यः हर्वापि स्वाहाकृण-
वाम स्वाहाकरवाम प्रयच्छाम । ततोदेवोदीप्यमानः अर्हन् प्रशस्यः यजमानयोग्योवाग्निः दे-
वान्यजतु तैर्हविर्भिः पूजयतु ॥ २ ॥

दर्शपूर्णमासातिपत्यादौ निमित्ते पाथिकृतीष्टिः कर्तव्या । तत्र आदेवानामित्येषा याज्या ।
सूत्रितंच—वेत्थाहिवेधोअध्वनआदेवानामपिपन्थामगन्मेति । प्रायणीयायामप्येषैव याज्या उद-
यनीयायां सैवानुवाक्या । सूत्रितंच—अग्नेनयसुपथारायेअस्मानोदेवानामपिपन्थामगन्मेति विपरी-
ताश्चयाज्यानुवाक्यादिति ।

सैषा सूक्ते तृतीया—

आदे॒वाना॒मपि॒पन्था॑म॒गन्म॒यच्छ॒क्रवा॑म॒तदनु॑प्रवो॒ह्नुम् ।
अ॒ग्निर्वि॒द्वान्त॑स्य॒जा॒त्सेदु॒होता॒सोअ॑ध्व॒रान्त॑ऋ॒तून्क॑ल्पयाति ॥ ३ ॥

आ । दे॒वाना॑म् । अ॒पि । पन्था॑म् । अ॒गन्म् । यत् ।
श॒क्रवा॑म । तत् । अ॒नु । प्र॒वो॒ह्नुम् ।
अ॒ग्निः । वि॒द्वान् । सः । य॒जा॒त् । सः । इत् । ऊँ इति॑ । होता॑ ।
सः । अध्व॒रान् । सः । ऋ॒तून् । क॒ल्प॒या॒ति ॥ ३ ॥

देवानां देवलोकादिगमनसाधनं देवानां स्वभूतं पंथां पंथानं तमपि वैदिकमार्गं वयमाग-
न्म आगतवन्तोऽब्रवेम । येन देवान् प्राप्नुमः तथा वयं यत्कर्मानुष्ठानं शक्नुवाम शक्नुमः समर्था-
भवामः तत्कर्म अनुक्रमेण प्रवोढुं प्रकर्षेण वोढुं समाप्तिं प्राप्स्यितुं समर्थाभवामः अनन्तरं
विद्वान् तं पंथानं जानानः सोमिः यजात् देवान् यजतु सेत् उ स एव खलु होता मनुष्याणां
होमनिष्पादकः ततः स एवाग्निः अध्वरान् यज्ञान् किञ्च स एव ऋतून् कालान् कल्पयाति कल्प-
यतु करोतु ॥ ३ ॥

व्रतातिपत्तौ व्रातपतीष्टिः कर्तव्या तत्र यद्वोवयमित्येषा याज्या । सूत्रितंच—त्वमग्नेव्रतपाअ-
सि यद्वोवयंप्रमिनामव्रतानीति ।

सैषा चतुर्थी—

यद्वोवयंप्रमिनामव्रतानिविदुषां देवा अविदुष्टरासः ।

अग्निष्टद्विश्वमापृणातिविद्वान्येभिर्देवाँ ऋतुभिः कल्पयाति ॥ ४ ॥

यत् । वः । वयम् । प्रमिनाम् । व्रतानि । विदुषाम् । देवाः ।

अविदुःऽतरासः । अग्निः । तत् । विश्वम् । आ । पृणाति ।

विद्वान् । येभिः । देवान् । ऋतुभिः । कल्पयाति ॥ ४ ॥

हे देवाः अविदुष्टरासः अविदुष्टराः अत्यन्तमजानन्तोवयं वः युष्माकं यव यत्किञ्चित्
व्रतानि कर्माणि विदुषां भवतां जानतामेव प्रमिनाम प्रहिसितवन्तः भवतु जानतु नित्यनै-
मित्तिककर्माणि विदोषितवन्त इत्यर्थः । विद्वान् एतत्सर्वं जानानः अग्निः तव स्विष्टकृतं विश्वं
सर्वं कर्मजातं आपृणाति आपूरयतु फलसहितं करोत्वित्यर्थः । केनापूरयतु तत्राह येभिर्ऋतु-
भिः यागयोग्यैः कालैः देवान् कल्पयाति कल्पयति कर्मागभावाय समर्थयति तैरापूरयतु ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

यत्पाक्त्रामनंसादीनदंक्षानयज्ञस्यमन्वृतेमर्त्यासः ।

अग्निष्टद्वोतां ऋतुविहिंजानन्यजिष्टोदेवाँ ऋतुशोयजाति ॥ ५ ॥

यत् । पाक्त्रा । मनंसा । दीनदंक्षाः । न । यज्ञस्य ।

मन्वृते । मर्त्यासः । अग्निः । तत् । होता । ऋतुद्वित् ।

विद्वान् । यजिष्ठः । देवान् । ऋतुद्विः । यजाति ॥ ५ ॥

दीनदक्षाः दीनबलाः दीनोत्साहावा मर्त्यासोमर्त्याः मनुष्याऋषिजः पाकत्रा पाकेन बहुलग्रहणादस्मादपि तृतीयार्थे चाप्रत्ययः । पाकेन पक्वयेन विशिष्टज्ञानरहितेन अल्पेन वा मनसा युक्ताः सन्तः यज्ञस्य यज्ञसंबन्धि यत्कर्म न मन्वते नविजामन्तः तदा होता देवानामाह्वाता होमनिष्पादकोवा ऋतुविद् कर्मविद् यजिष्ठः देवानामतिशयेन यथा अग्निः तव तेन कर्मणा ऋतुशः ऋतावृतौ स्वेस्वे यागयोग्ये काले देवान् यजाति यजतु हविर्भिः पूजयतु ॥५॥

अथ षष्ठी—

विश्वेपां ह्यध्वराणामनीकंचित्रं केतुं जनिता त्वाज्जानं ।

स आयजस्व नृवतीरनुक्षाः स्पार्हा इषः क्षुमतीं विश्वजन्याः ॥ ६ ॥

विश्वेपाम् । हि । अध्वराणाम् । अनीकम् । चित्रम् । केतुम् ।

जनिता । त्वा । ज्जानं । सः । आ । यजस्व । नृवतीः । अनुं ।

क्षाः । स्पार्हाः । इषः । क्षुमतीः । विश्वजन्याः ॥ ६ ॥

हे अग्ने विश्वेपां सर्वेषां अध्वराणां यज्ञानां अनीकं सुखं प्रधानं चित्रं चायनीयं नाना-
रूपं केतुं प्रज्ञापकं त्वा त्वां जनिता जनयिता प्रजापतिर्यजमानोवा ज्जान जनयामास । उत्पा-
दितः सत्वं नृवतीः दासादियुक्ताः क्षाः पृथिवीनामैतद् क्षयंत्यत्रेति क्षा भूमिः अन्वायजस्व अ-
नुप्रयच्छ । यद्वा नृवतीः नृभिः संस्कृतानि क्षां अनु पृथिवीं वेदिलक्षणां अनुगतानि वेद्यामासा-
दितानि स्पार्हाः स्पृहणीयानि क्षुमतोः स्तुतिमंत्रलक्षणशब्दवन्ति विश्वजन्याः सर्वजनहितानि
वृष्ट्यन्तहेतुत्वात् । तानि इषोन्नानि हविर्लक्षणानि आयजस्व देवेभ्यः प्रयच्छ ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

यं त्वाद्यावापृथिवीयं त्वापुस्त्वष्टा यं त्वासुजनिमाज्जानं ।

पन्थामनुं प्रविद्वान्पितृयाणं द्युमदग्ने समिधानो विभ्राहि ॥७॥३०॥

यम् । त्वा । द्यावापृथिवी इति । यम् । त्वा । आपः । त्वष्टा । यम् ।

त्वा । सुजनिमा । ज्जानं । पन्थाम् । अनुं । प्रविद्वान् ।

पितृदयानम् । द्युमत् । अग्ने । समद्विधानः । वि । भ्राहि ॥७॥३०॥

हे अग्ने यं त्वा त्वां द्यावापृथिवी जनितवत्यौ आदित्यात्मना अग्न्यात्मना च तथायं त्वां आपः मेघोदरगताः विद्युद्गतात्मना स्थितं जनितवत्यः यद्वा आपइत्यन्तरिक्षनाम द्यावापृथिवी अन्तरिक्षं च इमे त्रयोलोकाः यंत्वामजोजनन् । किंच सृजनिमाशोभनजननः त्वष्टा प्रजापतिः यं त्वां जजान जनयामास हे अग्ने पितृयानं पितरोयेन मार्गेण गच्छन्ति तं पंथां हविर्वहनमार्गं अनुमविद्वान् प्रजानंस्त्वं समिधानः समिध्यमानः सन् धुमव दीक्षियुक्तं यथा भवति तथा विभाहि विशेषेण दीप्यसे ॥ ७ ॥

॥ इति सप्तमस्य पंचमे विंशोवर्गः ॥ ३० ॥

इनइति सप्तचै तृतीयं सूक्तं ऋष्याद्याः पूर्ववत् इनइत्यनुक्रान्तं प्रातरनुवाकाश्विनशस्त्र-
योरुक्तोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

इ॒नो॒रा॒ज॒न्नर॒तिः॒समि॒द्धो॒रौ॒द्रो॒दक्षाय॑सु॒पुमाँ॑अ॒दर्शि॑ ।

चि॒कि॒द्भि॒र्भा॒तिभा॒सा॒बृ॒ह॒ता॒सि॒क्नीमे॒ति॒रु॒श॒तीम॒पाज॑न् ॥ १ ॥

इ॒नः । रा॒ज॒न् । अ॒र॒तिः । स॒म॒ऽइ॒द्धः । रौ॒द्रः । दक्षाय॑ । सु॒पु॒ऽमा॒न् ।

अ॒दर्शि॑ । चि॒कित् । वि । भा॒ति । भा॒सा । बृ॒ह॒ता । अ॒सि॒क्नीम् ।

ए॒ति । रु॒श॒तीम् । अ॒प॒ऽअज॑न् ॥ १ ॥

हे राजन् दीप्यमानाग्ने त्वं इनः ईश्वरः सर्वस्य भवसि । अथपरोक्षः अरतिः हविरादाय देवान् प्रति गन्ता समिद्धः संदीप्तः रौद्रः शत्रूणां भयंकरः सुपुमान् ओषध्यात्मनास्थितोऽयुः सु-
ष्ठुसूयते इतिसुपुः सोमः तेन तद्वाञ् शोभनप्रसवोवा सोमिः दक्षाय यजमानानां धनादिवृध्यर्थं वा अदर्शि सर्वैर्दृश्यते । किंच चिकित् सर्वं जानानोमिर्विभाति विशेषेण दीप्यते तथा बृहता महता भासा तेजसा ज्वालालक्षणेन असिक्नीं रात्रिं एति सायं होमसिध्यर्थमेति गच्छति । किं कुर्वन् रुशतीं श्वेतवर्णां दीप्तिं अपाजन् अपगमयन् रात्रिं गच्छति सामर्थ्यात् रात्रिं परित्यजन् उपसं प्रातर्होमसिध्यर्थं गच्छतीत्यर्थोलभ्यते ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

हृ॒ष्णां॑य॒देर्नी॑म॒भिव॑र्षसा॒भूज्ज॒नय॑न्योपाँ॒बृ॒ह॒तः॒पितु॑र्जाम् ।

ऊ॒र्ध्व॒मा॒नु॒स्य॑स्यस्तभा॒य॒न्द्रि॒योव॑सु॒मिर॑रतिर्वि॒र्मा॒ति ॥ २ ॥

रुष्णाम् । यत् । एनीम् । अग्नि । वर्षसा । भूत् । जनयन् । योषाम् ।
 बृहतः । पितुः । जाम् । ऊर्ध्वम् । भानुम् । सूर्यस्य । स्तभायन् ।
 दिवः । वसुधभिः । अरतिः । वि । भाति ॥ २ ॥

सोमिर्यद्यदा रुष्णां रुष्णवर्णा एनीं गच्छन्तीं रात्रिं वर्षसा आत्मीयेन ज्वालालक्षणेन
 रूपेण अभिभूव अभिभवति । किंकुर्वन् बृहतोमहतः पितुः सर्वस्य जगतः पालयितुः पितृभू-
 ताद्वा आदित्याद्वा जां जायमानां योषां उपसं जनयन् अभिव्यंजयन् रात्रिमज्यभूव तदानी-
 मरतिः गमनशीलोऽग्निः दिवोद्युलोकस्य वसुभिः वासपितृभिः आच्छादकैः संधुक्षणसमर्थैरात्मी-
 यैः तेजोभिः सूर्यस्य भानुं दीप्तिं ऊर्ध्वमुपरिष्टाद् स्तभायन् स्तंभयन् विभाति विशेषेण दी-
 प्यते ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

भद्रोभद्रयासचमान्आगात्स्वसारंजारोअभ्येतिपश्चात् ।
 सुप्रकेतैद्युभिर्अग्निर्वितिष्ठन्नुशद्भिर्वर्णैराममस्थात् ॥ ३ ॥

भद्रः । भद्रया । सचमानः । आ । अगात् । स्वसारम् । जारः । अग्नि ।
 एति । पश्चात् । सुप्रकेतैः । द्युभिः । अग्निः । वि३तिष्ठन् ।
 रुशद्भिः । वर्णैः । अग्नि । रामम् । अस्थात् ॥ ३ ॥

भद्रोभजनीयः कल्पाणः भद्रया भजनीयया दीप्त्या उपसावा सचमानः सेव्यमानः सं-
 गच्छमानोवाग्निः आगाद् आजगाम गार्हपत्यादाहवनीयमागच्छति । ततः पश्चाद् जारोजर-
 पिता शत्रूणां सोमिः स्वसारं स्वयंसारिणीं भगिनींवा आगतामुपसं अभ्येति अग्निगच्छति ।
 तथा सुप्रकेतैः सुप्रज्ञानैः द्युभिर्दीप्तैस्तेजोभिः सह वितिष्ठन् सर्वतोवर्तमानः सोमिः रुशद्भिः
 श्वेतवर्णैः वर्णैः वारकैरात्मीयैस्तेजोभिः रामं रुष्णवर्णं शर्वरं तमः अज्यस्थाद् सायं होमका-
 ले अभिभूय तिष्ठति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

अस्ययामांसोदृहतोनवभूनिन्धानाअग्नेःसख्युःशिवस्य ।
 ईद्व्यस्यदृष्णोदृहतःस्वाप्तोभामांसोयामञ्जक्तवश्चिकित्रे ॥ ४ ॥

अस्य । यामासः । बृहत्तः । न । वृग्रून् । इन्धानाः । अग्नेः ।
सख्युः । शिवस्य । ईड्यस्य । वृष्णः । बृहत्तः । सुहआसः ।
भामासः । यामन् । अक्तवः । चिकित्रे ॥ ४ ॥

बृहतोमहतोस्याग्नेः संवन्धिनइन्धानाः दीप्यमानायामासः यान्ति गच्छन्तीति यामारश्म-
यः वग्नून् स्तुतिकारिणोजनान् नवाधन्ते । किंच सख्युः स्तुत्यस्तोत्रयष्टयष्टव्यलक्षणेन सख्येन
सखिभूतस्य शिवस्य कल्याणस्य भक्तानां सुखकरस्य ईड्यस्य स्तोतव्यस्य वृष्णः कामानां
वर्षितुः बृहतोमहतः स्वासः शोभनास्याः अस्याग्नेः स्वभूताअक्तवः तमांसि अंजन्तः अपगम-
यन्तः आहुतिभिः संगतावा भामासः भागक्रोधे वीक्षणा अपसह्या रश्मयोयामन् याति देवान्
प्रति तर्पणाय याति देवाएतं प्रत्यंगभावायेति यामोयज्ञः तस्मिन् चिकित्रे सर्वतोऽङ्गिरे प्र-
थिताअभूवन् ॥ ४ ॥

अथ पंचमी-

स्वनानयस्यभामासःपवन्तेरोचमानस्यबृहत्तःसुदिवः ।
ज्येष्ठेभिर्यस्तेजिष्ठैःक्रीळुमद्भिर्वर्षिष्ठेभिर्भानुभिर्नक्षतिद्याम् ॥ ५ ॥
स्वनाः । न । यस्य । भामासः । पवन्ते । रोचमानस्य । बृहत्तः ।
सुदिवः । ज्येष्ठेभिः । यः । तेजिष्ठैः । क्रीळुमत्तुष्टभिः ।
वर्षिष्ठेभिः । भानुष्टभिः । नक्षति । द्याम् ॥ ५ ॥

रोचमानस्य दीप्यमानस्य बृहतोमहतः सुदिवः शोभनदीप्तेर्वा यस्याग्नेः स्वभूताभामासः
भादीप्तौ दीप्तिारश्मयः स्वनान स्वनन्तोमरुतइव पवन्ते सर्वतः शब्दकुर्वन्तो गच्छन्ति । किंच योभिः
ज्येष्ठेभिः अत्यंतं प्रशस्तैः तेजिष्ठैः तेजस्वितमैः क्रीळुमद्भिः क्रीडनवद्भिः वर्षिष्ठेभिर्वर्ष्यतमैः
भानुमद्भिः आर्त्तायैस्तेजोभिः द्यां द्युलोकं नक्षति व्याप्नोतीति । सत्त्वं देवानावहेति उत्तरेण
संवन्धः ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी-

अस्यशुष्मासोददृशानपर्ववेर्जहमानस्यस्वनयन्त्रियुद्धिः ।
प्रज्ञेभिर्यौरुशद्भिर्देवतमोविरेभंद्भिरतिर्भातिविभ्वा ॥ ६ ॥

अस्य । शुष्मासः । ददृशानक्षपवेः । जेहमानस्य । स्वनयन् ।
 नियुत्क्षिः । प्रत्नेभिः । यः । रक्षत्क्षिः । देवक्षतमः ।
 वि । रेभत्क्षिः । अरतिः । भाति । विध्र्वा ॥ ६ ॥

ददृशानक्षपवेः दर्शनीयज्वालाग्नेः यद्वा पविर्वज्रआयुधं दृश्यमानायुधस्य जेहमानस्य जेह-
 तिर्गतिकर्मा हविरादाय देवान् प्रति गच्छतः अस्याग्नेः स्वभूताः शुष्मासः शोषकाः नियुद्धि-
 निमुतो वायोरिति वायोरश्वानियुतः तद्युक्तैर्वायुभिः संयुक्ताश्मयः स्वनयन् शब्दायन्ते । किंच
 देवतमः देवानां मुख्यः अरतिः गन्ता विभ्वा विभवनशीलोमहान् योभिः प्रत्नेभिः पुराणैः रु-
 शद्भिः श्वेतवर्णैः रेभद्भिः शब्दायमानैस्तेजोभिः विभाति विविधं दीप्यते ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

सआवक्षिमहिन्आचंसत्सिदिवस्पृथिव्योररतिर्युवत्योः ।
 अग्निःसुतुकःसुतुकैभिरश्वैरभस्वान्द्विरभस्वाँइहगम्याः ॥ ७ ॥ ३१ ॥

सः । आ । वक्षि । महि । नः । आ । च । सत्सि । दिवःपृथिव्योः ।
 अरतिः । युवत्योः । अग्निः । सुतुकः । सुतुकैभिः । अश्वैः ।
 रभस्वत्क्षिः । रभस्वान् । आ । इह । गम्याः ॥ ७ ॥ ३१ ॥

हे अग्ने सत्तादृशस्त्वं नोऽस्मदीये यज्ञे महि महान् देवान् आवक्षि आवह प्रापय । किंच
 युवत्योः परस्परं मिश्रितयोः तरुणयोर्वा दिवस्पृथिव्योर्वावापृथिव्योर्मध्ये अरतिः अग्निः स-
 र्यात्मनागन्ता त्वं आसत्सि अस्माकं यज्ञमासीद । तथा सुतुकः तुकिर्गन्त्यर्थः सुगमः स्तोत्रभिर्य-
 द्भूभिश्च सुत्वेन प्राप्तव्यः रभस्वान् वेगवान् अग्निः अंगनादिगुणयुक्तस्त्वं सुतुकैभिः सुगमैः
 रभस्वद्भिर्वेगवद्भिरश्वैरोहिदारुणैः सह इहास्मदीये यज्ञे आगम्याः आगच्छ ॥ ७ ॥

॥ इति सप्तमस्य पंचमे एकत्रिंशोवर्गः ॥ ३१ ॥

प्रतइति सप्तमं चतुर्थं सूक्तं ऋग्वेदाद्याः पूर्ववत् । प्रतइत्यनुक्रान्तं । प्रातरनुवाकाश्विनशस्त्र-
 योरुक्त्वोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

प्रतेयक्षिप्रतइयर्मिमन्भुवोयथावन्द्योनोहवेपु ।
धन्वन्निवप्रपाअसित्वमग्रइयक्षवेपूरवेप्रत्नराजन् ॥ १ ॥

प्र । ते । यक्षि । प्र । ते । इयर्मि । मन्म । भुवः । यथा । वन्द्यः ।
नः । हवेपु । धन्वन्इव । प्र॒पा । अ॒सि । त्वम् । अ॒ग्ने ।
इय॒क्षवे । पू॒रवे । प्र॒त्न । रा॒जन् ॥ १ ॥

हे अग्ने ते तुभ्यं हविः प्रयक्षि प्रयच्छामि यजिर्दानार्थः । तथा मन्म मननीयां स्तुतिं ते त्वदर्थं मेयमि मेरयामि । प्रोच्चारयामि वंशः सर्वैर्विदनीयस्त्वं नोस्मदीयेषु हवेषु देवाह्वानेषु यथा त्वं सन्निहितोभुवोभवसि तथा हविः प्रयच्छामि स्तौमिच । हे प्रत्न पुराण राजन् सर्वस्य जगतः स्वामिन् हे अग्ने सत्त्वं इयक्षवे यष्टुमिच्छवे पूरवे पूरुरिति मनुष्याय मनुष्याय यजमानाय यद्वा पूरवे हविर्भिर्देवान् पूरयित्रे जनाय धन्वन् इव प्रपाअसि यथा । धन्वन् धन्वनि मरौ निरुदकप्रदेशे प्रपा प्रपिबंत्यत्रेति प्रपा सा यथा उदकप्रदानेन जनेभ्यः सुखदाभवति एवं त्वं धनदानेन तस्मै सुखदाता भवसि ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

यंत्वाजनांसोअभिसंचरन्तिगावउष्णमिवव्रजंयविष्ठ ।
दूतोदेवानामसिमर्त्यानामन्तमहान्श्चरसिरोचनेन ॥ २ ॥

यम् । त्वा । जनांसः । अभि । सम॒श्चरन्ति । गावः ।
उ॒ष्णम॒इव । व्रजम् । य॒विष्ठ । दूतः । दे॒वाना॑म् । अ॒सि ।
म॒र्त्याना॑म् । अ॒न्तः । म॒हान् । च॒र॒सि । रो॒च॒नेन॑ ॥ २ ॥

हे यविष्ठ युवतमाग्ने यं त्वा त्वां जनासोजनाः यजमानाः फलप्राप्त्यर्थं अभिसंचरन्ति अभितः परिचरन्ति सेवन्ते । तत्र दृष्टान्तः—गावउष्णमिव यथागावः शीतार्ताउष्णं शीतजनि-
तदुःखापनोदनार्थं उष्णं व्रजं गोष्ठमभिगच्छन्ति । सत्त्वं देवानामिन्द्रादीनां मर्त्यानां मनुष्याणां च दूतोसि हविः मापणद्वारा । ततोमहास्त्वं अन्तः द्यावापृथिव्योर्मध्ये हवींष्यादाय रोचनेना-
तरिक्षेण लोकेन चरसि गच्छसि त त्वां स्तुमइतिशेषः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

शिशुं न त्वा जेन्यं वर्धयन्ती माता विभर्तिसचनस्यमाना ।
धनोरधि प्रवता यासि हर्यं जिगीपसे पशुरिवावसृष्टः ॥ ३ ॥

शिशुम् । न । त्वा । जेन्यम् । वर्धयन्ती । माता । विभर्ति ।
सचनस्यमाना । धनोः । अधि । प्रवता । यासि ।
हर्यन् । जिगीपसे । पशुः इव । अवसृष्टः ॥ ३ ॥

हे अग्ने जेन्यं जयशीलं त्वा त्वां शिशुं पुत्रमिव वर्धयन्ती पोषयन्ती माता पृथिवी स-
चनस्यमाना संपर्कमिच्छन्ती सती विभर्ति धारयति । सत्त्वं हर्यन् कामयमानः तस्मिन् लोके
धनोरधि अधिःसप्तम्यर्थद्योतकः धनोः अन्तरिक्षात् प्रवता प्रवणेन मार्गेण यासि यज्ञं प्रत्या-
गच्छसि । किञ्च त्वं अवसृष्टो यद्वृक्षिः हविरादाय जिगीपसे देवान् प्रतिगन्तुमिच्छसि । क-
थमिव पशुरिव यथा विमुक्तः पशुः गोष्ठं प्रत्यागच्छति तद्वत् ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

मूरा अमूर न वयं चिकित्वो महित्वमग्रे त्वमङ्गवित्से ।
शयै वव्रिश्चरति जिह्वया दन्त्रैरिह्यते युवति विशपतिः सन् ॥ ४ ॥

मूराः । अमूर । न । वयम् । चिकित्वः । महित्वम् । अग्रे ।
त्वम् । अङ्गः । वित्से । शयै । वव्रिः । चरति । जिह्वया ।
अदन् । रेरिह्यते । युवतिम् । विशपतिः । सन् ॥ ४ ॥

हे अमूर अमूढ अतएव चिकित्वः चेतनावन् हे अग्रे मूरा मूढावयं तव माहात्म्यं न जा-
नीमः । किंतु हे अग्रे त्वमङ्ग अंगेति निपातएवार्थं त्वमेव तव महित्वं माहात्म्यं वित्से जानासि
त्वत्तः कोन्यो वेदितुमर्हति । किञ्च वव्रिः जीर्णओषधीसंगः शये शेते तिष्ठति । यद्वा वव्रिरिति
रूपनाम सामर्थ्याच्चान्तर्णीतमत्वर्थं द्रष्टव्यं आहवनीयाख्येन रूपेण रूपवान् शये चरति ।
अथ जिह्वया जिह्वाज्वालाख्यया अदन् हवींषि भक्षयन् चरति वाक्यभेदादनिघातः । किञ्च
विशपतिः विशां स्वामी सन्नमिषुर्वि आत्मनो मिश्रपित्रीमाहुर्वि दीर्घमसूतया ज्वालाया जिह्वया

रेरिहते अत्यर्थं लेढि आस्वादयति । लिह आस्वादाने यङि रूपं । यद्वा सोमिष्युर्वारिं तरुणीं जीर्णोपधिकां पृथिवीं आस्वादयति ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

कूचिज्जायते सनयासु नव्यो वने तस्थौ पलितो धूमकेतुः ।
अस्नातापो वृषभो न प्रवेति सचेतसो यं प्रणयन्त मर्ताः ॥ ५ ॥

कूचिच् । जायते । सनयासु । नव्यः । वने । तस्थौ ।
पलितः । धूमकेतुः । अस्नाता । आपः । वृषभः । न । प्र ।
वेति । सचेतसः । यम् । प्रणयन्त । मर्ताः ॥ ५ ॥

नव्यो नवतरः स्तुह्यो वाग्निः कूचिद् कचिद् प्रदेशे जायते कुत्र सनयासु पुराणीषु जीर्णा-
स्वोपधीषु अरण्योः तथा पलितः पालयिताभ्येतवर्णो धूमकेतुः धूमप्रज्ञानोग्निः वने सर्वस्मिन्नर-
ण्ये तस्थौ तिष्ठति । यद्वा वने उदके मेघगते विद्युदात्मना तिष्ठति च अस्नाता स्नानमकुर्वन् अ-
नपेक्षितस्नानः सर्वदा शुद्धः सोमिः आपः सुव्यत्ययः अपउदकानि शांत्यर्थं प्रवेति प्रगच्छति ।
तत्र दृष्टान्तः—वृषभो न यथा वृषभः तृष्णोपशमनार्थमरण्यमध्यस्थान्युदकानि प्रगच्छति तद्वत्
मर्ता मनुष्याकृत्विजः सचेतसः समानमनस्काः समानप्रज्ञानाः सन्तः यमग्निं प्रणयन्त हविर्भिः
मीणयन्ति ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

तनूत्यजे वतस्करा वनगूरं रशनाभिर्दशभिर्भ्यधीताम् ।
इयते अग्ने नव्यसीमनी पायुक्ष्वारथं न शुचयं द्विरङ्गैः ॥ ६ ॥

तनूत्यजा इव । तस्करा । वनगू इति । रशनाभिः । दशभिः । अग्निः ।
अधीताम् । इयम् । ते । अग्ने । नव्यसी । मनीषा । युक्ष्व ।
रथम् । न । शुचयं तदग्निः । अङ्गैः ॥ ६ ॥

हे अग्ने वनगूं वनगामिनौ तनूत्यजे व चौर्यं मर्तुं कृतनिश्चयो धृष्टौ तस्करा तस्करौ य-
था पथिकं मोषणार्थं रज्ज्वा बध्वाकृष्य च कचिद् प्रदेशे स्थापयतः तद्वत् । तथायास्कः—त-
नूत्यक्तनूत्यक्तावनगूरं वनगामिनावग्निमन्थनौ बाहू तस्कराभ्यामुपमिमौ ते देव्यादि । रशनाभिः दश-

न्ति । यद्वा गुहा गूढे संवृते हृदये पराणि प्रधानानि अग्निर्जातवेदवैश्वानरइत्यादीनि नामानि दधिरे कुर्वन्ति स्तुवन्तीत्यर्थः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

ऋतायिनीमायिनीसंदधातेमित्राशिशुंजज्ञतुर्वर्धयन्ती ।

विश्वस्यनाभिंचरंतोध्रुवस्यकवेश्चित्तन्तुमनसावियन्तः ॥ ३ ॥

ऋतयिनीइत्यृतयिनी । मायिनी इति । सम् । दधाते इति ।

मित्रा । शिशुम् । जज्ञतुः । वर्धयन्ती इति । विश्वस्य । नाभिम् ।

चरंतः । ध्रुवस्य । कवेः । चित् । तन्तुम् । मनसा । वियन्तः ॥ ३ ॥

ऋतायिनी ऋतवत्यौ सत्यवत्यौ अतएव मायिनी प्रज्ञावत्यौ कर्मयुक्तेषां द्यावापृथिव्यौ यज्ञसाधनभूते अरणी वा इममग्निं संदधाते सम्यक् धारयतः अग्निसूर्यात्मना केवलाभ्यात्मना वा संदधाते । मित्रा कालपरिमाणं कृत्वा यद्वा संपरिच्छिद्यशिशुं शंसनीयं बालमग्निं जज्ञतुः जनयतः वर्धयन्ती वर्धयन्त्यौ द्यावापृथिव्यौ लोके यथा परिच्छेदाय पुत्रं पितरौ जनयतः तद्वत् । ततः विश्वस्य सर्वस्य चरतो जंगमस्य ध्रुवस्य स्थावरस्य च जगतो नाभिं नाभिभूतं मध्यं प्रधानभूतं वा कवेर्मधाविनोमेस्तन्तुं तनितारं वैश्वानराख्यमंशुं चित् मनसा वियन्तो विविधं गच्छन्तो मनुष्याः सुखेन युज्यन्ते इति शेषः तं वयं यजाम इति वा ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

ऋतस्य हि वर्तनयः सुजातमिपोवाजाय प्रदिवः सचन्ते ।

अधीवासं रोदसी वा वसाने घृतैरन्नैर्वा वृधाते मधूनाम् ॥ ४ ॥

ऋतस्य । हि । वर्तनयः । सुजातम् । इपः । वाजाय । प्रदिवः ।

सचन्ते । अधीवासम् । रोदसी इति । ववसाने इति ।

घृतैः । अन्नैः । वृधाते इति । मधूनाम् ॥ ४ ॥

ऋतस्य यज्ञस्य वर्तनयः प्रवर्तका इषाभिलषितानीच्छन्तः प्रदिवः पुरातनाः कृत्विग्यजमानाः सुजातमाधानकाले सुष्ठूत्पन्नमग्निं वाजाय बलार्थं अन्नार्थं वा सचन्ते हि सेवन्ते खलु । अपिच वावसाने सर्वस्य जगतो आच्छादयित्व्यौ रोदसी द्यावापृथिव्यौ अधीवासं ओषधिनक्षत्रा-

द्यात्मना निवसन्तं यद्वा अधिरूपयेथं त्रयाणां लोकानामुपरि अग्निविद्युदादित्यात्मना निव-
सन्तमाग्निं मधूनामुदकानां जन्यत्वेन संवन्धिभिर्घृतैरनैः पुरोडाशादिभिश्च बावृधते वर्धयामाचक-
तुः वर्धयतः तस्माद्वयमपि तमग्निमभिष्टुम इत्यभिप्रायः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी-

सप्तस्वसूररुपीर्वावशानोविद्वान्मध्वउज्जभारदृशोकम् ।

अन्तर्येमेअन्तरिक्षेपुराजाइच्छन्वत्रिमविदत्पूषणस्य ॥ ५ ॥

सप्त । स्वसूः । अरुपीः । वावशानः । विद्वान् । मध्वः । उत् ।

जभार । दृशे । कम् । अन्तः । येमे । अन्तरिक्षे । पुराजाः ।

इच्छन् । वत्रिम् । अविदत् । पूषणस्य ॥ ५ ॥

वावशानः कामयमानः वाश्यमानः वेष्टयमानः स्तोत्रभिः स्तूयमानोवा विद्वान् सर्वं जाना-
नः सोग्निः अरुपीरारोचमानाः सप्त सप्तसंख्याकाः स्वसूः स्वयंसारिणीः कालीकरालीचेत्यादि-
काः सप्तजिह्वाः मध्वोमदकराद्यज्ञात् उज्जभार उज्जहार ऊर्ध्वं हतवान् यज्ञे स्वतेजसा प्रादुर्भूत-
इत्यर्थः । किमर्थं कं सुखेन दृशे सर्वेषामेव पदार्थानां दर्शनार्थं । किञ्च पुराजाः पुराजातः सो-
ग्निः द्यावापृथिव्योरन्तर्मध्ये अन्तरिक्षे तस्मिन् ताजिह्वायेमे नियमितवान् सर्वत्र तेजोयुक्तोवर्त-
तेइत्यर्थः । अपिच इच्छन् यजमानान् कामयमानोग्निः पूषणस्य पूषेति पृथिवीनाम पार्थिवस्य
लोकस्य वत्रिं रूपं पृथिवर्णं अविदत् प्रायच्छत् । यद्वा मूर्धाभुवोभवतिनक्तमग्निस्ततः सूर्यो जा-
यतेप्रातरुद्यन्निति मंत्रान्तरे दर्शनादादित्यात्मनाग्निः स्तूयते । कामयमानः सूर्यात्मनाग्निः सप्त
संख्याकान् स्वसूः रश्मीन् मध्वः समुद्रोदकादुद्धृतवान् प्राप्तः अन्तरिक्षे विद्युदात्मना स्थित्वा
वृष्टिलक्षणं रूपं पृथिव्याः प्रायच्छति ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी-

सप्तमर्यादाः कवयस्तनक्षस्तासामेकामिदभ्यंहुरोगात् ।

आयोर्हस्कम्भउपमस्यनीळेपथाविसर्गेधरुणेपुतस्थौ ॥ ६ ॥

स॒प्त । म॒र्यादाः । क॒वयः । त॒त॒क्षुः । तासां॑ । एकां॑ । इत् ।
 अ॒ग्नि । अ॒हुरः । गा॒त् । आ॒योः । ह॒ । स्क्॒भः । उ॒प॒स्य॑ ।
 नी॒ळे । प॒थाम् । वि॒सर्गे॑ । ध॒रुणे॑षु । त॒स्थौ ॥ ६ ॥

कवयोमेधाविनऋषयः सप्तमर्यादाः कामजेभ्यः क्रोधजेभ्यश्चोत्थिताः । पानपक्षाः त्रियोष्ठग-
 या दंडः पारुष्यमन्यदूषणमिति सप्तमर्यादाः । यद्वा स्तेपं गुरुतल्पारोहणं ब्रह्महत्यां सुरापानं
 दुष्कृतकर्मणः पुनःपुनः सेवां पातकेनृतोद्यमिति' निरुक्तेर्निर्दिष्टाः । सप्तमर्यादावस्थिताः त-
 तक्षुः तक्षतिः करोतिकर्मा सुष्ठु लंघनीयाश्चक्रुः त्यक्तवन्त इत्यर्थः । तासां मर्यादानां एका-
 मिव एकमेव अहुरः पापवान् पुरुषः अभिगात् अभिगच्छति यस्त्वेवं करोति सपापवान्
 भवतीत्यर्थः । किंच आयोः तस्य मनुष्यस्य स्कंभः स्कंभयिता निरोधकोग्निः उपमस्य समी-
 पभूतस्य आयोर्नीळे स्थाने पथां आदित्यरूपस्य स्वस्य रम्भीनां विसर्गे विसर्जनस्थानेन्त-
 रिक्षमध्ये वर्तमाने धरुणेषूदकेषु तस्थौ विद्युदात्मना तिष्ठति अनेन लोकत्रयवर्तित्वमिति ॥ ६ ॥

अथ समी-

असं॒च्च॒सच्च॑पर॒मेव्यो॑म॒न्दक्ष॑स्य॒जन्म॑न॒दिते॑रुप॒स्थे ।

अ॒ग्निर्ह॑नःप्रथम॒जाऋत॑स्य॒पूर्व॑आयु॒निवृ॒षभ॑धेनुः ॥ ७ ॥ ३३ ॥

असं॒त् । च॒ । सत् । च॒ । पर॒मे । वि॒सर्गे॑मन् । दक्ष॑स्य । जन्म॑न् ।

अ॒दितेः॑ । उ॒प॒स्ये॑ । अ॒ग्निः । ह॒ । नः॒ । प्र॒थम॒जाः । ऋ॒तस्य॑ ।

पूर्वे॑ । आयु॒नि । वृ॒षभः॑ । च॒ । धे॒नुः ॥ ७ ॥ ३३ ॥

असद्व्याकृतं सच्चव्याकृतं असदेवेदमग्र आसीत् तत्सदासीत् तत्समभवदिति श्रुतेः । सदसदा-
 त्मकं जगत्सर्वं परमे उत्तमे ज्ञानसहिते व्योमन् व्योमनि कारणात्मनि जातमभूत्तदा अदितेः पृ-
 थिव्याउपस्थे उपस्थाने समीपे दक्षस्य प्रजापतेः यद्वा दक्षस्य सत्रेधात्मानं विभज्यतादित्यं तृती-
 यं वायुं तृतीयमिति श्रुतेः । तृतीयस्य द्युलोकस्याधिष्ठातृत्वादादित्यस्य जन्मन् जन्मनि ततएवं सति
 मनुष्यस्य सृष्टिक्रमात् पूर्वं अग्निर्ह अग्निरेव ऋतस्य कर्मफलस्य भोक्तृणां नोस्माकं प्रथमजाः

प्रथमजातः समुत्पन्नः तेजोरसोनिरवर्तताग्निरिति श्रवणात् । पश्चात्तत्प्रकरणे ततो मनुष्या अजाय-
न्तेति प्रथमतएव मनुष्यसृष्टेरभिहितत्वात् अनन्तरं पूर्वं उत्तरसृष्टिमपेक्ष्य पूर्वत्वं आयुनि काले
अयमग्निरिव वृषभश्चासीत् धेनुश्चाभवत् स्त्रीपुंसवत् स्त्रीपुंसात्मको भवदित्यर्थः ॥ ७ ॥

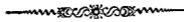
॥ इति सप्तमस्य पञ्चमे त्रयस्त्रिंशोऽवर्गः ॥ ३३ ॥

वेदार्थस्य प्रकाशेन तमोहार्दनिवारयत् । पुमर्थश्चतुरो देयाद्विद्यातीर्थमहेश्वरः ॥ १ ॥

इति श्रीमद्राजाधिराजपरमेश्वरवैदिकमार्गप्रवर्तकश्रीवीरबुक्कभूपालसाम्राज्यधुरंधरेण सा-
यणाचार्येण विरचिते माधवीये वेदार्थप्रकाशे ऋक्संहिताभाष्ये सप्तमाष्टके पंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥

॥ श्रीगणेशायनमः ॥

यस्यनिःश्वसितवेदा योवेदेभ्योखिलजगत् । निर्भमेतमहंवन्दे विद्यातीर्थमहेश्वरं ॥ १ ॥

सप्तमस्याष्टकस्येत्यं व्याकार्षीत्तंचमंमुधीः । सायणाहस्ततःपष्ठमध्यायंव्याचिकीर्षति ॥ २ ॥

दशमे मंडले प्रथमेनुवाके षोडश सूक्तानि तत्रायंसयस्येति सप्तमं पष्ठं सूक्तं आस्यस्य
त्रितस्यार्थं त्रिष्टुभमाग्नेयं । अयमित्यनुक्रान्तं । प्रातरनुवाकाश्विनशस्त्रयोरुक्तोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

ॐ अयंसयस्यशर्मन्नवोभिरग्नेरधतेजरिताभिष्टौ ।

ज्येष्ठेभिर्योभानुभिर्ऋषूणांपर्येतिपरिवीतोविभावा ॥ १ ॥

अयम् । सः । यस्य । शर्मन् । अवःऽभिः । अग्नेः । अधते । जरिता ।

अभिष्टौ । ज्येष्ठेभिः । यः । भानुऽभिः । ऋषूणाम् । परिऽएति ।

परिऽवीतः । विभाऽवा ॥ १ ॥

जरिता स्तोत्रा अभिष्टौ यागे कृते यस्याग्नेरवोभिः पालनैः शर्मन् शर्मणि स्वगृहे एधते
वधते । सोयमग्निर्गार्थमस्माभिराहूतइतिशेषः । विभावा दीप्तिमान् योभिः ऋषूणां सूर्यरश्मी-
नां ज्येष्ठेभिः प्रशस्तैः भानुभिस्तेजोभिः परिवीतः परिवृत्तः पर्येति सर्वतोगच्छति । यत्रयत्र गं-
तव्यं तत्रतत्रापविहतगतिर्गच्छतीत्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

योभानुभिर्विभावाविभात्यग्निर्देवेभिर्ऋतावाजंसः ।

आयोविवायंसख्यासखिभ्योपरिहृतोअत्योनसप्तिः ॥ २ ॥

यः । भानुऽभिः । विभाऽवा । विऽभाति । अग्निः । देवेभिः ।

ऋतऽवा । अजंसः । आ । यः । विवायं । सख्या । सखिऽभ्यः ।

अपरिऽहृतः । अत्यः । न । सप्तिः ॥ २ ॥

कृतावा सत्यवान् यज्ञवान्वा अजस्रः अनुपक्षीणः अहिंसितोवा केनचिदनभिभूतइत्यर्थः । विभावा दीप्तिमान् योमिः देवेभिर्देवैर्योतमानैः भानुभिस्तेजोभिर्विभाति विविधं दीप्यते । किंच योमिः सख्या सख्यानि सखिभिः कर्तव्यानि कर्माणि हविरादीनि कर्तुमितिशेषः सखिभ्यः सखिभूतानां यजमानानामर्थाय अपरिहृतः अपरिहिंसितः अपरिश्रान्तइत्यर्थः आविवाय आभिमुख्येन गच्छति । तत्र दृष्टान्तः—सखिः सदासर्पणइत्यर्थः अत्योन यथा सतत-गमनसमर्थोऽश्वः अपरिश्रान्तो गच्छति तद्वत् सोयमग्निरस्माभिर्पागार्थमाहूतइति पूर्ववत् योज्यं ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

ईशोयोविश्वस्य देववीतिरीशे विश्वायुं रूपसोऽव्युष्टौ ।
आयस्मिन्मना हवींष्यग्नावरिष्टरथः स्कन्नातिशूपैः ॥ ३ ॥

ईशे । यः । विश्वस्याः । देववीतिः । ईशे । विश्वऽआयुः ।
उपसः । विऽउष्टौ । आ । यस्मिन् । मना । हवींषि । अग्नौ ।
अरिष्टरथः । स्कन्नाति । शूपैः ॥ ३ ॥

योमिर्विश्वस्य देववीतिः सर्वस्य यज्ञस्य ईशे ईष्टे । अपिच विश्वायुः सर्वत्राप्रतिहतगमनः उपसोऽव्युष्टौ विवासने उदयकाले होमार्थं यजमानानामीशे ईष्टे । शूपैः शत्रुबलैः अरिष्टरथः अहिंसितयज्ञरथः सर्वेष्वयजमानः यस्मिन्नग्नौ मना मननीयानि हवींषि आस्कन्नाति आदरेण प्रविबध्नाति प्रक्षिपति सोयमग्निरस्माभिर्पागार्थमाहूतइत्यर्थः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

शूपेभिर्वृधोजुपाणो अर्केर्देवा अच्छारघुपत्वाजिगाति ।
मन्द्रो होता स जुह्वा यजिष्ठः समिंश्लो अग्निराजिघर्ति देवान् ॥ ४ ॥

शूपेभिः । वृधः । जुपाणः । अर्केः । देवान् । अच्छ । रघुपत्वा ।
जिगाति । मन्द्रः । होता । सः । जुह्वा । यजिष्ठः । समिंश्लः ।
अग्निः । आ । जिघर्ति । देवान् ॥ ४ ॥

वृधः वर्धितोऽग्निः शूषेभिर्हविर्लक्षणैर्वलैः बलनिमित्तैर्हविर्भिरित्यर्थः अर्कैः स्तोत्रैश्च जुषा-
णः सेव्यमानः सन् देवानिन्द्रादीन्च्छातुं रघुपत्वा लघुपतनः शीघ्रगामी जिगाति । गत्वाच मन्द्रः
स्तुत्यः होता देवानामाह्वाता होमनिष्पादको वा जुह्वा यजिष्ठः यष्टतमः संमिश्रः सगुणैर्देवैर्वा
संप्रयुक्तः सोऽग्निर्देवान्मति हविराजिघर्षति आहारयति देवेभ्यो हविर्ददातीत्यर्थः ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

तमुस्त्रामिन्द्रं नरेजमानमग्निं गीर्भिर्नमोभिरारुणध्वम् ।

आयं विप्रांसो मतिभिर्गृणन्ति जातवेदसं जुह्वं सहानाम् ॥ ५ ॥

तम् । उस्त्राम् । इन्द्रम् । न । रेजमानम् । अग्निम् । गीः इभिः ।

नमः इभिः । आ । कृणुध्वम् । आ । यम् । विप्रांसः । मति इभिः ।

गृणन्ति । जातवेदसम् । जुह्वम् । सहानाम् ॥ ५ ॥

हे ऋत्विजो यूपं उक्तां भोगानामुत्साविणं दातारं रेजमानं ज्वालात्मना कंपमानं तमग्निं
इन्द्रं न इन्द्रमिव गीर्भिः स्तुतिभिर्नमोभिर्हविर्भिश्च आरुणध्वं अस्मदभिमुखं कुरुत । विप्रासो-
मेधाविनः स्तोतारः सहानां शत्रुबलाद्यभिभवितृणां देवानां जुह्वाह्वातारं जातवेदसं जातधनं
जातपशून्वा यमग्निं आगृणन्ति आदरेण स्तुवन्ति तमाकृणुध्वमिति पूर्वेण संबन्धः ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

संयस्मिन् विश्वा वसूनि जग्मुर्वाजेनाश्वाः सप्ती वन्त एवैः ।

अस्मे ऊती रिन्द्रं वातमा अर्वाचीना अग्रे आरुणध्वम् ॥ ६ ॥

सम् । यस्मिन् । विश्वा । वसूनि । जग्मुः । वाजे । न । अश्वाः ।

सप्ती वन्तः । एवैः । अस्मे इति । ऊतीः । इन्द्रं वातमाः ।

अर्वाचीनाः । अग्रे । आ । कृणुध्वम् ॥ ६ ॥

हे अग्ने यस्मिन् त्वयि विश्वा विश्वानि वसूनि धनानि संजग्मुः स्वत्वेन संगतानि भवन्ति ।
तत्र दृष्टान्तः—एवैर्गमनैः सप्ती वन्तः सर्पणवन्तः शीघ्रगमनशीलाः सप्तर्थाः अश्वाः वाजे न यथा
संप्राप्ते संगतास्तद्वत् । हे अग्ने सत्वं इन्द्रं वातमाः इन्द्रेणाभिगताः ऊतीः रक्षाः अस्मे अस्मात्
अर्वाचीनाः अभिमुखीः आरुणध्वम् आदरेण कुरु ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

अधा॒स्य॒ग्नेम॒ह्नानि॒पद्या॒सद्यो॒ज॒ज्ञानो॒हव्यो॒बभू॒थ ।

ते॒ते॒दे॒वासो॒अनु॒के॒तमा॒य॒न्नधा॒वर्ध॒न्तप्र॒थमा॒स॒ऊमाः ॥ ७ ॥ १ ॥

अ॒र्ध । हि । अ॒ग्ने । म॒ह्ना । नि॒ऽसद्य॑ । स॒द्यः । ज॒ज्ञानः ।

ह॒व्यः । ब॒भू॒थ । तम् । ते॒ । दे॒वासः । अ॒नु॒ । के॒तम् । आ॒य॒न् ।

अ॒र्ध । व॒र्ध॒न्त॒ । प्र॒थ॒मा॒सः । ऊ॒माः ॥ ७ ॥ १ ॥

अध अथानन्तरं हियस्मात् अग्ने त्वं मह्ना महत्वेन जज्ञानोजायमानः ज्वलन्निपद्य उप-
विश्य सद्यस्तस्मिन् प्रजननकाल एव हव्योहवनार्हः आहुतिप्रक्षेपार्हः बभूथ भवसि । तस्मात् का-
रणात् देवासः हविषां दातारः क्रत्विग्यजमानाः ते तव स्वभूतं तं तादृशं केतं प्रज्ञानलक्षणं
अन्वायन् अनुगच्छन्ति दीप्ते त्वयि हवीषि जुह्वतीत्यर्थः । अध अथानन्तरं क्रत्विगादपः प्र-
थमासः क्रियाभिजनविद्यागुणैरुत्कृष्टाः ऊमाः त्वयारक्षिताः सन्तः अवर्धन्त वर्धन्ते ॥ ७ ॥

॥ इति सप्तमस्य पठे प्रथमोवर्गः ॥ १ ॥

स्वस्तिनइति सप्तर्चसप्तमं सूक्तं ऋष्याद्याः पूर्ववत् । स्वस्तीत्यनुक्रान्तं । उक्तः सूक्तविनि-
योगः । स्वस्त्ययन्यां प्रधानस्य स्वस्तिनइत्येषानुवाक्या । सूत्रित्वं—अग्निः स्वस्तिमान् स्वस्ति-
नोदिवोअग्नेपृथिव्याइति ।

तत्र प्रथमा—

स्व॒स्तिनो॒दिवो॒अ॒ग्नेपृ॒थिव्या॒वि॒श्वायु॑र्धे॒हि॒य॒जथा॑यदेव ।

स॒र्चेम॒हित॒वद॒स्मप्र॒के॒तैरु॒रु॒प्याण॑उ॒रुभि॑र्दे॒वशंसैः ॥ १ ॥

स्व॒स्ति । नः । दि॒वः । अ॒ग्ने । पृ॒थि॒व्याः । वि॒श्वऽआ॑युः ।

धे॒हि॒ । य॒जथा॑य । दे॒व । स॒र्चेम॒हि॒ । तव॑ । द॒स्म । प्र॒ऽके॒तैः ।

उ॒रु॒प्य । नः । उ॒रु॒ऽभिः । दे॒व । शंसैः ॥ १ ॥

हे देव दानादिगुणविशिष्टाग्ने त्वं दिवः पृथिव्याः द्यावापृथिव्योः सकाशात् मौस्मभ्यं
विश्वायुः सर्वान्नं स्वस्ति पुत्रादि यजथाम देवयामार्थं धेहि प्रयच्छ सर्वोपद्रवरहिताः सर्वान्न-

पुत्रयुक्ताश्चसन्तोवयं यथा यज्वानोभवेम तथास्मान् कुर्विति वाक्यशेषः । अपिच वयं सचेमहि हे दस्म दर्शनीय देवाग्ने उरुभिर्वहुभिः शंसैः शंसनीयैस्तवसंबन्धिभिः प्रकैतैः पालनोपायमज्ञानैः नोस्मानुरुष्य रक्ष ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

इ॒माअ॒ग्नेम॒तय॒स्तुभ्यं॒जा॒तागो॒भिरश्वै॑र॒भिगृ॑णन्ति॒राधः॑ ।
य॒दाते॒मर्तो॑अ॒नुभो॒गमान॒हुसो॒दधा॑नोम॒तिभिः॑सुजात ॥ २ ॥
इ॒माः । अ॒ग्ने । म॒तयः॑ । तु॒भ्यम् । जा॒ताः । गो॒भिः । अ॒श्वैः ।
अ॒भि । गृ॒णन्ति॑ । रा॒धः । य॒दा । ते॒ । म॒र्तः । अ॒नु । भो॒र्गम् ।
आन॑न्द । व॒सो इति॑ । द॒धानः॑ । म॒तिभिः॑ । सु॒ज्जात॑ ॥ २ ॥

हे अग्ने इमा ईदृश्यः मतयः स्तुतयः तुभ्यं त्वदर्थं जाताः अस्मदादिस्तोतृमुखात् उत्पन्ना उच्चारिताइत्यर्थः गोभिरश्वैश्च सहितं राधः त्वया दीयमानं हिरण्यादिकं धनं अभिगृणन्ति अभिषुवन्ति । अस्मत्स्तुत्यनुरूपानमस्मभ्यं त्वया दत्तमिति प्रशंसन्ति यदा मर्तोस्मदादिकोमनुष्यः ते त्वया दीयमानं भोगं भोगार्हं धनं अन्वानद् प्राप्नोति लभते तदा हे वसो प्रशस्य वसुमन् यद्वा स्वेन तेजसा सर्वस्याच्छादयितः हे सुजात शोभनकर्माथमुत्पन्नाग्ने त्वं दधानोस्मभ्यं धनं प्रयच्छन् मतिभिरस्मदीयाभिः स्तुयसे इतिशेषः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

आ॒ग्निर्म॒न्येपि॒तरं॑म॒ग्निमा॒पिम॒ग्निभ्रा॑तरं॒सद॑मि॒त्सखा॑यम् ।
अ॒ग्नेर॒नीकं॑बृ॒हतः॑संप॒र्यदि॒विशु॑कंय॒जत॑सूर्यस्य ॥ ३ ॥
अ॒ग्निम् । म॒न्ये । पि॒तरं॑ । अ॒ग्निम् । आ॒पिम् । अ॒ग्निम् ।
भ्रा॑तरं॒ । स॒दम् । इ॒त् । स॒खाय॑म् । अ॒ग्नेः । अ॒नीकम् । बृ॒हतः॑ ।
स॒प॒र्यन् । दि॒वि । शु॒क्रम् । य॒ज॒तम् । सू॒र्यस्य॑ ॥ ३ ॥

अहं स्तोता पितरं अग्निमेव मन्ये जाने आपिं वधुं अग्निमेव मन्ये भ्रातरमग्निमेव मन्ये सदमिव सदैव आवसंवादिनं सखायं अग्निमेव जानामि बृहवोमहतोग्नेः अनीकं आहवनीयाः

स्वयं मुखं सपर्यं परिचरामि । तत्र लुप्तोपममेतत् दिवि द्युलोके स्थितं यजतं यष्टव्यं पूजनीयं स-
र्यस्य संबन्धि शुक्रं दीप्तिमन्मण्डलं यथा कश्चिदभिमेतार्थसिद्धये आराधयति तद्वत् ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

सिद्धाअग्नेधियोअस्मेसनुञ्जीर्यत्रायसेदमआनित्यहोता ।

ऋतावासरोहिदश्वःपुरुक्षुद्युभिर्हस्माअहभिर्वाममस्तु ॥ ४ ॥

सिद्धाः । अग्ने । धियः । अस्मे इति । सनुञ्जीः । यम् ।

त्रायसे । दमे । आ । नित्यं होता । ऋतश्वा । सः । रोहितश्च अश्वः ।

पुरुक्षुः । द्युभिः । अस्मै । अहश्भिः । वामम् । अस्तु ॥ ४ ॥

हे अग्ने सनुञ्जीः संभक्ष्यः अस्मे अस्माकं संबन्धिन्यः धियः स्तुतयः सिद्धाः सिद्धानिष्प-
न्नाः त्वदर्थमस्माभिः कृता इत्यर्थः दमआ अस्मयत्तगृहे मया दत्तयावस्थितस्त्वं नित्यहोता सत-
तं होमनिष्पादकोदेवानामाह्वातावासन् यत्रायसे कर्मवैगुण्यात् रक्षसि सोहं त्वत्पसादात् त्वत्सा-
युज्यं गतः सन् ऋतवा यज्ञवान् सत्यवान्वा स्यामिति शेषः । रोहिदश्वः रोहितसंज्ञकाश्वः पुरुक्षुः
बहुजश्वत्पा । किंच अस्मै ईदृग्भूताय तुभ्यं द्युभिर्दक्षिण अहभिरहःस्तु दिवसेषु वामं वननीयं
हविरस्तु ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

द्युभिर्हितं मित्रमिव प्रयोगं प्रत्नमृत्विजं मध्वरस्यं जारम् ।

बाहुभ्यामग्निमायवो जनन्त विक्षुहोतारं न्यसादयन्त ॥ ५ ॥

द्युभिः । हितम् । मित्रम् इदं । प्रयोगम् । प्रत्नम् । ऋत्विजम् ।

अध्वरस्यं । जारम् । बाहुभ्याम् । अग्निम् । आयवः ।

अजन्त । विक्षु । होतारम् । नि । असादयन्त ॥ ५ ॥

द्युभिर्हितं दीप्तिराहितं मित्रमिव स्निग्धमिव प्रयोगं प्रयोक्तव्यं प्रत्नं पुराणं ऋत्विजं हो-
तृसंज्ञकं । अग्निवैदेवानां होतासीदिति श्रुतेः । अध्वरस्य यज्ञस्य जारं समापयितारं एवंभूतम्-

ग्निं आयवोयजमानाः मनुष्याः बाहुभ्यामजनन्त जनितवन्तः । किञ्च विक्षु विशोमनुष्याः त-
दाकोरेण देवेष्वित्यर्थः होतारं आहूतारं न्यसादयन्त नियमेन सादितवन्तः देवानां यागार्थं
निरूपितवन्तश्चैत्यर्थः ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

स्वयंयजस्वदिविदेवदेवान्किंतेपाकःऋणवदप्रचेताः ।

यथायजऋतुभिर्देवदेवानेवार्यजस्वतन्वंसुजात ॥ ६ ॥

स्वयम् । यजस्व । दिवि । देव । देवान् । किम् । ते । पाकः ।

ऋणवत् । अप्रचेताः । यथा । अयजः । ऋतुभिः । देव ।

देवान् । एव । यजस्व । तन्वम् । सुजात ॥ ६ ॥

हे देव द्योतमानाग्ने त्वं दिवि ध्रुलोके स्थितान् देवानिन्द्रादीन् स्वयमात्मनैव यजस्व
पाकः पक्व्यप्रज्ञः अप्रचेताः अपक्वप्रज्ञानोमनुष्यः ते तव किंऋणवत् किंकरोति त्वयानधिष्ठि-
तः किञ्चिदपि न जानातीत्यर्थः । किञ्च हेदेव त्वं ऋतुभिः कालविशेषैः देवान् यथा अयजः इ-
ष्टवानसि एव एवं हेसुजात शोभनजन्मन्न्मग्ने तन्वं आत्मानमपि यजस्व ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

भवानोअग्नेवितोतगोपामवावयुस्कृदुतनोवयोधाः ।

रास्वाचनःसुमहोहव्यदातित्रास्वोतनस्तन्वोअप्रयुच्छन् ॥ ७ ॥ २ ॥

भव । नः । अग्ने । अविता । उत । गोपाः । भव । वयुःस्कृत् । उत ।

नः । वयुःस्थाः । रास्व । च । नः । सुमहः । हव्यदातिम् ।

त्रास्व । उत । नः । तन्वः । अप्रयुच्छन् ॥ ७ ॥ २ ॥

हेअग्ने त्वं नोस्माकं अवितादृष्टभयेभ्यो रक्षको भव भूयाः । उतापिच गोपा अदृष्टभयेभ्यो-
गोप्ता रक्षकोभव । उतापिच वयस्कृत् अन्नस्य कर्ता भव वयोधाः अन्नस्य दाता भव । हेसु-
महः सुष्ठु पूजनीयाग्ने त्वं स्वभूतां हव्यदातिं हविषोदातिं नोस्मभ्यं रास्वच प्रयच्छ । उतापि-
च नोस्माकं स्वभूतास्तन्वः शरीराणि अप्रयुच्छन् अप्रमाद्यन् त्रास्व पालय ॥ ७ ॥

॥ इति सप्तमस्य षष्ठे द्वितीयोवर्गः ॥ २ ॥

प्रकेतुनेतिनवर्चं अष्टमं सूक्तं त्रैष्टुभं त्वष्टृपुत्रस्त्रिशिरानामऋषिः आदितः षडाग्नेय्यः तव-
स्त्रिसः ऐन्द्रः । तथाचानुक्रान्तं—प्रकेतुनानवत्रिशिरास्त्वाष्ट्रस्तुचोऽन्यऐन्द्रइति । आदितः षण्णां
प्रातरनुवाकाश्विनशस्त्रयोराग्नेयकृतावुक्तोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

प्रकेतुना बृहता यात्यग्निरोदसी वृषभो रोरवीति ।

दिवश्चिदन्तः उपमां उदानं ऋषामुपस्थे महिपोर्ववर्ध ॥ १ ॥

प्र । केतुना । बृहता । याति । अग्निः । आ । रोदसी इति । वृषभः ।

रोरवीति । दिवः । चित् । अन्तः । उपमान् । उत् ।

आनत् । अपाम् । उपस्थे । महिपः । ववर्ध ॥ १ ॥

अग्निं बृहता महता केतुना प्रज्ञानेन युक्तः सन् आ इदानीं रोदसीं यावापृथिव्यौ प्र-
याति प्रकर्षेण गच्छति । किंच देवानामाह्वानकाले वृषभइव रोरवीति अत्यर्थं शब्दं करोति
दिवश्चिद् घुलोकस्यापि अन्तानवसानान् उपमान् समीपांश्च प्रदेशान् ज्वलनात्मनादित्यात्म-
ना वा स्थितः उदानं ऊर्ध्वं व्याप्नोति अपां वृष्टिलक्षणानामुदकानामुपस्थे उपस्थानेनन्तरिक्षे
वैद्युतात्मना महिपो महान् ववर्ध वर्धते ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

मुमोद गभो वृषभः ककुद्भानस्त्रेमा वत्सः शिमीवाँ अरावीत् ।

स देवतात्युद्यंतानि रुण्वन्स्वेपुक्षयेषु प्रथमोजिगाति ॥ २ ॥

मुमोद । गर्भः । वृषभः । ककुद्भान् । अस्त्रेमा । वत्सः । शिमीवान् ।

अरावीत् । सः । देवताति । उत्सृज्यतानि । रुण्वन् ।

स्वेपु । क्षयेषु । प्रथमः । जिगाति ॥ २ ॥

गर्भः यावापृथिव्योरन्वर्गतः वृषभः काषानां वर्पिताग्निः ककुद्भान् उन्नततेजस्कः मुमोद
मोदते । किंच अस्त्रेमा प्रशस्पनामैतव प्रशस्तः वत्सः नकोपसोर्वत्सभूतः सायं प्रावराहृत्युपजी-
यनाव् शिमीवान् हविर्वहनदेवाह्वानादिकर्मवान् अग्निः अरावीत् देवाह्वानादिशब्दं करोति

सोमिः देवताति यज्ञे उद्यतानि उद्यमान्युत्साहानि कर्माणि कृण्वन् स्वेपु क्षयेपु आत्मीयेष्वा-
हवनीयादिस्थानेषु स्थितः प्रथमोदेवानां स्थानेषु मुख्यः जिगाति गच्छति ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

आयोमूर्धानं पित्रो ररब्धन्ध्वरे दधिरे सूरौ अर्णः ।

अस्य पत्म्न अरुपी रश्वबुध्ना ऋतस्य योनौ तन्वो जुपन्त ॥ ३ ॥

आ । यः । मूर्धानम् । पित्रोः । अरब्ध । नि । अध्वरे । दधिरे ।

सूरः । अर्णः । अस्य । पत्म्न । अरुपीः । अश्वबुध्नाः ।

ऋतस्य । योनौ । तन्वः । जुपन्त ॥ ३ ॥

योमिः पित्रोः मातापितृभूतयोर्द्यावापृथिव्योः मूर्धानं आअरब्ध स्वतेजोभिरारभते यद्वा
मातापितृभूतयोररण्योर्मूर्धानं शिरोवत् प्रधानभूतं मथनप्रदेशं आङ्गीपदर्थे आरब्धईषदिन-
स्ति निर्मथनकालेपि दाहेन दग्धं समर्थः सूरः सुवीर्यस्याग्नेः अर्णः गमनशीलं तेजः अध्वरे
यज्ञे निदधिरे यष्टारोनिषमेन धारयन्ति अस्याग्नेः पत्म्न पतने अरुपीरारोचमानाः ऋतस्य
यज्ञस्य योनौ स्थाने अश्वबुध्नाः व्याप्तमूलाः अशनबन्धनावा हविराहारान्विता इत्यर्थः तन्वः
त्वदीयास्तनूर्जुपन्त कवयः सेवन्ते ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

उपउपोहि वसो अग्रमेपि त्वं यमयो रभवो विभावा ।

ऋतार्यं सप्तदधिपे पदानि जनयन्मित्रं तन्वे स्वायै ॥ ४ ॥

उपः उपः । हि । वसो इति । अग्रम् । एपि । त्वम् । यमयोः ।

अभवः । विभावा । ऋतार्यं । सप्त । दधिपे । पदानि ।

जनयन् । मित्रम् । तन्वे । स्वायै ॥ ४ ॥

हेवसो स्वेन तेजसा सर्वस्याच्छादयितः वसुमन्वा प्रशस्यवाग्ने त्वं उपउपः सर्वस्याप-
वोपतः अग्रं पूर्वं एपि मामोपि । अपिच यमयोर्युग्मयोः परस्परमवियुक्तयोः अहोरात्रयोः वि-

भावा दीप्तिमान् अभवः भवति । तन्वे स्वायै आत्मीयात् शरीरात् मित्रमादित्यं जनयन् उ-
त्पादयन् सप्तपदानि सप्तसंख्याकानि धिष्ण्यादिस्थानानि क्रताय यज्ञार्थं दधिपे धारयति ॥४॥

अथ पंचमी-

भुवश्चक्षुर्महः ऋतस्य गोपाभुवो वरुणो यदृताय वेपि ।

भुवो अपां नपां जातवेदो भुवो दूतो यस्य हव्यं जुजोषः ॥ ५ ॥ ३ ॥

भुवः । चक्षुः । महः । ऋतस्य । गोपाः । भुवः । वरुणः । यत् ।

ऋताय । वेपि । भुवः । अपाम् । नपात् । जातवेदः । भुवः ।

दूतः । यस्य । हव्यम् । जुजोषः ॥ ५ ॥ ३ ॥

महो महतः ऋतस्य यज्ञस्य हेअग्रे त्वं चक्षुरिव प्रकाशको भुवः भवति गोपाः यज्ञस्य रक्ष-
कस्त्वमेव भवति यद्यदा क्रताय सोमरसलक्षणस्योदकस्यादानार्थं वरुणः आदित्यः वेपि गच्छ-
ति तदा त्वमेव भुवो भवति । हेजातवेदः जातमज्ञाग्रे अपां वृष्टिलक्षणानामुदकानां नपात् पौत्रः
त्वमेव भुवो भवति अद्र्योहि मेघोजायते मेघादग्निर्विधुद्रूपोजायते इत्यपां पौत्रत्वमुच्यते यस्य
यजमानस्य हव्यं हविः जुजोषः सेवसे तस्य दूतो भुवो भवति ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य पष्ठे तृतीयोवर्गः ॥ ३ ॥

दर्शपूर्णमासयोरग्रेयस्य याज्या भुवो यज्ञस्येत्येपा । सूत्रितंच-वासां याज्यानुवाक्या अग्नि-
मूर्धा भुवो यज्ञस्येति । आग्नेयीकाचित्काम्येष्टिः तस्यामेपैव याज्या । सूत्रितंच-आग्नेय्याउत्तरे
नित्ये मूर्धन्वत इति ।

सैषा सूक्ते षष्ठी-

भुवो यज्ञस्य रजंसश्चेता यत्रानियुद्धिः सचंसे शिवाग्निः ।

दिवि मूर्धानं दधिपेस्वर्पां जिह्वामग्नेचरूपे हव्यवाहम् ॥ ६ ॥

भुवः । यज्ञस्य । रजंसः । च । नेता । यत्र । नियुद्धिः । सचंसे ।

शिवाग्निः । दिवि । मूर्धानम् । दधिपे । स्वः । क्षाम् ।

जिह्वाम् । अग्ने । चरूपे । हव्यवाहम् ॥ ६ ॥

हे अग्ने त्वं यत्र यस्मिन्नन्तरिक्षे शिवाभिः कल्याणीभिर्नियुद्धिः नियुत्संज्ञकाभिरश्व-
जातिभिः संबद्धं वायुं सचसे संगच्छसे तस्मिन्नन्तरिक्षे यज्ञस्य रजसश्चोदकस्यच नेता प्रापयि-
ता भुवोभवसि । अग्निर्वा इतो वृष्टिमुदीरयतीति श्रुतेः । किंच दिवि द्युलोके मूर्धानं शिरोवत्प्रधान-
भूतं स्वर्षां सर्वस्य संभकारमादित्यं दधिपे हविर्वहनद्वारेण धारयति । हे अग्ने त्वं जिह्वां ज्वालां
हव्यवाहं हविषोवोद्रीं चरुपे करोषि ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

अस्य त्रितः क्रतुना वव्रे अन्तरिच्छन्धीति पितुरेवैः परस्य ।
सचस्य मानः पित्रो रूपस्थे जामिन्नुवाण आयुधानि वेति ॥ ७ ॥

अस्य । त्रितः । क्रतुना । वव्रे । अन्तः । इच्छन् । धीतिम् । पितुः ।
एवैः । परस्य । सचस्य मानः । पित्रोः । उपस्थे । जामि ।
नुवाणः । आयुधानि । वेति ॥ ७ ॥

अस्मिन्तुचे इन्द्र इममर्थं ब्रवीति । हे त्रित सर्वेषामायुधानि वेत्ता त्वं त्वष्टृपुत्रस्य विशि-
रसो वधार्थं मम साहाय्यं कुर्वितीन्द्रेणैवं पृष्टस्त्रितः स्ववीर्यवृद्ध्यर्थं यज्ञभागं ववे । सचेन्द्रस्तस्मै
पाणिप्रक्षालनार्थं जलं यज्ञभागं च दत्तवान् अनेन यज्ञभागेन वृद्धवीर्यस्त्रितः एतत्संज्ञकऋषिः
एवैः आत्मनोरक्षणैर्युक्तः अन्तर्यज्ञस्य मध्ये धीतिं भागमिच्छन् परस्योत्कृष्टस्य पितुः सर्वस्य
जगतः पालयितुरस्येन्द्रस्य क्रतुना विशिरसो मम वधार्थं साहाय्यभूतेन कर्मणा निमित्तेन ववे
सत्वायं वृत्तवान् । किंच पित्रोर्माता पितृभूतयोर्द्यावापृथिव्योः उपस्थे समीपस्थे यज्ञे सचस्य मानः
ऋत्विभिः सेव्यमानस्त्रितः जामि योग्यं इन्द्रस्यानुरूपं स्तोत्रं नुवाण इन्द्रस्य बलवृद्ध्यर्थमुच्चारय-
न् आयुधानि स्वभूतानि वेति त्वष्टृपुत्रस्य मम वधार्थं आगच्छति ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

सपित्र्याण्यायुधानि विद्वानिन्द्रे पित आस्यो अभ्ययुध्यत् ।
त्रिशीर्षाणं समरं शिमेजघन्वान्वापूस्या चित्रिः संसृजे त्रितोगाः ॥ ८ ॥

सः । पि॒न्या॒णि । आ॒यु॒धा॒नि । वि॒द्वान् । इ॒न्द्रं॑ इ॒द॒पि॒तः । आ॒स्यः ।
अ॒भि । अ॒यु॒ध्य॒त् । त्रि॒ंश॒ती॒र्षा॒णम् । स॒प्त॒श॒रि॒भिम् । ज॒घ॒न्वा॒न् ।
त्वा॒ष्ट॒स्य॑ । चि॒त् । निः । स॒सृ॒जे । त्रि॒तः । गाः ॥ ८ ॥

आस्यः आस्यस्य पुत्रः अपां पुत्रोवा तकारोपजनश्छान्दसः सत्रितः पिन्याणि स्वपितृ-
सन्धिन्यायुधानि विद्वान् जानन् इन्द्रेपितः त्रिशिरसामयासह युद्धार्थमिन्द्रेण मेपितः सन्
अभ्ययुध्यत् आभिमुख्येन युद्धवान् । तदनन्तरं सप्तरश्मिं शत्रुनियमनार्थं सप्तमग्रहहस्तं यद्वा
सप्तरश्मिरादित्यः तत्सदृशं त्रिशीर्षाणं त्रिशिरस्कं माजघन्वान् हतवान् मूर्छितं कृतवानित्यर्थः ।
किंच त्रितः त्वाष्टस्य चित् त्वष्टृपुत्रस्य ममापि गाः पशून् निःसृजे विसृष्टवान् अपहतवानि-
त्यर्थः ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

भू॒री॒दि॒न्द्र॒उ॒दि॒न॒क्ष॒न्त॒मो॒जो॒वा॒मि॒न॒त्स॒त्प॒ति॒र्म॒न्य॑मा॒नम् ।
त्वा॒ष्ट॒स्य॑चि॒द्दि॒श्वरू॒पस्य॑गो॒ना॒मा॒च॒क्रा॒णस्त्री॒णि॒शी॒र्षा॒परा॑वर्क् ॥ ९ ॥ ४ ॥

भू॒रि॒ । इ॒त् । इ॒न्द्रः । उ॒त् इ॒न्द्र॑क्ष॒न्तम् । ओ॒जः । अ॒व । अ॒भि॒न॒त् ।
स॒त् इ॒प॒तिः । म॒न्य॑मा॒नम् । त्वा॒ष्ट॒स्य॑ । चि॒त् । वि॒श्व॑रू॒पस्य॑ । गो॒ना॒म् ।
आ॒श्च॒क्रा॒णः । त्री॒णि॒ । शी॒र्षा॒ । प॒रा॒ । व॒र्गि॒ति॒ व॒र्क् ॥ ९ ॥ ४ ॥

सत्पतिः सतां पालकः इन्द्रः भूरीव बह्वेव पूर्वतुल्यमतिरिक्त्वा ओजोवत्तं उदिनक्षन्तं व्याप्नु-
वन्तं मन्यमानं शूरमित्यात्मानं चिंतयत्तं यद्वा मन्यविर्दीप्तिकर्मा क्रोधकर्मावा दीप्यमानं क्रुध्य-
न्तंवा त्वष्टृपुत्रं मां अवाभिन्नव वजेण विदारितवान् । विदार्यत्वाष्टस्यचित् त्वष्टृपुत्रस्यापि गोनां
गवां स्वामिनमितिरोपः विश्वरूपस्य मम त्रीणि शीर्षा शीर्षाणि आचक्राणः आसप्तमन्त्रात् शब्दं
कुर्वन् परावर्क् पराङ्मुखस्य वृक्कणवान् छिन्नवानित्यर्थः । इदंश भाविवस्तु विश्वरूपः स्वमति
अनेन तृप्तेन दृष्टवान् ॥ ९ ॥

॥ इति सप्तमस्य पष्ठे चतुर्थो वर्गः ॥ ४ ॥

आपोहिष्ठेति नवर्चं नवमं सूक्तं अंबरीषस्य राज्ञः पुत्रःसिंधुद्वीपः ऋषिः त्वष्टृपुत्रस्त्रि-
शिरावा इदमापइत्यादिकेद्वे अनुष्टुभौ ईशानाइति वर्धमाना आपः पृणीतेति प्रतिष्ठा शिष्टागा-
यन्यः आपोदेवता । तथाचानुक्रान्तं—आपोहिसिंधुद्वीपोवांबरीषआपं गायत्रं द्व्यनुष्टुबन्तं
पंचमी वर्धमाना सप्तमी प्रतिष्ठेति । गतः सूक्तविनियोगः । आग्निमारुते आपोहिष्ठेत्याद्यास्तिस्रः ।
सूत्रितंच—आपोहिष्ठेति तिस्रोवियतमपउपस्पृशन्निति ।

तत्र मथमा—

आपोहिष्ठामंयोभुवस्तानंऊर्जेदधातन । महेरणायचक्षसे ॥ १ ॥

आपः । हि । स्थ । मयःऽभुवः । ताः । नः । ऊर्जे ।

दधातन । महे । रणाय । चक्षसे ॥ १ ॥

हियस्मात् कारणात् आपःयायूयं मयोभुवःसुखस्य भावयिन्यः स्थ भवथ तास्तादृश्यो-
यूयं नोस्मान् ऊर्जे अन्नाय दधातन धत्त अन्नप्राप्तियोग्यान्स्मान् कुरुत अन्नमस्मभ्यं
दत्तेत्यर्थः । महे महते रणाय रमणीयाय चक्षसे दर्शनाय सम्पक् ज्ञानायच धत्त अस्मान्
सम्पक्ज्ञानं प्रतियोग्यान् कुरुतेत्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

योवःशिवतमोरसस्तस्यभाजयतेहनः । उशतीरिवमातरः ॥ २ ॥

यः । वः । शिवतमः । रसः । तस्य । भाजयत ।

इह । नः । उशतीःऽईव । मातरः ॥ २ ॥

हेआपः वीर्यप्लावं स्वभूतोयोरसः शिवतमः सुखतमः इहास्मिन् लोके तस्य तं रसं
नोस्मान् भाजयत सेवयत उपयोजयतेत्यर्थः । तत्र दृष्टान्तः—उशतीरिव उशत्यइव पुत्रसमृद्धिं
कामयमाना मातरः स्तन्यं रसं यथा भाजयन्ति प्रापयन्ति तद्वत् ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

तस्माअरंभमामवोयस्यक्षयायजिन्वथ । आपोजनयथाचनः॥३॥

तस्मै । अरंभ । गमाम । वः । यस्य । क्षयाय । जिन्वथ ।

आपः । जनयथ । च । नः ॥ ३ ॥

हेआपोयूर्यं यस्य आपस्य क्षयाय विनाशाय अस्मान् जिन्वथ मीणयथ तस्मै तादृशाय
पापक्षयाय अरं क्षिप्तं वोयुष्मान् गमाम गमयाम वयं शिरसि प्रक्षिपामेत्यर्थः । यद्वा यस्यान्-
स्य क्षयाय निवासायै ययमोषवीर्जिन्वथ तर्पयथ तस्मै तदन्नमुद्दिश्य वयं अरं अलं पर्याप्तं
यथा भवति तथा वोयुष्मान् गमाम गच्छाम । किञ्च हे आपः नोस्मान् जनयथ च पुत्रपौत्रा-
दिजनने प्रयोजयतेत्यर्थः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

शंनोदेवीरभिष्टयुआपोभवन्तुपीतये । शंयोरभिस्रवन्तुनः ॥ ४ ॥

शम् । नः । देवीः । अभिष्टये । आपः । भवन्तु । पीतये ।

शम् । योः । अभि । स्रवन्तु । नः ॥ ४ ॥

नोस्माकं पापापनोदद्वारेण शं सुखं भवन्तु देवीर्देव्यः आपः अभिष्टये अस्मद्यज्ञाय भ-
वन्तु यज्ञांगभावाय च भवन्तु इत्यर्थः । पीतये पानाय च भवन्तु । तथा शं उत्पन्नानां रोगाणां
शमनं योः यावनं अनुत्पन्नानां पृथक्करणं च कुर्वन्तु । अपिच नोस्माकं अभि उपरि स्रवन्तु
शुद्ध्यर्थं सिचन्तु ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

ईशाना वार्याणां क्षयन्तीश्चर्पणीनाम् । अपोयांचामिभेषजम् ॥ ५ ॥

ईशानाः । वार्याणाम् । क्षयन्तीः । चर्पणीनाम् ।

अपः । याचामि । भेषजम् ॥ ५ ॥

वार्याणां वारिभवाणां घ्रीहिषदादीनां यद्वा वरणीयानां धनानां ईशाना ईश्वराश्चर्प-
णीनां मनुष्याणां क्षयन्तीः निवासपित्री, अपउदकानि भेषजं सुखनामैतत् पापापनोदनं सु-
खं याचामि अहं प्रार्थये ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

अप्सु मे सोमो अब्रवीदन्तर्विश्वानि भेषजा । अग्निं च विश्वशं भुवम् ॥ ६ ॥

अप्सु । मे । सोमः । अब्रवीत् । अन्तः । विश्वानि ।
भेषजा । अग्निम् । च । विश्वदशम्भुवम् ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

आपः पृणीत भेषजं वरूथं तन्वे इमम् । ज्योक् च सूर्य दृशे ॥ ७ ॥

आपः । पृणीत । भेषजम् । वरूथम् । तन्वे । मम् ।
ज्योक् । च । सूर्यम् । दृशे ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

इदमापः प्रवहत यत्किञ्चदुरितं मयि ।
यद्वाहमभिद्रोहयद्वाशेष उतानृतम् ॥ ८ ॥

इदम् । आपः । प्र । वहत् । यत् । किम् । च । द्रुः इदम् । मयि ।
यत् । वा । अहम् । अभिद्रोहम् । यत् । वा ।
शेषे । उत । अनृतम् ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

आपो अद्यान्वचारिपं रसेन समं गस्महि ।
पर्यस्वान् आगृहीतमांसं सृजवर्चसा ॥ ९ ॥ ५ ॥

आपः । अद्य । अनु । अचारिपम् । रसेन । सम । अगस्महि ।
पर्यस्वान् । अग्ने । आ । गृहीतम् । मा । सम । सृज ।
वर्चसा ॥ ९ ॥ ५ ॥

अप्सुमे सोमो अब्रवीदित्यादिकाश्चतस्रऋचः प्रथमाष्टके द्वितीयाध्याये विनियोगपुरःसरं व्याख्याताः ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥

॥ इति सप्तमस्य पष्ठे पञ्चमोवर्गः ॥ ५ ॥

ओचिदितिचतुर्दशर्षं दशमं सूक्तं अत्रानुक्रम्यते—ओचित्पल्लुनावैवस्वतयोर्यमयम्योः सं-
वादः षष्ठ्ययुग्मिभ्यर्ममीमिथुनार्थं यममोवाच स तां नवमीयुग्मिभिरनिच्छन्न प्रत्याचष्टइति । ततः
षष्ठ्यां प्रथमातृतीयाद्ययुक्षु विवस्वतः पुत्री यमी ऋषिः यमोदेवता । यस्यवाक्यं सऋषिः याते-
नोच्यते सादेवतेति न्यायात् । तथा नवम्यां द्वितीयाचतुर्थीप्रभृतिषु युक्षु वैवस्वतोयमऋषिः
यमी देवता । अनादेशपरिभाषयाविष्टुपच्छन्दः गवोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

ओचित्सखायंसख्यावदृत्यांतिरपुरुचिदर्णवंजगन्वान् ।

पितुर्नर्पातमादधीतवेधाअधिक्षामिप्रतरंदीध्यानः ॥ १ ॥

ओ इति । चित् । सखायम् । सख्या । वृष्ट्याम् । तिरः ।

पुरु । चित् । अर्णवम् । जगन्वान् । पितुः । नर्पातम् । आ ।

दधीत । वेधाः । अधि । क्षामि । प्रष्टुम् । दीध्यानः ॥ १ ॥

अत्रास्मिन्सूक्ते वैवस्वतयोर्यमयम्योः संवादश्च्यते—अस्यामृचि यमं प्रति यमी-
प्रोवाच । तिरः अन्तर्हितं अप्रकाशमानं निर्जनप्रदेशमित्यर्थः पुरुचित् बह्वपि विस्तीर्णं च
अर्णवं समुद्रैकदेशं अवान्तरद्वीपं जगन्वान् गतवती यमी चिदिति पूजार्थं पूजितमिष्टं श्रेष्ठमि-
त्यर्थः सखायं गर्भवासादारभ्य सखिभूतं यमं सख्या सख्याय स्त्रीपुरुषसंपर्कजनितमित्रत्वाय
ओवृष्ट्यां आवर्तयामि आभिमुख्येन स्थित्वा लज्जां परित्यज्य त्वत्संभोगं करोमीत्यर्थः ।
धर्मस्य त्वरिता गतिरिति न्यायेन कामस्य त्वरितत्वात् । अपिच पितुः आवयोर्भविष्यतः पु-
त्रस्य पितृभूतस्य तवार्थाय अधिक्षामि अधि पृथिव्यां पृथिवीस्थानीये नभोदरेइत्यर्थः प्रतरं
प्रकृष्टं सर्वगुणोपेतमित्यर्थः । नर्पातं गर्भलक्षणमपत्यं वेधा विधाता प्रजापतिः दीध्यानः आ-
वयोरनुरूपस्य पुत्रस्य जननार्थं आवां ध्यायन् आदधीत प्रजापतिः । धातागर्भदधातुवई-
त्युक्तत्वात् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

नतेसखासख्यं वदृचेतत्सलक्ष्मायद्विपुरुषाभवाति ।

महस्पृचासोअसुस्स्यवीरादिवोधतर्जिर्व्यापरिख्यन् ॥ २ ॥

न । ते । सर्वा । सख्यम् । वृष्टि । एतेत् । सलक्ष्मा । यत् ।
 विर्षुक्ष्मा । भवति । मंहः । पुत्रासः । अंसुरस्य ।
 वीराः । दिवः । धर्तारः । उर्विया । परि । ख्यन् ॥ २ ॥

यमः आत्मानं परोक्षीकृत्य यमीं प्रत्युवाच । हेयमि ते तव सखा गर्भवासलक्षणेन सखिभूतो-
 यमः एतदीदृशं त्वयोक्तं स्त्रीपुरुषलक्षणं सख्यं न वष्टि न कामयते । यद्यस्मात् कारणात् यमी
 सलक्ष्मा समानयोनित्वलक्षणा विपुरुषा भगिनीत्वात् विपमरूपा भवति भवति तस्मान्न वष्टी-
 त्यर्थः । इदानीं तिरः पुरुषिदृशं वैजङ्ग्वानित्यस्य प्रतिवचनमुच्यते । महोमंहतः असुरस्य
 प्राणवतः प्रज्ञावतोवा प्रजापतेः पुत्रासः पुत्रभूताः वीराः । वीरोवीर्यत्यमित्रान् वेतेर्वा स्याद्-
 तिकर्मणोवीर्यतेर्वेतिनिर्लक्षं । शत्रूणां विविधवीर्यतारः धर्तारः धारयितारः दिवः द्युलोक-
 स्य प्रदर्शनमेतत् द्युमभवीनां लोकानामित्यर्थः ॥ २ ॥

अथ तृतीया-

उशन्तिघातेअमृतासएतदेकस्यचित्यजसमर्त्यस्य ।

नितेमनोमनसिधाय्यस्मेजन्युःपतिस्तन्वमाविविश्याः ॥ ३ ॥

उशन्ति । घा । ते । अमृतासः । एतत् । एकस्य । चित् । त्यजसम् ।

मर्त्यस्य । नि । ते । मनः । मनसि । धायि । अस्मे इति । जन्युः ।

पतिः । तन्वम् । आ । विविश्याः ॥ ३ ॥

पुनरपि यमीं यमं प्रत्युवाच-चेति निपातोप्यर्थे हेयम ते प्रसिद्धाः अमृतासः प्रजापत्या-
 दयोदेवाएतदीदृशं शास्त्रेणागम्यत्वेनोक्तं त्यजसं त्यज्यते परस्मैप्रदीयतइति त्यजसं दुहितृभगि-
 न्यादिस्त्रीजातं उशन्ति कामयन्ते एकस्यचिद् सर्वस्यजगतोमुख्यस्यापि प्रजापत्यादेः स्वदुहितृ-
 भनिन्यादिना संबन्धोस्तीति शेषः । अतः कारणात्ते तव मनश्चित्तं अस्मे अस्माकं ममेत्यर्थः ।
 मनसि चित्ते निधायि निधीयतां अहं त्वां कामये त्वं मामपि कामयस्वेत्यर्थः । अपिच जन्यु-
 रिति द्युभोपममेतत् जन्युरिव यथा जनयिता प्रजापतिः पतिर्भर्ता भूत्वा स्वदुहितुः शरीरं
 संभोगेनाविष्टवान् तथा त्वमपि मम पतिर्भूत्वा तन्वं मदीयं शरीरं आविविश्याः संभोगेनाविश
 योनौ प्रजननप्रक्षेपोपगूहचुवनंदिनां मां संभुक्ष्वेत्यर्थः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

नयत्पु॒राच॑रु॒माक॑द्ध॒नून॑मृ॒ताव॑दन्तो॒अनृ॑तंर॒पेम॑ ।

गन्ध॒र्वोअ॒प्स्वप्या॑च॒योपा॑सानो॒नाभिः॑पर॒मंजा॑मित॒नौ ॥ ४ ॥

न । यत् । पु॒रा । च॒रु॒म । कत् । ह । नून॑म् । ऋ॒ता । व॑दन्तः ।

अनृ॑तम् । र॒पे॒म । गन्ध॒र्वः । अ॒प्स्व॒सु । अ॒प्या । च॒ । यो॒षा ।

सा । नः । नाभिः । पर॒मम् । जा॒मि । तत् । नौ ॥ ४ ॥

यमः यमीं पुनर्वृत्ते—पुरा पूर्वं प्रजापतेः यदगम्यागमनं अपरिमितसामर्थ्येपितत्वात् कृत्वं तथा वयं नचरुम नाकुर्म । वयं ऋता ऋतानि सत्यानि वदन्तोब्रुवन्तः अनृतमसत्यं कद्ध कदा खलु नूनं निश्चितं रपेम वदेम नकदाचिदपीत्यर्थः । अगम्यागमनं नकुर्मइति यावत् । अपिच अप्सु अन्तरिक्षनामैतत् अन्तरिक्षे स्थितः गन्धर्वः गवां रथीनामुदकानांवा धारयिता आदित्यः अप्या अन्तरिक्षस्था सा प्रसिद्धा योषा आदित्यस्य भार्या सरण्यूश्च नौ आवयोर्नाभिरुत्पत्तिस्थानं मातापितरावित्यर्थः तत्तस्मात्कारणात् नौ आवयोः जामि बांधवं परमं उत्कृष्टं एवं सति आवयोर्गम्यागमनरूपत्वात् कर्तुमयुक्तं तस्मादेतन्नकरोमीत्यभिप्रायः ॥ ४ ॥

अथ पंचमो—

गर्भे॑नु॒नौज॑नि॒तादं॑प॒तीक॑र्देवस्त्वष्टा॑स॒विता॑वि॒श्वरू॑पः ।

न॒किर॑स्य॒प्रामि॑नन्ति॒व्रतानि॑वे॒दनाव॑स्य॒पृथि॒वीउ॒तद्यौः ॥ ५ ॥ ६ ॥

गर्भे॑ । नु । नौ । ज॒नि॒ता । द॒म्प॒ती इति॑ दम्प॒ती । कुः । दे॒वः । त्वष्टा॑

स॒वि॒ता । वि॒श्व॒रू॒पः । न॒किः । अ॒स्य । प्र । मि॒न॒न्ति । व्र॒तानि॑ ।

वे॒द । नौ । अ॒स्य । पृथि॒वी । उ॒त । द्यौः ॥ ५ ॥ ६ ॥

त्वष्टा रूपाणां कर्ता सविता सर्वेषां शुभाशुभस्य प्रेरकः विश्वरूपः सर्वात्मकः देवोदानादिगुणयुक्तः जनिता जनयिता प्रजापतिः गर्भेनु गर्भावस्थायामेव नौ आवां दंपती कः कृतवान् एकोदरे सहवासित्वात् । अस्य प्रजापतेः व्रतानि कर्माणि नकिः प्रमिनन्ति नकेचिद् ग्रहिण्यसन्ति नलोपमन्तीत्यर्थः । अतः कारणात् गर्भावस्थायामेवावयोः प्रजापतिरुत्ते दंपतित्वे सति

संभोगं कुरु इत्यर्थः । अपिच नौ आवयोः अस्पेदं मातुरुदरे सहवासजनितं दंपतित्वं पृथिवी भूमिः वेद जानाति उतापिच द्यौर्धुलोकोपि जानाति ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य षष्ठे षष्ठोवर्गः ॥ ६ ॥

अथ षष्ठी—

कोअस्यवेदप्रथमस्याहःकर्द्ददर्शकइहप्रवोचत् ।
बृहन्मित्रस्यवरुणस्यधामकदुब्रवआहनोवीच्यानृन् ॥ ६ ॥

कः । अस्य । वेद । प्रथमस्य । अहः । कः । ईम् । ददर्श । कः ।
इह । प्र । वोचत् । बृहत् । मित्रस्य । वरुणस्य । धाम । कत् ।
ऊँ इति । ब्रवः । आहनः । वीच्या । नृन् ॥ ६ ॥

प्रथमस्याहः संबन्धि अस्पेदं अन्योन्यं संगमनं कोवेदं जानाति । प्रथमेहनि यत् क्रियते तदनुमानमाश्रित्य नक्तश्चिदपि ज्ञातुं शक्नोतीत्यर्थः । इहास्मिन् प्रदेशे प्रत्यक्षतः कर्द्दमिदं संगमनं ददर्श पश्यति कः प्रवोचत् प्रख्यापयति नकोपीत्यर्थः । मित्रस्य वरुणस्य मित्रावरुणयोः बृहत् महत् धाम स्थानं अहोरात्रं यदस्ति तत्र नृन् मनुष्यान् वीच्या नरकेण हे आहनः आहन्तः मर्यादयार्हिसितः स्वरुतशुभाशुभकर्मपिक्षया मनुष्यादिमाणिनां नरकपात्रेन स्वर्गप्रापणेन निग्रहानुग्रहयोः कर्तरित्यर्थः एवंभूत हेयम त्वं कदुब्रवः किंवा ब्रवीषि ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

यमस्यमायम्यं॑कामांगन्त्समानेयोनौसहशेय्याय ।
जायेवपत्येतन्वैरिरिच्यांविचिहहेवरथ्येवचक्रा ॥ ७ ॥

यमस्य । मा । यम्यम् । कामः । आ । अगन् । समाने । योनौ ।
सहशेय्याय । जायाइव । पत्ये । तन्वम् । रिरिच्याम् । वि ।
चित् । वृहेव । रथ्याइव । चक्रा ॥ ७ ॥

यमस्य तव कामोभिष्ठावः यम्यं यमीं मा मां प्रति आगन् आगच्छतु ममोपरि तव यमस्य संभोगेच्छा जायतामित्यर्थः । किमर्थं समाने योनौ एकस्मिन् स्थाने शय्याख्ये सह शेष्याय सहशयनार्थं तदनन्तरं पूर्णमनोरथासती जायेव पत्ये यथा भार्या पत्युरर्थाय परया प्रीत्या विश्वस्ता सती रतिकामा स्वशरीरं प्रकाशयति एवं तत्त्वं आत्मीयं शरीरं रिरिच्यां विविच्यां त्वदर्थं प्रकाशयेयमित्यर्थः । किंच चिदिति पूरणः विवृहेव बृहज्जमे धर्मार्थकामान् विविधमुद्यच्छावः । तत्र दृष्टान्तः—रथ्येव चक्रा रथस्यावयवभूते चक्रे यथा रथं उद्यच्छतः तद्वत् ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

नतिष्ठन्ति न निमिषन्त्येते देवानां स्पर्श इहये चरन्ति ।
अन्ये न मदाहनो याहि तूयं ते न विवृह रथ्येव चक्रा ॥ ८ ॥

न । तिष्ठन्ति । न । निमिषन्ति । एते । देवानाम् । स्पर्शः । इह ।
ये । चरन्ति । अन्ये न । मत् । आहनः । याहि । तूयम् ।
तेन । वि । वृह । रथ्या इव । चक्रा ॥ ८ ॥

यम्या प्रख्यातो यमः पुनराह—इहास्मिन् लोके देवानां संबन्धिनो ये स्पर्शः अहोरात्रादयश्चाराश्चरन्ति सर्वेषां शुभाशुभलक्षणकर्मप्रत्यवेक्षणार्थं परिभ्रमन्ति एते चाराः क्षणमात्रमपि चरणव्यापाररहिताः नतिष्ठन्ति न निमिषन्ति मेषणं न कुर्वन्ति शुभमशुभं वा यः करोति तं निरीक्षन्ते चेत्पर्थः । हे आहनः ममापहं वि असह्यभाषणेन दुःखयिषि त्वं मत् मत्तः अन्येन त्वत्सदृशेन सह तूयं क्षिपं याहि संगच्छ । गत्वा च तेन विवृह धर्मार्थकामानुद्यच्छ । तत्र दृष्टान्तः—रथ्येव चक्रा यथा रथावयवभूते चक्रे रथमुद्यच्छतः तद्वत् ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

रात्रीभिरस्मा अहं निर्दशस्येत्सूर्यस्य च क्षुर्मुहुरुन्मिमीयात् ।
दिवा पृथिव्या मिथुना सबन्धूय मीर्यमस्य बिभृयादजामि ॥ ९ ॥

रात्रीभिः । अस्मै । अहंभिः । दशस्येत् । सूर्यस्य । चक्षुः । मुहुः ।
उत् । मिमीयात् । दिवा । पृथिव्या । मिथुना । सबन्धू इति
सबन्धू । यमीः । यमस्य । बिभृयात् । अजामि ॥ ९ ॥

रात्रीभिः रात्रिभिः अहभिः अहोरात्रयोः अस्मै यमाय कल्पितं भागं सर्वे यजमानाः द-
शस्येत् प्रयच्छन्तु । सूर्यस्य संबन्धि चक्षुस्तेजः मुहुर्मुहुः अस्मै यमाय उन्मिमीयात् । उदेतु दिवा
पृथिव्या द्यावापृथिवीभ्यां सह मिथुना मिथुनौ सबन्धू समानबन्धू अहोरात्रे अस्मै यमाय
एतत् ज्ञात्वा इयं यमीः यमस्य अजामि भ्रातरं बिभृयात् धारयतु यत्नेन परिगृह्णावित्यर्थः ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

आघातागच्छानुत्तरायुगानियत्रजामयः कृणवन्नजामि ।
उपवर्द्धिष्यभायवाहुमन्यमिच्छस्वसुभगेपतिमत् ॥ १० ॥ ७ ॥

आ । घृ । ता । गच्छान् । उत्तरा । युगानि । यत्र । जामयः ।
कृणवन् । अजामि । उप । वर्द्धि । वृषभाय । वाहुम् । अन्यम् ।
इच्छस्व । सुभगे । पतिम् । मत् ॥ १० ॥ ७ ॥

यत्र येषु कालेषु जामयोभगिन्यः अजामि अभ्रातरं पतिं कृणवन् करिष्यन्ति ता तानि
उत्तराणि युगानि कालविशेषाः आगच्छान् आगमिष्यन्ति । धेतिपूरणः । यस्मादेवं तस्माद् हे
सुभगे त्वं इदानीं मय मत्तः अन्यं पतिं भ्रातरं इच्छस्व कामयस्व । तदनन्तरं वृषभाय तव
योनौ रेतः सेक्रे पुरुषाय आत्मीयं वाहुं उपवर्द्धि-शयनकाले उपवर्द्धणं कुरु ॥ १० ॥

॥ इति सप्तमस्य पठे सप्तमोवर्गः ॥ ७ ॥

अथैकादशी—

किंभ्रातासद्यदेनाथंमवाति किमुस्वसायंनिर्कृतिर्निगच्छात् ।
काममृतावहेत्तद्रंषामितन्वामेतन्वं संपिष्टाग्नि ॥ ११ ॥

किम् । भ्राता । अ॒स॒त् । यत् । अ॒ना॒थम् । भ॒वा॒ति । किम् । ॐ इति ।
स्वसा । यत् । निः॒ऽक्र॑तिः । निः॒गच्छा॑त् । का॒र्म॒ऽमू॒ता । ब॒हु ।
ए॒तत् । र॒पा॒मि । त॒न्वा । मे । त॒न्वम् । स॒म् । पि॒पृ॒ग्धि ॥ ११ ॥

यमी यमेन प्रत्याख्याता पुनराह—यत् यस्मिन् भ्रातरि सति स्वस्रादिकं अनाथं नाथर-
हितं भवति भवति सभ्राता किमसत् किं भवति नभवतीत्यर्थः । किंच यत् यस्यां भगिन्यां
सत्यां भ्रातरं निःक्रतिर्दुःखं निगच्छात् नियमेन गच्छति प्राप्नोति सा स्वसा किमु किंवा भवति
भ्रातृभगिन्योश्च परस्परं प्रीतिर्येन केनचित् उपायेनावश्यं कार्येत्यभिप्रायः । साहं कामभूता
कामेन मूर्छिता सती बहु नानाप्रकारं एतदीदृशमुक्तं वक्ष्यमाणं च रपामि प्रलपामि एतत् ज्ञा-
त्वा मे मम तन्वा शरीरेण तन्वंच शरीरं संपिपृग्धि संपर्चय संभोगेन संश्लेषय मां सम्पक्
भुङ्क्ष्वेत्यर्थः ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी—

न॒वा॒उ॒ते॒त॒न्वा॒त॒न्वम् । संप॑पृ॒च्यां पा॒प॒मा॒हु॒यः॒ स्वसा॑रं निगच्छात् ।
अ॒न्ये॒न॒ मत्प्र॑मु॒दः क॒ल्प॒य॒स्व न॒ते॒ भ्राता॑ सु॒भगे॒वष्ट॑येतत् ॥ १२ ॥

न । वै । ॐ इति । ते । त॒न्वा । त॒न्वम् । स॒म् । प॒पृ॒च्याम् । पा॒पम् ।
आ॒हुः । यः । स्वसा॑रम् । निः॒गच्छा॑त् । अ॒न्ये॒न । मत् । प्र॒मु॒दः ।
क॒ल्प॒य॒स्व । न । ते । भ्राता॑ । सु॒भगे॒ । वृष्टि॑ । ए॒तत् ॥ १२ ॥

यमः यमीं प्रत्युक्तवान् हेयमि ते तव तन्वा शरीरेण तन्वमाप्नीयं शरीरं नवै संपपृच्यां नै-
व संपर्चयामि नैवाहं त्वां संभोक्तुमिच्छामीत्यर्थः । यो भ्राता स्वसारं भगिनीं निगच्छात् नियमे-
नोपगच्छति संभुक्तइत्यर्थः तं पापं पापकारिणं आहुः शिष्टावदन्ति एतत् ज्ञात्वा हेसुभगे सुष्ठु
भजनीये हे यमि त्वं मत् मत्तः अन्येन त्वद्योग्येन पुरुषेण सह प्रमुदः संभोगलक्षणान् महर्षान्
कल्पयस्व समर्थय । ते तव भ्राता यमः एतदीदृशं त्वया सह मैथुनं कर्तुं नवद्वि नकामयते
नेच्छति ॥ १२ ॥

रात्रीभिः । अस्मै । अहंश्भिः । दशस्येत् । सूर्यस्य । चक्षुः । मुहुः ।
उत् । मिमीयात् । दिवा । पृथिव्या । मिथुना । सर्वन्धू इति
सर्वन्धू । यमीः । यमस्य । विभृयात् । अजामि ॥ ९ ॥

रात्रीभिः रात्रिभिः अहभिः अहोरात्रयोः अस्मै यमाय कल्पितं भागं सर्वं यजमानाः द-
शस्येत् प्रपच्छन्तु सूर्यस्य संबन्धि त्वक्षुस्तेजः मुहुर्मुहुः अस्मै यमाय उन्मिमीयात् उदेतु दिवा
पृथिव्या द्यावापृथिवीभ्यां सह मिथुना मिथुनौ सर्वन्धू समानबन्धू अहोरात्रे अस्मै यमाय
एतव ज्ञात्वा इयं यमीः यमस्य अजामि भ्रातरं विभृयात् धारयतु यत्नेन परिगृह्णात्वित्यर्थः ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

आघातागच्छानुत्तरायुगानियत्रजामयः कृणवन्नजामि ।
उपवर्बहिष्टपभार्यबाहुमन्यमिच्छस्वसुभगेपतिमत् ॥ १० ॥ ७ ॥

आ । घृ । ता । गच्छान् । उत्तरा । युगानि । यत्र । जामयः ।
कृणवन् । अजामि । उप । वर्बहि । वृषभार्य । बाहुम् । अन्यम् ।
इच्छस्व । सुभगे । पतिम् । मत् ॥ १० ॥ ७ ॥

यत्र येषु कालेषु जामयोभगिन्यः अजामि अभ्रातरं पतिं कृणवन् करिष्यन्ति ता तानि
उत्तराणि युगानि कालविशेषाः आगच्छान् आगमिष्यन्ति । धेतिपूरणः । यस्मादेवं तस्मादहे
सुभगे त्वं इदानीं मत् मत्तः अन्यं पतिं भर्तारं इच्छस्व कामयस्व । तदनन्तरं वृषभाय तव
योनी रेतः सेक्रे पुरुषाय आत्मीयं बाहुं उपवर्बहि शयनकाले उपवर्हणं कुरु ॥ १० ॥

॥ इति सप्तमस्य पठे सप्तमोवर्गः ॥ ७ ॥

अथैकादशी—

किंभ्रातासद्यदनायंमवाति किमुस्वसायंनिर्कृतिर्निगच्छात् ।
काममृताबहेऽतद्रूपामितन्वामितन्वैः संपिष्टाग्निः ॥ ११ ॥

किम् । आता । असत् । यत् । अनाथम् । भवति । किम् । ऊँ इति ।
स्वसा । यत् । निःश्रुतिः । निःश्रुच्छात् । कामःमूता । बहु ।
एतत् । रपामि । तन्वा । मे । तन्वम् । सम् । पिपृग्धि ॥ ११ ॥

यमी यमेन प्रत्याख्याता पुनराह—यत् यस्मिन् भ्रातरि सति स्वसादिकं अनार्थं नाथर-
हितं भवति भवति सभ्राता किमसत् किं भवति नभवतीत्यर्थः । किंच यत् यस्यां भगिन्यां
सत्यां भ्रातरं निःश्रुतिदुःखं निगच्छात् नियमेन गच्छति प्राप्नोति सा स्वसा किम् किंवा भवति
भ्रातृभगिन्योश्च परस्परं प्रीतिर्येन केनचिदुपायेनावश्यं कार्येत्यभिप्रायः । साहं कामभूता
कामेन मूर्छिता सती बहु नानाप्रकारं एतदीदृशमुक्तं वक्ष्यमाणं च रपामि प्रलपामि एतत् ज्ञा-
त्वा मे मम तन्वा शरीरेण तन्वंच शरीरं संपिपृग्धि संपर्चय संभोगेन संश्लेषय मां सम्यक्
भुंक्ष्वेत्यर्थः ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी—

नवाउतेतन्वातन्वंसंपपृच्यापापमाहुःस्वसारंनिगच्छात् ।
अन्येनमत्प्रमुदःकल्पयस्व नतेभ्रातासुभगेवष्टयेतत् ॥ १२ ॥

न । वै । ऊँ इति । ते । तन्वा । तन्वम् । सम् । पपृच्याम् । पापम् ।
आहुः । यः । स्वसारम् । निःश्रुच्छात् । अन्येन । मत् । प्रमुदः ।
कल्पयस्व । न । ते । आता । सुभगे । वष्टि । एतत् ॥ १२ ॥

यमः यमीं प्रत्युक्तवान् हेयमि ते तव तन्वा शरीरेण तन्वमात्मीयं शरीरं नवै संपपृच्यां नै-
व संपर्चयामि नैवाहं त्वां संभोक्तुमिच्छामीत्यर्थः । योभ्राता स्वसारं भगिनीं निगच्छात् नियमे-
नोपगच्छति संभुंक्ष्वेत्यर्थः तं पापं पापकारिणं आहुः शिष्टावदन्ति एतत् ज्ञात्वा हेसुभगे सुष्ठु
भजनीये हे यमि त्वं मत् मत्तः अन्येन त्वद्योग्येन पुरुषेण सह प्रमुदः संभोगलक्षणान् प्रहर्षान्
कल्पयस्व समर्थय । ते तव भ्राता यमः एतदीदृशं त्वया सह मैथुनं कर्तुं नवष्टि नकामयते
नेच्छति ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी—

वतोर्वतासियमनैवतेमनोहृदयंचाविदाम् ।

अन्याकिलत्वांकक्ष्यैवयुक्तंपरिष्वजातेलिबुजेववृक्षम् ॥ १३ ॥

वतः । वत । अ॒सि । य॒म । न । ए॒व । ते । मनः । हृ॒द॒य॒म् । च॒ ।

अ॒वि॒दाम् । अ॒न्या । कि॒ल । त्वा॒म् । क॒क्ष्या॑इ॒व । यु॒क्त॒म् ।

परि॑ । स्व॒जा॒ते । लि॒बु॒जा॑इ॒व । वृ॒क्ष॒म् ॥ १३ ॥

यमी प्रत्युवाच—हेयम त्वं वतोर्बलोति । वतेति निपातः खेदानुकंपयोः । अनुकंप्यश्चास्ति ते त्वदीयं मनः मनोगतं संकल्पं हृदयंच बुद्धिगतमध्यवसायंच नैवाविदाम वधं नजानीम एवं मत्तोऽन्या काचिद् स्त्री त्वां परिष्वजातेकिल । तत्र दृष्टान्तद्वयमुच्यते—कक्ष्यैवयुक्तं यथाकक्ष्या-
रज्जुः युक्तं आत्मना संबद्धं अश्वं परिष्वजते तद्वत् लिबुजेव वृक्षं यथा लिबुजा व्रततिः गाढं वृक्षं परिष्वजते तद्वच्च अन्यस्यां स्त्रियां आसक्तस्त्वं मां परिष्वक्तुं नेच्छसीत्यर्थः ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी—

अन्यमुपुत्वंयमन्यउत्वांपरिष्वजातेलिबुजेववृक्षम् ।

तस्यैवात्वंमनइच्छासवातवाधांरुणुष्वसंविदंसुभद्राम् ॥ १४ ॥ ८ ॥

अ॒न्य॒म् । ऊँ॒ इति॑ । सु॒ । त्व॒म् । य॒मि॒ । अ॒न्यः । ऊँ॒ इति॑ । त्वा॒म् । परि॑ ।

स्व॒जा॒ते । लि॒बु॒जा॑इ॒व । वृ॒क्ष॒म् । तस्य॑ । वा॒ । त्व॒म् । मनः॑ । इच्छ॑ ।

सः । वा॒ । त्वं॑ । अ॒ध । रु॒णु॒ष्व । स॒म् । वि॒द॑म् । सु॒भ॒द्रा॒म् ॥ १४ ॥ ८ ॥

यमः पुनरप्याह—हेयमि त्वं अन्यमु अन्यं पुरुषमेव सु सुष्ठु परिष्वज अन्यउ अन्योऽपि पुरुषः त्वां परिष्वजाते । तत्र दृष्टान्तः—लिबुजेव वृक्षं यथा बली गाढं वृक्षं परिष्वजते तद्वत् । तथासति वाशब्दः समुच्चये । त्वं तस्यच पुरुषस्य मनः इच्छ कामय । तस्य त्वं वशवर्तिनी भवेत्यर्थः । सच पुरुषः तव मनइच्छतु । अथ अथ परस्परवशवर्तित्वानन्तरं त्वं तेन सह सुभद्रां सुकल्याणीं संविदं परस्परसंभोगसुखसंविद्धिं रुणुष्व कुरुष्व ॥ १४ ॥

॥ इति सप्तमस्य पष्ठेष्टमोवर्गः ॥ ८ ॥

वृषेतिनवर्चमेकादशं सूक्तं आग्निर्विधानस्यार्थ आग्नेयं सप्तम्याद्यास्तिस्रः त्रिष्टुभः शिष्टा-
जगत्यः तथाचानुक्रान्तं—वृषानवाग्निर्विधानआग्नेयंतु त्रिष्टुबन्तमिति । गतः सूक्तविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

वृषावृष्णेदुदुहेदोहंसादिवः पर्यासि यहो अदितेरदाभ्यः ।

विश्वंसर्वेदवरुणो यथा धिया स यज्ञियो यजतु यज्ञियां ऋतून् ॥ १ ॥

वृषा । वृष्णे । दुदुहे । दोहंसा । दिवः । पर्यासि । यहः । अदितेः ।

अदाभ्यः । विश्वम् । सः । वेद । वरुणः । यथा । धिया ।

सः । यज्ञियः । यजतु । यज्ञियान् । ऋतून् ॥ १ ॥

वृषा आहुतिद्वारेण वृष्टेः वर्षिता यहो महान् अदाभ्यः केनाप्यर्हस्योग्निः अदितेरक्षी-
णयागक्रियस्य वृष्णेः यज्ञद्वारेण स्तुतीनां हविषां वा वर्षितुर्यजमानस्यार्थाय दोहसा दोहनेन
महता प्रक्षारणेन दिवः सकाशात् पर्यासि वृष्टिलक्षणान्युदकानि दुदुहे दोग्धि प्रक्षारयति ।
किंच यथा वरुणआदित्यः धिया आत्मानुरूपया प्रज्ञया विश्वं सर्वं वेद जानाति तथासोय-
मग्निर्जानातीत्यर्थः । यज्ञियो यज्ञार्हः सोग्निः यज्ञियान् यज्ञार्हान् ऋतून् यजतु पूजयतु ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

रपंद्गन्धर्वीरप्यांच योषणानुदस्यं न दे परिपातु मे मनः ।

इष्टस्य मध्ये अदितिर्निधातु नो भ्राता नो ज्येष्ठः प्रथमो विवोचति ॥ २ ॥

रपंत् । गन्धर्वीः । अप्यां । च । योषणा । नुदस्यं । न । दे । परिं ।

पातु । मे । मनः । इष्टस्यं । मध्ये । अदितिः । नि । धातु । नः ।

भ्राता । नः । ज्येष्ठः । प्रथमः । वि । वोचति ॥ २ ॥

रपत् रपितवती अग्निगुणानुक्तवती गंधर्वी गंधर्वस्य स्त्री अप्या अग्निः संस्कृतयोषणा
आहुतिलक्षणा स्त्री च अग्निं तर्पितवतीति शेषः । नुदस्य स्तोत्रनामैव स्तोत्रं मम स्वभूतं मनः
नादे स्तुतिलक्षणे शब्दं परिपातु अग्निः सम्प्रक्षतु अहं समाहितमनाभूत्वा सम्प्रक् स्तुतिं करो-
मीत्यर्थः । किंच अदितिरखंडनीयोग्निः नोस्मान् इष्टस्य यागस्य मध्ये निधातु निदधातु निवरां

स्थापयतु । प्रथमः सर्वेषां यजमानानां मुख्यः नोस्माकं ज्येष्ठो भ्राता विवोचति विशेषेण ब्रवीति स्तौतीत्यर्थः । नाहमेव केवलो यजनशीलः किन्तु सर्वेष्वस्मात्कुलीनो देवयागप्रिय इत्यर्थः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

सोचिन्नुभद्राक्षुमती यशस्वत्युपा उवास मनवे स्वर्वती ।
यदीमुशन्तमुशतामनुक्तुमग्निं होतारं विदथाय जीजनन् ॥ ३ ॥
सो इति । चित् । नु । भद्रा । क्षुमती । यशस्वती । उपाः । उवास ।
मनवे । स्वः । स्वती । यत् । ईम् । उशन्तम् । उशताम् । अनु ।
क्तुम् । अग्निम् । होतारम् । विदथाय । जीजनन् ॥ ३ ॥

भद्रा भजनीया क्षुमती शब्दवती यशस्वती अन्नवती कीर्तिमती वा सोचित् सैव प्रसिद्धा उपाः मनवे मनुष्याय यजमानाय स्वर्वती आदित्यवती सती नु क्षिप्रं उवास उपितवती उदितवतीत्यर्थः । कदोदितवती उच्यते—यद्यदा उशन्तं स्तुतिं हविश्च कामयमानं उशतां यष्टुं कामयमानानां संबन्धिनं होतारं देवानामाह्वारं होमनिष्पादकं वा ईमेनपग्निं अनुक्तुं स्तुतिकर्मणः पश्चात् विदथाय यजनीयाय यज्ञार्थं जोजनन् कृत्विग्यजमानाः जनयन्तीत्यर्थः । तदोदितवतीतिसंबन्धः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

अधृत्यं द्रप्सं विभ्वं विचक्षणं विराजं रदिपितः श्येनो अघ्वरे ।
यदी विशो वृणते दस्ममार्या अग्निं होतारम् धीरजायत ॥ ४ ॥
अध । त्यम् । द्रप्सम् । विभ्वम् । विचक्षणम् । विः । आ ।
अज्रत् । इपितः । श्येनः । अघ्वरे । यदि । विशः । वृणते ।
दस्मम् । आर्याः । अग्निम् । होतारम् । अध । धीः । अजायत ॥ ४ ॥

अथ अधानंतरं श्येनः श्येनाख्यः विः पक्षी अघ्वरेयागे इपितः अग्निप्रेषितः विभ्वं महान्तं विचक्षणं सर्वस्य विशेषेण द्रष्टारं त्यं तं प्रसिद्धं द्रप्सं नात्यल्पं नातिबहुलं सोमं आभरत् आहृतवान् । अपिच यदि यदा आर्या अग्निगमनीयं तं व्रजन्तो विशो यजमानानामनुष्पादस्मं दर्श-

नीयं शत्रूणामुपक्षपयितारं वा होतारं अग्निं वृणते प्रार्थयन्ते । अध अथ तदाधीः यागादि-
क्रिया अजायत यज्वभिः प्रतायतइत्यर्थः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

सदासिरण्वोयवंसेवपुष्यतिहोत्राभिरग्नेमनुपःस्वध्वरः ।

विप्रस्यवायच्छशमानउक्थ्यं१वाजंससवौउपयासिभूरिभिः ॥५॥९॥

सदा । अ॒सि । र॒ण्वः । य॒वंसा॑इव । पु॒ष्य॒ते । हो॒त्रा॒भिः । अ॒ग्ने ।

म॒नु॒पः । सु॒इअ॒ध्व॒रः । वि॒प्र॒स्य । वा । यत् । श॒श॒मा॒नः । उ॒क्थ्यं॑म् ।

वा॒ज॒म् । स॒स॒इवा॒न् । उ॒प॒इया॒सि । भू॒रि॒इभिः॑ ॥ ५ ॥ ९ ॥

हे अग्ने त्वं सदा सततं रण्वोसि रमणीयोभवसि । तत्र दृष्टान्तः—युवसे वपुष्यते यथा
यवसानि वृणानि स्वपुष्टिं कुर्वते हस्त्यश्वगोमहिषादिचतुष्पदाय सर्वदा रमणीयानि भवन्ति
तद्वत् । अपिच हे अग्ने मनुष्योमनुष्यस्य स्वभूतैः होत्राभिः होत्रेति यज्ञनामैतत् यज्ञैः स्वध्वरः
शोभनयज्ञोभवेति शेषः विप्रस्य वा स्तोत्रुर्वा यत् यस्य यजमानस्य वा स्वभूतं उक्थ्यं स्तोत्रं
शशमानः प्रशंसन् वाजं हविर्लक्षणमन्नं ससवान् संभजमानश्च भूरिभिर्वहुभिर्देवैः सह उपया-
सि उपगच्छसि ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य पष्ठे नवमोवर्गः ॥ ९ ॥

अथ षष्ठी—

उदीरयपितरांजारआभगमिर्यक्षनिहृयतोहृत्तदंप्यति ।

विवक्तिवह्निःस्वपस्यतेमखस्ताविप्यतेअसुरोवेपतेमती ॥ ६ ॥

उत् । ई॒र॒य । पि॒तरा॑ । जा॒रः । आ । भ॒ग॒म् । इ॒र्य॑क्षति ।

हृ॒य॒तः । हृ॒त्तः । इ॒प्य॒ति । वि॒व॒क्ति । व॒ह्निः । सु॒इअ॒प॒स्य॒ते ।

म॒खः । त॒वि॒प्य॒ते । अ॒सु॒रः । वे॒प॒ते । म॒ती ॥ ६ ॥

हे अग्ने त्वदीयं ज्योतिः पितरा पितरौ सर्वप्राणिनां मातापितृभूते यावापृथिव्यौ प्रति
उदीरय उद्गमय । तत्र दृष्टान्तः—आकारउपमार्थे रात्रेर्नक्षत्रादिदीप्तीनां च जरपितृत्वाजारजा-

दित्यः सयथा द्यावापृथिव्यौ प्रति भगं भजनीयं स्वयं ज्योतिः उद्गमयति तद्वत् हर्यतः यागं कामयमानान् प्रति इयक्षति यजमानोयष्टुमिच्छति हन्तः हृदयेनेव इष्यति इषिरयं गत्यर्थः शुद्धोप्युपसर्गपूर्वोद्गष्टव्यः अधीष्यति देवान् यष्टुमधिगच्छति विवक्ति विवक्षति शस्त्रलक्षणाः स्तुतीर्वक्तुमिच्छति च वह्निर्वोढा स्तुतीनां देवान् प्रति प्रापयिता होता च स्वपस्यते शोभनमात्मीयं कर्म कर्तुमिच्छति । मत्तः यज्ञनामैतत् अत्र तत् प्रयोक्ता ध्वर्युरुच्यते स च तविष्यते तविषि-वृध्यर्थः सचावान्तर्णीतिसनर्थश्चदृष्टव्यः तनुविषति स्तोत्रलक्षणाः स्तुतीः वर्धयितुमिच्छतीत्यर्थः । असुरः प्राणवान् प्रज्ञावान्वा व्रक्षेति शेषः मती मत्या बुध्या वेपते कर्मवैगुण्यात् विष्यत् कं-पते । हे अग्ने यतोयजमानः सर्वैर्विजश्च स्वकर्मकर्तुं त्वामागच्छन्ति अतस्त्वं शीघ्रमुद्गमयेत्यर्थः ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

यस्तेअग्नेसुमतिमर्तोअक्षत्सहंसःसूनोअतिसप्रशृण्वे ।
इपंदधानोवहमानोअश्वैरासद्युमाँअमवान्भूपतिद्यून् ॥ ७ ॥

यः । ते । अग्ने । सु॒ष्टु॒म॒तिम् । म॒र्तः । अ॒क्षत् । स॒हंसः । सू॒नो
इति । अति । सः । प्र । शृ॒ण्वे । इ॒पम् । द॒धानः । व॒ह॒मानः । अ॒श्वैः ।
आ । सः । द्यु॒मान् । अ॒म॒वान् । भू॒पति॒ । द्यून् ॥ ७ ॥

हे सहसः सूनो वलस्य पुत्राग्ने ते त्वदीयां सुमतिं शोभनामनुग्राहिकां बुद्धिं मर्तोमनुष्यो-यजमानः अक्षत् अश्रुते अनुग्रहशीलं त्वां स्तुतिभिर्हविर्भिश्च परिचरतीत्यर्थः । सयजमानः अतिसप्रशृण्वे सर्वान् लोकानतीत्यप्रकर्षेण श्रूयते प्रख्यातोभवतीत्यर्थः । कीदृशः इपमञ्जं दधानः अर्धिष्यः प्रयच्छन् अश्वैर्वहमानः । किंच स एव द्युमान् दीप्तिमान् शरीरपतनानन्तरं द्युस्थान-वान्वा अमवान् वलवान् आद्यन् द्युरित्यहर्नाम कालाध्वनोरत्यन्तसंयोगइत्येषा द्वितीया आ-दित्यकर्तृकाण्यहानि आचन्द्रार्कमित्यर्थः भूपति भवति ॥ ७ ॥

महावते संस्थिते मरुत्वतीये यद्गमपेत्यनया चतुर्गृहीतमाज्यं जुहुयात् । तथैवपञ्चमा-रण्यके सूत्रितं—यद्गमपसासमितिर्भवातीति ।

अथाष्टमी-

यदग्रे एपासमिति भवाति देवी देवेषु यजता यजत्र ।

रत्नां च यद्भिभजासि स्वधावोभागं नो अत्र वसुमन्तं वीतात् ॥ ८ ॥

यत् । अग्रे । एपा । समइति । भवाति । देवी । देवेषु ।

यजता । यजत्र । रत्नां । च । यत् । विभजासि । स्वधाऽवुः ।

भागम् । नुः । अत्र । वसुमन्तम् । वीतात् ॥ ८ ॥

हे यजत्र यष्टव्याग्ने यद्यदा एपा समितिः अस्मत्कर्तृका स्तुतिः संहविष्य यजता यजतेषु यष्टव्येषु देवेषु मध्ये देवी द्योतमाना भवाति यष्टव्यादेवाः अस्माभिः स्तूपन्ते इज्यन्ते चेत्यर्थः । हे स्वधावः हविर्लक्षणान्नवन्नग्रे त्वं यद्यदा रत्ना च रत्नानि रमणीयानि धनानि स्तोतृष्योपद्रूप्य-
श्च विभजासि विभजसि अत्र तदानीं तथा नोस्मान् प्रति वसुमन्तं धनवन्तं नानाधनावयवभूतं
भागमंशं वीताव वी गत्यादिषु तुलोस्ताडाशिष्यन्यतरस्यामिति हेः स्थाने तावद् अन्तर्णीतव्य-
र्थश्चात्र द्रष्टव्यः वयम् आगमय अस्मभ्यं प्रयच्छेत्यर्थः ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

श्रुधीनो अग्रे सदने सधस्ये युक्ष्वारथं ममृतं स्पद्रवितुम् ।

आनो वह रोदसी देवपुत्रे मार्किर्देवानां मर्षभूरिहस्याः ॥ ९ ॥ १० ॥

श्रुधि । नुः । अग्रे । सदने । सधस्ये । युक्ष्व । रथम् ।

अमृतस्य । द्रवितुम् । आ । नुः । वह । रोदसी इति । देवपुत्रे इति

देवपुत्रे । मार्किः । देवानां । मर्ष । भूः । इह । स्याः ॥ ९ ॥ १० ॥

हे अग्रे सधस्ये सहस्याने सर्वदेवतासाधारणे सदने यत्तद्गृहे स्थितः सन्न नोस्मदीयं वच-
नं श्रुधि शृणु । किं तद्वचनं उच्यते अमृतस्य देवपानस्य मधुनः द्रवित्रं द्रावकं रथमासीयं युद्ध-
आह्वानार्थं देवान् प्रति गमनाय अग्नेः संपुक्ष्व । संपुक्तेन रथेन गत्वा नोस्माकं यत्तं प्रति दे-
वपुत्रे देवस्य प्रजापतेर्देवितरो यदा देवाः पुत्राय मोक्षे रोदसी दावापृथिव्यौ आवह पारय

देवानां मध्ये कश्चिद्देवः अपभूः अपभविता अस्मद्यज्ञमपगन्ता माकिः स्यात् त्वं च इहास्मि-
न्यज्ञे स्याः सन्निहितोभव ॥ ९ ॥

॥ इति सप्तमस्य पष्ठे दशमोवर्गः ॥ १० ॥

धावेति नवर्चं द्वादशं सूक्तं आगेर्हविर्धानस्मार्यं वैदुभमाग्नेयं । धावेत्यनुक्रान्तं । गतो-
विनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

धावाहक्षामाप्रथमेऋतेनाभिश्चावेभवतःसत्यवाचा ।

देवोयन्मर्तान्यजथायकृण्वन्त्सीदृद्धोताप्रत्यङ्स्वमसुंयन् ॥ १ ॥

धावा । ह । क्षामा । प्रथमे इति । ऋतेन । अभिश्चावे । भवतः ।

सत्यवाचा । देवः । यत् । मर्तान् । यजथाय । कृण्वन् ।

सीदत् । होता । प्रत्यङ् । स्वम् । असुम् । यन् ॥ १ ॥

सत्यवाचा सत्यवाचौ सत्यवादिन्यौ प्रधानभूते धावाक्षामा द्युक्षामे धावापृथिव्यौ
ऋतेन सत्यभूतेन देवयजनेन सह अभिश्चावे अभिमुख्येन श्रूयते इत्यभिश्चावआह्वानं
तस्मिन् अस्मद्यज्ञनिमित्ते अग्नेः संबन्धिनि आह्वाने भवतः लोडर्थे लट् भवतां यद्यदा देवो-
द्योतमानोभिः यजथाय यज्ञाय मर्तान् मनुष्यान् कृण्वन् प्रेरयन् प्रत्यङ् आह्वानार्थं देवा-
नां प्रत्यं चितास्वमसुं आत्मीयं ज्वालालक्षणं प्राणं यन् प्राप्नुवन् होता देवानामाह्वाता सीदत् वे-
द्यां निषीदति तदास्मद्यगकाले धावापृथिवी प्रमुखोमिराह्वयत्वित्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

देवोदेवान्परिभूऋतेनवहानोहव्यंप्रथमश्चिकित्वान् ।

धूमकेतुःसमिधासाऋजीकोमन्द्रोहोतानित्योवाचायजीयान् ॥ २ ॥

देवः । देवान् । परिभूः । ऋतेन । वह । नः । हव्यम् ।

प्रथमः । चिकित्वान् । धूमकेतुः । समश्कर्धा । जाःऋजीकः ।

मन्द्रः । होता । नित्यः । वाचा । यजीयान् ॥ २ ॥

देवोद्योतमानोऽग्निस्त्वं देवानिन्द्रादीन् परिभूः आह्वानहविर्नयनद्वारेण परिभूः परिगृह्णन्
ऋतेन यज्ञेन सह नोस्माकं हव्यं हविः वह प्रापय। कीदृशस्त्वं प्रथमो देवानां मुख्यः चिकित्वात्
सर्वं जानन् धूमकेतुः धूमस्य कर्ता वा धूमध्वजो वा धूमप्रज्ञानो वा समिधा समिधनेन संदीपने-
न भ्रातृजीकः ऋजुदोषिरुर्ध्वज्वलनइत्यर्थः मन्द्रः स्तुत्यः होता आह्वाता नित्योद्भवः वाचा
यजीयान् अतिशयेन यथा च ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

स्वाष्ट्यं देवस्यामृतं यदी गोरतो जातासौ धारयन्त उर्वी ।

विश्वे देवा अनु तत्ते यजुर्गुह्ये देवी दिव्यं घृतं वाः ॥ ३ ॥

स्वाष्ट्यं । देवस्य । अमृतम् । यदि । गोः । अतः । जातासः ।

धारयन्ते । उर्वी इति । विश्वे । देवाः । अनु । तत् । ते । यजुः ।

गुः । गुह्ये । यत् । एनी । दिव्यम् । घृतम् । वारित्तिवाः ॥ ३ ॥

देवस्याग्नेः स्वाष्ट्यं स्वार्जनं अमृतमुदकं स्वतेजसः सकाशाद्यदि यदा उत्पद्यते तदा अ-
तोऽस्मात् गोरुदका जातास उतन्वा ओषधयः उर्वी यावापृथिव्यौ धारयन्ते विश्वे देवाः सर्वे स्तो-
तारः ते तव संबन्धि तद्यजुः उदकस्य तद्दानं अनुगुः अनुगायन्ति एनी श्वेता दीप्तिः दिव्यं दि-
विभवं घृतं क्षरत् यदा वृष्टिलक्षणं यदुदकं दुहे दोग्धि ॥३॥

अथ चतुर्थी—

अर्चामि वां वर्ध्यापः घृतं स्तूयावां भूमौ शृणुतं रोदसी मे ।

अहायद्यावोऽसुनीतिमयन्मध्वानो अत्र पितरां शिशीताम् ॥ ४ ॥

अर्चामि । वाम् । वर्ध्यापः । अर्चः । घृतं स्तू इति घृतस्तू ।

द्यावां भूमौ इति । शृणुतम् । रोदसी इति । मे । अर्हा । यत् ।

द्यावः । असुनीतिम् । अयन् । मध्वा । नः । अत्र ।

पितरां । शिशीताम् ॥ ४ ॥

हे अग्ने त्वं अपः मदीयं यज्ञरूपं कर्म वर्धाय प्रोत्सर्पिते सति हे घृतसू वृष्ट्युदकस्य प्रसविष्यौ हे घावाभूमी घावापृथिव्यौ वां युवां अर्चामि ऋचस्तुतौ स्तौमि । हे रोदसी घावापृथिव्यौ युवां मे मदीयं स्तोत्रं शृणुतं यद्यस्मिन् अहा अहःशब्दः सामर्थ्यादहोरात्रसाध्यं कर्मोच्यते सुपांसुलगिति सप्तम्येकपचनस्याजादेशः अहनि अहोरात्रस्य साध्यकर्मणि घावः स्तोतारः असुनीति असुः प्रज्ञा तया नोपतेइत्यसुनीतिः स्तुतिः तां अयन् गच्छन्ति अत्रास्मिन् कर्मणि पितरा सर्वस्य मातापितृभूते घावापृथिव्यौ नोस्मान् मध्वा वृष्ट्युदकेन शिशीतां स्नानपानादिना संस्कुरुतां ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

किंस्विन्नोराजाजगृहेकदस्यातिव्रतंचक्रमाकोविवेद ।

मित्रश्चिद्विष्माजुहुराणोदेवाञ्छोकोनयातामपिवाजोअस्ति॥५॥११॥

किम् । स्वि॒त् । नः । राजा । ज॒गृ॒हे । क॒त् । अ॒स्य । अ॒ति ।

व्र॒तम् । च॒क्र॒म् । कः । वि । वे॒द । मि॒त्रः । चि॒त् । हि । स्म ।

जु॒हुरा॒णः । दे॒वान् । श्लोकः । न । या॒ताम् । अ॒पि ।

वा॒जः । अ॒स्ति ॥ ५ ॥ ११ ॥

किंस्विच्छब्दोवितर्काथं किंवा राजा दोष्यमानोऽग्निः नोस्माकं स्वभूतानि हवींषि स्तुती-
श्च जगृहे परिगृहीयात् क्व किंवाअस्याग्नेः अतिव्रतं अतिपूजितं व्रतं परिचरणाख्यं कर्म च-
क्रम वयं क्रियास्म कर्मवैगुण्यात् भीतस्य पूर्वार्धे एतद्वचनमुक्तं उत्तरार्धे इदानीं तन्निराक्रियते ।
हिस्मेतीमौ पूरणौ चिदित्युपमार्थे जुहुराणः स्निग्धमाहूयमानः मित्रः स्निग्धोयथा आगच्छेत्
तथा नेति संप्रत्यर्थे श्लोकः अस्मदीया स्तुतिलक्षणा वाक्देवानिन्द्रादीन् यातां गच्छतु । अपि
वाजः हविराख्यं चान्नं यदस्ति तदपि देवान् प्रति गच्छतु देवाः स्तुतिं हविश्च प्रतिगृह्ण-
त्वित्यर्थः ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य पष्ठे एकादशोवर्गः ॥ ११ ॥

अथ षष्ठी—

दुर्मन्त्वत्रामृतंस्पृनामसलक्ष्मायद्विपुरुपाभवाति ।

यमस्पृयोमनवतेसुमन्त्वमेतमृष्वपाह्यप्रयुच्छन् ॥ ६ ॥

दुः॒श्मन्तुं । अ॒न्नं । अ॒मृत॑स्य । ना॒मं । स॒लक्ष्मा । यत् । वि॒पु॒ः॒रूपा ।
ज॒वा॒ति । य॒मस्य॑ । यः । म॒न॒व॒ते । सु॒श्मन्तुं । अ॒ग्रे । तम् ।
ऋ॒ष्व । पा॒हि । अ॒प्र॒द्यु॒च्छन् ॥ ६ ॥

यव यस्य अमृतस्य मरणधर्मरहितस्य सूर्यस्य अस्य मरणधर्मराहित्यं तु—सूर्ये विपमास-
जामीत्यमृत्पाचि प्रसिद्धं । तादृशस्य संबन्धिनाम नामकमुदकं अत्र अस्यां पृथिव्यां विपुरूपा
नानारूपं भवति भवति । उदकस्य नानारूपत्वं—या आपो दिव्योऽतिमित्रे स्फुटमुक्तं । कीदृशं तव
दुर्मन्तु निरपराधं प्रहृष्यभावत्वात् । पुनः कीदृशं सलक्ष्मा मधुररसलक्षणोपेतं । किंच यः सूर्यः
यमस्य संयमिनीपतेः सुमन्तु सुविरामपराधं मातृताडनरूपं मनवते अवबुध्यते यद्वा धातूनामने-
कार्थत्वात् क्षमत इत्यर्थः । तं तादृशं जलजनकं सर्वज्ञं क्षमाशीलं सूर्यं हे ऋष्व महन्नग्रे अपमृ-
च्छन्नप्रमाद्यन् त्वं पाहि आहुतिप्रदानेन रक्षणद्वारा आत्मरक्षणं प्रार्थयते ऋषिः ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

यस्मि॑न्दे॒वावि॒दथे॑मा॒दय॑न्ते॒ वि॒वस्व॑तः॒ स॒दने॑ धा॒रय॑न्ते ।
सूर्ये॑ज्योति॒रद॑धुर्मा॒स्य॑ कू॒न्परि॑द्योत॒निच॑रतो॒ अज॑न्ता ॥ ७ ॥

यस्मि॑न् । दे॒वाः । वि॒दथे॑ । मा॒दय॑न्ते । वि॒वस्व॑तः । स॒दने॑ ।
धा॒रय॑न्ते । सूर्ये॑ । ज्योति॑ः । अ॒दधुः॑ । मा॒सि॑ । अ॒कून् ।
परि॑ । द्योत॑निम् । च॒रतः॑ । अज॑न्ता ॥ ७ ॥

यस्मिन्नग्नौ यज्ञस्य प्रधानांशे सति देवा इन्द्रादयो विदथे यज्ञे मादयन्ते । हविषात्मानं
तर्पयन्ति तृप्यन्ति वा । अपिच विवस्वतोऽपि नृपस्य यजमानस्य स्वभूते सद्ने वेद्याख्ये स्थाने
धारयन्ते आत्मानं स्थापयन्ति च । किंच सूर्ये ज्योतिरहराख्यं तेजः अदधुः स्थापितवन्तः । मासि
चन्द्रमसि अकून् रात्रीः स्थापितवन्तः । तदनन्तरं अजन्ता अनुपक्षीणौ सूर्याचन्द्रमसौ द्योतनिं
दीप्तिं परिचरतः परिगच्छतः सर्वत्र प्राप्तवन्तः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

यस्मिन्देवामन्मनिसंचरन्त्यपीच्येन्नव्ययमस्यविद्म ।

मित्रो नो अत्रादितिरनागान्त्सविता देवो वरुणाय वोचत् ॥ ८ ॥

यस्मिन् । देवाः । मन्मनि । स॒म॒श्चरन्ति । अ॒पी॒च्ये । न । व॒यम् ।

अ॒स्य । वि॒द्म । मि॒त्रः । नः । अ॒त्र । अ॒दि॒तिः । अ॒ना॒गा॒न् ।

स॒वि॒ता । दे॒वः । व॒रु॒णाय । वो॒चत् ॥ ८ ॥

देवा इन्द्रादयः यस्मिन्नग्नौ मन्मनि ज्ञानभूते ज्ञानवत्सर्वप्रकाशके सति संचरन्ति स्वाधिकारे संपवर्तन्ते । अपीच्येन्तर्हिते स्थितमस्याग्नेः स्वरूपं वयं न विद्म तत्त्वतो न जानीमः अत्रास्मिन्यग्ने अंगभावाय वर्तमानो मित्रः वरुणाय सर्वेषां पापानां निवारयित्रे अग्नये नोऽस्मान् अनामानपापान् वोचत् ब्रवीतु । तथा अदितिर्देवमाता सविता सर्वस्य मेरको देवश्च ब्रवीतु ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

श्रुधीनो अग्ने सदने सधस्थे युक्ष्वारथं ममृतस्य द्रवितुम् ।

आनो वहरोदसी देवपुत्रे मार्किर्देवानामपं भूरिहस्याः ॥ ९ ॥ १२ ॥

श्रु॒धि । नः । अ॒ग्ने । स॒द॒ने । स॒ध॒स्थे । यु॒क्ष्व । र॒थम् । अ॒मृ॒त॒स्य ।

द्र॒वि॒तु॒म् । आ । नः । व॒ह॒ । रो॒द॒सी॒ इति । दे॒व॒पु॒त्रे॒ इति॑ दे॒व॒पु॒त्रे॒ ।

मा॒र्किः । दे॒वा॒ना॒म् । अ॒पं । भूः । इ॒ह । स्याः ॥ ९ ॥ १२ ॥

श्रुधीन इत्येषा नवमी पूर्वसूक्ते व्याख्याता ॥ ९ ॥

॥ इति सप्तमस्य पष्ठे द्वादशोऽवर्गः ॥ १२ ॥

युजेवामिति पंचर्च त्रयोदशं सूक्तं अदितेः पुत्रस्य विवस्वतः अपं हविर्धानात्ये ये द्वे-
शकटे तद्देवत्यमिदं अन्त्या जगती शिष्टासिद्धुः । तथा चानुक्रान्तं—युजेपंचविदस्वानादित्यो-
हविर्धानं जगत्पन्थमिति । गतः सूक्तविनियोगः । हविर्धानप्रवर्तने युजेवामित्येका । सूत्रितं च—
अन्तरावर्त्मपादयोऽयुजेवान्संपूर्णमोभिरिति ।

तत्र प्रथमा—

युजेवां ब्रह्म पूर्य नमोभिर्विश्लोकं एतु पृथ्येव सूरैः ।

शृण्वन्तु विश्वे अमृतस्य पुत्रा आयेधामानि दिव्यानि तस्थुः ॥ १ ॥

युजे । वा॒म् । ब्र॒ह्म । पू॒र्यम् । नमः॑ऽभिः । वि । श्लो॒कः । ए॒तु ।

पृ॒थ्या॑ऽद्व । सू॒रैः । शृ॒ण्वन्तु । विश्वे । अ॒मृत॑स्य । पु॒त्राः । आ ।

ये । धा॒मानि । दि॒व्यानि । त॒स्थुः ॥ १ ॥

हेहविधानं शकटे वां युवां अहं पूर्य पूर्वस्मिन्काले भवं अनादिकालप्रवृत्तमित्यर्थः एवंभूतं ब्रह्म मंत्रमुच्चार्येत्येति शेषः नमोभिः सोमादिहविलक्षणेनैर्युजे युनज्मि युवयोरुपरिसोमादिकमारोप्य पत्नीशालावे हविधानं प्रति युवां नयामीत्यर्थः । एवंभूतयोर्युवयोः श्लोकः शब्दः व्येतु विश्वान् देवान् प्रति विविधं गच्छतु । तत्र दृष्टान्तः— पृथ्येव सूरैः यथा स्तोतुः स्वभूता पृथ्या परिणामसुखावहाहुतिः विश्वान् देवान् प्रति विविधं गच्छति तद्वत् अमृतस्यामरणधर्मणः प्रजापतेः पुत्रा विश्वे देवाः एवंभूतं शब्दं शृण्वन्तु । ये देवाः दिव्यानि दिविभवानि धामानि स्थानानि आतस्थुः अधिष्ठितवन्तः ते शृण्वन्त्वित्यर्थः ॥ १ ॥

अत्रैव हविधानं प्रवर्तने यमेद्वेत्येषा । सूत्रित्वं—यमेद्वयतमानेयदैतमधिद्वयोरदधाउ-
कथ्यं वच इत्यर्धे च आरमेदिति ।

तत्रैषा द्वितीया—

यमेद्वयतमानेयदैतं प्रवां भरन्मानुषा देवयन्तः ।

आसीदतं स्वर्मुल्लोकं विदनि स्वासस्थे भवतु मिन्दवेनः ॥ २ ॥

य॒मेद्वे॒ति य॒मेद्व॑ । य॒त॒मा॒ने इति॑ । यत् । ऐ॒त॒म् । प्र । वा॒म् । भ॒रन् ।

मा॒नु॒षाः । दे॒व॒य॒न्तः । आ । सी॒द॒त॒म् । स्व॒म् । ऊँ इति॑ । लो॒कम् ।

वि॒द॒नि इति॑ । स्वा॒स॒स्थे इति॑ सु॒ऽआ॒स॒स्थे । भ॒व॒त॒म् । इ॒न्द॒वि । नः ॥ २ ॥

यमे इव यथा सहोत्पन्ने अपत्ये संचरतः तथा यतमाने गमनहविधारणादिस्वाधिकार-
कर्मणि प्रवर्तमाने हविधानशकटे युवां यद्यदा एतं हविधानं स्थानं प्रति गच्छतः । तथा देवय-

नोदेवकामाः मानुषायजमानाः वां युवां प्रभस्व प्रभरन्ति । किंच युवां स्वमु लोकं आत्मीय-
मेव हविर्धानाख्यं स्थानं विदामि जानती आसीदतं ततः नोस्माकं इन्दवे सोमार्थं स्वासस्थे
शोभननिवासस्थाने भवतं ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

पञ्चपदानि रूपोऽन्वरोहचतुष्पदीमन्वेमिब्रतेन ।
अक्षरेण प्रतिमिम एतामृतस्य नाभावधिसंपुनामि ॥ ३ ॥

पञ्च । पदानि । रूपः । अनु । अरोहम् । चतुःऽपदीम् । अनु ।
एमि । ब्रतेन । अक्षरेण । प्रति । मिमे । एताम् । ऋतस्य ।
नाभौ । अधि । सम् । पुनामि ॥ ३ ॥

रूपः यष्टूणां स्वर्गमारोपयितुं यज्ञस्यांगत्वेन संबन्धीनि पंचसंख्याकानि धानासोमपशु-
पुरोडाशाज्याख्यानि पदानि वृत्तिहेतुत्वेन देवान् प्रति गन्तृणि हवींषि अन्वरोहं अनुरोहामि
शकटे युवयोः स्थापनबह्वनानन्तरं करणे करोमीत्यर्थः । किंच चतुष्पदीं चतुर्भिः पदैर्युक्तां
त्रिष्टुप्वादिछन्दसं क्रियां ब्रतेन प्रयोगकर्मणा अन्वेमि अनुगच्छामि यथाकालं प्रयुज्यमीत्यर्थः ।
अक्षरेण प्रणवाख्येन एतामुपस्थितां प्रतिगरक्रियां प्रतिमिमे निर्ममे । अपिच ऋतस्य यज्ञस्य
अधीति सप्तम्यर्थानुवादी नाभौ नाभिभूते वेद्याख्ये स्थाने संपुनामि संशोधयामि दशापवित्रेण
सोमं संस्करोमीत्यर्थः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

देवेभ्यः कमृणीतमृत्युं प्रजायैकममृतं तनादृणीत ।
बृहस्पतिं यज्ञमरुणवत् ऋषिं प्रियां यमस्तन्वं प्रारिरेचीत् ॥ ४ ॥

देवेभ्यः । कम् । अदृणीत् । मृत्युम् । प्रजायै । कम् । अमृतम् ।
न । अदृणीत् । बृहस्पतिम् । यज्ञम् । अरुणवत् । ऋषिम् ।
प्रियाम् । यमः । तन्वम् । प्र । अरिरेचीत् ॥ ४ ॥

देवेभ्यो देवानां मृत्युं मारयितारं कं स्वपुरुषं आवृणीत मार्ययते प्रयुक्ते । किंच प्रजायै देवव्यतिरिकायामनुष्यादिकायाः प्रजायाः अमृतममारकं अविनाशकं वा स्वपुरुषं नावृणीत न प्रयुक्ते हविर्धारणीक्रियायां प्रवृत्तायां सत्यां पूर्वोक्तानां सर्वेषां स्थितेरवश्यंभावित्वात् न कंचिदपि विनाशकं स्वपुरुषं यमो निरूपयतीत्यर्थः । अपिच बृहस्पतिं बृहतां देवानां हविर्धारणे पालकं बृहतां मंत्राणां स्वामिनं वा ऋषिं सर्वस्य दृष्टादृष्टफलस्य दृष्टारं यज्ञं अरुणवत् क्रत्विग्यजमानाः कुर्वन्ति । अपिच यमः प्रियां तन्वं अस्मदीयमिष्टं शरीरं प्रारिरेचीव धातूनामनेकार्थत्वात् रिचिरत्र परिहारार्थं वर्तते प्रेचयति मृत्योः सकाशात्परिहरति कर्मवैगुण्यजनितदोषाभावादस्माकं जीवितं नापहरतीत्यर्थः ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

सप्तक्षरन्ति शिशवे मरुत्वते पित्रे पुत्रासो अप्यवीवतन् नृतम् ।

उभे इदं स्योभयस्य राजत उभेयतेते उभयस्य पुप्यतः ॥ ५ ॥ १३ ॥

सप्त । क्षरन्ति । शिशवे । मरुत्वते । पित्रे । पुत्रासः । अपि ।

अवीवतन् । नृतम् । उभे इति । इत् । अस्य । उभयस्य । राजतः ।

उभे इति । यतेते इति । उभयस्य । पुप्यतः ॥ ५ ॥ १३ ॥

मरुत्वते मरुतः स्तोतारः स्तुतिद्वारेण तद्वते पित्रे ऋत्विजां पितृभूताय शिशवे शंसनीयाय हविर्धानशकटयोः सुखासीनभूताय सोमाय सप्तच्छन्दांसि क्षरन्ति स्तुतित्वेन गच्छन्ति । अपिच पुत्रासोऽपि सोमस्य पुत्रभूताः ऋत्विजोऽपि ऋतं सत्यभूतं स्तोत्रं अप्यवीवतन् संगमयन्ति सद्गुणमाहिणीं स्तुतिं कुर्वन्तीत्यर्थः । उभे इव द्वे एव हविर्धानशकटे अस्योभयस्य देवजातस्य मनुष्यजातस्य च राजतः ईशाने उभे एव शकटे यतेते कर्मानुष्ठाने प्रयत्नं कुरुतः उभयस्य देवजातस्य मनुष्यजातस्य च पुप्यतः हविर्धारणद्वारेण पुष्टिं कुरुत इत्यर्थः ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य षष्ठे त्रयोदशोऽवर्गः ॥ १३ ॥

परेष्विवांसमिविपोडशर्चं चतुर्दशं सूक्तं विवस्वतः पुत्रस्य यमस्यार्पं अंगिरसोनः पितरो न भग्वा इति षष्ठ्या अंगिरःपित्रथर्वभृगुलक्षणाङ्गिगोकदेवताः मेहीत्याषास्त्रिम्बोर्लिंगोक्तदेवताकाः पितृदेवताकावा अतिद्रवसारमेयापित्यादिकस्तृचः सारमापुत्री यौ श्वानौ परलोकमार्गमभितः स्थि-

तौ तद्देवताकः शिष्टायमदेवत्याः यमायसोममिवि त्रयोदश्याद्याभनुष्टुभः यमायमधुमत्तममित्येषा
बृहती आदितोद्वादशविष्टुभः । तथाचानुक्रान्तं—परेयिवांसंपोडशयमोयामं पष्ठी लिंगोक्तदेवता
पराश्रतिस्रः पित्र्यावा तृचःश्वर्यां पराभनुष्टुभोबृहत्पुपान्त्येति । गतः सूक्तविनियोगः । महापि-
तृयज्ञे यमयागाख्यायाज्या । सूत्रितंच—इमंयममस्तरमाहिंसीदेतिद्वेपरेयिवांसंपवतोमहीरन्विति ।

तत्र प्रथमा—

प॒रेयि॒वांसं॑प्र॒वतो॑म॒हीरनु॑ब॒हुभ्यः॑प॒न्था॑मनुप॒स्पशान॑म् ।

वै॒व॒स्वतं॑सं॒गम॑नं॒जनानां॑य॒मंराजा॑नंह॒विषा॑दुव॒स्य ॥ १ ॥

प॒रेयि॒वांसं॑म् । प्र॒वतः॑ । म॒हीः । अ॒नु । ब॒हुभ्यः॑ । प॒न्था॑म् ।

अ॒नु॒स्प॒शान॑म् । वै॒व॒स्वत॑म् । स॒म॒गम॑नम् । ज॒नाना॑म् ।

य॒मम् । रा॒जान॑म् । ह॒विषा॑ । दु॒व॒स्य ॥ १ ॥

हे मदीयान्तरात्मन् यजमान वा त्वं राजानं पितृणां स्वामिनं यमं हविषा पुरोडाशादिना
दुवस्य परिचर । कीदृशं प्रवतः प्रकृष्टकर्मवतोभूलोकवर्तिभोगसाधनं पुण्यमनुष्ठितवतः पुरुषा-
न्महीः तत्तद्भोगोचितभूपदेशविशेषान् अनुपरेयिवांसं क्रमेण मरणादूर्ध्वं प्रापितवन्तं तथाव-
हुभ्यः स्वर्गार्थिभ्यः पुण्यरुद्ध्यः पुण्यरुतार्थं पन्थां स्वर्गस्पोषितमार्गं अनुपस्पशानं अबाधमा-
नं पापिनएव पुरुषान् स्वर्गमार्गबाधेन नरकं प्रापयन्ति नतु पुण्यरुतवद्भ्यः वैवस्वतं विव-
स्वतः सूर्यस्य पुत्रं जनानां पापिनांसंगमनं गन्तव्यस्थानरूपं ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

य॒मो नो॑गा॒तुं प्र॑थ॒मो वि॒वेद॑नै॒पागव्यू॑तिर॒प॒र्जत॑वा॒उ ।

य॒त्रानः॑पू॒र्वेपि॑तरः॒परे॑युरेनाज॒ज्ञानाः॑प॒थ्याः॑अ॒नु॒स्वाः ॥ २ ॥

य॒मः । नः॑ । गा॒तुम् । प्र॒थ॒मः । वि॒वे॒द॒ । न । ए॒पा । गव्यू॑तिः ।

अ॒प॒र्ज॒त॒वै । ॐ इति॑ । य॒त्र । नः॑ । पू॒र्वे । पि॒तरः॑ । प॒रा॒र्द्ध॒युः ।

ए॒ना । ज॒ज्ञा॒नाः । प॒थ्याः॑ । अ॒नु॒ । स्वाः॑ ॥ २ ॥

पथमः सर्वेषां मुरन्वोयमः नोस्माकं प्रजानां गातुं शुभाशुभनिमित्तं विवेद जानाति । ए-
षा गव्यूतिः नापभर्तवा उ अतिशयज्ञानयोगाद्यमस्य एषा गव्यूतिः अयं मार्गः न केनचिदपह-
र्तुमपनेतुं शक्यत इत्यर्थः । यत्र यस्मिन्मार्गेनोस्माकं पूर्वं पितरः परेषु एनानेन मार्गेण गच्छ-
न्वः जज्ञानाः जाताः सर्वे स्वाः स्वभूताः पथ्याः स्वकर्ममार्गभूतागतीः अनुगच्छन्ति ॥ २ ॥

आग्निमारुते मातलीकव्यैरित्येषा धाम्प्या । सृजितंच—इमंयममस्तरमाहिंसीदमातलीकव्यै-
र्ममोअंगिरोभिर्हृदीरतामवरजत्परासइति ।

सैषा सूक्ते तृतीया—

मातलीकव्यैर्ममोअङ्गिरोभिर्हृदस्पतिर्ऋक्कमिवावृधानः ।
याँश्चदेवावावृधुर्येचदेवान्त्वाहान्येस्वधयान्येमदन्ति ॥ ३ ॥

मातली । कव्यैः । यमः । अङ्गिरःऽभिः । बृहस्पतिः । ऋक्ऽभिः ।
वृधानः । यान् । च । देवाः । वृधुः । ये । च । देवान् ।
स्वाहा । अन्ये । स्वधया । अन्ये । मदन्ति ॥ ३ ॥

मातली मातलिन्द्रस्य सारथिः तद्वानिन्द्रोमातली सच कव्यैः कव्यभाग्भिः पितृभिः
सह वृचानोवर्धमानोभवति यमश्चांगिरोभिः पितृविशेषैः सह वर्धमानोभवति । तथा बृहस्प-
तिः ऋक्भिः पितृविशेषैः सह वर्धमानोभवति तत्र देवाइन्द्रादयो याँश्च कव्यभागादीन् पितृन्
वृधुर्वर्धयन्ति येच कव्यभागादयः पितरः देवानिन्द्रादीन् वर्धयन्ति तेषां मध्ये अन्ये इन्द्राद-
यः स्वाहामदन्ति स्वाहाकारेण हृष्यन्ति अन्ये पितरः स्वधया स्वधाकारेण हृष्यन्ति ॥ ३ ॥

महापितृयज्ञे यमस्य इमंयमेत्यादिके द्वे अनुवाक्ये इमंयमेत्येषा आग्निमारुतेषु धाम्प्या ।
सूत्रंतुपूर्वमेवोदाहृतं ।

सैषा सूक्ते चतुर्थी—

इमंयममस्तरमाहिंसीदाङ्गिरोभिःपितृभिःसंविदानः ।
आत्वामघ्राःकविशस्तावहन्त्वेनाराजन्हविषामादयस्व ॥ ४ ॥

इमम् । यम् । प्रइस्तरम् । आ । हि । सीद । अंगिरः३भिः ।
 पितृ३भिः । सम३विदानः । आ । त्वा । मन्त्राः । क॒वि॒इ॒श॒स्ताः ।
 व॒ह॒न्तु । ए॒ना । रा॒ज॒न् । ह॒वि॒षा । मा॒द॒य॒स्व ॥ ४ ॥

हे यमांगिरोभिः एतन्नामकैः पितृभिः संविदानः ऐकमत्यं गतस्त्वं इमं प्रस्तरं विस्तीर्णं
 यज्ञविशेषं आसीद आगत्योपविश । हि यस्मादेवं तस्मात् कविशस्ताः विद्वद्भिः ऋक्विग्भिः
 प्रयुक्तमन्त्राः त्वा त्वां आवहन्तु । हेराजन् एना एतेन हविषा तुष्टोमादयस्व यजमानं हर्षय ॥४॥

अथ पञ्चमी—

अङ्गिरोभिरांगहियज्ञियेभिर्यमवैरूपैरिहमादयस्व ।
 विवस्वन्तं हुवेयः पिता तेस्मिन्यज्ञे बर्हिष्यानिपद्य ॥ ५ ॥ १४ ॥

अङ्गिरः३भिः । आ । ग॒हि । य॒ज्ञिये॑भिः । य॒म । वै॒रू॒पैः ।
 इ॒ह । मा॒द॒य॒स्व । वि॒व॒स्व॒न्तम् । हु॒वे । यः । पि॒ता । ते ।
 अ॒स्मिन् । य॒ज्ञे । ब॒र्हि॒षि । आ । नि॒इ॒स॒द्य ॥ ५ ॥ १४ ॥

हे यम वैरूपैः विविधरूपयुक्तैः वैरूपसामपियैर्वा यज्ञियेभिः यज्ञयोग्यैः अंगिरोभिः स-
 हागहि आगच्छ । आगत्य च इहास्मिन् यज्ञे मादयस्व यजमानं हर्षय योविवस्वान् ते तव-
 पितास्ति अस्मिन् यज्ञे तं विवस्वन्तं हुवे आह्वयामि सचास्तीर्णं बर्हिषि आनिपद्योपविश्य
 यजमानं हर्षयतु ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य पठे चतुर्दशोवर्गः ॥ १४ ॥

अथ षष्ठी—

अङ्गिरसोनः पितरो नवंग्वा अथर्वाणो ऋगवः सोम्यासः ।
 तेषां वयं सुमत्तौ यज्ञियां नामपि भूद्रे सौमनसे स्याम ॥ ६ ॥

अङ्गिर॑सः । नः । पि॒तरः । न॒व॒ङ्ग्वाः । अ॒थ॒र्वा॒णः । ऋ॒ग॒वः ।
 सो॒म्या॒सः । ते॒षां । व॒यम् । सु॒म॒त्तौ । य॒ज्ञिया॑नाम् ।
 अ॒पि । भू॒द्रे । सौ॒म॒न॒से । स्या॒म् ॥ ६ ॥

अंगिरसः अंगिरोनामकाः अथर्वाणः अथर्वनामकाः भृगवो भृगुनामकाश्च नोस्माकं पितरो-
नवग्वाः अभिनवगमनयुक्ताः सदा नूतनवत् प्रीतिजनका इत्यर्थः ते च सोम्यासः सोममर्हन्ती-
ति सोम्याः यज्ञियानां यज्ञार्हाणां तेषां सुमतौ अनुग्रहयुक्तायां बुद्धौ वयं स्थाम सर्वदा तिष्ठेम ।
अपिच सौमनसे भद्रे सौमनस्य कारणे कल्याणे फले स्थाम सर्वदा तिष्ठेम ॥ ६ ॥

सत्रमध्ये दीक्षितस्य मरणे प्रेहिमेहीत्याद्याः पञ्चर्चस्तृतीयावर्जिता होत्राशंसनीयाः स-
त्रितंच-प्रेहिमेहिपथिभिः पूर्व्येभिरिति पञ्चानां तृतीयामुद्धरेदिति ।

तत्रैषा सप्तमी-

प्रेहिप्रेहिपथिभिः पूर्व्येभिर्यज्ञानः पूर्वपितरः परेषुः ।

उभाराजानास्वधयामदन्तायमंपश्यासिवरुणंचदेवम् ॥ ७ ॥

प्र । इहि । प्र । इहि । पथिभिः पूर्व्येभिः । यज्ञ । नः । पूर्व ।

पितरः । पराऽर्हयुः । उभा । राजाना । स्वधया । मदन्ता ।

यमम् । पश्यासि । वरुणम् । च । देवम् ॥ ७ ॥

यत्र यस्मिन् स्थाने नोस्माकं पूर्वं पुरातनाः पितरः पितामहादयः परेषुः पूर्व्येभिः पूर्वास्मिं
न् काष्ठेभ्यैः अनादिकालप्रवृत्तैरित्यर्थः पथिभिर्माणैः हे मपितः तत्स्थानं प्रेहिमेहि प्रगच्छ ।
गत्वा च स्वधया अमृतदानेन मदन्ता मदन्तौ तृप्यन्तौ राजाना राजानौ उभा उभौ यमं देवं
द्योतमानं वरुणं पश्यासि पश्य ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

संगच्छस्वपितृभिः संयमेनेष्टापूर्तेन परमेव्योमन् ।

हित्वायावद्यं पुनरस्तमेहि संगच्छस्व तन्वा सुवर्चाः ॥ ८ ॥

सम् । गच्छस्व । पितृभिः । सम् । यमेन । इष्टापूर्तेन । परमे ।

विओमन् । हित्वाय । अद्यम् । पुनः । अस्तम् । आ ।

इहि । सम् । गच्छस्व । तन्वा । सुवर्चाः ॥ ८ ॥

हे मदीयपितः अतस्त्वं परमे उल्लेखे व्योमन् व्योमनि स्वर्गाख्ये स्थाने स्वभूतैः पितृभिः
सह संगच्छस्व इष्टापूर्तेन औत्सर्तदानफलेन संगच्छस्व । तद्विष्टापूर्तेन सहागम्य अवर्ष पा-

पं हित्वाय हित्वा परित्यज्य अस्तं त्रियमानाख्यं गृहं एहि आगच्छ । ततः सुवर्चाः तृतीयार्थे
मथमा सुवर्चसा शोभनदीतियुक्तेन तन्वा स्वशरीरेण संगच्छस्व ॥ ८ ॥

पैतृमेधिके कर्मणि श्मशानायतनं प्रोक्षत्यपेतवीतेति । सूत्रितंच—गर्तोदकेन शमीशाख-
या त्रिः प्रसव्यमायतनं परिव्रजन् प्रोक्षत्यपेतवीतविचसर्पतावेति ।

सैषा नवमी—

अपेतवीतविचसर्पतातोस्माएतंपितरौलोकमक्रन् ।

अहोभिरद्भिरक्तुभिर्व्यक्तंयमोददात्यवसानमस्मै ॥ ९ ॥

अप । इत् । वि । इत् । वि । च । सर्पत् । अतः । अस्मै । एतम् ।

पितरः । लोकम् । अक्रन् । अहः६भिः । अत्६भिः । अक्तु६भिः ।

वि६अक्तम् । यमः । ददाति । अव६सानम् । अस्मै ॥ ९ ॥

श्मशाने पूर्वं स्थिताः हे पिशाचादयः अतोस्मात् मृतयजमानदहनस्थानात् अपेत अप-
गच्छत विशेषेणगच्छत विसर्पत च इदं स्थानं परित्यज्य नानाभावेन दूरतरं देशं गच्छतेत्यर्थः ।
पितरः अस्मै मृतयजमानस्यार्थाय एतं लोकं इदं दहनस्थानं अक्रन् परित्यज्य नानाभावेन
यमस्याज्ञया अन्वकुर्वन् यमोपि अहोभिर्दिवसैः अद्भिः अग्न्युक्षणोदकैः अक्तुभीराविभिः व्य-
क्तं संगतं शुद्धिनिमित्तैः कालोदकादिभिः शोधितमित्यर्थः अवसानं दहनस्थानं अस्मै मृतय-
जमानस्यार्थाय ददाति दत्तवान् ॥ ९ ॥

अनुस्तरण्यावृक्षौ पार्श्वयोराग्रफलाकृती तावद्धृत्य प्रेतस्यहस्तयोर्निदधात्यतिद्रवसारमेया
विति द्वाभ्यां । सूत्रितंच—वृक्षावृद्धृत्यपाण्योरादध्यादतिद्रवसारमेयौश्वानाविति ।

तत्रैषा दशमी—

अतिद्रवसारमेयौश्वानौचतुरक्षौश्वलौसाधुनापथा ।

अथापितृन्सुविदत्राँउपेहिद्यमेनयेसंधमाद्रमदन्ति ॥ १० ॥ १५ ॥

अति । द्रव । सारमेयौ । श्वानौ । चतुः६अक्षौ । श्वलौ । साधुना ।

पथा । अयं । पितृन् । सु६विदत्रान् । उपे । इहि । यमेन ।

ये । स६ध६माद्रम् । मदन्ति ॥ १० ॥ १५ ॥

हे अग्ने साधुना पथा समीचीनेन मार्गेण उभौ सारमेयौ श्वानौ अतिद्रव श्वानावुभौ अतिद्रव अतिक्रम्यगच्छ । यमसंबन्धिनौ यौ श्वानौ प्रेतस्य बाधकौ तौ परित्यज्य समीचीनेन मार्गेण प्रेतं नयेत्यर्थः । कीदृशौ श्वानौ सारमेयौ सरमानाम काचित्पसिद्धा देवशुनी तस्याः पुत्रौ चतुरक्षौ उपरिभागे पुनरप्यक्षिद्वयं ययोस्तादृशौ शबरौ कर्बुरवर्णौ । अथ शोभनमार्गेण गमनानन्तरं ये पितरोयमेन सधमादं सहर्षं मदन्ति प्राप्नुवन्ति तान् सुविद्वान् सुष्ठु अभिज्ञान् पितॄन् उपेहि उपगच्छ ॥ १० ॥

॥ इति सप्तमस्य षष्ठे पंचदशोवर्गः ॥ १५ ॥

अथैकादशी-

यौ ते श्वानौ यमरक्षितारौ चतुरक्षौ पथिरक्षौ नृचक्षसौ ।
ताभ्यामेनं परिदेहि राजन् त्वास्ति च अस्मा अनमीवं च धेहि ॥ ११ ॥
यौ । ते । श्वानौ । यम् । रक्षितारौ । चतुःक्षौ ।
पथिरक्षौ इति पथिदक्षौ । नृक्षक्षसौ । ताभ्याम् । एनम् । परि । देहि ।
राजन् । त्वस्ति । च । अस्मै । अनमीवम् । च । धेहि ॥ ११ ॥

हे राजन् हे यम ते त्वदीयौ यौ श्वानौ विधेते ताभ्यां श्वभ्यां हे राजन् यम एनं प्रेतं परिदेहि रक्षार्थं प्रयच्छ । कीदृशौ श्वानौ रक्षितारौ यमगृहस्य रक्षकौ चतुरक्षौ अक्षिचतुष्टययुक्तौ पथिरक्षौ मार्गस्य रक्षकौ नृचक्षसौ मनुष्यैः ख्याप्यमानौ श्रुतिस्मृतिपुराणाभिज्ञाः पुरुषास्तौ प्रख्यापयन्ति ताभ्यां श्वभ्यां दत्त्वा अस्मै प्रेताय त्वस्ति च क्षेममपि अनमीवं च रोगाभावमपि धेहि संपादय ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

उरूणसावं सुतृपा उदुंबलौ यमस्य दूतौ चरतो जनान् अनु ।
तावस्मभ्यं दृशये सूर्याय पुनर्दाताम सुमद्ये ह भद्रम् ॥ १२ ॥
उरूक्षसौ । असुक्ष्मौ । उदुंबलौ । यमस्य । दूतौ । चरतः ।
जनान् । अनु । तौ । अस्मभ्यम् । दृशये । सूर्याय । पुनः ।
दाताम् । अस्मै । अद्य । इह । भद्रम् ॥ १२ ॥

यमस्य संबन्धिनौ दूतौ श्वानौ जनाननु प्राणिनौ लक्ष्मीकृत्य सर्वस्य चरतः । कीदृशौ
उत्सृणसौ दीर्घनासिकायुक्तौ अस्तुतृपौ परकीयान् प्राणान् स्वीकृत्य वैस्तुप्यन्तौ उदुंबलौ उरु-
बलौ विस्तीर्णबलौ तावुभौ दूतौ सूर्याय दृशये सूर्यस्यदर्शनार्थं अद्य दिने इह कर्मणि भद्रम-
स्तु समीचीनं प्राणं पुनरस्मभ्यं दातां अदत्तां ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी—

यमायसोमंसुनुतयमार्यजुहुताहविः ।

यमंहयज्ञोगच्छत्यग्निदूतोअरंकृतः ॥ १३ ॥

यमाय । सोमम् । सुनुत । यमार्य । जुहुत । हविः । यमम् ।

ह । यज्ञः । गच्छति । अग्निदूतः । अरंस्कृतः ॥ १३ ॥

हे ऋत्विजोयमाय यमदेवार्थं सोमं सुनुत लतात्मकं सोममभिपुणुत । तथा यमाय यमार्थं
हविर्जुहुत अग्निदूतः अस्मिन्यज्ञे सोमोयमग्निदूतः । अग्नेदूर्तत्वमन्यवान्नातं—अग्निदेवानांदूतआ-
सीदिति । अरंकृतः बहुभिर्देवैरलंकाररूपैर्युक्तः तादृशोयज्ञोयमं ह यममेव गच्छति ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी—

यमार्यघृतवद्धविर्जुहोतप्रचतिष्ठत ।

सनेदिवेष्वायमदीर्घमायुःप्रजीवसे ॥ १४ ॥

यमार्य । घृतवद्धत् । हविः । जुहोत । प्र । च । तिष्ठत । सः । नः ।

देवेषु । आ । यमत् । दीर्घम् । आयुः । प्र । जीवसे ॥ १४ ॥

हे ऋत्विजोयमं यमाय घृतवद्वाग्देन संयुक्तं हविः पुरोडाशादिकं जुहोत जुहुत प्रतिष्ठत
च यमं यममुपतिष्ठध्वं च देवेषु मध्ये सयमोदेवः प्रजीवसे प्रकृष्टजीवनार्थं नोस्माकं दीर्घमायुः
आयमत् प्रयच्छतु ॥ १४ ॥

अथ पञ्चदशी-

यमायमधुमत्तमंराज्ञेहव्यंजुहोतन ।

इदंनमृक्पिभ्यःपूर्वजेभ्यःपूर्वेभ्यःपथिकृद्भ्यः ॥ १५ ॥

यमाय । मधुमत्तमम् । राज्ञे । हव्यम् । जुहोतन । इदम् । नमः ।

ऋपिभ्यः । पूर्वजेभ्यः । पूर्वेभ्यः । पथिकृद्भ्यः ॥ १५ ॥

हे ऋत्विजोयमाय राज्ञे मधुमत्तमं अतिशयेन मधुरं हव्यं पुरोडाशादिकं हविर्जुहोतन जुहुत । पूर्वजेभ्यः सृष्ट्यादावुत्पन्नेभ्यः अतएव पूर्वेभ्यः अस्मत्तः पूर्वभाविभ्यः पथिकृद्भ्यः शो-
भनमार्गकारिभ्यः ऋपिभ्यः यद्इदं प्रत्यक्षं यथा भवति तथा नमोस्तु ॥ १५ ॥

अथ षोडशी-

त्रिकद्रुकेभिःपततिशळुर्वीरेकमिद्वहत् ।

त्रिष्टुब्गायत्रीछन्दांसिसर्वातायमआहिता ॥ १६ ॥ १६ ॥

त्रिकद्रुकेभिः । पतति । पट् । उर्वीः । एकम् । इत् । बृहत् । त्रिस्तुप् ।

गायत्री । छन्दांसि । सर्वा । ता । यमे । आहिता ॥ १६ ॥ १६ ॥

त्रिकद्रुकेभिः द्वितीयार्थे तृतीयैषा त्रिकद्रुकान् ज्योतिर्गौरामुरिति त्रयोषागविशेषाज-
ध्यन्ते तान् प्रत्यङ्गभावाय संरक्षणार्थं च पतति यमस्तान् प्राप्नोति पट्संख्याकाः उर्वीः भूमीः
छत्वारुतमत्यवेक्षणाय प्राप्नोति । ताश्चोर्वीः शास्त्रान्तरमंत्रेण समाम्नातः-यण्मोर्वीरंहसस्या-
न्तुषौश्वपृथिवीचापश्चोपधयश्चोक्चंसन्नुताचेति । एकमिदं एकमेव बृहत् महत् जगद्यमश्च प्रतिपा-
दनीयः प्राप्नोति । किंच यानि त्रिष्टुप्गायत्र्यादीनि छन्दांसि सन्ति सर्वा ता सर्वाणि तानि
छन्दांसि यमे आहिता आहितानि ऋत्विग्भिः स्तुतित्वेनावस्थितानि ॥ १६ ॥

॥ इति सप्तमस्य पठे षोडशोवर्गः ॥ १६ ॥

उदीरतामिति चतुर्दशर्चं पञ्चदशं सूक्तम् । अत्रानुक्रम्यते-उदीरतां पठ्ना शंसः पित्र्यं
जगत्येकादशीति । यामायनाः परे पंचेति वचनात् यमपुत्रः शंताख्यऋषिः अग्निष्वात्ताख्ये-

कादशी जगती शिष्टास्त्रिष्टुभः पितरोदेवता । गतः सूक्तविनियोगः । अष्टकायां उदीरतामवरइ-
त्याद्याअष्टर्चहोमार्थाः । सूत्रितंच—उदीरतामवरउत्परासइत्यष्टाभिर्हृत्वेति महापितृयज्ञे पितरः
सोमवन्तइत्यस्यानुवाक्या उदीरतामित्येषा । सूत्रितंच—पितरोग्निष्वात्तायमउदीरतामवरउत्परास-
इति । आग्निमारुतेष्येषा धाप्या । सूत्रितंच—मातलीकव्यैर्यमोअंगिरोभिर्हृदीरतामवरउत्परा-
सइति ।

तत्र प्रथमा—

उदीरतामवरउत्परासउन्मध्यमाः पितरः सोम्यासः ।
असुंयईयुरवृकाऋतज्ञास्तेनोवन्तुपितरोहवेषु ॥ १ ॥

उत् । ईरताम् । अवर । उत् । परासः । उत् । मध्यमाः । पितरः ।
सोम्यासः । असुम् । ये । ईयुः । अवृकाः । ऋतज्ञाः ।
ते । नः । अवन्तु । पितरः । हवेषु ॥ १ ॥

त्रिविधाः पितरः उत्तमामध्यमाअधमाश्चेति यथाविधं श्रौतं कर्मानुष्ठाय पितृत्वं प्राप्ताउ-
त्तमाः स्मार्तकर्ममात्रपरामध्यमाः अत्रापिकैश्चित् संस्कारैः विकलाअधमाः एतदेवाग्निपेत्य ये
अग्निदग्धायेअग्निदग्धाइत्यादिर्भवे समान्नाताः । तेष्ववरे निरुष्टाः उदीरतां उत्तमं हविः प्राप्नुव-
न्तु । परासः उत्तमाः पितरः उदीरतां मध्यमाः पितरः उदीरतां ते सर्वेप्यस्मद्विषये सोम्यासः
सोम्याअनुग्रहपराः सन्तु । ये पितरः अवृकाः वृकवदरण्यश्वादस्मासु हिंसामकुर्वतः ऋतज्ञाः
अस्मदनुष्ठितं यज्ञं जानन्तः असुमस्मत्प्राणमीयुः रक्षितुं प्राप्तास्ते पितरः हवेष्वस्मदीयेष्वाह्वा-
नेषु नोऽस्मानवन्तु रक्षन्तु ॥ १ ॥

महापितृयज्ञे पितरोर्वाहिपदइत्यस्येदंपितृभ्यइति द्वितीयानुवाक्या । सूत्रंतु पूर्वमेवोहाहतं ।
आग्निमारुते इदंपितृभ्यइत्येषा धाप्या । सूत्रितंच—आहंपितृन्तुविद्वान्अविस्तीदंपितृभ्योनमो-
अस्त्वद्यस्वादुष्किलायमितिचतसइति । महापितृयज्ञे पितरोर्वाहिपदइत्यस्य द्वितीयानुवाक्या ।
सूत्रंतु पूर्वमुदाहतं ।

तत्रैषा द्वितीया—

इदं पितृभ्यो नमो अस्त्वद्यये पूर्वा सोऽपरा स ईयुः ।
ये पार्थिवे रजस्यानिपत्ता ये वानूनं सुवृजनां सुविस्तु ॥ २ ॥
इदम् । पितृभ्यः । नमः । अस्तु । अद्य । ये । पूर्वाः । ये ।
उपरासः । ईयुः । ये । पार्थिवे । रजसि । आ । निःसत्ताः ।
ये । वा । नूनम् । सुवृजनां सु । विस्तु ॥ २ ॥

पूर्वाः यजमानोत्पत्तेः पूर्वमुत्पन्नाः ज्येष्ठभ्रातृपितामहादयो ये ईयुः पितृलोकं प्राप्ताः ये चान्ये उपरासो यजमान जन्मन उपर्युत्पन्नाः कनिष्ठभ्रातृस्वपुत्रादयः ईयुः पितृलोकं प्राप्ताः येभ्य न्ये पार्थिवे पृथिवीसंयन्धिनि रजसि रजोगुणकार्येस्मिन्कर्मणि आनिपत्ताः हविः स्वीकर्तुं भागत्पोषविष्टाः ये वा केचिदन्ये बन्धुवर्गरूपाः पितरः विष्णु बन्धुत्वात् नूनं निश्चयेन आनिपत्ताः श्राद्धादिस्वीकाराभागतपोषविष्टाः । कीदृशीषु विष्णु सुवृजनासु वृज्यते परित्यज्यते दारिद्र्यमनेनेति वृजनं धनं शोभनं वृजनं यासां ताः सुवृजनाः तादृशीषु धनसमृद्ध्या श्राद्धादिकर्मपरास्त्वित्यर्थः । सर्वेभ्य उक्तेभ्यः पितृभ्यः अद्यास्मिन् कर्मणीदं नमोस्तु अयमाहुनिमदानपूर्वको नमस्कारो भवतु ॥ २ ॥

तत्रैषा तृतीया—

आहं पितृन् सुविद्वान् अविस्ति नपातं च विकर्मणं च विष्णोः ।
वर्हिषदो पेस्वधया सुतस्य भजन्त पितृवस्तद्भागमिष्टाः ॥ ३ ॥
आ । अहम् । पितृन् । सुविद्वान् । अविस्ति । नपातम् । च ।
विःकर्मणम् । च । विष्णोः । वर्हिषदः । पे । सुधया ।
सुतस्य । भजन्त । पितृवः । ते । इह । आर्गमिष्टाः ॥ ३ ॥

आहं यजमानः सुविद्वान् मदीयां भक्तिं शृणु जानतः पितृन् आजविस्ति आजिगृहेन सन्धवानस्मि । विष्णोर्जापिनोपतस्य नपातं च विनाशाभावं च विकर्मणं विरोधेन दृष्टिं च सन्धवानस्मि ये पितरोषर्हिषदः वर्हिषि सीदन्ति ते इहास्मिन्कर्मणि आगमिष्टाः अदिगृहेना-

गताः आदरपूर्वं समागत्य स्वधया पुरोडाशाद्यन्नेन सह सुतस्याभिपुतस्य सोमलक्षणस्य पितरः
पितोरन्नस्य भागं भजन्त सेवन्ते उपयुजते ॥ ३ ॥

सैषा चतुर्थी—

वर्हिषदःपितरुत्त्यर्वाग्निमावोहव्याचक्रमजुपध्वम् ।
तआगतावसाशंतमेनाथानःशंयोररूपोदधात ॥ ४ ॥

वर्हिषदः । पितरः । उती । अर्वाक् । इमा । वः । हव्या ।
चक्रम । जुपध्वम् । ते । आ । गत । अवसा । शमस्तमेन ।
अथ । नः । शम् । योः । अरपः । दधातु ॥ ४ ॥

हे वर्हिषदः वर्हिषि यज्ञे सीदन्तीति वर्हिषदः अत्रापि ये वैयज्वानस्तेपितरोवर्हिषदइत्यत्र श्रु-
तत्वात् । यागं कृत्वा प्रेत्य पितृलोकं प्राप्ताः वर्हिषदः तादृशा हे पितरः अर्वागर्वाचोनानामस्मा-
कमूती रक्षा भवद्भिः कर्तव्येति शेषः । वोयुष्मदर्थं इमा हव्या एतानि हवींषि चक्रम अतस्ता-
नि जुपध्वं ते हविर्जुष्टवन्तोयुष्यं शंतमेन सुखतमेन अवसा रक्षणेन निमित्तभूतेन आगत आभि-
मुख्येनास्मान् प्राप्नुव । अथानन्तरं नोस्मभ्यं शं सुखं योः दुःखवियोगं अरपः पापरहितं च द-
धात दत्त ॥ ४ ॥

महापितृयज्ञे पितरः सोमवन्तइत्यस्य याज्या उपहूताः पितरइत्येषा । सूत्रितंच—उपहूताः
पितरः सोम्यासस्त्वंसोमप्रचिकितोमनीषेति ।

सैषा सूक्ते पंचमी—

उपहूताःपितरःसोम्यासोवर्हिष्येषुनिधिपुप्रियेषु ।
तआगमन्तुतद्दहश्रुवन्त्वधिब्रुवन्तुतेवन्तस्मान् ॥ ५ ॥ १७ ॥

उपहूताः । पितरः । सोम्यासः । वर्हिष्येषु । निधिपु ।
प्रियेषु । ते । आ । गमन्तु । ते । दह । श्रुवन्तु । अधि ।
ब्रुवन्तु । ते । अबन्तु । अस्मान् ॥ ५ ॥ १७ ॥

सोम्यासः सोम्याः अस्मदनुग्रहपराः सोमसंपादिनोवा पितरः बहिष्पेषु यागार्हेषु प्रियेषु तृ-
तिकरेषु निधियु निधिसदृशेषु हविःषु निमित्तभूतेषु सत्सु उपहृताअस्माभिराहूतास्ते पितरः आ-
गमन्तु आगच्छन्तु आगत्य च इहास्मिन्कर्मणि अस्माभिः प्रयुक्ताः स्तुतीः श्रुवन्तु शृण्वन्तु ।
श्रुत्वा च अधिब्रुवन्तु साधुरयं यजमानइत्यादरेण कथयन्तु ते तादृशाः पितरः अस्मानवन्तु
रक्षन्तु ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य पष्ठे सप्तदशोवर्गः ॥ १७ ॥

अथ षष्ठी-

आच्यजानुदक्षिणतोनिपद्येमंयज्ञमभिगृणीतविश्वे ।
मार्हिसिष्टपितरःकेनचिन्नोयद्वहार्गःपुरुषताकराम ॥ ६ ॥

आ॒द्य॒ । जा॒नु॒ । द॒क्षि॒ण॒तः॒ । नि॒प॒द्ये॒ । इ॒म॒म् । य॒ज्ञ॒म् । अ॒भि॒ ।
गृ॒णी॒त॒ । वि॒श्वे॒ । मा॒ । हिं॒सि॒ष्ट॒ । पि॒तरः॒ । के॒न॒ । चि॒त् । नः॒ ।
यत् । वः॒ । आ॒र्गः॒ । पु॒रु॒ष॒ता॒ । क॒रा॒म ॥ ६ ॥

पितृणामयं स्वाभाविको धर्मः अथैते पितरः प्राचीनावीतिनः सव्यं जान्वाच्येति वचना-
त् । हे पितरः विश्वे सर्वे यूयं जानु आच्य भूमौ निपात्य दक्षिणतः दक्षिणपार्श्वे निपद्योपविश्य
इममस्मदीयं यज्ञं अभिगृणीत अभिष्टुत विशिष्टवृत्तिमोगात्परया प्रीत्या सगुणोयं यज्ञइति च
शंसतेत्यर्थः । अपिच वोयुष्माकं यत्किंचित्कर्मवैगुण्यजनितं आगः अपराधं पुरुषता मनुष्य-
त्वेन हेतुना कराम वयं कृतवन्तः हे पितरः तेन केनचिदप्यपराधेन नोस्मान् मार्हिसिष्ट ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

आसीनासोरुणीनामुपस्थैरयिधत्तदाशुपेमर्त्याय ।
पुत्रेभ्यःपितरस्तस्यवस्वःप्रयच्छततद्दुर्जदधात ॥ ७ ॥

आसी॒नासः॒ । अ॒रु॒णी॒ना॒म् । उ॒प॒स्थै॒ । र॒यि॒म् । ध॒त्त॒ । दा॒शु॒पे॒ ।
म॒र्त्या॒या॒ । पु॒त्रे॒भ्यः॒ । पि॒तरः॒ । त॒स्य॑ । व॒स्वः॒ । प्र॒ ।
य॒च्छ॒त् । ते॒ । दु॒र्ज॒म् । द॒धा॒त् ॥ ७ ॥

अरुणीनामारोचमानानां ज्वालानां वा देवतानां वा उपस्थे समीपस्थाने वेद्याख्ये आसीनासः उपविष्टाः पितरोऽयं दाशुषे हविर्दत्तवते मर्त्याय मनुष्याय यजमानाय रयिं धनं धत्त दत्त हे पितरोऽयं तस्य यजमानस्य पुत्रेभ्यः वस्त्वोवसु धनं प्रयच्छत ते तादृशायुषं इहास्मि-
अस्मदीये कर्मणि ऊर्जं धनं दधात निधत्त ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

येनःपूर्वेपितरःसोम्यासोनूहिरेसोमपीथंवसिष्ठाः ।

तेभिर्धमःसरराणोहवींष्युशान्नुशान्निःप्रतिकाममन्तु ॥ ८ ॥

ये । नः । पूर्वे । पितरः । सोम्यासः । अनुऽहूहिरे । सोमऽपीथम् ।

वसिष्ठाः । तेभिः । धमः । समऽरराणः । हवींषि । उशन् ।

उशान्निः । प्रतिऽकामम् । अन्तु ॥ ८ ॥

सोम्यासः सोमसंपादिनोवसिष्ठाः वस्तुतयाः कृताच्छादनाः धनवत्तमावा नोस्माकं ये पूर्वे पितरः सोमपीथं सोमपानं अनूहिरे आनुपूर्व्येण देवेभ्यश्च पितृभ्यश्च प्रामुबन्तः दत्तवन्त इत्यर्थः । उशन् पितृभिः सहसंभोगं कामयमानोऽयमः पितृपतिः उशान्निर्धमेन सह संभोगं कामयमानैस्तेभिस्तैरस्मदीयैः पितृभिः सह रराणोरममाणः हवींषि अस्माभिर्दत्तानि प्रतिकामं कामं प्रति अन्तु यानियानि हवींषि कामयते तानितानि भक्षयत्वित्यर्थः ॥ ८ ॥

महापितृयज्ञे अग्नेः कव्यवाहनस्य येतावृषुरित्येषा प्रथमानुवाक्या । सूत्रितंच—येतावृषु-
र्देवत्राजेहमानास्त्वदग्नेकाव्यात्वन्मनीषा इति ।

सैषा सूक्ते नवमी—

येतावृषुर्देवत्राजेहमानाहोत्राविदुःस्तोमंतष्टासोअर्केः ।

आग्नेयाहिसुविदत्रेभिर्वाइसत्यैःकव्यैःपितृभिर्धर्मसन्निः ॥ ९ ॥

ये । तृषुः । देवऽत्रा । जेहमानाः । होत्राऽविदः । स्तोमंस्तष्टासः ।

अर्केः । आ । अग्ने । याहि । सुविदत्रेभिः । अर्वाइ ।

सत्यैः । कव्यैः । पितृभिः । धर्मसन्निः ॥ ९ ॥

देवत्रा देवान् जेहमानाः क्रमेण गच्छन्तः क्रमेण देवत्वं प्राप्ताइत्यर्थः । होत्राविदः य-
ज्ञान् सम्पक्कर्तुं वेदितारः अर्केरर्चनीयैः स्तोत्रैः स्तोमतष्टासः स्तोमानां च सम्पक्कर्तारः ये
पितरः तावुः तृष्यन्ति हे अग्ने त्वं तैः पितृभिः आ अर्वाङ् अस्मदभिमुखः आयाहि आ-
गच्छ । कीदृशैः सुविदत्रेभिः सुविदत्रैः सत्यैरविसंवादिभिः कव्यैः कव्यं नाम पितृदेवत्वं हविः
सत्संबन्धिभिः यद्वा कव्यैः कविभिर्मैधाविभिः स्वार्थिकोपय धर्मसद्भिः यज्ञसादिभिः ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

येसत्यासोहविरदोहविष्पाइन्द्रेणदेवैःसरथंदधानाः ।

आग्नेयाहिसहस्रदेववन्दैःपरैःपूर्वैःपितृभिर्धर्मसद्भिः ॥ १० ॥ १८ ॥

ये । सत्यासः । हविःइअदः । हविःइपाः । इन्द्रेण । देवैः ।

सरथम् । दधानाः । आ । अग्ने । याहि । सहस्रम् । देवइवन्दैः ।

परैः । पूर्वैः पितृभिः । धर्मसत्भिः ॥ १० ॥ १८ ॥

सत्यासः सत्याय पितरः हविरदः भक्षणयोग्यस्य हविषः अत्तारोभक्षयितारः हविष्पाः
पानयोग्यस्य हविषः पातारः इन्द्रेण देवैः सरथं समानमेकं तुल्यं रथं दधानाः लङ्घ्ये शानच्
गमनाय सदा धारयन्ति हे अग्ने तैः पितृभिः सह आयाहागच्छ । कीदृशः सहस्रं तृतीयार्थे
प्रथमा सहस्रेण बहुभिरित्यर्थः देववन्दैः देवसंबन्धिभिः स्तोत्रैर्युक्ताः परैः परकालीनैः पूर्वैः पू-
र्वकालीनैः धर्मसद्भिः यज्ञसादिभिः महावीरसादिभिः आदित्यसादिभिर्वा ॥ १० ॥

॥ इति सप्तमस्य पष्ठेष्टादशोवर्गः ॥ १८ ॥

महापितृयज्ञे पितरोमिष्वात्ताइत्यस्य अग्निष्वात्ताः पितरइत्येषा प्रथमानुवाक्या । सूत्रि-
तंच—अग्निष्वात्ताःपितरएहगच्छत येचेहपितरोयेचनेहेति ।

तत्रैपैकादशी—

अग्निष्वात्ताःपितरएहगच्छतसदःसदःसदतसुप्रणीतयः ।

अत्ताहवींयिप्रयतानिवाहिष्यथार्यिसर्ववीरंदधातन ॥ ११ ॥

अग्नि॑ऽस्वात्ताः । पि॒तरः । आ । इ॒ह । ग॒च्छ॒त । स॒दः॑ऽस॒दः ।
 स॒द॒त । सु॒ऽप्र॒नी॒त॒यः । अ॒त्त । ह॒वी॒र्षि॑ । प्र॒क्ष॒य॒ता॒नि । व॒र्हि॒र्षि॑ ।
 अ॒र्थ । र॒यि॒म् । स॒र्व॑ऽवी॒र॒म् । द॒धा॒त॒न् ॥ ११ ॥

अग्निष्वात्ताः अग्निनास्वादिताः एतन्नामकाः पितरः यूर्यं इहास्मिन् पितृकर्मणि आगच्छत । आगत्य च हे सुप्रणीतयः अभिपूजितप्रणयनायूर्यं सदःसदः स्वस्वस्थानं सदत सीदत तत्रतत्र स्थाने यथेष्टमुपविशतेत्यर्थः । उपविश्य च बर्हिष्वात्तादितानि प्रयतानि शुचीनि हवींषि अत्त भक्षयत । अधानन्तरं सर्ववीरं सर्ववीरैः पुत्रपौत्रैरुपेतं रयिं धनं दधातन अस्मभ्यंदत्त ॥ ११ ॥

महापितृयज्ञे वषट्कारक्रियायां त्वमग्नईळितइत्येषा स्विष्टकृतोयाज्या । सवितंच—यो-
 मिःकव्यवाहनस्त्वमग्नईळितोजातवेदइतिसंयाज्येति ।

सैषा द्वादशी—

त्वम॑ग्नई॒ळितो॒जा॒तवे॒दोवा॑ङ्म॒व्यानि॑सुर॒भीणि॑ कृ॒त्वी ।
 प्रा॒दाः पि॒तृभ्यः॑ स्व॒धया॒ ते अ॑क्ष॒न्न॒द्धि॒ त्वेदे॒व प्र॑य॒ता ह॒वी॒र्षि॑ ॥ १२ ॥

त्वम् । अ॒ग्ने । ई॒ळि॒तः । जा॒त॒ऽवे॒दः । अवा॑ङ् । ह॒व्यानि॑ ।
 सु॒र॒भी॒णि॑ । कृ॒त्वी । प्र । अ॒दाः । पि॒तृभ्यः॑ । स्व॒धया॑ । ते ।
 अ॒क्ष॒न् । अ॒द्धि॒ । त्वम् । दे॒व । प्र॒क्ष॒य॒ता । ह॒वी॒र्षि॑ ॥ १२ ॥

हे जातवेदः जातं सर्वं जगद्वेत्तीति जातवेदाः तथाविध हे अग्ने ईळितः अस्माभिः स्तुतस्त्वं हव्यानि अस्मदीयानि हवींषि सुरभीणि सुगन्धीनि कृत्वी कृत्वा अवाङ् हवनं कृतवानसि । कृत्वाच पितृभ्यः प्रादाः । ते च पितरः स्वधया स्वधाकारेण दत्तं हविः अक्षन् अदन्तु हे देव त्वमपि प्रयता प्रयत्नसंपादितानि हवींषि अद्धि भक्षय ॥ १२ ॥

महापितृयज्ञे येचेहेतिद्वितीयानुवाक्या । सूत्रमुक्तं ।

सैषा त्रयोदशी-

येचेहपितरोयेचनेहयांश्चविद्वयाँउचनप्रविद्व ।
त्वैवेत्थयतितेजातवेदःस्वधाभिर्घृज्ञंसुकृतंजुपस्व ॥ १३ ॥

ये । च । इह । पितरः । ये । च । न । इह । यान् । च । विद्व ।
यान् । ऊँ इति । च । न । प्रविद्व । त्वम् । वेत्थ । यति । ते ।
जातवेदः । स्वधाभिः । यज्ञम् । सुकृतम् । जुपस्व ॥ १३ ॥

ये च पितरः इहास्मत्समीपे वर्तन्ते येच इह न सन्ति यौश्च पितृन् विद्व सन्निरुष्ट-
त्वाजानीम यान् उचन अपिच न प्रविद्व विप्रकृष्टत्वात् वयं न विजानीमः यति ते यावन्त-
स्ते भवन्ति तान् सर्वान् यथोक्तान् हे जातवेदः उत्पन्नसर्ववस्तुविषयज्ञानाग्ने त्वं वेत्थ जानासि
स्वधाभिर्हविलक्षणेनैः सुकृतं साधुकृतं यज्ञं जुपस्व प्रीत्या गृहाण ॥ १३ ॥

पूर्वोक्तएव यागे येअग्निदग्धा इत्येषा याग्या । सूत्रितंच-येअग्निदग्धायेअनग्निदग्धा
इमंयमप्रस्तरमाहितीदेति द्वे इति ।

सैषा सूक्ते चतुर्दशी-

येअग्निदग्धायेअनग्निदग्धामध्येदिवःस्वधयामादयन्ते ।
तेभिःस्वराळसुनीतिमेतांयथावशंतन्वैकल्पयस्व ॥ १४ ॥ १५ ॥

ये । अग्निदग्धाः । ये । अनग्निदग्धाः । मध्ये । दिवः । स्वधयां ।
मादयन्ते । तेभिः । स्वराट् । असुनीतिम् । एताम् ।
यथावशम् । तन्वम् कल्पयस्व ॥ १४ ॥ १५ ॥

ये पितरः अग्निदग्धाः अग्निना प्रस्मीकृताः श्मशानं प्राप्ताइत्यर्थः ये च पितरः अनग्नि-
दग्धाः श्मशानकर्म न प्राप्ताः मध्येदिवः दुलोकस्य मध्ये स्वधया हविलक्षणेनानेन मादयन्ते
तृप्यन्ति हे अग्ने स्वराट् स्वकर्माणभोगेन दीप्यमानः तेभिस्तैः पितृभिः सहितः सन् अगुनीनि

माणानां विषयेषु नेतारं अस्मत्पित्रन्नरात्मानं एतां तन्वं एतद्देवताशरीरं यथावशं यथाकामं
कल्पयस्व समर्थयस्व ग्रासयेत्यर्थः ॥ १४ ॥

॥ इति सप्तमस्य पठे एकोनविंशोवर्गः ॥ १९ ॥

मैनमिति चतुर्दशर्चं षोडशं सूक्तं यमपुत्रस्य दमनस्यार्पणं आदितोदश त्रिष्टुभः ततश्च-
तस्रोनुष्टुभः अग्निर्देवता । तथाचानुक्रान्तं—मैनं दमनआग्नेयं चतुरनुष्टुबन्तमिति । दीक्षितमरणे
आघाः पल्लवः शंसनीयाः । सूत्रितंच—मैनमग्नेविदहोमाभिशोचइति षट् पूषात्वेतद्व्यावयतुम-
विद्वानिति । दहमानस्यपेतस्योपस्थानेप्येताः शंसनीयाः ।

तत्र मथमा—

मैनमग्नेविदहोमाभिशोचोमास्यत्वचंचिक्षिपोमाशरीरम् ।

यदाशृतंरुणवोजातवेदोथेमैनंपरिदत्तात्पितृभ्यः ॥ १ ॥

मा । ए॒नम् । अ॒ग्ने । वि । द॒हः । मा । अ॒भि । शो॒चः । मा ।

अ॒स्य । त्वचं॑म् । चि॒क्षि॒पः । मा । शरी॑रम् । य॒दा । शृ॒तम् । रु॒णवः ।

जा॒त॒श्चे॒दः । अ॒र्थ । ई॒म् । ए॒नम् । प्र । हि॒णु॒तात् । पि॒तृ॒भ्यः ॥ १ ॥

हे अग्ने एनं मेतं माविदहः विशेषेण दग्धं भस्मीभूतं माकुरु माभिशोचः अभितः शोकेन
संतापेन युक्तं माकुरु । अस्य त्वचं माचिक्षिपः इतस्ततोविक्षिप्तं माकुरु शरीरमपि विक्षिप्तं
माकुरु । हे जातवेदः अग्ने यदा त्वं शृतं पक्वं सुदग्धं रुणवः करिष्यसि अथ तदानीं ईमेनं
मेतं पितृभ्यः परिदत्तात् पितृसमीपे मेरय ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

शृतंयदाकरंसिजातवेदोथेमैनंपरिदत्तात्पितृभ्यः ।

यदागच्छात्यसुनीतिमेतामथदिवानां वशनीर्जवाति ॥ २ ॥

शृ॒तम् । य॒दा । करं॑सि । जा॒त॒श्चे॒दः । अ॒र्थ । ई॒म् । ए॒नम् । परि॑ ।

द॒त्तात् । पि॒तृ॒भ्यः । य॒दा । ग॒च्छा॒ति । अ॒सु॒नी॒तिम् । ए॒ताम् ।

अ॒र्थ । दे॒वाना॑म् । व॒शा॒ह॒नीः । ज॒वा॒ति ॥ २ ॥

हे जातवेदः यदा प्रेतशरीरं शृतं पक्वं करसि करिष्यसि अथ ईतदानीमेवं एनं प्रेतं पितृभ्यः परितृप्तात् प्रयच्छ यदा अयं प्रेतः एतामग्निना कृतामसुनीतिं प्राणस्य नयनं प्राणप्रेरणं गच्छा-
ति गच्छति प्रामोति अथ तदानीमेव देवानां वाशनी देवानां वशं प्रापितो भवति भवति ॥२॥

अथ तृतीया—

सूर्यं चक्षुर्गच्छतु वातं मात्मा द्यां च गच्छ पृथिवीं च धर्मणा ।

अपोवा गच्छ यद्वितत्र ते हितमोषधीषु प्रतितिष्ठा शरीरैः ॥ ३ ॥

सूर्यम् । चक्षुः । गच्छतु । वातम् । आत्मा । द्याम् । च । गच्छ ।

पृथिवीम् । च । धर्मणा । अपः । वा । गच्छ । यदि । तत्र ।

ते । हितम् । ओषधीषु । प्रति । तिष्ठ । शरीरैः ॥ ३ ॥

हे प्रेत ते त्वदीयं चक्षुरिन्द्रियं सूर्यं गच्छतु प्रामोतु आत्मा प्राणः वातं वायुं गच्छतु अपिच त्वमपि धर्मणा सुकृतेन तत्फलं भोक्तुं द्यां च अत्र च शब्दो विकल्पार्थं द्युलोकं वा पृथिवीं च पृथिवीं वा गच्छ प्रामुहि अपोवान्तरिक्षलोकं गच्छ प्रामुहि यदि तत्रान्तरिक्षे हितं स्थापितं ते तव कर्मफलं ओषधीषु शरीरैः शरीरावयवैः प्रतितिष्ठ प्रतितिष्ठति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

अजो भागस्नपसा तं तपस्व तं ते गोचिस्तपतु तं ते अर्चिः ।

यास्ते शिवास्तन्वा जातवेदस्ताभिर्वहेन सुकृता मुलोकम् ॥ ४ ॥

अजः । भागः । तपसा । तम् । तपस्व । तम् । ते । शोचिः ।

तपतु । तम् । ते । अर्चिः । याः । ते । शिवाः तन्वाः । जातवेदः ।

ताभिः । बह । एनम् । सुकृताम् । ऊँ इति । लोकम् ॥ ४ ॥

अजः जननरहितः शरीरेन्द्रियादिभागव्यतिरिक्तः अन्तरपुरुषलक्षणो यो भागोऽस्ति हे अग्ने ते त्वदीयेन तपसा तापनेन तं तादृशं भागं तपस्य तप्तं कुरु तथा ते तव शोचिः शोकहेतुज्वालाविशेषः तं भागं तपतु संस्करोतु । अपिच ते तवाचिर्भासकः ज्वालाविशेषः तं भागं तपतु । तपः—

शोचिरर्चिःशब्दानां सन्तापतारतम्येनभेदः । जातवेदः ते तव यास्तन्वोमूर्त्यः शिवाः सुखहे-
तवः ननु तापपदाः ताभिरें तनूभिः प्रेतं सुकृतां शोभनकर्मकारिणां लोकं स्थानं वह प्रापय ।
उशब्दः पूरणः ॥ ४ ॥

अथ पंचमी-

अवसृजपुनरग्रेपितृभ्योयस्तआहुतश्चरतिस्वधाभिः ।
आयुर्वसानउपवेतुशेषःसंगच्छतांतन्वाजातवेदः ॥ ५ ॥ २० ॥
अव । सृज । पुनः । अग्रे । पितृभ्यः । यः । ते । आहुतः । चरति ।
स्वधाभिः । आयुः । वसानः । उप । वेतु । शेषः ।
सम् । गच्छताम् । तन्वा । जातवेदः ॥ ५ ॥ २० ॥

हे अग्रे यः प्रेतः पुमान् ते तुभ्यं आहुतः चितौ मंत्रेण समर्पितः सन् स्वधाभिः स्वधा-
कारसमर्पितैरुदकादिभिः सह चरति तं प्रेतं पितृभ्यः पितृप्राप्त्यर्थं पुनरवसृज भूयः प्रेरय ।
अयं प्रेतआयुर्विवनं वसानआच्छादयन् आयुषा युक्तइत्यर्थः । शेषः शिष्यमाणमस्थिलक्षणं-
यजनीयं शरीरं उपवेतु उपगच्छतु । हे जातवेदः तव प्रसादात् तन्वा शरीरेण संगच्छतां संग-
तोभवतु ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य पष्ठे विंशोवर्गः ॥ २० ॥

अथ षष्ठी-

यत्तेरुणःशकुनआतुतोदपिपीलःसुर्पउतवांश्वापदः ।
अग्निष्टद्विश्वादगदरुणोतुसोमश्चयोब्राह्मणांआविवेश ॥ ६ ॥
यत् । ते । रुणः । शकुनः । आतुतोद । पिपीलः । सुर्पः ।
उत् । वा । श्वापदः । अग्निः । तत् । विश्वः । अत् । अगदम् ।
रुणोतु । सोमः । च । यः । ब्राह्मणान् । आविवेश ॥ ६ ॥

हे मृतशरीर ते तव संबन्धि यदंगं कृष्णः शकुनः काकाख्यः आतुतोद आङ्गीपदर्थे ईषत्तु-
न्नवान् तथा पिपीलः पिपीलिका वा सर्पोवा उतवा अपिवा श्वापदः श्वश्रृगालादिः एतेषामन्य-
तमोयदि तुन्नवानित्यर्थः विश्वात् सर्वस्यात्ता अग्निः तत्तादृशमंगं अगदं कृणोतुदोपरहितं करोतु
संस्करोत्वित्यर्थः । तथा सोमश्च देवतारूपः ओषधिरूपोवा संस्करोतु यः सोमः ब्राह्मणान्
ऋत्विगादीन् आविवेश मविष्टवान् ॥ ६ ॥

अनुस्तरण्यावपया प्रेतस्य मुखमग्नेर्वर्मत्यनया प्रोर्णुयात् । सूत्रितंच—अनुस्तरण्यावपा-
मुत्विद्य शिरोमुखं प्रच्छादयेदग्नेर्वर्मपरिगोभिर्व्ययस्वेतीति ।

सैषा सूक्ते सप्तमी—

अग्नेर्वर्मपरिगोभिर्व्ययस्वसंप्रोर्णुष्वपीवसा मेदसा च ।

नेत्वा धृष्णुर्हरसा जर्हपाणो दधृक् विधक्ष्यन्पर्यह्वयति ॥ ७ ॥

अग्नेः । वर्म । परि । गोभिः । व्ययस्व । सम् । प्र । ऊर्णुष्व । पीवसा
मेदसा । च । न । इत् । त्वा । धृष्णुः । हरसा । जर्हपाणः ।
दधृक् । विधक्ष्यन् । परिह्वयति ॥ ७ ॥

हे प्रेत अग्नेः स्वभूतं यर्म ज्वालालक्षणं कवचं गोभिः अनुस्तरणीगोचर्मणा परिव्ययस्व
परितः संवृणु । किंच पीवसा स्थूलेन मेदसा मांसेन च संसम्यक् प्रोर्णुष्व आच्छादय । एवं कृते
सति हरसा तेजसा धृष्णुर्धर्मणशीलः जर्हपाणः अत्यर्थं हृष्यन् दधृक् घृष्टः प्रगल्भः । ऋत्विगि-
त्यादिना दधृक्शब्दो निपातितः । विधक्ष्यन् विविधं भस्मीकरिष्यन् एवं भूतोभिः त्वा त्वां मे-
त्यर्थं स्वयते नैव सर्वतो विस्तारयति । अखेर्गत्यथा ह्येदं च हागयः ॥ ७ ॥

इममग्नेचमसमित्यनया प्रणीता प्रणयनमनुमंत्रयते । सूत्रितंच—इममग्नेचमसंभाविजिह्वर-
ति प्रणीता प्रणयनमनुमंत्रयत इति ।

सैषाष्टमी—

इममग्नेचमसंभाविजिह्वरः प्रियो देवानां मुतसो म्यानाम् ।

एष यश्चमसो देवान्स्तस्मिन्देवा अमृता मादयन्ते ॥ ८ ॥

इमम् । अग्ने । चमसम् । मा । वि । जिह्वरः । प्रियः । देवानाम् ।
 उत । सोम्यानाम् । एषः । यः । चमसः । देवपानः ।
 तस्मिन् । देवाः । अमृताः । मादयन्ते ॥ ८ ॥

हे अग्ने इमं चमसं प्रणीतापणयनं माविजिह्वरः माविचालीः । यश्चमसः देवानामिन्द्रा-
 दीनां प्रियः उतापिच सोम्यानां सोमार्हाणां पितॄणां प्रियः । किंच यएषचमसः देवपानः देवाः
 पिबन्त्यस्मिन्निति देवपानस्थानीयोभवति तस्मिंश्चमसे अमृताः मरणवर्जितादेवाः पितरश्च मा-
 दयन्ते हव्यैः कव्यैश्च हृष्टाभवन्ति ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

ऋव्यादमग्निप्रहिणोमिदूरं यमराज्ञो गच्छतुरिप्रवाहः ।
 इहैवायमितरो जातवेदा देवेभ्यो हव्यं वहतु प्रजानन् ॥ ९ ॥

ऋव्यदमग्निम् । अग्निम् । प्र । हिणोमि । दूरम् । यमराज्ञः ।
 गच्छतु । रिप्रवाहः । इह । एव । अयम् । इतरः । जातवेदाः ।
 देवेभ्यः । हव्यम् । वहतु । प्रजानन् ॥ ९ ॥

आहिताग्निमरणे एतदादिद्वेऋचावौपासनोद्वासने विनियुक्ते । तत्र प्रथमायाः पूर्वार्धेन दक्षि-
 णस्यां दिशि चतुष्पथादावौपासनार्गिं निरस्यति उत्तरेण शान्तिकर्मार्थमादत्ते । ऋव्यादं ऋव्य-
 मामिषं तस्यात्तारं तीव्रमग्निं दूरं विप्रकृष्टदेशे प्रहिणोमि प्रगमयामि । हि गतौ स्वादिः । रिप्रवा-
 हः रिषं पापं तस्य बोधा सोमिः यमराज्ञः यमो राजा येषां तान् यमराजकान् अन्यप्रदेशान्
 गच्छतु प्रामोतु । अथ शान्तिं कर्मार्थमुपासनः इतरः ऋव्यादादन्यो जातवेदाः जातानां वेदिता
 जातधनो वा प्रजानन् सर्वैर्विज्ञायमानो यमग्निः इहैव देशे देवेभ्यो देवार्थं हव्यं हवनयोग्यं हविः
 वहतु प्रापयतु ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

यो अग्निः ऋव्यात्प्रविवेश वो गृहमिमं पश्यन्नितरं जातवेदसम् ।
 तं हरामि पितृयज्ञाय देवं सधममिन्वात्परमेष्ठस्ये ॥ १० ॥ २१ ॥

यः । अग्निः । क्रव्यऽअत् । प्रविवेश । वः । गृहम् । इमम् । पश्यन् ।
 इतरम् । जातऽवैदसम् । तम् । हरामि । पितृऽयज्ञाय । देवम् ।
 सः । घर्मम् । इन्वात् । परमे । सधऽस्थे ॥ १० ॥ २१ ॥

यः क्रव्यादोग्निः षोयुष्माकं गृहिणां गृहं प्रविवेश प्रविष्टवान् तं क्रव्यादं देवं हरामि
 गृहाद्गृहिर्निष्क्रमयामीत्यर्थः । किमर्थं पितृयज्ञाय तदर्थं । किं कुर्वन् इममितरं तस्मादन्यं हव्यवाहं
 जातवेदसं पश्यन् पर्यालोचयन् तथासति क्रव्यात् क्रव्यादात्परोग्निः परमे उत्कृष्टे सधस्थे सह-
 स्थाने घर्मं यज्ञमिन्वात् प्रामोतु पितृभिर्घर्मैः सहेतितोषः ॥ १० ॥

॥ इति सप्तमस्य षष्ठे एकविंशोवर्गः ॥ २१ ॥

महापितृयज्ञे वषट्कारक्रियायां यो अग्निः क्रव्यवाहन इत्येषा स्विष्टकृतो याज्या । सूत्रितं च—
 यो अग्निः क्रव्यवाहनस्त्वमग्न ईळित इति संयाज्ये इति ।

सैषैकादशी—

यो अग्निः क्रव्यवाहनः पितृभ्यः यक्षतावृधः ।

प्रेदुहव्यानि वोचति देवेभ्यश्च पितृभ्य आ ॥ ११ ॥

यः । अग्निः । क्रव्यऽवाहनः । पितृन् । यक्षत् । क्रतुऽवृधः ।

प्र । इत् । ऊँ इति । हव्यानि । वोचति । देवेभ्यः ।

च । पितृभ्यः । आ ॥ ११ ॥

क्रव्यवाहनः क्रव्यस्य हविषोवोढा यो अग्निः पितृन् क्रतावृधः क्रतस्य यज्ञस्योदकस्य वा
 वर्धयितृन् सत्येन वृद्धान्वा देवान् एतत्पितृविशेषणं वा स्तुतान् यक्षत् यजति यजेर्रेति सिप्
 अडागमः । सो अग्निः हव्यानि हवींषि प्रवोचतु पितृयज्ञे प्रब्रवीतु युष्मदर्थं मयानीतानीति । इदू पू-
 रणौ केभ्यः देवेभ्यश्च पितृभ्यश्च । आकारः समुच्चये ॥ ११ ॥

महापितृयज्ञे उशान्तस्त्वित्येषा सामिधेनी । सूत्र्यते हि—उशान्तस्त्वानिधीमहीत्येतां त्रिरन-
 वानंताः सामिधेन्य इति ।

सैषा द्वादशी—

उ॒श॒न्तं॒स्त्वा॒नि॒धी॒म॒द्यु॒श॒न्तः॒स॒मि॒धी॒म॒हि ।

उ॒श॒न्तु॒श॒त॒आ॒व॒ह॒पि॒तृ॒न्ह॒वि॒षे॒अ॒त्त॒वे ॥ १२ ॥

उ॒श॒न्तः । त्वा । नि । धी॒म॒हि । उ॒श॒न्तः । स॒म् । इ॒धी॒म॒हि । उ॒श॒न् ।

उ॒श॒तः । आ । व॒ह॒ । पि॒तृ॒न् । ह॒वि॒षे । अ॒त्त॒वे ॥ १२ ॥

हे अग्ने उशन्तः कामयमानाः वयं त्वा त्वां निधीमहि कर्मांश्च स्थापितवन्तः । उशन्तोवयं समिधीमहि संदीपयामः । त्वमपि उशन् कामयमानोहविरादिकं उशतः आगन्तुकामान् पितृन् अस्मिन्यज्ञे आवह हविषे अस्माभिः प्रत्तं हविः अत्तवे अत्तुं । अदेस्तुमर्थे तवेन प्रत्ययः क्रियाग्रहणं कर्तव्यमितिकर्मणः संप्रदानसंज्ञा ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी—

यं॒त्वम॒ग्ने॒स॒म॒द॒ह॒स्त॒मु॒नि॒र्वा॒प॒य॒पुनः॑ ।

क्रि॒यां॒ब॒त्र॒रो॒ह॒तु॒पा॒क॒दूर्वा॑व्यल्क॒शा ॥ १३ ॥

यम् । त्वम् । अ॒ग्ने । स॒म॒द॒हः । तम् । ऊँ इति । निः । वा॒प॒य॒ ।

पुन॒रिति॑ । क्रि॒या॒म्बु॑ । अ॒त्र । रो॒ह॒तु॒ । पा॒क॒दूर्वा॑ । वि॒द॒अ॒ल्क॒शा ॥ १३ ॥

हे अग्ने त्वं पितृदहनकाले यं देशं समदहः पुरा सम्यक् दग्धवानसि । तिष्ठिचोदात्तवतीति समोनिवातः । तमु तमेव पुनर्निर्वापय अत्रास्मिन्देशे क्रियां बु क्रियत्यमाणमुदकं यस्मिन् तत्पुष्करिण्यादि रोहतु उत्पद्यतां । किंच व्यल्कशा विविधशाखा पाकदूर्वा परिपक्वदूर्वा च उत्पद्यतां ॥ १३ ॥

अस्थिसंचयने क्षीरोदकेन शमीशाखया त्रिः प्रसव्यं शमशानायतनं प्रोक्षति शीतिके-
शीतिकावतीत्यनया । स्रवितंच—क्षीरोदकेन शमीशाखया त्रिः प्रसव्यं परिव्रजन् प्रोक्षति शीतिके-
श्रीतिकावतीतीति ।

सैषा चतुर्दशी—

शी॒ति॒केशी॒ति॒का॒व॒ति॒हृ॒दि॒के॒हृ॒दि॒का॒व॒ति ।

म॒ण्डू॒क्या॒भु॒सं॒गम॒ह॒मं॒स्व॒भि॒र्ह॒प॒य ॥ १४ ॥ २२ ॥

शीतिके । शीतिकाध्वति । ह्लादिके । ह्लादिकाध्वति । मण्डूक्या ।

सु । सम् । गमः । इमम् । सु । अग्रिम् । हर्षय ॥ १४ ॥ २२ ॥

हे शीतिके शैत्ययुक्ते हे शीतिकावति शीतिकाः शैत्ययुक्ताभोषधयस्ताभिस्तद्वति हे ह्लादिके आह्लादयिनि हे आह्लादिकावति आह्लादकफलयुक्तैर्वृक्षैस्तद्वति हे पृथिवि मंडू-
क्या मंडूकस्त्रिया वृष्टिमियया सु सुष्ठु संगमः संगच्छस्व । गमेर्लुङि व्यत्ययेन परस्मैपदं ततश्च-
ममिं सु सुष्ठु हर्षय ॥ १४ ॥

॥ इति सप्तमस्य पठे द्वाविंशोवर्गः ॥ २२ ॥

॥ इति दशमे मंडले प्रथमोऽनुवाकः ॥ १ ॥

द्वितीयेऽनुवाके त्रयोदशसूक्तानि तत्र त्वष्टादुहित्रइत्येतच्चतुर्दशर्चं प्रथमं सूक्तं यमपुत्रोदे-
वश्रवानाम ऋषिः आदितोद्वादश त्रिष्टुभः त्रयोदशीचतुर्दश्यावनुष्टुभौ यद्वा त्रयोदशी पुरस्ता-
द्ब्रह्मती आदितोद्वयोः सरण्यूर्देवता पूषात्वेतइत्याद्याश्चतस्रः पूषदेवत्याः सरस्वती देवयन्तइत्या-
द्यास्तिस्रः सरस्वतीदेवताकाः आपोअस्मानित्याद्याः पंचर्चोन्देवताकाः तत्र द्रप्सश्चस्कंदेत्या-
द्यास्तिस्रः सोमदेवत्यावा । तथाचानुक्रान्तं—त्वष्टादेवभषा द्वे सरण्यू देवते पौष्ण्यश्चतस्रः
'सारस्वत्यस्तिस्रः पंचाप्योद्वन्तस्तिस्रः सौम्योवांत्ये अनुष्टुभाबुपान्त्यापुरस्ताद्ब्रह्मतीवेति । गतः
सूक्तविनियोगः । अत्रेतिहासमाचक्षते—त्वष्टृनामकस्य देवस्य सरण्युस्त्रिशिराभ्येति स्त्रीपुंसात्मक-
मपत्यद्वयमभूत् ततस्त्वष्टा सरण्युनामिकां पुंशीं विवस्वते प्रायच्छत् ततस्तस्यां विवस्वतः सका-
शात् यमयम्यौ विजज्ञाते ततः कदाचिदात्मसदृश्यादेवजनितायाः स्त्रियः समीपे तदपत्यद्वयं
निधाय स्वयमाश्वं रूपं कृत्वा उत्तराम् कुरुन् प्रति जगाम । अथ विवस्वानेतां स्त्रियं सर-
ण्युमिति मन्वानामरंसीत् तस्यां मनुर्नाम राजर्षिरजायत । ततोविवस्वानेता सरण्यूर्न भवतीति
विज्ञाय स्वयमप्यश्वोभूत्वा तामश्वरूपिणीं प्रायासीत् ततः संक्रीडमानयोस्तयोः स्वभूतं रेतः
पृथिव्यां पपात । अथ सागर्भकामनया तत्पतिवं रेतः आजगौ ततः तस्याः सकाशात् नास-
त्योदस्येत्पुत्रावश्विनावजायेतामिति ।

तत्र प्रथमा—

त्वष्टादुहित्रेवंहतुं कृणोतीतीदं विश्वं भुवनं समेति ।

यमस्य माता पर्ष्युस्त्वमानामहोजायाविर्वस्वतो न नाश ॥ १॥

त्वष्टा । दुहित्रे । वहतुम् । कृणोति । इति । इदम् । विश्वम् ।
 भुवनम् । सम् । एति । यमस्य । माता । परिऽउत्समाना ।
 महः । जाया । विवस्वतः । ननाश ॥ १ ॥

त्वष्टा एतन्नामकोदेवः दुहित्रे पृथग्रथे चतुर्थी दुहितुः सरण्यूनामिकायाः वहतुं वहनं
 विवाहं एधिवशोश्चतुरिति वहेश्चतुःप्रत्ययः तं कृणोति करोतीति एतेन हेतुना इदं विश्वं सर्वं
 भुवनं भूतजातं समेति तं विवाहं समागमत्र पर्युत्समाना विवस्वता उद्बोद्धव्या यमस्य यम्याश्च
 माता महोमहतः विवस्वतोजाया भार्या सरण्युः ननाश उत्तरान् कुरुन् प्रतिनष्टा अगच्छ-
 दित्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

अपागूहन्नमृतांमर्त्येभ्यःकृत्वीसवर्णामददुर्विवस्वते ।
 उताश्विनावभरद्यत्तदासीदजंहादुद्धामिथुनासरण्यूः ॥ २ ॥

अप । अगूहन् । अमृताम् । मर्त्येभ्यः । कृत्वी । सवर्णाम् । अददुः ।
 विवस्वते । उत । अश्विनौ । अभरत् । यत् । तत् । आसीत् ।
 अजंहात् । ऊँ इति । ह्वा । मिथुना । सरण्यूः ॥ २ ॥

अमृतां मरणधर्मरहितां एतां सरण्युं मर्त्येभ्योऽमनुष्येभ्यः तदुत्पत्त्यर्थं अपागूहन् अप-
 गूहितवन्तः संवृतवन्तः देवाउपनीतवन्त इत्यर्थः । किंच सवर्णां सरण्यूसदृशां अन्यां स्त्रियं कृत्वी
 कृत्वा तस्मै विवस्वते देवाअददुः प्रायच्छन् । उतापिच सा अश्वरूपिणी सरण्युः तदाश्विनाव-
 भरत् स्वोदरे गर्भेभूतौ धारितवती यद्यदा तव जायापतिभ्यो अश्वरूपात्मना संभोगकाले रेतः
 पतितमासीत् तदा अश्विनौ जनयामासेत्यर्थः । तथा सरण्युः सरण्यवती एतन्नामिका द्वा मिथुना
 द्वौ मिथुनौ यममभ्यौ अजहात् त्यक्तवती जनितवतीत्यर्थः । यद्वा सरण्युः एतन्नामिका मध्य-
 स्थाना देवता मध्यममाग्निं माध्यमिकां वाचं च उत्पादितवती ॥ २ ॥

दोक्षितमरणे पूषात्वेतद्व्याधाश्चतस्रः शंसनीयाः । सूत्रितंच— पूषात्वेतद्व्याधयत्तुप्रविद्धा-
 नितिचतस्र इति ।

तेषां सूक्तेः तृतीया—

पूपात्वेतश्चर्यावयतुप्रविद्वाननष्टपशुर्भुवनस्य गोपाः ।
सत्त्वेतेभ्यः परिददत्पितृभ्योऽग्निर्देवेभ्यः सुविदत्रियेभ्यः ॥ ३ ॥

पूपा । त्वा । इतः । च्यवयतु । प्र । विद्वान् । अनष्टपशुः ।
भुवनस्य । गोपाः । सः । त्वा । एतेभ्यः । परि । ददत् ।
पितृभ्यः । अग्निः । देवेभ्यः । सुविदत्रियेभ्यः ॥ ३ ॥

पूषा पोषयिता एतन्नामकोदेवः त्वा त्वां इतोस्मादेशात् लोकात् प्रच्यावयतु प्रकर्षेणो-
त्तमलोकं गमयतु । कीदृशः विद्वान् अस्मद्भक्तत्वां विजानानः अनष्टपशुः अविनश्वरपशुयुक्तः
तस्मिन् सर्वेषु भवस्तिष्ठन्ति न तु नश्यन्तीत्यर्थः भुवनस्य भूतजातस्य गोपाः गोपायिता । किंच
प्रक्रमय्यसपूषा एतेभ्यः पितृभ्यः त्वा त्वां परिददत् परिप्रयच्छतु । तथा अग्निश्च सुविदत्रियेभ्यः
सुविदत्रं ज्ञानं धनं वा तदर्हाः सुविदत्रिपाः छान्दसोपमत्ययः शोभनज्ञानेभ्यः सुघनेभ्योवा
देवेभ्यः त्वां प्रयच्छतु तेषां लोके स्थापयत्वित्यर्थः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

आयुर्विश्वायुः परिपासतित्वापूपात्वापातुप्रपथेपुरस्तात् ।
यत्रासतेसुक्रतोयत्रतेयपुस्तत्रत्वादेवः सविता दधातु ॥ ४ ॥

आयुः । विश्वः आयुः । परि । पासति । त्वा । पूपा । त्वा । पातु ।
प्रपथे । पुरस्तात् । यत्र । आसते । सुक्रतः । यत्र । ते ।
ययुः । तत्र । त्वा । देवः । सविता । दधातु ॥ ४ ॥

विश्वायुः सर्वाङ्गः सर्वव्यगमनशीलोवा आयुः वकारलोपश्छान्दसः वायुः यद्वा छान्दसी-
णइति उणूपत्यये वृद्धौ च रुतायां रूपं । गन्ता वायुः त्वा त्वां परिपासति परिपातु पूषानुज्ञया
परितोरक्षतु । या रक्षणे छेति सिप्पट्वागमः । प्रपथे प्ररुष्टे मार्गे स्वर्गे पुरस्तात् सर्वेषां प्रथममेव
वर्तमानः पूषा स्वयमेव त्वा त्वां प्रमितं यजमानं पातु रक्षतु । सुक्रतः पुण्यकर्माणः यत्र य-

स्मिन्देशे आसते तिष्ठन्ति यत्र वा ते सुरुतः ययुः प्राप्ताः तत्र तस्मिन् स्थाने देवोदीप्यमानः
सविता सर्वस्य स्वस्वकर्मणि मेरकः एतन्नामकोदेवः त्वा त्वां दधातु निदधातु ॥ ४ ॥

एकादशिनस्य पौष्णस्य पशोर्हविषः पूषेमाइत्यनुवाक्या । पूषेमाआशाअनुवेदसर्वाः शुक्रं-
तेअन्यघजतमितिहि सूत्रितं ।

सैषा पञ्चमी-

पूषेमाआशाअनुवेदसर्वाःसोअस्माँअभयतमेननेपत् ।
स्वस्तिदाआघृणिःसर्ववीरोप्रयुच्छन्पुरएतुप्रजानन् ॥ ५ ॥ २३ ॥

पूषा । इमाः । आशाः । अनु । वेद । सर्वाः । सः । अस्मान् ।
अभयतमेन । नेपत् । स्वस्तिदाः । आघृणिः । सर्ववीरः ।
अप्रयुच्छन् । पुरः । एतु । प्रजानन् ॥ ५ ॥ २३ ॥

पूषा देवः इमाः सर्वाआशाः प्राच्याद्यादिशः अनुवेद आनुपूर्वेण जानाति इमाः सुखेन
गंतव्याः असुखेनेति वा एवमनुक्रमेण जानातीत्यर्थः । एवं सति अस्मान्प्रमिते यजमानोब्रवी-
ति पुत्रमुखेन याजकमुखेन वा सपूषा अस्मान् अभयतमेन अत्यन्तं भयरहितेन मार्गेण नेपत्
नयतु । कथं स्वस्तिदाः कल्याणस्य दाता आघृणिः आगतदीप्तियुक्तः सर्ववीरः सर्वैर्वीरैः कर्मणि
समर्थैः कृत्विग्निरुपेतः अप्रयुच्छन् अप्रमाद्यन् प्रजानन् अस्माकं, फलाफले विजानानः
सन् पुरएतु अस्माकं पुरस्तादुच्छतु यथा अस्माकं भयं न भवति तथा गच्छत्वित्यर्थः ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य षष्ठे त्रयोविंशोवर्गः ॥ २३ ॥

एकादशिनस्य पौष्णस्य पशोः पुरोडाशस्य प्रपथेपथामिति याज्या । सूत्रितं-
प्रपथेपथामजनिष्टपूषा पथस्पथःपरिपतिवचस्येति ।

सैषा षष्ठी-

प्रपथेपथामजनिष्टपूषाप्रपथेदिवःप्रपथेपृथिव्याः ।
उमेअग्निप्रियतमेसधस्थेआचपरांचचरतिप्रजानन् ॥ ६ ॥

प्र॒क्ष॒प॒थे । प॒थाम् । अ॒ज॒नि॒ष्ट । पू॒षा । प्र॒क्ष॒प॒थे । दि॒वः । प्र॒क्ष॒प॒थे ।
 पृ॒थि॒व्याः । उ॒भे इति । अ॒भि । प्रि॒य॒त॒मे इति प्रि॒य॒त॒मे ।
 स॒ध॒स्ये इति स॒ध॒स्ये । आ । च । परा॑ । च । च॒र॒ति । प्र॒ज॒ान॒न् ॥ ६ ॥

पथां अन्तरिक्षगमनहेतुभूतानां मार्गाणां मध्ये प्रपथे यः प्रकृष्टः पंथाअस्ति तत्र पूषा
 अजनिष्ट प्रादुरभूत् पुण्यकर्मणां सुगतिप्रापणार्थमवस्थितइतिभावः । तथा दिवोद्युलोकस्य
 च मार्गाणां मध्ये प्रपथे प्रकृष्टे मार्गे जातः तथा पृथिव्याः प्रपथे प्रकृष्टे मार्गे मनुष्याणां
 तत्तत्कर्मणि प्रवर्तनार्थं प्रादुर्भूतइत्यर्थः । सोमं पूषा प्रियतमे सर्वस्येष्टतमे सधस्ये सर्वेषां सहा-
 वस्थानभूते उभे द्यावापृथिव्यावभिलक्ष्य आचरति आभिमुख्येन चरति स्रुतिनां स्रु-
 तफलप्रदर्शनायानुकूलं चरतीत्यर्थः । तथा पराचरति दुष्कर्मणां प्रतिकूलं गच्छति । किं कुर्वन्
 प्रजानन् अनेनेदं कर्म कृतं अस्य कर्मणइदं फलमिति अविशेषेण जानानः ॥ ६ ॥

व्यूहस्य दशरात्रस्य तृतीये छन्दोमे प्रउगे सारस्वतवृचस्य सरस्वतीदेवयन्तइत्येषा आ-
 या । सृज्यतेहि—प्रब्रह्माणोअंगिरसोनक्षत सरस्वतीदेवयन्तोहवन्तइति ।

सैषा सप्तमी—

सर॑स्वती॒देव॒यन्तो॒हवन्ते॒सर॑स्वतीम॒ध्वरे॒ताय॑मानि ।
 सर॑स्वती॒स्रुतो॒अह्व॑यन्त॒सर॑स्वतीदा॒शुपे॒वार्य॑दात् ॥ ७ ॥

सर॑स्वतीम् । दे॒व॒यन्तः । हु॒वन्ते । सर॑स्वतीम् । अ॒ध्वरे ।
 ता॒य॑मानि । सर॑स्वतीम् । सु॒कृतः । अ॒ह्व॑यन्त ।
 सर॑स्वती । दा॒शुपे॑ । वार्य॑म् । दा॒त् ॥ ७ ॥

देवयन्तः देवान् यष्टुं स्तोतुं च कामयमानायजमानाः सरस्वतीं एतन्नामिकां मध्यम-
 स्थानदेवतां हवन्ते कर्मावयवत्वमाह्वयन्ति । तथा तायमाने स्तुतिभिर्हविर्भिश्च विस्तार्यमाणे
 अध्वरे यज्ञे सरस्वतीं यजन्तीति शेषः । स्रुतः पुण्यकर्माणः सरस्वतीं अह्वयन्त फलप्रदाना-
 याह्वयन्ते यतएवमतः कारणात् सरस्वती देवी दाशुपे हवींषि दत्तवते यजमानाय वार्यं वर-
 णीयं कर्मफलं दात् प्रयच्छतु ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

सरस्वति॒या॒स॒रथं॑य॒याथ॑स्व॒धाभिर्दे॑वि॒पितृ॑भिर्म॒दन्ती ।

आ॒स॒द्या॒स्मिन्व॒र्हिपि॑मा॒दय॑स्त्वा॒नमी॒वाइ॒प॒आ॒धे॒ह्यस्मे ॥ ८ ॥

सरस्वति । या । स॒रथं॑ । य॒याथ॑ । स्व॒धाभिः । दे॒वि । पि॒तृ॒भिः ।

म॒दन्ती । आ॒स॒द्य । अ॒स्मिन् । व॒र्हिपि॑ । मा॒दय॑स्व ।

अ॒न॒मी॒वाः । इ॒पः । आ । धे॒हि । अ॒स्मे इति॑ ॥ ८ ॥

हे सरस्वति हे देवि या त्वं सरथं पितृभिः सह समानेन रथेनयुक्तं यथा भवति तथा ययाय अस्मदीयं यज्ञं प्राप्तासि । किं कुर्वती पितृभिः सह स्वधाभिर्हविर्दक्षिणैरनैः मदन्तीमाघन्ती यज्ञं गच्छसीति संबन्धः । सा त्वं वर्हिपि अस्मिन् वेदिस्तरणे यज्ञे आसद्य उपविश्य मादयस्व हविर्भितृषा भव आत्मानं तर्पय वा । ततस्तृता सती त्वं अनमीवाः अमीवा रोगः तद्वर्जितानि आरोग्यजननानि इषोन्नानि अस्मे अस्मभ्यमाधेहि पर्याप्तं प्रयच्छ ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

सरस्वती॑यां॒पित॒रो॒ह॒वन्ते॑दक्षि॒णाय॒ज्ञम॑भिनक्ष॒माणाः ।

स॒ह॒स्रार्ध॑मि॒ळोअ॒न्नंभा॒गंरा॒यस्पोप॑यज॒माने॑पु॒धेहि ॥ ९ ॥

सरस्वतीम् । याम् । पि॒तरः । ह॒वन्ते । दक्षि॒णा । य॒ज्ञम् ।

अ॒भि॒नक्ष॑माणाः । स॒ह॒स्र॒अ॒र्धम् । इ॒ळः । अ॒न्नं । भा॒गम् ।

रा॒यः । पो॒षम् । यज॑मानेपु । धे॒हि ॥ ९ ॥

यां त्वां सरस्वतीं पितरोहवन्ते आहुयन्ति । कीदृशाः दक्षिणा । दक्षिणादाजितिआच् प्रत्ययः । दक्षिणत आगत्य यज्ञमभिनक्षमाणाः अभितोगच्छन्तोव्यामुवन्तः अत्रास्मिन् यज्ञे सहस्रार्धं बहुभिः पूजनीयं उपयोज्यं इळोन्नस्य भागं रायोधनस्य पोषं पुष्टिं च यजमानेषु त्वं धेहि स्थापय ॥ ९ ॥

अवभृथस्थाने आपोअस्मानित्येषा । सूत्रितं च—तत आचम्याहुवन्त आपोअस्मान्मातरः शुंघयन्त्विति । दशमेहनि वषामार्जनेत्येषा । सूत्रितं च—इदमापःप्रवहतेत्येतस्याःस्थाने आपोअस्मान्मातरः शुंघयन्त्विति ।

सैषा दशमी—

आपोऽस्मान्मातरः शुन्ध्यन्तु घृतेन नो घृतप्वः पुनन्तु ।

विश्वं हिरिप्रं प्रवहन्ति देवीरुदिदाभ्यः शुचिरापूतमि ॥ १० ॥ २४ ॥

आपः । अस्मान् । मातरः । शुन्ध्यन्तु । घृतेन । नः । घृतप्वः ।

पुनन्तु । विश्वम् । हि । रिप्रम् । प्रवहन्ति । देवीः । उत् ।

इत् । आभ्यः । शुचिः । आ । पूतः । एमि ॥ १० ॥ २४ ॥

मातरः जगतोमावस्थानीया आपः अस्मान् शुन्ध्यन्तु मोक्षणेन शोधयन्तु । तथा घृतप्वः घृतमुदकं तेनास्मान् पुनन्तीति तास्तथोका आपः यद्वा घृतप्वः घृतं गव्यं तेन पुनन्ति । तथा ब्राह्मणं घृतेन नो घृतप्वः पुनन्तीति । तद्वै स्रष्टुं यत् घृतेन पूयते इति । ता आपः घृतेन प्रत्यक्षेणोदकेन नोस्मान् पुनन्तु हि यस्मात् देवीर्देव्यः देवनशीला आपः विश्वं सर्वं रिप्रं पापं प्रवहन्ति पुरुषसत्ताशात् प्रगमयन्ति अपनयन्तीति यावत् । इत् अनन्तरं आभ्यः अद्भ्यः धापूतः आभिमुख्येन शुद्धः सन् स्तोता अहं उदैमि उद्गच्छामि ऊर्ध्वं स्वर्गं गच्छामीत्यर्थः ॥ १० ॥

॥ इति सप्तमस्य पठे चतुर्विंशोवर्गः ॥ २४ ॥

सुत्येहनि द्रप्सश्चस्कन्देत्यादिके द्वे विप्रदोमार्थे । सूत्रितं च—द्रप्सश्चस्कन्देति द्वाभ्यां विप्रदोमौ हुत्वेति । स्कन्धविरभिमर्शनेपि द्रप्सइत्येषा । आहुतिर्वहिष्परिधिं यदिस्कन्देत्तदा आग्नीध्रः अनया जुहुयात् । स्कन्धमभिष्टेदिति प्रकृत्य सूत्रितं—द्रप्सश्चस्कन्देत्याहुतिश्चेद्दहिष्परिध्याग्नीध्रणं जुहुयादिति ।

सैषा एकादशी—

द्रप्सश्चस्कन्दप्रथमाँ अनुद्युनिमंचयोनिमनुयश्चपूर्वः ।

समानं योनिमनुं संचरन्तं द्रप्सं जुहोम्यनुं सप्त होत्राः ॥ ११ ॥

द्रप्सः । चस्कन्दः । प्रथमान् । अनु । द्यून् । इमम् । च । योनिम् ।

अनु । यः । च । पूर्वः । समानम् । योनिम् । अनु । सप्त चरन्तम् ।

द्रप्सम् । जुहोमि । अनु । सप्त । होत्राः ॥ ११ ॥

द्रप्सः अभिषूयमाणस्य सोमस्य रसः प्रथमान् पूर्वभाविनः पार्थिवान् लोकान् धृन् दीप्यमानान् द्युलोकांश्च अनुलक्षीकृत्य चस्कन्द स्कन्वान् गतवान् । तदेवाह इमं परिदृश्यमानं योनिं स्थानभूतं लोकं च यश्च अस्मात्पूर्वोस्ति तमनुगतवान् समानं साधारणं योनिं यावापृथिवी-लक्षणं स्थानमनुसंचरन्तं सम्यग्गच्छन्तं द्रप्सं सोमरसं विमुलक्षणं सप्तहोत्राः सप्तसंख्याकाः विपुड्ढोमस्य कर्तारः होतृप्रभृतयोवयं अनु आनुपूर्व्येण जुहोमि जुहुमः । यद्वा होत्राः सप्तहोतृभिः क्रियमाणायागक्रिया होत्रास्ता अनु पश्चात् अध्वर्युरहं जुहोमि । यद्वा द्रप्सः द्रुतगामित्वात् द्रप्सआदित्यउच्यते सआदित्यः पृथिवीं च दिवं च गच्छति समानं योनिमन्तरिक्षं लक्षीकृत्य सम्पक् चरन्तं द्रप्समादित्यमुद्दिश्य सप्तहोत्राः सप्तसंख्याकादिशः यस्यां दिशिस्तुर्योवर्तते तद्व-तिरिक्ताः सप्तसंख्याकादिशः सप्त अनु पश्चाज्जुहोमि यत्रयत्र वर्तते तां तां दिशं द्रव्यत्वेन प्रयच्छामि प्रतिष्ठापयामीत्यर्थः । अत्र वाजसनेयके—असौवाआदित्योद्रप्सः सदिवंचपृथिवींच स्कन्दतीमंचयोनिमनुयश्चपूर्वइति । इमंचलोकममुंचेत्येतत् समानं योनिमनुसंचरन्तमिति । समानं होतृवर्तयोनिमनुसंचरन्ति । द्रप्सं जुहोम्यनुसप्तहोत्रादित्यसौवाआदित्योद्रप्सोदिशः सप्तहोत्राअमुं तदादित्यं दिक्षुप्रतिष्ठापयतीति ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी—

यस्तेद्रप्सःस्कन्दन्ति यस्तेअंशुर्बाहुच्युतोधिपणांयाउपस्थात् ।
अध्वर्योर्वापरिवायःपवित्रात्ततेजुहोमिमनसावपट्कृतम् ॥ १२ ॥
यः । ते । द्रप्सः । स्कन्दति । यः । ते । अंशुः । बाहुच्युतः ।
धिपणायाः । उपस्थात् । अध्वर्योः । वा । परि । वा । यः ।
पवित्रात् । तम् । ते । जुहोमि । मनसा । वपट्कृतम् ॥ १२ ॥

हे सोम ते त्वदीयोयोद्रप्सोरसः स्कन्दति अधिषवणचर्मणोन्यत्र गच्छति यश्च ते त्वदी-यः अंशुः रसादितरः सन् स्कन्दति बाहुच्युतः अध्वर्योर्बाहुभ्यां प्रच्युतः सन् स्कन्दति यद्वा बाहुवत् साधनभूताग्रावाणः तैः प्रच्युतोन्निपुतः सन् धिपणायाः धिषणेत्यधिषवणफलकनाम प्रत्येकविवक्षयैकवचनं अधिषवणफलकयोरुपस्थात् समीपस्थात् प्रदेशादन्यत्र गच्छति । त-था अध्वर्योर्वा अभिषुण्वतोध्वर्योर्हस्तात् स्कन्दति वापिवा योरसः पवित्रादशापवित्रात् परि-स्कन्दति तं सर्वं द्रप्सं ते त्वदीयं रसं मनसा अन्तःकरणेन स्तोत्रेण वा सह वपट्कृतं वपट्कारेण स्वाहाकारेण कृतं जुहोमि अग्नौ प्रक्षिपामि ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी—

यस्तेद्रप्सःस्कन्नोयस्तेअंशुरवश्चयःपुरःस्रुचा ।

अयंदेवोबृहस्पतिःसंतंसिञ्चतुरारधसे ॥ १३ ॥

यः । ते । द्रप्सः । स्कन्नः । यः । ते । अंशुः । अवः । च ।

यः । पुरः । स्रुचा । अयम् । देवः । बृहस्पतिः ।

सम् । तम् । सिञ्चतु । राधसे ॥ १३ ॥

हे सोम ते त्वदीयोमोदप्सोरसोन्यत्र स्कन्नोमतः यश्च ते त्वदीयः तव कारणभूतौशुः
लताखंडः रसादितरोभवति स्रुचा पात्रविशेषेण गृहीतः सोमः अवः अवस्तात् स्कन्दते परः
परस्ताद्वा अतिरिक्तोभवति तमिमं सोमं अयं बृहस्पतिरेतन्नामकोदेवः संसिञ्चतु सम्यक् प्रक्षा-
रयतु । किमर्थं राधसे अस्माकं धनार्थं स्कन्नेहि सोमे प्रजापत्वादिकमपस्कन्नं भवति खलु ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी—

पर्यस्वतीरोपधयःपर्यस्वन्मामकंवचः ।

अपांपर्यस्वदित्पयस्तेनमासहशुन्धत ॥ १४ ॥ २५ ॥

पर्यस्वतीः । ओषधयः । पर्यस्वत् । मामकम् । वचः । अपाम् ।

पर्यस्वत् । इत् । पर्यः । तेन । मा । सह । शुन्धत ॥ १४ ॥ २५ ॥

इयं प्रत्यक्षरुता हे आपः ओषधयः पर्यस्वायः वृष्टिलक्षणेनोदकेन सारवत्योभवन्ति
मामकं मदीयं वचः वचनं वृष्टिप्रार्थनवचनं पर्यस्वत् सारवत् भवति किं बहुना यच्चेह किं-
चिदपामुदकानां पर्यः क्षीरवत् सारभूतं यदस्ति तत्सर्वं पर्यस्वत् सारवदेव तेनोदकसारेण सह
मा मां शुन्धत यूयं शोधयत । आपोअद्यान्वचारिर्परसेनसप्तमस्महीतिनिगमान्तरं ॥ १४ ॥

॥ इति सप्तमस्य षष्ठे पञ्चविंशोवर्गः ॥ २५ ॥

परंश्रुत्योइति चतुर्दशर्चं द्वितीयं सूक्तं यमपुत्रस्य संकुलुकस्पर्धं एकादशी प्रस्तार-
पंक्तिः आयौ जागतौ ततो द्वौ गायत्रौ प्रस्तारपंक्तिः पुरवइति । त्रयोदशी जगती चतु-

दर्शी अनुष्टुप् शिष्टास्त्रिष्टुभः । तत्रादौ चतस्रोऽष्ट्युदेवत्याः पञ्चमी घातुदेवताका षष्ठी त्व-
ष्टुदेवत्या सप्तम्यायाः शिष्टाः पितृमेधाभिधायिन्यः अतस्तदेवताकाः अन्त्या तु अनिरुक्तत्वाद्
प्राजापत्या वा । तथाचानुक्रान्तं—परंमृत्योः संकुसुक्श्चतस्रोऽष्ट्युदेवताः पराधात्री परा त्वा-
ष्ट्री पराः पितृमेधाएकादशी प्रस्तारपंक्तिर्जगत्पुपान्त्यान्त्यानुष्टुप्प्राजापत्यावासानिरुक्तेति ।

तत्र प्रथमा—

परंमृत्योऽनुपरेहिपन्थांयस्तेस्वइतरोदेवयानात् ।

चक्षुष्मतेशृण्वतेतेब्रवीमिमानःप्रजारीरिषोमोतवीरान् ॥ १ ॥

परम् । मृत्यो इति । अनु । परा । इहि । पन्थाम् । यः । ते ।

स्वइतरोः । देवयानात् । चक्षुष्मते । शृण्वते । ते । ब्रवीमि ।

मा । नः । प्रजाम् । रिरिषः । मा । उत । वीरान् ॥ १ ॥

हे मृत्यो सर्वेषां मारक एतन्नामक देव परमन्यं पन्थां पन्थानं अनु आनुपूर्व्ये-
ण परेहि पराङ्मुखो गच्छायजमानादितिशेषः । कोसौ पन्थाः ते तव स्वः स्वभूतः देवया-
नात् देवाअनेन मार्गेण गच्छन्तीति देवयानोदेवमार्गः तस्मादितरोयः पन्थाः तं प्रगच्छ ।
न केवलं मत्तः परागच्छ अपितु चक्षुष्मते दर्शनवते शृण्वते सर्व अप्रतिहतसर्वेन्द्रिय-
विज्ञानायेत्यर्थः । ते तुभ्यं ब्रवीमि कथयामि नोस्माकं प्रजां दुहितृदौहित्रात्मिकां मा-
रिरिषः माहिंसीः । उतापिच वीरान् पुत्रपौत्रादीन् माहिंसीः मत्परागमनेन रक्षेत्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

मृत्योःपदयोपयन्तोयदैतद्राधीयआयुःप्रतरंदधानाः ।

आप्यार्यमानाःप्रजयाधनेनशुद्धाःपूताभवतयज्ञियासः ॥ २ ॥

मृत्योः । पदम् । योपयन्तः । यत् । ऐत । द्राधीयः । आयुः ।

प्रष्टरम् । दधानाः । आप्यार्यमानाः । प्रजया । धनेन ।

शुद्धाः । पूताः । भवत । यज्ञियासः ॥ २ ॥

हे मृतस्य ज्ञातयः मृत्योः परागच्छतस्तस्य पदं पद्यतेस्मिन् इति पदं पितृयाणः तं योपयन्तः विमोहयन्तः परिवर्जयन्तः यद्यस्माद् एतदेव यानीयपथागतवन्तस्तस्माद् द्राघीयः दीर्घतरं आयुर्जीवनं प्रतरं प्रकृष्टतरमत्यर्थं दधानाः धारयन्तोभवथ । किंच हे यज्ञियासः यज्ञार्हा यज्ञसंपादिनोयजमानाः प्रजया पुत्रपौत्रादिकया धनेन गवाश्वादिकेन च आप्यायमानाः वर्तमानाः सन्तः शुद्धाः जन्मान्तरसंचितदुरितक्षयाद् शुद्धाभवत पूताः वर्तमानजन्मोपचितदुरितक्षयाच्च पूताभवत ॥ २ ॥

पैतृमेधिकेकर्मणि अमात्याः इमे जीवा विमृतैरितिसंव्यावृत्तोव्रजन्ति । सूत्रितंच—इमे जीवा विमृतैरितिसंव्यावृत्तोव्रजन्तीति ।

सैषा तृतीया—

इमे जीवा विमृतैरावृत्त्रन्मूद्भद्रा देवहूतिर्नो अद्य ।

प्राञ्चो अगाम नृतये हसाय द्राघीय आयुः प्रतरं दधानाः ॥ ३ ॥

इमे । जीवाः । वि । मृतैः । आ । अवृत्त्रन् । अभूत् । भद्रा ।

देवहूतिः । नः । अद्या । प्राञ्चः । अगाम । नृतये । हसाय ।

द्राघीयः । आयुः । प्रतरम् । दधानाः ॥ ३ ॥

इमे जीवाः जीवन्तः पुरुषाः मृतैः पित्रादिभिस्तेभ्य इत्यर्थः व्यावृत्त्रन् व्यावृत्ताभवन्तु एते नन्निपन्तामिति भावः । किंच अद्यास्मिन् दिने नोस्माकं अशौचे विसृष्टे देवहूतिः देवानामाह्वानं यत्र सदेवहूतिः पितृमेधाख्योयज्ञः भद्रा कल्याणोभूद्भवतु । तत उत्तरं वयं प्राञ्चः प्राङ्मुखानाः अयाम गच्छेम प्रत्यंच इति भावः नृतये नर्तनाय कर्मणि गात्रविशेषाय स्वकर्मानुष्ठानायेति भावः हसाय हसनाय पुत्रादिभिः सहक्रीडनाय । कीदृशावयं द्राघीय आयुः प्रतरं दधानाः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

इमं जीवेभ्यः परिधिं दधामि मैषां नुगादपरो अर्थमेतम् ।

शतं जीवन्तु शरदः पुरुचीरन्तर्मृत्युं दधतां पर्वतेन ॥ ४ ॥

इ॒मम् । जी॒वेभ्यः । परि॒दधि॑म् । द॒धामि॑ । मा । ए॒षाम् । नु ।
गा॒त् । अ॒परः । अ॒र्थम् । ए॒तम् । श॒तम् । जी॒वन्तु॑ । श॒रदः॑ ।
पु॒रूचीः॑ । अ॒न्तः । मृ॒त्युम् । द॒धता॑म् । प॒र्वते॑न ॥ ४ ॥

अनया जीवरक्षार्थं पापाणं परिधिरूपेण स्थापयन्ति । जीवेभ्यः जीवद्भ्यः पुत्रपौत्रादि-
भ्यः तेषां रक्षणार्थं इमं परिधिं मृत्योः परिधानभूतं पापाणं दधामि निदधामि ततएषां जीव-
तां मध्ये अपरोन्यः एनमिमं अर्थं अतैरिदं रूपं गन्तव्यं मरणाख्यमार्गं नु क्षिप्रं मागात् माग-
च्छतु एतदर्थं परिधिं स्थापयामीतिसंबन्धः । किंच पुरूचीः बह्वृचनाः बहुगमनाः शतं शरदः
एतत्संख्याकान् वर्षान् जीवन्तु स्वस्वप्राणान् धारयन्तु ! तथा पर्वतेन शिलोच्चयेन मृत्युं सर्वेषां
मारकमेतन्नामाकं अन्तर्दधतां अन्तर्हितं कुर्वन्तु यथा नागच्छति तथा कुर्वतामित्यर्थः ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

यथाहान्यनुपूर्वमवन्तीयथं ऋतवः ऋतुभिर्यान्ति साधु ।
यथानपूर्वमपरोजहात्येवाधातरायूषिकल्पयैषाम् ॥ ५ ॥ २६ ॥
यथा । अ॒हानि॑ । अ॒नु॒पूर्वम् । भ॒वन्ति॑ । यथा । ऋ॒तवः॑ ।
ऋ॒तु॒भिः । य॒न्ति॑ । सा॒धु । यथा । न । पू॒र्वम् । अ॒परः । ज॒हा॒ति॑ ।
ए॒व । धा॒तः । आ॒यू॒षि॑ । क॒ल्प॒य॒ । ए॒षाम् ॥ ५ ॥ २६ ॥

यथा येन प्रकारेण अहानि 'अहोरात्रात्मकानि दिनानि अनुपूर्वं पूर्वमनुक्रमेण भवन्ति
परिवर्तन्ते यथा च ऋतवोवसन्तादयः ऋतुभिः सह साधु शोभनं अविपर्यासेन यन्ति गच्छन्ति
यथा च पूर्वं पूर्वकालीनं पितरं अपरः अर्वाकालीनः पुत्रो न जहाति न परित्यजति पूर्वमरणेन
एव एवं तेनैवोक्तप्रकारेण हे धातः सर्वेषां धारयितरेतन्नामकं देव एषामस्मत्कुलीनानां जीवा-
नां आयूषि जीवनानि कल्पय समर्थय कुर्वित्यर्थः ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य षष्ठे षड्विंशोवर्गः ॥ २६ ॥

अथ षष्ठी—

आरोहतायुर्जरसंवृणानाअनुपूर्वयतमानायतिष्ठ ।
इहत्वष्टासुजनिमासजोपादीर्घमायुःकरतिजीवसेवः ॥ ६ ॥

आ । रोहत् । आयुः । जरसम् । वृणानाः । अनुपूर्वम् । यतमानाः ।
यति । स्थ । इह । त्वष्टा । सुजनिम् । सुजोपाः ।
दीर्घम् । आयुः । करति । जीवसे । वः ॥ ६ ॥

हे मृतस्य स्वजनाः पुत्रपौत्रादयः जरसं जरां वृणानाः संभजमानायुयं आयुर्जीवनमा-
रोहत अधितिष्ठत अनुपूर्वं आनुपूर्व्येण अव्ययीभावः पूर्वोज्येष्ठः ज्येष्ठानुपूर्व्या यतमानाः प्रय-
त्नं कुर्वन्तोयुयं यतिस्थ यत्संख्याकाभवथ यच्छब्दाच्छान्दसोदतिः सुजनिमा शोभनजननः
त्वष्टा एतन्नामकोदेवः सजोपाभवद्भिः संगतः सन् इहास्मिन् कर्मणि प्रवृत्तानां द्योयुष्माकं
जीवसे जीवनाय दीर्घं प्रभूतमायुः करति करोतु ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

इमानारीरविधवाःसुपत्नीराञ्जनेनसर्पिषासंविशन्तु ।
अनश्रवोनमीवाःसुरत्नाआरोहन्तुजनयोन्योनिमग्ने ॥ ७ ॥

इमाः । नारीः । अविधवाः । सुपत्नीः । आञ्जनेन । सर्पिषा ।
सम् । विशन्तु । अनश्रवः । अनमीवाः । सुरत्नाः ।
आ । रोहन्तु । जनयः । योनिम् । अग्ने ॥ ७ ॥

अविधवाः धवः पतिः अविगतपतिकाः जीवद्भर्तृकाइत्यर्थः सुपत्नीः शोभनपतिकाः
इमानारीः नार्यः आञ्जनेन सर्वतोऽङ्गनसाधनेन सर्पिषा घृतेन अकनेत्राः सात्यः संविशन्तु स्व-
गृहान् प्रविशन्तु । तथा अनश्रवः अश्रुवर्जिताः अरुदत्यः अनमीवाः अमीवारोगस्तद्वर्जिताः
मानसदुःखवर्जिताइत्यर्थः सुरत्नाः शोभनधनसहिताः जनयः जनयन्त्यपत्यमितिजनयोभार्याः
ताअग्ने सर्वेषां प्रथमतएव योनिं गृहं आरोहन्तु आगच्छन्तु ॥ ७ ॥

देवरादिकः प्रेतपत्नीमुदीर्ष्वनारीत्यनयाभर्तृसकाशादुत्थापयेत् । सूत्रितंच—तामुत्थापये-
द्देवरःपतिस्थानीयोन्तेवासीजरदासोवोदीर्ष्वनार्यभिजीवलोकमिति ।

सैषाष्टमी—

उदीर्ष्वनार्यभिर्जीवलोकंगतासुमेतमुपशेषएहि ।

हस्तग्राभस्यदिधिपोस्तवेदंपत्युर्जनित्वमभिसंबभूथ ॥ ८ ॥

उत् । ईर्ष्व । नारि । अभि । जीवद्लोकम् । गतदसुम् । एतम् ।

उप । शेष । आ । इहि । हस्तग्राभस्य । दिधिपोः । तव ।

इदम् । पत्युः । जनिद्वम् । अभि । सम् । बभूथ ॥ ८ ॥

हे नारि मृतस्य पत्नि जीवलोकं जीवानां पुत्रपौत्रादीनां लोकं स्थानं गृहमभिलक्ष्य
उदीर्ष्व अस्मात् स्थानादुत्तिष्ठ । ईर गतौ आदादिकः । गतासुं अपक्रान्तप्राणं एतं पतिं उपशेषे
तस्य समीपे स्वपिपि तस्मात् त्वं एहि आगच्छ । यस्मात् त्वं हस्तग्राभस्य पाणिग्राहं कुर्वतः
दिधिपोः गर्भस्यनिधातुः तवास्य पत्युः संबन्धादागतं इदं जनित्वं जायात्वं अभिलक्ष्य संबभू-
थ संभूतासि अमुत्तरणनिश्चयं अकार्षीः तस्मादागच्छ ॥ ८ ॥

क्षत्रियस्य धनुर्हस्तादित्यनया धनुःमहरेत् । सूत्रितंच—धनुर्हस्तादाददानोमृतस्येतिधनु-
रिति ।

सैषा नवमी—

धनुर्हस्तादाददानोमृतस्यास्मेक्षत्रायवर्चसेबलाय ।

अत्रैवत्वमिहवयंसुवीराविश्वास्पृधोअभिमांतीर्जयेम ॥ ९ ॥

धनुः । हस्तात् । आददानः । मृतस्य । अस्मे इति । क्षत्राय ।

वर्चसे । बलाय । अत्र । एव । त्वम् । इह । वयम् । सुवीराः ।

विश्वाः । स्पृधः । अभिदमांतीः । जयेम ॥ ९ ॥

मृतस्य क्षत्रियस्य हस्तात् धनुराददानः किमर्थं अस्मै अस्माकं क्षत्राय प्रजापालनस-
मर्थाय बलाय वर्चसे तेजसे बलाय सेनालक्षणाय च धनुराददानोहं ब्रवीमीति शेषः किमिति
त्वं अत्रैवास्मिन् स्थाने एव भव । वयं च इहास्मिन् लोके सुबोराः सुपुत्रमुक्ताभवन्तः वि-
श्वाः सर्वान् अभिमातीः अभिमन्यमानान् स्पृधः संघर्षयित्रीन् बाधकान् शत्रून् जयेम
सहेमेहि ॥ ९ ॥

दीक्षितमरणे उपसर्पमातरमित्याद्याश्चतस्रः शंसनीयाः । सूत्रितंच—उपसर्पमातरंभूमिमे-
तामित्यतस्तस्रः सोमएकेत्यइति । उपसर्पेत्यनया संचितान्यस्थीनिगतेनिदध्युः ।

सैषा दशमी—

उपसर्पमातरंभूमिमेतामुरुव्यचंसंपृथिवीसुशेवाम् ।

ऊर्णम्रदायुवतिर्दक्षिणावतएपात्वापातुनिर्ऋतेरुपस्थात् ॥ १० ॥ २७ ॥

उप । सर्प । मातरम् । भूमिम् । एताम् । उरुव्यचंसम् । पृथिवीम् ।

सुशेवाम् । ऊर्णम्रदाः । युवतिः । दक्षिणावते ।

एपा । त्वा । पातु । निःऋतेः । उपस्थात् ॥ १० ॥ २७ ॥

मातरं मातृभूतां भूमिं अस्माभिर्भूमौ निधीयमानस्त्वं उपसर्प उपगच्छ अनुप्रविशेत्यर्थः ।
कीदृशीं उरुव्यचंसं बहुव्याप्तिकां पृथिवीं विस्तीर्णां सुशेवां सुसुखां सर्वेषां सुखदात्रीमित्यर्थः
तामुपगच्छ । युवतिः यौवनान्विता स्त्रिरूपा इयं भूमिः दक्षिणावते ऋत्विग्न्योदेयत्वेन धन-
वते यजमानाय ऊर्णम्रदाः ऊर्णेव ऊर्णास्तुकइव मृद्धी भवति सुकुमारा भवति न बाधयित्रीमि-
त्यर्थः । सैषा पृथिवी निर्ऋतेः मृत्युदेवतायाः उपस्थात् समीपस्थानात् त्वा त्वां अस्थिरूपं
यजमानं पातु रक्षतु ॥ १० ॥

॥ इति सप्तमस्य षष्ठे सप्तविंशोऽवर्गः ॥ २७ ॥

सैषा दशमी—

उच्छृंक्षस्वपृथिविमानिबाधथाःसूपायनास्मैभवसूपवञ्चना ।

मातापुत्रंयथासिचाम्येनंभूमऊर्णहि ॥ ११ ॥

उत् । श्वञ्चस्व । पृथिवि । मा । नि । बाधयाः । सुहउपायना ।
 अस्मै । भव । सुहउपवञ्चना । माता । पुत्रम् । यथा ।
 सिचा । अग्नि । एनम् । भूमे । ऊर्णुहि ॥ ११ ॥

हे पृथिवि उच्छृंक्षस्व ऊर्ध्वं गतोच्छ्रासमेनं कुरु अधस्तान्मारुताइत्यर्थः । किंच मा-
 निबाधयाः मा संपीडय । तथा अस्मै यजमानार्थं सृपायना शोभनोपगमना सूपचारिकाभवे-
 त्यर्थः । सूपवचना उपवचनं मलंभनं शोभनमलंभा सुप्रतिष्ठा भव । अपिच माता पुत्रमात्मीयं
 बालकं सिचा वस्त्रातेन यथा आच्छादयति तद्वद् हे भूमे एनं अस्थिरूपं यजमानं अङ्गू-
 णुहि आभिमुख्येनाच्छादय ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

उच्छृंक्षमानापृथिवीसुतिष्ठतुसहस्रंमितुपृहिश्रयन्ताम् ।
 तेगृहासोघृतश्रुतोभवन्तुविश्वाहास्मैशरणाःसन्वत्रं ॥ १२ ॥

उत्श्वञ्चमाना । पृथिवी । सु । तिष्ठतु । सहस्रम् । मितः । उप ।
 हि । श्रयन्ताम् । ते । गृहासः । घृतश्रुतः । भवन्तु ।
 विश्वाहा । अस्मै । शरणाः । सन्तु । अत्र ॥ १२ ॥

पांसुभिः प्रच्छाद्य एतां पठन्ति उच्छृंक्षमानाअस्थिकुंभमवष्टभ्य ऊर्ध्वं गच्छन्ती पृथि-
 वी सुतिष्ठतु प्रतिष्ठिता भवतु । किंच सहस्रं सहस्रसंख्याकाः मितः प्रक्षिप्ताः मिनोवेरौणादिके
 कर्मणि किपि तुगागमः ततो जस् यद्वा सहस्रं तृतीयार्थे प्रथमा मितइतिनिष्ठान्तं रूपं व्यत्य-
 येन बहुवचनस्य एकवचनं स्वरोवृपादित्वाद्द्रष्टव्यः सहस्रेण संमिताः बहुसंख्याकाः पार्थिवाः
 पांसवः उपश्रयन्तां एनमुपसेवन्तां संपरिवार्षतिष्ठन्वित्यर्थः । हिरवधारणे । तथा ते पांसवः
 अस्मै गृहासः गृहाभवन्तः घृतश्रुतः घृतस्पोदकस्य सर्पिणोवा क्षारपितारोभवन्तु । अत्रास्मि-
 न् लोके विश्वाहा सर्वेष्वहःसु सर्वदास्मै अस्य शरणाः सन्तु आश्रयभूताभवन्तु ॥ १२ ॥

उत्तेस्तभ्रामीति कपाटेनास्थीन्यपिदध्याद् । सूत्रितंच-उत्तेस्तभ्रामीतिकपाटेनापिधायेति ।

सैषा त्रयोदशी-

उत्तैस्तभ्रामिपृथिवीं त्वत्परीमं लोमं निदधन्मो अहं रिपम् ।

एतां स्थूणां पितरो धारयन्तु ते त्रायमः सार्दना ते मिनोतु ॥ १३ ॥

उत् । ते । स्तभ्रामि । पृथिवीम् । त्वत् । परि । इमम् । लोगम् ।

निदधत् । मो इति । अहम् । रिपम् । एताम् । स्थूणां । पितरः ।

धारयन्तु । ते । अत्र । यमः । सार्दना । ते । मिनोतु ॥ १३ ॥

हे अस्थिकुम्भ त्वत्परि परिशब्दयोगे पंचमी तवोपरि ते त्वदीयेन कपालेन पृथिवीमुत्
स्तभ्रामि प्रतिबभ्रामि यथा पृथिवी तवोपरिमागच्छति तथापि दधामीत्यर्थः । इमं लोमं कपा-
ललक्षणं लोष्टं निदधत् उपरिस्थापयन्नहं मोरिषं माहंसिषं । किंच एतां मया निहितां स्थूणां
ते त्वदीयां पृथिव्याधारयित्रीं कपाललक्षणां पितरो धारयन्तु निश्चलां कुर्वन्तु । ततः ते त्वदीये
अत्र अस्मिन् स्थाने यमः पितृपतिः सद्ना सदनानि स्थानानि मिनोतु परिच्छिनत्तु करो-
त्वित्यर्थः ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी-

प्रतीचीने मामहनीष्वाः पूर्णमिवाद्दधुः ।

प्रतीचीं जग्रन्नावाचमश्वं रशनया यथा ॥ १४ ॥ २८ ॥

प्रतीचीने । माम् । अहनि । इष्वाः । पूर्णम् । इव । आ । दधुः ।

प्रतीचीम् । जग्रन् । वाचम् । अश्वम् । रशनया । यथा ॥ १४ ॥ २८ ॥

अनया प्रजापतिः प्रार्थयते हे प्रजापते प्रतीचीने प्रतिपूज्ये अहनि तदुपलक्षिते संवत्स-
रात्मके मां संकुसुमघ्राणि आदधुः निहितवन्तः सर्वे देवाः । किमिव इष्वाः बाणस्य पर्णमिव
पक्षमिव पक्षं यथा बाणस्य मूले स्थापयन्ति तद्वत् जगन्मूले त्वयि मां स्थापितवन्तः अतोम-

दीपां प्रतीचीं पूज्यां वाचं स्तुतिरूपां जगृभ गृहाण । कथमित्युच्यते अश्वं आशुगामिनं हयं
रशनया रज्ज्वा यथा गृह्णन्ति तद्वत् कर्णाभ्यां मत्कृतां स्तुतिं गृहाणेत्यर्थः ॥ १४ ॥

॥ इति सप्तमस्य पष्ठेष्टाविंशोवर्गः ॥ २८ ॥

वेदार्थस्य प्रकाशेन तमोहार्दं निवारयन् । पुमर्याश्वतुरोदेयाद्विद्यातीर्थमहेश्वरः ॥ १ ॥

इति श्रीमद्वाजाधिराजपरमेश्वरवैदिकमार्गप्रवर्तकश्रीवीरबुक्कभूपालसाम्राज्यधुरंधरेण सा-
यणाचार्येण विरचिते माधवीये वेदार्थप्रकाशे ऋक्संहिताभाष्ये सप्तमाष्टके पष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥

॥ श्रीगणेशायनमः ॥

यस्यनिःश्वसितं वेदा योषेदेक्ष्योखिलं जगत् । निर्भमे तमहं वेदेविद्यातीर्थमहेश्वरं ॥ १ ॥
अष्टके सप्तमेषष्ठं व्याख्याय श्रुतिकोविदः । सायणार्यस्ततोऽध्यायं सक्षमं व्याचिकीर्षति ॥ २ ॥

अथ द्वादशानुवाकात्मकस्य दशममंडलस्य द्वितीयेनुवाके त्रयोदशसूक्तानि तत्र निवर्त-
ध्वमित्यष्टचै तृतीयं सूक्तं अस्य यमपुत्रोमथिताख्यऋषिः वरुणपुत्रोभृगुर्वाथवा भार्गवश्च्यवनः
पृथी गायत्री शिष्टाअनुष्टुभः इदं अब्देवताकं गोदेवताकं वा अग्नीषोमापुनर्वसू इत्यर्धचौग्नी-
षोमदेवताकः । तथाचानुक्रान्तं—निवर्तध्वमष्टौ मथितोभृगुर्वारुणिर्भार्गवश्च्यवनोवापं गव्यं वा-
नुष्टुभमग्नीषोमीयोद्वितीयोर्धचैः पृथी गायत्री । गतोविनियोगः ।

तत्र पथमा—

अ॒म् नि॒वर्त॑ध्वं॒मानु॑गा॒तास्मा॑न्ति॒सप॑क्ते॒रेव॑तीः ।

अ॒ग्नी॑षो॒मापु॑नर्व॒सू अ॒स्मे धा॑रय॒तं र॒यिम् ॥ १ ॥

नि । वर्त॑ध्वम् । मा । अनु॑ । गा॒त । अ॒स्मान् । ति॒सि॒क्त । रे॒वतीः ।
अ॒ग्नी॑षो॒मा । पु॒नर्व॒सू इति॑ पुनः॒ऽव॒सू । अ॒स्मे इति॑ ।
धा॒रय॒तम् । र॒यिम् ॥ १ ॥

हे गावः हे आपोवा यूयं निवर्तध्वं अस्मान् प्रतिआगच्छत मानुगात अस्मद्यतिरिक्तं
यजमानं मानुगच्छत । आगत्य च हेरेवतीः रेवत्यो धनवत्यः यूयं अस्मान् सिपक्त सेचयत अ-
वगाहत गोदोहनस्नानपानादिद्वारेण सेवध्वमित्यर्थः । हे पुनर्वसू पुनःपुनर्वस्तारौ स्तोत्राणां यष्टू-
णामाच्छादयितारौ अग्नीषोमा अग्नीषोमी एतन्नामकौ देवौ युवां अस्मे अस्मासु रयिं व्रीह्या-
दिलक्षणं धनं धारयतं स्थापयतं ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

पु॒नरे॒ना नि॒वर्त॑य॒पुनरे॒नान्वा॑कु॒रु । इन्द्रं॑ ऽ॒णानि॑यच्छ॒त्वग्निरे॒नाउ॒पाज॑तु ॥ २ ॥

पुनः । एनाः । नि । वर्तय । पुनः । एनाः । नि । आ । कुरु ।

इन्द्रः । एनाः । नि । यच्छतु । अग्निः । एनाः । उपऽअर्जतु ॥ २ ॥

अत्र मंत्रद्रष्टा स्वात्मानं प्रति ब्रूते हे मदीयात्मन् त्वं एनाः एताः अन्यतोभिर्गन्त्रीः गा आपो वा पुनर्निवर्तय पुनः पुनर्मदभिमुखीकुरु । तदनन्तरं एनाः एताः पुनः भूयोभूयः निष्कारु नियताः आत्मायत्ताः कुरु । किंच इन्द्रोऽपि तव सहायभूतः सन् एनाएताः नियच्छतु त्वदायत्ताः करोतु । अग्निश्च एनाएताः गाः आपो वा उपाजतु उपगमयतु उपक्षिपतु वा उपयोग्याः करोत्वित्यर्थः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

पुनरेतानि वर्तन्तामस्मिन्पुण्यन्तु गोपतौ ।

इहैवाग्नेनि धारयेदतिष्ठतु यारयिः ॥ ३ ॥

पुनः । एताः । नि । वर्तन्ताम् । अस्मिन् । पुण्यन्तु । गोऽपतौ ।

इह । एव । अग्ने । नि । धारय । इह । तिष्ठतु । या । रयिः ॥ ३ ॥

एनाएताः इन्द्रयोगावः आपो वा पुनर्निवर्तन्तां भूयोभूयो मां प्रत्यागच्छन्तु आगत्य । च गोपतौ सास्त्रादिमतीनां धेनूनां वृष्टिलक्षणानामपां च पाण्डके अस्मिन्नीदृशे मयि पुण्यन्तु आत्मायत्तत्वेन स्थित्वा पुष्टा भवन्तु । पुष्टाः सवीस्ताः हे अग्ने त्वं इहैव अस्मिन्नेव मयि निधारय नियमेन स्थापय । या रयिः यदपि धीक्षादिकं धनमस्ति तदपि धनं गोसहितं इहास्मिन्नेव गोपतौ मयि तिष्ठतु निवसतु ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

यन्निधानं न्ययनं संज्ञानं यत्परायणम् ।

आवर्तनं निवर्तनं योगोपा अपितं हुवे ॥ ४ ॥

यत् । निऽधानम् । निऽअयनम् । सम्ऽज्ञानम् । यत् । पराऽअयनम् ।

आऽवर्तनम् । निऽवर्तनम् । यः । गोपाः । अपि । तम् । हुवे ॥ ४ ॥

नियानं अधिकरणे ल्युट् नियमेन यान्त्यागच्छन्ति गावोत्रेति नियानं गोष्टाख्यं स्थानं पदस्तीति शेषः । यच्छब्दयोगात्तच्छब्दोऽभ्याहर्तव्यः हुवइति क्रियापदं सर्वत्रानुपज्यते तत्स्थानं

हुवे आह्वयामि । आह्वानमभिमुखीकरणं तेन चात्र तत्पूर्विका प्रार्थना लक्ष्यते । गोसहितं गोष्ठं प्रार्थयइत्यर्थः । न्ययनं भावे ल्युट् नियमेन गृहं प्रति प्राप्तिरक्षणं गमनं यदस्ति तदपि प्रार्थये संज्ञानं गोभिः सह ऐकमत्यं यदस्ति तदपि प्रार्थये परायणं परागमनं वनं प्रति गवां चरणाय गमनं यदस्ति तदपि प्रार्थये आवर्तनं वनचारिणीभिर्गोभिः सह प्रवर्तनं यदस्ति तदपि प्रार्थये निवर्तनं वने चरित्वा गृहं प्रति यदागमनमस्ति तदपि प्रार्थये योपि गोपाः गवां पालको स्ति तमपि हुवे प्रार्थये सर्वगुणोपेतागाः प्रार्थयइत्यर्थः ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

यउदानइव्ययनंयउदानट्परायणम् ।

आवर्तनंनिवर्तनमपिगोपानिवर्तताम् ॥ ५ ॥

यः । उ॒त्॒ऽआन॑ट् । वि॒ऽअ॒य॒नम् । यः । उ॒त्॒ऽआन॑ट् । प॒रा॒ऽअ॒य॒नम् ।

आ॒ऽव॒र्त॑नम् । नि॒ऽव॒र्त॑नम् । अ॒पि । गो॒पाः । नि । व॒र्त॑ता॒म् ॥ ५ ॥

योगोपाः गोपालः व्ययनं नष्टानां गवां अन्वेषणार्थं विविधगमनं उदानट् व्याप्नोति अनुभवति यः परायणं परागमनं उदानट् व्याप्नोति वनं प्रति गवां चरणाय गमनमित्यर्थः यश्च आवर्तनं वनचारिणीभिर्गोभिः सह प्रवर्तनमनुभवति योपि गोपाः निवर्तनं गोभिः सह वनात् गृहं प्रति गमनमनुभवति सोपि गोपालः निवर्ततां गोभिः सह वनात् गृहं प्रति क्षेमेणागच्छतु ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

आनिवर्तनिवर्तयपुनर्नइन्द्रगादेहि । जीवाभिर्भुनजामहे ॥ ६ ॥

आ । नि॒ऽव॒र्त॑ । नि । व॒र्त॑य । पु॒नः । नुः । इ॒न्द्र । गाः । दे॒हि ।

जी॒वाभिः । भु॒न॒जा॒म॒हे ॥ ६ ॥

हे इन्द्र त्वं आनिवर्त आनिवर्तस्व अस्मदभिमुखीकुरु । ततः अन्यदोगच्छतीगांः निवर्तय अस्मदभिमुखीकुरु । एवं कृत्वा च हे इन्द्र त्वं पुनः पश्चात् नोस्मभ्यं गाः देहि प्रपच्छ । त्वया दत्ताभिः जीवाभिः चिरंजीवतीभिः सर्वस्य जीवयित्रीभिर्वा गोभिः भुनजामहे वयं भुंजीमहि । यद्वा भुजिरश्वान्तर्भावितण्यर्थः देवसितृन् संभोजयेमहि ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

परिवोविश्वतोदधउर्जाघृतेनपर्यसा ।

येदेवाःकेचयज्ञियास्तेरय्यासंसृजन्तुनः ॥ ७ ॥

परि । वः । विश्वतः । दधे । ऊर्जा । घृतेन । पर्यसा । ये । देवाः ।

के । च । यज्ञियाः । ते । रय्या । सम् । सृजन्तु । नः ॥ ७ ॥

हे देवाः विश्वतः सर्वतः स्थितान् वोयुष्मान् ऊर्जागोसंबन्धिना दधिलक्षणेनाग्नेन घृते-
नाज्येन च पर्यसा क्षीरेण च परिदधे संधारयामि युष्मभ्यं हविर्द्वारेण प्रयच्छामि न केवलमा-
त्मानं पुष्णामीत्यर्थः । एतत् ज्ञात्वा ये के च देवाः यज्ञियायज्ञार्हाः सन्ति ते देवाः नोस्मान्
रय्या गोलक्षणेन धनेन संसृजन्तु संयोजयन्तु ॥ ७ ॥

अथाष्टमी

आनिवर्तनिवर्तयनिनिवर्तनिवर्तय ।

भूम्याश्चतस्रःप्रदिशस्ताभ्यङ्गानानिवर्तय ॥ ८ ॥ १ ॥

आ । निवर्तन । वर्तय । नि । निवर्तन । वर्तय । भूम्याः । चतस्रः ।
प्रदिशः । ताभ्यः । एनाः । नि । वर्तय ॥ ८ ॥ १ ॥

मंत्रद्रष्टा ऋषिः स्वात्मानं गाश्च संबोध्याह हे मदीयात्मन् त्वं गाः आवर्तय आकारो-
प्यनेनापि संबध्यते मदभिमुखीं कुरु स्तुत्या यागेन च ताः प्रसाद्योपनमयेत्यर्थः । हे गावो-
यूयमपि प्रसाद्यमानाआनिवर्तन आनिवर्तय आभिमुख्येनागच्छत । पुनरप्याह हे मदीयात्मन्
त्वं निवर्तय गोसंचरणस्थानादपगच्छन्तीर्गाः इतोभिर्गन्त्रीः कुरु । यूयमपि हे गावः निवर्तयमा-
नाः सत्यः निवर्तन निवर्तय । इदानीं स्वात्मागावश्च ऋषिं प्रति ब्रुवते हे ऋषे अहं कुतोगानिव-
र्तयामीति कुतोवयं निवर्तयमहइत्यात्मना गोभिश्च पृष्ठः सन्नाह-भूम्याः पृथिव्याः
चतस्रः प्रदिशः चतुःसंख्यायुक्ताः प्रकृष्टायादिशः सन्ति ताभ्योदिग्भ्यः एनागाः निवर्तय
हे आत्मन् मदभिमुखीः कुरु । हे गावोयूयमपि ताभ्योदिग्भ्योनिवर्तयमिति सामर्थ्याल्लब्धं ।
यद्वा अद्वैतपक्षेपि सूक्तार्थो यथाघटते तथा योजना कर्तव्या ॥ ८ ॥

॥ इति सप्तमस्य सप्तमे पथमोवर्गः ॥ १ ॥

भद्रमिति दशर्चं चतुर्थं सूक्तं आद्याएकपदा दशाक्षरा विराट् अग्निमीळेभुजामित्येषा अनुष्टुप् नवमीविराट् दशमीविष्टुप् मध्येषङ्गायन्यः इदमादीनां सप्तसुकानामिन्द्रपुत्रः मजा पतिपुत्रोवा विमदऋषिः वसुक्रपुत्रोवसुरुदाख्योवा । इदमुत्तरं चाग्नेयं । तथाचानुक्रान्तं—सप्तो-
त्तराण्यैन्द्रोविमदः माजापत्योवा वासुक्रोवसुरुद्धा । भद्रं दशमेयंतुगायत्रमाद्यैकपदा पादएव वा शांत्यर्थः परानुष्टुबंत्येविराट्त्रिष्टुभाविमि । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

भद्रं नो अपिवातय मनः ॥ १ ॥

भद्रं नो अपिवातय मनः ॥ १ ॥

हे अग्ने त्वं नोस्माकं मनः भद्रं शुभयुक्तं अपिवातय अपिरवधात्वर्थानुवादी आगमय त्वत्संबन्धिस्तोत्रकरणे प्रेरयेत्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

अग्निमीळेभुजां यविष्ठं शासामित्रं दुर्धरीतुम् ।

यस्य धर्मन्त्स्व एनीः सपर्यन्ति मातुरूधः ॥ २ ॥

अग्निम् । ईळे । भुजाम् । यविष्ठम् । शासा । मित्रम् । दुः६धरीतुम् ।

यस्य । धर्मन् । स्वः । एनीः । सपर्यन्ति । मातुः । ऊर्धः ॥ २ ॥

भुजां हविर्भुजां देवानां मध्ये यविष्ठं अहन्यहनि अग्निहोत्रादिकर्मार्थं जायमानत्वादतिशयेन युवानं शासा अनुशासनेन मित्रं यस्मादिदं कर्तव्यं इदं न कर्तव्यमिति सर्वयनुशास्ति तस्मात् सर्वस्य मित्रभृतमित्यर्थः । दुर्धरीतुं दुर्धरणीयं संग्रामे शत्रुभिर्दुर्निवारणीयं एवंभूतमग्निं ईळे स्तौ-
मि । अपिच यस्याग्नेः धर्मन् धर्मणि अग्निहोत्रादिके कर्मणि स्वः छुलोकमादित्यं सर्वं देवजातं वा एनीः एन्यः प्रतिगन्त्र्यः आहुतयः स्तुतयश्च सपर्यन्ति परिचरन्ति सेवन्ते । यद्वा स्वः सपर्यन्ती-
त्यनयोः सामानाधिकरण्यं अत्र स्वरित्ययं सर्वशब्दो निपातः स्वः सर्वे देवाः एनीः आत्मनः प्रतिगन्त्रीः आहुतीः स्तुतीश्च सपर्यन्ति सेवन्ते उपजीवन्तीत्यर्थः । तत्र दृष्टान्तः—तुभ्योपममेतद् मातुः गोरूधः क्षीरोपसंहारस्थानं प्रति यथा वत्सा उपजीवन्ति तद्वत् तमग्निमीळइति पूर्वेण सं-
बन्धः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

यमासाकूपनीळंभासाकैतुंवर्धयन्ति ।
भ्राजतेऽश्रेणिदन् ॥ ३ ॥

यम् । आसा । कूपऽनीळम् । भासाऽकैतुम् ।
वर्धयन्ति । भ्राजते । अश्रेणिदन् ॥ ३ ॥

स्तोतारोमदारश्च आसा स्तुतिहविलक्षणेनोपासनेन यमग्निं वर्धयन्ति कीदृशं कूपनीळं कर्मस्थानं कर्माधारमित्यर्थः भासाकैतुं ज्वालालक्षणज्ञापकं दीप्तिः कर्तारं यच्छब्दश्रुतेः तच्छब्दोऽप्याहार्यः सोमिः अश्रेणिदन् श्रोतृभ्योपष्टृभ्यः अभीष्टफलसमूहप्रदः शत्रुभ्योज्वालापंक्तिप्रदोवा एवंभूतः सन् भ्राजते भासते ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

अर्योविशांगानुरेतिप्रयदानंदिवोअन्तान् ।
कविरभ्रं दीद्यानः ॥ ४ ॥

अर्यः । विशाम् । गानुः । एति । प्र । यत् । आनन्दं । दिवः ।
अन्तान् । कविः । अभ्रम् । दीद्यानः ॥ ४ ॥

विशां यजमानमनुष्याणां अर्योगन्तव्यः गानुर्गमनशीलोऽग्निर्दीद्यानो दीप्यमानः यद्यदा एति ऊर्ध्वं गच्छति तदा दिवोद्युलोकस्य अन्तान् पर्यन्तान् कविर्मेधावी सोमिः प्रानन्दं प्रकर्षेण व्याप्नोति अभ्रं मेघोपलक्षितमन्तरिक्षं च व्याप्नोति ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

जुपह्व्यामानुपस्योर्ध्वस्तस्थाह्रम्वायज्ञे ।
मिन्वन्तस्रपुर्एति ॥ ५ ॥

जुपत् । ह्व्या । मानुपस्य । ऊर्ध्वः । तस्थौ । ऋम्वा । यज्ञे ।
मिन्वन् । स्रः । पुः । एति ॥ ५ ॥

रिचरणं इषे इच्छामि । किमर्थं पूर्वस्य अत्र पूर्वशब्दउत्कृष्टवाची उत्कृष्टस्य शेवस्य स्वर्गापवर्ग-
लक्षणसुखस्य प्राप्त्यर्थमिति शेषः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

नरोयेकेचास्मदाविश्वेत्तेवामआस्युः । अग्निं हविषा वर्धन्तः ॥ ८ ॥

नरः । ये । के । च । अस्मत् । आ । विश्वा । इत् । ते । वामे ।
आ । स्युरिति स्युः । अग्निम् । हविषा । वर्धन्तः ॥ ८ ॥

नरोनेतारः ये के च ये केचित् पुत्रपौत्रादयः अस्मदस्माकं सन्ति आकारः पूरकः ते
पुत्रपौत्रादयः वामे वननीये संभजनीये विश्वेत् विश्वस्मिन्नेव पश्वादिधने आस्युः आसमन्ता-
द्भवेयुः उपविशेयुरित्याशास्महे । किंकुर्वन्तः अग्निं अंगनादिगुणविशिष्टं देवं हविषा पुरोडाशा-
दिकेन वर्धन्तः वर्धयन्तः ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

ऋष्णः श्वेतोरुपो यामो अस्य ब्रध्नः ऋज्व उत शोणो यशस्वान् ।
हिरण्यरूपं जनिता जजान ॥ ९ ॥

ऋष्णः । श्वेतः । अरुपः । यामः । अस्य । ब्रध्नः । ऋज्वः । उत ।
शोणः । यशस्वान् । हिरण्यरूपम् । जनिता । जजान् ॥ ९ ॥

अत्र यच्छब्दमध्याहृत्य योज्यं यामः याति गच्छत्यस्मिन्निति यामोरथः प्रजापतिना
निर्मितः कीदृशः ऋष्णः अस्तिवर्णः श्वेतः सितवर्णः अरुपः आरोचमानः ब्रध्नो महान् ऋज्वः
ऋजुगामी उतापि च शोणोरक्तवर्णः यशस्वान् कीर्तिमान् यद्वा यश इति धननाम हविर्लक्षणे-
न धनेन युक्तः हिरण्यरूपं सुवर्णसदृशं तं रथं अस्याग्नेरर्थाय जनिता सर्वस्य जगतोजनयि-
ता प्रजापतिः जजान जनयामास अस्मै दत्तवानित्यर्थः । कथमेकस्यैव रथस्य ऋष्णादिना-
रूपत्वं संभवतीति चेत् अग्नेः सामर्थ्यातिशयेन संभवतीत्यर्थः । यद्वा हिरण्यरूपमिति रथवा-
चिना शब्देन सह सामानाधिकरण्यात् ऋष्णादिशब्दाः द्वितीयान्तत्वेन योज्याः अत्र सर्वगु-
णोक्त्यवत्तयाग्निः स्तूपतइत्यर्थः ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

ए॒वाते॑अ॒ग्नेवि॒मदो॑म॒नी॒पामू॑र्जो॒नपा॑द॒मृते॑भिःस॒जोपाः॑ ।

गिर॒आव॑क्ष॒तसु॒मती॑रि॒यान॑इ॒पमू॑र्ज॒सुक्षि॑ति॒विश्व॑मा॒भाः ॥ १० ॥ ३ ॥

ए॒व । ते । अ॒ग्ने । वि॒मदः॑ । म॒नी॒पाम् । ऊ॒र्जः । न॒पात् । अ॒मृते॑भिः ।

स॒जोपाः॑ । गिरः॑ । आ । व॒क्षत् । सु॒मतीः॑ । इ॒यानः॑ । इ॒पम् ।

ऊ॒र्जम् । सु॒क्षिति॑म् । विश्व॑म् । आ । अ॒भारि॑त्य॒भाः ॥ १० ॥ ३ ॥

एव एवमुक्तप्रकारेण हे ऊर्जोनपाद ओषधिवनस्पतिपितृभूतस्यान्नस्य पौत्र हे अग्ने अमृ-
तेभिः अमृतैर्हविर्लक्षणैरनैः सजोपाः संगतोविमदोनाम ऋषिः मनीषां प्रकृष्टां बुद्धिं कामयमा-
नः सन् ते तुभ्यं गिरः स्तुतिलक्षणावाचः आवक्षत् आभिमुख्येनोक्तवान् वक्तेश्छन्दसि लेटि
रूपं ततस्त्वं एतत् ज्ञात्वा सुमतीरियानः शोभनलक्षणाबुद्धीस्त्वं गमयन् इपमन् ऊर्जं क्षीरादिकं
रसं च सुक्षितिं शोभननिवासं यद्वा क्षितयोमनुष्याः शोभनपुष्पपौत्रादिकं यत्किञ्चिद्वेद्यमस्ति त-
द्विश्वं धनं च आभाः तस्मै विमदाय आहर देहि ॥ १० ॥

॥ इति सप्तमस्य सप्तमे तृतीयेवर्गः ॥ ३ ॥

आग्निनित्यष्टर्चं पंचमं सूक्तं आस्तारपंक्तिच्छन्दस्कं आद्यौ द्वौ गायत्रौ पादौ ततो द्वौ
जागतौ सा आस्तारपंक्तिः ऋषिदेवते पूर्ववत् । तथाचानुक्रान्तं—आग्निनाद्यावास्तारपांकमिति ।
पृष्ठचस्य चतुर्थेहनि आग्निस्त्ववृत्किभिरित्याज्यमिति । महाव्रते आग्निमारुते यावतोस्त्वक्षु इडां
दं साम स्तुवीरन् तदानीमादितस्तावत्पञ्चो नुरूपायाः सूवितंच—यदिदादं भूयसीषु चैव स्तु-
वीरन्नाग्निस्त्ववृत्किभिरिति तावतीरनुरूपइति ।

तत्र प्रथमा—

आग्नि॑नस्त्ववृ॑त्किभि॒र्होता॑रि॒त्वावृ॑णीमहे ।

य॒ज्ञाय॑स्ती॒र्णवा॑हि॒पेवि॒वोम॑देशि॒रि॒पाव॑कशोचि॒पंवि॑वक्षसे ॥ १ ॥

आ । अग्निम् । न । स्ववृत्तिः । होतारम् । त्वा । वृणीमहे ।
 यज्ञाय । स्तीर्णवर्हिषे । वि । वः । मदे । शीरम् ।
 पावकशोचिपम् । विवक्षसे ॥ १ ॥

हे अग्ने वः तव स्वभूते विमदे एतदाख्ये ऋषौ मयि इयं स्तुतिः प्रवृत्तास्ति नेति संप्रत्य-
 र्थे अतोवयमिदानीं स्ववृत्तिभिः स्वयं कृताभिः दोषवर्जिताभिः स्तुतिभिः होतारं देवानामाह्वा-
 तारं होमनिष्पादकं वा अग्निं त्वा त्वां आवृणीमहे आभिमुख्येन संभजामहे । किमर्थं स्तीर्णव-
 र्हिषे यज्ञाय तादर्थ्ये चतुर्थी यज्ञार्थं कीदृशं शीरं ओषध्यादिषु सर्वत्रानुशायिनं पावकशोचिपं
 शोधकदीर्घं विवक्षसे महन्नामैतत् हे अग्ने त्वमपि महान् भवसि यद्वा विमदे यज्ञस्य संव-
 न्धिनः सोमस्य पानजन्यविविधमदार्थं त्वामावृणीमहदिति योज्यं ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

त्वामुतेस्त्वाभुवःशुभन्त्यश्वराधसः ।
 वेति त्वामुपसेचनी विवोमदृक् ऋजीतिरग्र आहुतिर्विवक्षसे ॥ २ ॥

त्वाम् । ऊँ इति । ते । सुह आभुवः । शुभन्ति । अश्वराधसः । वेति ।
 त्वाम् । उपसेचनी । वि । वः । मदे । ऋजीतिः ।
 अग्ने । आहुतिः । विवक्षसे ॥ २ ॥

स्वाभुवः स्वप्रकाशेन दीप्यमानाः अश्वराधसो व्याप्तधनाः ते यजमानाः हे अग्ने त्वामु-
 त्वामेव शुभन्ति शोभयन्ति यज्ञे हविर्भिर्दीपयन्तीत्यर्थः । किंच उपसेचनी तवोपरिक्षरणशीला
 ऋजीतिः ऋजुगामिनी हूयमाना आहुतिः हे अग्ने त्वां वेति गच्छति । किमर्थं वस्तव विमदे
 मदनिमित्ते तृप्त्यर्थमित्यर्थः । किंच त्वमपि विवक्षसे महान् भवसि ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

त्वेधर्माण आसते जुह्विः सिञ्चतीरिव ।
 कृष्णारूपाण्यर्जुना विवोमदे विश्वा अधिश्रियोधिपे विवक्षसे ॥ ३ ॥

त्वे इति । धर्माणः । आसते । जुहूभिः । सिञ्चतीः इदं । रुष्णा ।
रूपाणि । अर्जुना । वि । वृः । मदे । विश्वाः । अधि ।
श्रियः । धिये । विवक्षसे ॥ ३ ॥

धर्माणोयज्ञस्य धारयितारकृत्विजः जुहूभिः संपूर्णाहुतिभिर्होमपात्रैः त्वे त्वामेव आसते
सेवन्ते । तत्र दृष्टान्तः—सिञ्चतीरिव वृष्टिलक्षणाः पृथिवीं सिञ्चन्त्य आपः अग्नीन् यथा स्वपितृत्वेन
सेवन्ते तद्वत् । अग्नेरापइति श्रुतेः । तस्यापां पितृत्वं । यद्वा जुहूभिः सिञ्चतीरिव सिञ्च्यमाना आहु-
तय इव धर्मणः त्वया धार्यमाणा रश्मयः त्वे त्वयि आसते निवसन्ति । हे अग्ने त्वं रुष्णा रु-
ष्णवर्णानि अर्जुना अर्जुनानि श्वेतवर्णानि ज्वालान्तर्गत रूपाणि च विश्वाः सर्वाः श्रियः शोभा-
अधिधिषे अधिकं यथा भवति तथा धारयसि किमर्थं वोयुष्माकं सर्वेषां देवानां विमदे वि-
विधसोमपानजन्यमदार्थं यतएवमतः विवक्षसे त्वं महान् भवसि ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

यमग्नेमन्यसे रयिं सहसा वन्नमर्त्यम् ।
तमानो वाजं सातये विवो मदे यज्ञे पुं चित्रमाभरं विवक्षसे ॥ ४ ॥
यम् । अग्ने । मन्यसे । रयिम् । सहसा इवन् । अमर्त्यम् ।
तम् आ । नृः । वाजं सातये । वि । वृः । मदे । यज्ञे पुं ।
चित्रम् । आ । भर । विवक्षसे ॥ ४ ॥

हे अमर्त्य अमरणधर्मन् सहसा वन् वलवन् एवंभूत हे अग्ने त्वं यं रयिं मन्यसे सर्वेषु
धनेषु यद्धनं वरिष्ठमिति जानासि चित्रं चायनीयं रयिं नोस्माकं । वाजसातये अन्नलाभाय
आभर आहर प्रयच्छ । किमर्थं वोयुष्माकं सर्वेषां देवानां यज्ञेषु विमदे विविधसोमादिहवि-
र्जन्यमदनिमित्ते यागेषु नानाप्रकारैर्हविर्भियुष्माकं तर्पणायेत्यर्थः । त्वमपि विवक्षसे महान् भ-
वसि ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

अग्निर्जातो अथर्वणा विदहि श्वानिकाव्या ।
भुवद्भूतो विस्वतो विवो मदे प्रियो यमस्य काम्यो विवक्षसे ॥ ५ ॥ १ ॥

अग्निः । जातः । अथर्वणा । विदत् । विश्वानि । काव्या ।
 भुवत् । दूतः । विवस्वतः । वि । वः । मदे । प्रियः ।
 यमस्य । काम्यः । विवक्षसे ॥ ५ ॥ ४ ॥

अथर्वणा एतन्नाम्ना ऋषिणा जातो जनितोऽग्निः कथमवगम्यते । त्वामग्नेषुष्करादध्यथर्वा-
 निरमन्थतेतिमंत्रान्तरात् । विश्वानि समस्तानि काव्या काव्यानि स्तोतृकर्माणि विदत् वेत्ति
 विवस्वतोयजमानस्य दूतः देवानामाह्वानार्थं भुवत् भवति । किञ्च यमस्य संयन्तुः यजमानस्य
 प्रियः इष्टः सन् काम्यः कमनीयः प्रार्थनीयोभवतीत्यर्थः । शिष्टं स्पष्टं ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य सप्तमे चतुर्थोवर्गः ॥ ४ ॥

अथ षष्ठी—

त्वांयज्ञेष्वीळतेग्नेप्रयत्यध्वरे ।
 त्वं वसूनि काम्या विवोमदे विश्वा दधासि दाशुपे विवक्षसे ॥ ६ ॥

त्वाम् । यज्ञेषु । ईळते । अग्ने । प्रयति । अध्वरे ।
 त्वम् । वसूनि । काम्याः । वि । वः । मदे । विश्वा ।
 दधासि । दाशुपे । विवक्षसे ॥ ६ ॥

हे अग्ने त्वां प्रयति प्रकर्षेण गच्छति वर्तमाने अध्वरे यागे यज्ञेषु यजनीयेषु हविःषु
 आसनेषु सत्सु ईळते ऋत्विग्यजमानाः स्तुवन्ति । अपिच हे अग्ने त्वं विश्वा विश्वानि
 काम्या काम्यानि कमनीयानि वसूनि धनानि दाशुपे हविर्दत्तवते यजमानाय विमदे सोमा-
 दिहविर्जन्यतृप्तौ सत्यां दधासि प्रयच्छसि अतः कारणाद्विवक्षसे त्वं महान् भवसि ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

त्वांयज्ञेष्वृत्विजं चारुमग्ने निपेदिरे ।
 घृतप्रतीकं मनुषो विवोमदेशु क्रंचेतिष्ठमक्षसि विवक्षसे ॥ ७ ॥

त्वाम् । यज्ञेषु । ऋत्विजम् । चारुम् । अग्ने । नि । सेदिरे ।

घृतप्रतीकम् । मनुषः । वि । वः । मदे । शुक्रम् ।

चेतिष्ठम् । अक्षदग्निः । विवक्षसे ॥ ७ ॥

हे अग्ने त्वां मनुषोमनुष्याः यजमानायज्ञेषु यागेषु निषेदिरे नियमेन स्थापयन्ति । कीदृशं ऋत्विजं होतृनामकं चारुं रमणीयं घृतप्रतीकं आज्याहुतिपूर्णमुखं शुक्रं ज्वलन्तं अक्षदग्निः तेजोभिः चेतिष्ठं अतिशयेन ज्ञातारं । किमर्थं विवोमदे तव सोमादिहविर्जन्यविविधदृश्यर्थं यस्मादेवं तस्माद्विवक्षसे महान् भवसि ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

अग्रेऽशुक्लेणशोचिषोरुप्रथयसेबृहत् ।

अभिऋन्दन्वृषायसेविवोमदेगर्भदधासिजामिपुविवक्षसे ॥८॥५॥

अग्ने । शुक्लेण । शोचिषा । उरु । प्रथयसे । बृहत् ।

अभिऋन्दन् । वृषायसे । वि । वः । मदे । गर्भम् ।

दधासि । जामिपु । विवक्षसे ॥ ८ ॥ ५ ॥

हे अग्ने बृहत् महास्त्वं शुक्लेण दीप्तेन शोचिषा तेजसा उरु प्रथयसे विस्तीर्णं यथा भवति तथा प्रख्यातोभवसि । किंच अभिऋन्दन् आभिमुख्येन युद्धार्थं शत्रूनाह्वयन् वृषायसे वृषइवाचरसि युद्धकाले दर्पितवृषइव रोरुवद्भवसीत्यर्थः । त्वं माध्यमिकः सन् जामिपु भग्निभूतास्वोषधीषु गर्भं बोजलक्षणं दधासि वृष्टिद्वारेण धारयसि । एकस्मात् प्रजापतेः सकाशात् उद्भूतत्वादभ्योषध्योर्जामित्वं उपचयते । कस्मिन् सति विवोमदे तव विविधसोमादिहविर्जन्यमदे संजाते सति । यस्मात् एवं कृतवानसि तस्मात् त्वं विवक्षसे महान्भवसि विवक्षस इति महन्नाम वक्तेर्वा सन्नन्तस्वरूपं इति ॥ ८ ॥

॥ इति सप्तमस्य सप्तमे पञ्चमोवर्गः ॥ ५ ॥

कुहेति पञ्चदशर्चं षष्ठं सूक्तं ऐन्द्रं पञ्चदशी त्रिष्टुप् पञ्चमीसप्तमीनवम्यस्तिस्रोनुष्टुप् शिष्टाः पुरस्ताद्दहत्यः आपद्वादकच्यष्टकवतीपुरस्ताद्दहती पूर्ववदपिः । तथाचानुक्तान्तं—कुहपंचो-

ना पुरस्ताद्वाहृतं त्रिष्टुबन्तं त्वंत्याचिदानस्त्वंनोनुष्टुभइति । चतुर्थेहनि निष्केवल्ये एतत्सूक्तं ।
सूत्रितंच—कुहश्रुतइन्द्रोयुध्मस्पतइति निष्केवल्यमिति ।

तत्र प्रथमा—

कुहंश्रुतइन्द्रःकस्मिन्नद्यजनेमित्रोनश्रूयते ।

ऋषीणांवायःक्षयेगुहांवाचर्कपेगिरा ॥ १ ॥

कुहं । श्रुतः । इन्द्रः । कस्मिन् । अद्य । जने । मित्रः । न । श्रूयते ।

ऋषीणाम् । वा । यः । क्षये । गुहां । वा । चर्कपे । गिरा ॥ १ ॥

अद्यास्मिन् दिने इन्द्रः कुह कुत्र स्थाने श्रुतो विश्रुतः प्रख्यातः कस्मिन् जने यजमाने
इज्यत्वेन स्तुत्यत्वेनावस्थितः श्रूयते प्रख्यायते । तत्रदृष्टान्तः—मित्रोन सूर्येव सत्वेव वा तद्वत् ।
यइन्द्रऋषीणां भृग्वदीनां क्षये निवासे आश्रमे गुहावा गुहायामरण्ये वा गिरा स्तुतिटक्षणया
वाचा चर्कपे अत्यर्थमारुह्यते अत्यर्थं स्तूयतइत्यर्थः । सइन्द्रः कुह श्रुतइति पूर्वेण संबन्धः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

इहश्रुतइन्द्रोअस्मेअद्यस्तवेववृज्यृचीपमः ।

मित्रोनयोजनेन्वायशश्चक्रेअसाम्या ॥ २ ॥

इह । श्रुतः । इन्द्रः । अस्मे इति । अद्य । स्तवे । वृज्जी । ऋचीपमः ।

मित्रः । न । यः । जनेषु । आ । यशः । चक्रे । असामि । आ ॥ २ ॥

इहास्मिन् यज्ञे इन्द्रः श्रुतः प्रख्यातः अद्यास्मिन् दिवसे अस्मे अस्माभिः स्तवे स्तूयते ।
कीदृशः वृज्जी वृज्जवान् ऋचीपमः । यद्यावइन्द्रेतेशतंशतंभूमीरुतस्युः नत्वावज्जित्प्रादिक्रया
स्तुत्या समानगुणइत्यर्थः । यइन्द्रः मित्रोन सूर्येव स्निग्धेव वा जनेषु स्तोत्रेषु जनेषु यशः
अन्नं कीदृशं च वा चक्रे करोति । कीदृशं असामि असाधारणं सइन्द्रः अस्माभिः स्तूयतइति
पूर्वेण संबन्धः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

महोयस्पतिः शर्वसो असांम्यामहो नृम्णस्य तूतुजिः ।

भर्ता वज्रस्य धृष्णोः पिता पुत्रमिव प्रियम् ॥ ३ ॥

महः । यः । पतिः । शर्वसः । असांमि । आ । महः ।

नृम्णस्य । तूतुजिः । भर्ता । वज्रस्य । धृष्णोः ।

पिता । पुत्रमिव । प्रियम् ॥ ३ ॥

यइन्द्रः महोमहतः शर्वसो बलस्य पतिः ईश्वरः असांम्या आहू मयांदायां आसमाप्तेः
अनन्तगुणइत्यर्थः महोमहतो नृम्णस्य धनस्य च तूतुजिः स्तोत्र्यः प्रेरकः । किंच धृष्णोः
शत्रूणां धर्षकस्य वज्रस्य स्वकीयस्यायुधस्य भर्ता यइन्द्रोधारयिता सइन्द्रोस्मान्पात्विति शेषः ।
तत्रदृष्टान्तः—पिता पुत्रमिव प्रियं यथा पिता प्रियं ईप्सितं सुतं पाति तद्वत् ॥ ३॥

अथ चतुर्थी—

युजानो अश्वावातस्य धुनी देवो देवस्य वज्रिव ।

स्थन्ता पथा विरुक्मता सृजानस्तोप्यध्वनः ॥ ४ ॥

युजानः । अश्वा । वातस्य । धुनी इति । देवः । देवस्य । वज्रिवः ।

स्थन्ता । पथा । विरुक्मता । सृजानः । स्तोपि । अध्वनः ॥ ४ ॥

हे वज्रिवः वज्रवन्निन्द्र एकोमत्वर्थी योनुवादकः देवोद्योतमानस्त्वं देवस्य द्योतमानस्य
वातस्य वायोः धुनी प्रेरकौ वायोरपि शीघ्रगामिनावित्यर्थः अश्वा अश्वौ त्वदीयौ हरिनामकौ
युजानः स्वरथे संयोजयन् । कीदृशौ विरुक्मता विरोचनवता पथा मार्गेण स्थन्ता स्थन्तौ ग-
च्छन्तौ अध्वनः युद्धे गमनमार्गान् सृजानः उत्पादयन् स्तोपि सततं स्तूपसे ॥ ४॥

अथ पंचमी—

त्वंत्याचिद्वातस्याश्वागाक्त्वात्मनवहंघ्यै ।

ययोर्देवो नमर्त्यो यन्तानकिं विदाप्यः ॥ ५ ॥ ६ ॥

त्वम् । त्या । चित् । वार्तस्थ । अर्था । आ । अगाः । ऋज्वा ।
 त्मना । वहध्यै । ययोः । देवः । न । मर्त्यः । युन्ता ।
 नर्किः । विदाय्यः ॥ ५ ॥ ६ ॥

यच्छब्दसंबन्धादुत्तरतोर्ध्वः पूर्वं व्याख्यायते—ययोस्त्वदीययोरश्वयोर्यन्ता नियन्ता नि-
 वारयिता देवोन देवानां मध्ये कश्चिदपि देवोनास्ति । नर्किर्न कश्चिदपि विदाय्यः वेत्ता जवस्य
 बलस्येति वा शेषः । हे इन्द्र त्वं वातस्य वायोर्जवेन बलेन च युक्तौ ऋज्वा ऋजुगामिनौ त्या
 चित् तावपि अश्वात्वदीयावश्वौ त्मना आत्मनैव सारथिनिरपेक्षेणेत्यर्थः वहध्यै वहनार्थं अ-
 भिप्रेतदेशप्रापणायेत्यर्थः आगाः आभिमुख्येन गच्छसि ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य सप्तमे पद्योवर्गः ॥ ६ ॥

अथ पद्यी—

अध्गमन्तोऽशनापृच्छतेवाकदर्थान् आगृहम् ।
 आजग्मथुः पराकाद्विवश्चग्मश्चमर्त्यम् ॥ ६ ॥

अध । गमन्ता । उशना । पृच्छते । वाम् । कर्तुः अर्था ।
 नः । आ । गृहम् । आ । जग्मथुः । पराकात् । दिवः ।
 च । गमः । च । मर्त्यम् ॥ ६ ॥

अथाथ यज्ञसमाप्त्यनन्तरं उशना भार्गवऋषिः हे इन्द्राग्नी गमन्ता स्वस्थानं प्रतिगच्छन्तौ
 वांयुवांसर्वोयजमानः पृच्छते पृच्छतिस्म । यद्वा उशनेति विभक्तिव्यत्ययः उशनसं इन्द्रस्य स-
 त्विभूतं भार्गवं इन्द्रं च युवांसर्वोयजमानः पृच्छति । किं पृष्टवानिति उच्यते—युवां कदर्थौ
 कदर्थौ किंभयोजनवन्तौ सन्तौ नोस्मदीयं आकारः प्रतीत्यस्यार्थे गृहं प्रति पराकात् दूरानै-
 तत्त दूरादाजग्मथुः आगतवन्तौ स्थः । तदेवोक्तं दिवश्च युलोकाच्च गमश्च भूलोकाच्च मर्त्यं मनु-
 ष्यं मां प्रत्यागतवन्तौ युवयोः कृतार्थत्वादन्नगमनमस्मदनुग्रहार्थमेव न स्वार्थमिति ब्रुवन्-
 नुव्रजतीत्यर्थः ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

अनंद्द्रृक्षसेस्माकं ब्रह्मोद्यतम् ।

तत्त्वायाचामहेवः शुष्णं यद्वन्नमानुषम् ॥ ७ ॥

आ । नः । इन्द्र । पृक्षसे । अस्माकम् । ब्रह्म । उत्थयतम् । तत् ।

त्वा । याचामहे । अवः । शुष्णम् । यत् । हन् । अमानुषम् ॥ ७ ॥

हे इन्द्र त्वं नदति तृतीयार्थे पृष्ठी नोस्माभिः उद्यतं उत्क्षिप्तं दत्तमित्यर्थः । अस्माकम-
स्मदीयं ब्रह्म हविर्लक्षणमन्नं आह्नमर्पादायां आहुतेरित्यर्थः पृक्षसे आत्मना संपर्चय । पृक्षी-
संपर्के इति धातोरूपं आभक्षयेत्यर्थः । किंच वयमपि त्वा एवंभूतं त्वां तद यदुत्कृष्टमस्तीति
शेषः तत्तादृशमन्नं अवः तद्रक्षणं च याचामहे प्रार्थयामहे यथा यच्छुष्णं बलं अमानुषं म-
नुष्यादन्यं राक्षसादिकं हन् हन्ति तदुत्कृष्टं बलं च याचामहे । यद्वा हे इन्द्र त्वं शुष्णं एतन्ना-
मानं अमानुषं मनुष्यव्यतिरिक्तमसुरं हन् हतवानसि । हत्वा यद येन रक्षणेन त्रैलोक्यं पाल-
यितवानसि तदवः पालनमस्माकमपि भवेदिति त्वां याचामहे इति वाक्यार्थः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

अक्रमादस्युरभि नो अमन्तुरन्यव्रतो अमानुषः ।

त्वन्तस्यामित्रहन्वधं दासस्य दम्भय ॥ ८ ॥

अक्रमा । दस्युः । अभि । नः । अमन्तुः । अन्यव्रतः । अमानुषः ।

त्वम् । तस्य । अमित्रहन् । वधः । दासस्य । दम्भय ॥ ८ ॥

अक्रमां अविद्यमानपागादिकर्मा दस्युः उपक्षपयिता अभि आभिमुख्येन स्वरूपतो नो-
स्मान् अमन्तुः अज्ञाता यद्वा अत्रावेत्युपसर्गस्य वकारलोपोद्वयः अवमन्तुः अवमन्ता
अभिभविता अन्यव्रतः श्रुतिस्मृतिव्यतिरिक्तकर्मा अमानुषः मनुष्यसंस्पर्शवहारादासः असुरम-
लितिरित्यर्थः एवंभूतो योस्ति हे अमित्रहन् शत्रूणां हन्तारिन्द्र त्वं दासस्य उपक्षपयितव्यस्य
तस्य वधः हन्ता सन् दम्भय तं शत्रुं मिथि ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

त्वंनइन्द्रशूरशूरैरुतत्वोतांसोवर्हणा ।

पुरुत्रातेविपूर्योनवन्तक्षोणयोयथा ॥ ९ ॥

त्वम् । नः । इन्द्र । शूर । शूरैः । उत । त्वाऽर्जतासः । वर्हणा ।

पुरुत्रा । ते । वि । पूर्यः । नवन्त । क्षोणयः । यथा ॥ ९ ॥

हे शूर विक्रान्तेन्द्र त्वं शूरैः भटैः मरुद्भिः सहितः सन् नोस्मान् पाहीति शेषः उत अपिच त्वोतासः त्वया रक्षितावयं वर्हणा परिवर्हणायां शत्रूणां हिंसायां समर्थाभवेम । किंच ते त्वदीया पूर्यः कामानां पूरणानि ईप्सितार्थप्रदानानि पुरुत्रा बहून् स्तोतृन् विनयन्त विविधं व्यामुवन्ति क्षोणयः मनुष्यनामैतत् मनुष्याः स्वकीयं स्वामिनं सेवार्थं यथाव्यामुवन्ति तद्वत् ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

त्वंतान्दृत्रहृत्येचोदयोनृन्कापर्पाणेशूरवज्रिवः ।

गुहायदीकवीनांविशानक्षत्रशवसाम् ॥ १० ॥ ७ ॥

त्वम् । तान् । दृत्रहृत्ये । चोदयः । नृन् । कापर्पाणे । शूर ।

वज्रिवः । गुहा । यदि । कवीनाम् । विशाम् ।

नक्षत्रशवसाम् ॥ १० ॥ ७ ॥

हे वज्रिवः वज्रधर शूरेन्द्र त्वं कार्पाणे असिः रुपाणः तेन कार्यं युद्धं कार्पाणं तस्मिन्वृत्रहृत्ये शत्रुहननार्थं नृन् नरान् तान् प्रसिद्धान् मरुद्गणान् चोदयः चोदयसि मेरयसि यदि यदा त्वं कवीनां मेधाविनां नक्षत्रशवसां देवान् प्रतिगच्छत् स्तोत्रचलानां विशां स्तोत्रजनानां संबन्धीनि गुहा गुहानि गूढानि गुणैः संवृतानि स्तोत्राणि शृणोषीति शेषः तदा मेरयसीति पूर्वेणान्वयः ॥ १० ॥

॥ इति सप्तमस्य सप्तमे सप्तमोवर्गः ॥ ७ ॥

अथैकादशी—

मभूतातदन्द्रदानामंसआक्षणेशूरवज्रिवः ।

यद्गुणस्यदम्भयोजातंविश्वंसपावसिः ॥ ११ ॥

मक्षु । ता । ते । इन्द्र । दानदंभसः । आक्षाण । शूर ।
वज्रिध्वः । यत् । ह । शुष्णस्य । दंभयः । जातम् ।
विश्वम् । स्यावदंभिः ॥ ११ ॥

हे शूर विक्रान्त वज्रिवः वज्रोपेतोन्द्र दानाभसः दानकर्मणः स्तोतृभ्यः सततमभीष्टफल-
प्रदस्येत्यर्थः ते तव स्वभूतानि मक्षु क्षिप्राणि अविलंबितानि क्षिप्रकारणयुक्तानीत्यर्थः आ-
क्षाणे योद्धृभिर्व्याप्यमाने त्वय्यवस्थितानि ता तानि कर्माणि स्तोतारः स्तुवन्तीति शेषः स्या-
वभिः सह यावृभिर्मरुद्भिः सहितस्त्वं यद्ध यस्य प्रसिद्धस्य शुष्णस्यासुरस्य विश्वं जातं स-
र्वमपत्यजातं दंभयः अदंभयः हिंसितवानसि यद्वा एवमादीनि यानि खलु कर्माणि सन्ति ता-
नि स्तुवन्तीति पूर्वैर्ण संबन्धः ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

माकुध्यगिन्द्रशूरवस्वीरस्मेभूवन्नभिष्टयः ।
वयमवयन्तआसांसुभ्रेस्यामवज्रिवः ॥ १२ ॥

मा । अकुध्यक् । इन्द्र । शूर । वस्वीः । अस्मे इति । भूवन् । अभिष्टयः
वयमवयम् । ते । आसाम् । सुभ्रे । स्याम । वज्रिध्वः ॥ १२ ॥

हे शूर विक्रान्तेन्द्र अस्मे अस्माकं स्वभूताः वस्वीर्महत्तयः अभिष्टयः आभिमुख्येष्टयः
इज्याः यद्वा आभिमुख्येच्छा अभीप्सितप्रार्थनाः कुध्यक् कुत्सिताः विफला इत्यर्थः माभूवन् ।
किं तर्हि हे वज्रिवः वज्रिन्द्र ते तव प्रसादात् वयमवयमृत्विग्नजमामाः दिवंचनमतित्वराप्रद-
र्शनार्थ आसामिज्यामिच्छानां वा संबन्धिनि सुभ्रे सुखे अवस्थिताः स्याम भवेम वयमभिष्टि-
जन्येन दृष्टादृष्टसुखेन मुक्ताः शीघ्रं भवेमेत्याशास्महे इत्यर्थः ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी-

अस्मेतालइन्द्रसन्तुसत्याहिंसन्तीरुपस्पृशः ।
विद्यामयासांभुजोधेनूनानवज्रिवः ॥ १३ ॥

अस्मे इति । ता । ते । इन्द्र । सन्तु । सत्या । अहिंसन्तीः । उपस्पृशः ।
विद्याम् । यासां । भुजः । धेनूनाम् । न । वज्रिध्वः ॥ १३ ॥

हे इन्द्र अस्मे अस्माकं स्वभूताः ता सत्या इत्युभयत्र प्रथमाबहुवचनस्यछान्दसआकारः
 सति निर्देशस्याविशेषणत्वात् तास्तादृश्यः उपस्पृशः त्वामुपगम्य स्पृशन्तीत्युपस्पृशः स्तुतयः
 ते तव प्रसादात् सत्या सत्याः सन्तु यथार्थाभवन्तु तव सद्गुणग्राहिण्यइत्यर्थः । अपिच अहिंसन्तीः
 त्वां अहिंसन्त्यश्च भवन्तु सतिस्तुतित्वाद्गुणजन्यश्च भवन्त्वित्यर्थः । हे वज्रिव इन्द्र यासां स्तुती-
 नां संबन्धेन भुजोदृष्टादृष्टान् भोगान् विद्याम वयं लभेमहि । तव दृष्टान्तः—धेनूनां न गवां
 क्षीरादिभोगान् यथा गोस्वामी लभते तद्वत् । ताः सत्याभवन्त्विति पूर्वेणान्वयः ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी—

अहस्तापदपदीवर्धतक्षाः शचीभिर्वेद्यानाम् ।

शुष्णं परिप्रदक्षिणि विश्वायवे निशि श्रथः ॥ १४ ॥

अहस्ता । यत् । अपदी । वर्धत । क्षाः । शचीभिः । वेद्यानाम् ।

शुष्णम् । परि । प्रदक्षिणित् । विश्वऽआयवे । नि । शिश्रथः ॥ १४ ॥

हे इन्द्र यद्यदा क्षाः भूमिः अहस्ता पाणिरहिता अपदी चरणवर्जिता च अमनुष्यकर्मके-
 त्यर्थः वेद्यानां स्तोत्रयोग्यानां त्वत्प्रभृतीनां देवानां संबन्धिभिः शचीभिः कर्मभिर्वर्धत अवर्ध-
 त धनधान्यादिभिः समृद्धेत्यर्थः । तदा त्वं परिप्रदक्षिणित् एवंभूतां पृथिवीं परिवेष्ट्य प्रदक्षिणं
 यथा भवति तथा स्थितं शुष्णमसुरं विश्वायवे तादृश्यं चतुर्थी सर्वत्रापतिहृतगामिनः एतदाख्य-
 स्य और्वशेयराज्ञोर्थाय विशिश्रथः नितरां ताडितवानसि । यद्वा यदा शुष्णस्याच्छादनार्थं ह-
 स्तपादवर्जिता काचिव पृथिवी वेदितव्यानामसुराणां मायारूपैः कर्मभिः शुष्णं असुरं वेष्ट्य
 प्रदक्षिणं यथा भवति तथावस्थितावर्धत तदानीं तां मायोत्पादितां पृथिवीं विश्वायवे सर्व-
 व्यापकस्य मरुद्गणस्य प्रवेशनार्थं निशि श्रथः नितरां हतवानसि ॥ १४ ॥

अथ पंचदशी—

पिवापि वेदिन्द्रशूरसोमं मारिपण्यो वसवानवसुः सन् ।

उत्तत्रायस्व गृणतोम्योनोमहर्ध्वरायोरेवतस्क्रधीनः ॥ १५ ॥ ८ ॥

पिब॑पिब । इत् । इन्द्र॑ । शूर॑ । सोम॑म् । मा । रि॒ष॒ण्यः॑ ।
व॒स॒वान् । वसु॑ । सन् । उ॒त । त्रा॒य॒स्व । गृ॒ण॒तः । म॒घो॒नः ।
म॒हः । च॒ । रा॒यः । रे॒वतः॑ । कृ॒धि । नः ॥ १५ ॥ ८ ॥

पिबपिबेति वीप्सा अतित्वराप्रदर्शनार्थं हे शूर वीरेन्द्र त्वं अभिषुतं सोमं शीघ्रं पिब
यागकालातिपातोयावन्न भवति तावच्छीघ्रं सोमं पिबेत्यर्थः । इदिति पूरणः । हे वसवान वसूनां
धनानामानेतस्त्वं वसुः प्रशस्तः सन् मारिषण्यः यागकालातिक्रमजातेन दोषेण अस्मान्माहि-
सीः प्रशस्तस्य तव कर्मवैगुण्येन हिंसितुमयुक्तमित्यर्थः । उतापिच हे इन्द्र त्वं गृणतस्त्वां
स्तुवतः स्तोतृन् मघोनः हविलक्षणधनवतोयजमानांश्च त्रायस्व प्रमादजनितकर्मवैगुण्यदोषात्
पालयस्व । किञ्च महश्चराय इत्युभयत्र तृतीयार्थे षष्ठी महोमहता राधोधनेन च नोस्मान् रेवतः
कृधि धनवतः कुरु ॥ १५ ॥

॥ इति सप्तमस्य सप्तमेष्टमोवर्गः ॥ ८ ॥

यजामहइति सप्तमं सप्तमं सूक्तं मथमासप्तम्यौ त्रिष्टुभौ पंचम्यभिसारिणी द्विदशकवती
द्विद्वादशकवतीत्यभिसारिणीत्युच्यते शिष्टाश्चतस्रोजगत्यः पूर्ववद्विदेवते । तथाचानुक्रान्तं—य-
जामहेसप्ताद्यन्त्ये त्रिष्टुभौ पंचम्यभिसारिणीति । चतुर्थेहनि माध्यन्दिनसवने तृतीयापंचम्योराव-
र्तनेन त्रीन् तृचान् होत्रकाणैकं तृचमावपेरन् । सूत्रितंच—यजामहइन्द्रं वज्रदक्षिणमिति
द्वितीयानेवमेवेति ।

तत्र प्रथमा—

यजाम॑हइन्द्रं॑ वज्रं॑ दक्षिणं॑ हरी॑णां र॒थ्यां वि॒व्र॑तानाम् ।
प्र॒श्मश्रु॑ दोधु॑वदूर्ध्व॑था भू॒द्विसे॑नामि॒र्दय॑मानो विराध॑सा ॥ १ ॥

यजामहे । इन्द्रम् । वज्रं दक्षिणम् । हरीणाम् । रथ्यम् ।
विव्रतानाम् । प्र । श्मश्रु । दोधुवत् । ऊर्ध्वस्था । भूत् । वि ।
सेनाभिः । दयमानः । वि । राधसा ॥ १ ॥

वयमिन्द्रं यजामहे सोमलक्षणैर्हविर्भिः पूजयामः । कीदृशं वज्रदक्षिणं शत्रुवधाय स-
ततं वज्रोदक्षिणहस्ते यस्य तं विव्रतानां रथवहनादिविविधकर्मणां हरीणां एतत्संज्ञकानाम-
श्वानां रथ्यं आनेतारं सइन्द्रः सोमपानानन्तरं श्मश्रु स्वकीयानि श्मश्रूणि दोधुवत् पुनः पुन-
धुन्वानः सन् ऊर्ध्वथा ऊर्ध्वं प्रभूत् प्रादुरभूत् । किञ्च सेनाभिः मरुदादिस्वकीयैः सैन्यैः विदय-
मानः विविधं शत्रून् हिंसन् राधसा द्वितीयार्थे तृतीया राधोधनं वीत्युपसर्गश्रुतेर्योग्यक्रियाध्या-
हारः विविधं स्तोत्रस्योददाति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

हरीन्वस्य यावने विदेवस्विन्द्रो मघैर्मघवा वृत्रहा भुवत् ।
ऋभुर्वाजं ऋभुक्षाः पत्यते शवो वक्ष्णौ मिदासं स्य नाम चित् ॥ २ ॥

हरी इति । नु । अस्य । या । वने । विदे । वसु । इन्द्रः । मघैः ।
मघश्वा । वृत्रहा । भुवत् । ऋभुः । वाजः । ऋभुक्षाः ।
पत्यते । शवः । अव । वक्ष्णौ मि । दासं स्य । नाम । चित् ॥ २ ॥

अस्येन्द्रस्य संबन्धिनौ या यौ हरी अश्वौ वने वन्यन्ते संभज्यन्तेस्मिन् देवा इति
वनं यज्ञः अरण्यं वा तस्मिन् वसु ऋजीकलक्षणं धनं यवसलक्षणं वा नु क्षिप्रं विदे विन्देते ल-
भेते । यद्वा यौ हरी अस्येन्द्रस्य वने संभजनार्थं वसु वसुनोलाभाय क्षिप्रं भवत इति शेषः ता-
भ्यां हरिभ्यां मघैः धनैः मघवाधनवानिन्द्रः वृत्रहा वृत्रारूपासुरस्य मेघस्य वा हन्ता भुवत्
भवति । अपिच ऋभुः दीप्तः वाजो बलवान् ऋभुक्षाः महानिन्द्रः शवः शवसो बलस्य धनस्य
वा पत्यते ईष्टे । यद्वा शत्रूणां बलं प्रतिपत्यते पत्यते गच्छति अहमपि तस्य प्रसादात् दासस्य
उपक्षपयितव्यस्य शत्रोः नाम चित् नम्यतेऽनेनेति नाम शिरः तदपि अवक्ष्णौ मि अवहन्मि
किमुतान्यदंगं अथवा नामधेयमपि नाशयामि किमुत शत्रुं ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

यदा वज्रं हिरण्यमिदया रथं हरीयमस्य वहन्तो विसूरिभिः ।
आतिष्ठति मघवा सनं श्रुत इन्द्रो वाजस्य दीर्घश्रवं सस्पतिः ॥ ३ ॥

यदा । वज्रम् । हिरण्यम् । इत् । अथ । रथम् । हरी इति ।

यम् । अस्य । वहतः । वि । सूरिभिः । आ । तिष्ठति ।

मघवा । सनश्श्रुतः । इन्द्रः । वाजस्य । दीर्घश्रवसः । पतिः ॥ ३ ॥

यदा इन्द्रो हिरण्यं हितरमणीयं वज्रं स्वकीयमायुधं शत्रुहनाय गृह्णातीति शेषः । इदिति पूरणः । अथ तदानीं अस्मेन्द्रस्य हरी अश्वौ यं रथं विवहतः गन्तुमदेशं विशेषेण प्रापयतः मघवा धनवानिन्द्रः सूरिभिः स्तोतृभिः कुत्सादिभिः सह तं रथमातिष्ठति आरोहति । कीदृशः सनश्श्रुतः चिरमख्यातः जगति स्वभावतएव विख्यात इत्यर्थः । दीर्घश्रवसः बहुकीर्तिः वाजस्यान्त्यस्य पतिः स्वामी एवंभूत इन्द्रस्ते रथमारोहतीत्यर्थः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

सोचिन्नुष्टिर्यूथ्यास्त्वा सचाँइन्द्रः श्मश्रूणि हरिताभिर्पुष्णुते ।

अववेति सुक्षयं सुते मधुदिदू नोति वातो यथा वनम् ॥ ४ ॥

सो इति । चित् । नु । वृष्टिः । यूथ्या । स्वा । सचाँ । इन्द्रः ।

श्मश्रूणि । हरिता । अग्नि । पुष्णुते । अव । वेति । सुक्षयम् ।

सुते । मधु । उत् । इत् । धूनोति । वातः । यथा । वनम् ॥ ४ ॥

तच्छब्दश्रुतेर्यच्छब्दोऽध्याहर्तव्यः या महती वृष्टिरस्ति सो सा वृष्टिः नु क्षिप्तं चिदित्युप-
मार्थे यथा सर्वं सिंचति तथा इन्द्रः स्वा स्वानि यूथ्या यूथ्यानि मरुदादिगणलक्षणानि सचा
सह स्वानि श्मश्रूणि च हरिता हरिद्वर्णेन सोमेन च अभिपुष्णुते । पुष्षुष सेहनसेचनपूरणे-
ष्विति धातुः आग्निमुख्येन स्थित्वा क्षिप्तं सिंचति सोमं प्रापयति पिबति चेत्यर्थः । अपिच
सुक्षयं शोभनं यज्ञगृहं अववेति अभिगच्छति गत्वा च सुते सोमेभिपुते सति मधु मधुरसो-
पेतं सोमं पीत्वा मत्तः सन्नितिशेषः उदिदू नोति स्वशरीरमुत्कंपयति । तत्र दृष्टान्तः—वातो वायुः
यथा वनं वृक्षसमूहं उत्कंपयति तद्वत् ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

योवाचाविवाचोमृधवाचः पुरुसहसाशिवाजुषान् ।

तत्तदिदं स्पृष्यैर्गृणीमसि पितेव्यस्तविर्षीवावृधेशवः ॥ ५ ॥

यः । वा॒चा । वि॒श्वा॑चः । मृ॒ध्रश्वा॑चः । पु॒रु । स॒हस्रा॑ । अ॒शि॒वा ।
जघा॑न । तत्त॒दन्त॑ । इ॒त् । अ॒स्य॒ । पौ॑स्यम् । गृ॒णी॒म॒सि॒ ।
पि॒ता॒इ॒व । यः । त॒र्वि॒षो॒म् । वृ॒द्धे । श॒वः ॥ ५ ॥

यइन्द्रः वाचा वाङ्मन्त्रेणैव विवाचः विविधवाचः स्वशत्रून् मृध्रवाचः हिंसितवाचः कृत्वे-
तिशेषः पुरु पुरुणि बहूनि अशिवा अशिवान्यसुखकराणि दुःखकराणीत्यर्थः सहस्रा शत्रूणां
सहस्राणि जघान हन्ति अपिच यश्चेन्द्रः पितेव यथापिता पुत्रस्य तर्विषीं बलं अन्नप्रदानैर्बृ-
द्धे वर्धयति तथा वृष्टिद्वारेण सर्वस्य जगतः शवोबलं बृद्धे वर्धयति । अस्मेन्द्रस्य तत्तदिव
तत्तदेव पौंस्यं बलं गृणीमसि वयं स्तुमः । इन्द्रोयेन येन बलेन शत्रून् हन्ति तस्य तत्तदन्तं वयं
स्तुमइत्यर्थः ॥ ५ ॥

अथ पठो-

स्तो॒मं॒त॒इन्द्र॑वि॒म॒दाअ॑जीजन् न॒पू॒र्व्य॑पु॒रु॒त॒मं॒सु॒दान॑वे ।
वि॒द्म॒ह्य॑स्य॒भो॒र्जन॑मि॒नस्य॑यदाप॒शुंन॑गो॒पाःक॑रामहे ॥ ६ ॥
स्तो॒मम् । ते॒ । इन्द्र॑ । वि॒द्म॒दाः । अ॒जी॒जन् । अ॒पूर्व्य॑म् ।
पु॒रु॒त॒मम् । सु॒दान॑वि । वि॒द्म॒ । हि॒ । अ॒स्य॒ । भो॒र्जन॑म् ।
इ॒नस्य॑ । यत् । आ । प॒शुम् । न । गो॒पाः । क॒रा॒म॒हे ॥ ६ ॥

हे इन्द्र ते तुभ्यं सुदानवे शोभनदानस्पायाय विमदा विमदनामानोवयं स्तोमं स्तोत्र-
विशेषं अजीजन् जनितवन्तः कृतवन्तइत्यर्थः । अत्र पूर्वोत्तरयोरेकवाक्ययोः पुरुषव्यत्ययः । की-
दृशं अपूर्व्यं अपूर्वं अन्यैः पूर्वमकृतं उत्कृष्टमित्यर्थः । पुरुषं बहुतमं नानाप्रकारोपेतमित्यर्थः । हि
यस्मात्कारणात् हे इन्द्र इत्येवमस्मिन् अस्मि ईदृशस्य तव यद्भोजनं धनमस्ति तत् विद्म वयं
जानीमः । तस्मात्कारणात् त्वदीयं तद्धनं आकरामहे वयं अस्मदभिमुखं कुर्महे । तत्र दृष्टान्तः-
पशुं न गोपाः यथा गोपालः धेनुमाह्वयन् स्वस्याभिमुखीं करोति तद्वत् ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

मा॒र्कि॒र्न॒नु॒नास॒ख्यावि॒षौ॒पु॒स्त॒वं॒चेन्द्र॑वि॒म॒दस्य॑च॒क्रप॑यैः ।
वि॒द्म॒ह्य॑हि॒ते॒प्र॒मा॒ते॒दे॒वं॒जा॒मि॒व॒दु॒स्मे॒ते॒त॒सन्तु॑स॒ख्याशि॒वानि॑ ॥ ७ ॥ ९ ॥

मार्किः । नः । एना । सख्या । वि । यौपुः । तव । च । इन्द्र ।
विदमस्य । च । ऋषेः । विद्व । हि । ते । प्रथमतिम् । देव ।
जामिषवत् । अस्मे इति । ते । सन्तु । सख्या । शिवानि ॥ ७ ॥ १ ॥

हे इन्द्र ते तव च विमदस्य ऋषेर्मम च नः अस्मदोद्वयोश्चेति द्वयोर्बहुवचनं आवयोः एना
एनानि सख्या सख्यानि स्तुत्यस्तोतृत्वेन यष्टव्यमष्टृत्वेन च सखिकर्माणि मार्किर्वियौपुः केचिद-
पि न विश्लथयेयुः । अपिच हि यस्मात्कारणात् हे देव द्योतमानेन्द्र ते तव प्रमपिं प्रकृष्टांमर्ति
अनुग्राहिकां बुद्धिं विद्व जानीमः । तत्र दृष्टान्तः—जामिषव यथा भ्राता स्वभगिन्या स्नेहयुक्तां
मर्ति जानाति तद्वत् तस्मात्कारणात् अस्मे अस्माकं ते तव च सख्या सख्यानि शिवानि सन्तु
मंगलानि भवन्तु अनपायानीत्यर्थः ॥ ७ ॥

॥ इति सप्तमस्य सप्तमे नवमोवर्गः ॥ ९ ॥

इन्द्रसोममिति पल्लवमष्टमं सूक्तं चतुर्थ्याद्यास्तिस्रोनुष्टुभोऽभिवदेवत्याः आदितस्तिस्रैन्द्राः
आस्वारपंकिच्छन्दकाः । आदितोद्वौ गायत्रौ ततोद्वौ जागतौ सा आस्वारपंकिः । ऋषिः पूर्ववत् ।
तथाचानुक्रान्तं—इन्द्रसोमंपल्लास्वारपांकंत्वाभिविन्योन्त्यास्तिस्रोनुष्टुभइति । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

इन्द्रसोममिमांषिवमधुमन्तंचमूसुतम् ।
अस्मेररिधानिधारयविवोमदेसहस्रिणंपुरुषसोविवक्षसे ॥ १ ॥
इन्द्र । सोमम् । इमम् । पिब । मधुमन्तम् । चमू इति । सुतम् ।
अस्मे इति । रयिम् । नि । धारय । वि । वः । मदे । सहस्रिणम् ।
पुरुषसो इति । पुरुषसो । विवक्षसे ॥ १ ॥

हे इन्द्र त्वं इममोदृशं सोमं पिब । कीदृशं मधुमन्तं मधुररसोपेतं चमू चम्बोः अधिषव-
णफलकयोः सुतमभिपुतं तदनंतरं पुरुषसो बहुधन हे इन्द्र वः तव विमदे विशेषेण सोमजन्य-
मदे सति अस्मे अस्मासु रयिं धनं निधारय नितरा स्थापय । कीदृशं सहस्रिणं सहस्रसं-

ख्यायुक्तं प्रभूतमित्यर्थः । त्वया दत्तेन धनेन यस्माद्वयं पुनरपि त्वदर्थं यागं कुर्मः तस्मादस्मात्तु
धनं निधेहीत्यर्थः । अतः कारणाद्विवक्षसे महन्नामैतत् त्वं महान् भवसि ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

त्वांयज्ञेभिर्ऋक्थैरुपह्वयेभिरीमहे ।

शचीपतेशचीनांविबोमदेऽश्रेष्ठंनोधेहि वार्यंविवक्षसे ॥ २ ॥

त्वाम् । यज्ञेभिः । उक्थैः । उप । ह्वयेभिः । ईमहे । शचीपते ।

शचीनाम् । वि । वः । मदे । श्रेष्ठम् । नः ।

धेहि । वार्यम् । विवक्षसे ॥ २ ॥

हे इन्द्र वयं यज्ञेभिर्यज्ञैः सोमयागादिभिः उक्थैः शस्त्रलक्षणैः स्तोत्रैः ह्वयेभिर्ह्वयैः पु-
रोडाशादिभिश्च उपेत्युपसर्गश्रुतेर्योग्यपदाध्याहारः त्वामुपेत्य ईमहे अभिलषितं धनं याचामहे ।
अतः हे शचीपते कर्मणां पालक यतः त्वं केषांचित्कर्मणां पालकोभवसि इति न किंतु
शचीनां सर्वेषां कर्मणां पालकोभवसीत्यर्थः । एवं याचितस्त्वं नोस्मभ्यं वार्यं वरणीयं श्रेष्ठं प्र-
शस्यतमं पश्वादिधनं धेहि देहि । शिष्टं स्पष्टं ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

यस्पतिर्वार्याणामसिरधस्यंचोदिता ।

इन्द्रस्तोतृणामविताविबोमदेऽहिपोनःपाह्यंहसोविवक्षसे ॥ ३ ॥

यः । पतिः । वार्याणाम् । असि । रधस्यं । चोदिता ।

इन्द्र । स्तोतृणाम् । अविता । वि । वः । मदे । द्विपः ।

नः । पाहि । अंहसः । विवक्षसे ॥ ३ ॥

हे इन्द्र यस्त्वं वार्याणां वरणीयानां धनानां पतिरसि स्वामी भवसि । रधस्य राधक-
स्य स्तोतृश्रोदिता धनदानेन कर्मसु नियोक्ता च भवसि । किंच हे इन्द्र यस्त्वं स्तोतृणां अवि-
ता रक्षकोसि सत्त्वं विबोमदे तव विविधे सोमजन्यमदे सति द्विपोद्वेष्टुः सकाशात् नोस्मान् पा-
हि रक्ष अंहसः पापाच्च रक्ष । कस्मादेवमुच्यसे यस्मात्त्वं विवक्षसे महान् भवसि ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

युवंशक्रामायाविनासमीचीनिरमन्थतम् ।

विमदेनयदीळितानासत्यानिरमन्थतम् ॥ ४ ॥

युवम् । शक्रा । मायाविना । समीची इति सम्ईची । निः ।

अमन्थतम् । विमदेन । यत् । ईळिता ।

नासत्या । निःअमन्थतम् ॥ ४ ॥

हे शक्रा शक्रौ शत्रुवधादिकर्मसु समर्थौ हे अश्विनौ मायाविना मायाविनौ प्रज्ञावंतौ शत्रुवंचनकुशलौ वा युवं युवां समीची परस्परं संगतौ निरमन्थतं अग्निं निरमन्थीतं । अश्वि-
नावध्वर्युइतिब्राह्मणोक्तत्वात् । अग्निमन्थनमप्यश्विनोरुपपन्नमिति । कदाश्विनौ निर्मथितवन्तौ
उच्यते—यद्यदा नासत्या नासत्यौ युवां विमदेन मया ईळिता ईळितौ स्तुतौ निरमन्थतं निरम-
न्थीतं तदानीं युवां परस्परं संगतौ निर्मथितवन्तौ स्थइत्यर्थः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

विश्वेदेवाअरुपन्तसमीच्योर्निष्पतन्त्योः ।

नासत्यावब्रुवन्देवाःपुनरावहतादिति ॥ ५ ॥

विश्वे । देवाः । अरुपन्त । सम्ईच्योः । निःस्पतन्त्योः । नासत्यौ ।

अब्रुवन् । देवाः । पुनः । आ । वहतात् । इति ॥ ५ ॥

हे अश्विनौ युवाभ्यां अग्निमन्थनकाले प्रेर्यमाणयोः समीच्योः परस्परेण संयुक्तयोरर-
ण्योर्निष्पतन्त्योः विस्फुलिगान्निर्गमयन्त्योः सत्योः विश्वे सर्वे इन्द्रादयोदेवाः अरुपन्त युवामस्तु-
वन् । किंच देवाः नासत्यावश्विनौ युवामब्रुवन् अवोचन् । किमिति पुनरावहतादिति पुनः
पुनः ईदृशानि जगत्स्थितिहेतुभूतानि कर्माणि युवामाभिमुख्येन स्थित्वावहतां यदा युवा-
भ्यामुत्पाद्यमानः पुनश्चायमग्निः अस्मदीयानि हवींषि आवहत्विति देवानासत्यावब्रुवन् ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

मधुमन्मेपरायणंमधुमत्पुनरायनम् ।

तानोदिवादेवतयायुवंमधुमतस्कृतम् ॥ ६ ॥ १० ॥

मधुमत् । मे । पराअयनम् । मधुमत् । पुनः । आअयनम् ।

ता । नः । देवा । देवतया । युवम् । मधुमतः । कृतम् ॥ ६ ॥ १० ॥

हे अश्विनौ मे मदीयं परायणं गृहात्परागमनं मधुमत अत्र रसविशेषवाचिना मधुशब्दे-
न तद्रता प्रीतिर्लक्ष्यते युवयोः प्रसादात्प्रीतियुक्तं भवत्वितिशेषः । पुनः आयनं गृहं प्रत्यागम-
नं मधुमत्प्रीतियुक्तं भवतु । अपिच हे देवा देवौ द्योतमानौ ता तौ युवं युवां नोस्मान् मधुमतः
प्रीतियुक्तान् कृतं कुरुतं । केनेति उच्यते—देवतया देवत्वेन अणिमादिदेवतैश्वर्ययोगेने-
त्यर्थः ॥ ६ ॥

॥ इति सप्तमस्य सप्तमे दशमोवर्गः ॥ १० ॥

भद्रमित्येकादशर्चं नवमं सूक्तं तुहादिपरिभाषयेदमप्यास्तारपाङ्कं सोमदेवताकं ऋषिश्चा-
न्यस्मादितिपरिभाषया प्राजापत्येन्द्रोवा विमदोवा वसुकोवसुरुद्धा ऋषिः । तथाचानुक्रान्तम्—
भद्रमेकादशसौम्यमिति । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

भद्रंनोअपिवातयमनोदक्षमुतक्रतुम् ।

अधतिसख्येअन्धंसोविवोमदेरणन्गावोनयवसेविवक्षसे ॥ १ ॥

भद्रम् । नः । अपि । वातय । मनः । दक्षम् । उत ।

क्रतुम् । अध । ते । सख्ये । अंधंसः । वि । वः । मदै ।

रणान् । गावः । न । यवसे । विवक्षसे ॥ १ ॥

हे सोम त्वं नोस्मदीयं मनः भद्रं कल्प्याणं वातय ममय अस्माकं मनः शुभसंकल्पं
कुर्वित्यर्थः । तथा दक्षमुत दक्षमपि दक्षवृद्धौ वृद्धं सर्वव्यापिनं अन्तरात्मानमपि भद्रं शुभका-
रिलक्षणं प्रापय अस्माकमन्तरात्मानं शुभकारिणं कुर्वित्यर्थः । उत अपिच क्रतुं प्रज्ञानं भद्रं

शुभाध्यवसायलक्षणं प्रापय शुभाध्यवसायिन कुर्वित्यर्थः । अध अथ स्तोतारः ते तव सख्ये
स्तुत्यस्तोतृत्वज्ययष्टत्वलक्षणे सखिकर्मणि रणन् रमन्ता । तत्र दृष्टांतः—गावोन यवसे । यथा
धेनवोघासे रमते प्रीतिं कुर्वति तद्वत् । कस्मिन् सति अन्धसः सोमाख्यस्यान्नस्य संबन्धिनि
वः तव विमदे विविधसोमजन्यमदनिमित्ते सति । कस्मादेवं यस्माद्विवक्षसे महान् भवसि ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

हृदिस्पृशंस्तआसतेविश्वेषुसोमधामंसु ।

अधकामाऽमेममविवोमदेवितिष्ठन्तेवसुयवोविवक्षसे ॥ २ ॥

हृदिस्पृशः । ते । आसते । विश्वेषु । सोम । धामंसु ।

अध । कामाः । अमे । मम । वि । वः । मदे ।

वि । तिष्ठन्ते । वसुयवः । विवक्षसे ॥ २ ॥

हे सोम ते तव हृदिस्पृशः स्तुतिभिः हृदयं स्पृशन्तकृत्विजः विश्वेषु धामसु सर्वेषु
स्थानेषु आसते त्वां स्तुवंतस्तिष्ठन्ति । अध अथ अमे ईदृग्भूताः कामा, अभिलाषा विवोमदे
तव सोमपानजन्यविविधे मदनिमित्ते सति सोमयागार्थमित्यर्थः । वसूयवोवसुकामाः धन-
मिच्छन्तः मम हृदयादितिशेष वितिष्ठन्ते उत्तिष्ठन्ति । कस्मादेवं यस्माद्विवक्षसे महान्
भवसि ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

उतव्रतानिसोमतेप्राह्मिनामिपाक्या ।

अधापितेवसूनवोविवोमदेमृळानोअभिचिद्बुधाद्विवक्षसे ॥ ३ ॥

उत । व्रतानि । सोम । ते । प्र । अहम् । मिनामि । पाक्या ।

अध । पिताऽदेव । सूनवै । वि । वः । मदे । मृळ ।

नः । अभि । चित् । बुधात् । विवक्षसे ॥ ३ ॥

उतापिच हे सोम अहं ते तुभ्यं व्रतानि यागादिकर्माणि पाकया परिपक्वया सर्वार्थदर्शिन्या प्रज्ञया । यद्वा पाकयेति व्रतविशेषणमेतत् पाकयानि परिपक्वानि परिनिष्ठितानीत्यर्थः । प्रमिनामि प्रहिनस्मि प्रकर्षेण करोमीत्यर्थः । अधाथ यागानंतरं विवोमदे तव विविधे मदे सति नोस्मान् मृळ सुखय अभिचिद्वधात् आभिमुख्येन स्थित्वा शञ्चादिवधाच्च अस्मान् पालयेतिशेषः । तत्र दृष्टान्तः—पिते वसूनवे । यथा पिता पुत्रार्थं सुखयति सर्वस्मात् पुत्रमेव पालयति तद्वत् । यस्मात्सुख्यमानः पाल्यमानश्चाहं युष्मदर्थं पुनःपुनः सोमयागं करोमि तस्मान्मां सुखय पालय चेत्यर्थः । कस्मादेवमुच्यसे यस्मात्त्वं विवक्षसे महान् भवसि महान्तश्च भक्ता-न् सुखयन्ति पालयन्ति चेति यावत् ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

समुप्रयन्ति धीतयः सर्गासोवताँ इव ।

ऋतुनः सोमजीवसे विवोमदे धारया चमसाँ इव विवक्षसे ॥ ४ ॥

सम् । ऊँ इति । प्र । यन्ति । धीतयः । सर्गासिः । अवतान् इव ।

ऋतुम् । नः । सोम । जीवसे । वि । वः । मदे ।

धारय । चमसान् इव । विवक्षसे ॥ ४ ॥

हे सोम धीतयः देवतागुणान् दधति गृह्णन्तीति धीतयः स्तुतयः अस्मदीयाः समु सं-भूयैव प्रयन्ति । प्रकृष्टया गत्या त्वां गच्छन्ति तत्र दृष्टान्तः—सर्गासोवतानिव विसृज्यन्ते उदक-पानार्थमिति सर्गासोसंघाः यन्नस्थाघटसंघावा ते यथा उदकपानार्थमादानार्थं वा अवतान् कूपनामैतत् कूपान् प्रतिगच्छन्ति तद्वत् त्वमप्येतत् ज्ञात्वा ऋतुं यागादिकं कर्म प्रज्ञां वा नो-स्माकं जीवसे चिरंजीवनाय धारय महतादरेण स्थापय । तत्र दृष्टान्तः—चमसानिव यथा व-स्तव विमदे विविधसोमजन्यमदेकर्तव्यत्वेन निमित्तभूते सति अध्वर्युर्हेविधाने महता यत्नेन चमसान् सोमपात्राणि स्थापयति तद्वत् कस्मादेवमुच्यसे यस्मात्त्वं विवक्षसे महान् भवसि । यद्वा धीतयः अंगुलिनामैतत् धयन्ति पिबन्त्याभिरिति धीतयो ह्युल्लयः हे सोम त्वां समुप्रयन्ति सहै-व प्रकर्षेण त्वां प्राप्नुवन्ति । किमिव अवतानिव जलोद्धरणार्थं विसृज्यन्तइति सर्गाः रज्जवः यथा कूपान् प्रति गच्छन्ति तद्वत् । ततस्त्वं नोस्माकं जीवसे चिरं जीवनाय ऋतुं कर्म धारय यथा संपूर्णं भवति तथा पूरय । किमिव यथा चमसान् स्वयं पूरयसि तद्वत् ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

तवत्येसोमशक्तिभिर्निकामासोव्यृण्विरे ।

गृत्सस्यधीरांस्तवसेविवोमदेव्रजंगोमन्तमश्विनंविर्वक्षसे ॥ ५ ॥ ११ ॥

तव । त्ये । सोम । शक्तिः । निःकामासः । वि । व्यृण्विरे ।

गृत्सस्य । धीराः । तवसः । वि । वः । मदे । व्रजम् ।

गोमन्तम् । अश्विनम् । विर्वक्षसे ॥ ५ ॥ ११ ॥

निकामासः दृष्टादृष्टफले नियतकामाः त्ये ते प्रसिद्धाधीरा मेधाविनः शक्ति-
भिर्यागादिकर्मभिः सह हे सोम गृत्सस्य मेधाविनः तवसः महत्तव व्यृण्विरे विविधाः
स्तुतीर्गमयन्ति प्रापयन्ति कुर्वन्तीत्यर्थः । अतः कारणात् विवोमदे तव सोमपानजन्यविविधमद-
निमित्तभूते सति अस्मभ्यं गोमंतं गोसहितं अश्विनं अश्वसहितं व्रजं गोष्ठं सामर्थ्यान्मन्दुरा
लभ्यते मन्दुरां च देहीतिशेषः । कस्मादेवमुच्यसे यस्माद्विवक्षसे महान् भवसि ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य सप्तमे एकादशोवर्गः ॥ ११ ॥

अथ षष्ठी—

पशुनःसोमरक्षसिपुरुत्राविष्टितजगत् ।

समाकृणोपिजीवसेविवोमदेविश्वसंपश्यन्भुवनाविर्वक्षसे ॥ ६ ॥

पशुम् । नः । सोम । रक्षसि । पुरुत्रा । विःस्थितम् । जगत् ।

समाकृणोपि । जीवसे । वि । वः । मदे । विश्वा ।

समृपश्यन् । भुवना । विर्वक्षसे ॥ ६ ॥

हे सोम त्वं नोऽस्मदीयं पशुं देवयागार्थमुपाकृतं रक्षसि पालयसि न केवलं पशुं किंतु
पुरुत्रा बहुधा विष्टितं सुरनरतिर्यग्योन्यादिभावेनावस्थितं जगच्च रक्षसि । किंच सत्त्वं समाकृ-
णोपि जगतोवृत्तिं सम्यगाकरोषीत्यर्थः । किमर्थं जीवसे जीवनार्थं । किं कुर्वन् विश्वा भुवना
विश्वानि भुवनानि भूतजातानि संपश्यन् । किमर्थमेतदादिकं सर्वं करोषि । उच्यते—विवो
मदे युष्माकंसर्वेषां देवानां विविधहविर्जन्यतृप्त्यर्थः । उक्तंहि— इतःपदानमुतदेवाउपजीव-

न्यमुतः प्रदानंमनुष्याउपजीवन्तीति । अतएव त्वं विवक्षसे महन् भवसि महतामेतत्सर्वमु-
चितमित्यर्थः ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

त्वंनःसोमविश्वतो॑गो॒पाअदा॑भ्योभव ।

सेधंराज॒न्नप॒स्त्रिधो॒विवो॒मदे॒मानो॑दुःशंसं॑ ईशता॒विवक्ष॑से ॥ ७ ॥

त्वम् । नः । सोम । विश्वतः । गोपाः । अदाभ्यः । भव । सेधं ।

राजन् । अप । स्त्रिधः । वि । वः । मदे । मा । नः । दुःशंसः ।

ईशत । विवक्षसे ॥ ७ ॥

हे सोम अदाभ्यः केनाप्यर्हिस्पस्त्वं विश्वतः सर्वतः नोस्माकं गोपाः रक्षिता भव । अ-
पिच हे राजन् राजमान सोम त्वं स्त्रिधः अस्माकमुपक्षपयितुन् अपसेध अस्मत्तः अपगमय
अपजहि च नोस्माकं दुःशंसः विद्यमानानां अविद्यमानानां कर्मणां शंसिता प्रख्यापयिता
मार्शत ईशिता माभूद तव प्रसादादस्माकमपवका कश्चिदपि माभूदित्यर्थः । किमर्थमेतत्सर्वपा-
थ्यसे विवोमदे तव विविधसोमादिहविर्जन्यतृप्त्यर्थः । अतोविवक्षसे त्वं महान् भवसि ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

त्वंनःसोमसु॒क्रतुर्वयो॑धेयायजागृ॒हि ।

क्षेत्र॒वित्तरो॑मनु॒पोविवो॒मदे॒द्रुहो॑नःपा॒ह्यंहसो॑विवक्ष॑से ॥ ८ ॥

त्वम् । नः । सोम । सुक्रतुः । वयः । धेयाय । जागृहि ।

क्षेत्रवित्तरः । मनुपः । वि । वः । मदे । द्रुहः । नः । पाहि ।

अंहसः । विवक्षसे ॥ ८ ॥

हे सोम सुक्रतुः शोभनप्रज्ञः क्षेत्रवित्तरः क्षेत्रस्यातिशयेन लंभकः त्वं नोस्माकं वयो-
धेयाय अन्नदानाय जागृहि । किंच द्रुहः द्रोघुः मनुषोमनुष्याच्छत्रोः सकाशान्नोस्मान्पाहिर-
क्ष अंहसः पापाच्च नोस्मान्पाहि । किमर्थं विवोमदे तव सोमादिहविर्जन्यतृप्त्यर्थमित्यर्थः । वि-
वक्षसे त्वं महान् भवसि ॥ ८ ॥

अथैकादशी—

अयंविप्रायदाशुपेवार्जोदयतिगोमंतः ।

अयंसप्तभ्यआवरंविबोमदेप्रान्धंश्रोणंचतारिपद्विवक्षसे ॥ ११ ॥ १२ ॥

अयम् । विप्राय । दाशुपे । वार्जान् । इयति । गोमंतः ।

अयम् । सप्तभ्यः । आ । वरम् । वि । बः । मदे । प्र । अन्धम् ।

श्रोणम् । च । तारिपत् । विवक्षसे ॥ ११ ॥ १२ ॥

अयं सोमः विप्राय मेधाविने दाशुपे हविर्दत्तवते यजमानाय गोमतः पशुयुक्तानि वार्जान्
अन्नानि इयति प्रेरयति प्रयच्छतीत्यर्थः । किंच अयमेव सोमः सप्तभ्यः होत्राभ्यः वरं वरणीयं
धनं आपयच्छति अन्धं नेत्रहीनं दीर्घतमसमृषिं चक्षुःप्रदानेन श्रोणं च पंगुं परावृजमृषिं
चरणप्रदानेन एवमुभावृषी प्रतारिपत् प्रकर्षेण वर्धितवान् शिष्टं स्पष्टम् ॥ ११ ॥

॥ इति सप्तमस्य सप्तमे द्वादशोवर्गः ॥ १२ ॥

महीति नवर्चं दशमं सूक्तं आनुष्टुभं पूषदेवताकं आद्याचतुर्थ्यै तूष्णिहौ ऋषिः पूर्ववत्
तथाचानुक्रान्तम्—प्रहिनवपौष्णमानुष्टुभमाद्याचतुर्थ्याउष्णिहाविति । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

प्रह्यच्छामनीपाःस्पर्हायन्तिनियुतः ।

प्रदस्नानियुद्रथःपूपाअविष्टुमाहिनः ॥ १ ॥

प्र । हि । अच्छ । मनीपाः । स्पर्हाः । यन्ति । नियुतः ।

प्र । दस्ना । नियुत् । रथः । पूपा । अविष्टु । माहिनः ॥ १ ॥

हि यस्मात्कारणात् मनीपाः अस्मदीयाः स्तुतिलक्षणावाचः अच्छ गुणग्रहणद्वारेण पू-
षणमग्निमांशुं प्रयन्ति प्रकर्षेण गच्छन्ति । कीदृश्यः स्पर्हाः सर्वगुणोपेतत्वात् स्पृहणीयाः नियु-
तः नियमनाद्वा नियोजनाद्वेत्येतद्रूपं अस्माभिर्नियमितावानियुतावा उच्चारिताइत्यर्थः एतत्
ज्ञात्वा उपकारस्य प्रत्युपकारं कर्तुं दस्ना दर्शनीयः नियुद्रथः गमनाय सर्वदानियुतरथोनियु-
क्तरथोवा माहिनः महान् पूपा देवः प्राविष्टु अस्मान्प्रकर्षेणरक्षतु । यद्वा दस्ना दंसयितारौ कर्म-
णामुपक्षपयितारौ परिसमापयितारावित्यर्थः एवं भूतौ पन्नोयजमानौ पूपा रक्षत्विति योज्यमा ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

यस्यत्यन्महित्वंवाताप्यमयंजनः ।

विप्रआवंसद्धीतिभिश्चिकेतसुष्टुतीनाम् ॥ २ ॥

यस्य । त्यत् । म॒हि॒त्त्वम् । वा॒ता॒प्यम् । अ॒यम् । ज॒नः ।

वि॒प्रः । आ । वं॒स॒त् । धी॒ति॒भिः । चि॒के॒त । सु॒ष्टु॒ती॒नाम् ॥ २ ॥

विप्रोमेधावी अयं यजमानजनः यस्य पूष्णः संघंधि त्यत्तद् प्रसिद्धं महित्वं महत्वं वा-
ताप्यं मण्डले संभृतं परिपक्वमुदकंधीतिभिः यागादिकर्मभिः आवंसत् संभजते सदेवः सुष्टुती-
नां तदीयाः शोभनाः स्तुतीः चिकेत जानातु ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

सर्वेदसुष्टुतीनामिन्दुर्नपूपावृषा ।

अभिप्सुरःप्रुपायतिव्रजंनआर्मुपायति ॥ ३ ॥

सः । वे॒द । सु॒ष्टु॒ती॒नाम् । इ॒न्दुः । न । पू॒षा । वृ॒षा ।

अ॒भि । प्सु॒रः । प्रु॒पा॒य॒ति । व्र॒जम् । नः । आ । प्रु॒पा॒य॒ति ॥ ३ ॥

यजकगुणः सपूषा सुष्टुतीनां शोभनस्तोत्राणां स्वरूपमितिशेषः वेद जानाति अपिच
इन्दुर्न सोमइव तथा अयं पूषा वृषा कामानां वर्षिता भवति । प्सुरः रूपवान् सन् अभि अस्मा-
नभिलक्ष्य प्रुपायति सिंचति । तथा नोस्माकं व्रजं गोष्ठं च आप्रुपायति आभिमुख्येन सिंचति
अस्मभ्यं हिरण्यपश्वादिकं ददातीत्यर्थः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

मंसीमहित्वावयमस्माकंदेवपूषन् ।

मतीनांचसार्धनंविप्राणांचाधुवम् ॥ ४ ॥

मं॒सी॒मा॒हि॒त्वा । व॒यम् । अ॒स्मा॒कम् । दे॒व । पू॒षन् ।

म॒ती॒नाम् । च । सा॒र्ध॒नम् । वि॒प्रा॒णाम् । च । आ॒धु॒वम् ॥ ४ ॥

हेदेव योतमान पूषन् वयं स्तोतारः त्वा त्वां मंसीमहि स्तुमः । कीदृशं अस्माकं अस्मदी-
यानां मतीनां च अभिलषितानां च साधनं साधयितारं विप्राणां च मेधाविनामपि आधवं
परिचर्याद्वारेण कंपयितारं ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

प्रत्यर्धिर्यज्ञानामश्वहयोरथानाम् ।

ऋषिः स यो मनुर्हितो विप्रस्य यावयत्सखः ॥ ५ ॥ १३ ॥

प्रतिऽअर्धिः । यज्ञानाम् । अश्वहयः । रथानाम् ।

ऋषिः । सः । यः । मनुःऽहितः । विप्रस्य । यवयत्सखः ॥ ५ ॥ १३ ॥

ऋषिः सर्वस्य द्रष्टा स पूषा यज्ञानां प्रत्यर्धिः अर्धभाक् रथानां संबंधिभिः अश्वहयः ह-
यतिर्गतिकर्मा अश्वैर्गमनशीलो भवति अश्वयुक्तेन रथेन सदा गन्तेत्यर्थः । मनुर्हितः मनुष्यहि-
तोयः विप्रस्य मेधाविनः स्तोतुः यावयत्सखः शत्रूणां पृथक्कर्ता सखा भवति स इति पूर्वेण
संबन्धः ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य सप्तमे त्रयोदशोऽवर्गः ॥ १३ ॥

अथ षष्ठी—

आधीपमाणायाः पतिः शुचायाश्च शुचस्य च ।

वासो वायो र्वीनामा वासांसि मर्मजत् ॥ ६ ॥

आधीपमाणायाः । पतिः । शुचायाः । च । शुचस्य । च ।

वासःऽवायः । अवीनाम् । आ । वासांसि । मर्मजत् ॥ ६ ॥

आधीपमाणाया आत्मा र्थं धीयमानायाः शुचायाश्च दीप्तायाः अजायाश्च पतिः स्वामी
न केवलं स्त्रीमात्रस्य किंतु शुचस्य दीप्तस्य पुंपशोश्च पतिरित्यर्थः एवंभूतः पूषा देवः अवी-
नामूरणानां संबंधिरो मभिः वासोवायः दशापवित्रादीनि वस्त्राणि मेरयन् वासांसि रजक-
शोभ्यानि तानि वस्त्राणि आमर्मजत् आसमंवात्पकाशोष्णाभ्यां शोधयन् भवति ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

इ॒नोवाजा॑नां॒पति॑रि॒नःपु॑ष्टी॒नांसखा॑ ।

प्र॒श्मश्रु॑ह॒र्यतो॑दू॒धोद्वि॑त्था॒योअदा॑भ्यः ॥ ७ ॥

इ॒नः । वाजा॑नाम् । पतिः । इ॒नः । पु॑ष्टी॒नाम् । सखा॑ । प्र । श्मश्रु॑ ।

ह॒र्यतः॑ । दू॒धोत् । वि । द्वा॒था । यः । अदा॑भ्यः ॥ ७ ॥

इन्द्रैश्वरः पूषा वाजानां हविरादीनां सर्वेषामन्त्रानां पतिः स्वामी इन्द्रः प्रभुः पुष्टीनां सर्वेषां प्राणिनां स्वभूतानां पोषकाणां करणे सखा मित्रभूतः सर्वस्योपकारित्वात् । किञ्च हर्यतः कामयमानस्य यजमानस्य स्वभूतं सोमं पिबन्निति शेषः । श्मश्रु श्मश्रूणि वृथा अनायासेन प्रयत्नेन प्रविदूषेत् प्रकर्षेण विविधं कंपयति । यः पूषा अदाभ्यः शत्रुभिरहिंस्यः स इति पूर्व-
ण संबंधः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

आ॒तेर॒थस्य॑पू॒षन्अ॒जाधुर॑व॒वृत्त्युः॑ ।

वि॒श्वस्यार्थि॑नः॒सखा॑स॒नोअ॒जाअन॑प॒च्युतः॑ ॥ ८ ॥

आ । ते । रथ॑स्य । पू॒षन् । अ॒जाः । धुर॑म् । व॒वृत्त्युः॑ । वि॒श्वस्य॑ ।

अ॒र्थिनः॑ । सखा॑ । स॒नः । अ॒जाः । अन॑प॒च्युतः॑ ॥ ८ ॥

हे पूषन् देव ते त्वदीयस्य रथस्य धुरं अजावाहनत्वेन आववृत्त्युः आवर्त्यन्ति आव-
हन्तोत्यर्थः । यत्त्वं विश्वस्य सर्वस्यार्थिनोपाचकस्य अभिलषितार्थप्रदायकत्वात् उक्ता वृत्ति-
भूतः सनोजाः चिरजातः अनपच्युतः स्वाधिकाराद्वनपगतः तस्य वे रथमिति संबन्धः ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

अ॒स्माक॑मूर्जा॒रथ॑पू॒षाअ॒विष्टु॑मार्हि॒नः ।

भुव॒द्वाजा॑नां॒वृध॑इ॒मनः॑शृ॒ण्वद्व॑र्वम् ॥ ९ ॥ १२ ॥

अ॒स्माक॑म् । ऊ॒र्जा । रथ॑म् । पू॒षा । अ॒विष्टुः । मार्हि॒नः । वृ॒धः ।

वाजा॑नाम् । वृ॒धः । इ॒मम् । नः । शृ॒ण्वन् । द्वा॒र्वम् ॥ ९ ॥ १२ ॥

माहिनोमहान् पूषा अस्माकं स्वभूतं रथं ऊर्जां वलेनानेन वा अविष्टु अवतु रक्षतु ।
किंच वाजानामान्नां वृधोवर्धकोभुवव भवतु नोस्मदीयं इममीदृग्भूतं हवमाह्वानं शृणव-
व शृणोतु ॥ ९ ॥

इति सप्तमस्य सप्तमे चतुर्दशोवर्गः ॥ १४ ॥

असत्सुमइति चतुर्विंशत्यृचमेकादशं सूक्तं इन्द्रपुत्रस्य वसुकस्यापि त्रैष्टुभमैन्द्रं तथा
चानुक्रान्तं—असत्सुचतुर्विंशतिरैन्द्रोवसुकइति । महाव्रते मरुत्वतीयशस्त्रे एतत्सूक्तम् । तथैव-
पञ्चमारण्यके सूत्रितञ्च—असत्सुमेजरित.साभिवेगःपिवासीममभियमुग्रतर्दइति ।

तत्र प्रथमा—

असत्सुमेजरितःसाभिवेगोयत्सुन्वतेयजमानायशिक्षम् ।

अनाशीर्दामहमस्मिप्रहन्तासत्यध्वृतं वृजिनायन्तमाभुम् ॥ १ ॥

असत् । सु । मे । जरितरिति । सः । अभिऽवेगः । यत् । सुन्वते ।

यजमानाय । शिक्षम् । अनाशीऽदाम् । अहम् । अस्मि ।

प्रहन्ता । सत्यध्वृतम् । वृजिनयन्तम् । आभुम् ॥ १ ॥

वासुकेषु सूक्तेषु बाहुत्येनेन्द्रः स्तूयते इदानीमिन्द्रोवसुक स्तोतुमुद्यतं पुत्रं संबोध्य
स्वसामर्थ्यं कथयति । येन विज्ञातदेवतारूप.सन् सुखेन स्तोष्यतीति यद्वा कार्यकारणयोरेक-
त्वोपचारात् । आत्मवैपुत्रनामासीतिवचनात् । इन्द्ररूपेणावस्थितोवसुकआत्मानं स्तौति क्वचिद-
क्वचिदिन्द्रं चेति । हे जरितः स्तोतः मे मम सुशोभनः सत्वादृशः अभिवेगः अभिगमनं मनसो-
वृत्तिविशेषः असत् अस्ति विद्यते यत् येनाभिवेगेन सुन्वते मदर्थं सोमाभिपवं कुर्वते यजमा-
नाय यज्वने शिक्षं अभिलषितमर्थं ददामि । किंच अहं अनाशीर्दा आशीरन्यत्र प्रार्थना इह
सामर्थ्यात्प्राथर्यमानं हविरुच्यते तत् महं अददत्तं जनं यद्वा आशीरिति सोमाश्रयणं दध्मुच्यते
तस्यादातारं असीमयाजिनमित्यर्थः । प्रहन्तास्मि प्रकर्षेण हिंसिता भवामि । कीदृशं सत्यध्वृतं
सत्यस्य हिंसक अनृतवादिनं चेत्यर्थः वृजिनायन्तं पापं कर्तुमिच्छन्तं आभुं व्याप्तवन्तम् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

यदीदृहं युधये सन्नया न्यदेवयून्तन्वा शशुजानान् ।
अमाते तुम्रं वृषभं पचानितीव्रं सुतं पञ्चदशानि पिञ्चम् ॥ २ ॥

यदि । इत् । अहम् । युधये । सम्दनयानि । अदेवयून् । तन्वा ।
शशुजानान् । अमा । ते । तुम्रम् । वृषभम् । पचानि ।
तीव्रम् । सुतम् । पञ्चदशम् । नि । सिञ्चम् ॥ २ ॥

यद्यदाहमित् अहमेव युधये युद्धार्थं अदेवयून् नदेवान्पदुमिच्छतः अयज्वनः संनयानि संगमयानि । कीदृशान् तन्वा स्वशरीरेण शशुजानान् आत्मभरित्वा पृष्टिक्षणया दीप्त्वा युक्तान् पृष्टानित्यर्थः तदा हे इन्द्र अहं अमा ऋत्विगादिभिः सहितः ते तुभ्यं तुम्रं मेरकं वटिनं पीवानमित्यर्थः वृषभं सेचनसमर्थं पुंशुं पचानि । किञ्च तीव्रं मदकरं रसं सुतं अभिपुत्रं पञ्चदशं प्रतिपत्तभृतिपञ्चदशसंख्याकासु तिथिषु शुक्लपक्षे एकोत्तरवृद्ध्या षण्णानि जायन्ते लृष्णपक्षे तु तद्वन्निहीयन्ते एवंभूतत्वात् पञ्चदशः सोम उच्यते तं यद्वा त्रिवृत्पञ्चदशस्तोमोपेवं माष्यं दिनमवधिकमित्यर्थः निर्पिचं दशापवित्रेद्रोणकलशे चमसपात्रे अग्नौ च सिंचामि प्रक्षिपामीत्यर्थः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

नाहंतं वेदयदतिव्रवीत्यदेवयून्तस्मरणे जघन्वान् ।
यदावात्यं तस्मरणं मृषावृदादिहं मे वृषभा प्रवृन्ति ॥ ३ ॥

न । अहम् । तम् । वेद । यः । इति । व्रवीति । अदेवयून् ।
सम्दनरणे । जघन्वान् । यदा । अवदत्यं । स्मरणम् ।
ऋषावत् । आत् । इत् । ह । मे । वृषभा । प्र । वृन्ति ॥ ३ ॥

योजनः अदेवयून् देवान्कामयमानान् देवद्विभोगकृद्भूत इत्यनेन संश्राने वदन्त्ये
अहं हवयानिति व्रवीति यदति तं तादृशं यद्यदिरिक्तं न वेद न इन्द्रं
मत्तोन्मः संश्राने शत्रूणां हन्ता नास्तीत्यर्थः । किञ्च यदा वदन्ति कांटे वदन्ति
अवात्यं अवाक्यं न्यक्तमहं परमामि । कीदृशं वदन्ति वदन्ति परस्परं वदन्ति

त्यंतकूरमित्यर्थः । आत् तदानीं मे मम स्वभूतानि वृषभा वृषभकर्माणि दर्पतोवृषभस्येव वि-
क्रांतकर्माणि प्रव्रुवन्ति विद्वज्जनाइतिशेषः इद्धेतीमौ पदपूरणौ ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

यदज्ञातेपुवृजनेष्व्वासंविश्वेसुतोमघवानोमआसन् ।
जिनामिवेक्षेमआसन्तमाभुं प्रतंक्षिणां पर्वतेपादगृह्य ॥ ४ ॥

यत् । अज्ञातेषु । वृजनेषु । आसम् । विश्वे । सुतः । मघवानः ।
मे । आसन् । जिनामि । वा । इत् । क्षेमे । आ । सन्तम् । आभुम् ।
प्र । तम् । क्षिणाम् । पर्वते । पादगृह्य ॥ ४ ॥

यद्यदा अज्ञातेषु शरोरवस्त्रास्त्रबलादिभिः अपरिज्ञातेषु वृजनेषु संग्रामेषु आसं अहं यु-
द्धार्थमुपविशामि तदा विश्वे सर्वे मघवानो हविर्लक्षणतपोलक्षणधनवन्तः सतः एवं व-
र्तमानस्य मे ममेन्द्रस्य समीपे आसन् उपविशन्ति मम वीर्यवृद्ध्यर्थं मां स्तुवन्तस्तिष्ठन्तीत्यर्थः ।
अपिच क्षेमे जगत्पालने निमित्ते आसंतं आकारोभीत्यस्यार्थं वर्तते सर्वमभितः संतं आभुं म-
हान्तं शत्रुं जिनामि वा विनाशयाम्येव नात्र विनाशे संशयः इदितिपूरणः । तं महान्तं शत्रुं
पादगृह्य पादौ गृह्यत्वा पर्वते गिरौ प्रदक्षिणां प्रहितवानस्मि प्रक्षिपामि ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

नवाउमांवृजनेवारयन्तेनपर्वतासोयदहंमनस्ये ।
ममस्वनात्कंधुकर्णोभयात्एवेदनुद्यूक्किरणःसमेजात् ॥ ५ ॥ १५ ॥
न । वै । उँ इति । माम् । वृजने । वारयन्ते । न । पर्वतासः । यत् ।
अहम् । मनस्ये । मम । स्वनात् । कंधुकर्णः । भयात् । एव । इत् ।
अनु । द्यून् । किरणः । सम् । एजात् ॥ ५ ॥ १५ ॥

वै उ इत्येतैव वृजने संग्रामे मां युद्धार्थमुपस्थितं संतं न वारयन्ते केचिन्निवारयितुं सम-
र्थान् भवन्ति अहं यत्कर्म मनस्ये मनसा कर्तुमिच्छामि पर्वतासः अतितरणक्षमाहिमवदादयो-
गिरयः तत्कर्म मनसा सोढुं न शक्नुवन्तीत्यर्थः । किञ्च ममेन्द्रस्य स्वनाद शब्दादेव कंधुक-

र्णोनामासुरः यद्वा कृधुकर्णोह्रस्वकर्णः मंदश्रवणेन्द्रियोवधिरः स्थावरपिपीलिकादिरपि भ्रयाते
चिभेति । अपिच एवेव एवमेव कृधुकर्णवद अनुग्रन् प्रतिदिनमित्यर्थः किरणः अन्तर्णीतम-
त्वर्थमेतत् किरणवान्निमिदानादित्यः समेजात् सम्यक् कंसते चलति नियमेन प्रयातीत्यर्थः ॥५॥

॥ इति सप्तमस्य सप्तमे पञ्चदशोवर्गः ॥ १५ ॥

अथ पद्यी—

दर्शन्वत्रंशृतपौंअनिन्द्रान्वाहुक्षदःशरवेपत्यमानान् ।
घृपुंवायेनिनिदुःसखायमध्युन्वेषुपवयोववृत्त्युः ॥ ६ ॥
दर्शन् । नु । अत्र । शृतपान् । अनिन्द्रान् । वाहुक्षदः ।
शरवे । पत्यमानान् । घृपुम् । वा । ये । निनिदुः । सखायम् ।
अधि । ऊँ इति । नु । एषु । पवयः । ववृत्त्युः ॥ ६ ॥

अत्रास्मिन्जगति शृतपान् शृतानि पक्वानि सोमादिहवींष्यपहत्य पिबतः अनिन्द्रान् इ-
न्द्रेण मया वर्जितान् वाहुक्षदः वाहुभिर्यजमानान् शकलीकुर्वतः शरवे हिंसार्थं पत्यमानान्
अभिपततोऽसुरादीन् नु क्षिप्रं दर्शं अहमिन्द्रः पश्यामि एवं भूतेष्वेषु अधि उपरि पवयोमदी-
यान्यायुधानि ववृत्त्युः वर्तन्ते । वाशब्दः समुच्चये । घृपुं महान्तं च सखायं सखिवत्पियं हितस्य
कर्तारं मां ये निनिदुः निंदन्ति उदिति समुच्चये एषु चोपरिमदीयान्यायुधानि नु क्षिप्रं वर्तन्ते ॥६॥

अथ सप्तमी—

अभूवौक्षीर्व्युंआयुरानृदपृन्पूर्वोअपरोनुदर्पत् ।
द्वेष्वस्तेपरितंनभूतोयोअस्यपारेरजसोविवेप ॥ ७ ॥

अभूः । ऊँ इति । औक्षीः । वि । ऊँ इति । आयुः । आनृत् ।
दर्पत् । नु । पूर्वः । अपरः । नु । दर्पत् । द्वे इति । प्वस्ते इति ।
परि । तम् । न । भूतः । यः । अस्य । पारे । रजसः । विवेप ॥७॥

अत्र मध्यमपुरुषेणेन्द्रस्योच्यमानत्वात् वसुक्रइन्द्रं स्तौति । उदित्यवधारणे । हे इन्द्र अभूः त्वमेव प्रादुर्भवसि औक्षीः कालेकाले त्वमेव पृथिवीं सिञ्चसि नान्यइत्यर्थः आनडित्यादौ सर्वत्र परोक्षनिर्देशे प्रत्यक्षीकरणार्थं मध्यमपुरुषेण प्रकृतत्वादेकवाक्यतायै युष्मच्छब्दसमानार्थोभवच्छब्दोद्धाहर्तव्यः विइति वैविध्ये । उ इति वार्थे । आयुर्जीवितमुच्यते । इन्द्रोभवान्विविधमायुश्च आनट् व्याप्नोति आभूतसंज्ञवाजीवतीत्यर्थः । किञ्च पूर्वं पुरातनोभवानिन्द्रः नु क्षिप्रं दर्पव हविदारणे सिद्धहुलं लेटि वज्रेण शत्रून् विदारयति अपरोन्यः शत्रुर्नुदर्पव नु इति निषेधार्थेभवन्तमिन्द्रं नविदारयति भवानेव सर्वं शत्रुजातं हिनस्तीत्यर्थः । अपिच योभवानिन्द्रः अस्पेदशस्य रजसोलोकस्य त्रैलोक्यस्येत्यर्थः पारे परतः परमसूक्ष्मवायुरूपेण सृष्टिकारणात्मना स्थित्वेत्यर्थः विवेष सर्वतोव्याप्नोति तमिन्द्रं द्वेइति सामर्थ्यात् द्यावापृथिव्यौ न परिभूतः नपरिभवतः अभिभवितुं न शक्नुवइत्यर्थः । कीदृशौ पवस्ते पवतिर्गतिकर्मा अस्मादौणादिकोस्तप्रत्ययः अतः अजायतटाविति टापि कृते प्रथमाद्विवचने चैतद्रुपं भवति महत्त्वेन सर्वस्याभिभवनाय गत्र्यौ यद्वा सर्वस्य प्रकर्षेणाच्छादयित्र्यौ रेफलोपश्छान्दसः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

गावो॒यवं॒प्रयु॑ता॒अ॒र्यो॑अक्षन्ता॒अ॒पश्यं॑स॒हगो॑पाश्चरन्तीः ।

हवा॒इद॒र्यो॑अ॒भितः॒समा॑य॒न्कियं॑दासुः॒स्वप॑तिश्छन्दयाते ॥ ८ ॥

गावः । यवम् । प्रयुताः । अर्यः । अक्षन् । ताः । अपश्यम् ।

सहगोपाः । चरन्तीः । हवाः । इत् । अर्यः । अभितः । सम् ।

आयन् । कियत् । आसु । स्वपतिः । छन्दयाते ॥ ८ ॥

गावोभेनवः प्रयुताः प्रकर्षेण मिश्रिताः परस्परेण सहभूताः यवं मट्टृष्टिजनितयवादि घासं अक्षन् अदंति भक्षयन्ति अर्यः सर्वस्य स्वाम्यहं तागाः अपश्यं पश्यामि । कीदृशीः सहगोपाः पशुपालकेन सहिताः चरन्तीः घासं भक्षयन्तीः एवंभूतास्ताः परया प्रीत्या पश्यामीत्यर्थः । किञ्च हवाः वाहनदोहनार्थमाह्वानार्हाः गावः अर्यः द्वितीयार्थे प्रथमा अर्यं स्वामिनं प्रति अभितः सर्वतः समायन् समित्येकोभावे एकीभूय आगच्छन्ति । इदिति पूरणः । आगतास्वास्तु गोषु स्वपतिः स्वानां गवां स्वामी कियत् क्षीरं छन्दयाते दोग्धुं कामयते मदर्थं दोग्ध्रीरित्यर्थः । गावआशिरं दुहे इतिवचनात् ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

संयद्वयं यवसादोजनानामहं यवादुर्वज्रे अन्तः ।

अत्रायुक्तो वसातारमिच्छादथो अयुक्तं युनजद्वन्वान् ॥ ९ ॥

सम् । यत् । वयम् । यवसः अदः । जनानाम् । अहम् । यवः अदः ।

उरुः अज्रे । अन्तरिति । अत्र । युक्तः । अवः सातारम् । इच्छात् ।

अथो इति । अयुक्तम् । युनजत् । वन्वान् ॥ ९ ॥

अनया ऋषिरिन्द्रमसादलब्धं स्वस्य सार्वीक्यं प्रकाशयति । जनानां लोकानां मध्ये ये यवसादः वृणस्यात्तारः पशवः ते वयमिति संसम्पक् जानीहि उपसर्गश्रुतेर्योग्यक्रियाध्याहारः । ये च यवादः यवोपलक्षितस्यान्नस्यात्तारो मनुष्यास्तेपि वयमिति संजानीहि । वस्तुवस्तु उर्वज्रे विस्तीर्णे अजिरंगणे हादाकाशरूपे यव अंतः अंतर्यामित्वं ब्रह्म तदहमस्मि अत्रास्मिन् हादाकाशे युक्तः समाहितो भवानिन्द्रः अवसातारं आत्मनः संभकारं इच्छाव इच्छति आत्मसाक्षात्कर्तुं । अथो अपिच अयुक्तं अयोगिनं वन्वान् द्वितीयार्थे प्रथमा ववन्वतं अतिशयेन विषयान् सेवमानं पुरुषं युनजत् युनक्ति संसारे शापानुग्रहसमर्थो भवद्गोहमेवास्मीति भावः ॥ ९ ॥

अथ दशमी-

अत्रेदुमे मंससे सत्यमुक्तं द्विपाच्च यचतुं प्पात्सं सृजानि ।

स्त्रीभिर्यो अत्र वृषणं पृतन्यादयुद्धो अस्य विमंजानि वेदः ॥ १० ॥ १६ ॥

अत्र । इत् । ऊँ इति । मे । मंससे । सत्यम् । उक्तम् । द्विपात् ।

च । यत् । चतुःपात् । सम् सृजानि । स्त्रीभिः । यः । अत्र ।

वृषणम् । पृतन्यात् । अयुद्धः । अस्य । वि । भजानि । वेदः ॥ १० ॥ १६ ॥

मे मम अत्रास्मिन्स्तोत्रे उक्तं मया कथितं सत्यमिव यथा भूतमेव मंससे त्वं जानीहि अर्थवादरूपेण नेतदप्यारोपितमित्यर्थः । उ इति पूरणः । किञ्च द्विपाच्च मनुष्यादिकं च चतुष्पाच्च पशवादिकं च यत्स्थावरजंगमात्मकं जगत्संसृजानि अहमुत्पादयामीति अत्रास्मिन्नगवि

स्त्रीभिः स्त्रीसदृशैर्वलादिहीनैः पुरुषैः सह यः शूरमन्योजनः वृषणं अभिलषितस्य वर्षितारं मां परित्यज्येति शेषः । पृतन्याव युद्धं कर्तुमिच्छति अहं अस्मैदृशस्य स्वभूत वेदोधनं अयुद्धः तेन पुरुषेणायोद्धासन् वलादपहत्य विभजानि स्तोतृभ्यो यद्वृक्ष्यश्च ददामीत्यर्थः ॥ १० ॥

॥ इति सप्तमस्य सप्तमे षोडशोवर्गः ॥ १६ ॥

अथैकादशी—

यस्यान॒क्षादु॒हिताजा॒त्वास॒कस्तौ॑वि॒द्वाँअ॒भिम॑न्यातेअ॒न्धाम् ।
क॒तरो॒मेनि॑प्रति॒तमु॑चाते॒यई॒वह॑ति॒यई॒वाव॑रेयात् ॥ ११ ॥

यस्य॑ । अ॒न॒क्षा । दु॒हिता । जातु॑ । आस॑ । कः । ताम् । वि॒द्वान् ।
अ॒भि । म॒न्या॒ते । अ॒न्धाम् । क॒त॒रः । मे॒निम् । प्र॒ति । तम् ।
मु॒चा॒ते । यः । ई॒म् । व॒ह॑ति । यः । ई॒म् । वा । व॒रे॒इयात् ॥ ११ ॥

यस्येन्द्रस्य मम कारणरूपेणावस्थितस्य अनक्षा अक्षिर्वर्जिता दर्शनहीना अचेतनेत्यर्थः दुहिता प्रकृत्याख्या जातु कदाचिद् आस असतेर्गत्यर्थस्य लिटि रूपं सामर्थ्यात् महाप्रलये मय्येव लीना सती सर्वत्र वर्तते । ता प्रकृति विद्वान् मय्येव लीनां जानन् मत्तो न्योदेवः को भवति न कोपीत्यर्थः । अपिच अंधां दर्शनहीनामचेतनां तां अभिमन्याते आत्मन्याश्रयप्रदानेन को-देवो भिपूजयति यद्वा क्षीरोदकवद् घटाकाशवच्च मया सहैकीभूतां ता अभिमुख्येन कोजाना-ति अहमेव सर्वज्ञः स्वात्म-याश्रयप्रदानेनाभिपूजयामि मया सहैकीभूता ता तत्त्वतोहमेव जानामि नान्यद्वि । किञ्च कतरोदेवः मेनि वज्रं तं प्रसिद्धं वृत्रादिशत्रु प्रतिमुचाते मुंचति स्वयमेव प्रश्नमुत्थाप्येदानीं प्रतिब्रूते यो देव ईमेनं शत्रुं वहाते वहति अपिवा य ईमेनं वरेयात् वारयितुमि-च्छति सचाहमेव नान्यो मत्सदृशोस्तीत्यर्थः ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी—

किय॑न्ती॒योपा॑म॒र्युतो॑व॒धूयो॒परि॑प्रीता॒पन्य॑सा॒वार्ये॑ण ।

भ॒द्राव॑धूर्भ॒वति॒यत्सु॑पेशां॒स्ययं॑सा॒मित्रं॑व॒नुते॑जने॒चित् ॥ १२ ॥

किर्यती । योपा । मर्यतः । वधूयोः । परिद्रीता । पन्यसा ।
वार्येण । भद्रा । वधूः । भवति । यत् । सुदपेशाः । स्वयं । सा ।
मिन्नम् । वनुते । जने । चित् ॥ १२ ॥

किमती किं परिमाणा योपा स्त्रीजातिः मर्यतोमनुष्यसंबन्धिनोभोगानाचरतः वधूयोः
स्त्रीकामस्य सर्वात्मकस्यान्तर्यामिरूपेणावस्थितस्येन्द्रस्य परिप्रीता अनुरक्ता वशवर्तिनीत्यर्थः ।
कीदृशस्य वार्येण वरणीयेन पन्यसा स्तोत्रेण स्तुतस्य सतइतिशेषः । अपिच यत् या वधूः भद्रा
कल्याणी सुपेशाः शोभनरूपा च भवति सा द्रौपदीदमयन्त्यादिका वधूः स्वयमात्मनैव जने
चिद जनमध्येवस्थितमपि मित्रं प्रियमर्जुननलादिकं पतिं वनुते याचते स्वयंवरधर्मेण प्रार्थयते
सच प्रीयमाणोवरजनोहमेवेत्यभिप्रायः । रूपंरूपं प्रतिरूपोवभूवेतिर्मन्त्रलिङ्गात्सर्वात्मकत्वा-
दिति ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी—

पुत्तोर्जगारप्रत्यञ्चमत्तिशीर्ष्णाशिरःप्रतिदधौवरुथम् ।
आसीनऊर्ध्वामुपसिक्षिणातिन्यङ्कुत्तानामन्वेतिभूमिम् ॥ १३ ॥
पुत्तः । जगार । प्रत्यञ्चम् । अत्ति । शीर्ष्णा । शिरः । प्रति ।
दधौ । वरुथम् । आसीनः । ऊर्ध्वाम् । उपसि । क्षिणाति ।
न्यङ्कु । उत्तानाम् । अनु । एति । भूमिम् ॥ १३ ॥

अत्रादित्यात्मनेन्द्रः स्तूयतेतदंशत्वाद् आदित्यरूपीन्द्रः पुत्तः रश्म्याख्यैः पादैः जगार
वृष्टिलक्षणमुदकं गिरति गृह्णातिवा । गृहीत्वा च प्रत्यञ्चं आत्मानं प्रतिगतमुदकमत्ति भक्षयति
मण्डले अवस्थापयतीत्यर्थः । तदन्तरं वरुथं वरणीयं वृष्टिलक्षणमुदकं शीर्ष्णा शिरःस्थानी-
येन रश्मिजालेन शिरः सर्वस्य लोकस्य मस्तकं प्रतिदधौ दधाति प्रतिक्षिपतीत्यर्थः । किञ्च उप-
सि उपस्थे स्वसमीपस्थाने मण्डले आसीनउपविष्टः सन् ऊर्ध्वामुद्रतां स्वदीप्तिं क्षिणाति हिन-
स्ति आलोककरणाय प्रक्षिपतीत्यर्थः न्यङ्कु रश्मिसमूहरूपेण नीचैरधिगता गन्ता सन् उत्तानां वि-
स्तृतां भूमिं अन्वेति अनुगच्छति ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी—

बृहन्नच्छायोऽपलाशोऽर्वातस्यौमाताविपितोऽत्तिगर्भः ।
अन्यस्यावत्संरिहतीमिमायकयाभुवानिदधेधेनुरूधः ॥ १४ ॥

बृहन् । अच्छायः । अपलाशः । अर्वा । तस्यौ । माता ।
विदक्षितः । अत्ति । गर्भः । अन्यस्याः । वत्सम् । रिहती ।
मिमाय । कया । भुवा । नि । दधे । धेनुः । ऊधः ॥ १४ ॥

बृहन्ः अनयादित्यात्मानमिन्द्रं स्तौति । बृहन्महानादित्यः अच्छायः छायावर्जितः त-
मोरहितइत्यर्थः अपलाशः पर्णरहितः पराशदनवर्जितोविनाशरहितइत्यर्थः । अर्वा सततगामी
तस्यौ तिष्ठति । किञ्च माता वृष्टिप्रदानद्वारेण सर्वस्य जगतोनिर्माता विपितोविमुक्तः निरालम्ब-
नइत्यर्थः गर्भः वैलोक्यस्य गर्भभूतः आदित्यात्मेन्द्रः अत्ति हवींषि भक्षयति । यद्वा अनेन विना
शः लक्ष्यते पापानि नाशयति किं अन्यस्याः अदित्याख्यायादेवमातुः वत्समपत्यभूतं आदित्यं
रिहती आस्वादयन्ती उपजीवन्ती वर्धयन्ती मिमाय निर्मिमीते पूर्वस्यां दिश्यहन्यहनि उत्पाद-
यतीत्यर्थः । कया भुवा केन भावेनाभिप्रायेण भक्त्या भवेन चेत्यर्थः धेनुर्घोः तं उदकस्याधा-
रत्वा क्षरित्वाच्च ऊधःस्थानीयमादित्यं निदधे स्थापयति यद्वा धेनुर्घोः ऊधोयथा तद्वदा-
दित्यं घोर्धारयति ॥ १४ ॥

अथ पञ्चदशी—

सप्तवीरासोऽधरादुदायन्नृष्टोत्तरात्तात्समजगिरन्ते ।
नवपश्वातास्थिविमन्तआयुन्दशप्राक्सानुवितिरन्त्यश्रः ॥ १५ ॥ १७ ॥

सप्त । वीरासः । अधरात् । उत् । आयुन् । अष्ट । उत्तरात्तात् ।
सम् । अजगिरन् । ते । नव । पश्वातात् । स्थिविदमन्तः ।
आयुन् । दश । प्राक् । सानु । वि । तिरन्ति । अश्रः ॥ १५ ॥ १७ ॥

अनयेन्द्रः प्रजापतिरूपेण स्तूयते सप्त सप्तसंख्याकाः वीरासः प्रजापतेः पुत्राविश्वामि-
त्रादयः अधरात् प्रजापतेरधः कायादुदायन् उत्पन्नावभूवुः अष्ट अष्टसंख्याकास्ते प्रसिद्धाः
बालविल्यादयः उत्तरात्ताव उत्तरात्कायप्रदेशात् सप्तजग्मिरन् संजज्ञिरे । स्थविमन्तः स्था-
नवन्तः नव नवसंख्याकाभ्यगवः पश्चात्ताव पृष्ठतः आयन् आगताउत्पन्नाइत्यर्थः । तथा दश
दशसंख्याकाअङ्घ्रिरसः प्राक् अग्रतउत्पन्नाः सन्तः अश्रः अशनवतोद्युलोकस्य सानु उन्नतप्र-
देशं वितिरन्ति वर्धयन्ति । अपरआह सप्तसंख्योपेतावीरामरुतः अधरात् इन्द्रस्य दक्षिणभागात्
उदगमन् अष्टसंख्याकास्ते मरुतः उत्तरभागात्संगच्छन्ते स्थानवन्तो नवसंख्याकास्ते मरुतः
पृष्ठभागादागच्छन्ति दशसंख्याकास्ते अश्रः अशनवन्तइन्द्रस्य प्राक्प्रदेशस्थिताः समुच्छ्रित-
मुदकं तेजोवा वितरन्ति मरुतः प्रतिदिशमवस्थाय इन्द्रस्य सहायं कुर्वन्तीत्यर्थः ॥ १५ ॥

॥ इति सप्तमस्य सप्तमे सप्तदशोवर्गः ॥ १७ ॥

अथ षोडशी-

दशानामेकंकपिलंसमानंतंहिन्वन्तिऋतवेपार्याय ।

गर्भमातासुधितंवक्षणास्त्वेनन्तंतुपयन्तीविभर्ति ॥ १६ ॥

दशानाम् । एकम् । कपिलम् । समानम् । तम् । हिन्वन्ति ।

ऋतवे । पार्याय । गर्भम् । माता । सुधितम् । वक्षणासु ।

अवेनन्तम् । तुपयन्ती । विभर्ति ॥ १६ ॥

दशानां दशसंख्याकानां पूर्वोक्तानामेवाङ्घ्रिरसां मध्ये एकं मुख्यं कपिलं एतन्नामानं तं
प्रसिद्धमपि कीदृशं समानं सदृशं केन सामर्थ्यात्प्रजापतिना हिन्वन्ति अवशिष्टाअङ्घ्रिरसः प्रे-
रयन्ति । किमर्थं ऋतवे यज्ञादिजगत्प्रवर्तनकर्मणे यद्वा सम्पक् ज्ञानलक्षणप्रज्ञानाय । कोदृशाय
पार्याय परिसमापयितव्याय प्रणेतव्याय वा यज्ञादिकर्मणोपदेशनायेत्यर्थः माता प्रकृत्याख्या च
वक्षणासु वक्षणाइति नयउच्यन्ते ताभिश्चात्रापोदक्ष्यन्ते प्रकृतिस्थासु सक्षमास्तप्तु सुधितं
सुहितं प्रजापतिना स्थापितमित्यर्थः अवेनन्तं वेनतिः कान्तिकर्मा गतिनिवासमकामयमानं
तादृशं प्रजापतेः गर्भं तुपयन्ती तुप्यन्ती सम्पक् ज्ञानान्युपदेष्टुं योग्योपमिति प्रीता सती विभ-
र्ति प्रजापतेर्नियोगाद्धारयति ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशी—

पीवानं मे पमं पचन्त वीरान्युप्ता अक्षा अनुदीव आसन् ।
द्वाधनुं बृहतीमुप्सुः पवित्रं वन्ता चरतः पुनन्ता ॥ १७ ॥

पीवानम् । मेपम् । अपचन्त । वीराः । निःउप्ताः । अक्षाः । अनु ।
दीवे । आसन् । द्वा । धनुम् । बृहतीम् । अप्सु । अन्तरिति ।
पवित्रं वन्ता । चरतः । पुनन्ता ॥ १७ ॥

वीराः प्रजापतेः पुत्राः अद्विरसः पीवान् स्थूलं भेदोमांसादियुक्तमित्यर्थः मेपं अजं अप-
चन्त प्रजापतिरूपस्थेन्द्रस्यार्थाय पक्ववन्तो भवन् पशुयागं कुर्वन्त इत्यर्थः । किञ्च तु सोममेतत् ।
यथा देवानां अक्षाः दीवे देवने रमणस्थाने न्युप्ताः निक्षिप्ताः सन्तः अन्वासन् संकीडमान-
योर्द्वयोरेकतरस्यानुगता भवन्ति तथा सर्वेद्विरसः प्रजापतेरनुगता भवन्ति । द्वा अद्विरसा मध्ये
द्वावद्विरसौ धनुं धनुशब्दोत्र धनुःशब्दपर्यायो धनपर्यायो वा धनुर्यथा वधसाधनं तथा अज्ञा-
नादिवधसाधनं धनवद मोतिकरं वा कपिलमित्यर्थः बृहतीं प्रजापतेराज्ञया वर्गयित्रीं प्रकृतिं
अप्सु अन्तः प्रकृतिस्थानां सूक्ष्माणामुदकानां मध्ये चरतः प्रजापत्यादेशादाराधयतः । की-
दृशौ पवित्रवन्ता पवित्रवन्तौ मद्यः पवित्रमुच्यते ध्यानसाधनप्रणवमन्त्रवन्तौ पुनन्ता पुनन्तौ
गुह्यौ प्रणवध्यानेनात्मानं संस्कुर्वतावित्यर्थः ॥ १७ ॥

अथाष्टादशी—

विक्रोशनासो विष्वं च आयन् पचाति नेमो नृहि पक्षं दर्धः ।
अयं मे देव सविता तदाहृद्वं नृहन् वत्सर्पि रञ्जः ॥ १८ ॥

वि । क्रोशनासः । विष्वञ्चः । आयन् । पचाति । नेमः । नृहि ।
पक्षत् । अर्धः । अयम् । मे । देवः । सविता । तत् । आहृ ।
दृहञ्जः । इत् । वनवत् । सर्पि रञ्जः ॥ १८ ॥

विक्रोशनासः विविधं प्रजापतिं पितरमाह्वयन्तः विष्वश्चः नानागतयोनानापूजनावा सर्वे-
द्विरसआयन् आगच्छन् प्रजापतेः सकाशादुत्पन्ना इत्यर्थः । उत्सद्यमानो नेमः अर्धः अद्विरसां
मध्ये एकोभागः पचाति प्रजापत्यर्थं हवींषि पचति अर्धः अपरोभागः नहि पक्षत् नहि पचति ।
एतत्सर्वं कथमज्ञायि उच्यते—अयमीदृशो देवः द्योतमानः सविता सर्वस्य प्रेरकः आदित्यो वा प्र-
जापतिर्वा मे मह्यं तत्सर्वं यथोक्तमाह । किञ्च सर्पिरन्ध्रः घृतौदनः द्रुन्नः इव दार्वोदनोऽग्निरपि व-
नवत् हविर्द्वारेण प्रजापतिं वनति संभजते ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशी—

अपश्यं ग्रामं वहमानमारादचक्रयास्वधया वर्तमानम् ।
सिपत्तयुर्यः प्रयुगाजनानांसुद्यः शिश्राप्रमिनानोनवीयान् ॥ १९ ॥
अपश्यम् । ग्रामम् । वहमानम् । आरात् । अचक्रया । स्वधया ।
वर्तमानम् । सिपत्ति । अर्यः । प्र । युगा । जनानाम् ।
सुद्यः । शिश्रा । प्रमिनानः । नवीयान् ॥ १९ ॥

अपश्यं वसुकोहं प्रजापतिरूपमिन्द्रं सम्यक् ज्ञानेन दृष्टवानस्मि । कीदृशं ग्रामं भूतसंघं वह-
मानं वाहयन्तं सृजन्तमित्यर्थः । कुतः आरात् दूरात् उपादानकारणात् प्रलतित इत्यर्थः । अचक्र-
या चक्रवर्जितया रथहीनया स्वधया स्वयमात्मानं धारयन्त्या सेनया वर्तमानमागच्छन्तं एवं-
भूतमपश्यमित्यर्थः । किञ्च अर्यः सर्वस्य स्वामीन्द्रः जनानां यजमानानां कार्यत्वेन संवर्धनः
युगा युग्मानि यज्ञकालविशेषान् प्रसिपत्ति प्रकर्षेण सेवते । कीदृशः सद्यस्तदानीमेव शिश्रा
शिश्रानि शिश्रं श्रथतेरिति निर्वचनात् अथितृणि ताडयितृणि राक्षसादिवृन्दानि प्रमिनानः प्र-
कर्षेण हिंसन् नवीयान् शरीरेण च बलपौरुषनयनादिभिश्च नवतरः ॥ १९ ॥

अथ विंशी—

एतौ मे गावौ प्रमरस्यं युक्तौ मोपुप्रसंधीर्मुहुर्निर्ममन्धि ।
आपश्चिदस्य विनशन्त्यर्थं सूरश्चमर्क उपरोत्रभूवान् ॥ २० ॥ १८ ॥

ए॒तौ । मे॒ । गा॒वौ । प्र॒ध॒म॒र॒स्य॑ । यु॒क्तौ । मो॒ इति॑ । सु॒ । प्र॒ । से॒धीः ।
मु॒हुः । इत् । म॒म॒न्धि॒ । आ॒पः । चि॒त् । अ॒स्य॒ । वि॒ । न॒श॒न्ति॒ ।
अ॒र्थम् । सूरः॑ । च॒ । म॒र्कः॑ । उ॒परः॑ । व॒भू॒वान् ॥ २० ॥ १८ ॥

कार्यकारणयोरुपचारात् आत्मावैपुत्रनामासीतिवचनात् चेन्द्ररूपेणावस्थितस्य प्रमर-
स्य प्रकर्षेण शत्रूणां मारयितुः मे मम स्वभूतौ एतावेतादृशौ युक्तौ सुष्ठुपूजितौ गावौ शत्रून्
यज्ञांश्च पतिगन्तारौ हरी मोमसेधीः स्तुत्युपसंहारकरणेन अस्मद्यज्ञात् मागमय । किं तर्हिमुहु-
रित् मुहुर्मुहुः ममन्धि पुनःपुनः स्तुहि ममात्मन्नित्यर्थः । आपश्चिद्वृष्टिलक्षणान्युदकान्यपि अ-
स्येन्द्रस्यार्थं गतिं विनशन्ति विनशतिर्व्याप्तिकर्मा व्याप्नुवन्ति । तथा सूरश्च सूर्यश्च व्याप्नोति ।
कीदृशः मर्कः मार्जयिता सर्वस्य शोधयिता उपरः मेघसदृशः वभूवान् भवन् मेघवच्छी-
घ्रगतिः सन्नित्यर्थः ॥ २० ॥

॥ इति सप्तमस्य सप्तमेष्टादशोवर्गः ॥ १८ ॥

अथैकविंशी-

अ॒यं॒यो॒व॒ज्रः॑पुरु॒धावि॒ष्ट॒तो॒वः॑सूर्य॒स्यवृ॒हतः॑पु॒री॒पात् ।
श्र॒व॒इ॒दे॒नाप॒रोअ॒न्यद॑स्ति॒तद॑व्य॒धीज॑रि॒माणं॑स्तर॒न्ति ॥ २१ ॥

अ॒यम् । यः । व॒ज्रः । पुरु॒धा । वि॒ष्ट॒तः । अ॒वः । सूर्य॒स्य । वृ॒हतः॑ ।
पु॒री॒पात् । श्र॒वः । इत् । ए॒ना । प॒रः । अ॒न्यत् । अ॒स्ति॒ ।
तत् । अ॒व्य॒धीः । ज॒रि॒माणः॑ । त॒र॒न्ति ॥ २१ ॥

योयं वज्रइन्द्रस्य स्वभूतः सूर्यस्यादित्यस्य वृहतोमहतःपुरीपात् पूरकात् मण्डलात् अवः
अवस्तात् अधोभागे स्थितेषु पुरुधा बहुप्रकारेण विवृत्तः वृष्ट्यर्थं प्रवृत्तः पतितः इच्छब्दोप्य-
र्थे तच्छब्दश्रुतेर्यच्छब्दोप्याहार्यः परः परस्तात् अन्तरिक्षलोकस्योपरिस्थिते सूर्यमण्डले स्थितं
एना एनत् अवइत्यन्ननाम तच्चेतुत्वात् उदकं अवइत्युच्यते यद्यप्युदकं मेघोदरगतादुदकादन्यद-
प्यस्ति अव्यधी व्यधारहिताः जरिमाणः स्तोतारोमरुदादयः तच्चादृशमुदकं तरन्ति अन्तरि-
क्षलोकं प्रत्यवतारयन्ति ॥ २१ ॥

अथ द्वाविंशी-

वृक्षेष्टक्षेत्रेनियतामीमयद्वौःस्ततोवयःप्रपतान्पुरुषादः ।

अथेदंविश्वंभुवनंभयातन्द्रायसुन्वदप्येचशिक्षत् ॥ २२ ॥

वृक्षेष्टक्षेत्रे । निर्यता । मीमयत् । गौः । ततः । वयः । प्र । पतान् ।

पुरुषादः । अर्थ । इदम् । विश्वम् । भुवनम् । भयाते ।

इन्द्राय । सुन्वत् । ऋपये । च । शिक्षत् ॥ २२ ॥

वृक्षेष्टक्षेत्रे सर्वस्मिन्वृक्षमये धनुषि नियता संबद्धा गौः गोसंबन्धिनी स्नायुमती मौर्वी मी-
मयत् मीमयतिः शब्दकर्मा आलुष्यमाणा सती शब्दं करोति । ततस्तस्माद्धनुषः पुरुषादः शत्रु-
जनानामत्तारोमारयितारइत्यर्थः वयः पक्षिसदृशाः गन्तारोवाणाः प्रपतान् शत्रून्प्रति प्रपतन्ति ।
अथ तदानीं इन्द्रायेन्द्रार्थं सुन्वत् सोमयागं कुर्वत् ऋपये च शिक्षत् कर्मणां द्रष्टृकृत्विजे च
संपूर्णां दक्षिणां दददपि इदमीदृशं विश्वं समस्तं भुवनं भूतजातं भयाते इन्द्राद्विभेति अन्य-
किमुतेत्यर्थः ॥ २२ ॥

अथ त्रयोविंशी-

देवानां मानेप्रथमाअतिष्ठन्कृन्तत्रादिपामुपराउदापन् ।

त्रयस्तपन्तिपृथिवीमनूपाद्वावृकंवहतःपुरीषम् ॥ २३ ॥

देवानां । माने । प्रथमाः । अतिष्ठन् । कृन्तत्रात् । एषाम् ।

उपराः । उत् । आयन् । त्रयः । तपन्ति । पृथिवीम् ।

अनूपाः । द्वा । वृकम् । वहतः । पुरीषम् ॥ २३ ॥

देवानां सर्वेषां माने निर्माणे सृष्टिकाले इत्यर्थः जगत्स्थितिविहेतुभूवरसानुप्रदानकर्मणि
सदृश्यत्वेन प्रथमा अतिष्ठन् इन्द्रादेशादेते पूर्वे स्थिताः कपते मेघाः कुतश्चतदवगम्यते परस्मि-
न्पादे तेषामनुकथनात् । उक्तं हि-मेघाएवमाध्यमिकादेवगणाह्वि । एषामेवं भूवानां मेघैर्-

कृतवाद्य छेदनात् उपराः मेघनामैतत् तत्रस्था आपउच्यन्ते मेघस्थाआपः उदायन् उत्पन्नाः
 वृष्टिभावेन भूपौ निपातिताइत्यर्थः । पातितास्वप्सु इन्द्रस्याज्ञया पर्जन्योवापुरादित्येते त्रयो-
 देवाः पृथिवीं भूमिं तत्रस्थाओषधीरित्यर्थः तपन्ति वृष्टिशीतोष्णैः सन्तापयन्ति पाचयन्ती-
 त्यर्थः । कोटशाः अनूपाः वर्षादीनामानुपूर्व्येण व्यापारः प्रभावयितारः प्रक्षेपारइत्यर्थः द्वा
 द्वौ वाय्वादित्यौ पाचितास्वोषधीषु स्थितं पुरीषं सर्वस्य पालयितृ प्रीणयितृ वा वृवूकं उदकं
 आदित्यमण्डलं प्रति वहत वायुः शोषयन् आदित्योरश्मिभिराददानइत्यर्थः ॥ २३ ॥

अथ चतुर्विंशी-

सातेजीवातुरुततस्यविद्धिमास्मैतादृगपगूहःसमर्थे ।

आविःस्वःऋणुतेगूहतेवुसंसपादुरस्यनिर्णिजोनमुच्यते ॥ २४ ॥ १९ ॥

सा । ते । जीवातुः । उत । तस्य । विद्धि । मा । स्म । एतादृक् ।

अप । गूहः । सुमर्थे । आविः । स्वः । रितस्वः । ऋणुते । गूहते ।

वुसम् । सः । पादुः । अस्य । निर्निजः । न । मुच्यते ॥ २४ ॥ १९ ॥

अत्रान्तरात्मनेन्द्रः स्तूयते । हे अन्तरात्मन् ते तव सा तादृशी आदित्यात्मिका देवता
 जीवातुः जीविका जीवनहेतुः उतापि च तस्यादित्यस्य च एतादृक् ईदृशं स्वस्वस्य समर्थं संग्रा-
 मवाची समर्थशब्दोऽत्र यज्ञवाची यज्ञे विद्धि जानीहि स्तुत्यत्वेनेति शेषः । मास्मापगूहः मा
 तत्त्वपवृणोः । किञ्च निर्निजः सर्वस्य शोधयितुरस्यादित्यस्य सपादुः तच्च पादनं गमनं र-
 श्मिद्वारेण गत्वा स्वः सर्वं त्रैलोक्यं आविष्कृणुते प्रकाशीकरोति । वुसमुदकं गूहते संवृणोति
 आदत्ते इत्यर्थः । अस्मै प्रयोजनद्वयायादित्येन निर्वेदनात् श्रेमेणवा गमनं न मुच्यते न कदा-
 चित्परित्यज्यतइत्यर्थः ॥ २४ ॥

॥ इति सप्तमस्य सप्तमे एकोनविंशोऽवर्गः ॥ १९ ॥

विश्वोहीति द्वादशर्चं द्वादशं सूक्तं वैदुर्भं इन्द्ररसुकयोः पितापुत्रयोः संवादोऽवक्रि-
 यते । पुरा वसुके यज्ञं कुर्वाणे सति इन्द्रः प्रच्छन्नरूपआजगाम तं वसुकपत्रीन्द्रागमनकां-
 क्षिणी विप्रकृष्टमिवापया अस्तीत् । अतस्तस्याः साक्षिपिन्द्रोदेवता । अथ तस्याः प्रीत्यै वसु-

केण सहेन्द्रः संवादमकरोत् द्वितीयादियुजः चतुर्थीरहिताः पञ्चर्चइन्द्रवाक्यानि । अतस्तासां सकृपिः । यद्यप्यासु वसुकः संवोध्यत्वाद्देवता तथापि ताऋचः ऐन्द्रे कर्मणि विनियोक्तव्याः इन्द्रलिंगसद्भावात् । चतुर्थीसहिताः शिष्टाः तृतीयाद्यावसुकवाक्यानि । अतः सकृपिः तासां मिन्द्रेदेवता । तथाचानुक्रान्तम्—विश्वोहिद्वादशेन्द्रवसुकयोः संवादऐन्द्रः सूक्तस्य प्रथमयेन्द्रस्य स्रुवा परोक्षवदिन्द्रमाहेन्द्रस्य युजः शेषाऋषेश्चतुर्थीति । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

विश्वो॒द्यं॑न्यो॒अरि॑रा॒जगाम॑ममेदहः॒श्वशुरो॑नाजंगाम ।

ज॒क्षी॒याद्धाना॑उ॒तसोमं॑पपी॒यात्स्वा॑शितः॒पुन॑र॒स्तंज॑गायात् ॥ १ ॥

विश्वः । हि । अन्यः । अरिः । आ॒इजगाम॑ । मम । इत् । अहं ।

श्वशुरः । न । आ । ज॒गाम॑ । ज॒क्षी॒यात् । धा॒नाः । उ॒त । सोमम् ।

प॒पी॒यात् । सु॒आशितः॑ । पुनः । अस्तम् । ज॒गा॒यात् ॥ १ ॥

अनया वसुकपत्नीन्द्रं स्तौति—अन्यइन्द्रव्यतिरिक्तः अरिः अर्यः ईश्वरः विश्वोहि सर्व-
एव देवगणआजगाम अस्मद्यत्तं प्रत्याययौ । इदित्यवधारणे अहेत्यद्भुते । सर्वदेवगणे आ-
गते सति ममैव श्वशुरः इन्द्रोनाजगाम सइन्द्रोयद्यामच्छेत्तर्हि धानाः भक्षयवान् जक्षीयात्
भक्षयेत् । उतापिच सोममभिपुतं पपीयात् ततः स्वाशितः सुष्ठु भुक्तः तप्तः सन् पुनर्भूयः अस्तं
स्वगृहं प्रति जगायात् गच्छेत् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

सरोरु॑वदृ॒प॒भस्ति॑ग्मशृङ्गो॒वर्ष्मन्त॑स्थौ॒वरि॑म॒न्नापृ॑थिव्याः ।

विश्वे॑व्नेन॒वृज॑ने॒पुपामि॑यो॒मेकु॑क्षी॒सुत॑सोमः॒पृणा॑ति ॥ २ ॥

सः । रो॒रु॒वत् । दृ॒प॒भः । ति॒ग्मशृ॑ङ्गः । वर्ष्मन् । त॒स्थौ । वरि॑मन् ।

आ । पृ॒थि॒व्याः । विश्वे॑पु । ए॒नम् । वृ॒ज॒ने॒पु । पा॒मि । यः ।

मे । कु॒क्षी इति॑ । सु॒त॒सोमः॑ । पृ॒णा॒ति ॥ २ ॥

वृषभः कामानां वर्पिता तिग्मशृङ्गः तीक्ष्णरश्मिः सद्गन्धोऽहं पृथिव्याऽन्तरिक्षस्य वर्ष्मन्
वर्ष्मन्नि वर्ष्मन्शब्दउज्जतवचनः स्थिरवचनोवा एवंभूते वरिमन् विस्तीर्णे प्रदेशे रोरुवत् भृशं
शब्दायमानः सन् आतस्थौ आतिष्ठामि । एवंभूतोऽहं विश्वेषु सर्वेषु वृजनेषु संग्रामेषु एनमीदृशं
वसुक्तं यजमानं पामि रक्षामि योजयमानः सुतसोमः अभिपुतसोमः मे मम कुक्षी उभौ पा-
वर्षौ पृणाति सोमरसपुरोडाशादिहविर्भिः पूरयति ईदृशं रक्षामीति संबंधः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

अद्रिणातेमन्दिनं इन्द्रतूयान्तुन्वन्ति सोमान्पिबन्ति त्वमेपाम् ।
पचन्ति ते वृषभाँ अत्सि ते पाँ पृक्षेण यन्मघवन् हूयमानः ॥ ३ ॥

अद्रिणा । ते । मन्दिनः । इन्द्र । तूयान् । सुन्वन्ति । सोमान् ।
पिबन्ति । त्वम् । एपाम् । पचन्ति । ते । वृषभान् । अत्सि ।
तेषाम् । पृक्षेण । यत् । मघवन् । हूयमानः ॥ ३ ॥

हे इन्द्र ते त्वदर्थं मन्दिनः मादयितुन् तूयान् अविलम्बितान् सोमान् अद्रिणा अभिष-
वमाणा सुन्वन्ति यजमाना अभिपुण्वन्ति । एपामस्पर्शादियजमानानां संबंधीन् सोमान् त्वं पि-
बसि । किञ्च ते त्वदर्थं वृषभान् पशून् ये यजमानाः पचन्ति तेषा सर्वाधि हविर्भूतान् अत्सि
भक्षयसि । हे मघवन् धनवन्निन्द्र त्वं यत् यदा पृक्षेण हविर्भूतेनाग्नेन निर्मितेन हूयमानः
यजमानैर्हूयसे तदेति पूर्वेण संबंधः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

इदं सुमेजरितुराचिकिद्धि प्रतिपंशार्पेन द्योवहन्ति ।
लोपाशः सिंहं प्रत्यश्च मत्साः कोष्ठावराहं निरंतक्तकक्षात् ॥ ४ ॥

इदम् । सु । मे । जरितुः । आ । चिकिद्धि । प्रति । ईदृपम् । शार्पम् ।
नद्यः । वहन्ति । लोपाशः । सिंहम् । प्रत्यश्चम् । अत्साः ।
कोष्ठा । वराहम् । निः । अत्क्ता । कक्षात् ॥ ४ ॥

हे जरितः शत्रूणां जरयितरिन्द्र त्वं मे मम सुशोभनमपि इदमीदृशं त्वत्वं सामर्थ्यं आ-
चिकिद्धि आसप्तताजानीहि । कीदृशं नद्योगंगाद्याः सरितः प्रतीपं प्रतिकूलं शापं उदकं वह-
न्ति । अपिच लोपाशः लुप्यमानं लृणमभ्रातीति लोपाशोभृगः मया प्रेषितः सन् प्रत्यञ्चं आ-
त्मानं प्रतिगच्छन्तं सिंहं अत्ताः अत्तात् आभिमुख्येन गच्छति । तथा क्रोष्टा शृगालः वराहं
बटवन्तमपि सूकरं कक्षात् अभिगहनदेशानिरतक्त निर्गमयति एतदपि सर्वं सामर्थ्यं त्वत्तुत्रे
मपि त्वत्प्रसादाल्लभ्यमपि जानीहीत्यर्थः ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

क॒थात॑ ए॒तद्द॒हमा॑चि॒केतं॑ गृ॒त्स॑स्य॒पाकं॑ स्त॒वसो॑मनी॒पाम् ।
त्वं नो॑ वि॒द्वाँ ऋ॒तुथा॑ वि॒वोचो॑यम॒र्धन्ते॑ मघवन् क्षे॒म्याधूः ॥ ५ ॥

क॒था । ते । ए॒तत् । अ॒हम् । आ । चि॒केत॑म् । गृ॒त्स॑स्य । पा॒कः ।
त॒वसः॑ । म॒नी॒पाम् । त्वम् । नः । वि॒द्वान् । ऋ॒तु॒थ्या । वि ।
वो॒चः । यम् । अ॒र्धम् । ते । म॒घ॒श्च॒न् । क्षे॒म्या । धूः ॥ ५ ॥

हे इन्द्र पाकः पक्वव्यप्रज्ञोहं गृत्सस्य मेधाविनस्तवसोवृद्धस्य ते तव मनीषां स्तुतिं कर्तु-
मिति शेषः एतदीदृशं त्वदीयं सामर्थ्यं कथा कथं केन प्रकारेण आविकेतं आसप्तताजानामि ।
त्वदुपदेशं विना न जानामीत्यर्थः । तस्मात्कारणात् विद्वान्सर्वज्ञस्त्वमेव नोस्पृश्यं ऋतुथा काले
विवोचः विशेषेण ब्रूहि । हे मघवन् धनवन्निन्द्र ते तव अर्धं यं स्तुत्यवयवं वयं कुर्मः सा स्तुतिः
क्षेम्या क्षेमेभवा क्लेशरहिता वोढुं शक्या भूरस्ति यस्मात् अतः स्तुत्यवयवमेव वयमक्लेशेन क-
र्तुं न शक्नुमः अस्माकं मंदबुद्धित्वात् । तस्मात्त्वमेवास्पृश्यं स्वसामर्थ्यं स्तुतिप्रकारं च पुनरपि
कथयेत्यर्थः ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी—

ए॒वाहि॑मान्त॒वसं॑व॒र्धय॑न्ति दि॒वश्चि॑न्मेवृ॒हत्त॑ उत्त॒राधूः ।
पु॒रु॒स॒ह॒स्रा॒निशि॑शामि॒साक॑म॒श॒त्रुहि॑मा॒जनि॑ताज॒जानं ॥ ६ ॥ २० ॥

ए॒व । हि । मा॒म् । त॒वसं॑म् । वर्ध॑यन्ति । दि॒वः । चि॒त् । मे ।
 बृ॒ह॒तः । उ॒त्त॑रा । धूः । पु॒रु । स॒ह॒स्रा । नि । शि॒शा॒मि ।
 सा॒कम् । अ॒श॒त्रुम् । हि । मा । ज॒नि॒ता । ज॒जान॑ ॥ ६ ॥ २० ॥

हि यस्मात्कारणात् एव एवमुक्तप्रकारेण तवसं प्रवृद्धं मां स्तोतारः स्तुतिभिः स्तुवन्तः
 वीर्येण वर्धयन्ति तस्मात्कारणात् बृहतोमहतो मे ममेन्द्रस्य दिवश्चिदधुलोकादपि धूः स्तुतिः उ-
 त्तरा उद्गततरा अधिकतरा । किञ्च पुरु पुरुणि बहूनि मे सहस्रा शत्रूणां सहस्राणि साकं युगप-
 त् निशिशामि तनूकरोमि हिनस्मोत्यर्थः । हि यस्मात्कारणात् जनिता सर्वस्य जनयिता प्रजाप-
 तिः मा मां इन्द्रं अशत्रुं अविद्यमानशत्रुं जजान जनितवान् ॥ ६ ॥

॥ इति सप्तमस्य सप्तमे विंशोवर्गः ॥ २० ॥

अथ सप्तमी—

ए॒वाहि॑मांत॒वसं॑ज॒ज्ञुरु॒ग्रं कर्म॑न्कर्म॒न्ष्ट॒र्पण॑मिन्द्र॒दे॒वाः ।
 वर्ध॑ीष्ट॒त्रं व॒ज्रेण॑म॒न्दसा॒नोप॑व॒ज्रं म॒हिना॑दा॒शुपे॑वम् ॥ ७ ॥
 ए॒व । हि । मा॒म् । त॒वसं॑म् । ज॒ज्ञुः । उ॒ग्रम् । कर्म॑न्कर्मन् ।
 ष॒र्पण॑म् । इ॒न्द्र । दे॒वाः । वर्ध॑ीम् । ष॒त्रम् । व॒ज्रेण॑ । म॒न्दसा॒नः ।
 अ॒प । व॒ज्रम् । म॒हिना॑ । दा॒शुपे॑ । व॒म् ॥ ७ ॥

हि यस्मात्कारणात् एव एवमनेनोक्तप्रकारेण हे इन्द्र देवाः मरुदादयः ऋत्विग्यजमानावा
 तवसं महान्तं त्वत्पुत्रं त्वद्रूपनिरूपणावस्थितं संतं वसुक्तं मां कर्मन्कर्मन् वृत्रवधाग्निहोत्रादौ
 सर्वस्मिन्कर्मणि उग्रं शूरमसहं वा वृषणं वार्षितारं हविषां दातारं जज्ञुः जानन्ति । अतः मन्द-
 सानोमोदमानोहं वज्रेणायुधेन वृत्रं मेघमसुरं वावर्धो अवधिषं । किञ्च दाशुपे हविर्दत्तवते
 यजमानाय वृष्टिप्रदानार्थं महिना महत्त्वेन वज्रं मेघसमूहं अपवं अपावं अपावृणोमि ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

दे॒वासं॑आ॒यन्प॒रशूँरं॑वि॒श्वन्वा॑वृ॒श्वन्तो॑अ॒भिवि॑द्भि॒रायन् ।
 नि॒सृष्टं॑द॒धतो॑वृ॒क्षणा॑सु॒यत्रा॑रु॒र्पाट॑मनु॒तद॑हन्ति ॥ ८ ॥

दे॒वा॒सः । आ॒यन् । पर॒शून् । अ॒वि॒भन् । व॒ना । वृ॒श्च॒न्तः ।
अ॒भि । वि॒ट्क्षिः । आ॒यन् । नि । सु॒द्वम् । द॒धतः । वृ॒क्षणा॑सु ।
य॒त्र । कृ॒पी॒टम् । अ॒नु । तत् । द॒ह॒न्ति ॥ ८ ॥

दे॒वा॒सो॒दे॒वाः इ॒न्द्रेण॑ चोदिताः सन्तः आयन् गच्छन्ति मेघवधार्थं परशून् वज्रान् अ॒वि॒भन् धारयन्ति तदनंतरं विट्पुः मरुदादिमजाभिः सहितावृश्चन्तः मेघान्छिन्दन्तः वना वनानि वृष्टिलक्षणा॑न्युदकानि अ॒भ्या॒यन् आ॒भिमु॒ल्येन॑ गच्छन्ति । ततः सु॒द्वं शो॒भन॑द्रवणं वृष्ट्युदकं वृ॒क्षणा॑सु नदीषु नि॒दध॑तः नियमेन स्थापयन्तः यत्र यस्मिन्मेघजाते कृपी॒टे उ॒दक॑नाभैतत् निगूढं मुदकं तिष्ठति तदमे दे॒वाः तन्मे॑घजातं अनुलक्षीकृत्य दहन्ति उदकनिर्गमनार्थं शोषयन्ति ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

श॒शः॒क्षुरं॑प्र॒त्यञ्चं॑जगा॒राद्रिं॑लो॒गेन॑व्य॒भेद॑मा॒रात् ।
बृ॒ह॒न्तं॑चि॒दृह॑तेर॒न्धया॑नि॒वय॑त्तु॒त्सोऽप॑भं॒शशु॑वानः ॥ ९ ॥
श॒शः । क्षु॒रम् । प्र॒त्यञ्च॑म् । ज॒गार॑ । अ॒द्रिम् । लो॒गेन॑ । वि ।
अ॒भे॒दम् । आ॒रात् । बृ॒ह॒न्त॑म् । चि॒त् । ऋ॒ह॒ते । र॒न्ध॒या॒नि ।
व॒यत् । वृ॒त्सः । अ॒प॒भम् । श॒शु॒वानः ॥ ९ ॥

वसुकइन्द्रमिति ब्रूते—शशः एतत्संज्ञितोमया प्रेरितोमृगविशेषः प्रत्यञ्चं वधायात्मानं प्रतिगच्छन्तं क्षुरं क्षुरवन्तं दृढदीर्घवीक्षणरत्नं सिंहव्याघ्रादिकं बलवत्क्षूरमृगमित्यर्थः जगार गिरति गृह्णाति वा । किञ्च लोगेन लोष्टेन अद्रिं हिमवदादिकं पर्वतं आराटूरस्थितमपि व्यभेदं अहं भिनन्मि । बृहन्तं चित् महान्तमपि हस्त्यादिकं ऋहते हस्त्यकाय अल्पाय शशकादिकाय रन्धयानि वशंगमयानि । शशुवानः वीर्येण वर्धमानोवत्सः वृषभं महोक्षं वयत्युद्धाय गच्छति । हे इन्द्र एतदपि सर्वं त्वत्पसादादहं करोमीत्यर्थः ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

सु॒प॒र्ण॑इ॒त्यान्॒खमा॑सि॒पाया॑व॒रु॒द्धः॑प॒रि॒प॒दं॑न॒सिंहः॑ ।
नि॒रु॒द्धश्चि॑न्महि॒पस्त॒र्प्यावा॑न्गो॒धात॑स्मा॒अ॒य॒थैक॑र्प॒देत॑त् ॥ १० ॥

सु॒ष्ट॒र्णः । इ॒त्था । न॒खम् । आ । सि॒सा॒य । अ॒व॒रु॒द्धः । प॒रि॒ष्ट॒प॒दम् ।
 न । सि॒ंहः । नि॒रु॒द्धः । चि॒त् । म॒हि॒पः । त॒र्ष्या॑श्वा॒न् ।
 गो॒धा । तस्मै॑ । अ॒यथ॑म् । क॒र्प॑त् । ए॒तत् ॥ १० ॥

सुष्टर्णः पक्षिरूपा गायत्री इत्था अमुञ्च द्युलोके नखमात्मीयं आसिषाय सोमाहरणकाले
 इन्द्रार्थमावबन्ध इन्द्रस्य प्रसादात् दिवि पदं न्यस्तवतीत्यर्थः । तत्र दृष्टान्तः—अवरुद्धः पंजरेणा-
 ब्रुतः परिवेष्टितः सिंहः परिपदं न यथा करस्योपरि सर्वतः पादमववध्नाति । किञ्च चिदित्युपमार्थं
 यथा केनापि बद्धपादोनिरुद्धो महिषः तर्ष्यावान् उदकाभावे तृषावान्भवति एवमिन्द्रः सोमाह-
 रणात्पूर्वं सोमाभावे तृपितवानितिशेषः । तस्मै तादर्थ्यं चतुर्थी तादृशस्य तृपितस्येन्द्रस्यार्थं गोधा
 गमयतिवर्णानिति गौर्वाक् तत्र निधीयमानत्वाद्गायत्री गोधा । यद्वा गुधिर्निष्कर्षणार्थः निष्क-
 ष्यसोमाहरणात् गोधा गायत्री अयथं अयत्नेन लीलयेत्यर्थः एतत्सोमजातं कर्पत् आकृष्टवती
 दिवः सकाशादाहतवतीत्यर्थः ॥ १० ॥

अथैकादशी—

तेभ्यो॑ गो॒धा अ॒यथ॑ क॒र्प॑दे॒तद्ये॒ ब्र॒ह्म॒णः प्र॒ति॒पी॒यन्त्य॒नैः ।
 सि॒म उ॒क्ष॒णो॒ वसृ॒ष्टाँ अ॒द॒न्ति॒ स्वय॑ व॒लानि॒ तन्वः॑ शृ॒णु॒नाः ॥ ११ ॥

तेभ्यः । गो॒धाः । अ॒यथ॑म् । क॒र्प॑त् । ए॒तत् । ये । ब्र॒ह्म॒णः ।
 प्र॒ति॒ष्ट॒पी॒यन्ति॑ । अ॒नैः । सि॒मः । उ॒क्ष॒णः । अ॒व॒सृ॒ष्टान् ।
 अ॒द॒न्ति॑ । स्व॒यम् । व॒लानि॑ । त॒न्वः । शृ॒णु॒नाः ॥ ११ ॥

ये मरुदादिदेवगणाः ब्रह्मणः परिवृढस्येन्द्रस्य स्वभूतैरनैः सोमाख्यैः तृषाः सन्तः इति
 शेषः प्रतिपीयन्ति । पीयति हिंसाकर्मा इन्द्रादेशाद्विसर्कान्प्रतिहिंसन्ति । तेभ्यः तेषां देवगणाना-
 मर्थाय गोधाः पूर्वोक्ता गायत्री अयथं अनायासेन एतत्सोमजातं कर्पदाकृष्टवती । किञ्च सिमः
 सिमान् श्रेष्ठान् यद्वा सिमशब्दः सर्वशब्दपर्यायः सर्वानुक्षणः सिञ्चतः अवसृष्टान् इन्द्रेण निवृष्टान्
 अनुज्ञातान् हविर्भूतान् सोमान् यज्ञेष्वदन्ति । किं कुर्वन्तः स्वयमात्मनैव वलानि शत्रूणां सेन्या-
 नि तन्वः शरीराणि च शृणुनाः हिंसन्तः गायत्रीन्द्रादेशादेवेभ्यः सोममाहतवतीत्यर्थः ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी—

एतेशमीभिः सुशमी अभूवन् ये हिन्विरे तन्वः सोम उक्थैः ।

नृवद्वदन्तुप नो माहि वाजान् दिवि श्रवो दधिपे नाम वीरः ॥ १२ ॥ २१ ॥

एते । शमीभिः । सुशमी । अभूवन् । ये । हिन्विरे । तन्वः । सोमे ।

उक्थैः । नृवत् । वदन् । उप । नः । माहि । वाजान् ।

दिवि । श्रवः । दधिपे । नाम । वीरः ॥ १२ ॥ २१ ॥

ये देवर्ष्यादयः तन्वः शरीराणि सोमे सोमयागे उक्थैः शस्त्रैः हिन्विरे वर्धयन्ति । एते देवादयः इन्द्रादेशात्सोमे आहूते सति शमीभिः सोमयागकर्मभिः सुशमी सुकर्माणः अभूवन् । नृवत् मनुष्यवद्वदन् इदं युष्मभ्यं मया दत्तमिति व्यक्तां वाचमुच्चारयन् नोस्मभ्यमुपमाहि उपगम्य वाजानञ्जानि बलानि वा हे इन्द्र त्वं देहीतिशेषः । अतः कारणात् वीरः दानशूरस्त्वं दिवि द्युलोके श्रवः दानपतिरितिकीर्तितं नाम नामधेयं दधिपे धारयसि ॥ १२ ॥

॥ इति सप्तमस्य सप्तमे एकविंशोवर्गः ॥ २१ ॥

वनेनेत्यष्टर्चं त्रयोदशं सूक्तं वसुकस्यार्षं वैष्टुभमैन्द्रं अनुक्रान्तं च—वनेनाष्टाविति । चतुर्थेहनि स्तोमवृद्धौ ब्राह्मणाच्छंसिन एतत्सूक्तमावाप्तार्थं । सूत्रितञ्च—स्तोमेवर्धमानेकोअघनर्योवनेनवा-यइति । महाव्रते निष्केवल्येप्येतत्सूक्तं । सूत्रितञ्च—प्रबोमहेमन्दमानायांघसइतिनिविद्धानंवने-नवायोन्यधायिचाकञ्जिति ।

तत्र प्रथमा—

वनेनवायोन्यधायिचाकञ्छुचिर्वास्तोमोभुरणावजीगः ।

यस्येदिन्द्रः पुरुदिनेपुहोता नृणां नर्यो नृत्तमः क्षपावान् ॥ १ ॥

वने । न । वा । यः । नि । अधायि । चाकन् । शुचिः । वाम् ।

स्तोमः । भुरणौ । अजीगरिति । यस्य । इत् । इन्द्रः । पुरुदिनेपु ।

होता । नृणाम् । नर्यः । नृत्तमः । क्षपावान् ॥ १ ॥

वनेनवायोन्यधापीति वने नवनइव वृक्ष इव शकुनिः स्वे नीडे वायमात्मीयं पुत्रं न्यधा-
यि निदधाति शशुकमजातपक्षं सयथा तत्र निहितः चाकन् भयादिशोनिरीक्षमाणआसी-
त् । अथवा कामयमानस्तदुत्सुकमनाआसीत् एवमयमस्मात् वृक्षस्पनीडभूतेषु शकुनिपुत्रभूतः
शुचिर्व्यपगतसर्वदोषः वां युवयोः स्वभूतः स्तोमः हे भुरणौ भर्तारावश्विनौ शीघ्रौ वा भुर-
ण्युरिति क्षिप्रनामेति । किञ्च यस्य स्तोमस्य पुरुदिनेषु बहुष्वहःसु इन्द्रो होता इन्द्रो-
प्याह्वाता भवति ममायं स्तोमः स्यादिति । किंलक्षणः पुनरिन्द्रआह्वाता योनृणां
मनुष्याणां नृतमः मनुष्याणामपि मनुष्यतमः शूराणामपि मध्ये शूरतमइत्यर्थः ।
नर्यश्च नृभ्योहितोयः क्षपावांश्च रात्रिपर्यायेषु सोमभागः एवं गुणयुक्तेन यः स्तोमः इन्द्रेणापि
प्राथ्यतेस्मात्सु वर्तमानः सयुवां प्रत्यजीगः नित्यकालमेव गच्छतीत्यर्थः । एवं तावदेतामृचमा-
श्विनीमितिरुत्वा व्याचक्षते । तदसाधु । ऐन्द्रेहि सूक्ते प्रथमैवेयं भवति तच्च पुनः पृष्ठचस्य पष्ठे-
हनि स्तोमे वर्धमाने माध्यन्दिनसवने ब्राह्मणाच्छंसिनः शस्त्रे विनियुज्यते । हे भुरणौ भर्तारौ
देवानां पत्नी यएपस्तोमोस्मात्सु निहितः शुचिर्व्यपगतदोषः शकुनिपुत्रइव वने वनावयवे वृक्षे
चाकन्पश्यन्निव कामयमानइव वा इन्द्रमास्ते यस्य स्तोमस्य किमिति यस्येन्द्रः पुरुदिनेषु बहु-
ष्वहःसु आह्वाताभूत् । अपिनाम मामनेन स्तोमेन स्तुयुरिति । किंलक्षणः पुनराह्वाता यस्येन्द्रिन्द्र-
इति नृणां नृतमः नर्यश्च क्षपावांश्च समानमेतत्पूर्वेणार्थेन । यमेवं इन्द्रः प्रार्थयते सएपस्तोमः तं
प्रत्यजीगः गच्छतीत्यर्थः । अथवा सएपः स्तोमोस्माभिरुदीर्यमाणस्तस्येन्द्रस्य गुणान् गृह्णातीति
स्यात् जिगर्तिर्गृह्णातिकर्मेतिस्तुक्तं एवमत्र चाकन्नित्यस्य पश्यन्निति वा कामयमानइतिवेत्येतौ
विपरिणामौ उपपद्येते शब्दसारूप्यादर्थाविरोधाच्च । एतस्मिन्निगमे पदविभागगतः कश्चिद्विचारो
स्ति तमाह भाष्यकारः—वेति च यइतिच । चकारशाकल्पइति वा इति यइति च पदे चकारशा-
कल्पः पदकारः । तदेतद्विचार्यमाणं न साधु भवति । किं कारणं उदात्तत्वेवमाख्यातमभविष्यत्
एवमेतस्मिन्पदद्वये सति यदेतदाख्यातमधापीतिपदं उदात्तमभविष्यत् यद्वृत्तात्परस्य नित्यमा-
ख्यातस्य निघातोऽन भवतीति लक्षणविदोमन्यन्ते । नचेदमुदात्तं तस्माद्यइति नेदं यद्वृत्तं किंताहि
वायइत्येकमेवपदं । किञ्च असुसमाप्तश्च अयः अपुष्कलः एवमेतस्मिन्पदद्वये सति मन्त्रस्यार्थः
असुसमाप्तो भवति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

प्रतेअस्याउपसः प्रापरस्यानृतौस्यामनृतमस्यनृणाम् ।

अनुत्रिशोकं शतमावहन्नुत्तेनुरथोयो असत्सप्तवान् ॥ २ ॥

प्र । ते । अस्याः । उपसः । प्र । अपरस्याः । नृतौ । स्याम् ।
 नृत्तमस्य । नृणाम् । अनु । त्रिंशदशोकः । शतम् । आ । अवहत् ।
 नृन् । कुत्सेन । रथः । यः । असत् । सप्तद्वान् ॥ २ ॥

अस्यावर्तमानायाः ईदृश्याउपसः नृतौ नूनये नयने प्रापणे उदयकाले इत्यर्थः नृणां नेतृ-
 णां मध्ये नृतमस्य अतिशयेन नेतुस्ते तवेन्द्रस्य स्तुत्या यागेन च प्रस्याम वयं प्रकृष्टाभवेम ।
 तथा हे इन्द्र अपरस्या आगामिन्याश्चोपसः नृतौ प्रापणे तव स्तुत्या यागेन च वयं प्रकृष्टाभ-
 वेमेत्याशास्महे । किञ्च त्रिशोकोनामक्रपिः हे इन्द्र त्वामाराध्य त्वत्पसादात् शवं बहून् अनु-
 अनुचरभूतान् नृन् मनुष्यानावहत् प्रापितवान् लब्धवानित्यर्थः । तथा तव कुत्सस्य च सप्तवान्
 सनिता युगपदेव संभक्ता योरथः असत् अस्ति तं रथं कुत्सो लब्धवानिति विशेषः । तथाच
 मन्वान्तरे श्रूयते—यासिकुत्सेनसरथमवस्युरिति । यस्मादेवं तस्मात् त्वत्पसादादयं प्रकृष्टाभवे-
 मेत्यर्थः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

कस्तेमदंइन्द्ररन्त्योभूदुरोगिरोअभ्युग्रोविधाव ।
 कद्वाहोअर्वागुपमामनीपाआत्वाशक्यामुपमंराधोअन्नैः ॥ ३ ॥

कः । ते । मदः । इन्द्र । रन्त्यः । भूत् । दुरः । गिरः । अग्नि । उग्रः ।
 वि । धाव । कत् । वाहः । अर्वाक् । उप । मा । मनीषा । आ ।
 त्वा । शक्याम् । उपमम् । राधः । अन्नैः ॥ ३ ॥

हे इन्द्र ते तव ईषन्मध्यमोत्तमानां सोमजन्यानां मदानां मध्ये कोमदः रन्त्योरमयिता
 प्रीतिकरोभूत् भवति त्वत्प्रीतिकरमदयोग्यसोमदानाभिप्रायेणायं प्रभः । उग्रः ओजस्वी त्वं दुरः
 यज्ञगृहद्वाराणि गिरः स्तुतिलक्षणावाचश्च अभिविधाव अश्यागच्छ । किञ्च कत् कदा वाहः इ-
 न्द्रं प्रत्युसवद्वि वाहः सोमउच्यते एवं भूतः अर्वाक् त्वत्पसादात्फलदानायास्मदभिमुखोभवि-

प्यतीतिशेषः । अपिच कदा मनीषा सर्वार्थदर्शनापज्ञा सर्वगुणग्राहिणीस्तुतिर्वा मा मां त्वत्पसा-
दादुपगमिष्यतीतिशेषः । कदा हे इन्द्र त्वा त्वां आइत्युपसर्गश्रुतेर्पोष्यपदाध्याहारः आराध्य व-
यं अन्नैः सह राधोधनं उपमं मत्समीपं शक्यां शकिरत्र गत्यर्थोन्तर्भावितव्यर्थः संगमयेयं ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

कदुद्युम्नमिन्द्रत्वावतो नृन्कयाधियाकरसे कन्न आगन् ।
मित्रो न सत्य उरुगाय भृत्या अन्नैः समस्य यदसन्मनीषाः ॥ ४ ॥

कत् । ऊँ इति । युम्नम् । इन्द्र । त्वाष्ट्वन्तः । नृन् । कया ।
धिया । करसे । कत् । नः । आ । अगन् । मित्र । न । सत्यः ।
उरुगाय । भृत्यै । अन्नैः । समस्य । यत् । असन् । मनीषाः ॥ ४ ॥

हे इन्द्र त्वं कदु कदा वा द्युम्नं हविलेक्षणमस्मदीयमन्नं भुक्त्वेतिशेषः कया धिया के-
न कर्मणा नृन् नेतृन्स्मान् त्वावतः त्वत्सदृशान्करसे करिष्यसि । कत् कदा नोस्मान्पति आगन्
आगमिष्यसि । सत्यः अनवद्यइत्यर्थः मित्रो न सत्वेव तथा हे उरुगाय बहुकीर्तिं इन्द्र त्वं भृत्यै
भरणाय पोषणाय भवसीति शेषः । यद्यदा समस्य अस्मदादिकस्य सर्वस्य जगतः अन्ने जग-
त्स्थितिनिमित्ते आहारे मनीषाः अत्राभिलषणाबुद्धयः असन् भवेयुः तदा सर्वस्य पोषणाय
त्वं भवसीत्यर्थः ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

प्रेरयसूरो अर्थनपारये अस्य कामं जनिधा ईव गमन् ।
गिरश्च ये ते तु विजात पूर्वी नर इन्द्र प्रति शिक्षन्त्यन्नैः ॥ ५ ॥ २२ ॥

प्र । ईरय । सूरः । अर्थम् । न । पारम् । ये । अस्य । कामम् ।
जनिधाः ईव । गमन् । गिरः । च । ये । ते । तुविज्ञात । पूर्वीः ।
नरः । इन्द्र । प्रति शिक्षन्ति । अन्नैः ॥ ५ ॥ २२ ॥

सूरः सूर्यः अर्थेन यथा अतारं गन्तारं योगिनमनुगृह्णन् पारं संसारस्यान्तमपवर्गं गमयति तथा हे इन्द्र त्वं यजमानान् संसारस्यान्तं प्रेरय गमय ये अस्मदादयो यजमानाः अस्य सधेन्द्रस्य कामं सोमपानेच्छां गमन् गमिरत्र विपूर्वेन्तर्भावितण्यर्थश्च द्रष्टव्यः विगमयन्ति महता सोमपानेनापनयन्ति । तत्र दृष्टान्तः—जनिधाइव जनीनां जायानां संभोगकाले शय्यासु धारयितारः पतयोयथा प्रभूतसंभोगप्रदानेन मैथुनेच्छामपनयन्ति तद्वत् । किञ्च नरोनेतारोऽस्मदादयो ये यजमानाः हे तुविजात बहुरूप रूपरूपपंक्तिरूपोवभूवैति वचनात् । सर्वात्मनिन्द्र ते तुभ्यं पूर्वीः अनादिकालप्रवृत्तागिरश्च स्तुतिलक्षणावाचश्च अजैः पुरोडाशादिहविर्भिः सह प्रतिशिक्षन्ति प्रतिकालं प्रयच्छन्ति तानस्मदादीन्यजमानान् पारं गमयेति पूर्वेण संबंधः ॥५॥

॥ इति सप्तमस्य सप्तमे द्वाविंशोवर्गः ॥२२॥

अथ षष्ठी—

मात्रेनुतेसुमितेइन्द्रपूर्वीद्यौर्मज्मनापृथिवीकाव्येन ।

वरायतेघृतवन्तःसुतासःस्वाध्नन्भवन्तुपीतयेमधूनि ॥ ६ ॥

मात्रे इति । नु । ते । सुमिते इति सुमिते । इन्द्र । पूर्वी इति । द्यौः । मज्मना । पृथिवी । काव्येन । वराय । ते । घृतवन्तः । सुतासः । स्वाध्नन् । भवन्तु । पीतये । मधूनि ॥ ६ ॥

हे इन्द्र ते तव स्वभूतेन मज्मना शत्रूणां मज्जेन काव्येन कर्मणा द्यौः पृथिवी घावापृथिव्यौ नु क्षिप्रं सुमिते निर्मिते । कीदृशयौ मात्रे निर्मात्र्यौ पूर्वी पूर्व्यौ महत्तयौ । यस्मादीदृशेन महत्त्वेन युक्तः तस्मात् घृतवन्तः अभिमुखत्वात् त्वां क्षरंतः दीप्तिमन्तोवा सुसंस्कृतत्वात् । यद्वा आज्यसंयुक्तावा सुतासः अभिपुताः सोमाः वराय श्रेष्ठाय ते तुभ्यमिन्द्राय स्वाध्नन् स्वाध्नानः स्वादिष्टाः भवन्तु अस्माभिर्दत्ताः सन्तु । किमर्थं पीतये पानाय मधूनि मधुररसात्मकानि पुरोडाशादीन्यन्नानि हवींषि भक्षणार्थं दत्तानि भवन्तु ॥ ६॥

अथ द्वितीया—

अध्वर्यवो हविष्मन्तो हि भूताच्छापइतोशतीरुशन्तः ।

अवयाश्चष्टे अरुणः सुपर्णस्तमास्यध्वमूर्मिमद्यासुहस्ताः ॥ २ ॥

अध्वर्यवः । हविष्मन्तः । हि । भूत । अच्छ । अपः । इत् ।

उशतीः । उशन्तः । अव । याः । चष्टे । अरुणः । सुपर्णः । तम् ।

आ । अस्यध्वम् । ऊर्मिम् । अद्य । सुहस्ताः ॥ २ ॥

हे अध्वर्यवः यूयं हविष्मन्तो हि अभिषोतव्येन सोमलक्षणेन हविषा युक्ताः खलु भूत भवत । किञ्च हे उशन्तः सोमाभिषवर्णं कर्तुं कामयमानाः अध्वर्यवो यूयं उशतीः सोमाभिषवाङ्गभावमभिलषन्तीः एकधनालक्षणा अपः अच्छाभिमुख्येन इत गच्छत । अरुणः रक्तवर्णः सुपर्णः सुपतनः सोमः अवाधस्ताव अन्तरिक्षे याः मेवान्तरगताः अपः चष्टे पश्यति । हे सुहस्ताः सोमाभिषवादिशोभनकर्मकारित्वासुवर्णमयपवित्राघल्लताः । यद्वा शोभनहस्ताहे अध्वर्यवो यूयं अयेदानीं तं तादृशं ऊर्मिं सोमसंघातं ताभिरग्निः सह आ अस्यध्वं आभिमुख्येन स्थित्वा महतादरेण दशापवित्रे शोधनार्थं प्रक्षिपत ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

अध्वर्यवोपइतासमुद्रमपांनपातंहविषायजध्वम् ।

सवोदददूर्मिमद्यासुपूतंतस्मै सोमं मधुमन्तं सुनोत ॥ ३ ॥

अध्वर्यवः । अपः । इत् । समुद्रम् । अपाम् । नपातम् ।

हविषा । यजध्वम् । सः । वः । ददत् । ऊर्मिम् । अद्य ।

सुपूतम् । तस्मै । सोमम् । मधुमन्तम् । सुनोत ॥ ३ ॥

हे अध्वर्यवो यूयं अपः एकधनालक्षणा युदकान्याहर्तुमिति शेषः समुद्रं उदधिस्थानीयं जलाशयं इत गच्छत । इदानीं उत्तरोर्ध्वं व्याख्यायते—पश्चाद्वितीयः पादः आर्यिकोऽयं क्रमः

१ अच्छाभिलक्ष्य इत ताआनेतु गच्छत यतः अरुणवर्णः शोभनपतनः सोमः अवयाः स्वप्राप्तिकामा अपः ।

अघेदानीं सोपानपाव वः जलाशयं प्रति गतेऽप्योयुष्मभ्यं सुपूतं सुशुद्धं ऊर्मिं जलसमूहं द-
दत् ददातु यूयमपि तेन समूहेन तस्मै अपानपाते मधुमन्तं मधुरस्वादूपेतं सोमं सुनोत अभिपु-
णुत अभिपुतेन सोमाख्येन हविषा अपानपातं वृष्टिकर्मण्यधिकृतं देवं यजध्वं ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

योअनिध्मोदीदयदप्स्व॑न्त॒र्यविप्रा॑स॒ईळते॑अध्व॒रेपुं ।
अपा॑न्नपा॒न्मधु॑मती॒रपो॑दायाभि॒रिन्द्रो॑वावृ॒धेवी॒र्याय ॥ ४ ॥

यः । अ॒निध्मः । दी॒दयत् । अ॒प्स्व । अ॒न्तः । यम् । वि॒प्रासः ।
ई॒ळते । अ॒ध्व॒रेपुं । अपा॑म् । न॒पात् । मधु॑मतीः । अ॒पः ।
दाः । या॒भिः । इन्द्रः॑ । व॒वृ॒धे । वी॒र्याय ॥ ४ ॥

उत्तरार्धस्य प्रत्यक्षकृतत्वादेकवाक्यतायै युष्मच्छब्देन समानार्थोभवच्छब्दः प्रथमार्धे
आहार्यः योभवानपात्रपाव अप्स्तु अन्तः अपां मध्ये मेघस्थाने अनिध्मः काष्ठवर्जितः सन्
दीदयत् दीप्यते विप्रासोमेधाविनः कृत्विग्यजमाना अध्वरेषु यागेषु यं भवन्तं ईळते स्तुवन्ति । हे
अपानपाव सत्त्वं मधुमतीः मधुररसयुक्ताः अपोवृष्टिलक्षणादाः अस्मभ्यं देहि याभिर्वसतीवर्यै-
कधनारूपाभिः सोमेन श्रुताभिरग्निः इन्द्रः वीर्याय वृत्रवधादिशूरकर्मणे ववृधे वर्धते ता अपोदे-
हीति संबंधः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

याभिः॑सोमो॒मोद॑ते॒हर्ष॑तेचक॒ल्याणी॑भिर्यु॒वति॑भिर्नम॒र्यः ।
ताअ॑ध्व॒र्योअ॒पोअ॒च्छा॒परे॑हि॒यदा॑सि॒ञ्चाओ॑र्ष॒धीभिः॑पुनी॒तात् ॥ ५ ॥ २४ ॥

या॒भिः । सोमः॑ । मो॒द॑ते । हर्ष॑ते । च । क॒ल्या॒णी॒भिः । यु॒व॒ति॒भिः ।
न । म॒र्यः । ताः । अ॒ध्व॒र्यो इति॑ । अ॒पः । अ॒च्छ । परा॑ । इ॒हि ।
यत् । आ॒सि॒ञ्चाः । ओ॒र्ष॒धीभिः॑ । पुनी॒तात् ॥ ५ ॥ २४ ॥

अभिपुतः सोमः याभिर्वसतीवर्यैकधनारूपाभिरग्निः सह मोदते मुदितोभवति हर्षते च
पुनरुक्तिरादरार्था अत्यर्थं हृष्यतीत्यर्थः । तत्र दृष्टान्तः—कल्याणीभिः कमनीयाभिर्युवतिभिस्त-
रुणीभिः सह मर्यादं यथा मनुष्योमोदते तद्वत् । हे अध्वर्यो त्वं तास्तादृशीरपः अच्छाभिप्राप्तुं

परेहि जलाशयं प्रति गच्छ । किञ्च यद्यदा आहताभिस्ताभिः आसिंचाः आसमन्तात्सोमा-
न्तिञ्चसि तदा ओषधीभिः सोमैः सह अपश्च पुनीतात् दशापवित्रेण पुनीहि ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य सप्तमे चतुर्विंशोवर्गः ॥ २४ ॥

अथ पृष्ठी—

एवेद्यूनैयुवतयो नमन्तयदीमुशान्नुशतीरित्यच्छ ।

संजानते मनसा संचिकित्रे ध्वर्यवो धिपणापश्च देवीः ॥ ६ ॥

एव । इत् । यूने । युवतर्यः । नमन्त । यत् । ईम् । उशान् ।

उशतीः । एति । अच्छ । सम् । जानते । मनसा । सम् । चिकित्रे ।

अध्वर्यवः । धिपणा । आपः । च । देवीः ॥ ६ ॥

युवतयस्तरुण्यः स्त्रियः यूने तरुणाय नमंत यथा प्रह्वीभवन्ति एव एवं वसतीवर्येकध-
नाख्या आपः सोमाय प्रह्वीभवन्ति । यद्वा युवतयः सोमेन सह मिश्रयिष्यः आपः यूने अभिष-
वादि कर्मणा आत्मना सह मिश्रयिष्ये कर्त्रे अध्वर्यवे नमन्त प्रह्वीभवन्त्येव । इदिति पूरणः ।
कदा यद्यदा उशान् अभिषवार्थं वसतीवरीः कामयमानः सोमः सोमाभिषयं कर्तुं कामयमानो-
ध्वर्युर्वा उशतीः सोमेन सह मिश्रीभावमभिषवादिकर्मांगभावं च कामयमानाः ईमेनापः अ-
च्छ प्राप्तुं एति गच्छति तदा उपनमन्ते अध्वर्यवः धिपणा तदीया स्तुतिस्तक्षणा वाक्य देवीर्दे-
व्यः अपः आपश्च मनसा विशिष्टया बुद्ध्या संजानते सम्यक् जानन्ति संचिकित्रे स्वं स्वमधि-
कारं परस्परोपकारं च चक्षुषा सम्यक् पश्यन्ति ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

योवो वृताभ्यो अरुणो दुलोकं योवो मृह्या अभिशस्तेरमुञ्चत् ।

तस्मा इन्द्राय मधुमन्तमूर्मिदेवमादन् प्रहिणोत नापः ॥ ७ ॥

यः । वः । वृताभ्यः । अरुणोत् । ऊँ इति । लोकम् । यः । वः ।

मृह्याः । अभिशस्तेः । अमुञ्चत् । तस्मै । इन्द्राय । मधुमन्तम् ।

ऊर्मिम् । देवमादन्म् । प्र । हिणोतन् । आपः ॥ ७ ॥

यइन्द्रः वृताङ्ग्यः मेघैरावृताङ्ग्यः परिवेष्टिताङ्ग्यः वोयुष्मङ्ग्यं अद्भ्यः लोकं मेघोदरान्निर्ग-
मनमार्गं अरुणोदकरोत् । उदितपूरणः । किञ्च यः वोयुष्मान् महर्हा महत्याः अभिशस्तेर्मेघप-
रिवेष्टनाभिर्हिंसनात् अमुंचत् मोचितवान् । हे आपः यूयं तस्मै तादृशायेन्द्राय मधुमन्तं मधुर-
स्वादयुक्तं देवमादनं इन्द्रादिदेवानां सोमेन सह मिश्रीभूय वर्षयितारं ऊर्मिं अप्संघातं प्रहिणो-
तन अस्मद्यज्ञं प्रतिगमयत सोमाभिषवकर्मणिभावाय प्रस्थापयत ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

प्रास्मैहिनोत् मधुमन्तमूर्मिगर्भो योवः सिन्धवो मध्व उत्सः ।
घृतपृष्ठमीड्यं मध्वरेष्वपरेवतीः शृणुता हवमे ॥ ८ ॥

प्र । अस्मै । हिनोत् । मधुमन्तम् । ऊर्मिम् । गर्भः । यः । वः ।
सिन्धवः । मध्वः । उत्सः । घृतपृष्ठम् । ईड्यम् । अध्वरेषु ।
आपः । रेवतीः । शृणुत । हवम् । मे ॥ ८ ॥

अत्र यच्छब्दसंबन्धात् द्वितीयः पादः पूर्वं व्याख्येयः हे सिन्धवः स्पन्दनशीलाः आपः
वोयुष्माकं योगर्भः मध्वो मधुररसस्य उत्सउत्स्यन्दनः प्रसवणः यच्छब्दयोगात्तच्छब्दोऽध्याहार्यः
तं मधुमन्तं मधुररसोपेतं ऊर्मिमत्संघातं सारमित्यर्थः अस्मै अस्पेन्द्रस्यार्थाय प्रहिनोत प्र-
हिणुत प्रगमयत । कीदृशं अध्वरेषु यज्ञेषु घृतपृष्ठं घृतमाग्यं पृष्ठे यस्य तं पश्चाद्धृतपातिनि-
त्यर्थः । ईड्यं स्तुत्यं । किञ्च हे आपः यूयं रेवतीः रेवत्यः अस्मङ्ग्यं यानि धनानि दातव्या-
नि तैर्धनवत्यः मे मदीयं हवमाह्वानं शृणुत ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

तंसिन्धवो मत्सरमिन्द्रपानमूर्मिप्रहेतुयउभे इयति ।
मदच्युतमौशाननं भोजोपरि त्रितनुं विचरन्तमुत्सम् ॥ ९ ॥

तम् । सिन्धवः । मत्सरम् । इन्द्रपानम् । ऊर्मिम् । प्र । हेतु ।
यः । उभे इति । इयति । मदच्युतम् । औशानम् । नृभः इजाम् ।
परि । त्रिस्तनुम् । विचरन्तम् । उत्सम् ॥ ९ ॥

हे सिन्धवः स्यन्दनशीला आपः योयुष्मदीयः सारभूतः समूहः उभे अस्मभ्यं दृष्टादृष्ट-
फले दाता सन् इयति कर्मागभाव प्रतिपद्यते मत्सरं मादयितारं इन्द्रादिदेवानां तर्पयितारं इन्द्र-
पानं देवानां प्रमुखेनेन्द्रेण पानीयं तादृशं ऊर्मिमुदकसमूहं प्रहेत प्रगमयत अस्मद्यज्ञं प्रति
प्रेरयत । कीदृशं मद्व्युतं मदस्य च्यावकं औशानं सोमेन सह मिश्रीभावं कामयमानं न-
भ्रोजां नभस्यन्तरिक्षे वृष्टिरूपेण जातं परि सर्वतः त्रिवंतुं त्रयाणां लोकानां तनितारं विस्वार-
यितारं विचरन्तं यज्ञपात्रेषु गच्छन्तं उत्सं उत्स्यन्दनं तर्पयितारं देवान्प्रतिऊर्ध्वं गन्तारमि-
मित्यर्थः ॥ ९ ॥

अपोनन्नीये एकधनास्वावृत्तासु आववृत्ततीरित्येषा । सूत्रितश्च—आववृत्ततीरधनुद्विधारा-
इत्यावृत्तास्वेकधनास्विति । तत्रैव हिनोतानइत्येषा । सूत्रपूर्वमुदाहृतं ।

तत्रेषा सूक्ते दशमी—

आववृत्ततीरधनुद्विधारांगोपुयुधोननियवंचरन्तीः ।

ऋपेजनित्रीभुवनस्यपत्नीरपोवन्दस्वस्तृधःसयोनीः ॥ १० ॥ २५ ॥

आववृत्ततीः । अध । नु । द्विधाराः । गोपुयुधः । न ।

निधयवम् । चरन्तीः । ऋपे । जनित्रीः । भुवनस्य । पत्नीः ।

अपः । वन्दस्व । स्तृधः । सयोनीः ॥ १० ॥ २५ ॥

अधाधानन्तरं गोपु युधोन गोपु निमित्तभूतासु मैधैः सह युध्यतइति गोपुयुदिन्द्रः त-
स्य यथा वृष्टिलक्षणा आपः द्विधाराः द्विशब्देनेकत्ववाची अनेकधाराः अपर्यन्तधाराइत्यर्थः
अस्माकमप्येवं स्थिताः आववृत्ततीः आवृत्ताः नियवं सोमं प्रतिनियतं यवं मिश्रीभावं चर-
न्तीः गच्छन्तीः भुवनस्य लोकस्य जनित्रीः जनयित्रीः पत्नीः पालयित्रोश्च सवृधः सह सो-
मस्य वर्धयित्रीः सयोनीः सोमेन सह समानस्थानाः हे ऋपे मदीयान्तरात्मन् अध्वर्यो वा
त्वं एवंभूता अपः नु क्षिपं वन्दस्व स्तुहीत्यर्थः ॥ १० ॥

॥ इति सप्तमस्य सप्तमे पञ्चविंशोऽवर्गः ॥ २५ ॥

अथैकादशी—

हिनोतानोअध्वरदेवयज्याहिनोतब्रह्मसनयेधनानाम् ।

ऋतस्ययोगेविष्यध्वमूर्धःश्रुष्टीवरीभूतनास्मभ्यमापः ॥ ११ ॥

हिनोत । नः । अध्वरम् । देवयज्या । हिनोत । ब्रह्म । सनये ।

धनानाम् । ऋतस्य । योगे । वि । स्यध्वम् । ऊर्धः ।

श्रुष्टीध्वरीः । भूतन । अस्मभ्यम् । आपः ॥ ११ ॥

हे ऋत्विजः हिनोत प्रहिणुत प्रगमयत पोत्सर्पयत नोत्पाकं एतमध्वरं यज्ञं देवयज्या देवयज्यायै देवयजनार्थं । किञ्च प्रहिणुतब्रह्मस्तुत्याख्यं यथाशास्त्रक्रमेण सनये लब्धयेस्माकं धनानां किञ्च ऋतस्य यज्ञस्य योगे संयोगे यदेतदध्वरिव सोमपूर्णमधिषवणचर्म वर्तते । अथवा सोमसंबद्धशकटं योगः तद्धि तर्हि युज्यते तेनाधिषवणचर्मोभसोधस्तादवस्थितेनेति मन्यमानोनिरुक्तकारोब्रवीति याज्ञेशकटंइति । यदेतद्यज्ञशकटस्याधस्तादुपरिवाधिषवणचर्मैतद्विष्यध्वं विमुंचध्वं ग्रहचमसस्थात्यादिषु योनिपेकः सोमस्य एतद्विमोचनमधिषवणचर्मो-धसः तद्धिसोमउत्तिष्ठ्यमाने श्लथीभवति । यथेतरं गोरूधोदुह्यमानायां गवि एवमृत्विजउ-क्त्वाधुनैवसोमसंमिश्राअपोब्रवीति मयमपि हे आपः एभिर्नैत्विग्भिरुत्तिष्ठ्यमानाः श्रुष्टीवरीः सुखवत्योभूतन भवतास्मभ्यम् । एवमत्र प्रशब्देनार्थस्य सुतरां प्रकटनाभवतीति भाष्यकारेण प्रशब्दोभ्याहृतः प्रहिणुतेति अध्वरमित्यनेनसंबन्धाव हिनोतेर्गत्यर्थत्वमुपपद्यते । एतस्याक्रचो-व्याख्यानं निरुक्तटीकायाज्जुतं ॥ ११ ॥

प्रातरनुवाकस्यापोरेवतीरित्येषा प्रतिपद्य । सत्रितंच—आपोरेवतीःक्षयथाहिवस्व उपप्रय-न्तइतिसूक्ते इति ।

तत्रैषा द्वादशी—

आपोरेवतीःक्षयथाहिवस्वःऋतुंचभद्रंविभूथामृतञ्च ।

रायश्चस्थस्वपत्यस्यपत्नीःसरस्वतीतद्वृणतेवयोधात् ॥ १२ ॥

आपः । रेवतीः । क्षयथ । हि । वस्वः । ऋतुम् । च । भद्रम् ।
 विभ्रुथ । अमृतम् । च । रायः । च । स्थ । सुष्टपत्यस्य ।
 पत्नीः । सरस्वती । तत् । गृणते । वयः । धात् ॥ १२ ॥

हे आपः रेवतीः रेवत्यो धनवत्यो ययं वस्वः वसुनो धनस्य क्षयथ हि ईंशिध्वे खलु । किञ्च
 भद्रं भजनीयं ऋतुं च सोमयागादिलक्षणं कर्म च अमृतं च अमृतममरणरूपं तज्जन्यफलं च
 विभ्रुथ धारयथ पुष्णीथ वा । तथा रायश्च धनस्य च स्वपत्यस्य शोभनपुत्रस्य च पत्नीः पत्न्यः
 पालयिष्यः स्य भवथ । तथा सरस्वती तदभिमानिनी देवता गृणते स्तुवते मह्यं तदिदं सर्वं
 वयोन्नलक्षणं धनं धात् वधात् ॥ १२ ॥

अपोनन्नीये प्रतियदापइत्येया । सूत्रितंच—प्रतियदापो अदृश्रमायतीरिति पतिदृश्यमानास्त्विति ।

तत्रैषा त्रयोदशी—

प्रतियदापो अदृश्रमायती घृतं पयांसि विभ्रती मधूनि ।
 अध्वर्युभिर्मनसा संविदाना इन्द्राय सोमं सुपुतं भरन्तीः ॥ १३ ॥

प्रति । यत् । आपः । अदृश्रम् । आष्टयतीः । घृतम् । पयांसि ।
 विभ्रतीः । मधूनि । अध्वर्युभिः । मनसा । समष्टविदानाः ।
 इन्द्राय । सोमम् । सुष्टुतम् । भरन्तीः ॥ १३ ॥

हे आपः आयतीः अस्मघ्नं प्रत्यागच्छन्तीः यत् सुपांसुलुगितिविभ्रकेलुक् याः युष्माव
 पत्यदृशं प्रतिपश्यामि घृतं सोमसंसृष्टमाज्यं मधूनि मधुसदृशानि शृष्टरसानि पयांसुदकानि
 संभूय विभ्रतीः यागकाले धारयन्तीः तथा अध्वर्युभिः मनसा अन्तःकरणेन संविदानाः सं-
 भाषमाणाः । किञ्च इन्द्रायेंद्रार्थं सुपुतं सुष्टु सुतं सोमं भरन्तीः धारयन्तीः एवं भूतास्ताः युष्मा-
 न्तोमीति शेषः ॥ १३ ॥

अपोनन्नीये एमा अग्निति द्वे । सूत्रितंच—एमा अग्नेवतीर्जीवधन्या इति द्वे सन्नास्तृत्तर-
 यापरिधापेति ।

सैषा चतुर्दशी—

ए॒मा अ॒ग्मन्ने॒वती॑र्जी॒वध॑न्या॒ अध्व॑र्यवः॒ सा॒दय॑ता॒ सखा॑यः ।
नि॒वर्हि॑षि॒धत्त॑न् सो॒म्यासो॒पांन॑घ्ना॒ संवि॑दाना॒सं॒ ए॒नाः ॥ १४ ॥

आ । इ॒माः । अ॒ग्मन् । रे॒वती॑ः । जी॒वध॑न्याः । अध्व॑र्यवः ।
सा॒दय॑त । स॒खा॒यः । नि । वर्हि॑षि । ध॒त्तन् । सो॒म्या॒सः ।
अ॒पाम् । न॒घ्ना । स॒म्वि॑दाना॒सः । ए॒नाः ॥ १४ ॥

रेवतीरेवत्योधनवत्यः जीवधन्याः जीवानां पाययिष्यः प्रीणयिष्योवा इमा ईदृग्भूता आपः
आग्मन् अस्मद्यज्ञं प्रत्यागच्छन् एतज्ज्ञात्वा हे सखायः सखिभूताहे अध्वर्यवः यूषं अपांनघ्ना
वृष्टिकर्मत्वधिकृतेन देवेन सह संविदानासः संविदानाः संमंत्रयमाणाः एनाः एता अपः सादयत
स्थापयत । कुत्र सादयामीति उच्यते—सोम्यासः सोमसंपादिनः अध्वर्यवो यूषं बर्हिषि वेद्या-
मास्तीर्णे कुशमये निधत्तन नियमेन स्थापयत ॥ १४ ॥

अथ पंचदशी—

आ॒ग्मन्ना॒पं॒ उ॒शा॒ती॒र्वर्हि॑रे॒दंन्य॑ध्व॒रे अ॒सद॑न्दे॒वय॑न्तीः ।
अध्व॑र्यवः॒ सु॒नुते॒न्द्रा॒य सो॒मम॑भू॒दुवः॒ सु॒शक॑दि॒वय॑ज्या ॥ १५ ॥ २६ ॥

आ । अ॒ग्मन् । आ॒पः । उ॒शा॒तीः । वर्हि॑ः । आ । इ॒दम् । नि ।
अ॒ध्व॒रे । अ॒सद॑न् । दे॒व॒य॑न्तीः । अध्व॑र्यवः । सु॒नुत । इ॒न्द्रा॒य ।
सो॒मम् । अ॒भू॒त् । ऊँ इति॑ । वः । सु॒शका॑ । दे॒व॒य॑ज्या ॥ १५ ॥ २६ ॥

आपः वसतीवर्षेकधनाख्याः इदं ईदृशं बर्हिर्विदिस्तरणं उशातीरुशत्यः कामयमाना आ-
ग्मन् आआगच्छन् अस्मद्यज्ञं प्रति आगत्य च अध्वरे अस्मदीये यज्ञे देवयन्तीः देवान्कामयमा-
नाः तर्पयितुमिच्छन्त्यइत्यर्थः न्यसदन् निषीदन् एतज्ज्ञात्वा हे अध्वर्यवः यूषं इन्द्रायेन्द्रार्थं

सोमं सुनुत अभिपुणुत इदानीमपां प्रसादात् वीर्युष्माकं देवयज्या देवानिन्द्रादीनुद्दिश्य क्रिय-
माणा यागक्रिया सुशका सुष्टु कर्तुं शक्या अभूदासीदेव ॥ १५ ॥

॥ इति सप्तमस्य सप्तमे षड्विंशोवर्गः ॥ २६ ॥

आनइत्येकादशर्चं द्वितीयं सूक्तं कवपस्यार्प वैष्टुभं वैश्वदेवं अनुक्रान्तश्च—आनए-
कादशैवैश्वदेवमिति गतः सूक्तविनियोगः । एकादशिनस्य वैश्वदेवस्य पशोः पुरोडाशस्यानइ-
त्येषानुवाक्या सूत्रितश्च—विश्वेअद्यमरुतोविश्वऊत्पानोदेवानामुपवेतुशंसइति ।

तत्र प्रथमा—

आनोदेवानामुपवेतुशंसोविश्वेभिस्तुरैरवसेयजत्रः ।
तेभिर्वयंसुप्रखायोभवेमतरन्तोविश्वादुरितास्याम ॥ १ ॥
आ । नः । देवानाम् । उप । वेतु । शंसः । विश्वेभिः । तुरैः ।
अवसे । यजत्रः । तेभिः । वयम् । सुप्रखायः । भवेम ।
तरन्तः । विश्वा । दुःइता । स्याम ॥ १ ॥

देवानां स्तोतृणा नोष्माकं शंसः स्तोतव्यः यजत्रोयष्टव्यः एवभूतः इन्द्रः तुरैः त्वरण-
शीलैः विश्वेभिः सर्वैर्मरुद्भिः सह अवसे अस्मद्यज्ञरक्षणार्थं आउपवेतु उपागच्छतु । वयमपि
वेभिस्तैः सह सुसखायः शोभनसखायः स्याम भवेम । किञ्च विश्वा दुरिता विश्वानि दुरिता-
नि पापानि तरन्तः स्याम ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

परिचिन्मर्तोद्रविणममन्यादृतस्यपृथानमसाविवासेत् ।
उतस्वेनऋतुनासंवदेत्श्रेयांसिदक्षमनसाजगृभ्यात् ॥ २ ॥
परि । चित् । मर्तः । द्रविणम् । ममन्यात् । ऋतस्य । पृथा । नमसा ।
आ । विवासेत् । उत । स्वेन । ऋतुना । सम् । वदेत् ।
श्रेयांसम् । दक्षम् । मनसा । जगृभ्यात् ॥ २ ॥

मर्तेमिनुष्योयजमानः परिचित्सर्वतः द्रविणं विश्वेषां देवानां यागार्थं धनं मन्यात् म-
न्यात् मन्यतिः कान्तिकर्मा कामयेत लब्धुमिच्छेत् धनं लब्ध्वा च क्रतस्य यज्ञस्य पथा मार्गे-
ण नमसा हविराख्येनाग्नेन आविवासेत् परिचरेत् । उतापि च स्वेनात्मीयेन क्रतुना प्रज्ञानेन म-
नसेत्यर्थः संवदेत संवादोश्च सम्यग्ध्यानमुच्यते हविर्गृहीत्वा वषट्करिष्यन् विश्वान्देवान्मन-
सा ध्यायेदित्यर्थः । विश्वेषां देवानां यागानन्तरं च तत्प्रसादात् श्रेयांसमतिशयेन प्रशस्यमा-
त्मानं दक्षं प्रवृद्धं सर्वव्यापिनं मनसा ध्यानसाधनेनान्तःकरणेन जगृष्वात् गृह्णीयात् ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

अधाधिधीतिरसंसृग्रमंशास्तीर्थेनदस्ममुपयन्त्यूमाः ।

अभ्यान्शमसुवितस्यशूपंनवेदसोअमृतानामभूम ॥ ३ ॥

अधाधि । धीतिः । असंसृग्रम् । अंशाः । तीर्थे । न । दस्मम् ।

उप । युन्ति । ऊमाः । अग्नि । आन्शम् । सुवितस्य ।

शूपम् । नवेदसः । अमृतानाम् । अभूम ॥ ३ ॥

धीतिः देवयागक्रिया अधायि निहिता स्थापिता अस्माभिः प्रवर्तितेत्यर्थः तदनन्तरं
ऊमाः अवितारः तर्पयितारः अंशाः अस्माभिर्दत्ताः हविर्भागाः दस्यं दर्शनीयं शत्रूणामुपक्षप-
यितारं वा असंसृग्रं असमानसृष्टिं उग्रजन्मानमित्यर्थः एवंभूतं देवसंघं उपयन्ति उपगच्छन्तु ।
तत्र दृष्टान्तः— तीर्थे न यथा गंगादितीर्थे तर्पणमुखेन विसृष्टाअपामंशादेवसंघमुपगच्छन्ति
तद्वत् । तदनन्तरं वयं सुवितस्य सुहृतस्य सुष्टु प्राप्तस्य स्वर्गादिकस्य शूपं सुखं अज्ज्यानशम
अग्निप्राप्तवाम । किञ्च वयं अमृतानां देवानां नवेदसोनवेदेत्येतस्मिन्नर्थे नवेदः शब्देनभ्राण-
पान्वेदाइति निपातितः न न वेत्तारः वेत्तारएव स्वरूपतोज्ञातारएवेत्यर्थः अभूम भवेमे-
त्याशास्महे ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

नित्यंश्चाकन्यात्स्वपन्तिर्दमूनायस्माउदेवःसंविताज्जान ।

* भगोवागोभिर्यमेमनज्यात्सोअस्मैचारुश्छदयदुतस्यात् ॥ ४ ॥

नित्यः । चाकन्यात् । स्वपतिः । दमूनाः । यस्मै । ॐ इति । देवः ।
 सविता । जजान । भगः । त्वा । गोभिः । अर्यमा । ईम् ।
 अनज्यात् । सः । अस्मै । चारुः । छदयत् । उत । स्यात् ॥ ४ ॥

नित्यः कल्पावस्थायी प्रजापतिः चाकन्यात् तस्मै दृष्टादृष्टफलं चाकनतु कामयतां ।
 कीदृशः स्वपतिः स्वीयानां प्रजानां स्वामी धनपतिर्वा दमूनाः दानमनाः । कस्मै कामयता-
 मिति उच्यते । उ अपिच यस्मै यजमानाय मह्यं सविता सर्वस्य प्रेरकोदेवः जजान जनित-
 वान् दृष्टादृष्टफलं दत्तवानित्यर्थः । वाशब्दः समुच्चये । तथा भगोदेवश्च गोभिरस्मदीयाभिः
 स्तुतिरूपाभिर्वाग्भिः अर्यमादेवश्च ईमीदृग्भूतं दृष्टादृष्टफलं अनज्यात् व्यक्तीकुर्यात् दद्यादित्य-
 र्थः । उतापिच स्यात् अन्योपि योदेवगणोस्ति चारुः रमणीयः सोपिदेवगणः अस्मै यजमा-
 नाय मह्यं छदयत् दृष्टादृष्टफलं दातुं कामयतामित्येतदाशास्महे ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

इयंसाभूयाउपसांमिवक्षायद्धक्षुमन्तःशर्वसासमायन् ।

अस्यस्तुतिर्जरितुर्भिक्षमाणाआनःशग्मासुपयन्तुवाजाः॥५॥२७॥

इयम् । सा । भूयाः । उपसांमिव । क्षाः । यत् । ह । क्षुमन्तः ।
 शर्वसा । समुपसायन् । अस्य । स्तुतिम् । जरितुः । भिक्षमाणाः ।
 आ । नः । शग्मासः । उप । यन्तु । वाजाः ॥ ५ ॥ २७ ॥

क्षुमन्तः क्षुशब्दोन्नवाची शब्दवाची वा अन्नवन्तः स्तुतिमन्तः कीर्तयन्तोवेत्यर्थः एवं-
 भूवाः देवाः शर्वसा बलेन यत् यामस्मदीया स्तुतिं प्रतिसमायन् समागच्छन्संप्राप्ताः सेषं स्तु-
 तिर्देवानां प्राप्याभूयाः भूयात् भवतु उपसामिवक्षाः यथा पृथिवी उपसां व्याप्ता सर्वेषां प्रा-
 प्या भवति तद्वत् । किञ्च जरितुः स्तोत्रस्य मम स्तुतिं भिक्षमाणाः याचमानाः शग्मासः
 शग्ममिति सुखनाम सुखाः सुखकराः वाजाः सुधन्वनः पुत्राः त्रयोप्यृध्विर्वावाजं इत्येते नो-
 स्मानाभिमुख्येन उपयन्तु उपगच्छन्तु ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य सप्तमे सप्तविंशोवर्गः ॥ २७ ॥

अथ षष्ठी—

अस्येदेपासुमतिःपप्रथानाभंवत्पूर्व्याभूमनागौः ।

अस्यसनीळाअसुरस्ययोनौसमानआभरणेविभ्रमाणाः ॥ ६ ॥

अस्य । इत् । एपा । सुमतिः । पप्रथाना । अभंवत् । पूर्व्या ।

भूमना । गौः । अस्य । सनीळाः । असुरस्य । योनौ ।

समाने । आ । भरणे । विभ्रमाणाः ॥ ६ ॥

इव इदानीं अस्य देवगणस्य संबंधिनी एषा सुमतिः सुष्ठु स्तुतिः पप्रथाना भवव वि-
स्तीर्यमाणाभूव अस्माभिः क्रियमाणाइत्यर्थः । कीदृशी पूर्व्या पूर्वकालीना भूमना भूम्ना बहु-
त्वेन युक्तेशेषः सर्वदेवसंबंधित्वाय भृशं जातेत्यर्थः गौः देवान्प्रति गच्छी एतज्ज्ञात्वा सर्वे दे-
वाअसुरस्य प्रजातृपञ्चलवतः अस्य मम संबंधिनि समाने सर्वदेवसाधारणे भरणे सर्वेषां देवानां
पुष्टिकरणे योनौ यज्ञाख्ये स्थाने सनीळाः समानस्थानाः विभ्रमाणाः अस्मदर्थं दृष्टादृष्टफलं
धारयन्तः आगच्छन्तिवति शेषः ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

किंस्विद्वनंकउसवृक्षआसयतोद्यावापृथिवीनिष्ठतक्षुः ।

सन्तस्थानेअजरेइतऊतीअहानिपूर्वीरुपसौजरन्त ॥ ७ ॥

किम् । स्वित् । वनम् । कः । ऊँ इति । सः । वृक्षः । आस । यतः ।

द्यावापृथिवी इति । निःस्ततक्षुः । सन्तस्थाने इति समस्तस्थाने ।

अजरे इति । इतऊती इतीतःऊती । अहानि ।

पूर्वीः । उपसः । जरन्त ॥ ७ ॥

यतः यस्माद्वृक्षाव द्यावापृथिवी द्यावापृथिव्यौ निष्ठतक्षुः देवाः निःशेषेण कृतवन्तः स-
तादृशोवृक्षः कउ आस कीदृग्वा बभूव तदुत्पादकं वनमरणं किंस्विव सन्तस्थाने सम्पक् ति-
ष्ठत्यौ अजरे जरावर्जिते इतऊती इतः एतेभ्योदेवेभ्योरक्षणं ययोस्ते । किञ्च अहानि सर्वाणि
दिनानि पूर्वाविह्वीरुपसश्च देवाः निष्ठतक्षुः एवंभूतान्देवान् जरन्तः स्तोतारः स्तुवन्ति ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

नैतावदेनापरोअन्यदस्त्युक्षासद्यावापृथिवीविभर्ति ।
त्वचंपवित्रंरुणुतस्वधावान्यदींसूर्यनहरितोवहन्ति ॥ ८ ॥

न । एतावत् । एना । पुरः । अन्यत् । अस्ति । उक्षासः ।
द्यावापृथिवी इति । विभर्ति । त्वचम् । पवित्रम् । रुणुत ।
स्वधावान् । यत् । ईम् । सूर्यम् । न । हरितः । वहन्ति ॥ ८ ॥

द्यावापृथिव्योः निर्माणरूपं एतावदेवजातं सामर्थ्येन युक्तं इति न अपितु एना एतेभ्योदे-
वेभ्यः परः उत्कृष्टः अन्यदन्योहिरण्यगर्भोऽस्ति उक्षा सेका प्रजानां सष्टेत्यर्थः हिरण्यगर्भः
परमसूक्ष्मोवायुरूपोलिङ्गात्मापः पविश्य द्यावापृथिवी द्यावापृथिव्यौ विभर्ति धारयति । किञ्च
स्वधावान् बलवान् अन्नवान्वा सहिरण्यगर्भः पवित्रं पवित्रमयं त्वचं आत्मीयं शरीरं दीप्तं मध्वं
वा रुणुत करोति । कदेति उच्यते—यद्यदा ईमिमां त्वचं हरितोश्वाः सूर्यं न वहन्ति न
प्रापयन्ति तदेति सृष्टेः प्रागित्यर्थः ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

स्तेगोनक्षामत्येतिपृथ्वीमिहृन्वातोविह्वातिभूमं ।
मित्रोयत्रवरुणोअज्यमानोअग्निर्वनेनव्यसृष्टशोकम् ॥ ९ ॥

स्तेगः । न । क्षाम् । अति । एति । पृथ्वीम् । मिहम् । न । वातः ।
वि । ह्वाति । भूमं । मित्रः । यत्र । वरुणः । अज्यमानः ।
अग्निः । वने । न । वि । असृष्ट । शोकम् ॥ ९ ॥

स्तेगः स्तै ह्ये शब्दसंघातयोः रश्मिसंघातोआदित्यः पृथ्वीं विस्तीर्णां क्षां भूमिं तेजसा
नात्येति नातिगच्छति मर्यादया तिष्ठतीत्येवमादित्यः स्तूयते वातोवायुरपि खलु भूमं भूमिं मिहं
वृष्टिं न विवाति समर्थोपि सन् विविधं न गमयति भूमिं पति सावशेषमेव वर्षतीति वातः स्तूयते
यत्र यस्मिन्प्रापती मित्रोदेवः अज्यमानोअज्यमानः व्यक्तीभवन्नुत्पाद्यमानइत्यर्थः शोकं
स्वदीप्तिं व्यसृष्ट विसृजति सर्वतोविक्षिपति । तथा वरुणश्च व्यक्तीभवन्स्वदीप्तिं विक्षिपति । तत्र

दृष्टान्तः—अग्निर्दवानलः वने न यथा वृक्षसंघाते स्वदीप्तिं सर्वतोविसृजति तद्वत् तादृशं प्रजाप-
तिं स्तौमीति शेषः ॥ ९ ॥ .

अथ दशमी—

स्त॒रीर्य॑त्सू॒तस॒द्योअ॒ज्यमा॑ना॒व्यथि॑र॒व्यथीः॑ कृ॒णु॒तस्व॑गो॒पा ।
पु॒त्रोय॑त्पूर्वः पि॒त्रोर्ज॑नि॒ष्टश॒म्यांगै॑र्ज॒गार॑यद्दृ॒ष्टृच्छा॑न् ॥ १० ॥

स्त॒रीः । यत् । सू॒त । स॒द्यः । अ॒ज्यमा॑ना । व्यथिः । अ॒व्यथीः ।
कृ॒णु॒त । स्व॒गो॒पा । पु॒त्रः । यत् । पूर्वः । पि॒त्रोः । ज॒नि॒ष्ट ।
श॒म्याम् । गौः । ज॒गार॑ । यत् । ह । पृ॒च्छा॑न् ॥ १० ॥

अरण्याकारभूतां शमीं गोत्वेन निरूपयति स्तरीर्निवृत्तमसवागौः सद्यः शीघ्रं अज्यमा-
ना निषिच्यमानेरेतस्कासती यद्यदा सूत वत्सं प्रसृते तदा व्यथिर्दुःखानां बाधयित्रो स्वगोपा
स्वायत्तगोवृका स्वभूतरक्षणा वा सती सा गौः अव्यथीः व्यथारहिताः प्रजाः कृणुत करोति ।
यदा शमी पुत्रस्थानीयमश्वत्थं प्रसृते तदानीमरण्याहरणाय तादृशमश्वत्थमन्विष्यतामृत्विजां
अश्वत्थस्य जनयित्रो शमी सुखहेतुर्भवतीत्यर्थः । शमीगर्भादश्वत्थादरणीआहर्तव्ये । श्रूयतेहि—
शमीगर्भादिभिं मधन्तीति । अपिच पूर्वः पुरातनः पुत्रः पुत्रान्नोरकाच्चाता यद्वा पुत्रस्थानीयोभिः
पित्रोर्जनयित्रोररण्योः सकाशाद्यद्यदा जनिष्टमश्वत्थेन प्रादुर्भवति तदानीं गौः पृथिवीतयोरर-
ण्योर्मातृभूतां शम्यां अश्वत्थगर्भां तां शमीं सुपांसुलुगिति सुपोड्यादेशः जगार उद्गिरति य-
द्द मां खलु शमीं पृच्छान् ऋत्विजः पृच्छन्ति ज्ञीप्सन्ति गवेपयन्ति ॥ १० ॥

अथैकादशी—

उ॒तक॑र्ष्वे॒नृप॑दः पु॒त्रमा॑हु॒रुत॑श्या॒वोध॑न॒माद॑त्तवा॒जी ।
प्र॒कृ॒ष्णाय॑रु॒शद॑पि॒न्वतो॑र्ध॒र्कत॑म॒त्रन॑कि॒रस्मा॑अपी॒पेत् ॥ ११ ॥ २८ ॥

उ॒त । क॑र्ष्वम् । नृ॒प॒दः । पु॒त्रम् । आ॒हुः । उ॒त । श्या॒वः । ध॑नेम् ।
आ । अ॒दत्त॑ । वा॒जी । प्र । कृ॒ष्णाय॑ । रु॒शत् । अ॒पि॒न्वत् ।
ऊ॒र्धः । ऋ॒तम् । अ॒त्र । न॑किः । अ॒स्मै । अ॒पी॒पेत् ॥ ११ ॥ २८ ॥

उतापिच कण्वशर्पिं नृपदः पुत्रमाहुः वेदवादिनोवदन्ति । उतापिच वाजी हविलक्षणाज्वा-
 न्कण्वः श्यामः श्यामवर्णः सन्नस्मादग्नेः सकाशाद् धनमादत्त अगृह्णात् । कृष्णाय श्यामवर्णाय
 नार्पदाय कण्वाय अग्निरूधः रुशत् रोचमानं रूपं प्रापिन्वत प्रासिञ्चत् । अत्रेत्थं अग्निर्य-
 तिरिक्तः कश्चिदपि देवः अस्मै कण्वाय ऋतं यज्ञं नकिरपोषेद् नावर्धत । युवं श्यावायरुशती
 मदत्तमित्युक्तं ॥ ११ ॥

॥ इति सप्तमस्य सप्तमेष्टाविंशोवर्गः ॥ २८ ॥

प्रसुग्मन्तेति नवर्चं तृतीयं सूक्तं आदितः पञ्चजगत्यः चतस्रस्त्रिष्टुभः पूर्ववद्वपिदेवते ।
 तथाचानुक्रान्तम्—प्रसुग्मन्तानव पञ्चाद्याजगत्यइति । गतोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

प्रसुग्मन्ताधियसानस्यसूक्ष्णिवरेभिर्वराँअभिषुप्रसीदतः ।

अस्माकमिन्द्रंउभयँजुजोपतियत्सोम्यस्यान्धसोबुवोधति ॥ १ ॥

प्र । सु । ग्मन्ता । धियसानस्य । सूक्ष्णि । वरेभिः । वरान् । अभि ।

सु । प्रसीदतः । अस्माकम् । इन्द्रः । उभयम् । जुजोपति ।

यत् । सोम्यस्य । अन्धसः । बुवोधति ॥ १ ॥

इन्द्रः स्वभूतौ हरी धियसानस्य इन्द्रागमनं चिन्तयतोयजमानस्य मनः संबंधिनिसूक्ष्णि
 सेवायां मदुणके सेव्ये यज्ञेनिमित्तेग्मन्ता आगच्छन्तौ सु सुष्ठु प्रेरयति ततः सइन्द्रः वरेभिर्व-
 रण्यैर्मर्गैः प्रसीदतः हविरासादयतोयजमानस्य वरानुत्कृष्टान् हविर्विशेषान्स्तुतिविशेषांश्वा-
 भिलक्षीकृत्य सुष्ठु आगच्छतु सइन्द्रआगतः सन् अस्माकं स्वभूतं उभयं हविश्च स्तुतिश्चैतद्वयं
 जुजोपति सेवतां भक्षयतु शृणोतु चेत्यर्थः । यद्यदा सोम्यस्य सोमसंपादिनोमम अन्धसः अन्ध-
 रूपस्य सोमस्य रसमितिशेषः बुवोधति बुध्यते जिह्वया विजानाति सोमं पिबतीत्यर्थः सदा
 जुजोपतीति पूर्वेण संबंधः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

वीन्द्रयासिदिव्यानिरोचनाविपार्थिवानिरजसापुरुष्टुत ।

येत्वावदन्तिमुहुंरध्वराँउपतेसुबन्वन्तुवग्वनाँअराधसः ॥ २ ॥

वि । इन्द्र । या॒सि । दि॒व्यानि॑ । रो॒च॒ना । वि । पा॒थि॒वानि । रज॑सा ।
पु॒रु॒ष्ट॒स्तु॒त॒ । ये । त्वा॒ । व॒ह॒न्ति । मु॒हुः । अ॒ध्व॒रान् । उप॑ ।
ते । सु॒ । व॒न्व॒न्तु । व॒न्व॒नान् । अ॒रा॒ध॒सः ॥ २ ॥

हे इन्द्र दिव्यानि दिविभवानि रोचना रोचनानिदीप्तिस्वभावकानि ज्योतींषि यद्वा दिव्यान्
लोकान्वियासि व्यामोपि हेपुरुषुत बहुभिः स्तुतेन्द्र पार्थिवानि पृथिव्यां भवानि रजसा आत्मीये-
न ज्योतिषा विद्युलक्षणेन यद्वा रजःशब्दाच्छसआकारः पार्थिवान् लोकान् व्यामोपि येत्वदी-
याअश्वाः मुहुः पुनःपुनः अध्वरानस्मदीयान्यज्ञाच्यति त्वा त्वां उपावहन्ति समीपे प्रापयन्ति ।
तेष्वाः वग्वनान् वचनेन स्तुत्या संभजमानान् अराधसः धनरहितानस्मान् सुधु धन्वन्तु धनम-
दानार्थं संभजन्तां ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

तदि॒न्मे॒छ॒न्त्स॒द्व॒पु॒षो॒व॒पु॒ष्टं॒पु॒त्रो॒य॒ज्जानं॑पि॒त्रो॒र॒धी॒य॒न्ति ।
जा॒या॒प॒तिं॒व॒ह॒ति॒व॒यु॒नां॒सु॒म॒त्पुं॒स॒इ॒न्द्रो॒व॒ह॒तुः॒परि॑ष्कृतः ॥ ३ ॥
तत् । इत् । मे॒ । छ॒न्त्स॒त् । व॒पु॒षः । व॒पु॒ष्टं॒रम् । पु॒त्रः । यत् ।
जा॒न॒म् । पि॒त्रोः । अ॒धि॒र्द्ध्य॒न्ति । जा॒या । प॒तिम् । व॒ह॒ति॒ ।
व॒यु॒नां । सु॒म॒त् । पुं॒सः । इत् । भ॒द्रः । व॒ह॒तुः । परि॑ष्कृतः ॥ ३ ॥

वपुषः वपूत्सुं तद्वान् लक्ष्यते वष्णुमतोपि वपुष्टरं रूपवत्तरं अत्यन्तं सुत्सुं तव यज्ञ-
कर्म मे मह्यं छन्त्सत् इन्द्रः कामयतां यद्यदा पुत्रः जानं जन्म आत्मन उत्पत्तिं पित्रोर्मातापि-
त्रोः सकाशादधीयति संकीर्तनद्वारेणाधिगच्छति सुब्रह्मण्याह्वानकाले अमुकशर्मणः पुत्रोयज-
तइत्यात्मनोजन्मसंकीर्तयति यद्वा यजननादागतं धनं पित्रोः सकाशात्पुत्रःअधिगच्छति तदेव
महामिच्छतु जाया पत्नी पतिं यजमानं सुमत् कल्याणेन वयुना वायुपेण शब्देन वहति आ-
त्मसमीपं प्रापयति भद्रोभजनीयः परिष्कृतः संस्कृतः पुंसइव पुसः पत्युरेवार्थं वहतुर्जायायै म-
दावव्यः । तदुक्तं सुभद्रमर्थभोजनंविभार्पिर्देति । यद्वा पुंसः अतिशूरस्येन्द्रस्यार्थाय भद्रः भज-
नीयः वहतुर्वहनशीलोदेवान्पति सप्तोमः परिष्कृतः संस्कृतोभवति तदेन्द्रः कामयतामित्यर्थः ॥३॥

अथ चतुर्थी

तदित्सधस्थं मुभिचारुदीधयगावो यच्छासन्वहतुं न धेनवः ।
मातायन्मन्तुं यूथस्य पूर्याभिवाणस्य सप्तधातुरिजनः ॥ ४ ॥

तत् । इत् । सधस्थम् । अ॒भि । चारु॑ । दी॒ध॒य॒ । गावः॑ ।
यत् । शास॑न् । व॒हतु॑म् । न । धे॒न॒वः॑ । मा॒ता । यत् । मन्तुः॑ । यू॒थ॒स्य॑ ।
पू॒र्या॑ । अ॒भि । वा॒ण॒स्य॑ । स॒प्त॒धा॒तुः॑ । इत् । ज॒नः॑ ॥ ४ ॥

तदित् तदेव सधस्थं सहतिष्ठन्यत्रेति सधस्थं स्थानं यज्ञाख्यं चारु शोभनं अभिदीध-
य हे इन्द्र अभितो दीप्यस्व यद्यत्र गावः स्तुतिरक्षणवाचः इन्द्र आगच्छ हरिष आगच्छे-
रयेवमाद्याः शासन् अस्मद्यज्ञं प्रति त्वदागमनमाशासते । तत्र दृष्टान्तः—वहतुं यथा धेनवो नव-
प्रसूतागावः प्रापणसाधनं गृहं आशासते तद्वत् । यतः आगत्य प्रकाशयेत्यत्र कारणमाह—यद्य-
स्मात् मन्तुः मन्यति रचंति कर्मा अचंकस्य मम स्वभूता माता देवतागणानां निष्पादयित्री स्तु-
तिर्यूथस्य यद्वस्तोतृगणस्य पूर्या प्रथमभागिनी खलु यस्माच्च सप्तधातुः धार्यन्ते क्रियन्ते क-
र्माण्येभिरिति धातवश्छदांसि ऋतवो वा सप्तछन्दस्कः सप्तर्तुकः सप्तहोत्रात्मकोवायं जनः वा-
णस्य स्तुतिश्च तस्य अभिकर्ता खलु तस्माच्छीघ्रमागच्छेति भावः । यद्वा यत्कल्याणं तदेव
स्थानमस्माकमभिधारय प्रयच्छ यस्मिन्स्थाने धेनवः पयः प्रदानेन प्रीणयिष्योगावः वहतुं
वसते पुरुषोन्नेनेति वहतुरन्नं पयोधृतादि तच्च शासति नः संपत्यर्थे इदानीं प्रयच्छन्ति तथा
यस्मिन्मन्तुः मन्त्रव्यापूजनीयापुत्रसमूहस्य माताभिगच्छति वाणस्य वाद्यस्य सप्तधातुः निष्पादा-
दिसप्तस्वरोपेतो जनः अभिगच्छति तद्वत् तदुणोपेतं प्रयच्छेति भावः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

प्रवोच्छारिरिचे देव्युष्यपदमेको रुद्रेभिर्घातितुर्वणिः ।
जरावायेष्वमृते पुदावने परिर्वुमेभ्यः सिञ्चतामधुं ॥ ५ ॥ २९ ॥
प्र । वः । अ॒च्छ । रि॒रि॒चे । दे॒व्यु॒ष्यः । प॒द॒म् । ए॒कः । रु॒द्रे॒भिः ।
या॒ति । तु॒र्व॒णिः । ज॒रा । वा॒ । ये॒षु । अ॒मृ॒ते॒षु । दा॒व॒ने ।
पा॒रि । वः । ऊ॒मे॒भ्यः । सि॒ञ्च॒ता॒म् । अधुं॑ ॥ ५ ॥ २९ ॥

हे यजमानाः देवयुः देवान्कामयमानो होता वो युष्माकं पदमच्छस्थानं प्रति परिरिचे
अतिरिक्तोभूत् अन्यहोतृभ्यः सकाशात् एकः मुख्यः इन्द्रः रुद्रेभिः रुद्रपुत्रैर्मरुद्भिः सह तुर्वणिः
क्षिप्रगामी सन् याति गच्छति युष्मदीयं यज्ञं जरावा वाशब्दोप्यर्थे स्तुतिरपि एवमृतेषु मरण-
धर्मरहितेषु देवेषु दावने धनप्रदानाय समर्था भवति तस्मात् वो यूयं छान्दसोवसादेशः ऊमे-
भ्यो रक्षितृभ्यो देवेभ्यः मधु मदकरं सोमं अद्भिः परिपिञ्चत ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्य सप्तमे एकोनविंशोवर्गः ॥ २९ ॥

अथ पष्ठो-

निधीयमानमपंगूळमप्सु प्रमेदेवानां व्रतपा उवाच ।

इन्द्रो विद्वाँ अनुहित्वा च चक्षते नः । अहमग्ने अनुशिष्ट आगाम् ॥ ६ ॥

निधीयमानम् । अपंगूळम् । अप्सु । प्र । मे । देवानाम् ।

व्रतपाः । उवाच । इन्द्रः । विद्वान् । अनु । हि । त्वा ।

चक्षते । तेन । अहम् । अग्ने । अनुशिष्टः । आ । अगाम् ॥ ६ ॥

कुरुश्रवणस्य यज्ञे निधीयमानोऽग्निरभिधीयते निधीयमानं अध्वर्युणा हवनीयेभ्यो
अप्सु मातृभूतासु अपगूळं अन्तर्हितं देवानां व्रतपाः कर्मणोरक्षकः इन्द्रः मे मह्यं प्रोवाच प्रा-
वादीव हे अग्ने विद्वान् जानान इन्द्रः स्वाधिकारमस्मद्भक्तत्वां वा त्वा त्वां अनुहि चक्ष अनु-
गतः पश्चाद्दर्शनेनेन्द्रेणानुशिष्टोऽहं अनेन पथा त्वया स्वर्गो गन्तव्य इत्येवमुपदिष्टः सन् आगाम्
आभिमुख्येन स्वर्गं गच्छेयम् ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

अक्षेत्रवित्क्षेत्रविदं ह्यप्राद्वसप्रैति क्षेत्रविदानुशिष्टः ।

एतद्वै भद्रमनुशासनस्योत्सृज्य विन्दत्यञ्जसीनाम् ॥ ७ ॥

अक्षेत्रवित् । क्षेत्रविदम् । हि । अप्राद्व । सः । प्र । एति ।

क्षेत्रविदा । अनुशिष्टः । एतत् । वै । भद्रम् । अनुशासनस्य ।

उत् । सुतिम् । विन्दति । अञ्जसीनाम् ॥ ७ ॥

सेयमनुशासनस्तुतिः प्रासंगिकी अक्षेत्रविद् क्षिनिवासगत्योः क्षीयते गम्यतेनेनेति क्षेत्रं पंथाः पंथानमजाननुरूपः क्षेत्रविदं क्षेत्रज्ञं पुरुषं अप्राट् पृष्ठवान् सक्षेत्रविदा पथिज्ञेन तेनानु-
शिष्टः प्रदर्शितमार्गः सन्मैति स्वाभिलषितदेशं गच्छति अनुशासनस्य स्वर्गोपदेशरूपस्य एतद्वै
एतत्त्वत्तु भद्रं भजनीयं कल्याणकरं किंत् । उतापिच अजसीनां ऋजुना मार्गेण गन्तव्यानां
अपां स्तुतिं मार्गं पिपासितः सन्विन्दति लभते । यद्वा अजसीनामिति स्तुर्विशेषणं ऋजुमकु-
टिलं अप्रयासेन गन्तव्यमार्गं लभते खलु ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

अ॒द्येदु॒प्राणी॒दम॑मन्त्रि॒माहा॒पी॒रुतो॑अ॒ध॒यन्मा॒तुरु॒धः ।

ए॒मेन॑मा॒प॒ज॒रि॒मा॒युवा॑न॒महे॒ळ॒न्वसुः॑सु॒मना॑व॒भूव ॥ ८ ॥

अ॒द्य । इ॒त् । ऊँ॑ इति॑ । प्र । आ॒नी॒त् । अ॒म॒मन् । इ॒मा । अ॒हा ।

अ॒पि॒रु॒तः । अ॒ध॒य॒त् । मा॒तुः । ऊ॒धः । आ । ई॒म् । ए॒न॒म् । आ॒प॒ ।

ज॒रि॒मा । यु॒वा॑न॒म् । अ॒हे॒ळ॒न् । व॒सुः । सु॒म॒नाः । व॒भू॒व ॥ ८ ॥

अयमग्निः अद्येद अद्यैवास्मिन्दिने प्राणीत् मन्थनेन चेष्टितोभवत् । श्वसप्राणने अनचे-
विधातुः । तदानीमेव इमा इमानि अहा अहानि सौमिकानि अममन् नेतुममन्यत मनज्ञाने व्य-
त्ययेन श्लुः तिङउत्तरत्वादिनिधातः । अपिच अपीवृतः तेजोभिः परिवृतः सन् मातुः पृथिव्याः
ऊधः सारभूतं सोमादिकं हविरधयत् पिबति तथा युवानं नित्यतरुणं देवानां हविषा मिश्रयन्तं
वा एनमग्निं जरिमा जरतिः स्तुतिकर्मा तस्मादौणदिकइमनिच् । स्तोतृभिः क्रियमाणा स्तु-
तिरापआभिमुख्येन चाग्रेति ईमिति पूरणः । ततः अहेळन् अक्रुध्यन् स्तोतृन्प्रति वसुः वास-
यिषा सर्वेषां धनदानेनाच्छादयिता तेजोभिः शत्रूणां वा वसुमान्वा अग्निः सुमनाः शो-
भनमनस्कोवभूव ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

ए॒तानि॑सु॒द्राकं॑ल॒शक्रि॑याम॒कुरु॑श्रवण॒दद॑तो॒म॒धानि॑ ।

वा॒न॒इ॒हो॒म॒घवा॑नः॒सोअ॑स्त्वयं॒च॒सोमो॑हृ॒दियं॑वि॒सर्गि॑ ॥ ९ ॥ ३० ॥

ए॒तानि॑ । भ॒द्रा । क॒ल॒श॒ । क्रि॒या॒म् । कुरु॑श्श्रवण । द॒द॒तः । म॒घा॒नि ।
 द॒ानः । इ॒त् । वः । म॒घ॒ध॒वानः । सः । अ॒स्तु । अ॒यम् । च ।
 सोमः॑ । ह॒दि । यम् । वि॒भ॒र्मि ॥ ९ ॥ ३० ॥

हे कलश कलावन सर्वकलापरिपूर्णं यद्वा लुप्तमत्वर्थीयः द्रोणकलशवन हे कुरुश्रवण
 कुरवऋत्विजः तेषां स्वभूतानां स्तुवीनां श्रोतः हेइन्द्र मघानि धनानि स्तोत्रभ्योयष्टभ्यश्च द-
 दतः प्रयच्छतस्तवेन्द्रस्यार्थं एतानि भद्रा भजनीयानि हवींषि स्तोत्राणि च क्रियाम विधेयास्म
 करोतेराशीर्लिङ्गि रिङ्शयग्लिङ्गिद्विति रिङादेशः । अथ स्तोत्रुन्मत्याह हेमघवानः मंहनीयस्तो-
 षरूपधनवन्तः वोयुष्माकं सइन्द्रः दानइत् धनादेर्दातैवास्तु भवतु अयंच यज्ञेस्थितः सोमोदा-
 तास्तु हदि हृदये आत्मीये यं पीतं सोमं विभर्मि धारयामि इभृञ्धारणपोषणयोः जौहोत्या-
 दिकः भृजामिदित्यभ्यासस्येत्वं ययोगादनिघातः यद्वा हेकलश कुलजात हे कुरुश्रवण एतन्ना-
 मक असदस्योः पुत्र राजन् ऋत्विग्भ्योधनानि प्रयच्छतस्तवार्थं वयं कर्माणि क्रियामहे मघ-
 वानः कुरुश्रवणाः पूजायां बहुवचनं पदं यागकर्म कुर्वाणस्य तव इन्द्रोदाता भवतु अयं सोम-
 श्च धनानि प्रयच्छतु ॥ ९ ॥

॥ इति सप्तमस्य सप्तमे त्रिंशोऽवर्गः ॥ ३० ॥

वेदार्थस्य प्रकाशेन तमोहार्दं निवारयन् । पुमर्थोऽश्वतुरोदेयाद्विद्यातीर्थमहेश्वरः ॥ १ ॥

इति श्रीमद्राजाधिराजपरमेश्वरवैदिकमार्गप्रवर्तकश्रीवीरबुक्कभूपालसाम्राज्यधुरंधरेण सा-
 यणाचार्येण विरचिते माधवीये वेदार्थप्रकाशे ऋक्संहिताभाष्ये सप्तमाष्टके सप्तमोऽध्यायः ॥ ७

॥ श्रीगणेशायनमः ॥

यस्यनिःश्वसितं वेदा योवेदेऽस्योत्थिलं जगत् । निर्ममे तमहं वंदे विद्यातीर्थमहेश्वरं ॥ १॥

अथसप्तमेष्टमोऽध्यायआरभ्यते । तत्र प्रमेति नवचं चतुर्थं सूक्तं ऐतृषस्य कवपस्यापि
आद्या त्रिष्टुप् साच वैश्वदेवी द्वितीया एतीये बृहतीसतोबृहत्पौ ऐन्द्रौ पराः षड्गायत्र्यः
कुरुश्रवणमावृणीति द्वाभ्यां त्रसदस्युपुषस्य कुरुश्रवणनाम्नोराज्ञोदानं तुष्टाव अतस्त्वद्देवताके
अथ यस्य प्रत्वादसद्वत्यादिभिश्चतसृभिः मित्रातिथिनाञ्चि राक्षि परलोकं गते शोकाभिभूतं
तस्य पुत्रं उपमश्रवोनामानं कवपऋषिः स्नेहवशादवगत्यविगतशोकमकरोत् अतस्तासां तद्देव-
तात्वं । तथाचानुक्रान्तं—प्रमाद्यावैश्वदेव्यैन्द्रः प्रगाथः परागायत्र्यो द्वे कुरुश्रवणस्य त्रसदस्यव-
स्य दानस्तुतिः पराभिष्टेते मित्रातिथौ राक्षि तत्स्नेहाद्विपुषमश्रवसं पुत्रमस्य व्यशोकयदिति ।
गवोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

ॐ प्रमायुयुज्जेप्रयुजोजनानांवहामिस्मपूपणमन्तरेण ।

विश्वेदेवासोअधमामरक्षन्दुःशासुरागादितिघोषंआसीत् ॥ १ ॥

प्र । मा । युयुज्जे । प्रयुजः । जनानाम् । वहामि । स्म । पूषणम् ।

अन्तरेण । विश्वे । देवासः । अध । माम् । अरक्षन् । दुःशासुः ।

आ । अगात् । इति । घोषः । आसीत् ॥ १ ॥

जनानां यजमानानां प्रयुजः प्रयोकारोदेवाः मा मां कवपमृषिं प्रयुयुज्जे कुरुश्रवणं प्रति-
युक्त्वन्तः अन्तरेण मार्गे पूषणं देवमध्वनां पतिं सखायमहं वहामिस्म ऊढवानस्मि । तथाच
श्रूयते—ऐन्द्राग्नमेकादशकपालंनिर्वपेत् जनतामेष्ट्यन्त्युपक्रम्य पौष्णंचरुमनुनिर्वपेदिति । अ-
धअथ मार्गे विश्वेदेवासः विश्वेदेवामां कवपमरक्षन् रक्षितवन्तः दुःशासुः केनापि दुःशासनोप-
मृषिः आगादागच्छतीति घोषः शब्दश्च मार्गआसीदभूत् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

संमातपन्त्यभितः सपत्नीरिवपशंवः ।

निवाधते अमतिर्नृगता जसुर्वेर्वेवीयते मतिः ॥ २ ॥

सम् । मा । त्पन्ति । अभितः । सपत्नीः इव । पशंवः ।

नि । वाधते । अमतिः । नृगता । जसुः । वेः । न । वेवीयते । मतिः ॥ २ ॥

मा मां देवतामसादरहितं कवपं पशंवः पार्श्वस्थीनि अनाभावादौर्बल्यात् कुशयनाच्च सपत्नीरिव यथासपत्न्यः तद्वदभितउभयतः संतपंति दुःखयंतीत्यर्थः । किंच अमतिर्दारिद्र्यादागता दुर्मतिः सर्वार्थविषया सा निवाधते मां पीडयति वस्त्राभावादागता नृगता च मां निवाधते णसुः अशनाभावादागत उपक्षयोपि मां निवाधते । किंच वेर्न यथा पक्षिणो मतिः शाकुनिकव्याधभयात् कंपयते तथा मे मतिः शत्रोर्वेवीयते भ्रशं कंपयते ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

मूषोनशिश्नाव्यदन्ति माध्यः स्तोतारं ते शतक्रतो ।

सकृत्सु नो मघवन्निन्द्रमृच्छया धापितेर्वनो भव ॥ ३ ॥

मूपः । न । शिश्ना । वि । अदन्ति । मा । आध्यः । स्तोतारम् । ते ।

शतक्रतो इति शतशतक्रतो । सकृत् । सु । नः ।

मघवन् । इन्द्र । मृच्छय । अध । पिता इव । नः । भव ॥ ३ ॥

हे शतक्रतो बहुकर्मन् मघवन्निद्र ते तव स्तोतारं मा मां कवपं आध्यः आधयः मूषोन यथा मूषिकाः शिश्ना स्नातानि सूत्राण्यभंति तथा व्यदन्ति विविधमदन्ति । तथाच यास्कः—संतपंतिमामभितः सपत्न्य इवेमाः पशंवः कूपपशवो मूषिका इवास्नातानि सूत्राणि व्यदन्ति स्वांगान्निधानं वास्यात् शिश्नानि व्यदन्तीति वा संतपंति माध्यः कामा इति । तथा च सति हे इन्द्र नोस्मान्सकृत्सु मृच्छया भीष्मदानेन सम्पक् सुख्य अध अथ नोस्माकं पितेव यथा पिता तद्वद्रक्षिता भव ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

कुरुश्रवणमावृणिराजानं त्रासदस्यवम् । मंहिष्ठं वाघतामृषिः ॥ ४ ॥

कुरुश्रवणम् । अवृणि । राजानम् । त्रासदस्यवम् । मंहिष्ठम् ।
वाघताम् । ऋषिः ॥ ४ ॥

ऋषिरतीन्द्रियार्थद्रष्टा कवपोहं त्रासदस्यवं त्रासदस्योः पुत्रं मंहिष्ठं धनानामतिशयेन दा-
तारं कुरुश्रवणं कुरुवृत्तिजः तदीयानां स्तुवीनां श्रोतारं कुरुश्रवणं तन्नामकं राजानं वाघतां
ऋत्विजामर्थाय अवृणि धनानि मार्थये ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

यस्य माहृतिरथेति स्रोवहन्ति साधुया । स्तवैः सहस्रदक्षिणे ॥ ५ ॥ १ ॥

यस्य । मा । हृतिः । रथे । तिस्रः । वहन्ति । साधुया ।
स्तवैः । सहस्रदक्षिणे ॥ ५ ॥ १ ॥

यस्य कुरुश्रवणाख्यस्य राज्ञः स्वभूतास्ति स्रोहृतिः त्रयोश्वा रथे प्रस्थितं मा मां कपवं
साधुया साधुवहन्ति कुरुश्रवणं राजानमहं सहस्रदक्षिणेस्मिन् यागे स्तवैः स्तौमि प्रष्टिवाहिनं
रथं च परिगृह्य ऋषिराशास्ते ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्याष्टमे प्रथमोवर्गः ॥ १ ॥

अतः परं यस्येत्यादिकेन सूक्तशेषेण मित्रातिथौ राक्षि शृते तत्पुत्रस्योपमश्रवसः समोपमामत्य
कवषः स्नेहाद् शोकं निवारयति ।

अथ षष्ठी—

यस्य प्रस्वादसो गिर उपमश्रवसः पितुः । क्षेत्रं न रण्वमुचुपे ॥ ६ ॥

यस्य । प्रस्वादसः । गिरः । उपमश्रवसः । पितुः । क्षेत्रम् ।
न । रण्वम् । उचुपे ॥ ६ ॥

हे राजन् उपमश्रवसस्तव पितुर्यस्य मित्रातिथेर्गिरोवाचः प्रत्वादसः प्रकर्षेण स्वादपि-
न्यः । तत्र दृष्टान्तः—ऊचुपे सेवमानाय दरिद्राय दानार्थं प्रकल्पितं रण्वं रमणीयं क्षेपं न यथा
क्षेत्रं स्वदयितुं तद्वदित्यर्थः । उत्तरत्र संबंधः ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

अधिपुत्रोपमश्रवो न पांन्मित्रातिथेरिहि । पितुष्टे अस्मि वन्दिता ॥ ७ ॥

अधि । पुत्र । उपमश्रवः । नपात् । मित्रातिथेः । इति ।

पितुः । ते । अस्मि । वन्दिता ॥ ७ ॥

हे पुत्रोपमश्रवः मित्रातिथेर्नपाव पुत्रः त्वं अधीहि मत्समीपमागच्छ ते तव पितुस्तस्य
मित्रातिथेरहं वन्दिता स्तोतास्मि एतव ज्ञात्वा शोकं मा कुरु यदेयं द्रव्यमस्ति तत्तत्तर्ष महं
देहि ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

यदीर्शीयामृतानामुतवामर्त्यानाम् । जीवेदिन्मघवामम ॥ ८ ॥

यत् । ईर्शीय । अमृतानाम् । उत । वा । मर्त्यानाम् । जीवेत् ।

इत् । मघवा । मम ॥ ८ ॥

उतापिच यद्यमृतानां देवानां मर्त्यानां मनुष्याणां वा मरणहेतूनामीशीय अहमीश्वरः स्यां
तर्हि मम कवपस्य याज्योमघवा धनवान्मित्रातिथीराजा जीवेत् प्राणान् धारयेत् । तथाच
नाहं मरणहेतुरीश्वरस्तस्मादयं राजा मृतवत्यर्थः ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

न देवानामर्तिव्रतं शतात्मा च न जीवति । तथा युजाविराद्यते ॥ ९ ॥ १॥ २ ॥

न । देवानाम् । अर्ति । व्रतम् । शत आत्मा । च । जीवति ।

तथा । युजा । वि । वद्यते ॥ ९ ॥ १ ॥ २ ॥

देवानां ब्रह्मादीनां व्रतं मर्यादालक्षणं कर्म अतिक्रम्य शतात्मा च न शतवत्सरः कश्चन न जीवति । तथा युजा सहायादिना विवृते विवर्तते विमुक्तो भवति इति ज्ञात्वा शोकं मा कुर्वित्यर्थः ॥ ९ ॥

॥ इति सप्तमस्याष्टमे द्वितीयोवर्गः ॥ २ ॥

प्रावेपाइति चतुर्दशर्चं पंचमं सूक्तं पेलूपस्य कवपस्यार्पं भूजवतः पुत्रस्याक्षाख्यस्य वा । सप्तमी जगती शिष्टास्त्रयोदशत्रिष्टुभः अत्र द्वादश्यक्षान् स्तौति नवम्याद्या चातस्तास्तद्देवत्याः सप्तमी त्रयोदशी च छर्पिस्तौति अतस्तयोः सा देवता एवं पंच गताः । शिष्टाभिर्नवभिः कितवोक्षाश्च निधत्ते अतस्ता अपि तद्देवत्याः । तथा चानुक्रांतं—प्रावेपाः पळूना मौजवान्वाक्षोक्षछ-
पिप्रशंसा चाक्षकितवर्निदा च सप्तमी जगतीति । गतो विनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

प्रावेपामाबृहतोमादयन्तिप्रवातेजाइरिणेवर्ततानाः ।

सोमस्येवमौजवतस्यभक्षोविभीदकोजागृविर्मह्यमच्छान् ॥ १ ॥

प्रावेपाः । मा । बृहतः । मादयन्ति । प्रवातेजाः । इरिणे ।

वर्ततानाः । सोमस्यइव । मौजवतस्य । भक्षः । विभीदकः ।

जागृविः । मह्यम् । अच्छान् ॥ १ ॥

बृहतोमहतोविभीतकस्य फलत्वेन संबंधिनः प्रवातेजाः प्रवणे देशे जाताः इरिणे आ-
स्कारे वर्तमानाः प्रवर्तमानाः प्रावेपाः प्रवेपिनः कंपनशीलाः अक्षाः मा मां मादयन्ति हर्षयन्ति ।
किंच जागृविः जयपराजययोर्हर्षशोकाभ्यां कितवानां जागरणस्य कर्ता विभीदकोविभीतक-

१ दिशोभ्यय-राजाभूदिति पचाक्षान्मयच्छति एते वै सर्वे याः । अपराजायिनमेवैनकरो-
ति । अक्षा-कपर्दकाः । सुवर्णनिर्मितविभीतकफलानि सौवर्णानीत्येके । तेचाक्षाः द्यूतस्थाने नि-
वपनीयाः । तथाचापस्तवेन दाशत-अक्षावापोधिदेवनमुद्धृत्यात्रोदयाक्षान्निर्वपेत्सौवर्णीन्परःशता-
न्परःसहस्रान्वेति । तेभ्यःपचाक्षानुद्धृत्यजितवानयराजेत्यभिप्रायेण तस्मै राज्ञे दद्यात् एतएवपचा-
क्षा अयाः सर्वे सपद्यते अयशब्दोक्षवाची पचदिग्वर्त्यक्षाभिप्रायेण पचाक्षाणां दत्तत्वात् राशि-
स्थाः सर्वेपचाक्षादन्तभवति तथासत्येन यजमान अपराजायिन कदाचिदपि पराजयरहितमेव
करोति ।

विकाराक्षोमसं मां अच्छान् अचच्छदत् अत्यर्थं मादयति । तत्र दृष्टांतः—सोमस्येव यथा सोमस्य मौजवतस्य मुजवति पर्वते जातोमौजवतस्तस्य तत्र सुत्तमः सोमोजायते । भक्षः पानं यजमानान् देवांश्च मादयति तद्वदित्यर्थः । तथाच यास्कः—प्रवेपिणोमामहतोविभीतकस्य फलानिमादयति प्रवातेजाः प्रवणेजा इरिणे वर्तमाना इरिणं निर्ऋणं ऋणातेरपार्णं भवत्यपरता अस्मादोपधयइति वासोमस्येव मौजवतस्य भक्षोमौजवतोमूजवति जातोमूजवान् पर्वतोमूंजवान् मुंजोविमुंचतीपीकामिपीकैषतेर्गतिकर्मण इयमपीतरेपीकैतस्मादेव विभीतकोविभेदनात् जागृविजागरणात् मह्यमवच्छददिति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

नमामिमेथनजिहीळएपाशिवासरिवभ्यउतमह्यमासीत् ।
अक्षस्याहमेकपरस्यहेतोर्नुव्रतामपजायामरोधम् ॥ २ ॥

न । मा । मिमेथ । न । जिहीळे । एपा । शिवा । सारिवभ्यः ।
उत । मह्यम् । आसीत् । अक्षस्य । अहम् । एकपरस्य ।
हेतोः । अनुव्रताम् । अप । जायाम् । अरोधम् ॥ २ ॥

एषास्मदीया जाया मा मां कितवं नमिमेथ नच चुक्रोध न जिहीळे नच उज्जितवती सखिष्योस्मदीयेभ्यः कितवेभ्यः शिवा सुखकर्मासीदभूत् । उतापिच महं शिवासीत् इत्यमनुव्रतामनुकूटां जायां एकपरस्य एकः परः प्रधानं यस्य तस्याक्षस्य हेतोः कारणादहमपारोधं परित्यक्तवानस्मीत्यर्थः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

द्वेष्टिष्वश्रूरपजायारुणद्धिननायितोविन्दतेमर्दितारम् ।
अश्वस्येवजरेतोवरुयस्पनाहंविन्दामिकितवस्पमोगम् ॥ ३ ॥

द्वेष्टि । श्वश्रूः । अप । जाया । रुणद्धि । न । नाथितः ।
विन्दते । मर्हितारम् । अश्वस्यइव । जरतः । वरुयस्य । न ।
अहम् । विन्दामि । कितवस्य । भोगम् ॥ ३ ॥

श्वश्रूजायामाता गृहगतं कितवं द्वेष्टि निंदतीत्यर्थः । किंच जाया भायांपरुणद्धि निरु-
णद्धि । अपिच नाथितोयाचमानः कितवः धनं मर्हितारं धनदानेन सुखयितारं नविन्दते न लभ-
ते । इत्थं बुद्ध्याविष्टशत्वान्नाहं जरतोवृद्धस्य वरुयस्य वरुणं मूल्यं तदर्हस्याश्वस्येव कितवस्य
भोगं न विंदामि न लभे ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

अन्येजायांपरिमृशन्त्यस्ययस्यागृधद्वेदनेवाज्यक्षः ।
पितामाताभ्रातरएनमाहुर्नजानीमोनयतावद्धमेतम् ॥ ४ ॥
अन्ये । जायाम् । परि । मृशन्ति । अस्य । यस्य । अगृधत् ।
वेदने । वाजी । अक्षः । पिता । माता । भ्रातरः । एनम् । आहुः ।
न । जानीमः । नयत । वद्धम् । एतम् ॥ ४ ॥

यस्य कितवस्य वेदने धने वाजी बलवान् अक्षोदेवोऽगृधत् अभिकांक्षां करोति तस्या-
स्य कितवस्य जायां भायां अन्ये मतिकितवाः परिमृशन्ति वस्त्रकेशाद्याकर्षणेन संस्पृशन्ति । किंच
पिता माता जननी च भ्रातरः सहोदराश्चैनं कितवमाहुः वदन्ति न वयमस्मदीयं एनं जानीमः
रक्ष्वा बद्धमेतं कितवं हे कितवायूयं नयत यथेष्टदेशं प्रापयेतेति ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

यदादीध्येनदविपाण्येति परायज्योवहीयेसखिभ्यः ।
न्युत्ताश्ववभ्रवोवाचमक्रतैर्एमीर्देपांनिष्कृतंजारिणीव ॥ ५ ॥ ३ ॥
यत् । आदीध्ये । न । दविपाणि । एभिः । परायत्भ्यः ।
अव । हीये । सखिभ्यः निःउत्ताः । च । वभ्रवः । वाचम् ।
अक्रत । एभिः । इत् । एषाम् । निःस्कृतम् । जारिणीइव ॥ ५ ॥ ३ ॥

यद्यदाहमादीष्ये ध्यायामि तदानीं एभिरक्षैः न दविषाणि न द्वये न परितपामि यद्वा न दविषाणि न देविष्याणीत्यर्थः । न द्वेपये परायद्वाः स्वयमेव परागच्छद्वाः सखिभ्यः सखिभूतेभ्यः कितवेभ्योवहोये अवहितोभवामि नाहं प्रथममक्षान् विसृजामीति । किंच बभ्रवोवभ्रुवर्णा-
अक्षाः न्युक्ताः कितवैरवक्षिप्ताः संतोवाचमकृत शब्दं कुर्वन्ति तदा संकल्पं परित्यज्य अक्षव्य-
सनेनाभिभूयमानोहमेपामक्षाणां निष्कृतं स्थानं जारिणीव यथा कामव्यसनेनाभिभूयमाना
स्वैरिणी संकेतस्थानं याति तद्वदेमीदं गच्छाम्येव ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्याष्टमे तृतीयोवर्गः ॥ ३ ॥

अथ षष्ठी—

स॒भामे॑तिकित॒वःपृ॒च्छमा॑नोजे॒ष्यामी॑ति॒तन्वा॑ःशु॒जानः ।
अ॒क्षासो॑अस्य॒वितिर॑न्ति॒कामं॑प्रति॒दीन्ने॑दध॒त॒आकृ॑तानि ॥ ६ ॥

स॒भाम् । ए॒ति । कि॒तवः । पृ॒च्छमा॑नः । जे॒ष्यामि॑ । इति॑ ।
तन्वा॑ । शु॒जानः । अ॒क्षासः । अ॒स्य । वि । ति॒रन्ति॑ । कामं॑ ।
प्रति॑दीन्ने । दध॒तः । आ । कृ॒तानि॑ ॥ ६ ॥

तन्वा शरीरेण शूशुजानः शोशुचानोदीप्यमानः कितवः कोवास्ति धनिकः तं जेष्यामी-
ति पृच्छमानः पृच्छन् सभां कितवसंबन्धिनीमेति गच्छति तत्र प्रतिदीन्ने प्रतिदेविन्ने कितवाय
कृतानि देवनोपयुक्तानि कर्माण्यादधतो जयार्थमाभिमुख्येन मया दया वा दधतोऽस्य कितवस्य
काममिच्छामक्षासोक्षाः वितिरन्ति वर्धयन्ति ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

अ॒क्षास॒इदं॑कु॒शिनो॑नि॒तोदि॒नोनि॒रुत्वा॑न्स्त॒पना॑स्तापयि॒ष्णवः॑ ।
कुमा॒रदे॑ष्णाजय॒तःपुन॑र्हणो॒मघ्वा॑संपृ॒क्ताःकि॒तव॑स्यव॒र्हणा॑ ॥ ७ ॥

अक्षासः । इत् । अंकुशिनः । निस्तोदिनः । निस्तुत्वाः ।
तपनाः । तापयिष्णवः । कुमारदेष्णाः । जयतः । पुनःहर्णः ।
मध्वा । सम्पृक्ताः । कितवस्य । वर्हणा ॥ ७ ॥

अक्षास इव अक्षा एव अंकुशिनो कुशवतो नितोदिनो नितोदितवन्तश्च पुरुषे च रूपौ प्रवर्तमाने
निस्तुत्वाः पराजये निकर्तनशीलाः छेत्तारो वा तपनाः पराजये कितवस्य संतापकाः तापयिष्ण-
वः सर्वस्वहारकत्वेन कुटुंबस्य संतापनशीलाश्च भवंति । किंच जयतः कितवस्य कुमारदे-
ष्णाधनदानेन धन्यतां लभ्यन्तः कुमाराणां दातारो भवंति । अपिच मध्वा मधुना संपृक्ताः प्र-
तिकितवेन वर्हणा परिवृद्धेन सर्वस्वहरणेन कितवस्य पुनर्हणः पुनर्हंतारो भवंति ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

त्रिपञ्चाशः क्रीळति व्रात एषा देव इव सविता सत्यधर्मा ।
उग्रस्य चिन्मन्यवे नानमन्ते राजा चिदेभ्यो नम इत्कृणोति ॥ ८ ॥
त्रिपञ्चाशः । क्रीळति । व्रातः । एषाम् । देवः इव ।
सविता । सत्यधर्मा । उग्रस्य । चित् । मन्यवे । न । नमन्ते ।
राजा । चित् । एभ्यः । नमः । इत् । कृणोति ॥ ८ ॥

एषामक्षाणां त्रिपञ्चाशः ज्यधिकपञ्चाशत्संख्याको व्रातः संघः क्रीळति अस्फारे विहरति
अक्षिकाः प्रायेण तावद्भिरक्षैर्दीव्येति हि । तत्र दृष्टांतः—सत्यधर्मा सविता सर्वस्य जगतः प्रेरकः
सूर्यो देव इव यथा सविता देवो जगति विहरति तद्वदक्षाणां संघ आस्फारे विहरतीत्यर्थः । किंच
उग्रस्य चित् क्रूरस्यापि मन्यवे क्रोधाय एते अक्षाः न नमते न प्रद्वीभवंति न वशे वर्तन्ते तं
नमयन्तीत्यर्थः । राजा चित् जगत् ईश्वरोपि एभ्यो नम इत् नमस्कारमेव देवनवेलायां कृणोति ना-
वज्ञां करोतीत्यर्थः ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

नीचावर्तन्त उपरिस्फुरन्त्यहस्ता सोहस्तवन्तं सहन्ते ।
दिव्या अङ्गारा इरिणे न्युसा शीता सन्तो हृदयं निर्दहन्ति ॥ ९ ॥

नीचा । वर्तन्ते । उपरि । स्फुरन्ति । अहस्तासः । हस्तद्वयन्तम् ।
सहन्ते । दिव्याः । अङ्गाराः । इरिणे । निःश्रुताः । शीताः ।
सन्तः । हृदयम् । निः । दहन्ति ॥ ९ ॥

अपि चैते अक्षाः नीचा नीचीनस्थले वर्तन्ते तथाप्युपरि पराजयाद्भीतानां घृतकराणां
कितवानां हृदयस्योपरिस्फुरन्ति अहस्तासोहस्तरहिताअप्यक्षाः हस्तद्वयं घृतकरं कितवं स-
हन्ते पराजयकरणेन अभिभवन्ति । दिव्यादिविभवाअप्यक्षाः अङ्गाराः अङ्गारसदृशाः अक्षाः
इरिणे इधनरहिते आस्फारे न्युताः शीताः शीतस्पर्शाः संतोपि हृदयं कितवानामन्तःकरणं नि-
र्दहन्ति पराजयजनितसंतापेन भस्मीकुर्वन्ति ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

जायातप्यते कितवस्य हीनामाता पुत्रस्य चरतः क्वचित् ।
ऋणावाविभ्यद्धनमिच्छमानोऽन्येषामस्तमुपनक्तमेति ॥ १० ॥ ४ ॥

जाया । तप्यते । कितवस्य । हीना । माता । पुत्रस्य । चरतः ।
क्व । स्चित् । ऋणावा । विभ्यत् । धनम् । इच्छमानः । अन्येषाम् ।
अस्तम् । उप । नक्तम् । एति ॥ १० ॥ ४ ॥

क्वचित् कापि चरतो निर्बन्धादृच्छतः कितवस्य जाया माया हीना परित्यक्ता सती तप्य-
ते वियोगसंतापेन संतप्ता भवति माता जनन्यपि पुत्रस्यापि कापि चरतः कितवस्य संबंधा-
द्धीना तप्यते पुत्रशोकेन संतप्ता भवति । ऋणावा अक्षपराजपाद ऋणवान् कितवः सर्वतोवि-
ष्यत् धनं स्तेयजनितं इच्छमानः कामयमानः अन्येषां बालणादीनां अस्तं गृहं । अस्तं पु-
त्रस्यमिति गृहनामस्तु पादात् । नक्तं रात्रावुपैति चौर्यार्थमुपगच्छति ॥ १० ॥

॥ इति सप्तमस्तावमे चतुर्थोऽवर्गः ॥ ४ ॥

अथैकादशी-

स्त्रियं दृष्ट्वाय कितवं ततापान्येषां जायां सुकृतं च योनिम् ।
पूर्वाह्णे अश्वान्युयुजे हि वभ्रून्सो अग्नेरन्ते वृषलः पपाद ॥ ११ ॥

स्त्रियम् । दृष्ट्वाय । कितवम् । तताप । अन्येषाम् । जायाम् ।
सुकृतम् । च । योनिम् । पूर्वाह्णे । अश्वान् । युयुजे । हि ।
वभ्रून् । सः । अग्नेः । अन्ते । वृषलः । पपाद ॥ ११ ॥

कितवं कितवो विभक्तिव्यत्ययः अन्येषां स्वव्यतिरिक्तानां पुरुषाणां जायां जायाभूतां
स्त्रियं नारीं मुखेन वर्तमानां सुकृतं सुष्ठु कृतं योनिं गृहं दृष्ट्वा मन्वाया दुःस्विता गृहं चासंस्कृ-
तमिति ज्ञात्वा तताप तप्यते पुनः पूर्वाह्णे मातःकाले वभ्रून् वभ्रूवर्णानश्वान् व्यापकानक्षान् युयु-
जे युनक्ति पुनश्च वृषलो वृषलकर्मा सकितवो रात्रावग्नेरन्ते समीपे पपाद शीतार्तः सन् शेवे ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

यो वः सेनानी महतो गणस्य राजा व्रातस्य प्रथमो बभूव ।
तस्मै रुणो मि न धना रुणध्मि दशहं प्राचींस्तद्व्रतं वदामि ॥ १२ ॥

यः । वः । सेनाऽनीः । महतः । गणस्य । राजा । व्रातस्य ।
प्रथमः । बभूव । तस्मै । रुणो मि । न । धना । रुणध्मि । दश ।
अहम् । प्राचीः । तत् । ऋतम् । वदामि ॥ १२ ॥

हे अक्षावो युष्माकं महतो गणस्य संघस्य योक्षः सेनानी नेता वभूव भवति व्रातस्य
च गणव्रातयोरल्पो भेदः राजेश्वरः प्रथमो मुखो बभूव तस्मा अक्षाय रुणो म्यहं अंजलिं करोमि
अतः परं धना धनान्यक्षार्थं अहं न रुणध्मि न संपादयामीत्यर्थः । एतदेव दर्शयति-अहं दशसं-
ख्याका अंगुलीः प्राचीः प्राङ्मुखः करोमि तदेतदहं ऋतं सत्यमेव वदामि नानृतं ब्रवीमी-
त्यर्थः ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी—

अक्षैर्मादीव्यः कृपिमित्कृपस्ववित्तेरमस्वबहुमन्यमानः ।

तत्रगावः कितवतत्रजायातन्मेविचष्टेसवितायमर्यः ॥ १३ ॥

अक्षैः । मा । दीव्यः । कृपिम् । इत् । कृपस्व । वित्ते । रमस्व ।

बहु । मन्यमानः । तत्र । गावः । कितव । तत्र । जाया ।

तत् । मे । वि । चष्टे । सविता । अयम् । अर्यः ॥ १३ ॥

हे कितव बहुमन्यमानोमद्वचने विश्वासं कुर्वन् त्वमक्षैर्मा दीव्योयूतं मा कुरु । कृपिमिदं कृपिमेव कृपस्व कुरु । वित्तेकृप्या संपादिते धने रमस्व रतिं कुरु । तत्र कृपौ गावोभवंति तत्र जाया भवति तदेव धर्मरहस्यं श्रुतिस्मृतिकर्ता सविता सर्वस्य मेरकोयं दृष्टिगोचरोऽयं ईश्वरोमे मह्यं विचष्टे विविधमाख्यातवान् ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी—

मित्रं कृणुध्वं खलु मृळतानोमानो घोरेण चरतामिधृष्णु ।

निवो नु मन्युर्विशतामरातिरन्यो व भ्रूणां प्रसितौ न्वस्तु ॥ १४ ॥ ५॥

मित्रम् । कृणुध्वम् । खलु । मृळत । नः । मा । नः । घोरेण ।

चरत् । अजि । धृष्णु । नि । वः । नु । मन्युः । विशताम् ।

अरातिः । अन्यः । वभ्रूणाम् । प्रसितौ । नु । अस्तु ॥ १४ ॥ ५॥

हे अक्षाः यूयं मित्रं कृणुध्वं अस्मासु मैत्रीं कुरुत सत्विति पूरणः । नोस्मान्मृळत हस्तयत च नोस्मान् धृष्णु धृष्णुना तृतीयार्थे प्रथमा घोरेणाससेन माभिचरत मागच्छत । किंच वीर्युष्माकं मन्युः क्रोधः अरातिः अस्माकं शत्रुः नुक्षिपं निविशतां अस्मच्छत्रुपु दिष्टतु नोस्माकं अन्यः शत्रुः कश्चिद्वभ्रूणां वध्रुवर्णानां युष्माकं प्रसितौ दृढबन्धने नु क्षिपमस्तु भवतु ॥ १४ ॥

॥ इति सप्तमस्याष्टमे पंचमोवर्गः ॥ ५ ॥

अबुधमिति चतुर्दशर्चं पठं सूक्तं धनाकपुत्रस्य लुशस्यार्घं इदमुत्तरं च वैश्वदेवं त्रयोदशी-
चतुर्दश्यौ त्रिष्टुभौ शिष्टाद्वादश जगत्यः । तथाचानुक्रातं—अबुधं लुशो धानाको वैश्वदेवं तु
द्वित्रिष्टुवंतं त्विति । गतः सूक्तविनियोगः । एकादशिनस्य वैश्वदेवस्य पशोर्वपायागस्यानुवाक्या
विश्वेअद्येत्येषा । सूत्रितं च—विश्वेअद्यमरुतो विश्वऊत्यानो देवानामुपवेतुशंस इति ।

तत्र प्रथमा—

अबुधमुत्यइन्द्रवन्तो अग्रयोज्योतिर्भरन्त उपसो व्युष्टिषु ।
महीद्यावापृथिवी चेततामपोद्या देवानामव आवृणीमहे ॥ १ ॥

अबुधम् । ऊँ इति । त्ये । इन्द्रवन्तः । अग्रयः । ज्योतिः ।
भरन्तः । उपसः । विष्टुष्टिषु । मही इति । द्यावापृथिवी इति ।
चेतताम् । अपः । अद्य । देवानाम् । अवः । आ । वृणीमहे ॥ १ ॥

इन्द्रवन्तोपष्टव्यत्वेनेन्द्रसंबन्धिनः त्ये ते अमी आहवनोयादयोग्नयः उपसो व्युष्टिषु व्युच्छनेषु
तमसां विवसनकालेषु ज्योतिः तेजो भरन्तो धारयन्तः अबुधं प्रबुद्धा आसन् । मही महत्यौ द्या-
वापृथिव्यौ अपः कर्म अपः अमृदितकर्मनाम सुपाठात् । चेततां जानीतां अद्यास्मिन् हनि दे-
वानामिन्द्रादीनां अवोरक्षणं वयमावृणीमहे ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

दिवस्पृथिव्योरव आवृणीमहे मातृन्ति सन्धून्पर्वताञ्छर्यणावतः ।
अनागास्त्वं सूर्यमुपासमीमहे अद्रसोमः सुवानो अद्याकृणोतु नः ॥ २ ॥

दिवः पृथिव्योः । अवः । आ । वृणीमहे । मातृन् । सिन्धून् ।
पर्वतान् । शर्यणावतः । अनागाः इत्वम् । सूर्यम् । उपसम् ।
इमहे । अद्रम् । सोमः । सुवानः । अद्य । कृणोतु । नः ॥ २ ॥

दिवः पृथिव्योः द्यावापृथिव्योः कार्येण संबन्धि अवोरक्षणं वयमावृणीमहे । किञ्च
मातृन् लोकस्य निर्मातृन् सिन्धून् शर्यणावतः सरसः संबन्धिनः पर्वतान् शिखोच्चयाश्च तथा

सूर्यमुपसं च अनागास्त्वं कर्मवैगुण्यजनितपापराहित्यमीमहे वयं याचामहे । किंच अद्यास्मि-
न्नहनि नोस्मकं सुवानोभिषूयमाणः सोमोभद्रं कल्याणं कृणोतु करोतु ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

द्यावा॑नोअ॒द्यपृ॑थि॒वीअना॑गसोम॒हीत्रा॑येथांसुवि॒ताय॑मा॒तरां ।
उ॒पाउ॒च्छन्त्य॑र्प॒वाध॑ताम॒घंस्त्व॑स्त्य॒ग्नि॑संमिधा॒नमी॑महे ॥ ३ ॥

द्यावा॑ । नः । अ॒द्य । पृ॒थि॒वी इति॑ । अना॑गसः । म॒ही इति॑ । त्रा॑येथा॒म् ।
सुवि॒ताय॑ । मा॒तरां । उ॒पाः । उ॒च्छन्ती॑ । अ॒र्प । वा॒ध॒ताम् । अ॒घम् ।
स्व॒स्ति । अ॒ग्निम् । स॒म॒द्दु॒धान॑म् । ई॒महे ॥ ३ ॥

मही मह्यौ मातरा मातरौ सर्वस्य मातृभूते द्यावापृथिवी द्यावापृथिव्यौ अद्यास्मिन्न-
हनि अनागसोपराधरहितान् नोस्मान् सुविताय सुखाय त्रायेतां रक्षतां । किंच उच्छन्ती तमां-
सि विवासयन्ती उपाः अस्माकमघं पापमपवाधतां अपनयतु अपिच समिधानं सम्यक् दीप्य-
मानमग्निं स्वस्ति सर्वप्रकाराविनाशमीमहे वयं याचामहे ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

इ॒यंन॑उ॒स्त्राप्र॑थ॒मासु॑दे॒व्यंरे॒वत्स॒निभ्ये॑रि॒वती॑व्यु॒च्छतु॑ ।
आ॒रेम॒न्युदु॑र्वि॒दत्र॑स्यधीम॒हिस्त्व॑स्त्य॒ग्नि॑संमिधा॒नमी॑महे ॥ ४ ॥

इ॒यम् । नः । उ॒स्त्रा । प्र॑थ॒मा । सु॑दे॒व्यम् । रे॒वत् । स॒निभ्यः॑ ।
रे॒वती॑ । वि । उ॒च्छ॒तु । आ॒रे । म॒न्युम् । दुः॑र्वि॒दत्र॑स्य ।
धी॒म॒हि । स्व॒स्ति । अ॒ग्निम् । स॒म॒द्दु॒धान॑म् । ई॒महे ॥ ४ ॥

रेवती धनवती पथमा मुत्स्या इयं उस्त्रा पापानामुत्सारिणी उपाः सुदेव्यं शोभनदेवाहं
रेवद्धनवत् प्रधानकालयागतं सनिभ्योभजमानेभ्योनोस्मभ्यं प्रयच्छन्ती व्युच्छतु तमांसि वि-
वासयतु । किंच दुर्विदत्रस्य दुर्धनस्य पुरुषस्य मन्युं क्रोधं आरे दूरे धीमहि निधीमहि । ति-
द्धमन्यत् ॥ ४ ॥

अथ पंचमी-

प्रयाःसिस्नेतेसूर्यस्यरश्मिभिर्ज्योतिर्भरन्तीरुपसोव्युष्टिषु ।
भद्रानोअद्यश्रवसेव्युच्छतस्वस्त्यग्निंसमिधानमीमहे ॥५॥६॥

प्र । याः । सिस्नेते । सूर्यस्य । रश्मिभिः । ज्योतिः । भरन्तीः । उपसः ।
विष्टिषु । भद्राः । नः । अद्य । श्रवसे । वि । उच्छत । स्वस्ति ।
अग्निम् । समृद्धिधानम् । ईमहे ॥ ५ ॥ ६ ॥

याउपसः सूर्यस्य रश्मिभिः किरणैः प्रसिस्नेते संगच्छंते व्युष्टिषु व्युच्छनेषु तमसां वि-
वासनकाष्ठेषु ज्योतिरात्मीयं तेजोभरन्तीः भरन्ति च तायूयं नोस्माकमद्यात्मिन्नहनि श्रवसे अ-
न्नाय भद्रा भजनीया भवत व्युच्छत तमांसि विवासयत च । सिद्धमन्यद ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्याष्टमे षष्ठोवर्गः ॥ ६ ॥

अथ षष्ठी-

अनमीवाउपसआचरन्तुनउद्रग्रयोजिहतांज्योतिपाबृहत् ।
आयुक्षातामश्विनातूतुजिरथस्वस्त्यग्निंसमिधानमीमहे ॥६॥

अनमीवाः । उपसः । आ । चरन्तु । नः । उत् । अग्रयः । जिहताम् ।
ज्योतिपा । बृहत् । आयुक्षाताम् । अश्विना । तूतुजिम् । रथम् ।
स्वस्ति । अग्निम् । समृद्धिधानम् । ईमहे ॥ ६ ॥

अनमीवारोगरहिताः उपसोनोस्मानाचरन्तु आगच्छन्तु बृहत् बृहता महता ज्योतिषा ते-
जसा युक्ताअग्रयोप्युजिहतां उद्रच्छन्तु अश्विना अश्विनावपि तूतुजिं क्षिप्रगामिनं रथमायु-
क्षातां अस्मान् प्रत्यागन्तुं रासभाभ्यां युक्तां हस्तिआदित्यस्य रासभावश्विनोरिति । पाठाद ।
सिद्धमन्यद ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

श्रेष्ठं नो अद्य सवितुर्वरेण्यं भागमासु वसहिरत्नधा असि ।
रायोजनित्रीं धिपणामुपब्रुवे स्वस्त्यग्निं समिधानमीमहे ॥ ७ ॥

श्रेष्ठम् । नः । अद्य । सवितुः । वरेण्यम् । भागम् । आ । सुव । सः ।
हि । रत्नधाः । असि । रायः । जनित्रीम् । धिपणाम् । उप ।
ब्रुवे । स्वस्ति । अग्निम् । समृद्धिधानम् । ईमहे ॥ ७ ॥

हे सवितस्त्वं अद्यास्मिन्नहनि नोऽस्मभ्यं वरेण्यं वरणीयं श्रेष्ठं पशस्यतमं भागं भजनीयं धनं आसुव प्रेरय देहीत्यर्थः । हि यस्मात् प्रार्थितस्त्वं रत्नधाः श्रेष्ठानां धनानां संविभक्ताऽसि भवसि । तथाच निगमांतरं—विभक्तारं हवामहे वसोश्चिप्रस्यराधसः । सवितारं नृचक्ष-समिति । रायो धनस्य जनित्रीं धिपणां सर्वदेवस्तुतिरूपां वाचमुपब्रुवे अहमुपब्रुवामि । यद्वा धिपणां देवीं उपब्रुवे उपस्तौमीत्यर्थः । सिद्धमन्यत् ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

पिपर्तुमा तदृतस्य प्रवाचनं देवानां यन्मनुष्या अमन्महि ।
विश्वा इदुस्मास्पृष्टुर्देति सूर्यः स्वस्त्यग्निं समिधानमीमहे ॥ ८ ॥

पिपर्तु । मा । तत् । ऋतस्य । प्रवाचनम् । देवानाम् । यत् ।
मनुष्याः । अमन्महि । विश्वाः । इत् । उस्माः । स्पृष्ट् । उत् ।
एति । सूर्यः । स्वस्ति । अग्निम् । समृद्धिधानम् । ईमहे ॥ ८ ॥

यदृतस्य यज्ञस्य सत्यस्य वा संबंधि देवानां प्रवाचनं प्रकर्षेण गुणानां कथनं स्तोत्रं मनुष्यावयममन्महि कर्तुं जानीमः तत्प्रवाचनं मा मां पिपर्तुं पाठयतु । किंच सूर्यो विश्वाः सर्वा-उस्माः उपसः स्पृष्ट् स्पृशन्नवगच्छन् वोदेति उदेतु । सिद्धमन्यत् ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

अ॒द्वे॒षोअ॒द्यव॒र्हिप॒स्तरि॑मणि॒ग्राव्णां॑योगे॒मन्म॑नः॒साधे॑ई॒महे ।
आ॒दि॒त्यानां॑श॒र्मणि॑स्थाभुर॒ण्यसि॑स्व॒स्त्य॑१ग्रि॒संमि॑धान॒मीमहे॥ ९॥

अ॒द्वे॒षः । अ॒द्य । व॒र्हिपः॑ । स्त॒रीम॑णि । ग्रा॒व्णां॑ । यो॒गे ।
मन्म॑नः । सा॒धे । ई॒महे । आ॒दि॒त्यानां॑ । श॒र्मणि॑ । स्थाः ।
भु॒र॒ण्य॒सि । स्व॒स्ति । अ॒ग्निम् । स॒म॒इ॒ध॒ानम् । ई॒महे ॥ ९ ॥

अद्यास्मिन्नहनि वर्हिपस्तरीमणि देयां स्तरणे मन्मनोमननीयस्याभीष्टस्य फलस्य साधे साधके ग्राव्णामभिषवपाषाणानां योगे सोमेन सह संयोगे च सत्यद्वेषोद्वेषवर्जितानादित्यानीमहे वयमभीष्टं याचामहे । हे स्तोतस्त्वं तेषामादित्यानां देवानां शर्मणि सुखे स्थाने वा स्थास्तिष्ठ भुरण्यसि कर्तव्यानि कर्माणि विभार्पि गच्छसि । सिद्धमन्यव ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

आ॒नोव॒र्हिःस॒ध॒मादे॑वृ॒हद्वि॑दे॒वाँई॒ळेसा॒दया॑स॒प्तहोत॑नृन् ।
इ॒न्द्रंमि॒त्रंवरु॑णंसा॒तये॑भ॒गंस्व॒स्त्य॑१ग्रि॒संमि॑धान॒मीमहे ॥ १० ॥ ७॥

आ । नः । व॒र्हिः । स॒ध॒मादे॑ । वृ॒हत् । दि॒वि । दे॒वान् । ई॒ळे ।
सा॒दय॑ । स॒प्त । होत॑नृन् । इ॒न्द्रम् । मि॒त्रम् । वरु॑णम् । सा॒तये॑ ।
भ॒गम् । स्व॒स्ति । अ॒ग्निम् । स॒म॒इ॒ध॒ानम् । ई॒महे ॥ १० ॥ ७ ॥

नोस्माकं बृहत् बृहति महति दिवि दीप्ति सधमादे सह मायंति देवायत्र तस्मिन् वर्हिर्वर्हिपि यन्ते सप्त सप्तसंख्याकान् होतृन् वषट्कर्तृन् इन्द्रमिन्द्रं च भगं च देवानितरानपि यष्टव्यान् देवान् हे अग्ने त्वमासादय । अग्रेरात्रिमुख्यकरणमिहाद्यदैव्यंजनं वर्हिंरासादयावसोऽत्येवमादिमंत्रैरवगम्यते । तत्र त्वदासादिवांस्तानिद्रादीन् देवानहं सातये धनलाभाय ईळे स्तौमि । सिद्धमन्यव ॥ १० ॥

इति सप्तमस्याष्टमे सप्तमो वर्गः ॥ ७ ॥

अथैकादशी-

तआदित्याआगतासर्वतातयेवृधेनोयज्ञमवतासजोपसः ।
वृहस्पतिंपूषणंभृश्विनाभगंस्वस्त्यं१ग्रिसंमिधानमीमहे ॥११॥

ते । आदित्याः । आ । गतु । सर्वतातये । वृधे । नः । यज्ञम् ।
अवत । सृजोपसः । वृहस्पतिम् । पूषणम् । अश्विना ।
भगम् । स्वस्ति । अग्निम् । समृद्धधानम् । ईमहे ॥ ११ ॥

हे आदित्याः येस्माभिराहूताः ते यूयं सर्वतातये यज्ञार्थमागतागच्छत । आगत्य च हे सजोपसः संगतायूयं नोस्माकं वृधे वर्धनाय यज्ञं प्रति अवत रक्षत । ययं च वृहस्पतिं पूषणं चाश्विनाश्विनौ च भगं भगाख्यं देवं च समिधानं सम्यक् दीप्तमग्निं च स्वस्ति सर्वप्रकाराविनाशमीमहे याचामहे ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

तन्नोदेवायच्छतसुप्रवाचनंछर्दिरादित्याःसुभरंनृपाय्यम् ।
पश्वेतोकायतनयायजीवसेस्वस्त्यं१ग्रिसंमिधानमीमहे ॥१२॥

तत् । नः । देवाः । यच्छत । सुप्रवाचनम् । छर्दिः । आदित्याः ।
सुभरम् । नृपाय्यम् । पश्वे । तोकाय । तनयाय । जीवसे ।
स्वस्ति । अग्निम् । समृद्धधानम् । ईमहे ॥ १२ ॥

हे आदित्यादेवाः यूयं सुप्रवाचनं अत्यंतं प्रशस्तं सुभरं सुसृष्टं नृपाय्यं नृणां रक्षकं तदस्मदभिलषितं छर्दिर्गृहं नोस्माकं पश्वे पशवे तोकाय पुत्राय तनयाय पौत्राय च जीवसे जीवनार्थं यच्छत दत्त । सिद्धमन्यद् ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी-

विश्वेअद्यमरुतोविश्वंऊतीविश्वेभवन्त्वग्रयःसमिद्धाः ।
विश्वेनोदेवाअवसागमन्तुविश्वंमस्तुद्रविणंवाजोअस्मे ॥१३॥

विश्वे । अ॒य । म॒रुतः । वि॒श्वे । ऊ॒ती । वि॒श्वे । भ॒वन्तु । अ॒ग्नयः ।
 सम॑इ॒न्द्राः । वि॒श्वे । नः । दे॒वाः । अ॒व॒सा । आ । ग॒मन्तु ।
 वि॒श्वम् । अ॒स्तु । द्र॒वि॒णम् । वा॒जः । अ॒स्मे इति ॥ १३ ॥

अद्यास्मिन्नहनि प्रधानयामदिवसे विश्वे सर्वे मरुतोविश्वे सर्वे मरुद्गणसहचरितारुद्राद-
 योदेवाश्चोती ऊत्यै रक्षणाय भवन्तु अपिच विश्वे सर्वे अग्नयः आहवनीयादयः समिद्धाः सं-
 दीप्ताः भवन्तु । अपिच विश्वे सर्वे इन्द्रादयोदेवानोस्माकमवसा रक्षणेनागमन्तु आगच्छन्तु किं-
 चास्मे अस्मास्तु विश्वं सर्वं द्रविणं धनं वाजोन्नं चास्तु भवतु ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी—

य॒दे॒वा॒सो॒व॒थ॒वा॒ज॒सा॒तौ॒यं॒त्राय॑ध्वे॒यं॒पि॒पृ॒था॒त्यं॒हः ।
 यो॒वो॒गो॒पी॒थे॒न॒भ॒य॒स्य॒वे॒द॒ते॒स्या॒म॒दे॒व॒वी॒त॒ये॒तु॒रा॒सः ॥ १४ ॥ ८ ॥
 यम् । दे॒वा॒सः । अ॒व॒थ । वा॒ज॒सा॒तौ । यम् । त्राय॑ध्वे । यम् ।
 पि॒पृ॒थ । अ॒ति । अं॒हः । यः । वः । गो॒पि॒थे । न । भ॒य॒स्य ।
 वे॒द । ते । स्या॒म । दे॒व॒वी॒त॒ये । तु॒रा॒सः ॥ १४ ॥ ८ ॥

हे तुरासोभीष्टमदानेक्षिप्रादेवासोदेवाः यूयं वाजसातौ संग्रामे यं मनुष्यमवथ रक्षथ यं
 च त्रायध्वे शत्रोः पालयथ यं चाहः पापमत्यतिनीय पिपृथ कामैः पूरयथ । यश्चापि मनु-
 ष्योवोयुष्माकं कार्यत्वेन संबन्धिनि गोपीथे रक्षणे भयस्य भयं न वेद न जानाति ते सर्वे
 वयं देववीतये यज्ञार्थं स्याम भवेम ॥ १४ ॥

॥ इति सप्तमस्याष्टमेष्टमोवर्गः ॥ ८ ॥

उपासानकेति चतुर्दशर्चं सप्तमं सूक्तं धानाकस्य तुशस्यार्पं आदितोद्वादशजगत्यः त-
 तोद्दे त्रिष्टुभौ विश्वेदेवादेवता । पूर्वसूक्ते वैश्वदेवं तु द्वित्रिष्टुवंतं त्वित्युक्तत्वात् । उपासानके-
 त्यनुक्रांतं आभिष्टविके पष्ठेहनि वैश्वदेवे इदं वैश्वदेवनिविद्धानं । स्रजितंच—कतरापूर्वोपा-
 सानकेति वैश्वमिति ।

तत्र प्रथमा—

उपासानक्तावृहतीसुपेशांसाद्यावाक्षामावरुणोमित्रोअर्यमा ।
इन्द्रंहुवेमरुतःपर्वताअपआदित्यान्द्यावापृथिवीअपःस्वः ॥ १ ॥

उपासानक्ता । वृहती इति । सुपेशांसा । आवाक्षामा ।
वरुणः । मित्रः । अर्यमा । इन्द्रम् । हुवे । मरुतः । पर्वतान् ।
अपः । आदित्यान् । आवापृथिवी इति । अपः । स्वः । रिति स्वः ॥ १ ॥

वृहती वृहत्यौ महत्यौ सुपेशसा स्वरूपे उपासानक्ता रात्र्युपसौ आवाक्षामा आवापृथि-
व्यौ च वरुणोमित्रो मित्रावरुणौ चार्यमा च यत्र विहितादेवास्तानेतानिन्द्रं मरुतश्च पर्वताश्च
अपउदकानिचादित्याश्च आवापृथिवी आवापृथिव्यौ च पुनर्द्यावापृथिव्योर्महणमादरार्थं अ-
प्रोतरिक्षं च स्वः स्वर्गं च यष्टव्यं देवजातं हुवे ह्वयामि ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

द्यौश्चनःपृथिवीचप्रचेतसऋतावरीरक्षतामंहसोरिपः ।
मादुर्विदत्रानिर्ऋतिर्नईशततद्देवानामवोअद्यावृणीमहे ॥ २ ॥

द्यौः । च । नः । पृथिवी । च । प्रचेतसा । ऋतावरी इत्युतः ।
रक्षताम् । अंहसः । रिपः । मा । दुःखिदत्रा । निःऋतिः । नः ।
ईशत । तत् । देवानाम् । अवः । अद्य । वृणामहे ॥ २ ॥

प्रचेतसा सुबुद्धी ऋतावरी यज्ञवत्यौ सत्यवत्यौ च द्यौश्चपृथिवी च आवापृथिव्याबुभे
नोस्मान् रिपोहिंसकादंहसः पापाच्च रक्षता । किंच दुर्विदत्रा क्रुत्सितज्ञाना निर्ऋतिः मृत्युदेवता
नोस्माकं माईशत ईश्वरी माभूत् । किंच वयं देवानां संबंधि तदसाधारणं अवोरक्षणमद्यास्मि-
न्नहनि प्रधानयागदिवसे वृणीमहे प्रार्थयामहे ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

विश्वस्मान्नो॒अ॒दितिः॒पा॒त्वंहंसो॒मा॒तामि॒त्रस्य॒वरु॑णस्य॒रेव॑तः ।
स्व॒र्वज्यो॑तिर॒वृकं॑ न॒शीम॑हित॒द्दे॒वाना॒मवो॑अ॒द्यावृ॑णीमहे ॥ ३ ॥

विश्वस्मात् । नः । अ॒दितिः । पा॒तु । अ॒हंसः । मा॒ता । मि॒त्रस्य॑ ।
वरु॑णस्य । रे॒वतः । स्वः॑ऽवत् । ज्यो॑तिः । अ॒वृकम् । न॒शीम॑हि ।
तत् । दे॒वाना॑म् । अवः । अ॒द्य । वृ॒णीम॑हे ॥ ३ ॥

रेवतो धनवतो मित्रस्य वरुणस्य च धनवतो मित्रावरुणयोर्माता जनन्यदितिर्देवी नोस्मान् विश्वस्मात्सर्वस्मादंहसः पापात्पातु रक्षतु । किंच वयमवृकं बाधकरहितं स्वर्वत् सर्वं ज्योतिस्ते-
जोनशीमहि नशिः पलायनकर्मा पलायनं च शीघ्रगमनं शीघ्रं प्राप्नुमइत्यर्थः । सिद्धमन्यत् ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

यावा॒वद॑न्न॒प्रक्षा॑सि॒सेध॑तु॒दुःस्व॒भ्यं नि॒र्कृति॑र्विश्व॒म॒त्रिण॑म् ।
आ॒दि॒त्यं श॒र्म म॒रुता॑म॒शीम॑हित॒द्दे॒वाना॒मवो॑अ॒द्यावृ॑णीमहे ॥ ४ ॥
यावा॑ । वद॑न् । अ॒प । रक्षा॑सि । से॒धतु॑ । दुः॑ऽस्वभ्यम् । निः॑ऽकृतिम् ।
विश्व॑म् । अ॒त्रिण॑म् । आ॒दि॒त्यम् । श॒र्म । म॒रुता॑म् । अ॒शीम॑हि ।
तत् । दे॒वाना॑म् । अवः । अ॒द्य । वृ॒णीम॑हे ॥ ४ ॥

यावाभिपवपापाणो वदन्नभिपववेलायां शब्दं कुर्वन् रक्षांसि यागविघ्नकारीण्यपसेधतु विनिवारयतु दुःस्वभ्यं दुःस्वमप्रभवमस्मद्भयमनिष्टं चापसेधतु निर्कृतिं दृत्युदेवतांचापसेधतु अत्रिणं अदनशीलं विश्वं सर्वं पिशाचादिकं चापसेधतु एवं निर्विघ्नेन निष्पन्ने यागे वयमादि-
त्यमादित्यानां संबंधि मरुतां च संबंधि शर्म सुखं अशीमहि प्राप्नुयामः । सिद्धमन्यत् ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

ए॒न्द्रो॒वा॒र्हिःसी॑द॒तु पि॒न्यं ता॒मि॒च्छावृ॑ह॒स्पतिः॑ सामं॒भिर्कृ॑कोअ॒र्चतु॑ ।
सु॒प्र॒के॒तं जी॒वसे॑म॒न्म॒धीम॑हित॒द्दे॒वाना॒मवो॑अ॒द्यावृ॑णीमहे ॥ ५ ॥ १ ॥

आ । इन्द्रः । बृहिः । सीदतु । पिन्वताम् । इळा । बृहस्पतिः ।
सामंइभिः । ऋकः । अर्चनु । सुप्रकेतम् । जीवसे । मन्म । धीमहि ।
तत् । देवानाम् । अवः । अद्य । वृणीमहे ॥ ५ ॥ ९ ॥

इन्द्रोर्वाहिरासीदतु इळामाध्यमिका स्तनयिबलक्षणा वागपि पिन्वतां प्रीणयतु । किंतु साम-
भगिर्गायमाने ऋकः स्तुतिमान् बृहस्पतिरप्यर्चतु अस्मान् पूजयतु । किंच वयं सुप्रकेतं सुप्रज्ञानं
मन्म मननीयं धनं स्तोत्रं वा धीमहि निधीमहि जीवसे जीवनाय । सिद्धमन्यव ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्याष्टमे नवमोद्वर्गः ॥ ९ ॥

अथ पद्यी—

दिविस्पृशं यज्ञमस्माकंमश्विनाजीराध्वरंरुणुतंसुम्नमिष्टये ।
प्राचीनरश्मिमाहुतंघृतेनतद्देवानामवोअद्यावृणीमहे ॥ ६ ॥

दिविस्पृशम् । यज्ञम् । अस्माकम् । अश्विना । जीराध्वरम् ।
रुणुतम् । सुम्नम् । इष्टये । प्राचीनरश्मिम् । आहुतम् ।
घृतेन । तत् । देवानाम् । अवः । अद्य । वृणीमहे ॥ ६ ॥

हे अश्विना अश्विनौ युवां नोस्माकं यज्ञं दिविस्पृशं दिविस्पृशरं गन्तारं रुणुतं कुरुतं
तथा । जीराध्वरं क्षिप्रं हिंसारहितं च यज्ञं नोस्माकं रुणुतं इष्टयेभिलषितसिद्ध्यर्थं सुम्नं सुखं च
कुरुतं । किंच घृतेनाग्न्येनाहुतमग्निं प्राचीनरश्मिं देवाभिमुखं कुरुतमित्यर्थः । सिद्धमन्यव ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

उपह्वयेसुहवमातंतगुणंपावकमृष्वंसख्यायशंभुवम् ।
रायस्पोपंसौश्रवसायधीमहितद्देवानामवोअद्यावृणीमहे ॥ ७ ॥

उप । ह्वये । सुहवम् । मातंतम् । गुणम् । पावकम् । ऋष्वम् ।
सख्याय । शम्भुवम् । रायः । पोपम् । सौश्रवसाय । धीमहि ।
तत् । देवानाम् । अवः । अद्य । वृणीमहे ॥ ७ ॥

सुहृषं स्वाह्वानं पावकं शोधकं ऋष्वं दर्शनीयं शंभवं सुखस्य भावयितारं रायोधनस्य
पोषं पोषकं मारुतं मरुतां संवधिनं गणं संघं सख्याय सखिभावायोपह्वये उपगम्य ह्वयामि
भागतं गणं सौश्रवसाय शोभनान्नवत्वाय सुयशस्त्वाय वा वय धीमहि बुद्धौ निधीमहि ।
सिद्धमन्यव ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

अ॒पा॒पे॒रुं॑ जी॒व॒ध॒न्यं॑ भ॒राम॑ हे॒ दे॒वा॒व्यं॑ सु॒हृ॒व॒म॒ध्व॒ग॒श्रिय॑म् ।
सु॒र॒श्मि॒सोम॑मिन्द्रि॒यं य॑मीमहि तद्दे॒वाना॑म॒वो अ॒द्या॒वृ॒णीम॑हे ॥ ८ ॥

अ॒पा॒म । पे॒रुं॑ । जी॒व॒ध॒न्यम् । भ॒राम॑हे । दे॒व॒अ॒व्यं॑म् । सु॒हृ॒व॒म् ।
अ॒ध्व॒र॒श्रिय॑म् । सु॒र॒श्मि॒म् । सोम॑म् । इन्द्रि॒यम् । य॑मीमहि ।
तत् । दे॒वाना॑म् । अ॒वः । अ॒द्य । वृ॒णीम॑हे ॥ ८ ॥

अपामुदकानां पेरुं पालकं जीवधन्यं धन्याजीवायस्मिन्नसौ जीवधन्यः तं देवाव्यं देवा-
नां तपकं सुहृवं शोभनाह्वान शोभनस्तुतिं वा अध्वरश्रिय सुरश्मि शोभनांशुं सोमं भरामहे
धारयामः पद्मीशालावोहविधोनं प्रति प्रापयामोवा भृतं तं सोममिन्द्रिय वीर्यं यमीमहि वयं
याचामहे । सिद्धमन्यव ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

स॒नेम॑ तत्सु॒स॒निता॑ स॒नित्व॑भिर्वि॒यं जी॒वा जी॒वपु॑त्रा अ॒नाग॑सः ।
ब्र॒ह्म॒द्वि॒पो वि॒ष्व॒गे नो॑ भ॒रेर॑त तद्दे॒वाना॑म॒वो अ॒द्या॒वृ॒णीम॑हे ॥ ९ ॥

स॒नेम॑ । तत् । सु॒स॒निता॑ । स॒नित्व॑भिः । वि॒यम् । जी॒वाः ।
जी॒वपु॑त्राः । अ॒नाग॑सः । ब्र॒ह्म॒द्वि॒पः । वि॒ष्वक् । ए॒नः ।
भ॒रेर॑त । तत् । दे॒वाना॑म् । अ॒वः । अ॒द्य । वृ॒णीम॑हे ॥ ९ ॥

जीवाजीवंतोजीवपुत्राजीवनवत्पुत्राश्चानागसोपराधवर्जिताश्च वयं धानाका लुशाः सनि-
त्वभिः संभक्तृभिः पुत्रपौत्रादिभिः सह सुसनिता शोभनेन भजनेन तद्देवजातं सनेम स्तुत्या
हविःप्रदानेन च संभजेमहि । किंच ब्रह्मद्विषोवाह्नयानामस्माकं द्वेष्टारोविष्वक् नानागच्छेदो-
स्मदीयं पापंभरेरत आत्मनि धारयंतु पोषयंतु । सिद्धमन्यत् ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

येस्थामनोर्युज्ञियास्तेशृणोतनयद्वौदेवाईमहेतद्वधातन ।

जैत्रंक्तुरयिमह्वीरव्यशस्तद्देवानामवोअद्यावृणीमहे ॥ १० ॥ १० ॥

ये । स्थ । मनोः । युज्ञियाः । ते । शृणोतन । यत् । वः । देवाः ।

ईमहे । तत् । दधातुन । जैत्रम् । क्रतुं । रयिश्मत् । वीरश्चत् ।

यशः । तत् । देवानाम् । अवः । अद्य । वृणीमहे ॥ १० ॥ १० ॥

हे देवा ये यूयं मनोमनुष्यस्य यज्ञियायज्ञार्हाः स्थ भवथ ते यूयं शृणोतनास्मदीयां
स्तुतिं शृणुत । किंच हे देवावोयुष्मान् यदभीष्टमीमहे याचामहे तत् जैत्रं जयशीलं क्रतुं प्रज्ञानं
रयिमत् धनवत् वीरवत् पुत्राद्युपेतं यशश्च ददातनास्मभ्यं प्रयच्छत । सिद्धमन्यत् ॥ १० ॥

इति सप्तमस्याष्टमे दशमोवर्गः ॥ १० ॥

अथैकादशी—

महद्व्यमहतामावृणीमहेवोदेवानावृहतामनर्वणाम् ।

यथावसुवीरजातंनशामहेतद्देवानामवोअद्यावृणीमहे ॥ ११ ॥

महत् । अद्य । महताम् । आ । वृणीमहे । अवः । देवानाम् ।

बृहताम् । अनर्वणाम् । यथा । वसु । वीरश्चजातम् । नशामहे ।

तत् । देवानाम् । अवः । अद्य । वृणीमहे ॥ ११ ॥

अद्यास्मिन्नहनि महतां श्रेष्ठानां बृहतां वृद्धानां अनर्घाणां अप्रतिगतानां दिवानां मित्रादी-
नां सवधि महदधिकं अवोरक्षणमावृणीमहे प्रार्थयामहे । किञ्च वयं यथा वसु धनं वीरजातं
अपत्यजातं च नशामहे प्राप्नुयाम तथा ते देवाः कुर्वन्ति विशेषः ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

महोअग्ने समिधानस्य शर्मण्यनागामित्रे वरुणे स्वस्तये ।
श्रेष्ठे स्याम सवितुः सर्वा मनि तद्देवानामवो अद्यावृणीमहे ॥ १२ ॥

महः । अग्नेः । सम्पद्धानस्य । शर्मणि । अनागाः ।
मित्रे । वरुणे । स्वस्तये । श्रेष्ठे । स्याम । सवितुः ।
सर्वा मनि । तत् । देवानाम् । अवः । अद्य । वृणीमहे ॥ १२ ॥

समिधानस्य समिध्यमानस्य महोमहतोग्नेः शर्मणि सुखे वयं स्याम भवेम । किञ्च वयम-
नागा अनागसो वचनव्यत्ययः स्याम । अपिच मित्रे वरुणे मित्रावरुणयोः पष्ठार्थं सप्तमी सवि-
तुश्च श्रेष्ठेऽतिप्रशस्ये सर्वा मनि प्रसवे स्वस्तये सर्वप्रकाराविनाशाय स्याम । सिद्धमन्यत् ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी--

ये सवितुः सत्यसंवस्य विश्वे मित्रस्य व्रते वरुणस्य देवाः ।
ते सौभगं वीरवृद्धो मदमोदधातनद्रविणं चित्रमस्मे ॥ १३ ॥

ये । सवितुः । सत्यसंवस्य । विश्वे । मित्रस्य । व्रते ।
वरुणस्य । देवाः । ते । सौभगम् । वीरवृत् गोऽमत् । अमः ।
दधातन । द्रविणम् । चित्रम् । अस्मे इति ॥ १३ ॥

ये विश्वे देवाः सत्यसंवस्य सत्यप्रसवस्य सवितुर्मित्रस्य वरुणस्य मित्रावरुणयोश्च व्रते
प्रसवार्थे कर्मणि भवति ते यूयं सौभगं सौभाग्यं वीरवत्पुत्राद्युपेतं गोमत् गोयुक्तं चित्रं पू-
जनीयं द्रविणं धनं चामः कर्म चास्मे मह्यं दधातन प्रयच्छत ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी—

सवितापश्वातात्सवितापुरस्तात्सवितोत्तरात्तात्सविताधरात्तात् ।
सवितानःसुवतुसर्वतातिसवितानोरासतादीर्घमायुः ॥ १४ ॥ ११ ॥

सविता । पश्वातात् । सविता । पुरस्तात् । सविता । उत्तरात्तात् ।
सविता । अधरात्तात् । सविता । नः । सुवतु । सर्वतातिम् ।
सविता । नः । रासताम् । दीर्घम् । आयुः ॥ १४ ॥ ११ ॥

पश्वातात् पश्चिमतः स्थितः सविता पुरस्तात् पूर्वतश्चस्थितः सविता उत्तरात्तात् उत्तर-
तः स्थितश्च अधरात्तात् दक्षिणतश्च स्थितः सविता नोस्माकं सर्वतातिं सर्वमभिलषितं धना-
दिकं सुवतु मेरयतु । किंच सवितेव नोस्मभ्यं दीर्घं बहुकालीनं आयुः रासतां ददातु बहुधा
सवितृपदग्रहणमत्यन्तमादरार्थं ॥ १४ ॥

॥ इति सप्तमस्याष्टमे एकादशोवर्गः ॥ ११ ॥

नमोमित्रस्येति द्वादशचर्मपट्टं सूक्तं अभितपानाम सूर्यपुत्रऋषिः इदमादीनि पंचसूक्ता-
नि जागतानि अस्य सूक्तस्य दशमी त्रिष्टुप् सूर्योदेवता । तथा चानुक्रांतं—नमोद्वादश सौ-
र्योभितपाः सौर्यं जागतं वै त्रिष्टुप् दशमीति । आश्विनशस्त्रे सूर्योदयादूर्ध्वं सौर्यकांडे एतत्सू-
क्तं । सूत्रितंच—चित्रं देवानां नमोमित्रस्येति । विपुवति निष्केवल्ये आद्यस्त्वचो नुरूपः । सूत्रितंच-
विभ्राट् नृहृत्पित्रतुसोम्यमधु नमोमित्रस्यवरुणस्यचक्षसइति स्तोत्रियानुरूपाविति । स्वपंतमभ्य-
स्तमयेसति रात्रिशेषं स्थित्वा प्रातर्येनसूर्यज्योतिषेत्यादिभिः सूर्यउपस्थेयः । सूत्रितंच—अ-
व्याधितं चेत्स्वपंतमादित्योभ्यस्तमियाद्वाग्यतो नुपविशन् रात्रिशेषं भूत्वा येनसूर्यज्योतिषावाध-
सेतमइति पंचभिरादित्यमुपतिष्ठेत् । स्वपंतमभ्युदिते यस्यते विश्वेत्पादिभिश्चतसृभिः सूर्यउप-
स्थेयः । सूत्रितंच—अभ्युदियाच्चेदकर्मभ्रांतमनभिरूपेण कर्मणा याग्यतइति समानमुत्तरा-
भिश्चतसृभिरुपस्थानमिति । एकादशिनस्य सौर्यस्य पशोर्हविषोपाग्या । सूत्रितंच—शन्नोभ्र-
चक्षसाशन्नोअह्नाऽऽवायोभूपशुचिपा उपनइति । होत्रकाणांशकृत्वाधाने यद्वोदेवाइत्येपा । विवा-
हेकन्यारोदनीये जीवैरुदंतोत्येपा जप्या ।

तत्र प्रथमा—

नमोमित्रस्यवरुणस्यचक्षसेमहोदेवायतदृतंसंपर्यत ।
दूरेदृशेदेवजातायकेतवेदिवस्पुत्रायसूर्यायशंसत ॥ १ ॥

नमः । मित्रस्य । वरुणस्य । चक्षसे । महः । देवाय । तत् ।
ऋतम् । सपर्यत । दूरेदृशे । देवजाताय । केतवे ।
दिवः । पुत्राय । सूर्याय । शंसत ॥ १ ॥

हे ऋत्विजोयूयं मित्रस्य वरुणस्य मित्रावरुणयोश्चक्षसे द्रष्ट्रे महोमहते देवाय द्योतमाना-
य दूरेदृशे दूरेसंतमपि पश्यते देवजाताय देवेषु जाताय देवार्थं उत्पन्नायकेतवे विश्वस्य प्रज्ञाप-
काय दिवः पुत्राय पुत्रभूताय दिविजायमानत्वात् तत्पुत्रत्वव्यपदेशः सूर्याय सूर्यार्थं नमः कृत्वा
तद्विहितं ऋतं यागादिलक्षणं कर्म संपर्यत पूजयत शंसत स्तुतिमपि कुरुत ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

सामासत्योक्तिःपरिपातुविश्वतोद्यावाचयत्रतनुन्नहानिच ।
विश्वमन्यनिविशतेयदेजतिविश्वाहापोविश्वाहोदेतिसूर्यः ॥ २ ॥

सा । मा । सत्योक्तिः । परि । पातु । विश्वतः । द्यावा । च । यत्र ।
तनुन । अहानि । च । विश्वम् । अन्यत् । नि । विशते । यत् ।
एजति । विश्वाहा । आपः । विश्वाहा । उत् । एति । सूर्यः ॥ २ ॥

सा सत्योक्तिः तत्सत्यवचनं मा मां विश्वतः सर्वतः परिपातु परिरक्षतु । यया सत्योक्त्या
यत्र यस्मिन् देशे द्यावाच द्यावापृथिव्यावहानि रात्रयश्च ततनन् अतन्वन् तत्र विश्वं सर्वमन्यद्
भूतजातं निविशते विश्राम्यति यदेतद्भूतजातमेजति कंपते विश्वाहा सर्वदा आपश्च स्पन्दते वि-
श्वाहा सर्वदा सूर्योदेति सा सत्योक्तिर्मा परिपात्वित्यर्थः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

न ते अदेवः प्रदिवो निवासते यदेत शोभिः पतुरैरथर्यसि ।
 प्राचीनमन्यदनुवर्तते रज उदन्येन ज्योतिषा यासि सूर्य ॥ ३ ॥
 न । ते । अदेवः । प्रदिवः । नि । वासते । यत् । एत शोभिः ।
 पतुरैः । रथर्यसि । प्राचीनम् । अन्यत् । अनु । वर्तते । रजः ।
 उत् । अन्येन । ज्योतिषा । यासि । सूर्य ॥ ३ ॥

हे सूर्य ते तव समीपे प्रदिवः प्रव्रः पुरातनः कश्चिददेवो सुरोराक्षसो वा न निवासते न निवसति । कदेत्यत आह यद्यदा त्वं पतुरैर्मनशीलैरेत शोभिः अभवैः रथर्यसि रथं कामयसे योक्तुं । किंच प्राचीनमन्यत् त्वदीयं ज्योतिः रज उदकमनुवर्तते अन्येन तेन ज्योतिषा उपासि उदेषि । यद्वा प्राचीनमन्यद्रजश्चंद्राख्यं ज्योतिस्त्वामनुवर्तते तव स्वमन्येन ज्योतिषा सहोदेषीत्यर्थः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

येन सूर्य ज्योतिषा वार्धसे तमो जगच्च विश्वमुदियर्षि भानुना ।
 तेनास्मद्विश्वामनिरामना हुतिमपामीवामपदुःस्वम्यं सुव ॥ ४ ॥
 येन । सूर्य । ज्योतिषा । वार्धसे । तमः । जगत् । च । विश्वम् ।
 उत्तुष्टुयर्षि । भानुना । तेन । अस्मत् । विश्वाम् । अनिराम् ।
 अनाहुतिम् । अप । अमीवाम् । अप । दुःस्वम्यम् । सुव ॥ ४ ॥

हे सूर्य त्वं येन ज्योतिषा तेजसा तमोवकारं वापसे निवारयसि येन च भानुना वेजसा विश्वं सर्वं जगज्जगममुदियर्षि उद्गमयसि तेन ज्योतिषास्मदस्मत्त्वो विश्वां सर्वाननिरां अन्नाभावं अनाहुतिं अहोमं चामीवां रोगजातं चापसुव अपगमय दुःस्वम्यं दुःस्वममभवमरिष्टं चापसुव ॥ ४ ॥

अथ पंचमी-

विश्वस्य हि प्रेषितो रक्षसि व्रतमर्हेळ्यन्नुच्चरसि स्वधा अनु ।
यद्यत्वा सूर्योपव्रवामहे तन्नो देवा अनुमंसीरत क्रतुम् ॥ ५ ॥

विश्वस्य । हि । प्र॒ष्ट॒पितः । रक्ष॑सि । व्र॒तम् । अ॒र्हेळ्यन् ।
उ॒त्त॒र॒सि । स्व॒धाः । अनु॑ । यत् । अ॒द्य । त्वा । सूर्य॑ । उ॒प॒व्र॒वाम॑हे ।
तत् । नः । दे॒वाः । अनु॑ । मं॒सी॒रत॑ । क्र॒तुम् ॥ ५ ॥

हे सूर्य प्रेषितः प्रेरितः त्वमर्हेळ्यन् अकुध्यन् विश्वस्य सर्वस्य यजमानस्य व्रतं कर्म
रक्षसि हि यत्तविध्वंसकेभ्यो राक्षसेभ्यः पालयसि । स्वधाहवींष्यनु उच्चरसि उद्गच्छसि च प्रात-
र्होमे निवृत्ते सति पश्चादुद्गच्छसीत्यर्थः । तथाच यद्यदाद्यास्मिन्नहनि त्वा त्वा उपव्रवामहे उप-
ब्रूमः तदानोस्माकं तं क्रतुं तत्कर्म देवा इन्द्रादयो नुमंसीरत अनुमन्यंतां ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी-

तन्नो द्यावापृथिवी तन्न आप इन्द्रः शृण्वन्तु मरुतो हव वचः ।
मा शूने भूम सूर्यस्य संदृशि भद्रं जीवन्तो जरुणामंशीमहि ॥ ६ ॥ १२ ॥
तम् । नः । द्या॒वापृ॒थि॒वी इति॑ । तत् । नः । आ॒पः । इन्द्रः॑ । शृ॒ण्वन्तु॑ ।
म॒रुतः॑ । ह॒वम् । व॒चः । मा । शू॒ने । भू॒म् । सूर्य॑स्य । स॒म॒दृ॒शि ।
भ॒द्रम् । जी॒वन्तः॑ । ज॒रु॒णाम् । अं॒शीम॑हि ॥ ६ ॥ १२ ॥

द्यावापृथिवी द्यावापृथिव्यौ आपश्च इन्द्रश्च मरुतश्च नोस्माकं तं हवमाह्वानं नोस्माकं
तद्वचः स्तुतिरूपं वाक्यं च न इति द्विरुक्तिरादरार्थां शृण्वन्तु । किंच वयं सूर्यस्य संदर्शने
शूने पवृद्धाय दुःखाय माभूम मेव भवेम किंतु जीवन्तः चिरं प्राणान्न धारयंतो वयं भद्रं कल्याणं
जरणां वृद्धत्वममरत्वं चाशीमहि प्राप्नुयाम ॥ ६ ॥

॥ इति सप्तमस्याष्टमे द्वादशोवर्गः ॥ १२ ॥

अथ सप्तमी-

वि॒श्वाहा॑त्वा॒सुम॑न॒सःसु॒चक्ष॑सः॒प्रजा॑व॒न्तोअ॒नमी॒वाअ॒ना॑ग॒सः ।
उ॒द्यन्त॑त्वा॒मित्र॑म॒होदि॒वेदि॒वेज्यो॑ग्जी॒वाःप्र॑ति॒पश्ये॑म॒सूर्य॑ ॥ ७ ॥

वि॒श्वाहा॑ । त्वा । सु॒म॑न॒सः । सु॒चक्ष॑सः । प्र॒जा॑व॒न्तः ।
अ॒न॒मी॒वाः । अ॒ना॑ग॒सः । उ॒त्त॒द्यन्त॑म् । त्वा । मि॒त्र॒म॒हः ।
दि॒वेदि॒वे । ज्यो॑क् । जी॒वाः । प्र॑ति । प॒श्ये॑म् । सू॒र्य॑ ॥ ७ ॥

हे सूर्य त्वा त्वां सुमनसः प्रीतियुक्तमनस्काः सुचक्षसः सुदर्शनाः प्रजावन्तः पुत्राद्युपेताः
अनमीवाः रोगरहिताः अनागसः अपराधवर्जिताश्च वयं विश्वाहा सर्वदा यजेमेति शेषः । किं-
च हे मित्रमहः मित्राणां पूजयितः सूर्यं दिवेदिवे प्रतिदिनं उद्यन्तमुद्यं प्राप्नुवंतं त्वा त्वां ज्योक्
चिरं जीवा जीवन्तोवयं प्रतिपश्येम ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

महि॒ज्योति॑र्वि॒भ्रत॑त्वावि॒चक्ष॑ण॒भास्व॑न्त॒चक्षु॑प॒चक्षु॑पे॒मयः॑ ।
आ॒रोह॑न्त॒बृह॑तः॒पाज॑स॒स्परि॑व॒यंजी॒वाःप्र॑ति॒पश्ये॑म॒सूर्य॑ ॥ ८ ॥

महि॑ । ज्योतिः । वि॒भ्र॑तम् । त्वा । वि॒चक्ष॑ण । भास्व॑न्तम् ।
चक्षु॑पे॒चक्षु॑पे । मयः । आ॒रोह॑न्तम् । बृ॒ह॒तः । पाज॑सः ।
परि॑ । व॒यम् । जी॒वाः । प्र॑ति । प॒श्ये॑म् । सू॒र्य॑ ॥ ८ ॥

हे विचक्षण विद्वष्टः सूर्यं महि महत् ज्योतिस्तेजोविभ्रतं धारयन्तं भास्वंतं दीप्तिमन्तं चक्षु-
पेचक्षुपे सर्वेषां द्रष्टृणां चक्षुपे मयः सुखकरं बृहतोमहतः पाजसोबलवतः परिमहतोबलवतः सा-
मुद्रस्योदकस्योपरीत्यर्थः । आरोहन्तं त्वा त्वां जीवाश्विरं जीवन्तोवयं प्रति प्रतिदिनं पश्येम ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

यस्य॑ते॒विश्वा॑भु॒व॒नानि॑के॒तुना॒प्रचे॑र॒तेनि॒चवि॑शन्ते॒अ॒क्तुभिः॑ ।
अ॒ना॒गा॒स्त्वेन॑ह॒रिकेश॑सू॒र्याद्वा॒ह्म॒नोव॑स्य॒साव॑स्य॒सोदि॑हि ॥ ९ ॥

यस्य । ते । विश्वा । भुवनानि । केतुना । प्र । च । ईरते । नि ।

च । विशन्ते । अक्तुभिः । अनागाःस्त्वेन । हरिकेश ।

सूर्य । अह्नाऽअह्ना । नः । वस्यसावस्यसा । उत् । इहि ॥ ९ ॥

हे हरिकेश हरितवर्णकेश सूर्य यस्य ते तव केतुना प्रज्ञानेन विश्वा विश्वानि भुवनानि भूतजातानि प्रवेरते प्रकर्षेण गच्छन्ति अक्तुभिः रात्रिभिः निविशन्ते च विश्राम्यन्ति च स्वपन्तीत्यर्थः । सत्त्वं नोस्माकं अनागास्त्वेन अपराधवर्जितत्वेन वस्यसावस्यसा अत्यन्तश्रेयस्करेण वसुमचरेण वा अह्नाह्ना तेन तेन दिवसेनोदिहि उद्गच्छ ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

शंनोभवचक्षसाशंनोअह्नाशंभानुनाशंहिमाशंघृणेन ।

यथाशमध्वञ्छमसंदुरोणेत्सूर्यद्रविणंधहिचित्रम् ॥ १० ॥

शम् । नः । भव । चक्षसा । शम् । नः । अह्ना । शम् । भानुना ।

शम् । हिमा । शम् । घृणेन । यथा । शम् । अध्वन् । शम् । असत् ।

दुरोणे । तत् । सूर्य । द्रविणम् । धेहि । चित्रम् ॥ १० ॥

हे सूर्य त्वं चक्षसा तेजसा नोस्माकं शं सुखकरोभव अह्ना दिवसेन शं सुखकरोनोस्माकं भव भानुना रश्मिना च शं भवास्माकं सुखकरोभव । हिमा शैत्येन च शं भव घृणेन औष्ण्येन च शंकरोभव । यथा यादृशेन नोस्माकमध्वन् अध्वनि मार्गे शं भवति दुरोणे गृहे च शं सुखमसद्भवति तच्चित्रं पूजनीयं द्रविणं धनं धेह्यस्मभ्यं प्रयच्छ ॥ १० ॥

अथैकादशी—

अस्माकंदेवाउभयायजन्मनेशर्मयच्छतद्विपदेचतुष्पदे ।

अदत्पिवदूर्जयमानुमाशितंतदस्मेशंयोररपोदधातन ॥ ११ ॥

अस्माकंम् । देवाः । उभयाय । जन्मने । शर्म । यच्छत् । द्विःपदे ।
चतुःपदे । अदत् । पिवत् । ऊर्जयमानम् । आशितम् ।
तत् । अस्मे इति । शम् । योः । अरपः । दधातन ॥ ११ ॥

हे देवाः सूर्येणाभ्यनुज्ञातायूपमस्माकं द्विपदे मनुष्यात्मकाय चतुष्पदे पञ्चात्मकाय चो-
भयाय उभयविधाय जन्मने भूतजाताय शर्मं सुखं यच्छत दत्त । किञ्च यथास्पत्तुवादिकं अ-
दत् भक्षणीयं भक्षयत् पिवत् पानीयं पिवत् ऊर्जयमानं बलवन्तमिवात्मानमाचरदाशितं सुहितं
च भवति तथा अस्मे अस्माकं तत् शं रोगशांतिनिमित्तकं सुखं योर्विषययोगजनितं सुखं च
अरपः अपापं च दधातन प्रयच्छत ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

यद्देवाश्चक्रमजिह्वयांगुरुमनसोवाप्रयुतीदेवहेळनम् ।
अरावायोर्नोअभिदुच्छुनायतेतस्मिन्तदेनोवसवोनिधेतन ॥ १२ ॥ १३ ॥

यत् । वः । देवाः । चक्रम् । जिह्वया । गुरु । मनसः । वा । प्रयुती ।
देवहेळनम् । अरावा । यः । नः । अभि । दुच्छुनुद्यते ।
तस्मिन् । तत् । एनः । वसवः । नि । धेतन ॥ १२ ॥ १३ ॥

हे वसवोवासयितारोदेवाः वीर्युष्माकं वयं जिह्वया वाचा मनसः प्रयुती प्रयुत्या प्रयोगे-
ण उरु महदेवहेळनं देवक्रोधनं च यदेनश्चक्रम् अकार्ष्णं योस्मच्छत्रुर्नोस्मानभिप्रति अरावा
गमनवान् भूत्वादुच्छुनायते पापान्याचरति अस्मानुद्वेजयति वा तस्मिन्नस्मच्छत्रौ तदेनोस्माभिः
कृतं पापं निधेतन सूर्यस्याज्ञया निधत्त स्थापयतेत्यर्थः ॥ १२ ॥

॥ इति सप्तमस्याष्टमे त्रयोदशोवर्गः ॥ १३ ॥

अस्मिन्निति पञ्चर्चं नवमं सूक्तं जागतमैन्द्रं मुष्कविशिष्टइन्द्राख्यऋषिः । तथाचानुक्रांतं-
अस्मिन्नः पञ्चमुष्कवानिन्द्रइति । गतोविनियोगः । अपरे तु वाङ्मयाद्यायनकाअस्य सूक्तस्य
मुष्कवानिन्द्रोदेवता लुशऋषिरितिवर्णयति ।

तत्र प्रथमा—

अस्मिन्नेन्द्रपृत्सुतौ यशस्वति शिमीवति क्रन्दसि प्रावसातये ।
यत्र गोपाता धृषितेषु खादिषु विष्वक् पतन्ति दिद्यवो नृपात्स्ये ॥ १ ॥

अस्मिन् । नः । इन्द्र । पृत्सुतौ । यशस्वति । शिमीवति ।
क्रन्दसि । प्र । अव । सातये । यत्र । गोऽसाता । धृषितेषु ।
खादिषु । विष्वक् । पतन्ति । दिद्यवः । नृऽस्ये ॥ १ ॥

हे इन्द्र त्वं यशस्वति कीर्तिमति शिमीवति परस्परमहारत्नक्षणकर्मवति अस्मिन्नुपस्थिते
पृत्सुतौ संग्रामे क्रन्दसि सिहनादं करोषि । सातये धनराभाय प्राव नः अस्मान् परक्षसि च ।
कस्मिन्निवज्राह यत्र यस्मिन् गोपाता गोसातौ लब्धपशुके नृपासे नृणामभिभावुके च संग्रामे
खादिषु परस्परत्वादकेषु च योद्धृषु धृषितेषु धृष्टेषु सत्सु दिद्यवः आयुधानि विष्वक् सर्वतः पतन्ति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

सनः क्षुमन्तंसदने व्यूर्णुहि गोअर्णसं रयिर्मिन्द्रश्रवाय्यम् ।
स्यामं ते जयतः शक्रमेदिनो यथा वयमुश्मसि तद्दसो रुधि ॥ २ ॥

सः । नः । क्षुमन्तम् । सदने । वि । ऊर्णुहि । गोऽअर्णसम् ।
रयिम् । इन्द्र । श्रवाय्यम् । स्यामं । ते । जयतः । शक्र । मेदिनः ।
यथा । वयम् । उश्मसि । तत् । वसो इति । रुधि ॥ २ ॥

हे इन्द्र सप्तर्षीनुग्रहकत्वेन प्रसिद्धः त्वं नोस्माकं सदने गृहे क्षुमन्तं अन्नवन्तं शब्दवन्तं वा
गोअर्णसं गावोर्णउदकमिव प्रवृद्धायस्मिन् तं श्रवाय्यं श्रवणीयं रयिधनं व्यूर्णुहि विविधमा-
च्छादय । किंच हे वसो वासक शक्रेन्द्र जयतः शत्रुं ते तव प्रसादात् वयं मेदिनो मेदना युक्ताः
बलवन्तः स्वाप भवेम । किंवहूतया यथा यत् वयमुश्मसि कामयामहे तत्सर्वं रुधि कुरु ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

यो नो दास आर्यो वा पुरुषु ता देव इन्द्र युधये चिकेतति ।
अस्माभिष्टे सुपहाः सन्तु शत्रवस्त्वया वयं तान्वनुयाम संगमे ॥ ३ ॥
यः । नः । दासः । आर्यः । वा । पुरुःस्तुतु । अदेवः । इन्द्र ।
युधये । चिकेतति । अस्माभिः । ते । सुःसहाः । सन्तु ।
शत्रवः । त्वया । वयम् । तान् । वनुयाम् । सम्ःसंगमे ॥ ३ ॥

हे पुरुषुत बहुस्तुतेद् यो दासः कर्मकरः शूद्रः आर्यस्त्रैवर्णिको वा देवश्चान्योसुरो वा नो-
स्मान् युधये युद्धाय चिकेतति जानाति ते सर्वे शत्रवोस्मदरयस्ते तव प्रसादादस्माभिः सुसहाः
स्वभिभवाः संतु भवन्तु किंच वयं त्वया सहायेन तान् शत्रून् संगमे संग्रामे वनुयाम हन्यामः॥३॥

अथ चतुर्थी—

यो दध्रेभिर्हव्यो यश्च भूरिभिर्नृभिर्वा अभीके वरिवो विनृपात्ये ।
तं विस्वादे सस्त्रि मद्यश्रुतं नरं मर्वाञ्च मिन्द्रमवसे करामहे ॥ ४ ॥
यः । दध्रेभिः । हव्यः । यः । च । भूरिभिः । यः । अभीके ।
वरिवःऽवित् । नृःसस्त्रे । तम् । विःस्वादे । सस्त्रिम् । अद्य ।
श्रुतम् । नरम् । अर्वाञ्चम् । इन्द्रम् । अवसे । करामहे ॥ ४ ॥

नृसस्त्रे नृणामभिभावुके विस्वादे विशेषण भक्षके अभीके संग्रामे वरिवो विद धनस्य
लभको यद्वदो दध्रेभिः स्वल्पैर्हव्यो हातव्यो यश्च भूरिभिः बहुभिः हव्यः तं सस्त्रिं शक्तिं श्रुतं सर्वत्र
विख्यातं नरं नेतारमिन्द्रं अयास्मिन्नहनि अवसेस्मद्रक्षणाय अर्वाचमस्मदभिमुखं करामहे कर्मः॥४॥

अथ पञ्चमी—

स्ववृजं हित्वा मुहमिन्द्र शुश्रवा नानुदंष्ट्रं पशरध्रचोदनम् ।
प्रमुञ्चस्व परिकुत्सादिहा गंहिकिमुत्वावान्मुष्कयोर्वृद्धांसते ॥ ५ ॥ १४ ॥

स्वदृष्टजम् । हि । त्वाम् । अहम् । इन्द्र । शुश्रवं । अननुदम् ।
 वृषम् । रध्रचोदनम् । प्र । मुञ्चस्व । परि । कुत्सात् । इह । आ ।
 गृहि । किम् । ऊँ इति । त्वाऽवान् । मुष्कयोः । वृद्धः । आसते ॥ ५ ॥ १४ ॥

हे वृषभ कामानां वर्धकेंद्र स्ववृजं स्वयमेव छेतारं अननुदं अनपेक्षितवलानुपदानं रध-
 चोदनं राधकस्य चोदकं प्रेरकं त्वामहं लुशः शुश्रव अश्रौषं हि यस्मात्तस्मात् प्रमुञ्चस्व कुत्से-
 न वाधिशतेनांडयोर्वद्धमात्मानं बंधनादिमुञ्च । अथ परि सर्वतः परिवृतस्त्वं कुत्सात् कुत्सा-
 रूपादपेः इहास्मद्योगे आगहागच्छ किमु त्वावान् त्वत्सदृशोन्यः कश्चिन्मुष्कयोर्वद्ध आसते न
 कोप्येवाट्टशोनिर्लज्जः त्वचोन्योस्तीत्यभिप्रायः । तत्र शाट्ट्यायनकं कुत्सश्चलुशश्चेंद्रं व्यह्वयेतां
 सकुत्सस्याहवमागच्छत् तंशतेनवाग्निभिरांडयोरवध्नात् लुशोऽभ्यवदत् स्ववृजं हित्वामहमिन्द्रशुश्र-
 वानानुदंवृषभरध्रचोदनं प्रमुञ्चस्व परिकुत्सादिहागहि किमुत्वावान्मुष्कयोर्वद्ध आसत इति । ताः स-
 र्वाः संलुप्यलुशमभिप्रादुद्वदति । छंदोगब्राह्मणमपि कुत्सश्च लुशश्च युगपदिन्द्रमाहूतवंतौ स्वं-
 स्वंयज्ञं प्रत्यंगभावाय सखित्वाद्विदः कुत्सं प्रतिजगाम तं तु गतं वशित्वात् कुत्सोवधिशतेनांड-
 योरवध्नादिति ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्याष्टमे चतुर्दशोवर्गः ॥ १४ ॥

योवामिति चतुर्दशर्चं दशमं सूक्तं कक्षीवतोदुहिताघोपानाम ब्रह्मवादिनी ऋषिः अंत्या-
 त्रिष्टुप् शिष्टाजगत्यः अश्विनौ देवता । तथाचानुक्तांतं—योवांपलूना काक्षीवतीघोपाश्विनं हि
 त्रिष्टुवंतमिति । प्रातरनुवाकाश्विनशस्त्रयोजांगतेछंदसि इदमादीनि त्रीणि सूक्तानि । सूत्रितंच-
 योवांपरिज्मेति त्रीणि विश्विनोअद्येति ।

तत्र प्रथमा—

योवांपरिज्मासुदृदंश्विनारथोदोपासुपासोहव्योहविष्मता ।
 शश्वत्तमास्तमुवामिदंवयंपितुर्नानामसुहवंहवामहे ॥ १ ॥

यः । वाम् । परिज्मा । सुदृत् । अश्विना । रथः । दोपाम् ।
 उपसः । हव्यः । हविष्मता । शश्वत्तमासः । तम् । ऊँ इति ।
 वाम् । इदम् । वयम् । पितुः । न । नाम । सुहवंम् । हवामहे ॥ १ ॥

हे अश्विनाश्विनौ वां युवयोः परिज्मापरितोगंतासुवृत् सुष्ठु वर्तमानोयोरथोदोषां रात्रिं
उपसञ्च अहोरात्रयोरित्यर्थः हविष्मता यजमानेन हव्योह्वातव्यः वां युवयोः स्वभूतं सुहृत्वां
शोभनाह्वानं तमु तमेव रथं शश्वत्तमासोविशयेन चिरंतनावयं पितुर्न यथा पितुरिदं नामा त-
था हवामहे हवाम ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

चोदयंतं सूनृताः पिन्वतं धिय उत्पुंरन्धीरीरयंतं दुश्मसि ।

यशसं भागं कृणुत नो अश्विना सोमं न चारुं मघवत्सु न रुतम् ॥ २ ॥

चोदयंतम् । सूनृताः । पिन्वतम् । धियः । उत् । पुंरन्धीः । रयंतम् ।

तत् । दुश्मसि । यशसम् । भागम् । कृणुतम् । नः । अश्विना ।

सोमम् । न । चारुम् । मघवत्सु । नः । रुतम् ॥ २ ॥

हे अश्विना अश्विनौ युवां सूनृतावाचउपसोवा चोदयतं मेरयतं अस्माकं धियः क-
र्माणि च पिन्वतं पूरयतं पुंरन्धीर्वह्नीः प्रज्ञाश्चोदीरयतं उद्गमयतं मेरयतं उत्पादयतमित्यर्थः । तदेव-
द्ययमुश्मसि वयं कामयामहे । किंच नोस्माकं यशसं यशस्विनं भागं भजनीयं धनादिकं कृणुतं
कुरुतं । चारुं कल्याणं सोमं न तोषमिव नोस्मान्मघवत्सु धनवत्सु रुतं कुरुतं ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

अमाजुरंश्चिद्भवथोयुवंभगोनाशोश्चिदवितारापमस्यंचित् ।

अन्धस्यंचिन्नासत्याकृशस्यंचिद्युवामिदाहुर्भिपजांरुतस्यंचित् ॥ ३ ॥

अमाऽजुरः । चित् । भवथः । युवम् । भगः । अनाशोः । चित् ।

अवितारा । अपमस्यं । चित् । अन्धस्यं । चित् । नास्त्या ।

कृशस्यं । चित् । युवाम् । इत् । आहुः । भिपजा । रुतस्यं । चित् ॥ ३ ॥

हे नासत्या नासत्यौ युवं युवां अमाजुरश्विद पितृगृहे जूर्यन्त्याअपि दुर्भगायाघोषायाः
 भगोभवथः शोभनरूपेणात्मानं परिणमय्य पतिं दत्तवंतौ स्थइत्यर्थः । तथा च निगमांतरं—
 घोषायैचित्पितृपदेदुरोणेपतिंजूर्यन्त्याअश्विनावदत्तमिति । अनाशोश्विद अनशनस्याप्यवितारा
 रक्षितारौ युवां भवथः अपमस्य चिद जात्यादिनिष्ठदस्यापि रक्षितारौ भवथः अंधस्य
 चिद चक्षुर्विकलस्यापि रक्षितारौ भवथः कृशस्य चिद दुर्बलस्यापि रक्षितारौ भवथः । किंच
 युवामिद युवामेव ऋतस्यचिद यज्ञस्यापि भिषजा भिषजौ वैद्यावाहुर्विद्वांसः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

युवंच्यवानंसनयंयथारथंपुनर्युवानंचरथायतक्षथुः ।
 निघ्नौघ्नमूहथुरुज्यस्परिविश्वेत्तावांसवनेपुप्रवाच्या ॥ ४ ॥

युवम् । च्यवानम् । सनयम् । यथा । रथम् । पुनः । युवानम् ।
 चरथाय । तक्षथुः । निः । तौघ्नम् । ऊहथुः । अतृभ्यः । परि ।
 विश्वा । इत् । ता । वाम् । सवनेषु । प्रवाच्या ॥ ४ ॥

हे अश्विनौ युवं युवां सनयं पुराणं च्यवानमृषिं यथा रथं जीर्णरथमिव पुनर्युवानं त-
 रुणं चरथाय चरणार्थं तक्षथुः ततक्षथुः अकुरुतमित्यर्थः । तथाचयास्कः—युवां च्यवनं सनयं
 पुराणं यथारथं पुनर्युवानं चरणाय तक्षथुर्युवा प्रयौति कर्माणितक्षतिः करोतिकर्मेति । किंच युवां
 तौघ्नं तुग्रपुत्रं भुज्युमद्भ्यः परि समुद्रस्योपरि निरूहथुः । किंच वां युवयोर्विश्वा विश्वानि ता
 तानि कर्माणि सवनेषु यज्ञेषु प्रवाच्या प्रवाच्यानि प्रकर्षेण वक्तव्यानि ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

पुराणावांवीर्यां प्रब्रवाजनेथोहासथुर्भिषजामयोभुवा ।
 तावानुनव्यावर्वसेकरामहेयं नासत्याश्रदरिथ्यादधत् ॥ ५ ॥ १५ ॥

पुराणा । वाम् । वीर्या । प्र । ब्रव । जने । अथो इति । ह । आसथुः ।
 भिपजा । मयःऽभुवा । ता । वाम् । नु । नव्यौ । अवसे । करामहे ।
 अयम् । नास्त्या । यत् । अरिः । यथा । दधत् ॥ ५ ॥ १५ ॥

हे अश्विनौ वां युवयोः पुराणा पुराणानि वीर्या वीर्याणि जने लोके प्रवव प्रववीमि ।
 अथो अपिच हे नास्त्या नास्त्यौ युवां मयोभुवा सुखस्य भावयितारौ भिपजा भिपजौ वैद्यौ
 आसथुः वभूवथुः ता तौ वां युवामवसे रक्षणाय नव्यौ स्तुत्यौ नु क्षिप्रं करामहे कुर्मः अयम-
 रिर्गता पतिः यजमानोयथा श्रद्धवत् श्रद्धादिति ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्याष्टमे पञ्चदशोवर्गः ॥ १५ ॥

अथ षष्ठी—

इयंवांमहेशृणुतंमैअश्विनापुत्रायैवपितरामह्यंशिक्षतम् ।
 अनापिरज्ञाअसजात्यामतिःपुरातस्याअभिशास्तेस्वस्पृतम् ॥ ६ ॥

इयम् । वाम् । अहे । शृणुतम् । मे । अश्विना । पुत्रायैव ।
 पितरा । मह्यम् । शिक्षतम् । अनापिः । अज्ञाः । असजात्या ।
 अमतिः । पुरा । तस्याः । अभिशस्तेः । अव । स्पृतम् ॥ ६ ॥

हे अश्विना अश्विनौ वां युवामियं घोषाहं अहे आह्वयामि मे मम संवन्धिनमिममाह्वान
 शृणुतं श्रुत्वा चाह्वानं मह्यं पुत्रायैव यथा पुत्राय पितरा मातापितरौ तद्वत् शिक्षतं धनं दत्तं
 अनापिरवंधुरज्ञा अकृतज्ञा असजात्या अमतिः अश्रद्धेया चाभिशास्तिः मामागच्छति तस्याः
 अभिशस्तेः पुरा प्रागेव अवस्पृतं मामवपारयत् ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

युवरंथेनविमुदायशुन्ध्युवंन्यूह्युःपुरुमित्रस्ययोपंगाम् ।
 युवंहवैवधिमत्याअंगच्छतंयुवंसुपुतिचक्रथुःपुर्वन्धये ॥ ७ ॥

युवम् । रथेन । वि॒ष्टम॒दाय॑ । शु॒न्ध्यु॒वंम् । नि । ऊ॒ह॒थुः ।
 पुरु॒ष्टमि॒त्रस्य॑ । योष॑णाम् । यु॒वम् । ह॒वम् । व॒ध्नि॒ष्टम॒त्याः ।
 अ॒ग॒च्छ॒तम् । यु॒वम् । सु॒ष्टु॒तिम् । च॒क्र॒थुः । पु॒रम्॒धये ॥ ७ ॥

हे अश्विनौ युवं युवां पुरुमित्रस्य पुरुमित्रनामधेयस्य योषणां दुहितरं शुंध्युवं नाम जायां विमदाय विमदनामधेयाम ऋषये रथेन स्वसेनापरिवृतेन रथेन न्यूहथुः प्रापयतं विमदस्य गृहं नीतवन्तौ स्थइत्यर्थः । तथाचनिगमांतरं—यावर्भगायविमदायजायासेनाजुवान्यूहतूरथेनेति । किंच युवं युवां वधिमत्याः संग्रामे शत्रुभिः छिन्नहस्तायाहवमाह्वानमगच्छतं आगत्य तस्यै हिरण्मयं हस्तं प्रयच्छतं । तथाचनिगमांतरं—अजोहवोन्नासत्याकरावांमहेयामन्पुरुभुजापुरंधिः । श्रुतंतच्छासुरिववधिमत्याहिरण्यहस्तमश्विनावदत्तमिति । किंच युवं युवां पुरंधये बहुप्रज्ञायै वधिमत्यै सुपुतिं सुप्रसवं शोभनमैश्वर्यं वा चक्रथुः कृतवन्तौस्थः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

यु॒वंवि॒प्रस्य॑ज॒र॒णामु॒पेयु॒पःपु॒नःक॒लेर॑रु॒णु॒तंयु॒वद्वयः॑ ।
 यु॒वंव॒न्दन॑मृ॒श॒दादु॒दू॒पथ्यु॒यु॒वंस॒द्योवि॒श्व॒प॒ला॒मेत॑वे॒रुथः॑ ॥ ८ ॥
 यु॒वम् । वि॒प्रस्य॑ । ज॒र॒णाम् । उ॒प॒ष्टु॒यु॒पः । पु॒न॒रिति॑ । क॒लेः ।
 अ॒रु॒णु॒तम् । यु॒वत् । व॒र्यः । यु॒वम् । व॒न्दन॑म् । ऋ॒श॒दात् । उ॒त् ।
 ऊ॒प॒थुः । यु॒वम् । स॒द्यः । वि॒श्व॒प॒लाम् । ए॒त॒वे । रु॒थः ॥ ८ ॥

हे अश्विनौ युवं युवां विप्रस्य मेधाविनः जरणां जरां उपेयुपः उपगतवतः कलेः कलिनामधेयस्य ऋषेः वयः पुनरपि युवत् युवत्वयुक्तं अरुणुतं अकुरुतं । तथाचनिगमांतरं—कलियाभिर्विजानिदुवस्यथइति । किंच युवं युवां वन्दनं जायावियोगसंतापेन कूप-

१ ऋ० स० १.८.८. १ २ ऋ० स० १.८.१०. १ ३ हे अश्विनौ युव युवां जरणां जरां उपेयुपः उपेतस्य विप्रस्य पुत्रादिभिः परित्यक्तस्य ध्यवनाख्यस्य ऋषेः कले.कलेवरस्य युवत् युवासदृश वयः अरुणुत अकुरुत तथाचनिगमांतरं—जुजुष्योनासन्थोतवर्त्रिमापुचतद्रापि-मिवच्यवानात् । नातिरतजहितस्यायुदेसादित्यतिमरुणुतकनीनामिति । ४ ऋ० स० १.७.३५. १

पतितं वंदनाख्यमृषिमृशदाव कृपादुदूषथुः उदैरयतं । तथाचनिगमांतरं—उद्वंदनमैरयतंस्वहं-
शइति । किंच युवं युवां विशपलां खेलस्य राज्ञः सेनायां घोषीविशपलानाम काचिव स्त्री तां संग्रामे
शत्रुभिः छिनजघांसद्यस्तदैव एतवे गमनाय कथः अकुरुतं । तथाचनिगमांतरं—चरित्रं हि वेरिवा-
च्छेदिपणं माजाखेलस्यपरितक्म्यायां । सद्योजघामायसीं विशपलायै धनेहिते सतवेप्रत्यधत्तमिति ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

युवं हरेभं वृषणा गुहा हितमुदैरयतं ममृवांसं मश्विना ।

युवमृवीसं मुततसमत्रय ओमन्वन्तं चक्रथुः सप्तवधये ॥ ९ ॥

युवम् । ह । रेभम् । वृषणा । गुहा । हितम् । उत । ऐरयत्तम् ।

ममृवांसम् । अश्विना । युवम् । ऋवीसम् । उत । तप्तम् ।

अत्रये । ओमन्वन्तम् । चक्रथुः । सप्तवधये ॥ ९ ॥

हे वृषणा वपितारावश्विना अश्विनौ युवं युवां गुहा गुहायां हितं असुरैर्निहितं ममृवां-
सं धियमाणं रेभं रेभाख्यमृषिं उदैरयतं उत्तारितवंतौ स्थः । तथाचनिगमांतरं--दशरात्रीरशि-
नानवद्यूनवनद्धं श्रथितमप्स्वंतः । विप्रतरेभमुदनिप्रवृक्तमुन्निन्यथुः सोमपिवसुवेणेति । उत किंच
युवं युवां तप्तमृवीसं अग्निकुंडं अत्रये अत्रे रथाय ओमन्वन्तं अवनवन्तं चक्रथुः वृष्ट्या विशम-
प्य शीतं कृतवंतौ स्थइत्यर्थः । तथाचनिगमांतरं--हिमेनाग्निं सप्तवारयेथां पितुमतीमूर्जमस्मा अध-
त्तं । ऋवीसे अत्रिमश्विनावनोतमुन्निन्यथुः सर्वगणं स्वस्तीति । किंच युवां सप्तवधये अश्वमेधेन
राज्ञा केनचिदपराधेन काष्ठमयमंजूषायां निहितस्य सप्तवधिनामधेयस्य ऋषेरथाय चक्रथुः मं-
जूषोद्घाटनं कृतवंतौ स्थइत्यर्थः । तथाचनिगमांतरं--विजिहीष्ववनस्पतेयोनिः सूर्यं तया इव ।
श्रुतमेअश्विना हवं सप्तवधिमंचतमिति ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

यु॒वं श्वे॒तं पे॒दवे॑ श्वि॒ना श्वे॒न न॒वभि॒र्वाजै॑र्न॒वती॑ च॒वाजि॒नम् ।
च॒र्क॒त्यं द॒दधु॑र्द्रा॒वय॑त्स॒खं भ॒गं न॒नृभ्यो॑ ह॒व्यं म॒योभु॑वं ॥ १० ॥ १६ ॥

यु॒वम् । श्वे॒तम् । पे॒दवे॑ । अ॒श्वि॒ना । अ॒श्वम् । न॒व॒भिः । वा॒जैः ।
न॒व॒ती । च॒ । वा॒जि॒नम् । च॒र्क॒त्यम् । द॒दधुः॑ । द्र॒व॒यत्स॒खम् ।
भ॒गम् । न॒ । नृ॒भ्यः । ह॒व्यम् । म॒यः॒ऽभु॑वं ॥ १० ॥ १६ ॥

हे अश्विनाश्विनौ युवं युवां पेदवे पेदुनामधेयाय राज्ञे श्वेतं श्वेतवर्णं वाजिनं वलिनं नवभिर्नवती नवत्या चाश्वैः सहितं चर्कत्यं संग्रामाणां अत्यर्थं कर्तारं शत्रूणां जेतारं वा द्रवयत्सखं शत्रुसखानां द्रावयितारं हव्यं ह्यातव्यं मयोभुवं सुखस्य भावयितारं अश्वं नृभ्योमनुष्येभ्योभगं न भजनीयं धनमिव ददधुः प्रायच्छतं ॥ १० ॥

॥ इति सप्तमस्याष्टमे षोडशोवर्गः ॥ १६ ॥

अथैकादशी—

न॒तं रा॑जा॒नाव॒दि॒ते कु॒तश्च॒न न॑ना॒हो अ॒श्रोति॑ दु॒रितं॑ न॒किं भ॒यम् ।
य॒मं श्वि॒ना सु॒हवा॑ रु॒द्रव॑र्त॒नी पु॒रोर॑थं कृ॒णु॒थः प॒त्यां स॒ह ॥ ११ ॥

न॒ । तम् । रा॒जा॒नौ । अ॒दि॒ते । कु॒तः । च॒न॒ । न॒ । अ॒हः । अ॒श्रो॒ति॒ ।
दुः॒ऽदु॒तम् । न॒किः । भ॒यम् । यम् । अ॒श्वि॒ना । सु॒ह॒वा । रु॒द्र॒व॒र्त॒नी
द॒ति॒ रु॒द्र॒व॒र्त॒नी । पु॒रः॒ऽर॒थम् । कृ॒णु॒थः । प॒त्या॒ । स॒ह ॥ ११ ॥

हे राजानावीश्वरौ अदिते अदीनौ सुहवा स्वाह्वानौ रुद्रवर्तनी स्तोत्रयुक्तमार्गौ हे अश्विना अश्विनौ युवां यं जनं पुरोरथं अग्रतोरथं पठ्या सह स्वर्धरे कृणुथः कुरुथः तंजनं कुतश्चन कुवोपि अहः पापं नाश्रोति नय्यामोति दुरितं दुर्गतिरपि नाश्रोति नकिः नच भयं प्राप्नोति ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी-

आतेनयातुमनसोजवीयसारथ्यंवामृभवश्चक्रुरश्विना ।

यस्ययोगेदुहिताजायतेदिवउभेअहनीसुदिनेविवस्वतः ॥ १२ ॥

आ । तेन । यातुम् । मनसः । जवीयसा । रथम् । यम् । वाम् ।

ऋभवः । चक्रुः । अश्विना । यस्य । योगे । दुहिता । जायते । दिवः ।

उभे इति । अहनी इति । सुदिने इति सुदिने । विवस्वतः ॥ १२ ॥

हे अश्विनाश्विनौ वां युवयोर्यं रथं ऋभवश्चक्रुः अकार्षुः यस्य रथस्य योगे संबंधे सति दिवोदुहितोपाः जायते मादुर्भवति यस्य च योगे विवस्वतोभास्करादुभे अहनी अहोरात्रे सुदिने शोभने जायेते तेन रथेन मनसोपि जवीयसा वेगवत्तरेणायातं युवामागच्छत-
मस्मान् ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी-

तावर्तिर्यातज्युषाविपर्वतमपिन्वतशयवेधेनुमश्विना ।

दृकस्यचिद्वर्तिकामन्तरास्याद्युवंशर्चीभिर्गसिताममुञ्चतम् ॥ १३ ॥

ता । वर्तिः । यातुम् । ज्युषां । वि । पर्वतम् । अपिन्वतम् । शयवे ।

धेनुम् । अश्विना । दृकस्य । चित् । वर्तिकाम् । अन्तः । आस्यात् ।

युवम् । शर्चीभिः । गसिताम् । अमुञ्चतम् ॥ १३ ॥

हे अश्विना अश्विनौ ता तौ युवां ज्युषा जयशीलेन रथेन पर्वतं अर्द्धिपति वर्तिर्माणं वियातं विविधं गच्छथः । तथाचनिगमांतरं-विज्युषारथ्यायातमर्द्धिश्रुतंहवंवृषणावधिमत्याइ-
ति । किंच युवं शयवे शयोरर्थाय धेनुं अपिन्वतं निवृत्तप्रसवां वृद्धां गां प्रभूतस्य पयसोदो-

ग्रीहीकृतवन्तौ स्थइत्यर्थः । तथाचनिगमांतरं--युवंधेनुंशयवेनाधितायापिन्वतमश्विनापूर्व्यार्यं । किंच युवं युवा वृकस्यांतरनुप्रविष्टां ग्रसितां वृकेण ग्रस्तां वर्तिकां वर्तिकानामचटका तामास्याद वृकस्य मुखात् शचीभिः प्रज्ञाभिः कर्मभिर्वा अमुंचतं अमोचयतं । तथाचनिगमांतरं--अजो-
हवीदश्विनावर्तिकावामास्त्रोपरस्तीममुंचतंवृकस्येति ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी--

एतंवांस्तोममाश्विनावकर्मार्तक्षामभृगवोनरथम् ।

न्यमृक्षामयोपणांनमर्यै नित्यंनसूनुतनयंदधानाः ॥ १४ ॥ १७ ॥

एतम् । वांम् । स्तोमम् । अश्विनौ । अकर्म । अर्तक्षाम । भृगवः ।

न । रथम् । नि । अमृक्षाम् । योपणाम् । न । मर्यै । नित्यम् ।

न । सूनुम् । तनयम् । दधानाः ॥ १४ ॥ १७ ॥

हे अश्विनौ वां युवयोः एतं यथोक्तं स्तोमं स्तोत्रं अकर्म अकुर्म तदेवाह--भृगवोन भृ-
गवश्च रथं अर्तक्षाम वयं स्तोत्रं संस्कृतवन्तः कर्मयोगाद्भवोभृगवउच्यते । अथवा रथकारा-
भृगवः । किंच वयं नित्यं शाश्वतं तनयं यागादीनां कर्मणां तनितारं सूनुं न औरसं पुत्र-
मिव स्तोमं दधानाधारयंतोमर्यै मनुष्ये न्यमृक्षाम युवयोः स्तुतिं नितरां संस्कृतवन्तः । तत्रदृष्टां-
तः--योपणां न यथा जायां तद्वदित्यर्थः ॥ १४ ॥

॥ इति सप्तमस्याष्टमे सप्तदशोवर्गः ॥ १७ ॥

रथंयांतमित्तिचतुर्दशर्चमेकादशं सूक्तं काक्षीवत्याघोपायाआर्यं जागतमाश्विनं । रथंयां-
तमित्यनुकांतं । प्रातरनुवाक्काश्विनशस्त्रयोरुक्तोविनियोगः ।

तत्र प्रथमा--

रथंयान्तंकुहकोहंवांनराप्रतिद्युमन्तंसुवितायंभूपति ।

प्रातर्यावाणंविभ्वैविशेविशेवस्तोर्वस्तोर्वहमानंधियाशभि ॥ १ ॥

रथम् । यान्तम् । कुहं । कः । ह । वाम् । नुरा । प्रति । युष्मन्तम् ।
सुविताय । भूषति । प्रातः । श्यावानम् । विश्वम् ।
विशेऽविशे । वस्तोः । वस्तोः । वहमानम् । धिया । शमि ॥ १ ॥

हे नरा कर्मणां नेतारावश्विनौ वां युवयोः संबंधिनं युमतं दीप्तिमतं पातयावाणं यत्
प्रति विलंबेन प्रातः काले गंतारं विश्वं विश्वं व्यापिनं विशेविशे सर्वेषु मनुष्येषु वस्तोर्वस्तोः
अन्वहं वहमानं धनं प्रापयंतं यान्तं गच्छंतं रथं कुह कस्मिन् देशे कोह कः खलु यजमानः शमि
यज्ञरूपे कर्मणि धिया स्तुतिरूपेण कर्मणा सुवितायाभ्युदयार्थं प्रतिभूषति अलंकरोति क-
स्मिन्देशे यज्ञे कोन्यो यजमानोयुवां स्तुतिभिर्हविर्भिश्च पूजितवान् येनास्मद्यज्ञं प्रति विलंबेना-
गतवन्तौ स्थित्यभिप्रायः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

कुहंस्विद्वोपाकुहवस्तोरश्विनाकुहाभिपित्वंकस्तःकुहोपतुः ।
कोवांशयुत्राविधवेवदेवरंमर्यंनयोपांरुणुतेसधस्यआ ॥ २ ॥

कुहं । स्वित् । दोपा । कुहं । वस्तोः । अश्विना । कुहं ।
अभिपित्वम् । करतः । कुहं । ऊपतुः । कः । वाम् । शयुत्रा ।
विधवाऽद्व । देवरम् । मर्यम् । न । योपा । रुणुते । सधस्य । आ ॥ २ ॥

हे अश्विनाश्विनौ कुहस्वित् कस्विद्वोपारावौ भवथद्विगुणः बृह वस्तोः क वा दिवा
भवथः कुह क वाभिपित्वमभिप्राप्तिं करतः कुरुथः कुह करा कुरुथः इत्यर्थः । किंच वां युवां
कोयजमानः सधस्थे सहस्थाने वेद्यारव्ये आरुणुते आकुरुते अर्चयन्नाभंमायाभिमुखीकुरुते-
ति । तत्र दृष्टान्तौदर्शयति—शयुत्रा शयने विधवेव यथा सृष्टवन्ना द्यौर्देवरं भवन्त्रावरं
अभिमुखीकरोति । मर्यं न यथा च सर्वं मनुष्यं योषा सर्वा द्यौर्भोगक्रांतेभिमुखी कुरुते
तद्वदित्यर्थः । तथाच यास्कः—कस्विद्वोपा भवथः कदिवा अर्चयन्नाभं कुरुथः कवन्त्रावरं
शयने विधवेव देवरं देवरः कस्माद्वितीयोवरउच्यते विदवादिद्वितीयाश्विना विदवादिद्वितीयाश्विना

वनोद्वेति चर्मशिराअपिवा धवइति मनुष्यनाम तद्वियोगाद्विधवा देवरो दीव्यतिकर्मा मर्योमनु-
ष्योमरणधर्मा योषायौतेराकुरुते सहस्थानेइति ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

प्रा॒तर्ज॑रेथेज॒रणे॒व॒का॒प॒या॒व॒स्तो॑र्व॒स्तो॑र्य॒ज॒ता॒ग॒च्छ॒थो॒गृ॒हम् ।
कस्य॑ध्व॒स्त्राभ॑वथःकस्य॑वान॒रारा॑जपु॒त्रे॒व॒स॒व॒ना॒व॒ग॒च्छ॒थः ॥ ३ ॥

प्रा॒तः । ज॒र॒थे । ज॒र॒णा॒इ॒व । का॒प॒या । व॒स्तोः॒व॒स्तोः । य॒ज॒ता ।
ग॒च्छ॒थः । गृ॒हम् । कस्य॑ । ध्व॒स्त्रा । भ॒व॒थः । कस्य॑ ।
वा । न॒रा । रा॒ज॒पु॒त्रा॒इ॒व । स॒व॒ना । अ॒व । ग॒च्छ॒थः ॥ ३ ॥

हे नरा नेतारावभ्विनौ युवां प्रातः प्रातःकाले जरथे स्तोत्रभिः स्तूपेथे । तत्र दृष्टांतः—ज-
रणेव यथाजरणावैश्वर्येण वृद्धौ राजानौ कापया प्रातः प्रबोधकस्य बंदिनोवाणी कापा तथा
स्तूपेते तद्वदित्यर्थः । किंच वस्तोर्वस्तोरन्वहं यजता यद्यप्यौ युवां गृहं यजमानस्य मंदिरं ग-
च्छथः प्राप्नुथः तौ युवां कस्य यजमानसंबन्धिनो दोषस्य ध्वस्त्रा ध्वंसकौ विनाशयितारौ भ-
वथः कस्य यजमानस्य सवना सवनानि राजपुत्रेव राजकुमाराविव युवामवगच्छथः प्राप्नुथः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

यु॒वांमृ॒गे॒व॒वा॒र॒णा॒मृ॒ग॒ण्य॒वो॒दो॒पा॒व॒स्तो॑र्ह॒वि॒पा॒नि॒ह्व॑यामहे ।
यु॒वं॒हो॒त्रा॑मृ॒तृ॒था॒जु॒ह्व॑ते॒न॒रे॒पं॒ज॒ना॑यवहथःशुभ॑स्पती ॥ ४ ॥

यु॒वा॒म् । मृ॒गा॒इ॒व । वा॒र॒णा । मृ॒ग॒ण्य॒वः । दो॒पा । व॒स्तोः ।
ह॒वि॒पा । नि । ह्व॒या॒म॒हे । यु॒व॒म् । हो॒त्रा॒म् । ऋ॒तु॒इ॒था । जु॒ह्व॑ते ।
न॒रा । इ॒प॒म् । ज॒ना॑य । व॒ह॒थः । शु॒भः । प॒ती इति ॥ ४ ॥

हे अश्विनौ युवां वारणा वारणौ मृगेव यथा शार्दूलौ मृगण्यचोमृगयवः तद्वदयं दोषा रात्रौ वस्तोरहनि च हविषा निह्वयामहे नियमेन ह्वयामः । किंच हे नरा नेतारावश्विनौ युवं युवां ऋतुथा कालेकाले होत्रामाहुतिं जुह्वते जुह्वति यजमानादितिशेषः । किंच युवां शुभ्रः शुभ्रस्य वृष्ट्युदकस्य पती स्वामिनौ संतौ जनाय जनार्थमिषं अन्नं वहथः प्रापयथः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

युवांहघोपापर्यश्विनायतीराज्ञ ऊचेदुहितापृच्छेवांनरा ।
भूतमेअहंउतभूतमक्तवेश्वावतेरथिनेशक्तमर्वते ॥ ५ ॥ १८ ॥

युवाम् । ह । घोपा । परि । अश्विना । यती । राज्ञः । ऊचे ।
दुहिता । पृच्छे । वाम् । नरा । भूतम् । मे । अह्ने । उत । भूतम् ।
अक्तवे । अश्वेवते । रथिने । शक्तम् । अर्वते ॥ ५ ॥ १८ ॥

हे नरा नेतारावश्विनौ युवां ह खलु परि परितोयती गच्छंती राज्ञोदीप्तस्यकक्षीवतोदुहिता पुत्री घोषा घोषारख्या अहमूचे संनिहितेभ्योवृद्धेभ्यः उक्तवत्यस्मि । किंच वां युवां पृच्छे वृद्धान् संनिहितान् कीदृशावश्विनाविति पृच्छामि । तथा सति मे मम अह्ने दिवसाय दिवसनिर्वर्त्यकर्मणे भूतं भवतं । उतापिच अक्तवे राज्ञ्यै रात्रिनिर्वर्त्यकर्मणे भूतं भवतं । तथाश्वावते अश्वयुक्ताय रथिने रथवतेचार्वते भ्रातृव्याय शक्तं निरसनेशक्तौ भवतं ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्याष्टमेष्टादशोवर्गः ॥ १८ ॥

अथ षष्ठी—

युवंकवीष्टुःपर्यश्विनारथंविशोनकुत्सोजरितुर्नशायथः ।
युवोर्हमक्षापर्यश्विनामध्वासाभरतनिष्कृतंनयोपणा ॥ ६ ॥

युवम् । कवी इति । स्थः । परि । अश्विना । रथम् । विशः । न ।
कुत्सः । जरितुः । नशायथः । युवोः । ह । मक्षा । परि । अश्विना ।
मधु । आसा । भरत । निःस्कृतम् । न । योपणा ॥ ६ ॥

हे अश्विनाश्विनौ कथी क्रांतदर्शिनौ युवं युवां रथं परिष्ठः परितोभवथः । अथ जरितुः स्तोतुः यज्ञं पतिगमनाय नशायथः रथं प्रामुथः । तत्र दृष्टांतः—विशोमनुष्यः कुत्सोन यथा कुत्सर्धेद्रश्च सरथमधितिष्ठतः । तथाच मंत्रांतरं—यासिकुत्सेनसरथमवस्युस्तोदोवातस्यहर्षेरीशानइति । किंच हे अश्विनाश्विनौ युवोर्हं युवयोः खलु स्वभूतं मधु मक्षा मक्षिका आसा आस्येन परिभरत विभर्ति । तत्रदृष्टांतः—निष्कृतं न यथा निष्कृतं संस्कृतं मधु योषणा नारी तददित्यर्थः । तथाचमंत्रांतरं—उतस्यावांमधुमन्मक्षिकारपन्मदेसोमस्यौशिजोहुवन्मयीति ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

युवंहंभुज्युंयुवमश्विनावशंयुवंशिंजारमुशनामुपारथुः ।

युवोरावापरिसख्यमासतेयुवोरहमवसासुन्नमाचके ॥ ७ ॥

युवम् । ह । भुज्युम् । युवम् । अश्विना । वशम् । युवम् । शिंजारम् ।

उशनाम् । उप । आरथुः । युवोः । रावा । परि । सख्यम् ।

आसते । युवोः । अहम् । अवसा । सुन्नम् । आ । चके ॥ ७ ॥

हे अश्विनाश्विनौ युवं ह युवां खलु भुज्युं समुद्रमध्ये विपन्ननावं तुमपुत्रं भुज्युमुपा-
रथुः उत्तारयितुमुपगतवंतौ भवथः । किंच युवं युवां वशंहस्तिवलेन शत्रुभिः पराजयमानं वशना-
मधेयं राजानं रक्षणायोपारथुः । किंच युवं युवां शिजारं अग्निं अग्निकूटादुत्तारयितुं उशनां
कमनीयां स्तुतिं च श्रोतुं उपारथुः । तथाच मंत्रांतरं—अग्निंशिजारमश्विनेति । किंच युवोर्यु-
वयोः सख्यं मित्रत्वं रावा हविषां प्रदाता यजमानः पर्यासते पर्यास्ते छांदसोवचनव्यत्य-
यः । किंच युवोर्युवयोः अवसा रक्षणेनाहं घोषा सुन्नं सुत्वं आचके कामये ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

युवंहंकृशंयुवमश्विनाशयुंयुवंविधन्तंविधवांमुरुष्यथः ।

युवंसुनिभ्यःस्तनयन्तमश्विनापमजमूर्णुथससास्यम् ॥ ८ ॥

युवम् । ह । कृशम् । युवम् । अश्विना । शयुम् । युवम् । विधन्तम् ।
विधवांम् । उरुष्यथः । युवम् । सनिःभ्यः । स्तनयन्तम् ।
अश्विना । अप । व्रजम् । ऊर्णुथः । सप्तःआस्यम् ॥ ८ ॥

हेअश्विना अश्विनौ युवं युवां ह खलु कृशं दुर्बलं कृशानामधेयं वा उरुष्यथः रक्षथः ।
किंच युवं युवां शयुं शयुनामानघृषिं उरुष्यथः । किंच युवं युवां विधन्तं परिचरन्तं मानुष्यं
विधवां चापतिकां वधिमतीं योधीं स्त्रियं चोरुष्यथः । किंच हे अश्विनाअश्विनौ युवं युवां स्त-
नयन्तं शब्दं कुर्यन्तं सप्तास्यं सर्पणशीलद्वारं व्रजं मेघं व्रजः चरुरितिमेघनामस्तु पाठात् । सनि-
भ्योहविषां दातव्यः अपोर्णुथः विवृतद्वारं कृतवन्तौ स्थदत्यर्थः ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

जनिष्टयोषापतयत्कनीनकोविचारुहन्वीरुधोदंसनाअनु ।
आस्मैरीयन्तेनिवनेवसिन्धवोस्माअह्वैभवतितत्पतित्वनम् ॥ ९ ॥
जनिष्ट । योषां । पतयत् । कनीनकः । वि । च । अरुहन् । वीरुधः ।
दंसनाः । अनु । आ । अस्मै । रीयन्ते । निवनाइव । सिन्धवः ।
अस्मै । अह्वै । भवति । तत् । पतित्वनम् ॥ ९ ॥

हे अश्विनौ युवयोः प्रसादादियं घोषा योषा स्त्रीगुणोपेता सुभगाजनिष्ट जाता अस्याः
समीपं कनीनकः कन्याकामः पतिः पतयत् पततु अस्मै कनीनकाय युवयोर्दंसना अनुवृष्टि-
लक्षणानि कर्माणि लक्ष्यकृत्य वीरुधः ओषधयोविचारुहन् विरोहन्तु प्रादुर्भवन्तु । अस्मै कनी-
नकाय निवनेव प्रवणेनेव सिन्धवउदकानि आरीयन्ते अभिगच्छन्ति तद्वत् तावीरुधोभिगच्छन्तु ।
किंच अह्वै केनाप्यहंतव्यायास्मै कनीनकाय तत्संभोगसमर्थं पतित्वनं यौवनं भवति भवतु ॥९॥

अथ दशमी-

जीवन्तुविमयन्तेअध्वरेदीर्घामनुप्रासिर्तिदीधियुनरः ।
वामंषितृभ्योयद्दंसमेरिरेमयःपतिभ्योजनयःपरिष्वजै ॥१०॥११॥

जीवम् । रुदन्ति । वि । मयन्ते । अध्वरे । दीर्घाम् । अनु । प्रसंसितिम् ।
 दीधियुः । नरः । वामम् । पितृभ्यः । ये । इदम् । समष्टुरिरे ।
 मयः । पतिभ्यः । जनयः । पस्विस्वजे ॥ १० ॥ १९ ॥

हे अश्विनौ युवयोरनुग्रहाय ये नरः पतयोजायानां जीवं जीवनमुद्दिश्य रुदन्ति रोदने
 नापि जायानां जीवनमेव आशासतइत्यर्थः । ताजायाअध्वरे यज्ञे विमयन्ते निवेशयन्ति च ।
 किंच तासु दीर्घा महतीं प्रसितिं भुजयोः प्रबंधनमनुदीधियुः अनुदधति इदं वामं वननीयमप-
 त्यं पितृभ्यः समेरिरे संप्रेरयन्ति तेभ्यः पतिभ्योजनयोजायाः परिष्वजे परिष्वंगार्थं मयः सुखं
 कुर्वतीतिशेषः ॥ १० ॥

॥ इति सप्तमस्याष्टमे एकोनविंशोवर्गः ॥ १९ ॥

अथैकादशी—

नतस्यविद्वत्तदुपुप्रवोचतियुवाहयद्युवत्याःक्षेतियोनिपु ।
 प्रियोस्त्रियस्यष्टपभस्यरेतिनोगृहंगमेमाश्विनातदुश्मसि ॥ ११ ॥

न । तस्य । विद्वत् । तत् । उँ इति । सु । प्र । वोचत् । युवा । ह ।
 यत् । युवत्याः । क्षेति । योनिपु । प्रियः उँस्त्रियस्य । ष्टपभस्य ।
 रेतिनः । गृहम् । गमेम् । अश्विना । तत् । उश्मसि ॥ ११ ॥

हे अश्विनाश्विनौ तस्य तत् सुखं वयं न विद्वत् न जानीम तत्सुखं यूयं सु सुष्ठु प्रवो-
 चत । बहुवचनं पूजार्थं युवा ह तरुणः खलु मत्पतिः युवत्या यौवनान्वितायामम योनिपु
 गृहेषु यत् क्षेति निवसतीति । किंच प्रियोस्त्रियस्य प्रियपुत्रेष्टृषभस्य सेतुः रेतिनोरेतस्विनोम-
 त्ततेगृहं गमेम गच्छेम वयंतद्गृहमुश्मसि कामयामहे ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी—

आवांमगन्तुमतिर्वाजिनीवसून्याश्विनाहृतुसुकामाअयंसत ।
 अमृतंगोपामिथुनाशुंमस्पतीप्रियाअर्यम्णोदुर्याअशीमहि ॥ १२ ॥

आ । वा॒म् । अ॒ग॒न् । सु॒ष्ट॒म॒तिः । वा॒जि॒नी॒व॒सू इति वाजिनीवसू ।

नि । अ॒श्वि॒ना । ह॒त॒इ॒सु । का॒माः । अ॒यं॒स॒त॒ । अ॒भू॒त॒म् । गो॒पा ।

मि॒थु॒ना । शु॒भः । प॒ती इति । प्रि॒याः । अ॒र्य॒म्णः । दु॒र्या॒न् । अ॒शी॒म॒हि ॥ १२ ॥

हे वाजिनीवसू अन्नधनौ शुभस्पती उदकस्य स्वामिनौ हे अश्विनाश्विनौ मिथुना मिथुनौ परस्परसहितौ वां युवां सुमतिरागन् आगच्छतु ह्रस्वस्मदीयेषु हृदयेषु कामाः अन्न-
लाभाः न्ययंसत नियम्यन्तां । किंच युवां गोपामम गोपापितारावभूतं भवतं । अपिच प्रियाः
सत्योवयं अर्यम्णः पत्युः दुर्यान् गृहान् अशीमहि प्राप्नुयाम ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशी-

ताम॑न्द॒साना॑मनु॒पोदु॒रो॒ण॒आध॑त्त॒र॒यि॒स॒ह॒वी॒रं॒व॒च॒स्य॒वे ।

कृ॒तं॒ती॒र्थं॒सु॒प्र॒पा॒णं॒शु॒भ॒स्प॒ती॒स्था॒णु॒पं॒प॒थे॒ष्टा॒म॒प॒दु॒र्म॒ति॒ह॒न्त॒म् ॥ १३ ॥

ता । म॒न्द॒साना । मनु॑पः । दु॒रो॒णे । आ । ध॒त्त॒म् । र॒यि॒म् । स॒ह॒वी॒र॒म् ।

व॒च॒स्य॒वे । कृ॒त॒म् । ती॒र्थ॒म् । सु॒प्र॒पा॒न॒म् । शु॒भः । प॒ती इति ।

स्था॒णु॒म् । प॒थे॒इ॒स्था॒म् । अ॒प॒ । दुः॒ष्ट॒म॒ति॒म् । ह॒न्त॒म् ॥ १३ ॥

हे अश्विनौ मंदसाना मंदसानौ ता तौ युवां मनुषोमनुष्यस्य मत्पतेर्दुरोणे गृहे वचस्यवे
युष्मदस्तुतिकामायै महं सहवीरं पुत्रादिसहितं रयिं धनं आधत्तं स्थापयतं । किंच हे अश्वि-
नौ शुभस्पती उदकस्य स्वामिनौ युवां पतिगृहं गच्छंत्यामम तीर्थं पानाय सुप्रपाणं कृतं कुरु-
तं । किंच युवां पथेष्टां मार्गस्थं स्थाणुं वृक्षं दुर्मतिं दुर्बुद्धिं परिपंथिनंचापहन् अपगमयतं ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशी-

क॑स्वि॒द॒द्य॒क॒त॒मा॒स्त्र॒श्वि॒ना॒वि॒क्षु॒द॒स्त्रा॒मा॒द॒ये॒ते॒शु॒भ॒स्प॒ती ।

क॑इ॒नि॒धे॒मे॒क॒त॒म॒स्य॑ज॒ग॒म॒तु॒वि॒प्र॒स्य॒वा॒य॒ज॒मा॒न॒स्य॒वा॒गृ॒ह॒म् ॥ १४ ॥ २० ॥

क॑ । स्वि॒त् । अ॒द्य । क॒त॒मा॒सु॑ । अ॒श्वि॒ना॒ । वि॒क्षु॒ । द॒स्त्रा॒ । मा॒द॒ये॒ते॒

इति । शु॒भः । प॒ती इति । कः । इ॒म् । नि । ये॒मे॒ । क॒त॒म॒स्य॑ ।

ज॒ग॒म॒तुः । वि॒प्र॒स्य॑ । वा॒ । य॒ज॒मा॒न॒स्य॑ । वा॒ । गृ॒ह॒म् ॥ १४ ॥ २० ॥

हे अश्विनाश्विनौ दक्षा दर्शनीयौ शुभस्पती उदकस्य पती स्वामिनौ भवंतौ कस्वित्
कस्थितौ जनपदे अद्यास्मिन्नहनि कतमासु कासु विशु प्रजासु मादयेते आत्मानं वर्पयतः ।
किंच कोयजमानर्धमेनौ युवां नियमे नियच्छति । किंच भवंतौ कतमस्य विप्रस्य मेधाविनः
स्तोतुर्वा यजमानस्य वा गृहं जग्मतुः गतवंतौ ॥ १४ ॥

॥ इति सप्तमस्याष्टमे विंशोवर्गः ॥ २० ॥

समानमितिवृत्तं द्वादशं सूक्तं घोषायाः पुत्रस्य सुहस्यस्यार्वं जागतमाश्विनं अनुक्रां-
तं च—समानंवृत्तंसुहस्योघौषेयइति । प्रातरनुवाकाश्विनशस्त्रयोरुक्तेविनियोगः ।

तत्र प्रथमा—

समानमुत्थं पुरुहूतमुक्थ्यं रथं त्रिचक्रं सर्वनागनिग्मतम् ।
परिज्मानं विद्व्यं सुवृत्तिभिर्व्यं व्युष्टा उपसो हवामहे ॥ १ ॥

समानम् । ऊँ इति । त्यम् । पुरुहूतम् । उक्थ्यम् । रथम् ।
त्रिचक्रम् । सर्वना । गनिग्मतम् । परिज्मानम् । विद्व्यम् ।
सुवृत्तिभिः । व्यम् । विष्टुष्टाः । उपसः । हवामहे ॥ १ ॥

हे अश्विनौ युवयोः समानम् साधारणमेव त्वं तं पुरुहूतं बहुभिराहुतं उक्थ्यं पशस्यं
त्रिचक्रं सर्वना सर्वनानि यज्ञान् गनिग्मतं प्रतिगच्छतं परिज्मानं परितोगतारं विद्व्यं यज्ञ-
हितं रथं उपसोव्युष्टौ सुवृत्तिभिः सुष्टु दोषवर्जिताभिः स्तुतिभिः व्यं हवामहे
आह्वयामः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

प्रातर्युजं नासत्याधितिष्ठथ प्रातर्यावाणं मधुवाहं न रथम् ।
विशो येन गच्छंथो यज्वरी न राकीरे श्विं यज्ञं होतृमन्तमश्विना ॥ २ ॥

प्रातः युजम् । नासत्या । अधि । तिष्ठथः । प्रातः यावानम् ।
मधुवाहनम् । रथम् । विशः । येन । गच्छंथः । यज्वरीः । नरा ।
कीरेः । चित् । यज्ञम् । होतृमन्तम् । अश्विना ॥ २ ॥

हेनासत्या नासत्यभूतौ सत्यस्य प्रणेतारौ वा नरा नेतारावश्विनौ युवां प्रातर्युजं प्रातः-
काले अश्वैर्युज्यमानं प्रातर्यावाणं प्रातर्गन्तारं मधुवाहनं मधुनोष्टतस्य वाहकं तं रथं अधितिष्ठथः
आरोहथइत्यर्थः । यज्वरीर्यजनशीलाः विशः प्रजाः येन रथेन गच्छथः येन च कीरेश्वित्
स्तोतुरपि होतुमंतं ऋत्विग्युक्तं यज्ञं गच्छथः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

अध्वर्युवा॒मधु॑पाणि॒सुह॑स्यं॒मग्नि॑ध॒वाधृत॑दक्षं॒दमू॑नसम् ।
विप्र॑स्यवा॒यत्सर्व॑नानि॒गच्छ॑थोत्॒आया॑तं॒मधु॑पेयं॒मश्वि॑ना ॥ ३ ॥ २१ ॥

अध्व॒र्युम् । वा॒ । मधु॑पाणिम् । सु॒ह॒स्यम् । अ॒ग्नि॒धम् । वा॒ ।
धृत॑दक्षम् । दमू॑नसम् । विप्र॑स्य । वा॒ । यत् । सर्व॑नानि । गच्छ॑थः ।
अतः॑ । आ । या॒तम् । म॒धु॒पेय॑म् । अ॒श्वि॒ना ॥ ३ ॥ २१ ॥

हे अश्विनौ युवां मधुपाणिं सोमपाणिमध्वर्युं वा सुहस्यं सुहस्यनामानमृषिं मां धृतदक्षं
धृतदक्षं दमूनसं दानमनसं अग्निधं वा ऋत्विग्विशेषमायातं । तदेवदर्शयति—यत् यद्यपि विप्र-
स्यान्यस्य मेधाविनः सर्वानि यज्ञान् गच्छथः तथाप्यतः तेभ्योयज्ञेभ्योमधुपेयमस्माकं सो-
मात्मकं पेयमायातमन्वागच्छतं ॥ ३ ॥

॥ इति सप्तमस्याष्टमे एकविंशोवर्गः ॥ २१ ॥

अस्तेवैत्येकादशर्चं त्रयोदशं सूक्तं आंगिरस्य कृष्णाख्यस्यार्षं वैष्टभमैन्द्रं । अनुक्रांतं च—
अस्तेवैकादश कृष्णइति । आभिष्ठविकेषूक्थेषु स्तोमवृद्धौदं सूक्तं ब्राह्मणाच्छंसिनआवापार्थं
सूत्रितं च—यज्ञेदिवइतिसक्ते अस्तेवसुप्रतरमिति ।

तत्र प्रथमा—

अस्ते॑व॒सुप्र॑तरं॒लाय॑मस्य॒न्मूर्प॑न्नि॒वप्र॑भ॒रास्तो॑मं॒मस्मै॑ ।
धा॒चावि॑प्रास्तर॒त्वाचं॑म॒र्योनि॑रा॒मय॑जरि॒तःसो॑म॒मिन्द्र॑म् ॥ १ ॥

अस्तांश्च । सु । प्र॒क्ष॒त॒स्म । ला॒य॒म् । अ॒स्य॑न् । भू॒प॑न्श्च । प्र ।
 भ॒र॒ । स्तोम॑म् । अ॒स्मै । वा॒चा । वि॒प्राः । त॒र॒त॒ । वाच॑म् । अ॒र्यः ।
 नि । र॒म॒य॒ । ज॒रि॒त॒रि॒ति॒ । सोमे॑ । इन्द्र॑म् ॥ १ ॥

प्रतरं प्रवृद्धतरं लायं संश्लेषणं हृदयवेधिन् शरं सु सुप्तु अस्यन् क्षिपन् अस्तेव
 यथा क्षेप्ता धानुष्कोभूपन्निव यथावालंकारमलंकुर्वन्नलंकर्ता तद्वद स्तोममस्मादंद्राय प्रभर
 प्रापय । हे अंतरात्मन् त्वमितिशेषः । किंच हे विप्रामेधाविनीयूयं वाचा स्तुत्या अर्यः अरेः
 शत्रोर्वाचं तरत निदरां तरत निराकुरुतइत्यर्थः । हे जरितः स्तातस्त्वं मे सोमयागे इन्द्रं निरमय
 क्रीडय ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

दोहे॑न॒गामु॑प॒शिक्षा॑स॒खायं॑प्र॒बोध॑यज॒रित॑ज॒रि॒मिन्द्र॑म् ।
 कोशं॑न॒पूर्ण॑व॒सुना॑न्य॒ष्टमा॑च्यव॒यम॑घ॒देया॑य॒शूर॑म् ॥ २ ॥

दोहे॑न । गाम् । उप॑ । शि॒क्ष॒ । स॒खाय॑म् । प्र । बो॒ध॒य॒ । ज॒रि॒तः॒ ।
 जा॒र॒म् । इन्द्र॑म् । कोश॑म् । न । पूर्ण॑म् । व॒सु॒ना । नि॒ष्ट॒क॒ष्टम् ।
 आ । च्य॒व॒य॒ । म॒घ॒दे॒याय॑ । शूर॑म् ॥ २ ॥

हे जरितस्त्वं दोहेन कामानां दोहनार्थं गां गोत्सवं सखायं मियमिन्द्रमुपशिक्ष वशं नय ।
 किंच जारं भूतानां जरयितारमिन्द्रं प्रबोधय स्तुतिभिः प्रबुद्धं कुरु । किंच पूर्णमुदकेन पूरितं
 कोशं न पात्रमिव वारिभिः वसुना हिरण्यादिना धनेन न्युष्टं नौचैर्गतं शूरं वीरमिन्द्रं मघदेयाय
 धनदानाय च्यवय अभिमुखं कुर्वित्यर्थः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

किम॑द्व॒त्वा॒मघ॑वन्मो॒जमा॑द्भुःशि॒र॒गि॒हि॒मा॒शि॒श॒य॑त्वांशृ॒णोमि॑ ।
 अ॒म॒न्त्स॒वती॑म॒म॒धीर॑स्तु॒रा॒क्र॒व॒सु॒वि॒दं॒म॒ग॒मिन्द्रा॑म॒रानः॑ ॥ ३ ॥

किम् । अ॒द्र । त्वा । म॒घ॒ध्वन् । भो॒जम् । आ॒हुः । शि॒शी॒हि । मा ।
शि॒शय॑म् । त्वा । शृ॒णो॒मि । अ॒म॒स्वती । म॒र्म । धीः । अ॒स्तु ।
श॒क्र । व॒सु॒वि॒दम् । भ॒गम् । इ॒न्द्र । आ । भ॒र । नः ॥ ३ ॥

अंगेति सामान्याह्वानं अंग हे मघवन् धनवन् शक्रेद्रत्वा त्वां किं किमर्थं भोजं स्तोतृणां भोजकमभीष्टदमाहुः सर्वे विद्वांसः यदि न ददासीत्यध्याहारः तस्माद्ददास्येव स्तोतृभ्यो धनानीत्यर्थः तथासति मा मां स्तोतारं शिशीहि धनदानेन तीक्ष्णीकुरु । त्वा त्वां शिशयं स्तोतृणां संस्कर्तारं शृणोमि । किंच मम धीर्वृद्धिः अमस्वती कर्मवत्पस्तुभवतु । किंच नोस्माकं वसुविदं धनस्य लभकं भगं भाग्यमाभर आहर ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

त्वा॒जना॑म॒म॒स॒त्ये॒ष्विन्द्र॑सन्त॒स्था॒ना॒वि॒ह्व॑यन्ते॒समी॑के ।
अ॒त्रा॒यु॒जं॒कृ॒णु॒ते॒यो॒ह॒विष्मा॒न्ना॒सु॒न्वता॑स॒ख्यं॒व॒ष्टि॒शूरः॑ ॥ ४ ॥

त्वाम् । जनाः । म॒म॒स॒त्येषु॑ । इ॒न्द्र । स॒म॒स॒त्स्थानाः॑ । वि ।
ह्व॒यन्ते॑ । स॒म॒स॒ईके॑ । अ॒त्र । यु॒जम् । कृ॒णु॒ते । यः । ह॒विष्मा॑न् ।
न । अ॒सु॒न्वता॑ । स॒ख्यम् । व॒ष्टि । शूरः॑ ॥ ४ ॥

हे इन्द्र त्वां जनाममसत्येषु संग्रामेषु विह्वयन्ते विविधमाह्वयन्ति सहायार्थं । एतदेव दर्शयति—समीके युद्धे संवस्थानाः सम्यक् तिष्ठन्तो जनाविह्वयन्त इति । अत्रास्मिन्नाह्वाने सशूरो वीर इन्द्रस्ते युजं सत्वायं कृणुते कुरुते यो हविष्मान् भवति असुन्वता सोमाभिषवमकुर्वता पुरुषेण सह सख्यं सखित्वं न षष्टि न कामयेते ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

ध॒नं॒न॒स्प॒न्द्रं॒व॒हु॒लं॒यो॒अ॒स्मै॒ती॒व्वा॒न्तो॒मौ॒आ॒सु॒नो॒ति॒प्रय॑स्वान् ।
त॒स्मै॒श॒त्रू॒न्सु॒तु॒का॒न्प्रा॒तर॒हो॒नि॒स्व॒ष्ट्रा॒न्यु॒वति॑ह॒न्ति॒वृ॒त्रम् ॥ ५ ॥ २२ ॥

धनम् । न । स्पृन्द्रम् । बहुलम् । यः । अस्मै । तीव्रान् । सोमान् ।
 आसुनोति । प्रयत्नान् । तस्मै । शत्रून् । सुस्तुकान् । प्रातः ।
 अह्नः । नि । सुस्तुष्टान् । युवति । हन्ति । वृत्रम् ॥ ५ ॥ २२ ॥

प्रयत्नान् हविष्मान् योजमानः स्पंदं स्पंदनशीलं गवाश्वादिकं बहुलं प्रभूतं धनं न
 यथा धनं दरिद्राय पात्रभूताय दातुं संस्कारोति तद्वदस्मादंदाय तीव्रान् तीव्ररसान् सोमानासु-
 नोति अभिषुणोति अभिषवाख्येन संस्कारेण संस्कारोति तस्मै यजमानाय प्रातरह्नः पूर्वाह्नः
 सुस्तुकान् सुपेरणान् शोभनपुत्रान्वा स्वष्टान् ज्ञानायुधान् शत्रून् नियुवति सइंद्रः पृथक्करोति ।
 किंच वृत्रं तदीयमुपद्रवं हंति हिनस्ति ॥ ५ ॥

इति सप्तमस्याष्टमे द्वाविंशोवर्गः ॥ २२ ॥

अथ षष्ठी-

यस्मिन्वृषं दधिमाशंसमिन्द्रेयः शिश्रायं मघवा कामं मुस्मे ।
 आराच्छित्सन्मयतामस्य शत्रुर्न्यस्मै द्युम्ना जन्यान्मन्ताम् ॥ ६ ॥

यस्मिन् । वृषम् । दधिम् । शंसम् । इन्द्रे । यः । शिश्रायं ।
 मघवा । कामम् । अस्मे इति । आरात् । चित् । सन् । जयताम् ।
 अस्य । शत्रुः । नि । अस्मै । द्युम्ना । जन्या । नमन्ताम् ॥ ६ ॥

यस्मिन्निन्द्रे वषं घोषेयाः सुहृत्स्याः शंसं स्तुतिं दधीम विदधीमः । यश्च मघवा धनवानि-
 द्रोस्मेस्मास्तु काममभिलाषं शिश्राय श्रयति अस्पेन्द्रस्य शत्रुरारात् दूरएव संश्रित सन्नपि भ-
 यतां विभेत् । किंचास्मादंदाय जन्या जन्यानि शत्रुजनपदभवानि द्युम्ना द्युम्नानि अन्यानि नि-
 नमतां प्रह्वीभवन्तु भोजनीयानि भवन्त्वित्यर्थः ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी-

आराच्छत्रुमपवाधस्वदूरमुग्रोयः शंवं पुरुहूततेन ।
 अस्मेधे ह्रियवं मद्रोमं दिन्द्रकृधी धियं जरित्रे वा जर्जरात् ॥ ७ ॥

आ॒रात् । श॒त्रुम् । अ॒र्प । वा॒ध॒स्व । दू॒रम् । उ॒यः । यः । श॒म्बः ।
पु॒रु॒ऽहू॒त् । ते॒न । अ॒स्मे इति॑ । धे॒हि । यव॑ऽमत् । गो॑ऽमत् ।
इ॒न्द्र । रु॒धि । धि॒यम् । ज॒रि॒त्रे । वा॒ज॑ऽरत्नाम् ॥ ७ ॥

हे पुरुहूत बहुभिराहूतेन तव यउयउदूर्णः शंबोवजः तथाच यास्कः—शंबइति वज्रनाम शमयतेर्वा शायतेर्वा इति^१ । तेन वज्रेण शत्रुमस्मदरिं आरात् अस्मात्समीपात् दूरमपवाधस्व त्वमपगमय । किंच अस्मे अस्मास्तु यवमत् यवयुक्तं गोमद्गोयुक्तं च धनं धेहि निधेहि । किंच जरित्रे स्तोत्रे मह्यं वाजरत्नां रमणीयानां धियं कर्म रुधि कुरु ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

प्र॒यम॒न्त॒र्दृ॒ष॒स॒वा॒सो॒अ॒ग॒म॒न्ती॒वाः॒सो॒मा॒व॒हु॒ला॒न्ता॒स॒इ॒न्द्र॒म् ।
ना॒हं॒दा॒मा॒नं॒म॒घ॒वा॒निर्य॑स॒न्नि॒सु॒न्व॒ते॒व॒ह॒ति॒भूरि॑वा॒मम् ॥ ८ ॥

प्र । यम् । अ॒न्तः । दृ॒ष॒स॒वा॒सः । अ॒ग॒म॒न् । ती॒वाः । सो॒माः ।
व॒हु॒ल॒ऽअ॒न्ता॒सः । इ॒न्द्र॒म् । न । अ॒हं । दा॒मा॒नम् । म॒घ॒ऽवा॑ । नि ।
य॒स॒त् । नि । सु॒न्व॒ते । व॒ह॒ति॒ । भूरि॑ । वा॒मम् ॥ ८ ॥

अंतर्जठरे यमिन्द्रं वृषसवासः वृषसवाः अग्नौ सोमस्य वर्षितृभिरध्वर्युभिरभिषुतास्तीवास्तोत्ररसावहुलांतासोवहुलमन्त्रादिकमते येभ्यः तेवहुलांताः सोमाः प्राग्मन् प्रगच्छन्ति । समघषा धनवानिन्द्रः दामानं दातारं यजमानं नाह नैव नियंसत् नियच्छति किंतु सुन्वते सोमाभिषवं कुर्वते यजमानाय भूरि अधिकं वामं वननीयं धनं निवहति निवरां प्रापयति ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

उ॒त॒प्र॒ह्ना॒म॒ति॒दी॒व्या॒ज॒या॒ति॒कृ॒तं॒न॒श्व॒घ्नी॒वि॒चि॒नो॒ति॒का॒ले ।
यो॒दे॒व॒का॒मो॒न॒ध॒ना॒रु॒ण॒द्वि॒स॒मि॒त्तं॒रा॒या॒रु॒ज॒ति॒स्व॒धा॒वा॒न् ॥ ९ ॥

उ॒त । प्र॒हाम् । अ॒ति॒इ॒दी॒व्यं । ज॒या॒ति॒ । क॒तम् । यत् । श्व॒घ्नी ।
 वि॒इ॒चि॒नो॒ति॒ । काले । यः । दे॒व॒इ॒कामः । न । धना॑ । रु॒ण॒द्धि॒ ।
 स॒म् । इ॒त् । त॒म् । रा॒या । सृ॒ज॒ति॒ । स्व॒धा॒इ॒वान् ॥ ९ ॥

उतापिचेंद्रः प्रहां प्रहंतास्मतिदीव्यः अतिरभिपूजितार्थं वर्तते दीव्यतिर्गत्यर्थः अभिपूजि-
 तं गमयित्वा जयाति जयति । किंच यत् यथा अत्र प्रकारवचनप्रत्ययस्य लोपोद्गम्यः ।
 श्वघ्नीकितवः कृतं कृतसमयं प्रति कितवं कितवानां मध्ये विचिनोति परीक्ष्यगृह्णाति तद्वर्दिन्द्रः
 काले युद्धकाले बलवंतं शत्रुं परीक्ष्य वधार्थं गृह्णातीत्यर्थः । किंच योमनुष्योदेवकामोदेवान् यष्टुं
 स्तोतुं वाभिष्टापवान् भवति तस्यार्थाय धना धनानि न रुणद्धि नावृणोति नाच्छादयतीत्यर्थः ।
 किंतु प्रकाशयति स्वधावान् बलवानिन्द्रः तं देवकामं राया धनेन संसृजतीव संयाजयत्येव ॥९॥

अथ दशमी—

गोभि॑ष्ट्रे॒मामा॑ति॒दुरे॒वां॒यवे॑न॒क्षुधं॑पुरु॒हूत॑वि॒श्वाम् ।
 व॒यं॒राज॑भिःप्र॒थमा॑धना॒न्यस्मा॑केन॒वृज॑ने॒नाज॑येम ॥ १० ॥

गोभिः । त्रेम । अमंतिम् । दुःष्टेष्वाम् । यवेन । क्षुधम् ।
 पुरु॒हूत॑ । वि॒श्वाम् । व॒यम् । राज॑इ॒जिः । प्र॒थमाः ।
 धना॑नि । अ॒स्माके॑न । वृ॒जने॑न । ज॒येम॒ ॥ १० ॥

हे पुरुहूत बहुभिराहूतैर्द तव प्रसादात् दुरेवां दुष्टागमनां दारिद्र्यादागताममतिं दुर्बुद्धिं
 वयं घोपेयाः सुहृत्स्यागोभिः पशुभिस्तरेम निस्तरेम । किंच यवेन विश्वा व्याप्तां क्षुधं त्रेम ।
 किंच प्रथमा मुख्यानि धनानि राजभिर्धनानामीश्वरैर्लभेमहीतिशेषः । यद्वा प्रथमावयमिति सं-
 बंधः किंचास्माकेन अस्मदीयेन वृजनेन वलेन जयेम शत्रूनिविशेषः ॥ १० ॥

अथैकादशी—

वृ॒ह॒स्प॒तिर्नः॑परि॒पातु॑प॒श्वा॒दुतो॑त्तर॒स्मा॒दध॑रा॒दघा॑योः ।
 इन्द्रः॑पु॒रस्ता॑दु॒तम॑ध्य॒तो नः॑सखा॒सर्वि॑भ्यो॒वर्षि॑वः॒कृणो॑तु ॥ ११ ॥ २३ ॥

बृहस्पतिः । नः । परि । पातु । पश्चात् । उत । उत्तरस्मात् ।
अधरात् । अघश्योः । इन्द्रः । पुरस्तात् । उत । मध्यतः । नः ।
सखा । सखिभ्यः । वरिवः । कृणोतु ॥ ११ ॥ २३ ॥

पश्चात्पश्चितः उतापिच उत्तरस्मात् उत्तरतः अधरात् दक्षिणतश्च योषायुरागच्छति
तस्मादघायोः पापकाच्छत्रोर्नोस्मान् बृहस्पतिः परिपातु । उतापिचन्द्रः पुरस्तात् पूर्वतो मध्यतश्च
योषायुरागच्छति तस्मादघायोर्नोस्मान् परिपातु । किंच सत्वासखिभूतैर्द्रः सखिभ्यः प्रियेभ्यो
स्मभ्यं वरिवोधनं कृणोतु करोतु ॥ ११ ॥

॥ इति सप्तमस्याष्टमे त्रयोविंशोवर्गः ॥ २३ ॥

॥ इति दशमे मंडले तृतीयोऽनुवाकः ॥ ३ ॥

चतुर्थेऽनुवाके अष्टादश सूक्तानि तत्राच्छामइत्येकादशर्चं प्रथमं सूक्तं दशम्येकादशौ
त्रिष्टुभौ शिष्टाजगत्यः पूर्ववदपि देवते । तथा चानुक्रांतं—अच्छामे द्वित्रिष्टुवंतं त्विति । उक्थ्ये ब्रा-
ह्मणाच्छंसिनस्तृतीयसवनेऽतत्सूक्तं । सूत्रितंच—अच्छामइंद्रबृहस्पतेयुवमिंद्रश्चवस्वइति याज्ये
इति । पृष्ठयेहन्यप्येतत्सूक्तं । सूत्रितंच—अच्छामइंद्रमिति नित्यमैकाहिकमिति ।

तत्र मथमा—

अच्छामइन्द्रं मतयः स्वविदः सध्रीचीर्विश्वाऽशतीरनूपत ।
परिष्वजन्ते जनयो यथा पतिर्मर्यं न शुन्ध्युं मघवानमूतये ॥ १ ॥

अच्छ । मे । इन्द्रम् । मतयः । स्वः । विदः । सध्रीचीः । विश्वाः ।
अशतीः । अनूपत । परि । स्वजन्ते । जनयः । यथा । पतिम् ।
मर्यम् । न । शुन्ध्युम् । मघवानम् । ऊतये ॥ १ ॥

आंगिरसस्य कृष्णस्य मे मम स्वविदः सर्वस्य लंभायिभ्यः सध्रीचीः संगताः विश्वान्याप्ताः
अशतीः कामयमानाः मतयः स्तुतयः इंद्रमच्छानूपत अभिष्टुवंति । किंच जनयोजायाः यथा पतिं

उ॒त । प्र॒हाम् । अ॒ति॒द्दी॒व्ये । ज॒या॒ति॒ । क॒ृतम् । यत् । श्व॒द्ग्री ।
वि॒द्चि॒नो॒ति॒ । क॒ाले । यः । दे॒व॒कामः । न । ध॒ना । रु॒ण॒द्धि ।
सम् । इत् । तम् । रा॒या । सृ॒ज॒ति॒ । स्व॒धा॒वान् ॥ ९ ॥

उतापिचेंद्रः प्रहां प्रहंतामतिदीव्यः अतिरभिपूजितार्थं वर्तते दीव्यतिर्गत्यर्थः अभिपूजितं गमयित्वा जयाति जयति । किंच यत् यथा अत्र प्रकारवचनप्रत्ययस्य लोपोद्बन्धः । श्वद्ग्रीकितवः कृतं कृतसमर्थं प्रति कितवं कितवानां मध्ये विचिनोति परीक्षयगृह्णाति तद्वर्दिदः काले युद्धकाले बलवन्तं शत्रुं परीक्षय वधार्थं गृह्णातीत्यर्थः । किंच योमनुष्योदेवकामोदेवान् यष्टुं स्तोतुं वाभिलाषवान् भवति तस्यार्थाय धना धनानि न रुणद्धि नावृणोति नाच्छादयतीत्यर्थः । किंतु प्रकाशयति स्वधावान् बलवानिन्द्रः तं देवकामं राया धनेन संसृजतीव संयाजयत्येव ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

गोभि॒ष्टरे॒माम॑ति॒दुरे॒वा॒यवे॑न॒क्षुधं॑पुरु॒हूत॑वि॒श्वाम् ।
व॒यं॒राज॑भिःप्र॒थ॒मा॒धना॑न्य॒स्माके॑न॒वृ॒जने॑नाजयेम ॥ १० ॥

गो॒भिः । त॒रे॒म् । अ॒म॒तिम् । दुः॒ऽए॒वा॒म् । यवे॑न । क्षु॒धम् ।
पु॒रु॒हू॒तम् । वि॒श्वाम् । व॒यम् । रा॒ज॑भिः । प्र॒थ॒माः ।
ध॒ना॒नि । अ॒स्माके॑न । वृ॒जने॑न । ज॒ये॒म् ॥ १० ॥

हे पुरुहूत बहुभिराहूतेंद्र तव प्रसादात् दुरेवां दुष्टागमनां दारिद्र्यादागताममर्तिं दुर्बुद्धिं वयं घोषेयाः सुहृत्पापोभिः पशुभिस्तरेम निस्तरेम । किंच यवेन विश्वां व्याप्तां क्षुधं तरेम । किंच प्रथमा मुख्यानि धनानि राजभिर्धनानामीश्वरैर्लभेमहीतिशेषः । यद्वा प्रथमावयमिति संबन्धः किंचास्माकेन अस्मदीयेन वृजनेन बलेन जयेम शत्रूनितिशेषः ॥ १० ॥

अथैकादशी—

बृ॒ह॒स्प॒तिर्नः॑परि॒पातु॑प॒श्वा॒दु॒तो॒त्तर॑स्मा॒दध॑रा॒दघा॑योः ।
द॒न्द्रेः॒पु॒रस्ता॑दु॒तम॑ध्य॒तो॒नः॒सखा॑स॒खि॒भ्यो॒वरि॑वः॒कृ॒णोतु॑ ॥ ११ ॥ २३ ॥

बृहस्पतिः । नः । परि । पातु । पश्चात् । उत । उत्तरस्मात् ।
अधरात् । अघ्नयोः । इन्द्रः । पुरस्तात् । उत । मध्यतः । नः ।
सखा । सखिभ्यः । वरिवः । कृणोतु ॥ ११ ॥ २३ ॥

पश्चात्पश्चिमतः उतापिच उत्तरस्मात् उत्तरतः अधरात् दक्षिणतश्च योषायुरागच्छति
तस्मादघायोः पापकाच्छत्रोर्नोस्मान् बृहस्पतिः परिपातु । उतापिचन्द्रः पुरस्तात् पूर्वतोमध्यतश्च
योषायुरागच्छति तस्मादघायोर्नोस्मान् परिपातु ! किंच सखासखिभूतैर्द्रः सखिभ्यः मित्रेभ्यो
स्मभ्यं वरिवोधनं कृणोतु करोतु ॥ ११ ॥

॥ इति सप्तमस्याष्टमे त्रयोविंशोवर्गः ॥ २३ ॥

॥ इति दशमे मंडले तृतीयोऽनुवाकः ॥ ३ ॥

चतुर्थेऽनुवाके अष्टादश सूक्तानि तत्राच्छामइत्येकादशर्चं प्रथमं सूक्तं दशम्येकादश्यौ
त्रिष्टुभौ शिष्टाजगत्यः पूर्ववदपिदेवते । तथाचानुक्रांतं—अच्छामे द्वित्रिष्टुवंतंत्विति । उक्त्ये ब्रा-
ह्मणाच्छंसिनस्तृतीयसवनेऽतस्तूक्तं । सूत्रितंच—अच्छामइंद्रबृहस्पतेयुवमिंद्रश्चवस्वइति याग्ये
इति । षष्ठ्येहन्यप्येतस्तूक्तं । सूत्रितंच—अच्छामइंद्रमिति नित्यमैकाहिकमिति ।

तत्र प्रथमा—

अच्छामइन्द्रंमृतयःस्वर्विदःसध्रीचीर्विश्वाऽशतीरनूपत ।
परिष्वजन्तेजनयोयथापतिर्मर्यनशुन्ध्युमघवानमृतये ॥ १ ॥

अच्छं । मे । इन्द्रम् । मृतयः । स्वःऽविदः । सध्रीचीः । विश्वाः ।
अशतीः । अनूपत । परि । स्वजन्ते । जनयः । यथा । पतिम् ।
मर्यम् । न । शुन्ध्युम् । मघवानम् । उतये ॥ १ ॥

आंगिरसस्य कृष्णस्य मे मम स्वर्विदः सर्वस्य लंभयिष्यःसध्रीचीः संगताः विश्वाव्याताः
अशतीः कामयमानाः मृतयः स्तुतयःइंद्रमच्छानूपत अभिष्टुर्वति । किंच जनयोजायाः यथा पतिं

भर्तारं मयं न यथा च मनुष्यं सुंध्युं शुद्धं दोषरहितं मघवानं धनवंतमूतयेरक्षणार्थं परिष्वजते
आलिङ्गति तद्वदिदं मे स्तुतयः परिष्वजते ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

नघात्वद्रिगपवेति मे मनस्वे इत्कामं पुरुहूतशि श्रय ।

राजेवदस्म निपदोधि बर्हिष्यस्मिन् सुसोमे वपानमस्तुते ॥ २ ॥

न । घ । त्वद्रिक् । अप । वेति । मे । मनः । त्वे इति । इत् । कामम् ।

पुरुहूत् । शिश्रय । राजा इव । दस्म । नि । सदः । अधि ।

बर्हिषि । अस्मिन् । सु । सोमे । अवपानम् । अस्तु । ते ॥ २ ॥

हे पुरुहूत बहुभिराहूत दस्म दर्शनीयेन्द्र त्वद्रिक् त्वदभिमुखं मे मदीयं मनोन घनत्वत्वपवेति
त्वत्तोषगच्छति । किंच ते इत् त्वय्येव काममभिलापं शिश्रय स्थापयामि । किंच राजेव ईश्वर-
इव बर्हिष्यधि निपदः निपीदः । किंच ते तवास्मिन् सोमे सुशोभनं अवपानमस्तु भवतु ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

विपूवृदिन्द्रो अमन्तेरुत क्षुधः स इद्रा यो मघवा वस्व ईशते ।

तस्येदिमे प्रवणे सप्तसिन्धवो वयो वर्धन्ति वृषभस्य शुष्मिणः ॥ ३ ॥

विपुष्टत् । इन्द्रः । अमन्तेः । उत । क्षुधः । सः । इत् । रायः ।

मघवा । वस्वः । ईशते । तस्य । इत् । इमे । प्रवणे । सप्त ।

सिन्धवः । वयः । वर्धन्ति । वृषभस्य । शुष्मिणः ॥ ३ ॥

इन्द्रः अमतेरस्माकं दुर्बुद्धेः प्रजापहारिण्याः पिपासायावा विपूवृत् विष्वग्वर्तको भवतु ।
उतापिच क्षुधोबुभुक्षायाः विपूवृद्भवतु । किंच स इत् स एव मघवा धनवानिन्द्रो वस्वो वासयितुः
रायो धनस्य ईशते ईष्टे । किंच वृषभस्य वर्धितुः शुष्मिणः बलवतः तस्येव इन्द्रस्यैव इमे प्रसिद्धाः
सप्त सप्तसंख्याकाः सिन्धवोनयः प्रवणे देशे वयोनं वर्धन्ति वर्धयन्ति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

वयो॒नवृ॒क्षं॑ सु॒पला॒शमा॑स॒दन्त॑सोमा॑स॒इन्द्रं॑ म॒न्दिनं॑ श्व॒मूष॑दः ।

प्रे॒पा॒मनी॑कं॒शव॑सा॒दावि॑द्युत॒ह्रिद॑स्त्वं॒मन॑वे॒ज्योति॑रा॒र्यम् ॥ ४ ॥

वयः । न । वृक्षम् । सु॒पला॒शम् । आ । अ॒स॒दन् । सोमा॑सः । इन्द्रं॑ ।

म॒न्दिनः॑ । च॒मू॒ष॒दः । प्र । ए॒षाम् । अनी॑कम् । शव॑सा ।

दावि॑द्युतत् । वि॒दत् । स्वं । मन॑वे । ज्योतिः॑ । आ॒र्यम् ॥ ४ ॥

वयोन यथा पक्षिणः सुपलाशं शोभनपर्णं वृक्षमासदन् आसीदंति तद्वन्मन्दिनोमदकरा-
श्वमूषदश्चमसंपात्रेषु स्थातारः सोमासः सोमाः इन्द्रमासदन् आसीदंति अधितिष्ठतीत्यर्थः । ए-
षामिन्द्रमधितिष्ठतां सोमानां शवसा वेगेन युक्तमनीकमग्रं प्रदविद्युतव प्रघोतते । किंचापमिन्द्रः
स्वः स्वात्मना आर्यं मेर्यं ज्योतिरादित्याख्यं तेजोमनवे मनुष्येभ्योविदत् प्रयच्छतु ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी—

कृतं॑ न॒श्वघ्नी॑ वि॒चिनो॑ति॒देव॑ने॒संवर्ग॑यन्म॒घवा॑सूर्य॒जय॑त् ।

नत॑त्ते॒अन्यो॑अनु॒वीर्य॑शक॒न्पु॒रा॒णो॑म॒घव॑न्भोत॒नूत॑नः ॥ ५ ॥ २४ ॥

कृतम् । न । श्वघ्नी । वि । चिनोति । देवने । सम्॒वर्ग॑म् । यत् ।

म॒घ॒श्वा । सूर्य॑म् । जय॑त् । न । तत् । ते । अ॒न्यः । अनु॑ । वी॒र्य॑म् ।

श॒क॒त् । न । पु॒रा॒णः । म॒घ॒श्व॒न् । न । उ॒त । नू॒त॑नः ॥ ५ ॥ २४ ॥

श्वघ्नी परस्वानां हन्ता कितवेदेवने घूते कृतं न यथा हतं विचिनोति तद्वदिन्द्रः सूर्यं
भृगयते । कदेत्यत आह—यद्यदा मघवा धनवानिन्द्रः संवर्गं सम्पक्व वृष्टेः वर्जयितारं सूर्यमादित्यं
जयत् तदीयरसापहरणद्वारेण जयति । अथ प्रत्यक्षस्तुतिः हे मघवन्धनवन्निन्द्र ते तव तव सूर्य-
वर्जयलक्षणं वीर्यं वीरत्वमन्यस्त्वचोन्योभविष्यत्कालीनः पुमान् अनु अनुकर्तुं न शक्य न

शक्नोति पुराणः पुरातनोपि त्वदीर्यं अनुकर्तुं न शक्य न शक्नोति । उतापिच नूतनोवर्तमान-
कालीनोपि त्वदीर्यं वीर्यं अनुकर्तुं न शक्नोति ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्याष्टमे चतुर्विंशोवर्गः ॥ २४ ॥

अथ षष्ठी—

विशंविशंमघवापर्यशायतजनानांधेनाअवचाकशहृषा ।
यस्याहंशक्रःसर्वनेपुरण्यतिसतीत्रैःसोमैःसहतेपृतन्यतः ॥ ६ ॥

विशंमहविशन् । मघइवा । परि । अशायत । जनानाम् । धेनाः ।
अवचाकशत् । हृषा । यस्य । अहं । शक्रः । सर्वनेषु ।
रण्यति । सः । तीत्रैः । सोमैः । सहते । पृतन्यतः ॥ ६ ॥

वृषा कामानां वर्षिता मघवा धनवानिन्द्रोविशंविशंसर्वान्मनुष्यान् पर्यशायत परिशेते ।
किञ्च जनानां स्तोतृजनानां धेनाः स्तुतीः अवचाकशय अभिषषति । किञ्च शक्रइन्द्रोयस्याह
यस्यैव यजमानस्य सर्वनेषु रण्यति रमते समजमानस्तीत्रैः तीव्राकारैः प्रदीयमानैः सोमैः पृत-
न्यतः संग्राममिच्छतः शत्रून् सहतेभिभवति ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

आपोनसिन्धुमभियत्समक्षरन्त्सोमांसइन्द्रंकुल्याइवहृदम् ।
वर्धन्तिविप्रामहोअस्यसादनेयवंनष्टृष्टिर्दिव्येनदानुना ॥ ७ ॥

आपः । न । सिन्धुम् । अभि । यत् । समक्षरन् । सोमांसः ।
इन्द्रम् । कुल्याःइव । हृदम् । वर्धन्ति । विप्राः । महः । अस्य ।
सादने । यवम् । न । ष्टृष्टिः । दिव्येन । दानुना ॥ ७ ॥

यद्यदा सोमासः सोमाः इन्द्रमभिसमक्षरन् अभिक्षरन्ति अभिगच्छन्तीत्यर्थः । तत्रदृष्टान्तौ दर्शयति—आपोन यथा आपः सिंधुं समुद्रमभिसमक्षरन्ति कुल्याइव यथा च कुल्याः हृदमभिसमक्षरन्ति तद्वदित्यर्थः । तदानीमस्येन्द्रस्य महोमहत्त्वं सद्ने यज्ञे विमामेधाविनोवर्धन्ति वर्धयन्ति । तत्रदृष्टान्तमाह—यवंन यथा यवं यवसस्ये वृष्टिः कर्तारि कृत् वर्षितापर्जन्योदिव्येन दिविभवेन दानुना दानेन वर्षणेन वर्धयति तद्वदित्यर्थः ॥ ७ ॥

अथाष्टमो—

वृषान्क्रुद्धः पतयद्रजस्वायो अर्यपत्नीरकुणोदिमा अपः ।
ससुन्वते मघवा जीरदानवे विन्दज्ज्योतिर्मनवे हविष्मते ॥ ८ ॥

वृषा । न । क्रुद्धः । पतयत् । रजःसु । आ । यः । अर्यपत्नीः ।
अकुणोत् । इमाः । अपः । सः । सुन्वते । मघवा । जीरदानवे ।
अविन्दत् । ज्योतिः । मनवे । हविष्मते ॥ ८ ॥

रजःसु लोकेषु वृषा न यथा वृषभः क्रुद्धः सन् प्रतिवृषभवधाय पतयत् गच्छति तद्वत् यइन्द्रः क्रुद्धः सन् मेघवधाय पतति हत्वा च मेघं अर्यपत्नीः सर्वस्य जगतः स्वामिनइन्द्रस्य पालयितव्याः इमाः प्रसिद्धाः अपः वृष्ट्युदकानि आरुणोत् आरुणोति । अस्मदभिमुखं करोति समघवा धनवानिन्द्रः सुन्वते सोमाभिषवं कुर्वते जीरदानवे क्षिप्रदानाय हविष्मते मनवे मनुष्याय यजमानायेत्यर्थः । ज्योतिस्तेजोऽविन्दत् प्रायच्छत् ॥ ८ ॥

अथ नवमो—

उज्जायतां परशुज्योतिपा सहभूयाः क्रतुस्य सुदुघा पुराणवत् ।
विरोचतामरुपो भानुना शुचिः स्वर्णशुक्रं शुशुचीत सत्पतिः ॥ ९ ॥

उत् । जायताम् । परशुः । ज्योतिपा । सह । भूयाः । क्रतुस्य ।
सुदुघा । पुराणवत् । वि । रोचताम् । अरुपः । भानुना ।
शुचिः । स्वः । न । शुक्रम् । शुशुचीत् । सत्पतिः ॥ ९ ॥

परशुरिद्रस्य वज्रोज्योतिषा तेजसा सहजजायतां अस्मच्छत्रुवधे मेघवधेच व्यामिय-
तामित्यर्थः । किंच ऋतस्य सत्यस्य सुदुषा माध्यमिका वाक् पुराणवत् प्रज्ञवत् काले भूयाः
भूयात् पुरुषव्यत्ययः । किंचेद्रः अरुषः आरोचमानोभानुना दीप्याशुचिर्ज्वलन् विरोचतां प्र-
काशतां । किंच सत्यतिः सतां पतिरिद्रः स्वर्न आदित्यइव शुक्रं ज्वलन् शुशुचीत अत्यन्तं
दीप्यतां ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

गोभिष्टरेमामन्तिदुरेवायवेनक्षुधंपुरुहूतविश्वाम् ।
व्यंराजंभिःप्रथमाधनान्यस्माकेनवृजनेनाजयेम ॥ १० ॥

गोभिः । तरेम् । अमन्तिम् । दुःश्रवाम् । यवेन । क्षुधम् ।
पुरुहूत । विश्वाम् । व्यम् । राजंभिः । प्रथमाः ।
धनानि । अस्माकेन । वृजनेन । जयेम् ॥ १० ॥

अथैकादशी—

वृहस्पतिर्नैःपरिपातुपश्चादुतोत्तरस्मादधरादघायोः ।
इन्द्रःपुरस्तादुतमध्यतोःसखासखिभ्योवखिःकृणोतु ॥ ११ ॥ २५ ॥

वृहस्पतिः । नैः । परि । पातु । पश्चात् । उत् । उत्तरस्मात् ।
अधरात् । अघायोः । इन्द्रः । पुरस्तात् । उत् । मध्यतः । नैः ।
सखा । सखिभ्यः । वखिः । कृणोतु ॥ ११ ॥ २५ ॥

दशमी एकादशी च व्याख्याता ॥ १० ॥ ११ ॥

॥ इति सप्तमस्याष्टमे पंचविंशोवर्गः ॥ २५ ॥

आयातिव्येकादशर्चं द्वितीयं सूक्तं आंगिरसस्य कृष्णस्यार्थं ऐन्द्रं आदितस्त्रि-
ष्टुभः ततः षट् जगत्स्यः ततोद्दे त्रिष्टुभौ । तथाचानुक्रांतं—आयातु विविष्टुचादीति । आभिष्ट-
विकेषूक्थेषु ब्राह्मणाच्छंभिनः स्तोमवृद्धाविदमावापार्थं । सूत्रितं च—आयातिन्द्रः स्वपतिरिमां-
धियमिति ब्राह्मणाच्छंसीति ।

तत्र प्रथमा—

आयातिन्द्रः स्वपतिर्मदाययोधर्मणातुतुजानस्तुविष्मान् ।

प्रत्वक्षाणो अतिविश्वा सहांस्यपारेणं महता वृण्येन ॥ १ ॥

आ । यातु । इन्द्रः । स्वपतिः । मदाय । यः । धर्मणा । तुतुजानः ।

तुविष्मान् । प्रत्वक्षाणः । अति । विश्वा । सहांसि ।

अपारेणं । महता । वृण्येन ॥ १ ॥

यइन्द्रस्तुतुजानः त्वरमाणः तुविष्मान् वृद्धिमान् विश्वा विश्वानि सहांसि शत्रुबलानि
अपारेण महता अधिकेन वृण्येन बलेन प्रत्वक्षाणः प्रकर्षेण तनूकुर्वन् अतिगच्छतीति शेषः ।
स्वपतिर्धनपतिरिन्द्रो मदाय मदार्थं धर्मणा धारकेण रथेनायात्वस्मयज्ञं प्रत्यागच्छतु ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

सुष्ठामारथः सुयमा हरीति मिम्यक्षवज्रो नृपते गभस्तौ ।

शीभैराजन्तुपथायाह्यर्वाङ्धर्मांते पुपुषो वृण्यानि ॥ २ ॥

सुष्ठामा । रथः । सुयमा । हरीति । ते । मिम्यक्ष । वज्रः ।

वृष्टपते । गभस्तौ । शीभैर । राजन् । सुपथा । आ । याहि ।

अर्वाङ् । वर्धाम । ते । पुपुषः । वृण्यानि ॥ २ ॥

हे नृपते नृणां पालकेन्द्र ते तव रथः सुष्ठामा शोभनावस्थानः हरी अश्वावपि सुयमा सु-
यमौ सुवद्भावित्पर्थः । किंच तव गभस्तौ बाहौ वज्रो मिम्यक्षं संहतौ भवति । तथा सति हे राजन्

सर्वस्येश्वरैर्द शीघ्रं शीघ्रं सुपथा शोभनेन मार्गेण अर्वाङ्स्मदभिमुखं आयाहागच्छ आगत्य
पपुषः सोमं पीतवतः ते तव वृष्ण्यानि बलानि वर्धाम वर्धं वर्धयामः ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

एन्द्रवाहो नृपतिं वज्रं वाहुमुग्रमुग्रासंस्तविपासं एनम् ।
प्रत्वक्षसं वृषभं सत्यशुष्ममेमस्मन्नासं धमादो वहन्तु ॥ ३ ॥

आ । इन्द्रवाहः । नृपतिम् । वज्रं वाहुम् । उग्रम् । उग्रासः ।
तविपासः । एनम् । प्रत्वक्षसम् । वृषभम् । सत्यशुष्मम् ।
आ । ईम् । अस्मद्वा । सधमादः । वहन्तु ॥ ३ ॥

नृपतिं नृपां पालकं वज्रवाहुं वज्रहस्तं उग्रमुदूर्णं प्रत्वक्षसं शत्रुबलानां प्रकर्षेण तनूक-
तारं वृषभं कामानां वर्षितारं सत्यशुष्मं अविस्वादिबलं एनमिन्द्रे आर्हमिति पूरणौ उग्रासउद्-
णास्तविपासः प्रवृद्धाः सधमादः सह मार्यतः इन्द्रवाहः इन्द्रस्य वोढारोस्मन्नास्मास्वावहन्तु ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

एवापतिं द्रोणसाचं सचेतसमूर्जस्कम्भं धरुणआवृषायसे ।
ओजः कृष्वसङ्गमायत्वे अप्यसो यथा केन पानामिनो वृधे ॥ ४ ॥

एव । पतिम् । द्रोणसाचम् । सचेतसम् । ऊर्जः । स्कम्भम् ।
धरुणं । आ । वृषायसे । ओजः । कृष्व । सम् । गृभाय । त्वेदिति ।
अपि । असः । यथा । केन निपानाम् । इनः । वृधे ॥ ४ ॥

हे इन्द्र त्वं एव एवं पतिं पालकं द्रोणसाचं द्रोणकलशस्य सेवितारं सचेतसं प्रज्ञं ऊर्ज-
स्कम्भं बलस्य धारकं सोमं धरुणे धारके जठरे आवृषायसे आसिंचसे धारयसीत्यर्थः । किं-
च महामोजोबलं कृष्व कुरुष्व । त्वे त्वयि अस्मानपि संगृहाय संगृहाण च । किंच केनिपानां
मेधाविनामस्माकं । केनिपः उशिजइति मेधाविनामसु पाठात् । वृधे वर्धनाय यथा यथावत्
सर्वथा इनः स्वामी असः भवसि ॥ ४ ॥

अथ पंचमी—

गमन् अस्मेव सुन्याहि शंसिपंस्त्राशिपं भरमायाहि सोमिनः ।

त्वमीशिपे सास्मिन्नासंस्ति बर्हिष्यनाधृष्यातव पात्राणि धर्मणा ॥ ५ ॥ २६ ॥

गमन् । अस्मे इति । वसूनि । आ । हि । शंसिपम् । सुऽआशिपम् । भरम् ।

आ । याहि । सोमिनः । त्वम् । ईशिपे । सः । अस्मिन् । आ ।

सस्ति । बर्हिषि । अनाधृष्या । तव । पात्राणि । धर्मणा ॥ ५ ॥ २६ ॥

हे इन्द्र वसूनि त्वदेयानि धनानि अस्मे अस्मास्तु आगमन् आगच्छन्तु हि । यस्मात्त्वामहं शंसिपं स्तौमि । किंच सोमिनः सोमवतोमम स्वाशिपं शोभनाआशिपोयस्मिन् तं भरं यज्ञं आयाहि त्वमागच्छ । किंच त्वमीशिपे धनस्येश्वरोसि एवंविधः सत्वं अस्मिन्नस्पदीये वेद्यास्तृते बर्हिष्यासस्ति आसीद् । किंच तव सोमपात्राणि धर्मणा राक्षसानां कर्मणा अनाधृष्य अनाधृष्याणि धर्षयितुमशक्यानि भवन्तीति शेषः ॥ ५ ॥

॥ इति सप्तमस्याष्टमे षड्विंशोऽवर्गः ॥ २६ ॥

अथ षष्ठी—

पृथक् प्रायन् प्रथमा देवहूतयोरुण्वतश्रवस्यानि दुष्टरा ।

नयेशे कुर्वन् ज्ञियां नावमरुहं मीर्मेव तेन्यविशन्तः केपयः ॥ ६ ॥

पृथक् । प्र । आयन् । प्रथमाः । देवहूतयः । अरुण्वत ।

श्रवस्यानि । दुष्टरा । न । ये । शुकुः । यज्ञियाम् । नावम् ।

आरुहम् । ईर्मा । एव । ते । नि । अविशन्तः । केपयः ॥ ६ ॥

हे इन्द्र तव प्रसादात् ते पृथक् प्रायन् प्रथमा देवलोकापृथग्गच्छन्ति ये प्रथमाः पूर्वं मुह्यत्वा देवहूतयो देवानामाह्वातारः कर्तारि रुव । किंच दुष्टरा अन्यैर्दुष्टराणि श्रवस्यानि श्रवणीयानि यशांसि अरुण्वत अकुर्वन्त । किंच ये त्वत्पासादरहिवाजनायज्ञियां यज्ञसंबन्धिनीं यज्ञमयीमित्यर्थः नावमारुहं आरोढुं न शेकुर्न शक्नुवन्ति ते केपयः कृत्स्नवृष्यकर्माणः पापकर्माणोजनाः ई-

मेव ऋणेनैव न्यविशंत नीचैराविशंत अधोगतिं प्राप्ता इत्यर्थः । तथाच यास्कः—पृथक्प्रायस् पृथक् प्रथतेः प्रथमादेव हूतयोपेदेवानाह्वयंताकुर्वतश्रवणीयानि यशांसि दुरनुकराण्यन्यैर्यंशक्रुवन् यज्ञियां नावमारोदुमथ येनाशक्रुवन् यज्ञियां नावमारोदुर्माभेवतेन्यविशंतेहैव तेन्यविशंत ऋणेनैवते न्यविशंतास्मिन्नेवलोकेइति ॥ ६ ॥

अथ सप्तमी—

एवैवापागपरेसन्तुदूद्योश्वायेपांदुर्युजआयुयुज्जे ।
इत्थायेप्रागुपरसन्तिदावनेपुरूणि यत्रव्युनानिभोजना ॥ ७ ॥

एव । एव । अपाक् । अपरे । सन्तु । दुः६ध्यः । अश्वाः । येषाम् ।
दुः६युजः । आ६युयुज्जे । इत्था । ये । प्राक् । उपरे । सन्ति ।
दावने । पुरूणि । यत्र । व्युनानि । भोजना ॥ ७ ॥

एवैव एवमेव दूद्योदुर्द्वयः अपरे अन्ये अयज्वानइत्यर्थः अपागपाचीनाअधोगंतारः संतु भवंतु । येषां यज्ञमकुर्वतामश्वादुर्युजोदुर्योजाः प्रबलाअप्यायुयुज्जे रथेषु युज्यंते ये सत्यपि सामर्घ्यं न यजंति ते नरकं गच्छंतीतिभावः । किंच इत्था इत्थं ते स्वर्गगामिनोये अपरे यज्वानः प्राक् मरणात् पूर्वमेव दावने देवानां हविर्दानाय संति भवंति यत्र येषु च यज्ञकारिषु व्युनानि प्रज्ञानानि कांतानि वा भोजना भोग्यानि वनानि पुरूणि बहूनि देवेभ्योदानाय संति ॥ ७ ॥

अथाष्टमी—

गिरीरज्जाज्रेजमानाअधारयद्यौःकन्ददन्तरिक्षाणिकोपयत् ।
समीचीनेधिपणेविष्कंभायतिहृष्णापीत्वामदउकथानिशंसति ॥ ८ ॥

गिरीन् । अज्जान् । रेजमानान् । अधारयत् । द्यौः । कन्दत् ।
अन्तरिक्षाणि । कोपयत् । समीचीने इति समर्द्धचीने । धिपणे इति ।
वि । स्कंभायति । हृष्णाः । पीत्वा । मदे । उकथानि । शंसति ॥ ८ ॥

गिरीन् मेघान् अजान् गमनशीलान् रेजमानान् कंपयमानान् अधारयत् इन्द्रोधारितवान् निश्चलान् कृतवानित्यर्थः । किंच द्यौर्धुलोकः तन्निवासी वा जनः असुरराक्षसेभ्योभीतः सन् क्रंदत् क्रंदति इन्द्रमाह्वयत्यात्मनः परित्राणार्थं । किंचेन्द्रः अंतरिक्षाणि कोपयत् कोपयति संक्षोभयतीत्यर्थः । किंचेन्द्रः समीचीने परस्परं संगते धिपणे द्यावापृथिव्यौ विष्कभायति अंतरिक्षेण स्तभ्राति स्तंभयतीत्यर्थः । किंचेन्द्रः वृष्णः स्वेदरस्यात्तच्छब्दं वर्षणशीलान् सोमान् पीत्वा मदे सति उक्थानि प्रशस्यानि वचनानि शंसति प्रववीति ॥ ८ ॥

अथ नवमी—

इमं विभर्मि सुकृतं ते अद्भुशयेनारुजासि मघवञ्छफारुजः ।
अस्मिन् सुते सर्वने अस्त्वोक्थं सुत इष्टौ मघवन्वो ध्याभगः ॥ ९ ॥
इमम् । विभर्मि । सुकृतम् । ते । अद्भुशम् । येन । आरुजासि ।
मघवन् । शफारुजः । अस्मिन् । सु । ते । सर्वने । अस्तु ।
ओक्थम् । सुते । इष्टौ । मघवन् । वोधि । आभगः ॥ ९ ॥

हे मघवन् धनवन्निद्र ते तव सुकृतं संस्कृतं इमं अंकुशं विभर्मि धारयामि अत्रांकुशशब्देन प्रेरकत्वगुणयोगात् स्तुतिरुच्यते स्तुतिं धारयामीत्यर्थः । येन स्तुतिविक्षणांकुशेन स्तुतः सन् त्वं शफारुजः आभिमुख्येन परवदानां हंतुन् ऐरावतादीन् गजान् आरुजासि आभिमुख्येन रुजसि पीडयसीत्यर्थः । किंच ते तवास्मिन्नस्मदीयसर्वने सु सुष्ठु ओक्थं ओकोनिवासोस्तु भवतु । किंच हे मघवन् धनवन्निद्र आभगः आभजनीयस्त्वं सुते सुवसोमे इष्टौ यत्ते वोधि अस्मदीयाः स्तुतीः बुध्यस्व ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

गोभिर्छरेमामंति दुरेवां यवेन क्षुधं पुरुहूत विश्वाम् ।
व्यं राजभिः प्रथमा धनान्यस्माकेन वृजनेन जयेम ॥ १० ॥
गोभिः । तरेम । अमंतिम् । दुःखेवाम् । यवेन । क्षुधम् । पुरुहूत ।
विश्वाम् । वयम् । राजभिः । प्रथमाः । धनानि ।
अस्माकेन । वृजनेन । जयेम ॥ १० ॥

अथैकादशी—

वृहस्पतिर्न परिपातु पश्चादुतोत्तरस्मादधरादघायोः ।

इन्द्रं पुरस्तादुत मध्यतो नः सखा सखिभ्यो वरिवः कृणोतु ॥ ११ ॥ २७ ॥

वृहस्पतिः । नः । परि । पातु । पश्चात् । उत । उत्तरस्मात् ।

अधरात् । अघायोः । इन्द्रः । पुरस्तात् । उत । मध्यतः । नः ।

सखा । सखिभ्यः । वरिवः । कृणोतु ॥ ११ ॥ २७ ॥

इदमृगद्वयं व्याख्यातचरं ॥ १० ॥ ११ ॥

इति सप्तमस्याष्टमे सप्तविशोवर्गः ॥ २७ ॥

दिवस्परीति द्वादशर्चं तृतीयं सूक्तं भालंदनस्य वत्सप्रेरार्थं त्रैलोक्यमाग्नेयं । तथाचानुक्रां-
तं—दिवस्परीद्वादशवत्सपिराग्नेयं त्विति । प्रातरनुवाकाश्विनशस्त्रयोरिदमादिके द्वे सूक्ते ।
अस्य सूक्तस्यांत्यां वर्जयित्वा । सूत्रितच—दिवस्परीति सूक्तयोः पूर्वस्योत्तमामुद्धरेदिति ।
क्षामवत्यां अक्रंददग्निरित्येषा याज्या । सूत्रितच—अग्नेत्वमस्मद्युधोऽधमीवा अक्रंददग्निः
स्तनयन्निवधोरिति ।

तत्र प्रथमा—

दिवस्परिप्रथमं जज्ञे अग्निस्मद्वितीयं परिजातवेदाः ।

तृतीयमप्सु नृमणा अजस्रमिन्धान एनं जरते स्वाधीः ॥ १ ॥

दिवः । परि । प्रथमम् । जज्ञे । अग्निः । अस्मत् । द्वितीयम् ।

परि । जातवेदाः । तृतीयम् । अप्सु । नृमणाः । अजस्रम् ।

इन्धानः । एनम् । जरते । सुऽआधीः ॥ १ ॥

अग्निः प्रथमं पूर्वं दिवोद्युलोकस्य पर्युपरि आदित्यात्मना जज्ञे जातः जातवेदाः जात-
प्रज्ञोजातधनोवाग्निः द्वितीयं अस्मद् अस्माकं परि उपरि पार्थिवात्मना जज्ञे नृमणाः
नृपु मनुष्येषु अनुग्राहकतया सकचित्तोऽग्निस्तृतीयं अप्सु अंतरिक्षे वैद्युतात्मना जज्ञे एवंविध-
मेनमग्निं स्वाधीः सुप्रज्ञोनेवाजसमनवरतं इन्धानोदीपयन् जरते स्तौति । यद्वा वाजसनेयकोक्त-

प्रकारेण अस्यमंत्रस्यार्थोद्घट्यः—तद्यथा दिवस्परिप्रथमं जज्ञे अग्निरिति प्राणोवैद्यौः प्राणाद्वा
एषमथमजायतास्मद्वितीयं परिजातवेदाइति यदेनमदोद्वितीयं पुरुषविधोजनयत् तृतीयम-
प्स्विति यदेनंतृतीयमद्भोजनयन् नृमणाअजस्रमिति प्रजापतिर्वै नृमणाः अग्निरजस्रमिधानएनं
जनयतेस्वाधीरिति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया—

विद्मते अग्ने त्रेधा त्रयाणि विद्मते धाम विभृता पुरुत्रा ।
विद्मते नाम परमं गुहाय द्विद्मते मुत्सं यत आवभूय ॥ २ ॥

विद्म । ते । अग्ने । त्रेधा । त्रयाणि । विद्म । ते । धाम ।
विभृता । पुरुत्रा । विद्म । ते । नाम । परमम् । गुहा ।
यत् । विद्म । तम् । उत्सम् । यतः । आऽजगन्र्थ ॥ २ ॥

हे अग्ने ते तव त्रेधा त्रिषु स्थानेषु पृथिव्यंतरिक्षद्युलोकेषु स्थितानि त्रयाणि अग्निवाय्वादित्या-
ख्यानि त्रीणि रूपाणि विद्म वयं जानीमः । किंच हे अग्ने ते तव धाम धामानि स्थानानि वि-
भृता विभृतानि पुरुत्रा बहुधा बहूनि वा गार्हपत्याहवनीयान्वाहार्यपचनादीनि विद्म । किंच
ते तव गुहा गूढं अवेदं विद्वद्भिरविज्ञातं परमं प्रकृतं वेदे प्रसिद्धं यन्नामास्ति तद्विद्म वेदविदो वयं
विजानीमः । किंच त्वं यतो यस्मादाजगंथ आगतवानसि उत्पन्नवानित्यर्थः तमुत्सं उत्स्यंदयितारं
रमुत्पादयितारं कारणात्मानं विद्म जानीम ॥ २ ॥

अथ तृतीया—

समुद्रे त्वानृमणा अप्सवन्त नृचक्षा ईधे दिवो अग्र ऊर्धन् ।
तृतीये त्वारजसि तस्थिवाँसं मृषामुपस्थेम हिषा अवर्धन् ॥ ३ ॥

समुद्रे । त्वा । नृमणाः । अप्सवन्तः । नृचक्षाः । ईधे । दिवः ।
अग्ने । ऊर्धन् । तृतीये । त्वा । रजसि । तस्थिवाँसम् ।
अपाम् । उपस्थे । मृषाः । अवर्धन् ॥ ३ ॥

हे अग्ने समुद्रे महोदधौ जायमानं अप्स्वंतः अपां मध्ये बडवात्मनास्थितं त्वा त्वां नृ-
मणाः नृषु मनुष्येषु अनुग्राहकतया सकचित्तोवरुणईधे संदीपितवान् । किंच नृचक्षाः नृणां
प्रत्यक्षेणदृष्टआदित्योदिवोद्युलोकस्य संबधिनि ऊधन् ऊधसि ऊधःस्थानीये आदित्यमंडले
यत्ते वा ईधे संदीपितवान् । किंच तृतीये त्रयाणां पूरणे अपां वृष्ट्युदकानामुपस्थे स्थाने रजस्य-
तरिक्षलोके तस्थिवांसं विद्युद्रूपेणावस्थितं त्वा त्वां महिषा महान्तोमाध्यमिकादेवगणामरुदा-
दयः स्तोतारोऽवर्धन् स्तुतिभिरवर्धयन् । यद्वा वाजसनेयकोक्तप्रकारेणार्थोद्घट्यः—तद्यथा
समुद्रे त्वानृमणाऽपस्वंतरिति प्रजापतिर्वैनृमणाऽप्सुतदाप्रजापतिरित्येतत् नृचक्षांवेदिवोअ-
ग्नेऊधन्निति प्रजापतिर्वैनृचक्षाऽपइवऊधस्तृतीयेत्वारजसितस्थिवांसमिति द्यौर्वैनृतीयंरजोपा-
मुपस्थेमहिषाऽवर्धन्निति प्राणवैमहिषादिवित्वाप्राणाऽवर्धयन्नित्येतदिति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

अक्रन्ददग्निःस्तनयन्निवद्यौःक्षामोरेरिहद्वीरुधःसमञ्जन् ।

सद्योजज्ञानोविहीमिद्धोअख्यदारोदसीभानुनाभात्यन्तः ॥ ४ ॥

अक्रन्दत् । अग्निः । स्तनयन्इद्व । द्यौः । क्षाम । रेरिहत् ।

वीरुधः । समञ्जन् । सद्यः । जज्ञानः । वि । हि । ईम् । इद्धः ।

अख्यन्त् । आ । रोदसी इति । भानुना । भान्ति । अन्तरिति ॥ ४ ॥

दावरूपोऽग्निः स्तूपते—अग्निर्दावाग्निः स्तनयन्निव द्यौर्यथा दीप्तोविद्युद्रूपः पर्जन्योमहांतं
शब्दं करोति तद्वदक्रन्दत् महान्तं शब्दं करोति । किंकुर्वन्नित्यत्राह—क्षाम क्षामां पृथिवीं रेरिहत्
आस्वादयन् वीरुधः ओषधीश्च समंजन् भ्रक्षयन् संतापयन्नित्यर्थः । किंच सद्यः तत्क्षणे स-
मानकाले जज्ञानोजायमानइद्धोदीप्तः ईमिदं स्वेन दग्धं वस्तुजातं व्यख्यत् विविधं पश्यति ही-
ति पदपूरणः । किंच रोदसी द्यावापृथिव्यौ अंतः अंतरेण भानुना स्वदीप्त्या आभाति प्रका-
शते । यद्वा वाजसनेयकोक्तार्थोद्घट्यः—तद्यथा अक्रन्ददग्निः स्तनयन्निवद्यौरिति क्रन्दतिहि प-
र्जन्यः स्तनयन्निवद्यौः क्षामोरेरिहद्वीरुधः समञ्जन्निति क्षामां वै रेरिहमानोवीरुधः सम्यग्व्य-
नक्ति सद्योजज्ञानोविहीमिद्धो अख्यन्निति सद्योहवापपजज्ञानइदं सर्वविरूपापयत्यारोदसी-
भानुनाभात्यन्तरितिमेव द्यावापृथिवी रोदसी वे एषभानुना भात्यन्तरिति वैद्युतस्यस्तुतिर्यद्वेपं
दावाग्नेः स्तुतिरिति ॥ ४ ॥

अथ पंचमी-

श्रीणामुदारो धरुणो रयीणां मनीषाणां प्रार्पणः सोमगोपाः ।
वसुः सूनुः सहसो अप्सुरा राजा विभ्रात्यग्रं उपसामिधानः ॥ ५ ॥
श्रीणाम् । उत्तः आरः । धरुणः । रयीणाम् । मनीषाणाम् ।
प्रः अर्पणः । सोमः गोपाः । वसुः । सूनुः । सहसः । अप्सुः ।
राजा । वि । भ्राति । अग्रे । उपसाम् । इधानः ॥ ५ ॥

श्रीणां विभूतीनां उदारः उद्धमयिता दाता रयीणां धनानां धरुणो धारको मनीषाणामी-
प्सितार्थानां प्रार्पणः प्रार्पयिता सोमगोपाः सोमस्य गोप्ता वसुः सर्वलोकस्य वासकः सहसो व-
लस्य सूनुः अप्सुदकेषु स्थितो राजा सर्वस्येश्वरश्च उपसामग्रे प्रभावकाले इधानो गृहिहोत्रार्थं
समिध्यमानो गृहिर्बिभ्राति प्रकाशते ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी-

विश्वस्य केतुर्भुवनस्य गर्भो आरोदसी अपृणा जायमानः ।
वीळुं चिदद्रिमभिनत्परायजना यदग्निमयं जन्तु पञ्च ॥ ६ ॥ २८ ॥
विश्वस्य । केतुः । भुवनस्य । गर्भः । आ । रोदसी इति ।
अपृणात् । जायमानः । वीळुम् । चित् । अद्रिम् । अभिनत् ।
परायन् । जनाः । यत् । अग्निम् । अयं जन्तु । पञ्च ॥ ६ ॥ २८ ॥

विश्वस्य सर्वस्य केतुः प्रज्ञापको भुवनस्योदकस्य गर्भो गर्भभूतो गिर्जायमानः प्रादुर्भवन्नेव
रोदसी दाता पृथिव्या वापृणा दापूरयति । परायन् परागच्छन्, वीळुं चित् दृढमप्यद्रिं मेघमभि-
नत् भिनत्ति च । कदेत्यत्राह-यद्यदा पञ्चजनाः मनुष्या अग्निमयं जन्तु यजंते ॥ ६ ॥

॥ इति सप्तमस्याष्टमेष्टाविंशोवर्गः ॥ २८ ॥

अथ सप्तमी-

उशिक्पावको अरतिः सुमेधामर्तैष्वग्निरमृतो निधायि ।
इयंति धूममरुपं भरिं श्रुदुच्छुक्तेण शोचिपाद्यामिन्क्षन् ॥ ७ ॥

हे अग्ने समुद्रे महोदधौ जायमानं अप्स्वंतः अपां मध्ये बडवात्मनास्थितं त्वा त्वां नृ-
मणाः नृपु मनुष्येषु अनुग्राहकतया सकचितोवरुणईधे संदीपितवान् । किंच नृचक्षाः नृणां
प्रत्यक्षेणदृष्टआदित्योदिवोद्युलोकस्य संबधिनि ऊधन् ऊधसि ऊधःस्थानीये आदित्यमंडले
यज्ञे वा ईधे संदीपितवान् । किंच तृतीये त्रयाणां पूरणे अपां वृष्ट्युदकानामुपस्थे स्थाने रजस्यं-
तरिक्षलोके तस्थिवांसं विद्युद्रूपेणावस्थितं त्वा त्वां महिषा महान्तोमाध्यमिकादेवगणामरुदा-
दयः स्तोतारोऽवर्धन् स्तुतिभिरवर्धयन् । यद्वा वाजसनेयकोक्तप्रकारेणार्थोद्गष्टव्यः—तद्यथा
समुद्रे त्वानृमणाअप्स्वंतरिति प्रजापतिर्वैनृमणाअप्सुतदाप्रजापतिरित्येतत् नृचक्षाईधेदिवोअ-
ग्नेऊधन्निति प्रजापतिर्वैनृचक्षाआपइवऊधस्तृतीयेत्वारजसितस्थिवांसमिति द्यौर्वैतृतीयंरजोपा-
मुपस्थेमहिषाअवर्धन्निति प्राणवैमहिषादिवित्वाप्राणाअवर्धयन्नित्येतदिति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी—

अक्रंददग्निःस्तनयन्निवद्यौःक्षामरेरिहद्वीरुधःसमञ्जन् ।

सद्योजज्ञानोविहीमिद्धोअख्यदारोदसीभानुनाभात्यन्तः ॥ ४ ॥

अक्रन्दत् । अग्निः । स्तनयन्इव । द्यौः । क्षाम । रेरिहत् ।

वीरुधः । समञ्जः । सद्यः । जज्ञानः । वि । हि । ईम् । इद्धः ।

अख्यत् । आ । रोदसी इति । भानुना । भाति । अन्तरिति ॥ ४ ॥

दावत्पोग्निः स्तूयते—अग्निर्दावाग्निः स्तनयन्निव द्यौर्यथा दीप्तोविद्युद्रूपः पर्जन्योमहान्तं
शब्दं करोति तद्वदक्रंदत् महान्तं शब्दं करोति । किं कुर्वन्नित्यत्राह—क्षाम क्षामां पृथिवीं रेरिहत्
आत्वादयन् वीरुधः ओषधीश्च समञ्जन् प्रक्षयन् संतापयन्नित्यर्थः । किंच सद्यः तत्क्षणे स-
मानकाळे जज्ञानो जायमान इद्धो दीप्तः ईमिदं स्वेन दग्धं वस्तुजातं व्यस्यत् विविधं पश्यति ही-
ति पदपूरणः । किंच रोदसी द्यावापृथिव्यौ अंतः अंतरेण भानुना स्वदीप्त्या आभाति प्रका-
शते । यद्वा वाजसनेयकोक्तार्थोद्गष्टव्यः—तद्यथा अक्रंददग्निः स्तनयन्निवद्यौरिति क्रंदति हि प-
र्जन्यः स्तनयन्निवद्यौः क्षामरेरिहद्वीरुधः समञ्जन्निति क्षामां वै रेरिहमाणो वीरुधः सम्यग्व्य-
नक्ति सद्योजज्ञानो विहीमिद्धो अख्यदिनि सद्यो हवा एष जज्ञान इदं सर्वं विख्यापयत्यारोदसी-
भानुना भात्यन्तरि विमैवे द्यावापृथिवी रोदसी ते एष भानुना भात्यन्तरिति वैद्युतस्य स्तुतिर्यद्वयं
दावाग्नेः स्तुतिरिति ॥ ४ ॥

अथ पंचमी-

श्रीणामुदारो धरुणो रथीणां मनीषाणां प्रार्पणः सोमगोपाः ।
वसुः सूनुः सहसो अप्सुरा राजा विभात्यग्रं उपसामिधानः ॥ ५ ॥
श्रीणाम् । उतः आरः । धरुणः । रथीणाम् । मनीषाणाम् ।
प्रः अर्पणः । सोमः गोपाः । वसुः । सूनुः । सहसः । अप्सुः ।
राजा । वि । भाति । अग्रं । उपसाम् । इधानः ॥ ५ ॥

श्रीणां विभूतीनां उदारः उद्गमयिता दाता रथीणां धनानां धरुणो धारको मनीषाणामी-
प्सितार्थानां प्रार्पणः प्रार्पयिता सोमगोपाः सोमस्य गोधा वसुः सर्वलोकस्य वासकः सहसो ब-
लस्य सूनुः अप्सुदकेषु स्थितो राजा सर्वस्येश्वरश्च उपसामग्रे प्रभातकाले इधानो गृहिहोत्रार्थं
समिध्यमानो गृहिर्विभाति प्रकाशते ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी-

विश्वस्य केतुर्भुवनस्य गर्भो आरोदसी अपृणा जायमानः ।
वीळुं चिदद्रिमभिनत्पराय जनाय दग्निमयं जन्तुपञ्च ॥ ६ ॥ २८ ॥
विश्वस्य । केतुः । भुवनस्य । गर्भः । आ । रोदसी इति ।
अपृणात् । जायमानः । वीळुम् । चित् । अद्रिम् । अभिनत् ।
परायन् । जनाः । यत् । अग्निम् । अयं जन्तुः पञ्च ॥ ६ ॥ २८ ॥

विश्वस्य सर्वस्य केतुः प्रज्ञापको भुवनस्योदकस्य गर्भो गर्भभूतो गृहिर्जायमानः प्रादुर्भवन्नेव
रोदसी द्यावापृथिव्यावापृणादापूरयति । परायन् परागच्छन् वीळुं चित् दृढमप्याद्रिं मेघमभि-
नत् भिनत्ति च । कदेत्यत्राह—यद्यदा पञ्चजनाः मनुष्या अग्निमयजन्त यजन्ते ॥ ६ ॥

॥ इति सप्तमस्याष्टमेषा विंशोऽवर्गः ॥ २८ ॥

अथ सप्तमी-

उशिक्पावको अरतिः सुमेधामर्तेष्वग्निरमृतो निधायि ।
इयंति धूममरुपं भरिं श्रुदुच्छुक्तेण शोचि पाद्यामिनक्षन् ॥ ७ ॥

उ॒शिक् । पा॒वकः । अ॒रतिः । सु॒धमे॒धाः । म॒र्तेषु । अ॒ग्निः । अ॒मृतः ।
नि । धा॒यि । इ॒य॒र्ति । धूमम् । अ॒रुपम् । भ॒रिभ॒त् ।
उत् । शु॒क्रेण॑ । शो॒चिषा॑ । द्याम् । इ॒नक्षन् ॥ ७ ॥

उशिक् हवींषि कामयमानः पावकः सर्वस्य लोकस्य शोधकः अरतिः गन्ता भूतानां
मारयिता वा सुमेधाः सुपत्नः अमृतोमरणधर्मरहितोऽग्निः मर्तेषु मनुष्येषु निधापि निहितः सो-
यमग्निर्धूममियर्ति प्रेरयति । किञ्च अरुपमारोचमानं रूपं भरिभ्रत् धारयन् शुक्रेण शुक्रेण
शोचिषा रोचिषा द्यां दिवं उव इनक्षन् व्याप्नुवन् गच्छतीति शेषः ॥ ७ ॥

अथाष्टमी-

दृ॒शा॒नो॒रुक्म॑उ॒र्वि॒षा॒व्य॒द्यौर्दु॒र्म॒र्ष॒मायुः॑श्रि॒येरु॒चा॒नः ।
अ॒भिर॑मृ॒तो॒अ॒भ॒व॒द्वयो॑भि॒र्य॒दे॒न॒द्यौर्ज॒न॒य॒त्सुरे॒ताः ॥ ८ ॥
दृ॒शा॒नः । रु॒क्मः । उ॒र्वि॒षा । वि । अ॒द्यौत् । दुः॒श्म॒र्षम् । आ॒युः ।
श्रि॒ये । रु॒चा॒नः । अ॒ग्निः । अ॒मृतः । अ॒भ॒व॒त् । व॒यः॒ऽभिः ।
यत् । ए॒न॒म् । द्यौः । ज॒न॒य॒त् । सु॒रे॒ताः ॥ ८ ॥

दृशानः प्रत्यक्षेण दृश्यमानोऽरुक्मोरोचमानोऽग्निः उर्विषा उरु अत्यन्तं व्यद्यौव विद्योवते ।
किञ्च आयुर्गता ससर्वतोयमग्निः श्रिये विभूत्यै दुर्मर्षं दुरभिभवं यथा भवति तथा रुचानोरो-
चमानोभवति सोयमग्निर्वयोभिरनैर्वनस्पतिभिरमृतोमरणरहितोभवत् यद्यस्मात्कारणादेनमग्निं
सुरेताः शोभनरेवत्कोद्यौः प्राणआदित्योवा जनयत् जनयति ॥ ८ ॥

अथ नवमी-

य॒स्तै॒अ॒द्य॒रु॒णव॑न्त॒द्र॒शो॒चे॒पू॒षं॒दे॒वघृ॒तव॑न्त॒म॒ग्ने ।
प्र॒त॒न॒य॒प्र॒त॒र॒व॒स्यो॒अ॒च्छा॒भि॒सु॒म॒न्दे॒वभ॑क्तं॒यवि॑ष्ट ॥ ९ ॥

यः । ते । अ॒द्य । रु॒णव॑न् । भ॒द्र॒श्शो॒चे । अ॒पू॒षम् । दे॒व । घृ॒त॒व॑न्तम् ।
अ॒ग्ने । प्र । तम् । न॒य । प्र॒त॒र॒म् । व॒स्यः । अ॒च्छं ।
अ॒भि । सु॒म॒न् । दे॒वभ॑क्तम् । य॒वि॒ष्ट ॥ ९ ॥

हे भद्रशोचे कल्याणदीप्ते हे देव द्योतमान यविष्ठ युवतमाग्रे ते तुभ्यं योयजमानोद्या-
स्मिन्नहनि घृतवंतं घृतेन युक्तं अपूपं पुरोडाशं कृणवत् करोति प्रतरं प्रकृष्टतरं यजमानं व-
स्योवसीयोच्छप्रति प्रनय अत्यर्थं प्रापय । तथा देवभक्तं स्तुतिभिर्हविर्भिश्च देवानां संभक्तारं
सेवितारं तंयजमानं युञ्जं सुखमभिप्रति प्रनय ॥ ९ ॥

अथ दशमी—

आतंभजसौश्रवसेष्वग्नउक्थउक्थआभजशस्यमाने ।

प्रियःसूर्येप्रियोअग्राभवात्पुजातेनभिनददुज्जनित्वैः ॥ १० ॥

आ । तम् । भज्ज । सौश्रवसेषु । अग्ने । उक्थेऽउक्थे । आ ।

भज्ज । शस्यमाने । प्रियः । सूर्ये । प्रियः । अग्रा । भवाति ।

उत् । जातेन । भिनदत् । उत् । जनित्वैः ॥ १० ॥

हे अग्ने त्वं सौश्रवसेषु शोभनानि श्रवांस्यन्वानि हवींषि येषु कर्मसु तानि सौश्रवसा-
नि तेषु क्रियमाणेषु तं यजमानं स्तोतारं वा आभज अभीष्टप्रदानेन सेवस्व । किंच
उक्थेऽउक्थे शस्ते शस्यमाने पठ्यमाने सति तं आभज अभीष्टप्रदानेनैव सेवस्व । सोऽयं
यजमानः स्तोता वा सूर्ये प्रियोभवति भवतु तथा अग्राऽग्रावपि प्रियोभवति । किंच सोऽयं
जातेनोत्पन्नेन पुत्रेण उद्भिन्नदत् शत्रून् विदारयतु तथा जनित्वैर्जनिष्यमाणैश्च पुत्रैः शत्रून् उद्भि-
नदत् ॥ १० ॥

अथैकादशी—

त्वामग्नेयजमानानुद्यून्विश्ववसुदधिरेवार्याणि ।

त्वयासहद्रविणमिच्छमानाव्रजंगोमन्तमुरिजोचिर्वसुः ॥ ११ ॥

त्वाम् । अग्ने । यजमानाः । अनु । द्यून् । विश्वा । वसु । दधिरे ।

वार्याणि । त्वया । सह । द्रविणम् । इच्छमानाः । व्रजम् ।

गोऽमन्तम् । उरिजः । वि । वव्रुरिति वसुः ॥ ११ ॥

हे अग्ने त्वां प्रति यजमानाः अनुद्युन् प्रत्यहं विश्वा विश्वानि वार्याणि वरणीयानि वसु
वसूनि धनानि दधिरे धारयन्ति । किञ्च त्वया सह द्रविणमसुरैरपहतं गोख्यं धनमिच्छमानाः
कामयमानाः उशिजोमेधाविनोदेवागोमतं पशुमतं व्रजं विवव्रुः विवृतद्वारं कृतवन्तः ॥ ११ ॥

अथ द्वादशी—

अस्ताव्यग्निर्नरांसुशेवोवैश्वानरऋषिभिः सोमगोपाः ।

अद्वेपेद्यावापृथिवीहुवेमदेवाधत्तरयिमस्मेसुवीरम् ॥ १२ ॥ २९ ॥

अस्तावि । अग्निः । नराम् । सुऽशेवः । वैश्वानरः । ऋषिभिः ।
सोमऽगोपाः । अद्वेपे इति । द्यावापृथिवी इति । हुवेम । देवाः ।
धत्त । रयिम् । अस्मे इति । सुऽवीरम् ॥ १२ ॥ २९ ॥

नरां कर्मेनेतृणां पुंसां सुशेवः सुखसेव्योवैश्वानरोग्निः ऋषिभिः मन्त्रैः अस्तावि स्तुतः ।
कीदृशः सोमगोपाः सोमस्य गोप्ता रक्षिता अद्वेपे द्यावापृथिवी द्यावापृथिव्यौ हुवेम वयं ह्वये-
म । किञ्च हे देवाः यूयं सुवीरं शोभनपुत्राद्युपेतं रयिं धनमस्मे अस्मासु धत्त धारयत ॥ १२ ॥

॥ इति सप्तमस्याष्टमे एकोनविंशोऽवर्गः ॥ २९ ॥

वेदार्थस्यप्रकाशेन तमोहार्दनिवारयन् । पुमर्थाश्चतुरोदेया द्विधातीर्थमहेश्वरः ॥ १ ॥

इति श्रीमद्राजाधिराजपरमेश्वरवैदिकमार्गप्रवर्तकश्रीवीरबुक्कभूपालसाम्राज्यधुरंधरेण सा-
यणाचार्येण विरचिते माधवीये वेदार्थप्रकाशे ऋक्संहिताभाष्ये सप्तमाष्टके अष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥

॥ सप्तमाष्टकः समाप्तः ॥ ७ ॥